Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Flavii Josephi des vermaerden Joetschen hystoriescryvers Twintich boecken vanden ouden geschiedenissen der Joden : nemende zijn beghinsele van dat eerste schepsel der werelt, ende also ghecontinnueert tot dat tweelfste jaer van Nero den Keyser van Roome

https://hdl.handle.net/1874/360109

288

WMT Vak 11

J.J. KÜPPERS.
MACHINALE BOEKBINDERIJ
R.K. BOEKHANDEL
ROERMOND

WLE VOK II No. 280. V. 307 3164

Flauij Josephi

des vermaerden Joetschen hystorielscrpuers twintich boecken/ vanden ouden geschiedenissen der Jodē/ nemende zijn beghinsele vā dat eerste schepsel der werelt/ eñ allo ghecontinnueert tot dat tweelfste iaer van Nero den Keyser van Roome. Met een boeck/ inhoudende die martelie der Machabeen seuen ghebroederen/ ouergeset wten Griecxschen in Latine/ eñ voorts wten Latine nv eerst ouergheset in Duytsche/ met een onderwijs van een Prologe/ inhoudende die sake ende eynde/ waerom Josephus dese hystorie ghescheuen heeft.

Thantwerpen by Jaspar Troyens/ op de Cattevelle in den ten Pot. Anno. M.CCCCC.LXXXVI.

Met Gracie eñ Priuilegie.

Bibliotheca Conventus Woerdensis

Bibliotheca Conventus Noordensis

BIBLIOTHECA CONVENTUS LEGENSIS

¶ Sommarie vander Priuilegie.

DE Con. Maiestept heeft gheordineert ende wt gratien speciale toegelaten ende gheautoriseert Guilliam vā Parijs/ te moghen drucken oft doen drucken/ vercoopen ende distribueren dit teghenwoordich boeck/ geheeten de Ystorie vā Flauius Josephus beschrijuende die Joetsche Ystorie in twintich boecken met ooc die seuen boecken vande Destructie van Jerusalem. Verbiedende allen anderē druckers ende boecverkoopers/ dit selfde boeck in thien Jarē tijts na te drucken/ oft te doen na druckē in geender manieren/ op de pene ende confiscatien vanden seluen naer ghedructe boeckē/ ende noch darenbouen hondert Carolus gulden/ ghelijck dat noch breeder int Originael der brieuen verclaert staet.

¶ Ghegheuen Tantwerpen inden secretē Raedt ende van Brabant/ Den xxi. Februarij/ Anno. M. D. 1580. Het eene getreckent BOOMEN. ende dāder JAC. BIPLEDEN.

Flauij Josephi vander Joden

oude gheschiedenissen / het eerste Boeck.

Die Prologhe inhoudende die sake ende het eynde waerom Josephus dese Hystoire beschreuen heeft.

Nder alle die ghene die haer onderwinden Hystorien te schrijuen/bevinde ick dat die alle gader niet een sake oft meynnighe en hebben vã haren voornemen/maer veel saken/eñ die oock seer verschepden van malcanderen. Want die sommighe geuen haer tot dit werck/om haer conste van spreken te verthoonen/eñ om eere daer aen te behalen. Dãder om dat sy danck behalen oft crijgen souden vanden ghenen welcker gheschiedenissen sy beschrijuen. Eñ hier om en hebben sy gheenẽ arbeyt ghespaert/so vele alst in haer was. Ooc zijnder ander die door die gheschiedenissen selue gedwongen werden om int openbaer sulcke dinghen door geschrifte te brengẽ/daer sy selue by waren doen die gheschieden. Daer isser oock ander gheweest/die niet lijden en conden a t sommighe merckelijcke dinghen/ die wetens weert waren /soudẽ verdonckert eñ onbekent blijuen/waerom si het vertellẽ vã dien hebben ten ghemeyn profijte int openbaer gebracht. Van dese voorseyde saken hebben die twee laetste my oock daer toe ghebracht/want die oorloghe die wy tegen die Romeynen ghehadt hebben/eñ die geschiedenissen van beyde sijden/eñ ten laetsten deynde van dier(dwelcke ic daer teghenwoordich zijnde/niet sonder mijn perijckel ghesien eñ gheproest hebbe)ben ick gedwongen te vertellen/om die sommige schrijuers die de waerheyt van desen met haren schriftẽ verualscht haddẽ. Maer dit tegenwoordich werck heb ic aengenomen/meynende dat dit allen Griecken sal genoechlijc wesen om te weten/want het begrijpt in hem alle die oude geschiedenissen eñ afcoemsten ons volcx/eñ die maniere vã onsen ghemeynen leuen oft regiment/ouer gestelt vt die Hebreeusche schriftueren. Ick hadde voormaer te voren ghedacht(te weten/doen ick die Hystorie vander oorlogen schreef)te bewijsen waer af die Jodẽ eerst gesproten syn/eñ hoe minigerhande auontuerẽ dat sy ghehadt hebben/onder hoedanighẽ wethoudere sy gheleert zijn totten Godsdienst eñ ander deughden / ende wat oorloghen sy door so veel tijden ghehadt hebben/ende hoe sy ten laetsten teghen haren wille ghetrocken zijn teghen die Romeynen te oorloghen. Maer mids dat dese materie te lanck was / soo heb ick daer toe een bysonder werck gheschickt/ ende dat ten eynde toe volbracht. Maer metter tijdt(alst plach te ghebeuren den ghenen die groote swaere dinghen aenueerden eñ beghinnen/creech ick een verdriet ende lersel des werckx / doen ick so grooten materie wilde ouersetten in een ander vreemde tale. Maer daer waren sommighe lieden die vt begeerte van leeringhe/my stierden tot dit werck/ ende bouen al heeft dat ghedaen Epaphroditus/een man die seer neerstich ende begheerich is om alle consten en leeringhen / ende bysonder om alle gheschiedenissen te weten/want hy verkeert hadde in seer groote saken/eñ in verschepden auontuerlijcke geschiedenissen ende in alle dese hadde hy ghethoont eenen wtnemenden goeden aert van natueren/houdende altijt een onbeweghelijcke neerstichepdt ter deucht. Aldus om die begheerte van desen te voldoen/die een sonderlinghe vriendt was van alle den ghenen die pet nuts oft deughdelijckx voor handen hadden / soo heb ick wederom moet ende macht ghenomen / midts dat ick my oock begonst een luttel te schamen dat ick vt traechepdt oft clepnmoedichepdt soude so ouerschoonen arbeyt achterlaten. Ock seer hier toe beweecht zijnde/midts dat ick dachte eñ ouerlepde/hoe dat hier voortijts onse voorouderẽ den vreemdẽ volcke goedertierenlijck hebben haerlieder dinghen te kennen ghegheuen/eñ haer mede ghedeelt/ende om dat sommighe Griecken oock seer groote begheerten hebben ghehadt om onse dinghen te weten. Want ick vinde beschreuen dat Ptolomeus die tweede Coninck vã dien name/heel begheerich eñ gesint om alderhãde consten/leeringhen eñ boecken te vergaderen/groote neerstichept gedaen heeft om onse wet/ordinanciẽ/eñ seker manieren van leuen te doen ouersetten oft vertalen in die Griecsche tale. Eñ hoe dat Eleazarus d'ouerste bisschop ons volcx seer deughdelijc van leuen/den Coninc dit profijt heeft geerne sonder benijdẽ ghedaen/dwelck hy sonder twijfel soude ghewepghert hebben / en hadden wy die ghewoonte van onsen voorouderen niet ghehadt/voor pemanden goede eñ eerlijcke dinghen te verbergen. Dus heuet my oock ghedocht wel te betamen die grootmoedichept ons Bisschops na te volghen/midts dat ick ooc wel dachte datter hedens daechs noch veel zijn dies Coninct ghelijc/aengaende die begheerte van te leeren / nochtãs en heeft die Coninc alle die schriftueren niet gecreghen/maer die ouersetters hebben hem alleen die wet ouerghestelt eñ ghegheuen/die/die daer tot Alexanduen ghesonden waren. Maer die dinghen die in die heylighe schriftueren beschreuen werden/zijn by na ontallijck/want daer in begrepẽ wert een hystorie vã vijf duysent iaren daer veel verschepden auontueren eñ geschiedenissen in zijn/eñ verschepden auontueren vã oorloghen/veel heerlijcke fepten vã coninghen/oft vasten/eñ veel veranderinghen des ghemeynẽ staets oft leuens. Maer in summa machmen bysonder leerẽ vt het lesen vã deser hystorien/dat den ghenen die gods wille volghen willen/eñ zijn wel gheschicte wettẽ niet en ouertreden/alle dinghen voorspoedelijck vergaen bouen datmen soude moghen gheloouen/eñ den seluen wort tot eenen loon die salichept te voren ghelept. Maer ist dat sy int onderhouden van desen wettẽ onachtsaem oft roeckeloos zijn/soo en vindẽ sy in haer voornemen gheen goet eynde/eñ haer goede opstellen oft arbeyden vergaen haer bouen maten allendelijck sonder remedie. Daerom vermane ick no alle die ghene die dese boecken sullen lesen/ dat sy haer herte willen aen God legghen/ende onsen wetgheuere onderstoecken/oft hy Gods natuere na zijn weerde beuroedt heeft/eñ oft hy hem altijt sulcke wercken toeghescreuen heeft/als zijnder macht behoorde/eñ oft hy zijn schriften oft vertellingen puer gehouden heeft vã alle ydelheyt der verlierder fabulen/alsoomẽ by ander scrijuers beuint/hoe wel hy vt die langheyt des tijts/eñ oudtheyt der saken oft ge-

Bibliotheca Conventus Woerdensis

schiedenissen/wel wplijck hadde mog'jen lieghen oft verlieren wat hy ghewilt hadde. Want hy is ouer twee duysent iaren gheboren gheweest / daer nochtans die Poeten haerder Goden ghebooren/ eñ noch veel te min der sterselijcker menschen wetten oft gheschiedenissen niet en hebbē doen vā so verre verhalen. ℳaer alle dese dinghen sal onse voorgaende vertellinghe neerstelijck elck te synen tijde herē/also wy beloest hebben te doene ✠ niet daer af trecken de oft toedoende. ℳaer want hy na alle dese dinghen hanghen aen ℳopses des Wetgheuers wijs heyt/so moet ick eerstmael vā hem wat spreken/op dat niemant en dencke hoe dat hy comen is / aengesiē dat des boecx Tytel beloest te vertellen geschiedenissen hoe wy dan in onse schriften soo veel dingen ghestelt hebben/die der natueren kennisse oft conste aengaē eñ toebehooren. Hierom moetmen weten/dat dien man ten eersten heeft goet ghedocht voor al nootelijck te wesen eenen die zijn leuen te recht beschickē wilt/ oft wettē stellen/dat hy voren eñ al voré sal kennisse hebben van Gods natuere oft wesen/eñ dat hy aldus aenmerckende Gods werckē/arbeyde om dat heerlijcke exemplaer na te volgen/so seere alst hem mogheliic is. Anders sonder dit aenschouwē en soude sulcke wetmaker selue nemmermeer goet verstant crijgē/noch zijn schriftē en souden den genen diese hooren den ghеen behulp ter deucht brenghen/ten ware dat sulck voor alle dinck leerden/dat God(midts dat hy een Vader eñ Heere is van alle dingen/eñ alle dinghen siet)den ghenen die hem volgen een salich leuen gheeft/eñ die ghene die vanden rechten wech der deuchdē scheyden/dese bevangt hy met ouergroote alendicheden oft armoeden. ℳopses dan willende zijn Ouerheren dese leeringhe instorten/en heeft zijn wetten niet begonst van die coopmanschappen oft voorwaerden/oft vandē onderlingē recht tusschē malcanderen ghelijck die ander wetgheuers pleghen. ℳaer hy heeft haer metten verstande ten eerstē opgeheuen tot Godt/ende tot het maetsel der werelt/leerende haer ten eersten dat wy menschen het schoonste Gods werck zijn op aertrijck/eñ als hy die nu geuolchsaem hadde ten godsdienste/so heeft hyse voortaen lichtelijck van alle die ander dinghen gheleert. Want ander wetgheuers volghende die oude fabulē/hebben haren Godē schandelijcke sondē toegeschreuen/eñ in deser manieren hebben sy den quaden menschē een groot voetsel ter quaethept ghegheuen. ℳaer onse wetgheuer na dat hy gheleert hadde dat God die supuer eñ puer deucht hadde/heeft ghestelt dat elck voor hem seluen soude moetē arbeyden/om te mogē comen in eenich gods deel:eñ tegen die ghene die dese dingen so met en hielen oft en geloofden/heeft hy strenge punitie gestelt. Hierom begheere ick dat die Leser mijn schriftē sal examineren oft ondersoeckē/ na dit voornemen/want diet so bemercken dien en sal gheen dinck vreemt oft onweerdich Gods heerlijcheyt dunckē te wesen. Want alle dingen zijn daer met eē groote geschicthept na die natuerē vā die geheel werelt gestelt/eensdeels vandē wetgeuere beteekent in alsulcker manieren alst weerdich was/eensdeels becleet met seer bequame maniere vā bedectelijc te spreken by gelijckenisse becleet eensdeels ooc openlijc utgelept oft verclaert/te wetē/sulcke dingē diemē behoorde sonder omhātsels oft twijfelinge openlijc te seghē. Daerom als yemant die saké oft redene van dese dingē bysonder wilde aenmerckē/so soude daer een seer hooghe eñ verstandighe aenmerckinghe oft contemplatie af comen/maer dit wil ick wtstellen tot op een ander tijt. ℳaer ist dat my Godt een langh leuen verleent/als ick volbracht sal hebben dat ick nu tractere/so sullen wy arbeyden om die dinghen ooc te beschrijuen. Nu willen wy ons keeren tot het vertellen van deser dingen verualch/te voren stellende tghene dat ℳopses ghesept heeft vander werelt maetsel. Want dese uten heyligen schriften genomen also wy die gheuonden hebben/zijn by na op dese maniere ghestelt.

Dit en heeft Josephus niet soo nauwe onderhoudē want hi de Bybelsche hystorie dicmael verconwert verkeert ende verandert/ kennisse vā Godt is voor al vā noode tot een goedt leuen.

ℂ Hier beghint die tafel der ouder gheschiedenissen/des eersten boecx.

Vander werelt schepsel/eñ van die ordinancie der Elementen. Cap.j.

Van Adams macht / eñ van die thien tijden / tot die Viluuie. Cap.ij.

Vander Viluuie oft oueruloet des waters/eñ hoe Noe in die Arcke met syn familie behoudē namaels ghewoont heeft int velt Sennaar. Cap.iij.

Vanden Toire van Babylonien / eñ van die veranderinghe der talen. Cap.iiij.

Hoe dat Noes afcoemste verschepden woonstedē ghenomen hebben ouer alle die werelt. Cap.v.

Hoe elcke nacie van lieden haer namen gecregen hebben van hare eerste voorvaders. Cap.vi.

Hoe dat Abraham ons ghesiachts oorsprouck wt Chaldeē lāt getrockē is eñ gewoōt heeft in dlāt voor tijts Chananeē genaēt/dwelc nu Judeē heet. Ca.vij.

Hoe Abraham in Egypten ghetrocken is/nae dat lant vā Chananeē verhongert was vā dierte/eñ hoe dat hy vā daer wederom is gecomen na dat hy daer een Jaer ghewoont hadde. Cap.viij.

Van die nederlaghe die de Sodomiters creghen vander Asspiers hepr. Cap.ix.

Hoe Abraham met een hepr ouercomende die Asspiers verwonnen / ende die gheuanghen Sodomiters verlost heeft/ontnemende den vpanden ooc den roof die sy gherooft hadden. Cap.x.

Hoe God vergramt wesende op der Sodomiters boosheyt/haer heel verdoruē eñ vernielt heeft. Ca.xi.

Van Jsmahel Abrahams sone/ eñ van zijn naecomers die Arabers. Cap.xij.

Van Jsaac Abrahams wettich sone. Cap.xiij.

Van Sara Abrahams hupsvrouwe / ende hoe sy ghestoruen is. Cap.xiiij.

Hoe dat van Chetura Abrahams ander hupsvrouwe der Trogloditers volc gecomen is. Cap.xv.

Van Abrahams doot. Cap.xvi.

Van Jsaacx kinderen/Esau eñ Jacob. Cap.xvij.

Van Jacobs vlucht in ℳesopotamiē wt vreesen synen broeder. Cap.xviij.

Hoe Jsaac ghestoruen ende in Hebron begrauen is. Cap.xix.

✠ Hier eyndt die tafel des eersten boecx.

Bibliotheca Conventus Woerdensis

Den edelen wisen eñ seer voor-sienighen Heeren/ Marcgraue/ Amptman/ Borghemeesteren/ Trezo-rieren/ Kentmeesteren/ Schepenen/ eñ raedt der machtigher ende vermaerder stadt van Antwerpen in Brabant Salupt.

Dele wijse eñ seer voorsienighe heeren hoe wel in voorleden tijden/ ende oock al noch daghelijcks vele hystorien ghe-schreuē worden/ daer een peghelijcke na zijn beliek-ste ende natuerlijcke ghe-nepchtheyt keure eñ elec-tie af heeft dienende den menschē om alle verdriet ende swarichept / daer sommighe wt der natueren toe ghenepcht zijn / ende andere door groote ende swaere affayren haer seluen inne vinden / te verlich-ten eñ vermaken/ soo is nochtans int verkiesen van dien/ wel ende wijsselijcken te bemercken/ welck die beste eñ orbaerlijcste zijn. Sommighe clepn vā ver-stande/ laten haer duncken dat het boerdelijckste eñ ghenoechelijcste/ daer het cpiaet vander hystorie het meeste deel leughenen zijn dbeste is. Niet considerē-de wie dat sp ghescheuen heeft/ oft wanneer dattet ghescheuen is. Dese want sp soecken haer wellustе/ meer dan eenich behulp oft profijt/ verliesen haren tijt (die bouen al costelijck is) eñ blijuen die sp te vo-ren waren/ badt argher dan beter/ eñ meer verkeert dan gheleert. Ander cloecke ende verstandige ghee-sten/ beminders der consten ende wetenthept / soe-ken totter waerhept rustighe eñ lustighe septen te siene/ ende te lesen/ welcke bp mannen van name eñ gheloone ghescheuen zijn eñ van ouden tijde ghe-schiet/ daer haer niet alleen solaes ende verlichtinge af en coemt/ maer oock schoone leeringhen eñ onder wijs/ hoe sp alle saken handelen sullen / epghene oft publijcke/ alle fortupnen gheluckighe oft ongheluc-kighe / ghestadichlijcken verwachten ende sonder merckelijcke veranderinghen passeren / allen exem-pelen van vromichept die sp lesen ende beuinden in haer voorsaten/ naeuolghen. Om dan alduodanighe gheesten te verwecken eñ den wijsen behulp te doe-ne om noch wijser te worden/ ende om dat een wijs man (ghelijck Salomō sept) gheerne hoort eñ leert. Hoe wel datter vele zijn die van oudts treeffelijcke historien/ gesten eñ septen achtergelaten hebbē/ als Tucidedes Stachius/ Suetonius/ Plutarchus/ Ge-sippus/ Appianus eñ dierghelijcker meer ander. Maer wantmen dese niet en vindt in onse neder-lantsche tale/ so heeft den sommighen ghedocht oor-baerlijc te zijne dat ick in gelijcker voegen eñ manie-ren nv/ als ick int iaer voorleden ghedaen hadde die seuen Boecken vander Joetscher oorloghe/ ouer-setten soude die vermaerde hystorie Flauij Josephi getintituleert oft genaemt. Vanden ouden geschie-denissen der Joden/ in twintich boecken begrepen. Die welcke haer beghinsel neempt van het eerste schepsel der werelt/ eñ alsoo ghecontinueert tot den tweelfsten iaer Neronis des Kepsers / wel den tydt van vijf dupsent iaren verualghende. Waer in niet alleen die leser vindē en sal het inhout vanden Gy-bel/ alsoo Moyses die ghescheuen heeft/ maer oock ander particulier ghescheydenissen die de selue auc-teur heeft beuonden/ als hp verclaert in die prologe die hp voor desen teghenwoordighen boeck stelt bp zijnen predecessеurs ende voorvaders achter ghela-ten. Welcke in veel plaetsen van den Gybel/ daert den heyligē gheest niet belieft en heeft oft nootelijc-ghedocht / alsoo openlijck te spreken/ behulpelijc zijn om claerder verstandt te hebben vander hystorien. Het welcke aensiende ende bemerckende die hoof-den ende gheleerden vander heyligher kercken heb-ben (nauolghende die leeringhe van haren meester Christus die sept int Euangelio. Wie niet en is te-ghen v/ die is met v) dese voorsepde boecken ontfan-ghen eñ toe ghelaten dat een peghelijcke/ de selue le-sen soude diet beliefden / dwelck ouer dupsent iaer ghedaen hebben/ Origenes/ Tertullianus/ Chrysos-tomus/ Hieronimus / Augustinus eñ meer ander niet vindende hier inne pet merckelijck dat te we-derlegghen was. Dese selue auctеur oock / want hp beuonden is gheweest te zijne een seer cloeck eñ ver-standich man/ van wtnemende scientien ende groo-ter eloquentien/ niet alleen int Hebreeusche/ welcke zijn in gheboren tale was/ maer oock int Griecxsch/ ende dat die selue (niet tegenstaende dat hp een ge-boren Jode was) int scrijuē van zijnder historiē dat gheuoelen/ dwelck hp hadde vā onsen salichmaker Christo Jesu ende zijnen discipulen/ soo wijselycken eñ openlijcken als hijt verstont/ heeft achter ghelatē in schrifte. Hebben die gheleerde mannen der hepli-gher kercken hem mede ghestelt int ghetal vanden kerstenen schrijuers. Als dat blijct wt dat sinte Hie-ronimus van hem scrijft/ ende is dit. Josephus sone van Matathias priester tot Jerusalem/ die vā Ve-spasiano gheuanghen is gheweest/ eñ ghelaten inde handen van Tytus/ dees te stoomen zijnde/ heeft de seuen boecken de welcke bp hem ghescheuen warē vander gheuanckenisse der Joden/ den vadere ende den sone beyde kepsers wesende ghepresenteert/ die welcke sp hebben doen legghen in die ghemepne li-brarie van stoomen. Eñ hier en bouen om zijn sub-tijle hooghe ingheboren verstant/ so is ter eeren van hem tot eender eewigher ghedenckenisse / wt beuel vanden Kepsers ghestelt te stoomen int openbaer ter plaetsen daer die memorien vanden vromen eñ vermaerden lieden stonden/ een eerlijc staēde beelt. Die selue heeft ghescheuen twintich boecken van-der ouder ghescheydenissen ende noch eenen anderē boeck seer excellent/ daer hp inne beschrijft die mar-telie vanden Machebeen.

✠ Dat hier na volcht is het getuychnisse dat Jo-sephus ghescheuen heeft int achtsiensте boeck der ouder ghescheydenisse/ van onsen salichmaker Chri-stus eñ zijnen discipulē. In dien tijde is geweest een wijs man ghenaemt Jesus (eest datmen hem man behoort te noemē) die dede seer wonderlijcke were-ken/ eñ was een leeraer der gheender die gheerne

die waerheyt hoorden. Dese hadde vele nauolghers so wel vanden Joden als vanden Heydenen / ende men gheloofde dat hy Christus was. Maer na dat Pylatus door ons volcks ouerste princen nydicheyt hem torten cruyce ghedoempt hadde / die ghene die hem eerstmael liet hadden en hebben hem daer om niet ghelaten / want hy verthoonde hem seluen den derden dach leuende / also die propheten in haer sanghen van hem te voren gheprofenteert hadde / ende tot heden toe / en is dat Christen volck noch niet vergaen / het welck van hē zynen naem behoudē heeft. Andere ghetuychnisse / des ghelijcx beschrijft Origenes int derthienste capittel in Matheum / eñ int eerste boeck tegen Celsum. Desghelijcx oock Tertullianus int boeck teghen die heydenen. Wt desen dan blijckt claerlijc genoech die excellētie eñ weerdicheyt vā desen scrijuer / eñ dat pegelijcke sonst achterdencken dien mach lesen / niet als enē Propheet / oft ooc persoon die dit licht oft dese kennisse ghehadt heeft / door den gheest Godts / maer voor een historie scrijuer / dietghene dat hy memorie was achter ghelaten van ouden tijde / eñ dat hy wt zynen natuerlijcken verstande begreep / heeft daeromme int openbaer ghebracht (gelijc hy selue sept int beghinsel van zynder prologhe.) Want hy niet ghelijden en conste dat aldus merckelijcke ghescheydenissen die onder zyn volck ghebeurt waren / souden verdonckert blijuen eñ onbekent. Het ghene ooc dat hy gesien hadde / eñ som ooc helpen derigeren / soude den nacomelingen onbekent ghebleuen hebben. Volghende hier inne het exempel van zynen voorvaders / die welcke den vreemden lieden eñ natien gedertierlijckē haer ordinancien eñ manieren van leuen hebben te kennen ghegeuen / die dat op haer begheerden. Dese redene want sy my dunct seer eerlijcken te zyne / eñ om dat voe goede vriendē aen mijnen persoon dat verlocht hebdē. Also heb ic desen arbeyt aenghenoeert / eñ met Gods hulpen die heele hystorie wt den Latijn in onser nederlantscher tale ghetrouwelijcken ouergeset / met noch eenen seer excellentē boec desselfs auteurs inhoudende die martelie vanden seuen gebroederen genaemt Machabeen. Eñ want ick nv onlancx die seuen boecken desselfs auteurs inhoudende dē ioerschē oorloghe / eñ destructie van Jherusalem (by my doen ouergheset) den heelē regimente der vermaerder coopstadt van Antwerpen hebbe toe gescreuen eñ gepresenteert / wt dien daer onder waren mannē van hoogen eñ goeden verstande / beminders alder goeder scientien / imitateurs eñ nauolghers vanden ouden eñ vermaerden vromen regeerders die welcke door wijsheyt eñ scientie meer dan door ghewalt oft coorste haer onderlaten regeerdē. Hierom oock nv ick dit werc volbracht hebbe / so en vinde ick niemant die ick dit bequamelijcker mocht presenteeren dan v mijn. E. Heeren die ghelijc wylen Salomon (waer af dese teghenwoordige hystorie spreect) den tempel / zijn pallays / eñ die stadt van Jerusalē / door spoedighe hulpe van God verciert eñ versterct heeft in seer corten tijde. So hebben die selue uwe. E. ooc die vermaerde coopstadt van Antwerpen door sonderlinghe wijsheyt / eñ duerende ghestadicheyt also verandert ghe-mplieert eñ gefortificeert binnē seer corte iaren / datmen te rechte van v mach seggē / dat in Esdra ghescreuen staet. Alsulcken werck en vintmen niet in eenich rycke. Ende dit doende (dat noch meer te verwonderen is) so is v politie (welcke is die inwendighe sterckte van allen steden) alsulcke gheweest onder sulcke groote menichte van alderhande natien van volcke / dat meerder accoort niet vele gesien en is. Om voetsel dan te hebbē tot allen deuchdelijcken voorderinghen / raet eñ onderwijs in alle vreemde oppevallen / solaes eñ verlichtinghe in menichfuldighe becommeringhen / soo is dit Prieel deser Hystorien in onse nederlantsche tale nv nieuwe ouerghelet / bequame. Het welcke ick v. E. eñ voorsienighe Heeren toe scrijue ende presenteere. Hiermede my beuelende in uwe goede gracie. Ende die ghemeyne welvaert van uwer goeder stadt.

Godt den heere die dominatie heeft boven allen creatueren. Ende was eerstemael geschreuen tot Louen int Jaer ons Heeren. M.D. Xij. eñ nv tweedemael ouersien ende ghedruct Anno M.CCCCC. ende LXXX.

(...)

✠ Aenghesien dat deser Duytscher Translatien Cappittelē gestelt zijn na die Griecrsche exemplarē/ die niet en accorderē met die oude Latijnsche Translatie/so hebbē wy die oude Capittelē der ouder Lascher translatien aen die canten ghestelt.

✠ Vander werelt schepsel / eñ vā die ordinancie der Elementen. Cap. J.

Cap. J. Genes. 1.

Inden beginne heeft Godt ghescha-pen hemel eñ aerde. ſMaer doē die aerde tē voorschijne niet en quā bedect met een diepe duysternisse/eñ den geest bouen haer dreef/so heeft God gebodē datter licht soude werden/eñ als dat scheē/eñ hy die materie gheheel ouersiē hadde / so heeft hy dlicht vā die duysternisse geschepden/eñ die duysternisse heeft hy nacht genoēt/eñ het licht heeft hy dach ghenoēt/ghevende den beginsel des daechs dē nae morgenstont/ eñ tbeginsel vanden nacht auont stont.

Den eersten dach.

✠ Eñ dit is geweest dē eerstē dach. Maer ſMopses heeft dien genoemt eenen dach:waer af ick die redene nv voorwaer wel seggben soude. Maer want ick beloest hebbe die redene vā alle dese dinghē bysondē te schijnē/eñ int licht te brengen/ so sal ic dese redene oock wtstellen tot op dien tijt toe.

Den tweeden dach.

✠ Daer na op den tweedē dach heeft hy dē Hemel ouer alle die geschapē dinghē gestelt / verschepdē vā die ander/eñ seer hooghe op hē selven ghestelt/eñ al om valt gemaect met ijs/eñ dat bequamelijc getempert met een vochtige eñ regenachtige natuere / om die aerde met een bedauwen te helpen.

Den derden dach.

✠ Maer op den derdē dach heeft hy die aerde wt ghestelt/die al om oueruloten was met die zee/ ende terstont zijn die planten eñ saden te samen wter aerden ghesproten.

Den vierden dach.

✠ Op den vierdē dach heeft hy den Hemel metter sonnen/mane/eñ anderen sterren verciert/ghevende haer een ghebodt/dat si doot haer beroerte ende omganck claerlijck souden bewijsen die wederom keeringhe van des iaers tijden.

Den vijfsten dach.

✠ Maer op dē vijfstē dach heeft hy die leuēde dierē so wel vlietende als om hooge vliegende geschepden/deen in die diepten des waters/eñ dander in die hoochte in die locht/die selue eerst tsamen voegende eñ versamende/om andere voort te brengen/om dat haer ghestlachte soude wassen eñ vermenichfuldigē.

Den sesten dach.

✠ Maer op den sestē dach/heeft hy dat ghestlachte der viervoetigher dieren geschapen verschepdē in mannekens eñ wijfkens natuere. Eñ op desen dach heeft hy dē Mensch oock geschapen/ eñ aldus sepdt ſMopses / dat die werelt eñ al datter in was binnen ses daghen gemaect was. Maer dat God op den seuensten dach gherust heeft eñ opghehouden vā dier wercken eñ daerom houden wy ooc seestelijc een ledichept vā allen arbeydelicke werckē op desen dach/ noemende dien dach Sabbathum welc woort na die Hebreeusche tale beteeckent ruste.

Het. ij. Cappittel nae die oude Latijnsche boecken.

✠ Voorts heeft ſMopses nae den seuensten dach begonst te bedieden die natuere van des menschen maecsel oft schepsel aldus sprekende. God heeft den mensche gheschapen / nemende slijm der aerden/eñ hy heeft daer eenen gheest eñ leuen inghestort. Ende dese Mensch werde ghenoemt Adam/ d'welck is te seggben root/om dat hy ghemaeckt was van vochtighe roode aerde/ want sulck is die ongehandelde eñ puer aerde. Eñ Godt heeft voor Adam ghestelt die verschepden ghestlachten van ghedierten/soo wel die mannekēs als die wijfkens / hem die verthoonende.

Eñ Adam heeft dien eick namen ghegheuen/waer mede sy noch heden genoemt worden. ſMaer siende dat Adam gheen ghesellschap en hadde/oste bleuen van eender vrouwen(want daer noch gheen vrouwe en was / ende hy hem verwonderde dat alle dander dieren alsoo ghestelt waren/soo heeft hem Godt een ribbe wt getrocken die wijle dat hy ontslapen was/ eñ daer af een vrouwe ghemaeckt/eñ soo gheringhe als die voor hem ghebracht was/so heeft Adam gheweten dat die wt hem ghenomen oft gemaect was. Eñ na die Hebreeusche tale heet een vrouwe Issa/ maer den naem van deser vrouwē was Eua/d'welc beteeckent een ſMoeder van alle die leuen. Voorts vertelt ſMopses dat Godt Oostwaerts eenen hof gheplant hadde met alderhande gheboomte/ eñ met groepende crupdē beplant. Eñ dat onō dese was eenen boom des leuens eenen anderen der wetenheyt/ waer door men bekende tgoet voor tquaet. Eñ doen Godt Adam met zijnder huysvrouwen daer in gheplepst hadde / soo heeft hy haer gheboden die boomen te bewaren. Desen hof werde veruersicht van eenen vloet die gheheel aertrijck om liep / die welcke in vier verschepden riuieren ghedeylt wert. Den eenen vā desen die Physon genaēt wert(welc woort beteeckent een menichte) loopt tot het lant van Indien / eñ daer stort hy hem in die Zee / die by den Griecken wert Ganges ghenoemt : maer Euphrates eñ Tygris gaen wt in die roode Zee. Eñ Euphrates een van desen wert ghenaemt Phora/dwelc beteeckent verstroyinghe / oft bloeme. ſMaer Tygris wert ghenaemt Diglath / dwelckmen vertaelt/ enghe ende oock mede rasch. Maer Geon vliet int lant van Egypten door midden/dwelck ons beteeckent/gecomen wten Oosten / den welckē die Egyptenaren Nilum heeft.

Die Bybel seydt dat Eua int Paradijs ghemaeckt was. Genes. 2.

Cap. iij.

✠ Voorts heeft Godt Adam eñ zijnder huysvrouwen beuolen dat sy vanden anderen Boomen eten souden/verbiedende haer alleen den Boom der wetenheyt oft kennisse van goet eñ quaet/te voren haer waerschouwēde dat si terstont sterue souden/waert dat sy die aentasten. Alst dan in dien tyden gheenen twist en was tusschen die ghedierten/eñ het serpent ghemeynsamelijck met Adam eñ zijn huysvrouwe verkeerde/so heeft dit Serpent haer benijt haer toecomende salicheyt/waert dat sy bleuen onderdanich Gods geboden/ende meynende dat sy in allendichēden souden vallen / waert dat sy Godts gheboden verachten/ so heuet der vrouwen gheraden ende dis daer toe brocht dat sy eten souden vandē Boom der wetenheyt/voorwaer segghende dat daer die cracht in was van goet eñ quaet te onderkennen/eñ dat sy lieden als sy daer af gheten hadden / souden een salich leuen leyden/niet argher dan Godt hadde/ende aldus heuet die vrouwe bedroghen/dat si Gods gheboodt versmaet heeft. Eñ als sy die vrucht van desen Boom gesmaect hadde/ eñ wellust in dese spijse vōden hadde/so heeft sy Adam oock daer toe met radē ghebracht dat hyt oock nutte / ende doen beuroeden sy terstont dat sy naect waren/eñ begonsten om decsels besorcht te syne : Want inden Boom was een cracht van scherpsinnichept eñ verstandichept. Dus hebben si haer selven met vijchboō bladeren gedect.

✠ Eñ doē haer schamelheden aldus bedect waren/ soo docht haer dat sy salighер waren/om dat sy gheuonden hadden tghene dat sy te voren niet en hadden. Maer terstont als Godt inden hof ghecomen was/soo is Adam/die te voren plach ghemeynsaemlijck met Godt te spreken/wten weghe besijden ghegaen wt vroeghen van zijnder ongherechtichept.

Dit is een Joetscheeg politie.

Bibliotheca Conventus Woerdensis

Maer Godt verwonderende hem hier af / waechde
te die redene oft sake waerom dat hy die te voren
ach geene met hem te verkeeren / nv vluchtich
was eñ hem verborghen hielt. Maer doē hy sweerlijck
om het moeghen van zijnder conscientie / om dat hy
tghevoodt niet gheijouden en hadde so heeft God al-
dus ghesept. Ick hadde v lieden voorwaer verlien
en te besoecht hoe ghy hadt moghen leuen een salich
leuen / vry van alle quaet / sonder quellinghe van
eenighe nieuwe sorghe vs herten / also dat alle din-
ghen die v ter noot ende wellust dienende / v vā selfs
sonden voortcomen / alleen door mijn voorsienichept
sonder eenighen vaen arbept oft sorchsuldichepdt /
door welcker dinghen ghebruyct ghy niet lichtelijck
en soudt hebben oudt geworden / ende v leuen soude
seer langhe ghedurt hebben. Maer hebt dese mij-
nen sin voor eenen spot ghehadt / versmadende mijn
ghebodt / want ghy en swijcht niet om eenighe goede
sake / maer om v quade conscientie. Daerom sal v
die oudtheyt haest ouercomē / ende v leuē en sal niet
langhe dueren. Maer Adam ontschuldichde die
sonde / eñ badt om ghenade dat hem God niet stootē
en wilde werpende die schult op sijn huysvrouwe /
seggghende dat hy door haer bedroghen ghesondicht
hadde / maer die vrouwe beschuldichde d serpent.
Doen heeft hem Godt ghecastijt / om dat hy der
vrouwen raet ghevolcht hadde / ghebiedende der
aerden dat sy voortaen van selfs ghē vruchtē meer
voorts brenghen en soude / maer dat sy den ghenen
diese beachtepden soude somnighe vruchten gheven
oft voortbrenghen / ende die somnighe niet gheven.
Euam heeft hy ghecastijt met arbepden ende pijnen
van baringhen / eñ met sulckē lyden / om dat sy van-
den serpente bedroghen zijnde / Adam oock metten
selven loof hedē verlept hadde / ende in allendichedē
ghebracht. Oock heeft hy den serpente die stemme
benomen / vergramt wesende om die archept die sy
aen Adam ghevoont hadde / ende hy heeft senijn in
haer tongye ghestekē / ende verclaert dat dit haerlie-
ber upāt was vermanende dat si lieden des serpents
hooft moesten slaen / om dat daer in des menschen
verderfenisse ghelegghen is / ooc mids dat dese bee-
ste also seer lichtelijck mach verdruct werdē. Voorts
heeft Godt ghemaect dat het serpent sonder voeten
soude cruppen ende wentelē ouer daerde. Als God
haer met dese punkten ghecastijt hadde / so heeft hy
Adam ende Euam uyten hove wech ghestelt in een
ander contrepe oft plaetse.

Die bybel seyt dat Adā sijnen sone / ende sijn onschult dede. Genes.3.

Die bybel en seyt niet dat hy om ghenade badt / maer dede alleen sijn onschult ontrecht.

✠ Van Adams macht / eñ van die thien tijden / tot die Diluuie toe. Cap.ij.

Ende henlieden sijn twee sonen ghebooren / waer
af deerste werde ghenaemt Cain / dwelck te
seggghen is / vercrijghinghe. Ende die tweetste Abel /
welck woort beteeckent rouwe. Ende haer zijn oock
dochters ghebooren. Dese broeders waren elck neer-
stelijck becommert met haerlieder oeffeninghe / Abel
oeffende die rechtueerdichept / denckende dat Godt
te ghenwoordich was in alle zijn wercken / eñ hy ar-
bepde om deucht te doen / eñ zijn leuen was int voe-
den der beesten. Maer Cain hoe wel hy anders ooc
seer arch was / ende allenlijc na ghewinstant / heeft
eerst vercdacht ende ghevonden het lant te ackerē / eñ
ten laetsten heeft hy sinen broeder oock ghedoot / om
sulcke sake. Als haer goet dochte Gode sacrificie te
doen / soo heese Cain ghecoffert die vruchten des ac-
kers ende der boomen / maer Abel offerde melck eñ
deerste vruchten van sijnen beesten. Ende het sacri-
ficie van desen Abel heeft Gode aenghenaemer ghe-
weest / om dat die was van sulcken dinghen die van

niet offerant die dey goet wi mer om verschey persoone die dese ferden / heeft G deen o sangē / er dander v worpen.

selfs uyter natueren ghecomen waren / dat tghene
dat die ghierighe ende behendige mensch Cain met
eenderhande ghewelt uyter natueren ghepersst had-
de. Cain dan swaerlijck nemende dat zijn broeder
Abel bouen hem ghestelt oft meer gheacht was /
heeft sijnen broeder ghedoot. Ende doen hy zijn doot
lichaem ghebroghen hadde / soo meynde hy dat dit
dinck oock verborghen was. Maer als Godt dit
gheweten heeft / soo is hy tot Cain ghecomen / via-
ghende hem van sijnen broeder waer hy ware / want
hy hem binnen veel daghen niet ghesien en hadde /
den welcken hy nochtans tanderen tijden hadde ge-
sien altijt met hem verkeeren. Doen werde Cain
beureest ende niet hebbēde dat hy Gode antwoordē
soude / heeft ten eersten ghesept / dat hy hem oock
hier af verwonderde / hoe dat was / dat zijn broe-
der nerghers ghesien en werde. Maer doen Godt
hem noch harder aen viel ende neerstelijcker tselue
maechde / so is Cain vergramt geweest / seggende dat
hy zyns broeders behoeder niet en was / eñ dat hy hē
zijnder dinghen niet en moepde. Doen heeft Godt
Cain ghestraft van zijns broeders doodslach / seg-
gende dat hy hem seer verwonderde dat hy loochen-
de pet te weten van sijnen broeder / den welcken hy
doodtgheslaghen hadde. Dus vergaf hy hem die pu-
nitie des doots die hy verdient hadde / door dese
moort / versoent zijnde door een sacrificie dat hy niet
swaerlijck zijn straffichept en thoonde ouer hem die
ghenade badt. Maer hy heeft hem veruloert eñ zijn
nacomelinghen / dreyghende die te punieren oft te
plaghen tot int seuenste ghesslachte / ende hy heeft hē
met zijnder huysvrouwen ghebannen / eñ ghedreuen
wt dien lande. Maer doen Cain sorchde dat hy do-
lende in eenighe wreede eñ wilde dieren vallen sou-
de / ende also steruen / heeft hem God beuolen dat hy
onuersaert soude wesen eñ beurijdt / aengaende dit
perijckel / maer dat hy sonder vreese die landen door-
wandelē soude / stellende op hem eenē teecken waer
door hy soude ghekent werden / heeft hy hem doen
wech gaen. Als Cain dan veel landen doorwandelt
hadde met zijnder huysvrouwen heeft hy ten laetste
die stadt Naida ghemaect / want so heet die stede / eñ
daer heeft hy begheert te woonen / daer hy ooc kin-
deren ghewonnen heeft. Maer door dese castigatie
oft straffinghe en is hy niet beter ghewoden / maer
noch veel arghet volbrenghende zijn wellusten ooc
niet verongheliicken oft schade vā ander menschen /
ende zijns huys rijedommen door ghewelt eñ rooue
vermeerderende / nemende tot hem ander ghesellen
int rooven / eñ boos hept te doen van alle syden / is hy
haer meester ghewoden tot eens boos leuen. Ooc
heeft hy die simpel oft slechte maniere van leuen
verandert / vindende matē ende ghewichten. Eñ die
voorleden oprechtiehept / eñ edelhept / die sulcke con-
sten niet en wilt / heeft hy verarghert in een nieuwe
looshept. Hy heeft deerste ghewelt die der acheren
palen gestelt heeft / ende die stadt die hy ghemaect eñ
beurijdt hadde / heeft hy doen bewoonen van zijnen
huysghenootē ende dienaers die hy te samen verga-
dert hadde / noemende die Enosam van Enos sinen
oudsten sone. Dese heeft ghewonnen Jaret: waer
wt is ghecomen Malalehel / ende van dien is voorts
ghebooren Mathusala. Dese hadde eenen sone La-
mech ghenaemt / die seuen ende tseuentich kinderen
hadde ghewonnen van twee huysvrouwen Sella
eñ Ada. Hier af syn Jobel van Ada ghebooren / die
tenten ghemaeckt heeft / te vreden wesende met die
oeffeninghe ende maniere van leuen der herderen.
Maer Jubal zijn broeder heeft hem ghegheuen tot

die

die musijck spelen/ende hy heeft ghevonden dat Psalterium ende die herpe. Maer Chanel een vanden ghenen die van dander huysvrouwe geboren waren/ seer vroo van herckeyt/heeft die ruyterye seer heerlijck ghehandelt/door welcke behendicheyt hy groote rijcsdommen/ende wellustighe leuen ghecreghen heeft. Oock heeft dese eerstmael ghevonden die conste van metael te smeden/ ende is vader ghevvorden van een dochter Naame ghenoemt. Maer Lamech wel wetende het goddelijcke recht/siende dat hy sou de moeten lijden die punicie die Cain door den doodslach over synen broeder ghedaen/verdient hadde/ heeft dat synen huysvrouwen te kennen ghegheuen. Voorts die wijle dat Adam noch leefde soo werde Cains ghelachte bouen maten seer arch ende boos/ mids dat die laetste altijt argher werde dan d'eerste niet alleen nauolgende die sonden van synen voorsaten/maer die oock te bouen gaende. Oock haer niet wachtende vã oorlogen ende van moorden/ende die haer oock wachtē van moorden/die leefden anders noch gherichtlijc ende hoouerdelijc onder haer volck. Maer Adam die deerste vvter aerdē ghemaect was(op dat ons redene wederom tot hem keeren mach)heeft hē ghegheuen om kinderē te vvinnen/na dat Abel ghedoot was/ende Cain om dyen doodslach vvten lande ghetrocken was/om dat hy groote begheerte hadde kinderē te crijghen / doen oudt synde. CC.ende xxx.iaren. Ende als hy daer toe noch seuen hondert iaren gheleeft hadde/so is hy ten laetsten ghestorven. Van dees Adams kinderen/die veel waren/was oock een Seth ghenaemt. Maer om dat vanden anderen te lanck waer om te vertellen/so sal ic van desen Seth alleen hier mencie maken. Dese vanden vader opghevvacht synde/doen hy tot sulcker ouderdom ghecomen was/dat hy mocht onderschepen wat recht was/so heeft hy hem heel ter deucht ghestelt/ende doe hy een seer goet man ghevvorden was / soo heeft hy kinderen zijns ghelijck achter ghelaten: die welcke want sy alle van goeden aerde waren/ende haer vaderlandt sonder muyterye oft tweedracht bewoonden/so leefden sy in gheduerighe weeldicheyt/ende sy hebben die conste van die sterren/ende der hemelscher dinghen leeringhe ghevonden. Ende op dat haerlieden gevonden consten niet en souden vergaen/ende verloren werden eer sy wel geweten souden wesen/wel wetende dat Adam voren ghesepdt hadde dat alle dinghen ghcheel vergaen souden / eens door den brant/ende andermerf door eenen oueruloet des waters/so hebben sy twee columnen ghemaect/die eene van ghebacken steenen / dander van harde steenen/ ende daer hebben sy haer ghevonden consten in ghescheuen/op dat die vã harde steenē was/ ouerblijuē mochte totten menschen leeringhe/by also die ander van ghebacken steene door die diluuie oft oueruloet des waters vergingh e/ende dat die ander soude bewijsen tghene dat in haer ghescheuen ware. Want men segt dat dit die harde steenen columne die van henlieden hier toe ghescheit was/noch is die oock in onse tijden tsuende is in Syrien.

Dander Diluuien oft oueruloet des waters/ende hoe Noe in die Arcke met zijn familie behouden/namaels ghewoont heeft int velt Semar. Cap.iij.

Int dese manieren zijn sy ghebleuen ghedueriech/ alleen dienende eenen Godt / den Heere van alle dinghen / altijdt groot achtende die deucht. Maer doen den tijdt voorder verliep/zijn sy van haer voorvaders instellinghe verureemt/ghecn menschelijcke rechten houdende / noch Gode haer ghevvonlicke diensten vã eerē bewijsende/ende die te zaē te strijde die deucht oeffendē/gehoē namelis met meerder neerstichcyt die aechcyt ghevvolcht/ende aldus hebbē sy God op haerlieden gram ghemaect.

Want veel Enghelē Gods hebben haer versaemt metten vrouwen/ende ghevvonnen een ghelachte dat seer hoogheerdich was/dat oock int bercouwen op haer sterckeyt alle recht ende betamelijcheyt versmaeden/welcker quade daden niet onghelijck en waren den septen die de Griecken vanden Reusen seggen/ so sy den nauolghers hebben int schrift achtergelatē. Maer Noe haerlieder quade daden swaerlijck ende onweerdelijck nemende/ riedt henlieden dat sy haer willen ende wercken wilden beteren. Maer doen hy sach dat sy hem niet en wilden onderdanich zijn / ende dat sy gantschelijck haer gauen tot die wellustigheyt der sonden/vreesende dat si hem ende zijn familie noch souden doodē/is wech ghegaen/ende ghevveken in een ander lantschap. Daer na heeft Godt(begaten hebbende in dees mans rechtueerdicheyt) niet alleen die menschen van dese interste boosheyt willen verdoemen ter doodt / maer oock alle het menschelijck ghelachte vernielen/ende een ander nieu ghelachte puer van sonden wederom opboren ghen. Dus heeft hy ten eersten den tijt haers leuens ghecort/ende haer leuen benaut in hondert ende twintich iaren. Daer na heeft hy dat ghetreel aertrijcx door eenen ouer vloet ghelijck een zee ghemaect/ende also dat geheel menschelijck ghelachte vernielt. Maer Noe is alleen behouden ghevveest/te voren van Gode ghelecrt zijnde om te ontcomen een sulck middel. Hy heeft gemaect een arcke van dry ghebinden oft langen/dry honderd cubitus lanc/ende vijftich cubitus breet ende dertich cubitus hoogte. Hier in is ghegaen met zijnder sonen Moeder/ ende haer huysvrouwen / eerstmael heeft hy nochtans daer in ghedraghen tghene dat haer van noode was om d'leuen te onderhouden. Oock heeft hy daer in ghelepdt alderhande leuende dieren by paren nae haer verschepde natuere om haer saet te onderhouden/ende vanden sommighen deser dieren heeft hy seuen daer in ghelept. Ende dese arche was seer vast ende dichte van dake ende wanden/te ghen alle ghevvelt van tempeesten ende beslommen der baren. Aldus werde Noe behouden met zijn familie die die thiende mans was van Adams afcomste/want Lamech was zijn vader/wiens vader was Mathusalem. Ende dese was Enochs sone/ die Jareds sone was / welcke Jared was ghevvoren van Malalehel die met meer broeders was ghecomen van Cainan/ die Enos sone was. Ende Enos was Seths sone/ die welcke van Adam gecomen was. Dese verderfenisse gheschiede int seshondertste iaer van Noes ouderdom/op die twerde maent / die vanden Macedoniers ghenoemt weert Dius/ vanden Hebreeuschen Marsonane / want alsoo hebben die Egyptenaers d'iaer onderscheyden. Maer Moyses heeft Nisan/welck is Xanticus / voor eerste maent ghestelt in zijn tellinghe van feestdaghen/om dat hy int dese maent die kinderen van Israel uit Egypten ghelept hadde/dus heeft hy dese maent een beghin ghemaeckt alle der daghen die totten dienst Godts dienen. Maer anders aengaende die merckten van coopenschappen / ende die ander bedeylinghen des iaers / en heeft hy van die oude ghevvoonte niet veranderd. Ende hy seydt dat die macht des regijns begonste op den seuenentwintichsten dach der voorsender maent / d'welck was twee duysent sesthondert ende seuenentwintich iaren nae Adam den eersten mensch. Ende dese lanck seydt des tijts is ghestelt/ghevveest in

Cap.vi. De Bybel seydt/ hunders Godts welck was Seths geslachte. Gene. 6.

die heylighe Boecken / midts dat die voorleden ouders seer neerstelijck pleghen te teeckenen die dagen der ghebeurten / eñ die 1erfdaghen van vermaerde persoonen. Want doen Adam die neghenhonderdt eñ dertich iarē leefde / twee hondert ende dertich iaren oudt was soo werde zijn Sone Seth gheboren. Eñ Seth heeft in zijn tweehondert ende twintichste iaer Enos ghewonnen/die welcke gheleeft hebbende neghen hondert iaren eñ thien/heeft Cainan sinē sone dien last van alle dinghen bevolen den welcken hy ghewonnen hadde als hy hondert ende neghentich iaren oudt was. Dese heeft gheleeft negen hondert ende thien iaren. Als Cainan dan geleeft hadde neghen hondert eñ thien iaren/so heeft hijt sinē sone Malachel achter gelaten/den welckē hy gewonnen hadde / doen hy hondert ende tseventich iaren oudt was. Als dese Malalehel gheleeft hadde acht hondert iaren/eñ vijf eñ neghentich/so is hy ghestorven/ achterlatende Jared sijnē sone/den welcken hy ghewonnen hadde / doen hy hondert eñ tweeentsestich iaren oudt was. Na den welcken als hy neghenhondert neghen ende tsestich iaren gheleeft hadde/is geuolcht sijn sone Enoch / die gheboren werde doen zijn vader oudt was hondert eñ tweeentsestich iarē/ ende is wech geuaren te Gode waert/waerom men zijn eynde niet en vint beschreuen. Voorts so werde Mathusalem Enochs sone geboren/in zijns vaders hondert eñ vijfste iaer. Eñ creech eenē sone Lamech doen hy hondert seuē eñ tachtentich iarē oudt was/ den welckē hy de heerlijcheyt ouer gaf/die hy gehouden hadde neghen hondert neghen eñ tsestich iaren. Ende doen Lamech die heerlijcheyt ghehadt hadde seuen hondert eñ seuen iaren/so heeft hy Noe synen sone oudste heere ghemaect van al. Die welcke van Lamech geboren is/doen hy oudt was hondert ende twee-entachtentich iaren/die oock vijftich eñ negen hondert iaren die ouerheyt ghehadt heeft. Dese iarē tot eender sommen getrocken maken den voorschreuen tijdt/maer die 1erfdaghen van dien mannen en zijn niet te ondersoecken/want sy leefden met haren kinderen / eñ bleuen leuende tot haers kinders kinderen/maer men moet alleenlijck haer geboorten in dese tellinghe aenmercken. Voorts als God een teecken ghegeuen hadde/so heeft hy die reghenen uytgestort ende als die veertich daghen lanck vielen / soo is dwater veertich cubitus hooghер ghewordē dan die aerde/waer door het ghescheide datter niet meer ontgaen en zijn/dan ick ghesept hebbe / midts dat sy nergheus vlieden en conden. Maer op den hondersten ende vijftichsten dach na dat den regen opghehouden was/soo begonsten die wateren te sincken/ in die seuende maent/op den seuen ende twintichstē dach der maent / ende doen werde die Arcke neder gheselt/ende vanden water verlaten/op den top vā eenen berghe in Armenien. Noe dit ghewaer wordende/heeft die Arcke open gedaē/eñ siende ontrent haer een luttel aertrijcx heeft beter hope ghecregen/ eñ een luttel ghe1uft. Maer corts daer na een luttel daghen als dwater noch meer verginck/heeft hy een Raue laten uyt vliegen / beghеerende te weten oft die wateren oock vergaen waren van eenich ander beel des aertrijcx/ op dat hy uytlijck sonde moghen uytgaen. Maer doen die Raue gevonden hadde dat ouer al dwater noch staende was/soo is si wederom ghecomen tot Noe de welcke heeft na seuen daghen een Duyue uyt ghelaten/om den staet des aertrijcx te onderzoecken. Eñ doen die wederom comen was besittet/brenghende een taecken van eenen olijfboō/ so ieeft hy verstaē dat het aertrijck vander diluuien verlost was. Ende na dat hy noch seuen daghen verbeyt hadde/so heeft hy die dieren uyter Arcken laten gaen/ende hy selue is oock met zijn kinderē daer uyt ghegaen/eñ offerende Gode slachoffe1handen/heeft hy met zijn familie weerschap ghehouden. Die van Armenien hebben die plaetse ghenoemt Apobaterion/dat is/ die plaetse des uytganer. Van deser Diluuien oft oueruloet / eñ der Arcken/hebben menсie gemaect alle die hystorieschrijvers der vreemder natien/onder die welcke is Berosus die Chaldeeusschе Schrijver/die vā desen oueruloet sprekende/sept by na aldus. Men sept datter noch een groot deel van desen Schepe in Armenie is / op den berch der Cerdeias/eñ dat die sommighe den herst daer af schrabben ende wech draghen met haer/d'welck die lieden pleghen te besighen voor een remedie teghen verghift van senyn oft betooueringhe. Ock maect deser dingen mencie/Jeronymus die Egyptsche schrijver / die beschreuen heeft der Phinicers oude ghеschiedenissen/eñ Manaseas/eñ meer andere. Daer toe oock Nicolaus die Demascener schrijft van dese dinghen/in zijn xcvi. boeck/met dese woorden. Gouen dat lantschap der Mymiers in Armenie is eenē grooten berch Caris ghenaemt / op den welcken (seytmen) datter vele die daer vluchten / behouden waren/ten tijde der Diluuien/oft des oueruloets/eñ datter eene van een Arcke ghedraghen werde / ende bleef op desen berch / ende dat die bleuelinghen van dien houte daer langhen tijdt ghedurt hebbē/welck hy auontueren was die man daer Mopses der Joden Wetgheuere af schrijft.

Cap.6. Gene.8.

✕Maer Noe voorts vreesende dat God het menschelijck ghеslachte soude ter doot verwijsen/eñ telcken iare also daertrijck oueruloeden/heeft offerhanden ontstekē/Godt biddende dat voort aen den voorleden staet eñ ordinancie der dinghen mocht blijuen/ ende datter gheen so groote verderfenisse meer geschieden en soude waer door het gheheel ghеslachte der dieren soude comen in doots noode / maer dat hy alsoo die quade wilde castijden/dat hy die onnooselе spaerde/die hy wilde te leuen laten blijuen/ende door zijn vonnisse onnoosel bewees te synē. Want anders soudē si lieden in iammerlijcken state wesen/ eñ swaerlycker ghedoemt/waert sake dat sy niet geheel uyt ende ongheschent en bleuen /maer bewaert werden alleenlijck teghen een ander oueruloet oft Diluuie / want dan souden sy ghеleden hebben dat aenlien en den grouwel vanden eersten oueruloet/ ende daer toe noch souden moeten den tweedē ouervloet lijden. Dus badt Noe dat hy ghenadelijck wilde zijn sacrificie ontfangen/eñ dat hy voortaen nemmermeer en wilde so groote gramschap aenmemen/ teghen het aertrijck/maer dat hy alle dinghen in zijn ordinancie wilde laten/op dat sy mochten met haren wercken die aerde oeffenen / ende steden maken om daer weeldichlijck in te woonē/gheen gerief derende/dwelc sy gebruycten voor den oueruloet/oock comende tot die laetste ouderdom/eñ sulck lanck leuen als haer voorvaderen ghehadt hadden.

Cap.7.

✕Als hy dese ghebeden volendt hadde/soo heeft Godt(wien seer behaghelijck was dees mans reclxtueerdicheyt)zijn ghebedt verhoort/seggende dat hy die oorsake der verderfenisse niet gheweest en hadde den ghenen die daer ghestoruen waren/maer dat sy haer seluen door haer archeyt tot sulcke punitie ghebracht hadden / want hadde hy dese willen vernielen/so en soude hy die nopt in dit leuen ghebracht hebben / want het beter ware het leuen niet te gheuen/dan die te verderuen oft te dooden, diemen die-

uen

Die Bybel sept dat de Raue niet wederom en keerde. Gene.7.

uen ghegheuen hadde. ¶Wer met haren ghedueri-
ghen versmaethede waer mede sy verachten ende
brake die goddelijcke weese ende dienst die sy hē schul-
dich waren/hebben si mynsheer God gedwongen ma-
ke ouer henlieden te doene. ¶Wert ick en sal voort
aen so strange punitie ofte straffinghe niet doen ouer
die misdaden/opsonder om dat gy daerom biddet/
maer so wanneer ick eenighe groote tempeesten sal
opbrenghen / soo en wilt u niet verschricken van die
macht der slachreghenen / want dwater en sal voort
aen nemmermeer d'aertrijck heel oueruloeden. ¶Maer
ick ghebiede u lieden nochtans dat gy u handen
sult suuuer houden van manslacht/ende dat gy stren-
ghelijck punitie doet ouer die ghene die daer teghen
doen / maer tghebruyck van die ander dieren late
ick u lieden hebben na uwen wille ende luste. Want
ick heb u lieden heeren ghemeckt van alle ghedier-
te/so wel op die d'aerde leuen/als die int water swē-
men/ende die om hooghe in die locht vliegen / noch-
tans sonder tbloet van dyen / want daer is die siele
in. Den hemelschen boghe sal u lieden tot een teeckē
wesen/dat mijn schichten op houde sal/want den re-
ghenboghe wort by henlieden voor Godts boghe ge-
houden. Als God desen dinghen beuolen ende geboden
hadde/so is hy vertrocken.

¶Maer doen Noe dry hondert ende vijftich iaren
ouer gheleest hadde na die Diluuie/ende desen tijdt al
te male voorspoedelijck ouerghebracht hadde/soo is
hy ghestoruen/na dat hy te samē neghenhondert ende
vijftich iaren geleeft hadde. ¶Maer niemants ons le-
uen ende die corthept onser iaren ghelijckende tegen
der ouders leuen/en sal meynen valsch te wesen dat
vā dyen ghesept wert/nemende daer wt zijn voorne-
mē/om dat no het leuen so verre niet en coemt/daer
wt meynende dat die oock tot sulcke ouderdom niet
ghecomen en zijn. Want die ouders waren Gode
ghenaeme/ende zijn versch maecksele/oock gebruycten
sy beter ende bequame spijse om lanck te leuen / ende
daerom leefden sy so veel iaren. Voorts oock om die
neerstichept die sy deden ter deucht / ende om die nut-
tichept der consten die sy ghevonden hebben/als die
Astronomie ende Geometrie / heeft haer God lan-
ghen leuen verleent / welcker consten sekerheydt sy
niet en souden hebben moghen crijghen / hadden sy
min dan ses hondert iaren gheleeft/want so veel ia-
ren maken een groot iaer van des hemels loop.
Hier af gheuē niet min ghetuyghenisse alle die schrij-
uers die doude gheschiedenissen geschreuen hebbē/
soo wel der Griecken als der ander grouer natien.
Want Manetho die beschrijuer der Egyptischer ge-
schiedenissen / ende Berosus der Chaldeeusscher din-
ghē schrijuer. Voorts oock Mochus Phenicus/Hie-
ronymus die Egyptenaer / die der Phenicians ghe-
schiedenissen beschreuen hebbē/die spreken met ons.
Hesiodus oock / en Hecateus/Hellanicus ende Acusi-
laus/Ephorus ende Niclaus/ vertellen dat die voor-
leden ouders tot dupsent iaren haer leuen ghebracht
hebben. Hier af neme een peghelijck alst hem goet
duncken sal.

¶Vanden Toore van Babylonien/ ende vā die ver-
anderinghe der talen. Cap.iiij.

MAer Noes dry sonen Sem / Japhet ende Cham/
hondert iaren voor den ouerualoet ghebaren/
hebben d'eerste verlate die berchplaetsen/ende begon-
nen te woonen in die platte nederlanden / ende midts
dat die andere noch verueert zijnde van die couts
leden verderfenisse niet en doutten van die hooghe
plaetsen nederwaerts comen/so hebben sy henlieden
door haer exempel daer toe ghebracht om tselue te
doene/ende het volck daer si eerstmael begonste te woo-
nen / wert ghenoemt Sennaar. ¶Maer doen Godt
henlieden ghebaat dat sy souden verscheyden woo-
ninghen nemen / om het menschelijck ghesleghte te
verbreyden ende vermeerderen/so en heeft hē die rou-
we ofte groue menschen hem niet onverdanich ghe-
weest. Waerom sy met allerleyhanden zijn beuangen
ghetweest/beuindende wt haer dolinghen dat Godt
teghen henlieden vergramt was. Want doen si ouer
groote bloeme hadden van iongē mannen/so heeft
Godt henliedē wederom vermaent dat sy haer woo-
ninghen weere wt breyden souden. ¶Maer sy lie den
verghetē hebbende dat sy door sijn goedertierenheyt
tghebruyck der bequamer dinghen hadden / maer
schijuende haer seluen toe die geheele voorspoedic-
heyt ofte weeldichept/so en hebben sy sijnen geboden
niet onderdanich ghetweest. Ende dat noch argher
was/sy hebben dese verbreydinghe ofte veranderin-
ghe van haerlieder wooninghe alsoo ghenomen als
ofte haer die ghetaden ende geboden werde niet wt
Godts gonste / maer wt een listighe lagie haerder
verderfenissen/te weten/om dat sy van malcandere
verstroyt zijnde te/lichtelijcker souden moghen ver-
duert werden.

Dit zijn al Joerlinghe ex potatren.

¶Dese hooueerdye ende Godts versmadenisse/ Cap.9.
heeft onder henlieden verwect een ghenoemt Nem-
roth / Chams soons sone / die Noes sone was / een
stout man/ende machtich van handen/segghende dic-
mael seer beroemelijck / dat sy dese teghenwoordi-
ghe weeldichedt/niet Gode maer hier eyghen vro-
michept moesten toeschrijuen. Ende aldus heeft hy al-
lenckens dē staet tot een tyranschap gebracht / mey-
nende dat die lieden aldus best souden van Gode
scheyden/ende hem aenuallen/waert sake dat hy haer
Capiteyn wilde wesen / belouende henlieden sijnen
raet ende hulpe teghen God/waert sake dat hy haer
wederom wilde dieyghen ofte verderuen met den
oueruloet. Want hy soude eenen toore maken hoo-
gher dan dwater soude moghen comen/ende dat hy
daer toe wieken soude die doot ofte verderfenisse vā
sijnen voorouderen. Het ghemeyn volck heeft licht-
telijck ghevolcht Nemrods raet ende voornemen/
meynende dattet een onaerdichept ende bloedichept
ware Gode te wijcken / ende aldus hebben sy die met-
selepe van dien toore begonst / gheenen arbeyt spa-
rende/ende gheen neerstichept achterlatende. Als dā
tghetal der wercklieden bouen maten groot was/
so is het werck grooter ghetworden dan sy ghehoopt
hadden. Want die dicte was so groot/ dat die hooch-
heyt scheen minder te zijn. Ende dese metselepe werde
ghemaect van ghebacken steenen/met lijmachtighe
aerde aen een ghemetst. God dan siende deser haer-
lieder dwaesheyt/en heeftse al te samen niet willen
vernielen/midts dat sy door de eerste verderfenisse
niet verbetert en waren/maer hy heeft eenen twist
tusschen henlieden gesonden/veranderende haer ta-
len/alsoo dat si om die verscheydenheyt der talē mal-
canderen niet en verstonden. Ende die plaetse vā dyen
toore heet nu Babylon / om die verwerde talen / die
te voren haer allen een al eenen goet om verstaen
was / want die Hebreeusche noemen een werring-
ghe Babel. Van desen toore ende vander menschē ver-
anderde talen/maeckt die Sibille oock mencie met
dese woorden. Doen alle die menschen een tale ghe-
bruycten/so hebben sy eenen seer hooghen toore ghe-
maect / als ofte sy daer door tot in den hemel souden
hebben willen climmen / maer die Goden hebben
tempeesten van stoun reghenen daer teghen ge son-
den/ende den toore om ghestoten / ghesuende eelen

ephus
de geer
ie ver-
vindin-
deser
dē daer
Griec-
ende
odenen
r meest
eroemē
Joden
scrijuē.

t deer-
nenschē
ghe leef
/ was
relick
dat die
rele bin-
n cojten
ē mocht
er ver-
ldt wer-
n.

menschē zijn bysonder tale/welck die sake was waer om dat die stadt Babylonia ghenoemt werde. Item vander plaetsen in Babylonien die Semmaar ghenoemt wert maect Iosephus mencie af aldus. Men sept dat die priesters die overghebleven waren van die verderfenisse / met haer brenghende die sacrificien des oppersten Godts / die den veghen stout zijn/ ghecomen te Semmaar in Babylonien.

✕Hoe dat Noes afcomste verschepden woonstedē ghenomen hebben over alle die werelt. Cap.v.

Cap.10. VAn dien tijdt voorts zijn sy over al verstroydt/ om die verschepdenheyt der talen/tot allen plaetsen haer woonstedē makende ende wervaerts dat elcken Godt eñ zijn auontuere dieef/dat landt nam hy in met zijn gheselschap/also dat so wel die zeelanden als die drooghe middellanden vol bewoonders werden. Daer waser oock sommighe die met schepen over voeren om die Eylanden te bewoonen. Oock behouden sommighe volcken noch den naem/ die van haren eersten bewoonders des landts ghecomen is/die sommighe hebben dien oock verandert die andere zijn verandert in eenigē naem die den bywoonders kēlycker eñ gemeynder was/van welcker noemingen die Griecken alderneest deerste vinders zijn gheweest. Want doen die in nauolgēde tijdē seer machtich werden vā heerlyckheyt eñ oorloge te voeren/so hebbē sy der voorleder ouderē eere haer seluē toegheschreuen / veranderende die oude namen der nacien in schoonder namen / alst haerder talen bequamer was/ende oock om daer door haerder heerlycheyt eere te vermeerderen/recht oft die lieden oft nacien vā henliedē gesproten waren/brengende oock daer in haer manieren van leuen.

✕Hoe elcke nacie vā liedē haer namē gecrege hebbē van haer eerste voorvaders. Cap.vi.

Cap.11. DIe kinderen van Noe waren die ghene in welcker eeren sy den verschepden lieden haer namen gāuen. Want Japheth die sone van Noe hadde seuē sonen. Deser woninghe begonste vandē berghen Taurus eñ Amanus/ende strechten voorts in Asia / totten vloet Tanais / in Europa tot die Gades landen. Dese landen die te voren ledich waren/ besaten si/waer door dat comen is dat haerlieder namen den volcken ghegheuen werden. Want die die Griecken nu Galaters noemen / pleghen voortyts Gomarensers te heeten/vā Gomar die deerste was. Ende Magog heeft ghestelt ende begonst het Magoghen volck dat van hem ghenaemt is/die vanden Griecken Scythen ghenoemt worden. Eñ van Japhets ander kinderen Janan ende Mado/eñ van desen zijn die Madei ghecomen/die vanden Griecken die Meden ghenoemt werden. Maer van Janan is Ionia ghecomen / ende t'gheheel Griecken volck. Voorts heeft Thobel die Thobelers in gestelt/ende begonst/die nu Iberi ghenoemt werdē/ eñ die Meschini werden van Mesch hare eersten voorvader ghenoemt. Want den naem der Cappadocers is nieuwe/maer noch tiller een cleyn teecken vanden ouden naem. Want sy hebben een stadt noch ter tijt duerende Mazaca ghenoemt / ghenoech te kennen gheuende den genen die het verstaen willen/dat dit den ouden voorleden naem dies volcks was. Voorts heeft Thiras vā hem seluen gheheetē die Thieriers/ welcker overhooft hy was dese hebben die Griecken liever willen noemen Thracen. Dus veelderhande lieden oft Nacien zijn van Japhets kinderen gecomen. Maer Gomer die Vader was van dry Sonen / hadde eenen sone Aschanares ghenaemt/daer die Aschanazers af gecomen zyn / die nu Ghegners vanden Griecken ghenoemt werden. Van Gothat zijn ghecomen die Chiphaters / die nu Paphlagoners ghenoemt werden. Eñ van Tigran zijn comen die Tigrannters / welck die Griecken liever Phrygas noemen. Item een van Janans dry sonen / die Japhets sone was / waser een Alisas / daer die Aliseen haren naem ende oorsprouck af gehadt hebben / die nu ter tijdt Eoles ghenoemt werden. Desgheliker heeft den Thyrsenfers Tharsus den naem ghegheuen/ want alsoo werde voortyts Cilicia ghenoemt/waer af een teeken is haer oudste ende vermaertste stadt Tarsus/ welcke voorts eerste letter is in een Hebreeusche letter Tau verādert. Voorts heeft Chetim een eylant inghenomen / dwelck doen Chetims ende nu Cyprus ghenaemt wert / waer af dat oock ghecomen is dat die Hebreeusche alle eylanden eñ oock veel landen aen die zee gheleghen in haer spraake noemen Chethim / waer af my ghetuyghenisse gheeft noch een van die steden van Cypers die noch dese naem heeft/eñ wort ghenoemt Citium vanden genen die de namen duingen eñ verkeerē na die Griecrsche spraake welc woort nochtans niet heel ongheluck en is / maer wat ghelyckende den naem Chetim. So veelderhande natiē eerste hoofden waren Japheths kinderen/ eñ zijnder kinder kinderen. Maer ick wil eerstmael spreken van t'ghene dat die Griecken by auontuerē niet en weten ende dan sal ick mijn begonste vertellinghe vervolghen / te weten/dat ick desen eyghen namen om weldaens wille verandert hebbe/om die Lesers te believen/want ons volck en ghebruyct sulcke manieren niet / maer sy houden by ons altyt die selue maniere/ende sy en veranderen haer laetste syllabe niet / want Adamus wort by ons altijt Adam ghenoemt/eñ by die Griecken wert Noe Nochus ghenoemt/eñ by ons en worden die namen niet verandert.

✕Maer Chams sonen hebben inghenomen Syrien/eñ d'lant dat aen die bergen Aman ende Libanus gheleghen is besittende alle dat van dien landtschap ter zee waerts strect/strekende die palē haerder heerschappijē tot die zee die Oceanus genoēt wert. Maer die namen zijn heel vergaen/ende sommighe zijn so verkeert in ander namen/datmē die niet lichtelijck kennen en mach / want van Chams vier kinderen en heeft den tijt geen vreēthept aenbracht sinē sone Chus/want die Mouanē daer hy d'oudste eñ d'eerste af was / werden nu ter tijt so wel van haer seluen als van alle den Asianen Chusei ghenaemt. Den Mesreers is haren naem oock bleuen / want Egypten noemen wy Mesren eñ die Egyptenaren Mesreers alle die in dat landt woonen. Oock heeft Phut die bewoonders van Lybien eerst daer bracht eñ heeft die van synen naem willen Phuters noemen. Daer is oock eenen vloet in Mauritiania also ghenoēt/eñ by den Griecke zijn veel Hystoriesschryuers die daer mencie af maken/als oock des by ligghende lantschaps/dwelck Phute ghenoemt wert. Maer den naem Libyen diet nu heeft/heuet ontleēt oft ghecreghen van eenen der kinderen Mesrei/die Libys ghenoemt was. Ende hoe dat nu Africa ghenoemt werde sullen wy een luttel hier na bewijsen. Die vierde Chams Sone was Chananeus die bewoont heeft dlant dat nu Judeen heet. Eñ zijn volck heeft hy Chanaan ghenoemt / dese hebben oock kinderen ghewonnen eñ onder al heeft Chus ses sonen ghehadt / onder de welcke heeft Sabas deerste gheweest van die Sabeen / die ns Getuliers ghenoemt werden. Sabathes heeft voortbracht die Sabathenen / die vanden Griecken ghenoemt werden Astabarri

Cap.12.

barri Sabactue heeft oock die Sabacteenen voortbracht. Romus heeft der Romeynen ouerhooft gheweest ende dese hadde twee sonē / deen hiet Iudas/ die welcke heeft den Iudeesschen volcke tusschē die westlantsche mouanen haren oorsprouck ende naem eerst gheggeuen / maer dander Sabeus heeft den Sabeen haren naem gheghеuen. Maer Nemrod woonende in Babylonien heeft daer die heerschappije ghecreghen/ghelijck wy te voren gesept hebben. Mesreus kinderen die acht int ghetale waren/hebben beseten het landt soo breedt alst is van Gaza tot Egppten / maer haer landt heeft alleen den naem der Philistijnen behouden : die Griecken noemen haer deel Palestijnen. Maer van Lumeo/ Enamia/ Labinio / die hy alleen bewoonders gheleyt heeft in Lybien / noemende d'lant nae hem voorts oock van Nethemo/Phetrosimo / Chesloemo / Chephythomo/ zijn onbekent so wel haer gheschiedenissen als haer namen/want inder Mouanen oorloghe daer wy te sijnen tijde af seggen sullen/waren haer steden verdouen. Chanaan hadde oock noch ander sonen/te weten / Sidonem/die oock een stadt na sijnen naem ghemaeckt heeft in Phenicen/die vanden Griecken Sidon ghenaemt wert. Maer Amathus heeft in Amathen ghewoont/die noch staet/ eñ wort vanden bywoonders Amathe ghenoemt / hoe wel nochtans dat die van Macedonien Epiphamam ghenoemt hebben/van eenen haerder Coningē. Arudeus heeft dit Eylant van Aradum ghecreghen. Aruceus heeft die stadt Arcen op den Libanus berch ghecreghen. Maer van die ander seuen Chanaans sonen/te weten/Euei/Chetthei/Iebusei/Endei/Sinei/ende Samarei/Gergesei/en is niet ouerghebleuen in die heylighe Boecken dan haer namen/ want die Hebreeusche hebben haer steden verdouen/welcke verderfenisse heeft dese oorsake ghehadt.

Cap. vi. Genes. 9. ✠Na dat het aertrijck ten eynde vandē oueruloet tot haer eerste natuere ghekeert was/ soo heeft Noe die begonst te bouwen oft oeffenen. Ende als hy dat met wyngaerden beplant hadde/ende te sijnen tijdē daer wijn af vergadert hadde/soo heeft hy eerst Gode sacrificie ghedaen/ende daer na blijdelijs geweerschap. Ende doen hy droncken was ende beladē met slape/so lach hy oneerlijck ontdeet/dwelck zijn iongste sone siende/heeft dit sijnen Broeders in spotte te kennen ghegheuen/maer dese haren vader eerende/ hebben hem ghedeckt. Dit heeft Noe vernomen/eñ heeft sijnen anderen sonen voorspoedichept eñ gheluck ghewensçht. Maer hy heeft veruloect niet Chā om zijns bloets wille/want zijn sone was / maer zijn nacomelinghen. Eñ na dat die andere dese maledictie oft vloeck van Noe ontgaen waren/soo is Godts wraeke op Chananeus kinderen ghevallen. Maer van dese dinghen sullen wy namaels seggben.

Cap. 14. Genes. 11. ✠Sem Noes derde sone heeft vijf sonen gehadt/ die Asien tot die groote Indiaensche zee toe bewōt hebben/makende haer begin vanden vloet Euphrates/om haer heerschappije te verbreyden want Elimus heeft die Elimeers achter ghelaten / daer die Persen haren oorsprouck wt hebben. Assur heeft die Stadt Ninus ghemaeckt/ende zijn Onderseten heeft hy Assyriers ghenoemt/ welcker rijckdommen bouen alle dander sonderlinghe veel ende groot gheweest zijn. Arpharad heeftse den Arphaddeos haren naem ghegheuen / d'welck nu die Chaldeers zijn/ na dat hy die heerschappije ouer dat volck ghecregē hadde. Aram heeft die Arameers in zijn heerlickheyt behouden / dese noemen die Griecken Syriers. Eñ die nu Lydi ghenoemt werden/ hieten voortsts Iudi/die Iud ghehadt hebben voor eenen ouersten haer volck. Eñ van Arams vier sonen/heeft Vs gewoont int lant van Thraconitiden / eñ een stichter der stadt Damascus/die ghelegen is tusschen Palestijnen eñ Syrien die Celes toe ghenaemt wert. Armenien heeft Otrus beseten/Geryer die Bactrianē/ Mes die Mesameers/dwelck nu Palmyrien ghenoemt wert/van Arpharad is ghebooren Sale. Ende van desen is ghecomen Heber / daer die Joden hier voortijts Hebreen af hieten. Voorts heeft Heber Jectan eñ Phaleg ghewonnen/welcke Phaleg gheboren werde/doen die woonsteden ghedeylt werden/want dit woort Phaleg is int Hebreeusch so veel te seggē als bedeylinge. Maer Jectan Hebers sone heeft tot sonen ghehadt Helmodad/Saleph/Asermoth/Jare Aduram / Vzal / Decla / Obal / Abimahel / Saba/ Ophir/Euila/Iobel. Dese woonē van Cophene den vloet van Indien tot Assyrien toe.

Vanden Hebreeusche tāme.

✠Tot hier toe hebben wy gesproken van Sems afcoemste / maer nu willen wy van den Hebreeusschen spreken.

✠Van Phaleg Hebers sone is gheboren Ragam/ eñ van desen is ghecomē Serug/van wien quā Nachor/eñ van desen is gecomen Thare/die Abrahams vader gheweest is/die die thiende geweest is vā Noe ende was gheboren twee hondert eñ tweeentnegentich iaren na die diluuie/want Thare heeft Abrahā ghewonnen in zijn seuentichste iaer. Nachor doen hy achtentwintich iaren oudt was heeft Thare gheworuen / ende Nachor werde van Serug gheboren ontrent zijn tweeendertichste iaer. Eñ Regau is Serugs vader geworden / doen hy tweendertich iaren oudt was/eñ soo oudt was Phaleg ooch doen hy Ragau wā. Maer Heber heeft int vierendertichste iaer Phaleg ghewonnen/ eñ dese Heber is van Sale geboren / doen die dertich iaren oudt was / den welcken Arpharad ghewonnen heeft / doen hy vijfenveertich iaren oudt was. Arpharad Sems Sone werde gheboren twee iaren na die diluuie.

✠Abraham heeft twee broeders ghehadt/te weten/Nachor ende Aran. Ende van dese tween heeft Aran eenen Loth achter ghelaten/ende twee dochteren Sara eñ Melcha / eñ is ghestoruen inder Chaldeen lantschap/in een stadt die der Chaldeen Vr genoemt wert/ende zijn sepulture wert ghethoont tot noch toe. Dese nichten van haren Broeder hebben ghetrout/te weten/Nachor/Melcham/ eñ Abraham Sarā. Maer mids dat Thare het Chaldeens landt haette / om den rouwe van Arams doot / soo zijn sy alle gader vertrocken tot Carras in Mesopotamien daer sy Thare ooch begrauen hebben doen hy daer ghestoruen was/als hy twee hondert ende vijf iaren gheleeft hadde. Want doen ter tijt werde den tijt des leuens ghemindert tot Mopses tijt toe / nae den welcken is den termijn des leuens van Gode ghestelt in hondert ende twintich iaren / want soo langhe leefde Mopses ooch. Ooch heeft Nachor vā Melcha ghewonnen acht sonen / te weten / Hus ende Bus/Camuel/Caseb/Aso/Phyldas / Jedlaph/ Bathuel/dit waren Nachors wettighe sonen / want Tabach ende Gaam / ende Thahas/ ende Maacha heeft hy ghewonnen van Rama zijn bysaperse. Voorts heeft Bathuel een van Nachors wettighe sonen ghewonnen een dochter Rebecca/ ende eenen sone Laban.

✠Hoe dat Abraham ons geslachts oorsprouck wt der Chaldeen lant getroche is/ eñ gewoont heeft int lant voortijts Chananeen ghenaēt/dwelc nu Judeen heet.

Cap.14. Gene.11,12 ABraham heeft voor sijnen sone opghenomen Loth / Arans zijns broeders sone / ende Sare zijnder huysvrouwen broeder / om dat hy gheen natuerlijck kint en hadde. Eñ doen hy nu vijf ende tseuentich iaren oudt was / soo is hy door Godts vaet vermaent gheweest te verhuysen uyten lande van Chaldeen totten lande der Chananeen / dwelck hy bewoont heeft / ende sijnen nacomelinghen achter ghelaten / hy was een wijs man van scherpen verstande / eñ seer wel sprekende / ende seer voorsienich int propheteren oft gheraden. Eñ midts dat hy om zijn wtnemende deucht voor d'alder wijste ghehouden was / so heeft hy voor hem ghenomen tgheloove dwelck doen ter tijt ghemeynlijck gehouden worde vã Godt te misprijsen / ende in een beter te veranderen. Hierom is hy deerste gheweest die openbaerlijck heeft ghesepdt datter maer een Godt en was / schepper van alle dinghen / ende al watter anders is dat eenichsins ter salichepdt dient / dat dit ons sulcks was niet door onse macht / maer door zijn beuel. Dit verstant oft gheloove heeft hy ghecreghen wt het aenmercken van tghene dat hy sach gheschieden op aertrijck eñ in die zee / eñ voorts aen die sonne / mane ende ander sterrẽ. Wãt waert alsoo dat dese eenighe macht hadden / so mochten die oock eenighe voorsiepdt belighen in haers selfs oidinanciẽ te beschicken. Maer nu aenghesien dat sy dese cracht niet en hebben / soo ist oock claer dat alle tghelief dat dese ons doen niet ghedaen en wort door haer eyghen macht / maer door Godts macht. Den welcken alleẽ men na recht behoorde om dese dinghen te dancken ende te eeren. Daer om als die Chaldeers eñ die ander Mesopotaniters teghen hem op stonden / soo heeft hy raet genomen om te vertrecken / eñ betrouwen hebbende op Godts wille ende hulpe / heeft hy d'lant van Chananeen inghenomen / ende makende daer Gode eenen outaer / ende offerhanden daer op offerende heeft hy daer sijn woonstede ghemaeckt. Van desen onsen vader Abraham maect oock mencie Berosus / hem nochtans niet noemende / aldus seggende. Maer nae den ouerluet oft diluuie in die thiende generatie was een groot ende rechtueerdich man / gheleert in die conste vã des hemels loop. Maer Hecateus en heeft gheen corte mencie daer af ghemaect / maer hy heeft eenen bysonderen boeck van hem ghescreuen / den nacomers achterlatende die kennisse van zijn leuen ende geschiedenissen. Eñ Nicolaus Damascenus schrijft van hem aldus int vierde boeck zijnder Hystorien. Abraham heeft gheregneert by Damascum wesende een vreemdelinck / want hy met een hept daer ghecomen was vanden lantschap bouen Babylonien gheleghen / dwelck der Chaldeen landt ghenoemt wert / eñ niet langhe daer na van daer vertreckende met sinen volcke / heeft hy zijn woonstede ghenomen in dlant van Chananeen / nu Judeen ghenoemt / ende zijn nacomers zijn daer ghewassen ende vermeerdert tot een groot ghetal / welcker geschiedenissen ick elders sal vertellẽ. Oock is Abrahams naem by die Damascseners noch seer vermaert / eñ daer wert noch een strate oft ghebuchte vã hupsen ghetoont / dwelck sy noemen Abrahams woonstadt.

Cap.

Dits beter te gelooue dat hy deerste niet gheweest en is maer zijn voorvadere tot Adã toe / hebben eselue ghelooft / mer hy was die deerste beloofte ontfinch van Christo dy hy zij comen soude van sijnen sade.

Cap.

Hoe Abraham in Egypten ghetrocken is / nae dat lant vã Chananeẽ verhongert was vã dierte / eñ hoe dat hy vã daer wederom is gecomen na dat hy daer een Jaer ghewoont hadde. Cap.viij.

Cap.14. Gene.12,13 ALs dan het landt van Chananeen verhonghert was van dierte soo is Abraham in Egypten gherepst / ghehoort hebbende dat daer goeden tijt was / om die vruchtbaerhept des lants te ghebruycken / ende oock mede om der Egypscher priesteren sin te weten / van die Godthepdt / om haer opinie oft gheloue te volghen waert beter dan het zijne / oft om henlieden beter verstant ende gelooue daer af te gheuen / waer tsijne beter. Maer midts dat hy Saram zijn huysvrouwe mede lepde / ontsiende hem voor der Egyptenaren oncuysheyt / dat hy by auontueren om zijnder huysvrouwen wtnemende schoonheyt vanden coninck soude ghedoot werden / so heeft hy een sulcke practijcke verdacht / te weten. Hy heeft hem ghelaten als oft hy haer broeder hadde gheweest / haer te voren oock vermanende dat sy tselue oock soude seggen. Als hy dan in Egypten gecomen was soo ghebeurde terstont het ghene dat hy te voren vermoedt hadde / want terstont werde die mare ouer al verbreydt / van zijnder huysvrouwen schoonheyt / waer door heeft Pharaos des volcx Coninck groote begheerte ghehadt om haer met sijnen ooghen te sien daer hy veel af ghehoort hadde / ende om haer te ghebruycken. Maer Gode heeft sijnen quaden lust wederstaen door een sterfte eñ een muytrijse oft werringhe onder zijn volc. Eñ als die priesters geuraecht werden van eenich remedie hier teghen / eñ hoemen Godt soude moghen vermoeghen oft te vreden stellen / soo hebben die geantwoort dat die saẽ van deser plaghen was / dat hy coninck voor hem hadde ghenomen des vreemdelincx huysvrouwe te violeren. Eñ die coninck verwaert zijnde heeft ten eersten Saram gheuraecht wie si was / ende wie haer ghesellen was / die haer mede ghebracht hadde. Als hy dan die waerheyt wiste / so heeft hy Abraham verghiffenisse ghebeden / want hy begheert hadde swagherschap met hem te maken / meynende dattet zijn suster was. Dus en begheerde hy hem gheen leet oft onrecht te doen / om sinen lust te volbrengen. Eñ hy heeft hem beghift met veel ghelts / gheuende hem oorlof eñ vryheyt om te spreken ende te disputeren met die excellenste ende geleertste mannen van Egypten / waer door Abraham eenen seer vermaerden ende deughdelijcken naem ghecreghen heeft / eñ groot gheacht werde. Want midts dat dit volck van Egypten verscheyden was / eñ partijdich teghẽ malcanderen in manieren van leuen / ende in opinie soo verachten eñ versmaedden sy malcanderen / eñ haetten malcanderen. Dus heeft Abraham met elcken bysonder ghedisputeert / ende als hy haer redene wederlept hadde / daer sy haer godsdienstẽ eñ manieren van leuen mede verantwoorden / heeft hy haer ghethoont hoe groote pdelheyt dat daer in gheleghen was. Dus verwonderden sy henlieden seer van zijn disputacien / eñ hy werde van henlieden ghehouden voor een man van grooten verstande / seer scharp int begrijpen van alle redenen / eñ int wt spreken / eñ wijs te maken / tghene dat hy voor hem nam te leeren / seer coutich int sprekẽ. Oock heeft hy verbreyt hy henlieden die conste vã Arithemetica / dat is der tellinghen. Item vanden loop des hemels heeft hy haer minlijck die conste gheleert. Want eer Abraham in die landen quam / soo en wisten die Egyptenaren van desen consten niet / die eerst vandẽ Chaldeers totten Egyptenaren ghecomen zijn eñ vã dien zijn dese voorts gecomẽ tot die Griecken. Als Abraham dan van daer wederõ ghecomẽ was in Chananeen / soo heeft hy die ackerlanden tusschen hem eñ Loth ghedeylt in twee deelẽ. Eñ midts datter eenen twist opgheresen was / tusschen Loths eñ Abrahams herders / vanden rechte eñ palen der weydelanden / so heeft Abrahã Loth keure eñ vryheyt ghegheuen /

Dese dinghen en sept deschrifture niet gers.

maechden waren / want deser dochterē bruydegommen en hebben den tijt eñ oorsake van te vliedē niet gheacht/eñ si hebben Loth vermaningen voor dwaernye gehouden. Doen heeft Godt den schicht van zijnen blixem op die stadt gheschoten / eñ heeft die te gronde met haren inwoonders verbrant / eñ metten seluen brande heeft hy daertrijck oock vernielt/ alsoo ick oock in die hystorie der Jootscher oorloghen geschreuē hebbe. Maer Loths huysvrouwe neēwaerts gaende/sach dickmaels omme na die stadt / eñ sloech sorchfuldelijck gade wat daer gheschiede/dwelc haer Godt verboodt. Dus is si in eens soutsteens columme verkeert/daer ick voortijts ooc mencie af gemaeckt hebbe in die Jootsche oorloge/wāt die duert noch tot opden dach van heden. Loth dā ontcomen zijnde met zijn dochteren in een clepn landeken/is daer gebleuē/ dwelck van alle zijdē mettē viere omringt was/welcke plaetse tot op den dach van heden noch Zoor ghenoemt wert / want soo noemē die Joden tghene dat clepn is. In dese plaetse heeft hy seer droevich gheweest/om dat hy daer gheen gheselschap van menschē en hadde/eñ ghebreck van victalie. Ende die maechden mepnende dat alle dmenschelijcke geslachte verdoruen eñ ghestoruen was/ hebbē gheordineert haer met haren vader stilliick te versamen/dwelck si daerom deden / dat het menschelijck geslachte niet heel vergaen en soude. Dus creghen si kinderen/te weten/doudtste eenen sone Moab ghenoemt / welck te segghen is/van mijnen vadere. Die minste eenen sone Ammon ghenaemt/dwelck soo veel te segghen is/ als der dochteren ghesiachte. Eñ deen van dese twee sonen/is die vader ende den oorspronck gheweest vā van den Moabiters/ende dander vander Ammoniters/welcke twee nacien woonen in Colesspien Alsulcken auontuere heeft Loth ghehadt in zijn schepden wt Sodoma.

Cap. xx. Genes. 20. * Maer Abraham is wtghetrocken tot in Gherara met zijn huysvrouwe/die hy met hem lepde/als oft zijn suster hadde gheweest/vepnsende hem in desen als hy te voren ghedaen hadde wt vreesen/ want hy vreesde Abimelech den Coninck vander plaetsen/ die welcke oock verliefd werde op Sara / ende daer op wt was om haer te moghen ghebruycken. Maer hy werde van desen quaden lust te volbrengen door Godt belet/die hem een sware sieckte toesandt. Als die medecyn meesters van hem gheen hope en ghauen/soo werde hy in zijnen droom vermaent/ dat hy hem onthouden soude van des wtlanders huysvrouwe. Ende doen hy een luttel gheneesen was/ heeft hy zijnen vrienden dit te kennen gegeuen hoe dat God hem dese sieckte toe ghesonden hadde / om dat hy den wtlander hadde willen onrecht doen / ende om zijnder huysvrouwen eerbaerheyt te behoeden/want die vrouwe die hy met hem ghebracht hadde/en was zijn suster niet/maer zijn wettighe huysvrouwe / eñ dat Godt hem soude ghenadich wesen / by alsoo dat die wtlander voortaen beurijt werde / eñ onbesorcht ware voor zijn huysvrouwe. Als hy dit ghesept hadde/so heeft hy Abraham by zijnder vrienden raet geroepen tot/hem ghebiedende hem dat hy niet meer en soude besorcht oft beureest wesen voor zijnder huysvrouwen eerbaerheyt/want Godt haer besorchde / door wiens hulpe hem zijn huysvrouwe onghe-schendt wederom werde ghegheuen. Ende hy heeft Godt ende der vrouwen conscientie tot ghetuyghen ghenomen/dat hy haer niet eens en soude begheerdt hebben/hadde hy te voren gheweten dat si zijn huysvrouwe gheweest hadde. Maer om dat hy haer al om ghelepdt hadde voor zijn suster/so was zijn daet sonder misdaet oft onrecht. Dus begheerde hy dat sy beyde wilden te vreden wesen/ende Gods Gratschap te vreden stellen. Ende by alsoo hy met hem wilde bliuen woonen / soo en soude haer gheender dinghen oueruloedichepdt ghebreken. Maer wilde hy oock vertrecken/so soude hy hem gheselschap gheuen om hem te ghelepden/eñ voorts gheuen alle sulcke dinghen die hy niet en hadde doen hy in Gerara ghecomen was. Doen Abimelech dese woorden sprack/ soo heeft Abraham gheantwoort/dat hy van zijnder huysvrouwen maechschap niet gheloghen en hadde/ want si was zijns broeders dochter/ende hadde ghemeynt dat hy sonder dese gheuepnsthepdt niet en soude vrijlijck moghen verkeeren in een Guptenlandt. Oock en hadde hy gheen sake gheweest van des Coninex siecktе/maer hy hadde sorchfuldich eñ beureest gheweest voor zijn gesonde/ende hy begheerde seere met hem te woonen. Hierom heeft hem Abimelech Ackerlanden ende ander dinghen ghegeuen/eñ hem conditien gheset van papse/om alle bedroch te verhoeden / makende met hem een verbondt op eenen put/den welcken si wt die gheschiedenisse Gersabaram noemden/dwelck te segghen is/den put des verbondts noemden/welcken naem dien noch behoudt hy die inwoonders/tot opden dach van heden toe.

Niet langhe daer nae werde Abraham eenen Sone gheboren van Sara nae Godts belofte/den welcken hy ghenoemt heeft Jsaac/dwelc beteeckent een lachē om dat Sara doen Godt van haer baerte sprac/ midts dat si doen seer oudt zijnde/ daer af gheen hope en hadde/eñ daerom is dien naem den kinde ghegheuen/want si was doen tneghentich Jaren oudt eñ Abraham hondert. Dus werde dat kint gheboren in die wterste ouderdom zijnder beyder ouders / den welcken si terstondt op den achtsten dach besneden hebben. Ende hier af is den Joden costume gheromen in haer besnydenisse / dit ghetal van daghen te onderhouden.

* Van Jsmahel Abrahams sone/ende van zijn nacomers die Arabers.

Cap. xij.

Maer die Arabers doen die besnijdenisse nae het derthienste Jaer / om dat Jsmahel haer eerste vader van Abrahams bysaperlse gheboren/ in deser ouderdom besneden werde/vanden welcken ick alle dinghen vertellen sal met grooter neerstichepdt. Sara beminde Jsmahelem die van haer dienstvrouwe gheboren was/inden eersten / ende si en hadde hem niet min lief / dan oft hy van haer hadde gheboren gheweest midts dat hy opgheuoedt werde tot die erfkenisse van haer heerlijckhepdt. Maer na dat si Jsaac ghebaert hadde/so en heeft si niet willen ghedoogen dat haer sone met Jsmahel soude opgheuoedt werdē/sorgende dat Jsmahel na des vaders doot(midts dat hy doudtste was) haren sone eenich ghewelt oft hinder doen soude. Hierom heeft si Abraham geraden dat si hem met zijnder moeder erghens in een ander landt wech senden wilde. Maer Abraham en achte eerstmael op den raet ende begeerte van Sara nier seere/want hem dochte wreet eñ onmenschelijck te zijne/sulcken clepnē kint metter vrouwē die noodtdruftе ghebreck hadde wech te senden. Maer na dat Godt den raet ende voornemen van Sara prees/soo heeft Abraham Jsmahelem in zijns moeders handē ghegheuen midts dat hy noch niet alleen gaen en mocht beuelende haer dat si wech ginghe / nemende mede een flesschе waters/ende broodt/waer mede sy gaen soude werwaerts haer den noodt stierde.

Cap. xxi.

Maer doen haer onder weghen die victalie faelgeer de/ſoo werden ſy met grooter allenden beuanghen/ eñ ten laetſten doen haer dwater ooc begaf/ ſoo heeft ſi het kint onder eenen abeel boom gheleydt/ dwelck begonſt zynen gheeſt te gheuen / om dat voor haer ooghen niet ſteruen en ſoude. Doen ſi aldus bezydēs wechs ghinck/ſo is haer een een enghel Godts tegen ghecomen / thoonende haer een fontepne daer by/ eñ hy beual haer dat ſy thint met alder neerſtichepdt ſoude op voeden/want haer groote dingen ſtonden te verwachtē van zyn weluaert. Dus heeft die moe-
Cap. der dā betrouwen ghecregen wt des Enghels woor den/ende is ghecomen by die herdes/ door welcker hulpe ſi die allendichept ontcomen is. Als thint dā te manne ghecomen was / ſoo heuet een Egipſche vrouwe ghetrout/ghelijc zyn moeder oock wt Egip-ten gheboren was. Van welcker hupſvrouwen hy tweelf ſonen ghewonnen heeft/weirk waren deſe / Nabaioth / Cedar / Abdeel / Edum / Maſſamus / Memaſſus/ Maſmelus/ Chodamus / Themanus Jeturas / Napheſus/ Chalmaſus. Die bewoonden alle die ſteden vanden vloet Euphrates af / tot die roode zee toe / gheuende den lantſchappen voor een naem Nabatheen. Eñ dit is die natie der Arabiſ-ſcher/ende die ghellachten ende verſchepdē volcken deſer natien zyn ghenaemt van deſen mannen / ſoo wel om haerlieder vromichepdt / als om Abrahams weerdichept.

✶ Van Jſaac Abrahams wettich ſone.
Cap. xiij.

Abraham heeft Jſaack zynen ſone wter matē ſeer lief ghehadt / midts dat dit zyn eenich wettich kint was / ende hem van Godt ghegheuen voor een ſeer groote gaue. Ende het kint ooc van ſeer goedē
Cap. xi manieren weſende/heeft zynder ouders liefde te hē-waerts ooc ſeer ontſteken. Want hy gaf hem tot alle deuchdē/ghedienſtich ende onderdanich zynē ou ders/ende godvruchtich. Dus begheerde Abraham eere hem erfghenaem van zyn rijckdom/ende al zyn goet achter te laten / dwelck hem ooc ghelchiedt is midts dat Godt hem begracht hadde.

Cap. xxij. ✶ Eñ om dat hy wilde proeuen hoe godvruch-tich dat hy was/ſoo heeft hy hem Abrahe gheopen-baert/vertellende hem alle die weldaden die hy hem ghedaen hadde/te weten / hoe hy hem victorie had-de verleent van zynen vpanden/ eñ hoe hy hem ſon-der die victorie ooc groote rijckdommen ende eenen ſone ghegheuen hadde. Dus begheerde hy voor al-le deſe weldaden / dat hy hem deſen ſone wilde tot een offer aende offeren ghebiedende hem dat hy dien ſoude leyden op den berch Moria/eñ dien daer heel verbranden tot eenen heelen brandt offer. Want al-ſo ſoude zyn godtvruchtichept te kenlycker ende ver-maerder weſen/alſt openbaer bleke / dat hy Godts wille eñ gratie meer achte dan zyns ſoons leuen oft weluaert. Maer Abraham heeft ghedocht dat on-behoorlijck ware. Gode ongehoorſaem te weſen in eenich dinck / maer datmen hem in alles behoor-de onderdanich te weſen / door wien alle menſchen leuen. Dus heeft hy voor zyn hupſvrouwe verbor-ghen deſe ſake van zynen ſone te dooden / oock nie-manden van zynen dienaren dit openbaerden / op dat zyn voornemen niet en ſoude beledt werden. Maer nemende met hem Jſaac met twee knechē/ legghende ooc op eenen ezel ſulcke dinghen alſſer van noode waren tot een ſacrificie / is hy gherepſt na dien berch. Ende die knechten hebben twee da-ghen met hem ghegaen. Maer op den derden dach als hy den berch ſiende werde / ſoo heeft hy dander geſelſchap daer int velt ghelaten/ende is alleen met-ten kinde tot op den berch ghegaen. Op welcken berch Dauid namaels Gods tēpel ghemaeckt heeft. Ende ſi droeghen met haer alle datter van noode was tot dat ſacrificie/ſonder die ſlachofferande. Als Jſaac doē vyuentwintich iaren oudt zynde/den ou-taer ghereet maeckte/ende van zynē vader vraechde wat hy ten offer dooden ſoude / midts dat hy gheen dier ten offer dienende en hadde/ſoo heeft zyn vader geantwoort/dat Godt die offerande verleenen ſou-de die machtich was den menſchen te gheuen dat ſi niet en hadden/ende wederom haer te nemen dat ſy hadden / wilde hy anders in haer ſacrificie ghena-delijck teghenwoordich zyn. Als dan den outaer ge-maeckt was/ende daer ghelouen houten op ghelept waren/ende alle dinghen ghereet waren/ſo heeft die Vader aldus begonſt te ſpreken. O myn ſone den welcken ick/eer ghy geboren waert/ met dupſentich wenſchen ende beden begheerdt hebbe/den welcken ick oock / nae dat ghy gheboren waert met grooter ſorchfuldichepdt ende neerſtichept op ghebracht heb be. Oock en begheerde ick gheen meerder gheluck oft weelde/dan v te ſiene in v manlijcke ouderdom/ ende v erfgenamen achter te laten van alle myn heerlijchept na myn doot. Maer nv na dat ick v va-der ben gheworden / ſoo moet ick v door Godts wil-le verlieſen / den welcken ick door zyn gratie eñ wil-le ghecreghen hebbe. Dus wilt doch lydſamelijck verdraghen dit edel ſacrificie / want ick ſlaen v nv doodt ter eeren Godts/die voor zyn vrientſchap aen my bewelen/ende voor zyn hulpe die hy my gedaen heeft in myn ſaken/deſe eere van my epſcht. Maer al iſt dat ghy door der natueren wet geboren zyt om te ſterven / nochtans en ſuldy wt deſen leuē niet ſchepden door die ghemeyn maniere van ſterue: maer ghy ſult van uwen eyghen Vader Gode den Vader van alle menſchen op een maniere van ſacri-ficie gheofferdt werden / midts dat Godt (alſoo ick meyne)v ſo weerdt heeft dat hy v niet en wilt wt dit leuen nemen door ſtrydt/oft ſieckte / oft eenighe an-der menſchelijcke allendichept/maer tuſſchen die ge-beden ende heyligh godsdienſten ſal hy v ſiele ont-fanghen/ende by hem ſtellen / die hē toegeſchickt eñ gheoffert werd:ende ghy ſult my weſen een beſorger ende voeſterheere myn der ouderdom / waer toe dat ick v alderneeſt opgheuoedt hebbe / dwelck ghy doen ſult niet door v ſelven / maer ghy ſult Godt in v ſtede tot mynen behoeder eñ voeder ſtellen. Deſe woorden heeft Jſaac(als gheen onaerdich kint ſulcx vaders)ſeer gheerne ghehoort ende aenghenomen / ſegghende dat hy niet weerde en ware gheboren te zyne/by alſo dat hy wederſpannich weſende Godts ende zyns vaders gheboden niet en wilde gehoorſaē weſen haren wille. Want al waert dat zyn vader dit alleen wilde/ſoo en behoorde hy daer niet teghen te ſegghen. Dus is hy haeſtelijck ghegaen ten ou-tare ende ter doot. Eñ het werck ſoude volbracht heb ben gheweeſt/en hadde Godt daer teghen niet ghe-weeſt. Want hy heeft Abraham gheroepen / eñ hem zyn ſoons doodeſlach verboden / ſegghende dat hy zyns ſoons doodinghe hem niet en hadde gheboden wreenighe bloedtghierichepdt van menſchen / maer oft dat hy hem wilde kindeloos maken / dien hy ſelue vader ghemaeckt hadde / maer om dat hy zyn herte ende meyninge onderſoecken ende proeuē wil-de oft hy in ſulcke gheboden oock ſoude willich ende onderdanich weſen. Maer nv / als hy bevonden hadde zynen berepden dienſt / ende wtnemen gou-

vruch-

vruchtichepт / soo verblijde hy hem seere van zijn vrientschap die hy hem bewesen hadde / belouende hem dat noch hy noch zijn ghesslachte nemmermeer en soude verlaten worden van zijn besorghen. ende voorsienichepт / ende dat zijn sone seer langhe soude leuen. Ende als hy zijn leuen soude voorspoedelijck ende salichlijck volbracht hebben/so soude hy zijn heerlyckhepт achter laten synen wettighen kinderen ende goeden erfghenamen. Ock heeft hy hem te voren ghesept dat zijn ghesslachte soude vermenichfuldicht werden in veel natien van volcken / ende dat dit ghesslachte ock niet min in ryckdommen als in ghetale soude vermeerdert werden/ ende dat die ouders van desen ghesslachte in eewigher ghedenckenissen souden wesen. Ende dat sy het d'lant vā Chananeen met rechtender hant winnen souden/eñ also weeldich worden/ dat sy vanden anderen vreemden lieden souden benydt werden. Als hem dese antwoorde ghegheuen was / soo heeft Godt ghewilt dat daer eenen ram onuerlienlijck by haer was tot die slachofferande. Ende doen sy beyde haer seluen ghesont eñ leuende vonden / eñ vol van so grooten beloften die sy ghehoort hadden/so hebben sy malcanderen omhelst/eñ als sy haer sacrificie ghedaen hadden so syn si wederom tot Saram ghekeert. Ende alle dinghen zyn henlieden voorts ghelucksichlijck na haer begheerte vergaen/dwelck ghē wonder en was/aenghesien dat Godt allen haer opstellen voorderde in alle saken.

✠Van Sara Abrahams hupsvrouwe / ende hoe sy ghestoruen is. Cap. xiij.

Gen. 23. LEn luttel tijts daer nae is Sara ghestoruen / na dat sy hondert seuenentseuentich iaren ghe-leest hadde. Eñ sy hebben haer begrauen in Hebrō/ waer toe die Chananeen ghemeynlijck het recht der begrauenisse presenteerden. Maer Abraham heeft die plaetse lieuer willen coopen van eenen Hebroniter Ephrem ghenoemt/om vier hondert sickelē ghelts. Eñ daer hebben Abraham eñ zijn nacomers haer begrauenisse ghemaect.

✠Hoe dat van Chetura Abrahams ander hupsvrouwe der Trogloditers volc gecomen is. Cap. xv.

Cap. 25. HIer nae heeft Abraham Cheturam ghetrout waer af hem gheboren zijn ses sonen/seer wijse eñ verstandige mannē/ Zamrā/ Jexan/ Madan/ Madian/ Iusubac eñ Sue/ die welcke ock kinderen ghewonnen hebben. Want van Sue zijn gecomen Saban eñ Dadan. Eñ van Dadan is gecomen Latusim/Assur eñ Luur. Maer vā Madan zijn gheboren Ephra/Ophres / Anoch Ebidas / Eldas. Desen al te samē met haren kinderen eñ kints kinderen/heeft Abraham den oorspronck eñ die oorsake gheweest / dat sy vreemde landen inghenomen hebben/eñ bysonder dat Trogloditen lant / Eñ alle d'lant dat van weeldich Arabien totter rooder zee toe gheleghen is. Men sept ock dat desen Ophres met een heyr inghenomen heeft dlant van Libyen/ het welck namaels zijnder kinder kinderen behouden hebbē/eñ dat dit lant van hem Aphrica ghenaēt is gheweest. Dit ghetuycht ock mede Alexander die schruuer vā veelderhande hystorie/ schruyēde aldus. Cleodemens een prophect der Jodē Malichus toeghenaemt / die Moysen der Joden Wetgheuere nae volghende der Joden hystorie beschreuen heeft/ verteit hoe dat Abraham van Cethura sommighe sonen gewonnen heeft/noemende daer af bysonder dye/Aphram/Surim eñ Japhram. Eñ dat vā Surim soude d'lant van Assyrien ghenaemt zijn. Maer van Aphra ende Japhra/ die stadt Aphra ende dlant Aphricken/eñ dat dese door Hercules gheleyde souden ghestreden hebben in Libyen teghen Antheum. Eñ dat Hercules van Aphras dochter soude ghewonnen hebben Dedorim. Eñ dat van desen gecomen waer Sophon / daer die groue Sophacers haren naem af hebben.

✠Als Isaac nv onterent veertich iaren oudt was/ so heeft Abrahā zijn vader hem willen tot een hupsvrouwe gheuen Rebeccam / Nachors zijns broeders soons dochter / dus heeft hy den outsten van zijnen knechten derwaerts ghesonden om dien houwelijck te maken / den welcken hy eerstmael met een belooste heeft verbonden. Eñ die maniere des verbonts was alsulck: Sy hebben malcanderen die handen onder haer dgyen ghehouden/eñ also aenriepen sy God tot eenen ghetuyghe van tghene dat sy voor ghenomen hadden te doen. Ock heeft Abraham tot zijn toecomende swaghers ghisten ghesonden/ diemen daer niet en vant/oft daer te voren niet ghesien oft bekent en waren. Als dan dese knecht derwaerts gherepst was/soo heeft hy langhe ouer wech gheweest / om dat quaet reysen is door Mesopotamien inde winter om die diepte vanden slycke/ende inden somer/om tghebreck van water/ende daer toe ock om die rooners/die qualijck moghen ontgaen werden vanden repsighers / dan als sy wel ghewapent zijn / nochtans is hy ten laetsten ghecomen in die stadt Carras. Ende als hy daer by in die voorstēden lach / soo is hy by auontueren ghecomen onder veel maechden / die wt comen waren om water te halen. Dus heeft hy God ghebeden/ende van hem begheert / waert sake dat hem dese bruyloft eñ houwelijck beliefde / dat Rebecca daer om dat hy van Abraham derwaerts ghesonden was / onder dese maechden soude gheuonden werden/eñ dat hy haer mochte kennen door dit teecken/te weten / dat sy hē te drincken gaue als hy dat begheerde / eñ die ander maechden hem dat wepgherden. Dese dinghen in hem seluen ouerlegghende / is hy ghegaen totten putte / begheerende van die maechden te drincken: Eñ doen die ander haer ontschuldichden eñ seyden dat sy d'water niet sonder arbeyt ghehaelt hadden om thupswaert te draghen / ende niet om ander lieden te gheuen / soo is daer een onder haer allen/ die dander straste vā onbeleefthepт ende onuriendelijchepт / seggende datmen niet en mocht hopen datmen eenighen mensche pet anders gheuen oft mede deplen souden/den welcken si wepgherden eenen dronck waters te gheuen/dus heeft si den vreemden wtlander goedertierlijck te drincken gheboden. Eñ die knecht nv seker hope hebbende van zijn goede auontuere / maer nochtans willende die waerheydt weten / heeft eerstmael des mepsкens beleefthepт eñ vriendelijckhepт ghepresen/die met haren arbeyt eens anders noot ter hulpen quam. Eñ hy maechde haer van haren ouders / die welcke hy als gheluckich heeft ghepresen / dat sy sulcken dochter ghewonnen hadden/ biddende Godt dat sy die nae haer begheerte mochten eenen goeden eerlycken man ten houwelijcke gheuen/vanden welcken sy mocht oprechte ende wettighe kinderen baren. Dus heeft dit mepsken om hem daer in ock te believen / haer ghesslachte te kennen ghegheuen. Ick heet (seyde sy) Rebecca. Ende myn vader was Bathuel maer nae dat die ghestoruen is / soo regeert myn broeder Laban ons hups eñ ons moeder/eñ hy is mynder maechdelijckhepт bewaerder ock. Als hy dit ghehoort heeft / soo is hy seer verblijt gheweest in synen moet/mids dat hy ouerlegghende dese ghe-

Gen. 24. Staet/hoe Bathyl en de Lab in Abrahās Hode ant woorde ga uen / dus blycket d

schiedenissen eñ redenen aenmerckte / ende beuroedde dat Godt soo bystandich ende gonstich was de ser saken. Dus heeft hy wtghelangt hals cieraten/ eñ ander cierlichedē / daer sulcke ioncxept genoech te in heeft/eñ die den meyskens dienen / eñ heeft die den meysken ghegheuen/segghende dat hy haer dese dinghen gaf na rechte tot loon eñ danckbaerhept voor haren dranck die sy hem bouen alle dandere so beleefdelyck ghegheuen hadde. Ende hy badt haer ock dat hy soude moghen by haer vrienden herberghe hebben / midts dat hy om den ouercomenden nacht niet verder repsen en mochte/seggende oock dat hy met hem brachte vrouwen cieraten van grooter weerden/die hy nerghers beters en wist te laten oft te besteden/dan hy sulcke lieden die vā so deuchdelijcke manieren waren / als hy in die ionghe dochter beuonden hadde. Want hy wt haer mannieren wel beuroede hoe beleeft dat haer moeder ende broeder waren/ende dat sy gheerne eenen vreemdē replighen wel sullen laten by haer logherē/bysonder want hy haer niet en wilde lastich wesen/oft sonder betalen van wederloon yemandts logijs ghebruycken / maer dat hy daer terren soude van zijns selfs cost/ Hier op heeft die ionghe dochter zijn verstandicheyt gepresen dat hy haerder ouderen beleeftheyt aldus wel conde beuroeden / maer sy sepde dat hy daer aen doelde/dat hy meynde dat haer ouders soo sparich waren/want hy soude alle dinghen daer wel om niet hebben:niet te min sy soude die sake (sulck als die was) Labā haren broeder te kennen gheuen/ eñ als sy hem dat gesept hadde/so souden si by haers broeders oorlouen hem tot haren huyse lepdē. Doen si dit ghedaen hadde/so heeft si den vreemden replighen tot haren huyse ghebracht/ende Labās knechten hebben die kemels ghenomen te besorghen.

Genes. 24. Maer Laban heeft den man tot zijnen auontmael ontfanghen / eñ als dyen maeltijt ghedaen was/ soo heeft dese wtlander Labā/ende der dochter moeder aldus aengesproken. Abrahams (sepde hy) is Thares sone/eñ v lieder neue. Want v vrouwe / Nachor die grootvader uwer kinderen / was Abrahams broeder/van eenen vader ende eender moeder gheborē: Dese sendt my nu tot v / begheerende datmen hem dese maghet gheue tot een huysvrouwe zijnen eenighen wettigen sone die hy heeft/ den welcken hy op gheuoedt heeft / op hope dat hy soude ersghenaem wesen vā alle zijne goede. Ende hoe wel dat hy wel hadde moghen kiesen een vanden rijcksten vrouwē van dyer plaetsen/so en heuet hem also niet goet gedocht/maer hy heeft dese eere lieuer willen doen zijnen gheslachte / soeckende met v lieden houwelyck ende swagherschap te maken/wiens neerstichept eñ verkiesen zijns sins ghy niet en behoort te verachten.Want onder veelderhande dinghen die my gebeurt zijn in dese repse van Godts weghen/soo heb ick dese v lieder dochter eñ v huys door Godts wille oock ghevonden. Want doen ick by dese stadt ghecomen was / eñ ick ghesien hadde die meyskens dieten putwaerts g'inghen/so heb ick met beloften eñ ghebeden begheert dat ick mocht tot v lieder dochter gheraken/dwelck my verleent is. Hierom wilt desen houwelijck die door Godts ordeninghe versaemt wert/oock door v lieder consent eñ wille vestighen.Ende wilt Abraham die met so grooter neerstichept dese bootschap herwaerts ghesonden heeft dese vrientschap ende eere bewysen/dat ghy dese ionghe dochter wilt ten houwelycke gheuen nae zijn begheerte. Ende si lieden hebben die ionghe dochter ghesonden ter seluer conditien daer sy toe begheert was/midts dat seer goet ende aenghenaem was datter begheert werde / eñ om dat Godts wille daer oock voor ooghen was. Eñ Isaac heeft haer ghetrouwet / die doen ter tyt was erfghenaem gheordineert van alle Abrahams goeden. Want die kinderen van Cethura waren vertrocken in ander woonsteden/

Van Abrahams doot. Cap.xvi.

NJet seer langhe daer nae is Abraham ghestoruen / een wtnemende man in alle mannieren van deuchden/ende daer om weerdich van God bemint te zijne. Hy heeft in alles hondert eñ vijuentseuentich iaren gheleeft/Ende hy werde begrauen in Hebron by zijn huysvrouwe / van zijn sonen Isaack ende Ismael/ Cap.xxv. Genes.25.

Van Isaac kinderen Esau eñ Jacob. Cap.xvij. Cap.xxvi. Genes.25.

NAe Abrahams doot was Isaacx huysvrouwe beurucht/ende als sy lanck soo meer beswaert werde/so was si beanxt/ende ghinck onsen heere te rade. Die welcke heeft haer ghesept dat si tweelinghen soude baren/ende datter twee volcken van die souden haer namen hebben maer / nochtans soude die ouerste(hoe wel dat hy deerste souden schijnē te wesen) die minste wesen. Een luttel daer na werdē die tweelinghen ghebooren alsoo Godt dat voorsepdt hadde/waer af deerste vanden hoofde totten voeten ouer al seer ghehayrt was. Ende die tweede hiel die versene vanden eersten die voor wt quam/ maer die vader beminde den oudtsten Esau die alsoo genoēt was/van zijn ghehayrt lichaem/want die Hebreeusschen noemen hayr Sepr:maer Jacob die iongste was vander moeder bemint. Maer doen daer in dat lant groote dierte van victalie was/soo heuet Isaac goet ghedocht in Egipten te repsen /om dies lāts vruchtbaerhept. Dus is hy door Godts ghebot ghecomen tot Gerara / daer hy vanden Coninck van dyer steden Abimelech vriendelyck ontfanghen is ghweest ter saken van die oude vrientschap en gemeynschap die hy met Abraham ghehadt hadde/Eñ nae dat hy/ eerstmael hem groote vrientschap bewesen hadde / soo en mocht dat te volle niet langhe dueren om der nijdichepdt wille / Want doen hy sach dat Godt Isaac in alles mede ende by was/eñ alle zijn sakē besorchde / soo heeft hy voorghenomen den man van hem te verdrijuē. Isaac dan merckende dat Abimelech wt nijt te hemwaerts verandert was / is wech ghegaen tot een plaetse ghenaemt vallepe/ niet verre van Gerara. Ende doen hy daer eenen put groef/ so quamen Abimelechs herders daer metter macht toe/eñ met kiuagien eñ strydē/hebben si het begonst werck belet. Als dan Isaac daer om niet en wilde strijden/so scheent dan zijn wederpartyders dē steyt ghewonnen hadden. Gaende doen weder op eenen ander plaetse van daer / heeft hy noch eenen ander put ghegrauen:maer doen hy daer wederom ghewelt leedt van Abimelechs herders/ soo heeft hy die plaetse oock verlaten/met wysen rade verwachtēde beter ocsupn oft bequamerē tyt. Eñ als die hē verleēt werde/mits dat hem de conine oorlof gaf te grauen/so heeft hy diē put Rooboth genaēt/welc woort beteeckent breedtheyt der plaetsē. Maer vā die āder putten heeft hy dē eerstē ghenoēt Escō/dat is stryt/ den anderen Sennam/dwelck beteeckent vpandtschap. Als dan daer door oueruloedichept van alle dinghen Isaacx rijckdom dagheliyck vermeerderde/ so heeft Abimelech ghedocht dat Isaacx gheluck teghen hem vermeerdert werde daer. Want al en waren si niet ghescheyden door openbaren strijt / maer nochtans haer vrientschap eñ ghemeynschap van lueu

ten en was niet sonder quaet vermoedē. Dus vreesde hy dat hy auontueren die verssche tweedrachtichepdt meer in hem wercken soude/dan die voorleden vrientschap/ende dat hy hem eenigen tyt soude willen wreken. Dus heeft hy voor hem ghenomen die vrientschap te vernieuwen/eñ hy is ghegaen tot Isaack om met hem te spreken met eenen van zynē ghetrouwsten vrienden. Ende doen hy alle tghene dat hy begheerde van Isaac beleefthept ghecregen had de daer hy om ghecomen was / soo is hy wederom tot zyn volck ghekeert. Want Isaac achte meer zyn eñ zyns vaders voorleden vrientschap/ dan die nieuwe verstootinghe oft arghenisse. Hier nae heeft Esau daer die vader meest toe ghenepcht was / doen hy veertich iaren oudt was / tot hupsvrouwen ghenomen Adam Heronis dochter/eñ Alibamen Ebeonis dochter/welcke vaderen van die machtichste mannen der Chananeen waren/dwelck hy ghedaen heeft sonder zyns vaders raedt oft weten/ghebruyckende daer in zyn eyghen vryheydt / int nemen der hupsvrouwen. Want hadde t na des vaders sin ghegaen/soo en soude Isaac nemmermeer die houwelicken van weerden ghehouden hebben. Want ten was hem niet lief / maechschap oft swagherschap te maken metten ingeseteneñ des lants. Maer nochtans niet willende zynen sone bedroeuen oft quellen oft hem ghebieden die hupsvrouwen te laten / heeft hy voor hem genomen die geheel sake te verswygen.

✠ Maer doē hy oudt was/ende gheheel blindt geworden/so heeft hy Esau tot hem gheroepen / ende vertellende hem daer van zyn groote oudthept / die oock sonder zyn ghebreck eñ blindthepdt/hem belets also hy plach/soo heeft hy hem bevolen/dat hy ghinghe iaghen. Siet (sept hy) dat ghy vangt tghene dat ghy condt/eñ berepdt my een auontmael / op dat hy daer nae Gode mocht ootmoedelyc bidden/dat hy sinen sone wilde in alle zyn leuen teghenwoordichlyck eñ ghenadelyc bystaen/want het onseker was wanneer hy steruen soude. Eñ eer my die doodt overuallē (seyde hy) so ist reden/dat ick door myn ghebeden Godt v ghenadich make. Aldus is Esau ter iacht ghegaen. Maer Rebecca die lieuer hadde dat Jacob in Godts gratie ende ghenade quame/heeft sonder Isaac haers mans weten ende meyninghe Jacob geboden dat hy twee boerkens soude doodē/ eñ daer af een spyse zynen vader berepdē. Eñ Jacob heeft zyns moeders wille volbracht/alle dinghen na haer beuel doende. Eñ doen die spyse ghereet was/soo heeft hy zyn armen met een boervelleken omwonden / om dat die vader meynen soude dat hy Esau was door die rouwichepdt vanden hayre. Want anders was hy zynen broeder/als een tweelinck/heel ghelyck/alleenlyck daer in ongelyck. Maer nochtans midts dat hy vreesde dat hy soude bevonden werden in zyn bedroch / eer zyns vaders ghebeden ghesproken soude wesen/eñ also zyn vader soude verwecht werden om contrarie hem te doen/soo heeft hy neerstich gheweest die spyse ten eersten by hem binnen te brēghen. Maer Isaac merckende wter stemmen het besonder ghelupt ende spraake van Jacob/heeft zynē sone met zynen eyghen name ghenoemt. Maer doē hy zynen arm taste met een boervelleken omwondē/ soo seyde hy. Nae der stemmen ghelupdt zydy gelyckes Jacob / maer om v hartichepdt dunckt my dat ghy Esau zyt. Dus gheen quaet vermoeden hebbende van eenich bedroch / heeft hy (nae dat hy gheten hadde) hem ghekeerdt om Godt door ghebeden aen te roepen. O Heere (sept hy) van allen eewē eñ tydē eñ schepper van alle creaturē/ghy hebt myne vaders die onergroote rychdommen ghegheuen/ende die selue hebdy v gheweerdicht my te gheuen. Ock hebdy beloeft dat ghy mynen naecomers oft ghestachte sult een ghenadich hulper wesen / ende haer gheuen dalder beste dinghen. Dit bidde ick v dat ghy wilt seker ende vast maken/eñ en wilt om dese myn creāchept my niet versmaden / want daer door comet dat ick uwer hulpen meest van doene hebbe / wilt doch dit kindt ghenadelyck behoudē ende beschermen/eñ dat ongheschendt behoeden/gheeft hem een gheluckich ende salich leuen/eñ laet hem crygen eñ besitten sulcke goeden die van v moghen ghegheuen werden/maeckt hem veruaerlyck zynen vpanden / minlyck eñ eerweerdich zynen vrienden. Aldus aenriep hy Godt/meynende dat hy voor Esau om goede dinghen badt. Als dese gebeden nauwelyck volsept waren/soo is Esau wederom ghecomen vander iacht. Ende Isaac verstaende dat hy ghedoolt hadde/en is nochtans niet ghestoort gheweest / maer hy sweech. Maer doen Esau die selue ghebeden begheerde van zynen vader ghesproken te hebben / die hy voor zynē broeder ghesproken hadde / ende die vader hem dat wepgherde/segghende dat zyn gebeden eñ wenschē heel wt waren/so maeckte Esau grooten rouwe om dat hy zyn begheerte niet vercreghen en hadde. Die vader oock beweecht zynde door zyn rouwich misbaer heeft hē te voren gesept / dat hy soude vermaert eñ heerlyck werden door die conste van iaghen / vromichept zyns lichaems/eñ hanteringhe der oorlooch scher wapanen/ende dat die eere so wel hem als zynē naecomers eewelyck soude by blyuen/maer nochtāns soude hy zynen broeder dienen eñ onderworpen zyn.

✠ Maer doen Jacob zynen broeder vreesde / dat hyt op hem wreken soude/dat hy zynen vader aldus bedroghen hadde in die ghebeden te spreken/so heeft hem zyn moederwt dit perijckel verlost/wāt si heeft haren man daer toe gheraden/dat hy Jacobum soude een hupsvrouwe gheuen wt Mesopotamien/vā haren maechschappe. Want Esau hadde doen ock ten wyue ghenomen Salemath Ismahels dochter/ want hy wist wel dat Isaack gheenen sin en hadde tot die Chananeussche Vrouwen/want hy vā Esaus eerste houwelycken bedroeft was gheweest om welcke verstoornisse te verlachten/heeft Esau die ionghe dochter Salemath tot die ander ten wyue ghenomē die hy naemaels meer dan zyn ander hupsvrouwen beminт heeft.

✠ Van Jacobs vlucht in Mesopotamiē/wt vreesen van zynen broeder. Cap. xviij.

Jacob dan in Mesopotamien ghesonden wesende van zynder moeder/om Labans zyns ooms dochter te trouwen/met zyns vaders consent/is gherepst door Chanaan. Ende midts dat hy dat volck haette / soo en wilde hy tot niemanden van henlieden ter herbergen gaen. Maer hy heeft den heelen nacht onder die open locht ghesiapen/leggende zyn hooft op steenen die hy daer vergadert hadde/ daer zyn hem in zynen droom aldusdanighen visioenen te voren ghecomen. Hem docht dat hy een leedere sach opghericht totten hemel rakende / ende daer eenderhande persoonen afquamen / die al veel heerlycker schenen te wesen dan menschen. Ende int opperste vander leederen / sach hy Godt op rusten / die hem by name met dese woorden aenspraeck. Jacob (seyde hy) aenghemerckt dat ghy eens goets vaders kindt zyt/ghecomen van eenen grootvader/die om zyn deucht seer vermaert was / soo en behoordy niet cleynmoedich te wesen om dit ongheluck oft

Ca. xxviij.

teghenspoedt / maer ghy moet beter auontuere hopen. Want door mijn hulpe eñ bystandt zijdy verwachtende eñ is v toecomende een seer groote overvloedicheyt van alle goeden/want ick heb Abraham doen hy van zijns landts volck ghequeldt werde wt Mesopotamien herwaerts ghebracht/eñ uwen vader heb ick weeldich ghemaeckt/eñ ick en sal v gheen minder dinghen gheuen. Daerom heb goeden moet eñ volbrengt dese reyse door mijn bystant / eñ gelyde. Want den houwelijck sal toegaen/ daer ghy haestelijck henen reyst/eñ v sullen daer af heerlijcke kinderen geboren werden/soo vele datmen die niet en sal mogen tellen/den welcken ende haren nacomers ick dees landts heerlijcheyt gheue/eñ sy sullen besittē eñ vervullē alle dlandt eñ zee dat die sonne beschijnt. Dus en ontsiet v niet van gheenen arbeyt oft perijckel/maer beueelt my die sorghe van v/nv ter tijt / eñ noch meer in toecomende tijden. Jacob dus verblijt zijnde van dit visioen/eñ van die belooften/ heeft die steenen met olie ghesalft daer hy op sliep/als hy dese blijde visioenen sach. Eñ hy dede een belofte dat hy daer soude sacrificie doen/by alsoo hy eenighe goede auontueren creech/ende hy aldaer wederom gheson quame/ belouende Gode oock die thiende van allen goeden. Ende daerom doen hy wederom ghecomen was/heeft hy die plaetse gheeert/gheuende dier den naem Bethel / dwelck te segghen is Godts hups oft woonstadt. Vervolghende dan aldus zijn begonste reyse na Mesopotamien/is hy ten laetsten gecomen tot Carras. Ende doen hy daer in die voorsteden die Herders gheuonden hadde/ende jonghelinghen/eñ jonghe dochters/sittende by eenen waterput / heeft hy te dincken gheeyscht Als hy dan hier door ter spraken gecomen was/so heeft hy van henlieden gevraecht oft sy Laban eenen van dien volcke niet en kenden / ende oft hy by auontueren noch leefde / soo seyden sy dat sy allegader dien wel kenden / ende dat zijn dochter daer oock mede die schapen hoede/ waer af sy haer verwonderden dat sy noch daer niet en was/ want van haer soude hy lichtelijck vernemen eñ weten sekerder tijdinghe hier af. Die wijle dat sy dit spraken/so quam die jonghe dochter metten herders die aldaer af quamen / der welcker sy Jacoben ghethoont hebben / seggghende dat dese vreemde wtlander gecomen was om na haren vader te vraghen. Ende sy seer verblijdt zijnde/als die jonghe dochters pleghen van Jacobs coemste / heeft van hem ghevraecht wie hy ware / ende van wat plaetsen / ende om wat saken hy ghecomen was / seggghende daer toe dat sy wel soude willen die macht hebben hem te ghelieuen van tghene dat hem vā noode ware/ende daer hy om ghecomen was. Maer Jacob terstondt bevanghen zijnde met haerder liefden/niet soo seer om haer maechschap / oft des maechschaps vriendtschap / maer om der jonghen Dochter wtnemende schoonheyt/is heel verwondert eñ verbaest geweest/ siende in haer sulcke schoonheyt / diemen qualijck in luttel dochters soude mogen vinden. Jck (seyde hy) ben v eñ ws vaders neue (by alsoo nochtans dat ghy Labans dochter zijt) welck maechschap noch ouder is dan onser beyder ouderdom. Wāt Tharre hadde tot sonen Abraham Aran ende Nachor/ eñ hier af is ghecomen Bathuel v groot vader/die Nachars sone was. Ende van Abraham eñ Sara Arans dochter was Jsaac zijn vader ghecomen: eñ daer toe hebben sy noch een naerder eñ verscher maechschap / daer sy door noch meer verbonden zijn / want Rebecca mijn moeder is Labans ws vader suster/van eenen vader ende moeder geboren. Dus zijn ick eñ ghy susters ende broeders kinderen. Eñ nv ben ick gecomē om v lieden te groeten / ende om die vrientschap des maechschaps (alst behoort) te vernieuwen. Dat mey sken ghedenckende tghene dat sy van haren Vader ghehoort hadde (alst die maniere is) van Rebecca seggghen/ende wel wetende dat haer ouders ooc wel begheerden pet van haer te weten / heeft ter liefden haers vaders al wepnende op zijnen hals gheuallen/ ende den jonghelinck omhelst. Ghy brengt (seyde si) een seer begheerlike ende groote blijschap mijnē vader met alle onsen hupsghelinne/wasit hy en vergeet uwer moeder moeder nemmermeer/dieweils haers vermanende/eñ dese bootschap en soude hy niet willen vermangelē voor eenich groot geluck. Dus heeft si hem doen recht wt tot haren vader gaen / want si soude hem corts nae volghen/op dat hy haren vader niet langher en soude latē dese blijschap deruen. Na dat dit gheseyt was/soo heeft si hem tot Laban ghebracht/ende doen hy van hem ghekent was/soo was hy vry/als by zijn vrienden / ende henlieden heeft hy seer verblijt door zijn ouercomste daer si niet nae gewacht/oft ghehopt en hadden. Nae een deel daghen daer nae soo heeft Laban hem gheseydt dat hy hem verblijde van zijn overcoēste/meer dan hy met woorden soude connen wtspreken / nochtans vraechde hy waerom dat hy daer ghecomen was/ verlatende zijn ouders/die van ouderdom gebreckelijck waren/ ende zijnen dienst qualijck mochten deruen/ ende hy beloefde hem zijn vriendtschap ende hulpe in alles daer hy zijns van doene hadde. Hierom heeft hem Jacob alle die sake verrelt / te weten/hoe dat Jsaack twee sonen hadde van eender baert/hem ende Esau eñ hoe dat Esau om dat hy zijns vaders goede wenschen eñ ghebeden door haers moeders beyendicheyt verloren hadde/ende hy selver die vercreghen hadde hem wilde doodslaen / als den ghenen die hem berooft hadde van zijn heerlijcheyt / eñ alle goeden die hem van Gode toeghescheckt warē/ende die hem die vader oock door zijn ghebeden / anders oock soude vercregen hebben. Dit is (seyde hy) deerste sake van mijnder coemste: Dander sake was in mijns moeders gheboden gheleghen. Die welcke (hoe wel ick v lieder maechschap oock ben van mijns vaders weghen) nochtans meerder recht van maechschap in onse ghelachte heeft. Dus heeft si ghehoept dat si in mijn pelgremagie naest Godt die meeste hulpe eñ bystandt in mynen oom vinden soude. Hier teghē heeft hem Laban alle vriendelichept belooft om haer ghemeyn ouders/ende dat hy die liefde aen hem bewijsen soude/die hy tot zijnder moeder droech. Hierom heeft hy hem het oversste beuel van zijnen beesten ghegeuen/ende alst hem beliefde wederom te reysen na zijn ouders/so en soude hy hem niet sonder giften ende sonder eere laten wech gaen/alsoo dat betaemde eenen so na neue. Hier op heeft Jacob gesey dat hy seer gheerne die conditie aennoerde/ hoe arbeydelijck datse oock ware / maer daer voor begheerde hy te loone den houwelijck van Rachel/ welcke dochter hy om veel saken lief hadde/maer bysonder om dat die zijn middelersse ende voorsprekersse gheweest hadde/doen hy over ghecomē was/tot welcke woorden dwanck hem die liefde der jonghen dochter. Laban heeft dat blijdelijck ghenomen / eñ consent daer toe ghegheuen / seggghende dat hy gheenen lieueren behouden sone en soude moghen crijghen / maer dat van noode ware dat hy eenighen langhen tijdt by hem bleef woonende/want hy en wilde zijn dochter inder Chananeen landt niet senden/oock waert hem by nae berouwen dat hy zijn suster Rebecca so verre

buytens lants ten houwelijcke geghenen hadde. Als Jacob dan hier mede te vreden was / soo is hy ouer comen seuen iaren by hem te woonen: Want den dienst van so veel iaren heeft hy hem belooft te doē/ op dat binnen desen middelen tijde zijn deucht ende vromicheyt soude gheproeft werden / ende datmen dan beter weten mocht hoedanich hy ware. Als dan dese conditie aenghenomen was/ende dien geseiten tijt ouerleden/soo werde die bruyloft maeltijt gehouden. Ende des nachts als Jacob dat niet en wiste oft en vermoeyde / heeft Laban zijn ander Dochter die ouder van iaren was/maer niet schoon van aensichte/al heymelijc in die slaepcamer ghebracht. Eñ Jacob bedrooghen zijnde door den dranck vā wijne/ eñ die donckerheyt des nachts/heeft hem met haer versaemt. Maer alst dach was eñ hy het bedroch bekāt/ so heeft hy zijnen swagher opghelept dat hy hem onrecht ghedaen hadde. Laban begheerde datmen tē dit vergaue dat van noodts weghen ghedaen was. Want ick (sepde hy) en heb u Liam niet onder ghegheuen wt eenighen archeydt/maer ick ben daer toe ghedwonghen gheweest door een meerder gheweldt/ segghende oock dat dit hem niet en soude letten / om Rachel ten houwelike te crijgen/want ick sal (sepde hy) dese v oock gheuen/dat ghijt sien eñ weten sult/ na noch eenen tijt van seuen iaren. Jacob heeft wederom dese conditie aenuoerdt / want hy en mochdt anders niet doen om die liefde van Rachel. Als dan die ander seuen iaren ouer waren/so heeft hy Rachelem ten houwelijcke ghecreghen. Eñ die vader hadde elcker dochter een dienstmouwe ghegheuen. Zelpha was die dienstmouwe vā Lia/eñ Bala Rachels dienaersse / die gheenssins slauen en waren / maer nochtās dienende. Dus heeft Lia in die liefde haers mans teghen haer suster seer ghestreden/ eñ sy hoptte van hem meer bemindt te werden / waert dat sy hem kinderen voortbrenghen mocht. Hierom heeft sy Godt altijt ghebeden. Als haer dan een manijck kint verleent was / ende haer man haer daer om te lieuer hadde/soo heeft si die ghenoemt Ruben / om dat dit kint haer door Godts bermhertichepdt verleent was/wāt dat beteeckent dit woort. Ende eenen tijt daer na creech sy noch dry sonen/Simeon welck beteeckēt/dat God haer verhoort hadde. Leui dwelck is te segghen een vastmaker des ghesellschaps. Judas / welck is/dancseggingye. Rachel oock sorghen de dat sy om haers Susters vruchtbaerheydt te mīn soude gheacht werden van haren man / heeft haerder dienstvrouwen doen by Jacob haren man slapen/ende van haer werde eenen sone geboren. Dan gheuoemt/dwelck so veel is als oft ghy sept / Godts oordeel. Eñ eenē tijt daer na een ander sone Nephthalim ghenaemt/dwelc is recht oft ghy sept behendicheydt oft constich / om dat die moeder met behendicheydt ghestreden hadde teghen haers suster vruchtbaerheyt. Maer Lia heeft terstondt tselue ghedaen/ ghebruyckende oock die selue behendicheydt teghen haers susters behendicheyt. Wāt si heeft haer dinstvrouwe Zelpham oock met haren man versaemdt / eñ daer af werde oock een sone geboren Gad ghenoemt/dwelck beteeckent gheluckich/ende daer nae een ander Aser ghenoemt/dwelck te segghen is Salich. Maer doen Ruben Lie oudtste sone appelē vā Mandragora zijnder moeder bracht/soo werde Rachel die siende/eñ creech lust tot die spyse / begherēde een deel vā die. Ende doen Lia haer die weygherde segghende dat si behoorde te vreden te wesen/midts dat si die meeste liefde van haerder beyder man tot haer gecregen hadde. So heeft Rachel haers susters

Gene. 29. Die by dese sept dat hi Rachel creech na den seuensten dach dan̄s bruloft/eñ daer nae diende hy noch seue iaren daer toe.

gramschap gheswicht / segghende dat sy haer soude dien nacht laten by haerlieder man slapen / welcke gracie heeft dander gheerne aen ghenomen. Ende dus heeft Jacob by Lia geslapen/ter bedē ende liefden van Rachel. Aldus heeft si wederom sonen ghebaert/te weten/Issachar/welc woort beteeckent geboren vanden loone/eñ Zabulon/dwelc te seggen is/ pant der vriendelijcheyt / eñ daer toe noch eē dochter ghenaemt Dina. Ten laetsten heeft Rachel gebaert eenen sone Joseph / welck woort beteeckent een toe ghifte. Desen gheheelen tijt/welck tot twintich iaren verliep / heeft Jacob den ouersten last ghedraghen van zijne swaghers cudden te weyden. Eñ als dien tijdt ouer was soo sepde hy dat wel recht ware dat hy wederom tot zijn ouders ende vrinden keeren soude/begherende daer toe oorlof van hem. Maer doen hy hem dat weygherde/soo heeft hy die reyse al heymelijck sonder zijnen weten opghenomen / eerst mael onderlocht hebbende zijnder huysvrouwen meyninghen/wat sinne si hadden tot deser reysen. Eñ doen si daer willich toe waren / soo heeft Rachel oock die beelden van haers huys Afgoden / die daer nae des landts maniere gheeert werden met haer wech gedraghen/eñ is also met haer suster Lia wech gheuloden. Eñ die kinderen van haer beyde volchden haer lieden/ende haer dienstvrouwen met haren kinderen oock / draeghende oock met haer alle haer lieder goeden/sulck als die waren.

Genes. 22. blijct claer dat Jacob āders niet dan zijn dee wech en dreef doop d en dinst die hy gedaē hadde die ander ses iaren.

✳ Jacob dreef oock wech die helft vanden cudden/ eer Laban yet daer af vernam. Maer Rachel droech der Afgoden staende beelden met haer / niet dat sy die afgoden aenbadt oft diende/want dat hadde Jacob haer ontleert/maer om dat si daer een toevlucht mocht hebben om ghenade te vercrijgen/by alsoo sy in dese vlucht van haren vader achterhaelt werden. Maer Laban des anderen daechs vernemende van Jacobs eñ zijnder dochteren vertreck/is verbolghen gheweest/ende veruolchde henliedē te peerde met eē machtich gheselschap. Ende op den seuensten dach heeft hy haer achterhaelt / daer si gheseten waren op eenen berch: maer om dat int afgaen vanden dach was / soo en heeft hy doen ter tijdt hem niet willen roeren. Maer des nachts heeft hem Godt in zijnen droom gheopentbaert / ende hem vermaent dat hy hem rusten soude/ende dat hy tegen zijnen behoudē sone ende zijn dochters niet en soude straffelijck doē wt grammoedicheyt/maer dat hy lieuer een verbont met hem maken soude / ende dat hy dit cleyn ghetal der vluchtigher niet verachten en soude / oft anders soude hy haerlieder beschermer zijn. Dus heeft Labā tsanderdaechs ten eerstē morgenstōt Jacob ter spraken gheroepen/bedwongen wesende door dit Godts verbodt/geuende hem te kennē dat hy in zijnen droō ghesien hadde. Jacob dan hier door verwect zijnde/ is tot hem ter spraken gheromen. Eñ terstont heeft hy teghen Jacob begonst te kijuen / verwytende hē hoe dat hy hem te zijnen huyse ontfanghen hadde/ doen hy arm was/ende alles ghebreck hadde / eñ nae dat hy hem van zijnen goede ouerloedelijck ghedeylt hadde / daer toe oock zijn Dochters hem ten houwelijcke hadde geghenen/ meynende (sepde hy) dat daer door v vriendtschap tot ons te stercker ende meerō soude wesen. Maer ghy en hebt noch v moeder/noch v maechschap/noch mijn dochters die ghy ghetrout hebt / noch haer kinderen / waer af ick die grootvader ben ontsien oft in eeren ghehadt / maer heb (dit niet teghenstaende) vpandelijck teghen uwen swagher ghedaen. Mijn goet hebdy gherooft/ mijn dochters hebdy doen vlieden van haren vader/

S iij. mijne

mijns lants goeden hebdy met v ghedraghen/die vã mijn voorouderen eñ van my altijt in grooter eeren ghehouden zijn gheweest/eñ tghene dat deen vpant nauwelijcx den anderen doen en soude/dat hebt ghy my ghedaen/die mijn neue zijt/mijnder suster sone/ mijnder dochteren man/mijn gast eñ hupsghenoot. Maer hier teghen heeft Jacob ghokept/hoe dat niet hem alleen / maer alle menschen inghebozen was/ die liefde zijns eyghens lants/dus waert wel reden/ eñ recht/dat hy na soo veel tijts ten laetsten ooch wederom tot zijn lant keeren soude. Maer dat ghy my op legt vanden roof die ick soude wech ghedreuen/ hebben/daer soude ghy selue schuldich af bevonden werden ghedoemt / waert dat dese saken vooz eenen anderen rechter bedingt ware. Want daer ghy my behoort af te dancken /te weten / dat ick v rijckdom bewaert eñ vermeerdert hebbe / en yst niet groote onredelijcheyt dat ghy swaerlijck neemt dat wy een cleyn deel daer af vooz ons genomen hebbe: Voorts aengaende v dochteren /soo weet voorwaer dat ick dat niet ghedaen en hebbe wt mepninghe van v hinder leet oft spijt te doen /maer dats ghedaen wt het recht vander houweliker liefden / hoe wel nochtans dat sy niet so seere my en volghen als haer kinderen. Dit heeft hy dan ghelept vooz zijn ontschult. Voorts heeft hy hem op ghelept eñ beschuldicht / dat hy die zijn oome eñ swegher was/hem twintich iaren lanc hadde ghehouden onder seer harden dienst/nochtãs alle tghene dat hy hem gheboden hadde te doen op hope vã die houwelijcken/hoe wel dattet in hẽ selues sware lasten waren/en haddẽ hẽ nochtãs lichter gedocht te zijne. Maer die lastẽ die daer nae ghevolcht zijn/waren veel swaerder/die niemant en soude willen lijden/dan die seer goethertich hadde gheweest. Want Laban hadde voorwaer Jacob seer onghenadelijck ghehanteert: Want hy siende dat Jacob in alle zijn opstellen eñ voornemen van Gode gheholpen eñ ghevoedert werde/so beloofde hy hem te gheuen datter gheboren soude werden vanden cudden/ als nv al datter widt gheboren werde / als dan alle tswerte. Maer doender in groote ghetale geboren werden/sulcke als Jacob toegheschickt waren/ so en hiel hy gheen trouwe te dien tijde/maer hy beloofde hem ten naesten iare te gheuen na die voorwaerde eñ beloofte/om dat hy benijde dat Jacob soo rijck werde. Ende dit beloofde hy hem/om dat hy hoepte datter van so veel dyer ghelijcke niet en souden geboren werden / maer terstondt ale die geboren waren/so bedrooch hy hem. Maer van zijnder goden ghestolen heylichdommen heeft hy hem laten ondersoec doen na zijn beliefte. Maer Rachel vernemende dat haer vader wilde dit onderloeck doen / heeft die. Afgoden ghesteken in die packmale des kemels daer sy op reedt/eñ daer op sittende / sepde sy/dat sy nae der vrouwen natuere doen ghebieck leedt van haer natuerlijcke supueringhe/also dat Laban haer pack niet en ondersocht/mepnende dat sy in sulcken doene wesende/niet en soude hebbẽ derren den heylichdommen so na comen. Daer na heeft hy een verbont met Jacob ghemaeckt/om alle leedt te verghetten/ende dat Jacob zijn hupsvrouwe soude lief hebben. Eñ dese verbonden zijn ghemaeckt gheweest op sommighe berghen/daer sy een columme opgericht hebben ghelijck eenen outaer / tot ghedenckenisse deser saken. Ende daer om is dien houel ghenoemt Galaad / waer af ghenoemt is dlant van Galaad. Als sy dan na dit verdont eenẽ blijden maeltijt gehouden hadden/soo is Laban wederom na zijn landt ghekeert. Maer doen Jacob voorts nadlant der Chananeen repsde/so zijn hem visioenen te ghemoete ghecomen / die hem vercondichden toecomende goede auontueren/welcke plaetse hy ghenoemt heeft Godts hepzen. Ende doen hy begheerde te weten hoe zijn broeder tot hem ghesint was / soo heeft hy met grooter neerstichepdt sommighe wt ghesonden die dit vernemen souden / want hy hadde noch groote sorghe voor die oude voorleden leedtschappen. Ende desen boden heeft hy bevolen aldus zijnen broeder Esau aen te spzeken/te weten/dat hy wt hem selven wten lande was ghezepst/om dat hem niet recht en docht te leuen met zijnen broeder die op hem vergramt was/ende midts dien hy nv hopte dat binnen so langhe tijde die tusschen beyde ghepasseert was/ zijns broeders gramschap soude gheswicht zijn/ende vernoecht/so quam hy wederom met zijn hupsvrouwen/kinderen/eñ rijcdommen/die hy door zijn neerstighe behendichept ghecreghen hadde/ ende dat hy hem selven met het alder costelyckste dat hy hadde gaf in zijns broeders handen: Want hy voorwaer niet en hiel beter oft saligher te wesen dan zijnẽ broeder in ghemepnschap van alle zijnen goede te ontfanghen/die hem van Godt verleent waren. Eñ die boden hebben ghetrouwelijck dese bootschap hen ouer ghedraghen. Esau heeft dese woorden seer blijdelijc ontfanghen/ende is met vier hondert ghewapender mannen zijnen broeder te ghemoete gegaen. Maer Jacob seker wesende dat Esau met soo grootẽ hepr aen quam / was seer beangst van grooter verwaertheyt/beuelende Gode die hope zijnder salichept. Eñ nae dat hy te dier tijdt machtich was/heeft hy neerstichepdt ghedaen ende raet ghesocht/om hem selue eñ die zijne ombeschadicht te bewaren/eñ zijn vpanden verdrijuen/by alsoo sy eenich quaet teghen hem op stelden. Dus heeft hy zijn volck ghedeylt in twee hoopen waer af hy die sommighe heeft voor doen gaen/ende die ander van achter volgen/op dat deerste / hy alsoo die van zijnen broeder ghepraemt werden/souden moghen haren toevlucht hebben tot die achterste. Ende als hy in dier manieren zijn ordenẽ gheschickt hadde/soo heeft hy sommige met ghiften voor wtghesonden tot zijnen broeder/ welcke ghiftẽ waren behulpighe groote beesten / ende een groote macht van cleyn vee / die hy mepnde dat hem ghenaem souden wesen / midts datmen dier niet seer vele en vant in die plaetsen. Ende die met desen giften voor wt ghesonden werden/ginghen verre van malcanderen verscheyden/om dat sy souden sch̃ijnẽ meer in ghet ale te wesen/als nv deen nv dander ontrustichen hem te ghemoete quame: want hy hopte zijns broeders grammoedichept by alsoo hy noch eenighe hadde: met ghiften te moghen vernoeghen ende swichten. Ock was den boden bevolen dat sy hem met goede ende behaghelijcke woorden soudẽ aenspzeken. Als hy dan in dese dinghen te beschickẽ den heelen dach ouer ghebracht hadde / soo heeft hy des nachts daer nae zijnen legher doen vertrecken. Ende doen zijn volck al te male ouer die beke vã Jaboc ghepasseert waren/eñ hy daer voor noch stondt/ soo vocht hy met eenen gheest die hem openbaerde. Ende hy heeft diẽ na dat hy hem verweckt hadde tẽ strijdt verwonnen/Desen gheest heeft ooc een stemme wt ghelaten/eñ met Jacob ghespzoken / vermanende hem tot vrolickheyt om dese auontuere/want hadde hem verwonnen niet eenen cleynen persoon/ maer Gods enghel/eñ dat hy dit hiel voor een goet voorteecken van groot goet/dat zijn ghestachte nemmermeer en soude vergaẽ/ende dat zijn macht nemmermeer en soude verwonnen werden van eenigen

Die byble seyt in dit hoopen Genes. 33.

menschen

menschē. Eñ hy gaf hem dē naem Israhel/dwelc te bedieden is Godts becamper. Dese dinghen heeft hy gheantwoort ter beden van Jacob: Want doen hy verstont dat dit Godts Enghel was/soo vraechde hy hem om zijn toecomende auontueren sekerlijck te weten. Als dese woorden gheseyt waren/soo verwoer dien Gheest oft visioen. Maer Jacob hier af verheucht wesende/heeft die plaetse ghenoemt Phanuel/dwelck mach bediet werden Godts aenschicht. Maer om dat hy in dien steyt een pijne ghecregen hadde in zijn heede zenue/soo heeft hy hem onthouden van sulcke spijse te eten/ende wy en moghē ooc soodanige spijse niet eten. Maer doen hy vernā dat hy niet verre van synen broeder en was/soo heeft hy zijn huysvrouwen voor ghesonden/ elck bysonder met haerlieder dienstvrouwen/om dat sy van verre der mannen strijdt aenlieu souden/ by alsoo Esau strijdt leueren oft ghewelt doen wilde. Maer doen hy by zijn broeder ghecomen was/ soo heeft hy hem aenbeden die niet archs en dachte. Ende als hy hem wederom gegroet hadde/so heeft hy hem geuraecht van die hoopen der vrouwen eñ kinderen. Ende als Esau dit nu wiste/ soo presenteerde hy synen dienst om met hem te reysen/ende hem tot haren vader te leyden. Maer doen Jacob dat niet en begheerde/ nemende zijn ontschult op die vermoeytheyt der beesten/so is hy wederom alleen ghekeert in Sephe/verlatende synen broeder/want in die plaetse woonde hy doen/die van zynder rouharichcyt namaels alsoo ghenoemt werde. Daer nae is Jacob ghecomen ter plaetsen die Scenas ghenoemt is/ tot op heden toe. Eñ van daer is hy gherepst tot Sichima/ welck is een stadt der Chananeē. Hier is Dina Jacobs eenighe dochter in die stadt ghegaen/om het habijt ende cieraet der vrouwen van dien lande te sien. Als Sichen des Coninck Emmors sone dese ghesien hadde/so heeft hy haer vercracht/ eñ wt liefden daer hy mede beuanghen werde/ heeft hy synen vader ghebeden om dese dochter ten houwelijck te crijghen. Eñ hy is door zijns soons bede daer toe ghebracht dat hy tot Jacob ghecomen is/hem biddende dat hy Dinam synen sone wilde ten houwelijck gheuen. Maer Jacob die dat niet en conde ontseggben om die heerlijckheyt des bidders/ noch ooc niet wel en mocht met eenen vreemden man swaggerschap maken/ badt dat hy hem wilde tijt gheuen om hier op hem te beraden. Die Coninck is wech ghegaen/hopende dat Jacob daer in consenteren soude. Maer doen Jacob synen sone hadde te kennen gheghcuen die schande die haerder susteren ghedaen was/ende Emmors begheerte/ heeft hy haer beuolen daer op raet te nemen/wat best hier in ghedaen ware. Daer hebben die andere gheenen raet vindende ghesweghen. Maer Simeon eñ Leui die vā vader eñ moeder rechte eñ heel broeders waren van deser iongher dochter hebben sulcken raet ouer een ghedraghen. Wāt op eenen feestdach als die Sicimiten haer heel gheueñ tot wellusticheden ende brasserpen/met ledighen moeden hebben sy des nachts deerste wakers ouerualle/eñ die ghedoot/midts dat sy van den slape beuanghen waren/eñ voorts gaende in die stadt/ hebben sy haer ghedoot alle dat manlijck was/ ende met dese ooc den Coninck/ende des Coninck sone. Maer die vrouwen lieten si leuen. Als sy dese seytē bedreuen haddē sonder Jacobs kennisse oft sin hebben sy haer suster wederom ghebracht. Doen Jacob dan seer verbaest was dat sy so grooten septen haddē doen/ende daer om ooc op haer ghestoort/soo heeft hem God van bouen gheopenbaert/

Hier verwijcht Josephus het principael vander saken/tewete/ van tvervondt der beschrijdenisse.

Die bybelsepranders dat die Sicimiten bestreden waren/ende also vermachtich dā pijne om haer te wreken/ sier.

beuelende hem dat hy goets moets soude wesen/ eñ dat hy zijn tabernaculen soude supueren/eñ betalen het sacrificie dat hy voortijts beloeft hadde na synen droom/doen hy nae Mesopotamien repsde. Aldus doen hy die synē onderzocht eñ supuerde/so gheraect tet auontuerlijck dat hy Labans goeden vant: want hy en wist niet dat Rachel die dieflijck ghenomen hadde/dus heeft hy die te Sichen in daerde ghegraeuen onder eenen eyckenboom:eñ van daer synen leger vertreckende/heeft hy sacrificie gedaen in Bethel/daer hy dien droom ghesien hadde/doē hy eerstmael in Mesopotamien repsde. Eñ van daer voorts vertreckende is hy in Euphrata ghecomen/ daer hy Rachelem begrauen heeft die van barens noode ghestouen was/ die welcke alleen niet en is begraeuen gheweest in haerder maechschaps begrauenisse te Hebron. Eñ doen hy die seer beschrept hadde/ soo heeft hy thint dat van haer geboren was/ Beniamin ghenoemt/ om des moeders pijne die sy hadde int baren. Eñ dit warē alle Jacobs kinderē/te werē/ twaelf sonen/ eñ een dochter waer af die achte wettich waren/ses van Lia/eñ twee van Rachel/ eñ van die dienstvrouwe viere/ want elck van dien bracht twee sonen voort. Van deser namen is te voren gheseyt gheweest.

Het rechte beschreer. Genes. 34.

¶ Hier na is hy gherepst na Hebrō dre Chananeen stadt. Wāt daer hadde Isaac syn woonstede/eñ daer is hy een luttel tijts gebleuen. Maer Rebeccam zijn moeder en heeft hy niet leuende gheuonden. Cap.xx.8.

¶ Hoe Isaac ghestouen eñ in Hebron begrauen is. Cap.xix.

NIet langhe daer nae dat zijn sone ghecomen was/ is Isaac ooc ghestouen/ ende is by zijn huysvrouwe begrauē van synen sonen/ende tot Hebron in zynder ouderen begraueniste ghedraghen. Isaac was van Godt seer bemint/ die hem seer begracyt hadde/ende in goeder weerden naelt sinē vader/ eñ hy leefde langhe: want hy leefde hondert eñ tachentich iaren lanck. Ende als hy dese iaren in deughdelijcke oefeninghen ouerbracht hadde/ heeft hy dit leuen volepnt.

¶ Hier eyndt dat eerste boeck/vander Joden oude ghesciedenissen.

¶ Hier beghint die Tafel des tweeden Boecx.

HOe Esau eñ Jacob Isaacx kinderen/ haers vaders goet gedeylt hebbē/eñ hoe Esau dlant van Joumeen/ eñ Jacob dlant van Chananeen behouden hebben. Cap. j.

Hoe Joseph ioncste onder die kinderen/door droomen die hem gheluck beteeckende/van syn broeders benijdt werde. Cap. ij.

Hoe die selue Joseph in Egypten van synen rechten broeders wt hate vercocht is gheweest/ende hoe hy daer heerlijck ende vermaert is gewoorden/eñ ten laetsten zijn broeders in zijn macht ghecreghen heeft. Cap.iij.

Hoe Josephus vader Jacob/met alle zijn afcoemste tot hem gherepst is in Egypten/ om des coorens dierte/ende wat quaet eñ ouerlast dat die Hebreeusche vier hondert iaren lanck gheleden hebben in Egypten. Cap.iiij.

Hoe die Hebreeusche door Mopses ghelepde wt Egypten ghetracken zijn. Cap.v.

Hoe die zee in twee deelen haer deylde als die Egyptenaren die Hebreeusche veruolchdē/waer door sy hebben mogen ontcomen eñ ontuluchten. Cap.vi.

¶ Hier eyndt die tafel des tweeden boecx.

Hier

¶ Hier beghint het tweede Boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✠Hoe Esau eñ Jacob Isaacx kinderen/haers vaders goet ghedeylt hebben/ eñ hoe Esau dlandt van Idumeen / eñ Jacob dlant van Chananeen behouden hebben. Cap. I.

Als Isaac ghestouen was / eñ zijn kinderen tusschen malcanderen zijn erffenisse eñ goet ghedeylt hadden/ so en hebben sy die selue woonstedē niet behouden die sy genomen hadden. Want Esau heeft synen broeder ghelaten die stadt Hebron/ende heeft gewoont in Sept/eñ in Idumeen heeft hy d'oueriste heerlijcheyt gehadt/dwelck also van sinen name ghenoemt is gheweest/want Esau werde toegenaēt Edom/wt een alduscdanige auontuere. Op een tijt als hy vander iacht quam/ eñ van die neerstighe oefeninghe van wilde dieren te vanghen/eñ moede was van des Iaghers arbeyden / eñ noch ionck van iaren was/eñ seer hongherich/so vant hy auontuerlijck sinen broeder cokende een potagie vā linsen/die root van coluere was / eñ hierom meerder lust daer toe hebbende/ badt dat hy hem van dier spijsen gheuen wilde. Maer Jacob nemende zijns broeders hongher tot zijnder baten/ende tot een oorsake/heeft van hem door zijn benauthcyt ghecreghen dat hy hem vercocht het recht van zijn eerste gheboorte/eñ Esau werde door den hongher terstont daer toe ghebrocht/ende hy heeft by eenen eede zijn recht Jacob ouer ghegheuen. Hier af is hy om die roode coluere der spijsen / vanden ionghers zijn medeghespelen/wt boerden Edom genoemt / want Edom is in Hebreeusche soo veel te segghen als root. Ende desen naem heeft naemaels zijn lantschap gecregen/ maer die Griecken noemē dat heerlijcker Idumeā. Voort nae heeft Esau wijf sonen ghewonnen / waer af dat Jehus eñ Jaelom/ende Core/waren van eender moeder Oholibama geboren. Maer die andere/te weten Eliphas / is geboren van Ada/Rahuel van Basemath / ende dit waren Esaus kinderen. Voorts so heeft Eliphas vijf wertighe kinderen ghehadt / te weten/Theman/Omar/ Sophar/Gathan/ Cenes. Maer Amalech was een bastaert/geboren van een zijn bylaperse Thamna ghenaemt. Dese hebben bewoont het lant van Idumeen / d'welck Gobolitis plach te heeten. Eñ dlant daer die Amalechiters woonden / plach Amalechitis ghenoemt te zijne want het lant van Idumeē plach seer groot te zijne/ende ouer al aldus ghenaemt / eñ zijn deelen zijn namaels ghenaemt nae die namen der gheenre diet eerst bewoonden oft regeerden.

✠Van Joseph Jacobs ioncste sone/ die van sinen broederen ghehaet werde/om dat hy droomē hadde gehadt/die hem toecomende gheluck beteeckenden. Cap. II.

Jacob is tot soo groote weeldichepdt ghecomen alsmen niet wel in eenē anderē vinden en mocht. Want hy was wtnemende rijck onder twolck van dien lande / eñ om zijnder sonen sonderlinghe gracien ende deughden was hy oock seer heerlijck ende vermaert. Want die in alle sakē deerste eñ die wtnemenste waren/ alle seer behendich om vā als te doene / woom int verdraghen van allen arbeyden verstandich ende voorsienich in alle dinghen. Eñ Godt besorchde zijn voorspoedicheyt eñ weeldicheyt / dat hy wt eenen staet die scheen deerlijck eñ allendich te zijne/quā tot ouer groot goet. Eñ door hē eñ zijn kinderen heeft God onsen vaderē te voren eenē wech gemaect/eñ beheymt om wt Egypten te comen:

✠Jacob die vader heeft Joseph die hem van Rachel gheboren was/om die heerlijcheyt des lichaems ende om die deughden zijns herten/bouen zijn ander kinderen lief gehadt. Maer dese liefde zijns vaders heeft zijnder broeders nydicheyt tegē hem verwect. Hier toe vielen oock sommighe droomen die Joseph ghesien hadde / eñ hem te voren groote weeldicheyt beteeckende / die hy synen vader eñ synen broeders vertelde / welck dinck oock seer groote vrienden oste neuen plach tot nydicheyt te verwecken. Ende alduscdanighe waren Josephs droomen. Doen hy ghesonden was van synen vader met synē broeders om teoren te vergaderen in den oogst/so heeft hy in synē droom een visioen ghesien / die niet en mocht ghenacht zijn voor een ghemeyn visioen alsmen in den droom plach te sien / welcken droom heeft hy (doen hy ontwaeckte) synen broeders vertelt / dat sy dien souden bedieden / segghende dat hy den voorleden nacht hadde ghesien dat synen schoof terwen stont in een plaetse/ende dat haerlieder schooven tot sinen schoof liepen eñ dien aenbaden / dwelck scheen hem te vercondigen dat hy seer weeldich ende voorspoedich soude werden/ende dat zijn broeders onder zyn macht soude comē. Maer sy en hebbē Joseph sulcx niet bediet / maer verpsoen haer als oft zijt niet verstaen en hadden / maer by haer seluen wenschende ende Godt biddende dat sulcx niet en soude geschieden/ende hem haertē sy daerom veel te meer. Maer God tegē haerlieder nydicheyt strijdende / heeft Josepho een ander visioen in gesonden/oft verthoont/ dat veel wonderlijcker was dan d'eerste: Want hy sach dat die sonne metter manen/ende met elf sterrē vanden hemel neder quamē/eñ aenbaden hē. Desen droom heeft hy in zijnder broederen teghenwoordicheyt sonder eenich quaet vermoedē sinen vader vertelt/biddende hem dat tyjt wilde bedieden. Die Vader hem seer verblijdende van dese droomen/heeft wijsselijck verdacht ende begrepen/hoe die droomen sijnen sone groote toecomende weeldicheden te voren vercondichden/te weten/dat den tijt noch comen soude dat Joseph/so wel van synen ouders als van synen broeders/souden so groot geacht werden/ dat sy hem seer eeren ende aenbidden souden / want by die sonne eñ mane verstont hy synen vader eñ moeder/om dat die mane alle dinghen vermeerderde eñ voedde/eñ dat die sonne alle dinghen haer sonne eñ cracht gaf / eñ by die sterren verstont hy zijn broeders / eensdeels om dat die oock ghelijck elue waren in ghetale / ende eensdeels om dat die sterren haer cracht van die sonne ende mane hebben. Dese bedie-
Cap. II.

dinghe en heeft Jacob niet onwijsselijck verdacht. Maer Josephs broeders werdē seer verbittert door dit vooteecken / recht oft dese toecomende weeldicheyt eenen vreemden te voren beteekent ende toegeschict hadde geweest/ende niet haren broedere/ met wien si alle die weelden mede mochten gebruycken/ wesende deelachtich so wel zijnder weelden als zijns maechschaps. Hier af hebben si verwect geweest/eñ creghen eenen wille om den ionghelinck te dooden. Eñ als si desen raet ende voornemen onder malcanderen vast ghesloten hadden / ende den oogst vergadert was/soo zyn sy gherepst na Sichimis met harē vee: want dat lant is seer bequaem om vee te weyden / want daer goede weyde is/ ende daer voedden

ende

ende beſorchden zy haer clepn vee / maer haren vader en ganen ſy niet te kennen van deſen vertrecken nae die plaetſe. Die vader dan nergens af wetende / midts datter niemandt van daer ouer en quam die hem ſeker bootſchap van zyhen ſonen hadden moghen brenghen / ſoo is hy droeuich gheweeſt ende beſorcht voor henlieden. Dus heeft hy Joſeph gheſonden nae die cudden / om dat hy door zyn wedercomen ſoude weten wat zyn ſonen deden.

✶ Hoe Joſeph in Egypten vercocht is gheweeſt / door zynder broederen nydichepdt om zyn droomen / eñ hoe hy daer heerlyck geworden is / ende zyn broeders onder zyn gheweldt creech. Cap. iij.

Als zyns broeders hem dan saghen comen / ſoo werden ſy verblydt / niet om dat haer broeder haer quam beſoecken / van haren vader gheſonden / maer als van haren vpandt die door Godts wille in haerlieden handen ghecomen ware. Dus zyn ſy terſtondt berept gheweeſt hem te dooden / niet willende deſe bequamichepdt des tyts laten voorby gaen. Maer Ruben doudſte broedere / ſiende dat ſy ouer een comen waren om ſulcken kept te bedruen / ende dat ſy daer heel hittich toe waren / heeft ghearbepdt om henlieden hier af te bedwinghen / legghende haer voor ooghen die wreetheydt van deſen quaden kepte / leerende henlieden hoe quaden dinck dattet voor Godt is / ende hoe boos hy die menſchen te dooden haer epghen vleeſch ende bloet. Eñ daer bouen hoe grouweliycken eñ booſen kept dattet is haren epghen broeder te dooden / waer door haer Vader ook ſoude eenſdeels verongheliyck eñ verſmaedt werden / eñ ſi haerlieder moeder daer door ook ſouden brenghen tot een groote onghenoechte eñ verlatenthept. Dus bat hy haer dat ſy haerder Ouderen aenſichten wilden aenſien / ende dat ſi haer gheliyckenſſe wilden ontſien / denckende van wat moede ende ſinne dat die weſen ſouden / by alſoo haer goet ende ionckſte kindt gedoot werde / ende dat ſy daerom wilden van alſulck leeliyck miſdaet ophouden / ende vreeſen Godt / die een ſiender ende een ghetuyghe ſoude weſen van deſen booſen raet / die ſy onder malcanderen gheſloten hadden teghen haren broedere. Maer by alſo ſi penitentie deden / ende van deſen voorghenomen miſdade op hielen / ſoo ſouden ſy ſekerliyck weten dat Godt te vreden ſoude weſen. Maer by alſoo ſy voorts ginghen in dat voorghenomen ende begonſt kept / ſo ſoude hy henlieden ſtraffen met die pene daer die vaders moeders mede pleghen gheſtraft te werden. Dus behoorden ſy te dencken dat Godts voorſienichepe ende beſorchſaemhept al om teghenwoordich was / ende dat hy nemmermeer te ſpade by en quam tot alle tghene datmen in die Woeſtyne oft in die Steden bedreef: want waer een menſch is / daer iſt ſeker dat Godt ook is. Hier toe ſouden ſy ook een wreede ende ongheruſte conſcientie ervghen van ſulcken quaden kepte / als der menſchen herten plach aen te hanghen van ſulcken ſtouten kepten / welcke wroeghende conſcientie ſy te geenen tyde en ſouden moghen ontulieden. Hier toe ſeyde hy ook dattet ook niet gheoorlooft en was haren broeder te dooden / al hadde hy haer ook leedt oft ſchade ghedaen. Ende daer teghen waere ook eerlyc ende loffelyck in ſoo na maechſchap te vergheten tghene datter mocht miſdaen weſen. Maer nu en hadde Joſeph haer nopdt onrecht ofte leede ghedaen / wiens Jonckhept henlieden ook behoorde tot bermhertichept / ende tot beſcherminghe te verwecken. Ook ſoude die ſake van deſer moordt / haer ſeer beſwaren / om dat ſy hem wilden dooden / om thenyden van zyn voorſpoedichepdt oft weeldichept / die hy noch niet en hadde / maer hē toecomende waren / die ſi met hem ſouden moghen gheliyckelyck ghebruycken / midts dat ſi gheen vreemde luyden en waren / maer van eenen huyſe van eenen bloede ſeer na maghen. Daerom behoorden ſy ook voor haer goedt te houden tghene dat Joſeph van Gode toegeſchict was / wiēs gramſchap ſonder twyfel ſo veel te meerder ſoude weſen / waert ſake dat ſi door bloetſtortinghe ende moort hē van deſer werelt brochtē / dien Godt tſelue hadde gheweerdicht ſo grootē goet toe te ſchicken / ook eer Joſeph dit vercreghen hadde. Ruben aldus deſe dinghen legghende / haer ook biddende / arbepde om haer af te keeren van deſe moordt haers broeders. Maer doen hy ſach dat ſy hier door niet te ſaechtmoedigher en waren geworden / maer dat ſy rechte voort haer ſtelden om deſe moordt te volbrenghen / ſoo heeft hy noch eenen anderen raedt ghegheuen / op dat dit miſdaedt ſoude een luttel ſaechter weſen: Wāt ten eerſtē en raedde hy anders niet dan ſulcr daer hy Joſeph mede hopte uyten perijckel te verloſſen / eñ dat dede hy ſoo langhe alſſer hope was dat hy haer ſoude moghen om ſettē. Maer doen hy ſach dat ſy vaſt voor haer hielen hem te dooden / ſoo ſeyde hy dat ſi ſoo quaedt niet en ſouden weſen / maer by alſoo ſy lieden zynen raedt volghen wilden / ſoo ſouden ſy immer doen daer ſi ghierich toe waren / hoe wel dat in als gheen gheliyck kept en ſoude weſen / maer een luttelken ghenadelyckr alſmen plach te doen in ſeer ſware dingen / te weten / dat ſi haer handen niet en bebloedden in haers broeders moort / maer dat ſi hem in eenen put wierpen / ende lieten hem daer van honger ſterven. Hier door ſouden ſy immer dit winnen dat ſy haer handē niet en ſouden ontſupueren in haers broeders bloet. Als deſen raet van haer allen ghepreſen was / ſoo heeft Ruben den ionghen aen een zeel ghebonden / ende alſoo ſaechtelyck in eenen put neder ghelaten / ende dien put was droogh ghenoech / ende als dit ghedaen was / ſoo is hy wech ghegaen om bequame wepde te ſoecken.

✶ Maer Judas (die ook een van Jacobs ſonen was) ſiende ſommighe Arabiſtſche cooplupden van Iſmahels ghellachte / die coſtelyicke ſpeceryen eñ Syriers coop goet van Galaad nae Egipten voerden / heeft zynen broeders / nae dat Ruben wech was / alduſdanighen raedt ghegheuen / dat ſy Joſep uyten put trecken ſouden / ende den Arabers vercoopen / op dat hy verre van zyn ghellachte weſende / onder die vreemden ſterue mochte / ende dat ſi alſo mochtē ſupuer weſen van zyn moort oft doodt. Deſen raedt behaechde henlieden wel / endeſi hebben Joſeph uyten put ghetrocken / eñ den Arabers vercocht om twintich minen gheldts / die doen ter tydt was ſeuenthien iaren oudt. Maer Ruben is des nachts weder om nae den put ghegaen / om ſonder zynder Broeders weten / den ionghen te verloſſen. Maer doen hy riep ende hem niemant en antwoorde / ſoo vreeſde hy dat Joſeph na dat hy wech was / ghedoot was. Hierom heeft hy zyn broeders ſwaerlyck beſchuldicht / maer doen hy verſtont wat daer gheſchiet was / ſo heeft hy zyn droefheydt daer hy mede beuanghen was / achter ghelaten. Nae dit kept hebben ſi raet ghelocht hoe ſi haers vaders quaedt vermoeden ſouden moghen ontgaen. Dus heuet haer goedt ghedocht dat ſy Joſephs rocken daer hy mede ghecleedt tot henlieden ghecomen was / ende dien ſi hem wt ghedaen hadden / doen ſi hem inden put neder lieten / in ſtucken ſouden ſcheuren / ende tſelue bebloeden met bockē bloet / ende dien alſo haren vader verhoonē / om dat-

Cap. iij

ter lchijnen soude dat Joseph vanden wilden dieren verbeten ware. Als si dan dit in deser manieren aldus beschickt hadden/so quamen sy totten ouden vader/die te voren sekerlijck vernomen hadde dat zijn sone nerghens te vinden en was. Dus hebben si gesept dat si Joseph nerghens gesien en hadden / noch ock vernemen wat auonturre hem ghelchiet was/ maer dat si desen bebloedighen ende geschoordē rock vonden hadden/ende dat si daer wt een vermoeden hadden ghecreghen dat hy verschoort was van eenighe quade beesten / die hem teghens ghecomen waren/by alsoo hy met dien rock van huys ghesonden was. Maer Jacob die te voren hope hadde dat zijnē sone eenich minder quaet ghelchiedt was/te weten/ dat hy vanden Kooners tot een slaue gheuanghen wech gheleydt was/heeft dit vermoeden af gheleyt/ houdende desen rock voor een seker bewijs oft teekē van zijns kints doot: want hy bekende dat cleet wel/ wetende dat hy daer mede ghecleet wech gesonden was. Dus is hy soo weemoedich ende soo bedruckt ghewoorden/als oft zijn kindt inder waerheyt doot hadde gheweest/ende te voren verschoordt eer hy tot zijnen broeders ghecomen was. Eñ hy en gelietē anders niet/dā of dit zijn eenich sone hadde geweest also dat hy van gheenen zijnder sonen troost ontfāghen en wilde/oft ophouden van die iammerlijckheden daer hy hem seluen mede quelde.

Genes. 39. ✕ Voorts is Joseph vanden cooplupden vercocht / ende Putiphar des Coninckx Pharao hooftmeester heeft hē gecocht/ende in alder hande vlp consten geleert/voedende hem met beter spijsen dan die knechten oft slauen pleghen teten/geuende hem zijn huysgesin te regeren. Maer als Joseph desen dienst ontfanghen hadde / soo en heeft hy nochtans doot dese groote auonturre zijn voorleden goede maniere niet verandert / hier in bewijsende dat die grootmoedichept alle teghenspoeden des menschelycks leuens mach te bouen gaen/ist dat die oprecht is/ende waerlijck ingheboren/ende niet ghesproten wt eenige teghenwoordighe voorspoeden / want zijns Heeren huysvrouwe op hem verlieft zijnde doot die kraepheydt van zijnen doene / ende schoonheyt zijns aensichts / meynende ock dat si hem lichtelijck tot haren lust brenghen soude/waert dat si haer liefde hem te kennen gaue/ende dat hy dit voor een gheluc soude nemen/dat zijn vrouwe hem hierom bade. Dit dachte si om dat si meer aenlach zijnē staet der knechten/daer hy nv in was/dan het ghedurich ende gestadich wesen van zijnen goeden manieren/die ock in veranderinghe der fortupnen onuerandert bleuē/ heeft hem ten laetsten haer begheerte te kennen ghegheuen/vermanende hem dat hy hem met haer wilde versamen. Maer hy heeft haer die bede ontsept/ want hem onbehoorlijck eñ onrecht dochte/haer hier in te beleuen/daer hy zijnē so goedertierē heere schade eñ onrecht mede doen soude. Maer hy heeft haer vermaent dat si haer seluen eñ haer quade lustē wilde bedwinghen/segghende dat hy haer in desen nēmermeer en soude volgen oft voldoen/eñ dat si daer af niet meer hopen en soude/dwelck si niet en soude moghen verkrygen/want also soude dien quadē lust lichtelijc gebluscht werden. Hy was ooc vanden sinne lieuer al te lydē wat dat wesen mochte/dan desen haren wille te volghen / want al en behoorde niet dat een knecht zijnder vrouwen soude wederspannich wesen/nochtans in desen oft desghelijcx wederspannich te zijne en ware niet te misprijsen. Met desen woorden heeft hy der vrouwen liefde noch meer ontsteken/die niet eens ghedacht en hadde/dat Joseph haer dit wepgheren soude. Hierom dan van desen quaden lust heel verwonnen zijnde / heeft sy ghedacht van hem dit noch eens te aenloecken. Dus heeft si haer gheuepnst sieck te zijne by haren man op eenen ghemepnen blijden feestdach / als die vrouwen daer ock pleghen ter feesten te commen/ soeckende oorsake om alleen ende ledich te zijne/om Joseph wederom te biddē. Ende als si dese twee dinghen vercreghen hadde / soo is si hem aenghegaen met veel smeecheliycker ende openlijcker woorden/ dan si te voren ghedaen hadde/segghende.

Putiphars huysvrouwe bidt Joseph om bylapen. Dit en het niet die Bybel niet.

✕ Het hadde beter geweest dat ghy mijn eerste beden niet en hadt wederstaen/maer dien voldaen/geuende dat toe mijnder weerdichepdt die v dit ghebeden hebbe/oft die hittichepdt mijnder liefden/ waer door ick also ben bedwonghen dat ick vergheten heb be dat ick v vrouwe ben / maer heb mp vernedert v te bidden met soo ootmoedighe woorden / nochtans suldy wijsselijck doen/ist dat ghy mp te minsten nv volcht/ende daer door suldy v voorgaende misdaedt beteren/want het si oft ghy verbeydeom noch eens ghebeden te zijne/siet ick doe dat nv neerstelijcker dā ick te voren dede : Want daer om heb ick mp gheuepnst sieck te zijne/ende ick heb lieuer gehat mp met v te versamen dan in die blijschap vanden feestdach te wesen. Tzy ooc oft v te voren aen mp twijfeldē/so moechdy nv met een seker bewijs bevroedden / dat ghy niet in arghe van mp becoordt werdt oft onderlocht/aenghemerckt dat ick in dien seluen wille blijue. Hierom aenueert die tegenwoordighe wellustichept/ende voldoet haer die v bemindt/sekerlijc daer af noch meer profijten verwachtende/oft ooc mijnen hate ende wrake verwachtende/ist dat ghy den prijs oft naem der repnichepdt lieuer hebt dan mijn vrientschap: Want dien naem en sal v voorwaer niet bate ist dat ick v ouerdraghe by mijnen man/ende segghe dat ghy mp aensocht hebt tot oneerbaerhept : want hoe veel warachtigher dat v woorden sullen wesen/ nochtans sal Putipher mijnen woorden meer gheloone gheuen dan den uwen. Na dese woordē ende nae haer tranen die haerder woorden ghetupghen waren/en heeft si Joseph niet connen bewegen door bermhertichepdt/oft dwinghen met veruaerlijchept hyen bleef vast in dat voornemen zijnder repnichept ende by heeft volstandelijck haer wederstaen doen si hem diepchde met onrechtueerdich lyden/lieuer hebbende dalder bitterste pijnen te lydē/dan te gebruycken die onbehoorlike wellusten die hem gheprelenteert werden/wel wetende dat / dat weerdich ware na recht ghestraft ende gheptynt te werden/by alsoo hy pet sulckr misdede ter liefden vander vrouwen. Ock heeft hy haer vermaent haers staets/ende des houwelijcx rechts/eñ maniere/segghende haer dat sy die meer behoorde te achten eñ te wegē/dan een corte wellustichept/waer na terstont berouwen volcht/ waer door mē om die daet bedroeft wert/maer nochtans niet en can ghenaken dat dit niet ghedaen en ware. Oock heeft sulck vreese van bevonden oft gemelt te wesen/eñ al ist datmen verborghen blyft/ so ist een allendighe blyschap. Maer die versamingen der gehouder persoonen/heeft een seker wellust/eñ een goede gherustе conscientie by Godt ende by die menschen. Oock sepde hy dat haer veel oorbaerlycker ware onbesmet te blijuen/ende dat si hem hadde tot haren knecht onderdaen na der Heeren recht/dā dat hy haer mederwercker ware in dese quade daet/wāt het veel beter ware betrouwen te hebben/eñ vry vā sorgē te zijn door een goede conscientie vā goede wercken/dan te betrouwen op t verborghen vau sonden.

✕ Met

✠ Met dese eñ diergelijcke woorden arbeyde Joseph om zijnder vrouwen hittichepdt te wederstaen/ ende haer van haren quaden lust tot het wtwijs der redenen te brenghen. Maer si arbeydde daer toe noch veel meer. Ende als si met woorden niet en vorderde/soo heeft si haer handen an hem geslagē/ arbeydende om hem tot haren wille te dwinghen. Maer Joseph zijnder vrouwen onghetemperthepdt niet langher verdraghende / heeft in haer handen ghelaten zijn cleedt/daer si hem mede vielt/springende wter slaepcamer. Die vrouwe dan eensdeels van rouwe/om dat si versmaedt was/eensdeels wt vreesen / soghende dat haer man haer oneerbaerhepdt vernemen soude/heeft opghestelt eerstmael Joseph valscheljck te beschuldighen / ende aldus wrake ouer hem te doen / latende haer duncken dattet eender vrouwē schalckhepdt weſē soude / by alsd si eerstmael die clachte dede. Aldus heeft si geseten als droeuich eñ truerende/ eñ dat was om dat si haer wellustichepdt na haer begheerte niet vercregen en hadde/ ghelatende haer als oft si ghestoort hadde ghewees om datmen haer oneerbaerhepdt aensocht hadde. Als dan haer man wederom ghecomen was / ende van desen haren aensien ontstelt was/ende hp die redene vraechde/so heeft si gesept. Steruen eñ bederuen moet ghp O man / by alsoo ghp niet en eastydt uwen knecht na zijn verdienste/die ghearbeydt heeft (so veel alst in hem was) v bedde te ontsupuerē/vergheten hebbende hoedanich dat hp in ons huys ghecomēs/ende wat grooter vrientschap eñ deucht ghp hem bewesen hebt/ende hp en heeft hem niet connen eerbaerlijck draghen/die oock voor seer ondanckbaer met rechte moeht ghehouden werden / waert dat hp in alle saken hem niet heerlijck eñ deuchdelijc tot onswaerts ghedraghen hadde. Dese heeft door quaden lust v bedde willen ontsupueren / ende dat op den feestdach/wachtende den tijdt dat ghp niet thuys en soude wesen / waer wt dat lichtelijck blijckt dat zijn eerbaerhepdt die hp te voren thoonde niet en quam wt den rechten aert der deucht/maer wt ontsien van zijnen Heere. Eñ dat hp tot sulcke stoutichepdt gecomen is/dats door v comen die hem bouē zijn hope eñ verdienste te vele hebt toeghegheuen. Want doen hp sach dat allen v goet hē veel verrout was te regerē eñ disputeren/ende dat hp ghestelt was ouer v grootste dienaers/soo veuet hem oock recht ghedocht v huysvrouwe oock aen te tasten. Eñ om dat si dit seggende haer woorden ghelooueljck soude maken / soo heeft si zijnen rock voors bracht eñ verthoont/als oft dien int teghenwoerstelen in haren handen ghebleuē ware. Putiphar verwondert wesende van zijns wijfs redenen ende tranen/ende zijnder huysvrouwen liefde te veel toegheuende / sonder meer onderscoeck der waerhepdt/heeft ten eerstē zijnder huysvrouwen eerbaerhepdt ghepresen/eñ daer na heeft hp Joseph gedoemt van desen stouten kepte/ende alsoo do en inden kercker der misdadighēr steken / groot behaghen hebbende in zijnder huysvrouwē eerbaerhepdt/midts dat hp haer supuerhepdt nv bp ghetupgheniſſe beuōden hadde.

Cap. tiij. Genes 40

✠ Maer Joseph zijn onnoselhepdt Gode beuelende / en heeft hem selven niet willen verantwoorden/ noch die sake te kennen gheuen alsoo die gheschiedt was / maer al swijghende verdroech hp die benauthepdt der banden / troostende hem selven/te weten/ aendenckende dat Godt machtigher was dan die ghene die hem in banden ghestelt hadden / wpens voorsinichepdt hp terstondt gheuoelt ende beuonden heeft: Want die bewaerder des kerckers / aenmerckende Josephs gherrouwichepdt eñ neerstichepdt int volbrenghen der wercken die hem ghelet werden / tsamen met die heerlijchepdt zijns wesens oft gedaente / heeft hem wten banden ontlaghen / makende voor hem die allendichepdt der gheuanghenissen een luttel lichter / latende hem oock ghebruycken beter ende bequamer spijse dan dander gheuangenen. Eñ als die ghene die daer int selue gheuanckenisse waren/na haren arbeydt die somtijdts verlicht werden/ met malcanderen coutten / als sulcke ghesellen van eender allenden pleghen te doene/eñ si van malcanderen vraechden die redenen van haerlieder verdoemenisse/so was daer een des Coninex weerde schinker die vanden Coninck wt gramschap ghedoempt was inde veteren/die welcke heeft kentschap eñ gemeynschap met Josepho gecregen. Eñ om dat hp hem verstandich beuont/eñ daer voor hielt/soo heeft hp hem verteldt eenen droom die hp ghesien hadde/ biddende dat hp hem te kennen ghaue / waert sake datter eenighe toecomende auontuere door beteecken werde / beclaghende seere zijn ongheluck / der welcker niet ghenoech en was dat hp in des Coninex verbolghenthepdt ghevallen was / maer moest ooek in zijn ruste van Gode door droomen gheturbeerdt oft ontstelt werden. Dus seyde hp dat hp gesien had de druyuen wt eenen wijnstock met drp rancken/ elc bysonder ghewassen/welcke druyuen waren groot ende rijp om te pluckē/eñ dat hp die druyuen wt doude/eñ dat die Coninck daer een schale onder hiel/ eñ dat hp alsoo den most daer wt ghedout den Coninck gaf/eñ dat hp dat gheerne dranck. Als hp desen droñ vertelt hadde/so badt hp Joseph bp alsoo hp eenighe kennisse oft conste van Godt hadde/dat hp wilde bedupden wesen van desen droom. Ende hp heeft den man goeden moet ghegheuen/seggende dat hp nae drp daghen verwachten soude dat hp vanden banden soude ontlaghen werden midts dat die Coninc zijnen dienst soude versoecken/daer hp wederom toe comen moeste. Want hp bedupde dat den wijnstock den menschen vrucht bracht tot goeden ghebruycke midts dat door dē wijn die trouwe ende vrientschap tusschen die menschen gheuesticht / ende die vpantschappen geschepden werden. Daer toe werdē door tghebruyck vanden wijne/die quellinghe eñ truerinchen des herten verdreuen / daer voor dat blijschap coemt. Desen seghp dat die Coninck weder om wt uwen handen wtghedoudt ontfanghen heeft. Hier om weet dat v eenen goeden droom te voren gheco men is/dit beteeckendt verlatenisse van uwen allendicheden/binnen soo veel daghen / als daer rancken waren / daer ghp die vruchten af gheplyckt hebt in uwen droom. Maer wilt ghp mijnder dan ghedachtich wesen/als die gheschiedenisse berhoonen sal dat dese mijn gheluckighe Prophecie niet valsch en is gheweest/eñ als ghp vrp sult wesen/dan en wilt ons niet verachten die in dese allendichedē zijn / daer wp in sullen ghelaten werden / als ghp tot die voorgheseyde weeldichepdt sult van ons gaen. Want wp en zijn niet misdadich in dese banden ende gheuanghenisse ghestelt/maer om ons deucht ende eerbaerhepdt worden wp hier ghepunieerdt als quaedt doenders/ om dat wp meer gheacht hebben die eere des huys (daer wp in verkeerden) ende oock die eere des persoons die ons hier toe ghebracht heeft/dan onse eygē wellustichepdt. Des Coninex schinker (alst redē was) werde verblijdt van dese bedupdenisse/verbeydende nae die auontuere. Doen heeft die ander knecht/die oudste was van des Coninchs backers / wesende in die selue banden metten Schencker/hope ghecregen

wt koo goede ende gheluckighe beduydinghe die Ioseph gaf. Ende aenghesien dat hy oock eenen droom ghesien hadde/ so heeft hy hem ghebeden dat hy hem oock beduyden wilde/wat zijnen droom des voorledē nachts beteeckende/ welcken droom was alsulc. My docht (seyde hy) dat ick dry coruen droech op mijn hooft / waer af die twee waren vol broots ende den derden vol vleesch / ende alderhande spysen /alsmen voor die Coninghen plach te bereyden/eñ dat die voghelen daer op vloghen/eñ dat al verslinden/die daer niet af veruaert en waren al dreef hy die daer af. Als hy dit ghesept hadde/so heeft hy verwacht een beduydenisse als dander was. Als Joseph het gheraetsel van desen droom ghecuonden hadde / soo heeft hy te voren ghesept / dat hy hem wel hadde willen blyder dinghen vercondighen / dan ghene dat dien droom beteeckende. Ende daer nae seyde hy / dat hy maer twee daghen leuens meer en hadde/want dat beteeckende die twee koruen : maer dat hy op den derden dach soude ghecruyst ende vanden voghelen ghe-ten werden. Ten is haer beyden oock anders niet vergaen/ dan Joseph te voren ghesept hadde. Want op den derden dach heeft die coninck eenen feestelijcken maeltijdt ghehouden van zijnder ghebooren / ende heeft doen den oversten der backers aen een cruys gehangen / ende den schenker heeft hy wten banden ontslagē / eñ in zijnnē eersten dienst oft officie gestelt

Gene. 41. ✻ Maer na dat Joseph twee iaren lanc in die allendichedt des kerckers ghewees hadde / ende hy van den ondanckbaerē schencker niet geholpen en was/so heeft hem Godt verlost/makende hem te voē totter vryheydt eenen alduldanighen mech.

Wat Pharao droomen. ✻ Als die Conene Pharao op eenē nacht twee droomen ghesien hadde tsamen met harē beduydenissen / so heeft hy die beduydenisse verghetē /ende die droomen onthouden/die welcke als hem dochte niet goets en beteeckēde / heeft ten eersten dat dach was/die alder ghelceertste vanden Egyptenarē tot hem gheroepen/ begherende van henlieden die beduydenisse der droomen. Eñ als ū die niet en beduyden / soo werde die Coninck noch meer ontstelt. Als die schencker dit sach / so werde hy Josephs ghedachtich/ende zijnder wijsheydt die hy hadde in sulcke droomen te beduyden. Ende als hy totten Coninck ghegaen was/heeft hy hem van Joseph te kennen ghegheuen / ende van sinen droom die hy inden kercker ghehadt hadde / eñ hoe dat daer af comen was nae Josephs beduydenisse / ende hoe die overste der backers op den seluen dach gecruyst was / waer door hy so veel te meer zijn voorseggbinghen ghelooueliick hadde ghemaeckt/ ende dat dese in gheuanghenisse was gestelt vanden Hofmeester/ ende dat hy seyde dat hy ghebooren was wten ghesiachte der Hebreen/ van seer edel ouderen. Dese (seyde hy) doet wten kercker roepen / ende en wilt hem niet verachten om zijn teghenwoordighe aliendichept / want ghy sult van hem claerlijck moghen leeren die bediedenisse deser droomen. Die Coninck heeft hem terstondt doen tot hem halen / ende hem by der handt nemende/ heeft hy hem aldus minnelijck aenghesproken. Goede Jonghelinck/ aenghemerckt dat ick verstaen hebbe wt het seggben van mijnen dienaer/dat ghy seer verstandich zijt soo verclaert my die beteeckeninghen van mijnen droomen/ ghelijck ghy dien seluen mijnen knecht beduyt hebt/ ghy sulter my groote vriendtschap aen doen : maer wacht v dat ghy wt vreesen niet en verswijcht / oft wt gonsten ende wellustichept niet en spreeckt/ maer segt my die waraetichedt van alles / oock al ist dat die niet seer goede tydinghen en waren. My docht te dat ick wandelde by den vloedt/ende dat ick seuen koepen sach/die wel ghevoedt ende wel groot waren die welcke van die vloeden opquamen tot die broecken / ende datter noch eens soo veel koepen deser teghen quamen wt die broecken/ die seer magher ende verhonghert waren/ende leelijck int aensien. Eñ doē die magher koepen die vette eñ groote verslindt hadden / soo en volderden ū daer niet af/ maer bleuen al euen magher ende hongherich. Na desen droom werde ick wt mijnen slaep ontwaecht/eñ ontstelt/midts dat ick by my seluen onderlocht ende bedacht / wat dese visioenen die my in mijnen droom voor comen waren/ bedieden mochten / soo werde ick haestelijck wederom vanden slaep verwonnen/ ende heb weder om eenen droom ghesien die noch wonderlijcker was dā den eerstē/ die my ooc meer verstoort eñ veruaert. ✻ Ick sach seuen aren wt een spruyte oft wortel ghesproten/gheladen met koren/ ende metten toppekens nederwaerts hangende / ende heel ryp om te maeyē/ waer by waren seuen ander aren seer dunne/ eñ slap ende wt ghebreke van dauwe / als vergaende/eñ als dese die ander schoon groote aren verslindt hadden/ also datter niet ouer en bleef/soo hebben dese my van groote verwonderinghe heel verbaest ghemaeckt.

✻ Hier op heeft Joseph gheantwoort. Desen droom o Heer Coninck/ hoe wel dat ghy dien ghesien hebt in twee manieren/ en beteeckent nochtans maer een/ ende die selue ghelchiedenisse : Want die koepen oft runderen / welck een beeste is / ghebooren om den ploech te trecken eñ te arbeyden / die ghy sacht verslinden van ander runderen die minder eñ magherder waren/ende die volle aren die van die quade verslonden werden / die vercondighen den lande van Egypten eenen honger ende dierte van also veel iaren/ alsser te voren vruchtbaer iaren sullen gheweest hebben / ende dat deser iaren vruchtbaerhept sal verslonden werden van soo veel naeuolghender iaren onruchtbaerhaeydt/ dweick ick daer wt neme / om dat die magher koepen niedt verssedt en mochten werden/nae dat ū die vette verslonden hadde. My daer dese dinghen vercondicht Godt den menschen te voren/ niet om dat hy die soude verwaren oft bedroeuen maer om dat zy lieden te voren vermaendt zijnde/ haer versien souden / dat sy het aenstaende quaedt/ te lichter mochten draghen. Daer om ist dat ghy die vruchten van die vruchtbarighe Jaren op legghet ende bedeplet/ soo en sal Egypten die naeuolghende onruchtbaerhepdt niet gheuoelen. Die Coninck hem seer verwonderende van Josephs groote verstandichept ende wijshept heeft gheuraecht in wat manieren / datmen teghen den toecomenden tydt mocht voorsien inden tydt der vruchtbaerhepdt / dat den onruchtbaren tijdt mocht verdraghelijcker wesen/soo heeft Joseph gheraden datmen het koren sparen soude/ eñ datmen den Egyptenaren gheen ouerdadich gebuyc van koren en soude toelaten / maer al datmen ouerdadelijck soude moghen verdoen sonder noot/ datmen dit bewaren soude tegen den noot vanden dieren tijt. Doē heeft die Coninck so wel Josephs raet/ als zijn beduydenisse tsamen ghepresen/ eñ heeft hem last ghegheuen/eñ ghestelt tot desen raedt te beschicken eñ dispenseren/ ghebiedende hem dat hyt al besorghen soude / dat hem dochte tot des Coninck eñ des volcks profijt te wesen / segghende dat hem niemandt en dochte bequamer te spne om desen raedt te volbrenghen / dan Joseph die dien ghegheuen hadde. Als Joseph dan dese macht vanden Coninc ontfanghen hadde / ende daer door groot ghewordē was/ ende hy oock ontfanghen hadde des Coninck ze-

ghel

ghelrinck/ende oorlof om een purpuren cleet te dragen/so werde hy alom dlandt van Egipten in eenē waghenstetel hoochlijc geuoert/eñ hy vergaderde het koren te hoope/metende daer af den Ackerluyden so vele alst henlieden ghenoech tot broodtcoren eñ saetrē was/eñ niemāt en wist die sake waerō hy dit dede

Cap. v. ✠ Joseph was doen ter tydt dertich iaren out/eñ werde hy den Coninck in ouergroote eere ghehouden/ende om zijn ongheloflijcke wijsheyt/heeft hy hem ghenoemt Psonton phanecus/dwelck te seggē is/een vinder der verborghen saken. Ock is hy seer eerlijck ghehouwet/want hy troude een maecht Putiphars des Priesters van Elipoleos dochter/ welck houwelijck die Coninck selue hem besorchde/welcke maecht was ghenoemt Asenethes/daer hy ock kinderen af ghecreghen heeft voor die onvruchtbaer iaren / waer af doudtste hiet Manasses / dwelck te segghen is/vergheteniſſe / om dat hy nv vercreghen hebbende eenen beteren staet / zijn voorleden quade auontuere vergheten hadde. Ende zijn tonchste sone werde ghenoemt Ephrem/welck te segghen is /wederom ghegheuen/om dat hem die vruchtbaerheydt zijnder voorvaderen wederom ghegheuen was. Als dan na Josephs bedupdenisse / die seuen vruchtbarighe iaren ouerleden waren/soo heeft den hongher inden ſte iaer Egipten begonſt te pramen. Ende om dat dese allende onuersien was / so is het ghemeyn volck van hongher ghequelt zynde / tot des Conincx hof aen die doze gheloopen. Die Coninck heeft Joseph gheroepen/die welcke heeft terstondt het koren henlieden vercocht/ende is aldus sonder wedersegghen/ des volcks behouder ghewee ſt/nochtans en heeft hy niet alleen den volcke van dien lande/maer ock den buytenlanders die merckt gheopendt/houdende dat alle dmenschelycke ghesslachte onder malcanderen maechschap is/ende dat die behoeuinge behooren in haer benouthedē vanden rycken ende gheluckighen onderhouden te werden. Eñ midts dat die selue alliedichept dlandt van Chananeen ende die ander landē der werelt ock verlatte/so heeft Jacob ock alle zijn kinderen in Egipten ghesonden/om koren te halen/ houdende thuys Geniamin alleen/den welckē hy vā Rachel ghewonnen hadde/die Joseph broeder was/ van eender moeder. Als dese dan in Egipten gecomen waren/so zijn si tot Joseph ghegaen / hem biddende dat hy haer wilde laten koren coopen: Want daer en werde niet ghedaen dan nae Josephs sinne/ want dan mocht pemandt helpen dat hy den Coninc eerde/als hy Josephs gratie ooc niet veracht en hadde. Als Joseph dan zijn broeders ghekendt heeft/die welcke op hem niet eens en dachten / midts dat hy van henlieden vercocht was in zijn iongchept/eñ nv van ouderdom die ghedaente zijns aensichts verandert hadde/eñ si en hadden vā so groote heerlychept gheen sulck vermoeden/so heeft hy voor hem ghenomen/henlieden te onderspoecken/om te wetē vā wat meyninghen dat si waren. Dus heeft hy haer oorlof ghewepghert om koren te coopen / maer hy heeftse doen vanghen voor bespieders des landts/ seggende dat si daer te samen ghecomen warē / wt verschepdē landen/ende dat si haer ghelieten als oft ghebroeders waren/want hoe soudet moghen wesen dat een ghemeyn siecht man/soo veel heerlycke sonen soude opghebracht hebben / welck gheluck selden plach den Coninghen te ghesschieden. Dit dede Joseph om dat hy van zynen vader vernemen soude / ende hoe dat met hem mocht vergaen wesen/die wijle dat hy van hem hadde ghewee ſt/ende wat van Geniamin ghesschiedt was / want hy sorchde dat si dien ock ghelijck hem van cante gheholpen hadden. Aldus zijn Josephs broeders seer verualrt ghewee ſt / als sy aenmerckten haer teghenwoordich perijckel/latende haer duncken dat sy te vergheefs soo groote repse ghedaen hadden. Ende doen si saghen dat si van dit quaedt vermoeden haer souden moeten ontschuldighen soo heeft Ruben dalder oudste / die ghemeyn sake opghenomen/ende begonſt te verantwoorden/ segghende. Wy en zijn hier niet gecomen om bespieden/oft den Coninck eenich hinder oft schade te doene. Maer den swaren hongher dien wy gheerne ontlieden souden / heeft ons ghedwonghen hier te comen / betrouwen hebbende op uwe goedertierenheydt / want wy ghehoort hebben dat ghy koren vercoopt / niet alleen den ingheseteneu vs landts/ maer dat ghy dat ock te coope biedt den vtlanders/ die daer door / v haer leuen ende behoudeniſſe moeten toe schryuen. Maer dat wy ghebroeders zijn vā eenen bloede/dat bewysen te minsten onse aensichten/die malcanderen niet seer ongheliic en zijn. Ons vader heet Jacob een Hebreeusch man / die welcke heeft ons tweelf sonen van vier vrouwen ghewonnen. Ende die wijle dat die sonen alle leefden / soo hebben alle onse dinghen voorspoedelijck vergaen: Maer doen daer een van onsen broeders Joseph ghenaemt doot was/soo hebben onse dinghen al beghinnen achterwaert te gaen ende te verarghoren. Onse vader is altydt in droefheyt/wiens deerlyc claghen ons niet min en beswaert/dan die doot van onsen aldersoetsten broeder Maer nv zijn wy gecomen om koren te coopen/ende wy hebben Geniamin onsen iongsten broeder by onsen vader gelaten/dat hy hem soude besorghen. Dat dese dinghen waraghtich zijn/morchdy vernemen/sendende pemanden na ons huys. Dit heeft Ruben ghesept voor hem selue / ende voor zijn broeders/om Joseph te ontgeuen het vals vermoedē dat hy scheen te hebben. Als Joseph dan verstaen hadde dat zijn vader ende zijn broeder noch leuende ende ghesont waren/soo heeft hy henlieden doen inden kercker slupten / recht oft hy haer wilde doen doot pyninge onderspoecken/als hy mopte hadde. Maer na dry daghen heeft hy haer wederom wtē kercker doen brenghen/ende ghesept. Aenghesiē dat ghy vastelijc segt/dat ghy hier niet ghecomen en zijt tot des Conincx oft zijns rycks schade/ende dat ghy ghebroeders zijt van eenen vader/den welcken ghy ghenoemt hebt/soo suldy my doen gheloouen dat dit aldus is/ist sake dat ghy lieden hier by laet een van uwen broederen/den welcken gheen quaet en sal binnen middelen tyde ghesschieden ende dat ghy voorts ouer repsende met koren tot uwen vadere wederom tot my coemt/brenghende met v lieden uwen broedere/dien ghy segt dat daer van v gelaten is. Want dit sal een seker bewijs zijn dat ghy dit nietverstert en hebt. Met desen woorden werden si seer ontstelt eñ veruaert vreesende dat haer die wterste allendichept nakende was/ende si berlaechden haer ongheluc/dicmael seggende tot malcanderen / dat Godts wraake nv op haer quame van haren broeder/ dien sy door ouerdadighe ongenadichept verdruct hadde. Maer Ruben strafte haer berou eñ clachte / die nv te spade ende onnut was/segghende dat si behoorden nv vromelijck te verdragen die quade auontueren die God een wreker der onnoselheyt/haer ongoddelijcke ghebroeders toesandt. Met desen woorden spraken sy malcanderen aen / meynende datter niemant by en was die Hebreeusch verstōt/eñ si warē alle seer true rich geraect zynde eñ bewreecht door Rubēs woordē/ eñ si verstoechten het quaet kept dat si bedreuen had

den/recht oft zyt selue niet ghedaen en hadde / waer voor si oordeldē dat Godt rechtueerdighe punitie behoorde te doen. Joseph siende zyn broeders in dese benauthept ghestelt/en heeft niet langer connen bedecken dat hy haer broeder was / midts dat hem die tranen doen wtborsten/ende om dat hy die doē wilde bedecken/so is hy terstont van daer gegaē. Maer niet langhe daer na is hy wederom ghecomen/ende heeft Symonem behouden/die borghe bliuen soude binnen den tyde / tot dat zyn broeders wederom tot hem quamen/ende aldus heeft hy haer oorlof ghegeuen om koren te coopen/eñ doen wech gaen. Te voren nochtans hadde hy eenen van zynen volcke beuolen dat hy tghelt dat si om koren ghebracht hadden/wederom in haer sacken soude steken/eñ haer alsoo oorlof gheuen wech te reysen/d'welck die knecht also gedaen heeft. Jacobs sonen wederom ghecomen zynde in d'landt van Chananeen/hebben haren vader gebootschapt alle dat haer in Egipten ghelchiet was/eñ hoe si voor des lants bespieders gevangen hadde gheweest/eñ doen si seyden dat si alle gebroeders waren/ende dat die elfste thuys ghelaten was by haren vader/dat si dat niet en wilde gheloouen / hoe dat Symeon oock ghelaten was by den President van Egipten/tot dat Beniamin daer ghecomen ware / ende haren woorden gheloof maeckte. Eñ si baden haren vader dat hy sonder eenighe sorghe den iongelinck met henlieden senden wilde sonder eenighe sorghe. Maer Jacob en ghenoechdet niet wel dat zyn sonen ghedaen hadden / ende midts dat hy oock niet en prees dat sy Symeonem daer ghelaten hadden so dochter hem oock swaerder dan die doot / dat hy van Beniamin oock soude verlaten oft beroofk werden. Ende men en conde Jacob daer toe niet gebrenghen dit te consentereu/hoe wel dat Ruben hem dit bodt eñ zyn sonē daer voor te pande stelde/dat Jacob hem ouer die wieken soude / by alsoo Beniamin pet archs ghelchiede in dese repse. Als dan Jacobs sonen niet en willen wat doen/so hebben si noch meer vervaert gheweest van tghelt dat si in haer koren sacken vonden. Maer doen haer koren nu al verteert was so heeft Jacob ghedwonghen zynde vanden honger/hem beraden Beniamin met zynen anderen sonen te senden : want sy en mochten in Egipten niet wederkeeren / dan met onderhouden van die conditie die haer ghestelt was. Ende doen den noot des honghers van daghe te daghe meerder werde / ende die sonen niet op en hielden haren vader te bidden/nochtans was hy noch in twyfelinge. Ten laetsten heeft Judas die van naturē heftich oft hittich was/zynē vader begonst vyplyck te beschuldighen eñ straffen/dat hy te seer voor haren broedere besorcht was/den welcken teghen Godts wille niet gheschieden en mocht tzy buytē oft thuys/ende dat hy haer allen sou de in een seker verderfkenisse brenghen / als hy om een pdel sorghe voor zyn kindt/soude verlupmen koren van Pharao te crygen/ende dat hy oock behoorde voor Symeons leuen te sorghen/ dat die vanden Egiptenaren niet ghedoot en werde / die wyle dat hy Beniamin niet en liet derwaerts repsen/ende bevelen ende betrouwen Gode zyns soons behoudenisse/belouende hem dat hy sekerlyck dien soude leuende wederom brenghen / oft daer met hem sterue. Na dese redenen heeft Jacob doen henliedē het kint ghegheuen/ende dobbel ghelt voor tkoren. Oock heeft hy henlieden ghiften ghegheuen / om Joseph te beschencken/vanden vruchten van Chananeen/te weten/Balamyn olie/stacten/Termentyn / eñ honich. Eñ aldus zyn si met veel tranen van beyde zyde gestort/van malcandereu gheschey den / midts dat die oude vader seer besorcht was voor zynder kinderen weluaert ende leuen. Eñ si daer teghen besorcht waren/dat in haerlieder absentie haer vader van rouwe sterue mocht. In desen rouwe hebben si eenen gheelen dach lanck ouerbracht: ende terstont daer nae is die vader heel droeuich thuys ghebleuen / ende sy lieden nae Egipten repsende / hebben haer teghenwoordighe droefheyt met die hope vā een beter auōtuere ghetempert. Doen sy dan in Egipten ghecomen waren/so zyn si tot Josephs huys ter herbergē ghegaen/seer sorghende datmen haer valscheliic soude aentyghen/dat si bedrieghelyck het gheldt vandē eersten koren met haer wederom ghedraghen haddē waer af dat si terstont haer selue ontschuldicht hebben by Josephs hooftmeester/segghende dat si tgelt thuys vonden int koren doē sy haer sacken ontledichden/d'welck sy nu ghetrouwelyck wederom brachtē. Maer doen hy sepde dat hy dit gheldt nopt ghemist en hadde/soo werden si ontcommerdt vander vreesen daer si mede beladen waren. Ende terstondt werde Symeon toe ghelaten dat hy los ende vry met zyn broeders verkeeren soude. Als Joseph binnen desen tyde van zynen dienst thuys ghecomen was/so presenteerden sy hem haer ghiften/ende doen hy vā haren vader vraechde/soo seyden si dat hy wel varēde was. Ende als hy doen sach dat Beniamin noch leefde/den welcken hy onder henliedē sach/so vraechde hy oft dit haer ionckste broeder was: hoorende dat hy die was/heeft hy alleenlyck ghesept/dat Godt alle dingen beschickt ende besorcht/maer midts dat hy niet en wilde dat zyn tranen van henlieden souden ghemerckt werden/die hy niet en conde bedwinghē/is hy terstont van daer ghegaen. Daer na heeft hy sse ten maeltyde ontfanghen / ende dede haer sitten in sulcke ordene als sy by harē vaō pleghen ter maeltyde te sitten/ende hoe wel hy haer allen seer minlyc trackteerde / nochtans heeft hy Beniamin met twee deelen gheeert.

✠ Nae den auontmael als sy alle slapen waren/ heeft hy zynen hofmeester beuolen henlieden koren te meten / dat si mede draghen souden/eñ haer ghelt wederom in haerlieder sacken verberghen / maer in Beniamins sack dede hy steken zynen siluceren Nap/ daer hy bysonder ghenoechte in hadde. Dit dede Joseph om zynder broederē herte te onderstoeckē/oft si Beniamin oock souden bystant doen / als hem die diefte soude opghelept werden / oft dat si hem verlaten souden/recht oft dit misdaet haer niet aen ghegaen en hadde/ende also tot haren vader weder om keeren. Als dese dinghen ghedaen waren also die ghe boden waren / soo zyn Jacobs kinderen ten eersten morghenstont wech gherepst/niet met allen wetende van desen dinghen/sepdende met haer Simeon/seer blyde wesende/so wel om dat si desen wederom gecreghen hadden/ als dat Beniamin oock weder om mede quam/vanden welcken si haren vader belooft hadden dat si hem weder brenghen souden. Maer siet terstont werden si omringt met eenen hoop peerde volcr/ waer onder was Josephs dienaer/ die den Nap in Beniamins sack ghesteken hadde. Doen Jacobs kinderen dan verbaest waren van dien onuersienlyckeu oploop/so vraechden si waerom dat si henlieden soo ouer vielen/die si corts te voren so eerlyck gheweerdich hadden te antwoorden. Maer die Egyptenaers riepen daer teghen/dat si boose menschen waren/die ondachtich wesende deser weldaet ende der beleefthept die haer Joseph bewesen hadde so stout hadden geweest/sulcke weldaden met quaet

Cap. 6'. Gene. 44

te loonen. Dus dreyghden si haer dat si haer dienerye noch met lijdē betalen souden/want si God niet bedrogen en hadden/al hadden si een luttel tijts den dienaer vander tafelen bedroghen. Oock vraechden si haer oft si oock wel by haer sinnen waren/als si dit deden/recht oft si niet en hadden geweten dat si terstondt souden tot tormenten gheghrepen werden. Met dese ende dierghelijcke woorden heeft henliedē Josephs dienaer spijtelijck aen ghesproken. Maer Jacobs kinderen die van dit ghemaeckt bedroch niet en wisten/spraken hem onweerdelijck toe seghghende dat si haer seer verwonderden van zijn onredelijcke gramschap ende onrecht/die sulcke mannē diefte op leyde/die haer ghelt voor thoren ghegheuen in haer lieden sacken ghevonden/niet en hadden willen houden / maer met haer weder om ghebracht hadden/daer nochtans niemant dan si alleene van dien gelde en wiste. Dus waert al verre van henlieden dat sy in goeder neersten eenighe schade soude hebben willen doen / nochtans meynende dattet sekerder ware dit stuck door onderstoeck / dan door loghenen te ontschuldighen / hebben si den Egiptenaren ghebeden haer packen ende sacken te onderstoecken eñ si waren alle bereedt daer voor ghestraft te zijne/ by also pemant van haer allen in diefte ghevonden ware/so groote sekerheyt ende betrouwen hadden si vā haer ontschuldicheyt. Die Egiptenaers hebben terstont dese conditie van onderstoeck te doen aen ghenomen/nochtans seghghende dat hy alleen soude gestraft werden / by den welcken die diefte bevonden werde. Als si daer nae dat onderstoeck begonsten te doene/ende veruolghens die packen van haer allen onderstocht hadden/soo zijn si ten laetsten aen Beniamin ghecomen : niet om dat si niet en wisten dat dē Nap in zijnen sack verborghen was / maer om dat schijnen soude dat si neerstelijck dit onderstoet dedē. Die andere dan nu onbesorcht zijnde van haer seluen/warē noch wat beureest voor Beniamin/ nochtans hopten si dat hy oock niet en soude in dit misdaet bevondē werdē/also dat si nu te vrijlijcker haer begonsten te stooren op haer veruolghers/waer door si een goedt deel van haerlieden reyse verlet haddē. Maer doen si Beniamins pack onderstoeckende/dē Nap daer wt brochten/soo werden si alle schreyende eñ claghende/beweenende ten eersten haren broeder die terstont soude ghestraft werden/voor dese diefte/ ten anderen beweenden si oock haerlieder eyghē ongheluck/om dat si haer beloste die si haren vader gedaen hadden van Beniamin leuende wederom te brenghen/niet en souden connen volbrenghen / door dit teghenwoordich ongheual. Oock werde haren druck vermeerdert/dat si door benijdē der fortunē/ in soo groote allendicheyt gheuallen waren/doen sy aldermeest meynden alle periculen ontgaen te zijne. Ende dit ongheluck so wel haers broeders als haers vaders/schreuen si haer seluen toe/beijdende dat dit haer schult was/dat si haren vader teghen zijnē wille by na ghedwonghen hadden/met haer driftige gebeden/om thint met henlieden te senden. Dus hebben die reysighers te peerde Beniamin gheuanghen ghenomen/ende na Joseph ghelept/wien zijn ander broeders oock volghden. Doen Joseph dan sach zijnē broeder Beniamin inden kercker leyden / ende zijn broeders daer by staen in grooter drocheyt/heeft hy ghesept. O ghy alder boosste menschen / hebdy alsoo seere mijn beleefthept oft oock Godts voorsienicheyt versmaet / dat ghy soo boosen sept hebt dorren doen teghen uwen weert / ende weldader? Zijn broeders hebben terstont haer seluen ter straffinghen ghepresenteert voor haren broedere. Oock hebben si onder malcanderen van Joseph begonst te spreken / seghghende dat hy gheluckich was/die door die doot vrij was van dees leuens allendicheden/by alsoo hy oock doot ware/maer waert dat hy noch leefde / soo was hy weerdich / dat Godt zijn onrecht so strenghelijck wreken wilde op henlieden. Oock seyden si dat si lieden haers vaders ongheluck ende meeste verderfenisse souden wesen/dien si tot zijn oude onghenoech te dese nieuwe drocheyt weder aenbrenghen soudē. Eñ Ruben die verweet henlieden sonder ophouden dit haerlieder misdaet. Joseph heeft haer gheantwoort dat hy op die andere gheen achte en hadde/die hy wel wist hier af ontschuldich te zijne/te vredē wesende met die straffinghe dees ionghelinckx alleene. Ten dochte hem oock ghē recht dat hy ter beden oft liefden vanden ontschuldighen/den schuldighen souden vry laten gaen/oft dat si ghestraft souden wesen voor eens anders misdaet. Dus beual hy haer dat si lieden wech ginghen werwaerts si wilden/hy soude besorghen dat si een vry reyse ende sonder perikel souden hebben. Als die ander door dese woorden swaerlijck verslaghen waren/alsoo dat si van drucke niet spreken en conden/soo heeft Judas die zijnē vader wijs ghemaeckt hadde/dat hy Beniamin sendē soude midts dat hy anders oock een seer cloeck man was/heeft voor hem ghenomen hem seluen in perikel te stellen/voor zijns broeders behoudenisse:dus heeft hy ghesept. Wy belijdē O Heere presidēt / dat wy swaerlijck misdaen hebben/eñ die door verdient die wy allegader bereet zijn te lyden / hoe wel dat wy niet schuldich en zijn / maer alleen ons ionckste broedere : maer hoe wel wy nu by na heel mishopen van zijn lenen/nochtans hebbē wy noch een hope/ te weten/in v goedertierenheyt ende ghenadicheyt. Hierom bidden wy v / dat ghy wilt meerder acht slaen op v natuere/dā op onse misdaet/ende dat ghy in dese sake wilt v beraet nemen / niet van v rechtueerdighe verbolghenthepdt/maer van v inghebornē natuerlijcke goethept/ eñ dat ghy v grāschap wilt met eenen vromen moedt bedwinghen / waer af die ghemeyn lupden / soo wel in groote als in clepn saken pleghen verwonnen te werden. Overlegt doch oft dit uwer weerdicheyt betaemt / sulcke te doodē/ die haer seluen ouergheuen ter straffinghen oft punitie/ende die haer leuen anders niet dan met biddē van v en begheren te crijghen/welck leuen si nu niet eerstmael uwer ghenaden schuldich en zijn. Dus bidden wy v/dat ghy wilt maken dat dese uwe weldaet niet verloren en gae/dwelck ghy ghedaen hebt/mits dat ghy ons lieden vanden honger verlost hebt / eñ mildelijck met koren gheholpen/ ende daer toe oock oorlof hebt ghegheuen wederom te keeren nae huys tot onse familie/die int selue perikel van honger is/ om die te spijsen:wāt het behoort doch der seluer goedertierenheyt toe/soo wel die misdaet te vergheuen den ghenen die/die door verdient hebben/als tleuen te behouden/die van honger in perikel haers leuēs zijn/den welcken schijnt die fortupne te benijdē uwe weldadicheyt : Dus ist ymmer die selue gratie in verschepden manieren ghedaen. Ghy sult ons int leuen houden/die ghy ghevoedt hebt/ende ons leuē dat ghy niet en hebt laten vergaen van honger/ suldy ons nu noch eens weder gheuen / waer door v ghenadicheyt te loffelijcker wesen sal / als ghy ons tleuen gheeft/ende tghene oock daer tleuen medē onderhonden wert. Oock laet ick my dunckē dat Godt v dese oorsake verleent aen ons / daer ghy v deucht in moecht bethoonen/om dat openluck blycken sou-

de dat ghy liever hebt goedt te doen / dan v eyghen leedt te wreken/eñ dat ghy niet alleē mildt en zijt aē die ontschuldighe arme/maer oock aē die schuldighe. Want hoe wel dat seer prijselijck is hulpe te doen den ghenen die in benautheden zijn nochtans maect die ghenadichept eenen prince seer eerlijck/bysonder in sulcke saken daer zijnen persoon bysonder onrecht in ghedaen is. Want ist sake dat sulck met rechte ghepresen werden / die eleyn misdaden verghenen/ wat ist dan in doodelijcke misdaden die grāfschap bedwinghen. En schijnt dat niet seer by nae ghelijck te wesen der goddelijcker goedertierenheyt? En hadde ick oock niet bevonden doot Josephs doot / hoe qualijck dat ons vader lijden mach van zijnen kinderen berooft te werden/ick en soude so seere voor ons leuens behouderisse niet arbeyden/ anders dan om dat dit den lof van uwer ghenadichepdt soude vermeerderen / waert oock alsoo dat wy niemanden en hadden/den welcken onse doot/druck / ende iammer soude aenbrenghen/soo souden wy goets moets die doot verdraghen. Maer nu aengesien dat wy meer medelijdens hebben met onsen allendighen vader/ die van ouderdom eñ veel sorghen seer cranck is/dan met ons seluen/hoe wel wy noch jonck zijn / eñ noch niet veel profijts oft ghenoechten van dit leuen ghehadt en hebben/so presenteren wy v dese beden oock van zijnen weghen/biddende dat ghy ons wilt dleuē gheuen/die/die doot verdint hebben / doot het quaet kept van desen daghe. Onse vader is voorwaer een goet man/ende hy heeft ons ghewonnen om dat wy zijns ghelijck souden wesen/ende hy is weert dat hy sulcke allendichept nemmermeer lijden en soude/die oock nu om dat wy van hem ghescheyden zijn / niet druck ende sorghe seer ghequelt is. Maer ist dat hy sulcke tydinghe hoort van onser doot / ende daer toe oock die sake der doot/ so en sal hy niet langer willen oft connē leuē/maer onse schandelijcke doot sal hem terstont die doot haestelijck aen brenghen / welcke doot so veel te onsaligher wesen sal/om dat schijnen sal dat hy gestorven sal zijn/dat hy die same vā onser schandē niet en soude lijden. Hierom wilt dese redenen doch overlegghen ende weghē/hoe wel ghy tot rechtveerdighe gramschap doot dit onse misdaet bewecht zijt/ende vergheeft onsen vader dese wrake/ eñ laet het ontfermen van hem / meer by v wercken dan onse boosheyt. Doet doch zijnder ouderdom soo veel eeren/want ist dat die vā ons berooft werde/ so en sal hy niet langer willen oft connen te leuen blijuen. Doet dit oock ter eeren van uwen vader / tae doet dit ter eeren van des vaders naem / dien ghy nu oock ghecreghen hebt/op dat Godt die vader van allen menschen v desen vaders naem wil gheluckich ende ghestadich maken / den welcken ghy doot dese goedertierenthept oock sult eere bewijsen / om den ghemeynen vaderlijcken naem / ist dat ghy medelijden hebt met onsen ouden vader/eñ dat zijn toecomende verlatenisse v herte beweghet. Het is nu in v macht ons wederom te gheuen het leuen dat ons Godt eerst gegheuen heeft/by alsoo ghy ons dat niet en neemt/dweick ghy na recht wel moecht doen / eñ aldus sultdy Godts goedertierenthept nae volghen/ eñ hier in hem ghelijck werden. Want aenghesien dat ghy al euen groote macht hebt van desen tween te doen dat v belieft/so ist doch beter wel te doen dan qualijc doen/eñ te vreden wesende met v macht / het scherp recht vergheten / maer laten v duncken dat v dese macht ghegheuen is/om die menschen int leuen te behouden/ende hoe ghy meer menschen het leuen behoudt / hoe ghy meer ghepresen eñ heerlijcker sult wesen. Ghy moecht oock onsen broedere zijn misdaet vergheuende / ons allen int leuen behouden/ want wy en moghen niet te leuen blijuen / ten si dat hy oock dleuen behoude. En sonder hē en mogen wy tot onsen vader niet wedē om heerē/maer wy moeten hier alle lijdē dat onsen broeder te lijden staet / want wy ⊙ Heere presidēt/en begheren anders gheē gracie van v ist dat wy deerste niet en verweruen / dan dat ghy ons die selue doot aendoet / gheliick oft wy mede gheselleu hadden gheweest in dit misdaet want dat is ymmer beter dan dat wy ons seluē van onghenoechten die doot aen deden. Ick en sal hier toe oock niet segghen / dweick ick wel mocht seggheu/dat onse broeder noch jonck is/eñ dat hy door zijn jonchept noch niet verstants ghenoech en heeft/ maer ick sal hier mijnder woorden een eynde makē. Ende ist dat wy ter doot verweesen werden / soo machtmen my dat wijten/dat ick dese sake niet neerstelijck ghenoech en heb gheholpen. Maer ist dat wy ontslaghen worden/so sullen wy dese gratie gheheelijck uwer goethept eñ ghenadichept toe schrijuē ende v daer af dancken/wiens lof daer door oock sal vermeerdert worden/dat ghy niet alleen ons en sult behouden hebben / maer dat ghy in onse sake veel meer dinghen sult aenneret hebben tot onsen voordeel dienende/dan wy seluer beuroedt hebben. Hier om zy oft ghy desen onsen broeder wilt dooden/ soo begheer ick dat ghy my voor hem wilt nemen ter doot/eñ sendt desen onsen vader wederom / het sy oock dat ghy hem liever hebt te behouden tot een slaue/siet/ick ben tot uwen dienste bequamer dan hy/ende/oock bereedt tot eleken van desen tween na v beliefte. Als Judas dese dinghen ghesept hadde/ ende seer bereedt was om gheerne voor zijnen broedē te lijdē al dat Joseph beliefde/so is hy Joseph te voete ghevallen/eñ aldus heeft hy gearbept (so vele alst in hem was) zijn gramschap te versachtē/eñ te vreden te stellen: Desghelijer vielen alle dander broeders oock neder ter aerden/presenterende haer seluē voor Beniamin.

Gene. 45

✕ Joseph dan verwonnen zijnde van die goedertierenhept/en conde voortaen hem niet meer ghelaten als ghestoort oft gram / maer heeft alle dander lupden doen wt gaen die doen daer by waren/ om dat hy van zijnen broeders soude ghekent worden/sonder pemants by wesen. Eñ doen si alleē waren/heeft hy hē seluen ghemelt dat hy Joseph was/ ende ghesept.

Josephs reden doē hi hē seluē berthoō de zijnen broeders.

✕ Ic en can niet ghenoech ghepijsen v vriendelijcheyt eñ liefde die ghy tot uwen broeder hebt/welcke liefde ick meerder beuinde dan ick ghemeynt hadde/door dese dinghen die ick nu opgheteelt hebbe. Want dese dinghen heb ick al gedaen/om onderspoet te doen van v broederlijcke liefde tot malcanderen maer midts dat ghy nu daer af een wtnemende bewijs gedaen hebt/so en wil ick v lieder natuere niet wijten tghene dat ghy my voortijdts misdaen hebt/ maer ick schrijue dat gheheelijck lieuer Godts wille toe/die v lieden dese teghenwoordighe profijten besorcht heeft/ende noch meerder sal gheuen/ist dat hy ghenadelijck zijn gonste ons niet en wilt benemen. Als ick dan ons vaders leuen eñ weluaert sekerhept vernomen hebbe / die ick meer wenschte dan hopte/ ende ick v lieden oock tot mijnen broeder sulc beuondē hebbe als ick begheerde / soo wil ick oock gheerne vergheten het onrecht dat ghy my hier voortijts gedaen hebt. Eñ ick heb lieuer v lieden te dancken als dienaers van Godts voorsienichept / die teghē desen tyde ons ghemeyn profijt besorcht heeft/dan v lieder archept

aechept ghedencken/alst doen ter tijdt scheen te wesen. Ock beghere ick dat ghy dies tijdts ondachtich goets moets wilt wesen/ende gheerne lijdē dat goet gheluck dat van soo quaden rade ghecomen is: ock en wil ick niet dat ghy wt schaemten van u voorledē misdaet pet sult bedroeft zijn / want waerom soudy beswaert werden van tbetrou uwer voorledender quader mepningē/ die ghy nv siet dat niet volbracht en is gheweest. Hierom weest blijde van dese Gods ordinancie/ende gaet henen gheluckichlijc om onsen vader dit te bootschappen/dat hy by auontueren niet ghestoruen en si van te groote soighe voor v lieden/ ende dat also die principael vrucht van mijnder weel den niet verloren en gae/eer hy voor mijn aensicht come/ende deser weelden deelachtich werde. Daerom wil ick dat ghy hem met uwen huysvrouwen ende kinderen/ende v heel ghestlachte met v lieden neemt/ ende herwaerts ouer brengt. Want ten betamet niet dat mijn alderliefste vrienden van dese mijne weeldichept souden verscheyden zijn/by sonder aengelien dat den hongher oft dierte noch vijf iaren duerē sal.

Cap. v. ✠ Als Joseph dese woorden ghesproken hadde/so heeft hy zijn broeders omhelst. Maer si waren vol tranen ende droefheden/met so meerder berou / om dat si teghen so goeden broeder misdaen hadden / eñ terstont is daer eenen maeltijdt nae ghehouden. Die Coninc Pharao dan hoorende dat Josephs broeders ouerghecomen waren/is soo verblijdt gheweest / als oft hem seluen iet goets hadde ghescyiet gheweest. Ende hy heeft henlieden waghenen ghegheuen met koren gheladen/ende gout ende siluer tot ghiften om haerlieder vader ouer te draghen. Ende als si noch meer ghiften van Joseph haren broeder ontfanghen hadde/die eendeels haren vader/ende eendeels elcken van haer bysonder ghegheuen waren / maer die beste voor Beniamin/so zijn si na huys gherepst.

✠ Maer doen Jacob wt zijnē sonen verstont/vā zijnen sone Joseph/dat hy niet alleē en was die doot ontlooden/dien hy so langhe beweent hadde/ maer dat hy ock in eenen heerlicken staet noch leefde/be sierende metten Coninck d'landt van Egipten/hebbende ock by nae het gheheel regiment van dien lāde hem bevolen/heeft dit lichtelijck ghelooft/aendēckende soo wel Godts grootdadichept/als zijn gonste ock te hemwaerts/hoe wel dat die allt scheen / een langhe tijdts verslapt was. Ende sonder lanck vertrecken heeft hy die repse aen ghenomen/haestende hem nae Joseph.

✠ Hoe Jacob met zijn heel geslachte tot zijnē sone Joseph ouerghetrocken is. Cap. iiij.

Gen. 46. Als hy dan ghecomen was by den put des eedts/ heeft hy Gode sacrificie geoffert/ende daer heeft hy begonst te soighen dat zijn kinderen om die weeldichept oft vruchtbaerheydt des landts van Egiptē daer souden blijuen woonen/ende dat haer nacomers niet en souden weder om keeren nae d'lant vā Chananeen/dwelck haer van Gode belooft was: eñ dat zijn ghestlachte by alsoo hy dese vertreckinghe dede sonder Godts raedt / niet en soude ghestaghen werden met eenighe plaghe. Ock om dat hy by auontueren van dit leuen niet en soude ghenomen werden eer hy Joseph ghesien hadde. Als hy dan sulcke dinghen in zijn ghedachte ouerlepde/ ende vā slape beswaert was/so heeft Godt by hem ghestaen doot een visioen/ende hem tweemael by name ghe roepen. Ende als Jacob vraechde wie hy ware/sepde Godt. O Jacob en kende Godt niet/die een eewich beschermer ende hulper is gheweest / soo wel van v als van uwen voorvaderen? Die teghen ws vaders voornemen een Prince van uwen ghestlachte ghemaeckt hebbe/ende die v doen ghy alleen na Mesopotamiam gherepst waert / daer heeft doen crijghen/ eenen gheluckighen houwelijck/also dat ghy vā daer wederom quaemt / vermeerdert met veel kinderen ende rijckdommen/ick heb ock v ghestlachte int leuē bewaert/ende Joseph den welcken ghy scheent verloren te hebben/heb ick tot so groote hoochept verheuen / dat hy niet veel minder en is/dan die Coninck van Egipten. Ende nv ben ick hier ock ghecomen dat ghy my hebben soudt tot eenen leytsman van deser repsen/ende dat ick v te voren vercondighen soude/dat ghy onder Josephs handen van desen leuen scheyden sult/ende dat ghestlachte van v ghecomen/ seer machtich ende heerlijck sal wesen/ende besitten sal dlandt dat ic haer belooft hebbe. Jacob dā betrouwen hebbende op dien droom/is daer te lieuer met zijnen kinderen ende kints kinderen na Egipten gerepst/die welcke waren al te samen tseuentich menschen. Haer lieder namen midts dat si te hart om wt spreken zijn/en soude ick hier niet gescschreuen hebbē/ en hadde ick niet ghedaen om sommighe luyden/ die meynen dat wy lieden Egiptenaers ende niet Mesopotamiters zijn. Jacobs sonen waren tweelue/ vān die welcke Joseph te voren in Egipten ghecomen was. Nv sal ick vertellen die andere elck met zynen oiren.

✠ Ruben hadde vier sonen/Henoch/Phalech/Elrom/Charmi.

✠ Symeon hadde ses sonē/Jamnel/Jamin/ Ohad Jachin/Sohar ende Saul.

✠ Leui hadde ock dry sonen/Gerson / Caḥat ende Merari.

✠ Judas hadde ock dry sonen/Hela/Pares/Zara/ ende twee Phares sonen/Elron ende Hamul.

✠ Issachar hadde vier sonē/Thola ende Phua/Job ende Symeon.

✠ Zabulon hadde dry sonen/Sared/Elon ende Jahelel. Eñ dit ghestlachte was ghecomen van Lia/ die met ha er lepde haer dochter Dina / welcker ghetal was xxxij. Maer Rachels kinderen waren twee.

✠ Waer af deen Joseph hadde twee sonen / Manassen ende Ephraim.

✠ Maer dander sone Beniamin/hadde thien sonē/ te weten/Bela/Becheri/Asbel/Gera/Naaman / Echi Rupim/ Hupim/Ared/Jaros. Dese veertbien ghetelt/metten voorlepden/werden in ghetale seuen ende veertich. Eñ dit was Jacobs wettich oir. Maer van Bala Rachels dienstvrouwe/waren ghebooren/ Dan ende Nephthalim.

✠ Welcke Nephthalim volchdē vier sonen/ Jacheel Guni/Jezer eñ Silan.

✠ Maer Dan en hadde maer eenen sone/Husis genaemt. Als desen Dan totten voorlepdē ghetelt werden/so werdet een ghetal van vierenvijfich. Maer Gad ende Aser waren ghebooren vā Zelpha/dienerisse van Lia.

✠ Van dese twee volchden Gad seuen sonen/te weten/Sephon ende Haggi/Sum/Ezebon/Eri/Erodi Ariel.

✠ Maer Aser hadde een dochter eñ ses sonen/welcker namē zijn dese/Janna eñ Jesna / Jesni / Seria/ Heber/Melchiel. Dese vijfthiene t samē getelt metten vierenvijftighen / maken dat voorlepde ghetal/ Als Jacob met haer ock ghetelt wert.

✠ Als Joseph dan vernomen hadde dat zijn vader aen quam (want Judas was voor gheloopen/ hem dit bootschappende) is hy hem teghen gherepst / tot die stadt die Heroum ghenoemt wert. Daer werde

Jacob so blijde/dat hy vā blijschap by na zijnē gheest gaf/maer Joseph die vermaecte hem van dit beghe-
uen zijns gheests/hoe wel dat hy van blijschappē ooc in perikel was/maer niet soo seere als zijn vad. Waer
na heeft Joseph hem doen allenxkens voorts repsen/
maer hy is selue met vijf zijnder broederen haestelijc
totten Coninck ghegaen/om hem te verrondighen
dat Jacob zijn vader met zijn ghesslachte / daer nu
teghenwoordich was. Als die Coninck dit gehoort
heeft/soo is hy blijde gheweest/ende heeft Joseph ge-
uraecht/met wat wercken sy haer liefste becommer-
den/soo heeft Joseph gheantwoort/ dat sy die conste
hadden van herderen/ende beesten te voeden/eñ dat
sy anders niet en dedē/ende dat (antwoorde hy)daer
om/om dat si by auontueren van een niet en souden
gheschepden werden/maer tsamē woonende / haren
vāder beforghen souden/ende om datter gheen nijdic
heyt der Egiptenaren teghen henlieden opstaen en
soude/waer dat si haer becommert hadden met sulc-
ke wercken als die Egiptenaers hanteerden. Want
het volck van Egipten en mochten gheen vee voedē
oft weyden.

Gene.47 ✠ Als Jacob dan gebracht was voor den Coninck
om hem te groeten / nae dat hy hem gheluck ghebo-
den hadde/heeft hem Pharao gheuraecht / hoe lan-
ghen tijt hy gheleeft hadde. Eñ doen hy hoorde dat
hy hondert eñ dertich iaren oudt was/so heeft hy hē
verwondert van so ouden man / eñ doen Jacob ghe-
sept hadde dat zijn voorvaders noch veel langher ge-
leeft hadden/so heeft Pharao beuolē/dat hy met zy-
nen kinderen soude woonē in Heliopoli/daer des co-
nincx herders ooc haer weyden hadden.

Den vloet Nilus loopt eēs iaers ouer die landen van Egip ten/ende maecht se vruchtbaer.

✠ Maer dē dieren tijt ende honger vermeerder-
de dagheliex in Egipten / ende daer en was gheen
remedie teghen/mids dat den vloet die ackerlanden
niet en verueerschte/want hy hem niet en verhief / eñ
want daer ooch niet en reghende uten hemel. Daer
toe was dese plaghe te swaerder / om dat den ghe-
meynen volcke onuersien was/die daer om niet daer
teghen te voren op ghelepdt/ oft gelpaert en hadden.
Ende Joseph en gaf het koren niet dan voor ghetelt
ghelt. Maer als daer ghelt ghebrack/so manghelden
si beesten eñ slauen om koren. Eñ die ackerlanden
hadden / gauen een deel van dien den Coninck voor
eenen prijs van spijse : Als dan in deser manierē alle
haer goeden in des coninex macht ghecomen waren/
so verhupsden die sommighe op ander plaetsen/ om
dat des Coninex besettinghe te sekerder zijn soude.
Maer die prieesters hebben alleen haer vryheyt ende
ackerlanden behouden. Ten laetstē heeft desen noot
niet alleen die lichamen / maer ooch die sielen des
volcx tot slauernye ende bedwanck ghebracht / alsoo
dat haer gheen dinck schandelijck en dochte te wesen
daer si eenichsins den cost mede mochten winnen.
Maer na dat dese dierte op hiel/eñ d'lant wederom
verueerscht werde vanden vloede/ende tot haer oude
vruchtbaerheyt quam/soo heeft Joseph die stedē des
lants al om doorwaedelt/roepende die menichte van
elcke stadt te hoope / heeft henlieden wederom ghe-
gheuen die lyftoch der ackerlanden / die sy den Co-
ninck ouerghegheuen hadden / vermanende henlie-
den dat sy die niet anders bouwen en souden / dan
oft si haerlieden eyghen waren / ghebiedende dat
si het vijfste deel der vruchten den Coninck souden
betalen / datmen hem van zijn heerlijck recht schul-
dich was. Die welcke blijde zijnde van dat weder
gheuen haerder ackerlanden / die si niet en hopten /
hebben die bouwerye der ackeren vromelijc aen ghe-
nomen. Ende in dese/manieren is soo wel Josephs
groote macht eñ des volcx liefde eñ goethertichepdt
totten Coninck seer vermeerdert gheweest/ende het
rechte van het vijfste deel der vruchten / is ooc by der
Coninghen nacomers altijt ghebleuen.

Gene.41. 49.46.50. ✠ Als Jacob dan seuenthien iaren in Egipten ge
weest hadde / heeft hy zijn leuen onder zijnder kin-
der handen volepndt / wenschende henlieden te voren
voorspoedichept ende ouerloedichept / ende te voren
prophetererende dat die nacomers van haer allen / by-
sonder int landt van Chananeen souden comē/dwelc
ooch geschiet is eenen tijdt daer nae. Voorts heeft
hy Joseph gheprisen / dat hy alle zijnder broederen
onrecht vergetende / meer goeder dinghen haer
ghegheuen hadde / dan men schuldich ware zijnen
vrienden te gheuen. Ooch heeft hy zijnen sonen be-
uolen dat sy Josephs sonen Ephraim eñ Manasseem
in haerlieder ghetal souden ontfanghen/als si dlant
van Chananeen by lote deylen souden/alst namaels
gheseyt sal worden. Ten laetsten heeft hy ghebedē
dat hy in Hebron mocht begrauen werden. Ende
hy is gheslorven / doen hy gheleeft hadde drij iaren
min dan hondert ende vijftich/niemanden van zijnē
voorvaderen onghelijck in godvruchtichept/ welcker
behoorlijcken loon hy ghecreghen heeft door Godts
goedertierenheyt. Ende Joseph heeft met des Co-
nincx oorlof zijns vaders lichaem ghedraghen in He-
bron/ende aldaer tselue heerlijck begrauen. Maer
doen zijn broeders met hem niet en wilden weder
om comen/om dat si sorchden dat hy hem wrekē sou-
de ouer henlieden / nu haer vader gheslorven was/
alsser nu niemant en was om wiēs liefde dat si moch
ten hopen ghenade te crijghen/so heeft Joseph haer
gheboden dat si onbesorcht souden wesen/ende ghe-
quaet vermoeden hebben. Ende doen hy henliedē
wederom met hem ghebracht hadde/so heeft hy haer
groote erffenissen van lauden ghegheuen / ende hy
heeftse altijt in groote liefde ende weerdicheden ghe-
houden. Ende Joseph is selue ooch gheslorven/ nae
dat hy hondert ende thien iaren gheleeft hadde / een
man die wonderlijck van deuchden was/in allen sa-
ken voorsienich/zijn macht wel ghebruyckende/door
welcke consten ist gheromen / dat hem noch vreemt
gheslachte/noch die allendichept daer wy af gheseyt
hebben niet en hebben moghen letten om te comen
tot die hoochste heerlychept. Eñ zijn ander broeders
nae dat si haer leuen gheluckichlijck ouerbracht had-
den/zijn ooch gheslorven in Egipten / welcker licha-
men haer kinderen eñ kints kinderen in Hebron heb
ben ghedraghen / eñ die daer begrauen. Maer Jo-
sephs ghebeente is namaels ouergheuoert in Egip-
ten van die Hebreeusschē doē si al te samē wt Egip-
ten weeh trocken. Want dat hadde hy henlieden te
voren met een besweringhe beuolen. Maer want
wy dit eñ noch ander gheschiedenissen dees volcx sul
len vertellen/so sullen wy eerstmael die sake segghen
waerom dat si wt Egipten zijn ghegaen.

✠ Van dat lijdē der Hebreeusscher dat haer in E-
gipten aen ghedaen werde/vier hondert
iaren lanck. Cap.v.

Cap.ir. DJe Egyptenaren d'welck een wellustich volck
is/onlustich tot alle wercken / maer alleenlijck
haer gheuende tot wellustichedeu/ende om winnin-
ghe allesins te crijghen / waren den Hebreeusschen
seer ongonstich eñ quaetwillich/om dat si wt nijdic-
heyt niet wel lyden en mochten haerlieder voorspoe-
dicheden / want als sy saghen dat het Israhelytsch
volck weeldich was / eñ dat si ouerloedich van rije-
dommen waren/die si met haren arbeyt eñ neerstic-
heyt ghecreghen hadden / soo heuet henlieden ghe-
dacht

docht dat der Hebreeusscher voortganghen ende voorspoede/niet sonder haerlieder perijckel en was. Eñ doen dē tijt die ghedenckenisse van Josephs weldaden heel te niet hadde bracht/eñ t'Coninckrijck van Egipten tot een ander ghesslachte ghecomen was/ so tracteerden die Egiptenaren seer onghenadelijck die Israheliten/ende sy verdruckten se met verscheyden arbeyden/want haer werde gheboden dat si den vloet Nilus in veel verscheyden grachten souden afleyden ende deplen: Voorts ock vesten te maken/eñ dijcken te hoopen/ waer mede des vloets ouervloedinghen mochten mede bedwonghen werden. Ock quelden sy ons volck met optimmeringhe van hooghe opgaende scherpe metselrien/ diemen Pyramides noemt/d'winghende henlieden verscheyden consten ende ambachten te leeren/ende haer gewennen sware arbeyden te lijden/ende in deser manieren hebben si vier hondert iaren daer ghearbeyt/ midts dat die Egiptenaren by sonder dat op toe leyden om die Israheliten met te grooten arbeyde te verderuē/ waer teghen ons volck arbeyde om alle swarichēden te doorbreken. Daer nae is ock een ander sake opgestaen/ waerom sy ons ghesslachte begheerden noch meer te verderuen. Daer is een man gheweest vander ghenen die si noemen schrijuers der heyliger dinghen/ der welcker Prophetien die Egiptenaren groot achten. Dese heeft den Coninck te voren ghesleydt hoe datter onder die Israheliten doen ter tydt een kindt soude geboren werden dat naemaels den staet der Egiptenaren seer swaerlijck soude verarghieren/eñ daer teghen die Israheliten verheffen/by alsoo hy tot volcomen ouderdom mochte comen/wāt hy seer wtnemende soude wesen van vromichēpt/eñ soude na hem eenen vermaerden naem achter laten tot allen tijden/wt welcker veruaerthēpdt is die Coninck soo verwecht gheweest teghen die Israhelitē/ dat hy gheboden heeft (na den raedt vanden ghenen die hem dit ghesleydt hadde) datmen alle manlijcke vrucht die onder die Israheliten soude gheborē werden/ inden vloedt werpen soude/ende alsoo dooden. Ock heeft hy die Egipsche vroedvrouwen geboden dat si neerstelijck souden gade slaen die baringen eñ gheboorten der Israhelitischer vrouwen/ want hy heeft ghewilt dat dese den Israhelitischen vrouwen inden arbeydt des barens souden bystaen/ hopende dat si des Coninex ghebot niet en souden verlmadē/ om dat sy vander Egipscher nacien waren. Ock heeft hy daer een pene opgheselt/by alsoo datter eenighe haer manlijck kindt doosten verberghen/ dat sulck met zijn heel familie soude ghedoodt werden. De allendichēpt was wter maten swaer/ niet alleen om dat si van haren kinderen berooft werden/ ende dat die ouders haers selfs kinderen moesten doodē/ maer ock om dat si te voren saghen wat daer nae maels af comen soude/waer om si ontroostelijck bedroeft werden/verwachtende hier af een seker verderfenisse van haren heelen ghesslachte/ aenghemerckt dat haer kinderen ghedoot werden/ ende dat haer ouders niet langhe daer nae/ock steruen moesten/ende aldus lieten si haer dunckē dat si int wterste ongheluck ghestelt waren/ maer niemandt en mach Godts wille wederstaen/ al ist ock dat hy daer toe ontallijcke veel consten verdenckt: Want het kint daer die Schrijuer der heyligher dinghen te voren af ghesproken hadde/is al heymelijck opgheuoedt gheweest/maer in des Coninex wachters bedroghen zijn gheweest/ende datter nae ghelchiet is/heeft bewesen dat dese waerleggher niet valsch gheweest en hadde. Want Amram een Hebreeusch man/ edel van ghesslachte onder zijn volck/beloocht welende so wel voor tghemeyn perijckel/dat zijn volck by ghebreke van Jonghers niet heel vergaen en soude/ als ock voor zijn eyghen perijckel/want hy een bevruchte huysvrouwe hadde/ was in groote twijfelinghe/ gheenen raet wetende. Ende kerende hem om Godts hulpe te aenroepen/ heeft hy Godt ghebeden dat hy ten laetsten wilde ontfermen der menschen/vanden welcken alleen hy altijt ghedient hadde gheweest/ ende dat hy een eynde wilde maken van dese teghenwoordighe allendichēpt ende lijden daer si in waren/ daer haer heel ghesslachte af in perijculen was van te vergaen. Maer Godt is door die ootmoedighe gebeden van desen bidder tot bermhertichēpt beweecht gheweest/ende heeft hem gheopenbaerdt desen man in zijnen droom/beuelende hem dat hy voortaen soude goede hope hebben. Want hy ghedachtich was haerder Godtvruchtichēpt die si van haren ouderen gheleerdt hadden/ende dat si niet en souden ongheloont blijuen/gheliick ock haer voorvaderen niet ongheloont en waren geweest/want hy hadde haer gesslacht tot so groote menichte vermeerdert/ende door zijn gonste was Abraham alleen wt Mesopotamien gherepst in Chananeen/die welcke ock sonder zijn ander voorspoedicheden van zijn huysvrouwe die te voren onvruchtbaer was/een wettich kindt verleende/die ock zijnen naecomers heeft groote lantschappen achter ghelaten/te weten/Ismaheli d'landt van Arabien/zijnder huysvrouwen Cheture kinderen d'landt van Troglodite/Isaac Chananeen. Voorts ock die oorloghen die hy gheluckichlijck gheuoerdt heeft door mijn hulpe/sepde Godt/en moechdy nimmermeer vergheten/ten ware dat ghy seer ongoddelijck ende ondanckbaer waert. Voorts is Jacobs naē seer eerlijck ende vermaert ock by ander natien/ eñ dat eensdeels om die weeldichēpdt daer hy in leefde/ eensdeels ock om die voorspoedichēpdt ende weelde die hy zijnen nacomers ghelaten heeft/die welcke geboren ende ghesproten zijn van t'seuentich mannen/ die haren vader in Egipten gheuolcht zijn/ende nu zijn si vermenichtfuldicht tot ses hondert duysent toe. Hierom weet dat v lieder salichēpdt ende weluaert my nu ock ter herten gaet/ende ock ws persoons bysonder eere. Want dit kint daer die Egiptenaren voor soighen dattet geboren soude werden/eñ waer om si v manlijcke kinderen ter doot verwesen hebbē sal v geboren werden. Eñ dit en sal niet beuonden werden van des Coninex wachters/ ende alst die doot sal ontcomen zijn/ende bouen hope voesters sal ghecreghen hebben/so salt te zijnē tijde die Hebreeusche verlossen wt die slauernye van Egipten/ eñ sal door dit heerlijck kept een eewighe ghedenckenisse by die nacomers crijgen/niet alleen by zijn volck/ maer ooc by die vreemde natien. Ende als ick dese weldaet v ende uwen naecomers doen sal/so sal dit kint noch eenen sulcken broeder hebbē/die weerdich sal wesen myn Prieterschap te bedienen/ soo wel by hem selfuen/als by zijn naecomers tot allen tijden. Als Amram dese dinghen door dit visioen verstaen hadde/so heeft hy ontwaeckt zijnde/verteldt Jochabel zijnder huysvrouwen/welcke sake haerder beyder soighe vermeerdert heeft: want si nu niet alleeen voor dit kindt besorcht en waren/maer ock voor dit gheluck dat haer vercondicht was/dat dit in eenigher manieren niet belet en soude werden/ende achter blijuen. Maer terstondt heeft deser vrouwen baringhe dese prophecie gheloouelijck gemaeckt/ want si so lichtelijck ghebaert heeft/dat sy die vroedvrouwen daer in bedroghen heeft/die niet sulcks vernomen en hebben

als si in die ghemeyn vrouwen arbeyden pleghen te vernemen oft wercken. Dit kint hebbē si dry maēdē lanck al heymelijck opgenoedt. Daer na heeft Amrā ghesocht dat dit soude bevonden werden / eñ dat hy also in des conincx verbolghenthept vallen soude / eñ dat hy terstont metten kinde soude ghedoot werden eñ also Godts belofte van onweerden maken. Dus heeft hy lieuer ghehadt des kints leuen eñ weluaert gheheelijck Godt te beuelē. Want al mocht het kindt verborghen blijuen / dwelck nochtans niet wel doenlijck en was / soo dochtet hem nochtans seer quellijck te zijne aleyt in vreesen eñ perikel te leuen. Maer vā Gode hadde hy seker hope dat hyt soude besorghen / dat die gheschiedenisse vā desen kinde soude bethoonen die waerheydt van zynder voorsegder beloften. Na dat desen raet hem ghenoech behaechde / soo hebben si verdacht een dusdanich dinc. Sy hebben een wiege oft kints beddeken van pampier ghemaeckt soo groot als daer t kindt ghemackelijck in ligghen mocht / bestryckende dat met herst oft peck / datter gheen water door comen en mocht / ende hebbē t kint daer in ghelept / ende aldus hebben si t kint int water ghesworpen / beuelende zyn leuen Godts voorsienichept. Alst kint aldus vanden vloet voortghedreuen werde / so ghinck Maria des kints suster door haers moeders beuel nederwaerts langhs den Oeuer vanden vloet / daer teghen ouer om gade te slaen waer henen dit pampieren vaetken ten laetsten vanden vloet ghedreuen soude werden. Maer hier heeft Godt seer openbaerlijck ghethoont dat alle dinghen door zyn almachtichept ende niet door menschelijcke wyschept ghedaen en werden eñ dat de ghene die om haer eyghen profyt oft vryheydt arbeyden om ander menschen te verderuen / hoe groote neerstichedt sy nochtans daer toe doen / dickmael nochtans tot haerē wille niet comen en connen. Wederom dat die ghene die haer weluaert Gode beuelen / dickmaels anders dan men meynde / wt het midden van perikulen op comen / dwelck men oock sien mach aen dit kindt. Want die Coninck Pharao hadde een dochter ghenaemt Thermitais / dese als si speelde aen den oeuer vanden vloet / heeft dit vlietende vaetken oft corfken sien vlieten. Dus heeft si swemmers daer aen ghesonden / beuelende haer dat si dit wiechsken tot hy haer op trecken souden / eñ als dat hy haer ghebracht was / so si beuolen hadde / so heeft dat kint haer wonderlycken seer wel behaecht / om dat groot eñ schoon was / met so grooter gonsten heeft Godt Moysen besorcht / dat hy hem heeft doen op voeden / eñ op brenghen van die ghene die om zyn gheboorte te beletten / hadden alle dander Hebreeusschе kinderen doen dooden. Aldus heeft Thermuthis een vrouwe van pewerts doen halen / die desen kinde die borst gheuen soude. Maer doen het kint die mamme niet nemen en wilde / maer hen daer af keerde / ende dat ooc na dat deen vrouwe na dandere daer aen ghebracht werde / soo is Maria niet als in neersten / maer als auontuerlijck daer ouer comen / ende heeft ghesept. Tis al verloren moyte dat ghy doet Coninghinne / dat ghy desen kinde vreemde vrouwen van een ander natie by brengt / maer waert sake dat ghy een Hebreeusschе vrouwe dedet halen / dan soude t kindt by auontueren die mamme nemen van een voester zynder natien. Doen der Coninghinne oock dochte dat die iongē dochter goeden raet gaf / so is haer beuolen dat si selue dit doen soude ende halen eenighe Hebreeusschе voestere / ende terstont heeft si dit volbracht / wedercomende ende met haer brenghen haer eñ des kints moeder / die haer allen (die daer by waren) onbekent was. Eñ terstont sachmē dat het kint seer gheerne aen die māme hē hielt. Dus heeft dese vrouwe ter beden vander coninghinnen dit kint ghenomen te besorghen en te voedē. Ende om dat dit kindt int water ghesworpen was / soo heuet van dier auontueren zynen naem ghecreghen: Want die Egiptenaren noemen dwater Mo / eñ ptes is soo veel by haer te segghen als behouden / oft verlost / waer om dat vā dese twee woorden den kinde zynen naem is ghegheuen / die namaels sonder eenich wederseghen dalder wyste vanden Hebreeusschen ghesworden is / also Godt van te voren ghesept hadde / want hy was die seuenste van Abraham af. Want hy was Amrams sone / ghelijck Amram was Caaths sone / eñ dese was een sone Leui / eñ Leui was Jacobs sone / welcke Jacob was Jsaacx sone. Ende dese was Abrahams sone. Eñ dit kint werde verstandich / niet na zyn ouderdom / maer oock int spelen scheent veel wyser ende verstandigher / dan zyns ghelycke ander kinderen / eñ al wat hy dede / daer thoonde hy in met een nieuwe cloeckheyt vā verstande / dat hy namaels noch groote dinghen doen soude. Maer nae dat hy dry iaren oude was / heeft hē Godt wonderlycke gratie ghegheuen / want niemant en was soo strāt oft swaermoedich van natueren / die hē niet en verwonderde eñ verhenchde als hy Moyses schoon wesen aensach / eñ tgheschiede dickmaels als hy ghedraghen werde eñ omneghelept / dat hy die ghene die hem teghen quamen op hē dede sien / alsoo dat si dickmael verlaten haer neerstighe wercken lieuer hadden op zyn schoonheyt te sien met ghenoechten / soo groot was die behaechlijckheyt des kints / dat die lupden niet gheerne van zynen aensien en schepden / waer om dat Thermuthis hem opghenomen heeft voor haren sone / midts dat si anders oock gheen eyghen kinderen en hadde. Eñ si brocht dit kint by haren vader segghende dat sy ghedacht hadde van hem erfghenaem te maken / by also Godt haer anders gheen kint en verleēde. Dit kint (seyde si) heb ick oy gehouden seer wtnemende / soo wel van natuerlijck goet verstant / als vā goddelijcke schoonheyt / eñ het schynt dat den vloet Nilus my dit kint in mynē schoot ghegheuen heeft / dwelck ick voorghenomen hebbe / te kiesen voor mynen sone / om v nacomer te zyne in v heerlijckheyt ende Coninckryck. Dit gesept hebbēde heeft si haren vader dit kint in zynen handen ghegheuen. Maer doen hy t kint ghenomen ende aen zyn borst ghedruckt hadde / so heeft hy om zyn dochter te believen zyn croone vriendelijck op des kinds hoofd gheset. Maer Moyses heeft dat kint schelijck van zyn hooft ghenomen / latende die op daerde vallen / terdende daer oock metten voeten op / dwelck terstont scheen een wat vreemts te bedieden / dat den ryckе niet goet en soude wesen. Terstont heeft die schrijuer der heyligher dinghen / die te voren ghesept hadde dat zyn gheboorte den lande van Egipten een verderffenisse aen brenghen soude / gheroepen segghende. O Coninck / dit kint door wiens doot ons Godt vryheyt belooft / heeft nv myn prophecie versterct / versmadende v Coninckryck eñ vertredende v Coninclijcke croone. Daerom doot dit kindt eñ verlost die Egiptenaers van die vreese / eñ beneemt die Hebreeusschе haer hopen eñ betrouwē. Maer Thermutis heeft het kint terstont daer af verlost / dwelck oock teghen des Coninck wille niet en was / wien Godt sulcken sin ghegheuen hadde / besorghende Moysis behoudenisse. Waer af die Hebreeusschе hopten dat haren ghelachte noch gheluck af comen soude. Maer die Egiptenaren hadden quaet

Tghene dat Josephus hier doorts vā Moyses sept / en is niet seker waer wt dat hy dat heeft wāt dat in die bybel niet en staet.

ver-

vermoeden van dees kints opvoeden/maer aenghemerck datter niemant en was van des Coninex maghen oft vanden treffelyckſten Heeren die ſulc ſcheē dat hy der Egiptenaren profijten ſeer beſorghen ſoude/al waert oock dat Mopſes hadde gedoot geweeſt ſoo hebben ſy haer bedwonghen van Mopſen te dooden.

Cap.v. ✠ Mopſes dan aldus gheboren/ende alſoo opgevoedt/ na dat hy groot was ghewerden/ heeft corts een bewijs gedaen van zijnder vromicheyt daermen een mercken mochte wat grooter dinghen hy zijnen volcke oft den Egiptenaren doen ſoude/ende dat by alſulcke oorſake die Moriānen die bouen dlant van Egipten gheleghen zijn/ dieuen ende droegen wech der Egiptenaren rijckdommen. Die Egiptenaren beroert zijnde wt verbolghenthept/ hebben een hepr teghen die Moriānen wtghelepdt/om haer ſchande eñ ſchade op die te wreken. Eñ terſtont als den ſtrijt gheſtreden was/ſoo zijn die Egiptenaren eenſdeels inden ſtrijdt ghebleuen/ende eenſdeels ſchandelijck ter vlucht ghetaeght/ wederom tot haer volck eñ lāt ghecomen. Van welcke goede auontuere zijn die Moriānen ſeer hoochmoedich ghewoꝛden/ende hebben die vluchtighe hardt aen ghenallen/latende haer dunckē dattet ſchāde ware eñ onaerdich/ dat ſi haer goede auontuere niet waer en namē/ crijghende hope dat ſi dlandt van Egipten ſouden moghen winnen/ende onder haer macht crijgen. Dus hebben ſy dlandt breet berooft ende verdoruen. Eñ doen ſi den ſmaeck vanden rooue ghecreghen hadden/ ſoo werden ſy hittich om meerder dinghen te auontureren/ haer ſelue niet bedwinghende. Als ſy dan die bylighende landtſchappen doorliepen/ eñ niemant haer met wapenen teghen en quam ten ſtrijde/ſo trocken ſy voorts ouer tot Memphis/ende tot die zee toe/ midts datter gheen ſtadt haer conde wederſtaen.

Als die Egiptenaren met deſe allendicheden ende ſchaden verdruckt waren/ſo hebbē ſy ſommige lupden wt ghelonden/ die vander Goden antwoꝛde ſouden hier teghen eenighe remedie ſoecken. Ende doen die antwoꝛden datmen eenen Hebreeuſſchen man ſoude ter hulpen nemen/ ſoo heeft die Coninck Thermutis zijn dochter ghebeden/ dat ſy Mopſen ſauue/om een ouercapitepn te zijne van alle zijnē hepren/ende ſi heeft daer in geconſenteert. Maer eerſtmael heeft ſi den Coninck by eede verbonden/dat hy niet hepmelijckx opſtellen en ſoude ter verderffeniſſe vanden iongheling: want ſy achte ſeer groot deſe hulpe/ende den Prieſters verwytende dat ſi haer nv niet en ſchaemden zijn hulpe te verſoecken/ vanden welcken ſy te voren raden ende gheboden datmen dooden ſoude/als eenē vpandt. Mopſes heeft voorwaer oock geerne doot Thermutis ende des coninex begheerte deſen laſt aenghenomen/ welck dinck die Propheten van beyde die nacien verblijt heeft. Wāt die Egiptenaers hopte dat ſy wel lichtelijck een oorſake vinden ſouden Mopſen bedrieghelijck te dooden/als ſi die victorie vanden Moriānen ſouden ghecreghen hebben door zijn macht. Maer die Hebreeuſſche hebben daer teghen ghehopt/ als Mopſes ouercapitepn vanden hepren was/ dat ſy lichtelijck wel oorſake ende macht ſouden crijghen om wt Egipten te ontcomen. Mopſes dan begherende die vpanden te ouerualle eer ſi pet van zijnder coemſte vernemen ſouden/en is niet ghetrocken langx den Oeuer vander vloet/maer door die binnenſte plaetſen der woeſtijnen/ waer in hy ghenoech ghethoont heeft hoe ſeer verſtandich ende wijs dat hy was: wāt midts dat dien wech ſeer quaedt om palleren was/ om die menichte der Serpenten/want deſe contrepe veel ſerpenten voortbrengt/ende oock ſommige manieren van ſerpenten/ die elders nerghens gheuonden en werden/ die alle ſeer hinderlijck zijn eñ grouwelijck om aen te ſien/ende onder deſe oock ſommighe vlieghende/ alſoo dat ſy niet alleen liſtich en zijn om hinderen/ligghende in deerde verborghen/ maer doen oock hinder van bouen/ vlieghende onuerſienlijck/ſoo heeft hy om zijn hepr een vry paſſagie te maken verdacht een oorloochſche behendige cluchte/die verwonderens weerdich is: want hy heeft gheluchten rouen doen maken/van papieren roedekens/die hy met hem heeft ghedraghen/ vol Egipſche Kepghers/welck dier ſeer groot vpandt is der ſerpenten waerom die ſerpenten vlieden van deſer veruolghinghe/ende al vliedende werden ſi van deſen voghelen als vanden herten wederom gheiocken ende verſlint. Ende deſe Egipſche Kepghers zijn tamme voghelen/alleen wreedt teghen die ſerpenten/ daer ick nv niet meer af ſegghen en wille/ want die by den Griecken niet onbekendt en zijn. Als hy dan comē was int landt dat vol ſeenijnige beeſten was/ ſo heeft Mopſes deſe Egipſche Kepghers daer op gelaeght door welcker goedē dienſt/heeft zijn repſe onbeſchadicht gedaen/ende die Moriānen onuerhoeds ouerualle. Eñ als hy teghen henlieden gheſtreden hadde/ſo heeft hy haer eenſdeels verſlaghen/ ende eenſdeels verlaecht/ ende haer benemende die hope van Egipten inne te crijghen/heeft hyſe gedwongen achterwaerts wederom in haer landtſchap te keeren. Eñ daer mede noch niet te vredē zijnde/heeſe hy haer steden verdoruen/eñ bedreef al om groote moort zijnē vpanden/waer door dattet gheſchiet is na deſe oorloghen ſo gheluckichlijck door Mopſes raet eñ vromicheyt volbracht/dat het gheheel hepr ſo vroljck eñ berept was ten ſtrijde/dat ſcheen dat ſi allen arbeyt wel ſouden verdraghen hebben. Aldus was den Moriānen nakende dat ſi gantſch ſouden verdoruen werdē oft gheuanghen. Ten laetſten zijn ſi gedreuen te vlieden in Saba/welc is die Coninclijcke ſtadt der Moriānen/die Cambyſes/die Coninck van Perſen/ namaels na zijns ſuſters naē heeft genoēt Meroen/ eñ daer zijn ſi al om beleghert geweeſt. Deſe ſtadt was by nae onwinlijck/ midts dat ſi rontſom omringhe was metten vloedt Nilus/tot welcker ſterckheyt ooc ſommighe ander vloeden te baten quamen/te weté/ Aſtapo ende Aſtoboꝛra/ die met haer by vlieten oock den ouergank veel quader ende ſwaerder maecktē. Aldus was deſe ſtadt ghelegheu in een Eylandt/beſloten met eenen ſterckē muer/die vpanden achterwaerts houdende/niet alleen door die vloeden/maer oock met hooghe wallen/ die ghemaeckt waren tuſſchen die veſten eñ vloeden/om te beletten haer ouer vloeden/die welcke daer toe oock doen ter tijdt dienden dat ſi die vpanden belet deden om aen te comen eñ die ſtadt te beſtrijden/nae dat ſi ouer alle die vloeden ghecomen waren. Doen Mopſes noode ſach dat zijn hepr hier ledich was/midts dat die vpanden niet en dorſten ſtrijdt leueré/ſo is binnen deſen middelen tijde een ſulck dinck ghebeurt. Die Coninck vanden Moriānen hadde een dochter Tharbis genaemt. Als deſe gheſien heeft Mopſen zijn hepr aen die veſten brenghende/eñ vromelijck ſtrijdende/ eñ haer ſeer verwonderde van des mans vromicheydt/ die der Egiptenaren vallende ſtaet/ wederom heel opbracht hadde/eñ die Moriānē die nv verwinners waren/int wterſte perijckel ghebracht hadde/is ſy wter maten ſeer op hem verliefd ghewoꝛden. Ende als die liefde dagheliex meerderde/ heeft ſy tot hem

ghe-

gelonden sommighe van haren ghetrouwsten dienaren/presenterende hem hare houwelijck. Mopses heeft hier consent toe ghegheuen/op conditie bp eede vast ghemaeckt dat hp haer trouwen soude/ als hem die stadt ouer gheleuert ware/ende terstont nae dese woorden is dwerck gheuolcht/nochtans en isser niet te min wreetheyt ghedaen ouer die vpanden. Eñ als hp Gode ghedanct hadde/eñ die bruplost ghehoudē was/ soo heeft hp het Egyptsch heyr met victorien thups ghebracht.

✠ Maer die Egiptenaren na dat sp dese behoudenisse eñ victorie gheereghen hadden/ hebben Mopsi voor zynen danck met haet gheloont/ ende hebben met meerder neerstichepdt ghearbeyt ende listen geleydt teghen hem. Want si hadden quaet vermoeden dat hp door dese grootdadighe feyten hoochmoedich soude werden/ ende also eenighe nieuwe werringhe soude opstellen in Egipten. Dus hebben sp hem bp den Coninck beschuldicht van eenen doodslach/ want die Coninck begonst doen ook al quaet vermoeden van Mopsi te hebben/eensdeels om dat hp hem benijde dat hp dese oorloghe soo vromelijck eñ voorsienlijck gheuoert hadde/ eensdeels ook wt vreesen van eenighen slach oft schade/ mids dat hē hier toe altijt verwerten ende op rueten die schriben ende priesters.

✠ Also dat Mopses seer bp na zynder doot was/ eñ soude sonder twijfel verdruckt gheweest hebben/ en hadde hp die sake niet vernomen/eñ op den selven tijt al heymelijck van daer ghegaen. Maer doen hp vernam dat die weghen al om ghewacht werden/ heeft hp zyn vluchte ghenomen door die woestijne/ al waer zyn vpanden alderminst meynden dat hp ontcomen soude/ende hoe wel hp nerghens spise en vant/so verwan hp den hongher door ijdelsaemhept. Ende doen hp totter stadt Madiena gecomen was/ die gzeleghen is aenden oeuer vander roode zee/ ghenoemt van eenen Abrahams sone van Cethura ghewonnen/ sittende bp eenen put/heeft hp hem vermaeckt van die moethept die hp van repsen ghecreghen hadde/want het was middach/ende hp hadde die stadt doen voor zyn ooghen. Te deser plaetse is hem mopte aenghecomen / dwelck op stondt wt die ghewoonte van dier plaetsen inwoonders/ waer door hp zyn deucht ghethoont heeft / ende een beter fortupne gheuonden/want aenghesien dat dit landtschap groot ghebreck waters lijdet/so waren die herders neerstich om deersten die waterputten inne te crijgen/op dat haer vee(alst dwater vandē anderen wtgheput ware)niet en souden moeten water deruē ende dorst lijden. Aldus zynder seuen maechden versaemt aen diē put die gesusters waren/Ragules des priesters dochters / welcke Raguel in grooter eeren ghehouden werde vanden inwoonders deser steden/welcke maechden hoeden haers vaders cudden/ dwelck noch heden bp die Trogloditen vandē vrouwen van ghewoonten ghedaen wert. Dus hebben dese maechden water gheput/so veel alst haer docht ghenoech te zyne/ghierende dat in breede backen die daer toe ghemaeckt waren den vee om te drincken. Maer doen die herders daer ouercomen waren/eñ si die ionghe dochters daer af dreuen nemende dit water voor haer selues / heuet Mopsi onrecht ghedocht dat hp desen maechden niet en soude te hulpe comen die onrecht leden mids dat hp sach dat der mannen ghewelt machtigher was dan der dochteren recht. Dus heeft hp die water roouers wech gejaecht/eñ die maechden gheholpen / alst behoorlijck was. Ende die dochters na dat si desen goeden dinst ghehadt hadden/ende si tot haren vader ghecomen waren/hebben hem vertelt wat onghelue dat si vāden herderen gheleden hadden/ende hoe si van eenē vreemden wandelaer gheholpen warē/biddende dat dese mocht gheloont werden van zyne weldaet. Dus heeft Raguel zynder dochteren beleefthept en danckbaerhept ghepresen/die sp tot haren weldader haddē beuelende dat si Mopsen daer brenghen souden/om na zyn verdienste geloont te worden. Als hp dan gecomen was/so heeft hem Raguel ghelept hoe hp vā zyn dochter verstaen hadde vander hulpen die hp haerlieder ghedaen hadde/eñ pijsende wonderlijck zyn deucht/heeft hp ghelept dat hp dese deucht geenen ondanckbaren ghedaen en hadde:want hp soude hem wederom loon gheuen / niet alleen dier weldaet ghelijck/maer die oock al wt meerder soude wesen . Daer na heeft hp hem aenghenomen voor zynē sone/geuende hem een van zynen dochteren ten houwelijcke. Voorts heeft hp hem ghemaeckt een beschermer eñ een heere van zyne vee/welcker grouer Barbaren rijckdommen hier voortijts plegen te zyne.

✠ Als Mopses dese goede auontueren gecregen hadde bp Jethegleum/also Raguel ook toegenaemt was/so woode hp bp zynē swager/ voedēde die schapē. Maer eē luttel daer na heeft hp zyn vee ter weyden gedreuen op eenē berch die Sina genoemt is/dē alderhoochsten bouen alle bergen die in dat lāt zyn/ die ooc seer bequaē was om beesten te weydē/ want daer was veel crupts oft gras/wāt die herders daer niet en quamē om die eerweerdichept deser plaetsen want men gemeynlijck sepde dat Godt daer woōde. Exod 3. Cap. rij. Die schrifture noēt hē Jethro

✠ Op desen berch heeft Mopses een wonderlijck teecken oft visioen ghesien/want het scheen dat een vier het loof van een braembosch verslinde/nochtās en quetste hp noch bladeren / noch bloemen / noch tacken van dien braembosch / doen daer nochtans een seer groote claer vlackerende vlammē wt sloech. Maer hoe wel Mopses door sulck onuerhoets aensien seer verbaest was/nochtans werde hp noch veel meer verschrickt/na dat hp gehoort heeft datter een stemme wten viere quam/die hem bp name riep eñ aensprac/straffende zyn stoutichept/dat hp die plaetse die om haer heylichept vanden menschen tot dier tijdt toe niet bewandelt en was/hadde dorren betreden / ook heeft die stemme hem gheraden dat hp seer verre vander vlammen ginghe/eñ dat hp te vreden ware dat hp dit ghesien hadde/want hp om zyn eñ zynder voorvaderen deucht weerdich was ghehouden die te moghen sien/maer dat hp verder niet curioselijck ondersoecken en soude. Voorts heeft hē die stemme ook te voren ghelepdt / hoe groote eere ende glorie dat hp crijgen soude bp die menschē door Gods hulpe die hem bpstaen soude. Ook heuet hem beuolen in Egipten te repsen sonder vreese / wandt hp daer soude een capitepn ende leptsmā wesen der Hebreeusscher menichte/ende verlossen het volc van zynen geslachte van dies volcx ongherechtige heerschappije. Wāt si sullē(sept hp)dlāt bewoonē dat Abraham douerste vader van uwen geslachte bewoōt heeft/ende alle die goedē dies lāts sullē sp ghebruycken. Tot welcker welden sal v wijsheyt henlieden leyden. Maer weest ghedachtich als ghp die Hebreeusscher wt Egipten sult ghelepdt hebben / dat ghp dan in dese plaetse offert een sacrificie van danckbaerhepdt voor die ghelucighe voorspoedichepdt uwer repsen. Alsulcke goddelijcke antwoorde quā wt dien viere. Mopses dan seer verwaert zynde/so wel van tghene dat hp ghesien als dat hp ghehoort hadde/heeft ghelept. O Heere dien ick eere/eñ dien myn

ou-

ouders ghedient hebben/ick en ben so wtsinnich niet dat ick uwer machtichept niet en soude willē onderdaen zijn. Maer nochtans en verstaen ick niet hoe ick een slecht mensch die gheen macht en hebbe / sal mijnen maechschappen connen wijsghemaken / dat si verlatende dlandt daer si nu woonē/my soudē volghen. Ock al waert alsoo dat ick dit henlieden con de wijs maken/hoe sal Pharao daer toe te dwingen zijn/dat hy henlieden soude willen laten gaen / door welcker werck ende arbeyt dlant van Egipten weeldich wert. Maer Godt beual hem dat hy sonder vreesen ware/aengaende deser saken/belouende dat hy hem altijdt bystant doen soude/ende tzy dat met woorden te doene ware/soo soude hy hem die cracht van wijs te maken verleenen/tzy oft met wercken te doene ware / soo soude hy hem nochtans ghenoech daer toe verleenen. Ende terstont heeft hy hem gheboden dat hy zijn roede soude op daerde werpen / eñ alsso gheloue crijghen vā tghene dat hy hem beloofde. Ende als Mopses dat ghedaen hadde/soo croop daer eenen draeck lanckr die aerde / die welcke hem seluen in een wringhende / hiet zijn hooft op/als oft hy hem hadde willen verweyren teghen pemanden die hem hadde veruolcht/ende terstondt werde dien draeck wederom verandert in die roede. Hier nae gheboot hem Godt zijn handt in zijnen boesem te steken/dwelck als Mopses ghedaen hadde/so heeft hy die al wit wt ghetrocken ghelijck calck/die welcke is wederom in haer eerste verwe ghekeerdt. Voorts werde hem gheboden water van daer hy te scheppen ende dat op daerde te storten / dwelck hy sach dat in bloedighe verwe verandert werde. Als Mopses hē dan seer verwonderde van dese dingen/so heeft hem Godt vermaent/dat hy betrouwen soude hebben/eñ weten dat hy den aldermeesten hulper met hem hebben soude/ende dat hy by alle luyden dese wonderlijcke teeckenen doende/haer souden doen gheloouen dat hy van Gode ghesonden was/ende door zijn bevelle alle dinghen dede. Ende dat hy sonder eenich verbeydē ende haestelijc gaen soude in Egiptē/dach noch nacht ophoudende van reysen / op dat hy den tijt ouerbrenghende onnuttelijck/ den Hebreeusschē niet en soude haer slauernye ende tribulatie te langer maken. Mopses dan niet meer twijfelende van die beloften/waer af hy ghenoech verseckerdt was door soo veel bewijsingen die hy ghehoort ende gesiē hadde/biddende Godt dat hy die selue macht soude moghen hebben in Egipten / alst noot ware die te beslighen. Ock badt hy oot moedelijck dat die ghene die hem geweerdicht hadde hem aen te spreken/ende te siene/hem ock wilde zijnen naem seggheu/op dat hy hem somtijdts by zijnen name soude mogen aenroepen als hy hem sacrificie oft goddelijcken dienst somtijdts doen soude. Doen openbaerde hem Godt zijnen naem die te voren gheen menschē ghehoort en hadde/oft geweten/den welcken my ock niet ghevoorloft oft behoorlijck en is wt te spreken. Dus hadde Mopses die macht van sulcke wonderlijcke teeckenen te doen/niet alleen doen ter tijdt/maer ock so dickmael alst van noode was. Ende aldus niet twijfelende van deser Gods antwoordē warachtichept/die hem wten viere ghegheuen werde/ende van Godts hulpe/creech hy een groote hope dat zijn volc tē laetsten soude verlost werdē/eñ dat die Egiptenaren souden met een merckelijcke plage ghesla ghen werden.

Cap. xvij. * Als Mopses dan verstaen hadde dat Pharao die Coninck van Egipten waer onder hy gheuloden was/ghestoruen was/so heeft hy van Raguel oorlof begheert dat hy behouwelijck zijnen vriede mocht repsen in Egipten om tghemeyn profijt zijns volcx eñ zijns ghesla chts. Ende als hy dien oorlof verkreghen hadde/ende zijn huysvrouwen Raguels dochter die hy daer ghetrout hadde/met hem ghenomen hadde/ met haerd beyder kinderen Gerson ende Eleazar/is hy na Egipten gereyst/welcker kinderen namen beteeckenen/te weten den eersten Pelgrim/ende die ander Gods hulpe/om dat hi door Godts hulpe der Egiptenaren lagē ontulodē was. Als si dan niet verre van die palen van Egipten en waren/so is hem Aaron zijn broeder teghen ghecomen/dwelck hem God also beuolen hadde/den welcken hy terstont heeft te kennen ghegheuen al dat hy op den berch gesien hadde/ende alle die ghebodē die hy van Gode daer ontfanghen hadde. Ende als hy een luttel voorder ghegaen was heeft hy die alder heerlyckste mannen vā den Hebreeusschen ghevonden hem teghencomende die zijn aencoemst te voren verstaē hadden. Ende op dat si van Mopses trouwe niet twijfelē en souden/ so zijn terstondt voor oghen die wonderlijcke teeckenen die ghetuyghenisse gauen van Godts wille. Ende als si dese buyten al dat si meyndē gesien hebben/werden si seer verwondert/ende hebben begōst te hopen dat God haerlieder vryheyt ende welvaert niet en soude ongheacht laten / maer die besorghen. Aldus heeft Mopses die Hebreeusschē tot zijnen wille gecregen/die hem beloofden dat si ond zijn bedwanck ende macht wesen souden/midts dat si seer groote begheerte hadde om verlost ende vry te werden. Voorts is Mopses totten nieuwen Coninc gegaen. Eñ nae dat hy daer verrelt hadde eñ verhaelt wat grooter dienst hy den Egiptenaren voortijts gedaen hadde teghen die Morianen/die haer ackerlādē eñ lants-luyden schandelijc verdoruē/eñ hoe grooten arbeyt dat hy daer in ghedaen hadde doē hy voor die Egiptenaren niet anders die oorloghe en voerde dan oft voor zijn volck hadde ghestreeft/so heeft hy daer toe ghelept/dat hy qualijck gheloont is geweest voor so veel weldaden. Daer na heeft hy den Coninc te kennen ghegeuen van Godts antwoorde die hem ghegeuen was opden berch van Sina. Ock heeft hy hem by sonder alle die wonderlijcke teeckenē vertelt/waer door hy verseckert zynde vander waerheyt alle twijfelinge af ghelept hadde. Voorts heeft hy hē ock leer gheboden dat hy door zijn ongheloouichept niet en wilde hem stellen teghen Godts ordinancie. Maer doen hy merckte dat hy vanden Coninc versmadelijck ghehoort werde/so heeft hy hem gethoōt een bewijs van den wonderlijcken teeckenen die hy op den berch Sina ghesien hadde. Maer die Coninc gestoort wesende/heeft gesept dat hy een boos mēsch was/die een vluchtich ballinck wt Egipten voortijts wesende/nu wederom ghecomen was/ gheleert in die conste der rooueryen om dander te bedrieghen. Ock seyde hy dat hy ooc Priesters hadde die/die selue wonderlijcke teeckenē oot conden na thoonen/die niet min gheleert en waren in sulcke consten / waer om en waert gheen redene dat Mopses hem soude beroemen recht oft hy alleen bouen alle dandere goddelijcke macht hadde/ende dat hy alsoo by dat grof slecht ghemeyn volck hem soude wtgheuen/ als oft hy pet groots ware bouen die ghemeyn natuere der sterffelijcker menschen gestelt. Ende terstont als die Egipsche Priesters haer roeden ock wech gheworpen hadden/werden die verkeert in draecken. Maer Mopses hier af niet veruaert zynde/seyde. Ick kenne wel/ende ick en verslmade ock niet die Egipsche consten. Maer die dinghen die ick doe die seg ick dat soo veel meerderende beter zijn dan dese touerpen/

als goddelijcke dingē alle menschelijcke dingen te bouen gaen. Eñ ick sal openbaerlijc verclaren dat dese mijn wercken geen bedrieghelijcke teeckenē en zijn/ die door gheliickenisse der waerheyt bedrieghen sulcke mē schē die niet seer schalc en zyn: maer dat dit die warachtighe cracht Godts zijn/ die den ongheloouighen sal wesen tot een bewijs van synen wille. Eñ dit segghende heeft hy zijn roede op daerde ghewor-pen/ghebiedende dat die een draeck souden werden/ welcke roede terstont synen woorde volghende/heeft der Egyptenaers roedē die in ghedaente vā draken op deerde cropen/deen voor en dander na aen comē-de al gheheel verslonden/eñ terstondt heeft Mopses die wederom op ghenomen als die verandert was in haer eerste ghedaente. Maer die coninck hier door meer tot verbolghenheyt dan tot verwonderinghe beroert zijnde/heeft Mopsi gheantwoort dat hy niet doen en soude/oft yet vorderen met zijn Egipsche constē. Voorts heeft hy dē ouerstē vandē werclupden die ouer die Hebreeusschē ghestelt was/bevolen dat hy den Hebreeusschen niet en soude verlichten vā ha-ren arbeyt/maer dat hy haer noch meer verlastē sou-de met meerder eñ swaerder wercken dan hy te voiē dede. Eñ aengesien dat dese wercmeester haer eerst-mael plach cat te gheuen om backsteenē te maken/soo en heeft hy daer na dat niet meer gedaē. Maer als hy haer by daghe hadde int werc gehouden/soo sant hy daer des nachts wt om cat te vergaderen/om den Exod.5. last van haren eersten arbeyt te dobbeleren. Maer Mopses en werde niet beweecht om op te houden van tghene dat hy begonst hadde/noch door des co-ninex diepghementen/noch door ghestadich claghen eñ bidden vā zijnen volcke/maer zijnē moet vast ma-kende teghen dese beyde aenstooten/ was daer heel toe ghesint dat hy zijn volc soude moghen in die seer begheerlike vryheyt wederō brengen. Hierom is hy noch eens totten coninc gegaen/radēde hē dat hi die Hebreeusschē wilde laten gaen na den berch vā Sina om daer Gode sacrificie te doen/wāt dat hadde God selue bevolen/ende niemant en mocht zijnē wille we-derstaen. Daer om behoorde hy besorcht te wesen/ dat hy zijn vrientschap niet en scheen te versmaden/ maer dat hy den volcke oorlof gaue om wt te trec-ken/op dat hy vp auontueren hem daer teghen per opstellende die misdaet op hem niet en legghe / ist dat hem per suker ghelchiede/alst plach te ghelchie-den den ghenen die Godts wille wederstaen. Want die plaghen moeten sulcke menschen overuallen/ die Godts gramschap tegen haer seluen verweckē/ende sulcken pleghen het aertrijck so wel als die locht hin derlijck eñ schandelijck te wesen. Daer toe plach dē sulcken het voortbrenghen van kinderen niet wel te vergaen/midts dat die elementen oock verweert wer-den om wrake ouer sulcke menschen te doene. Ende dat dese plaghen die Egiptenaren niet en soudē con-nen ontgaen/al waert oock dat die Hebreeusschē wt haren lande quamen te trecken/ten ware dat sy van henbeden vercreghen dat sy dese reyse vercreghen met consent ende vrede der Egiptenaren. Maer doen die Coninck Mopses wooden niet en achte / ende hy met allen niet en lette op zijn bidden/so zijn-der ouergroote plaghen op die Egiptenaren ghéco-men/die ick elck hysonder sal vertellen/eensdeels om dier nieuwichevt te thoonen/ eensdeels oock om dat daer door blycke dat ons propheets prophecien niet ydel of/ ghelooghen en waren/ten laetsten oock want het profijtelijck is den menschē sulcke dingen te wetē/ op dat sy te meer sulcke dinghen moghen schouwen waer door Godt ghetercht oft ghestoort wesende beroert plach'te werden om sulcke plaghe te senden.

✻ Ten eerstē heeft den vloet al gheuloet als bloe-dighe wateren/waer door si tot ghebreck van drant: Die eerste plaghe vā Egipten Exod. 7. ke ghecomen zijn / midts dat sy sonder dien gheen ander fonteyn en hadde/ende hier in en was niet al-leen tghebreck der veruen / maer soo wie dit water dranck wt noode / die werde terstondt met grooter pijnen bevanghen/sulck was het water den Egip-tenaren/maer den Hebreeusschen was dat suet ende drinckelijck/ende al gheheel zijn eerste natuere hou-dende. Door welck mpracke die Coninck werde heel twijfelachtich/gheenē raet vindēde/eñ midts dat hy sorchde voor zijns volcx welvaert/heeft hy den He-breeusschē oorlof gegheuē wech te gaē. Maer doen dese plage op hiel so quā hy wederō tot zijnen eerstē sin wederroepēde zijn sentencie. Maer God gestoort zijnde van die ondāchaerheyt des coninex die hē niet beteren en wilde/ooc na dat hy vandē perikel verlost was/heeft Egipten met eē ander plage ghestaghen.

✻ Want een ongemeten macht vā vorsschē heeft Die twee de plaghe. haer lant heel verdoruen/eñ den vloet was vol vors-schen/alsō datmen daer wt niet scheppē en condē dā verarghert met die vuplichevt deser vorsschen/want daer in oock vele van dien ooch storuen ende verrot-ten. D'lant was oock vol vuplen slijms daer sy wt gropden/eñ wederom werden die selue verkeert in slijm. Oock maecten sy vupl haerlieder hupscost in spyse eñ dranck/daer sy al om in gevonden werden. Oock liepen die al om in die slaepcamieren / alsoo dat alle dinghen stoncken vanden vuplen stanc die wten dooden vorsschē quam. Als die Egiptenaren dan met deser qualen ghequelt waren/so heeft die coninc gheboden dat Mopses metten Hebreensschē souden wtē lande vertrecken werwaerts dat sy wilden. Eñ so haest als hy dit ghesept hadde/so zijn die vorsschen al verdweenen/eñ dlant metten vloet zijn weder om ghestelt in sulcke wesen als si te voren waren.

✻ Nauwelijcx en hadde dese plage op ghehoudē/ Pharao en is wederom verandert gheweest/eñ ver-ghetende die voorledē dingē / heeft het vole begonst te houden. Eñ recht oft hy die maniere vā die ander plaghen oock hadde willen proeuen/heeft hy dē He-breeusschen het wtgaen ghewerghert dat hy haer te voren gheoorloft hodde/meer wt vreesen daer toe ghedwonghen/dan wt zijnen vryen wille eñ sinne.

✻ Dus heeft God ouer dē bedriegelijckē menschē wraeck ghedaen met een ander plaghe/want wt der Die derde plaghe. Egiptenaren lichamen bersten ouer veel lupschens/ waer af die quade menschē qualijc verdoruē werdē/ want si die noch met wasschen noch met saluen ghe-dooden en conden. Als die Coninck met dese nieuwe plaghe gheturbeert was/veruaert zijnde niet alleen vā dat perikel/ maer oock beschaēt vā die vuplichevt eñ leelijckhevt deser plaghen/midts dat hy arch was so heeft hy hem nauwelijcx half begōst te beterē/ ge-uende den Hebreeusschē oorlof om wt te gaen: maer terstont als dese plaghe op hiel eyschte hy haer hupsvrouwē eñ kinderen tot ghisels/waer door hy God noch meer verthoornt heeft / om dat hy meynde Godts voorsienichevt te moghen bedrieghen / recht oft Mopses ende niet Godt wrake hadde ghedaen ouer die verdruckers des Hebreeusschen volcx.

✻ Dus zijn voorts verschevdē eñ vā menigherley ghedaente beestkens op haer ghesonden / sulck als Die vier-de eñ vijf-ste plage. nopt yemant ghesien en hadde voor dien tijdt/in soo groote menichte dat het geheel lantschap met deser qualē vervult werde/van welcker menichte veel mē-schen ghedoot werden/eñ dlant ooch niet en mocht ghebouwet werden. Eñ die hier af die doot ontgin-ghen/

ghen/werden nochtans vã sieckẽ benaugen/als verarghert door deser kenijn. Maer nochtans en werde die coninc doẽ noch niet beter eñ wpser om Gods wille te volghen/maer hy wilde wel die mans mettẽ vrouwen laten gaen/maer die kinderen wilde hy behouden. Daerom en hebben Gode gheen plagen gebrokẽ/die noch swaerder warẽ/waer mede hy swaer lyc straffen soude tgheel volc om des coninc archz.

Die seste plaghe Die seuen ste plaghe

✳ Want haer lichamẽ werden van binnen ende buyten opt velt vol sweeren/waer af veel menschen seer allendelijck stornen.

✳ Maer doẽ die Coninck also noch niet en wilde tot kennisse eñ beteringhe comen/so isser eenen haghel uten hemel gheuallen / die in Egipten te voren nopt gheslen en was / die doen ock meerder was/dan dien hy ander volckẽ ooc inden winter oft in die noortlanden plach te zyne/eñ desen viel in den voorsomer/en versloech alle haer vruchten.

Die achtste plaghe

✳ Eñ hadde den hagel pet ongheschent ghelaten dat heeft een wolcke van sprenghers die daer ouer quamẽ also vermelt/dat die Egiptenarẽ gheen hope en hadden eenighe vruchten te moghen vergaderen. Maer hadde die Coninc alleẽ dwaes eñ niet mede quaet gheweest/so hadde hy door dese plaghen vermaent wesende hen mogen beterẽ eñ tot kennisse comen/om beghinnen te denckẽ van eenighe remedie teghen alle dese plagen. Maer hoe wel dat Pharao niet so wtsinnich en was dat hy die sake niet en verstont/maer zyn herte was met sulcke archeyt beuanghen/dat hy daer toe niet te brenghen en was/hy en wilde nmmer Gode te cruge wederstaen eñ teghen die ghemeyn profyten willens eñ wetens misdoen. Aldus heeft hy nochtans ten laetsten den Hebreeusschen oorlof ghegheuen om wech te gaene met haren vrouwen ende kinderen/ghebiedende haer dat si haer goet den Egiptenaren souden laten als eenen roof/want si claechden datter nae die plaghen niet ouerbleuen en was van haren goede. Maer doen Mopses seyde dat niet recht en was tghene dat hy begheerde/want alsoo en souden si niet hebben om sacrificie mede te doen.

Die negẽde plage.

✳ Maer als desen twist langer duerde so zyn die Egiptenaers met soo dicke dupsternissen omuanghen gheweest/dat si gheen lichten hadden / dat sy alsoo gheheel van lichte berooft waren/dat deen hier ende dander daer by onghevalle in die doot quamẽ. Doen die vreese haer ooch seer ouer viel dat sy by auontueren van die dupsterheyt heel vermelt mochten werden.

Exo. 10. 11 ende 12.

✳ Maer na dat dese dupsterhedẽ verdreuen waren (die drp daghen eñ so veel nachten gheduert hadden) eñ Pharao noch niet ghebooght oft vermorwet en werde om henlieden vryen wtganck te verleenẽ/ soo is hem Mopses met dese woorden aen ghegaen.

✳ Hoe lange suldy Godts wille wederstaen / die gheheelijc wilt eñ ghebiet dat ghy die Hebreeusschen sout laten gaen/ende daer en is anders gheen remedie teghen die plaghen daer ghy mede ghesslaghen wert. Maer die Coninc grammelijck hoorende dese vryheyt van spreken/heeft Mopsi gedreycht dat hy onthooft soude werden/by alsoo hy daer nae voorts meer hem hier mede quellijck ware. Mopses antwoorde dat hy hem hier af niet meer segghen en soude/maer dat hy selue met zynen besten heeren van Egipten die Hebreeusschen noch souden bidden dat si wilden van daer ter stont wtgaẽ/ende dit ghesept hebbende is. Mopses wech ghegaen. Als Godt dã gheordineert hadde die Egiptenaers noch met een plaghe te slaen/ende die also te dwingen om die Hebreeusschc te laten gaen/heeft Mopsi bevolen den volcke te ghebieden dat sy souden een sacrificie bereedt hebben tegen den veerthienſten dacy der maẽt Zantici / welcke maent by die Egiptenaren ghenoẽt wert Pharmuthi/ende die selue wert vanden Hebreeusschen ghenoemt Nisan / ende van Macedoniers Zanticus. En dat hy dan die Hebreeusschc wt leyden soude alle haer dinghen met haer dragende. Maer Mopses heeftse eerstmael ter repsen berept/ ende bedeylt by hoopen/op een plaetse ghehouden. Maer als den veerthienſtẽ dach op ghinch/ soo hebben si alle gader wel ghemoet om wt te gaen / sacrificie gedaen/supuerende haer hupsen metten bloede/besprept met hypsopen. Ende als den auontmael ghedaen was/so hebben si die bleuelinghen vanden vleessche verbrant / als die nv wech gaen wilden/ waer af dat ons liedẽ dit sacrificie ghebleuen is taerlijcx te doene/welcken feest dach wy noemen Pasca/ dwelck beteeckent eenen doorganck oft passagie/om dat Godt die Hebreeusschc voorby gaẽde/die Egiptenaren met een strecte sloech.

Die thiende plaghe

✳ Want die peste heeft dien nacht ghedoodt alle deerste ghebozen van Egipten/alsoo dat die Egiptenaren by hoopen tot des Coninex hof liepen / roepende datmẽ die Hebreeusschc niet langer en mocht houden. Doen heeft die Coninck doen roepen/haer ghebiedende dat si wech ghingen/meynende dat na haer vertrecken dat lant soude verlicht werdẽ / ende die plaghen op houden. Sy hebben die Hebreeusschc oock met gauen eere bewesen / die sommighe om dat si te haestelijcker soude willen wtgaen ende die sommighe om die ghemeynschap van haer ghebuerlijckheyt/eñ aldus zyn si wtghegaen/in welcker wtganck die Egiptenaren weenden thoonende dat hen leedt dat si haer so qualijck ghehanteert hadden in vooryydẽ. Eñ si repsen door Tacopolim/die doen een woestyne was / want namaels is Babylonien op die plaetse ghemaeckt/doen Cambises Egipten verdorf. Als dan die Hebreeusschc wechgaende die repse vromelijck vervolchden/so zyn sy op den derdẽ dach ghecomen te Beelsephon aen die roode zee ghe-

Die bybel Exod. en seyt niet dat die Egiptenarẽ haer van selfs giftẽ gauẽ maer dat die Israheliten door godts gebot van de Egipte nacẽ ontleendẽ costelike dinghẽ/eñ so berooftdẽ si Egipte.

leghen. Ende doen si niet onder weghen en vonden om die woestyne/so hebben si haer selues onderhouden met ghemengden mele/dwelck si met een luttel hitten hebben in maniere van broode vast gemaect/ welcken colt si ghebesicht hebben dertich dagen lanc want si en hadden niet meer victalie wt Egiptẽ gebroght. Ende dese bedeylen si seer spaerlycker ter noot meer dan ter verlaedthcyt. Daerom ter ghedenckenissen van dier armoeden/ houdẽ wp feesten acht daghen lanck/die wp noemen der ongedeessemder brooden. Voorts wat het ghetal der gheender die daer ouer wech trocken met haren hupsvrouwen ende kinderen by nae ontallijck. Maer die tot ouderdom van strydbaer mannen ghecomen waren/ die waren in ghetale ses hondert dupsent.

✳ Hoe die Hebreeusschc door Mopsen harẽ leytsman Egipten ghelaten hebben. Cap. vi.

Exod. 12.

ALdus hebben si Egipten verlaten in die maent Zanticus op den vyfthienſten dach van dier manen/int vierhondertste eñ dertichſte iaer/nae dat Abraham onse eerste vader in Chananeen ghecomẽ was/ende na Jacobs ouer trecke in Egiptẽ/in twee hondertste ende vyfthiẽste iaer. Ende Mopses was doen in zyn tachtentichſte iaer/ende Aaron zyn broeder was dry iaren oudere. Oock droeghen sy met haer Josephs ghebeente/ alsoo hy gheboden hadde zynen kinderen.

Cap. xiiij.

✳ Maer het beroude den Egiptenaren dat sy die

Hebreeusschе hadden laten gaen/eñ doen die comine meer dā vander dit leer swaerlijck nam/wijtēde dat al te maele Mopses bedriechlijke tooueryē/so hebbē si gheordineert eñ gheslotē henliedē te oueruallen. Aldus hebbē si haer wapenen ghenomen ende haer ander oorlochsche ghereetschappen / eñ veruolchden die Hebreeusschе / om die wederom te trecke bp alsо si henlieden conden achterhalen / want si en dorsten niet vreesen / dat Godt daer door gheslooit soude werden/aenghesien dat haer den wtganck eens verleent was. Ock hopten die Egiptenaren dat sp die Hebreeusschе lichtelijck louden in haer macht crijgen/midts dat si ongewapent waren/ende vermopte van repsen. Aldus hebben si eenen yeghelijck die haer teghen quamen gheuraecht waer sp henen ginghen/eñ veruolchden die Hebreeusschen haestelijck / hoe wel dat si repsden door eenen wech die swaer eñ quaet was/niet alleē den heptscharē / maer ock onbecommerden wandelaers. Maer Mopses hadde die Hebreeusschе daer om alder gheleydt/ op dat die Egiptenaren bp alsoo sp haer wilde veruolgaen/daer souden met verdriet ende lijden betalen/ dat si misdoen souden door haer archept/ende breken van haren verbont. Ock om dat die Palestinē die haer om eenen ouden twist haetten/van deser repsen niet seeckerlijck vernemen en souden / want haer landt is aen Egipten gheleghen. Daerom heeft hp ghelaten den wech die na Palestinen leydet/en heeft d'lant van Chananeē willen in nemen door die woestijne/door eenen swaren ende verren wech. Eñ ock mede om volck tusschen beyden cortelijck leydē totten berch Sina/nae Godts beuelinghe / om daer sacrificie te doen.

Exod. 14. ✳ Maer doen si aen die roode zee ghecomen waren/siet so heeft die menichte der Egiptenaren haer ouerhallen/eñ in een benauthept ghedreuen: Want daer waren wel seuen hondert waghenen /met vijftich duysent rupters te peerde/eñ twee hondert duysent voetknechten met schilden bedect. Dese hebben alle die weghen belepdt/aldaer die Hebreeusschе eenichsins souden hebben moghen ontulieden / die daer waren tusschen rootsen ende die zee besloten / in welcker plaetse eenen berch is / die van groter scherpicheden ongancbaer is/ende streckt hem tot aen den oeuer vander zeē. Eñ aldus praemden si die Hebreeusschе tusschen die zee/eñ dien berch/met een beleech/gheen hope haer latende van eenichsins te moghen ontulieden/stellende al om ghewapende mannen in sulcke plaetsen aldaermen soude moghen wt comen tot die platte velden. Als die Hebreeusschе dā in dese ongheleghenthept der plaetsen besloten waren/eñ si dat belech door ghebreck van victalie niet en mochten verdraghen/oft eenighen wtganck vinden om te vlieden/ende sp ock gheen wapenen en hadden al hadden sp seer begheert te strijden / soo en saghen si anders gheenen raet/dan dat si haer met schanden souden ouergheuen/om haer leuen te behouden/waer door dat gheschiet is dat sp Mopsen beschuldichden/vergheten hebbende die wonderlike teeckenen waer door haer Godt die vrpheyt te voren hadde belooft eñ te kennen ghegheuen. Eñ ten schilde niet vele sp en hadden bp nae den propheet ghesteent/ende versmaedt hebbende door ongheloouicheydt alle Godts beloften / haer seluen door een opgheuen wederom ghebracht in die voorleden slauernye/want si werden heel vergramt ende verbittert door t deerlijck karmen eñ claghen haerder vrouwen ende kinderen/die niet anders dan die doot en verwachten/midts dat si al om besloten waren van die rootsen/die zee ende die ghewapendē mannen/eñ sp nerghens gheen hope van te ontulieden en hadden. Maer Mopses hoe wel die heel menichte op hem vergramt was/gheender swarichept wijckende / en heeft niet opghehouden haer te beloghen / betrouwen hebbende op Godt/want het niet gheloouelijck en was dat hp nae so veel voorteckenen der vrpheyt soude toe laten dat sp souden heel vernielt werden / oft wederom vallen in haerder vpanden macht ende bedwanck. Als hp dan in die vergaderinghe ghestaen was/so heeft hp aldus henliedē aengnelproke.

✳ Waert sake dat eenich menschе v lieder saken wel ende wijsselijc bedient hadde/so behoorde ghp lieden ock in toecomende tijde ock te hopen sulcke zijn soighe ende neerstichept. Maer nu dat Godt aenghenomen heeft v lieden te regeeren eñ beschikē wat grooter dwaelsheyt ist op zijn hulpe niet te hopen/die wt hem seluen door mp v lieden heeft ghedaen ende ghegheuen al dat scheē te dienen tot v lieder weluaert ende vrpheyt. Daerom ock so behoort hp voorwaer dese swarichept eñ benauthept v lieden meer te ontsteken om te hopen : Want hp heeft v lieden willen laten besluptē in dese benaude plaetse/ om dat hp v wt so grootē noot bouē v lieder eñ uwer vpanden mepnighen soude behouden eñ verlossen/ eñ in deser manierē toonen/niet alleen zijn macht/ maer ock die liefde die hp altijt tot v lieder draecht/ want Godt en plach niet ghenadelijck in cleyn dinghen hulpe te doen/maer dan aldermeest alsser alder minst hope is. Daerom betrouwen hebbende op zijn hulpe/die machtich is van cleyn dinghen groote dingen te maken/eñ deser grooter dinghen macht cranck te maken/en wilt niet veruaert zijn vander Egiptenaers oorlochsche ghereetschap/ ende en wilt den moet niet verloren gheuen om dat v die vlucht beledt woit van die zee ende berghen/want Godt is machtighe deser berghen plepn te maken / eñ die zee in lant te veranderen.

Mopses vermaninghe tott e volcke aē die roode zee.

✳ Hoe die zee gheschoort is / makende eenen wech den Hebreeusschen/om den Egiptenaren te ontulieden. Cap. vij.

Als Mopses dese dinghen gheseydt hadde / soo heeft hp die Hebreeusschе int aensien der Egiptenaren tot aen die zee gheleydt : Want midts dat die Egiptenaers die Hebreeusschе voor ooghen hadden/eñ si van veruolghen vermopte waren/so heuer haer beter ghedocht den strijdt wt te stellē tot op dē naesten dach. Maer als die Hebreeusschе tot den wtersten cant vander zee ghecomen waren/ so heeft Mopses zijn roede ghenomen/ootmoedelijck Godt ter hulpen aenroepende/ seggende.

✳ Ghp heere weet dat wp door gheē menschelike conste oft cracht van hier en connen ontuliedē. Dus so isser alleen desen troost/dat ghp desen volcke wilt haer behoudenisse cors verleenen/die Egipten verlaten heeft / eñ tot hier toe ghebracht is/uwen wille ende v beloftē volghende. Dus vliedē wp tot v alleē/ als die berooft zijn van alle ander hope ende raet/alleen op uwe voorsienichept sien wp / die alleen ons mach verlossen van die grammoedighe Egiptenaers. Hierom coemt ons haestelijck te hulpe / ende thoont v macht/ende verweert het volck dat nu heel milhopt van zijn behoudenisse/ tot betrouwen ende hope/wp zijn in swaer benautheden ghestelt / maer dit zijn onse benautheden ende niet die uwe. O Heere dese zee is uwe/uwe is desen berch ock die ons beslupt nochtans desen berch mach door v beuel gheschoort ende gheopent werdē/eñ die zee int lant verkeert / wp moghen ock door die locht om hooghe ont-

dutulieden / ist dat v belieft ons alsoo te verlossen. Als Mopses dese woorden ghebeden hadde / soo heeft hy die zee met zijnder roeden ghesla ghen / met welcken slach sy onuersienlijck ghescheurt werde / eñ haer seluen achterwaerts treckende / heeft den Hebreeusschen bloote aerde ghelaten om te vlieden. Mopses dan siende dat Godt daer teghenwoordich was / eñ dat die zee van haren gront gheweken was / is selue deerste daer voorts in ghegaen / vermanende die Hebreeusschen datse hem cloeckelijck wilden volghen door den weech die van Godt ghegheuen was / eñ blijde wesende van dat voorleden perijckel / hebbē sy Gode ghedanct / om die onghelooueliicke maniere vā haer behoudenisse / die haer so onuersienlijck ghecomen was. Eñ als sy vromelijc na volchden als betrouwē hebbende op die Godlijcke hulpe / soo meynden die Egyptenaers ten eersten dat sy lieden ghemaeckt hadden / dat sy in so openbaer perijckel haerder verderffenissen haer seluen wierpen. Maer na dat sy saghen dat sy lieden verre voorts ghegaen waren: eñ dat sy onbeschadicht ende sonderlinghsel voorts repsden / soo hebben sy met eenē ghedruysschen henlieden begonst te vervolghen / recht oft sy oock den vijen wech souden hebben door die zee / ende die ruyters te peerde voor ut sepndende / quamen sy nederwaerts van den zeecant. Eñ die Hebreeusschen waren nu ut ghecomen op den oeuer die daer teghen ouer was / latende haer vpanden achter rugghe / die welcke swaer waren van wapenen / en oock al wat werden verachtert door die nieuwichept van delen wondere. Maer doen sy saghen dat die Hebreeusschen opt lant waren so betrouden sy dat haer desghelijcx auontuere ghelschieden soude. Maer sy werdē bedroghen vā delen voornemen / niet wetende dat desen wech voor elcken niet ghemaeckt en was / maer alleen voor die Hebreeusschen / eñ dat dien alleen ghecopent was voor die vlucht ighe om dleuen te behouden / niet voor die vpanden die haer vervolchden om te verderuen. Hier om als nu tgheheel hepr der Egyptenaren in die zee ghegaen was / so is die zee wederom ghestoort eñ heeft die Egyptenaren met haren goluen al om beuanghen / midts dat die winden haer oock derwaerts dreuen. Daer toe quamen oock reghenen vt den hemel / eñ scherpe donderslaghen / daer bliremen oock ondertusschen blicten. Oock dreuen daer vierighe stralen / eñ daer en ghebrack niet van alle tghene dat den menschen plach toe ghesonden te werden van Gode als hy gram is / tot haer verderffenisse: Want sy werden oock beuanghen van eenen seer donckeren nacht / ende aldus werde dat gheheel hepr vernielt / alsoo datter niet een wederom thuys en quā die / die boodschap vā deser plagen hadde moghen draghen. Maer die Hebreeusschen en warē nau welyer wel bp haren sinnen van grooter blyschap die sy creghen van soo onghehoepte verlossinghe / bpsonder midts dat sy daer toe saghen haerder vpanden verderffenisse / waer door die vyphert van haer verlossinghe te meerder was midts datter niemāt ouer bleuen en was / die haer wederom beghreerde te brenghen in slauernye / ende om dat Godt haer naerstelijck hulpe sandt. Waer door zijn sy soo om haer behoudenisse ende om haerder vpanden verderffenisse alsoo blijde gheweest / als eenighe menschen daer te voren hadden gheweest / waerom sy oock dyen gheheelen nacht met lof sanghen ende blyschappen ouer bracht hebben. Eñ Mopses heeft een liedeken ghemaect van veerstens met ses maten / inhoudende Godts louen eñ danckseggbingen voor dese teghenwoordighe vrientschap / Dese dingen heb ick beschreuen alsoo ick die in die heyligbe boeckē elck bpsonder gheuonden hebbe. Niemant en derf hem nochtans verwonderen van dese dinghen / als oft die onghelooueliick waren / ist sake dat hy aenmerckt dat den voorleden menschen die oock doen groff waren tot archepdt ghenepcht / eenen wech door die zee oock gheopent is gheweest / als sy in perijckel haren leuen waren / tsy door Godts wille / oft door den wille der natueren / want van gisteren eñ eergisteren / dat is / van voorleden ouden tyden / is die Pamphilische zee gheweken den Macedoniers / doen die van Alexandro gheleydt werden / eñ midts dat sy anders geenen wech en hadde / so heeft die henliedē alsdan eenē wech gheopent / als Godt haren dienst hadde gheordineert te belighen om der Perssen rijck te verderuen / dwelck sy alle ghetuyghen die des coninex Alexanders gheschiedenissen beschreuen achter gheleten hebben. Maer hier af laet ick een peghelijck horder dat hem belieft. Maer des anderen daechs als die stormen der zee / ende die winden / der Egyptenaren wapenen aen den oeuer ghedreuen hadden daer die Hebreeusschē doen haren legher gheslelt hadden / soo heeft Mopses dit bedupdt / dat dit oock ghedaen was door Godts voorsienichept / dat die Hebreeusschē voortaen niet en souden onghewapent wesen. Dus heeft hy die wapenen vergadert / ende die van man te man bedeylt. Eñ hy heeft henlieden nu wel ghewapent tot aen den berch Sinai ghebracht / om Gode daer sacrificie te doene / ende gauen te offeren voor des voler behoudenisse / ghelyck wy te voren ghelept hebben dat hem beuolen was.

In gheender manieren en is dit wōder were / der natueren toe te schrijuen / dwelck alleen door Godts cracht eñ wille boonen natuere ghe schiet is.

✠ Hier eyndt dat tweede boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint die tafel des derden boeckx vander Joden oude gheschiedenissen.

Hoe Mopses twolck vt Egypten totte berch Sina ghelept heeft. Cap. j.

Vander Amalechiters ende haerder ghelellē nederlaghe / ende vanden roof die den Israheliters daer af quam. Cap. ij.

Van Itaguels raet den welcken by Mopsi zynen behouden sone gaf. Cap. iij.

Hoe Mopses opten berch Sina ghinck / ende van daer totten volcke bracht die tafelen der thien ghebooden die hy van Godt ontfanghen hadde. Cap. iiij.

Van het tabernakel dat van Mopsen in die woestijne ghemaect werde / dwelck was ghelijck eenen draech tempel. Cap. v.

Vanden archē daer Mopses die tafelen des wets in ghelept hadde Cap. vi.

Van die gulden tafel ende candelaers / ende vandē outaren des tabernakels. Cap. vij.

Van dat cieraet der bisschoppen eñ der priesters. Cap. viij.

Van Aarons priesterschap / eñ van die wetten der feestdaghen eñ sacrificien. Cap. ix

Van die wettē der sacrificē eñ suyueringē. Cap. x.

Van die wetten der oorloghen / ende van die ghewoonten Cap. xi.

Van een Muyterye tegen Mopsen om ghebreck van noodruft / ende van der muyters straffinghe oft punitie. Cap. xij.

Van die bespieders die dlant van Chananeen bespieden / ende hoe die van daer weder om comende /

den Israheliten eenen grouwel der vpanden maecte. Cap. xiij.

✻ Hier eyndt die tafel des derden boecx.

✻ Hoe Mopses twolck wt Egypten totten berch Sina ghelepdt heeft. Cap. I.

DEse verssche oft nieuwe blyschap die sy buyten hope ghecreghen hadden vā haer behoudenisse is eē luttel verminderdt gheweest door die swaricheydt oft quellyckheydt des weechs/ waer door sy door die woestijne ghelepdt werden na den berch van Sina / midts dat sy daer een quaedt landtschap moesten passeren om groot ghebreck van spijse ende water/want dat lantschap en was niet bequaem den beesten/ende veel te min die menschen te voeden/want het was heel leelyck/ende niet alleen geen vochtichept hebbēde/ daer die vruechten af pleghen te wassen ende sulckē wech mosten sy van noots weghen aennemen/als sy gheenen anderen en hadden. Eñ si droeghen dwater met henlieden eer sy in die woestijne quamen / dwelck sy ghescheppen haddē doort vermaē van Mopses haren leytsman. Ende als dat water haer begaf/soo hebben sy putten ghegrauen met grooten arbeydt/ om die hardichept der aerden/ende aldus creghen si te drincken/ nochtans en vonden sy alsoo noch gheen water goet ghenoech/ende dies oock niet genoech. In deser manieren repsende zijn sy den eersten auondt ghecomen in een plaetse / die sy om haer quade bitter wateren ghenoemt hebben. Maer dwelck te segghen is bitterhept. Ende als sy vermoept waren van repsen ouer wech / eñ sy nv haer ghebreck begonsten te ghenoesen/ midts dat haer victalie wt gherept was/ soo beliefdet haer daer te rusten / want daer was hy auontueren eenen pudt gheuonden die haer track om daer te blijuen / want hoe wel dat dpen soo grooten menichte niet ghenoech en mochte wesen / hy gaf nochtans een luttel solaes om die natuere des lantschaps/ want si hoorden dat si voorts int repsen gheē water met allen vinden en souden/nochtans was dat water oock bitter/ eñ niemanden dinckelyck/niet alleen den menschen/maer ooc niet den beestē Mopses dan siende dat haerlieden den moet ontuallen was/ ende niet hebbende dat hy segghen mochte/ want hy en hadde daer niet te doen teghen eenighe vpanden die hy met machte hadde moghen wederstaen ende verlaghen. Maer die mans met die onstrydtbaer menichte der vrouwen ende kinderen waren al gheluck in perijckel / dus conde hy qualyck raet vinden/ houdende des volcks allendichepdt voor zijn eyghen ongheluck. Want tot hem allen quamen sy alle gheloopen / die vroukens om hulpe roepende voor haer clepn kinderkens/ ende die mans voor haer vrouwen biddende dat hy henlieden niet en wilde verssmaden/ maer soecken eenighe remedie om dleuen te behouden. Hierom heeft hem Mopses tot bidden gheheert Godt biddende dat hy dwater wilde veranderen/ eñ van quaet goet eñ dinckelyc maken. Als Godt dan zijn ghebet verhoorde eñ dese gracie gaf/heeft Mopses een stuck houts ghegrepen dat hy daer auonturelyck vant ligghende / dwelck hy lanck in stucken snydende/heeft in dwater gheworpen. Voorts heeft hy die Hebreeussche ghelept dat Godt haer ghebeden verhoort hebbende / haer belooft hadde water te gheuen nae haer begheerte/ by alsoo sy lieden vromelyck deden dat haer soude benolen werden. Als sy dan vraechden watter van noode was te doene/ dat het water verandert mocht werden/ soo heeft hy geboden dat dalder vroemste ten stryde soudē dien put wtscheppen/ segghende dat als dmeeste deel wt ghescheppen ware / dander soude dinckelyck wesen. Als dit ghedaen was / soo is dwater door dese ghedurighe beroerte puerder ghewordē / gheuende der menichten doen eenen dranck die niet te verssmaden en was. Als sy van daer haren legher vertrocken hadden / zijn sy ghecomen tot Jlim / dwelck gheen quaet lant en was / alsoo dat metten eersten aensicht scheen te zijne / want het bracht voortijdts palmboomen. Maer als sy daer naerder ghecomen warē/ soo hebben sy alle van haer hope daer af bedroghen gheweest/ want daer en waren niet meer palmboomen dan tseuentich/ ende die en waren oock niet seer hooghe/om die dorrichept des landts/ want sy en werdē niet veruerscht van eenighe fontepnen oft loopende wateren / welcker fontepnen daer twaelue waren/ maer sy en waren soo ouerloedich niet dat sy door haer vtuliedende riuierkens den lande vochtichepdt gauen/waerom sy haer ghestelt hebben om tsant wt te grauen / maer sy en conden tot gheen water aderen ghecomen/ende al dupte daer een luttel waters wt / dat was soo turbel van die grauen/ dattet niet dinckelyck en was. Die boomen en droeghen oock niet veel vruchten / om tselue ghebreck der wateren/ waer om isser een murmuratie der menichten opghestaen teghen haeren leytsman/ die alle die sake van haer allendichepdt hem allen op lepden oft aenteghen. Want na dat sy nv een repse van dertich dagen ghedaen hadden / soo begaf henlieden die victalie die sy met henlieden ghebracht hadden/ eñ als si gheen voetsel in dat woest landt en vonden/ soo werden sy bp na mistroostich / eñ midts dat aldus dit teghenwoordich ghebreck haer dede vergheten / soo wel Gode als Mopses weldaden/ soo zijn sy so gram ghewordē/ dattet scheen dat sy haren capitepn souden terstont ghesteent hebben / roepende dat hy die oorsaecke was van haer verderffenisse. Maer Mopses siende dat die menichte aldus vergramt ende soo hittelyck teghen hem verwect was / betrouwen hebbende op Godt / ende op zijn concientie die hy hadde dat hy dese sake wel bedient hadde/ is ghecomen int midden onder die roepers/ ende die hem met steenen driepchden. Ende midts dat hy een sonderlinghe gracie eñ schoonhept in zijn aensicht hadde / eñ ooc seer ghemepnsaemlyck wel spreken conde / heeft hy begonst haer gramschap te versaechten/ biddende henlieden dat sy soo seere niet en wilden letten op desen teghenwoordighen noot / dat sy souden heel ondachtich wesen der voorledender weldaden. Ende dat sy van die swarichepdt die haer nv praemde/ haer herte souden keeren tot Godts gracie eñ gauen/ daer sy soo dickmael bupten haer hope oft mepninghe mede begaeft waren/ eñ dat sy nv ooc hem verwachten souden / die henlieden een goede auontuere verleenen soude/ want het wel ghelooueljc ende der waerhept ghelyck was dat hy haer dese benauthept toe ghesonden hadde om haer vromichepdt/ verduldichept/ ende danckbaerhept te proeuē/ eñ om dat blyckē soude oft die voorleden dinghen meer by haer vermochten oft die teghenwoordighe. Hierom moeste sy haer wachten dat sy door haer onuerduldichept eñ ondanc baerhepdt niet en werden beuonden onweerdich Godts gracie/ eñ sulck als die synen wille verssmaden welcken sy gheuolcht zijn int verlaten vā Egypten/ende die hem Godts dienaer met onrechten hate verwolghen/ bysonder aenghemerckt dat sy niet beclaghen

Marath sept die lchrifture Exod. 15.

Die bybel sept. Exod 15. dat got het thoōde bysōder hout het welck/ hy int water Merrelijck werpende suet ende

Dranckelijc maecte door godē tracht: niet door Mopses conste oft practijcke als Josephus hier schijnt te seggen.

claghen en conden dat sy tot noch toe erghens in bedroghen waren gheweest van alle die dinghen die hy door Godts ghebodt aenghenomen hadde te doen. Voorts heeft hy haer van stucke tot stucke vertelt hoe die Egyptenaers gheplaecht waren / doen sy henlieden teghen Godts wille behouden wilden / ende hoe den vloet den Egyptenaren bloedich ende ondrinckelijck was gheworden/die henlieden soet ende drinckelijck was. Item hoe dat die zee achterwaerts vloeden de haer plaetse verleent hadde om te ontvlieden/ende hoe sy alloo vleuen behielen/daer sy haer vpanden saghen al te maele totten laetsten toe verslooidt ende gedoot. Eñ hoe si die tot dien dach toe onghewapent waren groote menichte van wapenen ghecreghen hadden die haer Godt gaf. Voorts oock hoe dickmael datse Godt wt die wterste periculen der doot bupten alder menschen hope onghelschendt verlost hadde. Dus aenghesien dat hy eewelijck almachtich is / soo en behoordemen doen ter tijdt oock van zijn voorsienichepdt niet te mishopen. Daerom moesten sy met goeden moede alle dinghen lijden/ende sy behoorden te dencken dat gheen hulpe te spade en is / hoe langhe die oock vertrocken werde/ die ymmer coemt die wijle dat die saken noch ganselijk zijnmaer sy moesten vooz vast houden dat Godt haer periculen niet en verslmaedde/maer dat haer vromichepdt ende die begheerte der vrijhepdt gheproeft werde / om dat Godt sien soude oft sy ter liefden van deser vrijhepdt wel souden moghen ghebreck van spijse ende dranck verdraghen/oft dat sy lieuer hadden als beesten in slauernye te dienen haren Heeren diese voeden om haer eyghen profijt. Voorts seyde Mopses dat hy voorwaer soo seer niet en sorchde voor hemselnen/ wandt al waer hy doot gheslaghen / soo en mocht hem niet quaets ghelschieden / als hy sorchde voor haer leuen oft welvaert / midts dat zy door dese steeninghe van hem/ schenen Godts wercken ende raden te verslmaden. Met dese woorden heeft Mopses die ralende menschen tot eenen beteren sin ghebracht / ende henlieden die nv tot dit feyt ghewapent waren / die steenen wt haer handen doen legghen. Maer want hy wel verstondt dat dit volck niet en was sonder saken hier toe verweckt gheweest / daerom heeft hy hem ghekeert tot beedinghen ende smeekinghen. Ende climmende op een hooghe plaetse daermen verre sien mach heeft ghebeden om Godts hulpe in soo benauden ende bedruckten staet/in wiens handen alleē des volcx salichepdt gheleghen was/ende dat hy wilde genadelijck dit vergheuen den volcke dat van grooter swarichepdt verbittert was / eñ daerom nae der menschen maniere anders deden dan sy behoorden. Ende God heeft hem belooft dat hy tvolck besorgen soude/ ende dat die hulpe die sy begheerden nv terstont daer wesen soude . Als Mopses dese dinghen vercreghen hadde / soo is hy ghegaen tot die menichte / die welcke siende aen hem dat hy door Godts beloften verblijt was / hebben oock haeren druck af ghelepdt/ aennemende blijde aensichten. Daer nae is Mopses ghestaen int midden der verghaderder menichten. ende heeft ghesept/ hoe dat hy een remedie van Godt bracht teghen delen teghenwoordighen noot. Ende niet langhe daer na isser een groote macht van quackelen (welcken aerdt van voghelen den hoeck van Arabien bouen ander landen voedet)ouerghecomen tot die Hebreeusschе / welcke quackelen vermoepdt waren van langhe te vlieghen ouer die zee daer sy ouer ghecomen waren/ haestende haer nae die ruste des lants. Ende die Hebreeusschе hebben die spijse als van God gesonden te strijde ghegrepen/ soeckēde daer door een remedie van haerlieder hongher. Ende Mopses heeft hem wederom tot bidden ghekeerdt/ om Godts hulpe die hem belooft was/ende nv beweesen/ende Godt heeft den volcke dat aldus ghevoedt was/terstont noch ander voetsel ghesonden. Want die wijle dat Mopses heel biddende zijn handen opwaerts hief/isser eenen dau vanden hemel gheualiē. Ende als desen dau aen zijn handen cleuende dick geworden was / soo heeft hy vermoeden ghehadt dat dit voetsel oock van Gode ghesonden werde/ende hy heuet ghelmaeckt/ende als hy dat bevonden hebbende blijde was/ soo heeft hy het volck dat daer niet af en wiste / mennende datter door winters onweder sneeude/ vermaendt ende ghelepdt dat sy doelden in haer meyninghe / ende dat dit gheenen ghemeynen dau en was die vanden hemel quam / maer datter eenderhande voedtsel oft spijse was / dat haer wten perijckel des honghers brenghen soude/als sy anders gheen hulpe van victalie en hadden / ende terstondt heeft hy dit eerst gheten/ende haer voorts tselue ghegheuen dat zijt ghelooven souden als zijt selue gheproeft hadden. Maer sy liedē seer verblijt zijnde van dese nieuwe spijse / hebben dit nae zijn exempel oock ghenut / welcke spijse van soetichept seer bp nae ghelijck was den honich/maer van ghedaente waert gelijck eenderhande specerye/dweic ghenoemt is Bdellium/in grootheydt ghelijck den Coriam der sade/dit verghaderde elck voor hem selnen te strijde. Maer daer na werden sy terstont met een gebot vermaent dat sy ghelijckelijck elck maer een Assarons mate en souden tot elcken daghe vergaderen / want dese maniere van spijse en soude haer niet ghebrieken/dwelck daerom ghedaen was / om dat die crancke dies oock gheen ghebrec en souden hebben/alst die vroomste te veel vergaderdt souden hebben door haer ghierichept. Daerom alsser pemandt dit ghebodt verslmadende meer vergaderdt hadde dan die ghesette mate die was meer vermoept / maer hy en hadde dies niet te meer dan dander / want wat hem ouer de bouen die Assaronis mate totten anderen dach / dat werde onnut/ wandt het verderf van bitterhepdt ende van wormen/alsoo goddelijck ende wonderlijck was dese spijse. Eñ sulcke wrake ghelschiede den genen die dese spijse ouer hielen/ welckr natuere was dat soo wie die hadde / gheen ander spijse en begheerde. Oock werdt in onsen tijden dat selue gheheel landtschap met dese maniere van spijse beregent/ ghelijck Godt in voortijden ter liefden van Mopses dese spijse nederwaert gesonden heeft. Dit noemen die Hebreeusschе Manna / wandt dit woort Man/is in ons tele een vraechwoordeken vraghende / wats dat? Aldus hebben die hebreeusschе door die spijse een ghedueraghe blijschap ende vrijhepdt ghecreghen/waer mede sy daer nae veertich Jaren lanck ghevoedt zijn geweest/want so langen tijdt bleue sy in die woestijne. Maer doen sy haren legher vertrocken hadden vander plaetsen daer dese dinghen eerst gelschiet zijn/ nae dat sy in Raphidim ghecomen waren / soo leden sy ouer grooten dorst / om dat sy in die voorleden daghen luttel fontepnen ghevonden hadden/ende doen ghecomen waren in een landtschap dat heel sonder water was/hierom zijn sy wederom op Mopsē vergramt gheweest . Maer hy een luttel wijckende des volckr ralende grammoedichepdt/heeft hem ghekeerdt tot bidden: biddende Godt dat hy die den volcke in haren noot spijse ghegheuen hadde, nv ook wilde dranck verleenen in den wtersten noot des volckr / dat nv hy nae van dorste verginck / aenghemerckt dat die spijse alleen in sulcken staet niet baten

en mochte. Maer Godt niet verbeydende heeft Mopsi beloeft dat hy haer een fonteyn soude verleenen eñ oueruloedichevdt van wateren / wt sulck dinck daer zijt ghecnsins wt hopen en souden. Dus heeft hy Mopsi geboden dat hy met zijn roede slaen soude eenen steen die voor hem was/eñ daer wt epschen dat si begheerden/want hy wilde dat si lediclijck eñ sonder arbeyt drancrijgē souden. Als Mopses dese woorden van Godt ghehoort hadde/so is hy wederom totten volcke ghegaen dat hem verwachte/ende met starrenden ooghen op hem sach/want sy saghen hem doen af comende van die hoochde. Die welcke af ghecomen zijnde/heeft ghesepdt hoe Godt henlieden van dier noot ook soude verlossen ende haer behoudenisse verleenen door een maniere die si niet ghehopt en hadden/te weten / dat daer eenen vloedt soude bersten wten steen. Als si dit hoorden werden si veruaert/meynende dat si lieden die hy nae doot waren van dorste/souden moeten dien steē doorhouwen. Maer Mopses heeft dien steen met zijn roede ghesla ghen / waer door hy terstont open spranck/stortende wt oueruloedelijck veel waters dwelc seer claer was. Eñ si liedē door dat onverhoet mirakel verwondert wesende/werdē verfraept alleē door daensien van desen wondere/eñ terstondt hebben si met seer groote ghenoechte ghedroncken / om dattet water soet was/eñ sulck alst behoorde te wesen dat van Godt ghegheuen was / waer omme sy Mopsen seer groot ghe acht hebben/den welcken sy saghen Gode soo weert te zijne/met sacrificie Gode danckende nae haer vermoghen / voor die weldaet die si ontfanghen hadden. Eñ die heylighe schriften ghetuyghen die inden Tempel Gode geheylicht zijn/dat God Mopsi te voren gesept hadde dat den steen wt hem selven soude vloeden water gheuen.

✕ Vander Amalechiters eñ haerder ghesellen nederlage/eñ van den roof die den Israheliters daer af quam. Cap. ij.

Cap. ij. Exod. 17.

ALs den naem der Hebreeusscher nv verre ende breedt vermaert was/ende die nieu maren van henlieden ouer alle natien der lupden daer rondts omme ligghende verstroydt waren / soo zijn die bewoonders van dien landen seer veruaert gheworden/die welcke tot ouer ende weder ouer boden sendende/hebben malcanderen verweckt dat si die aencomende menichte souden af dryuen / oft ook vernielen waert haer mogheliick. Eñ die principael stokers van deser oorloghen waren die ghene die dlant van Goboliten eñ die stadt Petra bewoonden/ ende werden Amalechiters ghenoemt dalder strydtbarichste van dien volcken. Dese Coninghen hebben malcanderē ende haer na gebueren verweert ter oorloghen teghen die Hebreeusschе / segghende dat dit vreemt hepr van Egipsche vluchtighe ballinghen haerlieder verderfenisse op handen hadden / die sy niet en behoorden ongheacht te laten/maer eer haer macht grooter werde door eenich vruchtbaer landtschap dat si mochten inne crijgē/ende eer sy te cloecker werden/wt haerlieder stillichept so behoorden sy die eerst te bestryden/eñ also mochten die sonder perijckel verduct werden. Eñ dattet beter ware haerlieder opset in die woestyne te straffen / dan te verbeyden tot dat si goede ende rijcke steden gecreghen souden hebben. Want dat behoorde den voorsieninghen toe/der vpanden beghinnende macht ten eersten te wederstaen/ende niet verbeyden tot dat die door daghelyckschе vorderinghe eñ ghelucken vermeerdert werden ende lieuer te beloighen dat si int perijckel niet en quamen/dan wten perijckel te gera ken als si daer in comen waren. Nae dese boodschappen ouer ende weder ouer ghelonden/isser ghesloten met ghemeyn rade / dat sy die Hebreeusschе souden bestooten ende arbeyden om die weeh te dryuen. Mopses en dachte doen nerghens min op/ dan van eenighe beroerte der inwoonders van dien lande. Hierom als hy twolck sach veruaert wesen / ende gherucht maken/die onuersiendlijck eñ onbereyt souden moeten slaen teghen so veel bereyde eñ ghewapende vpanden/heeft hy zijn volck vermaent dat sy betrouwen hebbende op Godts woort/waer/door sy die vryheydt ghecosen hadden / bouen die slauernye van Egipten / niet anders dencken en souden dan die victorie. Eñ dat si niet achten en souden oft vreesen dat si lieden in wapenen/ghelde/victalie / eñ ander dierghelijcke hulpen der oorloghen / crancker waren dan haer vpanden. Maer aenghesien dat sy Godt hadden voor henlieden teghen die vpanden staende/dat si sulcke moeden souden aennemen/ als oft si in menschelijcke rijcdommen eñ hulpen machtigher waren dan haer vpanden. Eñ si wisten wel hoe grooten hulper dat Godt was / den welcken sy so dickmael in swaerder periculen gepoeft hadden/ die selue ook op haer vpanden vergramt was / ende der Hebreeusscher vrient / welcke vrientschap ghenoech bethoont was/ten tijde als hy den honger eñ dorst miraculoselijck van haer verdienen heeft. Itē doen hy henlieden besloten zijnde tusschen die zee eñ berghen/haer bouen hope een ontcomen lichtelijck verleende. Voorts behoorden si ook so veel te meer nae die victorie te haken/aenghesien dat haer na die niet meer en soude ghebreken van alle tghene dat eenen menschelijcken leuen aengaet. Als Mopses met sulcken reden den volcke moet ghegheuen hadde/heeft hy tot hem gheroepen die honderste eñ treffelijckste mannen/vermanende haer allen / ende elcken bysonder / te weten die longhers / dat sy den ouderen souden onderdanich wesen/ eñ die ouders dat si alle die ghehoden van haren oversten capitepn souden waer nemen/ende onderhouden. Aldus hebben si alle perijckel versmaet/begherende te strijden/ want sy hopten dat desen strijdt haer soude een epnde maken vā alle allendicheden. Eñ si baden Mopsen wt haer selven/dat hy henlieden terstont teghen die vpanden lepden wilde/ende dat hy door langher vertreck die wackerheydt der rupteren niet en soude laten verslapen. Doen heeft Mopses sommighe mannen wt gheroren/die bequaem waren ten strydе/ende ouer dese heeft hy capitepn gemaect Jesum den sone Naue/wt Ephrems ghesla chte/eenen man die van daden eñ radē vroom was/eñ seer godvruchtich/waer in hy Mopsi zijnē meester niet ongheliick en was. Sommighe scharen heeft hy also ghestelt/ dat haer niet en soude moghen benomen wordē dat aenhalen des waters. Ook heeft hy veel ander gelaten tot bewaernisse des legers/eñ der menichten die niet strijdtbaer en waren. Aldus hebben si henlieden inden nacht berept ten strijde/ende als si haer wapenen ende lichamen al wel beschickt haddē/stonden si wachtende nae het oorlosch teecken van Mopsen te hooren die welcke ook met Jesu alle den nacht ouer raet hielt/hem onderwijsende van die ordenen der hepren te schickē. Als nv den dach nakende was soo vermaende Mopses den Capitepn dat hy ghenoech dede der hope die hy van hem hadde/ende dat hy desen strydt gheluckelijck volbrenghende/mocht groote eere ende lof by die rupters verkrijgen. Desghelijcx die beste vanden Hebreeusschen elcken bysonder/ende terstont daer na heeft hy alle die ghewapende

pende mannen met woorden tot vromichepdt ende sterke/ende als hy die aldus onderwesen eñ moet gegheuen hadde/so heeft hyse Gode eñ Jesu bevolen/ maer hy is op eenen berch gheclommen. Ende als sy nv handt teghen handt ghecomen waren/ eñ sy vromelijck streden/ soo en ghebraken haer oock gheen vermaninghen van malcanderen. Eñ so langhe als Mopses zijn opgheheuen handen wilstack/so ghincxen Amalechitres die auontuere des stryds teghen. Maer doen Mopses vermoeyt was/van het wilsteken zijnder handen/ende hy merckte dat zijn volck (so dicmael als hy zijn handen liet nederlincken) haren vpanden weken/niet connede wederstaen haerlieder oploop. Dus heeft hy Aaron zijnen broeder/eñ Hur/Marie zijns susters man/ die daer by stonden gheboden dat si sonder ophouden zijn handen op hielden/ende dat si die van vermoetheden niet en lieten nederwaerts vallen. Als dit dan aldus ghedaen werde/so hebben die Hebreeusschen heerlyck die victorie ghecreghen. Ende die Amalechiters soudē veel verliest hebben gheweest/en hadde den ouercomen den nacht ghedaen/waer door die sommighe van henlieden gheuloden ende verborghen zijn gheweest eñ also het leuen behouden/welcke victorie sulc was dat onse voorouderen nopt gheen heerlycker oft profytelycker ghehadt en hebben. Want si hebben het heyr henlieden teghencomende nederghevorpen/eñ ter vlucht gekeert/eñ alle den genen die daer al rōsomme woonden hebben sy grooten grouwel ghemaect/daer toe hebben si voor haers arbeydts loon eenen rycxelycken roof van daer ghebracht/want sy hebben der vpanden legher oock strydende ghewonnen/waer door si allegader int ghemeyn / eñ elc bysonder rych zijn geworden/dien tot dien dach toe voor haer seluen nauwelijcx haren dagheliickxschen cost en conde gecrijghen. Dese victorie en heeft henlieden oock niet alleen profytelijck gheweest te dien teghenwoordighen tyde/maer oock in nauolghende tyden. Want door dien strydt en zijn niet alleē haerder vpanden lichaemen verslaghen gheweest/maer haer moeden werden oock heel ghebroken/ alsoo dat sy van alle den volcken rontsomme gheleghen ontsien werden/ende si zijn daer door zeer rych ghevorden: want in der vpanden legher werde veel goudts eñ siluers gheuonden/ ende veelderhande metalen huysraet ende vaten om daer wt te eten oft in te coken ende een groot ghetal gemunt ghelts. Daer toe oock veel gheweuen laken eñ cleederen / eñ vercieringhe van wapenen/ende ander heyrlegers eñ oorloochs ghereetschap oft huysraet / met verscheyden rooven van lastdraghende beesten/eñ bagagien die een heyr pleghen te volghen. Oock heeft dese voorspoedicheyt die Hebreeusschē veel cloecker gemaeckt eñ oock veel meer belocht om vromicheyt ende neerstichedt te ghebruycken / want sy haer lieten duncken dat si alle dinghen souden crijgen/ by also si die vromicheyt neerstelijc oeffendē. Alduldanigen eynde heeft desen strydt ghehadt. Des anderen daechs heeft Mopses die lichamen der ghedooder vpanden berooft/ende die wapenen vergadert/die/ die vpanden int vlieden af ghevorpen hadden. Eñ den genē die vromelijcxste gestredē hadden/heeft hy seker loonen bedeyt. Eñ Jesum haren Capiteyn heeft hy in die vergaderinghe ghepresen/wiens lof die ruyters met aenroepinghen oock hebben ghethoont oprecht te zijne. Eñ desen strydt heeft den Hebreeusschen so wijt van bloede gheweest/datter niet een van henlieden inden strydt ghebleuen en is / daer tghetal vander vpanden doode lichamen ontallijck bleef.

Als Mopses dan slachofferanden ghedoot hadde tot danckbaerheyt/heeft hy Gode eenen outaer ghestelt/eñ te voren ghesept/dat die Amalechiters totten laetsten man nae ghedoot souden worden/alsso datter niet een van dien ghesachte en soude ouerblijuen/om dat si die Hebreeusschē met wapenē van selfs sonder ghetercht te zijne/bestormt hadden/ende dat in die woestijne daer si in last waren van grooten ghebreke. Ten laetsten heeft Mopses den capiteyn des heyrs met eenen heerlycken maeltyt ghetracteert. Dit was den eersten strijt nae den wtganc van Egipten/inden welcken si haerlieder vpanden die haer sterckelijck aenrochten/ met eenen swaren slach nederghelept hebben: waer nae sy een deel daghen hebben victorie teeken ghehouden / ende haer crachten met rusten vermaeckt. Voorts hebben sy met een gheschicht heyr haer repse vervolcht / want tgetal van haren ghewapenden mannen was doen vermeerdert / eñ aldus allenxken voortgaende / zijn sy op die derde maent nae dat si wt Egipten getrocken waren/tot aenden berch van Sina ghecomen/ daer Mopses het visioen vanden bernenden braemboesch ghesien hadde/ghelijck wy nv te voren ghesept hebben.

✳ Van Raguels raet den welcken hy Mopsi zijnē behouden sone gaf Cap. iij.

Als dan die tijdinghe van dese voorspoedige repse tot Raguel ghecomen was / soo is hy hem te ghemoete ghecomen/hem ionstelijck gheluck biedende/om Mopsen eñ Sephoram/eñ haer kinderen te groeten. Mopses dan verblijt zynde van zijns swaghers aencoemste/heeft Gode sacrificie ghedaen / eñ den volcke eenen blijden maeltijdt ghegheuen/by dē braemboesch die ongheschent vanden viere ghebleuē was. Ende die wijle dat die menichte elck by zijn maechschap weerschap hiel/soo heeft Aaron metten zijnen tot hem nemende Raguel Gode loffangen gesonghen/louende hem als den oorlpronck van haer salichept ende vryheyt. Ook hebben si haren Capiteyn Mopsen met liedekens van ionsten gheeert/ door wiens deucht ende vromicheyt haer alle dingē nae haer begheerte vergaen waren. Raguel heeft oock bysonder veel ghelonghen ten loue des volcx/ ende veel ten loue van Mopses des volcx behoudere/door wien soo veel stercke ende goede mannen geregeert werden. Cap. iij. Exod. 18.

✳ Des anderen daechs heeft Raguel ghesien hoe Mopses ouerallen werde met groote menichte van saken (want hy sichte die twisten ende kyuagiē der gheender diet van doene hadden / midts dat sy alle gheschillen tot hem ouerbrachten / meynende dat si door niemants anders vonnisse en soudē haer recht hebben moghen behouden/ende midts dat die ghene die haer sake onder sulcken rechter verloren/ dat goets moets leden/so heeft Raguel doen ymmer gheswighen / niemanden willende beletten dat hy niet en soude hebben moghen ghebruycken die recht ouerdichept van sulcken man. Maer als hy hem ten laetsten sach van die werringhe der saken ontcommert/heeft hy hem bysonder aenghesproken eñ gheleert wat hy behoorde te doene/hem radende dat hy die minste saken ander mannen soude laten onderscoecken ende oordeelen/eñ dat hy alleen die grootste saken der gemeynten handelen souden. Want daer ander mannen genoech waren onder die Hebreeusschē/bequaem ghenoech om die twisten te beschepden /dat gheen mensch alleen machtich en was/ oft en conde besorghen die weluaert vā soo veel duysentich menschen/ten ware een die Mopses gelijck ware

ware. Hierom (seyde hy) aenghemerckt dat ghy wel weet / v gauen die den volcke alst int perijckel ghestelt was / profijtelijck gheweest hebben / soo spaert v selues / ende gheeft sommighe andere den oorlof ende macht / dat sy tusschen malcanderen moghen haer twisten nae recht slichten. Maer weest ghy alleen metten godtsdienst becommert / op dat ghy te lichtelijcker het volck moecht wt den teghenwoordighen noot verlossen. Voorts rade ick v nae mijn beste / dat ghy die hepren ondersoeckt ende telt / ende die bedeylt in thien duysenden / makende ouer elck sulcken hoop eenen Capiteyn oft hooftman / ende dese hoopen suldy wederom bedeylen in hoopen van duysent mannen / ende die wederom in hoopē van hondert mannen / ende voorts van vijftich mannē / ende die voorts deylen in rotten van dertich / ende van twintich / en van thien rupters. Ende daer nae suldy ouer dese aldus bedeylt Capiteynen oft rotmeesters maken / gheuende elcken van dien zijnen naem van tghetal der rupteren die onder haer zijn sullen. Maer rechters suldy maken mannen die seer deughdelijc ende rechtueerdich zijn / ende die kiesen met des volcx consent / welcke rechters sullen oordeelen van allen haren twistighen saken. En ist datter by auonturē yet swaers dats valt te oordeelen / dat sullē die tot v seynden om dat te oordeelen / ende aldus en salder niemant vandē Hebreeusschen van zijn recht berooft werden. Ende ghy sonder belet Godt dienende / sult den hepre veel meer zijn gratie verweruen.

✠ Desen raedt van Raguel heeft Mopses seer gheerne aenghenomen / ende hy heeft ghedaen alle daer hy hem af onderwesen hadde / nochtans hem selues desen vondt niet toeschrijuende / noch den gheuer dees raets verswijghende. Maer hy heeft in die vergaderinghe tvolck aensprekende / haer te kennen ghegheuen / wiens vont ende raedt dat dit was. Oock heeft hy in zijn boeck Ragueli toegheschreuen / dien vondt van die ordenen der rupteren / ende der oordeelen / lieuer willende diet verdient hadden / haren lof niet te benemen / dan eens anders eere te hemwaerts nemen / alsoo dat men hier wt oock zijn deughdelijckheyt wel mach mercken / waer af te zijnē tijden dickmaels sal gesept moeten werden. Binnen desen middelen tijde allst volck in dese plaetsen bleef / soo heeft Mopses in die vergaderinghe ghelept dat hy op den berch Sina ghinck / om daer met Godt te spreken / ende yet profijtelijcx voor henlieden van daer te brengen. Ende hy gheboot dat si lieden binnen dien tijdt haer legheren souden stellen daer by om alsoo Gode naerder te wesen.

✠ Hoe Mopses opten berch Sina ghinc / ende van daer totten volcke bracht die tafelen der thien ghebooden die hy van Gode ontfanghen hadde.

Cap. iij.

Als Mopses dit ghesept hadde / so is hy ghecommen opden berch die den alderhoochsten berch is van dien lande / die om zijn ouergroote hoochheydt eñ zijn steyge clippen / niet alleen der menschen opgane / maer ooch haer opsien moede maeckt / alsoo dat hy niet sonder reden werde voor heylich ghehouden om Godt die daer op woonde. Dus hebben die Hebreeusschen nae haers Capiteyns beuel haren legher vertrocken / neder staende aen die onderste beghinselen vanden berghe / seer groot verlanghen hebbende wat goets hy van Gode wederom brenghen soude / alsso hy belooft hadde. Ende die wijle dat si harē leytsman verwachten / hebben si feest daghen ghehouden / houdende die supuerheydt soo wel in ander dinghen / als ooch int deruen vander vrouwen ghebruyck / oft versaminghe / drij daghen lanck / alsso haer ghebooden was / met ghestadighe ghebeden Godt biddende / dat hy Mopsen wilde ghenadelijck ontfanghen / ende henlieden eenighe ghifte senden dat haer moeht oorbaerlijck zijn om haer leuen wel ende gheluckichlijck te ouerbrenghen. Daer en tusschen ghebruyckten sy ooch costelijcker spijse / ende vercierde haer selues met haren huysvrouwen ende kinderen met cierlijcker ende schoonder cleederen. Als si dus twee dagen lanck met goede chier maken ouerghebracht hadden ende den derden dach nu aen quam / so heeft daer eē wolcke buyten die ghewoonte ouer den gheheelen legher der Joden ghehanghen / hooghe in die locht ouerdeckende die tenten soo verre als die ghespreydt laghen / maer dander deelen des hemels bleuen heel claer blinckende al rondts omme. Daer nae zijnder groote stormwinden met reghenen seer sterckelijck neder geuallen / ende veel bliremen dickmael blickende / hebbent volck seer veruaert / ende die vlighende stralen betreckendē dat Mopses nae zijn begheerte met den ghenadighen Godt ouerromen was. Die dit lesen sullen nemen dit alsoot elcken believt: maer my en was voorwaer niet gheoorloft anders te segghen dan in die heylighe hystorie ghelchreuen zijn. Voorts als die Hebreeusschie dat onghewoonlijck onweder ende tempeest ghelien hebben / ende dat grouwelijck gheruysch in haer ooren sloech / werden si wter maten seer ontstelt ende veruaert. Want die nieuwicheyt deser dinghen veruaerde henlieden / ende ooch die ghemeyn fame van dien berghe / te weten / dat Godt dien dickmael besocht. Hierom hebben si henlieden binnen haer tabernaculen ghehouden al truerende / meynende dat Mopses doodt was / ende dat si lieden allegader / als hy door Godts gramschap wech ghehaelt was / sulcke doot ooch souden steruen moeten.

✠ Alst aldus ghestelt was / siet so openbaerde hem Mopses verheucht van blyschap / ende met zijn aensicht bethoonende hoe dat zyn herte vā blyschap opspranck. Ende doen si hem ghelien hadden / so is terstont alle vreese van haer ghenoden / ende in dier stede is gecomen een hope van eenich groot goet. Want die locht heeft tot zijnder coemst haer eerste claerheyt ende puerheyt aengenomen. Terstont heeft hy tvolc vergadert / om te hooren wat gheboden dat hy van Gode brochte. Ende als hy ghemerct heeft dat si alle vergadert waren / so heeft hy van een hooghe plaetse daer hy van haer allen mocht ghehoort werden / henlieden aldus aenghesproken.

Hier verwijcht Josephus hoe die Israheliten een guldē Calf aenbaden / eñ die plaghe die haer daer af quam / als ter vreese staet. Exod. 31.

✠ Ghy Hebreeusschie mannen / die alderbeste ende opperste Godt / ghelijck hy te voren nopt onse begeerten verstmaet en heeft / alsoo heeft hy nu ter tijt my v lieder bode oft legaet ooch seer goedertierlijck ontfanghen / ende hy is nu in v lieder legher teghenwoordich / ende ghenadich / om v lieden te gheuen een maniere ende reghel van leuen / sulck datmen gheen saligher en mochte verdincken. Hier om bidde ick v lieden door hem / ende door zijn grootdadige werckē / dat ghy niet en verstmaedt tghene dat ick v segghen sal / mijn elepnichepdt aensiende / ende dat ghy eē menschelijcke tonghe hooren sult. Maer aenmerckende die goethept eñ die oorbaerlijckhept der ghebooden / so bekendt dat door Godts heerlychept / die om v lieder profijt te vorderen hem niet en heeft verontweerdicht my te beslighen tot eenen bode oft middelaer. Want ick Mopses Amrams eñ Jochebets sone / en sal v dese ghebooden niet gheuen / maer Godt die om v lieder salichept den vloet Nilum heeft doen vloedē van bloedighe wateren / die der Egiptenaren hert-

nec-

neeckicheyt met so menigherley plaghen ghebroeckt heeft/die v lieden door die zee eenen vasten wech gemaert heeft/die v lieden spyse uyten hemel verdacht heeft te senden / als ghy alles dinex ghebreck hadt/ die v lieden als ghy dranck begheerde uyten steen heeft water doen overvloedelijck springhen / door wien Adam zijns voordrufts ghebruyck van der aerden ende vander zee ontfangen heeft / door wien Noe die diluuie ontgaen is / door wien Abraham den oorspronck ons ghesiachts / uyter dolinghen verlost/een beritter des landts van Chananeen ghevorden is/door wien Isaac gheboren is van zijnen ouders/als die van ouderdom verginghen / door wien Jacob verciert is gheweest met tweelf eerlijcke sonen/door wien Joseph president van Egipten ghevorden is/dese(seg ick)heeft v dese gheboden. Ick en ben anders niet dan een taelman oft vercondiger van soo grooten God. Dese geboden sultdy voor seer heylich houden/ende lieuer dan v huysvrouwen ende v kinderen/want desen gheboden onderdanich wesende/sultdy een weeldich ende salich leuen leyden/ ghebruyckende een vruchtbarich lant / ende die stille zee/ende suit afcoemsten van kinderen crijgen/die na der natueren wetten sullen gheluckich wesen / ende ghy suit uwe vyanden altijdt vermaerlijck wesen/ want ick heb met Godt by hem wesende gesproken/ ende zijn onsterffelijcke stemme ghehoort/so grooten herte draecht hy tot v lieden / ende tot wo ghesiachts welvaert. Als hy dit ghesept hadde / soo heeft hy twolck met haren hysvrouwen ende kinderen aenghebracht dat si Godt souden hooren tot henlieden spricken/ ende leeren wat si moesten doen/om dat zijn woorden niet van minder weerden en souden zijn/ waert dat die door een menschelijcke tonghe in haer herte vielen. Aldus hoorden si alle gader een stemme van boven hooghe nedercommende also dat zyt alle verstonde. Ende die geboden die Mopses in twee tafelē achter ghelaten heeft/en is niet gheoorloft met die selue woorden openbaerlijck uyt te spreken/maer wy sullē alleenlijck den sin van die te kennen gheuen. Want deerste ghebot leert ons.

- J Dat God een is/ende dat hem alleen moet godelijcken dienst bewesen werden.
- ij Dat tweede/datmen gheen beelt van eenich dier en sal aenbidden.
- iij Dat derde/datmen niet en mach te vergeefs sweeren.
- iiij Dat vierde/datmen die ledicheyt vanden seuenstē dach met gheen werck en sal onteeren.
- v Dat vijfste/dat elck zijn ouders moet eerē.
- vj Dat sesde/Dat elck hem wachten moet van dootslaen
- vij Dat seuenste datmen gheen overspel doen en sal
- viij Dat achtste/datmen niet stelen en sal.
- ix Dat negheniste/datmen gheen valsch getuyghenisse gheuen en sal.
- x Dat thienste/datmen niemants anders goet begheeren en sal.

Als die menichte dit blijdelijck van Godt selue gehoort hadde / alsoo Mopses haer te voren ghesept hadde/so heeft hy die vergaderinghe laten scheyden ende wech gaen. Maer op die ander daghen quamen si dickmael tot haers lepts mans tente / ende begheerden dat hy haer oock wetten oft rechten soude vā Godt brengen. Ende Mopses henlieden hier in belieuende/ heeft wetten ghehaelt/ende heeft henliedē op dē selue tijdt ghestelt wat ende in wat manieren si behoorden altijdt te doene/ghelijck te zijnē tijde sal gesept werden/want ick wil dē meesten deel der wettē uytstellen tot op eenen anderen tijdt/om een bysonder boec daer af te schrijuen.

✠ Op na oydē selven tijt is Mopses wederom op den berch Sina gheclommen/het volck te voren vermanende/want hy en wilde niet dat si liedē zijn opgaen besien souden. Ende doen hy daer langher bleef/ want hy veertich daghen wech was / soo begonsten si te sorghen oft hem pet quaets oft swaerts geschiet ware. Ende in soo veel allendicheden en heeft haer gheen dinck so seere bedroeft / als die vreese oft vermoeden van Mopses doot/want die rumoeren/ oft het segghen der luyden/waren verscheyden / midts dat die sommige seyden dat hy vanden beesten verslonden was/dwelck sulck meest seyden die hē minst lief hadden. Den anderen dochtet der waerheydt ghelijckelijcker dat hy van Gode wech ghevoerdt was. Maer die/die wijste warē blē nē twijfelachtich tusschen beyde dese sententien/ midts dat si saghen dat het een van desen niet en was vreemt van der menschen auontueren/ende dat dander des mans deughdelijckheyt oock beter gheleeck/ende zijn auontuere leden si ghenoech met goeden moede/ maer sy bedroefden haer van haer eyghen schade/dat si van sulcken regeerder ende beschermen beroofft waren / wiens ghelijck te vinden haer docht onmoghelijck te wesen/ende die sorchfuldicheydt en liet haer niet hopen/ende want haer die hope benomen was / soo en conden si sonder druck niet wesen / ende sy en dorsten oock haren legher niet vertrecken / midts dat haer verboden was zijn wedercoemste te verbeyden. Ten laetsten als die veertich daghen/ende soo veel nachten ghepasseert waren/ soo quam hy wederom/binnen welcken tijde hy gheen menschelijck voetsel ghesproeft oft ghenomen en hadde / ende met zijnder wedercoemst heeft hy alle die legheren met blijschap vervult/geuende henlieden te kennen dat Godts voorsienichept haer by was / ende dat hy die manieren om wel ende salichlijck te leuen / binnen die daghen gheleert hadde/hoe dat God oock begeerde dat sy hem souden een tabernakel maken / daer hy in soude neder dalen/so dickmael alst hem beliefde/dwelck si oock int vertrecken met henlieden dragen mochten/alsoo dattet niet meer van noode en ware opden berch Sina te climmen. Maer dat Godt haer ondertusschen besoeckende / ende by nae met haer woonende / altijdt mocht haren beden ende begheerten by wesen. Voorts seyde hy/dat die mate ende die forme van dit tabernakel hem te voren ghetoondt was / ende datter nv niet en ghebrack/ dan dat sy lieden haer souden terstondt haesten om dit te maken. Als hy dese dinghen ghesept hadde/ soo heeft hy twee tafelen voorts ghebracht / houdende in haer beschreuen die thien geboden / in elcke tafel vijue/ende die schrifture was Godts handt.

Die Hebreeusche dan seer verblijt zijnde vā Mopses teghenwoordicheydt/ende van zijnen woorden/ hebben elck voor haer selven ghevoert tot het maecksel des tabernakels/goudt/silver/coper/materie van schoonen houte/dat teghen het verderuen seer hart was/ghepten hayr/ende schaeps vellen / eendeels van blau hemels verwe/ende eendeels van rooder vermen / die sommighe oock van wit blinckende verwe / dander gheverwet met purpur bloeme. Ende hier toe noch wolle met die selue verwen gheverwet / ende fijn lijnwaedt / ende costelijcke gheslreente/die tot cieraet int goudt pleghen beslaghen te worden. Ende daer en bouen noch een

groot

groote macht van welrieckende specerijen. Want sulcke dinghen waren die materie van dat tabernakel / dwelck anders niet en was dan eenen repsighers draghelijcken tempel. Hier om als dese dinghen seer heerlijck gheghenen waren / van elcken man daer hooft voor hooft gheuende / waer onder die sommighe ock meer gauen dan haren hupsrijckdom wel lijden mocht / soo heeft die prophect Mopses constighe werckmeesters na Godts beuel gheskelt ouer dit werck. Maer dit waren sulcke werckmeesters / datmen gheen ander desghelijckx en hadde moghen kiesen / al hadden die saken ock des volcx raet ende keure bi wolen gheweest. Deser namen staen ock noch ter tijdt in die heylighe boecken geschreuen / te weten / Beseleel wt Judas geslachte / die sone van Vri ende Maria / die Mopses des hooftmans suster was. Ende Eliab Jsmaths sone / wt Dans ghellachte. Ende het volck gaf soo blijdelijck haren dienst / ende den cost hier toe dienende / datmense met een ghebot moeste bedwinghen / ende mēt die stemme van eenen wt roepen vermanen / datter niet meer materien van noode en was: want dit den werckmeester aldus dochte. Ende aldus hebben si dat maecksel des tabernakels begōst / waer af Mopses haer die mate ende die groote bewees / alsoo hy die op den berch wt Godts aensprake gheleert hedde. Ock heeft hy haer gheschicktelijck alsoot behoorde / ghewesen ende beschreuen hoe groot dat die ghereetschappen oft varen moesten wesen / daermen die sacrificien ende heylighe diensten mede doen sonde. Ock en waren der vrouwen ghiften niet minder / die welcke gauen die stoffe oft materie / behoorende tot die priesterlijcke cleederen / ende die ander cleederen die tot des tabernakels cieraet ende tot den godsdienst behoorden.

✕ Van het tabernakel dat van Mopsen in die woestijne ghemaeckt werde / dwelck was ghelijck eenen draech tempel. Cap. v.

Cap. vij. Als dan alle dinghen ghereet waren / soo wel die gulden ghereetschappen / als die coperen / metten ghewenen cleeederen / soo heeft Mopses eenen heylighen dach gheboden / ende dat si sacrificien souden doen / elck na zijn rijcdom. Ende hy heeft het tabernakel opghericht in deser manieren.

✕ Ten eersten heeft hy ghemeten het voorhof / vijftich cubitus breedt / ende hondert cubitus lanck. Ock heeft hy gheskelt metalen stercke palen / vijf cubitus hooghe / aen die lanckste zijdē twintich / eñ in de achterste zijden thiene. Ende in elcken van desen palen waren ringhen / ende silueren capiteelen / ende vergulden basementen oft stoensels / onder scherp ghelijck dupterste van een spepre / vā coper gemaect / ende in die aerde gheskeken. In die ringhen werden zeelen vast ghemaeckt / die welcke van dander hooft / met metalen spannaghelen / eenen cubitus groot in daerde vast geslagen / elcken pale vast maecken / het tabernakel sterck makende teghen die cracht der winden. Voorts werde daer een lijnen cleedt vanden fijnsten lijnwaet wtghespannen / al rondtsomme van die capiteelen af / nederwaerts totten onderssten basementen toe hanghende / ende alle die plaetse beurijdende ende omuanghende / alsoo dat scheen te wesen ghelijck eenen wandt oft muer. Ende aldus waren ghemaeckt die dry zijden van dit beuanck oft behepmsel. Maer die vierde zijde van vijftich cubitus / was het voorste van den heelen wercke / welck ingang oft doore was twintich cubitus wijt / hebbende op beyde haer zijden dobbel stercke palen gheliick doorstijlen / ende dese waren oock van siluer ghemaect / sonder haer basamenten die van coper waren. Eñ aen beyde die zijden stonden dry palē wel vast ghemaeckt / eñ dese waren oock al om ouerdeckt met een wit fijn lijnen cleedt. Maer aen die doore hinck een voorhanckscl twintich cubitus lanck / ende vijf cubitus hooghe / van purpur zijde ende fijn lijnen garen / eñ blau zijde / ghewenen met verscheyden schilderijen ghemaeckt / wtghenomen die ghedaenten van dieren. Binnen die doren was een metalen waschvat / gheskelt op een basement vander selver materien / waer wt die priesters haer handen moesten wasschen / ende haer voeten oock ouer ghieten. Aldus was dan het beuanck van dat voorhof. Maer het tabernakel stel de hy int midden van dit voorhof / oostwaerts ghekeert / dat die opgaende sonne haer radien daer inne soude gheuen / eñ dit tabernakel was dertich cubitus lanck / ende tweelf cubitus breedt / ende den eenen want oft zijde van dit was supdtwaerts / eñ dander stont noordtwaerts / dē rugghe achter / zuoy westwaerts / eñ het tabernakel was van hoochden soo groot / alst breedt was. Ende aen beyde die zijden waren twintich houten plancken / viercantich / vier duymen dicke / onderhalf cubitus breedt / binnen ende buyten met gulden platen ouerdect / ende aen elcke plancke waren twee heeren aenghehecht / door twee basementen die siluieren waren / die in haer gaten der plancken heeren ontfinghen. Maer den west want oft westzijde hadde ses plancken / binnen eñ buyten vergult onder malcanderen alsoo aen een ghenoecht / datter scheen eenen wandt te wesen. Maer aen die zijden waren twintich plancken / welcker breede was van onderhalf cubitus / ende die dicte was het derden deel eender palmen / eñ also maeckten die / die dertich cubitus vol. Maer die ses plancke vanden achterssten want die maecten neghen cubitus / aen die welcke waren noch twee ander plancken gheuoecht / wt eenen halven cubitus ghespleten / die si tot hoeckplancken gheskelt hebben / ghelijck die meeste plancken. Ende elcke plancke hadde gulden ringhen aen haer / aen die buytenste hoecken wtstekende / als met eender hande cynde daer inne vast ghemaect / vervolghens in ordene nae malcanderen / voortsom al ghelijck volghende / ende door dese ringhen werden vergulden gheerden gheskeken / elck van vijf cubitus lanck / die dese plancken aen een voeghden / ende vast maecten / ende het hooft van elcker deser gheerden ghinck int hooft van die ander gheerden / dwelck ghehoelt was ghelijck een busse oft pijpe. Ende achter op den rugghe van die wanden die lanckx gheskelt waren / was een rpe / gaende door alle die plancken / waer mede door haken van beyde die wanden die zijden besloten werden / met ghehoelde voechsels daer aen ghemaect / ende in malcanderen gheskeken. Ende aldus is het tabernakel bewaert gheweest teghen tghewelt oft cracht der windē / ende ander ghebruysschen / datter soude moghen vry eñ onberoert staende blijuen. Ende binnen was die lengde ghedeylt in dry deelen / ende nae die thien binnenste cubitus / zijn vier columnmen gheskelt van tselue werck / ende die selue materie ghemaect / ende die lijn gheskelt op desghelijcke basementen / met ghelijcke spacien dweers van malcanderen gheskelt voor by dese columnmen was die binnenste plaetse / die sy noemen dalder heylichste. Maer dander deel des tabernakels was open voor die priesters. Ende dese dryderlep bedeylinghe des tabernakels / berhoonde in haer die natuere vander gheheelder werelt. Want het derde

deel

deel dat binnen die vier columnen begrepen was daer die priesters niet ingaen en mochten/dat beteekende op een maniere Gods hemel. Maer die ruymte van twintich cubitus/was als die zee/ende daertrijck/daer die menschen comen moghen / werde alleen den Priesters toe ghelaten. Maer voor daer den inganck open was / hebben sy vijf columnen gestelt/op metalen basementen rustende. Daer nae zijn daer gordijnen oft tapijten wtghespannen ouer het tabernakel van fijn lijnwaet ghewouen / eñ van purpur blau ende roode verwen geschakiert. Deerste van desen tapijten/was thien cubitus lanck aen alle zijden/dwelck werde ghespannen voor die Columnen die/die heylichste oft binnenste plaetse van dander spacien scheyde / ende besloot vander menschen ghesichte. Ende alle desen tempel werde heylich ghenoemt/maer dat binnenste des tabernakels voorby die vier columnen gheleghen / werde ghenoemt het heylichste der heyligher / oft dalder heylichste. Ende dit lijnen cleedt was nae schilderpe werck ghewracht / ende verciert met alderhande bloemen/die daerde voortbrengt/ende met ander cieraten vercieret/ wtghenomen alleen figueren van beesten. Maer die ander gordijne oft tapijt groothept verwe weuerye/den eersten ghelijck bedeckte die vijf columnen/die ontrent den inganck ghestelt waren/dwelck hangende van dopperste tot het midden van desen columnen/werde daer onderhouden van ringhen/ghewende den priesters die daer onder door in quamen / eenen inganck. Hier was by nae vast aen een ander gordijne van gelijcker groothept maer van lijnen garen ghewouen / hanghende met ringhen dweers aen een zeelken / die welcke somtijdts daer aenghebracht werde/maer somtijdts bysonder op die feestdaghen werdet wederom achterwaerts getrocken/latende twolc daer in sien. Maer op ander daghen ende aldermeest alst ghoen schoon daghen en waren/soo beschermde dese ghescbilderde gordijne of tapijt/met zijn voorhanckel het tabernakel van die tempeesten/waer af oock die maniere ghebleuen/is oock nae dat den tempel ghetimmert was/darter een desghelijer voorhangende deckcleet voor den inganck hinck. Daer waren oock thien tapijten van vijf cubitus breet/ende achtentwintich cubitus lanck/met gulden haken/die alsoo haeckten in die ringhen vanden tapijten die daer aen quamē/ dat die aen een ghevoecht/schenen maer een tapijt te wesen/die welcke wtghespannen het tabernakel bouen bedeckten/ende die wanden in die zijden/ ende achter op eenen voet nae tot aen de aerde comende. Daer waren oock ander elue voorhanchsel al euen breedt/maer langher/te weten/elck van dertich cubitus/ghemaeckt/van hayre soo subtijlick als dander van wolle ghemaeckt/die totter aerden toe ghesprept met haren deckscl/ maeckten een faetson als eē bruydegoms ouerdeckte slaepcamer/van welcken voorhanckscls/deen voor wtstekende was/waerom was dit den ghenen diet van verre saghen een dinck dat verwonderens weerdich was. Want die colueren des tabernakels en blinckten anders/niet dan oft yemandt den hemel aenghesien hadde/maer die hayre cleederen ende die deckscls van hayre gemaeckt/hinghen alsoo ghelijck oock tghene dat voor des tabernakels inganck hinck/ende waren ghespannen teghē die onwederen ende tempeesten om die te beletten.

✳ Vander Arcken daer Moyses die tafelen des Wets in ghelepdt hadde. Cap.vi.

Als tabernakel aldus ghestelt was / soo hebben sy daer oock die gheheylichde Godts Arche in gebracht / ghemaeckt van een seer stercke materie/ welck was hout dat niet en verrotte oft verdoruen en werde vanden wormen / dwelck in onser talen werde ghenoemt Heoron / ende haer faetson was alsulcke/te weten/haer lengde was van vijf palmen haer breede ende hoochde van drij palmen. Ende desse was binnen ende buyten gheheel met gulden platen ouerdeckt oft beslaghen. Eñ sy hadde een deckscl dat met gulden herren daer aen vast ghemaeckt was nerghens wtstekende/eñ aen beyde die lancste zijdē waren twee gulden ringhen / die door tgheheel hout ghinghen/ende door die ringhen waren verghulden draecstocken ghesteken aen beyde die zijden/op dat men die mochte verdraghen alst van noode ware. Want sy en werde van gheen lastdraghende beesten gheuoert/maer op der priesteren schouderen gedraghen/eñ op haer deesele waren twee ghelyckenissen die de Hebreeusche Cherubin noemē/welc zijn vlieghende dieren van een nieuwe ghedaente die te voren nopt van eenighen menschc ghesien en waren/ die Moyses in Godts stoel hadde ghefigureet ghesien. In dese Arcke heeft hy die twee tafelen gelept/ inhoudende die thien geboden / in elcke tafele vijue ende in elcke rye twee eñ een half ghebot. Ende dese Arcke heeft hy verborghen in dat binnenste des tabernakels.

✳ Van die gulden tafel ende candelaers / ende vanden outaren des tabernakels. Cap. vij.

In den tempel heeft hy ghestelt een tafele niet ongelijck der tafelen die te Delphis / is twee cubitus lanck/ende eenen cubitus breedt/ ende drie palmen hooghe / dese werde onderhouden van voeten die welcke in haer halt onderste deelen alles ghelijck waren den voeten als die Boteusers pleghen aen haer bedden te maken. Maer houē waren sy viercantich. Eñ dese tafele hadde al rontsomme een lijste vier vingheren breedt/ soo wel beneden als bouen wtstekende. Ende aen elcke voetē waren gulden ringhen/by nae aen dopperste van die voeten / eñ daer toe dienden twee hantstocken/van seer sterckcn hout te ghemaeckt al vergult/die niet gesteken en werden door beyde die ringhen ghelijck ander draechstocken maer bouen vaetten sy die lijste vander tafelen met het biten van haken/ende onder vaetten si den rinck vanden voet/ende aldus gheschiedet datmen die lichtelijck verdraghen mochte/werwaerts dat van noode was. Dese tafele plachmen te stellen in dien tempel te noortzijden waerts/niet verre van dat binnenste des tempels. Op dese tafele werden ghestelt tweelf broden onge deesemt/ses ende sesse in twee rycn teghen malcanderen ghestelt / ghemaeckt van twee Assarus maten meels / welcke Hebreeusche mate maeckt seuen Atticiers cotilen. Eñ op die broden/werden ghestelt twee gulden schalen vol wieroock. Eñ na seuen daghen werden daer ander broden ghestelt / op den feestdach dien wy Sabboth noemen / welcker maniere wy die sake eldes sullen verclaren.

✳ Teghen ouer die tafele / noch naerder dien supdtschen wandt / was ghestelt eenen candelaer ghegoten van goude/maer niet dichte/in ghewichte van hondert minen / welck ghewichte die Hebreen noemen Cinchares / ende die Griecken noemen dat in haer tale Talentum. Ende dese candelaer was onderscheyden met clootkens / lelien / granaet Appelen / daer ook roeden oft schachten hooghe op ginghen van eenen voet/oft basement / die ghedeylt

waren in seuen tacken/na tghetal der sonnen ende der ander planeten:ende hy eynde in seuen hooften/ die ghelijckelijck teghen malcanderen ouer stonden in ordene / waer op ghestelt werden seuen lampen/ na tghetal van soo veel planeten. Eñ dese lichten teghen ouer Oosten ende Supden/midts dat den candelaer dweers ghestelt was. Tusschen desen candelaer (als ick ghesept hebbe) was eenen ciepnen outaer tot reuck offerande / die oock ghemaeckt was van onbederffelijken houte / maer met dichte gulden platen al om bedeckt/int viercant wesende eenen cubitus breedt/ende tweemael soo hooghe/waer op dat een heerdeken stondt/dwelck al rontsomme was beuanghen met een gulden Croone/daer ringhen aen waren met haren draechstocken / waer mede dat dien ouer wech vanden priesters ghedraghen mocht wesen. Maer voor die doze des tabernakels was eenen anderen outaer/die oock van houte was met metalen platen ouerdeckt / int viercant vijf cubitus breedt/drp cubitus hooghe / hebbende bouen voor een heerdeken eenen vergulden roostere. Want die aerde ontsinck watter vanden brandt nederwaerts viel/midts datter gheenen voet onder en was. Ende hy desen outaer waren bekers/eñ schalen/ wieroock naten/en roosters/met een ander instrument/dwelck seer gherieffelijck was totten godtsdienst / die welcke al van den puersten goude ghemaeckt waren.

Exod.27. staet anders: dat die vā coper ghemaeckt waren. Cap.xi.

✠ Van dat cieraet der bisschoppē ende der priesters Cap.viij.

Aldusdanich was dan het tabernakel met zijn ghereetschappen / nv isser noch te segghen van den habijte/soo wel der ander priesteren die sy Chaneas noemen / al des opperste Priesters oft Bisschops/den welcken sy Anarabachen noemen / alsoo te kennen gheuende den oppersten priester. Maer laet ons ten eersten segghen van die ghemepn Priesters. Een priester als hy sal in Godts heyligen dienst wercken / moet ten eersten zijn puer nae die Wet/ eñ supuer/ende aen comende doet hy voor al aen een cleedt dat sy noemen Manachasen/d'welck soo veel is te segghen/als een benauwende cleedt/ende dat is een ondercleedt aen die schamelheydt / ghenaept van synen getweernt lijnen laken/waer in sy haer beenē steken/eñ brenghen dat alsoo van onder op/ als een broecke/eñ aldus strijcken sy dat vast rontsom haer lendenen toe / hier ouer doet hy aen een lijnen hemde van synen lijnwaet/gheweuen van ghetweernden draet/dwelck in onse tale ghenoemt wert Chetonene/welck woort betreckt een lijnen cleedt/wāt vlas noemen wy Cheton. Dit cleedt is een hemde totten enckelen toe / vast aent lichaem ghepaemt/ hebbende mouwē aen die armen / eñ die oock enghe/ welcke cleedt oft hemde wort omgort ontrēt die borst luttel beneden die ockselen met eenen riem vier vingheren breedt/die binnen pdel is/oft hol / alsoo ghemaeckt dattet mocht schijnen te wesen eens serpents vel/oock verciert met bloemwerck van roode purpur eñ blau/eñ witte bloemen/maer dē scerrie draet oft webbe is alleen van synen lijnē draet/ welc cleedt eens ende noch eens ontrendt die borst onghewent/ valt neder tot op die enckelen/soo langhe tot dat die priesters ledich zijn van die heyligh dienslen / ende dit schijnt te dienen tot een cieraet. Maer alsmen in die heyligh wercken moet dienen/op dat haer dit cleedt sladderende niet en soude letten/soo werpen sy dat op haer slincke schoudere. Desen riem noemt Mopses Abaneth / maer wy lieden noemen dien met een woort dwelck wy vanden Babyloniers ontleent hebben/welck is Emian / want alsoo noemen sy dien:maer den rock en heeft nerghens gheen ployen oft vouwen/eñ hy heeft ontrent den hals een wijt gat/welck epnden van voze die borst/ ende vanden rugghe met haken aen een ghehecht werden / dwelc sy noemen Maffabanem. Maer op zijn hooft draecht hy eenen hoet niet hooghe ghetupt noch niet begrijpende het heel hooft/maer een luttel meer dan thalf hooft. Desen hoet wert ghenoemt Masnephythes ende hy is van alsulcken maersele / alsoo dattet schijne te wesen een lijnen hupue / dicmael rontsomme ouer een ghewonden/eñ alsoo verdaen/den welcken bouen een ander laken ouerdeckt / comende nederwaerts tot dat voorhooft/ende ouer alle dat ouerste des tops bedeckende die leelijckheyt der naeden. Desen hoet wert neerstelijck opt hooft ghepast / dat hy onder dat werck der sacrificien niet af en valle.

Sulch is dander priesters cieraet int ghemepn:maer die ouerste bisschop beticht dit ooc/niet achterlatende vā alle dat wp vertelt hebbē/maer hy doet daer bouē noch eenen blauwen rock aen totten enchelen comende den welcken ons volck noemt Methir/ende hy bindt dpen toe met eenen riem / die den voorsepden riem van coleuren ghelijck is / anders dan dat hier wat gouts in gheweuen is. Maer het onderste vanden cleede / werde verciert met eenen boort oft zoom / onderschepden met ghelijckenissen van granaet appelen/waer aen oock bellekens also hingen/ dat elcken granaet appel was int midden tusschen twee bellekens / eñ elck belleken tusschen twee granaet appelen. Desen roc en was niet ghemaect van twee afgheseyeden stucken dat hy eenighe naepen hadde aen die schouweren oft zijde/maer hy was vā eenen draet al om alsoo gheweuen oft ghebiept / dat hy een open splete hadde int opperste niet dweers/ maer langs nederwaerts gaende vanden rugghe / eñ voze tot dat midden vander borst / daer tot cieraet eenen boort aen was ghenaept / om dat die splete niet en soude ghesien werden/ende desghelijcx waert oock ghespleten daermen die handen doorsteeckt.

Ouer dit cleedt dede hy noch een derde cleedt aen / dwelck ghenoemt was Ephod / ghelijck der Griecken langhe huycken oft tabbaerts / dwelck aldus ghemaect wert/van verschepden coleuren met gout daer onder ghemengt werdet gheweuen / alsoo dat ontrendt het midden vander borst een gadt oft pdel plaetse ghelaten werde / daer oock moukens alsoo wtsteken dat het schijnt recht eenen rock te wesen/ maer in dit gat wert gheuesticht een stuck soo groot als een palme / met verschepden werck ghewracht van goude/eñ van die selue coleurē daer den Ephod af verciert was / dit wert ghenoemt Essen / dat is cleedt der redelijckhept/dwelck also iupst past/dattet iupst vult het gat datter voor die borst ghelaten is vanden weuere. Die borststuck wert ghehecht aenden rock met gulden ringhen / die aen elcken hoeck van dat borststuck eñ den rock wtsteken / waer door loopt eenen blauwen gordel oft nestel / daer oock eenen blauwen draet dē naet veruult / op dattet niet gapen en soude tusschen die ringhen Eñ op bepde die schouderen zijn sardoni steenen/te weten / op elcken een/int gout besloten/die in die stede van haken dit borststeedt te gader haken. In dese Sardonice steenen zijn ghegraueert die namen van Jacobs sonen / met onser talen bysonder letteren/in elcken steen ses namen/alsoo dat die oudtste waren op die rechte schoudere. Voorts dat borst stuck was oock verciert met tweelf costelycke ghesteenten/die wtnemende waren van groothept oft schoonheyt / welck cieraet om dat soo costelijck is/vanden menschē niet

te

te crijgen en is. Eñ daer waren in vier rpen / ende in elck rpe dry steenen vast gemaeckt met gulden croõkens / also dat sy niet en mochten wtvallen. In deerste rpe stonde Sardonix / Topasius / Smaragdus. In die tweede warē eenen Carbunckel / Jaspis / eñ Sapphirus. In die derde rpe warē Ligurius / Amechistus / Achates. In die vierde rpe / Chrysolitus / Onix eñ Berillus. In dese waren oock ghesneden die namen van Jacobs sonen / die wp hebben tot oorspronghen van onsen ghesslachten / in sulcke ordene als sy in wilen elck gheboren waren. Eñ midts dat die ringhen die wp sepden wt hem seluen werck waren / eñ niet en conden tghewicht vanden costelijcken ghesteenten draghen / daer om hebben sy noch twee meerder ringhen ghemaect int wterste vā dat borst stuck dat teghen den hals is / stekende wt dat gheweuen werck / welcke ringhen houden in haer gulden ketenen / gemaeckt van ghedraepden werke / comende door eenderhāde pypkens tot die wterste der schouderē / eñ het wterste vā desen ketenē opgaende wert achterwaerts ghebracht op den rugge eñ daer worden die gehecht aen eenen ringe die op dē rugghe is in den boort van dit borstcleedt / dwelck aldermeest oock onderhoudt dat Ephod / dat gheensins en mach nederwaerts sinckē. Eñ het borststuck Essen ghenoemt / was vast gemaeckt met eenen gordel ghemaeckt van die voorsepde coleuren / eñ onderschepden met goude / welcken gordel tgheheel borst stuck omvinck / eñ werde wederom boven den naet ghenoopt / ende aldus en mocht dat niet neder hanghen: ende alle die boorden waren van eenderhande krepngien van beyde zyden beslooten. Voorts beschede hy eenē hoet als die ander priesters / waer op stōt noch hooghер eenen anderen myter ghemaept van blauwer zyden / met borduerwerck. Ende om desen myter ginck een gulden croone / van dry rpen / daer in sachmen gulden pottekens / als wp sien in een crupt / dwelck by ons heet Saccharus / maer by die Grieersche meesters der crupden heet die Hiolepamus. Maer isser pemāt die dit crupt eenich tyt ghesien heeft / maer niet ghenoech bemerckt / oft diet alleen by name ghehoort heeft / ende anders tselue niet gheuen / desen en sal my niet verdrieten tselue te beschrpuen. Het is een crupt ontrēt dry palmē hooghe dicmael wassende / hebbende een wortel ront als een rape / want desen aengaende en heuet gheen ghelijcker crupdt / maer die bladeren zyn ghelijck prouwerck / dese brengt wt haren tacken een pottеken dat daer aen hangt / eñ wert ghecleedt met een roockken / het welck dat afwerpt als zyn vrucht rijp wert eñ dit potteken is so groot als een lidt vanden minsten vingher / hebbende eenen omloop ghelijck eenē beker dwelck ick noch meer verclaren sal om die ghene dies niet en weten. In zyn onderste ontrendt den grondt ist ront ghelijck eenen halven cloot / eñ daer nae werdet voorts allenxken engher tot dat in zyn opperste wederom breedt wort / ende eyndet ghelijck dat opperste van eenen granaet appel / hebbende bouen ghelijck eenen ghesneden anuel / daer een rōt deckscl vast op is / recht oft daer neerstelijck op ghedraept ware / hebbende wtstekende sneden / die ick ghesept hebbe dat si scherp zyn / als in eenen granaet appel / eyndende in scherpe priemkēs. Eñ onder dit decksel heuet zyn vrucht binnen ouer al dat potteken / welck is ghelijck het saet van een crupdt datmen noemt Siderititidis / oft sterre crupt. Enhet brengt een bloeme voorts die mach schijnen ghelijck het papauer crupt oft oelcrupt. Allsulcke croone ghinck van voor zyn voorhof / rontsom die zydē van zynē hoofde want dese potteken en ginghen om zyn voorhooft niet / maer daer voor was ghelyck eenen breeden gulden bant / die met heyligher letteren hadde in hē ghesneden den naem Gods / eñ dit was des ouerste Bisschops cieraet. Waerom my seer verwondert hoe sōmighe menschen ons haten moghen / om een quaedt vermoeden dat sy altyt van ons hebben / te weten / als oft wp Godt door ongoddelijchept versmaeden / dien wp altyt dienen eñ eeren. Want ist dat imant des tabernakels maecsel aenmercken wil / eñ het cieraet des priesters / eñ die vaten / eñ ghereetschappen die wp voorhē int sacrificie te doen / sulc sal beuindē dat onse wetgheuer Mopses een sonderlinghe goddelijck man gheweest is / eñ dat den tieht der ongoddelijcheyt ons valschelijck eñ tonrechte ghegheuen / eñ aengheteghen wert. Want men mach in alle desе dinghen op een maniere die ghelijckenisse van die gheheel natuere der werelt beuinden / by alsoo yemant dese niet ledichlijck / maer wysselijck ende neerstelijck aenmerct. Want by dit tabernakel dertich cubitus lanck / dwelck hy in dry deelen bedeylt heeft / eñ die twee deelen dē priesteren gheuende / als een ghemeyn plaetse / daer door beteeckent hy die aerde eñ die zee / want desen werden van elcken sonder onderschept bewandelt oft betreden. Maer het derde deel heeft hy Godt alleē toegheschickt / om dat den hemel den menschen onganckbaer is / eñ sy daer niet comen en moghen. Desghelijcks heeft hy door die tweelf broodеn het heel Jaer beteeckent / dat in tweelf maenden ghedeylt is. Ende doen hy den candelaer maecte van seuentich deelen / daer door heeft hy beteeckent die seuen planeten / eñ by die seuē lampen die daer op stonden / der seluer planeten loop. Voorts die gordynen oft tapyten / die van vierderhāde verwen gheweuen waren / beteeckenden die naeture der vier elementen. Wāt het wit fyn lynwaet schijnt die aerde te bedieden / waer wt sulcke maniere van vlas wt groept. Die purpur verwe beteeckēt die zee / om dat die gheuerwet wort van tbloet van eenderhande zee mosschelen. Die blau hemel verwe schijnt die locht te beteeckent / ende die roode verwe het vier. Desghelijcks oock des Bisschops onderrock (midts dat hy linen is) beteeckent oock die aerde / dat blau cleedt den hemel / by die granaet appelen werde beteeckent die blixemen / ende ghelijck by dat gheclanck der bellekens die donderen. Dyn lanck ouer cleedt dat van vier verwen ghemaeckt is beteeckent oock die natuere deser gantscher werelt / waer toe oock gout ghedaen is / dwelck is na myn beduydinghe / om dicht dat tot alle dinghen gheuoecht is. Dat borststuck oock Essen ghenoemt / int midden van dit ouercleedt ghesteit / is ghelijck die aerde int midden der werelt. Item den riem daer hy mede omgort was / heeft die ghelijckenisse der middelantscherzee / diemen noemt Oceanus / die alle landen omringt. Voorts die twee Sardonix steenen die in des ouerste priesters habyt zyn / voor twee haeckselen / beteeckenen die sonne eñ die mane. Maer het ghetal van die tweelf costelijcke steenen / tzy oft ghy daer by wilt verstaen die tweelf deelen des iaers / oft des hemelschen circkels / dien die Griecкē Hodiacum noemen / so en suldy vander waerheyt niet dolē. Voorts schijnt des Bisschops hoet oock den hemel te beteeckenen / midts dat hy van blauwer zyden ghemaeckt is / anders en soude dien oock Godts naem niet in hē hebben. Oock wert dien hoet verciert met een gulden croone / om die blinckende claerheydt daer Godt aldermeest ghenoechte in heeft. Dus hebben wp dese dinghen in dese maniere behuydt metter haesten

Dit zyn al groue natuerlijcke Joedsche expositien.

om dat niet schijnen en soude dat wy die bedeckte godsdienstichepdt die hier in gheleghen is / hadde al willens ongheacht ghelaten.

✠ Van Aarons priesterschap/eñ van die wetten der feestdaghen eñ sacrificien Cap. ix

Cap. xli. Exod. 28. 29. 30. 40. ALs dese dinghen aldus volmaeckt waren / eer die gheheylicht werden/heeft Godt Mopsi gheopenbaert eñ beuolen dat hy het priesterschap Aarõ zynen broeder gaue/die soo deughdelijck was dat hy met rechte bouen dander behoorde gheeert te wesen. Dus heeft Mopses het volck vergadert/ende daer verreet Aarons deughdẽ/eñ hoe meerstich ende sorchfuldich dat hy was voor die ghemeyn profytẽ / waer om hy soo dickmael oot in perijckel zijns leuens ghecomen was. Eñ doen hi allegader zijn woorden oock prees/eñ met haren aenlichten oock thoonden haer sonderlinghe liefde oft ionste die hi tot Aaron droeghen/so heeft Mopses ghesept. Ghy Israhelitsche mannen/die wercken zyn nv volmaect/sule als God begheert heeft/oft als onse machten hebben connen ghemaken. Aenghesien dan dat ghy wel weet dat Godt in dit tabernakel sal moeten ontfanghen worden/so behoortmen voor al te voorsiene wie daer bequaem si tot het priesterschap/die den heyligen dienst mocht doen/eñ voor v lieden bidden. Eñ hadde dit dinck in mijnen wille oft macht gheweest/ soo soude ick my selven dese eere toeghescickt hebbẽ/tẽ eerstẽ want wy wter natueren in gheboren hebben dat een peghelijck hem selven het beste gont. Ten anderen want ick wel wist hoe grooten arbeydt dat ick voor v ghemeyn weluaert aenghenomen ende ghedaen hebbe/waer voor ick sulcken loon van rechts weghẽ voor my wel soude moghen begheren oft eyschen. Maer nv heeft Godt (wiens Priesterschap dit is) tselue Aarons toeghescickt/geuende hem het voordeel van zijnen keure / midts dat hy in rechtueerdicheden den heelen volcke te bouen gaet / den welcken Godt oock nv te voren' het gheheylicht cleedt ende den salt van zijn outaers heyligh dienstẽ toe ghescickt heeft. Dese sal voor v liedẽ biddẽ voor den heere/den welcken hy soo veel te lieuer sal verhooren om dat hy vã ouerlanghe seer tot v lieden gheneycht eñ gonstich is gheweest/ende ghy sult eenen verbidder oft versoender hebben / den welcken Godt selue daer toe vercoren heeft. Dese redene heeft den volcke seer aenghenaem gheweest / die welcke met haren keure ende consent/Godts keure oock gheprezen eñ van weerden ghemaeckt hebben. Want Aaron was om zijns broeders maechschap prophetie ende deught deser eeren seer weerdich / die welcke doen ter tijdt hadde vier sonen/te weten/Nadab/ Abiud/ Exod. 34 Eleazar eñ Itamar. Voorts alle datter ouerde vã tgene datter gheoffert was tot dat tabernakel / is haer gheboden te verdoen tot die ouerdecksel des tabernakels / des candelaers / des outaers daer den reuckoffer op ghebrant werde/eñ der ander ghereetschappẽ. Op dat dese dinghen als die ouer wech ghedraghen werden / niet en souden van ghestubbe oft regben / oft anders eenichsins ghescheut werden. Hier na heeft hy tvolck te samen gheroepen / ghebiedende henlieden dat sy elck man hoost voor hoost soude offeren eenen halven sickele / welcken sickle is eenderhande munte oft ghelt by die Hebreeusche/ als die attische te drathme zijn. Ende tvolck heeft dit terstondt ghedaen/welcker ghetal was ses mael hondert dupsent/eñ daer toe noch vijf dupsent/ vijf hondert ende vijftich. Eñ dit ghelt gauen alleen die wettighe mans/twintich iaren oudt wesende / ende daer bouen totten vijftich iaren / welck ghelt ter stont is ghehanghen gheweest/tot dorboren vanden tabernakel. Daer nae heeft Mopses het tabernakel ende die priesters ghesupuert in deser manieren. Hy heeft gheboden datmen soude temperen oft menghen vijfhondert sicken wtgheroten Mpire/ eñ soo veel preos. Voort die helft van desen caneels ende calamus / welck zijn ockwelrieckende species / al te samen ghesneden/ende ghestooten met een hin mate olie van olijf boomen/welcke hin den naem van een mate houdt twee Attische maten / die sy Choas noemen. Ende als dese dinghen aldus vermengt/ ende nae der Apporteekers conste ghesoden waren/is daer af ghecomen een olie seer wtnemende soet van roke/waer mede hy die priesters ende het gheheel tabernakel salvende/ghesupuert heeft. Daer nae werden daer vele ende verschepden welrieckende dinghen ghecffert op den guilden outaer / die seer costelijck waren / welcker natuere oft conditie ick laet te segghen/op dat ick den leser niet mopelijck en valle niet te langhe redenen. Ende men moest tweemael daechs reuckofferande doen/te weten/ voor den opganck/eñ ontrent den onderganck vander sonnen. Ende men moest ock ghesupuerde olie tot die lampen bewaren/waer af datter dry alle den deghe voor Godt lichten/eñ die ander werden tegen den auont ontsteken. Maer doen alle dese dinghen ghemaeckt waren/soo hebben Beselehel eñ Oliab den meesten prijs ghehadt van die constighe wercken. Want het ghene dat die ander ghevonden hadden / hebben sy noch verbetert/eñ veel dinghen hebben sy van nieus ghevonden: eñ van desen twee, was nochtans dercellentie Beselehel. Eñ int maecsel van desen wercken is verdaen gheweest den tijdt van seuen maenden / ende als dyen tijt ouer was/so werdet eñen het eerste Jaer van dat sy wt Egipten ghinghen. Eñ int beghinsel des nauolghende Jaers in die maendt die by den Macedoniers wort ghenoemt Zanthicus/ ende by den Hebreeusschen Nisan/ metter nieuwer manen is het tabernakel gheheylicht oft ghewijdt/ ende alle die ghereetschap die daer inne was. Eñ terstont heeft Godt te kennen ghegheuen dat der Hebreeusscher arbeydt hem aengenaem was / ende niet te vergheefs ghedaen / bethoonende dat hy daer teghenwoordich was/in zijnen tempel / met allsulcke maniere. Als den hemel doen heel claer was/soo isser een dupsterheyt ghecomen/alleen ouer dit tabernakel / niet heel sooo groot als die winterssche neuelẽ pleghen te zijne, nochtans oock met soo dunne dat eẽ mensch daer hadde moghen doorsien / eñ van dien neuel oft dupsterheyt druypte eenen soeten dau / makende tvolck verseker dat Godt daer teghenwoordich was. Als Mopses dan elcken werckman van sulcken grooten wercke nae zijn verdienste haren loon bedeylt hadde/so heeft hy slachofferanden gheoffert/int voorhof des tabernakels nae dattet gheordineert was/eenen varre/eñ eenen weer / ende een ionck boeckxken voor die sonde. Maer in wat manieren datmen dit plach te doene / sal ick segghen als ick vanden sacrificie tracteren sal/ende welcke slachofferanden heel verbrandt werden/ende welcke nae die wet ghegheuen werden om tot maeltijden. Daer nae heeft hy metter slachofferanden bloet / Aarons eñ zynder sonen habijt bespreyt / supuerende henlieden met fonteyn water/ende met olie / datse Godts priesters souden werden. Ende aldus heeft hy seuen dagen lanc henlieden eñ haer cleederen ghesupuert. Maer het tabernakel eñ zijn ghereetschappen heeft hy ghesupuert/eñ ghebeylicht met die olie/ ghemaect als ic te voren gesept hebbe/eñ metẽ bloede der varren

ren eñ weerē/die na harē aert gedoot werdē. Maer op den achtsten dach / heeft hy eenen feestdach ghe-
Leuit. 10. staet anders dat Mopses twee sonē bā Aarōs doot desē doode lichamen dē wech draghen/ eñ int x. Cap. hier na volgē de/stelt Mopses een wet hiedende den ouersten priester eenighe doode lichamen te genakē oñ niet ontsuyert te worden.
boden/ghebiedende dat een yeghelijck sacrificie soude doen naer zyn mach. Eñ die Hebreeusche zyn ghebot volghende/hebben te strijde heerlijcke sacrificien gheoffert. Eñ als die op den outaer ghelept waren/ so is daer wt haestelijck van selfs een vier als eenen blixem ghecomen/eñ die vlamme heeft alle die sacrificien int aensien des volcx vernielt. Op den seluen tydt ghebeurde Aaron een iammerlijcke schade / die zynen vaderlijcken moede swaer was/die hy nochtāns vromelijck ghe leden heeft: Want hy was een sterck man / eñ hy verstont wel dat dit sonder Godts wille niet geschiet en was. Wāt die twee oudste van zyn vier sonen Nadab/eñ Abiud/als si opden outaer een slachofferande ghebracht hadden niet nae Mopses ordinancie / maer ghelijck si te voren ghewoon waren soo zyn si verbrandt ghweest vander vlammen die op haer keerde / eñ haer aensichtē eñ borsten heel verbrande/eñ men en mochte haer niet te hulpe comē/si en moesten also sterue. Maer Mopses heeft haerlieder vader ende broeders beuolē deser dooder lichamen te draghen buyten den legher/ eñ die daer eerlijck te begrauen. Eñ tgheheel volck heeft deser onuersienighe doot beweent. Maer Mopses heeft ghewildt dat deser vader eñ broeders alleen niet en souden weenen/oft droefheydt thoonen/maer meer Godts eere achten dan haer eyghen droefheyt. Wāt Aaron droech doen het heylich habijt. Voorts nae dat Mopses alle die eerlijcheden die hem volck presenteerden gheweyghert hadde/was hy heel becommert metten dienste Godts. Maer opden berch Sina en ghinck hy niet meer/ maer comende dickmael int tabernakel/bracht hy van daer Godts antwoorde/so dickmael alst van noode was/altydt ghebruyckende het habijt van een ghemeyn slecht menschē/ tot hem seluen bouen dander niet sonderlinghe aennemende dan die sorghe des ghemeynen regiments oft profyts. Voorts schreef hy oock wetten en maniere van leuen/die si onderhoudende/souden moghen Gode behaghen/ende onder malcanderen oock ghesellijck eñ vredelijck leuen. Van welcke wetten ick oock te zynen tyde schrijuen sal: Maer nu coemt my te voren een dinc/dat ick niet en hadde behooren achter te laten/int vermanen van des Bisschops cleraet oft habijt. Want dat cleet heeft den ghenen diet ghebruyckten alle oorsake benomen om eenich bedroch te doen/onder het deckscl van propheteren / ende dat Gode wp was den Priesters by te wesen / oft niet / dat heeft dit cleedt bewesen allen den ghenen die vā onsen volcke waren / eñ oock den vreembelinghen/ die by ghelucke oock daer by waren. Want den eenē van die ghesteenten die / die ouerste priester op zyn schouderen droech (welck waren Sardonix steenen/ welcker natuere elcken genoech bekent is/dunct my te vergheefs te vertellen) blincte so dicmael als Godt door haer sacrificie verloent was / oft haer verhoorde / dwelck was den steen die op die rechte schouder stont. Ende hy gaf sulcke claerheyt wte/dat dit ghesien werde oock vanden ghenen die verre van daer waren/dwelck dien steen van natueren niet ghewoonlijck en te doene / welck voorwaer verwonderens weerdich is by alle menschē/dan alleen by sulcke / die wt versmaden des Godts dienst eenen groten naem van wijsheyt soecken. Maer noch wonderlijcker ist dat ick nu segghen sal. Door die tweelf costelijcke steenē die/die bisschop droech op zyn borst vast ghemaeckt in dat boorststuck/plach God die victorie der oorloghen te verkondigen. Want eer theyhem roerde ten strijde/so ginck daer sulcke claerheyt wte/dat den heelen volcke lichtelijck kenlijck werde/ dat Godt by haer was/ende dat hy zyn hulpe eñ bystandt soude doen den ghenen die hem aenriepen. Waerom die Griecken die van onsen Godts dienst niet seer vreemt en zyn (want si dit mirakel ooc voor seer warachtich houden) noemen dit borstuc Logiō dat is/een Godts antwoorde oft aensprake. Maer dit borstuck eñ dien Sardonix steen / en hebben niet meer dese claerheydt wtghegheuen / twee honderdt iaren eer dese dinghen beschreuen werden / midts dat Godt vergramt is ghweest / om die ouertredinghe zynder wetten/daer bequamelijck af gheseyt sal werden op eenen anderen tydt / maer ick sal nu die materie veruolghen die ick begonst hadde. Alst tabernakel gheheylicht was / eñ alle dinghen die priesterlijcke ordene dienende behoorlijck voldaen waren so heeft het volck om dat si God int ghesellschap van haren legher ontfanghen hadden/seer blijdelijck hē ghekeert tot lofsanghē ende sacrificien/recht oft alle quaet haer nu heel afgenomen hadde ghweest / hopende dat haer alle dinghen voortaen gheluckelijck vergaen souden. Dus offerdē si Gode giften/soo wel elck bysonder/als by elcken gheslachte int ghemeyn.

✕ Want die Princen der ghestachten hebbē twee Numer. 7.
eñ twee tsamen gheoffert / eenen waghen met twee ossen / dat die ses waghenen souden ouer wech dienen / om het tabernakel te verroeren. Eñ sonder dit heeft elck van haerlieden gheoffert een schale/eñ een hantbecken/eñ een wieroock vat/dwelck was thien Dariens guldenen weert / eñ was vol welrieckende specien. Maer dat becken / eñ die schale oft schotele woeghen beyde twee hondert sicklen: maer die schotele alleen woech tseuentich sicklen / dese waren vol meels/met olie ghemengt/sulcx als si op den outaer in die sacrificien offerden. Daer toe offerden sy elck noch een calf/eñ eenen Ram met een iarich Lammeken/tot eenen heelen brantoffer/eñ eenen Bock voor die sonde. Hier toe heeft elck prince noch anō slachofferhande gheoffert / die salich ghenoemt werden/ offerende telcken daghe twee Ossen/vijf Rammen/ metten iarighe Lammekens eñ Boeckens. Eñ aldus hebben si tweelf daghen lanck achter een volghende/sacrificie gedaen / telcken daghe een Prince. Maer Mopses niet meer op den berch Sina/maer in dit tabernakel gaende / vraechde Godt raedt van alle dinghen bysonder te doen / eñ van die wetten te stellen / die welcke van den nacomers tot veel tyden voor veel beter zyn ghehouden gheweest / dan datmen die mocht toeschrijuen eenigen menschē/ als oft die dese ghemaeckt hadde/maer ghelouende dat die van Godt ghegheuen waren/dwelck si soo vast ghehouden hebben/dat si ghemeynt hebben datmen die niet en mocht breken / noch ten tyde van peyse om eenighe wellustichept/noch in tyde van oorloghe om eenighe noot oft benauthept. Maer van dese wetten wil ick nu ophouden meer te segghen / want ick noch eens bysonder boeck wil ick schicken om hier af te trackteren.

✕ Van die wetten der sacrificien eñ suyueringhen.

Cap. x.

Maer nu sal ick alleenlijck een luttel van desen wetten verhalen/die tot die suyueringhen ende sacrificien dienen/aenghemerckt dat wy ghecomen zyn in die mencie van desen sacrificien. Cap. xiij.

✕ Daer zyn tweederhande sacrificien/te weten/een eygē/dat voor eenich mēsch geoffert wert bysonder/ eñ een ander ghemeyn/dat voor tgheheel volck gheoffert wert. Eñ elck van desen wert in twee manie-

ren ghedaen: want somtijdts werden die gheheel brantofferanden metten viere verbrant oft vernielt dwelck daer af werde ghenoemt Holocautoma / dat is een heel brantofferhande. Oft die slachofferhande werde tot danckbaerhept betaelt/ende also ghekeert tot eenen blijden maeltijt der gheender die sacrificie deden. Vanden eersten sal ick eerstmael segghen.

✕ Als een slecht mã een heel brandtofferande wilde doen/die doet eenen Kunt/een Lam/eñ een Boerken / eñ dese twee laetste moesten eeniarich wesen/ maer het Kunt mochtmẽ wel ouder offeren. Maer alle sulcke beesten diemen heel verbrande / moesten alle mannekens wesen. Als dese ghekeelt waren/so besprepde die Priester den outaer al rondtsomme met deser bloet. Daer nae hebben si dese ghesupuert van lede te lede in stucken ghesneden / eñ met soute die besprenghende / legghen si die opden outaer als daer eenen tas houts op lept/ende brandt. Daer nae werpen sp totten anderen hoop die voeten/ende dat ander inghewant te voren neerstelijck ghesupuert: maer die vliesen oft vellen comen ende behooren den Priesters toe. Eñ aldus werden die heel brandtofferanden ghedaen. Maer als si sacrificie doen voor danckbaerhept/so dooden si ooc sulcke beesten/maer die moeten sonder ghebreck wesen/ ende wat ouder dan van eenen iare/ende die mannekens mettẽ wijfkens versaemt. Als dese ghedoot zijn/so besprenghen si ten eersten den outaer mettẽ bloede van die. Daer na nemẽ si die nieren/ende den darm / met die vetticheyt des inghewants/eñ metten netteken der nieren/eñ daer toe brenghen si den steert van den Lam me opden outaer/gheuende den Priesters die boist eñ die rechte schoudere/eñ vanden anderen vleesche houden si twee daghen lanck blijden maeltyden/ eñ alle dat daer af ouert/dat verbranden si metten viere: dese selue maniere wert ghehouden in die sacrificie voor die sonden. Maer die gheen groote offeranden en hebben/die offeren een paer gemeyn dupuen / oft toreldupuen / waer af deen wert berept tot eenen heel brantofferande/dander werde dẽ priester voor sphse ghegheuen: maer hier af sullen wp neerstelicker disputeren int boeck van die sacrificiẽ. Want die door onwetenheydt ghesondicht heeft/die offert een oplammaken/eñ een lonck ghepteken van der selver ouderdom / eñ die Priester maect nat met deser bloet niet dẽ outaer als vore/maer des outaers hoornen:ende die nieren / ende alle dander vet metten netteken der leueren/legghen sp opden outaer.

Maer die Priesters nemen voor henlieden dan die vellen/eñ het vleesch/dwelc si op den selue dach moeten eten in die heylighe plaetse. Want die wet verbiedet pet daer af ouer te houden tot opden anderen dach. Maer die al weten de ghesondicht heeft / daer nochtans niemandt anders dan hp af en weet / die offert eenen Kam/also die wet ghebiet/ welck vleesch die priesters also oock opden selue dach vertepten. Als die Princen oock voor een sonde sacrificie doen/ soo offeren si die selue beesten als die ghemeyn Lupden offeren/behouwelijck dit onderschepdt / dat die Princen tot slachofferanden brenghen eenen Stier oft Barre / ende een Boerken. Oock ghebiet die Wet datmen soo wel in die opsonder / als in die ghemeyn sacrificien offeren sal / dalder puerste meel tot een Lammeken / een Assarons mate/tot eenen Kam twee maten/totten Stier/dry maten. Dit meel heylighen si op den outaer/beslaghen met olie / want sp brenghen oock olie mede die sacrificie doen / te weten/ tot eenẽ Osse een half hin mate/tot eenen Kam/ een derden deel van een hin/tot een Lam/het vierde deel. Dese hin is een Hebreeusche mate / houdende twee Atticsche choas/daer si die olie ende Wyn mede meten/want si storten den wijn ten offer/ ontrent dẽ outaer. Maer ist datter yemandt die gheen sacrificie en doet / wt zijn deuotie meel offert / daer sal hp deerste handt vol af op den outaer werpen / ende dander van dien sullen die Priesters tot spyse hebben/oft offerdt hp dat ghecooct/want het wort met olie beslaghen/oft brooden die daer af ghemaert zijn/ maer hoe veel dat die Priester offerdt/ dat moetmen heel verbranden. Die wet verbiedt oock te offeren eenich dier met zijnder moeder op eenen dach / anders soo en laet sp oock niet offeren eenich dyer dan nae den achtsten dach dat sulck ghebooren is. Daer werden noch ander sacrificien ghedaen/om ghesondtheydt weder te crijghen/oft om eenighe ander saken/ waer toe verdaen werden coecken metten slachofferhande/waer af datmen niet en mach bewaren tot tlanderdaechs / daer die Priesters oock haer deel af nemen.

✕ Oock ghebiedt die wet vanden ghemeynen coste daghelijcx te offeren een eeniarich Lammeken/te weten/een des morghens/eñ een des auondts / maer op den seuensten dach doeden si twee Lammekens/ die selue op die selue maniere sacrificerende. Eñ op die nieuwe Mane offeren sp/sonder die daghelijckschc slachofferanden/twee Kunderen / met seuen iarighe Lammeren/ende eenen Kam/eñ eenẽ Boeck voor die sonde / offer hp auontueren pet door verghetelheydt achter ghelaten ware. Maer in die seuenste maendt die/die Macedoniers Hyperberetæum noemẽ / doden si ten offer sonder die voorseyde dinghen eenen Stier/eenen Kam/eñ seuẽ Lãmerkens/eñ een Boerken voor die sonden. Maer op den thienden dach der manen van dier maendt/vasten si totten auondt toe/eñ si sacrificieren op dien seluen dach eenen Stier/ twee Kammen/eñ seuen Lammerẽ/eñ voor die sonde een Boerken. Eñ sonder dese brenghen sp noch twee Boerken/waer af den eenen leuende werdt wtghesonden in die woestijne / op dat op dien mach afghekeert werden alle quaet dat den volcke om haerlieder sonde nakende was. Maer den anderen wert in seer supuer plaetse bupten die stadt weghelept/dẽ welcken si daer met zijnen velle verbrande/niet met allen daer aen supuerende / eñ met desen Boeck wert oock mede eenen Stier verbrant / die vanden volcke niet aen ghebracht en werdt maer ten coste vanden oppersten Priester. Eñ als dien ghedoot is/ ende zijn bloet met des Boex bloet in die heylighe plaetse ghedraghen is/soo besprept die priester het dat daer mede seuen reysen/eñ so dicmael oock het plaueptsel/eñ wederom soo menighereyse/oock dat binnensten des tẽpels rontsomme den outaer. Maer datter af ouert dat ghiet hp rontsom den meesten outaer / die onder die open locht staet int voorhof. Daer na brenghen si op den outaer die wterste leden/die nieren eñ vetten/metten netteken vander leueren / eñ die ouerste priester doet daer noch eenen Kam toe vandẽ zijnen/ om dien gheheel Gode te verbranden.

✕ Op den vijfthiensten dach der selver maendt/als den tijdt nv te winter waerts gaet/ soo werdt haer gheboden tabernaculen oft hutten te maken bp elcke familie/teghen die toecomende coude/die dat iaer als dan verouderende beghint aen te brengen. Daer toe als si in haer lant zijn/wert haer beuolen te gaen in die stadt/die si om den Tempel / sullen hebben tot een hooftstadt des lants / eñ daer acht daghen lanck feest houden / eñ Gode heel brantofferanden offeren ende oock mede tot danckbaerhept sacrificien doen/

draghende

dragheńde binnen dien tijdt in haer handen tacken/ van palmitus boomen / van wilghen / ende palmen / ende tachē van perſenboomen/daer perſen aen hanghen. Ten eerſten daghe moet het ſacrificie weſen een heel brantofferende van derthien runderen / ende twee Lammeren/ende van twee rammen / daer toe moet weſen eenen boc voor die ſonde. Maer op den nauolghende dach/werden ghedoot het ſelue getal van lammeren ende rammen/tſamen met eenen bock : maer telcken daghe teecken ſp eenen Os vā tghetal der oſſen oft runderen/tot dat ghecomen ſp tot het ghetal van ſeuene. Op den achtſten dach zijn ſi ledich van alle wercken. Ende ſy dooden alſo wy gheſeyt hebben/eenealf eenen ram/ende ſeuen lammeren/eñ voor die ſonden eenen boch.

Exod. 23. Leuit. 23. Deuter. 31. Dese hutekens moeſten ſi maken niet om de coude metter gedenckenisſen dat ſy veertich Jaren in die woeſtijne geleeft hadden.

✻ Eñ dit zijn die manieren vander Hebreeuſſcher godſdienſten der tabernaculen die ſy van haren voor onderen ontfanghen hebben. Maer in die maendt Zanticus die by ons volck Miſan ghenoemt werdt eñ die het iaer begijnt op den veertheinſtē dach vander manen / als die ſonne int hemelo teecken vanden ramme is/aenghesien dat wy op die maent van die Egipſche ſlauernye verloſt zijn gheweeſt/ wert ons gheboden doot die wet alle iare te vernieuwen het ſacrificie /dwelck wy doen wtgaende deden/Paſcha ghenoemt. Eñ wy houden dit feeſtelijck by gheſelſchappen/niet van die ſlachofferanden ſtarende totte naeſt volghenden dach/welck is den vijfthienſten dach / eñ den eerſten dach der feeſten van die ongheeeſſemde brooden : want deſen feeſt dach verualcht ſonder middel den eerſten/ende duert ſeuen daghen lanck/binnen welcke daghē ſi ongheeeſſemde brooden eten/eñ telcken daghe werden ten offer gheboot twee ſtieren/eenen ram/ſeuen lammeren. Deſe werden tot heel brantofferanden verdaen/ende daer toe wert eenen boc ghedaen voor die ſonde / totter prieſteren daghelijcſche maeltijden. Op den tweeden dach der ongheeeſſemder brooden / welck is den ſeſthienſten dach van dier maendt/beghinnen ſy te eten nieu ghemaept Coren/dat tot dan toe niet ghenaert en is/houdende voor recht eñ weerdich datmē Godt eere doot danckbaerheyt/die/die gheuere ende makere is van dier vruchtbaerheydt / dus offeren ſy deerſte vruchten van gherſte op deſe maniere. Op drooghen eenen ſchoof aren metten viere / daer nae malen ſy die gherſte/ende dan die ghebroken zijnde/ ghelijck ghebroken ſpelte / een Aſſarons mate offeren ſy aen den outaer/eñ als ſi daer af een handt vol op den outaer gheworpen hebben/ſoo coemt dat ander ten oorbore vanden prieſters/eñ van dien tijde werdet gheoorloft bpſonder eñ ghemeyn oogſten te maeyen. Ten tijde van deerſte vruchten werde Gode een lammeken ghedoot tot eenen heel brantoffer. Alſſer dan ſeuen maenden voorby zijn/nae die heplighe paeſchfeeſte/dat is/na neghen eñ veertich daghen/iſt die feeſte vanden vijftichſten dach dē welcken die Hebreeuſſche nae tghetal Aſartha noemen/ ende dan offeren ſi Gode broot/ghemaect van twee Aſſarons matē terwen meel / met deeſem ghemaect/ eñ ſi dooden een offer twee lammeren. Eñ als deſe dinghen gheoffert zijn / ſoo werden die terſtont den prieſteren ten auontmale voor gheſtelt/ende op den ſeluen dach werden die alſoo vertepit dat daer niet af ouer en blijft/ Maer die heel brantofferandē maken ſi van dip calueren/twee rammen/ende veertich Lammeren / met twee Boerken voor die ſonden. Gheenen feeſt dach en wort daer ghehouden ſonder heel brantofferanden / eñ ophouden van arbeyden. Maer in alle feeſten ghebiet die wet deſe twee gāſ-

Dā Waeſchen.

Die feeſt dē Simeōen.

ſelijck te onderhouden. Eñ na het ſacrificie houdent ſy blijde maeltijden / wt den ghemeynen goede werden ghegheuen een ongheſeeſt broot / van vierentwintich Aſſarons maten meels ghemaeckt. Ende deſer werder twee ſamen ghebacken / des daechs voor den Sabboth. Ende op den Sabboth des morghens vroech/werden voor gheſtelt op die heplighe tafel in twee ordenen / ſes ende ſes brooden teghen malcanderen ſtaende/ende aldus blijue die met twee ſchotelen vol wieroock totten naeſten Sabboth toe. Wandt dan werden daer ander verſſche voor deſe gheſtelt/eñ deſe voorgaende werdē den prieſterē tot ſpijſe ghegheuen. Eñ het wieroock wert met heplich vier ontſteken/eñ te niet ghebrant/welck vier ſi plieghen te oorboren tot die heeel brantofferen/ende daer vore werdt oock ander wieroock metten nieuwen brooden voorgheſtelt. Maer die prieſter offert van den zijnen tweemael alle daghe meel met olie beſlaghen/eñ met een luttel backens hart ghemaeckt / eñ die mate vā deſen is een Aſſarons mate meels. Hier af werpt hy die helft des morghens/eñ ſoo veel des auont int vier. Maer tot hier toe hebben wy van deſen gheſeydt/welcker dinghen redenen wy elders neerſtelijcker ſullen wtleghen.

✻ Voorts heeft Moyſes dat gheſlachte van Leui van dander volcē wtghenomen / om dat Gode te hepligheu/waer toe hy henlieden heeft gheſuyuerdt met fonteyn water/altijt vlietende/eñ met een heerlijck ſacrificie/eñ deſen gheſlachte heeft hy beuolen het tabernakel met zijnen gheheplichden ghereetſchappen gantſch ende bedect te bewarē/eñ te beſorghen/ghebiedende dat ſy na der prieſteren ordinancien den hepligheu dienſt ſouden doen / ende te dien tijde zijn ſi voor heplich ende Gode toegheſchickt ghe houden. Hier na heeft Moyſes die dierē onderſchepden / verclarende welcke dieren ſuyuer waren ont teten/eñ welcke niet gheoorloft en waren tetē/waer af wy noch eenighen tijdt ſullen by oorſake breeder ſpreken / by wat ſake hy dat eten van ſommige dierentoeghelaten heeft/ende tghebruyck van dandere verboden. Immers heeft hy het eten vā dbloet alſoo verboden/om dat hy hiel voorwaer dat dit die ziele eñ den gheeſt der dieren was. Oock en heeft hy niet gheoorloft te eten het vleeſch van een dier dat niet ghedoot en was. Voorts heeft hy ons altijdt verboden te eten het netteken vander nierē/ende tgheheel vet vanden inghewant/van ghepten/ſchapen / ende runderen. Ooch heeft hy wt die vergaderinghen ende ghemeynſchap der menſchen verworpen alle melaetſche/eñ die haers ſaets vloet leden. Die vrouwen ooch die natuerlijck gheſuyuert werden / heeft hy verboden onder die menſchen te verkeeren / ende hy en heeft niet ghewilt die voor ſuyuer gehouden te werden/dan na den ſeuenſten dach. Den ghenen ooch die eenich doot lichaem ghehandelt oft beroert hadde / heeft hy ooch ſoo veel daghen der menſchen vergaderinghe verboden. Maer waſſer yemant die na dit ghetal der daghen langher beſmet bleef/ dpen werde gheboden twee Lammeren te offeren / waer af hy deen moeſt tot een ſacrificie offerē/ende dander nemen die prieſters. Belgheliker iſt ooch een maniere ſacrificie te doene/voor eenen die den vloet zijns ſaets lijdet. Maer die door eenen droom beſmet is gheweeſt/by alſo hy hem badet int cout water / alſmen plach te doen nae tverſamen van eler wettighe huyſvrouwe/ſo wert ſulck voor ſuyuer ghehouden. Maer die melaetſche heeft hy eewelijck wt ghebannen/alſo die niet anders en waren dan een doot lichaem. Maer waert alſoo datter eenich melaetſch

Exod. 23. Leuit. 23. Deuter. 31.

Leuitic. 8 Numer. 3.

Luc. 7. 27.

Leuit. 12. 13. 14. en de. 15.

menschzijn eerste ghesonthepdt van Gode met bi-
den verreghen hadde/ende in zijn hupdt die coleure
der ghesonthepdt wederromen was / dese thoont Go-
de zijn danckbaerhepdt met verschepden sacrificie/ daer
wp elders af segghen sullen. Waerom men te meer
behoort te bespotten die verfierde fabule van somm-
ighe schrijuers/die segghen dat Mopses om die me-
laetshepdt wt Egipten gheuloden was : ende dat hp
eenen hoop volcx die vander seluen sickten beuan-
ghen waren/int landt van Chananeen ghelept heeft
want waer dit warachtich gheweest / soo en soude
Mopses nemmermeer tot zijnder schanden eñ ver-
smaethepdt sulcke wet ghestelt hebben / iae al hadde
pemant anders sulcke wet ghestelt/soo ist wel thoon-
lyck oft gheloouelyck dat hp daer teghen soude ghe-
weest hebben/bysonder aenghemerct dat onder veel
natien der menschen die melaetsche verkeeren/ ende
in eeren ghehouden werden. Ende so verre ist dat
sulck ghebannen werden / dat henlieden in die hepl
vaderen oock eerlycke officien der rupterschap/eñ int
regimendt der ghemepnten / oock borghers officien
ghegheuen werden / iae sp en worden oock niet wt
haer tempelen eñ hepligbe plaetsen ghebannen. Hier
om wat hadde Mopsen moghen beletten / was hp
met sulck ghebreck beuanghen/hp en hadde moghen
sulcke wetten stellen/bysonder in sulcken volcke dat
hem onderdaen was / die hem meer eere dan schan-
de soude aenghebracht hebben. Waer om ist open-
baer dat dese dinghen wt nydicheyt teghen ons lie-
den verstert werden. Want Mopses selue super
zijnde/ende onder puer menschē verkeerende / heeft
een ghewere van sulcke wetten willen zijn / ter eeren
Godts : maer dese dinghen neem elck alzoot hem be-
lieft.

Cap. xiiij. ✠ Voorts heeft hp den vrouwen die cors ghe-
baert hadden/verboden in den tempel te gaen/oft hp
die hepligbe dienstē te zijn voor den veertichsten
dach/was haer kint een knechtken : maer waert een
meysken/so werde haer noch eens soo veel tijts daer
toe ghestelt. Eñ na dien ghesetten tijt/soo en comen
sulcke vrouwen nochtans inden tempel niet sonder
offerande / die welcke eenstdeels Gode / eñ eenstdeels
Numer. 5 den priesters behooren.

✠ Maer hadde eenich man van zijn hupsvrouwe
quaet vermoedē van ouerspel/so offerde sulcke eenē
Mssaron vol ghersten meels / ende als die daer af een
handtvol op den outaer ghewozpen hadde/soo werde
tghene darter ouerde / den priesteren ghegheuen om
teten. Daer na stelde pemant vanden priesterē dese
vrouwe aen die Poorte die teghen ouer den Tempel
was. Eñ als die priester eerstmael Godts naem ghe-
schreuen heeft in een pargamēt/so treet hp het decsel
af van haren hoofde/en doet haer sweren met haers
selfs veruloeckinghe / bp alsoo si haer repnichept ge-
scheent heeft/dat haer been dan wter leden gaen / eñ
haren buyck verrotten/eñ si alsoo allendichlijc sterben
moet. Maer hp alsoo haer man wt te groote liefde
ende wt ialoursheyt/door een onrecht vermoeden te-
ghen haer beroert is gheweest / dat sp dan der thien-
der maent een knechtken mach baren. Als den eedt
ghedaen is / doet die priester Godts naem wt met
water in een schale/ eñ nemende ghestubbe des tem-
pels vander aerden/eñ sprepende dat inden dranck/
gheeft hp der vrouwen dat wt te drincken. Eñ is die
vrouwe tonrecht beschuldicht / so wert sp bevrucht/
eñ baere ten behoorlycken tyde gheluckelijck. Maer
ist dat si haer houwelycke trouwe ghebroken heeft/
eñ Gode den ghetuyghe van haren eedt liecht / soo
sterft si schandelijck/haer been gaet wter leden ende
het water van binnen belaept haren buyck.

✠ Dit zijn die dinghen die Mopses van die sacrifi-
cien ende suyueringhe zijnen volcke gheordineert
heeft. Voorts heeft hp alduldanighe wettē ghestelt.
Ouerspel heeft hp gheheelyck verboden / houdende
dat voor der ghehouder persoonen meeste weluaert/
dat sp lieden malcanderen trouwe ende eerbaerhept
houden/eñ dat dit oock het ghemepn profijt / eñ eere
is/datter wettighe kinderen geboren werdē. Voorts
heeft hp elcken oock verboden onbehoorlycke oncuys-
hept te doen / met zijn moeder/oft stiefmoeder/ met
zijns vaders oft moeders suster/met zijn suster / oft
zijns zoons hupsvrouwe/ende alle sulcke versamin-
ghen heeft hp als onbehoorlyck eñ ongoddelyck ver-
boden eñ ghedoemt. Oock heeft hp verboden ver-
samighe te hebben met eenighe vrouwen die haer-
der maenstonden purgatie lyden/ende oock metten
beesten. Oock heeft hp ghedoemt sulcke mans / die
oncuysschē wellustichept bedryuen met schoō mans/
ende die daer in misdeden / dede hp dooden. Maer
die Priesters heeft hp gewilt twermael suyuerder
te wesen. Want hp en heeft niet alleen gewilt dat
sp in dese voorseyde wetten souden verbonden we-
sen als alle dandere / maer hp heeft oock gheboden
dat die alderhande vrouwen niet en soudē ten hou-
welyck nemen / eñ dat die gheen vrouwen trouwen
en souden / die vuylneringhe met haren lichaē ghe-
daen hadden/als een hoere. Item oock gheen slaue
oft gheuanghen vrouwe / noch oock gheen vrouwe
die ghemepn tauerne oft herberghe hiel / oft sulcke
die om eenighe sake van haren man verlaten ende
verstooten was. Maer den ouersten priester oft Bis
schop en liet hp oock gheen weduwe trouwē / dwelck
hp nochtans den anderen priesteren oorloofde/ maer
hp gaf hem alleenlyck oorloof een maecht te trouwen
eñ die te houden. Die selue ouerste priester en mocht
oock tot gheenen dooden gaen / dwelck nochtans
den anderen Priesters gheoorloft was/te weten/dat
si moghen gaen tot haer doode broeders / ouders eñ
kinders. Den seluen priesters wert gheboden simpel
oft recht wt te wesen / ende sonder alle dobbelhepdt
oft bedroch. So wie vandē priesteren niet heel gāsch
van lichaem en was / die was gheoorloft zijn deel
van die offeranden metten anderen te nemen / maer
aen den outaer te comen / oft inden Tempel te gaen/
was hem verboden. Die priesters en moesten oock
niet alleenlyck suyuer wesen in die hepligbe dienstē
te doen/maer si moesten oock een onberispelijck leuē
leyden. Daerom die hepligh habijt draghen/soo lan-
ghe als zijt ghebruycken / moeten sonder die ander
suyuerhept/oock puerhept eñ soberhept houdē/ende
haer wert so lange oock dē wijn te drincken verboden.
Die slachofferanden werden oock ghedoot van bee-
sten die ganselyck van lichaem zijn/ende die gheen ghe-
breck en hebben.

✠ Dit zijn die dingen die Mopses tē tyde van zp-
nen leuen heeft gheordineert te onderhouden / maer
sommighe dinghen heeft hp gheordineert voor den
nacomendē tydt / want hoe wel hp selue doen noch
in die woestyne verkeerde / nochtans heeft hp hen-
lieden oock besorcht / die ten laetsten het landt van
Chananeen creghen.

✠ Eñ op elck seuenste iaer/heeft hp den ackerlan- Leuitic 25
den rust verleendt/beuelende datmen die dan niet
en souden ackeren/beplanten/ oft besaepen / ghelyck
hp doen te voren den volcke op elcken seuensten dach
verleent hadde/ruste van haerlieder arbeyt. Maer
alle tghene dat het landt alle dit iaer door van selfs
voorts bracht/heeft hp willen ghemepn laten wesen

tot

Die hpbel sept dat veel andē dat die Priesters die verniepckin- ghen in den bocken staet eñ die af nisse mettē wa- ter. &c. Exod. 5. Maer van suete verrot seyt die hpbel/ ende haer buyck swil- de/eñ ber- ste Exod. 22. Deute 17. Leuit 18. 20. 23. 29.

tot elck behoef/ghebiedende datmen noch inlander noch wtlander en soude verbieden van die vruchten te plucken oft te vergaderen/tselue heeft hy ooc willē onderhouden hebben/nae seuenwerf seuen iarē/welc maect een ghetal van vijftich. Eñ dit vijftichste iaer heet hy den Hebreeusschen Jobel/op welck iaer den schuldenaren die schult quijt gheschouden wert/ eñ die slauen werden vry ghemaect/te weten/sulcke die vañ seluen Hebreeusschen geslachte waren eñ tegen eenighe wet misdaen hadden/waer door si ter puniticn waren tot slauen gheselt oft ghecreghen. Die ackerlanden quamen te dien tyde oock tot haer eerste heeren in deser manieren. Als dat Jobels oft Jubileus iaer nakende was/dwelck beteeckent vryheyt soo vergaderden die cooper van sulcken acker/ende die vercooper/eñ als die gherekent hadde die vruchten vanden acker/ende die costen die daer aen ghehanghen waren/ende by also die vruchten meerder oft beter bevonden werden dan die costen/ so crijcht die vercooper desen acker wederom. Maer ist dat die costen meerder hebben gheweest dan die vruchten/so ontfangt die cooper dat hy noch aen dē acker tachter coemt/eñ alsoo laet hy den anderen die erfenisse des ackers. Maer ist dat die costen ende vruchten beyde gheliick zijn/soo keerdt die besittinghe oft erfenisse wederom tot haer oude heeren. Tselue recht is oock aen die huysen die in steden oft vryheden vercocht/ die niet bemuert oft bevrydt en zyn.

Maer contrarie ist vanden huysen die in beslooten steden vercocht werden/ want dan machmen sulck huys wederom crijghen/ alsmen tgheldt wederom gheeft/eer dat iaer ouer is: Maer ist datter een gheheel iaer sedert den coop ghepasseert is/soo wert den coopere dat recht van zijn besittinghe oft erfenisse valt ghemaeckt. Dese wetten heeft Mopses inden legher op den berch Sina van Godt ontfanghen/ om die den volcke te gheuen/die welcke hy terstondt heeft beschreuen/ende also achterghelaten den ghenen die naecomen souden.

✳ Van die wetten der oorloghen/ende van die ghewoonten. Cap. xi.

Cap. xv. Num. i. Als die wetten aldus gheordineert werden/ soo heeft Mopses oock besorcht het oorloch regiment/denckende doen ter tijdt op die oorloghen die nae gheschieden souden. Hierom heeft hy die ghestachten doē ouersien eñ tellen/sonder het gheslachte van Leui/eñ dit heeft hy beuolen den princen/gebiedende haer dat si ouerbrenghen souden tghetal vanden mannen die van strijdtbarighen ouderdom waren/want die Leuiten waren heplich eñ vry vander rupterschap oft oorlogen. Eñ daer zijn gheteldt gheweest/ses hondert dupsendt mannen/ die wapenen draghen mochten/ te weten/ die oudt waren twintich iaren/ eñ daer bouen totten ghenen die vijftich iaren oudt waren: eñ bouen dit ghetal noch dry dupsent vi. hondert eñ vijftich. Maer voor Leui heeft hy ghenomen ende gheteit tot hoofden der gheslachten Manassen Josephs sone nemende Ephrem voor Joseph/want dese hadde Jacob voor zijn aenghenomen kinderen van Joseph vereregheu/alsoo vry bouen gheseyt hebben.

Die bybel Numer. i. heeft vijfhondert eñ vijftich ✳ Als dan het tabernakel aldus aen een genoecht was/hebben si dat int midden van haren legher ghenomen/ alsoo datter aen elcke zijde des tabernakels dry gheslachten haer tenten sloeghen/ende haren legher maecktеu/waer tusschen straten ginghen. Daer werde oock een coopmerckt van coop goet voor gheselt/ende die prijsen van elcken dinghe werde daer te zijnen tyde oock gestelt. Daer waren oock ambachters van allen consten in haer winckels oft werckhuysen/alsо dat dit scheen voortwaer een stadt te wesen/herwaerts eñ derwaerts wt leydēde. Maer die plaetsen die naest het tabernakel waren/ besloeghen die Priesters/ ende daer nae die Leuiten (want dese waren oock by sonder alleen ghetelt) welcker ghetal was dry pentwintich dupsent/acht hondert/ eñ tachtentich/ daer in dat alleen ghetelt waren die mans personen/die dertich iaren van haer gheboorte ouerleden hadden. Ende so langhe als die wolcke op dat tabernakel bleef staende/so langhe bliuen die heplegheren oock op die selue plaetse/ midts dat Godt daer teghenwoordich was. Maer als die wolcke haer elderwaerts vertrac/dan vertrocken si alle ooc. Mopses heeft oock ghevonden een sulcke maniere van een trompet van siluer gemaeckt. Het was een pijpe luttel dicker dan een ghemeyn pijpe/ een luttel min lanck dan eenen cubitus/welck mont alleenlijck so wijt was/alst ghenoech was/om daer in te blasen maer was ten eynde wijder wt als een clocke/ ghelijc een trompet/ dese maniere van trompet wert vanden Hebreeusschen ghenoemt Asora: twee alsulcken heeft hy gemaect. Met die eene van desen werde volck ter vergaderinghen ghеroepen/ ende mettē anderen werden die Princen gheroepen/om raedt te houden vanden gemeynen staet oft weluaert. Maer als dese trompetten beyde trompten/ soo werde alle volck tsamen gheroepen. Maer soo dickmael het tabernakel verdraghen werde/ werde dese maniere gehouden. Als deerste teecken gheclanck gaf/ soo werden si opgheweckt die aen die oostzijde des tabernakels gheleghert waren. Maer int tweede teeckē werden verweckt die achter dat tabernakel haer tenten gheslaghen hadden. Daer nae werde het tabernakel van een ghedaen/ende int midden ghedraghen tusschen die ses gheslachten die voor ghinghen/ ende die ander sesse die nae quamē/ maer die Leuiten ginghen rontsom dat tabernakel. Maer tot het derde teecken vertrack het deel dat suydtwaerts lach/ ende tot het vierde teecken die noortzijden. Dese trompetten ghebruyckten sy oock in die sacrificien/ daermen gewoonlijc is beesten te dooden/ soo wel op die Sabboth daghen als op ander daghen. Doen ter tijt werde oock eerstmael Paeschen ghehouden/van die tijt dat si vry waren ghemaeckt/eñ der Egiptenaren bedwanck oft heerschappye ontgaen.

Num. x. Jus. v. Num. xiv. Num. xxvi. Num. xxxiii. Num. xxxiii. Num. xxxiii

haer om goede hope te hebben/ende dat si dan oock Godts hulpe niet te vergheefs en souden verloeckē. Maer tghemeyn volck door dese woorden meer geterecht wesende/werde noch meer eñ meer tegen den propheet murmurerēde eñ werrende. Mopses dan siende dat si heel mistroostich waren / heeft haer geboden goets moets te wesen / belouende henlieden niet teghenstaende dat hy tonrechte met sware smadicheden besloten was/dat hy haer sulcke overvloedichedt van vleessche soude leveren/dat si daer aen soude ghenoech hebben/niet eenen dach / maer oock tot meer daghen. Maer doen si dit niet en wilden gheloouen / eñ daer een oock viaechde van waer hy so veel dupsentich menschē soude conneu vñ vleesch verlien/so seyde hy. God eñ ic (hoe wel dat wy qualyck van v lieden gheacht werden)en sullē nochtans nemmermeer ophouden van sorghe te draghen voor v lieden. Nauwelijcx en hadde hy dit ghesept / die geheel legheren en werden vol quackelen/die si by hoopen vinghen eñ vergaderen. Maer nochtans niet langhe daer nae heeft God wrake ghedaen over der Hebreeusscher spittichept eñ smadighe woorden/veel vanden volcke doodslaende. Want die plaetse houdt noch heden den naem van die auontuere die haer geschiede/want si heet Cabrothaba/dwelck soo veel te segghen is/als die grauen der begheerlyckheden.

✳ Van die bespieders die tlandt van Chananeen bespieden/eñ hoe die van daer weder om comende/ den Israheliten eenen grouwel der vpanden maecktē. Cap. xiij.

Cāp. xbij Nu. 13. 14. NAe dat Mopses het volck van daer ghelepdt hadde/ende ghebracht in een plaetse die niet bequaem ghenoech en was tot der menschen woninghe/niet verre vander Chananeen palen ghelegheu die ghenoemt wert enghe vallepen/so heeft hy twolck tsamen ghe roepen om dat aen te spreken. Eñ als hy int midden van henlieden ghestaen was / heeft hy ghesept. Twee goede dinghen heeft Godt v lieden gheordineert te gheuen/te weten/vryheyt ende besittinghe van een weeldich lantschap/waer af ghy het eene wt zyn milthepdt nu hebt ontfanghen / dander suldy oock corts hebben / want wy zyn inder Chananeen palen/daer ons geen stadt oft gheen Coninc en sal af connen ghedryuen/ia dat meer is/haer gheheel volck/al deden si alle haer crachten te samen en sal dat niet connen ghedoen. Hierom laet ons berept zyn om dit vromelijc aen te leggen / want dese lupdē en sullen sonder strijt van haer lantschap niet scheyden/maer nae groote strijden sal die victorie haren loon hebben. Maer voor al moeten derwaerts bespieders ghesonden werden/die des landts vruchtbaerheyt eñ der inwoonders machtichept mogen bespieden. Maer wy liedē moeten ten eersten eñ voor al neerstich zyn om eendrachtichept te houden / ende Godt onsen hulper ende beschermer met behoorlycke diensten te eeren.

✳ Als Mopses dese dinghen ghesept hadde/so heuet volck zynen raedt al te samen ghepresen/ende tosen tweelf bespieders van die alder edelste/wt elcken geslachte eenen: die welcke beginnende van die contreyen die nae Egipten ghinghen / hebben tgheheel lant van Chananeen doorsocht eñ doorsien/tot dat si quamē tot die stadt Amathen/eñ dē berch Libanus. Eñ als sy des landts eñ der inwoonders natuere oft conditien bespiet hadden/zyn si wederom ghekeerdt tot haren volcke/na dat si veertich daghen hier mede ouerbracht hadden. Doē heeft die schoonheyt der vruchten (daer een betboonsel af ghebrocht was) eñ des lants vruchtbaerheyt die si hoorden/der menich ten moet opgherieht om die oorloghe aen te nemen: maer hier teghen werden si veruaert eñ daer af ghetrocken/als die bespieders henlieden vertelden / dat dit landt soude swaer oft quaet om crijghen zyn/ om datmen daer moest ouer groote ende diepe vloeden comen/eñ ouer hooghe berghen climmen / eñ om dat die steden al om met vaste eñ sterche mueren besloten waren. Oock seyden sy hoe si by Hebron oor een ghelachte van reusen gevonden haddē. Aenghesien dan dat die bespieders alle dinghen by die Chananeussche meerder vonden hadden / dan tghene dat sy tot doen toe na haren wtganck wt Egipten gesien haddē/so hebbē si door haerlieder vreese oft veruaert hept dander menichte ooc al willens vol vreesen ghemaect/die welcke wtder bespieders vertellinge/meynende dat haer onmoghelyck was sulc lant te crijgē. zyn (nae tschepden der vergaderingen)na hups ghekeerdt/aldaer met haren hupsvrouwen eñ kinderen iammerlyck claghende / eñ segghende dat Godt alleenlijck metten woorden veel dinghen beloofde/ maer metter daedt met allen gheen hulpe en dedet Wederom hebben sy Mopsen oock beschuldicht op hem eñ dē Bisschop Aaron zynen broeder roepende/ ende aldus hebben si den gheheelen nacht ouer ghebracht met ontrusten / smadighe woorden sprekende teghen haer beyden. Maer des morghens vroech zyn si tot die vergaderinghe gheloopen te dier meyninghen dat si Mopsen eñ Aaron zynē broeder steenigen souden/eñ also wederom achterwaerts keeren nae Egipten van daer si ghecomen waren / welcke auontuere vreesende twee vanden bespieders/te weten/Jesus Naues sone wt Ephraims ghesiachte / eñ Chaleb wt Judas ghesiachte / zyn voortghecomen int openbaer / bedwinghende het volck / biddende henlieden dat si wilden goede hope hebben/ ende dat sy Godt niet en wilden eenighe loghen op leggheu/ midts dat sy veel te lichtelijck sommighe menschen ghelooftden die ydele ende valsche redenen wtgauen van den staet der Chananeen / ende die menichte die lichtelijck ghelooft veruaerdt hadden / maer dat si lieuer ende beter henlieden wilden volghen/die selue souden haerlieder capiteyns eñ leytsmannen zyn om so weeldighen lant te crijgen. Want noch hoochhept der berghen noch diepheyt der vloeden en souden moghen wederstaen oft belet doen den mannen die berepdt waren dit vromelijck te volbrenghen/bysonder met Godts gracie ende hulpe die voor henlieden in den strijdt vechten soude. Gaet (seyden dese)sonder eenige vreese vrolijck/betrouwen hebbende op Godt/volcht derwaerts daer wp v lepden sullen. Met alsulcke woorden arbeyden si om het volck dat vol werringhen was/te beslichten oft te vreden te stellen. Maer binnen desen tijdt hebben Mopses ende Aaron/neder vallende op haer aensichtē/ Godt ootmoedelijck ghebeden niet om haer behoudenisse/ maer dat hy die rasende menichte wilde tot beteren sin bekeeren / die door soo veel teghenwoordighe eñ aenstaende benautheden ontsteldt was. Ende terstont is daer onversienlijck een wolcke opt tabernakel ghecomen/te kennen gheuende dat Godt daer teghenwoordich was.

✳ Als Mopsi dit ghesien heeft/soo is hy int midden van die schare ghegaen/ drepghende henlieden dat Godts punitie ouer haer comen soude/den welcke si met so groote spittichept vergrāt hadden / welcke punitie nochtans niet soo groot en soude wesen als die groothepdt haerder sonden wel verdient hadde/maer sulck als een vaderlycke castijdinghe plach te wesen. Want doen hy int tabernakel ghegaen Cap. xbij.

was/

was/biddende met tranen dat het volck niet heel en soude verslaghen werden/soo hadde Godt hem gheseyt eñ vertelt hoe veel eñ hoe groote weldaden hy haer ghedaen hadde/den welcken sy altijt ondanckbaer bleuen. Eñ dat si nv door der bespieders bloedicheyt oft veruaerdheyt verlept wesende meynden dat in haer woorden meer waerheydts was / dan in zijn beloften / waerom soo en soude hy den heelen hoop die hy bouen alle dander menschen wtvercoren hadde niet heel vernielen: maer nochtans en soude hy d'landt van Chananeen eñ zijn vruchtbaer heydt henlieden niet gheuen/maer si souden sonder stadt ende sonder huys veertich iaren lanck dolen in die woestijne/om voor haer sonde met sulcke punitie te betalen/nochtans soude hy haerlieder kinderē dat landt gheuen/eñ die heeren maken van alle die profijten/der welcker haer vaders door haer onghebondenheyt haer seluen onweerdich gemaeckt hadden. Dat ghemeyn volck door dese vercondighe seer verbaest zijnde/heeft hem heel tot droefheyt gestelt/ Mopsen oock biddende dat hy Godt voor haer bade/dat hy mochte versoent wesen/ende haerlieder sonden vergheuende der vpanden steden henlieden leueren. Maer hy seyde dat Godt niet en soude willen lijden met sulcken ghebeden becoort te werden/ want hy niet sonder groote sake eñ na menscheliycke maniere beweecht en was tot deser verbolghentheydt/ maer hadde dit vonnisse rechtuaerdelijck wtghesproken. Ten is oock niet ongheloouelijck dat Mopses een man alleen so ontallijcke veel dupsentich beroerde eñ verstoorde menschen mocht paeyen/ oft beslichten/aengemerct dat God die by haer was die menichte geseggelycker eñ beter om paeyē maecte die nv diemael met haer schade gheproeft ende bevonden hadden/ dat profijtelijcker eñ beter was tegen Godtswille niet te strijden. Anders was Mopses oock een sulck man die verwonderens weerdich was/so wel om zijn sonderlinghe deucht/als ooc om tghelooue dwelck hy creech niet alleen by die menschē van zijnen tijde/maer oot by haerder nacomers aenghesien datter heden oock niemant vanden Hebreeuschē en is die hē niet en ontsiet/als oft hy noch tegenwoordich ware/al mocht suick ooc verborghen blijuen/recht oft hy hem soude straffen/by also suick mensch pet dede oneerlijck teghen tghene dat van hem gheordineert is. En van zijnder macht zijn seer veel berhooninghen/die meer dan menschelijk zijn. Onder die welcke en is het minste bewijs oft ghetuyghenis niet/dat sommighe lieden wt die landen bouen den vloet Euphrates gheleghen / ter eeren van onsen tempel quamen een reyse van vier maendē/ter grooter cost/eñ niet sonder perijckel / ende als die haer sacrificie ghedaen hadde/so en mochten sy geen deel van die slachofferande crijghen / om sommighe saken waer door dit by onsen wetten niet geoorloft en was. Ende die sommighe zijn sonder volbrenghen van haer begheerte wederom gekeert eer si sacrificie ghedaen hadden/die ander latende haer sacrificie half onvolmaeckt/ende den sommighen en is oock niet toe ghelaten in den tempel te comen/ want si lieuer haddē Mopses wettē/dan haer voornemen te voldoen/waer af haer niemant en straffe dan haer eyghen conscientie/so crachtich is het groot ghevoelen dat eens ghecreghen is van desen man / alsoo dat hy voor meerder dan een mensch ghehouden wert/want men van hem ghelooft dat hy dese wetten van Gode ontfanghen heeft/ende den menschen ghegheuen.

✠ Ontrent oot niet lange voor die Joodsche oorloghe/ten tijde dat Claudius Keyser was/ende Ismahel by ons lieden ouerste bisschop/doen ons landt met so swaren honger eñ dierte gheplaemt was/ dat een Assarons mate corēs vier dragmen gheldē. Eñ doen daer in die feeste der ongheheefder broden ghebroeht waren ten offer tseuentich Corus maten corens/dwelc waren eenendertich medeminus matē van Sicilien/maer Attisscher medinnen eenenveertich/so en heeft daer nochtans niemant vanden priesters doren een brieselinghe af eten/daer si van soo groote dierte gheplaemt waren/alleenlijc om dat sy ontlaghen die wet ende Godts toorn/die swaerlijck plach wrake te doen ooc van die verborgen sondē. Daerom en derf hem niemant verwonderen van die dinghen die te dien tijde gheschiedt oft ghedaen zijn/aenghemerckt dat die schriften die van hem den nacomers achter ghelaten zijn/so groote cracht ende weerdicheydt noch houden / dat ooc onse vpanden belyden dat Godt sulcke maniere van leuen door Mopses in ghestelt heeft. Maer hier af ghevoele elcke nae dat hem goetduncken sal.

✠ Hier eyndt dat derde boeck Flauij Josephi.

Hier beghint die Tafel des vierden Boecx Flaui Josephi.

Hoe die Hebreeusschē sonder Mopses weten teghen die Chananeen streden/ende van haer verslaghen werden. Cap. J.

Van die mupterye die Chore teghen Mopsen eñ Aaron zijnen broeder opruerte om het Priesterschap Cap. ij.

Hoe die opruckers eñ verweckers vander mupterien / door Godts wrake ghedoodt zijn gheweest eñ hoe het Priesterschap Aarō eñ zijnen sone vast ghemaeckt werde. Cap. iij.

Van die dinghen die den Hebreeusschen achtendertich iaren in die woestijne gheschiet zijn. Cap. iiij.

Hoe Mopses Sehon eñ Og der Amorrheen Coninghen verwonnen heeft/eñ haer heyden heel verslaghen. Cap. v.

Van Balam den waersegghēr. Cap. vi.

Van der Hebreeusscher victorie teghen die Madianiten/eñ hoe dat der Amorriters landtschap van Mopse den twee eñ eenen halue gheslachten ghegeuen werde. Cap. vij.

Hoe Mopses wetten ghestelt heeft/ende daer nae vanden menschen wech is ghenomen ende ghestoruen. Cap. viij.

✠ Hier eyndt die tafel des vierden boecx.

Hier beghint dat vierde boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✠ Hoe die Hebreeusschē sonder Mopses weten teghen die Chananeen streden/ende van haer verslaghen werden. Cap. J.

Als die Hebreeusschē een hardt leuē leyden in die woestijne/eñ si met veel allendicheden gequelt waren/soo en was haer gheen dinck lastigher / als dat haer Godt niet en wilde laten strijdē teghen die Chananeen. Ende si en wildē Mopsen oock niet meer hooren die haer geboot stille te zijne/meynende dat sy sonder zijnē raet oft hulpe wel soudē connen victorie van haren vpanden crijgē/eñ dat Mopses dit alleē altijt

Wat desen dieren tijt proseteerde Agabus alsoo staet/ Act. xi. Cap.

altijdt lochte/dat si lieden in grooter armoeden zijnde/altijdt louden moeten zijnen raet volghen/so hebben sy ganselijck gheordineert te strijden / betrouwende dat Godt haer helpen soude/niet so seere om Mopses wille/als dat si lieden van haerder ouders tijden altijt in Gods behoedt geweest hadden. Ende dat Godt henlieden die hy om haer Godvruchticheyt eerst hadde weerdich gehouden der vryheyt dē selven nu oock die victorie niet en soude weyghеren/ by also si vromelijck streden/seggende dat si machts ghenoech hadden teghen die luyden / hoe wel dat Mopses arbeyde om Godt van henlieden te verureemden/ende dat haer geheel nootelijck ware dat si dit dinck deden nae haer goetduncken lieuer dan dat si voor die afghelepde slauernye van Egipten Mopses heerschappye souden aennemen/eñ zijnen wille in alles volghen als verlepdt zijnde / die hem beroemt van Gods aensprake/waer door hy als van Gode bemint bouen dander te voren ghewaerschouwet wert van die dinghen die ghedaen moeten wesen/recht oft si alle te samen van Abrahams geslachte niet en waren/dattet van noode ware datter eene door sonderlinghe gracie die voorkenniſſe der toe comender dinghen van Godt hebben soude. Dus betaemdet den wysen beter dat si versmadē souden die vermetelickheyt van eenen menschе/gheloouen de meer Gode den belouere / haer seluen stellende om dat landtschap te crijgen/ende datse niet langer haer en souden laten bedrieghen onder het deckſel van Godt / sy moesten dencken op die teghenwoordighe armoede/die daghelijcx swaerder werde door die woeste plaetsen. Dus behoorden si door Godts ghelepde teghen die Chananeen ten eersten te strijde/ende niet meer te verbeyden nae des wetgeuers consent. Als dan dese redene van haer allen ghepresen was/so zijn si al gemeynlijck tegen die vpanden/gherepst/die niet veruaert en waren/noch van haer ontallijcke menichte / noch van haren fellen ghedruysschе oft aenual / maer hebben haren aenual vromelijck ontanghen ende wederstaen. Ende als daer een goedt deel der Hebreeusscher verslaghen was/soo hebbēn si dander schandelijcken ter vlucht gheкeerdt / ende die veruolghende hebben zy se ghedwonghen wederom in haren legher te keeren. Dese nederlaghe teghen die hope van haer allen gheschiet/heeft der menichten moet seer verslaghen/die noch voor argher sorchden/denckende dat dese schade ende moort haer toe ghesonden was van Godts gramschap/om dat si sonder verbeyden van Godts antwoorde ten strijde wtgheloopen waren. Mopses dan siende soo wel dat zijn volck van dese schade veruaert / als vander vpanden verscher victorien hoochmoedich waren / sorghende dat die vpanden door dit teghenwoordich goedt gheluck niet te vredē wesende/souden noch meerder dinghen beghinnen heeft gheordineert zijn heyren achterwaerts wederom nae die woestijne te trecken. Eñ doen het volck belookte dat si voort aen in haers leyts man wille eñ macht souden blijuen/want si door haer schade gheleert warē dat haer geen dinck sondē zijnē raet en soude gheluckelijck vergaen/so hebben si den legher vertrocken / ende zijn ghegaen in die woestijne te dier meyninghen/dat si teghen die Chananeen niet eer en souden strijdt aennemen/voor dat si een teecken van Godt ontfanghen hadden. Maer gheluck dat plach te wesen in een groot heyt / aldermeest in teghenspoedt/dat die onderlaten haer swaerlijck willen ghehoorsamen onder die regeerders / alsoo gheschiedet ock metten Joden. Want midts dat si in ghetale waren ses hondert duysent mannen/ ende scheenen ock niet wel hanteerlijck te wesen / ock in voorspoedicheden/veel te meer werden si in teghenspoeden verbittert / soo wel teghen malcanderen als teghen haren ouerheere oft regeerder. Dus isser soo groote mupterye op gherelen onder henlieden/allmē nopt en hoorde onder die Griecken oft Barbarē geweest te zijne/het volck sonder twijffel soude die Hebreeusschе doen int wterste perijckel ghestelt eñ heel verdoruen hebben / en hadde Mopses (zijn onrecht verghetende dat hem aenghedaen werde / als hy by nae ghestreent was) desen vallenden staet niet ter hulpen ghecomen. Ock en heeft Godt niet heel verlaten henlieden te beſorghen. Want al deden si groote verſmaethept aen/niet alleen Mopsi den wetgeuere/maer ock den goddelijckē geboden die si door Mopsen ontfanghen hadden nochtans heeft hyse verlost wt die alder archste mupterie/die welcke soude hebben moeten een seer iammerlijck eynde ghehadt hebbē/en hadde Godts voorsienicheyt dat niet belet. Dese mupterye/ende hoe dat Mopses nae dat die ghestilt was/die sake bestiert heeft / dat sullē wy nu segghen als wy die oorsake te voren verclaert sullen hebben.

✕ Van die mupterye die Chore teghen Mopses eñ Aaron zijnen broeder opruckte om het priesterschap Cap. ij.

CHore die een man was onder die Hebreeusschе heerlijck van rijckdom ende van edeldom. Ock hebbende een bequaem spraken om volck aen te halen/siende Mopsen ghestelt in die hoochste eerlijckheydt/leedt dat seer noode/ende benijde dat. Want aenghesien dat hy was wten seluen ghesiachte ende maechschap oft familie/so dochtet hem onrecht min gheacht te zijne dan Mopses/midts dat hy van rijcdommen machtigher was / ende van edeldom niet minder dan Mopses. Dus heeft hy by die mannen van zijn maechschaps die Leuiten gheroepen onder die ghemeynten/eñ gesproken teghen Mopsen/seggende dattet een onweerdighe sake was / ende niet langher te lijden/dat Mopses met vreemde eñ wonderlijcke consten oft practijcken onder tdeckſel van God/alleen zijn eyghen glorie oft eere socht met achterdeel eñ onrecht van dandere. Eñ dat hy onlanckx het priesterschap sonder des volcx consent oft keure Aaron zijnen broeder ghegheuen hadde/ende voorts die ander weerdighe officien van eeren bedeylde na zijn beliefte/recht oft hy een gheweldighe heerschappye ghecreghen hadde. Voorts seyde hy dat dit een lastighe tyrannie was dat Mopses hem seluen soo bedeckтelijck in die heerschappie stack/dat daer door des volcx vryheyt verduystert werde/eermē dat mochte ghewaer werden. Want so wie hem dunct bequaem oft weerdich te wesen die ouerheyt te hebben/die behoort te arbeyden tot sulcke hoochheydt met consent vanden volcke ende sonder gewelt te comen. Maer die met goeden middelen daer toe niet en hopen te comen/plegen ghemeynlijck nochtans haer te wachten van gheweldt te doen / op dat si den naem van goedertierenheyt eñ eerlijcheyt niet verliesen en souden/ maer met arghelisten eñ consten arbeyden sulc om dat te crijghen. Daerom ist der ghemeynten pligt datmen sulcker schalcker opstellinghe/ openbare ende straffe/eer si van hem eenige verraders openbaer vpanden werden. Want wat redene soude Mopses moghen by brengen waerom dat hy Aarō aldermeest eñ zijnen sonen het priesterschap ghegheuen hadde: want waert sake datmen yemanden wt den ghesiachte van Leuidese eere nae Godts wille schul-

Cap. 5. Num. 16.

schuldich ware te gheuen/so was hy selue met rechte daer voor al in te vorderen/die van ghesslachte Mopses ghelijck was/maer van ouderdom ende rijckdom beter dan hy/waert sake ock datmen aen sien wilde oft acht nemen op dit alder oudtste ghesslachte/so soudemen na het beste recht dese weerdicheyt den mannen van Rubens ghesslachte behooren te gheuen/te weten/Dathan eñ Abiron/ eñ Phalla die dalder oudt eñ rijckste waren onder dander van haren ghesslachte. Dese redenen heeft Chore ghesept willende datmen mepnen soude als oft hy soighe droech voor den ghemepnen staet/maer inder waerheyt dede hy dit alleenlijck om dat hy het ouerste priesterschap soude moghen met ghewelt crijghen als hy het volck opgeruckt hadde. Dese valsche beschuldinghen eñ achterspraken en zijn ock niet in dat een ghesslacht ghebleuen/maer dit rumoer werde allenrkens verbiept/midts dat elck noch wat vãden zijnen meer seyde tot het ghene dat hy gehoort hadde/waer door dit gherucht alle die legheren door ghestroept werde. Ende binnen corten tijde is dit soo verre ghecomen/datter twee hondert eñ vijftich vanden treffelijcsten mannen die partijschap van Chore volchden/ die welcke al te samen arbeyden dat het priesterschap Aaroni soude afghenomen/ esi desen Chore ghegheuen werden. Tvolck was daer toe ock soo opgheruckt datmen daer een gheroep gaf ouer al om te steenen. Ende daer quam een ongheschickte ende onbedachte menichte ouer hoop/ die welcke staende voor Godts tabernakel riepen/ datmen den Tyran behoorde vãcant te helpen/ eñ tvolck te verlossen wt zijn bedwanck/ den welcken onder tschijn van Godts dienste sware ghebooden opghelept werden/ want hadde God des Priesters verkieser gheweest/ hy soude eenen tot deser eeren ghebracht hebben die dies weerdich hadde geweest/ niet sulcken die na rechte minder behoorde gheacht te zijne dan veel andere/oft hadde Godt Aaron dit willen gheuen/soo soude hy hem dat lieuer door des volcks keure dan door Mopses zijns broeders gonste ghegheuen hebben. Mopses die Chores valsch opstel ende redenen wel wist/ siende dan dat het volck opgheruckt was/ende vergramt/ en is nochtans hier af gheenssins veruaert oft verschrickt geweest/maer betrouwen hebbende want hy door een goede conscientie wel wist dat hy dit stuck wel ghedaen hadde/wetede ooc dat zijn broeder door Gods keure tot dat Priesterschap ghecomen was/niet wt zijn besonder gonste/is dan ghecomen in die vergaderinghe/ ende midts dat hy die practijken ock wel wist/waer mede het ghemepn volck ghehandelt moet wesen/heeft ghesept met luyder stemmen. O Chore ghy oft ock elck bysonder van desen hoop (wijsende metter handt op die hondert ende vijftich mannen) dunckt my wel weerdich te zijne om geeert te werden/iae dat meer is/ick en veracht die ander menichte ock niet/hoe wel dat sy in rijckdommen eñ ander gauen/teghen v lieden niet te ghelijcken en zijn. Want Aaron en heeft ock daerom het priesterschap niet ghecreghen/om dat hy die rijckste is. Want ghy alleen beldt meer goets dan wy beyde doen. Ock en heeft hy desen staet niet om dat hy die edelste is/ want Godt heeft ghewilt dat ons ghesslachte soude ghemeyn ende ghelijc wesen/ mits dat hy ons allen heeft willen eenen eersten vader Adam geuen. Ock en geb ick wt broederlijcke vrientschap oft gonste mijnen broeder die eere niet ghegeuen/die anderen menschen meer behoorde. Want en hadde ick voor ooghen niet ghehadt dat recht eñ behoorlijck was/soo en soude ick ghеenssins my selue vergheten hebben/ende dit connen anderen gegheuen/aenghesien dat niemant my naerder en is dan ick my selue waer door dat ick my selue niet min gonstich en ben dan mijnen broeder. Ock hadde dit een groote onwijshept gheweest/ dat ick my selue soude besondigen door ouertredē des rechts/ ende den loon oft het profijt van dyen quaden zeyte eenen anderen gheuen. Maer verre moet vã mijnder ghерechtichept sulcke quade daet wesen. Ock en soude Godt hem selue niet hebbē laten versmaden/maer hy soude v lieden te kennen hebben ghegheuen wat ghy hier in behoordet te doen naer zijn beste behaghen. Maer nv heeft hy selue zijnen priester ghecoren/hy heeft my van dit mis daet vry ghemaeckt/ nochtans al ist alsoo dat Aaron dese eere ghecreghen heeft/niet door mijn weldaet oft gonste/ maer door Godts verkiesen/ soo is hy nochtans bereedt dat ter stondt af te legghen int midden van v lieden/ ende tselue v lieder keure te beuelen/ gheen voordeel daer af begheerende dat hy dit tot nv toe wettelijc bedient heeft/want hy lieuer heeft alle eergierichеydt nederlegghende/v lieden te sien sonder werringhe oft mupterie/ hoe wel nochtans dat hy te vooren met v lieder keure hier toe gheordert is gheweest/want wy en hebben Godts wille daer in niet versmaet oft te cort ghedaen/dat wy ock ghewilt hebben dat v lieder consent daer toe ghedaen soude werden. Ende tghene dat Godt wt hemselven gaf/en mocht sonder mis daet niet ghewepgert worden om te ontfanghen/ghelijck dat ock recht is/dat hy die dit eens ghegheuen heeft/ tselue ock altijt vast ende ghestadich make. Hierom sal hy wederom te kennen gheuen wijen hy wilt dat voor v lieden die sacrificien oft heyligh dienſten doen sal/ ende ouerste bisschop wesen van v lieder godtsdiēst: Want het soude een ouer groote ongherechtichept wesen/dat Chore door zijn eergierichept soude daer teghen wesen/dat Godt niet en soude zijnen vijen keure hebben van zijnen priester. Aldus en isser geē redene waerom ghy aldus behoort met mupterijen in werringhe te sijne/so vele alst deser saken aēgaet. Daerom weest morgen vroech elck van v lieden met v bysonder wierooswat/ ende welrieckende specien daer op/hier teghenwoordich. Eñ ghy Chore wijckt Gode/eñ verwacht zijnē keure/eñ en scrijft v selven niet meer machts toe dan Godt heeft. Maer weest ghy hier ock tegenwoordich onder dandere die dese eere ock begheeren/ om gheoordeelt te werden. Ock en sie ick niet waerom dat Aaron soude moghen wtghesloten werden van dit priesterschap te begheeren/aengesien dat hy vandē selue ghesslachte is/eñ hy ock nv in desen dienst een onberispelijcke proeue eñ verthooninghe ghedaen heeft. Ende als ghy sult vergadert zijn/soo suldy voor tgheheel volck v welrieckende specien doen roocken/ eñ mijens sacrificie Gode ghenamer sal wesen/dyen sal ick ock door mijn macht vast maken/ ende my selven ontslaen vã dese onrechte opspraken der geender die seghen dat ick mijnen broeder die ouerste weerdicheyt ghegeuen hebbe wt bysonder oft eygen gonste. Als die schare dit ghehoort hadde/so thiel sy op van mupten ende quaet vermoeden te hebben van Mopsi. Ock hebben sy synen raet ghepriesen/voor sulc die voor tghemeyn profijt soude wesen. Ende aldus is die vergaderinghe gheschеyden.

✕ Hoe dat die opruckers oft verweckers vander mupterien door Godts wrake ghedoot zijn geweest/ eñ hoe het priesterschap Aaron eñ zijnen sone vast

ghemaeckt weyde. Cap. iij.

DEs anderen daechs quamen si wederom ouer hoop/om Godts oordeel te sien/als die sacrificiē ghedaen souden wesen/ waer door den strijdt der gheender diet priesterschap tsamē begheerden soude beslicht werden. Eñ daer was noch al wat beroerten/ midts datter sommighe waren die Mopsen wilden afgestelt hebbē van die ouerhept. Maer die verstandigher waren/die begheerden het eynde van deser mupterijen te siene/want si sochden dat haer gheneyn weluaert soude te niet gaen/by alsoo die mupterie voorts ghinge. Ende die menichte die van naturen nieusgierich is/ eñ seer gheneycht om vanden ouersten quaet te spreken/ werde van alle rumoeren al om beweecht. Mopses heeft oock zijn dienaers gesonden aen Dathan eñ Abiron/ ghebiedende henlieden dat sy souden comen alsoot gheslooten was/om by dese sacrificien te zyne/ eñ het Priesterschap te verwachten. Maer doen sy sepden dat sy dit niet en souden doen/eñ dat si niet ghedoogen en souden/ dat Mopses macht die hy ouer tvolck met quade practijken gecregen hadde/meerder soude werden/ ende dit Mopsi gheboetschapt was/ heeft hy met hem ghenomen sommighe van die eerlijckste mannen/eñ hem niet veronweerdicht tot die smadighe Dathans partije te gaen/daer sy hē geerne na volchden/dijen hy dat beuolē hadde. Als Dathans met zijnder partyen hoorde dat Mopses met die eerlijckste mannen tot hem quam/ so zijn sy wtghecomen met haren huysvrouwen/ ende kinderen verwachtende wat hy doen soude. Sy hadden oock haer knechten om te beletten oft Mopses pet hadde met ghewelt willen doen. Maer doen Mopses al by haer ghecomen was/soo heeft hy zijn handen op gheheuen na den hemel/eñ met luyder stemmen (so dat hy van alle die menichte mocht ghehoort werdē) ghesept. O Heere van hemel/ aerde/ ende die zee/ ghy die mijn alder gheloouelijckste getuyge zijt/dat ick alle tghene dat ick tot nu toe gedaen hebbe/door v beuel ende vonnisse ghedaen hebbe/ die ontermhertichept hebbēde met dē staet der Hebreeusscher/ mijn hulper altijt gheweest hebt/verhoort mijn gebedt/want ghy weet alle dinghen wel/oock die ghedachten der menschen/waerom en wilt v niet veronweerdighen die waerhept van desen dinghen ende deser ondanckbaerhept openbaerlijck te bethoonen. Ghy weet doch wel alle die dinghen die voor mijn ghehoorte gheschiet zijn/ want ghy die gesien hebt ende niet ghehoort. Dus wilt my nu in dese dinghen met v getuyghenisse verlichten/ want hoe wel dese mannen die dinghen wel weten/nochtans en schamen sy hē niet quaet vermoeden oft genoelē daer af te hebben. Want doen ick een gherust leuen lepde/dat ick gheerreghen hadde door uwen wille/eñ mijn vromichept/eñ door die gonste Raguels mijns swagers/heb ic nochtans dat gemack ende die wellustе van dien leuen ghelaten/ ende my selven heel ghegheuen om veel allendicheden voor dit volck te lyden/eñ ten eersten om haer vryheyt ende nu voor haer leuen eñ weluaert heb ick seer willichlijc groote arbeyden aengenomen. Maer nu aengesien dat ick in der menschē quaet vermoeden gecomen ben/ die door mijn besorghen eñ voorsienichept soo veel plagen ende swaricheden leuende ende onghelschent ontcomen zijn. Daer om ghy die in dat vier op den berch van Sinai my openbaerde/ ende v gheweerdicht hebt my v stemme te laten hooren/ende te sien alsulcke voorteeckenen ende myraculen/ die ooc gewilt hebt dat ick in uwen naem soude een bode wesen in Egypten. Die der Egiptenaers rijckdommē ende goet ghestaghen hebt/ ende ons verleent haerlieder slauernie te ontulieden. Die oock die macht van Pharao hebt voor my doen wijcken/die ons eenen wech door het middē vander zee geopent hebt/ doen wy gheenen wech en wisten door welcke vloeden ghy daer na die Egiptenaren heel omuanghen ende besloten hebt/die ons gewapent hebt doen wy onghewapent waren. Die de quade water fonteynē ons drinckelijck ghemaeckt hebt/ ende ons dranck hebt voortbracht wt eenen steen/ als wy in gebreke warē/ende ons spijse aengebracht hebt wter zee/ die wy op dlant niet en vondē/ eñ voorts oock ons wtē hemel een spijse gegeuen hebt/waer af te vorē nopt ghehoort en was. Die met wetten eñ insettē vā goeden manieren onsen ghemeynen staet verciert hebt/ wilt my bistaē. O heere die mijn rechter zijt eñ mijn alder warachtichste ghetuyghe/ dat ick nopt gheen giften en heb willen ontfangen van yemanden/ die mijn ionste oft hulpe sochte tegen die rechtueerdicheyt eñ dat ick oock gheenen armen mensch die goede sake hadde/ en heb laten zijn recht verliesen om zijnen rijcken wederpartyder. Eñ nu als ick die saken der ghemeynten seer puerlijck eñ oprechtelijck bedient hebbe/so come ick in een quaet vermoeden eñ opspraake van een misdaet daer ick heel vreemt eñ vry af ben/te weten/dat ick mijnen broeder wt mijn sonderlinghe gonste/eñ niet na uwen wille/ v priesterschap soude ghegheuen hebbē. Thoont doch dat alle dinghen door v voorsienichept beschickt werden eñ bedeylt/eñ niet door auontuerlijckē geualle/maer dat al door uwen wille gheschiet. Ende dat der Hebreeusscher saken v ter herten gaen/wilt dat met een rechtueerdighe straffinghe oft punitie ouer Dathan ende Abiron verclaren/ die v achtē voor onwijs seghende dat ghy door mijn loose practijken bedrogen wert. Ende ghy sult een openbaer wraake doen ouer die dwase lasteraers van uwer glorie/ ist dat sy niet en steruen nae die ghemeyn maniere/op datter niemant en dencke dat sy pet menschelijcks gheleden hebben. Maer laet die aerde (die si onweerdelijc betreden) open gaen ende haerlieden verslinden met haer familien ende rijckdommē/ want in deser manieren sal v machtichept alle den anderen openbaer werden/ eñ den nacomers sal een exempel ghestelt werden/datter niemant hem en vermete ander gevoelen van v te hebben/ dant behoorlijck is. Ock sal daer door bethoont werden/dat mijnen dienst na uwen sin is. Maer ist sake dat die lasteren die si my op legghen warachtich zijn/soo laet desen vloeck op my comen/eñ laet henlieden onghelschent blijvē die ick veruloeckt hebbe: ende aldus wraake ghedaē hebbende ouer die turbeerders ws volcks/ bewaert die ander menichte in vrede/ eendrachtichept/eñ onderhouden uwer geboden/ ongheraeckt eñ ongelschent van die pijne die den boosen menschen toebehoort. Want het is verre van uwer rechtueerdichept dat die ontschuldichde menichte der Israheliten soude ghestraft werden met der misdadigher punitie. Als Mopses dese woorden met weenenden ooghen wtghesproken hadde/ soo heeft die aerde onuerhoets seer veruaerlijck ghebeeft/eñ het ouerste der aerden werde also swepende/ ghelijck die zee haer baren opwerpt/als sy vanden wint gedreuen wert/ waer door die alle tvolck veruaert heeft/ midts dat daer terstont een veruaerlijck ghelupt wt berste/ende ter plaetsen daer die mupters haer tenten ghestaghen hadde/is die aerde neder gesoncken/ eñ heeftse al te samen op den selven stonde verslondē. Als dan dese

ongod-

ongoddelijcke menschen aldus wechghenomē waren/so sloot die scote vander aerden soo vast weder om toe/datter niet een teyken af en bleef. Dit heuet eynde gheweest van die mupterische partie/welck een claer exempel oft bewijs was van Godts voorsienichept ende machtichept mede. Eñ dese gheschiedenisse was dies te allendigher/datter niemant van haren vrienden oft magē eenich medelijden met hē lieden en hadde/alsso dat het gheheel volc vergerende die dingen die te voren ghedaen waren/met violijcke aenroepinghen Godts vonnisse loofden eñ prisen/houdende die mupters niet weerdich datmē die beclaghen soude/maer achtende die voor een argernisse ende verderffenisse des ghemeynen volcks.

Die bybel seyt dat Moyses dese te voren gheroepē hadde: eet Dathan ende Abiron verstonc: ken. Num. 16.

✠ Als Dathan metten synen aldus ghedoot was/ so heeft Moyses die benijders eñ soeckers des ouerste priesterschaps te samen gheroepen/om wederom eenen keure te doen/ op dat dijen het Priesterschap mochte vast blijuen/wiens sacrificie Godt alder aēghenaemste soude blijkē te wesen. Hierom zijn daer vergadert geweest twee hondert ende vijftich mannen/die onder tghemeyn volck altijt grootelijc gheacht ende gheeert waren geweest/ eenldeels om dat si ghecomen waren van seer deughdelijcke vermaerde ouders/ ende oock om dat sy nae die ouders niet qualijck en aerden. Ende met dese quamen oock voorts Chore eñ Aaron. Daer na hebben si staende voor het tabernakel met haer wieroock vaten welrieckende specīē ontsteken/ die sy met haer gebracht hadden. Maer terstont is daer soo grooten vier ontsteken gheweest/als nopt menschen maeckten/noch in landen die van selfs branden/ noch in bosschē die door den Supdtwint in die hitte teghen malcanderen slaen/ ontsteken en is gheweest/ maer een ouer claer eñ vlackerende vier/ sulck als van Godt mach ontsteken worden/door wiens macht ende wille die tweehondert eñ vijftich mannē met Chore alsso vermelt werden/ datter nerghens gheen bleuelinghen van haren dooden lichamen meer ghesien en werdē. Maer Aaron bleef alleen onghequetst oft onghescheut int leuen/alsso dat openbaer was/ dat dat desen brandt van Godt ghecomen was. Als dese dan aldus vermelt waren/ so heeft Moyses (om een eewighe ghedenckenisse van deser maken den naecomers achter te laten/ende dat zijt oock souden weten) Eleazaro Aarons sone beuolen/dat hy haer wierooc vaten ijeghen soude/ende slaen die vast aen den metalen outaer/om dat si alle door dese ghedenckenisse sonden veruaert werden/ die meynen dat die hemelsche godtheydt met menschelijcke listen soude moghen bedroghen werden.

✠ Van die dingen die den Hebreeuwschen achtendertich iarē in die woestine geschiet zijn. Cap. iiij.

ALst nu na so claren bewijs blijckelijck ghenoech was dat het priesterschap tot Aaron ghecomen was/niet door zijn eygen versoeck oft eergierichept/ oft door zijns broeders gonste oft vrientschap/ maer door Godts oordeel/ soo heeft hy dat voortaen sonder eenich weder segghen behouden/ende nochtans en hebben sy daerom niet langhe stille gheweest van mupte/ tae daer is een ander mupterie nagenoicht/ die hy naer meerder was dan die voorgaende/want dese quam wt sulcke saken/ dattet lichtelijck bleke dat dese langhe dueren soude. Want nae dat den volcke ymmer wijsghemaeckt was/ende sy alle vast gheloofden datter niet sonder Godts wille ghedaen en werde/soo meynden sy dat Godt dit al dede ter liefden vā Moyses/oft tot zynder beden. Dus hebben sy Mosi gheweten ende opghelepdt alle dese plaghen/als oft Godt dese maken niet en dede wt der sonden hate/maer om dat hy van Mopsy daer toe versocht ende ghebrocht werde/ ende sy nament seer noode/ eñ mochtent qualijck lyden/ dat hy sonder zijn schade niet alleen en hadde twolc beschadicht door twernielen oft dooden van soo veel treffelijcker mannen/maer daer voor oock te loone hadde dat si nen broedere het ouerste priesterschap nu vast ghemaeckt was/alsso datter niemant meer en soude moghen na staen/oft arbeyden/ midts dat sy sagen dat dit den anderen qualijc vergaen was. Hier toe hebben die maghen vanden ghedoodden mannen het volck opgheruert/biddende henlieden dat sy Moyses macht(die te groot eñ hoouaerdich was) wilden een mate stellen oft eynde maken/ want henlieden dat licht om doen ware. Mopses dan terstont vernemende datter nieuwe werringhe opgewect werden/sorghende datter sommighe wederom nieuwe dinghen souden opstellen/ daer eenich groot quaet af soude mogen comen/heeft het volc doen vergaderen. Eñ als hy haer begheerten ghehoort hadde/ en heeft hy niet gheantwoort/om dat sy daer door niet meer ghetercht en souden werden. Maer hy heeft den princen der ghesslachten dit alleenlijck ghebode/ dat sy souden roeden brenghen daer der ghesslachtē namen in ghescreuen waren: ende dat die het priesterschap behouden soude/ aen wiens roede Godt eenich teecken soude bewijsen. Als haer dit wel ghenoechde/ soo hebben sy die roeden aldus beschreuen gebracht. Voorts heeft Aaron een roede ghebracht/ hebbende daer op ghescheuen het ghesslachte van Leui. Dese roeden heeft Mopses ghenomen/ eñ die ghelept in Godts tabernakel. Maer des anderen daechs bracht hy die alle voorts int openbaer/ die welcke lichtelijck onderkent werden/ midts dat die vanden princen diese ghebracht hadden/ende vandē anderen volcke ghteeckent waren. Eñ sy sagen dat die andere in die selue ghedaente bleuen waren/ als sy waren sdaechs te voren doen Mopses die ontsinck: maer wt Aarons roede waren tacken eñ bladeren ghesproten/ eñ dat wonderlijcker was/ daer waren rijpe Amandelē op/want die roede was van sulcken houte. Tghemeyn volck seer verwondert zynde van die vreemde nieuwichept van dit beschensel/hebben den haet af gelept die sy so wel op Mopsen als op Aaron hadden/ eñ zyn heel gheheert gheweest tot verwonderen van Godts oordeel/ eñ niet meer teghen Godt strijdende hebben sy te vreden gheweest dat Aaron het Priesterschap vast behouden soude. Eñ nae dat hy nu ten derden mael door Godts verkiesen gheuestight was/ soo is hy ouerste priester gebleuen sonder yemants wederseggē. Eñ het hebreeusch volc (door lange mupterien beroert) is in deser manieren ten laetsten tot ruste ghecomē.

✠ Maer doen Mopses het ghesslachte van Leui tot Godts dienste ghescheidt/hadde vp gemaect van oorloghe te voeren/ op dat die door becommeringhe van haren noodruft te winnen oft te erghen/ niet so neerstelijck en souden die godtsdiensten hanteren oft besorghen/ heeft hy beuolen datmen den Leuitē (als het lant van Chananeen door Godts gratie eñ met strijden ghecreghen soude wesen) bedeylen soude wt dies lants steden.xlviij. goede eñ schoon stedē metten ackerlanden aen dier steden vesten buyten gheleghen/ twee duysent cubitus daer af int ronde. Daer toe heeft hy oock vandē gheheelen volcke versocht ende ghehoden datmen die thienden van haer iaerlijcksche vruchten den Leuiten eñ priesterē soude gheuen. Eñ dit hebben die ghewoonlike eñ iaerlijcksche

Cap. iij. Nu. 18. 15 Leuit. 14: 18. eñ 16.

schē reuten ghewees̄t van desen ghesla̅chte.

✠ Nv isser te segghen welck der priesteren eyghendommen zyn. ſMoyses heeft geboden dat die Leuiten wt die achtenveertich steden den priesterē derthien steden souden gheuen / eñ dat ſi dien oock alle tare souden thiende gheuen van haren thienden die ſi vanden volcke ontfingen. Voorts dat het volck Gode offeren soude deerste vruchten / vā alle vruchten wter aerden spruytende. Ende deerste geboren dieren vanden beesten diemen ten offer oft sacrificie dooden mocht / by also dat een mannelien ware / heeft hy bevolen tot den priesters te brenghen om daer af sacrificie te doen ende dat ſi daer af eten souden met haer familie in die heylighe stadt. ſMaer voor sulcker beesten eerste geboorene / waer af verboden is door des lants wet te eten / soude die Heere van sulck eerste geboren offeren onderhalven sickel. ſMaer voor eenen eerstē geborē mensch / moestmen gheuen vyf sickel.

✠ Oock was men den priesters schuldich te gheuen deerste wolle vā het scheren haerder schapen / ende die broodē backten / moesten haer oock een deel toecken gheuen.

ſNume. 6. ✠ ſMaer die haer selven met beloften Gode heylich den / eñ werden Nazareen ghenoemt / voedende haer heyt / eñ gheenen wyn dunckende / als dese haer heyt willen tot een sacrificie offerē / so behoorē haer slachofferenden den priesteren toe. Oock die haer selven noemen Corban / dat is Godts gaue: willen ſi ontslaghen zyn vanden dienst waer toe ſi haerlieden vā selfs vry willichlyck verbonden hebben / so moetē die den priesteren een ghetal van gheldt gheuen / te weten / een vrouwe dertich sickel / eñ een mā vyftich. ſMaer die soo veel gheldts niet en hadden / die soudemen laten gheuen nae des priesters goetduncken. Oock soo wie tzyns eenich dier doode voor zyn eyghen eten / ende niet om den Godsdienst / die moeste nochtās den priesters offeren die borst / eñ die rechte schoudere van dier beesten. Sulck was tghene dat ſMoyses den priesters toeghescheyt heeft / eñ daer toe noch alle dat voor die sonden gheoffert werde van den volcke / also wy in den naest voorgaenden boeck ghelesen hebben. Eñ al dat vanden volcke der priesters worden ghegheuen wert / daer af heeft hy gheset dat haer hysvrouwen eñ dochters eñ knechten oock mede deylen souden / wtgenomen vā tghene dat voor die sonden gheoffert wert. Want dese offeranden moeten alleen die mans persoonen van der priesterē staet op den seuen dach heel verteren.

✠ Als hy dese dinghen aldus nae die mysterye beschiet hadde / so heeft hy den legher verrocken / eñ is met alle die zyen ghecomen aen die palen vā Idumeen / daer hy eenighmael bodē voor wt geschiet heeft aen den coninck / begherende vā hem alleenlyck een vry passagie oft doorgangh / bereedt zynde na sinen wille te betalen / dat ſi lieden sonder pemants schade oft onrecht door dlant reysen souden / betalende oock die weerde vanden water / by also die coninck dit aldus gheboot. ſMaer die Coninck heeft die legaten laten wech gaen sonder haer te verhooren / wepghende haer die passagie: maer is met een heyr ghewapent teghen henlieden ghetrocken / om ſMoysen te wederstaen ende te beletten / by alsoo hy wilde meester macht die passagte nemen. ſMaer als die propheet ſMoysen te voren daer af Gods wille gheuraecht hadde / eñ Godt dat niet en wilde toe laten dat hy tbeghinsel vander oorloghen maken soude / soo heeft hy het heyr achterwaerts gheleyt / om door die woestyne te reysen.

✠ Op den seluen tyt is ſMaria ſMoyses suster laetsten dach ghecomen / int veertichste iaer nae dat ſi Egypten ghelaten hadde / op den eerstē dach der maent Xantici / ende ſi is begrauen met ghemeynen cost seer heerlyck op eenen berch die ghenoemt wert Sein. Eñ na den rou vā eender maent / heeft ſMoyses het volck ghesuyuert in deser manieren. Eē ionghe koe die noch niet ghearbeydt oft gheackerdt en hadde / heel root van coluere ouer alle haer lyf / heeft hy een luttel voor den heylegher ghebracht / eñ daer heeft die ouerpriester dese ghedoodt op een seer suyuer plaetse / eñ het bloet daer af seuenwerf met sinen vingher bespreyt teghen Gods tabernakel. Daer na werde die gheheel ionghe koe / alsoo die daer doodt gheuallen was / verbrandt met haren velle eñ inghewant / ende int midden des vyers werpen ſi Cedren houdt / eñ hyssope / eñ wolle roodt gheuerwet. Eñ die gheheel asschen van deser koe / vergaderde een puer eñ suyuer man / draghen die in een seer suyuer plaetse. Eñ soo wie daer nae belmet waren van eenighe dooden te handelen / eñ van noode hadden ghesuyuert te syne / die deden een luttel van desen asschen in fonteyn oft vlietende water / ende een tacxken hyssopen daer inne stekende / besprayden ſi haer selven daer mede op den derden eñ op den seuensten dach / eñ dit ghedaen zynde werden sulcke daer nae voor suyuer menschen ghehouden. Eñ dese maniere van suyueren heeft ſMoyses oock bevolen te houden int lant dat ſi met strijden winnen souden. Als dan het volck vanden dooden belmet aldus gesuyuert was / soo is hy door die woestyne metten heyre voorts reysende / na Arabien ghegaen. Eñ doen hy ghecomen was aen die hooftstadt van Arabien / die voortyts Aree / eñ nv Petra heet / so is te deser plaetsen Aaron op eenen hooghen berch geclommen / daer dat plant landt mede besloten is / te voren van ſMoysen vermaent dat hi daer sterven soude. Dys heeft hy staen de op een hooghe plaetse in daensien van den gheheelen heyre dat ouerste bisschops cleet wt ghedaen / eñ dat Eleazaro sinen sone ghegheuen / wien die successie toebehoorde van zyns ouderdoms recht. Eñ aldus is Aaron gestoruen int aensien des volcx / opt selue iaer dat hy zyn suster verloren hadde / in zyn hondertste ende dientwintichste iaer. Eñ sinē sterfdach viel op den eersten dach vander maent die by den Athenienslers ghenoemt wert Hecatombeon / eñ by die ſMacedoniers Lous / by die Hebreeusschē Sabba.

✠ T volck heeft hem beschreyt dertich dagen / eñ als den rouwe wt was / soo zyn ſi door ſMoyses ghelevde totten vloet ghecomen die Arnon ghenoēt wert / die welcke tot die berghen van Arabien sinen oorsprouck nemende / ende door midden der woestynen herwaerts ende derwaerts loopende / vloet in dat staende water Asphaltitis / schepende die ſMoabiten van die Ammoniten / eñ dat lantschap is vruchtbaer / eñ brengt vruchten ghenoech voorts voor die inwoonders. Tot dees lants coninck Sehon ghenaemt / heeft ſMoyses boden ghesonden / die begheren souden te passeren door zyn rijck / alsonochtans dat ſMoyses hem belouen soude sonder schade des lants oft der lantlieden / zyn ruyters daer door te leyden / maer dat hy soude nae recht ende reden betalen met gheide die dinghen diemen haer vercoopen / soude / ia al en wilden ſi haer des waters dranck sonder prijs oft gheldt niet gheuen. ſMaer Sehon heeft haer die passagie ontseyt / ende die passagien vander Jordane beset met eē gewapent heyr / om die Hebreeusschē te beletten / by also ſi ouer dē vloet wildē trecken.

Cap. iiij.

✠ tzoe

✕ Hoe Mopses Sehon eñ Og der Amorrheē coninghen verwonnen heeft/eñ haer heyren heel verslaghen. Cap.v.

ALs Mopses verstaen hadde dat die Amorrheen een vpandelijck herte tot hen droeghen/ soo en docht hem dese verslmaedthept niet lidelijck. Siende oock dat het Hebreeusch volck door ledicheydt ende armoede lichtelijck wederom soude ghebrocht werden tot nieuwe werringhen ende mupterpen/willende henlieden die oorsake benemen/heeft van God raet gheuraecht/oft hem beliefde met oorloghen harē wech open te maken. Maer doē Godt dit consenteerde eñ henliedē oock victorie beloofde/ so werde Mopses wonderlijcken seere door dese hope ghemoet/gheuende den rupteren oock heel goet betrouwen/roepende dat nv den tijt was waer in si haren lust dan te oorloghen souden moghen verladen door Gods hulpe/die haer nv door zijn macht daer toe dwonck/daer sy haer selues nv langhe toe ghenepcht warē. Als die Hebreeusschē dā blijde waren van den oorlof die haer ghegheuen was/soo hebben sy haer wapenen aenghenomen/eñ zijn terstont met een ghelchickt heyr teghen haer vpanden haestelijck gheloopen. Maer als der Amorrheen Coninck die Hebreeusschen teghen hem sach aencomen/verghetende zijn voorleden straffichept/is selue veruaert gheweest. Oock hebben zijn rupters haer moedicheden die si scheenen te hebbē eer si haer vpanden ghesien hadden/van vreesen laten neder sincken. Aldus hebben si den rugghe ghekeert/doē si nauwelijckx den eersten strydt oft aenstoot gheproeft hadde/stellende haer leuens hope alleē in die vlucht. Want si hadden haer betrouwē op haer besloten steden/die henliedē nochtās niet met allē ghe baet en hebben: want ten eersten dat die Hebreeusschе mercten dat haer vpanden vlodē/vielen si haer sterckelijck aen/eñ turberende haer ordenen/hebben si haer vpanden in dupterste vreese ghebracht/alsoo dat si doen ouer die gheheel velden verstropdelijck liepen/deen na deen stadt/eñ dander na een andere/ eñ die Hebreeusschе en werden oock int vervolghen niet vermoept/want si die victorie niet en wilden onvolmaect laten. Eñ midts dat si seer constighe slunghерwerpers waren/eñ seer wel strydē consten in alle manieren van schieten/oft werpen van verre/ eñ so locht ende rasch dat haer die wapenen niet en beswaerden. Hierom achterhaelden si te voete haer veriaechde vpanden/oft met clooten oft pijlen raecten si haer/hoe wel die wt vreesen rasch int vlieden waren. Aldus gheschiede daer eenen grooten slach/ eñ waren daer eenighe diet ontliepen/die ledē groote pijne van haer wonden eñ van dorste/want het was somertijt. Eñ doen si van grooten dorste nae den vloet liepen met eenen grooten hoop/werden si van haren vervolghers omringhelt/eñ met pijlen eñ werpsteenen vā verre doorschoten. Ende onder dander is verslaghē gheweest die Coninck Sehon. Maer die Hebreeusschе plupsterden die verslaghene/eñ dreuen die rooven wech/en creghen ouervloedichept van alle dinghen/midts dat die vruchten noch wten velden niet vergadert en waren/eñ die rupters doorliepen alle dlant/sonder eenighen hinder/roouende eñ tyalck gheuanghen wech leydende/want niemant en wederstont henlieden/midts dat die macht des lantschaps in dyen strydt vernielt was. Sulcke nederlaghe is den Amorrheen gheschiet/die noch wijsselijck noch vromelijck die oorloghe ghevoert en hebbē. Maer die Hebreeusschе hebben dat landt inghenomen/gheleghen tusschen drie voeden als een eylant/want die oeueren vā Arnon zijn deynde van haren palen/aen die suydtside. Eñ den vloet Jaboth/is haer noordtsche pale/die in die Jordane vlietende/sinen naem verliest/maer die westside wert bewaert ende besloten met den vloet vander Jordanen. Alst aldus mettē Israhelitē ghestelt was/so isser een nieu vpāt teghen haer op ghestaen/te weten Og/die Coninck der lantschappē vā Galaad/eñ Gaula/die welcke quam ter hulpen van sinen vrient ende ghesellе Sehon. Maer als hy sach dat Sehons saken al verdoruen waren/so heeft hy dies niet te min hope gehadt die victorie te crijghen/ nemende voor hem zijnder rupteren eñ der vpanden vromichept te proeuen. Maer dese hope heeft hem ghefaelgeert/want hy inden strijdt doot bleef/ende zijn heyr werde gheheel verslaghen. Maer doen Mopses ouer den vloet Jaboth ghetrocken/ende in des Coninck Ogs rijck ghecomen was/soo verdorf hy deen stadt na dandere/doodende die inwoōders totten laetsten mensch toe/die welcke alle luyden vanden lantschap te bouen ginghen in rijcdōmen eñ vruchtbaerheyt van ackerlanden. Og was oock een man seer heerlijck van staturе zijns lichaems eñ niet minder vā machte/eñ vromichept/vā wiens macht eñ groote lengde een bewijs was in een verwonnen coninclijcke stadt des lāts vā Ammaniten/ Rabath ghenoemt/daer zijn pseren bedde was/vier cubitus breedt/eñ neghen cubitus lanck. Naē dees mans nederlaghe en is niet alleen het teghenwoordich gheluck der Hebreeusschen gheuolcht/maer dit is haer namaels oock een oorsake gheweest van meerder ghelucken/want si hebben tsestich steden wtnemende vast besloten ghewonnen in zijn rijck: eñ vanden rooue zijn si soo wel elck bisonder als int ghemeyn alle rijck geworden.

✕ Hier na heeft Mopses zijn heyren vertrocken na die Jordane/eñ na het groot velt teghē ouer Jericho/welck was een weeldighe stadt vol volcks/ ouervloedelijck veel palmboomen voedende/ende ballem voortbrenghende. Ende die moeden der Israelyten waren doen soo groot geworden/dat sy gheen dinck meer en begheerden dan strijden ende oorloghen. Mopses ooc denckende zijns volcx cloecheyt te belighen/heeft Godt slachofferandē gheoffert tot danckbaerheyt/eñ den heyre blijde maeltijdē ghegheuen. Daer na heeft hy een deel vā henlieden die ghewapent waren/ghesonden om der Madianiten lantschap te verderuen/eñ des volcx stedē met strijden te winnen/welcker oorloghen beghijnsel is wt sulcke sake ghecomen. Cap.v.

✕ Van Balaam den waerseggher. Cap.vi.

BAlack der Moabiten Coninck hebbende oude vrientschap eñ ghemeynschap met die Madianiten/siende dat die der Israhelyten saken soo seere vermeerderden/begonst oock voor zijn beureest te sine. Want hy en wist niet dat Godt verboden hadde dat die Hebreeusschе niet meer en soude voor haer crijghen dan der Chananeē lant. Eñ aldus en heeft hy niet wijsselijck ghenoech van nieuwe dinghen ghedacht/maer hy en heeft de Hebreen (die door voorspoet van soo veel victorien grootmoedich waren) niet doren met strijden beslooten/willende nochtans daer teghen zijn dat sy niet voorder en ginghen/heeft hy boden ghesonden voor tghemeyn profijt aen die Madianiters/die welcke hebben tsamen met Balaer boden sommighe vander eerlijckste haers volcx ghesonden aen eenen Balaam ghenoet/ouer den vloet Euphrates woonende/die een edel waerseggher was in die plaetsen/eñ haerlieden Num.22.23. eñ.24.

lieder vlent/biddende dat hy tot haerlieden quame/ om met grouwelycke veruloeckinghen die Israheliten te vermaledyen. Dese waersegghere heeft die boden minlyck ontfanghen/ eñ beleefdelyc ter maeltyt ghenopt eñ ghetracteert/ vraghende Godt wat sinen sin ware/ aengaende der Madianitē begheerten. Maer doen God hem verboot dat hy henlieden niet en soude volghen/ is hy tot henlieden wederom ghecomen/ ende heeft ghesept dattet aen sinen wille niet en ghebrack haerlieden te belieuen / maer datter Godt teghen was / van wien hy die eere hadde die hem tot noch toe van warachtighe propheeien ghecomen was/ midts dat dit hept (dwelc ti begheerden te verderuen) Gode seer weerdich was. Hierom heeft hy henlieden eenen raet ghegheuen / dat ti ter saken van desen souden gaen tot die Israheliten/ om vrede met henlieden te maken / met eenighe condicien. Dit ghesept hebbende/ liet hy die ambassadeurs ott legaten weegh gaē. Maer die Medianitē/ midts dat haer Balac met ouergroote beden hier toe stierde) hebben om die selue sake wederom tot Balaam ghesonden/ die welcke begheerende desen lupden te voldoen/ heeft vā God raet gheuraecht. Maer God vergramt zynde/ heeft hē gheboden dat hy die boden soude volgen. Balaam dā meynende dat hem Godt dit in naersten gheboot/ is metten legaten gherepst. Maer int repsen als sy ghecomen waren in eenen enghen wech / tusschen twee mueren gheleghen/ soo is hem een Enghel teghen ghecomen. Als dan die ezelinne daer Balaam op reedt den Enghel sach/ soo wyete ti af/ duinghende hem tleghen dē eenen muer/ eñ ti en werde niet beroert vā Balaams slaghen die op haer sadt/ eñ verdietich was om dit ghedianghe. Als die Enghel dan vanden wech niet en wijcte / eñ die waersegghere oock niet op en hiel die beeste te slaen / soo heeft die ezelinne neder vallende (want Godt alsoo wilde) Balaam met een menschelijcke stemme ghestraeft / dat hy die voor desen tyt van haer nopt hinder en hadde gheleden / haer soo wreedelyck sloech/ ende dat hy niet en verstont dat Godt hem verboot henlieden te volghen/ dien hy begheerde te belieuen. Als Balaam door dit wonderlyck spreken der ezelinnen verstoort was / soo heeft hem Godts Enghel gheopenbaert / straffende den slaendere / want die beeste gheen schult en hadde / maer dat hy daer stont tegen hem/ die teghen Gods wille repsde. Die waersegghere hier af verschrickt zynde/ wilde wederom achterwaerts trecken / maer Godt gheboot hem voorts derwaerts te repsen soo hy begonst hadde/ behoudelyc dat hy anders niet en dede dan hy vā Godt en soude onderwesen ott vermaent werden. Als Balaam dese gheboden ontfanghen hadde/ is hy tot Balac ghecomen/ eñ vanden coninc seer eerlyck ontfanghen gheweest / eñ hy wilde ghesept zyn tot eenen berch / van daer hy der Hebreeusscher legher mochte aenschouwen. Maer Balac heeft met een coninclyck gheselschap den waersegghet ghelepdt op eenen berch / die daer alder naest was/ die vandē Hebreeusschē legher tlestich stadien gheleghen was. Als die waersegghet den legher dan ghesien hadde/ so dede hy den coninck seuen outaren maken/ eñ soo veel stieren ende rammen daer brenghen. Als dit ter stont door des coninc beuel ghedaen was/ soo heeft hy die slachofferanden ghedoot / alsoo dat hy daer wt soude moghen van die auontuere der victorien te voren die waerhept wetē. Daer na spraeck hy aldus. Salich zyt ghy lieden den welcken Godt oueruloedichepdt van allen goeden geest/ eñ wien hi door zyn voorsienichept een eewich leptsman eñ hulper is/ want daer is en gheen natie van menschen / ghy en gaet haer allen te bouen in puerhept van leuen / eñ in naerstighe oeffeninghen van duechden eñ eersaemheden / die oock sult noch beter kinderen/ ende nacomers hebben/ want Godt heeft v alleen lief onder alle menschen/ eñ hi besorcht dat ghy lieden daider weeldichste soudt wesen/ daer om suldy dlant crijgen daer hy v toegesonden heeft/ ende dat suldy uwen nacomers achterlaten / om dat eewelyck te besitten / eñ gheheel aertrijck eñ die zee sullen vol werden vā die eerlychept wo naems. Eñ v volck sal also seer vermenichfuldighen/ dat alle die lantschappen der werelt sullen onder haer gemengt hebben menschen van uwen bloede ott gheslachte. Salich zyt ghy hept eñ seer wonderlyc/ die wt eenen vader soo seer vermeerdert zyt. Nv ter tyt sal dlant van Chananeen uwe werden tot een wooninghe/ cleyn ghenoech voor v ghetal eñ weerdichept: maer ghy suit weten dat den gheheelen omloop der aerden in toecomende tyden toe ghelschict is uwer wooninghen/ also dat ghy sult moeten woonen so wel in eylandē als int vaste lant/ om uwe groote menichte/ die in getale den sterren des hemels ghelijck sal werden. Eñ als ghy so suit ontallyeken vele wesen/ noch tans en sal Godt v lieden gheens dincr ghebreck laten hebben / dat v gebreken mocht aen die oueruloedichept van alle dinghen met vrede. Ende in die oorloghen sal hy uwen mannen cracht gheuen. Onsen vpanden moet inden sin comen dat sy wilden v lieder vianden wesen/ eñ tegen v lieden strijden/ wāt ti en souden wt sulcken strijde met victorien niet wederkeeren / daer haren hupsvrouwen ott kinderen blijschap af comen mocht. Dis door Godts gracie so groote macht ghegheuen / die alleen mach af trecken datter te veel is/ ende volmaken datter te luttel is. Sulcke woorden spraeck die waersegghet met een waersegghers stemme / opgheroghen zynde buyten hem seluen/ ende heel beuanghen vander Godtzept/ dwelck die Coninck onweerdelyck nam / roepende dat hy die voorwaerde niet en hiel / hoe wel hy met groote giften vā sinen vrienden gehuert was: want hy was ghecomen om zyn vpanden te veruloecken/ die welcke hy nv prees voor heel vroō eñ godtvruchtich. Tot wien heeft die waersegger gesept. Meynd dat in onse macht is (als wp die toecomēde Gods seker ordinancien moeten openbaren) te segghen ott te swijghen na onsen wille/ als wp metten heyligen gheest beweecht werden: wāt die gheest spreect sulcke woorden eñ propheeien also hem dat belieft / sonder onsen weten ott pepnsen. Ick weet voorwaer wel waerom dat ick door der Madianiten beden hier ghebracht ben/ ende te dier saken ben ick ghecomen/ dat ick uwen wille voldoen soude. Maer God is machtigher dā mynē wille/ wāt ick teghen Godts wille opghelet hadde te spreken na der menschen belieuen/ maer soo haest als hy in ons herte coemt / soo en blyst daer niet dat onse is. Ick en hadde voorwaer in mijnen sin niet te segghen ten loue vā desen lieden/ noch te vertellen wat God ghecordineert hadde/ haerlieder ghelachte te gheuen. Maer Godt die haer gonstich is/ die oock besorcht om dit volck weeldich eñ eerlyck te maken/ heeft my dese woorden in ghegheuen voor die ghene die ick ghedacht hadde te seggen. Maer nv wel aen/ aenghesien dat ick begheere v eñ den Madianiten te belieuē/ welcker beden ick niet en behoore te verslmaden/ laet ons ander outaren maken/ ende nieuwe sacrificien doen/ ott ick hy auontueren Gode mocht booghen / dat hy my dit volck soude laten vermaledyen. Als Balac dit

hadde

hadde laten doen/ eñ die waersegghere door het vernieuwen van die sacrificien gheenen oorlof en hadde gheeregheu om die Israheliten te veruloeckē/ so is hy op zijn aensicht geuallen plat ter aerden / prophēterende also al wat den alder vermaertstē stedē eñ coninghen gheschieden soude / waer af die sommighe noch niet en schijnen gemaect te sijne. Maer die in wesen zijn/ deser geschiedenissen so wel te lande als ter zee/ hebben soo wel gheaccordeert met zijn prophecien tot onser ghedenckenissen toe / datmen daer wt lichtelijck mach dencken dat die toecomende gheschiedenissen noch bethoonen sullen dat die ander deelen deser prophecien niet ydel oft gheloogen en zijn gheweest. Balac dan swaerlijc nemende dat zijn begheerte ende hope hem faelgeerde / heeft den waersegghere sonder eere van daer wederom ghesonden. Maer als hy nae huys repsende nu by den vloet Euphrates ghecomen was / heeft hy tot hem gheroepen Balac/ eñ der Madianiten princen seggende. O Balac eñ ghy Madianiters/ aengesien dat ick ymmers moet u lieder begheerten volghen sonder Gods wille/ so segge ic v/ dat het Hebreeusch ghesiachte nemmermeer vergaen en sal / noch door oorloghe oft pestilencie/ oft dierte/ oft anderen ghenalle heel te niet gedaen werden/ want God draecht sorghe voor dit volck om dat van quaden te verhoeden / op dat haer nemmermeer en soude een sulcke plaghe ouerromen waer mede ti gheheel mochten te niete gaen. Somtijts nochtans en sullen sommighe dingē niet moghen geschouwet werden/ waer door ti eenen tijdt sullen verduckt wesen/ ende daer nae terstont veel meer dan te vooren wederom weeldich werden/ midts dat sy door sulcke castijdinge tot beteringhe sullen ghebracht werden. Daerom wildy een corte victorie van henliedē crijgen/ so sal ic door desen raet maken dat ghy v begeerte sult vercrijgē. Sendt wt dalder schoonste van uwen dochteren/ sulcke die door haer schoonhept haerlieder hertē moghen verwinnen/ ende tot liefde trecken/ ende sendt die soo wel verciert alst moghelick is/ ende doet desse wandelen ontrent haer legheren/ alsoo dat sy den iongelinghen die haer verslaminghe sullen verstoecken gheen wepgheringhe en doen. Maer als desse dochteren sien sullen dat die iongelinghen met liefden beuanghen zijn/ dan sullen sy haer haestelijc vā daer vertrecken. Ende als sy sullen ghebeden werdē om daer te blijuen/ so en sullen sy daer ghē consent toe gheuen/ voor dat sy die iōgers daer toe gebracht hebben/ dat sy verlatende haerlieder vaderen wettē eñ godtsdienst/ van wien sy die wetten ontfanghen hebben/ der Madianiten eñ Moabiten goden willen eeren/ want also sullen sy God gram maken teghen henlieden. Na dese onderwijsinge is die waersegghers wech ghegaen. Als dan die Madianiten haer dochteren sonden also sy onderwesen waren/ so werden der Hebreeusscher iongelinghen met liefden beuanghen van haerlieder schoonhept. Eñ als sy met haer te spraake ghecomen waren/ so baden sy die dochteren om haer wellustichept met haer schoonhept te gebruycken/ eñ dat sy niet en wilden ontseggen haerlieder verslaminge. Die dochters hebben gheerne in der iongelinghen woorden ende verslaminghe gheconsenteert. Eñ als sy die met soete omhelsinghen aengehaelt eñ van wellustichept ontsteken oft hittich ghemaeckt hadden/ so maecten si die maniere om wech te gane. Doen werden die iongers bedruckt van verschepden der vrouwen/ eñ baden haer seere dat sy henlieden niet verlaten en wilden/ maer by haer blijuen / want sy souden haer lieden hupsvrouwen wesen ende vrouwen van alle haer goedē. Dese belofden sterckten sy by eede/ aenroepende Godt tot eenen ghetuyghe / oock tranen stortende om die vrouwen tot medelyden te brengē. Die vrouwen dan siende dat die iongelingen door haer verslaminghe heel verliefd/ ende met haer liefde ghebonden waren/ hebben aldus gheantwoort. O goede iongelingen/ ons en ghebricken thuys gheen groote rijckdommen oft vriendelijckhept van onsen ouderen/ eñ wy en zijn tot u lieden niet ghecomē wt ghebreke van sulcken dinghen. Ock en hebben wy v begheerten niet toeghelaten om eenich profijt oft ghewin te doen van onse schoonhept/ als oft wy die veyl hadden / maer om dat wy ghelooft hebben dat ghy goede mannen zijt / ende niet onweerdich dese vriendelijchept eñ beleefthept van ons te ontfangē/ die wy saghen dat ghy ghebreck hadt/ hierom hebbē wy ons seluen tot uwaerts lichtelijck ghegheuen. Maer aengheseen dat wy nu sien dat ghy ons lief hebt/ ende segt dat ghy het verscheydē van ons seer noode lijden moecht/ so en sullen wy dese uwe bedē oock niet ontseggen/ by alsoo ghy ons wilt trouwe ghelouen van houwelijcker vriendelichept/ die welcke ons alleen mach vernoeghen/ soo sullen wy geerne met v lieden als wettighe hupsvrouwen leuen. Want wy sorgen dat ghy lieden (als uwen lust verset sout wesen) ons dan met onrecht ende schande wederom soudt senden na onse ouders: hierom wilt ons vergheuen dat wy hier voor besorcht zijn. Doen die iongheliughen haerlieden dan beloefden dat sy henlieden trouwe souden gheuen in alle manieren alst haer beliefde/ ende sy dit van grooter liefdē niet en wepgherden/ soo sepden die vrouwen. Aengheruerckt dan dat u lieder ymmer alsoo belieft/ eñ ghy lieden nochtans manieren van leuen hebt / seer verschepden van alle ander menschen ghewoonten/ alsoo dat ghy oock by sonder spijse gebruyckt op u maniere/ noch ghy en hebt gheenen gemeynen dranck met ander lupden/ soo ist van noode wildy immers met ons leuen / dat ghy onse goden dient : Want met gheen ander bewijs oft beschreet en suldy ons connē wijs ghemaken dat ghy dese liefde tot onswaerts met en vepnst/ ten sy dat ghy onse goden aenbidder. Ten sal oock niet onbehoorelijck oft schande wesen/ ist dat ghy aenbidt ende dient den bysonder goden vanden lande daer ghy in ghecomen zijt / bysonder aengheruerckt dat onse goden ouer alle landtschappen geeert worden : maer niemant en geweerdicht hem uwen Godt te eeren met dienste oft ceremonien dan ghy lieden alleene. Daerom behoorde ghy te leuen na die maniere der ander menschen/ oft ghy moet een ander deel des werelts soecken / daer ghy alleen nae uwe insettinghe moecht leuen. Die iongelinghen van grooter liefden verblindt wesende/ hebben der vrouwen woorden voor goet ghehouden ende ghepresen / volghende dertwaerts dat sy ghetrocken werden/ ende zijn van haerder vaderen godtsdienst geschepden/ eñ daer toe ghebracht dat sy ghelooften datter meer goden waren. Ock hebben sy dyen goden sacrificie ghedaen/ na dies volcks maniere : oock ghebruyckten sy alderhande spijse sonder onderschept/ eñ ter liefden vā dese vrouwē dedē sy alle dingen tegen die wet/ alsoo dat dese ongoddelijchept gheheel hepden van iongelinghen beuanck/ waer af oock een mupterie opstont die arghet was dan die voorgaende/ alsoo dat der ouderen godtsdienst in perikel quam van heel te vergaen. Want als die iongelingen die vreemde manieren eens ghepleeft hadde/ so werdē sy daer toe heetelijc gedreuē sonder

verladen. Eñ die oock van edelen ouders waren/ werden metten anderen hoope oock verarghert. Want een ghenaemt Zambri / die prince van Simeons ghelachte / heeft ghetrout een ſMadianitſche vrouwe Cholbi ghenaemt/een dochter Vri/die een prince was des ſMadianitſchē volcks/die welcke doo: zyns wijfs beuel / eñ om haerder liefde/verſmadende ſMopſes gheboden / heeft sacrificie ghedaen op der vreemder luyden manniere / oock hem ſelue ſonder vepnſen openbaerlijck met zynder huyſvrouwen verluſtighende. Alſt aldus mettē Hebreeuſſchen ſtont / heeft ſMopſes (ſoghende datter pet ſwaerder mocht nae volghen) die vergaderinghe tſamen te hoope ghe:oepen / maer hy en heeft nie mant by name beſchuldicht /want hy ſulcke niet en wilde tot miſtrooſtichepdt brenghen die bekeerlyck waren/ ſoo langhe als ſi hoepten verborghen te ſine. ſMaer hy ſepde dattet een onweerdich dinck was/eñ oneerlijck voo: haer ouderen/dat ſi die welluſtichept meer achten oft lieuer hadden dan Godt oft godſdienſt/waerom henlieder profijtelijcker ware die wijle dat tijt was hem te beterē eñ te thoonen dat ſi vrome ſMannē waren / niet doo: het verſmaden der wetten / maer doo: het bedwinghen van haer quaden luſtē oft begheerten. Oock ſepde hy dattet ſeer onbehoo:lijck was / dat ſy lieden die in die woeſtijne manierlyc ghecleeft haddē /nu in een goet lāt alſo ongheſchictelijck oft oomanierlijck leefden/ eñ alſoo doo: ouerluoedichept verlieſen tghene dat ſi doo: armoede ghecreghen hadden. ſMet ſulcken woorden arbeyde hy om die iongheliughen te beteren/eñ tot eenen beteren ſin wederom te brenghen. ſMaer Zambri doen opſtaende heeft ghelept. O ſMopſes ghebruyct ghy ſelue uwe wetten/dē welcken ghy nu doo: een lāghe vſancie macht hebt ghegheuen: want en hadde ghy dat niet ghedaen / ghy ſoudt daer nu dickmael om te lyden ghehadt hebbē/ eñ tot uwer ſchaden gheleert datmen die Hebreeuſſche niet en behoort te bedrieghen / maer my en ſuldy voorwaer nemmermeer verbonden hebben tot v tyranſche gheboden. Wāt ghy en hebt anders tot noch toe niet ghedaen/dan onder tdecſel vā Godts wet ende dienſt ons in bedwanck te brenghen/ende v ſelues doo: quade practycken een Prince eñ ouer Heere te maken / benemende ons die wellustichept eñ vryheydt ons leuens/die vry menſchen behooren te ghebruycken / die onder niemāts heerſchappie en ſtaen/want dit ſoude ſwaerder weſen dā die Egyptſche ſlauernye/dat ghy(ouer wie dat v beliefde) ſoudet punitie doen na uwen luſte eñ uwe wetten/daer ghy ſelue veel meer verdiēt hebt gheſtraft oft ghepuniert te ſine / aenghemerckt dat ghy te niete doet ſulcke wetten die van alle luyden voo: goet ghepreſen werden/begheerende dat uwe gheboden eñ leeringhen van meerder weerden ſouden zyn dan die wetten van alle ander menſchen. Daer om dat ick nu doe (aengheſien dat ick oordeele voo: wel ghedaen) en ſal ick my niet ſchamē in deſe vergaderinghe te bekennē/te weten/dat ick een vreemde vrouwe ten houwelijcke ghenomen hebbe / hoordy wel myn kepten van my ſelue beleden: als van eenen die vry is/want ick en begheere niet verborghen te weſen: want ick doe den goden ſacrificien anders dan ick plach/wāt ic dat voo: recht houde/die waerheyt voo: my te ſoecken vā veel goden/ende niet leuen onder eenen/als onder eenen tyran/ende alleen die ſalichept te ſoecken oft te verwachten wt betrouwen op eenen Godt. Oock en ſal my niemant liefde doen/die in myn ſaken meer vryheyt oft verkiesen wil hebben / dan ick. Als Zambri voo: zyn eñ ſommighe andere zyns ghelycke verantwoo:den deſe dinghen ſepde/ſoo heeft het volck ſtillyck verwacht wat eynde deſe ſtoutpchept hebben ſoude / biſonder want ſy laghen dat ſMopſes die wethoudere niet meer hier teghen ſegghen en wilde / om den opgheblaſen menſch niet meer te crepten oft te verweckē tot grammoedichept/want hy ſochde datter meer hem ſouden na volghen in die ſtoute onbeſchaemthept van ſpreken/eñ alſo een werringhe oft mupterye onder twolck verweckē: aldus werde doen deſe vergaderinghe gheſchepden. Eñ dit quaet ſoude by auontueren voorder ghecropen hebben / en hadde Zambri niet terſtont van cante gheholpen gheweeſt/om ſulcke ſake. Phinees die ſo wel om ander ſaken als om zyns vaders weerdichepdt lichtelijck alle die iongheliughē te bouen ghinck / Eleazari des ouerſte prieſters ſone/hebbende ſMopſen tot eenen ouden oom/heeft ſeer ſwaerlijck ghenomen Zābris verſmaethept. Dus heeft hy voo: hē ghenomē wrake te doen ouer deſen miſdadighen / op dat doo: die vryhepdt van deſen Zambri het verſmadē der wetten niet vermeerdert en ſoude werden/wel wetende dat die exempelen der Heeren eñ Princē ſeer crachtich zyn/in wat manieren die gheſchieden. Eñ wāt hy ſo vroom van moede eñ van lichaem was/dat hy niet onbedachtelijck pet ſwaerts en ſoude beſtaen hebben / dat hy oock niet en ſoude hebben moghen volbrenghen / ſoo is hy ghegaen tot het tabernakel van Zambri / eñ heeft met eenen ſteke hem tſamen met zynder vrouwen Cholbi doorſteken / doo: wiēs exempel die ander iongheliughen verweet zynde tot dit ouerſchoone nauolghen deſer vromichepdt/ zyn oock te ſtryde met eenen ghedruyſſche op die miſdadighe gheuallen / een groot deel van dyen mettē ſweerde doodende/maer die andere zyn vernielt gheweeſt van een peſtelēcie die daer na volchde /die doo: Godts gramſchap haer toe gheſonden werde / welcke peſtilencie oock niet ghelpaert en heeft ſulcke menſchen die van maechſchaps weghē ſulcke miſdadighe ſouden hebbē behoorē te bedwinghen / maer nochtans dit miſdaet niet gheacht en hadden/oft oock meer ontſteken hadde / welcke plaghe niet eer opghehoudē en heeft / voo: datter veerthien duyſent mannen vernielt waren. Om deſe ſake is ſMopſes teghē die ſMadianiters ſo ghſtoort gheweeſt/dat hy derwaerts een hepr ghelondē heeft om dat volck heel te verſlaen/vā welcker hepnaert wp corts hier na ſegghen ſullen / als wp ſullen ghelept hebben / datmen daer voo: niet en behoort achter te laten/te weten/van Balaam/die vandē ſMadianiten ghehaelt was om die Joden te veruloecken/eñ van God beledt was dat niet te doene/ende dies niet te min den vpanden ſulckē raet gaf/waer doo: dattet gheſchiet is datter ſommige quade opinien aen namen / eñ dat by nae alle des volcx godvruchtichept verargert was. Deſen Balaam heeft Num. xx.
ſMopſes die Prophect/ſo groote eere geweerdicht/ dat hy zyn prophecien in zyn boecken gheſtelt heeft. Eñ hoe wel dat niemant en hadde connen beletten/ hy en hadde deſe proghecien wel moghen wtgheuen voo: die ſine/ende hy by gheenen ghetuyghe en hadde moghen hier af gheſtraft werden/ſo heeft hy nochtans lieuer ghewilt zyn behoo:lijcke eerezē niet te benemen by den nacomers / maer dit bemercke elck na dat hē beliest. ſMaer ſMopſes alſo ic hadde begōlt te ſegghen/heeft teghen die ſMadianitē gheſonden een hepr van twaelf duyſent mannen/beuelende datter duyſent rupters wt elcken gheſlachte

gaen

gaen souden / eñ ouer dit heyr heeft hy Phinees capiteyn ghemaect / door wiens vromichept die wetten ghewroken waren / eñ van Zambri den wetbrekere punitie ghedaen was / alsoo wy een luttel hier voren ghesept hebben.

✻ Vander Hebreeusscher victorie teghen die Madianiten/ende hoe dat der Amorriters lantschap van Mopse den twee ende eenen halue ghestachtē ghegheuen werde. Cap. vij.

MAer als die Madianiten vernamen van haerder vpanden aencoemste/ende dat sy niet verre van henlieden en waren / soo hebben sy haer heyren ooc te samē vergadert/eñ die passagie daer si meynden dat die in comen soudē/voor dē tijt bewaert/aldaer teghenwoordich zynde/om haerder vpanden gheweldt na haer macht te wederstaen ende af te drijuen. Maer terstont tē eerstē stride so isser so groote menichte vanden Madianiten verslaghen/datmen die doode lichamen niet tellen en mochte/alsoo dat die coninghen oock dleuen niet en behielen / welck waren Och/Sur/Hob/Hr/eñ die vijfte was Hecē/ waer af die hooftstadt van Arabien haren naē heeft ghenoemt Hecem/die welck die Griecken lieuer noemen Petram. Als die Hebreeusssche haer vpanden verslaghen hadden/soo hebben si dlant berooft ende verdoruen/die rooven wech druuende/eñ die inwoōders tsamen metten vrouwen doodende/alleenlyck spaerden si die maechden.

Die bybel seyt dat sy alle die vrouwē eñ kinderē jeuende ghenanghen brachtē eñ dat Mopses daer ō ghestoort was gebiedende dat si alle die ghenangē vrouwen doodē soudē/ die geē maechden en waren. Numer. 31 eft hier is ook anders tgeual der vrouwen dā in dē bibel Numē. 27 Deuter. 3.

✻ Wandt dat ghebot hadde Phinees van Mopse ontfanghen. Als Phinees dan het heyr wederom hadde gebracht gantsch eñ ongheschent/so heeft hy ooc eenen heerlycken roof van daer ghebracht / te weten / tweenvijftich duysent eñ noch seuenentseltich runderē/tseslich duysent ezelen/ een groot ghetal van gulden eñ silueren vatsraden / die die Madianiten beschdden in haerder huysen ghereetschappen/want na haer rijckdommen hadde si ooc ghenoechte in een wellustich leuen. Ock zynder ontrēt tweendertich duysent maechden weck ghelept. Als Mopses dan den roof bedeylt hadde in twee deelē / soo heeft hy twijstichste deel van dat een deel Eleazaro eñ den priesteren ghegheuen / eñ den Leuiten het vijftichste deel vanden anderen deele. Maer dāder heeft hy den volcke bedeylt / waer door ist ghecomen dat si voortaen wellustelyck leefden door die rijcdommē die si met haer vromichept ghecreghen hadden / waer toe si ooc moepte oft ledichept ghecreghen hadden om die te ghebruycken.

✻ Maer mopses doen seer oudt zijnde / heeft Jesum gheordineert om zijn nacomer te wesen in dofficie van eenen propheet ende capiteyn (waert van noode) want God also bevaal dat hy desen soude nae comer maken van sijn ouerheydt. Want hy seer wel geleert was in alle goddelijcke eñ menscheliycke rechten van Mopses sinen meester onderwesen.

✻ Op den seluen tijt die twee ghestachten/te weten/ Gad eñ Ruben/eñ het half ghestachte van Manasse/die seer veel veedts eñ ander goets ouervloedelijc hadden/hebben met ghemeynen rade Mopsen ghebeden dat hy henliedē buyten die deplinghe gheuen wilde der Amorriters lant/ dat niet langhe te voren met strijdē ghewonnen was/om dat een vruchtbaer landt was om vee te weyden. Maer Mopses meynende dat si wt vreesen niet en wilden strijden tegen die Chananeen / eñ dat si die sorghe van haren vee/ tot een decsel oft onschult namen vā haer vervaerthept/heeft die mannē scherpelijc ghestraft/ segghende dat si vervaerde gheuepnsde waren/eñ dat si wilden dlant in ledichept eñ ouerdadichept besitten/dat met ghemeynen strijde ghecreghen was/ ende dat si metten anderen niet en wilden ghewapent dlandt in nemen ouer die Jordane dat haer van God beloeft was / eñ verwinnen die natien van lieden die God gheboden heeft voor vpanden te houden. Dese mannen dan siende dat Mopses gram was/op dat niet schijnen en soude dat hy met rechte vergramt was/hebben gheantwoort/dat si noch wt vreese die periculen/noch door traechept die arbeyden en vloden / maer dat si alleenlyck dit begheerden om dat si haerlieder roof in bequame plaetsen mochten laten/eñ alsoo te beter ontcōmert wesen/ eñ bequamer ten strijde te wesen/segghende ock/by alsoo si mochten door sijn consent steden crijghen tot beschermen van haren kinderen / huysvrouwen eñ goeden / dat si dan al ghewapent dander souden volghen werwaerts si ghelept souden werden / eñ met ghelijcker hant den strijdt hanteren. Mopses dan haren wille prijsende / heeft tot hem gheroepen Eleazarum den ouersten bisschop/eñ Jesum/mettē anderē regiment meesters / ende heeft desen verleent der Amorriters lantschap/op dese conditie dat si te samen mettē anderen volcke van haren ghestachte teghen haer ghemeyn vpanden oorloghe voeren souden / tot dat alle dinghen nae haer begheerte voldaen souden wesen. Eñ als si op dese voorwaerde ghecreghen hadden dat si begheerden / eñ si die bemuerde steden op ghetimmert hadden / hebben si haer kinderen ende huysvrouwen met haren anderen goeden daer in ghestelt.

✻ Mopses heeft ock int selue lant thien stedē ghemaect/om die te rekenen onder tghetal van die achtenveertich steden/in welcker steden duie / hy vrijheyden ghestelt heeft voor die vluchtighe / welcke steden alleen sulcken menschen souden baten/die eenen dootslach ghedaen hadden niet al willens / maer by ongheualle/als si tot die steden vloden. Eñ den selven heeft hy eenen tijt van ballinexschap oft ellende ghestelt/te weten / so langhe de ouerste priester leefde / onder wien dien dootslach ghelschiet was / nae wiens doot hy den ballinck oorlof gaf wederom in zijn landt te comen. Maer ten tyde van zijn ballinexschap soo mocht een neue oft maghe vanden verslaghenen vrijlyck sulcken dootslagher doodslaen / by alsoo hy dien vonde buyten die vlucht stede oft vryheden:ende dit recht heeft hy alleenlyck den maghen ghegheuen/niet ock den anderen.

✻ Voorts waren dit die vrijsteden oft vluchtsteden aen die palen vā Arabien Gosor/int lant vā Galad Ariman/in dlant vā Gathaneen/Gaulademan. Eñ na dat dlant vā Chananeen ghewonnen was / zijn daer soo veel steden ock wt der Leuiten steden hier toe ghelschickt door Mopses beuel / dat alsulcke ballinghen ende vluchtighe/daer souden moghen haer woonsteden hebben.

✻ Op den selven tijt als daer een vanden treffelijcsten mannen wt Manasses ghestachte Salphyand ghenaemt ghestoruen was / alleen dochters achter latende/so sijn die heerlijcste vā dies mans maghen tot Mopsen om raet ghecomen / te weten/oftmen ock int deysen eñ loten van der eruen oft ackerlanden / soude moeten die dochters aenuen/ eñ haer laten mede deylē. Mopses heeft gheantwoort/waert also dat si houwelijcken aen eenich huys van haren ghestachte/so souden si een deel voor haer houwelijc goet hebben. Maer hadden si lieuer aen een ander ghestachte te houwen/ soo souden si haer deel eruen in haer ghestachte laten / eñ ter oorsaken van desen heeft Mopses gheordineert/dat elck ghestachte zijn erf-

Numē. 35. Deu. 4. 19 Josue. 20.

erfdeelen altijt behouden souden.

Cap. 6. Deut. 4. ✶ Alst nv op dertich dagen na het veertichste iaer was van dat sy wt Egypte trocken/ so heeft Moyses tvolck tsamen gheroepen aen die Jordane/ ter plaetsen daermen nv siet staen die stadt Abila/ hebbende een plat lant met palm houen beplant. Ende als hy alle tvolck teghenwoordich sach / soo heeft hy in desen manieren ghesproken.

✶ Hoe Moyses wetten ghestelt heeft/ eñ daer na vanden menschen wech is ghenomen eñ gestoruen.

Capit. viij.

O Ghy mannen mede strijders eñ mede ghesellen vanden langen arbeyt / aengesien dat dit Gods wille is/ eñ mijn ouderdom van hondert ende twintich iaren dat oock verepscht dat ick wt desen leuen scheyden moet/ende het Gode niet en belieft dat ick soude by die saken zijn die ouer die Jordane ghedaē sullen worden / soo heuet my recht ghedocht dat ick (so verre alst v lieder voorspoet aengaet) nv ooc niet en soude achterlaten minen dienst/ maer na die gratie die my ghegheuen is besorgen/ dat ick altijt mach v lieder ghedenckenisse weerdich wesen voor dat ick v lieden den wech tot dat lant getoont hebbe. Hierom wel aen/ laet ons gheerne wt dit leuen scheyden/ als wy te voren v lieden sullen bewesen hebben/ waer in die weluaert oft salichept van v lieder nacomers ghelegen is / ende als wy by v lieden sullen ghelaten hebben dese eewighe ghedenckenisse van ons. Ick weet wel dat ick wel weerdich ben betrout te syne/ midts dat ick voor desen tydt altijt v lieder profijt soeckende v nopt bedroghen en hebbe/ oft ooc om dat die sielen die op haer verscheyden zijn/ ghemeynlyck pleghen in alle deughden ende waerheden beter te werden dan sy te voren waren. O kinderen van Jsrael/ daer en is maer een sake vā alder menschen weluaert oft salichept / te weten/ die ghenadighe Godt/ welcke salichept hy alleen machtich is te gheuen den ghenen diet weerdich zijn / eñ wederom af te nemen/ den ghenen die tegen hem sondighen. Dus ist sake dat ghy also met hem leeft als hy begheert/ ende so ick v lieden nae zijnen sinne in sette/ so suldy altijt wtnemende vroom eñ deughdelijck wesen/ eñ allen lieden zijn tot eenen spiegel om na te volghen. Ende tgoet dat ghy nv ghecreghen hebt/ sal eewelijck dueren/ eñ dat daer aen noch ghebreeckt suldy corteliughe crijghen / alleenlijck wilt Godts wille onderdanich wesen / eñ volcht zijnen gheboden / noch en wilt gheen ander wetten meer achten dan die ghene die door my ghegheuen zijn/ eñ in den godtsdiēst en wilt niet wt versmadenissen veranderen. Jst dat ghy dit doet/ so suldy onder alle volcken dalder vroomste int oorloghen/ ende teghen alle vpanden onuerwinnelijck wesen / want door Godts hulpe werden alle dese gementen lichtelijck versmaet: maer der deught zijn groote loonen voorgheset ouer alle des menschen leuen / eñ sy is haer seluen den eersten eñ meesten loon. Voorts werden door die deught die ander goeden lichtelijck ghecreghen. Dus ist dat ghy die deught ghebruyckt onder malcanderen / so suldy een weeldich leuen leyden/ eñ sult eenen eewighen lof eñ eere crijghen/ soo wel by die vreemde/ als by v lieder nacomers. Dese dinghen staen v te hopen ist sake dat ghy die wetten die ick wt Godts beuel v lieden ghegheuen hebbe / niet en breect oft en ouertreet / oft oock ander menschen niet en laet ouertreden / eñ dat ghy altijt ouerdenct dat verstant eñ tgebruyck van desen wetten. Maer ick verblijt zijnde van v lieder profijten scheyde van hier/ eñ ick beuele v lieden die wetten der goovruey-

tichept/ende v lieder capitepnē ende regeerders vroomichept/ die voortaen sullen sorghe draghen voor v lieder weluaert oft salichept. Eñ Godt (onder wiens onderwijs ghy tot noch toe gheleeft hebt / ende van wiens gracie ghy hebt alle tprofijt dat ghy van my ghehadt hebt) en sal v niet laten te besorghen/ eñ dat so langhe als ghy hem eñ der godtvruchtichept dienen sult/ want so langhe suldy onder zijn bescherminsel vry eñ sonder perikel blijuen. Eñ v en sullen geē persoonen ghebieden / die v lieden sullen vermanen van alle dat beste is / den welcken ghy lieden onderdanich zijnde sult salich wesen/ welc pmmer zijn die oueste priester Eleazarus eñ Jesus / eñ die ouders eñ princen der ghesla chten. Wacht v dat ghy desen niet wederspannich oft lastich en valt/ wetende dat die ghene die wel onderdanich can zijn/ oock wel sal connen ghebieden/ als hy tot machtichept oft overhept gecomen sal zijn. Maer en wilt pmmer v niet laten dunchen dat die vryheyt daer in gheleghen is/ dat ghy teghen der princen gheboden sout murmureren/ want tot nv toe hebdy v vryheyt ghestelt int versmaden van uwen weldaders. Jst dan dat ghy voortaen v seluen hoedt eñ bewaert van sulck ghebreck oft misdaet/ so suldy v dingen in beteren staet sien. Maer verre moetet wesen dat ghy dese soudt crepten eñ vergrammen / also ghy dickmael teghen my oock heetelyck heel ghestoort zijt gheweest/ wāt ghy wel ghedachtich zijt hoe dat ick dicmaelder van v lieden int perikel van mijnen lijue ben ghebracht/ dan van mynen vpanden/ dwelck ick niet en segghe tot uwen verwite / want ick en begheere v lieden door verhalen van dese dingen in depnde van mijnen leuen niet bedroeft te laten/ die v lieden ooc doē ter tijt goets moets verdragen hebbe / maer om dat ghy door dese vermaninghe voortaen soudt wijser wesen dwelck v lieder profijt sal zijn. En wilt tegen v oueste niet wederspannich wesen / op ghebla sen door die oueruloedighe ryckdommen die ghy crijgē sult als ghy ouer die Jordane sult ghepasseert zijn/ eñ dlant van Chananeen ghecreghen: maer anders ist dat ghy door dese ryckdommen te hoochmoedigher wert/ eñ daer door coemt tot versmadē oft veracht en der deught/ soo en suldy Godt te vriende niet hebben. Eñ ist dat ghy door v schult van hem uwen vpant maect/ so suldy dlant dat ghy met vroomicheden ghecregen sult hebben verliesen/ met seer groote schande verdruct van uwen vpanden/ eñ ouer alle die werelt (soo breedt als die is) suldy verstropt werden/ ende met uwe slauernie die landen ende zee veruullen/ eñ alst daer toe ghecomen sal wesen/ dan salt v te vergheefs leedt wesen dat ghy ws landts wetten niet gehouden en hebt. Daerom op dat ghy te min perikels moecht hebben / soo en wilt die niet breken oft ouertreden.

Als ghy oock victorie sult ghecreghen hebben/ soo en laet niemanden van uwen vpanden te leuen blijuē / ende houdt dat voor dalder profijtelyckste voor v saken/ op dat ghy lieden met haer tsamē verkeerende/ ten laetsten oock haer manieren niet en volghet/ verderuende uwer vaderen leeringhen eñ manieren van leuen.

✶ Item alle die afgoden bosschelliens/ outaren/ eñ tempelen die si lieden hebben / ghebiede ick v lieden gheheel te verderuen/ eñ met pseren instrumenten eñ metten viere also te vernielen/ dat oock alle deser dinghen ghedenckenisse mach te niet ghedaen werden/ want also suldy v goedē vryluycker en beter bewaren. Maer nochtans op dat v natuere niet verarghert en werde door onbekenthept van beter dinghen

then/soo heb ick door Godts beuel wetten gheschreuen / eñ een maniere van te bedienen so wel die ghemeyn saken als die bysondere. Ende ist dat ghy van dese wetten nerghers af en wijckt / soo suldy dalder weeldichste vã alle treffelijcke menschen wesen. Als Mopses dese dingen ghesept hadde/ so heeft hy henlieden eenen boeck ghegheuen/daer die wetten ende instettinghen van leuen ingheschreuen warẽ. Maer het volck werde seer weenende/ende maeckten doen grooten rouwe ter liefden van haren leydtsman/eñ ghedachtich wesende hoe veel periculen dat hy gheleden hadde / eñ hoe wackerlijck hy haer weluaert altijt besorcht hadde/ooc waren si besorcht voor den nacomenden tijt/vreesende dat si sulckẽ ouerste niet en souden hebbẽ/eñ dat God haer niet so ghenadich oft gonstich syn en soude/als sy Mopses niet meer en hadden voor haren biddere eñ voorsprake. Daer toe hadden sy grooten rouwe van alle tghene dat si wt rasender grãschappen teghen hem in die woestijne misdaen hadden/alsoo dat alle volck weenende niet vertroost en mocht werden. Maer Mopses vertroostese/eñ ghebiedende henlieden datse op hielen van weenen / vermaende hy haer die wetten te aenueerdẽ/eñ also is die vergaderinge gheschepden.

✠Nv eer ick voortgae tot die ander geschiedenissen/soo heuet my goet ghedocht hier te stellen sulcx wetgheuers ouerdeughdelike eñ heerlike wetten/ op dat die lesere mach weten hoedanich dat onse manieren van leuen zijn/ vanden ouden voortijden af/ tot noch toe. Wãt alle tghene dat die man gheschreuen heeft/is noch in wesen/alsoo datmer niet aen en mach verlieren om die te vercieren / alleenlijc hebbẽ wy der wetten veruolch vernieut/ eñ die hy hier eñ daer gheschreuẽ hadde / also hy die van Gode bysonder ontfanghen hadde/die hebben wy by haers ghelijcke eick in zijn orden ghestelt / waer af die leser te voren moeste vermaent werden/op datter niemant van onser natiẽ by geualle dese onse schriften lesende/ons te vergheefs niet en beschuldighe/als oft wy Mopses schriftueren niet oprechtelijck ghehandelt en hadden. Ock sal ick sulcke wetten aldermeest verhalen / die den ghemeynen maniere van leuen/ eñ ons lants seden aengaen. Maer die wetten die den ghemeynen menschen bysonder aengaen / om met malcanderen te leuen/oft om met malcanderen oft metten vreemden te comanschappen eñ te handelen/die hebben wy wtgheskelt om te stellen in dat tractaet dat wy van die Joetsche manieren ende redenen van haerlieder godsdienst inden sin hebben door Gods hulpe te schrijuen.

Mopses wetten in corte ghestelt.

✠Nae dat ghy dlant van Chananeen sult ghecreghen hebben/eñ daer steden ghemaect/so suldy Gode een seer aenghenaem dinck doen / ist dat ghy dese gheboden onderhoudt / eñ daer door suldy u vercreghen weeldichept vast maken.

✠In dlant vã Chananeẽ suldy een heylige stadt hebben/op een vermaerde ende vruchtbaer plaetse/ welck Godt door syn openbaringhe sal verkiesen. Eñ daer sal in eenen tempel wesen / eñ eenẽ outaer/ van gheraepten ongheeffeden steenen ghemaeckt/ die welcke ouerdeckt met witsele sullen hebben een schoõ suyuer ghedaente/eñ men sal daer toe opclimmen niet met trappen/maer met aerden / berchwijs allencxkens opgaende / maer in gheen ander stede en sal noch tempel / noch outaer wesen / want daer en is maer een Godt eñ maer een Hebreeusch ghesiachte.

✠So wie God lastert/sal dootgheslaent werden/ eñ also eenen dach hanghen/eñ daer na salmen hem schandelijck eñ bedectelijck begrauen.

✠In die heylige stadt eñ in den tempel sullen die Hebreeusche drymael des iaers vergaderen wt haer gheheel rijck/om God voor die weldaden die sy van hem ontfanghen hebben te dancken / eñ dat sy moghen zijn gratie vercrijghen in toecomende tijden door haer ghebeden/ eñ dat si door onderlinghe conuersatie eñ weerschappen/ moghen die vrientschap met malcanderen onderhouden/want this oorbaerlijck dat sy onder malcanderen kennisse hebben die van eenen gheslachte zijn/eñ die van eenen sinne eñ wille zijn / want dit plach lichtelijck te gheschieden door alduisdanighe versaminghen als die aensichten eñ aenspraken vast in die herten gheprient werden/ ghelijck oock ter contrarien die nemmermeer tsamẽ en vergaderen / moeten seer vreemt werden van malcanderen.

✠Voorts suldy hebben thienden vã uwe vruchtẽ/ verscheyden vã die thienden diemen den priesteren eñ den Leuiten schuldich is. Eñ als ghy dese thienden sult in v landt vercocht hebben/ so sal tghelt dat daer af ghecomen is / in die heylighe stadt verdaen werden tot sacrificien eñ vrolycke maeltyden/want this wel recht datmen hem verblijden sal ter eeren Gods vã des lants vruchtẽ die hy ghegheuen heeft.

✠Van eender hoeren loon en salmen gheen sacrificie doen / want Godt en heeft gheen behaghen in sulcke dingen daer schande oft onrecht in gheleghen is/eñ daer en is gheẽ meerder schande oft leelijcheit/ dan diemen den lichamen aen doet.

✠Desghelijcx ist dat pemãt loon heeft ontfangen vã eens dorps honts oft iachthõts bespringhen/daer af en ist ock niet geoorloft Gode sacrificie te doene.

Deute. 11. Die bybel heeft dit anõs. Die goden en suldy niet lasterẽ: eñ vã boser prince en suldy niet vloecken/ maer Josephus schijnt die quaine te verslaẽ/ wãt hi die goden zijn te vãslaẽ de priesters gods/ die naers in gods stadt waende. Exodi. 22.

✠Wanden vreemden goden en sal niemant qualijck spreken.

✠Vreemde tempelen en salmen niet beroouẽ/oft die gheheylichde giften daer wt nemen.

✠Niemãt en sal eenich cieedt ghebruycken dat vã wolle eñ vlasse ghemaeckt is / want dat behoort alleen den priesters toe.

✠Allen seuenste iaren allsmen in die heylige stadt vergadert in die feesten der tabernaculen om sacrificie te doen/sal douerste priester vã eenen hooghen stoel oft sitsel daer hy ghehoort mach werden van die gheheel menichte die wet lesen voor die vergaderinge/eñ noch vrouwẽ noch kinderen en salmẽ daer verbieden te comen/noch ock die slauen / want het goet is dat si die wet in haer herte alsoo in gheschreuen draghen/datse nemmermeer wt haer memorie en gae/want also sullen si te min sondigen/ wel wetende watter in die wet gheordineert is. Die wetten sullen ock meerder macht crijghen in der misdadigher conscientien / als die haer gheboden met diepghementen ghemengt inder hooiders herten vestighen / alsoo dat den wille vander wet altijt in haer herte sal blijuen / eñ in hoe groote punitien dat een verslmader der wet coemt.

✠Die kinderen sullen ock voor al die wetten van buptẽ leeren/wãt daer en is gheẽ eerlijcker leeringe dan dese/eñ ock gheen beter dienende ter salichept. Deuter. 6.

✠Alle daghe tweemael/te weten / des morghens als den dach op gaet / ende tsauonts allsmen slapen gaet/behoortmen te ouerdencken Godts weldaden die hy ons ghegheuen heeft nae dat hy ons verlost heeft wt Egypten / want this recht datmen danckbaer wesen sal/so wel om die gauen die ghegheuen zijn / als ock in toecomende tijden den menschen ock Gods gratie te crijghen.

✠Ock salmẽ op die doren schrijuen die principael-

ste

ste Gods weldaden / eñ op die armen thoonen / ende sulcke weldaden Gods die zijn machtichept eñ milthept bethoonen / salmen al om mede dragen geschreuen opt hooft / eñ op die armen / op dat Gods goeder tierenhept tot zijn volc al om mach ghesien werden.

✠ In elcke stadt sullen seuen seer deughdelijcke ende rechtuaerdighe mannen douerste wesen. Eñ elcker ouerheden salmen toeschicken twee dienaren wt dē gheslachte van Leui.

✠ Alle die in haer stadt dofficie van rechters sullen ghecreghen hebben / salmen in seer groote eere houden / also datmen in haer teghenwoordichept niet en sal mogen smadelijck spreken / oft eenighe spytichept bewijsen / wāt also salt worden dat die menschen gewent te vreesen / ooc gewent werdē tot godtoienst eñ vreese / eñ so veel te verō wesen vā God te versmadē.

✠ Al wat den rechters goet duncket / sal haer nae haer sententie oft vonnisse macht hebben / ten si dat blijcke dat si met ghelde ghecorrumpeert zijn / oft datmense openbaerlijc mocht verwinnen eñ bethoonen dat si niet rechtuaerdelijc gheuonnist en hadden / want men moet oordeelen sonder aensien van ghewin oft weerdichept / eñ die rechtueerdichept voor alle ander dinghen stellen / want sulck onrecht van quade vonnisse te gheuen coemt tot Godts laster / recht oft Godt voor crancker ghehouden werde oft min gheacht / dā sulcke menschen wt welcker machtichept ontlich / tegen recht eenich vonnisse gegeuen wert / wāt Gods macht is rechtuaerdichept / daerom so wie wt gonsten vā machtige lieden het recht ouer treedt / die acht sulcke voor machtigher dan Godt.

✠ Maer ist dat die rechters gheen recht oordeel en connen ghegheuen van eenighe sake die voor haer lieden ghebracht is / alst somtyts ghelchiet / soo sullen sy die gantsche sake in die heylighe stadt vā haer senden / eñ dā sal die ouerste bisschop eñ prophete tsamē metten rade oordeelen dat haer recht duncken sal.

Deute. 19 ✠ Eenen ghetuyghe en salmen gheen geloue gheuen / maer die oft ten minsten twee ghetuyghen salmen gheloouen / by also haer voorgaende leuen haer ghetuyghenisse gheloouelijck maket.

✠ Die vrouwen en sullen gheen ghetuyghenissen moghen gheuen / om die lichtuaerdichept ende stoutichept van haer natuere.

✠ Ooc en sal gheen slaue moghen ghetuyghen om haerlieder onaerdighe natuere / want het is wel te gheloouen dat si ter saken van eenich ghewin oft ooc wt vreesen gheen warachtich ghetuyghenis en sonden gheuen.

✠ Ist sake datmen eenighen valschen ghetuyghe ghelooft heeft / eñ die selue daer nae van zijn valsch ghetuyghenis beuonden eñ verwonnen wert / so sal hy die punitie schuldich zijn te lijden / die sulck soude moeten lijden die vā dat misdaet beschuldicht was / by also hy door dit ghetuyghenisse ghedoemt was.

Deute. 11 ✠ Alsser eenen doodtslach ghedaen is in eenich ackerlandt / ist dat die doodtslagher nerghens ghesien en wert / ende daer ooc gheen quaet vermoeden af en is dat hy soude wt eenigen haet doodtgheslagen zijn / soo salmen daer seer naerstich ondersoeck af doen / stellende ooc eenighen loon den ghenen die den doodtslagher melden oft thoonen sal. Eñ by also daer niemant en is die dien thoōt oft melt / so sullen die rechters van die steden naest den acker gheleghen daer die doodtslach gheschiet is / eñ der steden raetsheeren tsamen daer comen / eñ meten vander plaetsen daer het doot lichaem lept / eñ vā die stadt die dalder naeste sal zijn / sullen die borghers coopen een ionghe koe / ende brenghen die in een rouwe vallepe die niet bequaem en is om te ackeren oft te beplanten / ende die sullen si daer dooden / die zenuen vā haren halse af snijdende / eñ als die priesters eñ Leuiten / ende die raetsheeren van dier stadt haer handen sullen ghewasschen hebben opt hooft van die ionghe koe / soo sullen sy wtroepen dat sy suyuer handen hebben vā dyen doodtslach / eñ dat sy dyen niet ghedaen en hebben / noch daer by gheweest doen dien ghedaen werde / eñ dan sullen si Godt aenroepen dat hy wil ghenadich wesen / eñ voortaen niet meer in dat lant sulc quaet en late ghelchieden.

✠ Het regiment vandē treffelijcksten mannē is dalder beste / eñ te leuen in een ghemeynte die alsoo bestiert eñ geregeert wert / eñ daer en is niet waerom dat ghy lieden eē ander maniere vā regimēt moecht begheren. Maer tis beter dat ghy lieden hier mede te vrieden wesende moecht blijuen in der wetten eñ v lieden selfs macht. Want tis ghenoech Godt tot eenen ouersten heere te hebben.

✠ Maer nochtans pst sake dat ghy lieden ooc begheerte crijcht om eenen Coninck te hebben / so en sal dat niemant wesen hy en sy van uwen ghelachte eñ bloede eñ die de rechtuaerdichept dat liet hebbe metten anderen deughden. Dese Coninck wie hy si / sal God eñ die wetten meer volghen eñ achten dan zijn wijshept / en hy en sal niet doen sonder des ouersten bisschops eñ zijnder raetsheeren sinne eñ goetduncken / eñ hy en sal ooc niet veel hupsvrouwen voeden / oft ooc gheen ghenoechte hebbē in veel ghelts oft peerden / door welcker dinghē oueruloedichept hy mocht lichtelijck tot der wet versmaden comen. Maer pst dat hy hem hier toe te seere gheeft oft zijn herte daer te seere aen lept / so moetmen daer teghen wesen / op dat hy niet te machtigher en werde dan v lieden profijtelijck ware. Deute. 17

✠ Men mach die palen der landen niet verstellen noch van zijn eyghen lant / oft van yemant anders / op dat ghy in vrieden moecht blijuen. Maer men behoort seer onlichlijck te hoeden dat die pale / als Gods vonnisse altijt vast blijue / midts dat dit plach die meeste sake van oorloghen oft mupterpen te sine / als die gierichept binnen seker palen oft termi nen niet beschreuen eñ bedwonghen en wert. Want sulck ouertreedt lichtelijck die ordinancien der wetten / die zijn gierichept niet en laet bedwinghen binnen die palen. Deute. 19

✠ Die een lāt beplant / pst sake dat die plantsoenen voor het vierde iaer vruchten voort brenghen / soo en moet hy Gode daer gheen eerste vruchten af offeren / noch ooc tot zijns selfs ghebruyck keeren / want sulcke vrucht is onrijdich. Eñ al wat voor sinē behoorlijcken tijt vāder natuerē wtghedruckt wert / dies ghebruyck en dient Gode niet / noch den Heere van dyer vrucht. Maer int vierde iaer sal hy vergaderen al dat dan rijdich is / eñ draghen dat in die heylighe stadt / eñ metten anderen thienden van sinen vruchten sal hy dat in maeltyden vertepen met sinē vrienden / eñ metten weesen eñ weduwen: maer int v. iaer sal hy na zijn beliefte die vruchtē vergaderen. Deute. 25

✠ Een lant dat met wijngaerdē beplant is en suldy niet beslaepen / want tis ghenoech dattet dese plantinghe voeden / eñ ten is van gheenen noode dat dat selue metten ploeghe ooc ghequelt werde.

✠ Met runderen salmen lant ackeren / ende ghee ander beelte en salmen daer mede onder een ionck spannen / maer altijt salmen beesten van een natuere in een iock spannen.

✠ Die saden moeten ooc puer zijn eñ onghemēgt / eñ men en sal gheen saet van twee oft dry natueren

tsamen

tsamen saepen/ want die natuere en lijdt niet geerne die versaminghe van onghelijcke saden.

✶ Ock en salmen niet laten eenighe behulpighe beesten van verscheyden natueren met malcanderē natuerlijck verlamen/want het is te sorgen dat door dit exempel die menschen oock mochten comen tot een verachten oft misbruyck van haerlieder natuere/ghelijck van die minste begrintselen plegen veel saken noch tot argher te comen.

✶ Men moet oock seer neerstelijck verhoeden dat sulcke niet toeghelaten en werde/ wt welcke nauolghen die maniere van leuen der ghemeynten soudē moghen verargert werden/ daerō en laten die wetten die lichte misdaden oock niet ongheacht/ als sy al om willen haren dienst voldoen.

Deut.14. ✶ Die maeyen/eñ vergaderen datter gemaept is/ en sullen die achterbleuen aeren niet rapē/ maer lieuer sullen si van haren schooven pet den armen laten/op dat si dese(als by ghelucke haer voorghelept) moghen keeren tot haer ghebruyck ende voetsele.

✶ Wander wynsingdinghen salmen oock cleyn druyskens laten den armen/desgelijck oock wat vā die vruchten der olijf boomen/ op dat die arme pet mogen vergaderen / aengesien dat sy vanden haren niet en hebben te vergaderen / want wt sulcke vergaderinghe der vruchten die niet nauwe en is / en coemt soo veel schaden niet / allēr profyts af coemt van der armer menschen danck. God sal oor die aerde vruchtbarigher maken om die vruchten te voedē ist dat elck niet neerstich en sy om zijn profyt alleen te doen/maer oock voor die arme besorcht.

Deut.25. ✶ Den ossen die treden wt dorschē in dorschvloer/ en salmen den mupl niet toe bindē/ want ten is niet recht den medegheselle des arbeydts te verbieden dat sy der vruchten vanden arbeydt niet en souden moghen mede ghenieten.

✶ Noch vandē rijpen boomvruchtē en salmen die wandelaers niet verbieden te plucken / maer men salse laten haer daer af oerladen/ als van haer eyghē goet/ende tsy oft inlanders oft wtlanders zyn/ men salse open gheerne gheuen om teten: maer vā open pet met haer weeh te dragen/ en sal niet gheoorloeft wesen. Eñ die wyn snyden en sullen die ghene die haer ontmoeten niet verbieden te eten vā tgene dat si ter persse draghen/want het waer seer onredelijc vanden goeden die van Godt verleent zijn/soluttelicken te misgonnen den genen diet begheeren/ bysonder aenghesien dat dien tijdt vanden iare den alder vruchbarichsten is/die na Gods ordinancie niet langhe dueren en sal. Eñ ist datter pemant wt schaemten hem vermijdt daer aen te tasten/so sullen ti haer vermanen datse daer af nemen. Eñ dit sal dē Israeliten gheoorloeft zijn/als medegheselle om haerlieder maechschap. Maer den buytenlanders sullē sy van gratien gheweerdigen sulcke beleefde giftē te schencken/die Godt henlieden na den tyt ghegeuen sal hebben/want men en moet dat voor gheen verlies achten/datmē met een mildt herte den menschē laet nemen om te nutten / want Godt en verleent ons daerō die overvloedichept van goede dinghen niet/dat si alleen dese ghebruycken soude / maer om dat wy van den onsen ander menschen oock souden eeren/willende in deser manieren den Heydenen te kennen gheuen zijn sonderlinghe liefde eñ gratie die hy tot die Israeliten heeft / als si henlieden goedertierenlijck mede deylen van tghene dat henlieden ouert. Maer so wie hier tegen doet/ die sal een min dan veertich slaghen lyden moeten met die gemeyn gheesselē/eñ dese snoode pene daer voor verdragen/ om dat hy die wy eñ edel was vā ghebooртē/zynder edelheyt te cort ghtdaen heeft/te seer staende na gewin/want het is recht aenghesien dat ghy liedē (die selue in Egypten eñ in die woestijne veel gheleden hebt)ander lieder allendicheden niet en sult ongheacht laten/ende want ghy door Godts goedertierenheyt groote rijckdommen vercreghen hebt)so sult ghy oock hier af door medelyden den armen een luttel mede deylen.

✶ Souen die twee thienden die v te voren bevolen zijn te gheuen alle iare/deen den Leuiten / ende dander tot heylighe maeltyden / soo moet ghy lieden oock een derde thiende telcken iare ghenen/die bedeylt sal worden den armē wedouwen eñ weesen.

✶ Deerste vruchten sultgy inden tempel draghen/ eñ als si daer Gode sullen ghedanckt hebben voor dat si dlandt ghecreghen hebben / die dese vruchten voort brocht heeft/eñ haer sacrificien na die wet behoorlijck ghedaen /so sullen sy den priesteren deerste vruchten offeren. Eñ als pemant dese dinghen al sal ghedaen hebben / eñ hy beyde die thienden soo wel diemē dē Leuitē schuldich is/ als totte maeltydē sal gebrocht hebbē/ so sal hy die repse aēnemende/staen teghen ouer den tempel / voor al Gode danckende/ dat hy henlieden vander Egyptenaren sware slauernie verlost heeft/eñ daer na een vruchtbaer ende breedt lant verleent om te ghebruycken/ eñ ghetuyghende dat hy die thiende nae Mopses wet betaelt heeft/sal hy Godt bidden dat hy hem bysonder ende alle dē Hebreeusschē int gemeyn ghenadich wesende/wil die goeden die hy haer tot noch toe verleent heeft bewaren/eñ die selue na zijn moghentheyt eñ goedertierenheyt geweerdigen te vermeerderen. Deut.26.

✶ Als die mans sullen volwassen van ryper ouderdom wesen/sullen sy maechden tot hupsvrouwē nemen/die vry geboren zijn van eersamen ouderē. Maer die gheen maghet en trout / die en trouwe nimmers gheen vrouwe die aen eenen anderen man gehouwet is/dat hy harē eerstē mā niet en bedroeue

✶ Die vry geboren zijn en sullen gheen slaue oft dienstvrouwe tot hupsvrouwen nemen/ al ist oock dat si die seer lief hebben/want het betaemt datmen die begheerlycheden eñ lusten bedwinghe / ende dit dient oock seer wel om zijn eerlijckheyt te behoudē. Dit en vie men in die wet nyet verboden dē hoeren/ maer den priesters wert verboden eenige hoere oft oneerlijcke vrouwe te trouwen. Leu.21. Deut.24.

✶ Gheender hoerē en sal na recht gheoorloeft wesen eenen man te trouwen/want om die schande die sy haren lichaen aengedaen heeft/en laet Godt niet toe den heylighen houwelyc aen te nemen. Ende tis grootelijc van noode dat dese dinghen aldus sullen onderhouden wesen/te weten/ op dat daer een vry edel kint mach af geboren werden/ ende bequaem ter deucht als sulck niet ghewonnen oft ghecomen en si wt eenen schandelijcken oft snoodē houwelyc.

✶ Ist dat pemandt een vrouwe voor een maecht getrout heeft/eñ namaels die sulck niet en heeft bevonden/die sal dese vrouwe int recht roepen / ende haer daer beschuldighen/eñ brengen die bewijsingē die hy daer af heeft. Maer des ingeschens sake sal voeren haer vaō oft broeder/ oft die na dese die naeste van haer geslachte schijnt te wesen. Eñ by alsoo die ionge dochter ontslagen wert/ soo sal sy blijuen inden houwelijck vande man die haer beschuldicht heeft/eñ dese en sal daer na gheen recht meer hebbē om haer te verlaten oft verstooten / ten sy dat sy hē daer toe sulcke sake gheue die gheen wederseggheu en hebbe. Voorts sal die man voor sulcke lichtveerdicheyt ende schamperheyt / waer mede hy die onschuldighe dochter overghedraghen ende beschaept heeft tot een pene lyden/ een min dan veertich slaghen/

ghen/eñ hy sal ghedwonghen worden den vadere vander ionghers dochter te geuen voor een beteringhe vijftich sicles ghelts. ℳaer ist dat bethoont wert dat die ionghe dochter te voren geschent was/ eñ si is een ghemeyn slechte dochter / so sal die (om dat sy haer eerbaerheyt niet wel ghenesch bewaert en heeft totten houwelijcken staet) met steenen doot ghesworpen werdē. ℳaer is die van den priesteren gheboren/so salmen die leuende verbranden.

Deu. 21. ✠ Ist dat pemant twee hupsvrouwen hebbende/ wt liefden oft om schoonheyt/oft om eenighe ander sake/der eender meer vriendelicheyt ende eeren bewijst/eñ der ander min/eñ dat die sone vander lieuer hupsvrouwen iongher van iaren zijnde dan die van dander hupsvrouwe geboren is/ begheert het recht eñ voordeel vandē eerste gheborē / om dat zijn moedr in zijns vadrs gratie eñ liefde meer was/eñ dat hy daerom soude moghen wech nemen / een dobbel deel van zijns vaders goeden na mijn wetten / dat en salmen hem niet ghestaden / want het ware onrecht datmen den oudtsten sone om dat zijn moeder min vanden vader gheacht was / zijn priuilegie oft voordeel soude verliesen.

Deut. 22. ✠ So wie een maghet schendt/ die eenen anderen ondertrout heeft/eñ hy die daer toe brocht heeft dat si haer daer toe willichlijck ouer gaf/die sal met haer ghedoot werden/want sy zijn beyde der doot schuldich/die man om dat hy die maghet daer toe ghebrocht heeft/dat sy dit schandelijc dinck lieuer heeft ghehadt dan den vijen eerlicken houwelijck / eñ die maget om dat sy haer heeft latē verwinnen van eenich gewin oft van die wellustichept. ℳaer ist dat die man die maget erghers alleen heeft gheuondē/ eñ also verecracht/ so sal hy alleen ghedoot werden.

✠ Die een maecht schendt die noch niet ghetrout en is/die salse trouwen : maer ist dat des meyskens vadere hem die niet en wilt ten houwelijcke geuen/ so sal die man hem gheuen vijftich sicles ghelts/tot eenen prijs vander schanden beteringhe.

✠ So wie begeert van zijn hupsvrouwe gescheyden te zijn om eenigherhande sake(alst dicmael den menschen gebeurt) die sal haer die vrijheyt gheuen in ghelchrifte/ dat hy haer niet meer en wil wederō begheeren/want also sal sy oorlof hebben om eenen anderen man te soecken/anders en wert het scheyden des houwelijcx niet toeghelaten. ℳaer ist sake dat sy haren anderen man oock mis noecht / oft dat die ghestoruen is/ ende haer eerste man nae diens doot haer wilde wederom trouwen / soo en ist haer niet gheoorloeft tot dien weder om te comen.

Deut. 25 ✠ Als eender vrouwen man ghestoruen is/eer hy kinderen van haer ghecregen heeft/so sal des mans broeder die vrouwe trouwen / eñ den soone die van haer dan gheboren sal zijn/ sal hy noemen met den naem vanden dooden / ende dyen sone ophouden voor eenen erfghenaem van des doodens erf deel. Want dat gaet des ghemeynen staets profijt aen/ midts dat daer door die familien niet en vergaen/eñ die erfdeelen int maechschap oft ghesslachte blijuen. Ock om dat deser vrouwen haers mans verlies te lichter mach werden/als si leuen sal met den naestē bloede van haren eersten man. ℳaer ist dat haers mans broeder haer niet en wil trouwen / soo sal die vrouwe aen die wethouderen gaen/eñ daer betuygē dat dese haer versmadelijc verstoot/daer si nochtās begheert in die selue familie te blijuen / eñ van hem kinderen voort te brenghen. Als dan die wethouderen vanden man die saken sullen gheuraecht hebbē waerom hy haer niet trouwen en wilt / soo salt ten laetsten(tsy oft hy een groote oft een clepn sake by brengt)daer toe comē/ dat zijns broeders hupsvrouwe dies mans schoen ontbinden sal/ende bespouwē zijn aensicht/segghende dat hy naer recht dit lijden moet/die zijns ghestorwen broeders ghedenckenisse onrecht doet. Eñ aldus sal die man wt der vierscharen gaen/alle zijn leuen lanck dese schande dragende/ende die vrouwe mach trouwen dien si wilt.

✠ Ist dat pemant eenighe maghet oft ghehoude vrouwe gheuanghen heeft eñ wechghelept/ende hy met die begheert wettelijck te versamen / soo en sal sulck niet eer moghen by haer slapen voor dat die vrouwe oft maghet haer hooft hebbe gheschoren/eñ met rou cleederen gecleet/ beweent hebbe haer maghen eñ vrienden/ die in d'oorloghe verslaghen zijn bleuen : alsoo dat sy van rouwe verlaedt wesende/ mach dan voorts comen totten hupsloft maeltijdt/ want tis goet ende recht dat die ghene die een vrouwe trouwen wilt om daer kinderen af te winnen der selver vrouwen weemoedicheden al wat toegue/eñ niet alleen zijn wellustichept volgende / haer begheerten niet en achte. Alsser dan dertich daghen sullen gepasseert zijn in haren rouwe (want so veel daghen zijn eenen wijsen mensch ghenoech om zijn lieue vrienden te beweenen)dan mach die man hem tot haren houwelijck eñ versaminge geuen. ℳaer ist sake dat hy zijnen lust met haer versaet hebbende/haer niet en gheweerdicht voor een hupsvrouwe te hebben/so en sal hy haer ock niet moghen houdē voor een slaue/maer werwaerts dat der vrouwen belieft te gane/daer toe sal sy vrijen oorlof hebben te doene dat haer belieuen sal. Deut. 21.

✠ So wie vanden ionghers haer ouders versinaden ende haerlieden wt schaemtē oft wt houeerdyē niet en willen behoorlijcke eere bewijsen/eñ daer toe ock wederspannich eñ spitich teghen haer vallen. Dese sullen haer ouders eerstmael vermanen/ wāt die natuere heeft haerlieden bequame rechters ouer haer kinderen ghemaect. Eñ sy sullen segghen dat si in den houwelijck niet versaemt en zijn om der wellustichz/noch ooc niet om dat sy haer goet tsamē brenghende te rijcker souden wesen/maer om dat sy kinderen souden crijghen die henlieden in haer ouderdom souden voeden / ende haren noodruft besorghen. Voorts hoe dat sy die kinderen die si van Godt ghecreghen hadden met danckbaerheyt ende blijschap ooc opgheuoedt hebben met seer groote sorghe ende neerstichept / gheen dinck sparende dat haer dochte nootelijck oft profijtelijck tot haer weluaert eñ leeringhe. Daerom kinderen / nv ock als wy die misdaden uwer ionckheyt vergeuen moetē/ so laet u lieden ghenoech wesen dat ghy tot noch toe versuymt hebt te doene dat v toe behoorde/ daerom weest wijser voort aen ende denckt dat Godt ock verthoont wort alsmen den ouderen leedt oft onrecht doet/die selue des menschelijcx ghesslachte vader is/nemende dat onrecht eñ leet/ alst oft hem gedaen ware / welck den menschen ghedaen wert die eenen ghemeynen naē met hem hebbē. Ock so punieert die wet sulcke menschē seer straffelijck/ maer verre moet wesen dat ghy dese pene proeuen soudt. Is sake dā dat der ionghers hoochmoedicheyt met dese woorden ghebetert wert/so behoortmen haer te vergheuen tghene dat sy door ouwetenheyt misdaē hebbē/want daer in is des wethouders genadicheyt te prijsen/eñ der ouderen weluaert is daer in gheleghen/dat si noch dochter noch sone en sien straffen na die rechten oft wetten. ℳaer ist dat dese redenē eñ gheboden niet en helpē oft gheen profijt en doen/

eñ

eñ die 'onghe met spitighe stoutichedē voortaen altijt tegen die wetten doet / soo sal hy van henlieden wter stadt ghelepdt werden / met een nauolghende schare der lieden/eñ daer gesteent werden/eñ als hy dē heelen dach sal int openbaer gheselt hebben gheweest om van eenen pegelijcken besien te werden/so sal hy des nachts daer na begrauen werden.

✶ Delgheliker salmen oock doen sulcken die door die wetten eenichsins ter doot verweesen ghedoodt worden/iae die vpanden salmen oock begrauen / eñ gheenen dooden en salmen laten ligghen sonder begraueniſſe/ ende niet meer laten gheestraft werden dant recht en is.

Deu.23 ✶ Niemant vanden Hebreeusschen en sal mogen pemanden pet leenen op woecker / tſi oock spyse oft dranck/ want ten is niet rechtueerdich winninge te soeckē wt die ongeluckē der lieden van eenē geslachte/maer tis beter haerlieder nooden te helpen / ende haerlieden danckbaerheden voor ghewin te nemen metten Godts loon die sulcke weldadichept plach te volghen. Eñ die pet ontleent tſy ghelt oft eenighe drooghe oft natte vrucht/die sullen dat blijdelijc wederom gheuen den genen diet haer gheleent hebbē/ als door Gods gratie haer vruchten na haer begeerte sullen ghewassen zijn / als oft sy haer selfs goet in bewaernisse oplepden/om dit wederom te gebruycken alst noot wesen sal. Maer ist dat sulcke haer niet en schamen die pet wederom te gheuen/soo en salmen nochtans wt haren huysen gheen panden nemen dan door der rechters beuel/ende den pandt salmen bupten het huys verwachten. Eñ die ghene die den pant brenghen moet/en sal niet teghen hem seggheu die met behulp van rechte tot hem coemt. Ende ist sake dat sulck mensch die den pandt gheeft niet arm en is/so machmen den pant behouden tot dat het gheleent goet wederom ghegeuen is. Maer ist een arm mensch/so sal die schultheere den pandt wederom gheuen voor der sonnen onderganck / bysonder ist dat den pant een cleet is/om dat die schuldenaer dat cleet mach hebben als hy slapen sal gaē/ aenghemerckt dat Godt van natueren den armen bermhertich is.

✶ Eenen molensteen oft eenighe ghereetschappe daer toe dienende en machmen na recht niet te pāde nemen/op dat sy gebreke van dese haer spyse niet en souden connen bereydē/ende dat haer van die armoeden gheen swaerder onghemack en come.

✶ So wie eenighen mensch steelt/ eñ vercoopt sal ghedoodt werden/ maer die gout oft silver steelt/sal dat tweedobbel wederom gheuen.

✶ So wie pemandē doorslaet den welcken hy beuint in zijn dieste oft eenen want oft muer doorbrekende/en sal daer om niet ghestraft werden.

✶ So wie eenderhande vee steelt/sal dat vier dobbel moeten betalen / wtghenomen een runt / want daer voor moet sulck vijf dobbel betalen. Maer die dese pene niet machtich en is te betalen / sal tot slauernye ghedwonghen werden.

✶ So wie vercocht is pemandē van zijn natie tot een slaue/sal ses iaren dienen/maer int seuenste iaer sal hy vry ghemaeckt werden oft ontslagen vā die slauernie. Maer ist sake dat hy in zijns heerē huys een kint gewonnē heeft van eenige zyn mede slaue/ eñ dat hy om zijn huysvrouwe eñ kindt lieuer heeft in die slauernie te blyuen/die sal int Jubileus iaer vry werden metzijnen kinderē eñ zijn huysvrouwe.

✶ Ist dat pemant gout oft silver vint op dē wech/ die sal soecken den gheuen diet verloren heeft / gheuende te kennen door eenen wt roeper die plaetse daer hijt gheuonden heeft/eñ gheuen dyen dat wederom/wetende dattet niet goet en is ghewin maken van eens anders schade.

Deu.23. ✶ Delgheliker salmen oock doen vanden vee oft huysdieren/ alsmen by auontueren coemt daer die dolende zijn/ ist datmen den meester oft heere van dyer beesten niet en weet/ soo sal sulck die beeste ter stont tot hem nemen eñ bewaren/ Godt te ghetuyghe nemende dat hy niemants anders goet en begheert voor tzijne te behouden.

✶ Een lastdragende beeste die door onweder int slijc verstekē is en salmen niet voorby gaen / maer men salse opheffen oft daer wt helpen als oft ons eyghen ware.

✶ Men sal den wech thoonen den ghenen die diē niet en weet/ ende niet door spotternie oorsake soecken om te lachen/eñ eens anders profyt te beletten.

✶ Niemant en sal lasteren dooue menschen / oft sulcke die daer niet teghenwoordich en zijn.

Siet die veel andre eñ breeder verclaert. Exod. 21. daer staet dat die doodslager onnosel is als die gequest is eñ te bedde gelegen heeft/naemaels buyten huys met eenen stock wandelt/eñ dā sterft.

✶ So wie in een ghekuyf sonder pleren instrumēt gheslagen wert/daer salmen ter stont punitie ouer doen/te weten/also dat de ghene diet gedaen heeft/ tselue lijde dat hy ghedaen heeft. Maer ist dat die ghesiaghen mensch thuys ghedraghen wert / ende veel daghen sieck lept/ende daer na sterft/soo sal die slagher der doot ontschuldich wesen. Maer ist dat hy wederom ghesont wert/ ende veel verteyt heeft in zijn sieckte/so sal die slager betalen al dat hy binnen dien tijt verdaen heeft/eñ daer toe noch dē loon vanden medecyn.

✶ Soo wie een beruchte vrouwe metten voete stoot/ ende die vrouwe daer af miſbaert / soo sal die mensch vanden rechters met ghelde gepuniert werden/om dat hy door tverderuen van dyer vrucht dē volcke schade ghedaen heeft van eenen borgher / eñ daer toe sal hy noch ander ghelt gheuen deser vrouwen man. Maer ist dat sy sterft/ soo sal die stooter oock ghedoot werden/want het rechtueerdich is leuen om leuen gheuen.

Kenijn te hebben en bintwē in de wet nergers verboden.

✶ Niemant vanden Israheliten en sal by hē hebben eenich doodelijck oft anderssins hinderlijck kenijn/eñ by alsoo pemant beuonden werde sulckx te hebben / die sal ghedoodt werden / ende lyden alsoo tselue dat hy ghedaen soude hebben den ghenē voor wpen hy het kenijn berept hadde.

✶ Die pemant heeft blint ghemaeckt/ sal delghelickx lyden/ en berooft werden van tghene daer hy eenen anderen af berooft heeft / ten sy dat die ghene die blint gemaeckt is/kieuer hadde daer voor gelt te nemen : want die wet gheeft hem sinen vijen keur om zijn ongheluck oft schade te schatten/ist dat hy niet en wilt voor weet gheacht werden.

✶ Een runt dat stootachtich is met den hoornen/ sal die heere van dien dooden. Maer ist sake dat hy inden voorschyloer pemanden stootēde gedoot heeft/ so sal dien os oft koe met steenen doodt ghewerpen werden/als onweerdich datmen daer af eten soude. Maer ist datmen ghethoonen can dat die heere oft meester van deser beesten haer natuere oft conditie wel wiste te voren/eñ dat hy nochtans daer niet teghen ghedaen en heeft/so sal hy oock gedoot werdē/ als die een oorsake der doot is gheweest den ghenen die vanden runde ghedoot is. Maer ist saken dat dien osse pemants slaef knecht oft dienstvrouwe gedoot heeft / soo sal nochtans dat runt gesteent worden/ende die heere van dien runde sal betalen dertich sicien ghelts den heere van den gedoodē slaue.

✶ Maer ist dat eenen osse ghestooten van eenen anderen osse sterft/so salmen die beyde vercoopen/

so wel die ghestooten heeft/ als die doot is/ende den prijs van dese beyde sullen die heeren der runderen onder malcanderen deylen.

Deute.22. ✠ So wie eenen put oft cisterne grauen die sullen neerstelijc besorgen dat dien met tegenstaende berderen ghedeckt werde/niet datmen daer wt niet en soude vrylijck moghen water scheppen/maer om te verhoeden het perijckel datter yemant mocht in vallen. Eñ by alsó in sulcken put niet besloten yemants vee valt eñ sterft/soo moetmen den heere van dyer beesten den prijs oft die weerde daer af gheuen. Die dakē salmen oock al om besetten met canteelen/alsó datmen daer af niet lichtelijck en mach af vallen.

Deute.24. ✠ Eenen pant die yemāt te bewaren ghegheuen is/sal sulck mensch die dien ontfanghen heeft bewaren als een heylich dinck/eñ niemant en sal toelaten dat sulck daer af berooft werde die dat te bewaren heeft ghegheuen/noch man noch vrouwe/ al mocht hy daer oock sonder ymandts melden een groote macht gouts mede winnen /want in alle dinghen moetmen neerstich wesen dat elck zijn conscientie goet ende suyuer houde / eñ tis genoech dattet door dese conscientie voor goet ghepresen werde / al dat hy den menschen puselijck is. ✠ Maer bouen al moet men Godt aensien wpen gheen quaet mensch ymmermeer en mach bedrieghen. ✠ Maer yst sake dat sulck bewaerdere dyē pant sonder zijn schult oft bedroch verloren heeft/so sal hy gaen tot die seuē rechters/ende by eede God te ghetuyghe nemen/datter niet af verloren en is door zijn archeyt oft met sinen wille/eñ dat hy oock gheen deel vā dyen pande ghebruyckt en heeft/ende aldus sal sulck ontslaghē vry wech gaen. ✠ Maer heeft hy een vanden minstē deel van sulcken pandē(die hem betrout zijn) ghebruyct en die daer na verloren/soo sal hy ghedoemt werdē gheheelijck wederom te gheuen dat hy ontfanghen hadde

Deute.24 ✠ Tselue recht sal oock wesen van den loonē die ghewonnen werden met lichamelijcke arbeyden. ✠ Men moet verhoedē datmen gheenē armen mā en onthoude sinen arbeyts loon / denckende dat sulck mensch dit werck van Godt ontfanghē heeft in stede van landen oft ander rijcdommen. Daerom en salmen die betalinghe totten anderē dach niet vertrecken/maer men sal op den seluen dach betalinge doen/aenghesiē datter seker is dat God niet en wilt dat een werckman zijns arbeyts loon deruen sal.

Deute.24. ✠ Die kinderen en sullen niet ghepunieert werdē om haerder ouderen misdaden / maer om haer eyghen deucht behoortmen daer meer ontfermen ouer te hebben dat sy wt sulcken ouderen geboren zijn/ dan te haten om haerder ouderen ghebreken. Den vaderen en salmen oock haerder kinderen sonden niet wyten/die haerder ouderen leeringhe verslaende vrylijck veel dinghen daer teghen doen.

✠ Ghesneden mannen sulop versladen eñ verachten/die haer seluen hebben berooft van haer manlijcheyt eñ natuerlijc saet/welck Godt ons verleent heeft om ons gheslachte te vermeerderen eñ te vermenichfuldighen: verre salmen verdriuē sulcke maniere van menschen / die niet alleen haer nacomers oft kinderen die sy hadden moghen winnen/gedoot en hebben so verre alst in haer is/maer hebben noch te voren haer eyghen onnooselheyt eñ suyuerheyt verloren / want tis claer ghenoech dat sy eerstmael een vrouwen herte hebben ghehadt/eñ daer toe ooc vrouwen lichamen hebbē. Dese ghelyck salmen schouwen eñ versladen alle dat ghereeckent wert onder die monsteren.

✠ Ten is niet ghedoorloft eenighen menschē oft beeste van zijn der natuerlijckheyt te beroouen.

✠ Dit sullen die wetten eñ inslettinghē des vreedts wesen / eñ Godt sal v lieden ghenadelijck den vrede ongheschent eñ ongestoort bewaren. Verre moet oock wesen datter eenighen tijt soude comē die dese wetten oft inslettinghen soude vernieuwen/eñ in eē contrarie forme stellen. ✠ Maer aenghesien dat van noode is dat die menschen eñ willens oft onwillens comen in turbatien eñ periculen : wel aen laet ons daer af oock een luttel gheboden gheuen/op dat ghy lieden wetende wat ghy doen moet / oock moecht goede raden ghereet hebben alst noot sal wesen/eñ dat ghy desen aengaende niet onbereet en moecht wesen in den stont des perikels. Ende Godt gheue dat ghy dlant dat hy v om v deucht eñ arbeyt ghegheuen heeft in vrede eñ gherustichevt moecht bouwen eñ besitten/alsó dat v noch vpāt en ouervalle/ noch gheē inwēdighe mupterye en verstoore/maer door ghy lieden mocht ghebrocht werden om uwer vaderen wetten te laten / eñ een ander leeringe oft inslettinghe aen te nemen /maer dat ghy altijt blyuē moecht in een eewich onderhouden der wetten die v van Godt voor goet ghegheuē zijn. ✠ Maer sulcke oorloghen die ghy lieden oft v nacomers soudē moeten buyten uwe palen voeren / die wil Godt van v keeren / nochtans als v eenighe oorloghe aenstaen sal/so sulop eerstmael heraulten aen v vpāden senden/want het is behoorlijck datmen voor die oorloghe haer eerstmael met woorden oft redenen aen gaen sal / haer verclarende dat ghy lieden (hoe wel ghy een groot heyr hebt met peerden ende wapenē/ eñ bouen al Godt die v lieder vrient is tot eenen hel per)nochtans lieuer hebt niet te moeten oorloghen/ eñ van haerlieder ghevoelt goet onghenoechelijcke winninghe te crijgen. Eñ ghy alsó sy liedē met redenen haer laten brenghen tot dat recht is/so yst beter den vrede ongheschent te houden. ✠ Maer yst dat sy meer op haerlieder macht betrouwen hebbende/het recht willen in doorloghe stellen/soo leyt v heyr wt teghen henlieden. Eñ Gode beuelende douerheydt van v lieder heyr / sulop eenen vromen man kiesen die Godts stadthouder sy/eñ als een ondercapitepn oft veltheere/want die ouerheyt van veel capitepns en brenghen niet alleen een beledt int voorgaen der saken om die vromelijck te volbrinnghen/maer dicmael hindert dat meer dant helpt. Oock salmen eenē keure houden van mannen/die wtnemende vroom zijn van moede eñ van lichamen / maer die bloode en sullen daer onder gheensins ghemengt werden/ op dat sy int strijden niet en vlieden/eñ alsó der vpā den conditie eñ staet verstercken. Oock sullen sy vā oorloghe te voeren vry zijn / die een huys ghetimmert hebben eñ daer noch gheen iaer in ghewoont en hebben. Oock die eenen wyngaert gheplāt hebben/ende noch gheen vruchten daer af gebruyct en hebben. Eñ sonder dese oock sulcke die eē huysvrouwe ghetrout hebben/eñ die noch niet in haerlieder huys ghebrocht en hebben/op dat sulcke mannen wt lieden die sy tot sulcke dinghen hebben haer seluen sparende eñ bewarende tot die wellusten die sy ghelaten hebben/ter liefden vā haren huysvrouwen niet vromelijck ghenoech en souden haer seluen in den strijdt auontueren.

✠ Als ghy oock uwen heyrlegher sult ghestelt hebben/so wacht v dat ghy niet en doet scharpelijck eñ wreedelijck/eñ als ghy die stadt sult bestormen ende v lieden materie ghebreect om die stormgheweyren te maken/so en sulop nochtans dlant met geel bloo-

Josephus spreect hier als eē Jode/die niet en verstōt oft en wiste dat door Messiā die oude wet Moysi soude worden doot denā gelie ende nieuwe testament/ welc nochtās de propheten te veel sieden ghetuyghē ✠ Contrarie Deute. 9. staet dat Godt den Jodē verclaerde dat sy om haer deucht oft rechtuaerdicheyt dy lant vā belofte niet en creghē/ ✠ bieden de haer dat sy dy niet segghen oft meynen en souden. Deute.20.

ten ende die vruchtbaer boomen af houwen / maer spaert die/wel wetende dat die ghemaeckt zijn tot der menschen ghebruyck/ende waert sake dat haer ghegheuen werde dat sy spraken/soo soudē sulcke v lieden straffen / dat sy t'onrechte ghequelt werden daer sy die sake der oorloghen niet gheweest en zijn/ ende souden van daer gaen waert haer moghelijck/ ende elders vertrecken.

✠ Als ghy in eenighen strijdt d'ouerhant gheeregen hebt/so suldy alleen die in v teghenpartyders hepr zijn doot slaen. Dander suldy te lyue houden/ om onder v tribuyt te staen/uytghenomen dat Chananeus volck / want dese moeten met alle haer familien te niet ghedaen werden.

✠ Wacht v oock bysonder in d'oorloghe dat gheen vrouwe mans cleederen en ghebruycke / noch man vrouwen cleederen.

✠ Dit zijn die insettingen die ſMoyses achter gelaten heeft: maer die wetten hadde hy veertich iarē te voren beschreuen gegeuē/ daer wy in ander tractaten af spreken sullen.

Deu.30.31 32.33.34. ✠ Daer na op die nauolghende daghen (want hy riep sonder ophouden het volck te hoope) heeft hy tvolck met goeden ghebeden Gode beuolen/ ghelijc hy daer teghen met grouwelijcken vloecken vermaledijde alle die ghene die de wetten verachtende teghen haer ordinancien deden. Daer nae heeft hy henlieden eenen sanck van vijf matē oft poosen verteltdwelck hy gheschreuen heeft achterghelaten in den heylighen boeck / inhoudende prophetien van toecomende dinghen/waer na alle dinghen gebeurt zijn gheweest / ende noch gheschieden/ alsoo dat die gheschiedenissen altijdt daer mede accordereu. Dese boecken eñ die arcke heeft hy den priesterē geleuert/ in welcke arcke hy die thien geboden (in twee tafelē geschreuen)gelept hadde/daer toe heeft hy haer ooc het tabernakel geleuert. Dē volcke heeft hy ooc beuolen dat sy lieden als sy dlant ghecreghen hadden/ eñ vaste wooninghe daer ghemaeckt/ niet vergeten en souden dat onrecht ende schade die sy vanden Amalechiters gheleden hadden: maer dat sy een oorloghe teghen henlieden aen nemen souden/ende alsoo wrake doen voor die schaden die sy henlieden in die woestijne ghedaen hadden. Eñ als sy dlant van Chananeen eñ des lants volck soudē gewonnē hebben/eñ heel na recht vernielt/heeft hy haer geboden eenen outaer op te rechten tegen der sonnen opgāc/ niet verre vander stadt Sichimis tusschen twee berghen/te weten/ ter rechter sidē den berch Garizim/ ter slincker siden den berch Hebal. Eñ deylende die menichte des volckx in twee mael ses ghesslachten heeft die doen staen op die twee berghen / ende met henlieden oock mede die Leuiten eñ priesters/eñ ten eersten heeft hy ghebodē dat die ghene die op den berch Garizim stonden/souden alle gelijck wenschē den ghenen die Godts wetten eñ zijnē dienst soudē onderhouden/ eñ die ſMoyses ordinancien niet en souden breken. Eñ dat die andere met aenroepingē tselue souden prijsen / ende wederom dat die eerste souden daer tegen roepen als die tweede/ eñ die selue wenschen oft benedictien spreken. Voorts dat sy deselgheliker oock souden veruloecken alle die ouertreders malcanderen altijt tselue na roepende/ende prijsende/oft van weerden houdende tgene dat vāden anderen gesept werde/eñ so wel dese goede wēschen oft gebeden als die veruloeckinghen heeft hy beschreuen/dat een peghelijck die altijt soude mogē leeren/die welcke ten laetsten oock in desen outaer gheschreuen zijn/aen beyde die syden/waer aen den volcke ghehoden was te stane/ende brantofferandē te offeren/eñ na dien dach daer nemmermeer ander offeranden op te legghen.

✠ Dit zijn die dingen die ſMoyses beuolen heeft/ eñ dat het Hebreeusch volck altijt onderhoudt.

✠ Tlanderdaechs daer na heeft hy twolc met haren huysvrouwen eñ kinderen te hoope geroepen/ alsoo dat die dienstslauen daer niet wt ghesloten en werden/eñ heeft die by eede verbonden tot het onderhouden der wettē/ende dat si Godts wille neerstelijck weghende/ geen vrientschap van ghesslachte noch beroerte vā periculen noch ander sake so groot en souden achten dat sy die soudē voor die wet stellen/eñ van haren geboden scheydē. Maer tsy oster yemant van onser natien oft eenighe stadt pet wilde turberen/den wetten aengaende/oft der wetten vastichept wilde crincken/ dat sy dan elck bysonder eñ alle gader te samen souden hulpe doen den wettē aldus in perijkel wesende te hulpe comen. Eñ by alsoo sy sulcke stadt verwonnē/ dat sy die dan te grōde souden verderuen/als een afualligye stadt/ ende (waert moghelijck) dat sy den gront van dier stadt oock niet en souden laten blijuen. Maer waert also dat sy dit niet en condē volbrengen/noch behoorlycke wrake doen ouer sulcke stadt / dat sy als dan ten minsten souden betuyghen dat sy in haerlieder ongoddelijckhept oft boosheyt niet en consenteerden. Eñ tvolck heeft hy eede verseker dat dit aldus wesen soude. Hier na leerde hy henlieden hoe die saertficien gode aengenamer soudē werdē/eñ hoemē die reysen ter oorlogen doen moest/nemende een teeckē van den costelijcsten gesteenten daer wy te voren af ghesept hebbē. Oock heeft Jesus die wyle dat ſMoyses noch leefde/eñ daer by was te voren ghepropheteert al dat hy voor des volckx behoudenissen doen soude/tsy buyten int voeren vander oorloghen / oft thuys int stellen der wetten/berepdende henlieden te voren tot die maniere van leuen die nu versch ingestelt was/segghende dat hy door Godts inghenen te voren sach by also sy harē godtsdienst oft religie braken/dat si alsdan die plagen niet en souden ontulieden / want haer lantschap soude vol werden van oorloochsche vreede mannen van wapenen/eñ haer steden souden verdoruen werden/ eñ den tempel verbrant/eñ si soudē onder die spiesse haers verwinners ophooghē vercocht werden/eñ dienen den heydenen die tot geen bermhertichept en soudē beweecht werdē tot die allendige. Eñ dan soudē sy te spade eñ sonder profyt berou hebben van harē misdaden/nochtans soude God haerlieder schepper die steden haren borgeren/eñ dē tempel sinē volcke weder om geuen. Eñ het soude gheschieden dat sy niet eenwerf alleē dit en soudē verkiesen/maer dicmael.

✠ Daer na heeft ſMoyses Jesum vermaent dat hy een hepr soude leyden tegen die Chananeen/ belouende hē dat God hem by staen soude/ eñ dē volcke heeft hy alle gheluck gewensicht. Aengesien(seyde hy)dat ick tot mijnen vaderen wech gae/eñ want God my desen verschepdach gestelt heeft/ so danck ick hem noch leuende eñ in v lieder teghenwoordichept voor zijn sorghe eñ voorsienichept die hy om v lieder saken tot noch toe ghehadt heeft/niet alleen int afkeeren van quade dingen/maer oock int overuloedich gheuen van goede dingē/ eñ want hy mijnen arbeyt eñ sorchfuldichept die ick ghehadt hebbe die wyle dat ick v lieder staet arbeyde wederom te brenghen in een beter geluck / altijdt ghenadelijck heeft gheholpen/iae dat meer is/hy heeft dat werck altijt eerstmael begonst eñ laetst volbracht/beligen-

Deut.19.

Siet hoe int 9.cap. des derdē boecx daer hy seyt vā den gestrē die dop pertie pnisser dioctz op zijnbo ste.

Deu.33.34.

de my tot eenen dienaer eñ stadthouder int bedienē der dingen die tot uwer weluaert dienende waren. Dacrom ist recht dat ick eer ick verschepde / zynder machtichept die oock in toecomende tyden v niet en sal ghebreken weerdighe louen wederom gheue/eñ my selue ontlaste van deser schuit/ende tselue in v memorie vast prente / te weten/ datmen hem alleen behoort te dienen/eñ te eeren/ende zijn wetten groot te achten / wāt die veel meer te achten zijn dan alle die gauen die ghy tot nv toe van hem ontfanghen hebt/eñ die v in toecomende tyden van zynder ghenaden ghegeuen sullen werden. Want een wetghenere al ist maer een mensch / wert een swaer vpant eñ partyder/ist dat hy verneemt dat zijnen wetten oft ordinancien haer macht ghenomen wert. Maer verre moet dit wesen dat ghy Gods verbolgenthept sout geuoelen/die door tverstnaden van zijnen wetten soude moghen verweckt werden.

✠ Als Mopses dese laetste woorden sprack/eñ hy eicken ghestachte bysonder opende haer seker toecomende auontueren/soo werde die gheheel menichte seer weenende/alsō dat die vrouwen groot gecrijsch makende / oock haren rou thoonden die sy hadden van zijn aencomende doot / ia die kinderen hebben oock van weemoedichept gheweent/bewijsende dat dees mans deucht eñ grootdadichept so groot was/ dat die sulcken ionchept niet onbekent en mocht wesen. Aldus was daer eenen strijdt tusschen die iongers eñ ouders / wie die meeste droef hept hebben soude: want die ouders verstaende van hoedanigen voorganger sy berooft werden / beclaechden haer toecomende auontuere. Die iongers beweenden tselue dat sy hem moestē verliesen ende derven/eer sy zijn deucht ghenoech onderuonden hadden/ siende dat sy verlaten soudē werden. Eñ hoe groot dat des volcks weenen eñ karmen was / machmē mercken wt het ghene dat den propheet doen ter tijt geschiede: wāt hoe wel dat hy altijt voor d'alder seerste hiel datmen niet en behoort droeue te zijne als die doot nakende is (aenghesien dat die sonder Godts wille eñ der natueren wet niet 'en coemt) nochtans doen hy des volcks liefde sach/en conde hy hem oock niet bedwinghen van tranen. Maer doen hy derwaerts ginck daer hy verschepden soude/zijn ū hem alle met tranen gheuolcht. Doen heeft Mopses dē ghenen die alder verste van daer waren met het roeren van zynder hant een teecken ghegheuen dat sy souden blijuen staende/eñ die by hem warē badt hy dat sy zijn verschepden voorts niet clagelijc oft deplijck makē en wilden/dat met weenen volghende. Ende sy lieden denckende dat sy hem dese laetste vrientschap behoorden te doene/dat hy nae zijn begheerte alleen soude wechgaen/hebben haer selue bedwonghen eñ stil ghehouden/onder malcanderen weenende/ maer alleen hebben hem die raetslieden wtghelepde ghedaen/eñ die overste priester Eleazarus/eñ die capitepn Jesus. Als hy dan op den berch (Abarim genoemt) stont/die hooghe opgaet/teghen ouer Jericho/ van waermen dlant van Chananeen siet/ dat mach alsmē daer op gaet / so heeft hy die raetslieden laten gaen. Ende als hy na onderlinghe omhelsinghe Eleazaro eñ Jesu den lesten adieu gesept hadde/so is hy die wyle dat hy noch sprack/met een onuersienlycke wolcke al om beuanghen gheweest/eñ also in een vallepe wech geuoert. Maer in die heylige boecken heeft hy geschreuen dat hy doot was / sorghende dat het volck om zijn wtnemende deucht segghen souden dat hy van Godt op getrocken ware. Alle den tijt zyns leuens was hondert eñ twintich iaren/welcke derden deel hy int regiment des volcks ouerbracht heeft/min een maent. Eñ hy is ghestoruen in die leste maent vanden iare/op den eersten dach der maent die vanden Macedoniers Dystrus ghenoemt wert/maer van ons volc Adar/ die welcke was een d'alder wijste man bouē alle die opt leefde/eñ die goede radē alder best wiste te werckē te stellen. Daer toe en was niemant zijns gelijck in die gratie van wel spreken/ oock was hy seer beuallijck eñ behendich int volck te handelen / eñ daer mede te leuen. Oock heeft hy zijn lusten alsō altijt in zijn macht gehadt/dat scheen dat hy geen en hadde/ ende dat hy alleen die namen van dpen lusten kende/die hy in ander menschen sach. Eñ daer toe was hy een goet ouer heere / eñ een sulck propheet alsser nopt en was/alsō dat alle zijn woorden hadden die macht van Godts woordē. Waerom heeft hē twolc dertich daghen lanck beweent/welcken volcke nopt droeuer auontuere en gheschiede/ als doen ter tijdt die doot van desen propheet was. Ende hy en heeft zijn liefde niet alleen ghelaten tot op desen tijt/maer hy heeft ooc groote estimacie zynder deucht achterghelaten by alle die ghene die zijn schriftueren hebben moghen ouer lesen / als sy zijn deucht daer wt verstaen. Dit zijn dan die dingen die wy vā Mopses verschepden te segghen hadden.

✠ Hier eyndt dat vierde boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint die tafel des vijfsten boecks/vander Joden oude geschiedenissen.

Hoe Jesus der Hebreeusscher ouercapitepn die Chananeen bestreden eñ verwonnen heeft / eñ haer landt den Israelijten by lote ghedeylt. Cap. j.

Hoe die Israelijten nae Jesus haers capitepns doot/verlatende haer godsdiensten/ in dupterste allendicheden quamen / eñ hoe daer een oorloghe teghen malcanderen op stont/alsō datter van alle die Geniamiters maer ses hondert te leuen en bleuen. Cap. ij.

Hoe twolck van Israel om haer ongoddelijchept van Gode gheleuert is gheweest onder d'bedwanc der Assyriers. Cap.iij.

Hoe twolck van Israel door Cenez verlost is gheweest. Cap.iiij.

Hoe twolck van Israel wederom vanden Moabijters verdruct is gheweest eñ t'onderbracht / ende door Ahot wt bedwanck verlost. Cap.v.

Hoe die Israeliten onder der Chananeen heerschappie ghebracht werden/eñ door Barach wederom in haer vryheyt ghestelt werden. Cap.vi.

Hoe die Amalechiten die Israheliten verwonnē hebbē/eñ het lant seuē iaren lanc bedouē. Cap.vij.

Hoe Gedeon twolck van Israhel verlost heeft. Cap.viij.

Hoe datter sommighe van Gedeons nacomers teghen die Heydenen aen alle siden int ronde ghevochten hebben. Cap.ix.

Van Sampsons sterckept/ eñ hoe grooten schade hy den Palestinen ghedaen heeft. Cap.x.

Hoe Heli ouerste rechter is gheweest van Ruth Boos huysvrouwe/eñ hoe die sonen van Heli indē strijt verslaghen waren. Cap.xi.

Hoe dat Heli na dat hy ghehoort hadde van zynder sonen doot / eñ dat die arcke genomen was/ wt zijnen setel doot is ghevallen. Cap.xij.

✠ Hier eyndt die tafel des vijfsten boecks.

Hier

¶ Hier beghint dat vijfde boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✻ Hoe Jesus der Hebreeusscher ouer capitepn die Chananeen bestreden eñ verwonnen heeft/eñ haer lant den Jsraelijten by lote ghedeylt. Cap. J.

NAdat Moyses (als ick gesept hebbe) vanden menschen verscheyden was / ende den dienst van rouwe zijnder ghedenckenissen ghedaen/ ende den rouwe nv ghestilt was/ soo heeft Jhesus geboden dat die heyden haer bereyden souden ten stryde / ende by sandt belpieders in Jericho / om haerlieder sin ende macht te vernemen / ende daer naer heeft hy terstont die heyden opghetrocken om ouer die Jordane te gane. Ock heeft hy ter stondt tot hem gheroepen die Princen van Ruben / ende Gads ghestlachte/ende ock van Manasses/ want der helft van desen ghestlachte was ock gheoorloft te bewoonen het Amorrheus landt/ welck was het seuenste deel des landts van Chananeen / ende hy heeft henlieden doen ghedencken wat sy Mopsi beloeft hadden/ biddende henlieden dat sy ter liefden van hem die ock int laetste van zijnen leuen hē niet en heeft laten verdrieten henlieden te versien/ ende om het ghemeyn profyt/vromelijck wilden doē dat si beloeft hadden. Maer doen si lieden gheerne deden dat haer beuolen werde/so zijnder vyftich duysent mannen ghewapent gheweest / eñ Jesus heeft die heyden voorts ghelept van Abila na die Jordane tot sestich stadien. Eñ als hy zijnen legher daer ghestelt hadde/ soo quamē daer by ghelucke die belpieders/ na dat si alle dingen by die Chananeē belpiet hadden: want om dat si eerstmael onbekent warē/ so hadden si haer gheheel stadt met staden besien/eñ aen wat side dat die vesten meer oft min sterck waren/eñ welcke poorten den storm minst souden connen verdraghen/eñ lichter om winnen waren/ende niemant vanden gheuen die haer tegen quamen en was haer quellije de wyle dat zijt al belaghen / mits dat die inwoonders meynden dat sy deden naer die ghewoonlike nieusgierichevt der vreemder gasten. Niemant en hadde ock eenich quaet vermoedē van eenighe vpantschap. Maer doen si lieden by den auont ter herberghen waren gegaen in een gemeyn herberge niet verre van die vesten daer si eerstmael inne ghelept waren/ende si nv nae den auontmael haer beraden van wederom te keeren/ist den coninc ouer zijne auontmael te kennen gegeuen hoe datter sommighe uyten Hebreeusschen legher ghecomen waren om die stadt te belpieden/ ende dat die selue nv ter herberghen weserde by Rachab / alleenlijck raet sochten hoe si al heymelijck souden connen van daer schepden. Die coninck heeft terstont sommige ghesonden diese vangen souden om die te pynigen/ dat sy lyden souden die sake vā haerlieder coemste. Als Rachab vernomen hadde dat dese derwaerts quamen/ soo droochde si by gheualle bondelen vlas op die vesten/eñ hier mede heeft si die belpieders bedect. Eñ den ghenen die vanden coninck ghesonden waren heeft si gelept hoe daer sommige onbekende gasten een luttel voor der sonnen onderganck wech gegaen waren/nae dat sy haren auontmael by haer gheten hadden. Eñ by also die coninck daer eenich quaet vermoeden af hadde/als oft si eenighe schade souden den ghemeynen staet aen brengen/so mochten si lieden met cleynder moeyten die vandē wech wederom moghen halen. Dese dan vander vrouwē bedroghen zijnde (want sylieden meynden dat sy in neersten die waerheyt seyde) zijn wech gegaen sonder die herberghe te ondersoecken/eñ voorts loopēde ouer den wech/aldaer sy meynden dat die belpieders wech waren gegaen/ende bysonder na die weghen die ter vloet waerts gingen/ doen si gheen bescheet en vonden/hebben si op ghehouden van vergheefs te arbeydē. Als dan die werringhe ghestlicht was/heeft Rachab die belpieders van die vesten gelept/haer vermanende met hae grootē perikel haers selfs si haer leuen bewaert hadde/want hadde si int bedroch bewonden gheweest / soo souden sy met alle haer familie vanden coninck ghedoodt hebben gheweest. Hier om heeft si henlieden ghebeden dat si dies ghedachtich wilden wesen/als si dlant vā Chananeen gecregen souden hebben/eñ dan haer wildē vrientschap doen voor haer leuen dat sy behouden hadde. Eñ doen heeft si die doen wech gaen/van hēlieden eerstmael eenen eedt nemende/ dat soo wanneer die stadt soude ghewonnen zijn/eñ alle dander na haer ghebot souden gedoot werdē/ dese vrouwe dan soude moghen gantsch dleuen behouden/want dese auontuere hadde haer Godt te voren te kennē ghegeuen. Die belpieders hebben haer te dyer tydt ghedanct/eñ by eede verseket dat sy in toecomendē tyden haer ock metten wercken grooteliick danckbaerheyt bewysen souden/geuende haer desen raet/ wāneer si merckē soude dat die stadt soude gewonnē werdē/ dat sy dan haer goet eñ haer naeste magē soude tsamen binnē die herberge vergaderē/ eñ een root cleedt voor haer doze spannē: want haer ouer capitepn soude met een gebot verbieden dat niemāt en sal dorren dat hups hinderen oft beschadigen/op dat sy mach geloont werden voor haer leuen dat sy henlieden behouden hadde. Maer waert datter pemant van haren vrienden oft magen in den strydt doodt bleue/ dat soude zijn eñ niet haerlieder schult wesen/eñ si en wilden metten eedt niet verbonden wesen om sulckr leuen te behouden. Met dese condicien zijn si ghelschepden/als si haer seluen met eenē zeele van die vesten af gelaten hadden/ eñ als si weder gecomen waren tot haren volcke/ hebben si alle die sake vertelt so die geschiet was. Doen heeft Jesus Eleazaro den ouersten priester ende den raetlieden te kennen ghegheuen wat die belpieders Rachab ghelworen hadden/ende door haerlieder macht ende consent is den eedt vast ghemaeckt / ende van weerden ghehouden.

Josue. 2. staet dat die belpieders haer benalē yet roodzeelhē in haer vēster te hangen / waer mede si hē liedē ouer de vestē af gelatē had de wt harē huyse.

✻ Maer doen die capitepn Jesus belorcht was om ouer te comen/want den vloet Jordanis vloede hooch van water / ende want si gheen brugghe en hadden/ende ock wel te vermoeden was dat haer vpanden haer niet en souden hebben een brugghe laten maken/eñ daer en waren ock gheen schepen outrent/so heeft God henlieden beloeft eenen doorganck te belorghen doort verminderē van die vloeden der Jordanen. Als Jesus twee daghen hierom ghewacht hadde/ so heeft hy alle die heyden in deser manieren ouer den vloet gebracht/ op den anderen oeuer. Die priesters gingen metter arcken voor dat heyt / na haer ghinghen die Leuiten/draghende het tabernakel/ ende die ghereetschappen om sacrificie mede te doen. Daer na volchde den gheheelen hoop by zijn ghestlachten bedeylt/ hebbende int middē vā henlieden die vrouwen eñ kinderen / om dat die te beurpder souden wesen van des vloets ghedrumsch. Als dā die priesters daer eerst in ghegaen warē / eñ den vloet scheen passeerlyc te wesen om dat het water ghemindert was / eñ rīant vanden gronde niet meer

Josue. 3.

Josue. iij. capit. staet dat het water vander Jordanen op deē syde heel droogh af vloot en opdander syde

Hooch Nepthde als eenen berch / en aldus gingen si alle daer door droochs voets sonder nat te worden.

meer ghedreuen en werde van der vloeden cracht/ maer die voeten treedden op eenen vasten gront/so gingen si doē alle sonē vreese door den vloet/ siende dat den gront sulck geworde was als God haer dat beloeft hadde. Eñ die priesters bleuen staende int midden van den gronde / tot dat die menichte door was/eñ int seker stont/dwelck als ghedaen was/soo zijn sy lieden ooc wt den vloet ghegaen latende dien sinen vijen loop/die welck werde terstont vermeerdert/eñ quam wederom tot zijn eerste hooch water. Het heyr dā vijftich stadien voorts treckende / heeft zijnen legher ghemaeckt op thien stadien nae by die stadt Jherico. Voorts heeft Jesus eenen outaer gemaect vā steenen/die elck prince vā dyen ghestachte door des propheets ghebodt wten vloet ghedraghen hadden / om dat dyen outaer een teecken van ghedenckenisse soude wesen van dat den vloet wonderlijck bedwonghen oft ghestopcht was geweest / eñ op desen outaer heeft hy Gode sacrificie ghedaen/ eñ het hoochtijt van Paesschen is op dien dach ooc gheuiert geweest/midts dat sy vā alle dinghen nu oueruloedich waren / welcker ghebreck sy te voren gheleden hadden. Wāt si maeyden doen af der Chananeen coren oogst die doen rijp was/eñ dreuen ooc ander rooven van beesten wech / wāt op den selven tijt hadde haer dat manna begheuen oft verlaten/ na het veertichste iaer van dat sy dat eerstmael hadden begonst te ghebruycken. Doen die Israheliten alle dese dinghen vrijlyc eñ sonē letsel deden/ midts dat die Chananeen haer nerghers teghen en quamen/maer vā vreesen haer binnen haer vesten hielden/so heeft Jesus voor hem ghenomen haer steden met strijden te winnen. Hier om op den eerstē dach vandē hoochtijde zijn die priesters die arche dragende/eñ al om verselschapt met een hoede van ghewapende mannen/ghecomen aen die stadt / met seuen hoornen trompende / eñ haer volck tot vromicheydt moet gheuende, eñ si wandelden rontsom die vestē/ met haer ginghen ooc die treffelijcste raetslieden/ eñ si en deden anders niet dā dat si die hoornen bliesen/eñ dan quamen si wederom achterwaerts indē legher. Doen si dit seuen daghen veruolghens achter een gedaen hadden/so heeft Jesus op den seuensten dach die heyren vā alle zydē vergadert/ eñ daer toe dander volck ooc tsamen gheroepen / segghende henliedē een blijde tijdinghe/te wetē/dat die stadt op dyen dach sonder arbeyt soude ghewonnen werden/want God die in haer macht leueren soude/ eñ henlieden eenen lichten inganck open doen door die vesten die vā selfs vallen souden. Ock heeft hy geboden datmen doot sloeghe alle die in der rupteren handen comen souden/eñ dat si noch van vermoetheden oft van bermhertigheden noch ooc wt begheerte vandē rooue en souden ophouden vā mooren/ oft den vyanden eenich ontlieden laten hebben/maer al doodē dat eenē leuenden adem hadde/ eñ ooc niet daer af voor eenen roof bewaren oft tijt zijn eyghen ghebruyck achterwaerts houden. Maer alle dat daer van gout eñ siluer gheuonden soude werden/heeft hy willen tsamen gebracht hebben / om dat die rooven vander eerster stadt die sy gewonnen hadden/Gode souden voor eerste vruchten gheheyligt werden. Maer datmen alleen Rachab met haer geslachte soude te lijue bewaren/ om den eedt die haer vanden bespieders ghedaen was. Als Jesus dese redenen ghesproken hadde/soo heeft hy het ghewapent heyr aen die vesten ghebracht/ eñ sy hebben weder al om die stadt ghegaen / eñ die priesters ginghen voor henlieden metter archen/eñ met een oorloochs gheclanck vanden hoornen hebben sy die rupters verwect om het werck te beghinnen. Eñ doen sy daer seuenmael omghegaen hadden/eñ een luttel stil stonden / so syn die vesten ghevallen sonder eenighe stormghewepen daer aen te brengen/oft eenich ander ghewelt vanden heyr daer aen gedaen te zijne. Die Hebreeusche dā sonē eenighen arbeyt door die verualliughen loopende in Jericho/hebben alle die ingheseetenen sonder eenichonderschept dootgheslaghen / die door dat onuersienlijck vallen der vesten heel verbaest eñ clepmoedich waren/eñ door die haestige vreese waren sy heel onbequaem ten stryde/aldus werden ouer alle die weghen met doode lichamen belepdt/ midts dat die ingheseetene gheen beschermen oft ontulieden en vonden / alsoo datmen die vrouwen eñ kinderen niet en spaerde/eñ die stadt veruult met ghedoodde menschen/eñ daer na ontsteken zijnde / heeft den dooden eenen brant ghemaeckt daer si in verbrant werden/ welcken brant ooc soo fel was in die lanthupsen. Maer die bespieders hebbē Rachab met harē huysghenooten die in haer herberghe gheuloden waren wten perijckel verlost. Eñ als si terstōt voor Jesum ghebracht was/so werde si bedanct dat si die bespieders ghesalueert hadde/ ende Jesus heeft haer ghesept dat hy haer loonen soude na haer verdienste/eñ terstont heeft hy haer acherlanden ghegheuen / eñ namaels altijt in eeren gehouden. Die beuelinghen vander stadt die daer nae den brant ouer ghebleuen waren/heeft hy met pseren instrumenten verdoruē/ veruloeckende den ghenē die dese stadt(die nu eens verdoruē was)wederom op timmeren soude/te weten/dat hy int legghen vā deerste fundamenten sou de berooft werden vā zijnen eersten geboren sone/ eñ alst werck voldaen ware/sinen ionerstē sone verliesen. Eñ God en heeft ooc niet ghewilt dat dien vloeck soude te vergheefs ghesproken zijn / alsoo te sijnen tijde sal ghesept werden. Van die ghenoofde goeden is een groote macht gouts eñ siluers / ende ooc metaels op eenen hoop vergadert / midts dat sy alle het ghebodt onderzielen/en voor haer selven gheenen roof oft profyt en sochten. Dese rooven heeft Jesus den priesteren ghelenert om in die schat ten te leggen. Aldus is dan die verderffenisse van Jherico.

Josue.7.* Die bybel seyt anders / dat hy geborē hadde cccnēpus puré mantel seer goet/twee honderd sicle siluers eñ een gul dē rye van vijftich sicken.

* Maer een man Achar ghenoemt Zebedias sone wt Judas ghesiachte/heeft een coninclyck cleedt ghecreghen / heel van goude ghewoven / eñ eenen clont gouts driehondert sicken swaer. Dese dan latende hem duncken dat onrecht soude wesen dat hy gheenen loon en soude hebben voor zijn perijckel/eñ dat hy tghene dat hy by ghelucke ghecreghen hadde/soude Gode offeren die sulcke dinghen vā gheenen doene en hadde/ heeft dese dinghen ghegrauen in zijn tente in een diep hol/ mepnende dat hy Gode soude moghen bedrieghen / ghelijck hy zijn mede ghesellen bedrooch. Den heyrlegher was doen ter plaetsen die ghenoemt wert Galgala / welck woort beteeckent vrijheyt/want doen si teu laetstē haer saghen verlost vā die Egyptenaren/eñ van die allendicheden die sy in die woestijne doorbroken waren/ mepnden si heel verlost te zijne. Maer een luttel dagen na dat Jherico verdoruen was/heeft Jesus drie duysent rupters ghesonden na die stadt Hay/boven Jhericho gheleghen/die welcke strydende tegen die vā Hay/zijn vluchtich geworden/eñ hebben.xxxvi. mannen van haren volcke verloren. Als dan dye bootschap vā deser schaden inden legher gecomen was/ so heeft die meerder droefheyt ghemaeckt dan

tghe-

tal der ghedooder weerdich was/niet so seere om die mannen die daer verloren waren (hoe wel dat alle gader vrome eñ eerlicke mannen waren) als om die mistroostichept. Wāt doen si meynden dit lant ghecregen te hebben/eñ haer hept ongheschent hoepten te behouden/also God haer beloeft hadde/so laghen si nu haerder vpanden moeden wonderlycken seere opgherícht/door dit voorspoedich gheluck. Hierom hebben si haer seluen met sacken gecleet/eñ den gheelen dach met die habijte ghebleuen in droefenisse eñ tranen/eñ gheenē noordruft haers lichaems nemende/gauen si haer seluen gheheelijck tot droefnisse. Jesus dan siende het hept also bedroeft eñ mismoedich/gheen hope meer hebbende van eenighe blijde auōtuere/heeft met betrouwen Godt aenghesproken/segghende. O heere wp en zijn door onse vermetelijchept dit hier toe niet ghebracht om dit lant met vechtender hant onder ons bedwanck te brenghen/maer ſMopses v dienaer heeft ons daer toe verweckt/den welcken ghy met ghetuyghenisse vā veel wonderlijcke teckenen beloeft hebt ons dit lant te gheuen om te besitten/eñ dat ons hept door v hulpe altijt soude douerhāt hebben ouer zijn vpanden/eñ deser beloeften ghelchiedenissen hebben wp nu meer dan eens onderuonden. ſMaer nu (want wp buyten onse meyninghe een nederlaghe ghecregen hebben/eñ sommighe vā onse rupters verloren) zijn wp door dit ongheual veruaert/eñ van v eñ ſMopses beloften twijffelachtich ghevvorden/wachtende ons vā strijden/want na sulcke beghinselen der oorloghen en connen wp gheen beter voortganghen hope te crijghen. Daerom o heere/want ghy dat vermoecht/helpt ons/eñ neemt ons af dese droefhept/verleenende ons victorie/ende neemt ons (die heel verbaest zijn) wt die wanhope in toecomende tijden. ſMet sulcke woorden badt Jesus God/liggende plat ter aerden op zijn aensicht. Hier na heeft hy een antwoorde ontfanghen dat hy opstonde/eñ supueren het hept dwelck besmet was door dieuerie van ghesceplichde dinghen/eñ vanden ghebroken godsdienst/want dit die sake was van deser teghenwoordige schade. ſMaer wanneer donderloeck ghedaen/eñ die dief der ghesceplichder dinghen ghepuniert ware/soo souden die Israheliten vverwinners werdē. Dese Gods antwoorde heeft Jesus dē volke te kennen ghegheuen/eñ roepende tot hem Eleazarum den ouersten bisschop metten wethouderen heeft hy dlot ghevvorpen op die geslachten/eñ doen dlot gheuallen was op Judas ghesslachte/soo werde dat lot wederom ghevvorpen onder alle die familien van Juda. Eñ doen het misdaet ghevonden was in Zacharias familie/eñ sy die wederom van man te man onderlochten/soo hebben si Achar bevonden/die welcke siende dat hy gheen middel en hadde om te wijcken van Gods oordeel/heeft zijn dieuerije beleden eñ die ghestolen dingen int openbaer bracht/eñ ter stont werde hy ghedoot/eñ des nachts schandelijc begrauen/alsoomen plach te doene den ghenē die door openbaer oordeel der rechters ter doot ghedoemt zijn. Als Jesus dan het hept ghesuyuert hadde/soo heeft hy dat Hay gheseydt/ende als hy des nachts listighe laghen gheseydt hadde ontrent die stadt/heeft hy inden eersten dagheraet die vpanden ten strijde vvtgheloct. ſMaer doen si lieden stoutelijc (om die corts voorleden victorie) tegen haer liepen/heeft Jesus henlieden door een gheueynsde vlucht verre vander stadt ghetrocken/want die van Hay meynende dat si haer vpanden veriaecht hadde/seer hoochmoedich welende/recht oft sy nu die victorie ghecreghen hadden. ſMaer nae dat Jesus zijn hept ommekeerende/onuerlichdlye henliedē int aensichte wederstont/eñ den anderen die verborghen waren in die laghen een teecken ghegheuen werde/alst te voren ouerdragen was/so stondē si te samen oppe/eñ liepen haestelijck na Hay/eñ creghen die poorte in die tegen haer ouer stont/midts datter vele vanden borghers op die mueren aenlaghen die victorie van haren volcke also si doen meynden. Eñ als dese in die stadt gecomen waren/so hebben si een groote moort ghedaen/sonder onderschept van persoonen. Hier binnen heeft Jesus dander die hē tegē quamē doen vlieden. Als dese dā na die stadt vlidende die si meynden noch ganschy te wesen/sagen dat die ooc vanden vpanden ghevvonnen was/eñ met haren hupsvrouwen eñ kinderē brandende/werdē si ouer al die landen verstropt/eñ midts dat si malcanderen niet en conden helpen/so werden si som hier/som elders in verschepden plaetsen ouerualien. Nae dese verderffenisse der borgeren vā Hay/isser een groote menichte van vrouwen eñ kinderen eñ slaeuen gheuanghen ghevveelt/eñ hupsraet sonder ghetal/ende groote cudden vā vee/eñ daer toe ooc veel ghemunt gheit/want dat lantschap was seer rijck/eñ alledese dingen heeft Jesus onder die ruptere bedeplt/inden legher die hy hadde te Galgala.

✳ ſMaer als die Gabaoniters (die niet verre van Jerusalem en woonden) vernomen hadden vā die verderffenisse van Jherico eñ Hay/vermoedē hebbende dat die vpanden nu teghen henlieden comen souden/en hebben niet gheproeft Jesum met beden te bewegen/meynende dat dit soude verlorē arbeyt wesen/by sulcken die een heel moordelijcke oorloghe voerden teghen die Chananeen: maer si hebben liever ghehadt haer na ghebueren die Cepheriters eñ Chatiereniters in haer ghesellschap te nemē seggende haer dat si ooc het perijckel niet en soudē connen ontgaen/ten ware dat si tijdelijck dat voorsagē/maer wilden si haren raet volghen/so en soude haer gheen remedie ghebreken. Als si dese van daer toe gebracht hadden/so hebben si legaten van pepse aen Jesum ghesonden/sulcke mannen die si hielen voor die bequaemste om dit te doene. Welcke legaten dochten sorgheliick te wesen te belijden dat si Chananeen waren/en dattet veel sekerder ware dat sy seyden dat si metten Chananeen gheen ghemeynschap en hadden/maer dat si verre van daer woondeu. Dus hebben si gesept dat si wt die same oft ver maerthept van Jesus verweckt waren/eñ daer om een repse vā veel dagen gedaen hadden/dat dit warachtich was bewesen sy tot haer habijt/segghende dat haer cleederen die si nieu aengedaen hadden doen sy dese repse begonsten/door die langhe repse ghesleten waren/want sy hadden al willens verslecten cleederen aenghedaen/om dat schijnē soude dat sy der waerheyt ghelijck spraken. Als si dan met desen habijte in die vergaderinge des volcx ghecomen waren/seyden si dat si vanden Gabaoniten eñ van den by ligghende steden gelonden waren/dat si (behouwelijck haerder vaderen manieren oft wetten) souden moghen in haer vrientschap comen: want doen sy bevonden hadden dat Godt henlieden voor een wilde gifte het landt van Chananeen ghegeuen hadde/so boden si haer geluck/begeerende ghemeyn borghers recht van henlieden. Als si dit gesept hadden/eñ haer cleederen ghethoont/tot een teecken vā haer langhe repse/so baden si dat si mochten ontfangen worden in haer verbont eñ vrientschap. Eñ Jesus ghelouende haer woorden dat sy gheen Cha-

Cap. ix. Josue. 9.

naneen

naneen en waren / heeftse ontfanghen in sijn gheloue eñ vrientschap. Eñ Eleazar douerste bisschop metten raetslieden / hebbent ghesworen / dat sy haer hebben souden voor vrienden eñ mede ghesellen / eñ dat sy niet onrechts tegen haer en souden op stellen / welck verbont het gheheel volck ghepresen heeft / ende daer in gheconsenteert. Die Gabaoniters dan met dit bedroch vercreghen hebbende dat sy begeerden / zijn wederom tot haer volck ghetrocken. ℣Maer doen Jesus zijn heyr ghelept hadde in die contreye van Chananeen / onder t ghebercht̃e gheleghen / eñ hy ghehoort hadde dat die Gabaoniters niet verre van Jerusalem en woonden / ende vander Chananeen ghesladhte waren / heeft hy tot hem gheroepen die eerlijckste van dien volcke / eñ haer ghestraft van haer bedroch. ℣Maer doen si haer onschuldichdē / om dat sy anders gheen maniere en hadden gehadt om haer seluen te saluieren / eñ dat si daer om van noode bedwonghen waren haer tot bedroch te keeren / soo heeft Jesus Eleazarum den ouerstē bisschop eñ die ouders tot hem geroepen. Eñ doen sy gesloten hadden dat men t gheloue niet en mocht breken / dat by eede vast ghemaeckt was / maer dat men henlieden stellen soude ten ghemeynen dienste / soo zijn sy nae maels in dese conditie ghehouden. Eñ in deser manieren hebben sy haer seluen verlost / van dat aenstaende perijckel.

Josue. 10. ✕ ℣Maer doen die coninck vāden Jerosolymiters verbolghen was dat die Gabaoniters ouerghetrocken waren tot Jesum / so heeft hi vier coninghen vā den bylighenden volcken ten strijde gheroepen teghen die Gabaoniters. Die Gabaoniters dā siende dat si lieden bestredē soudē werdē / eñ dat de vpandē haren legher by een fonteyne niet verre vāder stadt gheslelt hadden / haer bereydende om te stormen / hebben Jesum ter hulpen gheroepen / want het was daer toe gecomen dat si lieden vā dese Chananeeusche coningen haer verderffenisse verwachten / eñ in die ghene die ghecomen waren om die Chananeen te verderuen die eenighe hope haerder behoudenissen stelden / om haer nieuwe vrientschap. Doen heeft hem Jesus metten heelen heyre ghehaest om henlieden ter hulpen te comen / reysende eenen dach ende nacht / eñ alst morghenstont ghewordē was / heeft hy die vpanden bestooten / die haer bereyden om die stadt te bestormen. Eñ als die den rugghe keerden / heeft hy die vervolcht daer si vloden in een hellende plaetse / welcke plaetse ghenoemt is Bethora. Dat God ock in desen strijdt was / heeft met openbaren teeckenen ghenoech gebleken / mids dat den hemel donderde met veel blixemen / waer toe ock eenen haghel viel veel grooter dant plach te vallen. Daer toe ghelchiede ock tghene dat te voren nopt gesien en was / te weten / dat dpen dach langer is gewordē / op dat door des nachts ouer comen / die vpanden dē verwinners niet en souden ontloopen / waer door ist gebeurt dat Jesus dese coninghen vinck in een speluncke daer si begeerden verborgen te sine by ℣Mareda die hy alle doode. Eñ dat dien dach langher is ghewordē bouen zijn ghewoonte / is ghestelt in die heylige boeckē / die indē tempel bewaert werdē. Als die coninghen (die de Gabaoniters bestreden) aldus verwonnen waren / heeft Jesus zijn heyr ghelept in die berchlanden vā Chananeen / daer hy een groote moort int lant ghedaen heeft / eñ grooten rook wech gedreuen / waer na hy theyr wederom ghelept heeft in Galgala. Alsser dan seer breedt ouer die alle lantschappen daer ontrent ghelegen die fame vandē Hebreeusscher vrome seyten verspreyt werde / eñ vā die wōderlike menichte der verslagenē / so werden tegē haer verwert die coningen vā den landē by dē berch Libanus ghelegen / die oock vā der Chananeen ghesladhte waren. Eñ so verre als die woonē in die plat te landē des lants vā Chananeen / roepende tot hen lieden die Palestinen / hebben si alle te samen haren legher ghestelt by die stadt van Galileen / Seroth ghenoemt / niet verre van die ouerste Sedes / welcke stadt oock int plat landt van Galileen gheleghen is. Eñ alle die heyren t samen / waren sterck vā dry hondert duysent voet volcx / eñ x. duysent peerde volcx / eñ xx. duysent oorloochscher wagenen / welcke ouergroote menichte der vpanden hebben so wel Jesum als dandē Israhelitē so seer veruaert / dz si vā vreesen seer bi na wanhoopten. ℣Maer doen hē God vā dese veruaerthept gestraft hadde / eñ dat si meynden dat sy door zijn hulpe oft beschermen niet ghenoech bewaert en waren / heeft hi haer victorie beloeft / gebiedende haer oock dat si den peerden die zenuen souden onder af snijden / eñ die wagenen verbranden. Eñ als si hier wt betrouwen hadden gecregen / heeft Jesus theyr tegen die vpanden wtghelept / eñ als hi op den vijfften dach daer by gecomen was / so heeft hy haer strijt ghelevert. Eñ daer geschiede eenen machtigen strijt / also dat daer een meerder moort vā menschen ghedaen werde / dan men lichtelijck soude moghen ghelooven / in die vlucht isser veel doot ghebleuen / also dat het gheheel heyr der vpanden wtghenomen een luttel / daer veel doot bleuen is. Die coninghen zijn daer oock al te samen doot ghesladhen / eñ daer is sulcke wreethept ghedaen ouer die ghene die verwonnen waren / dat sy nae der menschen doot / oock teghen die peerden haer yseren wapenen beschieden / eñ die waghenen verbranden. Daer nae heeft Jesus ouer alle dlandt ghelooper / want daer niemāt en heeft tegen hem doren strijden / hy verwan die steden / eñ alle die tot zijn hant quamen / sloech hi doot. Eñ als nu het vijfste iaer van deser oorloghen ghepasseert was / soo en was daer niemant vanden Chananeusschen ouer ghebleuen / dan die ghene die in seer beurydse ende sterche plaetsen gheuloden waren. ℣Maer doen Jesus sinen legher van Galgala opt gheberchte vertrocken hadde / soo heeft hy het heylich tabernakel in die stadt van Silo ghestelt / om dat dese plaetse om haer schoonheydt scheen bequaem te zijne daer het tabernakel so langhe blijuen mochte / tot datter meerder bequamicheydt gheuonden ware om eenen tempel te maken. Van daer is hy met alle den volcke gereyst nae Sichima / eñ daer heeft hy eenen outaer ghestelt / also ℣Moyses dat bevolen hadde. Eñ als hy theyr in tween gedeylt hadde / soo heeft hy die helft ghestelt op den berch Garizim / eñ dander helft op den berch Hebal / daer den outaer was / metten Leuiten eñ priesteren / eñ als sy daer slachofferanden gheoffert hadden / eñ die verloeckinghen ghedaen / eñ die inden outaer ghesneden / zijn sy wederom in Silo ghecomen.

Cap. iij. Josue. 13. 14. eñ. 15. ✕ ℣Maer doen Jesus nv oudt zijnde sach dat die steden der Chananeen by nae onwinnelijck waren / eensdeels om haer gheleghenthept / die van nature beurydt was / eensdeels oock om die beurythede die daer constelijck aen ghemaect waren / om die vpanden arbeyden te beletten) want doen sy vernomen hadden vandē Israheliten wtganck wt Egypten / eñ dat sy quamen om haerlieder verderffenisse / hebben sy allen dien tijt becommert gewerckt in haer steden te stercken) so heeft hy tvolck doen een ghebot vergadert te Silo. Ende doen daer een groote menichte van volcke vergaderde / soo heeft hy haer verhaelt

haelt die leyden die sy tot dyer tijt toe vromelijck eñ gheluckichlijck gedaen hadden/ als sulck godvruchtich volck behoorde te doen door Gods hulpe. Ende hoe dat die eenendertich coninghen die haer vermeten hadden tegen haerlieden te strijden/verwonnen waren/ eñ die aldermachtichste heyden met strijden tonderbracht/eñ totten laetsten man verslagen/alsoo datter gheen bleuelingen vā dyen ghesla chte meer gebleuen en waren. Maer aengheslen dat die sommige steden gewonnen waren/eñ die andere sterecker / eñ daer om te hardtneckigher waren / diemen lange soude moetē bestrijdē/so heeft hy geordineert dat die ghene die wten lantschappe ouer die Jordane gheleghen / ter ghemeynder oorloghen ghetrocken waren / eñ om het maechschap haer oock mede int perijckel gestelt haddē / allsmen haer te voren gedanct hadde/soude weder om senden tot haer eygen woonsteden. Daer nae heeft hy oock gheordineert datmen wt elck ghesla chte eenen man vā eerlijcken leuen soude kiesen/die tgheheel lant ouer meten soude / eñ ter goeder trouwen eñ sonder bedroch henlieden souden te kennen geuen die grootte vanden lande. Desen sin heeft alle volck oock voor goet gepresen/eñ terstōt daer na heeft hy die mans ghesonden om dlandt te meten / gheuende henlieden oock sommighe die gheleert waren in die conste van meten/alsoo dat si door dese conste niet en mochten doen oft bedroghen werden. Eñ desen heeft hy beuolen dat sy dlant souden weerderen nae zijn goethept oft vruchtbaerhept. Want die natuere des lants vā Chananeen is sulck datmen daer sien mach groote velden seer vruchtbaer vā koren/ eñ ander vruchtē/ die in ghelijcken van anderen landen wel moghen schijnen seer vruchtbaer te zijne. Maer als die selue gheleken werden bij die velden van Jericho eñ Jerusalem/dan en sullen die niet schijnen veel weert te zijne/hoe wel nochtans dat dese velden clepn zijn/eñ een goet deel vā dyen oock berchachtich. Maer aengaende die vruchtbaerhept en werden die vā gheen ander landen te bouen ghegaen. Hierom heeft Josue die deplingen willen ghedaen hebben/meer nae die weerderinghe dan na die mate/ om dat somtyts een boender lants dupsent boenderen weert is. Dese thiende mannen hier toe geschict/na dat si dat onderssoeck gedaen hadden/eñ dlant geweerdeert/zijn in die seuenste maent tot Jesum weder om gheromen in Silo / daer doen ter tijt des tabernakels stede was. Doen heeft Jesus tot hem genomen Eleazarum metten ouderen eñ princen der ghesla chten/ eñ dlantschap ghedeylt den neghen ghesla chten eñ den haluen gesla chte vā Manasse/elcken ghesla chte na zijn menichte die landen toemerende. Eñ alst ter lotinghen ghecomen was/soo is den ghesla chte van Juda ten deele gheuallen tgheheel ouerste Judeen landt gaende tot Jerusalem toe/eñ die brede van dyen quam tot dat groot staende water van Sodoma. In dit deel waren Ascalon eñ Gaza. Ten tweeden is Simeons ghesla chte te lote gheuallen een deel van Idumeen aen Egypten ende Arabien palende. Die Beniamiten hebben daer nae by lote vercreghen dye vanden vloet der Jordanen totter zee toe streckt / maer die breede van die streckt haer tusschē Jerusalem eñ Gethel. Eñ dit deel was dalder clepnste/om dat lant seer goet was / want si creghen Jerusalē eñ Jherico. Tghesla chte vā Ephzien heeft ghecregen dlant vander Jordanen af tot Sadara toe in die lengde / eñ in die brede wyt wtghestrect vā Gethel tot aen tgroote velt. Item dat half ghesla chte van Manasse is te lote gheuallen dlant vander Jordanen totter stadt van Bora toe/ende in breede strecte tot dat Gethsames toe/die nu Scythopolis genaemt is. Na desen creech Jsachar een lant van den berch Carmelium in die lengde/strechende tot den vloet toe/maer die pale van die brede was den berch Itaburius. Die Jabuloniters hebbē te lote ghecreghen dlant dat gheleghen is by den berch Carmelius eñ die zee / totter zee vā Genezareth toe. Maer dlantschap dat achter den Carmelus berch ghelegen is/hebbende sinen naem vā zijn wesen/te weten/vallepe / is gheheel den ghesla chte van Asser te deele gheuallen/ter zijden die teghen Sidon ouer staet. In dit deel was die stadt Arce / anders ghenoemt Actipus. Maer dlandt dat oostwaerts lept/ totter stadt Damascus toe/eñ hooch Galileē/ is den Nephthaliters ten deele gheuallen/totten berch Libanus toe/ende die oorspronghen der Jordanen/die wt dese berghen ontspringen/ter zijden daer die palen van der stadt Arces zijn noordtwaerts. Voorts hebben die van Dans ghesla chte ghecreghen alle die dellinghe die westwaerts streckt / eyndende aen Azotū eñ Dotis. Desen behoort toe die steden Jamnia eñ Gittia/ende tgheheel plat lant dat van Accaron strect tot den berch van daer tghesla chte vā Juda zijn beghinsel heeft. In deser manieren heeft Jesus bedeylt het landt van ses natien van volcke/die ghenoēt warē na Chanaans kinderē/ gheuende dat te bewoonen den neghē eñ eenen halue gesla chten.

Wāt het lant vā Amorrheā/dwelc ooc vā Chanaās eenē sone ghenoēt is/hadde Mopses nu te vorē dē twee eñ eenē haluen gesla chte bedeylt/alsoo wy bouen gesept hebben. Maer die ackerlandē der Sidoniters/Aruceiters/Amathiters/eñ Arithiters landen en behoordē tot deser deylingen niet. Voorts als Jesus nu seer oudt wesende/zijn raden door hē selue niet en cōde te wercke gestellen/eñ die zijn stadthouderē warē dē staet der gemeynten onachtsaemlicker bedienden/so heeft hy elcken gesla chte bysondē beuolen dat sy wt haer erfdeel die bleuelingen der Chananiters souden vernielen/want daer in gheleghen was haer vryhept / eñ die behoudenisse vander goeder ghestichtichept eñ den godsdienst/dwelck sy ooc niet alleen wt Mopses vermaninghen / maer oock door haers selfs onderuinden geleert hadden. Daer na geboot hy dat sy den Leuiten souden achtendertich steden leueren die haer toe geschict waren/wāt sy hadden doen ter tijt thien steden ontfanghen in der Amorrheen landt/ouer den vloet Jordanis/ wt desen zynder drie gheskelt tot vluchtsteden daer die ballinghen in woonen souden / want hy en beschoude gheen dinck soo zeere / als datmen nerghers van Mopses instettinghen eñ gheboden wyken en souden / welcke steden waren dese in Judas ghesla chte Hebron/in Ephzems ghesla chte Sicima. In Nephthalis ghesla chte Cedes / die in hooch Galileen is. Daer nae heeft hy ghedeylt datter ouerbleuen was vanden roone/want daer ouerde noch vele/waer af die rijcdommen soo wel int ghemeyn als by elcken bysondē seer vermeerdert zijn geweest/so veel gouts eñ cleederen was daer/eñ van anderen huysraet/eñ soo veel groot vee eñ clepn vee / datmen die niet en soude hebben moghen tellen. Hier na als Jesus het heyr hadde doen te hoope vergaderen/heeft hy ghesproken tot die ghene die wtē lantschap ouer die Jordane tsamen doorloghe voerden(die in ghetale waren vijftich dupsent)in deser manieren seggende. Aengheslen dat des Hebreeusschen ghesla chts God vader/eñ heere/ons gheghenen heeft dit lant te crijghen / eñ ons beloeft dat dit onse altijt inder eewichept

Int vies de boeck cap. 7. hier voze.

bept blijuen sal / eñ ghy lieden v hulpe) den ghenen diese behoefde) wt Godts beuel wackerlijck eñ mo-meliick ghedaen hebt/ so ist wel recht(nv daer gheen swaer sake meer ghebieuen en is te doene) datmen v lieden oorlof gheue/ ende v goetwillichept niet en misbruycke/ want wp voorwaer versekert zijn / dat voortaen(ist van noode)v lieder hulpe ons niet slap perlijcker en sal bereedt wesen/ hier om dancken wp v lieden seere / dat ghy hebt willen medeghesellen wesen der periculen. Eñ wp bidden v dat ghy in dese onderlinghe vrientschap blijuen wilt/ ghedachtich uwer vrienden/ eñ hoe ghy lieden v erfbesittinghe ooc met onse hulpe ghecreghen hebt/ ghelijck wp lieden tot dese weeldichept dt door Gods gonste eñ v lieder hulpe ghecomen zijn/ eñ dat niet sonder v lieder arbepts loon/ aenghemerckt dat ghy wt dese oorloghe rijck zijt ghewordẽ / eñ veel roofs van gout eñ silueer arechdinghen suit/ ende bouen al onse goetwilligue vrientschap dy en altijt willich eñ berept zijn om v lieden tselue wederom te doene / want ghy hebt ſMoyses gheboden voldaen / niet versmadende zijn weerdichept dt al is hy doot/ eñ gheen dinck en hebdy achterghelaten daer ghy ons hebt moghen mede belieuen/ eñ tot uwer vrientschap verbindẽ. Hierom laten wp v met blijschap wederom gaen tot v lieder erfkenissen/ alleenlijck v lieden dit biddende dat ghy niet en wilt dencken dat eenighe pale onse maechschap soude mogen vã een scheyden/ eñ dat ghy om den vloet die midden tusschen ons is niet en denckt dat ghy ander lupden zijt dan Hebreeusschc / want wp zijn alle gader van Abrahams stam / tsy oft wp dese oft dander zijde vanden vloet bewoonen. Een Godt heeft soo wel onse als uwe ouders in dit licht gebracht/ wiens wetten eñ godsdienſten doot ſMoysen ingheſtelt moeten naerstelijck onderhouden wesen/ wãt in deser manieren sal hy ons helper eñ ons gonstich vrient wesen/ des ghelijcx oock daer teghen (ist dat wp ons af keeren tot ander vreemde manieren) sal hy ons versmaden/ eñ teghen wesen. Als Jesus dese woorden ghesproken hadde/ eñ hi den puncten eliñ hysonder / eñ den volcke int gemeyn adieu ghesept hadde / soo is hy op die selue plaetse blijuen staende. ſMaer dander ghheel menichte dede henlieden wtghelepde met tranen/ eñ seer noode scheyden sy van malcanderen.

✳Als dan Ruben eñ Gads ghesslachte met alle die van ſManasses ghesslachte haer ghevolcht waren/ nv ouer den vloet Jordanis ghecomen waren/ hebben sy aen den cant vander Jordanen eenen outaer opghericht tot een ghedenckenisse voor die nacomers / eñ tot een teecken der vereenighen metten ghenen die ouer die Jordane woonden / dwelck als hy den anderen Israheliten ghehoort was/ eñ si wel wisten datter eenen outaer ghemaeckt was / maer niet wt wat meyningen/ so meynden die dat si door veranderinghe van haer religie oft godsdienst wilden eenighen dienst van vreemden goden inbrengen. Eñ door dit quaet vermoeden onredelijck beroert zynde/ hadden si haer wapenen gegrepen/ om wrake te doen van het versmaden oft ouertreden des godsdiensts/ eñ die ouertreders te straffen/ wãt sy hielen voor recht datmen meer behoorde in dit stuck te achten den wille Gods / dã het maechschap oft vrientschap der ghe̊der die in dit misdaet warẽ. Eñ aldus hebben si met grammen moede haer ghewapent eñ berept ter oorloochscher vaert. ſMaer Jesus eñ die ouerste bisschop Eleazarus mettẽ ouderẽ/ bedwongen sense segghende / datmen dese sake eerstmael met woorden/ dan met wapenen behoorde te beschicken/ eñ men behoorde te vragen wt wat meyninghe sy lieden dit ghedaen hadden/ eñ by also datmen ter auontueren beuint dat zijt wt quader meyningen ghedaen hebben/ dan behoortmen haer eerst met wapenen te bestryden. Aldus hebben sy legatẽ aen henlieden ghesonden; Phineen Eleazarus sone / eñ met hem thien eerlijcke mannen vten volcke om te vernemen eñ te ondersoecken wat sy lieden wilden oft meynden als sy dien outaer maecten op den cant vanden vloet. Als Phinees dan ouer den vloet ghecomen was/ eñ hy het volck te samen ghecroepen hadde/ so heeft hy int midden van henlieden ghestaen / segghende. ❡ lieder misdaet is meerder dã datmen dat alleenlijck met woorden soude moeten castyden/ maer nochtãs en hebben wp dese oorloghe niet opghestelt / beweecht wesende van die groothept dees misdaets om daer af punitie te doene/ maer ter saken van ons maechschap/ eñ wt seker hope dat ghy lieden ter auontueren door een vermaninghe soudt moghen tot eenen goeden sin wederom ghebracht werden / hierom hebben wp dese legatie oft boodschap tot v lieden aen ghenomen/ op dat wp lieden (als die sake sal verstaen wesen vã diẽ opgherichtẽ outaer) niet en soudẽ schijnẽ onredelijc tegen v lieden die oorloghe aenghenomen te hebbẽ/ by also ghy dit ghedaen hebt wt godvruchtighe redenen. ſMaer ist dat ghy misdadich zijt/ dat wp als dan soudẽ mogen rechtuaerdige wrake doen vãder religien ofe godsdienst die vã v lieden geuiolert is. Want wp en hebben niet lichtelijck connen gheloouen dat ghy lieden die Godts sin wel weet / eñ zijn wet ghehoort hebt na dat ghy van ons ghescheyden waert/ ende wederom int landt ghekeert / daer ghy God danck af schuldich zijt als van hem ontfangen/ door wiens voorsienichept ghy dit ghecreghen hebt/ soudt zynder weldaden ondachtich geworde zijn/ eñ verlatende het tabernakel/ die arcke eñ onser vaderẽ outaer/ vreemde Goden soudt aennemẽ/ eñ v metter Chananeen ongoddelijchept voeghen. ſMaer nochtans sal v lieden vergheuen werden / ist dat ghy v beteert / eñ niet voorts en valt tot meerder raserije/ latende v wederom brenghen tot het ontsien vã ons lants wetten. ſMaer ist dat ghy hartneckich blijft int ghene dat ghy qualijck begonst hebt / soo en sal ons niet verdrieten allen arbept aen te nemen voor onser wetten beschermінghe/ maer om dese eñ ook mede Gods eere te beschermen sullen wp over den vloet trecken / achtende v lieden voor Chananeen sullen wp v ook vernielen ghelijck wp die ghedaen hebben. Wacht v dat ghy v niet en laet duncken dat ghy (om dat ghy bupten onse palen zijt) ooch soudt wt Gods macht ghevloden zijn/ want waer ghy zijt daer zijn alle dinghen in zijn macht / zijn recht ende oordeel en can niemant ontvlieden. ſMaer ist dat ghy meynt dat die plaetse daer ghy woont v soude hinderlijck wesen/ om recht ghelooue eñ ghehoeden te hebben/ so ist beter een nieuwe deplinge te makẽ/ eñ dit lantschap seer goet om vee te weyden te verlaten. Daer om ist beter dat ghy uwen sin verandert eñ verbetert/ eñ met een ander voornemen ophoudt van dese nieuwicheden. Eñ wi bidden v lieden door uwer hupsvrouwen eñ kinder en salichept dt/ eñ door tghene dat ghy alder weerste hebt/ dat ghy ons niet en dwingt tegen v dese oorloghe aen te nemen/ waer teghen wp gheensins en begheeren te oorloghen. Want tis in die macht van deser vergaderinghe eñ raet gheleghen oft ghy hedẽ lieuer hebt altijt onsen vrede/ eñ v lieder kinderen eñ hupsvrouwen te ghebruycken/ latende v lieden van ons onderwijsen eñ

om

om setten / oft v selven eñ alle dat uwe is te stellen int perijckel der oorloghen

✳Na dat Phineés opghiel vã dit te spreken / so hebben die princen der vergaderingen voor haerlieder verantwoorden dese redenen ghesept.

✳O ghy mannen eñ broeders/wy en begeeren vã onsen ghesla chte niet af te vallen / noch yet te vernieuwen in onsen godsdiẽst/ daer wy noch gheen misnoegẽ in en hebbẽ / wy kennẽ dat alle Hebreeusche eenen ghemeynen Godt hebben / eñ synen metalen outaer die voor het tabernakel/eñ gheenen anderen outaer en sal nemmermeer onse slachofferanden ontfanghen. Want den outaer die wy nu opghericht hebben / eñ dat uwen quaden vermoeden een oorsake ghegheuen heeft / en is niet ghemaeckt om God te versoenen/maer om dat dien een eewich bewijs eñ teeckẽ soude wesen vã onsen maechschap/ eñ naerderschap/eñ ons doẽ gedenckẽ den godsdiẽst onser vaderẽ/niet om dat wesen soude(alsoghy vermoedt) een beghinsel van onsen godsdienst te breken. Eñ dat dit die sake is gheweest dien te maken/ daer si God een bequaem ghetuyge af. Waeromme wilt vã ons voortaen beter ghenoegen hebben/ende verre moet wesen dat ghy mynẽ soudt dat wy sulcke misdaet souden schuldich wesen/die in alle Abrahams afcoomste anders niet en mach versoet oft betaelt werdẽ dan door die doot/als yemant hem deser misdaet schuldich maect eñ schept vã synẽ vaderen manieren eñ godsdiensten. Als Phineés dese redenen gehoort eñ haer seer gepresen hadde vã haerlieẽ stãdvastichept/is hy wederõ ghekeert tot Jesum/eñ heeft die gheheel waerheyt voor volck wtghelept eñ ghesept / het welck seer blijde was om dat sy gheen gereetschap en moestẽ maken ten stryde/noch haerẽ maghen bloet storten/eñ hebbẽ Gode ghedanct met sacrificien/eñ als die vergaderinghe terstõt geschepden was/eñ elck tot zijn stede gegaen/so heeft Jesus zijn woninghe ghecosen te Zicima.

Ios.23.24. ✳Maer int twintichste iaer daer na doen hy heel oudt was/heeft hy die eerlijcste mannen vã elcke steden die ouderen mettẽ werhouderen tot hem geroepen/eñ ooc uten volcke so veel alst moghelijck was. Eñ als hy sach dat sy alle daer by hem warẽ/so heeft hy henliedẽ ten eersten seer veel Gods wel oaden in memorie gebracht/die verhalende/ waer door sy wt eenen iãmerlijckẽ staet tot so groote rijcdommen eñ eere gecomẽ warẽ. Hierõ heeft hy haer vermaẽt dat si neerstich souden wesen om God altijt voortaen so wel te vinde te hebbẽ/aengesiẽ dat sy wel wistẽ dat zijn vriẽtschap met geen anõ dingen te onderhoudẽ en is/dan met godvruchtighe wercken/wãt hem dit toebehoorde dat hy henlieden soude vermanen van tghene dat si behoorden te doene/eer hy storue. Ten laetsten badt hy henlieden dat si dese vermaninghe int goede wilden ontfangẽ/ eñ dier altijt gedachtich wesen. Eñ naer dit sermoon oft vermaninge heeft hy der natuerẽ schult betaelt/ eñ is gestoruen int hõdertste eñ thienste iaer zijns leuens/waer af hi veertich iaren geleeft heeft onõ ✳Mopses meesterschap/ zijn dienaer wesende/eñ nae ✳Mopses doot heeft hy vijuentwintich iaren selue ouerste der ghemeynten gheweest / een man seer wtnemende vã wysheyt eñ welsprekẽthz/eñ voorts in dofficie vã capitepnschap/ een vroom eñ wacker man / eñ ten tyde vã vrede en was hy dies niet te min goet eñ profytelic/eñ voorts in alle deuchdẽ sonderlinge excellent. Hy is begrauẽ in die stadt Thãna/toebehoorende den geslachte vã Ephrem. Ontrent dẽ selue tyt is ooc gestorue Eleazar douerste bisschop/latende Phineés dat erffelijck priesterschap/eñ die gedenckenisse dié op zijn begrauenisse gheskelt was/is noch in die stadt Gabath.

✳Nae deser doot/als Phineés gheuraecht werde vanden volcke (want het volck was sorchfuldich om te weten wat Gode behaghelijck was)wie haerlieder capitepn soude wesen in d'oorloghe tegen die Chananeen / heeft hy gheantwoort dat Godt gheboot dat sy in doorloghe te voeren Judas geslachtẽ tot eenen capitepn hebben soudẽ/welck geslachte heeft terstont Simeons geslachte tot hem ghenomen/ die beyden stammen doorloghe begonst hebben op dese conditie/ wanneer die ouerghebleuene van haren vyanden (die doen onder tribupt leefdẽ) souden vernielt zijn / dat sy haer wederõ soudẽ den selven dienst doen om desghelijcke bleuelinghen in haerlieder geslachte oock te verderuen. Cap.v. Iosue.1.

✳Hoe die Israheliten nae Jesus haers Capitepns doot /verlatende haer godsdiensten/in dupterste allendicheden quamen / eñ hoe daer een oorloghe teghen malcanderen op stont/also datter van alle die Beniamiters maer ses hondert te leuen en bleuen.

Cap.ij.

MAer die Chananeen die doen ter tijt noch machtich ghenoech waren / hebben die Israheliten verwacht by die stadt Bezec / hebbende tot eenen veltheere die coninck van dyer stadt Adonibezec/ welck te segghen is/die heere van Bezec/wãt Adoni is in Hebreeusschen heere te segghen. Dese Chananeusschen hoopte die victorie te crygheñ /om dat Jesus der Israhelitẽ capitepn doot was. Teghẽ dese hebben die twee voorsepde geslachten heerlijc ghestreden/eñ als si thien dupsent vã die verslaghẽ hadden/eñ si dander vliedende veruolchden/hebbẽ si Adonibezec ooc gheuanghen. Eñ als hẽ zijn handen eñ voeten afghehouwen waren/heeft hy Gods rechtueerdicheyt bekent/belijdende dat hy voortyts tweentseuentich Coninghen in allsulcker manieren mishandelt eñ gheschent hadde. Den welcken si aldus gheschent/hebben ghebracht niet verre vã Jerusalem/daer sy hem begrauen hebben doen hy gheslorue was. Daer nae hebben sy den strijdt al om gheuoert teghen die steden /eñ als sy een groot deel van dien in ghecreghen hadden/ so hebben si Jerosolyma bestreden. Eñ sy hebben donderste deel van dyer stadt in ghenomen/eñ alle die inwoonders onghenadelijck verslaghen. Maer die gheleeghenthept van die ouerste stede was met vesten eñ sterckten beschermt/waerom hebben si het beleeh van daer vertrocken op die stadt Hebron/eñ als die met gheweld ghewonnen was/hebben si seer wreet gheweest int dooden van alle die borgheren. Op dit volc waren noch leuende. sommighe vander rusten geslachte van lengden eñ ghedaenten den anderen menschẽ seer onghelijck/veruaerlijc om sien eñ hooren/welcker ghebeenten al noch ghethoont werden/so groot als yemant nauwelijcx en souden connen gheloouẽ diese selue niet ghesien en hadde. Dese strijt coninghen sonder hãdẽ eñ voeten hadde Adonibezec als hõden onder zijn tafel doen cruypen/ eñ dẽ af val van zijnder tafelen rapẽ. Judic.1.

Iosue.11.

✳Dese stadt ist den Leuiten om der eeren wille gegheuen/met twee dupsent cubitus lants /wãt dander lant dat daer ouer was/hebben si Chaleb tot een ghiste ghegheuen na ✳Mopses beuel. Dese Chaleb hadde een vanden bespieders gheweest/die ✳Moses in dlant vã Chananeen voie wtghesonden hadde. Ock hebben si ghedacht op Jethro den ✳Madianiter/die wylen ✳Mopses schoonvader was / wyens nacomers oock een lant toe ghesehickt is/ om dat sy haer eyghen lant verlatende/haer inden wtcht metten Israeliten verlaemt hadden/ eñ in die woestyne mede ghesellen der allendicheden gheweest waren.

✳Als dā dié twee voorseyde geslachten die berchsteden verwonnen hadden/syn si nederwaerts ghecomen in die platte landen die aen die zee comen / eñ hebben daer Ascalon eñ Azotum den Chananeen afgenomen. Maer Gaza eñ Accaron zyn haer ontcomē/om dat si int plat lant lagen/eñ veel oorlooch-sche waghenen hadden/eñ also deden si groote schade onder den Israheliten als die haer bestreden. Als dese twee ghelslachten groote rijckdommen ghecreghen hadden met strijden/zijn sy wederom na huys ghegaen/ende hebben die wapenen neder ghelepdt. Maer die Beniamiten (in welcker deel was Jerosolyma)hebben den inwoonders van dier stadt vrede ghegheuen / stellende henlieden eenen tribupt. Eñ voort aen als deen partye van strijden eñ doodslaen ledich eñ dander vā periculen vry was/so hebben si haer beyde ghegeuen tot het lant te bouwen. Eñ die ander ghellachten door die Beniamiten exempel gheport zijnde / hebben oock tselue ghedaen/ eñ met tribupten te vreden wesende/den Chananeē ooc vrede ghegheuen. Maer doen die vā Ephraems ghellachte langhen tijt eñ met veel arbepts die van Bethel belept hadden/ eñ niet en vooderden/hebbē si nochtans hardelijc gebleuen in haer voornemen. Ten laetsten als sy eenen vāden borgheren 'ghegrepen haddē/die nootelicke dinghē in die stadt droech/ eñ sy hem gheloften ghedaen hadden / eñ van hem beloften ontfanghen/ende by eede vast ghemaect/te weten/dat sy hem met zijn familie soudē te lijue behouden/als hy haer al heymelijck in die stadt soude gebracht hebben / syn sy door dees mansverraderije eñ thooninge tot haer beghcerte gecomen. Eñ als sy alle die ingeseteně verslagē haddē sonō dese dē welkē si by verbōt haer leuē schuldich warē te behoudē/ hebben si voortaen deser stadt heerlijckepst ghehadt.

Cap. bi. ✳Daer na hebben alle die Israheliten d'oorloghe ghelaten/becommerende haer seluen alleenlijck met die landtbouwinghe/ende aldus verslapten sy door langhen vrede/gheuende haer seluen meer tot wellustichept dā tot eerbaerhept ende deuchtsaemhept/ ondachtich wesende Godts wetten ende / inlettinghen. Door welck onrecht is Godt verthoornt gheweest/eñ heeftse door eenen propheet vermaent dat sy tegen zynen wille die Chananeen haer vpanden lieten leuen / waerom dat noch wesen soude dat die by oclupne vā haerlieden onbehoorlijcke ghenadicheyt haer noch loonen soudē met wreethept. Maer al waren sy vermaert vā dit Gods woort/ nochtans en luste haer gheen oorloghe aen te nemen / om dat sy van die Chananeensche veel profijts hadden/ eñ ooc om dat sy door haer wellustichept niet bequaem en waren om te arbepden / midts dat het regiment der ghemepnten doen seer verarghert was/ende die macht der ouersten cranck/wāt doen ter tijt en werden gheen raetslieden gecoren alsmen te vorē plach/ noch ooc gheen iaerlijcksche wethouderen gemaect/ aenghesien dat sy alle den staet vander ghemepnten onghe acht lieten / alleen besorcht wesende elck voor zyn epghen bate oft profijt. In sulcke quade onghebonden vryheydt ghebeurde een swaer werringhe onder die Israheliten/ daer terstont een oorloghe af quā tegen malcanderen / welck quam wt dese sake.

Judic. 19. Hier stelt Josephus het eerste des boecx Judicum voor sijne rende het Griecksch der hystorien.

✳In dien tijden was daer een man wten geslachte van Leui/woonende in die heerlijckepdt der kinderen van Ephraem / die een huysvrouwe ghetrout hadde / ghebozen wt die stadt Bethlehem / die den ghellachte van Juda toebehoort/eñ als hy dese om haer schoonhept seer lief hadde/so mocht hy seer qualijck lyden dat sy hem wederō niet soo lief en hadde. Als dan hier aftusschen haer beyden eenen twist op ghestaen was / soo heeft die vrouwe (midts dat sy haers mans clachten altijt niet lijden en mocht) haren man verlaten / eñ is op die vierde maent weder om ghegaen tot haren ouders. Die man wt liefden eñ verlangen vā zynder huysvrouwen is ghedwonghen gheweest oock tot zijns swaghers te comen/ door welcker hulpe is hy (die clachten achterlatende) wederom verloent met synder huysvrouwen / ende bleef daer vier daghen lanck / seer vriendelijck ghetracteert vā der dochter ouders. Maer op den vyfsten dach doen hy ghelchickt hadde thuyswaerts te gane / heeft hy die repse aenghenomen na den middach. Die ouders hebben haer dochter seer noode laten gaen/eñ niet eer voor dat het meeste deel vandē daghe ouer was. Die man hadde eenen knecht in zijn ghesellschap/eñ die vrouwe reedt op een ezellinne. Doen sy nv dertich stadien ghereyst hadden/eñ niet verre van Jerosolyma en waren / soo gaf die knecht den raet dat sy erghers daer ter herberghen souden gaen/op dat si in gheen ongherief oft schade en quamen by alsoo haer den nacht ouer wech repsende ouer viel/by sonō daer sy so by haren vpanden waren / midts dat die auontstonde plach altijt sorgheluck te zijne/ooc in der vrienden plaetsen. Maer het en beliefde dē man niet te logeren by die vreemdelinghen / want die Chananeen besaten doen die stadt : eñ hy hadde lieuer noch .xx. stadien voorts te gane/ende herberghen also by volck van synen ghestachte. Als sy hier al in consenteerden/ so is hy ghecomen in Gaba/een stadt vā Beniamins ghellachte/seer spade op den auōt. Eñ als hy gheenē mensch op die merct en vant die hem ter herberghen noode/ so isser een oudt mā vā zijn lanthoeue thuyswaerts ghecomen / van Ephraems ghellachte/maer te Gaba woonende. Dese heeft den man by ghevalle vonden/eñ hem gheuraecht wie hy ware/ende waerom dat hy so spade inden auont vāder merct ten auontmael ghinck. Die man heeft ghelepdt dat hy in der Ephraemiters heerlijckhepdt syn woonstede hadde. Doē heeft die oude mā (ter sakē vā zijn maechschap eñ gellachte/eñ ooc om dat scheen dat dese gast hem by ghelucke te ghemoete was ghecomen) desen man tot synen huyse ghelepdt. Maer sommighe vanden iongheliughen vā Gaba diet vrouken op die merckt ghesien hadden/ ende haer seer verwondert hadden van haer schoonhept/vernomen hebbende dat sy tot dien ouden man ter herberghen ghegaen was / op haer niet achtende (om dat sy luttel waren ende niet sterck) zijn ghecomen aen die doze / eñ doen haer die oude vader badt dat sy wilden wech gaen / eñ hem gheen gewelt oft schande doen/so begheerden si dat hy die vreemde vrouwe haer wilde leueren/eñ alsoo zijn ruste houden. Maer doen hy hier teghen sepde dat dit zijn maechschap was wten ghellachte vā Leui/eñ dat si swaerlijck misdoen souden/by also si om die wellustichept die wetten ouertraden/eñ die iongheliughen daer teghen die rechten versmaden/ende bespotten/dreyghende hem te dooden/ by also hy voorts wilde haren quaden lust beletten/so heeft die oude man ghelepdt / dat hy syn dochter tot haerlieder wille gheuen soude / om daer mede haren lust te volbrenghen/sonder het herberchs recht te violeren/ begheerende (so verre alst in hem was) dese te bewaren vā hinder eñ schande die hy in zijn huys ontfanghen hadde. Maer doen sy crijghelijck die vreemde vrouwe epschten eñ dese ghecelijck wilden hebben/ soo badt hy haer seer ootmoedelijck dat sy doch niet en deden tegen die wetē. Maer si hebben die vrou-

Josephus verandert hier die by belsche hystorie/ō dieselijc seyt der Joden te schoonen door die heydenen.

Judic. 19. staet dat si dē mā mit huyscken wilde ōnuerlic/ om dit delijck op stel te beletten/ gaf haer die man zijn huysvrouwe tot haren wille.

we

Die bybel leyt dat de gast zijn huysvrouwe haer te werde / eñ duyten draeyt om hem selue te loslie vã dit scandelijck misdruyckzijns lichaems dwele si sloghten.

we met ghewelt uyten huyse ghenomen / ende weech ghelept. Eñ doen sy haer den heelen nacht tot versadens toe schãdelick misbruyct hadden / hebbẽ si haer des morghens vroech laten wech gaen / die welcke aldus iammerlijck mishandelt zynde / is weder om ghekeert na haer herberghe / eñ van grooten rouwe eñ schaemte niet derrẽde voor haers mans aensicht comen / om dat si sorchde dat hy dit seer onweerdelijc nemen soude / is sy ter aerden neder ghevallen ende ghestorven. Die Leuijt meynende dat sy van slape verwonnẽ was / eñ niet quaets vermoedende / heeft haer willen wecken / om haer te troosten / aenghesien dat sy haer selven niet willens tot dit onsuyuer misbruyck ghegheuẽ en hadde / maer met ghewelt in ander huysen ghetrocken was. ¶ Maer doen hy ghevoelde dat si doot was / heeft hy hem wijfelijck ghenoech ghehadt nae die groote allendicheyt / want hy heeft haer doot lichaem op sijn lastdraghende beeste ghelept / eñ dat thuyswaert ghevoert / dwelck hy van lede te lede ghedeylt heeft in twaelf stucken / eñ die ghesonden tot elck ghellachte vã Israhel / beuelende den ghenen diet droeghen / dat sy den gellachten elcken bysonder souden te kennen gheuẽ / wat der vrouwen haerder doot sake ghewees hadde / eñ van der Geniamiters ouerlastinge. Die geslachten zijn doot dit beestensel delsgelijcx si te voren nopt ghesien noch ghehoort en hadden / swaerlijc beroert ghewees tot grãmoedicheyt / eñ ontsteken met eenẽ rechtueerdigen thoorn / hebben si een vergaderinge ghemaert te Silo : eñ aldaer vergadert zynde voor dat tabernakel / hebben si ghecordineert eñ ghesloten die Gabaoniters te bestryden. Dese hittichevt hebben den raet der ouderen bedwonghen / radende datmen soo onbedachtelijck niet en behoorde te oorloghen teghen die lieden van haren ghellachte / eer si met woorden onderscoeck ghedaen hadden van die quade feyten / bysonder aenghemerct dat die wetten niet toe en laten eenighe oorloghe aen te nemen ooch teghen die vreemde buytenlanders om eenich onrecht oft hinder dat die ons ghedaen moghen hebben ten si datmen te voren boden tot haer ghesonden hebbe om voldoeninghe oft verantwoorden te crygghen. Hier om (seyden sy) waert recht datmen boden sonde aen die Gabaoniters / om die misdadighe te eyschen om ghepunieert te werden. Ende by alsso die ghelevert werden / soo moestmen met die punite van dese te vreden wesen. ¶ Maer waert alsso dat si wederspannich vielen / so behoortmen met oorloge wrake over henlieden te doen. Aldus werden vã daer seker mannen ghesonden tot die Gabaoniters om die ionghe mannen te beschuldighẽ / die deser vrouwe eer saemheyt ghewelt ghedaen hadden / eñ te begheeren dat die / om thieken der wettẽ / metter doot souden rechtueerdelijck ghepunieert werden. ¶ Maer die Gabaoniters en hebben die ionghelinghen niet ouerghelevert meynende dattet schande ware voor henliedẽ dat si den gheboden van anderen menschen souden voldoen / wt vreese van oorloghen / midts dat si daer voor wilden ghehouden zijn / dat sy in menichte van volcke / eñ in vromicheyt / vã gheen ander ghellachte verwonnẽ en werden. Eñ daer was ooc een groote ghereetschap vã oorlogen by dit ghesheel ghellachte midts dat die andere ooch den Gabaoniters beloefden by te staen / by alsoo haer yemant met ghewelt oft oorloghe aen quame. Als dese dinghen dan van den Gabaoniters wederom ghebootschapt waren / soo hebben dander by eede vaft ghesloten eñ beloeft dat niemant van henlieden zijn dochter en soude te wyue gheuen eenighen Geniamiter / eñ dat sy met een strenghen oorloghe dit gellachte souden vervolghen dan haer ouders die Chananiters vervolcht hadden. Eñ terstont hebben si teghen henlieden een heyr wtghelept van veertich duysent ghewapender mannẽ. ¶ Maer die Geniamiters haddẽ vijuentwintich duysent ghewapender mannen / ende daer toe noch ses hondert / eñ in deser ghetal waren vijfhondert seer constighe slingerwerpers / die metter slincker hant wierpen. Als daer dan eenen slach ghesla ghen werde by Gaba / soo hebben die Geniamiten heerlijck douerhant ghecregen / want si van haer tegenpartyders tweeentwintich duysent mannẽ verstoeghen / eñ daer souder by auõtueren meer verslaghen hebben geweest / en hadde den nacht den strijt niet geschepdẽ. Aldus zijn dã die Geniamiters blijdelijck wederom binnen haer vesten ghegaen / ende die Israheliten in haren legher heel verbaest van haer onuerlienige nederlaghe. Des anderen daechs werde den strijdt wederom opghestelt / eñ daer hebben die Geniamiters wederom den strijdt ghewonnen / alsoo datter achthien duysent mannen vanden Israeliten doot bleuen / waerom die Israeliten haren legher verlaten hebben wt vreesen. Eñ vã daer treckende tot Bethel (welcke stadt niet verre van daer en was) hebben si des anderen daechs daer een vasten ghehouden / eñ God ghebeden door Phineés den ouersten priester dat hy wilde van zijn gramschap ophouden / eñ te vreden wesende met die twee schãdelicke nederlagen / haer wilde victorie eñ cracht tegen haer vpanden verleenen. Eñ Godt heeft haer ghebeden verhoort / belouende henlieden door den seluen propheet zijn hulpe. Hierom hebben sy haer ruyterssche heyren in twee deelen ghedeylt / eñ hebben die helft van die des nachts in listighe laghen gestelt by die stadt / eñ die andere hebben si in slachoorden voortbracht / strydende teghen die Geniamiters / ende terstont zijn die Israheliten achterwaerts ghedeylt / als oft sy te onmachtich hadden gheweest teghen haer / ende dies hebben die Geniamiters te meer aen ghevallen / eñ ghepraemt die Israheliten die al willens weken / om haer vpanden verder van die stadt te trecken / alsso dat die ghene die niet strijtbaer en waren / ende om haer ouderdom in die stadt ghelaten waren / ooch wt liepen / om ooch mede van den roove te deylen. ¶ Maer doen sy verre ghenoech van die vesten ghegaen waren / so syn die Hebreeusche wederõ ghekeert ten strijde gheuende den ghenen die in die laghen leyden een teechen / die welcke terstont op staende met een ghecryisch / hebben die vpanden vã achter bestredẽ. Die Geniamiten mercten dat si bedrogen waren / eñ gheenẽ raet vindende in dese twijfelachtige vreese / syn sy gedreuen in een valleye / eñ aldaer omringt vãden cloecken ruyters / die ghewoon waren vã verre te strijden / eñ van dese zijn si met pijlen eñ steenen als wilde dieren geschoten / alleenlijck isser daer ses hondert leuende ontcomen / die tsamẽ ghehoopt seer vreedelijc doort midden der vpanden wtbraken / eñ op eenẽ berch vlodẽ eñ haer door der plaetsen natuerlijcke beurijtheydẽ beschermden. ¶ Maer die andere sijnder alle doot bleuen / ontrent vijuentwintich duysent mannen. Die Israheliten hebben Gabam ontsteken eñ verbrant / eñ die vrouwen eñ kinders al te samen ghedoot : eñ desghelijcx zijn die ander steden der Geniamitẽ ooch vreedelijck ghehandelt ghewees / want der Israheliten rechtueerdighe gramschap hadde henlieden soo vreet ghemaect / dat sy ooch twaelf duysent wtgheroten ruyters sonden tot die stadt van Galaad Jabes / die haer hulpe hadde gheweyghert teghen

Die bybel leyt thien duysent

die Geniamiters/die welcke hebben die stadt tot haren wille ghecreghen/eñ al ghedoot/so wel mannen als vrouwen eñ kinderen/houdende te leuen alleenlijck vierhondert maechden/soo rasende gram ende rouwich waren sy / om dat leelijck sept dat aen dye vrouwe ghedaen was/waer toe si oock te grammer waren geworden om haer verschye schaden die si in die strijden gheleden hadden. Maer als die gramschap gesoncken was/soo ist haer namaels leet gheweest / als sy dachten dat sy nu een heel gheslachte min hadden dan te voren/eñ hoe wel si dese rekendē als rechtueerdelijck verdruct/want sy teghen Godts wetten gesondicht hadden/nochtās hebben si eenen vasten dach geboden om haerlieder verderffenisse. Eñ die seshondert Geniamiters die ontuloden waren/hebben sy wederom gheroepen / sendende daer legaten aen. Dese hadden in ghenomen een steenrootse die Rhoa genoemt wert in die woestijne. Die legaten hebben by henlieden so wel haer eyghen als haerlieder schade beclaecht/radende henlieden dat si goets moets lyden souden tghene dat gedaen moeste blijuen/eñ dat sy haer souden versamen met die andere van haren gheslachte/eñ dat si (so vele alst in haer ware) niet en lieten tgheheel gheslachte van Geniamin vergaen/wāt sy mochten by haren oorloue eñ consente besitten die landen vanden heelen gheslachte/eñ so grooten rooue daer wt drijuen als si mochten. Die Geniamiters oock bekennende dat haerlieder ongherechtichept door Godts rechtueerdich oordeel ghedoemt was/zyn wederom gecomen in die heerlychept van haren gheslachte/ volghende die vermaninge van haren maechschappen. Die Israheliters hebben haer oock ghegeuen die vier hondert maechden van Jabes / maer vanden anderen sochten si raet van waer die hupsvrouwen mochten crijgen om kinderen voorts te brengen/want midts dat voor tbeghinsel der oorloghen by eede verboden was dat niemant zyn dochter en soude ten houwelijcke bestellen in Geniamins gheslachte / so waren daer sommighe die seyden datmen desen eedt niet en dorste achten/die wt gramschap ghecomen was/ eñ niet wt rechte redene / ende dattet God niet misnoegen en soude/ waert datmen eenichsins besorchde datter een gheheel gheslachte niet en verginghe/ eñ dat het breken der eeden niet swaer eñ sorghelijc en is/als die gelchieden wt noode/maer als die gheschieden wt een arghe stoutichept. Maer doen den raet eñ die ouderen met een geroep die mentie vanden eedt te breken heel mispresen als afgrijselijck/ so isser een ge veest die seyde dat hy eenen raet hadde/ hoe dat behouwelijck desen eedt / die Geniamiters nochtans mochten hupsvrouwen crijghen. Als hem dan vanden raet sheeren gheboden was dat te seghen/heeft hy ghesept. Alle iaer ist ons ghewoonte te vergaderen te Silo ter feesten / in welck ghesellschap volghen die hupsvrouwen eñ dochteren/laet dan die Geniamiters vrijelijck vā dese met ghewelt nemen/dwelck ghy lieden noch ghebieden noch verbieden en sult. Eñ by alsoo der dochteren vaders dit swaerlijck nemen/eñ daer ouer wrake begheerē gedaen te hebben/ so sullen wy seggen dat daer schult is / die haer dochters niet neerstelijck ghenoech bewaert en hebben / eñ datmen teghen die Geniamiters niet te seer gram en mach wesen / midts dat sy nu corts tegen die van haren gheslachte haer gramschap genoech gethoont hadden. In desen raet hebben sy alle gheconsenteert/ende tis gheordineert eñ ghesloten dat die Geniamiters mochten hupsvrouwen roouen oft met ghewelt crijghen. Als dan den feestdach nakende was/ so hebben die Geniamiters twee oft drij te samen laghen gelept/ den aencomende maechden voor die stadt tusschen die wyngaerdē eñ in ander bedeckte plaetsen. Maer die maechden gheen quaet vermoedende/ghinghen vrijlijck ouer wech al spelende/ende die ionghe mannen opstaende grepen die verstroyde maechden. Eñ als si aldus houwelijcken ghecreghen hadden / hebben sy haer ghegheuen tot der landen bouwinghe / arbeydende dat sy tot haer eerste weeldichept eenigen tijt weder om comen mochten/waer door ist gheschier dat het gheslachte van Geniamin / dwelck by nae heel verslaghen was door desen voorsienighen raet der Israheliten behouden werde/ende terstont is dat met groote hoopen soo wel in ghetale van volcke als in rijckdommen vermeerdert gheweest.

Cap. viij. Judic. 18.

✠ Op den selven tijt heeft Dans gheslachte een auontuere gehadt die niet beter en was / door sulcken gheualle. Als die Israheliten nu heel ontwent waren die oorloochsche wapenen te hanteren / ende alleen becommert int bouwen der landen / so hebbē die Chananeen ten spyte vā deser natiē hepren vergadert/niet om dat si voor haer selven beureest waren/maer om dat si den Hebreeusschen eenige merckelijcke schade mochtē doē/eñ also te vrijliker mochten haer steden bewoonen in toecomende tyden. Aldus hebben si tsamen een verbont by eede gemaect/ eñ een groot ghetal van voetvolck ghewapent met oorloochsche waghenen/waer mede sy Ascalon eñ Accaron/die in Judas deel ghelegen waren in haer bedwanck ghetrocken/met sommighe ander steden int plat lant gheleghen alsoo dat die Daniters ghedwonghen waren op die ghebercht te vlieden/ niet so veel hebbende in die platte landē daer si eenē voet hadden moghen setten. Als sy lieden dan niet machtich ghenoech en waren om teghen die Chananeen te strijden/eñ sy oock na haer menichte niet lants ghenoech en hadden/so hebben si vijue wt haren mannen gesonden tot die middelantsche stedē/ om te bespieden oft si nerghers gheen bequaē plaetse en souden vinden / om daer nieuwe bewoonders in te brenghen. Dese mannen hebben ghegaen van dat groot velt Sidonis een dachreyse verre eñ hebben een vruchtbaer lant vonden niet verre vanden berch Libano/eñ die oorsprongen der riepnder Jordanen/dwelck sy gheheelijck haren volcke ghebootschapt hebbē/die welcke syn met een hepr derwaerts terstont gereyst/eñ hebben daer een stadt ghemaect eñ die Dan ghenoemt/nae eenen van Jacobs sone/ ende na haer gheslachte daer af comende. Maer der Israheliten staet argherde dagelijcr/ om dat si haer noch tot arbeydt en stelden / noch den godsdienst en oeffenden: want midts dat den staet vanden regimente der ghemeynten ontstelt oft heel ghebroken was/so leefde een peghelijck door quade onghebonden vryheyt na synen lust/also dat die eygē archedē/ eñ der Chananeen sonden nu onder tgheheel volck van Israhel vrijlijck ghedaen werden.

✠ Hoe tvolck van Israhel om haer ongoddelijchept van Gode gheleuert is gheweest onder tbedwanck der Assyriers. Cap. iij.

Judic. 3.

ALs Godt dan hierom vergramt was/soo is des volckr weeldichepdt die sy met veel arbeyden ghecreghen hadden door ouerdadichepdt eñ wellustichedē corts heel vergaen. Want doen sy van Cusarth den Coninck van Assyrien bestreden waren/ so hebben si inden stryt veel volcr verloren/ eñ werden van steden te steden van dyen ghequelt/also dat sy so met ghewelt / soo door ouer gheuen heel onder

zijn

zijn macht quamen. Als sy dan met te seer onrechte tributen verlast waren/hebben sy noch ander verschepden onrechten moeten lijden acht iaren lanck/ eñ als die ouerleden waren/zijn si wederom in haer vryheyt ghebracht in deser manieren.

✠ Hoe tvolck van Israhel door Cenez verlost is gheweest. Cap. iiij.

Judicū. 3. IN Judas ghelachte was een seer behendich ende grootmoedich Man Cenez ghenaemt. Dese werde van Godt vermaent dat sy die kinderen van Israhel niet langher en soude laten sulcke allendicheden lijden/maer eenen moet nemen om cloeckelijc te arbeyden voor haer vryheyt. Dus heeft hy een lut tel mede ghesellen ghenomen in dese periculen/den welcken desen teghenwoordigen staet oock seer verdroot/begheerende dien verandert te siene/ende hy heeft ten eersten dat garnisoen dat vanden Coninck Eusarth daer ghestelt was doorghelaghen. Ende dit eerste gheluckich feyt heeft so crachtich geweest/ dat den hoop van synen ghesellen daghelijcx meerderde/also dat scheen dat sy haren vpanden soo ghelijck waren om teghen haer een openbaer oorloghe oft strijt te voeren. Aldus hebben sy teghen haer vpanden eenen slach geslaghen / eñ haer seluen wt dat bedwanck vry ghemaect. Ende die ouerghebleuene van die vpanden verslagen eñ verdreuen heyt is geuloden tot ouer den vloet Euphrates. Ende Cenez tot eenen loon van synen vromen dienst die hy den volcke ghedaen hadde / heeft van haer ontfanghen die heerschappije onder den naem eens rechters. Eñ dat hy in dien staet veertich iaren gheleeft hadde/ so is hy ghestoruen.

✠ Hoe tvolck van Israhel wederom vanden Moabiters verdruct is geweest eñ tonderbracht / eñ door Ahot wt bedwanck verlost. Cap. v.

Cap. viij. Judicū .3. NAe die doot van desen rechter / die wijle dattet gheen ouerheere en was/ begonst den staet der Israheliten wederom seer te verualle ende verargheren/eñ dit soo veel te meer/om dat sy noch Godt zijn behoorlijcke eere/noch den wetten gehoorsaemheyt en bewesen/het welcke heeft een sake geweest dat Eglon der Moabiten Coninck ghedocht heeft dat si lichtelijck mochten beschadicht werden/waerom heeft hy die oock bestreden/nochtās wederstonden si hem met sommige strijden/maer ten laetsten werden sy vā alle die strijden verwonnen. Dus hebben sy haer hoochmoedicheyt neder ghelept / eñ het bedwanck aen ghenomen/eñ syn onder tribupt ghestelt. Die coninck diese verwonnen hadde/heeft zijn woonynghe verstelt / eñ ghinck woonen te Jericho/ eñ aldaer heeft hy tvolck in alle manieren ghequelt/ also dat si in die alder grootste allendichedē achthien iaren lanck leefden. Maer Godt door haer allendicheden ende ootmoedige beden ghebocht tot bermhertichepdt/heeftse van die harde slauernije verlost in deser manieren.

Ahod een sone Gere van Geniamins ghelachte/een ionck man tot alle heerlijck feyt vā moede eñ van beyde zijn handen gheltjckelijck bequaem ende bereedt/woonde te Jericho. Dese heeft hem seluen in die kennisse eñ vrientschap van Eglon gesteken/ met veel ghiften hem aenhalende / eñ ter saken van dien was hy des conincx vrienden oock seer aenghenaem. Dus ist ghebeurt dat hy op een tijt met twee dienaers giften brenghende/eñ met een steecsweert aen zijn rechte side onō synen mantel omgort totten coninck binnē quā. Eñ het was inden somer op den middach waer door men slapperlycker dē coninc bewaerde/eenldeels om die hitte/eenldeels ooc om dat die rupters becōmert warē met harē noen maeltijt. Als die ionghe dā zijn giften Eglon ghepresenteert hadde/die doē in eē somercamer was/ heeft begonst met hem te coutē/eñ si waren alleen/wāt die coninc om sonderlinghe eñ secretelijc met Ahot te spreken/ hadde zijn dienaers doen wech gaen / eñ hy sadt in eenen setel. Maer Ahod sorchde dat den steeck kaelgeren soude/ eñ dat hy gheen wonde en soude makē die doodelijc genoech ware. Hierom heeft hy hē doen opstaen/leggende dat hy eenen droō hadde die door Gods beuel hem moeste gesept werden. Als hy dan seer gierich om dien te hooren vlijtelijck opghestaen was/so heeft Ahod hem dat steecsweert in zijn herte gesteken/eñ dat in die wonde gelaten/eñ aldus is hi wtgegaē/sluytende eerstmael die doze. Des coninc dienaers rusten die wijle / meynende dat hy sliep. Ahot heeft den mannen vā Jericho dit stuck al heymelijck te kennen ghegeuen/eñ henlieden verweckt om haer vryheyt wederom te crijgen: die welcke dit seer gheerne aenueerdende/hebben terstōt haer wapenen gegrepen/ eñ sonden trompetters wt ouer alle dlantschap/want also waert die maniere vā tvolc te vergaderen. Eñ het was lange dat Eglons hupsghenootē niet en wisten datter geschiet was. Maer doent nv auont werde / eñ sy sorchden dat hem yet nieus mocht ghebeurt wesen / zijn sy in die slaepcamer ghegaen. Eñ doen si hem doot vondē/so waren sy heel verbaest/eñ sonder raet. Eñ eer sy haer oorloochs volck vergaderen mochten/ so is der Israheliten heyt daer aen ghecomen / vanden welcken sy som terstont doorsteken werden/eñ haer ander deel ontrent thien dupsent mannen vloden na dlant van Moab. Maer die Israelitē hebbense in die vlucht ondergaen/nemende te vorē in die passagie der Jordanen/aldermeest ontrent die grontuaren/alsoo dat ter niet een leuende en ontquam. Eñ aldus hebben die Hebreeusche die heerschappije der Moabitē vā haren halse gheschut. Eñ Ahod die dit gheluck principalijck gemaeckt hadde / is door des volcx gemeyn consent dese eere gedaen/dat hy terstōt is openbaer prince gemaert geweest/welcke heerlijcheyt hy tachtentich iaren behouden heeft / anders oock een seer loffelijc man . Na wien werde prince gecoren Sangar/Anaths sone / welcke nauweliex een heel iaer die heerlijcheyt en hiel/maer is ghestorue.

✠ Hoe die Israheliten onder der Chananeen heerschappije ghebracht werden/eñ door Barach weder om in haer vryheyt ghestelt werden. Cap. vi.

Cap. ix. Judicū. 4. MAer die Israheliten die door die voorleden allendicheden niet verbetert en waren / zijn wederom in haer oude ongoddelijckheyt eñ ongehoorsaemheyt gheuallen/eer sy noch wel ghenoech haer verblasen hadden van der Moabiten bedwanck eñ heerschappije/waer om sy wederom ghebracht zijn onder tbedwanc vā Jabin der Chananeen coninck/ die syn wooninghe hadde te Asor / welcke Stadt was gheleghen by dat groot staende water Samachonitis/eñ hy onderhiel drie hondert dupsent voetknechtē/eñ thien dupsent rupters te peerde/eñ sonō dese hadde hy noch drie dupsent oorloochsche wagenen. Ende ouer dit oorloochs heyt was ouercapteyn ghemaeckt Syzara/deerste onder des Coninc vrienden/die welcke heeft die Israheliten bestredē/ eñ haer tot alsulcke mistroochtichepdt ghebracht/ dat sy lieden gheerne voor haer leuen te behouden een verbont maecten onder haer bedwanck te staen / eñ tribupt te gheuen / van grooter verdruchepdt niet dorrende haer hooft opheffen/dwelck God oock also hebben wilde/om dat hy hier door des volcx te ouer

Die bybel seyt negen Dupsent wagheñ.

groote wederspannichept eñ ondanckbaerhept soude breken/die welcke ten laetsten tot kennisse eñ berou romende/eñ bekennende die sake vā dese allendichēden/te weten/ dat die quamen van verſmaden der wetten / zijn ghegaen aen een prophetersse Debora genaemt/welckē naem int Hebreeusch beteeckēt een bye/biddende haer dat si door haer gebedē God wilde tot bermhertichept beweghen/ dat hy haer aldus niet en liet vāden Chananeen verdrucken. Eñ God verbeden zijnde/heeft haer beloeft te verlossen/schickende haer eenen Capitein toe Barach ghenoemt/ eenen man vā Nephthalis ghesiachte / wiens naem bedupt blixem. Als Debora dā Barach tot haer geroepen hadde/heeft si hem geboden dat hy kiesen eñ aen seṽuen soude een heyr vā thien dupsent crychsmannen/eñ daer mede tegen haer vpanden ten strijde trecken/wāt sulck ghetal was groot genoeth om die victorie te crijghen/die God beloeft hadde door zijn openbaringe. Maer doen Barach die capiteynschap niet en wilde aenueerden/ten ware dat sy met hem dit ooc wilde bedienē/soe heeft si vergramt wesende ghesept. Shy gheeft eender vrouwen die eere ouer/die God v toegeschūt heeft/maer ic en ontsegghe die niet. Eñ als hy thien dupsent ruyteren aen ghenomen hadde/hebben si haren legher gestelt aen den berch Thabor. Sysare is daer terstont ooch teghen ghecomen/alsoo hem zijn coninck beual/eñ hy heeft sinen legher ghestelt met sinen heyre niet verre vā zijn vpanden. Maer doen Barach eñ die Israeliten veruaert waren van der vpanden groote menichte / eñ vertreckē wilden in sekerder eñ beurtyder plaetsen/soo heeftse Debora ghehouden/ghebiedende dat sy op den seluen dach souden strijdt seueren/ eñ die victorie crijghen/eñ dat God zijn hulpe ende bystant doen soude. Als dan den strijt begonst was/ soo isser eenen crachtighen reghen met haghel ghemengt ouerghecomen / welcken reghen heeft den wint teghen der Chananeen aensichten ghesiagen/ eñ hen haer ghesicht benomen / ooc onnut makende haer schutters eñ slingherwerpers/alsoo dat die schilt mannen in haer handen die strijt vā couden waren/ nauweliic haer swoerden en mochten houden:maer den Israeliten die dit onweder van achter hadden/ lette dat veel min/eñ daer toe maeckte haer veel te moliicker/midts dat si ghemoet werden eñ verweert door dit openbaer teecken van Godts teghenwoordichept eñ gonste. Als si dā haer vpandenden slachorden doorbroken hadden/eñ die ordenen ontstelt/ hebben sy een groote moort haerder vpanden ghedaen/ende aldus werde een deel van henlieden van der Israeliten pijlen eñ wapenen nederghesworpen/ eñ een deel werden daer van haers selfs peerdevolc eñ oorloochsche waghenen vertreden eñ ouerreden.

Maer doen Sysare sach zijn volck den rugghe keeren/is hy van zijnen waghen ghesprongen/ eñ al vliedende ghecomen tot een vrouwe der Ceneiten Jahel ghenaemt/die hem(seer begeerende verborgē te zijne)ontfanghen heeft / eñ doen hy begheerde te drincken/gaf si hem versuert melc/ eñ als hy dat begheerlijck gedroncken hadde/so ontsliep hy. Dus is Jahel hem toe ghegaen / eñ heeft hem eenen pseren naghel door die syden van zijnen hoofde met eenen hamer gedreuen. Eñ terstōt doē Barachs volc daer ouer quamen/heeft si hem ghethoont aen deerde genaghelt. Ende aldus werde een vrouwe na die prophecie vā Debora / die principael wercktere der victorien. Maer Barach zijn heyr leydende nae Azor/ heeft den Coninck die hem teghen quam doorgeslāghen. Eñ doen hy den Coninck verslagen hadde/eñ die stadt ten gronde verdouen/heeft hy veertich iaren Prince van Israel gheweest.

✕ Hoe die Amelechiten die Israheliten verwonnen hebben/eñ haer lant seuē iarē lanc bedouē. Cap. vij.

Als Barach ende Debora gheslouen waren by nae op eenen tijt /soo hebben een luttel daer nae die Madianiten metten Amalechiten eñ Arabers een oorloghe teghen die Israeliten aen ghenomen/ eñ als sy lieden haer vercloecten daer teghen te comen/hebben si die Israeliters verwonnen met eenē grooten strijt. Eñ als sy haer koren verdouen hadden/ hebben sy eenen grooten roof vā daer ghedreuen. Eñ tselue seuen iaren achter een veruolghens doende / hebben sy die Israeliten ghedwonghen die platte landen te latē / eñ in die ghebercht̄e te vliedē/ die welcke hebbē in spelucken eñ holen onder deerde ghemaect ghedraghen eñ bewaert alle dat sy der vpanden ghewelt ontdraghen mochten / want die Madianiten quamen ten strijde indē somer/eñ des winters lieten sy die Israheliten haer ackerlanden bouwen/dat si wederō mochten haer arbeyden verderuen. Aldus leefden sy in gheduerighen honger eñ armoede. Ende sy en hadden doen anders gheen toeulucht dan in ghebeden eñ ootmoedighe smeekinghe aen God.

Capit. x. Judicū. 6.

✕ Hoe Gedeon volck van Israhel verlost heeft. Cap. viij.

Op den seluen tijt hadde Gedeon Joas sone/die een vanden heerlijckſten was van Manasses ghesiachte koren schouen in die persse ghedraghen/ eñ die dorschte hy uit / want om der vpanden wille en dorste hy dat niet openbaerlijc doen in den dorsch vloer. Doen openbaerde hem een visioen ghelyck een iongheling/ noemende hem weeldich ende van God bemint / den welcken heeft Gedeon ghеantwoort/segghende. Dit is het meeste teeken vā mijnder weeldichepdt/dat ick die persse nu beligge voor den dorschvloer. Maer als die iongheling daer teghen hem goeden moet gaf/segghende dat hy dencken soude van die vryheyt wederom te crijghen/soo seyde hy dat dit niet mogelijck en was/ wāt zijn geslachte dalder minste in ghetale was / ende hy was oock sonck eñ onbequaē tot so swaren werck. Daer op seyde die iongheling dat God beloefde te voldoen wat daer aen ghebrake / ende den Israeliters die victorie te verleenen/by also hem Gedeon niet en verdroot die capiteynschap aen te veerden. Dit heeft Gedeon sommighe vanden iongheliughen ghelept/ die welcke gheerne deser openbaringe gelouende/ hebben sonder vertreck ghemaeckt dat daer thien dupsent ruyters teghenwoordich waren/seer berept om alle dinck stoutelyck te proeuen om die vryheyt. Maer God heeft Gedeoni gheopenbaert in zijnen slaep eñ gesept dat die menschen vā sulcker manierē warē/dat si behagē op haer seluē hebbende/niemanden en wildē in vromichept wijcken eñ dat si die victorie meer haer seluen dan Gode toe scrijuen/eñ dat wāt si betrouwē hebben op haer groot heyr. Op dat si lieden dā wetē mochten dat alle dese sake aen zijn hulpe hāghet/so heeft hy geboden dat si ontrent den middach alst alder heetste is / het heyr souden leyden aen den vloet/ende aen alle die neder bupghende droncken / soude hy weten dat die vrome mannen waren: maer die beureest eñ haestelyck droncken / die soude hy houden voor sulcke die wt vreese der vpanden dit deden. Welck als hy soo ghedaen hadde/na dat hem ghеboden was/soo isser drie honderd ghevonden die met veruaerthept water droncken / met haer holle handen dat aen haren mont brenghen.

Judicū. 6.

Judicū. 6. staet cōtrarie / datse gecorē werden die al slaēde dzōkēn eñ verwerpē die bupgende dzoncken.

brenghende. Eñ Godt heeft hem beuolen dat hy dese met hem nemende die vpandē bestoumen soude. Maer doen Gedeon besocht was/ om dat hy van Gode een ghebot ontfangē hadde / dat hy die vpanden des nachts bestrijden soude/so heeft hem Godt willen alle vreese af nemen / ghebiedende hem dat hy met hem name eenen rupter/ ende also gaen tot der Madianiten tenten/ want hy van henlieden eē oorsake crijgen soude van betrouwen ende goeden moet te maken. Gedeon is derwaerts ghegaen soo hem beuolen was/met eenen knecht alleen. Eñ doē hy aen een tente al stillijck ghecropen was/soo vant hy die rupters daer wakende / ende eenen die sinen medegheselle eenen droom vertelde/also dat hy van Gedeon oock mocht ghehoort werden : eñ den droō was alsulck. Hem hadde gedroomt dat hy sach eenē clont deechs van ghersten meel ghemaert / daer een mensch van haer snoothepdt die walghe af hebben mocht wentelen door den legher / ende ten eersten des coninck tente/ende daer na alle der ander tentē neder werpen. Daer op dat dander gheantwoort heeft / dat hier door beteekent werde haers heyrs verderffenisse / segghende daer toe waerom dat hy dit daer wt bediede. Onder alle koren (seyde hy) is die gherste sonder twijfel dalder snoodste/eñ onder alle die natien van Asiē en sulcx niet lichtelijc snooder volck vinden dan die Israheliten heden zijn/ also dat sy met rechte moghen geleken worden by die gherste. Dese hebben nv door Gedeons raet eē heyr vergadert/ eñ hebben nieuwe dinghen op handen. Daer om want ghy segt dat ghy ghesien hebt dyen clont deechs onse tenten omwerpende/ so sorghe ick dat Godt Gedeoni eenen triumphe van ons crijgen sal. Als Gedeon desen droom ghehoort hadde vol goeder hoopen eñ betrouwen/heeft hy zijnen rupterē gheboden dat sy alle soudē in die wapenen zijn/ onderwijsende henlieden vanden droom die hy inder vpanden legher hadde hooren bedupdē. Die rupters hebben ghedaen dat haer bevolen werde / door dit teeken ghemoedt zijnde om alderhande arbeyden eñ periculen aen te nemen. Daer na heeft Gedeon zijn volck teghen die vpanden ghelepdt ontrent die derde wake in dipderlep scharen gedeylt/want het waren scharen elck van hondert mannen. Eñ si dregen elck een pdel crupcke / eñ daer in bernende lichten/om dat sy die vpanden souden moghen al heymelijck beloopen/die sulckx niet en verwachten/ eñ in haer rechte handt hadden sy elck eenen rams horen/in die stede van een trompet. Der vpanden legher lach seer breedt/om dat sy veel kemelen hadde. Eñ hoe wel sy by natien hare tenten stelden / nochtans waren si alle in eenen rinck besloten. Die Hebreeusschē te voren van haren capitepn vermaent zijnde/doen sy niet verre van die vpanden waren/ hebben onder malcanderen een teeken ghegeuen/eñ bliesen ouerlupde die hoornen/eñ als sy die crupcke ghebroken hadde/eñ een oorloochs gecrijsch ghegeuen/verlekert dat Godt met Gedeon was / hebben sy eenen oploop op der vpanden legher gedaen met die bernende fackelen / door welcke behendichept/ midts dat daer toe viel den grouwel des nachts / quam soo grooten verschrickthept van Godt onder die half slapende vpanden / datter onghelyckelijck meer ghedoodt werden van die wonden die sy malcanderen sloegen, dan van haerder vpanden sweerden/want om dat dien seluen legher veel lieden in hadde van verschepden talen sloeghen sy door voor vpanden alle die haer teghen quamen na dat si eēs wt vreesen in werringhe ghecomen waren. Doen

Die bybel segt dat sy elk eē trōpet hadde

die tijdinghe van so grootē slach/ende vā Gedeons victorie tot die ander Israheliten ghecomen was/ soo grepen die haer wapenen/ende veruolchden die vluchtighe vpanden. Eñ als si die achterhaelt hadden ontrent die plaetse die om veel beken quaet om passeren was/ so hebben si die daer herckēde al omringt ende alle die haer terhant quamē hebbē si ghedoot : ende onder die andere oock twee Coninghen Oreb eñ Zeb. Maer die capitepnen die noch ouerbleuen waren metten bleuelingen des heyrs/by nae tot achthien dupsent menschen toe/hebben haren legher gestelt in een plaetse so verre van haren vpanden alst mogelijck was. Maer Gedeon en was soo vermoeyt niet / hy en is derwaerts getrocken met alle zijn heyren. Eñ wederom teghen haer strydendende heeft hy in desen laetsten strijdt die alle gader verslaghen / eñ hy vinck oock die twee ander capitepnen Zebee eñ Salmana In dese strijdē zijn verslagen geweest van die Madianitē eñ ander Arabers die haer te hulpe gecomen waren/ontrent hondert eñ twintich dupsent mannen. Die Hebreeusschē hebben daer oock eenen grooten roof gecreghen/vā gout eñ siluer / van gheweuen laken/kemelen/ende ander last dragende beesten. Als Gedeon dan wederom ghekeert was in zijn lant Ephraim / heeft hy ghedoot die Coninghen der Madianiters. Maer tgeslachte van Ephrem seer qualijc lijdende Gedeons goede auontuere/hebben hem willē bestryden/ om dat hy sonder haerlieden weten die vpandē bestreden hadde. Maer Gedeon in alle deuchden excellēt/heeft haer saechtelijc geantwoort/ dat hy niet wt zijns selfs goet duncken die vpanden bestredē en hadde sonder hēliedē/maer door Godts beuel/nochtans en was die victorie niet te min haerlieder/ dan haerder die selue gestredē haddē/eñ met dese woorden is haerlieder gramschap geswicht / dwelck den Hebreeusschen niet min ghebaedt en heeft dan die dingen die si geluckelijck gedaen hadden/want daer door is een mupterschе oorloghe beledt gheweest/ nochtans heeft dit gheslachte om dese hooaerdije noch te lijden ghehadt/also wy te zijnen tyde seggē sullen. Maer doen Gedeon zijn capitepnschap wilde ouer gheuen/ is hy ghedwonghen dat te houden vyertich iaren lanck/recht doende/ eñ becommert in die twistighe saken te sichten/ want het volck al vā weerden hielt wat hy in twistighe saken oordeelde. Daer na is hy in zijn oude daghen ghestoruen/ende tot Ephra in zijn stadt begrauen.

✕ Hoe datter sommige van Gedeons nacomers teghen die Heydenen aen alle zijden int ronde ghe-
oorloocht hebben. Cap. ix.

Cap. xi. Judi. viij

GEdeon hadde oock tseuentich wettighe sonen niet wt eenen houwelijck ghecreghen/ eñ eenen bastaert vā zijn bysslapersse Bzuma/ welck bastaert was ghenaemt Abimelech. Dese is na zijns vaders doodt gherepst tot Sicima / van daer zijn moeder geboren was/ende als hy daer gheholpen was vā zijns moeders vrienden met ghelde/ heeft hy gesien dat si vermaert waren van quade hanteringhe / eñ berept tot alderhande quade secten. Dus is hy met henlieden tsamen tot zijns vaders huys ghecomen/ eñ heeft daer alle zijn broeders ghedoot / wtghenomen eenen Joatham ghenaemt/want dese heeft hē seluen door die vlucht gesaluеert. Maer doen Abimelech eens die heerschappie gecregen hadde/ heeft hy alle dingen na zijn beliefte eñ niet na der wetten ordinancie ghedaen/eñ daerom was hy van alle die beschermers der rechtueerdichept soo seer gehaet/ als hy haer moepelijck was. Aldus doen daer op een-

nen

nen tijt te Sicima een ghemeyn feeste ghehouden werde/daer alle twolck toe vergadert was/so is zijn broeder Joathan die door die vlucht behoudē was (als wy ghelept hebben) op den berch Garizim ghegaen/die recht teghen ouer Sicima staet/ende met lupder stemmen(om dat hy van haer allē soude moghen ghehoort werden/eñ het volck hem stillichept maecte)heeft hy haer ghebeden dat si haer geweerdichden een luttel woorden te hooren. Ende doen die noch meer swegen lupsterende daer na/heeft hy ghelept hoe die boomen in voortyden als si met mēscheliche stemme spraken/in een vergaderinge die daer toe ghehouden was/den vijchboom baden dat hy wilde die heerschappie ouer henlieden hebben. Maer doen desen dit weygherde/te vreden wesende met die eere die hy om zijn vruchten ontfinck/eñ daer om gheen ander eere en sochte/so en hielen die boomen niet op om eenen prince te soecken. Ende haer dochte goet datmē den wijngaert dese eere toe draghen soude/maer dyen heeft met sulcken woorden als den vijchboom het selue gheweyghert/ desghelijckx oock den olijfboom. Daer na isser ghegaē gheweest metter seluer beden tot den braembosch/ welckx hout wel dient om vier te stoecken. Desen heeft gheantwoort: Ist dat ghy my in naersten begheert tot uwen coninck/so rust onder mijn schaduwe. Maer ist dat ghy my lagen legt/soo come daer een vier wt my/eñ dat verslinde v lieden. Dit(seyde Joathas) en vertelle ick v lieden niet om te doen lachen/maer om dat ghy lieden die seer groote weldaden van Gedeon ontfanghen hebt/lijdt dat Abimelech nae dat hy zijn broeders ghedoodt heeft/ die heerlijckhept tot hem ghenomen heeft/ wiens natuere den viere gelijck is. Als hy dit ghelept hadde/ is hy wech ghegaen/ende heeft drie iaren lanck in verborghen plaetsen der gheberchten gheleeft/ vliedende voor Abimelechs machtichept. Niet so langhe daer na heuet den Sicimiters berout van tgene dat si tegen die Gedeons kinderen ghedaen hadden/ eñ si hebben Abimelech wter stadt eñ wten gheheelen gheslachte verjaecht. Maer hy dachte hoe hy der stadt eenighe schade mocht doen. Eñ doen der wijnsnijdinghen tijt aenquam/so en dorsten si die vruchten niet vergaderen/vreesende eenige schade te crijghen van Abimelech. Op gheluche was daer ghecomen met een macht ghewapender mannen een prince van haren gheslachte Gaal ghenoemt. Desen hebben die Sicimiters ghebeden dat hy soo langhe haerlieden wilde bewaren ende beschermen tot dat die wijnsnijdinghe ghepasseert ware/ eñ si begonsten vrijlijck die vruchten te hoope te draghen/ eñ by gheselschappen auontmalen houdende/hebbē si stoutelijck ende openbaerlijck schampernijen van Abimelech ghesproken. Ende die neuen vanden Prince hebben laghen ghelept ontrent die stadt/ende alsoo vele van Abimelechs volck die in dese lagen vielen/doot gheslaghen. Maer Zebul een vanden eerlijcken vander stadt/Abimelechs weert/ heeft hē met eenen bode laten weten/hoe dat Gaal het volck tegen hem opruckte/vermanende hem oock dat hy laghen soude legghen/ ontrent die stadt/ want hy soude Gaal daer in brenghen/ ende alsoo soudet hem licht zijn zynen vpandt te loonen/ soo hy verdient hadde/ende dat ghedaen zijnde/ soude hy besorghen dat hy in des volcks vrientschap wederom comen soude. Als Abimelech dan een plaetse ghenomen hadde die bequaem was om laghen te legghen/ende Gaal met Zebul vrijlijck in die voorsteden waren/so heeft hy haestelijck gewapende mannen ghesien ende lupde gheroepen/ Zebul ick sien vpanden. Maer doen Zebul antwoorde dat dit schaduwen waren van die steenrootsen/ende hy die nu naerder sach/soo heeft hy gelept. Ten zijn voorwaer geen schaduwen/maer tis een schare van mānen. Hier op heeft Zebul gheantwoort. En verwijt ghy Abimelech niet zijn verraertheyt/ waerom en thoont ghy nu niet wat man dat ghy zijt/desen man bestrijdende? Maer Gaal ontstelt zijnde heeft den eersten oploop wederstaen. Maer doen hy sach dat die zijne niet soo machtich en waren/heeft hy naer dat hy dyer een deel verloren hadde/ dandere binnē die vesten ghebracht. Maer Zebul hier wt een oorsake nemende/ heeft hem valschelijck beschuldicht/ als oft hy al willens qualijck ghestreden hadde/ ende heeft ghemaeckt dat Gaal wter stadt ghedreuen werde. Voorts als Abimelech ghehoort hadde dat die Sicimiters souden wtcomen om dander deel vander wijnsnijdinghen te halen/soo heeft hy lagen ghelept ontrent die stadt. Ende doen si wt comen waren/ soo heeft hy den derden deele van zijnen volcke doen die poorten besetten/ dat die borghers gheenen inganck open en soudē hebben/ maer dander hebben die borghers verstroept van malcanderen omringelt. Aldus werde daer al om seer groote moort ghedaen. Ende als hy die stadt ghewonnen ende totten gronde toe verdouen/ eñ soudt in haer veruallinge gesaept hadde/ so heeft hy doē eerst zijn ruyters van daer ghelept. Ende aldus zijn die Sicimiters verdouen gheweest. Maer alle die ouerdlant verstroyt waren ende het perijckel ontgaen/ zijn wederom vergadert gheweest/ ende hebben inghenomen een steenrootse/ welck een seer behepmde plaetse was van natueren/ die sy oock wilden met eenen muer al om besetten. Maer desen raet heeft Abimelech verrasicht/ die so haest als hijt vernomen hadde/ heeft zijn heyr derwaerts gebracht/ ende nemende eenen drooghen bondel houts/ den anderen ghebiedende tselue te doen/heeft hy haestelijck dese rootse met eenen hoop houts omlept/ ende daer stack hy het vier inne/ makende een groote vlamme/ alsoo datter niemant en ontquam/maer si werden alle met haren huysvrouwen ende kinderen vernielt/ waer af het ghetal der mannen was ontrent duysent ende vijf hondert/ sonder den hoop die niet strijdtbaer en was oft groot genoech. Sulck heeft der Sicimiters verderffenisse gheweest/welck voorwaer een deerlijcke sake was/ anders dan dat si na rechte leden ende ghestraft werden/om die ondanckbaerheyt die sy bethoont hadde aen Gedeon/ die haer seer veel deuchden ghedaen hadde. Als die Israelijters dan veruaert waren van der Sicimiters verderffenisse/ so scheent nochtans dat Abimelech niet en soude te vreden wesen met dese teghenwoordighe goede auontuere/ ende dat hy niet eer rusten en soude/ voor dat hy haer alle verdouē hadde. Want terstont daer na heeft hy zijn heyr gelept na Thebes/ende als hy met den oploop die stadt gewonnen hadde/is hy ghebleuen aen eenen toire/die (om dat hy seer groot was) den volcke een vluchtstede was. Als hy dan om desen toire te bestrijdē by die dore ghecomen was/ so heefter een vrouwe neder ghesworpen een stuck van eenen molensteen/ eñ daer mede Abimelechs hooft gheraect/ die daer onder quam/van welcken werp hy ter aerdē viel/ biddende zijnen wapendragher dat hy hem doodē wilde/datmen niet segghen en soude dat hy van eender vrouwen handt ghestorben ware. Dwelck als ghedaen was/ soo was hy ghepuniert na zijn verdienste/

dienste/voor die onghenadichept die hy zijnen broeders ghedaen hadde/ende van die wreethept die hy aen die Sichimiters ghebruyckt hadde/welcke moort haer gheschiede na Joathans prophecie.

Cap. xij. Judic. 10. ✠ Doorts als die capitein des heyrs doot was/ soo zijn die rupters elck wederom naer huys ghegaen.

✠ Daer naer heeft het regiment der Israhelijten ghehadt een ghenaemt Jair/van Galaad/wt Manasses ghesla chte / dwelck een man was soo wel in alle ander dinghen/als bysonder in veel kinderen/ seer weeldich. Want hy hadde dertich sonen/ heerlijcke ridders ende princen der steden van Galaad. Als dese dan twee entwintich iaren in die heerlijckhept gheleeft hadde/is hy doen seer oudt gheslorue/ ende begrauen in die stadt van Galaad Camon genoemt.

✠ Daer nae is der Hebreeusscher staet weder om verargert/mits dat die wettē niet meer haer macht en hadden/welcke oorsake hebben te baten genomē die de Ammoniters ende Palestijnen / die met een machtich heyr in haer landt ghecomen zijn / verderuende alle dinghen met rouuen. Ende sy hebben oock in ghenomen die plaetsen ouer die Jordane/arbeydende om herwaerts ouer den vloedt te comen/ ende dat ander deel des landts oock te bestrijden. Als die Hebreeusschе dan met allendicheden gheca-ſtyt waren/soo hebben sy met vormoedighe ghebeden Godts hulpe aengeroepen / ende met slachofferanden hebben sy ghearbeydt om Godt te versoenen/biddende dat hy zijnder gramschap wilde een eynde maken/oft ymmer die materijcker bestighen.

Judicū. xi Ende Godt haerlieden doen verlocat wesende / en heeft haer gheen hulpe gheweyghert. Als dan die Ammoniten int Landt ghecomen waren met een heyr/ soo zijn die bewoonders des landts haer ghewapent teghen ghecomen/maer sy en hadden gheenen capitein. Maer daer was een man Jephthe ghenoempt / die om zijns vaders vromichepot vermaert was / dese onderhiel zijn bysonder rupters. Dus hebben sy lieden aen desen boden ghesonden/ hem biddende dat hy henlieden wilde te hulpe comen/ belouende hem dat sy hem erf prince maken souden van haren heyren. Maer hy en heeft haer beden niet ontfanghen/om dat sy hem gheen hulpe en hadden ghedaen doen hy van sinen broeders openbaer onrecht leedt. Want om dat hy van der selver moeder niet geboren en was/ maer van een vreemde vrouwe/die de vader met liefden bevangē wesende/in zijn huys ghebracht hadde/soo versmaden si hem om dat hy alleen was / ende verdreuen den man. Maer hy hiel hem doen ter tijdt in dlantschap van Galaad / betalende alle den ghenen die tot hem quamen soudye. Ten laetsten als hy verbeden was/eñ eenen eedt van haer ghenomen hadde/dat hy die Prince der heyren wesen soude / heeft hy zijn rupters met henlieden versaemt. Ende als hy in tijdts te voren besocht hadde alle datter noodelijck was/ heeft hy Legatē gesonden aen der Ammoniten coninck / om hem te straffen / ende te vraghen het beschеet waerō hy tot hem nam het ghene dat hem niet toe en behoorde. Maer die Coninck heeft oock ander boden ghesonden/ende daer toe geantwoort/dat sy lieden meer onrecht deden/die ballinghen waren wt Egypten/ende besaten ander lieden goeden: hierom begheerde hy dat sy wt der Amorrheen landt ginghen/ die zijnder ouderen heerlijckhept toebehoorde. Hier teghen heeft Jephthe ghesept dat hy gheen recht en hadde te claghen/ dat hem dlandt der Amorrheen hier voortijdts af genomen was/maer dat hy meer schuldich was danckbarich te zijne/ om dat dlandt der Ammoniten hem ghelaten was / want Moyses hadde dat oock moghen innemen. Maer hy en soude gheensins van die landen schepden die sy nu dry hondert iarē door Godts wille ghehouden hadden/maer hy soude lieuer desen twist met oorloghen slichten. Als hy dit ghesept hadde/heeft hy die Legaten laten gaen/ ende een belofte ghedaen/by also hy die victorie creech dat hy dan Gode tot een sacrificie dooden ende offeren soude wat hem eerst te ghemoete comen soude/ als hy thuys quame. Als hy dan teghen zijn Vyanden ghestreden hadde / soo heeft hy heerlijck d'ouerhant ghecreghen/ ende die inder vlucht veruolcht totter stadt Maniathen toe. Ende als hy ghetrocken was in der Ammoniten landt/heeft hy daer veel steden gantsch verdoruen / den rupteren geuende den roof/ende aldus heeft hy van dien bedwanghe ende benauthept dt een eynde ghemaeckt/ welck zijn volck achthien iaren lanck gheleden hadden/gheluckigher in d'oorloghe dan thuys. Want doen hy thuys quam/ so is hem zijn dochter te ghemoete ghecomen/noch maghet wesende/ sonder die welcke hy gheen ander kinderen en hadde. Die vader werde suchtende/verslaghen wesende van seer grooten rouwe. Daer na beraechde hy dat sy hem desen ontijdinghen dienst ghedaen hadde / gheuende haer te kennen dat sy Gode tot een slachofferande toe ghelschickt was. Maer die dochter en heeft niet noode ghenomen dat sy een danckbarige slachofferande soude wesen voor haers vaders victorie/ ende haerder borgheren vryhept. Een dinck heeft sy ghebeden / te weten / dat sy mocht haer ionghe ieucht met haers ghelijcke doehteren twee maendē lanck beweenen / ende alsoo haren vader verlossen van zijn belofte. Ende als sy dit vercreghen hadde/ soo heeft haer vader ten ghesetten tyde haer ghedoot/ende tot eenē heelen brantoffer geoffert/waer in hy een offerande dede noch wettich / noch Gode ghenaem/ oock niet achtende wat die fame van dit werck spreken soude. Daer na is hy met een oorloghe bestooten gheweest van Ephrems ghesla chte/ om dat hy sonder henlieden teghen die Ammoniters een oorloghe gheuoert hadde/ eñ nu alleen den roof eñ die eere ghebruyckte/maer ten eersten heeft hy dit ontschuldicht/ segghende dat sy wel ghewetē hadden dat haer maechschap oft lieden vā haer natie door een oorloghe verduckt ende in last waren/ nochtans en hadden sy haer gheen hulpe ghedaen/ dwelck sy behoorden te doen / oock sonder daer toe versocht te syne/wt haer seluen. Daer na heeft hyse beschuldicht eñ gestraft/ dat sy onrechtelijck deden/ dat sy lieden die niet cloeck ghenoech en waren die vyanden te bestrijden/ nu wildē tegen haer maechschap haer wreethept thoonen. Ten laetsten heeft hyse ghedreycht/dat sy lieden(ende God wilde)souden hier af ghestraft werden ende ghepuniert / by also sy wilden aldus blijuen rasende. Maer doen hy sach dat hy met geenen redenen profijt en dede/ heeft hy een heyr tot hem gheroepen wt Galaad/ eñ strijdt gheleuert desen die teghen hem quamen. Eñ doender seer vele vanden Ephremiters in den strijt ghebleuen waren/ende dander ter vlucht ghekeert waren / heeft hy sommighe vanden zijnen voor wt ghesonden/dat sy die grontvaren oft passagien der Jordanen souden besetten/ ende henlieden het ontlieden beslupten / waer door hy veertich duysent menschen gedoot heeft. Ende als Jephthe ses iaren

die

die heerlickheyt beseten hadde/is hy ghestoruen en begrauen in zijn stadt Sebei / die gheleghen is in dlantschap van Galaad.

✻ Na desen is in die heerlijcheyt gheuolcht Abessam wt Judas ghellachte in die stadt Bethlehem geboren. Dese hadde tsestich wettighe kinderen / dertich sonen/en so veel dochteren/die hy alle heeft nae hem leuende ghelaten/die dochters ghehouwet aen mans/ en die sonen ghehouwet aen vrouwen doot zijn besorghen. En doen hy niet merckelijer binnen seuen iaren zyns regiments gedaen en hadde/is hy seer oudt ghestoruen/en in zijn stadt begrauen.

✻ Na desen heeft Ahialon die heerlijcheyt acugenomen/wt Zabulons gellachte. En als hy die heerlijckheyt thien iaren bedient hadde / soo en heeft hy oock niet bedreuen dat vertellens weerdich ware.

✻ Die daer na volchde Abdon Helels soone van Ephrems ghellachte/wter stadt Pharathon geboren/en heeft niet merckelijer gedaen dan dat hy veel kinderen hadde / anders en heeft hy gheen oorsake ghehadt om eenich vroom oft heerlijck fept te doen/ midts dat doen ter tijdt grooten vrede ende vryheyt was. Hy heeft veertich sonen ghehadt/ ende dertich soons sonen/en met desen als met tseuentich ridders te peerde verselschapt/reedt hy ouer al / die welcke hy alle heeft leuende achter ghelaten na zijn doodt. ✻ Maer hy is ghestoruen doen hy oudt was/en heerlijck begrauen in Pharathon.

✻ Van Sampsons sterckheyt en hoe grootē schade hy den Palestynen ghedaen heeft. Cap.x.

Judicū.13 NA die doot van desen rechter/hebben die Palestynen die Israheliten verwonnen/ende onder haer bedwanck gebracht / epsschende van haer tribuyt/veertich iaren lanck/ ende van deser allendicheyt werden sy verlost in deser manieren.

Cap.xiij. ✻ Daer was een man in Israhel ✻anue ghenaemt/d'alder beste wt Dans ghellachte/ende sonō wederleggen d'alder heerlyckste van zynder stadt. Dese hadde een ouerschoone huysvrouwe bouē alle vrouwē van dien tijde. ✻aer doē hy van haer geē kinderen en creech/heeft hy seer bedroeft gheweest/ en guick dickmael met zijn huysvrouwe in een lanthuys dat hy huyten die stede hadde/ Godt veel biddende dat hy hem wilde kinderē verleenen. Ende hy was te seer verliefd op zijn huysvrouwe / en oock crachtelijcken ialours. Op eenen tijt als die vrouwe alleen was/so is haer geopenbaert een visioen/ welc was een enghel Gods/in gelijckenisse van een schoō groot iongheling/brenghende haer een blijde boodschap/te weten/dat haer beyden door Goots gratie een sone soude gheboren werden / die schoon en wtnemende sterck soude wesen / vanden welcken der Palestynen hoochmoedicheydt bedwonghen soude werden / als hy tot manlijcke ouderdom ghecomen ware. En hy gheboot datmen desen kinde het hayr van zynen hoofde niet af scheeren en soude / en dat hy na Godts wille geen soude outhouden van allen anderen dranche/alleen met water te vreden wesende. Ten laetsten heeft hy daer toe ghelept dat hy wā Gode ghesonden was / en also is hy wech ghegaen. Die vrouwe heeft des Engels woorden haren man te kennen gegeuen als hy wederom gecomen was/ seer prijsende die schoonheyt en grootheyt des iongelincx/also dat die mā door sulck prijsen beweecht werde tot ialourlsche gramschap / ende dat hy eensdeels quaedt vermoeden van zynder huysvrouwen eerbaerheyt begonst te crijgen. Die vrouwe daerō begheerende dat haer man van dese dwasc droefheyt mocht verloit werden/ heeft Godt ootmoedelijck ghebeden/dat hy hem ghewerdigē wilde dē enghel noch eens wederom te senden / dat die oock mocht van haren man ghesien werden. Ende doen sy dese gratie vercreghen hadde / soo heeft hem die Enghel wederom vertoont der vrouwen alleene/ doen sy beyde in haer lanthof warē. Ende die vrouwe badt hem dat hy een luttel tijts beyden wilde tot dat sy haren man tot hem ghebracht hadde. Doen d'engel haer dit toe liet/is ſi terstont wederō ghecomen met ✻anue tot hem. Als hy den Engel sach/ so en heeft hy noch zijn quaet vermoeden niet ghelaten / maer hy badt den Enghel dat hy hem tselue oock wilde te kennen gheuen. Ende doen den Enghel seyde dattet ghenoech was dat zijn vrouwe dat wiste/soo gheboot hem ✻anue te segghen wie hy ware/op dat sy(alst kint geboren ware) hē mochtē dancken en eenige gifte gheuen. ✻aer den Engel antwoorde dat hy gheen giften van doen en hadde/ want hy daerom die blijde bootschap vanden kinde niet en bracht. En doen sy hem wederom baden dat hy hem wilde laten als een gast tracterē/ en by haer ter herbergen quame/so en heeft hy dat niet willen doen. Ten laetsten als hy hem liet verbidden dat hy een luttel tijdts daer wilde blijuen tot dat sy hem eē luttel tetens ghebrocht hadden / soo heeft ✻anue een ionck boecken ghedoot/en zijnder huysvrouwen dat te coken gegeuen. En doen alle dinghen gereedt waren/heeft die Enghel dat vleesch en tbroodt doen legghen op eenen steen/sonder den cork oft pot daer zyt in brachten/dwelck alsghedaen was / soo heeft hy metter roeden die hy in zijn hant hadde/ tvleesch geraect/en terstont isser een vlamme claer wt gecomen / die tvleesch metten broodē verslint heeft. En sy sagen dat die Engel door den roock als op eenen wagen indē hemel opwaerts geuoert werde. ✻aer doen ✻anue besorcht was dat haer eenich perijckel aen comen mocht van God te aensien / heeft hē zijn huysvrouwe goeden moet gegeuen / seggheude dat si tot haer groot profijt Godt ghesien hadde. En als sy ontfanghen hadde/so heeft sy neerstelijc des Engels gheboden onderhouden. Doen tkint dan geboren was/heeft hy dat Sampson ghenoemt / dwelck beteeckent crachtich. Ende midts datter seer wtnemende goede natuere hadde van siele en van lichaē/ heuet door zijn lanck hayr/ende soberheyt van noodruft/ghethoont datter wat goddelijer in hem was. ✻aer doen dit kint groot was geworden/ ist met zijn ouders gegaen in Thamna / welck een stadt is der Palestynen alst daer Kermisse oft hooch feest was / en daer werde hy beuanghen met liefden op een ionghe dochter/biddende zijn ouders dat si hem die wilden tot een huysvrouwe crijghen. Ende als sy hem dit ontseydē/nemende voor een onschult dat dit een vreemde dochter was van een ander gellachte/ende dat door Godts wet sulcke houwelijckē verboden werden / soo heeft nochtans des iongheliucx ongedurige begheerte zijn ouders verwonnen/alsо dat hem die dochter ten houwelijcke gheghenē werde. Als hy daer na dickmael zijn bruyt besocht / soo is hem onder weghen by gheualle eenen leeuw teghen ghecomen / nochtans en heeft Sampson van zynen ontmoet niet gheweken / hoe wel hy onghewapent was. ✻aer hy is der beesten toegheuaren/ ende met zynen handen heeft hy den leeu den muyl ghebroken/en het doot lichaem van dien leeu wierp hy in een hage daer by den wech. Na een deel dagen doen hy wederom den seluen wech wandelde / soo heeft hy bevonden datter eenen swerm byen honich maeckten in des leeus bosch/ ende nemende daer af

Die bybel seydt in des leeus muyl.

dry

Die bybel seyt dy hy dit honich seine adt/ eñ eē deel ūē ontgat.

dry stucken van honichraten / heeft hy die met zijn ander giften zijnen lieue geschöcken. Daer na heeft hy die borghers van Thāmna ter buyloft ghenopt/ die welcke om dat sp des ionghe mans cracht ontsaghen/ hebben hem om der eeren wille dertich iongelingen ghegheuen van zijns ghelijcke die hem volgen souden/ beuelende henlieden dat sy wachtē souden dat hy gheen stout feyt en bedreue. Als dan die ghenoyde gasten vrolijck werdē ghelijck dat plach/ heeft Sampson ghesept dat hy zijnen mede gheselle soude een vraghe te voren legghen/ eñ by also sy die binnen ses dagen conden berechten / soo soude hy elcken een linen hemde eñ eenen rock gheuen. Die welcke eens deels om datse wilden oock voor verstandich gehouden wesen/ ende oock meer om dat haer die winninghe wel aenstont/ hebben hem ghesepdt dat hy die vraghe voortbrenghen soude: ende Sampson heeft ghesept. Wt den verslinder is spijse gecomen/eñ wt den wreeden soetichept. Als die gesellen in dese vraghe te verclaren dry daghen ghearbeyt hadden/eñ niet en vorderden/so zyn sy die ionghe dochter aen gegaen / van haer met bidden ende dreyghementen begheerende dat sy dit secreet van haren man wilde vernemen/eñ henliedē te kennen gheuen. Maer Sampson eerstmael eenen tijt haer smeeckingen niet achtende / heeft haer ten laetsten die gheheel sake vanden leeuwe te kennen gheghe uen/eñ waer af hy die honichraten ghecregen hadde doen sy niet op en hiel van bidden/eñ al weenende seyde dat hy haer niet lief en hadde. Eñ sy heeft den ionghelinghen alle dese dingen ghemelt. Als dā den ghesetten dach comen was dat sy die vrage souden berechten/ende sy voor der sonnen onderganck vergadert waren/so hebben sy ghesept. Daer en is niet wreeder dan eenen ontmoetten den leeu/eñ int smaken niet soeter dan honich / waer op Sampson oock ghesept heeft: eñ oock niet bedriegelycker dan die vrouwe/die v lieden mijn vrage verclaert heeft. Niet te min heeft hy henlieden betaelt tgene dat hy beloeft hadde/berooueude sommighe Ascaloniters/ die hy ghelucke ouer wech hem tegē quamē. Maer hy was gram op zijn huysvrouwe/ eñ ontboot haer dat sy haer dingen houden eñ besorghen soude. Eñ dat meysken van hem versmaet zijnde/om hē ook te tergen/heeft ghetrout eenen van zijnen medegesellen/die haren eersten houwelijck hadde ghemaeckt. Door dese smadelijckept werde Sampson soo ghestoort / dat hy voor hem nam dit te wreken ouer die gheheel natie der Palestijnen. Ende midts dat doē den oogst tijt was als het coren rijp is/ soo heeft hy gevanghen dry hondert vossen/ende heeft berrende fackelen aen haren steert gebonden ende also heeft hy die laten loopen in der Palestijnen ackerlanden. Eñ als dese vossen ouer al liepen/ so verbranden sy alle die coren vruchten by na op eenen corten stont. Als die princen der Palestijnen dit vernomē hebbē/ eñ oock mede verstaen wt wat saken Sampson beroert was gheweest sulck feyt te doen/soo hebben sy ruyters daer toe in Thamnam gesonden/ ende zijn huysvrouwe met haren magen hebben sy eerstmael beschuldicht/als oorsake van dese schaden/ eñ daer na die al leuende openbaerlijck verbrant. Maer na dat Sampson een groote moort ghedaen hadde onder die Palestijnen / is hy gaen woonen te Aetam/ welck is een seer sterche steenrootse / gelegen int geslachte van Juda. Eñ die Palestijnen hebben dat heel Judas geslachte best reden. Maer als die van Juda haer baden dat sy die oorloge wilden laten/ senghesien dat sy in Sampsons mis daet niet schuldich en waren/ende oock henlieden niet vercort en hadden int betalen vanden iaerlijcxschen tribuyt/so werde haer gheantwoort dat sy van dit misdaet niet en souden ontslagen werden/tē ware dat sy Sāpson henlieden ouerleuerden. Die van Juda begeerende dit quaet vermoeden van henlieden te keeren zijn met dry duysent ghewapender mannen aen die steenrootse gecomen/ Sampsonem beschuldigende ende straffende dat hy met zijnen quaden daden die Palestijnen vergramt hadde/ ende opgeruct teghen die Hebreeusche/ die welcke aldus ghetercht zijnde / wel lichtelijck den heelen Hebreeusschē volcke souden groote schade moghen doen / segghende voorts dat sy daer gecomen waren om hem ghevanghen den Palestijnen ouer te leueren / begheerende dat hy haer dit liet doen met zijnen consente. Sampson dan eenen eedt van haerliedē/ nemende dat sy hem anders niet doen en souden / dan alleenlijck hem den vpanden leuerē / is vander steenrootsen afgecomen/gheuende hem seluen in des volcks macht die van zijnen geslachte waren / die welcks hebben hem eerstmael met twee zeelen gebonden/ also ghelepdt om hem den Palestijnen te leueren. Ende als sy gecomen warē tot een plaetse die doen ter tijdt onbekendt ende onghecht was / maer nu door Sampsons feyt vermaert is ghewoorden / ghenoempt kake / ende si niet verre en waren van der vpanden heyrlegher / ende hem die Palestijnen teghen quamen gheloopen/groot ghecrijsch makende van blijschap / om dat sy tot haer mepninghe comē waren/soo heeft Sampson haestelijck zijn bandē in stucken ghebroken/eñ grijpende eens ezels kake oft kaecx been dat hy daer by gheualle voor zijn voeten vant/is sterckelijck geuallen onder het midden zijnder vpanden/met deser kaken slaende alle die ghene daer hy aen comen mocht/also dat hy ontrent duysent mannen van dien doot ghesla ghen heeft/ ende dander heeft hy wt vreesen doen te rugghe keeren. Maer doen hy van deser victorien hem te vele verhief/eñ ondachtich welende der hulpen Godts/hem seluen gheheelijck toe schreef dat hy alleen gewapēt met een caecxbeen der vpanden so grootē hepr verslagen ende verlaecht hadde/so is hem eenen grooten dorst ouercomen/waer door hy beledē heeft dat die menschelijcke crachten niet en zijn(hoe groot dat die ook zijn)strijuende Gode dese victorie toe/ hem ootmoedelijc biddende dat hy hē dese hoochmoedicheyt vergaue/ende hem te helpē quame / verlossende hem wt dat perijkel zijns leuens. Ende zijn gebeden en hebben niet onrechtich geweest/ want daer berste terstont een ouervloedighe fontepne wt eenē steen. Eñ Sampson heeft die plaetse ghenoemt die kake/welck noch duert tot op den dach van heden. Nae desen strijt is Sampson (die Palestijnen niet achtende) ghecomen tot Gaza/ eñ is daer bleuen in een openbaer herberghe. Als die heeren der stadt vā Gaza dit hoorden/hebben si in die poortē wachters gheseldt / dat hy niet en soude moghen heymelijck wech gaen. Maer doen Sampson haer laghen te tijde vernomen hadde / is hy ontrendt der middernacht opghestaen/eñ heeft die doren vander poortē metten sloten eñ grendelen eñ ander gereetschappē afgherocken/eñ die op zijn schouderen ghenomen/ dragende die op eenen berch die bouen Hebron gheleghen is/eñ daer heeft hy die ghestelt. Maer corts daer na heeft hy begonst af te vallē van zijns lants wetten / ende vreemde manieren van leuen aen te nemen / dwelck hem van alle quade auonturen een beghinsel is gheweest. Want doen yp op een Pales-

Die bybel seydt dat ter eē fōteyn spröt wt eenen baecxbeē int ezels caecxbeen daer hy mede gestredē had de. Jud. 15

stijnsche ghemeyn vrouwe verlieft was Dalida genoemt/heeft hy zijn wellustichept genomen in haer versamen. Hierom zijn die heerlijckste der Palestijnen tot haer gecomen/met veel beloeften haer daer toe brenghende dat sy wt Sampson wilde vernemē die sake van zijn ouergroote cracht/waerom hy van zijnen vyanden niet en mocht verwonnen werden. Die vrouwe heeft dit aenghenomen te doene / ende ten eersten dat sy oorsake creech/so heeft sy die wyle hy met met haer weerschapte en boeleerde/zijn vroome feyten seer hooghelijck gepresen/met alder sealehept arbeydende om te weten waerom dat hy soo wtnemende sterck was. Maer Sampson noch wel by sijnen verstande/ beschyde die selue conste vā loosheden teghen haer/seggende: waer ick ghebonden met seuen slappe wijngaert rancken/ soo sal ick worden niet stercker dan anō menschen. Sy sweech meynende dat dit warachtich was/ eñ als sy hier af metten heeren van der stadt raet hadde gehouden/ eñ daer een macht ruyteren int binnenste van haren huyse verborghen was / soo heeft sy Sampson na dat hy wel gedroncken eñ ontslapen was neerstelijc gebonden alsoo sy van hem verstaē hadde. Daer na heeft sy hem opgewect seggende dat daer sommige waren die hem beuechten wildē. Eñ terstont heeft hy die bandē vandē rancken gebroken/eñ hem selue los gemaect eñ berept om te wederstaē. Die vrouwe doen ter tijt bedrogen zijnde / heeft corts daer na eenen anderen bequamen tijt gecregen/in den welckē sy met swaren clachten den man aen gegaē is/ seggende dat hy haer die hē seer lief hadde niet genoech en betroude/eñ voor haer verberch tghene dat sy aldermeest begheerde te weten/recht als oft sy niet en conde swijgen tghene dat haers liefs profijt niet en ware/by alsoo ander lieden tselue wilden. Maer sy werde doen oock wederom met delgelijcke versieringhe bedroghen / want hy haer seyde dat hy zijn cracht soude verlieſen/werde hy met seuen zeelē gebonden/want doen sy dat oock onderlocht hadde/so en heeft si niet gecregen dat sy begeerde. Ten laetstē doen sy sonder ophouden hem quelde / soo heeft hy ten derden male die vrouwe bedrogē seggende/ dat zijn hayr moeste in eenen droom gedraept zijn/eñ also die banden berept. Maer doen si bevont dat dit ooc niet warachtich en was/so heeft sy ten laetstē alle haer practijcken gebesicht / niet eer ophoudende vā biddē / tot dat Sampson door het bedwang van zijn aenstaende doot die hem van God toe geschict was/van die quellinge verwonnē werde/eñ ter liefden van desen vrouken zijns selfs secreet ghemeldt heeft/seggeñ. God besicht my/eñ ic(door zijn voorsienichept geboren) voede dit hayr mijns hoofts eñ hy heeft my verboden dat ick dat niet en soude afscheeren/wāt in dat hayr alle zijn cracht ghelegen was. Als die vrouwe dit geweten heeft/ soo heeft sy hem sonder sinen weten zijn hayr af geschoren/ende als hy aldus onmachtich was geworden/heeft si hē synen vyanden verraden/eñ gheleuert / doen hy hē niet meer en conde verweren oft beschermen. Die vyanden hebben hē blint gemaect/ eñ alsо gebondē weech gelept. Maer als dē tijt verliep/ eñ zijn hayr wederom groeyde/eñ die Palestijnen eenen iaerlijcken grooten maeltijt vielen / eñ die treffelijckste van henlieden in eenen tempel gheseten waren/ welcke dack op twee columnen ruste / so is Sampson daer gehaelt gheweest/dat sy den allendighen man bespotten soudē ouer maeltijt. Maer Sampson houdende voor zijn meeste allende dat hy hem ouer die bespotters niet wreken en conde / heeft den knechken daer hy af gheleyt werde gheboden dat sy hem soude laten stuyten aen die columnen / verlatende hem als oft hy vermoeyt hadde gheweest. Ende als hy aen die columnen gebracht was/so heeft hy alsoo gheslooten dat die om vielen/ eñ die gheheel timmeringe ooc dede vallē/waer mede dry duysent mēschē verslacht zijn geweest/eñ onder dander Sampson oock mede. Dit was het eynde van desen man/ nae dat hy die heerlijckhept hadde ghehadt twintich iaren/die seer wonderlijc was om die ouer groote vromichept zijns moets eñ zijns lichaems die hy ter verderffenisse zynder vyanden totten laetsten adem toe gebruyckt heeft. Want dat hy van eender vrouwen bedrogen is gheweest/ dat behoortmē der menschelijcker cranckheyt toe te gheuen/die seer ghenepcht is tot sulcke ghebreken. Anders is hy eewiger gedenckenissen weerdich ter saken van zijn vromichept. Sijn maechschap heeft zijn doodt lichaem wederom in zijn landt ghebracht / eñ dat begrauen by Sarazam/ in zijnder voor vaderen begrauenisse.

Die bybel seyt: dy hy seyde van seuē coorden van verschen zennē gemaect.

Seuen nieuwe zeelen die noyt ghebesicht en waren seyt die bybel.

✳ Hoe Heli ouerste rechter is gheweest. Vā Ruth Boos huysvrouwe/eñ hoe die sonen vā Heli inden strijdt verslaghen waren. Cap. xi.

NA Samplons doot heeft Heli douerste priester ouer Israhel regiment ghehadt. Eñ ten tijde van zijn heerlijchept isser een groote dierte gecomen in dat lant. Dwelck niet en heeft connen lyden Elimelech een borgher van Bethlehem / welck is een stadt des ghelachts van Juda. Maer hy heeft met hem genomen zijn huysvrouwe Noemi/ eñ haerder beyder sonen Chelion Eñ Maalon/ eñ is in dlandt vā Moab ghetrocken. Eñ als hy daer goede auonturе creech/soo heeft hy zijnen sonen tot huysvrouwen gegeuen vrouwen vā dien lande/ Chelioni een genaemt Orpha/ Maaloni een ghenaēt Ruth. Als dan thien iaer gheleden was / so zijn Elimelech met sinen sonen corts deen na dandere gheslorben/ door welck ongeual Noemi in ouergroote droefheyt gheuallen is/als verlaten van haren alderliefsten man eñ kinderē/ welcker by woonen si lieuer hadde/dan in haer stadt te woonen. Hieromme heeft sy haren sin verandert / eñ opgheseldt wederom in haer lant te keeren / want si hadde vernomen dat doen ter tijt in haer lant al ghebetert was. Maer haer behoude dochters en mochten niet lyden van haer te scheyden/eñ tsy oft zijt wilde oft niet en wilde si begeerden beyde met haer te gaen. Maer si wenschte henlieden eenen gelucksigeren houwelyck dan dien daer si met haer sonen in gheleeft hadden/eñ voorts in alle dingen voorspoedichept/biddende dat si bleuē daer sy waren/eñ dat si haer lant verlatende niet en souden haer allendighe behoude moeder volgen op een onseker auontuere / onderwijsende haerlieden dat in haer gheenen troost oft hulpe meer en was. Dese vermaninghe heeft Orpha gheuolcht / maer Ruth die gheenssins daer bijuen en wilde / heeft sy met haer gelepdt/om mede deelachtich te werdē der auontueren die haer comen soude. Als dese dan te samen ghecomen waren te Bethlehem/ soo heeftse Boos Elimelechs neue vaer ter herbergen ontfangen. Eñ doen Noemi van haren borgeren genaemt werde met haren name/soo seyde sy / veel rechtelijcker mocht ghy my noemen Maram/ want Noemi is int Hebreeusche soo veel te seggben als gelucksichept/ende Mara dueā oft bitterchept.

Cap. xiiij Ruth. i.

Ruth. ij.

✳ Als dan den oogst was/so is Ruth met oorloue van Noemi wt ghegaen om aren int velt te rapen/ om daer af voor haer seluen spijse te makē/ eñ by gheluckе quam si op Boos lant. Eñ als Boos corts

daer

daer nae ghecomen was / ende die ionghe dochter sach/heeft hy zijnen ackerman gheuraecht van haer wie sy ware. Eñ dese heuet zijdē heere al gesept dat hy een luttel daer voor van haer gehoort hadde. Eñ hy heeft haer seer ghepresen van haer liefde tot haer behoude moeder/eñ tot haren doodē man/ niet willende dat sy soude te vreden zijn met het rapen der aren/maer hy heeft haer oorlof ghegeuen voor haer seluen ooc koren te snijden soo vele als sy mocht eñ dat te nemen. Eñ hy beual zijnen ackerman dat hy haer dit niet en soude verbieden. Ende dat hy haer metten maepers noenmael eñ dranck geuen soude. ſMaer Ruth heeft den bij die sī van hem creech bewaert voor haer behoude moeder/eñ bracht haer die tsauonts mettē coren dat sy vergadert hadde. Noemi hadde voor haer ooc bewaert sommighe deelen van spijsen die haer die ghebueren ghesonden hadden. Voorts heeft sy haer behoude moeder vertelt wat Goos haer gheseyt hadde. Eñ als sy van haer gehoort hadde dat hy van haren maghen was/ eñ dat hy wt zijn goedertierenheyt by auontuerē haer besorgen soude/so is sy ooc op die nauolgende daghen met Goos mepsens wt ghegaen om aren te rapen. Eñ na een luttel daghen als die gherste ghedorschen was/is Goos op zijn lant gecomen/ ende sliep inden dorsch vloer.

✕ Als Noemi dit vernomē heeft so dachte sy dattet haerder beyden profyt soude wesen dat Ruth by hem sliep. Eñ sī heeft Ruth daer gesondē om aen zijn voeten te slapē. Ruth (mits dat haer dochte onbehoorlijck haerder behouder moeder niet onderdanich te wesen) heeft ghedaen dat haer bevolen was. Eñ Goos en voelde dat ten eersten niet/ om dat hy seer vast sliep. ſMaer ontrent der middernacht ontspronck hy/eñ benont datter een by hem sliep/eñ hy vraechde wie sy ware. Sy seyde haren naē/seggēde dat sy zijn dienaersse was onder zijn macht. Goos heeft doē ghesweghen: maer smorghens vroech eer die luechten ten wercke op stonden / heeft hy haer gewert eñ geboden dat sy soo vele ghersten nemen soude als sī dragen mochte/eñ also wederō gaen tot haer behoude moeder/eer yemant saghe dat sy daer geslapen hadde/want men behoort sulcke rumoerē te verhoeden/bysonder als die van niet / niet en comen/maer dit is mijnen raet. Ghy sult(seyde hy)hē dragen die naerder is dan ic/oft hy u begeert tot een huysvrouwe/eñ by also hy seyt iae/soo suldy hē volgē. ſMaer ist dat hy u niet en begeert/so suldy myn wettighe huysvrouwe zijn. Als Ruth dese woorden wederō gebootschapt heeft haerder behouder moeder/so hebbē sy beyde goede hope gehadt/dat Goos haerlieder saken besorgē soude. ſMaer als Goos dā ontrent den middach wederō ghecomen was in die stadt/so heeft hy der stadt doen vergaderē/eñ terstōt heeft hy Ruth eñ dien neue daer doen halen. Als die gecomen was/so heeft Goos tot hem gheseyt. Siet ghy besidt het erfdeel vā Elimelech/ eñ zijnder kinderen: die ander beleedt terstont dat hyt besadt/eñ dat by rechte van naesten maechschappe. Hier op seyde Goos: hierom ist van noode dat ghy die wetten sult houden/niet alleen cens deels / maer in alle dingen doen na dwtwijsen van die. Siet hier is een vrouwe/die de wet u gebiet te trouwē/ by also ghy begeert die erffenisse der ackerlanden te behouden. ſMaer hy heeft Goos het recht vā dit erfdeel eñ vāder vrouwen ouer gegeuē/aengemerckt dat hy ooc na mage was vandē gestoruene/seggende dat hy eē huysvrouwe ende kinderen hadde. Dit heeft Goos voor den raet in kepte van rechte ghelept, beuelende

Ruth. 4. staet clarijc dy hyt niet en besadt / mer dat hē genraecht werde off hyt coopē wilde vā naerderschap aen Ioken dy Noemi zijn nichte derechte.

der vrouwen dat sy gaen soude tot dien man/eñ na die wet hem zijnen schoen soude wt trecken / eñ diē in zijn aensicht slaen. Als dit ghedaen was/so heeft Goos Ruth ghetrout. Ende alst een iaer ouerleden was/so hebben sy een manlijck kint gecreghen / het welck Noemi gevoetert heeft/ noemēde dat Obed/ door der vrouwē raet/ō dat dit haer in haer ouderdō dienen soude/want dit woort Obed in Hebreeusche is so veel te segghen als dienende. Van Obed is gecomen Jesse/ende van desen die Coninc Dauid/die zijnen nacomers het Coninckrijck achter ghelaten heeft/tot eenentwintich geslachten toe duerende. Die dyoswe spoude hē in zijn aensicht/mes mtt den schoen en sloech sy niet. Siet Ruth. 4.

✕ Dese dinghen van Ruth heb ick moeten seggē/ willende Gods macht thoonen/den welcken licht is ooc ghemeyn slechte menschen te brenghen tot seer groote staten van eeren / alsoo hy Dauid ghebracht heeft totten coninclijcken staet, die van middelbaer ouderen geboren was.

✕ ſMaer mids dat te dien tyden der Hebreeuscher saken achterwaerts ghinghen/ hebben sy oorloghe aen genomen teghen die Palestynen/om dese sake. Heli d'ouerste priester hadde twee soonen Ophni ende Phinees. Dese teghen alle recht eñ behoorte wilden alle dinghen vrijlyck doen nae haren wille/ende niet te vreden wesende met die eerlijcke offeranden/en wachten sy haer ooc niet van te rooven. Ock ontsetten sy die vrouwen van haer eere/ met gewelt oft met ghiften/ die wt deuotien tot die heylige plaetse quamen/ alsso dat haer leuen heel gelijck der tyrannen was. Dese onbedwongē archeyt der ionger mannen/mispriesen haer vader ooc/ seer grootelyck altijt verwachtende Gods wraeke/ende her volck nam seer swaerlyck. ſMaer na dat Godt die verderffenisse eñ doot van desen ionghen mannen haren vader Heli/eñ Samueli dē propheet die noch een kint was hadde te kennen gheghenen/ soo beweende hy zijn sonen anders niet dan oft sy nu doot hadden geweest. ſMaer eer ick van desen slach (daer sy in verslaghen zijn) segghen sal / so moet ick eerstmael sommighe dinghen vertellen van desen propheet. Cap. xv. 1. Reg. 2.

✕ Helcana is gheweest een Leuyt/ een edel man van geslachte/woonēde in Ramatha/welck eē stadt is der Ephiemiters/ eñ dese hadde twee huysvrouwen/Annam eñ Phenennam/ende van dese laetste creech hy kinderen/niet te min hadde hy dander ooc lief / hoe wel sy onvruchtbaer was. Dese ghecomen zijnde tot Silo om sacrificie te doen/ daer doen ter tyt Godts takernakel was (alsoo wy voorsept hebben) eñ hy van dier spijsen zijnen huysvrouwen en kinderen deelē gedeylt hadde / so werde Anna weenende/siende der ander huysvrouwen kinderē met haer moeder sittende/daer door aenmerckende haer verlatenheyt eñ eenichept. Ende als sī haers mans troostinge niet ter herten en nam/so is sy int tabernakel ghegaen om Godt te bidden/eñ hem een ghelofte te doen/te weten / dat sy (by alsoo haer die onvruchtbaerheyt af ghenomen werde/ eñ sy moeder werde)haren eersten sone Gode soude heyligen eñ offeren tot zijnen dienste/eñ dien niet op voeden na die ghemeyn maniere Als sy aldus seer langhe bidnende bleef/so heeft Heli douerste priester haer gadē ghesiagen/die voor het takernakel sadt/ende beual haer dat sī weth ginge/meynende datse al dröcken was. Eñ als sī antwoorde dat sy water dranck/ maer dat sy bedroeft was om dat sy gheen kinderen en hadde/ eñ daer om van Gode begheerde een remedie tegen die onvruchtbaerheyt/so heefe hy haer goedē moet ghegheuen / belouende haer dat sy door 1. Reg. 1.

Gods milde gaue eenen sone crijgen soude. Ende doen is sy eerst violijck tot haren man wederom gegaen/nuttende die spijse die sy te voren van bedroeft heden niet en hadde connen eten. Ende nae dat sy in haer stadt wederom ghecomen was/heeft sy terstōt begonst kint te draghen/ eñ daer na als den tijt des barens aen quam/heeft sy eenen sone gebaert/noemende dien Samuel/recht oft men seyde/van God begheert. Ende als die ouders wederom na het tabernakel ghecomen waren om Godt te danckē voor den sone die sy ghecreghen hadde/eñ om sacrificie te doen/oock mede brenghende haer thienden/ so heeft die vrouwe haerder beloften schuldich wesende/het kint Heli ghelcuert Gode gheheylicht / om een propheet te worden. Hierom liet hy oock wassen het haer zijns hoofts/en hy en dranck niet dan water/ eñ hy woonde by die heylige plaetse/ tot weler dieſt hy op gheuoestert werde. Daer na creech Helcana noch ander sonen van Anna/eñ dry dochteren. Eñ als Samuel twaelf iaren oudt was/heeft hy begōst te prophetteren.

1. Reg. 3. ✻ Want op eenen nacht als hy sliep/heeft hē God gheroepen by zijnen naem. Eñ hy meynende dat hy vanden ouersten priester geroepen was / is tot hem gheloopen. Eñ als die seyde dat hy hem niet geroepen en hadde/so heeft Godt tselue wederom totten derden male ghedaen. Doen heeft Heli die sake beuroedende gheseyt. Myn lieue sone Samuel/ic heb gheswegen also ick te voren dede:maer Godt roept v/daerom antwoort hem / dat ghy daer tegenwoordich zijt. Aldus doen hem Godt wederom riep/soo vraechde Samuel wat hem beliefde gedaen te hebben/presenterende hem selven bereyt tot zijnē dienst. Doen heeft Godt gheseyt. Aenghesien dat ghy hier bereyt zijt/so hoort/dat den Israelitē meerder schade nakende is / dant wel gheloouelijck is / ende dat Helijs sonen beyde op eenen dach steruen sullen/eñ dat myn priesterschap sal vertrecken in Eleazarus familie/want Heli heeft zijn kinderen lieuer gehadt dan mijnē dienst/ dwelck hy tot haren profijte niet ghedaen en heeft. Als die ouerste priester dese Gods antwoorde van Samuel ghehoort hadde/midts dat hy hem by besweringhe daer toe dwanck/ want hy anders hem niet en soude hebben willen bedroeuē/ so heeft Heli doen noch sekerder verwachten ghehadt van zijnder kinderen doodt. Maer Samuels glorie wies altijdt meer eñ meer/midts dat die naer volghende geschiedenissen bethoonden dat alle zijn propheciен warachtich waren.

Cap. xvi. 1. Reg. 4. ✻ Ontrent den selven tijt hebben die Palestijnen een oorloochsche heyrvaert aen ghenomen tegen die Israheliten/eñ hebben haren legher ghemaeckt by die stadt Aphec/eñ als haer daer niemant teghen en quam/zijn sy voorts getrocken. Eñ ten laetsten als sy te strijde zijn ghecomen / hebben sy ontrent vier duysent Hebreeusschе verslaghen / eñ die andere al veruaert wederom in haren legher gedreuen. Hierom want den Hebreeusschen dochte dat haer dupterste perijckel aencomende was/ hebben sy gesonden aen den ouersten prieſter/ ende den raet der ouderen/haer biddēde dat sy Godts arcke int heyr lieten brenghen / dat sy betrouwen hebbende op haer teghenwoordicheyt haer vpandē mochten verwinnen/niet wetēde dat God die het vonnisse eens gegeuen hadde dat sy soudē verwonnen werdē/meerder was dan die arcke/diemen om hem eerē moeste. Aldus is die arcke int heyr ghecomen / eñ met haer des ouerste prieſters sonen/den welcken haer vader beuolen hadde/waert dat sy leuende bleuen na dat die arcke verloren werde/dat sy nemmermeer voor zijn oogen meer en quamen. Eñ Phinees deen van desen/bediende doen het ouerste prieſterschap/mits dat zijn vader hem die eere ouer gaf / om dat hy te oudt was. Die Hebreeusschе hebben oock grooten moet ghecreghen van die arcke/ mepnende dat daer in die victorie gheleghen ware/eñ daer tegen vreesden haer vpanden oock dat die arcke den Israheliten soude beschermen/maer d'auontuere heeft haer lieder beyder verwachtinghe bedroghen/ want nae den strijt so is die victorie die de Israheliten hoeptē te crijghen/ den Palestijnen ghecomen. Ende die schade die de Palestijnen vreesden te crijgen/hebbē die Hebreeusschе gheleden / waer door si bevonden hebben dat sy te vergeefs haer hope op die arcke gestelt hadden. Want ten eersten ghedruysschе oft aēstoot werden sy ter vlucht af ghekeert / waer in sy dertich duysent menschen verloren/ onder die welcke des ouerste prieſters sonen oock doot ghebleuen zijn/eñ die arcke quam oock in der vpanden macht.

✻ Hoe dat Heli na dat hy gehoort hadde van zijnder sonen doot / eñ dat die arcke ghenomen was wt zijnen setel doot is ghenalleh. Cap. xij.

Als dan een iongelinck van Gethlehem gheboren/die nauweliger leuende wten strijde ontcomen was/die bootschap bracht in Silo van dese nederlaghe/eñ hoe die arcke ghenomen was/so werde die gheheel stadt vol druckr. Eñ Heli die ouerste prieſter die aen dander poorte hooghe sadt/hoorende dit ghekarm/eñ ghehupl / creech vermoeden alst was/dat den zijnen eenich quaet gheschiet was/ ende hy heeft den ionghelinck tot hem doen halen. Eñ als hy dauontuere van den strijdt gehoort hadde/ so heeft hy dit verlies so wel vanden rupters/als vā zijnen sonen lijdtsaemlijcken genoech geleden/aengesien dat hy door Gods propheciē dit te voren wel gheweten hadde/want die dingen diemen niet verwacht en heeft pleghen veel meer te beweghen. Maer doen hy verstont dat die arcke oock in der vpanden macht ghecomen was/ soo werde hy van dit onverhoet quaet so verslaghen / eñ so onverduldich van droefheden/ dat hy viel wt zijnen hooghen setel/eñ gaf zijnen gheest/int acht en neghenste iaer zijns leuens/eñ int veertichste iaer zijns regiments oft ouerheyts. Op den selven dach is oock gheslorben Phinees hupsvrouwe / die vanden twee sonen was/want sy niet en conde te leuen blijuē na haers mans quade auontuere. Eñ si baerde een kint van seuen maenden, dwelck nochtans leefde / dwelc om die schande die sy ghecreghen hadden ghenaempt werde Icaboth/welck woort by den Hebreeusschen schande beteeckēt. Dese Heli heeft deerste wt Ithamars familie die Aarons ander sone was douerste prieſterschap ghecreghen. Want te voren was dit prieſterschap in Eleazarus familie/ dwelck die sone na zijnen vader van hant te handt ontfinck. Want Eleazarus gaf dat ouer zijnen sone Phinees/dwelc terstont daer na zijn sone eñ nacomer Abiezer sinen sone Boeee achter ghelaten heeft/eñ van desen heuet Ozi zijn sone ontfanghen / na den welcken Heli het prieſterschap ghecreghen heeft/ daer wy nu af spreken/dwelck sijnen geslachte bleef tot Salomons tijde toe/alst wederom tot Eleazarus familie quam.

✻ Hier eyndt dat vijfde boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✻ Hier

Hier beghint die tafel des sesten boeckx vander Joden oude gheschiedenisse.

HOe die Palestijnen door een pestilencie ende dierte bedwonghen waren die arcke den Hebreeusschen wederom te senden. Cap. J.

Van die victorie die die Israheliten hebben ghehadt teghen die Palestijnen door Samuhels ghelepde. Cap.ij.

Hoe Samuel (als hem door ouderdō zijn crachten kaelgeerden) synen sonen het regiment der ghemeynten beual. Cap.iij.

Hoe dat volck misnoegen hebbende int leuen vā Samuhels sonen begheerde datmen haer eenen coninck gaue. Cap.iiij.

Hoe Saul door Gods beuel Coninck ghemaeckt werde. Cap.v.

Hoe Saul groote victorie creech teghen die Ammoniters. Cap.vi.

Hoe die Palestijnen die Hebreeusche bestreden hebben/eñ verwonnen zijn gheweest. Cap.vij.

Van Sauls victorie teghen die Amalechiters. Cap.viij.

Hoe Samuel die Coninclijcke heerlijckheyt Dauid ouerghegeuen heeft. Cap.ix.

Van een nieuwe oorloghe der Palestijnen tegen die Hebreeusche/daer Dauid Goliath bestreedt. Cap.x.

Hoe Dauid eenen sonderlinghen camp sloech teghen Goliath/eñ hoe die Palestijnen daer nae verslaghen werden. Cap.xi.

Hoe Saul hem verwonderde van Dauids vromicheyt/ende hem zijn dochter een houwelijcke gaf Cap.xij.

Hoe die Coninck Saul ghearbeyt heeft om Dauid te dooden. Cap.xiij.

Hoe Dauid somtijts des coninckx listighe iaghen nauwelijcx ontcomen is/eñ hoe hy den seluen tweemael in zijnen handen creech/ maer nochtans hem niet en wilde dooden. Cap.xiij.

Hoe die Hebreeusche vanden Palestijnen door eenen grooten strydt verwonnē werdē / daer Saul die conine met zynen sonē vromelijc strydende verslaghen zijn gheweest. Cap.xv.

✳ Hier eyndt die tafel des sesten boecx vander Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint dat seste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✳ Hoe die Palestijnen door een pestilencie eñ dierte bedwonghen warē die arcke den Hebreeusschē wederom te senden. Cap.J

Als die Palestijnen die victorie tegen die Hebreeusche ghecregē hadden/eñ die heylighe arcke genomē was (alsmy voorsept hebben) soo hebben sy die merten anderen rooven te Azoten ghedragen/ ende die ghestelt in Dagons haers Godts tempel/onder die gift offeranden. Maer des anderē daechs smorgens comende daer om haren Godt te aenbidden/ hebben sy beuonden dat hy van sinen stoelsel gheualle was/eñ lach plat neder op zijn aensicht voor d'arcke/dwelck die Palestijnen noode lyden/stelden hem wederom in zijn eerste plaetse. Maer doen sy dickmael daer comende haren Godt altijt vonden plat neder ligghende/ als aenbiddende die arcke/soo is dat volck seer verwondert/ende oock heel ontstelt gheweest. Daer na isser een swaer pestilencie ghecomen opt lant ende die stadt van Azoten/want sy werden beuanghen van het roode melisoen/daer si af stonden met grooter pijnen/den sommigē werden het binnenste verarghert/ende vander siecken also vertepit / dat sy die wtspouden. Ende het landt crielde vol muysen/die alle dinghen verdonen/ ende het koren ooc niet en spaerden / noch die ander vruchten. Als die van Azoten met dese allendicheden verdurt warē/ eñ die niet meer en mochten lijden/so hebben sy verstaen dat die arcke die sake was/eñ dat henlieden eē deerlijcke victorie woo gheweest met sulcken rooven. Hierom hebben sy ghesonden tot die Ascaloniters / begheerende dat sy die arcke in haer stadt wilden vervoeren: die welcke seer geerne der Azotenaers begheerte gheuolcht hebben / eñ met grooter begheerten die arcke tot haer genomen. Eñ terstont zijn sy geplaecht geweest met die selue plagē daer die van Azoten mede ghequelt hadden gheweest. Want met der arcken werden die allendicheden mede vervoert. Aldus is sy van daer ooc tot ander volck ghesonden/daer sy ooc niet blijven en soude: want sy ooc ghequelt wesende van die selue doodelijcke sieckten/die arcke voorts sonden tot die naeste steden. Ende in deser manieren heeft die arcke vijf steden der Palestijnen al om doorwādelt/ rechts oft si van elcke stadt eenen tribupt van plaghen hadde geeyscht / voor die oneere die sy Godt daer in gedaē haddē/welcke steden door so veel plagen heel verslagen wesen zijn den anderē eenē spiegel geweest/ dat sy die arcke niet en wilden ontfanghen / die sulcken loon gaf voor haer logys oft herberghe. Siende dan datter anders geenē raet meer en was/dan dat sy die in eenighe goede maniere die arcke van haer mochten wech senden. Als dan die princen der vijf steden vergadert waren/te weten/ van Geth/Accaron/Ascalō/Gaza/ eñ Azoten/ sochten sy raet watmen best doen moest. Eñ ten eersten dochtet haer goet datmen die arcke soude wederom senden tot haren volcke/aengesien dat Godt wrake dede om dat dese arcke ghenomen was/ midts datter so veel plaghen in dat lant gecomen waren die de menschen eñ ackerlanden sonder ophouden verdonen. Daer waren ooc sommige die hier teghen seyden/seggende dat dit deser ghecroosder arcken niet toe te schryuen en ware. Want waer dese van soo groote cracht/oft hadde God die geheelijc weert ghehadt/soo en soude hy die nemmermeer hebben laten comen in sulcker menschen handen die van verschepden gheloone ende godtsdienst waren / radende daerom dat sy lieden dese quade auontueren souden goets moets lijdē ende also dencken/dat alle dese dinghen nerghers af en quamen dan vander natueren/die welcke pleech den lichamen / den landen/spruyten/ende den anderen dinghen die onder haer macht staen by seker verloop van tijden aldusdanighe veranderinghe in te brenghen. Maer den raet eñ sin der menschen die van meerder wijsheyt gehouden waren/die ooc schenen beter dinghen te seggen ten propooste verwan eñ werde voor best gehouden: Want dese en raden niet datmen die arcke soude wederom senden oft ooc behouden/ maer datmen voor die vijf steden soude vijf figuerlijcke guldē maeckselx Gode offeren tot een teecken eñ getuygenisse vā danckbaerheden/ dat sy door zijn ghenade behouden waren van die plaghe / die sy door menschelijcke remedien niet en mochten ontgaen. Eñ dat daer toe ooc souden gedaen werden/

so veel gulden mupsen sulck als die waren/ die dackerlanden verdoruen hadden. Eñ als alle dese dingen in een kistken besloten waren / eñ op die arcke ghelept/datmen haer dan eenen waghen soude maken / eñ aen dien waghen coepen spannen die coets ghecalft hadden/haer calueren thups opsluptende/ dat sp der moederen gheen letsel en soudē wesen/eñ om dat die coepen wt verlanghen van haer ionghe calueren te meer haesten louden. Ende datmen dā desecoepen den waghen treckende brenghen soude op een breede plaetse daer dry weghen vergaderen/ ende datmen die daer soude laten/ om te gaen werwaerts dat sp wilden. Eñ by also die naer der Hebreeusscher lant keerden eñ derwaerts ginghen/soo geloofden sp dat die arcke een sake hadde gheweest van alle haer allendicheden/maer waert sake dat sp elderwaerts trocken/so soudemen die wederom halen vanden wech / houdende dit voor een ontwyfelyck bewijs eñ teecken datter geen macht in d'arcke en was. Desen raet is in alle manierē voor goet gepresen/den welcken sp oock terstont hebben metten wercken volbracht. Eñ als sp berept hadden die dingen die wp vore ghesept hebben / ende den waghen ghebracht op een plaetse van dry weghen / eñ dien daer ghelaten hadden / so zyn sy achterwaerts wech ghegaen.

✠ Van die victorie die de Jsraeliten hebben ghehadt teghen die Palestinen door Samuels ghelepde. Cap. ij.

1. Regū. 6. ALs die coepen dan den warachtighen wech inghegaen waren/ende die recht wt ghinghen als oft sy ghelepdt hadden ghewees/so volchden die princen der Palestinē begerende te weten waer toe sy comen souden/eñ waer den wagen stil houdē soude. Daer is een wijdt oft clepn stadt int ghestach te van Juda Bethsam ghenoemt. Als die coepen dan tot daer ghecomen waren/ so en syn die niet verder vooris ghegaen/ hoe wel dat sy daer een schoon plat lant voor haer hadden. Maer sy hebben den waghen daer stil houden staende / tot welc vreemt besienset die lieden vandper steden ter stōt met groter blyschap gheloopen zyn. Want aengesien dat doen somer was/eñ die lantvruchten vanden velde te hoope ghedraghen werden/ soo hebben sp (als sp darcke saghen) van blyschappen haer werck wt haren handen gheworpen haestelyck loopende tot dīē waghen. Eñ daer na als sp die arcke daer af ghenomen hadden / eñ dat kistken daer die figueren ende die mupsen in waren / hebben die ghestelt op een steenrootse die daer hooc wt stack op dat velt/eñ als sp daer slachofferanden ghehaelt hadden / ende sacrificie ghedaen / so hebben sp vreylycke ende ryckelycke weerschappen daer ghehouden/ende den waghen metten coepen Gode tot eenen heelen brantoffer gheoffert: Dwelck als der Palestynen princen gesien hebbē/zyn sp wederom na haer lant gekeert. Maer Gods verbolghenthept is haestelyc ouer die Bethsamiters ghecomen / vanden welcken hy sleuentich mannen verslagen heeft/om dat sp die geen priesters en waren met ongheplichde handen hadden die arcke doorren aentasten oft hanterē/het welc die blyschap der lieden van dier stadt eensdeels gemindert heeft/ eñ dat so veel te meer om dat sp haer volck verloren hadden niet door die natuerlycke gesette doot/maer door Godts wrake/waer om sy haer selven oock hebben voor onweerdich gehouden/om die arcke te herbergen/eñ hebben boden ghesonden aen alle die Hebreeusche/om henlieden te vercondighen dat die arcke vanden Palestynē wederom gegheuen was. Ende als sp dit vernamen/soo hebben sp die veruoert tot Cariathiarim/welck is een stadt by Bethsam gheleghen / eñ daer hebben sp die ghestelt ten hupse van eenē Leuyt Aminadab ghenoēt/ die vermaert was vā godvruchtichept eñ rechtuaerdichept /denckende dat sulck hupse bequaē was / om dit heylichdom te logeren / daer die rechtuaerdighe man zyn wooninge hadde/ die sorghe vander arckē werde sinen sonen bevolen / dwelck sp twintich iarē lanck met grooten lof deden / want soo veel iaren bleef die arcke te Cariathiarim/die maer vier maenden vanden Palestinen gheboudē en was gheweest

Jnt 7. cap. Regū staet dat hy bouē dese sleuētich mānen/noch verstoech vyftich duysent vā het ghemeyn volck.

✠ Als volc dan dese gheheel twintich iaren lanck hem seer deuotelyck stelde tot bidden ende sacrificie doen/ende groote naerstichept bewees totten godsdienst eñ religie so heeft die propheet Samuhel haer goetwillichept bemerckende ghedacht dat hy een oorsake eñ bequamen tyt vonden hadden om haer te vermanen eñ te verwecken tot die vryhept/eñ die goede dinghen die daer na volghen / zyn redene eñ sermoō voeghende na den tyt eñ profyt. Dus heeft hy die aenghesproken by na in deser manieren. Cap. vj.

✠ Ghy Jsraelytsche mannen aenghesiē dat onse vpanden sonder ophouden ons seer lastlich zyn / eñ Godt beweecht door v lieder gebeden beghint ghenadich te sine/so yst vā noode die vryhept te soeckē/ niet alleen met begheertē oft ghebedē/maer met alle onse crachten daer toe arbeydende dat wp die ten laetsten ooch mochten crygen. Hierō wacht v dat ghy door v lieder manieren van leuen niet onweerdich en wort deser vryhept/maer een pegheliyck oefsene voor hem selven die gerechtichept. Eñ alle sonden tsi ghebreken wt v herte sluptende keert v suyuer mepninghen tot Godt/eñ vlyt ghestadelyck hē eerende/want als ghy dese dinghen doet/soo sullen v alle goede auontueren aen comen/eñ voor al een nieuwe vryhept eñ victorie vā onse vpandē/die welcke niet te crygen en zyn met wapenē noch met vromichept der lichamen/oft menichte der heyden/wāt Godt en heeft tot dese dinghen ghē loonē ghestelt. Maer der deuchtsaēhept eñ der rechtuaerdichept/ die vlieder hope niet bedrieghen en sal/wilt my ghelooven. Dese vermaninge heuet volcmet blyde aenroepinghen ontfanghen / presenterende haer selven bereedt tot alle dat Godt wilde eñ gheboot. Samuhel heeft haer gheboden dat sp verlamen souden in die stadt Maspha welc woort beteeckent claerschtich/daer hebbē si water ghescheppt eñ dat Gode tot dranck offer ghestort / eñ als daer eenen vastē ghestelt was/so hebben si Godt ghebeden. Ten is oock den Palestynen niet onbekēt gheweest dat die Hebreeusschen ontrēt Maspha vergadert warē/maer si zyn terstōt met een groot heyr daer ooc ghecomen/ hopende dat si henlieden onuerhoets souden moghē ouerualle. Waerom zyn die Jsraeliten veruaert tot Samuhel gheloopen vraghende van hem raedt in dese twyfelachtige sakē/oock niet verswyghende dat sp noch machts noch moets genoech en hadden om teghen so machtighe vpandē te strydē/daer si so dicmaels af verwonnen warē/segghende ooc dat sp gheerne souden rusten vā strydē by also dat wesen mocht/op dat niet schynē en soude dat si vā selfs in haer verderffenisse liepen/wāt si warē daer versaēt om te bidden eñ sacrificie te doene/ende om by eede ter oorloghen verbonden te werden/maer nw sp onbereedt ende onghewapent waren ouerualen haer die vpanden/also dat si gheen hope meer en hadden van dleuen te moghen behouden/ten ware dat God vanden propheet Samuhel verbeden welende/hen

lieden

lieden die nv in perijckel waren wilde in zijn hoede eñ beschermenisse nemen. ¶Maer Samuel geboot haer goeden moet te hebben/seggende dat Godts hulpe haer niet ghebreken en soude. Eñ als hy een suyghende lammeken ten offer ghedoot hadde/ soo badt hy God dat hy dese die in hē hoeptē beschermē wilde/eñ die wilde vry houden van der Palestijnen ghewelt/eñ dat hy niet en wilde ghedooghen dat sy wederom vanden seluen vpanden die nederlaghe souden liden. Door dese slachofferande is God seer crachtelijck verbeden gheweest/ eñ hy heeft daer tegen voordich eñ ghenadich gheweest / ghemerde henlieden een heerlijcke victorie. ¶Maer eer die vlãme dat sacrificie al heel vernielt hadde/ eñ het sacrificie noch niet voldaen en was/so hebben die vanden haer slachoirden ten stryde voor haer ooghen breedt aen gebracht/ meynende dat al gedaen was/ midts dat sy die Joden bevanghen hadden/doen si noch onbereedt waren ten stryde/eñ hy na heel sonder wapenen/want sy om stryden te dier plaetsen niet vergadert en warē. ¶Maer die Palestijnē werden al verre anders bestooten/dan sy gemeynt souden hebben/dae al hadt haer pemandt oock te voren ghelept. Want ten eerstē heeft die aerde onder haer voeten door Godts beuel ghebeeft/eñ aldus so wãckelden sy in haren ganc/midts dat haer voeten niet vast en terden/eñ sommighe van henlieden vielen oock in onuerstiende schoten der aerden. Daer werden sy van veel blixemen verschict/ eñ met vliegē de vieren werden haer handen eñ ooghen verblupstert also dat sy haer wapenen niet en conden ghehouden/stellēde alle haer hope in die vlucht. Eñ die wyle heeftse Samuel haestelijck ouerualle / veel van haerlieden verslaende/eñ dander veruolghende sonder ophouden totter plaetsen die Coreos genoemt is. Ende als hy daer een pale ghestelt hadde van zijnder veruolgingen eñ der vpanden vluchte/ die daer blyuen soude tot een victorie teecken/ heeft dien ghenoemt sterck / in een teecken der sterchept die haer van Godt gegeuen was tegen haer vpanden/die na desen strydt voortaen nopt meer en hebben dorren die oorloghe wederom opstellen. ¶Maer midts dat haer die vleese bedwanck eñ die memorie vander schaden die sy doen leden / hebben sy haer binnen haer palen gehouden. Door veranderinghe der saken is haer stoutichept ouer getrocken eñ gecomen tot haer verwinners. ¶Maer Samuel hier mede niet te vreden wesende / heeftse noch met veel stryden eñ slaghen so seer verdoruen tot dat hy deser natien hoeerdichept heel ghetemt hadde. Ende het ackerlant dat sy den verwonnen Joden afgenomen hadden/so breedt als dat ghelegen is tusschen Geth eñ Ascalon heeft hy met oorloghen wederom ghecreghen. ¶Maer die ander Chananeen hadden doen ter tyt vrede metten Israheliten.

✶Hoe Samuel (als hem door ouderdō zijn crachten faelgeerden) zijnen sonen het regument der ghemeynten beual. Cap.iij.

Cap.iij. 1.Reg.8. ALs Samuel dan des volcks staet wel geschickt hadde eñ hy vergaderinghen van recht te doen in seker steden ghestelt hadde/soo ghinck hy tot elck van desen steden tweemael tsiaers tvolck berechtē de/eñ langhen tyt besorchde hy voor al dat den ghemeynen staet des volcx soude na der vaderen wertē beschickt werden.

✶Daer na als hem douderdom so beswaerde dat hy zijn gewoonlycke dienstēn niet en conde gedoē/ heeft hy zijnen sonen die ouerhept eñ den last van den ghemeynen staet te regeren bevolen ende ouergegeuen/waer af doudtste was ghenoemt Johel/ ende die iongste Abia. Eñ hy beual henlieden dat deen soude rechter wesen/eñ te rechte sitten in Bethel/eñ dāder in Bersabee/deylende tvolc in tween/ eñ elcken vā desen rechters zijn deel volcks toe schickende. In dese kinderen is door een open exempel bewesen / dat die kinderen altydt niet gheboren en werden haren vader gheliyck/maer dat somtyts vā quade ouders goede kinderen/ als oock ter contrarie van goede quade gheboren werden. Want Samuels sonen verlatende haers vaders instellinghen eñ leeringhen zijn eenen seer verschepden wech in ghegaen / want sy door ghiften verargert werden/ eñ verdructen die rechtueerdichept/en int vonnissen aenlaghen sy meer haer gewin oft eyghen bate dan die rechtueerdichept. Daer toe leefden si oock ongebondelijck in onsuyuerheden eñ wellusten/versmadende so wel Godts als haers vaders wille/die geē dinck so seer en begheerde dan dat die rechtueerdichept mocht aldermeest groepen eñ macht hebben onder tvolck.

✶Hoe dat volck misnoeghen hebbende int leuen van Samuels sonen begheerde datmen haer eenen coninck gaue. Cap.iiij.

MAer het volck siende dat der ghemeynten sakē die door des propheets Samuels neerstichept eñ voorsienichept seer wel ghestelt waren / nv seer beghonsten te verualle door die onbedwonghenheyt eñ ongerechtichept zijnder kinderen/heeft daer groot misnoegen in ghehadt / eñ zijn tot Samuel haren vader geloopen/ die doen woonde in de stadt Ramatha/den welckē sy vertelt hebben zijnder soonen ongherechticheden / eñ dat hy van ouderdom cranck welende nv die saken der ghemeynten niet meer en conde bestieren also hy plach. Hierom baden si hem dat hy haer eenen coninc wilde kiesen eñ maken / die ouer tghe heel volck met machte mocht wesen / ende wrake doen ouer die Palestijnen/van dowecht dat sy haer dickmael ghedaen hadden.

Cap.iij. ✶Dese begheerte des volcks/ heeft Samuhelem seer bedroeft/midts dat hy om zijn ingeboren rechtueerdichept die coninclike macht niet lief en hadde/ want die te groot is. ¶Maer hy hadde groot behaghen int regiment dat bedient werde vanden beste mannen eñ raetslieden / wetende dattet gheen bequamer oft beter regimēt en was tot des volcx welvaert dan ditte. Eñ dit dinck heeft Samuhelem soo besorcht eñ beureest ghemaeckt/dat hy van sorghen noch eten noch slapen en conde / maer den heelen nacht hem in zijn bedde keerde eñ wende / veel dinghen te dier tyt in zijn herte ouerleggende. Als hy aldus bewreecht was/heeft hem God geopenbaert/ troostende hem dat hy des volcks begheerte niet en soude qualijck nemen/seggende dat dese schande eñ versmaethept niet so seer zijnen persoon aen ghinck als hemseluen/midts dat sy niet en wilden dat God alleen ouer haer soude coninck wesen/ eñ dat sy dit hadden begonst te versoecken van den tyt af dat sy eerstmael door zijn hulpe wt Egypten ghelept waren. ¶Maer niet langhe hier na (seyde God) salt wesen dat haer desen raet te spade berouwen sal / alst tghene dat ghedaen is / niet en sal moghen ongedaen werden/eñ dan sullen sy haer ondanckbaerhept te my waerts doemen eñ beclaghen. ¶Maer nv beuele ick v henlieden eenen coninck te maken / dien ick v wijsen sal. Eñ eer ghy dit doet suldy tvolck te vorē waerschouwē eñ vermanē hoe veel quaets dat sy haer seluen wt haer seluen een brenghen sullen. Eñ ghy sult voor haer lieden openlijck getuyghen

dat sy teghen uwen wil en sin haestelijck begheeren tecomen tot haers staets veranderinghe in een argher. Als Samuel dese dinghen ghehoort heeft/soo heeft hy die Joden te hoope geroepen des morgens vroech/haer belouende eenen coninck te make/daer toe segghende dat hy henlieden eerst wilde te voren seggen/wat dingen sy souden onder die coninghen moeten lyden/en in wat ongemake dat sy dan sullē moeten leuen. Hierom weet ten eersten(seyde hy) dat die coninghen u sullen af nemen u kinderen/en van die sommige sullen sy haer waghēdrijuers maken/en van dander ruyters te peerde en trauwanten en lackeyen. En capitepnē ouer duysent en ouer hondert knechten / en van dander sullen sy maken haer ambachters / en makers van haren wapenen en waghene / en andere gereetschappen. Daer bouen oock ackerlieden van harē landen lantbouwers en wijngaert grauers/en daer en is gheen werc dat die niet en sullen ghedwonghen werden te doene/ghelijck slauen die met ghelde gecocht werden. En van u dochteren sullen sy maken salauersse / en cokersse/en backersse/ ende tot ander diensten sullē sy die dwinghen/die die slaefvrouwen wt weese vā slagen doen moeten. Oock sullen sy u erffenissen u lieden af nemen/ en gheuen die haren trouwanten ende ghesneden camerlinghen/ ende u lieder cuddē van clepnen vee sullen sy gheuen pemanden vā haren volcke/wien haer dat belieuen sal. En op dat ict int corte segghen mach/ghy sult al te samen uwen coninck dienen met alle die u aengaen / anders niet dan oft ghy zijn huysslauen waert. En als ghy alle dese dingen lyden sult/dan suldy gedachtich wesen deser mijnder waerschouwinghe en vermaninghe: en ghy sult doot berou ootmoedelijck Godts bermhertichept aenroepen/dat hy u wille van die coninghen verlossen/maer hy en sal u ghebeden dan niet verhooren/maer hy sal u beden wepgeren ende laten u ghestraft werden tot een punitie van u lieder onwijse vermetelickheyt. Maer die menichte en hoorde na dese waerschouwinghe ende prophecien niet/en men en conde haer van haerlieden voornemen niet ghestellen/ midts dat syt al niet en achten dat Samuel tot haren profyte voorts brachte/maer sy praemden hem seere dat hy het sorghen van toecomenden tijden wilde laten varen / en haer eenen coninck maken/aengemerckt dat sy haerlieden niet en conden beschermen en wreken tegen haer vpanden sonder het regiment van eenen coninck/en dat niet vreemt oft onbehoorlyc en ware/aengesien dat alle die by ligghende volcken van coninghen gheregeert werden / dat sy lieden die selue maniere van ghemeyn regiment oock aen namen. Samuhel dan siende dat hy met alle zijn waerschouwinghen niet vele en vorderde / maer dat sy cryghelijck in haren sin bleuen/heeft ghesept. Gaet dan elc thupswaerts/ ende alst tijdt sal wesen sal ick u lieden tot my doen roepen/te weten/ten eersten als ick weten sal wpen u Godt gheuen wil tot eenen Coninck.

✻ Hoe Saul door Gods beuel coninck ghemaeckt werde. Cap. v.

1. Reg. 9. DAer was een man wten ghesslachte van Geniamin/edel van geboorte/ en van loffelycken manieren en leuen/Cis ghenaemt. Dese hadde eenen sone ghecheeten Saul / seer heerlijck van lengden/ en van ghedaente/ en oock van deslychen moede. Als dese Cis sonderlinghe wt ghecoren ezelinnē daer hy bouen dander beesten meest zijn ghenoechte in hadde verloren hadde/midts dat die van dander cudde af ghedoelt waren/so heeft hy zynen sone met eenen dienaer wt ghesonden om die te soecken. Maer als die zijn ghesslachte doorsocht hadde/ ende niet ghevonden/so is hy oock tot in dander gesslachten ghecomen. En als die nerghers ghesien en werden. so hadde hy opghestelt wederom te keeren / op dat zijn vader voor hem niet en soude besorcht wesen. Ende doen sy niet verre van der Stadt Ramatha en passeerden/en Sauls dienaer hem vermaende dat daer een waersegghende propheet woonde/ en dat sy dien moesten ymmers te rade gaen/ want sy alsoo souden weten wat vanden ezelinnen gheschiet ware/soo heeft hy geantwoort dat hy niet en hadde dat hy hem gheuen mochte voor eenen loon van zijn waersegghen/ want haer tepghelt al verdaen was. Maer doē zijn knecht antwoorde datter noch een vierendeel van eenen sickel ouerbleuen was/ende dat sy dien hem gheuen mochten(want sy niet en wistē dat die propheet geenen loon en nam) soo zijn sy tot hem gegaen. Ende als sy by die poorte sommighe maechden vonden die ghinghen water halen / soo vraechden sy waer des Propheets wooninge was/die welcke hebbē haer zijn huys gewesen/ segghende dat sy haer haesten souden derwaerts eer hy ten auontmale ghinghe/want hy gaf eenē maeltyt/ende men en beyde daer nerghers na/ dan dat hy eerst sittē soude ter maeltyt. Maer Samuel hadde om de selue sake die gasten ghenoodt: want soaechs te voren doen hy alle den dach Godt ghebeden hadde/dat hy hem wilde seker doen wetē wien hy coninck soude maken/ soo heeft Godt hem beloeft dat hy dat tsanderdaechs daer na doen soude/en ontrent die selue vre daer senden eenen iongē man van Geniamins ghesslachte/waerom dat Samuel bouen op die solderinghe sadt / wachtende na den ghesetten tijdt / en als dien ouerleden was/ soo ghinck hy ten auontmael. En de doen hy Saul sach/ soo gaf hem Godt in dat dit schude die prince wesen. Maer Saul gaende om Samuel te groeten / heeft hem eerstmael geuraecht waer die propheet woonde/want hy een buyten man was/ ende dat niet en wiste. Maer doen Samuel antwoorde dat hyt selue was/en hem ten auontmael leyde / heeft hy hem ghesept dat niet alleen die ezelinne behouden ware die hy socht/maer dat oock alle der lieden goeden in zijn macht/ souden wesen: waer op Saul antwoorde. O Heere dese dingen zyn bouen mijn hope/wāt mijn ghesslachte en is suick niet dat coningen voortbrenghen mochte / en mijn familie is meerder dan dander familien/maer ghy boert met my/ende segt my grooter dinghen toe dan mijn conditie oft staet dienen moghen. Maer die propheet heeft hem ter maeltydt ghesleydt ende doen ter tafelen sitten met zijnen dienaer bouen dander ghenoode / die welcke waren in ghetale tseuentich mannen. En hy beual den dienaren dat sy Saul dat heerlyckste deel voor legghen souden. Ende alst tyt was om slapen/ soo zijn dander opstaende elck nae zijn huys ghegaen/ maer Saul is met zynen dienaer dien nacht by den propheet gebleuen. Ende so vroech alst dach werde so heeft hem Samuel opgheweckt / en in den wech ghelept. Maer na dat sy wter stadt ghegaen ware/ so vermaēde hy hem dat hy zijnē dienaer dede voor wech gaen/en dat hy een luttel staende bleue/want hy een sake hem segghen wilde sonder pemants by wesen. Doen sandt Saul zynen knecht voor wech. En die propheet bracht voorts een olye potteken/en 1. Re. 10.
bestorte des longhe mans hooft met olien / en daer mede groette hy hem coninck / segghende dat hem God dese eere vaetelijck gaf/om der Hebreeusscher

be-

beschermenisse/welcker onrecht eñ ouerlast hy sou-
de moeten wreken met een oorloghe teghen die Pa-
lestijnen. Eñ dat dit aldus wesen sal (seyde hy) suldy
hier wt bekennen/wāt ghy sult in dese reyse vinden
drie mans wt deuotien reysende nae Bethel/eñ den
eersten vā desen suldy sien drie brooden dragen/den
tweeden een boexken/ende na dese sal die derde vol-
ghen/draghende een lemen vleeschke met wijne. Dese
als sy v sullen vriendelyck ghegroet hebben/sullen
ū v twee brooden gheuen/ende ghy sult die nemen.
Dit boexkens seyt die Sybel. 1. regū. 10

Dit teeken set die bybel booy dander.

✳ Vā daer suldy comen aen Rachels graf/eñ daer
sal v een ontmoetē die v bootschappē sal dat die ezelinnen gheuonden zyn. Ende als ghy van daer sult voortghecomen zijn tot die stadt Gabath/suldy co-
men in een vergaderinghe der propheten/ende daer
suldy veruult worden vāden gheest Gods/eñ tsamē
met henlieden propheteren/alsoo dat alle die lieden
die dit wonder werck sien/sullen segghen. Waer
coemt Cis sone aen dit gheluck? Als ghy dese teeche-
nen sult ghesien hebben/so weet sekerlyck dat God
met v is/eñ groet uwen vader eñ v maghen. Ende
ghy sult daer nae in Galgala comen/als ick v daer
doen halen sal/dat wy voor dese dingen Gode mo-
ghen vreedtsamige offeranden offeren. Als Samu-
hel dese dingen te voren gesept hadde/so heeft hy dē
iongen man laten gaen. Eñ al datter voorsept was
is hem ontmoet op dien wech. Maer als hy thuys
wederom ghecomen was/ende een zijn neue Abner
dien hy bouen dander lief hadde vā hem geuraecht
hadde/hoe hem die reyse vergaen was/soo en heeft
hy voor hem niet verswegheñ/noch oock hoe hy by
den propheet gheweest hadde/eñ wt hem verstaen
hadde dat die ezelinnen vonden waren/maer alleen
vanden coninckryckе sweech hy/op dat hē dit gheen
benydinghe en soude verwecken/by alsoo dat ghe-
looft werde/oft voor een ydel hoochmoedichept ge-
houden/by alsoo dat niet ghelooft en werde/want
al was Abner zijn vrient eñ neue nochtans dochter
hem sekerder eñ wijser hier af te swijghen/ouerleg-
ghende (als ick gheloone) dier menschelijcker natue-
ren cranchept/hoe datter niemant inder liefden vol-
standich en is/maer al ist alsoo dat yemāt ooc door
Gods openbaer verkiesinghen tot eenen ghelucki-
ghen staet coemt/nochtans moghen die menschen
qualyc eñ niet sonder benijden lyden dat yemāt an-
ders bouen haer verheuen wert. Dus heeft Samu-
hel het volck voorts doen vergaderen in die stadt
Malpha. Eñ als hy sach datter vele vergadert wa-
ren/so heeft hy die aldus aenghesproken. Die heere
heeft my beuolen dese dinghen v lieden te segghen
in zijnē naem. Ick ben die ghene die v lieden vry ge-
maect eñ verlost hebbe/doen ghy te vorē der Egyp-
tenaers slauen waert. Daer nae heb ick v oock ver-
lost van die bylligghende Coninghen daer ghy seer
dickmael af verwonnen eñ verheert zijn gheweest.
Eñ nv voor alle dese weldaden gheeldy my desen
loon eñ danck/dat ghy soo veel alst in v is my myn
heerschappie af neemt/recht oft ghy niet en wist dat
den menschen alder profytelycste is van Gode ghe-
regeert te werden/eñ ghy houdt eenen van v lieden
weerdigher dā my/om v ouerheere te zijne die noch-
tans zijn onderlaten als beesten ghebruycken sal/
willende dat alle dinck hem sal gheoorloft zijn ouer
alle zijn onderlaten. Want ten is niet mogheliyck
dat een menschе sulcke liefde soude hebben tot eeni-
ghen menschе/als ick hebbe tot den menschen die van
my ghemaeckt is. Wel aen dan/aenghemerckt dat
wse herten vermeteliyck opstel crachtiger is by v lie-
den/dan die godtvruchtichept/oft ghedenckenisse
mijnder weldaden/so laet v menichte in oorden stel-
len/eñ bedeylen by ghelachten eñ familien/eñ laet
het lot werpen. Eñ als dat ghedaen was soo is dlot
gheuallen op Seniamins ghelachte. Daer nae als
die namen van dien ghelachte in den lot pot ghe-
worpen waren/soo is dlot ghecomen op die familie
van Metri. Ten laetsten allmen dlot wierp vā die
mannen deser familien/so is het coninckryck by lote
gheuallen op Saul Cis sone. Maer dese ionghe
man dit te voren wetende/hadde hem gheborghen/
willende thoonen dat hy niet gheerne tottē coninc-
ryck en quam/so wel ghemaniert ende ootmoedich
was hy/dat (daer veel ander menschen als sy eeni-
ghen cleynen staet van eeren ghecreghen hebben/
haer selue vā blijschap niet bedwinghen en connen/
verthoonende haer voor alle der menschen ooghen)
dese nochtās verclaert wesende coninck te zijne van
so veel volck hem selue niet alleen niet verthoōt en
heeft/maer is wt zijnder onderlaten oogen vertrock-
ken eñ verborgen/alsoo datmen hem sonder moeyte
niet vinden en conde. Maer doen Saul nerghers
ghesien en werde/ende alle het volck daer voor be-
sorcht was/in twijfel wesende wat ū best doē moch-
ten/soo heeft die propheet Samuel God ghebeden/
dat hy hem wilde te kennen gheuen die plaetse daer
Saul verborghen was/ende den ionghen man te
voorschijne brenghen/die soo seer begheert werde.
Ende als dit vercreghen was/so heeft die propheet
sommighe wtgheslonden om hem te halen. Doen
hy dan quam int midden vanden volcke/soo stelde
hy den ionghen man alsoo dat hy van haer allen
mocht ghesien worden/midts dat hy van schoude-
ren opwaerts alle dander te bouen ghinck in leng-
den/alsoo dat zijn lengde een Coninclycke heerlyc-
hept verthoonde. Doen seyde die propheet. Siet de-
sen man gheeft v Godt tot eenen Coninck/beliet
hoe veel dat hy in lengden v allen te bouen gaet/eñ
hoe weerdich hy deser eeren is. Ende als het volck
hem aengheroepen hadde/seggende. Die Co-
ninck moet leuen/soo heeft die Propheer in eenen
boeck gheschreuen alle dat henlieden toe comende
was onder die Coninclycke heerschappye/ende dat
den volcke gheleen in des Coninck teghenwoordic-
hept/ende dien boeck heeft hy int tabernakel gelept
in bewaringhe/om dat by den naecomers wesen
soude een ghedenckenisse/van zijn prophecie oft
voorseggynghe. Als dese dinghen aldus voldaen
waren/ende t volck was wech ghegaen/soo is Sa-
muel weder om gheheert in zijn stadt te Ramatha.
Die bybel seydt dat Moyse beschreef die wet des rijcx/niet wat hē toe comē sonde/maer hoe die coninck behoorde te regneren: ende wat zijn macht was.

Maer als Saul ghinck nae zijn stade Gabath/daer
hy gheboren was/soo zijnder veel goeder mannen
met hem ghegaen/hem als haren nieuwen coninck
behoorlyckē dienst doende. Maer veel quade man-
nen hebben ten quaden gheheert dat dese deden/
ende en hebben met gheenen diensten oft gifte zijn
vrientschap begheert te crijghen/versmadende den
Coninck.

✳ Maer een maent nae dat hy het Coninckryck
ontfanghen hadde/isser een oorloghe opghestaen
teghen Naas der Ammoniten Coninck/waer door
hy by alle die Israheliten macht ende weerdichept
ghecreghen heeft. Want dese Naas hadde den Jo-
den die ouer die Jordane woonden langhe moede-
lyck ende schadelyck gheweest/maer ten laetsten
is hy met een groot ende sterck heyr in haer landt
ghecomen/ende begonst haer de steden te verwin-
nen ende onder zijn bedwanck te crijghen. Ende
niet te vreden wesende dat hy haer haerlieder vry-
heydt benomen hadde te dier tijt/maer om alle or-
Cap. v. 1. regū. 11

sijne

lupne van te moghen rebelleren haer te benemen/ heeft hy alle den Joden soo wel die haer willichlijck gauen in zijn bedwanc/als hy die met ghewelt verwan/haer rechte ooghe wtghesteken/om dat hy die soude onbequaem ende onnut maken ten stryde/ aenghesien dat henlieden vā den schilt het ghesichte van haer slincke ooghe oock soude benomen werden. Als hy dan aldus mishandelt hadde die Joden die ouer den vloet Jordanis woonen / heeft hy zijn heyr ghebracht in dlandt van Galaad/ makende zijnē legher by dies lants hooft stadt Jabes genoemt. Ende hy heeft herauten aen die stadt gesonden/die henlieden souden dese conditie presenteren / te weten / dat sy lieden haer souden op gheuen/ende also berooft werdē van haer rechte ooghe als dandere/oft dat sy verwachten souden een gheheele moort van alle menschen / ende die verderfenisse haerder steden/eñ dat sy kiesen souden wat sy lieuer hadden een cleyn lidt oft deel haers lichaems te verliesen oft int perijckel te comen van alle haerder goeden ende leuens verlies. Als die van Galaad dan van desen keure aen beyde zijden snijdende veruaert warē/so en hebben sy gheen antwoorde doirē gheuen / noch vyandelijck / noch vriendelijck / maer hebben bestant oft wtstel begheert van seuen daghen/om boden te senden aen haer maechschap / eñ hulpe van haer te verstoecken/eñ by alsso sy hulpe creghen so souden sy strijden/maer en creghen sy gheen/soo beloefden sy haer op te gheuen/op sulcke cōditie alst haren vyanden believen soude. Maer Naas die tvolck vā Galaad niet en achte / heeft haer sonder swarichept bestant verleent/haer toelatende dat sy hulpe creghen van waer dat haer beliefde. Hierom hebben sy terstont ghesonden aen alle die steden vā Israhel/gheuende haer te kennē dat sy door Naas diepghementen in dupterste periculen ghecomen waren / maer tot wat plaetsen dese bodē quamen daer maecten sy wel so veel vreesen als droefheden/alsso dat hem niemant en derfde roerē. Maer doē die bodē aen Saul des coninc stadt ghecomen warē/eñ het volck daer oock gelijck in dander steden beweecht werde / niet anders dan droefheydt thoonende/ soo quam Saul van buyten wt den dorpe wederom na huys. Ende als hy des volcx droefheyt merckte/soo vraechde hy oft alle dinghen niet wel en waren/eñ wat die nieuwe oorsake van droefheydt was / dwelck hy al van die boden verstaen heeft. Eñ hy terstont beweecht zijnde van Godts ingheuen / heeft den boden beuolen wech te gaen/eñ den lieden vā Jabes te seggheñ dat hy haer ten derden daghe soude ter hulpē comē/ eñ voor der sonnē opganc die vyandē verdriuē/alsso dat die sonne opgaende / die Ammoniters souden sien gheuallen eñ gheuloden/eñ die allendighe borghers van Jabes wten perijckel verlost. Eñ als hy haer dit ontboden hadde/so heeft hy sommighe van dien boden by hem gehouden/die hy schicte te beūghen voor lept sinnen vanden wech.

Die scriftuere en seyt niet dy Naas ghe daē hadde/ maer dat hyr doen wilde.

gelchiedē soude dye hē niet te stryde en volchden. Die bybel lyt maer cec. duysent eñ vā Juda xxx. duysent.

✳ Hoe Saul groote victorie creech teghen die Ammoniters. Cap. vi.

1. Reg. xi. Die bybel seyt dat hi twee ossen in veelstuc ken sneet / sendende die ouer alle dlant met dreygemente / dat haren ossen also

SAul dan willende het volck ter oorlogen verwecken/door die vreese van eenighe pene teghen die Ammoniters / om dat sy te gheringher souden vergaderen / heeft die zenuen vanden ossen die by ghevalle vanden werche quamen af ghesneden dreyghende dat alle die ghene die tlanderdaechs hem niet en volchden/eñ niet hare wapenen niet en waren by die Jordane om hem te volghen werwaerts hy eñ die prophecr haer leyden souden/tleluc soudē lyden. Door dese vreese ist gheboert dat sy alle daer ten gheseiten tijde teghenwoordich waren. Als dan die heyren getelt waren by die stadt Balam/so zijn der gheuonden vergadert seuen hondert duysent mannen sonder tghesclachte vā Juda/dwelck alleen tseuentich duysent gewapender mannē wtbracht. Als hy dan ouer die Jordane ghetrocken was ende voorts gherepst zijnde een spacie vā thien maetseelen op eenen nacht / is hy voor der sonnen opganck ghecomen ter gesetter plaetsen. Ende deylende zijn heyr in drie deelen heeft hy die vyanden bestredē vā drie zijden/die sulcx niet en verwachtē. Eñ doen hy seer vromelijc streedt eñ een groote moort ghedaen hadde/so heeft hy den Coninc Naas oock verslagen. Dese victorie heeft Saul eenē seer vermaerdē heerlijcken naē gemaect by alle die Hebreeusschē/midts dat die fame ouer al ghinck / eñ zijn eere ouer lanck eñ breedt hem prijselijc maecte by alle die Hebreeusschē. Want waren daer eenighe die te voren hem versmaeden/die veranderden doen haren sin/prijsende hem dat hy alder eeren weerdich was/want Saul en was niet te vreden gheweest dat hy die van Jabes verlost hadde / maer hy is oock met eenen swaren stryde int lant der Ammoniters gevallen / ende heeft dat heel verdoruen. Ende als hy zijn heyr ryck hadde gemaect van den roode / is hy wederom met grooter eeren nae huys ghekeert. Het volck vā ouer groote blijschap vreught bedrijuende hadde groote ghenoechte daer in dat sy sulcken Coninck ghecreghen hadden/straffende die ghene die te voren ghesept hadden dat hy een onnut coninck wesen soude/ vraghende waer nu die versmaders warē/ ende begheerende datmen die dooden soude/riepen sy noch veel ander dinghen/ghelijck een menichte plach/als die in een gheluck comende / teghen die wederpartyders vā harē heerē ghetoont werdē. Maer Saul prees doen ter tijt haer liefde eñ ghedienstichept die sy hem thoōden/maer hy verlekerde met eenē eede dat hy niet toelaten en soude datter pemāt van haren ghesclachte soude ter doot ghebracht werden op so blijdē eñ feestelijckē dach / wāt het een ouergroot onrecht ware datmen die victorie vā Gode verleent soude besmetten met haerder borgherē bloede/maer dat beter betaemde dat sy alle twist eñ haet neder legghende dien dach met blijde maeltyden/eñ vrolycheden ouerbrachten. Als Samuel oan sepde datmen noch een vergaderinghe eñ ghemeynen raet moeste houden om dat belitten eñ de erfenisse des ryck Saul vast te maken/so isser een vergaderinge ghemaect by die stadt Galgala. Daer heeft die propheet Samuel voor alle des volcks ooghen Saul ghesalft met heylighe olie/eñ doen heeft hy hem anderwerf doen coninck groeten. Eñ alsso ist gheschiet dat het gemeyn regiment verandert/eñ die conincklicke heerschappije inghebracht werde. Wāt onder Moysen eñ zijnē discipel Jesu die daer na capitein met macht ouer theyr was/bedienē die beste mannen het ghemeyn regiment/na welcker doot tvolck twaelf iaren leefde sonder regiment vā ouerheeren. Daer nae quamen sy wederō tot haer eerste maniere vā regimente want sy lieden doen tot haer ouerste rechters die dalder vroomste ende behendichste waren om oorloghe te voeren / waer om werde alle dien tyt dat dien staet duerde ghenoemt den tyt der rechteren. Nae dese dinghen heeft Samuel die propheet (eer den vergaderdē raet scheyde) yet volcx aldus aenghesproken. Ick beswere v lieden door den aldermeesten God/die v lieden ghesonden heeft die alder beste broeders Moysen eñ Naron/eñ v vaderen wt Egyptē ghelept heeft/dat ghy sonder schaem-

te oft

te oft vreese oft eenighe ander beweghinghe oft begheerte vuylijck leggher / oft ick pet ghedaen hebbe teghen recht oft die rechtueerdichept / het sy wt soecken van myn eygben bate / het sy ter saken oft wt gonste vā yemāden anders. Straft my ist dat ic yemants calf oft schaep oft pet sulcx voor giftē genomē hebbe / daer nochtās sulcke giften die ten dagheliker schen noodruftе dienen te nemen vanden ghenen dese vuylije gheuen oft schencken voor gheen schande en plach gheholden te werden. Oft heb ick yemants lastdraghende beeste tot eenighe myn noot saken ghebesicht. Heb ick yemant in dese eñ der gelycke saken veronghelijct oft misnoegen ghemaect / segt nu dat in des Coninck teghenwoordichept. Eñ daer werdet samen gheroepen als wt eenen monde dat hy sulck niet gedaen en hadde / maer dat hy heplichlijck ende rechtueerdelijck die ouerheydt bedient hadde. Daer op heeft hy ghesepdt. Ick verblyde my daer in / datter gheen clachten van v lieden ouer my en zijn. Maer nochtans hebbe ick al wat daer ick my af beclaeghen moet (by alsoo ick die waerheydt seggben mach) welck onrecht nochtans Godt meer aen gaet dan my / wien ghy voorwaer in dit stuck seer verthoont hebt / dat ghy eenen anderen dan hem tot uwen Coninck begheert hebt. Want ghy behoorde te dencken hoe v lieden oude vader Iacob met een gesellschap van alleē tseuentich menschen van uwen ghesiachte wt noot van honger in Egypten ghecomen was. Ende als syn ghesiachte daer vermenichfuldicht was tot veel duysenden / eñ die van den Egyptenaren verduct werden met een swaere ende smadelycke slauernije / ende v vaderen Godt aenriepen soo heeft Godt soo groote menichte verlost sonder eenighen Coninck / sendende daer toe Mopsen eñ Aaron gebroeders / die v ghebracht hebben in dit lant dwelck ghy nu besidt / ende nochtans nae sulcke weldaden soo hebdy dickmael den warachtighen godsdienst ende godtvruchtichepdt verlaten. Des niet te min heeft v Godt verlost als ghy onder tbedwanck van uwen vpanden gebracht waert / doen ghy door zijn hulpe eerstmael verwont der Assyriers macht / eñ daer na der Ammoniten eñ Moabiten / ende ten laetsten die Palestijnen. Ende alle dese dingen hebdy ghedaen niet door die macht oft hulpe van eenighe Coningen / maer door Iephthe ende Gedeons ghelepde. Wat dwaeckheydt heeft v dan hier toeghebracht dat ghy Godts heerschappije wesghereude lieuer hadt onder Coninghen te wesen ? Nochtans heb ick v lieder begheerten volbracht / ende v lieden dien Coninck verclaert dien God vercoē hadde. Eñ op dat hy openbaerlijc weten moecht dat God op v lieden vergrāt is / eñ dat hē v gemeyn regiment in een Coninckrijck verandert niet en behaecht / so sal ick v liedē een openbaer teecken van Godt gheuen. Eñ sulcken tempeest als hier nopt yemant en sach ten somer tyde / sal ick vā Godt vercreghen / die myn woorden gheloouelijck sullen maken. Hy en hadde nauwelijcx dese woorden ghesproken / eñ daer is terstont so groote macht vā donderen eñ blixemen eñ hagels opgeeuē / dat si alle verstruct wesende eñ dupterste perijckel vreesende beleden dat sy ghesondicht hadden / eñ dat sy door onbekentheyt in dese dolinghe ghevallen waren / den propheet biddēde dat ghy haer wildē met vaderlycken liefden beuanghen eñ haer wederom in Godts verloeninghe ende vrientschap brenghen / ende vercreghen hebben vergiffenisse ooch vā desen misdade / ghelijck hy te voren van dander vercreghen hadde. Ende hy heeft haer beloeft dat hy Godt voor haer biddē soude / eñ verbiddē. Daer toe heeft hi haer raet gegeuen dat sy neerstich soudē wesen altijt eerbaer ende rechtueerdich te blijuen / eñ nemmermeer vergeten in hoe groote verderfenissen eñ allendicheden sy gheualle waren om dat sy die deuchtsaemhept veracht hadden / dat sy ooch wilden gedachtich wesen der wonderlycker Gods teeckenē eñ der wetten die door Mopsen ghegheuen waren / by alsoo sy haers coninck eñ haer eygben weluaert begheerden / maer by allo sy dese dinghen verachten / soo heeft hy haer te voren ghesept dat daer een swaere wrake comen soude so wel ouer haer als ouer haren Coninck. Eñ als Saul aldus wederom gheuesticht was int Coninckrijck / soo heeft Samuhel die vergaderinghe laten wech gaen.

✕ Hoe die Palestijnen die Hebreeusschе bestreden hebben / eñ verwonnen zijn gheweest. Cap. vij.

Als die Coninck Saul eenen keur vā rupterē gedaen hadde eñ dry dupsent rupters aen gheschieuen hadde / so heeft hy ghewilt dat die twee dupsent zijn lyfknechten oft trouwāten souden wesen / mettē welcken hy gherepst is tot Bethel / om daer te woonen. Maer dander heeft hy geboden te zijne Jonathas zijns soons lyfknechten / dien hy gesonden heeft te Gaba. Maer Jonathas wan met vechtēder hant een casteel der Palestijnen niet verre van daer gheleghen / want die Palestijnen die Gaba in hielden / hebben den Joden (als sy die verwonnen hadden) haer wapenēn afghenomen. Eñ als si in ghenomen haddē dalder beste gelegen plaetsen / hebben sy haer alle ghebruyck van yseren verboden / waerom als die ackerlieden eenich yseren instrument vā doene hadden / te wetē / eenen ploech coutere oft schuppe / oft eenich ander nootelyck instrument om dlant mede te bouwē / so moesten sy dat instrument vandē Palestijnen epschen. Maer doen die Palestijnen hoordē dat dese boricht oft casteel strydende gewonnē was / so syn sy seer vervolgen geweest / nemende dat voor een onlydelycke schande. Eñ hierom hebben si tegen die Joden drie hondert dupsent voetvolcx ghewapent. xxx. dupsent waghenen / eñ ses dupsent rupters te peerde. Eñ dese hebben haren legher ghemaect by die stadt Machymas. Als die coninck Saul dese dinghen vernomen hadde is hy gherepst in Galgala / eñ heeft wt roepers eñ trompetters wtgheseuden ouer alle syn heerlychept / ghebiedende so wie begheerde des Hebreeusschē volcx vryheyt ongheschent te houden / dat die hem wapende teghen die Palestijnen / verswygēde te dier tyt der Palestijnē machtichept / segghende ooc dat die niet te ontsien en warē. Maer alst inder waerheyt beuonden was dat der vpanden ghetal seer groot was / so werden alle Sauls onderseten beureest / eñ een deel vā dien hebben haer verborghen in spelunckeu / ende in holen onder daerde / maer veel meer lieper ouer die Jordane / welck lant bewoont werde van Gad / ende Ruebens ghesiachte. Maer Saul is totē propheet ghegaen / om dat dese oorloghe soude gheuoert werden by ghemeynen rade. Die propheet heeft hem wederom ontboden dat hy daer moeste blyuē tot dier plaetsen eñ slachofferāden coopen / wāt hy soude na seuen daghen comē / om op den Sabboth slachofferanden te dooden / eñ daer nae teghen die vpanden te strydeu. Saul heeft immer verbeyt so langhe als die propheet gheboden hadde / maer hy en was in alles niet ghehoorsaem. Want doen hy sach dat die propheet vertrock te comen / eñ dat hy allenckens vanden rupteren verlaten werde / so heeft hi die slachofferanden op den outaer gheoffert. Eñ alst hē ghebootschept werde dat

Cap. vi. 1. Regū 13

die

die propheet aen quã/so is hy hem om der eeren wille tegen gegaen. Die propheet heeft ghesept dattet qualijck gedaen was/dat hy zijn gheboden niet achtende sonder synen bywesen ghebeden eñ sacrificien die nae Gods wille te doen waren voor tvolck/ vermetelijck selue voor gedaen hadde/maer doen Saul hem selven ontschuldichde/eñ seyde dat hy het gheset gheual der daghen verwacht hadde/maer dat hy ghedwonghen was haestelijck sacrificie te doen/als zijn ruptero gehoort hadden dat die vpandē Machmas verlaten hadden / ende nae Galgala trocken/ ende daer om hem wt vreesen af vielen ende verlieten/so antwoorde die propheet. Ghy hadt wijsselijcker ghedaen / hadt ghy mp onderdanich gheweest/ eñ dat ghy wt te groote haestichept Godt niet versmaedt en hadt/wiens sin ick wtlegghe eñ bedriede/ want door die ghehoorsaemheydt hadt ghy voor v selven een lanck ghduerich rijck / eñ uwen erfghenamen dat vermoghen ws rijck mo ghen crygghen. Aldus is Samuhel vergramt om des Coninckx daet wederom nae zijns gegaen / maer Saul is alleen met ses hondert rupters eñ Jonatha zynē sone ghecomen in die stadt Gabaa. Eñ deser rupteren meeste deel en was niet gewapent/om dat het lantschap gheen pser hadde/noch wapenmakers/dwelck vanden Palestijnen alsoo bescht was / ghelijck wp voorleyt hebben. Die Palestijnen dan haer hept in dipen de lende/zijn door so veel weghen in der Hebreeusscher lantschap getrocken alle dingen verderuende daert Saul met zynē sone aensach eñ niet en cõde beletten/om dat hi te luttel rupters hadde/wãt hy met zynē volcke hadden eenen berch in genomen met den ouersten puester Achias / die een was van des priesters Heli ghestachte. Die welcke siende dat zijns volcx goet wijlye weth gedreuen eñ ghedragen werde/was seer benaut vã herten/om dat hy gheen macht om helpen en hadde. Maer Sauls sone met zijnen wapendragher hebben auer een ghedraghen dat sy al heymelijck inder vpanden legher souden gaen/eñ eenich gherucht oft veruaertheydt daer onder maken / waer toe Jonatgas knecht hem alle zijnen dienst toe seyde tot alle auontueren/ooc al moeste hy steruen. Dus zijn si alleen vandē berch nederwaerts ghecomen nae der vpanden legher gaende/ welcken legher was ghestelt in een afghehepden stepghe plaetse / die met drie hoecken lauer wt liep/ al om met eē steenrootse bedt/als met een beschermsel teghen der vpanden bestormen/waerom dat haren legher te min bewaert werde/ want om die gheleghentheydt der plaetsen soo scheent seer soorghelijc te wesen/niet alleen op te comen / maer ooc by te comen / hierom als sy daer by comen waren/soo heeft Jonathas zynen wapendragher versterct / eñ moet gegeuen om die vpanden te bestooten/segghende. Ist sake dat sy ons (als sy ons sien) ghebieden op te comen/so sullen wp dat nemen voor een voorteecken der victorien/maer ist dat si swijghen/eñ ons niet en roepē so laet ons wederom keeren. Eñ als sy naerder der vpanden legher gecomen waren / als den dach nv aencomende was/soo hebben die Palestinen dit siende onder malcanderen ghesept. Die Hebreeusscher crupē wt haren holen eñ coten der aerden. Daer na hebben sy tot Jonatham eñ synen wapen dragher gheroepen segghende. Coēt herwaerts om ghestraft te werden van v stoutichept / welcke stemme heeft Saulo sone gheerne ghehoort/als een seker voorteechen van zijn victorie / maer hy ghinck doen vander plaetsen daer sy ghesien hadden ghekeert / eñ vā ander side aen die rootse gaende / die om haer ghelegentheyt sonder bewaringhe was / hebben sy met grooten arbeyt die onghemacheliheyt vander plaetsen verwonnen/eñ zijn ghecomen tot by die vpanden die daer ontslapen waren/ ende hebbender twintich van dien ghedoot/ eñ also hebben tgheel hept verbaest eñ beureest gemaect/also dat sy haer wapenen af werpende wech vloden. Eñ die sommighe malcanderen niet onderkennende / midts dat sy van veelderhande natiē verlaemt waren/liepen op malcanderen als op haer vpandē. Eñ midts dat sy niet en meyndē datter maer twee Hebreeusschē inden legher gecomen waren/so werden sy door onderlinghen strijdt verslagen. Die sommighe wt vreesen van ghewont te zyne / werpen haer selven van hooghe nederwaerts (oft alst plach in een verwerde menichte te gheschieden) deen werde van den anderen van bouen nederwaerts af ghestooten.

✠ Alst dan den coninck vanden bespieders ghebootschapt werde datter eē groote beroerte eñ wederinghe was in den legher der Palestijnē/so vraechde Saul after pemāt van zijnen volcke wech were. Maer doen hy ghehoort hadde dat zijn sone met sinen wapendrager daer niet en was / so heeft hy den ouersten priester gheboden dat hy zijn priesterlijck habyt aen name eñ propheteerde van toecomende dingen. Eñ als die doen antwoorde dat Godt haer victorie beloefde/eñ den vpanden die nederlaghe/so heeft Saul zijn rupters teghen die Palestijnen wt ghelepdt ten strijde / eñ heeftse doen heel verstoort zynde/ bestormt / die van te voren teghen malcanderen streden. Als dit gehoort hebben die Hebreeusche die te voren haer verborghen hadden in holen eñ spelunckē / zijn ooc wtgecomen / voerghende haer met Sauls rupters/also dat sy ghewassen waren tot thiē dupsent rupteren toe / eñ sy vervolchdē die vpandē die ouer alle dlant/ herwaerts ende derwaerts onghescheidelijck liepen. Op welcken tijdt heeft die coninck (es sy van grooter blijschap niet wel by sinen verstande zijnde/midts dat niet wel doenlijck en is een groot gheluck eñ voorspoet met mattighen moede te dragen/tsy ooc door onwetenthept) een mispijselijck dinck ghedaen. Want hy willende hem verladen van die Palestijnen te straffen na haer verdiensten heeft veruloert alle die ghene die van dien slach op houdende voor den nacht eenighe spuse nutte/niet willende voor die dupsterstherpt op houden van zijn vpandē te vervolgen eñ te verslaen. Een luttel daer na als sy ghecomen waren in een bosch int gheslachte van Ephrem vol byen / soo heeft Jonathas Sauls sone die zijns vaders vloeck die door des volcx consent vast ghemaeckt was niet ghehoort en hadde/een honich rate die hy by geualle vant wtgedruct eñ daer wt honich geten. Eñ doē hem gesept werde dat zijn vader met verulocckingē verboden hadde datter niemāt en soude spyse nutten voor der sonnen onderganck/ soo en adt hy niet meer/maer hy seyde dat zijn vader dat niet te rechte ghedaen en hadde/want sy souden met meerder gewelt/ende wackerheyt die vpanden verulocht hebben/hadden sy haer lichamen met spysen vermaert ghehadt/ende sy veel meer van dien souden achterhaelt ende doot ghesiaghen hebben. Alsser dan veel dupsenden der Palestijnen verslagē waren/so hebben sy onder den auont haren legher berooft. Ende doen sy onder dander rooden daer veel veedts vonden/ soo hebben sy die doot ghesiaghen/ ende dyer vleesch ghaten alst noch niet wel vanden bloede gesupuert en was/dwelck terstont den coninck vandē

Cap. vij.

schuy-

schrijuers gheconditht is/dat het gemeyn oorloochs volc tegē God sondichde/cōsende eñ etende vleesch dat noch bebloet was. Doen dede Saul eenē grootē steen tot int midden voorts wentelen/ ghebiedende dat sī die beesten daer op souden dooden/ende dat sī tvleesch mettē bloede niet en atē/ wāt dit Gode mishaechde. Als dā alle tvolc dese gebode onderdanich was/so heeft hy daer eenen outaer ghestelt/eñ daer slachofferandē opgelept/Gode een heel brantofferande ontstekende/eñ desen outaer is dē eersten gheweest die Saul opgericht heeft. Maer doē hy op dē selven nacht die ouergebleuē vpandē wilde verslaē eer sī wederō macht eñ moet cregen/eñ zijn rupters willichlijc dedē dat hy beual/thoonende groote wackerheyt/so heeft Saul den ouerstē priester tot hē geroepen/eñ hem beuolē hier af Gods wille te vragē/ oft hem geoorloft ware het ouerschoot vā der vpanden heyre te verslaē. Maer doē die ouerste priester sepde dat God ghēe antwoorde en wilde gheuen/so sepde die Coninck. Dit Gods swijgen en is sonō sake niet/die hier te voré vā selfs plach te radē watmē moest doen/maer daer moet onder ons eenich verborgen misdaet wesen / waer om hy gestoort zijnde swijcht: maer ick swere by den selven God/al waert also dat mijn sone Jonathas die sonde gedaen hadde/so sal ick hem doen dooden om God te versoenē/ niet anders dan ofter recht vā punitie gedaen werde ouer yemāden die mijn maechschap niet aen en ginck. Als dā die menichte hē aenriep dat hy dit dede/so heeft hy alle die menichte op deen zijde gestelt/ eñ met sinen sone stont op dandō zijde/om by lotinge te beuindē wie hier in schuldich ware. Eñ als die lotinghe Jonathā beuinc/so vraechde hē zijn vaō wat hy gedaen hadde/eñ vā wat sonde hy hem schuldich kende/so antwoorde hy. Voorwaer vader ic en weet anders niet dan dat ick ghisterē (doen ic die vpandē vermolchde niet wetende vā uwen geboden)vā een honichrate gheten hebbe. Doen heeft Saul gesworen dat hy hem dooden soude/achtende zijnen eedt meer dā zijn natuere oft kinderen. Eñ Jonathas en werde niet veruaert vā dat teghenwoordich perijckel/maer heeft hem selue met eenē grootē eñ edelen moet daer toe ouer gegheuē/seggende. O vader ick en bidde niet om eenich verdracht/wāt ic wil gheerne dese doot lydē/die v ontlaste vā uwē eede/midts dat ick te voren so heerlijcken victorie gesien hebbe/ want dit sal mijnen aldermeesten troost wesen/dat der Palestynē hoochmoedichept eñ wreethept vanden Hebreeusschen heel ghetemt is. Door dese edel natuere van desen ionghelinck / is alle die menichte tot droeffenisse ende ontfermen beweecht gheweest/swerende dat sy niet ghedooghen en souden dat Jonathas gedoot werde/die de principael werker van deser schoonder victorien was. Ende aldus hebben sy den ionghelinck wt zijns gramme vaders handen verlost/God biddende dat hy hem dese sonde wilde af nemen. Saul is dan verwinner thuys gecomen/hebbende verslagen ontrent tsestich duysent zijnder vpanden. Daer nae heeft hy voorspoedelijck ghergneert / eñ veel strydende voorspoedelijck ghestreden teghen die by ghelegher Ammoniten/ Moabiten/Palestijnen/Idumeiters/eñ Amalechiters/eñ teghen den coninck Obe. Eñ hy hadde drij wettighe sonen/te weten/Jonatham Jesum/eñ Melchisue/eñ zijn dochters warē Merob eñ Michol. Eñ het ouercapitepnschap vā sinen heyren gaf hy Abner zijns ooms sone / die welcke was Ners sone/welcke Ner eñ Cis Sauls vader waren broeders/beyde Abiels sonē. Eñ hi hadde seer veel peerdevolck eñ oorloochsche waghenen / eñ teghen wat vpant hy street/vā daer quam hy altijt verwinnere wederom/also dat hy die sakē der Hebreeusscher in eenen weeldighen staet ghebracht heeft / ende haer macht also seer vermeerdert/dat sī van alle den bysligghenden volcken ontsien werden / want wt het ghetal der iongher mannē nam Saul dalder vroōste eñ krapste int ghetal zijnder rupteren.

Van Sauls victorie teghen die Amalechiters. Cap.viij.

Cap. viij. 1. regū. 15

Maer Samuel tot Saul comende / sepde dat hy van Gode aen hem ghesonden was / om hem te vermanen hoe hy door Gods verkiesinghe bouen alle dander int Coninckrijck verheuen was / ende dat daerom wel recht was dat hy hem in alles soude onderdanich wesen/want hy was alleen ouer die lieden/maer God was ouer die coninghen/oock eñ ouer alle dinghen. Dit zijn dan(sepde hy)Gods gheboden. Aenghemerct dat die Amalechiters die Hebreeusschе veel leedts eñ schade aen gedaen hebben in die woestijne/doen sī wt Egypten ginghen ende quamen na dlant dwelck sī nu bewoonen/soo moet daer wrake ghedaen werden ouer henlieden/door een rechtuaerdighe oorloghe / eñ ghy moet die heel dootslaen als sy verwonnen sullen wesen/ende een onghenadelijcke wrake doen ouer alle vrouwen eñ mannen/ionghers ende ouders/dat sī dese straffinghe moghen lyden/eñ daer mede gheloont werden van alle het onrecht dat sy onsen voorvaderen ghedaen hebben/also datmen daer noch lasi draghende Beesten noch cleyn Vee en spare / oft pet daer af en behoude als eenen roof / maer alle haer dinghen moeten (als van Gode verbannen) ghehouden wesen/op dat na Mopses ghebot oock den naē der Amalechiters heel te niet ghedaen werde. Saul heeft beloeft alle dese dinghen te doene. Ende midts dat hem dochte dat die ghehoorsaemheydt daer in gheleghen was dat hy niet alleen en dede dat hem bevolen was/maer dat hy tselue dede so gheringhe als hy mochte / soo heeft hy terstont alle die heyren van alle zijden vergadert. Eñ als hy zijn rupters by Galgala gheteltt hadde/soo heeft hy daer sonder Judas ghestachte ontrent vier hondert duysent mannen vonden / welck Judas ghestachte wt haren cose alleen dertich duysent mannen leuerde. Saul dander Amalechiters landt beloopende met zijnen heyr heeft te veel plaetsen laghen ghestelt ontrent die beke / op dat hyse niet alleen met eenen openen strijdt en soude beuechten/maer die ooc onuerhoets door die wegen bedriegen eñ verdrucken. Ten laetsten als hy die door eenen grooten strijdt ter vlucht ghekeert hadde/so en liet hy niet op van haer te verualghen / tot dat hy die alle totten laetsten toe verslaghen hadde metten sweerde. Als dit werck wel vergaen was alsoo tselue van Gode te voren ghesept was / soo heeft hy van stede te stede dien strijdt voorts ouer al ghevoert. Ende als hy die sommighe van desen steden met stormghewepren/dander met grauen eñ wercken onō deerde/die sommighe door honger eñ dorst/eñ met ander manieren verwonnen hadde/so heeft hyjt al wreedelijc verslagen met die vrouwen ende kinderen/dit niet houdende voor wreethept oft onmenschelichept/ten eersten om dat hy dese wreethept bewees aen zijn vpanden/ten anderen om dat hy dit dede wt Godts bevel den welckē niet onderdanich te wesen sorgelyck is. Hy heeft oock der vpanden coninck Agagt gheuanghen/van wiens lichaems groothept eñ schoōhept Saul hem seer verwonderende / heeft hem willen leuende bewaren/

Die bybel sept twee hondert duysent: eñ vā Juda thiē duysent.

waren/dwelck hy niet en dede nae Godts sin/maer verwonnen zijnde vā zijnen eyghen lust/ gheuende hem seluen oorlof dwelck hem niet toe ghelaten en was/bermhertichept te doen op zijn perijckel. Wāt Godt haette die Amalechiters alsoo dat hy die ionghe onmondige kinderen niet en spaerde/daermen wter natueren behoort meest bermhertichept mede te hebben. Maer Saul heeft der vpanden Coninck eñ den principalen autheur van alle die schaden die den Hebreeusschen van haerlieden gedaen waren/ leuende behoudē/meer achtēde dies coninck schoonhept dan Gods ghebot. Eñ dese sonde des Coninck heuet volck terstont na gheuolcht / want sy hebben die lastdraghende beesten eñ het vee ghespaert dryuende die wech voor eenen roof teghen Godts ghebot/oock hebben sī tgelt eñ dander rijcdommē gherooft / niet verderuende dan dat niet te achten en was. Als zijt dā al verwonnē hadden vā Pelusio af welck is een stadt aen dupterste palen vā Egypten/ tot die roode zee toe/so heeft Saul al dat lant bedoruen/alleenlijck onghescheut latende der Sicimiten volck die int midden des lants vā Madian woonden. Want dese hadde Saul door sommighe boden eer d'oorloghe begonste doen vermanē dat sy lieden vertrecken soudē op een zijde/eñ dat sī haer dingen niet menghen en souden met der Amalechiters dinghen/datter gheen schade vander oorloghen henlieden oock af en quame / want hy sorghe droech voor haer weluaert/om het maechschap dat sī haddē met Raguel Mopses hupsvrouwen vader.

Cap. ij. ✕ Aldus is Saul blijde vander victorien wederō na huys ghekeert / recht oft hy niet achter ghelaten en hadde van alle tghene dat hem die propheet door Godts ghebodt van deser oorloghe te voren ghebooden hadde/maer dat die al te samen hadde ghehouden geweest. Maer God verstoort wesende dat hy den Coninck ghespaert hadde / eñ dat het volck die beesten gherooft hadden daer hy gheen van desen tween ghecoorloft en hadde/want het groot onrecht was zijn ghebooden te ouertredē / door wien die victorie verleent was/al hadde dat oock eenich sterffelijck Coninck geweest. Hierom heeft God den propheet Samuel hier af vermaent eñ ghesept dat hem beroude dat hy Saul Coninck ghemaect hadde/die niet en achte zijn beuelinghen te volbrengen / maer lieuer dede al dat hem beliefde oft goet dochte. Als Samuel dit ghehoort hadde soo is hy seer ontstelt vā moede gheweest / eñ heeft den heelen nacht ghearbeyt met bidden om Saul wederō in Godts gratie te brenghen. Maer hoe seere dat Godt vanden propheet ghebeden werde / hy wilde nochtans den Coninck gheen ghenade gheuen/ want hem niet en beliefde die sonden te vergheuen ter liefden van den biddere / midts dat die sonden nerghers af soo seere een comen/als door de groote ghenadichept der gheender daermen tegen sondicht / die welcke somtijts als sy begheeren den lof der saechtmoedichepdt te crijghen / gheuen den sondaers oft mildadighen onwijsselijck meerder oorsaeck te sondighen. Als dan Godt des propheets ghebeden niet verhooren en wilde / ende het ghenoech blijckte dat hy niet en mocht omgheset werden/so is Samuel ten vroechsten morghenstont tot den coninck ghegaen die doē in Galgalis was. Eñ so haest als die Coninck hem sacg soo is hy tot hem gheloopen eñ heeft hem ghegroet / segghende dat hy Godt dancte voor die victorie/eñ dat alle dingen na zijnen wille gedaen waren. Doen seyde Samuel / hoe comer dan dat ick tghelupt van lastdraghende beesten eñ clepn vee in dien legher hoore. Die Coninck antwoorde/dat het volck dese bewaert eñ ghehouden hadden om Gode daer af sacrificie te doene/maer dat het Amalechiters volck ganschelijck verslaghen ware na Godts ghebot/alsо datter niemant ouerbleuen en was/alleenlijck bracht hy met hem gheuanghen/der Amalechiters Coninck daer hy af doen soude na des propheets segghen. Hier op heeft die propheet gheantwoort/dat God gheen behaghen en hadde in die sacrificien / maer in goede rechtuaerdighe mannen/ welckswaren die ghene die zijnen wille eñ ghebooden onderdanich waren / eñ haer niet en laten duncken dat pet te rechte van haer ghedaen en wert dan dat na zijn ghebooden ghedaen wert. Ende dat zijn verslmaden gheleghen was niet in gheen sacrificie te doen/maer in niet onderdanich te wesen. Ende die Gode niet ghehoorsaem en zijn/ende hem dit eenich ende warachtich sacrificie der gehoorsaemhept niet en offeren/vā dese en ontfangt Godt noch veel vette slachofferanden / noch gift offeren van goude oft siluere ghemaect/maer hy verslmaet ende verworpt die als teekenen meer vā archept dan vā godvruchtichept. Maer teghen oock so wie dit alleen dencken dat haer beuolen wert van Gode/eñ lieuer hadden te steruen dā daer af te schepden. In dese heeft God behaghen/ende van dien en eyscht hy gheen slachofferandē. Maer ist dat sulcken oock beliest eenich sacrificie te offerē/so ontfangt hy een arme eerweerdichept veel aenghenamelycker van desen dan van eenighe andere seer rijcken menschē. Hierom weet ghy coninck dat ghy in Gods thoorn gheuallen zyt/ want ghy hebt verslmaet eñ niet volbracht zijn ghebooden. Maet wat ooghen mepndy dat hy aensien sal sulck sacrificie dat hem ghedaen sal werden vā sulcke dinghen die hy hadde doen verderuen/oft mepndy hy auontueren dat alleeens is verdoruen worden eñ Gode gheoffert werden. Hierom suldy verwachten het verlies van uwen coninckrijcke eñ van deser machtichept/waer door ghy verhooueerdicht zijt gheweest tegen hem die u dese weeldichept ghegheuen heeft/zijn gebodē niet achtende. Saul heeft beleden dat hy ghesondicht hadde eñ qualijck ghedaen / dat hy des propheets woorden niet en hadde onderdanich gheweest/maer dat hyt ghedaen hadde wt vreesen daer toe bedwonghen wesende / om dat hy niet en hadde derren zijn rupters bedwingē die gierich om rooven waren / maer vergheuet mp (seyde hy) eñ weest te vreden eñ ghenadich/want ic sal mp noortaen wachten dat ick in desghelijer misdaet niet en valle. Eñ hy badt den propheet dat hy so langhe daer bleue tot dat hy vreedtsamighe offeranden voor hem seluen gheoffert hadde. Maer die propheet die te voren sacy dat God door gheen slach offerande en soude ghepaept werden begonst wech te gaen.

* Dit en seyde Samuel niet dz Godt den rechtueerdigen oft onderdanichept ghē slach offerandē eyscht: mer dat onderdanichept beter dan sacrificien is.

✕ Hoe Samuel die coninclijcke heerlijchept Dauid ouer ghegheuen heeft. Cap. iij.

DOen wilde hem Saul houden ende stack zijn hant aen des propheets mantel/ende midts dat Samuel haestelijck wech ghinck/so schoorde zynen mantel. Doen seyde die propheet dat zyn rijck alsoo soude ghescheuren werden/eñ comen tot eenen rechtueerdighen eñ goeden man/want God in zijn voornemen bleef eñ niet en was als een mensch die van natuerē wandelbaer is. Eñ Saul beleedt dat Godt te rechte op hem ghestoort was / maer datter ghedaen was en mocht niet onghedaen werden / maer hy badt hem dat hy hem te minsten alsoo veel eeren wilde toe gheuen/dat hy Godt met hē wilde in des volcx

volck tegenwoordichept aenbiddē. Dese gratie heeft hem Samuel ghedaen / eñ is met hem ghegaen om God te aenbidden. Daer na is totten propheet ghebracht Agag der Amelechiters coninck/ende als die riep O bitter doot/ so hoorde hy vañ propheet gelijc ghy veel kinderen der Hebreeusscher moeders ghedoot hebt/haer grooten rouwe eñ weeninge achterlatende/also ist ooc wel recht dat ghy uwer moeder ooc terstōt droefheyt aen brenghet. Eñ hy heeft hem daer in Galgalis doen doodē / maer hy is wederom ghegaen na Ramatha.

Cap. r. 1 Regū 16

✠ Maer die coninc doē ten laetsten gewoelende in wat quade dingen hy gecomē was om dat hy God vertoornt hadde/is gereyst na zyn coninclycke stadt Gaba/welck woort beteeckent eenen hoeuel/eñ nae dien dach en quā hy nopt meer in des propheets ooghen. Maer doen Samuel seer droeuich was om Sauls quade auōtuere/so heeft God hem geboden dat hy dese sorge eñ swarichept zijns hertē liet varē/ maer dat hy heylighe olie met hem name eñ ginghe na Bethlehem tot Jesse Obeds sone/eñ daer eenen vā sinen sonen salfde/dē welckē hy hē thoonen soude weerdich te sine om coninc te werdē. Als dan die propheet seyde dat hy vreesde dat Saul(by alsoo hy dat vername)hē soude tū by verraderie oft ooc door openbaer gewelt doen doodē/so heeft hem God gebodē dat hy desen aengaende onbesorcht soude wesen/eñ also is hy tot die voorseyde stadt gecomē. Te deser plaetsen is hy vā een groot gheloop vā volcke gegroet gheweest. Eñ als die vraechden na die sake zynd coemsten/so antwoorde hy dat hi gecomē was om sacrificie te doene. Als sacrificie gedaen was/so heeft hy Jesse met zijnē sonen ter maeltyt ghenoot. Eñ als hy diens outstē sone gesiē hadde die een seer groot eñ fraey man was/so dochte hem dat dese coninc soude wesen. Maer desen aengaende en heeft hy Gods voorsienichept niet gheraden. Want doen Samuel vā God vraechde oft hy desen ionghelinck soude moeten salven daer hy wōderlijck behagē in hadde/eñ dien hy weerdich hiel om coninc te sine/so is hem geantwoort dat God die dingen niet en aen sach die de menschē aensagē. Wāt ghy (seyde God) aensiende des ionghelincx fraeyheydt liet v terstont dūcken dat hy weerdich genoech was om overheere te zyne/maer by my en wert het ryc niet gegeuen om eenige schoonheyt oft wtnemende fraeyheyt des lichaems/maer om die deucht des herten / want ick sulcken soecke die in der deucht volcomen geoefferit is/eñ een herte hebbe verciert met godvruchtichept/ rechtueerdichept/ōderdanichept eñ vromichept. Als Samuel dit gehoort hadde/so gheboot hy Jesse dat hy hem alle zyn kinderen wilde thoonen / eñ terstōt zijn dand vijue daer ooc gecomen/welcke namen na haerō geboorten ordene zijn dese/Eliab/Aminadab Sāma/Nathanael/Rael/Asam. Eñ als hy dese ooc gesien hadde die ooc niet arghet en waren vā fraeyheyt/so vraechde hy God wie vā desen datter te kiesen was. Eñ doen hy gehoort hadde datter niemant vā dien gecoren en soude werden/so vraechde hy vā Jesse oft hy gheen kinderē meer en hadde sond dese Doen ātwoorde hy datter noch een was Dauid genoemt die de schapen bewaerde. Ende die propheet heeft hem terstōt doen halen/want men sonder dien diē heyligē maeltyt niet en mochte houdē. Als Dauid dan vā sinen vader geroepen eñ daer gecomen was/een ionghelinck rootverwich/eñ eenderhande rupters ghesicht hebbende/anders ooc minlyck van aensichte. Doen heeft de propheet hem totten vader Jesse ghekeert/al heymelijck segghende. Dit is hy die God vercoren heeft om coninck te sine/eñ als hy dit geseyt hadde/so is hy ter tafelen geseten/stellende den iongelinck aldermaest hem/eñ daer na dē vader met sinen anderen sonen. Daer na bracht hy die heylighe olie voorts / waer mede hy Dauid besalft heeft/hē in zijn oore seggende dat Gods wille was/ dat hy coninc soude wesen ouer zijn volc/beuelende hē die rechtueerdichept te onderhouden/eñ naerstich te wesen om nēmermeer vā Gods gebodē te scheyden/wāt also soude zijn rijck langhe dueren/eñ zijn heele familie eenen heerlijcken vermaerden naē crijgen. Ooc souden die Palestijnen vā hem verwonnē werden/eñ tegen wat volc dat hy strede/daer soude hy altijdt victorie af crijghen / ende dat hy daer een groote glorie af crijghen soude / eñ die selue zijnen nacomers achter laten. Na dese beuelinghen is Samuel wederō na huys getrockē/eñ God heeft Saul terstōt verlaten/eñ is gecomē op Dauid/ waer door Dauid ontfinc Godts gheest eñ begonste te propheteren. Maer Saul werde besiect eñ beseten van een duuelsche quellinge/also dat scheē dat hi versmacht eñ verworcht werde/ende die medecijn meesters en vonden anders gheē hulpe dan datmen yemāt treghe die soetelijc singen conden. Aldus raeden si datmen yemāden soecken soude/die so dicmael als die coninc vanden dupuel ghequelt werde/ staen soude aen zijn hooft eñ met zijn stemme / eñ een snaerspel soude heylige loflangen singen. Als dan die coninc geboden hadde datmen sond verdiach sulcken soecken soude/so was daer een vanden ghenen die daer by stōden die seyde dat hy te Bethlehem gesiē hadde eenen iongelinck fraey vā gedaentē Jesses sone/ die welcke sond zyn ander eerlycke consten oock seer wel conde godlycke loflangen op die herpe singhen eñ spelen/die ooc den crychshandel wel conde. Dus zijn daer sommige boden wtgesonden aen Jesse om Dauid van die schapen te halen / eñ met haer wech te leyden. Eñ dese bootschapten sinen vader hoe die coninck ghehoort hadde vā dees ionghelincx fraeyheyt eñ vromichept/eñ dat hy dien begheerde te siene. Jesse heeft terstont ghehoorsaem gheweest/sendende oock den coninck giften met zijnen sone. Als Dauid dan daer ghecomen was/soo is die Coninck blijde geweest/eñ heeft hem aengenomen tot zijnen dienst voor eenen lijfknecht / eñ hy hadde hem seer weert eñ lief/want soo dickmael als die coninck van den dupuel ghequelt werde / soo en hadde hy maer een remedie door die besweringhe der heyliger loflanghen. Ende Dauid sanck alleen die heylighe loflangen op een herpe spelende/den coninck also wederom tot zijnen goedē verstande brengende. Dus ist van Jesse vercregen dat hy sinen sone liet by den Coninck blijuen / om dat hy soo groote ghenoechte hadde van zyn teghenwoordichept.

✠ Van een nieuwe oorloghe der Palestijnen tegen die Hebreeusschе/daer Dauid Goliath bestreedt.

Cap. r.

Cap. xi. 1. regū. 17

EEn luttel tijts daer na hebbē die Palestijnē een groot heyr aēgeschreuē / eñ tegen die Israeliten een oorloge aen ghenomen/ eñ hebben haren legher ghestelt tusschen die steden Sochot eñ Azeca. Saul heeft ooc sond beyden een heyr tegen henlieden ghebracht/eñ so veel gedaen dat die Palestijnen haren eersten legher verlieten/eñ vertrocken op eenē hoeuel die beter gelegen was tegen die Israeliten/also datter een vallеye tusschē beyde die heyren was. In dese vallеye is een man vā Geth af ghecomen wier vpanden legher Goliath genaemt/die seer wonderlycken lanck eñ groot was/ want hy was vier cubi-

Die bybel seyt dzgoliath ses cubitus hooghe was/ende een palm.

tus eñ een palm lanck / hebbende zijn groote leden met dese gelijcke wapenē daer toe passende ouerdect. Hijn borst harnasch woech vijf dupsent sickē/eñ tot dit gewicht waren ock na aduenant sinen helm/eñ zijn been harnasch. Oock droech hy een groote lancie niet in zijn rechte hant/maer op zijn schouderē/welc hadde een poinpser aen wegende ses hondert sickē/ eñ achter hem quam een heyt gewapender mannē. Als dese dan stont tusschen beyde die heyden / heeft hy met een ouerluyde stemme geroepen/ seggende. O gijy Hebreeusche mannē/wat ist v liedē vā noode eenē onseckeren eñ sorgelijckē slach te slaē/ gheeft my eenen tegen camper/eñ laet doort perijckel van tween het vonnis gegeuen werden by wien vā desen tween heyden die victorie wesen sal/te wetē / also dat so welcker partijen ruyter verwonnen wert/ dat die partije sal dienen eñ onder tghewelt comen vā dañ partije/want tis beter datter maer eene int perijckel en come/dā een geheel heyt. Als hy dit geseyt hadde/so ghinck hy wederom achterwaerts tot zijn geselschap. Des anderen daechs quā hy wederō vooris sprekende die selue woorden / eñ aldus heeft hy sonder ophoudē veertich dagen lanck zijn vpandē beroepē met alsulcke voorwaerde/also dat Saul met zijnen heelen heyre daer af verwondert eñ verschrict waren/want si quamē wel vooris in slachordene/maer gheen vā beyden en begonste den stryt.

Die bybel seyt dz hy dyen leeu greep by der hinne. 1. reg. 17

Maer doen Saul tot deser oorloghen track/so hadde hy Dauid wederom tot zijnen vader gheschonden/ te vreden wesende met Jesses drie ander sonen/die doen des coninc banieren volchden/eñ Dauid was wederō ghegaen die schapen hoeden/daer hy binnē middelen tijde af gheweest hadde. Maer doen dese oorloghe beseydt werde meer dan gheuoert oft ghedaen/so werde Dauid vā sinen vader gesonden/eñ is ghecomen inden legher/om te besien in wat staet alle dingen waren/eñ om sinen broeders noodtsijcke victalie te dragen. Binnen desen tijde quā Goliath vooris na zijn gewoonte/eñ verweet den Hebreeusschen doen noch hooueerdelijcker dat si niemanden en hadden die tegen hem dorste neder comen om eenen bysonderē camp te slaē. Eñ by gheualle so spract Dauid doen tot zijnen broeders van harē vader/eñ haers huys saken/eñ als hy die schampernijen/van desen grouē man hoorde/ so werde hy gestoort/seggende dat hy bereedt ware teghen dien vpant te strijden. Maer Eliab doutste van sinen broederen strafte hē/seggende dat hy door onwetēheyt hoochmoedigher eñ beroemelycker was dan zijn ouderdō betaemde / segghende daer toe dattet beter ware dat hy terstōt wederom ginghe tot zijnē vader/ende tot die cuddē schapē. Dauid ontsach zijnen broeder/ niet te min seyde hy openlijck tot die ander ruyters/ dat hy moets ghenoech hadde om eenen bysonderē camp teghen dien te slane/alsoo dat dit terstont aen den coninck ouer ghedraghen werde/waerō is Dauid gheroepen gheweest vā den coninck/eñ als hem werde beuolen te segghen wat hy wilde/so heeft hy ghesept. O coninck wy en hebben gheen redene om den moet verloren te gheuen oft te vreesen/want ick sal desen vpant bestrijdē eñ hem(die seer hoochmoedich eñ wreet is)neder worpen/eñ maken van hē die nu verwaerlijc is een ghecrsmare/ eñ v glorie eñ die glorie wy volck sal so vele te meerō wesen / om dat dese vpant sal verwonnē wesen vā eenē iongelinc / eñ niet van cenē volwassen man Als Saul dā prees zijnen edelen moet/ nochtās niet en dorste so groote sake sulcken iongelinck betrouwen eñ beuelen/soo heeft Dauid gesept. En wilt niet twijfelen/want ic beloue v dit te doen/betrouwen hebbende op God/ wiens gratie ende bystant ick meer dan eens beuōden hebbe. Wāt doen ick myns vaders schapen hoede/so heb ick een gherooft lammeken wt eens leeuwens mupl wederom ghenomen/eñ doen die wilde beeste teghen my opstont / soo greep ick die metten steerte/eñ sloech die tegen deerde door:eñ niet saechter en heb ick ghehandelt eenen beyr/die myn cuddē schapē beliep. Daerom en achte ic dese wreede beeste ooc niet meer dan die/want midts dat hy schampernyen wtworpt teghen God/eñ die menschen/so en sal hem God vanden hemel dit niet laten onghewroken wech draghen/maer hy sal hem met mynē handen heel temmen. Dese soo seer berepde stoutichept des iongheincx Dauids/heeft ghedaen dat die coninck hem ten campe sandt/wenschende hem alle gheluckē/hem eerstmael wapenende met zijns selfs coninclijck borst harnasch/sweert ende helm. Maer Dauid die niet ghewoon en was wapenen te dragen/gheuoelende dat hy hier af meer beswaert dan bewaert was/heeft ghesept totten coninck. Gehoud v wapeninghe voor v selues / die ghy ghewoon eñ bequaem zyt te dragen/maer laet my uwen dienaer na mynē sin desen camp doen/eñ met dese woorden heeft hy die wapenen af ghelept/maer hy nam alleē eenen stock met hem/leggende in zijn male vijf steenen die hy uyten sande vander beken ghetaept hadde/hebbende in zijn rechte hant voor een wapen een slinghere. Doen die groue man dese wapenen van Dauid aengetē hadde/heeft hy die so seere veracht/ dat hy draechde in spotternije vā Dauid oft hy hem voor eenen yont hiel/want hy ten stryde quam met sulcke wapenen daermen die honden mede plach wech te dryuē. Dauid antwoorde hier op dat hy hē voorwaer achte voor swoder dan eenen yont. Van welcken woorde is Goliath so beroert gheweest dat hy seer spytelijcke eñ schāperlijcke woordē gesprokē heeft/dreygende Dauid dat hi zijn lichaem soude by stuckē den wilde dierē eñ voghelen teten gheuen/eñ voor een aes stropen. Hier op antwoorde Dauid. Ghy coemt my aen betrouwen hebbende op v lancie/borstharnasch eñ v sweert / maer voor myn wapeninghe heb ick God/die v eñ v heyr heden op desen dach sal door onse handen vernielen / want ick sal noch heden v hooft wech draghen/eñ laten dander deel ws lichaems den honden die ws gheliick zijn om dat te verschorē. Ende dan sullen alle lieden leerē dat God die Hebreeusschē beschicht/eñ dat zijn voorsienichept ons macht ende wapenen verleent. Ghelijck oock ter contrarien / waer zijn gratie ende gonste gebreken/daer en mach gheen ghereetschap van oorloochsche wapenen helpen. Hier en tusschē quam die Palestijnsche man met grooter schreden teghen den onghewapenden iongelinck / verstadelijck vooris / want hy om zijnder wapenen swarichept niet wel loopen en mocht.

✠ Hoe Dauid eenen sonderlinghen camp sloech teghen Goliath/eñ hoe die Palestijnen daer na verslaghen werden. Cap. xi.

DAuid is desen Goliath wackerlijc teghen gheromen / lepdende met hem Godt tot eenen verborghen hulpere. Ende nemende wt zijn male oft tesschē eenen steen dien hy daer toe gheco:en hadde wter beken/heeft hy dien metter slinghere gedraept/ ende met sulcker cracht sinen vpandt in zijn voorhooft ghewor:pen / dat dien steen doorghinck tot in zijn hersenen toe/ van welcken worp hy ontswimde/eñ viel neder op zijn aensicht. Dauid den strydt ghewonnen hebbende / is wackerlijck tot hem gheloopen/

loopen/eñ want hy sonder wapenē was/so heeft hy dē rouwen Goliath zijn hooft met zijns selfs sweert af ghehouwē/welck vroō sept so crachtich was dat die Palestijnē terstōt daer door ter vlucht ghekeert werdē. Want doen sy den aldermeesten eñ stercsten van haren ruyteren saghen neder liggen/so dochte haer dat sy gheen hope meer en hadden/maer si arbeyden om dit perijckel te ontulieden. Doen heeft Saul eñ tgeheel Hebreusch hepr een oorloochs geroep ghegheuen/eñ ouercruielen die veruaerde Palestijnen/dootslaende alle die sy achterhalen conden/ende sy hebbense veruolcht tot aen die palen van Geth/ende die poorten van Ascalon. Ende daer werden verslaeghen dertich duysent Palestijnen/ende tweemael meer isser ghewondt gheweest. Maer doen Saul wederom ghekeert was van die veruolginghe/heeft hy der vyanden heyrlegher beroofr eñ verbrant. Ende Dauid bracht Goliaths hooft in zijn tente/eñ Goliaths sweert heeft hy voor een heylige gifte Gode gheoffert. Maer Saul doē vā nijdichept beroert wesende tegē Dauid/heeft hē begonst bedectelijck te hatē/bysonder om dese sake/want doen hy met victorien wederom quā metten heyre/so quamen hem eerlijck tegen sommige reyen vā vrouwen/eñ ionghe dochterē/singende op cymbalen eñ tamboerijnen. Eñ deser vrouwen liedeken was dat Saul duysent vyanden verslaghen hadde/maer der maechden liedekē was datter Dauid thiē duysent verslaghen hadde. Hoorende aldus Saul dat den ionghelinghe der victoriē thiē deelen meer toegheschreuen werden dan hem/meynende ooc dat Dauid na so eerlijcke victorie niet meer eeren dā het coninckrijck te hopen en stonde/heeft begonst quaet vermoeden van hem te crijghen. Oock dochtet hem sorgheliick te wesen/dat hy Dauid ghewapent soude by hem laten verkeeren/waerom heeft hy hem vā zijnen lijfknechten capitein ghemaect ouer duysent crychsmannen/daer in meer soeckēde zijns selfs vryheydt dan Dauids eere/hopende dat Dauid als hy dickmaels tegheu die vyanden stryden moeste/ten laetsten by eenighen gheualle soude verslagen worden. Maer Dauid te gheender plaetsen van Godts hulpe verlaten/dede alle dinghen seer voorspoedelijck werwaerts dat hy ghelonden werde/alsoo dat hy om zijn wtnemende vromichepdt niet alleen van den volcke seer bemint werde/maer dat des coninck dochter een maghet oock met zijnder liefden beuanghen werde/alsoo dat dit voor haren vader niet en mocht verborghen blijuen/want hem docht dat hy hier door een meerder oorsake vonden hadde om Dauid listelijck ter doot te brenghen. Daerom antwoorde hy den ghenen die hem seyden van zynder dochter liefde/dat hy die Dauid gheerne gheuē wilde/als die hem een sake soude worden van periculen ende van zijnder verderffenisse. Ick beloue hem (seyde hy) mijnder dochter houwelijc/by also hy my brenghe seshondert hoofden mijnder vyanden/want ick weet dat hy eergierich is/eñ dat hy niet ontseghen en sal eere te behalen van sorgheliicke saken/maer dat hy vromelijc die Palestijnen bestrijdē sal/dwelck my goet eñ oorbaerlijck sal wesen/want also sal hy sonder myn schaade ghedoot werden/ende ons onbeurdeelt eñ onbesorcht makē. Daer na heeft hy sommighe vā sinen huysseghenooten toegemaect eñ aen Dauid gesonden die synen sin onderstoecken souden/hoe hy ghesint ware tot deser iongher dochter houwelijc. Als dese dan hem hadden geseyt hoe dat die conine Saul wt sonderlinge liefde diet volc eñ hy tot hem haddē geordineert hadde hem te nemē tot sinen behoudē sone/so heeft Dauid geantwoort. Het dunct v lieden by auontuerē een cleyn sake des coninck behout sone te werden/maer dat en dunckt my also niet/die wel were vā wat slechte eñ gemeyn lieden ick geboren ben. Als dit Sauli wederō ouergeseyt was/so seyde hy tot zijn huysghenootē. Segt hem/dat ick op gheen giften oft gelt en achte die hy zijnō bruyt soude mogen schencken/want dat waer meer zijn dochter vercoopē dan ten houwelijck gheuē/maer dat hy begheerde tot zijns dochters man te hebben die in vromichept ende alle andere eerlijcke deuchdē wtnemende ware/hoedanige deuchden hy in hē beuonden hadde/eñ dat hy voor zijn dochters houwelijc eyschte niet gout oft siluer dat hi wt zijns vaders huys mocht brenghen/maer een moort van Palestijnen/eñ dat hy ses hondert hoofden brachte van Palestijnsche mannen/seggende dat hy gheen lieuer gifte en wilde dā alsulcke. Het soude ooc zijnder dochter eerlijcker wesen dat si van hē gheen gemeyn bruyt giften en ontfinck/maer dat si trouwen mochte eenen man van vermaerder eñ beproefder vromichepdt. Als Dauid dit hoorde/meynende dat hem Saul oock ter goeder meyninghe wilde in zijn swagherschap aen nemē/so en heeft hy niet ghebeyt oft ooc ouerlept die swarichept van deser sakē/maer is met zijnder benden wtghetrocken om te volbrenghen des conincx beueilinghe ende begheerte. Eñ hy heeft in dit stuck als in alle dandere God oock met hem vonden/volbrenghende dit nae zijn begheerte. Dit bybel seyt twee hondē top pekēs dā harē manlijcheden.

Wāt als hy veel vyanden verslagen hadde/so heeft hy ses hondert van haren hoofden tot een teecken der victorien den Coninck ghebracht/vermanende hem van zijn belofte.

✠ Hoe Saul hē verwōderde vā Dauids vromichz/eñ hem zijn dochter ten houwelijcke gaf. Cap.xij.

1.Reg.18

Als Saul dan daer niet teghen en mochte/midts dat hy hem schaemde te lieghen/oft om dat niet schijnē en soude dat hy desen vromē mā door so periculose beuelinge onder een decksel van zijn swagerschap te crijghen soude verradelijck tot zijnder verderffenissē ghegeuen hebben/heeft hy hē zijn dochter Michol ten houwelijck ghegheuen.

Cap.xij.

✠ Nochtans en heeft dit maechschap des conincx herte niet connen veranderen. Want doen hy sach dat Dauid lancx so meer van God eñ vanden volcke begracyt werde/so dochte hem dit al wat sorgheliick te wesen/so wel zijnē leuen als sinē rycke. Aengheslen dan dattet swaer om lijden was in perijckel te zijne vā een van desen tween/heeft hy opgheseit Dauiden te doodē/eñ om dese moort te doen heeft hy Jonatham zijnen sone eñ zijn alder getrouste vā zijnen huysghesinnen willen tot dienaers hebben. Maer Jonathas hē verwonderende vā zijns vaders ongestadichept/dat hy sulcken iongheling niet alleē nv niet meer lief en hadde/maer hem oock begheerde te doodē/so werde hy beroert/eensdeels van zijn eyghen liefde eñ vriendelychepdt/eñ eensdeels van Dauids deughtsaemhept/eñ hy heeft Dauid al heymelijck zijns vaders wille te kennē ghegheuen/hem daer toe oock radende dat hy terstont wech vlode/eñ zijn leuen salueerde/eñ dat hy des anderē daechs nerghers daer by gesien en werde. Daer en tusschē (seyde Jonathas) sal ic mijnen vader groeten/eñ by eenighe oorsake wy vermanen/eñ als ick verstaen hebbe die redene van mijns vaders verbolghenthept/sal ick arbeyden om die te wederleggen/want ick meyne datter gheen bequame redene wesen en mach/waerom dat die sulck der gemeynten/eñ den coninck seer veel goets ghedaen hebt/soude moeten

Die bybel seyde dat Saul eyschede hondert voorhuydē der Palestinē want daer af sachmē dat die dā onbeslnedē mannē waren.

verdruckt werden. Want al hadde die pet misdaen/ dat behoordemen hem te vergheuen om zijn voorleden verdiensten eñ goede wercken. Ende nae dese sprake sal ick v sekerlijck laten weten mijns vaders sin. Dauid heeft desen raet gheuolcht / eñ hem seluē ten eersten wt des coninex ooghen vertrocken.

✠ Hoe die coninck Saul gearbeyt heeft om Dauid te dooden. Cap. xiij

DEs anderen daechs is Jonathas tot sinē vader ghegaen/eñ als hy hem vrolijck eñ wel te passe gheuōden hadde/heeft hy begōst vā Dauid te spreken/seggḥende. Vader hy wat groote oft clepn sake sijdy beschadicht eñ vergrāt/dat ghy ghebiet te dooden sulcken man die so groote hulpe ghedaen heeft tot onser behoudenissen /e ñ niet mn tot der Palestijnē verderffenisse. Die oock het Hebreeusch volck verlost heeft van een schande eñ versmaethept van veertich dagen/derrende hē seluen alleen stellen teghen die vpanden diese beriep ten campe. Die selue heeft v ooc namaels ghebracht tgetal der Palestijnscher hoofdē dat hem ghestelt was/waer door hy tot zijnder eeren mijn suster ten houwelijc heeft gecregen / waer door zijn doot ons te droeuiger soude behooren te wesen/niet alleen om zijn vromichept/ als onse maechschap. Eñ dit schandelijck onrecht soude uwer dochter oock aengaen/die eer weduwe soude werdē/eer sī die vrucht haers houwelijcx soude gheproeft hebbē. Dit ouerdēckende o vader/laet v doch om settē tot eenē saecxterē sin/ eñ en wilt niet wreet wesen ouer desen man / die onser familien seer veel goets gedaē heeft / als hy v met die dupuelsche siecte allendichlic gequelt zijnde/wederō gebracht heeft tot v eerste gesontheyt. Want het waer groote schāde dat ghy alle dese dingen soudt vergheten. Saul dā door dese woordē beradē zijnde/swoer sinē sone/ dat hy voortaē Dauid gheen leedt oft schade doē en soude/wāt die rechte redene verwā zijn gramschap eñ vreese. Aldus heeft Jonathas Dauid tot hē doen halen / hem te kennen gheuende hoe zijns vaders thoorn gheswicht was/ende dat hy nu gheen dinck soo seere en begheerde als zijn welvaert. Dus heeft hy Dauid wederom in des coninex hof bracht/ende hem wederom met sinen vader versoent/dat hy zijn ghewoonlycke officien by hem soude bedienen als hy te voren dede.

✠ Hoe Dauid somtijts des coninex listighe laghen nauwelijcx ontcomen is/eñ hoe hy den seluen tweemael in zijnen handen creech / maer nochtans hem niet en wilde dooden. Cap. xiij.

OP den seluen tyt doen die Palestijnen wederō een nieuwe oorloge op stelden/so is Dauid tegē henlieden gesondē met een heyr / eñ is corts daer na met victorie wederom gecomen tot den coninck/ als hy eenen grooten slach onder die vpanden ghedaen hadde/maer hy en is vā hem niet ontfangē geweest alsso hy hoepte/eñ so hy (na dat hy alle dingen voorspoedelyck ghedaen hadde) behoorde ontfanghen te wesen. Wāt Saul was droeuich om zijn gheluck/ mepnende dat Dauids voorspoedichept hē sorghelijck ware. Als die coninck dan wederō met zijn onbedwōgen qualc gequelt werde als te voren/so heeft hy eenen spriet in zijn hant hebbende Dauid in zijn camer doen halen / ghebiedende hē Psalmen eñ lofsangen te singhen. Eñ die wijle dat hy sanck/heeft dien spriet na hē geworpen. Maer doen Dauid zijn lichaem daer afkeerende den worp ontgaen was/so is hy thuys waert geuloden/daer bleef hy dien heelen dach. Maer des nachts sant die coninck sommighe mannē om zijn huys te bewaren/dat hy des nachts niet en soude heymelijc wech loopen/op dat hy hem mocht te rechte beroepē/eñ hē daer ter doot veroordeelē. Maer doē Michol zijn huysvrouwe des Coninex wille vernomē hadde/is sī tot harē mā geloopē/hē te kennē gheuende in wat perickel hy was/eñ sī ooc met hē te samē waer sondē sī niet en wilde noch en mochte leuē/seggende. Wacht v dat v die sonne/ hier niet en beuinde/desen morgensōt hier blijuende/maer vliet nu wech (als ghy mits die dōckerheyt des nachts dat wel doē moecht/dwelc God wil langher makē tot uwer weluaert / oft anders soo weet voorwaer dat mijn vader sondē merren v sal dooden ist dat hy v vint. Als sī dit gesept hadde/ so heeft sy hē met een zeel door eē venster nederwaerts gelatē/ eñ also uten perijckel verlost. Daer nae heeft sī een beddekē berept als oft hy siec hadde geweest/eñ ondē die decselen heeft sī ghelept een ghepten leuer/die al versch wtghetrocken was. Eñ als Sauls dienaers smorgens vroech daer quamē/die hy om Dauid gesonden hadde/so heeft Michol het gedect bedde gethoont/eñ om dat sī door het aslemē vandē leuerē die decselē sagen roerē/so maecte sī haer wijs dat hy na sinen adem trac/seggende daer toe dat hy dē heelen nacht sondē ruste hadde geweest. Als dā den coninc gebootschapt was dat Dauid diē nacht in een siecte geuallen was / heeft hy hē doen halen alsso hy was/ want hy sondē verdracht steruē moeste. Maer doē die selue wederōs daer gecomē warē / eñ thedde ontdeckende der vrouwen behendichept ten laetsten beuōden/hebbē sī dat al te male dē coninck ouer gedragē. Als dā die vader zijn dochter straffte dat sī hē zijnen vpant ontrockē hadde/so heeft sī een ontschuldinge versiert die der waerheyt gelijck was/seggende dat Dauid haer hadde gedreycht te dooden en hadde sī hem niet willē helpen eñ ondanich wesen/waer om sī weerdich ware datmē haer dit vergaue/dwelc sy niet vrywillichlijck maer bedwōnghen ghedaen hadde/wāt hy behoorde zyns dochters leuen lieuer te hebben dan zijns vpants doot. Eñ aldus werdet haer vergheuen. Maer Dauid door die vlucht ontcomen zijnde / is gheromen tot den propheet Samuel in Ramatha / gheuende hem alle dinghen te kennen/hoe die coninck op hem ghesint was/eñ hoe hy nae dat hy van hem met eenen spriet doorsticken was ghewreest/eñ dat al niet teghenstaende hy nochtans den coninc nerghers in schade oft leet gedaen en hadde / noch hem onwijsselijck oft bloedelijck in doorloghe ghedragen/maer hadde door Godts hulpe alle dingen na zijn begheerte gedaen/eñ dit selue hadde Saul tot haet eñ nydichept verweert. Die propheet verstaen hebbende des coninex boosheyt/is vā Ramatha ghegaen/eñ heeft Dauid ghelepdt op een plaetse genoemt Sabaath / eñ daer heeft hy met hē eenen tyt langhe ghewoōt. Maer alst dē coninc gebootschapt was dat Dauid by dē propheet woōde/ heeft hy ghewapende mannen derwaerts gesonden om hem te vanghen eñ tot hem te brenghen. Maer als die by Samuel gecomen waren / hebben sī hem gheuonden in der propheten vergaderinghe / ende terstont werden sī metten seluen gheest veruult/ eñ begonsten te propheteren. Als Saul dit ghehoort hadde / heeft hy ander mannen derwaerts gheslonden om Dauid te vanghen. Maer als dien tselue ghebeurde dat den anderen ghebeurt was/ so heeft hy wederom ander derwaerts gheslonden. Eñ als die oock vanden gheest der propheten veruult werden/so is hy ten laetsten vā grooter gramschap selue derwaerts met haesten ghegaen. Ende doen hy noch niet verre en was van dier plaetsen / eer hy

Die bybel seyt dat sī eē kussende beeldt int bedde leyde eñ een geytē vel aenthoofde eynde.

voor

voor Samuels oogen quã/begonst hy door Samuels toedoen oock te propheteren. Als hy dan tot dier plaetsen gecomen was/soo werde hy ontsinnich/eñ worpende zijn cleederen van hẽ/heeft hy eenen heelen dach eñ nacht voor Dauid eñ Samuels ooghen naert ghelegen. Corts daer na is Dauid by Jonathã gecomen/hem veel clachten doende vã zijns vaders listighe laghen/dat hy hem die sulcke niet verdient en hadde met zijn heel macht hem begheerde te verdruckẽ. Maer Jonathas badt hem dat hy sulcx niet lichtelijck en wilde vermoeden/oft oock den anderen gheloouen die by auontueren sulcx pet hẽ seyden/maer dat hy hem alleẽ betrouwẽ wilde/die wel bevonden hadde dat zijn vader gheen quaet teghen hem op handẽ en hadde/anders soude hi hem dat te kennen gheuen / midts dat zijn vader sonder zijnen raet niet en plach te doene. Hier tegen heeft Dauid hy eede hem voorwaer ghesept/dat hy die waerheyt seyde/biddende Jonatham dat hyt lieuer wilde gelooven / eñ voor zijns vrients weluaert sorghe draghen/dan zijn woorden te verachten voor ydele / eñ die dan eerst ghelooven als hy hooren oft sien soude dat hy gedoot ware. Want zijn vader sulcke zijn raden hem niet meer te kennẽ en gaf/wãt hy wel wilt wat vrientschap sy onder malcanderen hadden. Jonathas werde seer droeuich als hyt gheloofde/ende heeft Dauid geuraecht waer in hy hẽ eenige vrientschap mocht doẽ. Waer op heeft Dauid geãtwoort. Ic weet wel dat ghy my gõstich zijt/eñ seer begeert my te believen. Siet het sal morgen den eerstẽ dach vander manen wesen/eñ die coninck sal eenen heerlijcken maeltyt houden/waer toe hy my oock plach te nooden. Hierom ist dat v alsso goet dunct/ick sal v bupten die stadt bedectelijc int velt verwachten. Eñ als v vader na my vraghen sal/so antwoort ghy/dat ick na myn stadt Bethlehem ghegaen ben/om daer ter feesten te zijne dat myn ghesiachte daer hout/eñ dat dit ghedaen is van my door uwen oorlof. Ende hy alsoo dat v vader dan sept alsmen plach vanden vriendẽ te seggen/voorspoedelyck moet hy gherepst wesen/so sulde weten dat hy gheen arch teghen my in zijn herte en denct/ maer uit dat hy v anders antwoort/dat sal v een teecken wesen dat zijn herte niet goet en is te mywaerts/eñ ghy sult my dat te kennẽ gheuen/alsso myn̄ teghenwoordigher allendichept eñ onse onderlinge vriẽtschap betamelijc is/welcke vriẽtschap ghy(die myn heere zijt)hebt willen makẽ met uwen dienaer ooc by eede vã trouwe ghegeuen ende ghenomen. Maer ist dat v dunct dat ick uwer vrientschap niet weerdich en ben/oft dat ic uwẽ vaõ eenich leedt oft onrecht ghedaen hebbe/so en wacht na zijn beuelinghe niet / maer doorsteect my ghy nu hier met uwe sweerde. Jonathas dese laetste woorden seer swaerlijc lydende/heeft hem beloeft zijnder begeerten te voldoen/eñ by alsso hy bevinden moeht dat zijn vader pet quaets tegen hem dachte/dat soude hy hem te kennen gheuen. Eñ om dat hy hem dit soude te meer doen gheloouen/heeft hy hem ghelept bupten onõ den blooten hemel/eñ daer heeft hy hem by eede verseckert/dat hy alle middelen soecken soude tot zijnder behoudenissen oft weluaert dienende/ seggende. God die alle tghene dat ghy hier siet/soo breedt alst is vervult eñ regeert / eñ die myn herte eñ meyninghe weet eer ick die wt spreke/weest een ghetupge des verbonts dat wy tusschen malcanderen gemaect hebben/eñ dat ick niet eer ophouden en sal myns vaders sin te onderstoecken/ ick en hebbe te voren bevonden oft hy eenigen verborghen haet teghen v draecht. Eñ al wat ick sal bevonden hebben/ tsy vriendelijck oft vyandelijck dat sal ick v terstõt te kennen gheuen. Die Heere weet dat ick hem bidde dat hy v altyt wil gonstich eñ ghenadich wesen / eñ altyt v saken voorspoedich maken/gelijck hy nu ooc doet eñ hier na doen sal. Wãt tsy oft myn vader oft ick v tegen wesen mochten/so suldy nochtans altyt door Gods hulpe een verwinner ontcomen. Maer weest ghy doch gedachtich deser mynder liefden/eñ by also ick te sterue come/ so hout myn wettige kinderen te leuen/eñ bewyst haer die liefde die ghy my schuldich zijt. Na desen eedt heeft Jonathas Dauid laten wech gaen/gebiedende hẽ bezijden te gaen in een seker plaetse des lãts/daer hi hem plach te oeffenẽ/wãt als hy zijns vaõs sin wiste so soude hy daer comẽ met een knechtken / eñ als ick dry pylen sal na den doel geschotẽ hebbẽ/ist dat ic dã myn knechtken gebiede dat hy die pylẽ vergadere eñ wederõ bringhe/wãt die voor hẽ liggẽ/so weet dat v niet quaets en staet te vreesen van mynen vadere / maer ist dat ghy my cõtrarie hoort seggen/so weet dat myn vaõ ooc anders op v ghesint is/maer hoe dat coemt ic sal nochtãs altyt besorgen dat v niet anders en geschiede dã wy en willẽ. Maer wilt ghy deser dingen gedachtich wesen als v blyõ tyden sullẽ gecomen zijn/ eñ hebt myn kinderen dan in uwe bewaringe. Dauid dã verstaert wesende door dese beloften vã Jonathas/is ter gheleetter plaetsen gegaen. Maer des anderen daechs alst nieuwe mane was / is die Coninck na die costume repn eñ puer totten auõtmael gecomen. Als dan zijn sone Jonathas aen zijn rechte zyde by hẽ gheseten was/eñ aen dander zyde vast by hem sadt Abner die opperveltheere zijns heyrs/ heeft hy Dauids plaetse ledich gesien/ende sweech/ mepnende dat hy daer niet en was / om dat hy niet supuer ghenoech en was van zijnder huysvrouwen versaminghe. Maer doen hy des daechs daer nae oock daer niet en quam/soo heeft hy van zijnen sone gheuraecht waer om dat Jesses sone noch gisteren noch heden gecomen en was tot dien iaerlyxschen maeltyt. Ende Jonathas antwoorde dat hy na zijn stadt gerepst was/tot eenen iaerlijxschen feestdach zijns ghesiachts/waer toe hy van hem oorlof hadde vercregen. Hy hadde my oock tot dien maeltyt ghenoot/eñ duncket v ooc goet/ick sal daer gaen / want ghy wel weet hoe lief dat ick hem hebbe. Doen en heeft Saul zijnen haet niet meer mogen verborgen voor zijnen sone / maer het heeft claerlijck gebleken hoe grammen moet dat hy teghen Dauid droech/ want hy heeft zijnen sone begonst spytelijc te bekijuen / noemende hem zijn vaders verlatere / eñ Dauids gesellе ende hulpere. Ende dat hy hem niet en schaemde sonder eenich aensien van zijnen ouderen met haren vpanden ghemepnschap te houden van mupterijen. Eñ dat hy niet en conde gheloouen dat sy nemmermeer en souden connen vrydelijck regneren/soo langhe als Dauid leefde. Daer toe heeft hy hem geboden dat hy Dauid soude halen/om na zijn verdienste gedoot te werdẽ. Als Jonathas zijn sonẽ dã vraechde om wat mildaet hy hẽ wilde dooden/so en heeft Saul zijn grãscap niet alleen met woorden ghethoont / maer hy is haestelijck opgheloopen / eñ erghers eenẽ spriet grypẽde/heeft hy sinẽ sone willẽ doorsteken/eñ hy soude dit arch sept volbracht hebbẽ en hadde hy niet beledt gheweest door der vrienden middel die tusschẽ beyde liepẽ. Aldus heeft Saul sijnen argen eñ grãmen moet tegen Dauid voor sinen sone openlijc verclaert/mits dat hy seer by na sinen sone om Dauids wille met zijn eygen handen gedoot hadde. Maer des Coninck sone vloot wt dien

De latijnsche bybel sept dat hi naecteheeft gheslongẽ/ mer de hy dieeusliche seggẽ dat hy viel eñ bleefliggẽ de sonder wtwedich tbenoets.

maeltijt vergeten die spijse / en seer bedroeft so wel om zyn eygē als om zyns vriēts perijkel / die nv ter doot geschict en verwesen was / heeft hy diē heelen nacht in treuringe geweest. En ten eersten van daghe is hy wtghegaen te velde als oft hy hem wilde oeffenen met schieten/maer inder waerheyt om dat hy zijnen vriende alle dinghen soude te kennen gheuen. En sendende zijn knechtken weer nae die stadt heeft hy hem gehaest om Dauid te spreken die wijle hy alleen was. En ten eersten dat Dauid hem sach soo is hy hem te voete gheuallen hem groetende en noemende zijnen behouder. Jonathas heeft hē vander aerden op gheheuen en omhelst. En aldus hebben dese twee gheluckige en gheliefde malcāderen om hellende haer quade auōtuere beweent/ die henlieden benijde en berookte van haer alō minlijckste byleuen/en haer van malcanderen track / die seer noode mochten lyden van een verscheydē te sine/dwelc haer niet saechter en dochte dan die doot. Ten laetsten als si vā veel clachten en beweeninghen verlaet waren/en malcanderen hadden belooten altijt gedachtich te wesen haerder belofte die si malcanderen gedaen hadden/zijn si vā malcanderen gegaen.

Cap. xxij. 1. regū. 20

Dauid is vā daer gheuloden voor den alō archstē coninc/en is in die stadt Nobe gecomen tot den priester Achimelech. Dese siende dat hy alleen quā sonder gesellschap vā knechten oft vriendē/werde seer verwondert/en heeft hem geuraecht die sake waerō hy so heel alleē quā. Dauid heeft daer op gheantwoort dat hy hepmelijcke saken hadde die hē vandē coninck bevolen waren/waer toe hem gheen gesellschap vā noode en was om die te volbrenghen/wāt hy zijnen knechtē bevolen hadde ter gesetter plaetsen hē tegē te comen. Maer hy heeft van hē prouāde begheert/ want dit doende soude hy hē vrientschap doen / en een behulp wesende tot die teghenwoordighe sake. Ende als hy dit vā Abimelech gheeregen hadde/ so heeft hy ock eenighe wapenen van hem begheert/ t'sy lancie/oft sweert. Ende by gheualle was daer by een vā Sauls dienaren/een geboren Syrier/Doech ghenaemt/die des coninc muylinnē te bewarē hadde. Maer douerste priester seyde dat daer ghēe wapenen en waren dā alleen Goliaths sweert / dat hy Gode voor een heylige gifte gheoffert hadde/na dat hy Goliath den Palestijn verslagē hadde. Als Dauid dā dit sweert genomen hadde/is hy buyten der Hebreeusscher palen gheuloden tot Geth der Palestijnen stadt/daer doen ter tijt coninck was Achis. Maer doē hi daer bekent werde vā des coninc dienaers/en die kennisse den coninc ouergedragē was/ te weten/dat dit was Dauid/die so veel duysentich Palestijnē verslagē hadde/so sochte hy vanden coninc gedoot te werden/en by desen int selue perijkel te comen/dwelc hy by Saul ontuloden was. Hierom heeft hy hē gelaten by ghemaecte manierē als oft hy ontsinnich oft rasende hadde geweest/also dat hi wt zijnē monde schuymde/en ander teekenē vā ontsinnichept thoonde/waer mede hy den coninc vā Geth dede gelooven dat hy aldus besiect was die welcke is gram geworden teghen zijn knechtē/dat si hē eenē rasendē mensch aenghebracht hadden/en heeft gheboden datmē hem terstōt soude weer doē gaen. Als Dauid dan in deser manieren van Geth ontcomen was/so hy ghecomen int lant vā Judas geslachte/ en woonende daer in een spelonck int lant vā Odollam heeft vā daer boden wtgesondē tot zijn broeders/ om haer te segghen waer hy woonde. En dese zijn met allē haren geslachtē tot hem ghegaen/en noch veel andere die som mieusgierich waren/som Saul/ meesden/zijn vā selfs tot hē ouergetrocken/presente rende hē harē dienst tot alle zijnē gheboden en wille/ welcker ghetal wies tot vier hondert mannen / op welcker hulpe en menichte Dauid betrouwen hebbende/ heeft die plaetse verlatē/ en is gerepst tot der Moabitē coninc/biddende hē dat hy zijn ouders so langhe wilde binnē zijns rijcx palen ontfangen / tot dat haer sakē in beterē staet warē. Als hy dit vercregen hadde/ en zijn ouders in grooter eeren gheho uden warē by den coninc so lange als si daer warē/so heeft Dauid wederō door des prophеets beuel met zijnē volcke die woestijne verlaten/trecktē wederō in dlant vā Juda/houdende hē by die stadt Sarim. Als dit Saul ouerghedraghen was/en gheseyt/hoe Dauid met een menichte ghewapenō mannen ghesien was/soo is die coninck seer beureelt en ontstelt gheweest/wāt midts dat hy Dauids grootmoedicheyt en vromicheyt wel kēde/so dacht hy dat hy pet groots op handen hadde/dwelc des coninc staet in perijckel soude brengen/oft immer hē veel moeyten en arbeyts soude costen. Hierō heeft hy zijn vriendē en capitepnē en alle die vā zijnē geslachte warē tsamē gheroepē in die coninclijcke stadt Gaba/en daer sadt hy ter plaetsen ghenoemt ackervelt/ en als alle die eerlijcste mannē en alle zijn knechtē daer by stōden/so heeft hy henlieden aldus aengesproken. Ghy mannen vā mijnen geslachte/ick weet wel dat ghy ghedachtich zijt hoe veel weldadē ic v lieden gedaen hebbe en met hoe veel ackerlandē ic v begift en ryck gemaect hebbe/en tot wat officien vā eeren en heerlijcheden ghy vā my verheuen zijt. Hierō vraghe ick vā v lieden oft ghy ooc meerō gauen vā Jessēs sone verwachtende oft hopende zijt: wāt ic weet wel dat ghy alle meer tot hem ghenepcht zijt/waer toe mijn sone deerste oorsake ghegeuen heeft/die v lieden tot desen sin ghebracht heeft / wāt ic weet wel wat hepmelijc verbont dat tusschē hē en Dauid gemaect is/ en dat hi met rade en gelde mynō vpandē partije te gen my helpt. Maer ghy en zijt hier af niet besorcht en ghy verwacht al stilijc werwaerts dat dit wt comen sal. Als die coninc dit gheseyt hadde/en dander alle swegen/so heeft alleē die Syrier Doech/des Coninc muylinnen meester gheantwoort dat hy Dauid in die stadt Nobe gesien hadde by den ouersten priester Abimelech/ tot wien hy met Dauid op een tijt gecomen was. En hoe Dauid door den priester Gods antwoorde vercreech vā zijnō saken auōtuere. En hoe hē den priester victalie gaf/en hē wapēde met Goliaths sweert/en voorts wech gheleyde daer hy begheerde te zijne. Terstōt heeft die coninck den ouersten priester doen tot hē halen/met alle sinē geslachte oft maechschappe/seggende tot hē. Wat onrecht oft schade is v vā my gedaē/dat ghy daer door gheport zijt Jessēs sone te ontfanghen / en hebt des coninc verradelijc vpāt geholpē met wapenē en victalie/waer toe hebdy ooc Gods antwoorde hē ghegeuen: wāt v en was niet onbekent hoe hy wech geulodē was/om dē haet die hy op mijn familie heeft. Die ouerste priester en heeft gheen vā desen dingen gheloochent/oprijc bekennende dat hy dese dingen meer om des coninc dā om Dauids wille ghedaen hadde: wāt ic heb hē ontfangen ter herbergen (seyde hy) niet als vwē vpāt/maer als vwē alder getrouwstē dienaer en capitepn/en dat meer is vwen behouden sone/die v vā swagerschap seer na bestaet/ wāt wie soude denacken oft meynē dat eenich man die also vā v gheeert ware en verheuen / v vpant soude moghē wesen/en niet meer v meeste vrient ? wāt tē is deerste niet dat ic vā hem gheuraecht wesende vā Gods

Jnt boeck van Nazareth seydt die bybel.

wille

wille hē geantwoort hebbe / maer ic heb tselue t'anderen tijde noch dicmael gedaē. Eñ nu als hy seyde dz hy vā v gesondē was haestelijc tot eē swaren sake/ en hadde ic hem niet gedaen tgene dat hy begeerde/ dat soude my ghedocht hebben meer tot uwer clepnichept dā tot zijnē verachtingen te wesen / waerō en hebdy geē sake vā my eenich quaet vermoedē te hebben. Hebdy ock sedert gehoort dat Dauid yet quaets teghen v op handē heeft/eñ dat ghy daerom meynt dat ic hē gonstich bē tegē v/om die vriētschap die ic hē gedaen hebbe/ so weet dat alle dē dienst die ick hē gedaen hebbe/hē heb willen doen om dat hy v vrient v behoudt sone ende v capeyn was. Maer dese woorden en heeft Saul niet willē gelooue/ om dat die vreese vā zijn perijkel sterecker was dan dese ontschuldinge hoe rechtueerdich dat die nochtans was. Hierō heeft hy dē priester met alle sinē geslach te doen omringen vanden gewapenden mannen eñ doot slaen/maer om dat haer vā God verboden was sulcke mannē die gheheylicht warē tottē diēst Godts met pseren wapenē te quetsen/so heeft hy dē Spuer Doech gebodē dese moort te doen / die welcke tot hē nemende zōmige arghe boeuen zijns gelijcke / heeft dē ouerstē priester met alle sinē maechschappe doot geslagen/welcker ghetal was dry hondert eñ lxxv. Eñ terstōt zijn die quaetdoenders vandē coninc gesonden tot Nobe welck was der priesteren stadt/ eñ dese hebben alle die ingesetene vander stadt te samē doot geslagen sonder eenich aensien vā personen oft ouderdommē/eñ ten lesten hebbē sy die verbrant eñ vernielt/wt welckē slage alleen leuende ontcomē is Abiathar/Abimelech des priesters sone. Eñ dit is al geschiet na Godts woort dat hy Heli den ouersten priester in voortijden ghesept hadde / waermede te voren gesept werde dat zijn afcoēste om zijnder kinderen boosheyt eens te male vergaen soude. Als die coninck Saul so wreedē sept gedaen eñ des ouerste priesters ghesiacht heel vernielt hadde/oock gheen bermhertichept hebbēde op die clepne kinderē/noch ooc geen eerweerdichept tot die ouderē / eñ daer toe ock der priesteren eñ prophetē stadt die Godt vercoren hadde doot een sonderlinghe gratie/te gronde gheplept hadde/so heeft hy ghenoech bethoont hoe arch eñ wankelbaer dat der menschen natuere is / want so langhe als sy vā nederen staet zijn eñ ghemeyn lieden / om dat sy dan niet en doren vryjck haer natuere volgen oft haren sin volbrenghen/ soo schijnen si alle goede eñ rechtueerdighe mannen/ eñ sy gelaten haer als oft sy seer rechtueerdich waren/ ooc onderhouden si den godtsdienst/ gelooudē dat Godt by alle onse wercken is/ eñ alle onse gedachtē doorsiet. Maer soo haest als si tot eenighe hoochept oft heerlychept opgherocken zijn/so veranderen sy haer voorleden manieren van leuen/ eñ gelijc als in een camerspel oft gaepspel die personen verandert worden in habyte/eñ wederom ander personen aen nemen/also veranderen sulcke menschen dan oock/ vallende in alle stoutichept/eñ hooueerdie / eñ comē ten laetsten tot versmaden van alle goddelijcke eñ menschelijcke dinghen/eñ als haer die godvruchtichept eñ rechtueerdicheyt alder meest van noode ware om die nydichept te verwinnen eñ bemindt te werden. Eñ als alle haer werckē eñ willen alle menschē voor oogen ghestelt zijn/ dan thoonen si alder meest haer wreethept eñ ongenadichept aen alle menschē recht oft Godt dat niet en saghe oft niet en achte/iae als oft Godt oock haer machtichept ontsaghe ende vreesde/eñ al wat sy dan voornemē te doen/ tsy wt eenighe ydel vreese/oft door haet / oft door eenighe onredelijcke gonste/ dat meynen si dat die vanden menschen sal vast eñ vā weerden gehouden werdē/ eñ vā Gode als voor goet gheprisen / niet met allen denckende oft achtēde op die toecomēde dingē / wāt alle die ter liefdē vā henlieden seer veel arbeyts doē/ die verheffen si ten eersten. Maer nae als sulcke nu eerlijck zijn/so en berooue si die alleen niet van harē eerlijcheden wt nijdichept/ maer sy verdrucken die ooc dicmael met valsche tichtē oft onrechte beschuldingen/niet aensiende hoe rechtelijc sy dat doen/ alleenlijck gheloouende dē stouten achterclappers/ eñ si thoonen haer wreethept niet ouer sulcke alst behoorde/maer ouer de gene daert haer licht is wreethept aen te doen. Dat dese dingen aldus zijn / is ons een openbaer exempel bewesē/in Saul Cis sone/die eerste Hebreeusche coninck werde gemaect/nae dat het regiment der besten mannen eñ der rechterē tē niet gedaē was/die welcke heeft om een quaet vermoedē dat hy vā Achimelech den priester hadde dry hondert priesterē eñ prophetē gedoot/eñ die verslagene heeft hy ouerdect metter stadt verderkfenisse/ berooudende Godts tabernakel soo verre alst in hem was vā zijn priesters eñ heylige dienstē/niet gedoogende na die moort vā so veel mannē dat haer stadt oft saet soude mogē ongeschent blijuē. Maer Abiathar Abimelechs sone/ die alleen van zijn geslachte leuende dese moort ontgaen was/ is metter vlucht by Dauid gecomen/hem te kennē geuende hoe zijn geslachte al gedoot eñ zijn vaō ooc verslaghen was. Dauid seyde daer op dat hy dit te voren wel gedacht hadde/doen hy Doech daer sach/ eñ dat hy daer wt wel vermoede dz die ouerste priester daer af valschelijcke beschuldicht eñ vermaect soude werdē by den coninc. Dus heeft Dauid seer swaermoedelijc beledē dat hy een oorsake vā so grootē quade gheweest hadde. Maer hy heeft Abiathar gebodē by hē te bliuē/wāt hy nergers en soude vryliker mogē verborgen wesen. Op den selue tijt als Dauidt gheboortschapt was dat die Palestijnē metter macht gheromē warē int lant/by die stadt vā Ceila / eñ dat si dit ouer al beroofdē eñ verdoruē/heeft hy voor hē genomē die te bestrijdē / nemēde eerstmael raet van eenē propheet/oft hē God ooc victorie soude willē verleenen. Eñ doē hy versteret was door Gods antwoorde/heeft hy met zijnē hoop die vyandē beloopen/ eñ dien met eenē grootē slach verwōnen eñ veriaecht/ beschermēde die vā Ceyla/tot dat sy haer coē wten doorschuloerē gevoert haddē. Dit heeft Saul ter stōt vernomē/wāt die fame van so geluckigen stryde en mocht niet lange verborgen blijuē/maer werde terstont ouer al wijt eñ breedt verspreyt / comēde oock tot des coninc ooren/ niet sonder Dauids lof eñ eere. Vā welcker bootschap is die coninc blijde geworde/ meynēde dat hy nu al gedaē hadde dat hy begeerde/ mits dat hy hoorde dat zijn vyāt Dauid hēselue beslotē hadde binnē eens stadt veste/seggeñ dat hē vā Godt dese oorsake verleēt was om hē te verdruckē. Hierō heeft hy dē volcke gebodē dat si Ceila so lāge soudē beleggen eñ pramē tot dat si Dauid in cryggē eñ doodē mochtē. Maer doē Dauid door Gods antwoorde vermaent werdē dat die vā Ceila hē soudē leuerē/eñ also des coninc grāscap ōtgaen/ten ware dat hy hem te voren verlage/so heeft hy die stadt verlaten/eñ is met vier honderd gewapender mannen in die woestine gegaen/eñ daer is hy geseten op eenen wel sterckē eñ beurpden hoeuel genoemt Engelain. Als Saul dā vernomē hadde dat Dauid niet meer te Ceila en was / heeft hy die heyrvaert ghelaten. Maer Dauid is met zijnen volcke getrocken in die woestijn-

Die bybel seyt maer lxxv. mānen.

Die bybel seyt lxxv als voren. 1. Reg. 22.

woestijne in Corna/welck een plaetse is in die landouwe van Ziph/daer toe hem ghecomen is Jonathas des coninck sone om synen vrient te groeten eñ van toecomende saken te spreken. Eñ hy vermaende Dauid dat hy goede hope eñ moet hebben wilde/ eñ dat hy om die teghenwoordige swaricheden den moet niet verloren en gaue/ wāt het heel seker was dat hy coninc soude werden/eñ heere ouer tgheheel Hebreeusch volck/want sulcke geluckige auontuerē en plegen geenen ledigē menschen aen te comē. Als sy dan haer verbondē wederō vernieut/ eñ daer toe sware veruloeckingen gedaen hadden tegen dē genen die eerst dese verbonden brekē soude / heeft Jonathas Dauidē daer gelaten/een wepnich verlicht weseñ vā zijn vreese eñ sorge. Eñ Jonathas is wederō na huys gegaē. Maer die van Ziph om danc vanden coninck te crijgen/hebben hem seckerlijck laten weten dat Dauid in haer contrepen was / belouende den coninck haer hulpe dat hy in des coninc handen mocht geleuert werden/ wāt als daer sommighe enge wegen besloten waren/soo en soude hy nerghers connen ontcomen. Saul heeft die lieden seer ghepresen/ eñ haer ghedanckt dat sy hem zijnē vpant gewesen haddē belouende dat hy haer vā dese weldaet grootelijck loonen soude. Eñ hy heeftter sommige wtgesonden om Dauid neerstelijc te soecken/eñ alle die verborgen plaetsen der woestijnen te doorloopen/seggende dat hy corts met een heyr volgen soude. Eñ aldus hebbē die Zepheiters den Coninc gepresenteert zijn leptsmannen te sine om Dauid te soecken eñ te vangē/om haer gonste eñ vrētschap den coninck te bewijsen / niet alleen door die conde die sy hem gedaen hadden/ maer oock int arbeyden met gheheelder macht dat sy Dauidē mochten crijgen/eñ den coninc leueren. Maer haer boosse gierichept en heeft gheenen voorspoedigen voort gane ghehadt/midts dat sy (die sonder eenich perikel hadden mogen swijghē)door flatteringhe eñ wt gierichept eenen godtvruchtigen mā/eñ die teghen recht ter doot gesocht werde hadden beloeft den coninck te leueren/wāt midts dat Dauid die kennisse creech vā haerlieden archept eñ vā des coninc aēcoēste/heeft hy die benaude plaetse daer hy doen verkeerde gelaten/eñ ontquā tot een groote steenrootse die gelegē is in Simonis woestyne. Maer Saul en hiel niet op van hem te vervolgen/want doen hy onder wegen verstaen hadde dat Dauid die enghe wegen gepasseert eñ ontuloden was/is hy ghecomē tot die ander side vanō rootsen. Eñ doen soude Dauid omringt eñ gevangen hebben geweest/en hadde die coninck met een soetgelijcke eñ quade tydinge niet wederom geroepen geweest/want daer quam een tydinge dat die Palestijnē metter macht in zijn rijck gecomen waren vpandelijc. Dus dochtet hem beter dien te wederstaen/die altijt vpanden waren/ eñ zijn landen te helpen datse niet bedouen en werden/dan om eenen vpant te vangen / zijn lant te laten verderuen van desen vpanden. Eñ aldus werde Dauid(tegen dan sy alle meyndē) behoudē/gaēde van daer tot die enghe opgaende wegen des lāts van Engaddi. Als Saul dan die Palestynen verdreuen hadde/so werde hem gebootschapt hoe Dauid binnen die palen van Engaddi verkeerde. Dus heeft hy terstont drij duysent gewapender mannen met hē genomen/die hy wt sinen heelen heyre gecoren hadde/leydende die haestelijc ter plaetsen die hē gewesen was. Eñ als hy niet verre vā daer en was/ so vant hy onder weghen een spelucke die doncker was/eñ diep onō d'aerde ginc/ eñ in haer binnenste seer breedt/daer Dauid doen ter tijt met zijnō benden hē verborghen hiel/waer in Saul alleen ginck om zijnder natueren gevoech te doene. Dit werde terstont ghemerckt van eenen van Dauids ghesellen/die welcke vermaende Dauid seggēde dat God hem nv eenen dach verleent hadde om hē seluen te wreken/eñ dat hy niet en behoorde dien bequamen tijt te verslupmen / om een eynde te maken van soo veel allendicheden / dwelck hy nv doē mocht by also hy den coninck zijn hooft af sloech/ maer Dauid en heeft maer den boort van des coninc mantel af ghesneden/wāt hem docht onweerdich eñ onrecht zijnen eygenē heere te doodē/den welcken God selue gecoren eñ tot die coninckl̄ijcke heerlijcheyt verheuen hadde/want het geen recht en ware hem selgen gelijc te maken/den genen die hē sonder redene begeerde te dooden. Als Saul dan vter spelucken gegaē was/so quam Dauid oock int openbaer/ende riep den coninck aen. Als Saul dan hē om ghekeert hadde na die stemme die hy wel kende/so heeft Dauid hem(alst die maniere was)ten eersten reuerētie bewesen eñ so aengesproken/seggende wat grooter onrecht ist(o heere Coninc)dat ghy so seere luystert na die valsche achterclappers/eñ den alder logēachtichsten menschē gelooue geeft/ waer vt ghy quaet vermoeden crycht van uwen vrienden / die ghy behoorde te ordeelen vt harē wercken/ wāt die woorden mogen waer oft gelogen zijn/maer men en can geen beter bewijs van pemants herte gehebben dā vt die wercken/gelijck ghy nv ooc ordeelen moecht oft ghy niet onwysselijck gelooft en hebt den genen die my by v beschuldigen vā sulck misdaet/ dwelc ic nopt in mijn herte gedacht en hebbe/die v ooc so op my vergramt hebbē/dat ghy nacht eñ dach op geen dinck meer en pepst als van my te verderuē. En siedy nv niet dat v quaet vermoeden heel ydel is / dat ghy meynt dat ick een vpant ben vā uwen hupsgesinne/eñ bouen al v begheere te doodē/met wat oogen dat God v ongenadige wreethept aensiet / die sulcken mensch soeckt te dooden/ die v spaert als hy nochtans bequamē tijt heeft om hē op v te wreken/ wāt hadt ghy die oorsake ghehadt my te doodē / ghy en soudt v die niet hebben laten also ontgaen/want so lichtelijc hadde ic v heden mogen v hooft af houwen als ick desen boort van uwen mantel gesneden hebbe. Dit seggeñ heeft hy het stuckken lakēs voortgebracht om zijn woorden gheloouelyck te maken. Voorwaer (seyde hy)ic en heb gheen wrake gedaen die ic met rechte wel hadde mogen doen/ eñ ghy en ontsiet v niet onrechte vpantschap tegē my te houden. Maer deser dingen sal Godt eē rechter wesen/ eñ hy sal thoonen wie vā ons beydē rechtueerdiger vā leuen is. Doen heeft Saul hem seer verwōdert/ dat hy wt so grooten perijkel ontcomē was/ eñ seer verbaest wesende vā des longe mās redelijcheyt eñ ootmoedicheyt/heeft gesucht / eñ doen Dauid oock suchte/so bekende die coninc dat hy veel meer redenen eñ rechts hadde om te suchten/wāt ghy (seyde hy)hebt my veel goets gedaen/ eñ ic heb v daer tegē veel schaden eñ ouerlast gedaen. Eñ nv hebdy oock wel getoōt dat ghy der goeō onderen gerechticheyt niet ongelijc en zijt / die welcke als sy haer vpanden alleen hadden gecreghen eñ haer lichtelijck hinder mochten doen hebben die lieuer laten onghelschent wech gaen. Hierō sie ick openbaerlijck heden / dat v het Coninckrijc van goede toegeschickt is/ende dat het heel Hebreeusch volck onder v heerlijckheyt comen sal. Hierom soo bidde ick v dat ghy met eenen eede my wilt belouen dat ghy sult ondachtich wesen

sen der onrechten die ick v ghedaen hebbe / als ghy ouer al die macht sult verreghen hebben/ende dat ghy myn familie sult laten leuen. Dauid heeft hem dit beloeft met eenen eede/eñ aldus heeft hy den co-
1.Reg.15 ninck in zijn rijck laten wech trecken.

✳ Op den seluen tyt ist gebeurt dat Samuel die prophect sterf/een man die na zijn verdienſten van den Hebreeuschen altyt in seer grooter weerdē gehouden hadde geweest. Eñ het volck heeft oock claerlijc bewesen hoe deuchdelic dat hy was / ende hoe weert dat sy hem hadden/ als sy zijn doode lichaem hebben met seer costelijcke eñ eerlijcke wtuaert begrauē. Eñ na dat sy hem behoorlijcke eere bewesen hadden eñ hem begrauen te Ramatha in zijn stadt/ so hebben sy den rouwe van hem noch langhe gehouden/niet met een ghemeyn droeffenisse / maer recht oft elcken bysonder dit verlies aen gegaē hadde/want het hadde een man gheweest vā natueren wel geschickt tot alle deuchtsaemheyt eñ rechtueerdicheyt/eñ om dese deuchden Gode seer aengenaē. Eñ hy heeft het ouerste regiment dēs volcks gehadt na die doot van Heli/eerstmael alleen twaelf iarē/ lanck/ eñ daer na als Saul regneerde achthiē iarē / wiens laetste dagen viel outrent desen tyt. Voorts soo was in die contreyen daer Dauid doen verkeerde een mā vā Siph in die stadt Emma/die seer ryc was / hebbende veel kudden vā cleyn vee/ want hy hadde in die weyde drie duysent schapē/ eñ duysent gheyten. Dese cudden heeft Dauid beschermt van alle schaden/ swaerlijc met dreygementē zijnē volcke verbiedende dat sy noch wt ghierichevt noch wt behoeffelijckheyt/oft wt hope van verborgen te wesen/eenige schade souden doen aen dees mans goet/ maer dat sy die gerechtichevt eñ Godts wille meer souden achten/wien sulcken menschen nopt en behaechden die in haer ghierighe handen met gewelt steken aen ander lieden goeden. In dit bedwanck eñ leeringe hiel hy zijn ghesellen/ meynende dat hy dese weldaet dede eenen eerlijckē verstandigen mā die deser vrientschap weerdich was. Maer die mā Nabal ghenoemt/was een boerachtich onbeleeft eñ quaet mensch/maer hy hadde een huysvrouwe die seer eerlijck/verstandich eñ schoone was. Tot desen man (als hy zijn schapen schoer) heeft Dauid sommighe van zijnen volcke gesonden om hem te groeten/eñ geluck van veel iaren te biedē/eñ dat sy hem oock souden bidden dat hy hemlieden per van zijnen goede wilde mede deylen(aengesien dat hy van sinē herders wel soude mogen weten dat sy liedē so lange in de woestyne verkeerēde/ so seer haer gewacht hadden van eenighe schade hem te doene/ dat si ooc mochten schijnen bewaerders geweest te syne van zijnen cudden. Voorts ooch wat hy Dauid gheuen soude/dat soude hy doen eenen mensch die danckbarich eñ gedachtich soude wesen zynder weldaet. Op dese begheerte heeft die straffe man na zijn maniere te seer straffe antwoorde ghegeuen. Want hy eerstmael vraechde wie dese Dauid was / eñ doē hy verstōt dat Jesses sone was/heeft hy gesept. Die vluchtige knechten die haren heeren ontloopen oft af ghevallen zijn/hebben haer nu spytelijck eñ houeerdelijck. Als dese woorden Dauid wederom gesept waren/is hy seer ontsteken gheweest vā gramschap/eñ nemende met hem vierhondert gewapender mannen/latende daer twee hondert achter om haer bagagiē te bewarē(wāt hy hadde te dier tyt eenē hoop van ses hondert mannen)is hy aldus na desen Nabal getrocken/swerende dat hy dien nacht zijn familie eñ alle zijn goet soude verderuen/want hy en belchde hem niet so seere om dat die ondanckbarige man hem geen vrientschap en dede/ als dat hy hem sonder redene beschimpte / daer hy nopt leet oft schade vā hem geleden en hadde. Binnen desen middelen tyde isser een vanden knechtē die de schapen hoedē tot zijn vrouwe Nabals huysvrouwe gecomē/bootschappende haer hoe Dauid een luttelken vriendtschappē vā haren man begeerende / niet alleen niet gecregen en hadde / maer ooch met schamperlijcke woorden(die niet om lydē en warē) beschimpt was daer hy nochtans tot op dien dach toe zijn cuddē ongeschent hadde behoedt/eñ dat dese zijns heerē spytichept hem wel mocht een groote schade eñ allendichept aenbrenghen. Als die vrouwe Abigail ghenoemt dit heeft gehoort/ so heeft sy geladen een deel ezelen/vullende die pack couen met verschepdē giften sonder haers mans weten/ die doen van dronckenschap ontslapen was/eñ aldus is sy haestelijc na Dauid gereyst/den welckē sy te gemoete quam int af comen vāh een vallepe/ daer hy eenen hoop ghewapender mannē met hem leyde tegen Nabal. Eñ als sy dien sach by comen / spranck sy af van dē ezel daer sy op sadt/ eñ vallende neē plat ter aerdē hem aenbiddende heeft sy hem ghebeden dat hy niet en wilde beroert wesen om Nabals woorden / die warachtelijc was tghene dat zijnen naem beteeckende/ wāt Nabal is in die Hebreeusschе tale so veel te seggen als onwijs / oft diwaes. Eñ si ontschuldichde haer seluen/seggende dat sy niemanden ghesien en hadde vanden bodē die van hem gesonden warē aē haren man. Hierō bidde ic v(seyde sy) wilt dit vergeuen/eñ danckt Gode / die doot my v beledt heeft dat ghy v handen niet en soudt besmetten met mēschen bloet/want by also ghy onbesmet blijft vā deser moort/soo sal Godt voor v wrake doen ouer diegene die v misdaen hebben/ want het ongeluck dat Nabal aencomende is / moet ouer uwer vyanden hoofden comen/maer wilt ghy doch ghenadelijc dese myn cleyn giften ontfanghen/ eñ die gramschap (waer mede ghy te rechte tegen mynē man beroert zyt geweest) ter liefden van my neder legghen/wāt die genadichept eñ saechtmoedichept betamen sulcken man seer wel/ wien Godts voorsienichept het coninckrijc toegeschict heeft. Als Dauid dese giften ontfangen hadde/so heeft hy gesept. Voorwaer ghy zijt heden doot Gods wille tot ons ghecomen,want anders en soudy den dach van morgen niet ghesien hebben/wāt ick hadde gesworen dat ic desen nacht v huys soude heel verdorren hebben/ende dat icker niemanden en soude te lyue gelaten hebben van die familie van desen ondanckbarigen man / die sonder sake my eñ myn vrienden beschimpt heeft. Maer nu heeft v Godt int herte gegeuen / dat ghy te tyde my ontmoetende myn verbolghenthept soudt versaechtē. Maer hoe wel Nabal om uwē wille nu genade crijcht/hy en sal nochtans die wrake niet ontgaen/maer zyn quade maniere sullen hē by een ander oorsake verderuen/eñ ter doot brenghen. Als hy dese redenen ghesept hadde/so heeft hy die vrouwe laten gaen : eñ si wederō thuys gecomen zynde/wāt haren man met zijns gelycke dronckende/ eñ doē ter tyd met wijne beswaert eñ dronckē / waerom sy hem niet gesept en heeft van alle tghene dat si ghedaen hadde. Maer des anderen daechs als sy hem alle die saken te kennen gaf doen hy nuchterē was/ so heeft hy hem so verschrickt ghemaēkt/ dat hy alle zynder leden onmachtich werde geslagē in een vallende siecktc/eñ sterf den thienstē dach daer na. Als dit Dauid gesept werde/so seyde hy dat Godt hem

na

na zijn verdienste gheplaecht hadde/ eñ dat hy door zijn eygen quaetheden gestoruē was/ sondē thelmetten van synen hāden die vā hem verongelyct was. Eñ door dit exempel heeft dese bewesen dat gheen quaetdoender Gods wrake en mach ontcomen/ eñ dat der menschen saken niet onredelijc beschickt en werden/ als oft die van Gode ongeacht warē/ maer dat den goeden goede loonen eñ den quadē quade loonen (alsō sy weerdich zijn) gegeuen wert. Eñ terstont heeft Dauid bodē wtgesonden aen zijn huysvrouwe/ eñ haer versocht tot zijnen wettelyckē bede om haer tot eē huysvrouwe te hebbē/ die welcke heeft eerstmael gesept dat sy niet weerdich en was zijnder knechten voeten te genaken/ eñ daer na is sy met alle haer gereetschap eñ cieraet tot hē gecomen eñ van hem ontfangen tot zijnē huysvrouwē. Dese eere heeft sy van hem gecregen om haer wel gemanierthept eñ andē deughden / eñ oock mede haer wtnemende schoonhept. Dauid hadde te vorē ooc een ander huysvrouwe getrout/ gheboren wt die stadt Abesar/ want Michol Saules dochter die te voren Dauid getrout hadde/ heeft haer vader namaels te wijue gheseuen Phalti Lais sone/ in die stadt Gallim woonende. Niet seer langhe daer na hebben zōmige lieden van Zyph Saul gebootschapt dat Dauid wederom in haer cōtreye was/ eñ wilde hy haer hulpe doen/ datmen hē lichtelijc soude mogen vanghen. Dus is Saul met dry duysent ruyteren derwaerts gereyst. Eñ doen den nacht hem ouer quam heeft hy zijnen heyrleger ghemaeckt ter plaetsen die genoemt is Hicella. Als Dauid dā vernomen hadde hoe Saul tegen hem met gewapender hant quā/ so heeft hy bespieders wtgesonden haer gebiedende datse hem souden sekerijcht brenghen hoe verre dat Saul gegaen was. Als hy dan hoorde dat hy te Hicella was/ so is hy des nachts sonder zijns volcx weten met twee ghesellen alleen/ te weten/ met Abisai Saruie zijnder suster sone/ eñ met Abimelech den Hethiter tot in zijnder vpanden legher gegaen. Eñ die wyle dat Saul slicp met alle zijnen lyfknechten eñ met Abner sinē opper veltheere/ is hy al heymelijck in des coninex tente ghecomen. Eñ al kende hy den conick aen zijn lancie/ soo en heeft hy hem nochtans niet willen dooden/ noch oock Abisai willē oorlouen te doen / die tot dit kept heel ontsteken was/ maer hy heeft hem bedwonghen vermanende hem datter niet gheoorloft en was den coninc te dooden die door Gods keure coninc gemaect was/ hoe quaet dat hy nochtans ware/ want het behoorde Gode alleen toe ouer hem wrake te doene die hem het Coninckrijc gegeuen hadde. Eñ om datter een teecken soude wesen dat hy machtich hadde geweest dē coninc te doodē/ eñ dz hy zijn macht niet en hadde willen gebruyckē/ so heeft hy met hē wech gedragen des coninex lancie eñ zijn waterpotken die by zijn bedde warē/ eñ aldus is hy sondē pemants beuroeden wten heyrleger gegāē/ gaēde sonder vreese/ eñ als met goeder moeptē door die slapēde rupters/ betrouwē hebbende eensdeels op des nachts duysterhept eñ eensdeels op zijn eyghen cloeckhept. Als hy dan ouer die beke ghegaen was ende gheclommen op den top vā eenen berghe van daer hy lichtelijck mocht gehoort werden/ so heeft hy Sauls rupters aen gheroepen/ ende haren capitepn Abner eñ die wten slape gheweect. Als die capitepn Abner dan vp name aenghe roepen werde / eñ hy vraechde wie hy was die hem riep/ so heeft Dauid aldus geantwoort. Ic ben Dauid Jesses sone/ die voor v vluchtich ben. Maer hoe comet dat ghy so groote man / eñ die eerlyckste onder des coninckx vrienden so onachtsaemlijc des coninex lichaem bewaert/ dat ghy lieuer hebt te slapē/ dan voor zijn leuen sorge te dragen. Ghy hebt voorwaer misdaen een stuc dat der doot weerdich is/ die niet beuroet oft gheuoelt en hebt datter sommighe van onsen hoop nv een luttel te voren al heymelijc in des coninex heyrlegher gecomen zijn/ daerom besiet waer des coninex lancie eñ zijn waterpotteken geuaren zijn/ eñ leert daer aē hoe grootelijc dat ghy misdaen hebt. Als Saul Dauids stemme kennende werde/ eñ hy oock beuonden hadde hoe Dauid hem in handen ghecreghen hadde als hy door zijnder bewaerders onachtsaemhept eñ door zijnen slaep verraden was/ eñ hem nochtans niet gedoot en hadde/ daer hy dat nochtans met rechte wel hadde mogen doen/ so heeft hy hem voor zijns leuens behoudenisse openbaerlijc gedanckt/ vermanende hem dat hy goeden moet hebben wilde/ eñ voor gēe quaet voort aen meer sorghende thuyswaerts wederom keeren/ want hy beuondē hadde dat hy zijns selfs weluaert niet soo weert en hadde/ als Dauid die hadde/ want hy zynē behouder eñ sulcken man die door veel diensten beuonden was een oprecht vriendt/ hadde in ellende ghedreuen/ ende hem dicmael in zyns leuens perijkel ghebracht den seluen ooc beroott van zijnē vrienden gemeynschap sonder ophouden vervolgēde/ eñ dat hy tegen dese vpandelycke vervolginghe hē zijn leuen wederom gaf. Doen seyde Dauid dat hy yemant senden soude die de lancie eñ het waterpotken wederom mocht halen/ begeerende dat God soude willen een rechter wesen van haerder beyden natuere/ manieren/ eñ wercken / wien oock bekendt was dat hy op dien dach oock synen vpant gespaert hadde/ dien hy machtich was te dooden. Ende in deser manieren is Saul door Dauids ghenadicheyt ongheschent wt zijnen handen ontcomen/ eñ weder om achterwaert in zijn coninckliycke stadt gekeert.

✶ Maer Dauid sorgende dat hy ten laetsten soude gevangen werden by also hy langhe in die plaetse bleue / heeft voor dwijste gehouden ouer te trecken in der Palestijnen lant/ eñ daer te woonen. Eñ als tselue den anderen ooc goet dochte/ so is hy met een macht van ses hondert mannen ouer gherockē tot Achis den coninck van Geth/ welck was een vā des volckx vijf steden. Ende als hy daer een woonstede gecregen hadde vanden Conine met zijn twee huysvrouwen Achinoa eñ Abigail / heeft hy daer ghewoont. Eñ Saul nv wijser gheworden en heeft Dauid niet meer vervolcht / oft eenighe rupters teghen hem meer wt gheseuden / siende dat hem dit tweemael qualijck vergaen was / eñ dat hy seer by na tweemael selue gevangen was gheweest/ als hy Dauiden meynde te vangē. Maer Dauid en heeft niet ghelust in die stadt van Geth te woonen/ maer hy heeft vanden coninck begheert dat hy tot zijn voorleden beleefthept van hem te herberghen dit oock wilde daer toe doen / dat hy hem eenich seker lant gaue buyten die stadt/ daer hy met zijnen volcke woonen mochte. Want hy sorchde dat hy in die stadt blijuende/ den ingheseetenen van Geth ouerlastich mocht werden. Die coninc heeft zijn bede verhoort eñ gaf hem een dorpken Hiceleg ghenaemt/ welck Dauid namaels (als hy het coninckrijck vercregen hadde) so seere bemint heeft/ dat hy dat heeft willen houden altyt voor zijn eñ zijnder nacomers eyghen erffenisse / waer af wy op een ander plaetse breeder spreken sullen. Eñ alle den tyt dat Dauid te Hiceleg leefde/ waren vier maendē eñ twintich daghen / van welcker plaetsen hy al heymelijck onder-

tus-

Die bybel segt dat sy ootmoedelijcbegeerde zijnder knechten dienaersse te wesen om haer voeten te wasschen.

1. Reg. 26

1. Reg. 26 staedt dat Dauid Abner alles met hem leyde.

1. Reg. 27

tusschen beliep/die Hariters/ eñ die Amalechiters vander Palestijnen natien die hem hp geseten waren/van daer dijnende groote rooven van peerden muylen/ezels/eñ kemels/maer die slauen en roosve hp niet mede/vreesende dat door dese dit stuc tot Achis des coninx kennisse soude comen. Maer van die rooven plach hp den coninck giften te sendē. Eñ als die Coninck vraechde van wien hp die rooven ghehaelt hadde/ so seyde hp dat hp der Joden middaechsche contrepe beloopen hadde/ eñ aldus maecte hp den coninck lichtelijc wijs dat hp geloofde het ghene dat hp seer begeerde warachtich te syne/ wāt hp hoepte hp also Dauid zijn eygē volc aldus vpandelijck handelde/dat hem het wederkeerē soude benomen werden / ende dat hp hem voortaen altydt soude verbonden hebben tot zijnen dienste.

Cap. xliij. 1. Reg. xx

Op den selven tijt worde daer een oorloge bereyt teghen die Hebreeusschе/ door eenen gemeynen sin eñ raet der Palestijnē/waer toe een dachuaert haer allen die ghesellen waren in dit stuck ghestelt werde/om te vergaderen in Sleuga/ van daer Achis het vergadert heyr lepden soude teghen haer vpanden. Ende onder die ander hulpen hadde hp Dauid oock met zijn bende van ses hondert mannē doen halen. Ende als Dauid ghecerne zijn hulpe hem beloefde/ segghende dat nv den tijdt ware om hem te loonen/ ende danchaerheyt te thoonen voor zijn beleefthevt dat hp hem herberghe verleent hadde / soo heeft die Coninck daer teghen om hem meer ende meer te verbinden hem oock beloeft dat hp hem in grooter eeren houden soude hp alsoo sp die victorie cregen / eñ hem maken capitevn ouer zijn lijfknechtē.

✠ Hoe die Hebreeusche vanden Palestijnen door eenen grootē strydt verwonnē werden / daer Saul die coninck met zijnen sonen vromelijck strydende verslaghen zijn gheweest. Cap. xv.

SAul hadde vt zijnē ryche verdreuē alle die waersegghers eñ tooueraers die spreckēde dupuels inden bupck hadden / met alle ander menschen van dier ghelijcker ydelheyden/alleenlijc behoudende die Propheten. Als hp dan ghehoort hadde dat die Palestijnen tot die stadt Suna ghecomen waren/ende daer haren heyrlegher ghemaect hadden/is hp daer met alle zijn heyrachten tegen ghecomen / stellende sijnen legher ontrent eenē berch Selboe genaēt/ teghen ouer zijn vpanden / daer hp seer veruaert is gheweest/siende dat der vpanden heyr veel machtiger was dan hp/waerom hp seer besorcht wesende/ is gheuloden om Godts raedt te weten/begheerende te weten hoe die oorloghe vergaen soude. Maer doen Godt sweech / ende hem niet en antwoorde/ soo werde hp noch meer veruaert/geuende dē moet heel verloren/ te voren hem latende duncken dat hp die nederlaghe hebben soude/na dat Godt die hulpe van zijnder handt bupten zijn ghewoonte hem ontrock/niet te min heeft hp nochtans doen soeckē cenich vrouken die tooueren ende door den dupuel waersegghen conde/eñ die gheesten conde op roepē eñ doē voortcomen vā gestoruen menschen/om dat hp mocht te minstē also weten devnde vā deser saken/want sulcke maniere van tooueresslen die den dupuel inden bupe sprekende hebbē/ doen sommige sielen vā doode menschen opcomen/eñ als si van dese vragen van toecomende dinghen/ so weten sp die te voren te seggen. Als hp dan door een vā sinē hupsgenooten bevondē hadde datter een sulcke vrouwe was in Endor/so is hp sonder weten van alle zijnē volcke veranderende zijn coninclijck habijt eñ met hem nemende twee van zijnen alder ghetrouste dienaren ghereyst naer Endor/tot die waersegghersse/ haer biddende dat sp wilde tooueren eñ hier bouen brenghen die siele van eenen man die hp begheerde. Maer doen sp dit wepgherde/segghende dat sp des coninx gebodt niet versmaden en wilde/die sulcke nacie vā waersegghers eñ tooueraers vt zijn rijck verdreef/biddende hē dat hp haer(die hem niet misdaen en hadde)niet en wilde melden/eñ int perijkel brengen/waer door sp bevondē in verboden consten ter doot soude gegrepen worde/soo heeft Saul haer gesworen dat niemāt weten en soude/ eñ dat hp die antwoorde niemanden en soude te kennen gheuen/ maer dat sp sonder alle perikel wesen soude. Als sp dan door desen eedt daer toe ghebracht was dat sp niet meer en vreesde/ soo heeft Saul haer ghehoden dat sp Samuhels siele soude op doen comen. Maer mids dat sp niet en wiste wie Samuhel gheweest hadde/heeft sp dien van onder d'aerde op geroepē. Eñ als hp te voorschijne quam/ so werde die vrouwe veruaert eñ verschrickt vā die goddelike eñ eerweerdighe ghedaente des mans / eñ keerende haer totten coninck heeft sp gesept. En siedy niet die Coninck Saul? want dat hadde sp van Samuhel verstaen. Als hp dit bekende / eñ haer vraechde die sake van haer veruaernisse/so seyde sp dat sp sach op comen eenen man die een goddelijcke gedaente hadde. Eñ als Saul haer voorts vraechde van wat aensicht eñ van wat habijte eñ ouderdom dat hp was/ so seyde si dattet een eerlijck oudt mā was met prieslerlijcken habijte gecleedt. Die coninck verstont terstont dat Samuel was. Eñ vallende neder heeft hp hem aenbedē. Als Samuels siele dā vraechde waer om dat hp haer hadde doen vt haer stede roepen/so heeft hp ghelaecht dat hp hier toe van woots wegen ghedwonghen was / want hem een swaer heyr vpanden nakende was / ende dat hp gheenen raet en hadde/eñ daer toe oock van Gode verlaten was/die hem niet en gheweerdichde te antwoorden van toecomende dinghen/noch door propheten / noch door visioenen inden slaep / waerom hp tot hem gheuloden was/midts dat hp bevonden hadde dat hp altijt sorghe hadde ghedraghen voor zijn dinghen. Maer Samuhel te voren siende dat des coninckx laetsten dach nv nakende was / heeft ghesept dat al te vergheefs was dat hp van hem toecomende dingen begheerde te weten / want hp wel wiste dat hp van Gode verlaten was. Maer nochtans (seyde hp) hoort dit. Het is van Godt vast gheordineert eñ seerlijck toecomende/dat Dauid die coninclike heerlijckeyt sal crijgen/ende die oorloghe na zijn begheerte volbrengen/maer ghy sult v heerlijckeyt te samē met uwen leuē verliesen/om dat ghy in doorloghe die ghy tegē die Amalechiters voerde Gode niet gehoorsaem en hebt gheweest/en niet ghevacht en hebt die dinghen die v Godt doē door mp (die doen noch leefde) beual. Daerō weet dat v heyr vandē vpanden sal verlaecht werden / ende ghy sult met uwen sone sterven in den strydt / ende morghen met mp wesen. Als Saul dese dinghen ghehoort hadde/soo werde hp stom van droefheydē/eñ viel neder ter eerden want hem zijn macht ontghinck/tsp van droefheden oft van honger/wāt hp dien nacht ende den voorgaenden dach zijn lichaem niet gespijst en hadde. Ten laetstē als hp nauwelijcx tot hēselven ghecomen was/so dwanc hem die vrouwe spijse te nutten/begheerende dit voor haren loon voor die weldaet die sp hem ghedaen hadde/als sp door die verboden consten niet sonder haer perijkel zynder begheerten ghenoech hadde ghedaen/ eer si wijst dat

hyr

hyr selue was diet verbodē hadde/voor welcke weldaet sy dit alleen wederom begheerde dat sy hem mocht een tafel stellen/eñ dat hy wederō zyn cracht creghe om tot zyn heyr te gaen. Maer doen Saul dat niet doē en wilde/eñ alle spyse van mistroostichepr wepgherde te nemen/so heeft hem die vrouwe hy na ghedwonghen met veel biddens dat hyr consenteerde. Eñ midts dat die vrouwe een ionck runt hadde/dwelck sy thuys op geuoet hadde/ende door welckr daghelijer werck sy den cost creech/anders geen goet hebbende/so heeft sy dit ghestagen/eñ het vleesch ghecoort Saul eñ zynen dienaren voor ghestelt. Saul is op den seluen nacht wederō in zynen leger ghecomen. Hier lust my te verwonderen van deser vrouwen beleefthepr eñ mildthepr/want hoe wel si een ambacht dede vanden coninck verboden/ daer sy den cost mede plach te winnen/eñ sy desen man te vorē nopt gesien en hadde/eñ die haer vreēt was/niet denckende oft oock aenmerckende dat hy haer alle haer neeringhe daer sy af leefde benomen hadde/nochtās en heeft sy hem niet versmaet/maer medelyden met hem gehadt eñ hem ghetroost/vermanende hem om spyse te nemen daer hy gheenen lust toe en hadde. Ende tghene dat sy als een arme vrouwe alleen hadde behouden/heeft sy hem geerne eñ mildelyc voorgestelt/gheenen loon begheerende voor haer weldaet/noch des coninckr vriendtschap soeckende door haren dienst/want sy nv te voren wist dat hy nv corts sterue soude/daer wy menschē sulck meest van natueren zyn dat wy dan gheerne mildt oft beleeft zyn/als wy meynen dat wy voor onse verdienstē sullen danck hebben/oft als wy begeeren pemants vrientschap te crygen/waer af wy hopen tot eenigen tyde oueruloedelyck gheloont te werden. Dus heeft ons dese vrouwe een wtnemende exempel der weldadichepr bewesen/thoonende datter gheen beter werck en is dan te helpen sulcke die in noode oft benautheden gestelt zyn. Ende dat daer oock gheen dinck en is dat eenen mensch meer betaemt/Gode meer behaecht eñ hē meer verweckt om ons goet te doene dā dit. Maer laet dit genoech wesen van deser vrouwen. Maer nv lust my noch een ander vermaninghe hier in myn redene te stellen/die allen volcken eñ natien dienen sal/ende bysonder alle heerlike mannen die ter eeren gheboren zyn/salt een verweesel wesen ter deucht eñ vromichepr/aengemerckt dat die deucht alleen den ghenen diese oeffenen in eewige gedenckenisse stellē mach/ geuende daer door een groot verweckscl tot deughdelike wercken so wel den coningen als den regeerders van steden dat sy lieden niet achtende alle periculen/eñ oock die seker doodt/gheen swarichepr en souden wepgheren aen te nemen/eñ te lyden voor haers lants weluaert. Eñ om die te doen verweckt my het heerlyck exempel van desen coninck Saul/ die welcke al wist hy nv sekerlyck zyn toecomende quade auontuere/eñ hy nv te voren ghewaerschouwet was van zyn aenstaende doodt/soo en heeft hy nochtans die niet willen vlieden/eñ om die liefde zyns leuens/zyn heyr te leuerē in der vpandē macht maer hy heeft hemselue met zynen sonen/eñ met zyn heel geslachte int perykel ghegeuen. Want hem dit dochte eerlyck inden strydt te sterue voor die gene die onder zyn heerlyckhepr waren/eñ zyn kinderen oock mede ghesellen maken van sulcken eerlycken ende lieuer dan die int leuen te laten/ want hy niet seker en was hoedanich dat sy werden souden. Want hem oock dochte dat dien eewighen lof/ eñ die ontsterffelycke gedenckenisse die hem daer af comē soude/hem soude wesen in stede van afcomste oft erfgenamen. Waerom my dunct dat dese coninck warachtelyck rechtueerdich vroom eñ voorsienich is gheweest/eñ alle die zyns ghelyck geweest is oft wesen sal/dien dunckt my dat ick mensch behoort voor een oprecht vroom deughdelijc mensch te houden. Want die ghene die met een seker hope vā victorie te crygher eñ dleuen te behouden eenighen strydt oft oorloghe aen nemē/al ist dat sulck met heerlijc bedrieuen hebben in dien strydt/die en zyn nochtans na myn duncken na rechte niet te prysen van groote vromichepr van die hystorie dichters oft ander schryuers: want al behoort desen oock eenigen haren lof toe/maer nochtans behooren sulcke alleen na rechte voor edele vroom eñ versmaders der periculen ghenoemt te werden die Saul na volghen. Want hoe groot ist te achten die gemeyn auontuere der oorlogen te verwachten/eñ aen te nemen ende tusschen hope eñ vreese wanckelende der fortupnen gonste te gebruycken als die sulcken mede valt. Maer ter contrarien als pemant geenen voorspoet en verwacht vander oorlogen/eñ te voren weet dat hy in dien strydt sterue moet/eñ nochtans onuerualert met eenen vromen moet der sekerder doot/die hem drepcht tegen coemt/dat houde ick voor eē lept vā eenen edelen eñ warachteliken vromē mā. Dits den lof van onsen coninck Saul die een exempel is geweest alle den lief hebbers der warachtigher glorien dat sy by also sy pet achten eenen eerlycken naē te hebben by den nacomers/haer selue dit voor ooghen stellen alst te passe comen sal/bysonder nochtans is dit exempel ghegeuen allen coninghen/den welcken om die hoochepr van haren state so qualyc betaemt die veruaerthepr oft bloodichepr/dat haer schande is dat sy niet te bouen en gaen die middelbaer vromichepr. Ic soude voorwaer noch wel meer ter saken van desen vā Sauls edelhepr eñ vromichz seggen/maer op dat ic hier in niet en schyne ouerdadich te syne/soo sal ick my wederom keeren tot het ghene daer ick af ghegaen was.

Dit is te Ghaen tō dit stuck/ doē hy hē selue wil. Ic cyfyt ter doodt gaē/ als hy te voren wille dat godts wille was waerō sōmige meynen dat Saul ten laetstē behouden te ghewest/ hier door gelupuert van zyn voor leden misdaden.

✠ Als die Palestynen dan haer heyren van alle syden vergaderden/eñ si eenen keure van oorloochsche mannen ghedaen hadden onder alle haer volcken/rycken/eñ vorstendommen/so is ten laetstē gecomen die coninck Achis/den welcken volchde Dauid met een bende van ses hondert mannen Maer als der Palestynen capitepnen hem sagē/so vraechden sy vanden coninck van waer die Hebreeusschc daer ghecomen waren/eñ waer toe sy geroepen waren. Die coninck Achis antwoorde dat dit Dauid was/die voor zyns heeren grāschap vluchtich was/ den welcken hy ontfangen eñ aen genomen hadde/ eñ dat dese Dauid hem nv ter hulpen ghecomen was om hem te loonē voor dat hy hem geherbercht hadde/eñ om hem te wiekē ouer Saul. Maer doē sy dat niet en prysen dat hy harē ouden vpant tot haer lieder hulpe gheroepen hadde/so raden sy hem dat hy Dauid met zynē gesellen wederō achterwaerts sonde/dat hy by auontueren haer gheen schade en dede/want hy aldus lichtelijc soude een oorsake hebben om zynen peys van synē heere te crygē/by also hy zynen vpandē eenigē hinō oft schade dede. Hierō dochter haer beter datmen voor toecomende dingen hoede droeghe/eñ datmen Dauid met zynder benden wederom sonde totter contreyen die hē toegeschickt was/aenghemerckt dat dit die selue Dauid was/den welcken vanden maechden ter eeren ghesonghen was/dat hy veel duysentich Palestynē verslaghen hadde. Eñ den coninck van Geth heeft

1. Reg. 19.

ock

oock gedocht dat sy wel lepden / waerom hy terstont Dauid tot hem gheroepen heeft leggende. Aenghesien dat ick voorwaer v vromicheyt eñ ghetrouwicheyt wel bevonden hebbe/so heb ick v mede ghenomen voor eenen ghselle deser heyrwaert eñ oorloghen:maer den anderen capiteynen en behaecht dit niet. Daerom gaet wederom nae het dorp dat ick v verleent hebbe/niet twijfelende van onsen wille/eñ wilt daer mijn lant beschermen als een garnisoen/ datter ghecn vpanden in en breken/die wyle dat ick van daer ben metten heyre/want in deser manieren suldy my so groote vrientschap bewijsen dā oft ghy met my ghinget. Dauid heeft hem gehoorsaem geweest/wederom keerēde na Siceleg. Maer die wyle dat hy der Palestijnen heyren volchde/soo hadde der Amalechiten volck Siceleg met gewelt gewonnen eñ verbrant. Eñ als sy van daer eñ wt die bylighghende dorpen der Palestijnen eenen grooten roof gedreuen hadden/keerdē sy wederom na haer lant. Dauid dan vindende dat zijn stedeken verdoruen/alle tgoet gherooft eñ beyde zijn hupsvrouwen wechgelepdt waren / eñ des gelijck oock zijnd medeghesellen hupsvrouwen eñ kinderen metten anderē rooven weech gedreuen / heeft van onlijdtsaemheyt zijn cleederen gheschoort. Eñ hy werde so seere van deser allendichept verwonnen dat hy niet eer op en hiel van weenen eñ beclagen zijn eñ zijnd medegheselle quade auontuere tot dat hem die tranen begauen / eñ ten wasser niet verre af dat hy van zijn medeghesellen (die seer vergramt waren om haerō hupsvrouwen eñ kinderē verlies) soude ghesteent hebben geweest/ om dat si hē toe schreuē die sake vā dese groote iāmerlike schade. Maer na dat Dauidt een luttel tot hēselue gecomen was van die droefhz eñ hy zijn siele tot God opgeheuen hadde so badt hy Abiathar den ouerstē priester dat hy aennemēde het priesterlijc habijt God soude vragen/eñ Godts antwoorde hem wederom segghen/oft hem God soude verleenen die Amalechiters te achterhalen / eñ zijn hupsvrouwen eñ kinderen wederō te crijghen/ ende wrake te doē ouer zijn vpanden. Als dan douerste priester hē geboot die vpandē te vervolgen/heeft hy die ses houdert gewapender mannē met hem ghenomen/haestende hem der vpanden voetsappen te volgen/so seere als hy mochte. Maer doen hy gecomen was by een beke Besorghenaemt/ soo vant hy daer by avontueren eenē dolenden Egiptenaer die van hongher eñ gebreke onmachtich was geworde/ die heel drie dagen lanck sonder spyse door die woestyne gedoelt hadde/den welcken heeft Dauid eerst mael met spyse eñ dranck vermaert / vragende hem wien hy aen ghinck/eñ vā wat natie hy ware. Dese heeft gheantwoort dat hy een Egiptenaer was van synen heere verlaten in die woestyne/om dat hy siec was geworden eñ theyr niet en conde gevolghen/eñ dat sy Siceleg eñ die by ghelegen steden verdouen hadden/eñ alsoo na huys reysden. Desen heeft Dauid doen ghebelicht voor eenen leytsman om die Amalechiters te vervolghen / die hy achterhaelt heeft ter aerden ligghende/eensdeels haren noenmael nemende/eñ eensdeels droncken / haer verlustighende met het ghene dat sy doort rooven gecregen hadde. Ende aldus heeftse Dauid onuersienlijck ouervallen/ende een groote moort onder henlieden gedaen/ want midts dat sy ongewapent waren/alleen met brassen eñ dincken becommert/ werden sy lichtelijc verslaghen van haer die ghewapent waren / want die sommige aen die bereyde tafelen sittende bestorten die spysen met haren bloede/die sommighe malcanderen schenckende/eñ toedinckende/werden alsoo verdruct eñ verslagen/ sommige andere van den slape eñ wijne verwonnen eñ beswimelt. Eñ so wie van henlieden haer wapenen mochten / die werden nochtans alsoo lichtelijck verslagen als dandere. Desen slach duerde vandē noenmael totten auont toe/ alsoo datter nauwelijcx vier hondert mannen van den Amalechiters en ontquamen door der kemelen raschept. Maer alle den roof heeft Dauid wederō ghecreghen/eñ so wel Dauids als zijnder mede gesellen hupsvrouwen. Als si dan wederom keerende ghecomen waren ter plaetsen daer sy tweehondert van haren gesellen (die niet rasch genoech en warē) achter ghelaten hadden by die packen / en hebben die vier hondert dese niet willen laten mede deelen vanden rooue/ om dat sy vā bloedichept moede geworden waren int vervolgen der vpanden/ leggende dat sy behoorden te vreden te wesen / als sy haer hupsvrouwen eñ kinderē wederom hadden. Desen haren wille heeft Dauid ghesept onrechtveerdich te wesen/want het recht ware dat alle die rupters die victorie haer van Gode verleent/ eñ die rooven van haren vpanden wederom gecregen/souden ghelijck ghebruycken/ende daer af ghenieten/bysonder aenghemerckt dat dandere die packen ende dē tros binnen dien middelen tyde bewaert hadden. Ende vā deser priuilegien ist namaels een maniere geworde/ dat sy euen veel vanden rooue hebben souden die in den strijdt ghewerckt hadden/ als die ghene die den tros bewaert hadden. Als Dauid dan wederom gecomen was in Siceleg / heeft hy een deel van desen rooue gesonden ouer al in Juda/ aen zijn vrienden ende bekende. Aldus ist dan gebeurt ende vergaen te Siceleg/ ende metten Amalechiters. Binnen desen tyde hebben die Palestijnen met eenen swaren strijdt die Hebreeusche bestreden/ende d'ouerhant ghecreghen/ende veel van haer tegenpartye neder ghesla ghen. Daer hebben Saul ende zijn sonen vromelijck teghen die vpanden strijdende/ eñ alleen arbeydende dat sy sonder wrake te doen niet sterven en souden / eñ dat sy ghedoodt met eerlijcke wonden haren vpanden mochtē een droevige victorie achter laten/die heel macht der vpanden op haer selven gekeert. Eñ als si vandē vpandē menichte om ringt waren/eñ sy veel Palestijnē ontrēt haer verslagen hadden/ zijn sy ten laetsten vander vpanden pylen ouerlast geweest. Sauls sonen waren Jonathas/Aminadab/eñ Melchisua/ nae welcker doodt werde het gheheel Hebreeusch heyr veriaecht. Eñ doen sy ongeschicktelijc sonder eenighe ordene wech vloden/heel vervaert wesende/ ende haer die groue Barbaren van achter volchden / so gheschiede daer een groote moort. Saul oock al om verselschapt vā zijnder rupteren heyr vloodt / na wien die vpanden haer schutters eñ slingerwerpers ghesonden hebbē die haer alle wt genomē een luttel doorschootē hebben. Maer Saul na dat hy veel vrome septen bedreuen hadde ouerlast van wondē/ also dat hy nauwelijcx gestaen en conde / noch hem selven dooden/ badt sinen wapēdrager dat hy hem doorsteken wilde met zijnen swaerde/eer hy leuende in der vpandē handen quame/dwelck als zijn wapendragher niet doen en wilde wt ontsich van zijnder hoochept / soo heeft hy den point vā zijns selfs sweert aen zijn herte gestelt/eñ is daer in gheuallen/ ende doen hy hem selven niet doorsteken en conde/midts dat hem zijn macht faelgeerde/ soo sach hy al omme/eñ vraechde eenen ionghelinck die daer by hē was/wie hy ware. Eñ als hy hoorde dattet eē Amalechitter was / badt

Aenmerct hier hoe de prophe ten ende priesterē als sy om eenighe groote saken van Godt te weten oft te crijgen badē hare priesterlijc habijt aen deden

hy dat hy hem wilde helpen om te volbrenghen dat hy met zynen eygē handen niet machtich en was te doene. Als dese dā volbracht hadde dat hi begeerde/ so heeft hy hem afghenomen zyn gulden armringē/ eñ zyn coninclijcke croone / loopende van daer soo raschelijck als hy mochte. Als dan des coninc wapendragher Saul doot sach/heeft hy hemselue oock ghedoot. Desgheliicx zyn Sauls lijfknechten oock gheualien met haren heere / ontrendt den berch die Gelboe ghenoemt wert. Als dese nederlaghe ghehoort werde vandē Hebreeuschen die in die vallepe ouer die Jordane / ende in des platte landts steden woonden/hoe die Coninck Saul met zynen sonen/ ende zyn heyr inden strijdt doodt bleuen waren/soo hebben sy elck haer steden verlaten / vliedende tot die alder sterckste steden. Ende doen die Palestijnē die steden verlaten vonden / soo hebben sy die lichtelijck ghecreghen / ende selue daer nae inne ghewoont. Maer tlanderdaechs na den strijdt/als die Palestijnen der dooder lichamen plupsterden / soo vonden sy by auontueren Sauls ende zynder sonen lichamen. Als sy dese dan ontcleedt hadden / so hebben sy haer die hoofden oock af ghesla ghen. Die welcke sy met sekeren mannen hebben ghesonden ouer haer geheel lantschap/vercondighende ouer al dat haer vpanden verslagen waren/ welcker wapenen sy tot een heylige ghifte gheoffert hebben in Astartes tempel/maer haer lichamen hebbē sy by die mueren der stadt van Gethsan/ die nu Scytopolis ghenoemt wert aen cruycen ghehanghen. Als dit gehoort werde in Jabes/eē stadt des lants Galaad/ hoe Sauls eñ zynder sonen lichamen onthooft waren/hebben sy dat seer onweerdelijck genomen dat sy die wterste eere van wtuaerde ende begraueniſſe niet en haddē. Hierom zynder een deel vā die vroōste ende cloeckste mannen wt gherepst (want dese stadt hadde veel sterche ende stoute mannen)eñ als sy den gheheelen nacht gherepst hadden/zyn sy ghecomen tot die stadt van Gethsan/ende nemende vā daer Sauls ende zynder sonen lichamen/ droeghen sy die te Jabes/want daer niemant vanden vpandē haer en dorste beletten oft aen comē om haer groote vroomichept. Aldus hebben die van Jabes den Coninck met zynen sonen met gemeynen rouwe ende beclaghinghe begrauen/ in die heerlijcste plaetse vā haren ackerlanden. Ende als sy hadden doen ghebieden datmen om haerlieder doot rouwich soude wesen/ende vasten seuen daghen lanck/ soo hebben sy die daghen in beclaghinghen ende weeninghen ouer ghebracht. Dits Sauls eynde gheweest / naer Samuels prophecie/om dat hy Godts gheboden in dootloghe teghen die Amalechiters niet volbrocht en hadde / ende om dat hy Abimelech den ouersten priester met alle zyn familie ghedoot hadde/ eñ haer stadt verdouen. Hy was coninck die wyle dat Samuel leefde achthien iaren/ende naer zyn doodt twintich iaren. Ende als dien tijdt ouer was/ soo heeft hy een sulck eynde ghehadt als wy gesept hebben.

1. Reg. 13 staet dat Saul met twee iaer en regneerde ouer Israel vā dat hy rechtuerdelijck regeerde/ want naemaels soo was hy meerder tyran dan een Coninck.

✠ Hier eyndt het seste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

¶ Hier beghint die tafele des seuensten boecx vander Joden oude geschiedenissen.

Hoe Dauid te Hebron coninc ghemaeckt werde ouer het een ghesla chte van Juda/eñ ouer dander ghesla chte Sauls sone Isboseth zyns vaders rijck behiel. Cap. j.

Hoe Isboseth doot zynder vrienden verraderye ghedoot werde/ende het geheel coninckrijc tot Dauid ghecomen is. Cap. ij.

Hoe Dauid alle die Chananeen te samen wt Jerusalem verdreef/ naer dat hy die stadt ghewonnen hadde/gheuende die stadt den Joden diese gewonnen haddē te bewoonen. Cap. iij.

Hoe Dauid vanden Palestijnē bestreden werde/ die hy heerlijc verwonnē heeft by Jerusalē. Ca. iij.

Hoe Dauid die bygheleghen Heydenen verwonnen heeft/eñ haer tribupt ghestelt dat sy hem gheuē moesten. Cap. v.

Hoe die van Damasco van Dauid verwonnen werden. Cap. vi.

Hoe Dauid die vā Mesopotamiē verwā. Ca. vij

Hoe Dauid doot een mupterie van sinen sone/ wt zyn coninckrijck verlaecht werde van zynen sone Absalon. Cap. viij.

Hoe Absalon teghen zynen vader ter oorloghen track met eenen heyre/ ende hoe hy ghedoot werde. Cap. ix.

Hoe Dauid wederom in zyn rijck gestelt werde/ ende weeldichlijck leefde. Cap. x.

Hoe Dauid die wyle hy noch leefde Salomonem zynen sone heeft willen coninck maken. Cap. xi.

Hoe Dauid sterf/ende hoe veel hy zynen sone tot des tempels timmeringhe achter liet. Cap. xij.

✠ Hier eyndt die tafel des seuensten boeckx.

¶ Hier beghint dat seuenste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✠ Hoe Dauid te Hebron coninck ghemaect werde ouer het een ghesla chte van Juda / eñ ouer dander ghesla chte Sauls sone Isboseth zyns vaders rijck behiel. Cap. j.

Desen strijt ghebeurde op den dach als Dauidt met victorien vanden Amalechiters wederom quam te Siceleg. Eñ op den derden dach na zyn wedercoemste / is die man die Saul ghedoodt hadde wten strijdt ontloopen met gheschoorde cleederen ende met alschen op zyn hooft ghespreyt/ende alsoo tot Dauid ghecomen. Ende als hy hem aenbeden hadde/ende hy gheuraecht was van waer hy quam / heeft hy ghesept dat hy wt der Israheliten strijdt quam/ende dat die Israheliten quade auontuere ghehadt hadden / want daer veel duysentich Hebreeusche verslaghen waren/ende dat die coninck met zynen sonen daer oock doot bleuen waren/ na dien strijdt. Ende dat hy dese dinghen die hy bootschapte selue ghesien hadde/midts dat hy by gheualle ghecomen was by den coninck doen hy vluchtich was met zynen volcke/ den welcken hy selue doodt hadde ghesla ghen tot zynder beden / alsoo hy openbaerlijck bekende/om dat hy niet en soude leuende comen in zynder vpanden handen: Want doen hy in zyn sweert geuallen was/ so en conde hy hem selue om die menichte zynder wondē niet gedoodde. Voorts thoonde hy dalder sekerste teeckenen zyn doot zyn gulden armringhen/eñ zyn coninclike croone/ die hy hem afghenomē hadde na zyn doot/ om die Dauid te brengen. Als Dauid door dese seker teeckenen

dit

dit ghelooven moeste/soo schoorde hy zijn cleedt/ eñ heeft dien dach met zijnen vriendē in weenen eñ claghen ouerbracht / want zijnen druck werde veel te meerder om Jonathas Sauls sone / die zijn alder ghetrouste vriendt was/ eñ die te meer repsen hem zijn leuen behouden hadde. Eñ Dauids deucht eñ vriendelychept tot Saul was soo groot/dat hy (hoe wel hy dicmael verraderlijc vā hē ter doot verlocht hadde gheweest) niet alleen en heeft seer druckelyck geleden zijn doot/maer heeft oock zijnen dootslager doen dooden. Want als hy hem voor al gesept hadde/dat hy selue beleden hadde den conine vermoort te hebben/eñ daer doze wel ghethoont dat hy een Amalechiters sone was/heeft hy den mensch doē ter doot brengen. Daer toe heeft Dauid noch claech liedekens ende eerlycke dichten ghemaect/ ten loue vā Saul ende Jonathas/die noch tot op den dach van heden ghelesen worden.

1.Reg.2. ✕ Als hy dan met dese wterste dienstē den conine geeert hadde/eñ den rouwe volept was/soo heeft hy van Gode ghenaecht door den propheet/welcke van die steden van Juda hy hem verleende om te bewoonen. Eñ als daer gheantwoort was dat hem Hebron verleent werde/so heeft hy Siceleg gelatē/ eñ is derwaerts getrocken/brengēde daer met hem beyde zijn hupsvrouwen met die scare vā zijnē hupsgenooten. Eñ terstont is tgheel geslachte vā Juda tot hem gecomen/eñ hebben hem daer met gemeynen consent eñ keure conine gemaect. Dauid dā gehoort hebbende dat die van Jabes Saul met zijnen sonen int lant van Galaad begrauē hadde/heeft zōmige mannen derwaerts gesonden om haer te prijsen van dat groot hept/belouende henlieden ooc vā zijnen weghen hier voor te loonen/ eñ daer toe haer te kennen geuende dat het geslachte van Juda hem conine hadde gemaect. Sinnen desen tijt als Abner Ners sone Sauls opper veltheere een seer vroō mā/ eñ van natueren bequaem om groote saken te handelen / vernomen heeft dat die coninck verslaghen was/eñ Jonathas ende zijn ander twee sonen is hy haestelijck inden leger ghecomen/eñ heeft Jsboseth die alleen van alle Sauls sonen te leuen ghebleuen was wt dit perijckel verlost. Eñ treckende met hem ouer die Jordane/ heeft hy hem coninck ghemaeckt ouer alle twolck sonder het geslachte van Juda. Eñ voor zijn conincklycke wooninghe heeft hy gecoren ter plaetsen die in Hebreeusscher talen wert genoēt Manaim/ welck is te segghen boycht. Eñ van daer is Abner getrocken met den wtghecoreneit rupters om te strijden tegen tgheslachte van Juda/waer op hy gram was om dat sy Dauid coninck hadden gemaect. Eñ tegen hem is te strijdē ghecomen Joab/ Saruie Dauid susters sone/wiens vader was Sur/ leydende met hem zijn twee broeders / Abisai ende Asahel/eñ alle Dauids heyr. Ende als dese by een cleyn riuierken ontrent Gabao by ghevalle Abner vonden hadde/so heeft hy zijn heyr ten strijde in orden ghestelt. Maer midts dat Abner seyde dat hy begheerde te ondersoeckē / welcker partyen rupters dalder vroomste waren/ soo hebben sy by onderlinghen consente van beyde siden elck twaelf mannen wtgheschickt om teghen malcanderen te campen. Die welcke voort comende tusschē beyde die heyrē/ hebben eerstmael haer schichten wt gheschoten eñ daer na haer sweerden wt ghetrocken. Eñ grijpende malcanderen by den hoofde staken sy malcanderē in die siden ende lenden tot dat sy malcanderē al te samen wonden ende dooden. Als dat ghedaen was/soo hebben die heyren teghen malcanderen gestreden. Eñ na eenen harden strijdt heeft Abners partye die nederlaghe ghehadt. Als die dan vluchtede/so heeftse Joab sonder ophouden vervolcht/eñ volghende henliedē vast achter haren rugghe / verwecte hy zijn volck dat sy niet en souden vermoept werden. Tselue deden oock zijn broeders/ bysonder die ioncste Asahel die vermaert was van seer rasch te voet te loopen/alsoo dat hy niet alleen teghen alle menschen/maer tegen peerden plach te loopē. Dese Asahel heeft al vast Abner vervolcht sondē ter sincker oft ter rechter syden af te loopen. Abner keerde hem omme/willende zijnen aenual van hem keerē/ presenteerēde hem dat hy eens anders rupters wapēnen hem gheuen soude/by also hy hem niet meer en vervolchde. Daer na badt hy hē dat hy hem niet en dwonghe hem doot te steken/eñ dat hy alsoo niet meer en soude dorren comen voor Joab zijns broeders ooghen. Maer doen Asahel niet beweecht en werde/maer bleef hē vervolgēde/ so heeft Abner hē also hy vloot met zijn omghekeerde lancie eē doodelijcke wonde gesteken/also dat hy terstōt nederviel. Maer als die mannen die met hē Abner vervolchden ter plaetsen quamen daer Asahel lach/ soo vergaten sy voorder hem te vervolghen / maer bleuen daer staēde by dat doode lichaem. Als Joab eñ zijn broeder Abisai by dat doode lichaem ooc quamen eñ vergramt werdē om haren gedoodde broeder/ so hebben sy met een wonderlycke raschept eñ vromicheyt Abner vervolcht totter sonnen onderganc toe/ eñ totter plaetsen die ghenoemt is van een waterslupse. Daer bleef Joab staende op een hooge plaetse/ siende vā verre hoe Abner met die Beniamiters vloodt. Maer doen Abner riep dat der gramschappen nu ghenoech toe ghegheuen was/ eñ dat sy niet en behoorden die mannen van haer eyghen natie also onmatelyck te vervolghen / dat sy die vluchte latende souden ghedwonghen werden wederom te strijden/ ende dat Asaels zijns broeders schult was dat hy ghedoot was om dat hy van hem vermaent zijnde niet ophouden en wilde van hem te vervolghen/ ende dat hy daerom ghesteken was ende gedoodt/soo dochte Joab oock dat hy wel seyde. Hierom heeft Joab terstont een teecken ghegheuen van op te trecken/eñ also heeft hy zijn volck bedwongen eñ stil ghehouden/eñ daer zijnen legher stellende/is hy dien nacht daer ghebleuen. Maer Abner alle den nacht door sonder ophouden reysende is ouer die Jordane gecomen tot in Jsboseths conincklycke stadt. Des anderen daechs heeft Joab der verslaghenen lichamen ouersien/eñ die alle gader doen begrauen. Eñ van Abners syde waren verslagen drij hondert eñ ix. mannē. Van Dauids side. xix. sonder Asahel/ wiens doot lichaem zijn broeders gedragen hebben in Bethlehem/ende tselue daer in haerder vaderen begraenisse ghelept/eñ daer nae zijn sy wederom ghecomen tot haren coninck in Hebron. Dit was het eerste beghinsel van een twilligh oorloghe des Hebreeusschen volcx teghen malcanderen / dwelck eenen tijt langhe ghedueert heeft / also nochtans dat Dauids partie daghelyck meer ende meer toenam ende vorderde/ende daer teghen verarghyerden daghelyckx die saken der ghender die onder Sauls sone heerlyckheyt waren. Sinnen desen tyde heeft Dauid ses sonen van so veel hupsvrouwen gewonnen/waer af dalder oudste ghebooren van een moeder Achinoe ghenaemt hiet Ammon. Zijn tweede sone van zijn hupsvrouwe Abigail Daniel. Die derde hiet Absalon ghebooren van Maecha/ die dochter Tholomei des conincx van Gessur. Die vierde

2.regū. 2.

was Adonias ghewonnen van zynder hupsvrouwen Haggit. Synē vyfften sone heeft hy genoemt Gertheſam. Den ſeſten Galam. Voorts na dat deſe oorloghe teghen malcanderen aldus begonst was eñ daer veel stryden gheſtreden waren van beyde die partyen / soo was Abner die principaelste daer die sake meest aenhinck van Sauls weghen / want ouermidts dat hy een seer wijs man was/eñ vā natueren bequaem om tghemeyn volck te belieuen eñ aen te halen/soo hiel hy die menichte in haer onderdanichept dat sy langen tijt Jſboseth getrouwe bleuen. Maer daer na als Abner by Jſboseth beſchuldicht was/dat hy ghemeynſchap hadde met zijn bystaperſſe genaēt Kelpha Sibats dochter/eñ hy hier om gheſtraft was/so werde hy van spijte eñ gramſchap alſo beroert dat hy so suttel dancr hadde voor zijnen getrouwen dienst/dat hy gedreycht heeft dat hy tconincrijc ouerdragē soude tot Dauid / eñ thoonē dat Jſboseth door zijn eygē vromichept oft wijsheyt het conincrijc ouer die Jordane niet en beſadt/ maer door zijn oorloochſche handelinge eñ zijn ouer groote getrouwichept die hy tot dien tyde hem ghehouden hadde. Eñ terstont heeft hy in Hebron geſonden aen Dauid sommige bodē die in zynē naem een verbont met Dauid soudē maken/op suicke cōditie oft voorwaerde dat hy Abner onſ die meeste vrienden des coninc soude gehouden werdē/by alſo hy twolc daer toe brachte dat ſi Sauls sone af vielen/eñ voorts maecte dat Dauid vā alle dē Hebreen ſchen voor haren Coninc aengenomen werde. Als Dauid door deſe boorſchap seer verblijt weſende die conditie aengenomē hadde/eñ hy om dat verbondt vaster te makē ook begheerde dat hy hem Michol zijn hupsvrouwe wederom ſendē wilde / die hy met zyns leuens groot perijkel ghecocht hadde / tellende Sauli daer voor ſes hondert hoof dē van Paleſtijnſche mannen/so heeft Abner die voor al wederō geſonden/nemende die vā Phalthiels houwelijc daer Jſboseth ooc toe hielp / want Dauid aen hem ook gheſchreuen hadde/ dattet recht ware datmen hē zijn hupsvrouwe wederō gaue. Hier na heeft Abner die ouders des volcr/eñ die capitepnē der oorloochſcher mannen tot hē gheroepen/ſeggende tot haer aldus. Dat hy henlieden hadde achterwaerts gehoudē dat sy Jſboseth niet een hadden verlaten/eñ Dauid genolcht. Maer nv was hy vandē sinne henlieden dit gheerne te isten doen/aengeſien dat hy sekerlijc beuonden hadde tot Dauid vā Samuel den propheet door Godts vonniſſe gemaert was coninc ouer tgeheel Hebreeuſſch volck/eñ dat die ſelue propheet te voren gepropheteert hadde datter wrake soude ghedaen werdē ouer die Paleſtijnē door Dauids heerlijckhept/eñ stryden/ eñ dat die door gheenen anderen coninc en souden moghen ghebracht werdē onder der Jſraheliten heerlijckhept. Als die ouders eñ die capitepnen deſe woorden ghehoort hadden/eñ ſi nv wel seker waren dat Abner van haerlieder sin geworden was/so hebben sy voortaen haer tot Dauids dienſte gheghenen. Maer daer was noch bleuen dat het ghellachte van Beniamin ook van deſen sin werdē soude/midts dat Jſboseths lijfknechten vt deſen ghellachte waren. Als Abner dan tot deſe die ſelue redenen ghesproken hadde/eñ beuont dat deſe ook daer niet teghen en waren/ so is hy by na met twintich ghesellen tot Dauid gereyst om dit verbondt ſelue tegenwoordich weſende vaſt te maken/eensdeels om dat een peghelijck in zijn saken hē ſelues meer betrout dan eenē anderen/ eñ ooc mede om dat hy Dauid wilde te kennen gheuen wat hy in zijn sake metten ouderen eñ capitepnen ghetracteert eñ gesloten hadde. Eñ hoe hy tgheſlachte van Beniamin ook tot zijn syde ghetrocken hadde. Als Abner dan van Dauid seer vriendelijck ontfanghē was / eñ daer na seker dagen lanc met costelijcke eñ heerlike maeltydē onthaelt eñ wel getracteert/heeft hy ten laetſten begheert dat hy mocht wech gaen/ om het heyr tot hem ouer te leyden / eñ hem te doen tghene dat hy beloeft hadde / ende gheuen hem die heerlijckhept in handen van tgheheel volck. Maer doen hy nauwelijcx vt Hebron ghegaen was / van Dauid ghesonden om zijn ghelosten te volbrengen/ soo is Joab des Coninc opper veltheere van buyten daer ghecomen. Deſe verſtaen hebbē de hoe Abner een suttel te voren een verbont met Dauid ghemaect hadde ende wech ghegaen was om te beſchicken dat hem het coninckrijck soude geleuert wordē/ sorchde dat Abner deerſte onder Dauids vrienden soude ghehouden worden/als hy hē ghebrocht hadde tot die coninckliycke hoochept/ midts dat hy ook sonder dit een seer wijs man was/ in raet te vindē/ ende in alle saken die stonden ende bequamicheden te wachten / ende dat hy Joab dan van minderen staet soude werden/ende vā zijn ouer capitepnſchap berooft werden. Dus heeft hy eenē quadē onrechtueerdigen raet ghenomen. Eñ ten eerſten is hy met valſche laſteringhe den coninck Dauid aen ghegaē/ arbeydende om den coninck wijs te maken / dat hy hem wachten moeste/eñ Abners woorden geen geloone gheuen / want hy alle manieren ſochte om Sauls sone het coninckrijc vaſt te maken/eñ dat hy nv ghecomen was met ghemaert bedroch/eñ dat hy zijn begheerte vercreghen hadde/eñ wech was ghegaen met seker hope van Dauid te bedrieghen met verraderien. Maer na dat hy mercte dat hy te vergheefs ſprac/eñ dat die coninck daer af niet met allē beroert en werde / so heeft hy een stout feyt voor hē ghenomen/om sekerlijck den man te dooden. Dus heeft hy terstont sommighe mannen wtgheſonden die Abners voetſtappen raſchelijc souden volgen/ eñ hem achterhaelt hebbende wederom roepen in Dauids naem / recht oft hem Dauid by ondachticheyt een seer nootelijc dinck hadde vergeten te seggheu. Als Abner deſe dinghen ghehoort hadde vanden boden ter plaetſen ghenoemt Geſira / twintich stadien van Hebron ghelegheu / gheen quaet vermoeden hebbende van datter toecomende was / is wederom na die stadt ghecomen. Den welcken is Joab voor die veſten teghen ghecomen / ende heeft hem seer vriendelijck ontfanghen / thoonende hem een ghelaet van grooter vrientſchap (alſt ghemeynlijck plach te gheſchieden dat die ghene die eenich quaet verraderlijck opstellen om haer verraderlijcke laghen te bedecken die meeste goedertierenheyt ende vriendelyckheyt vepnſen) ende hy heeft hem beſyden ghelept wt het geſelſchap vanden anderē/ recht oft hy pet secretelijck wilde met hem ſpreken/ ende als hy hem aldus ghelept hadde in een secrete plaetſe vander poorten/ daer alleen by was Abiſai zijn broeder/heeft hy hem met eenen blootē sweerde doorſteken. Dit eynde heeft ghehadt Abner / een heerlijck man/ verraderlijck van Joab bevanghen/ ter wraken van zynen broeder/alſo Joab hem ghelieht/ ende wilde datmen meynen soude / welcken Azahel Abner doodt hadde ghesteken doen hy hem straffelijck veruolghde indē ſtryt by Hebron: maer inder waerheyt dede Joab dit / om dat hy anerterlijck sorchde beroott te worden van zynen eerlijcken staet / den welcken hy doen hadde / eñ dat Dauid

Die bybel noemt dē vyfften Saphatiam. Den ſeſtē Jethraam

Die bybel ſeyt dat Kelpha Sauls byſlaperſſe was.

Die bybel ſeyt anders als boue aendē cāt staet.

uid die ouer capiteynschap Abner soude ouer gegeuen hebben. Hier aen machmen openlyck mercken hoe sulcke menschen die eergierich eñ ghelt ghierich zijn/alle dingen dooren beslaē/ midts dat sy niemāden wijcken en willen/ want sy en ontsien haer niet te doen alle quade feytē hoedanich die zijn/ ten minsten dat sy crijgen moghen tghene dat sy begeeren/ eñ op dat sy ock niet en verliesen tgene dat sy eens vercregen hebbē/so en ontsien sy haer niet ooc noch meerder quaet te doene / want haer dunckt dattet min hindert oft schadet/nemmermeer ghecomen te sine totten hoochsten staet van eerē/ dan die weelde dienen ghewoon is te verlaten oft te verliesen. Eñ daerom zijn si altoos veel stouter / want sy sorghen berooft te werden van haer vercregen weeldichept. Maer hier af ist ghenoech een vermaninge ghedaē te hebbē. Voorts als Dauid gehoort hadde van Abners doot/was hy seer rouwich/eñ hefte de zijn rechte hant op ten hemel waerts heeft met lupder stemmen openbaerlijck ghesept dat dese moort noch met zijnen ghebode/noch met zijnder weten ghedaen en was. Daer toe heeft hy ock den moorder van Abner swaerlijt veruloeckt / doemende hem eñ zijn familie/met alle zijn gesellen in dese moort/te voreē tot seker penē. Want hy was seere besorcht datmē niet mepnen en soude dat dit ghedaen ware door zijnen wete oft wille teghen het verbont dat hy met Abner gemaeckt hadde. Hy gheboot ock dat alle volc dessen man soude beweenen ende beclaghen/ende hem ghewoonlijcke wtuaert doen met ghescheurde cleederen/eñ met aen getrocken sacken. Aldus heeft hy Abners wtuaert willen laten houden / wiens lijck hy ock met zijnen eerlijckslen mannen eñ capiteynen geuolcht heeft met geschrey ende tranen /ghenoech bewijsende zijn liefde totte man/eñ zijn mede lijden totte ghedoodden/eñ dat hy sonder zijnē wille ghedoot was. Ock als hy hem heerlijck te Hebron begrauen hadde/eñ hem gheeert met een loffelijcke schiftuere van hem ghedicht / soo heeft hy opt graf staende hem eerstmael beweent/ eñ door zijn exempel dander ock om tselue te doene verweet. Eñ hy heeft so seere van Abners doot beweecht gheweest tot droeffenisse / dat hy door niemāt zijnder vriendē bede en mocht ghebracht werden om spijse te nemē/ maer hy heeft by eede geloeft gheen spijse te nemen voor der sonnen onderganck/dwelt hem geen clepn liefde onder volck ghemaeckt en heeft. Want alle die Abner gonstich waren / hebben seer ghepresen dese wterste eere die hem van Dauid aen ghedaen was/ende die trouwe die by hem totten laetsten gehouden was. Want hy hem alle dinghen ghedaen hadde/diemen den vrienden plach te doene / eñ hy hem niet en hadde als eenen vpant schandelijck oft snoodelijck begrauen. Voorts ock als sy aenmercten elck voor hemselue des coninc wtnemēde goedertierenheyt/so hoepten sy elck desgelijcx van hem te verweruen. Eñ in deser manieren heeft Dauid hem selue eenen seer goeden naem gemaect / mits datter niemandt meer quaedt vermoeden en hadde dat Abner met Dauids wille ghedoodt was. Ende dat noch meer is/eer die menichte schepde die daer vergadert was om die wtuaert te doen/heeft hy hēlieden verclaert hoe swaren wonde hy in zijn herte/ ende hoe groote schade tgheel volck hier af ontfanghen hadde/door verlies van sulcken man / die in oorloochsche hanteringhe in raden eñ daden wtnemende was. Maer Godt (sepde hy) die alle dingen regeert en sal die doodt van desen man niet onghewroken laten/ende die selue is mijn ghetupghe dat sick ouer Joab eñ Abisai gheen punitie ghedoen en can/midts dat sy int heyr by na meer machts hebbē dan ick selue/maer die wrake die ouer haer vā God sal ghedaen werden en sullen sy niet ontgaen. Aldus heeft Abner zijn leuen gheeyndt.

✕ Hoe Isboseth door zijnder vrienden verraderie ghedoot werde/ eñ het gheheel coninckrijck tot Dauid ghecomen is. Cap.ij. Cap.ij.

Als Isboseth Sauls sone van Abners doot gehoort hadde/heeft hy dat seer swaerlijck ghelēdē dat hy berooft was van sulcken man van zijnē bloede/ die principalijck hem gheholpen hadde dat hy zijns vaders rijck ghecreghen hadde / eñ hy heeft hē om dese sake wonderlijcken seere bedroeft. Ock en heeft hy niet langhe daer naer gheleeft / maer is vā Remmons kinderen Baana eñ Rechab verraderlijc gedoot. Want midts dat dese van Beniamins geslachte waren/ende onder die treffelijcste mannen/ denckende waert dat sy Isboseth doodde/ dat sy dā groote giften van Dauid ontfangē soudē/ oft groote officien van eeren/oft eenighe andere eerlike dingen crijghen om dit feyt/hebben sy Isboseth alleen gecregen in zijn slaepcamer/ na middach slapende/ eñ als sy sagen datter niemant van zijnen lijfknechten by en was eñ dat die doorwachterisse ock niet wacker en was maer dat die eenl deels vā vermoetheden eñ eenl deels van hitten int slaep gheuallen was/zijn sy al stillijck tot hem binnen ghegaē / ende hebben hem (daer hy sliep) doot ghesteken. Daer naer florgen sy hem zijn hooft af/eñ repsende eenen heelē nacht eñ dach/als loopende van die ghene die si misdaen hadden tot eenen dien sy met een groote weldaet beliest hadden/zijn si ten laetsten gecomen tot Hebron. Daer hebbē sy Dauid getoont Isbosets hooft / verclarende hem haren dienst eñ vrientschap midts dat sy zijnen vpant (aengaēde het coninckrijc) ghedoodt hadden. Maer haer hope heeft haer seer gefaelgeert ende bedrogē/ want die coninc en heeftse niet ontfangen also sy mepnden / maer hy sepde. O ghy alder boosste menschen / die nu ter stont ock sult ghestraft wordē/en wistet ghy niet wat arbeyts loon van my ontfinck die Saul ghedoot hadde / die zijn gulden croone tot my brachte? nochtans hadde dese Saul dit ghedaen / daer toe van hem versocht eñ gebeden/om dat hy vanden vpandē niet en soude geuanghen werden. Oft mepnde ghy dat ick nu een ander man ghewordē ben/ dat ick also anders van manieren ben ghewordē/dat ick nu soude behaghen hebben in quaetdoenders / ende dat ick wt heeren moort soude voor een vrientschap oft weldaet ontfanghen/ bysonder daer ghy eenen rechtueerdigen man op zijn bedde vermoort hebt / die nopt niemant hinder en dede/eñ v bepden ock groote vrientschap ende eere bewesen heeft? Daerom sultp met eender moepten ghestraft werden voor die ontrouwe die ghy hem ghedaen hebt/ende ock mede voor dat quaet ghevoelen dat ghy van my ghehadt hebt/ midts dat ghy ghemeynt hebt dat ic van Isboseths doot gheerne hooren soude/ want ghy en hadt mijnen naem ende eere in gheen ander maniere swaerlycker moghen blameren. Als Dauid dese woorden ghesproken hadde/soo heeft hy dese met wtnemende swaere pijnen doen dooden. Ende Isboseths hooft heeft hy met alder eeren ter eerden ghedaen/ begrauende dat in Abners graf. Als dese dinghen aldus volepndt waren / soo zijn alle die machtichste eñ treffelijckste mannen der Hebreeusscher in Hebron tot Dauid vergadert metten capiteynen ende veltheeren/ geuende haer selue eñ alle dat haerlie-

dē toebehoorde Dauid heel ouer/vertellēde ooc eerst mael die weldaden die sy hem ghedaen hadden/die wyle dat Saul oock noch leefde/ eñ dat sy hem oock in die maeste eere gehouden hadden ten tyde als hy des coninc capiteynen ouer duysent mannen was. Eñ dat hy vandē propheet Samuhel door Godts verkiesinge coninc ghemaert was met zynen sonen. Eñ dat hē alleene toegeschickt was dat hy die Palestynen soude dwingen eñ verwinnen/eñ den Hebreeusschen gedueryghen vryheyt eñ weluaert aenbrenghen. Dauid prysende haren dienst heeft haer vermaent te blyuen in tghene dat sy begonst hadden/want henlieden dit nemmermeer berouwē en soude. Daer na heeft hy die met eenen maeltyt eñ met alderhande beleefthey t getracteert eñ alsoo latē wederom gaen/om het volc in die coninclike stadt te brengen. Aldus isser wt Judas geslachte verlaemt ses duysent eñ acht hondert ghewapender mannen die schilden eñ lancē droeghē/ die tot dier tyt Sauls sone geuolcht hadden/eñ sonder die welcke dit geslachte van Juda Dauid het coninckryc gegeuē hadden. Wt Symeons ghellachte zynd gecomen seuen duysent eñ een hondert. Wten ghesslachte van Leui zynd gecomen vier duysent seuen hondert met yarē prince Jodā. Met dese was douerste priester Sadoch met xxij. princen van synē maechschappe. Wt Beniamins ghesslachte/ isser gecomen vier duysent gewapender mannen/want dit geslachte wachte eñ verbeyde noch/meynende datter noch pemant van Sauls ghesslachte soude coninck werden. Wt Ephraims ghesslachte zynder gecomen twintich duysent eñ acht hondert mannen die wtnemende vroō waren van moede eñ van machte. Wt dat half geslachte van Manasse quamen daer achthien duysent mannen. Wt Isachars geslachte quamen twee hondert propheten die toecomende dingen wisten/ eñ twintich duysent gewapender mannen. Wt Zabulons geslachte quamen wtgelesen ghewapender mannen vyftich duysent. Want dit geslachte alleen quam gheheelyc tot Dauid/eñ dese al te samen ghebruyckten/die selue wapenē als tgeslachte vā Gad. Wt Nephtalis ghellachte quamen duysent heerlike mannen eñ capiteynen met schilden eñ lancien ghewapent/die welcke volchden dander van haren geslachte by na een ontallike menichte. Wt Dans geslachte quamen seuenentwintich duysent wtgheco-ren mannen. Wt Assers ghesslachte veertich duysent. Ende wt die twee geslachtē ouer die Jordane woonende/eñ van dander deel des ghesslachts van Manasse/quamen twee en twintich duysent ghewapender mannen die schilden droeghen / lancien/ helmen/ende sweerden. Dander ghellachten ghebruyckten oock sweerden. Dit zyn die heyden die tot Dauid vergaderden in Hebron/met groote victalie van coren wyn ende alderhande dingen tot voetsel dienende. Ende dese hebben al met gemeynen consente ghewilt dat hem het Coninckryck soude vast ende ghestadich blyuen. Ende als sy daer dry dagē lanck feest dagheu ghehouden hadden ende goede chiere ghemaeckt/soo is Dauid met alle dese heyden na Jerusalem ghereyst.

Int voorleyde cap. staet/dat deser waren hondert ende xx. duysēt

✕ Maer die Jebuseen die doen in die stadt woōden/die oock vander Chananeen ghellachte waren/ hebben die poorten ghesloten tegen zyn aencoōste. Eñ op die vesten hebben sy gestelt alle die blint waren/cruepel/manck/oft anderlins ghebrecklyc/ ten spyte des coninc/ segghende dat dese machtich genoech waren om haer vyanden te keeren/betrouwē hebbende op die stercte vander stadt. Door welcke spotternie werde Dauid vergrāt / eñ heeft die stadt begonst te bestormen. Eñ midts dat hy seer vrome ruyters hadde in desen storm / die alle te samen arbeyden om die ander steden(die oock hartneckich eñ rebel waren) te veruaren door t verwinnen van deser stadt. Dus hebben si ten laetsten het nederste deel der stadt in gecregen. Maer doen die borcht vā der stadt alleē wederstāt dede/ so heeft Dauid voor hem genomen zyn ruyters te verweckē tot vromicheyt / seker loonen haer stellende. Eñ hy heeft beloeft den ghenen die deerste van die valley die daer onder lach op comen soude in die borcht / dat hy opper capitepn soude wesen van alle zynen heyre. Als sy dan alle te samen te strijde daerō arbeyden/ mits dat sy elck ghecrne dese hoochcyt verreghen / soo heeft Joab die sone Saruie alle dander verrascht. Eñ als hy op die borcht ghelommen was/ heeft hy met luyder stemmen van den coninck begheert die opper capitepnschap die hy beloeft hadde.

✕ Hoe Dauid alle die Chananeē te samen wt Jerusalem verdreef na dat hy die stadt gewonnē hadde/ ghenende die stadt den Joden diese gewonnen hadden te bewoonen. Cap.iij.

Als die coninc Dauid daer nae die Jebuseiters wt die borcht verdreuē hadde/ ende Jerusalem vernieut/so heeft hy dese ghenoemt Dauids stadt/ houdende/aldaer zyn woonstede/soo langhe als hy regneerde. Maer den tyt dat hy te Hebron coninc was ouer Judas ghel lachte alleen/was seuen iarē/ eñ ses maenden. Maer doen hy Jerusalem gecoren hadde tot zyn coninclycke wooninge / soo vercreech hy van daghe te dage meerder voorspoet in alle saken naer zyn begheerten / want Godt besorchde dat die stadt door sonderlinghe vermeerderinghen daghelyckr soude heerlycker ende vermaerder werden.

✕ Op den seluen tyt is Hyram die coninc vā Tyrien in Dauids gesellschap eñ vrientschap ontfangē geweest/want hy daerom bysonder boden aen Dauid ghesonden hadde/eñ hy heeft hem voor ghiften ghesonden Cedren houten/ timmerlieden / eñ metsers/die hem te Jerusalem een coninclyck hof makē soudeu. Dauid heeft oock het ouerste deel vander stadt ende die borcht die daer in gemaeckt was tsamen vereenicht/beuelēde Joab die beyde te beslupten binnen eenen muer/ende beyemsele int ronde. Aldus heeft Dauid (die deerste die Jebuseen daer wtghedreuen hadde)die stadt ghenoemt van hemseluen. Want ten tyde van Abraham die ons ghesslachts principalen oorsprouck is gheweest / werde dese stadt Solima ghenoemt. Ende die sommighe meynen oock dat die selue stadt der Solimers stadt ghenoempt wert by den ouden Grieckrschen poeet Homerus. Want den tempel is na die Hebreeusche tale ghenoemt/ nae dit woort dat vryheyt bediedt. Eñ alle dien tyt van dat Jesus der Hebreeusscher Capitepn teghen die Chananeen / die ackeren vanden ghewonnen lande zynen volcke bedeylt hadde/ na welcken die Hebreeusche dese vreembelinghen nopt en hadden connen wt Jerosolyma verdryuen tot desen tyt dat Dauid die eerst verwan/ was verloopen tot vyf hondert iaren/ eñ vyfthien. Ooc en sal ick niet verswyghen Siphonas een ouer ryck Chananeus man/den welcken die coninck gespaert heeft int verwinnen der stadt van Jerusalem om dat hy altydt vriendtschap hadde ghehouden metten Hebreeusschen. Ooc om dat hy met eenen bysonderē dienst den coninck beliefl hadde/als wy een

lut-

luttel hier na ter behoorlicker plaetsen seggē sullē. Dauid heeft daer na noch ander hupsvrouwē ghetrout / eñ bpslaperssen tot hē genomen eñ heeft elf sonen ghecreghen / welcker namen waren Amnas / Ellus / Sebas / Nathan / Salomon / Jebar / Eliel / Phalna / Ennaphē / Jennas / Eliphal / ende daer toe noch een dochter Thamar ghenaemt. Neghen van desen warē gheborē vā zyn wettighe hupsvrouwē / maer die twee laetste van zyn bpslaperssen. Ende Thamar was Absalons suster.

✕ Hoe Dauid vandē Palestijnen bestreden werde / die hy heerlijck verwonnen heeft by Jerusalem.

Cap. iiij.

ALs die Palestijnē vernomen haddē dat die Hebreeusschē Dauid Coninck hadden gemaect / so hebbē si een heyr daer teghen vergadert / eñ een vallepe inghenomen / die der reusen vallepe ghenoemt werde / niet verre vā Jerusalem / stellende daer harē legher. ✠ Maer Dauid der Joden Coninck / die ghewoon was niet te doene sonder Godts raet / heeft den ouersten priester geboden vā Gods wegē te seggen wat Godt te voren sepde vā deser oorloghen auonture. Eñ als hy van dien verstont dat hy al voorspoet soude hebben / so heeft hy sonder verbeydē het heyr tegē henlieden wtghelept ten strijde. Eñ als dē strijt gebeurde / so heeft hy die vpandē vā achter bestreden onuersienlijck / die welcke hy eenlsdeels verslaeghen ende eenlsdeels ter vlucht ghekeert heeft. ✠ Maer niemant en hebbe hier wt vermoedē dat dit heyr der Palestijnen cleyn oft bloode was / die doen die Hebreeusschē bestredē / om dat die lichtelijc verwonnen warē / eer ü eenich merckelijck kept bedreuē hadden. ✠ Maer sulck moet weten dat gheheel Syriē eñ Phenicen den Palestijnē te hulpe waren gecomē met haer wapenen. Wāt aenghesien dat sy dicmael verwonnē waren vandē Hebreeusschē / eñ seer veel duysentich mannē verloren haddē / so hebbē si d'oorloghe wederom opgestelt met veel meerder macht. Want als sy na desen strijt verwonnen waren / zijn sy met een dipe dobbel heyr wederom ghecomen in Dauids heerlijcheyt / stellende stoutelijck haren legher ter selver plaetsen daer sy te voren dien gestelt hadden. ✠ Maer doē die coninck Dauid weder om vā God vraechde hoe den strijdt vergaen soude / so heeft die ouerste priester van Gods weghen geantwoort dat hy zijn heyr moest houdē in een bolsch dat des weenens bolsch ghenaemt werde / dwelck niet verre vanden vpanden en was. Eñ dat hy zijn volck niet eer en soude ten strijde wtleyden / tot dat dit bolsch sonder eenighen wint gherupsch maechte / eñ beroert werde van selfs. Als dan dit teeken gade ghesiaghen was / ende God terstont een teecken gaf van zynder teghenwoordicheyt / so is Dauid sonder vertreck cloeckelijck wtghetrocken tot die berepde eñ seker victorie. Want der vpanden heyr en mocht den eersten aenstoot niet wederstaen / maer heeft terstont den rugghe ghekeert / soo haest alsmen begonste hantvast te slaen. Ende die Hebreeusche zijn niet traghelijcker van achter haer nae gheloopen / doorstekende ter vluchtigher rugghen / eñ vele ter neder werpende hebben si die verwonnen Palestijnen vervolcht tot Gezara toe / welck is een stadt gheleghen op haerlieder beyde palen. Daer nae is Dauids volck gherepst om haren heyrlegher te bestormen / daer sy met cleynen arbeyt eenen grooten roof getreghen hebben. Haer afgoden hebbē si oock ghebroken eñ gherooft. Eñ want sy nv teghen haer vpandē tweemael gheluckelijc gestredē hadden / so heuet den coninck goet ghedocht ooc mettē ghemeynen raet der ouderen eñ der treffelijcster mannē eñ ouer capitepnen / dat hy alle die macht vā sinen ghesiachte wt alle haer heerlijcheyt soude te samen vergaderen / eñ daer toe oock die priesters eñ Leuiten / eñ dat hy also soude repsen tot die stadt Cariathiarim / eñ van daer Gods arcke verdragē tot in Jerusalem / eñ datmen voortaen alle den godsdienst met zijnen sacrificien eñ cerimonien (die si vā harē voorvaderen gheleert haddē) in dese stadt soude doen eñ onderhouden. Want en hadden onder Sauls tijde die heyligha godsdienstē / niet ongheacht geweest / so en soude volck nopt sulcke schade ghesleden hebbē. Als dan die vergaderinghe nae dordinancie ghedaē was / so is die coninck daer toe ghecomē om die arcke te verhoeren / die die priesters wt Aminadabs hupse ghedraghen eñ op eenē nieuwē waghen ghestelt hebben / spannende daer ossen aen / latende die dryuē van Aminadabs broeders eñ sonen. Die Coninck ginck daer voor / eñ met hem die menichte des volcx heyligha lofsanghen singhende / eñ alle manieren van haren lants liedekens / dansende oock ende springhende na tghelupt vā verschepden muysijck instrumentē / met veel trompetten eñ cymbalen. Eñ aldus hebben si die arcke nae Jerusalem ghevoert. ✠ Maer doen si ghecomē waren ter plaetsen die ghenoemt is Chidons dorschvloer / soo werde daer een Oza ghenaemt vā Gods openbaer gramschap ghesiacht. Wāt als die ossen bupten die waghen leesen tradē / so hucte die arcke nederwaerts / waer aē Oza die geen priester en was heeft dorren zijn hant strekē om die te houden / eñ hy sterf terstondt / latende dier plaetsen haren naē / want sy vā dien tijt af / tot op dē dach van heden toe / ghenoemt wert die plaghe van Oza. Doen werde Dauid verualert / sorghende dat hy tselue mochte lijden / by also hy die arcke by hem in zijn stadt ontfinghe / aenghesiē dat Oza door ghesiaghē was / alleenlijck om dat hy zijn hant daer aen ghesteken hadde / waerom en heeft hy die niet willen in Jerusalem brenghen / maer hy is een luttel beslyden af ghetrocken tot een lantwooninghe van eenen man Obededom ghenoemt / die een Leuijt was van gesiachte / ende by desen heeft hy die arcke ghestelt. Die welcke drie gheheel maenden by desen blyuende / heeft Obededoms goet eñ ryckdommen seer vermeerdert met veel ghelucken. Als die Coninck dan verstaen hadde hoe dese Leuijt van een arm eñ ongheacht man / was haestelijck so weeldich ghewoorden dat hy benijdt werde vanden ghenen die zijns goets vermeerderinghe ghesien hadden / soo en heeft hy nyet meer ghevreest voor eenich quaet / maer heeft die arcke in zijn Stadt ghevoert met alduldanighe feestelijcke eerweerdicheydt / te weten / dat die ghedraghen werde vanden Priesteren / ende wt ghelepdt / verselschapt met seuen choiren oft repen die van hem daer toe gheoordineert ende ghestelt waren. Ende die Coninck selue speelde daer en tusschen op een herpe / thoonende groote blijschap / alsoo dat Michol Sauls des eersten Coninckx dochter / dit werck mispees. Als dan die arcke binnen die Stadt ghebracht was / so hebben sy die ghestelt in een tabernakel / dat hier toe van Dauid opgherecht was. Op dese feeste zijn daer seer veel heerlijcke ende costelijcke sacrificien ghedaen / ende Dauid heeft het gheheel volck met eenen maeltijt onthaelt / daer also soo wel den vrouwen als den mannen eñ kinderen eleken bysonder ghegheuen werde eenen coeck van broode onder die asschen ghebacken / ende een gherooste wafele / met een stuck vleesch van die slacht offeranden.

1. Reg. 6.

Ende

Ende alst volck met dese spysen gheuoedt was/ so is Dauid wederom na zijn huys ghegaen. Eñ hē is tegen gecomen zijn huysvrouwe Michol Sauls dochter wēschende hem alle sulcke goede dingen als God plach te gheuen als hy eenighen mensch vrient is. Maer nochtans heeft sy mispresen dat hy (die eē coninck was) so ontamelijck ghedanst eñ ghesprongen hadde/ alss datter sommighe deelen zijns lichaems int springhen ontdeckt werden voor zijnder knechten eñ dienstvrouwen ooghen. Maer hy antwoorde dat hy hem daer af niet en schaemde / want hy wist dat dit Gode aenghenaem was/ die hē vercoren hadde bouen haren vader eñ bouen alle andere/ eñ dat hy noch dicmaelder voor Gode singhen eñ springhen soude/ niet achtende hoe ontamelijck dat dit scheen te wesen haer oft haren dienstvrouwen. Dese Michol en heeft vā Dauids houwelijc gheen kinderen ghecregen/ maer van harē anderen man/ dien haer vader haer gaf doen hyse Dauid afgenomen hadde/ heeftse vijf kinderen ghehadt/ alsso te sijnen tijde ghesepdt sal worden. Maer die Coninck Dauid siende dat zijn sakē met dagheliersche voorspoedicheden door Godts gratie voorderden / heeft hem laten dunckē dat hy misdede/ om dat hy woonde in een hooch coninclijck huys vā cederen balcken eñ houten ghetimmert / eñ verciert met alle conste lijcheydt van wercke/ eñ nochtans liet Godts arcke ligghē oft rustē in een tabernakel. Hierom heeft hy voor hem ghenomen Gode eenen tempel op te maken/ so Moyses te voren ghesept hadde. Als hy dan daer af hem beradē hadde met den propheet Nathā eñ die hem oock rade zijn voornemen te volbringē/ belouēde dat hē God daer in behulpich soude wesē/ soo heeft hy noch meerder begheerte ghecreghē om den tempel te timmeren. Maer op den eersten navolghenden nacht heeft Godt gheopenbaert Nathā door een visioen / ghebiedende hē Dauid te seggen/ hoe zijnen wille hem aenghenaem was / dat hy dalder eerste ghedacht hadde hem eenen tempel te timmeren/ nochtans en wilde hy hem dat niet toelaten/ dat hy (die zijn handen met der vyandē bloet besmet hadde) eñ met veel oorloghen becommert was/ zijnē alder heerlijcsten tempel soude timmerē. Maer als dse coninck een lanck leuen tot die vterste ouderdō met een salich eynde soude ghesloten hebben / dan soude zijnen tempel ghetimmert werden van zijnen sone/ die zijn nacomer soude wesen int rijck/ die oock soude Salomon ghenoemt werden / belouende dat hy dien niet anders beloghē en soude dā sinen eenighen sone/ wiens coninckrijc hy ooc by zijn nacomers langhen tijt soude doen veruolghens dueren. Ende by alsso daer yemant van dien sondichde/ so en soude die pene niet verder gaen dā tot siectē eñ onvruchtbaerheden des lants. Als Dauid dese dinghen van den propheet verstaen hadde/ is hy blijde gheweest. Ende midts dat hy nv wist dat zijn rijck zijnen afcomers soude blijuen/ eñ dat zijn familie vermaert eñ heerlijck soude wesen / is hy ghegaen tot die arcke. Ende vallende neder op zijn aensicht/ heeft hy Godt aenbeden / danckende hem voor alle die weldaden die hy van hem ontfanghen hadde/ dat hy hem van eenen snooden schaepherder tot so groote hoochept eñ eerlijcheyt verheuen hadde. Eñ daer toe sinen afcomers eñ erfghenamē ooc weeldichept beloeft hadde. Voorts vā sijn eewige voorsienichept/ waer door hy der Hebreeusscher sakē altijt eerlijcker eñ meerō maecte. Eñ als hy aldus God gedanct hadde/ eñ eenen lofsanck ghesonghen / is hy wt dat tabernakel ghegaen.

Hoe Dauid die by ghelegen Heydenen verwonnen heeft/ eñ haer tribupt ghestelt die si hem gheuē moesten. Cap. v.

Cap. v. 2. regū. 8.

NJet langhe daer na heeft Dauid wederom een oorloghe opghestelt tegen die Palestijnen om alle ledichept eñ traechept te schouwē/ op dat hy (alsso Godt te voren ghesept hadde) die vyanden mocht verwinnen/ eñ alsoo zijnen nacomers een vredelijck coninckrijck achter laten. Als hy dan zijnē rupterē eenen dach gestelt hadde om te vergaderē/ eñ hy haer allen gebodē hadde/ dat si op haer alder beste berept soudē wesen ten strijde/ eñ hem dochte dat alle dinghen daer toe berept ghenoech waren/ so is hy van Jerusalem ghetrockē/ eñ inder Palestijnē lant ghecomen/ daer hy zijn vyandē met eenen grooten strijt verwonnē heeft/ den welckē hy een goet deel vā harē landē af nā/ voeghende dat tot dat Joetsche lant. Eñ vā daer heeft hy die oorloge voorts ghevoert teghen die Moabiters / eñ haerlieder heyren heeft hy alsso seere verslagē/ datter maer het derde deel daer af ouer en bleef/ die hem in zijn handē opghegheuen hebbē. Als hy desen dan ooc eenen taerlyckē tribupt gestelt hadde / so heeft hy zijn heyr gelept ten strijde teghē Adadezer Arachs sone/ der Sophoniters Conine. Teghē wien hy gestredē heeft by dē vloet Euphrates eñ van sinen heyre verslaghē twintich dupsent voetvolck/ eñ vijf dupsent rupters te peerde/ oock heeft hy daer genomē dupsent oorloochsche waghenen. Vanden welckē hy maer een hondert behoudē en heeft die andere al verbrandende.

Die bybel sept maer ee dupsens en seuē hō dert rupters.

Hoe die van Damasco van Dauid verwonnen werden. Cap. vi.

BJnnen desen middelen tijde als Adad die coninc van Damasco ende der Syriers ghehoort hadde dat Dauid teghen Adadezer oorloochde/ eñ wāt hy Adadezers vrient eñ ghesellе was/ soo is hy met een machtich heyr hem haestelijck te hulpe ghecomen/ hopende dat hy dese oorloghe van hem keeren soude. Als dese dan niet verre vanden vloet Euphrate teghen Dauid ghestreden hadde/ so werde hy inden strijt verwonnen/ ende verloos een groot deel zijns heyrs. Want alsser twintich dupsent vā sinen heyre ghebleuen waren / soo hebben die ander haer leuen ghesalueert door die vlucht. Van desen Adadezer maeckt oock mencie Nicolaus/ inden vierden boeck vā zijn hystorien in deser manierē sprekende. Eenen langhen tijdt daer nae isser gheweest een van dien lande ghenoemt Adadus/ machtigher dan alle dandere/ die verreghen heeft het Coninckrijck ouer Damasco/ eñ dander deel van Syrien/ sonder Phenicē. Dese (nae datter een oorloghe opghereesen was tusschen hem ende Dauid der Jodē coninck/ eñ hy dicmael teghen hem ghestreden hadde) is ten laetsten van hem verwonnen ghweest inden laetsten strijt by den vloet Euphrates/ die nochtās door veel vrome seyten wel ghethoont heeft dat hy een seer vroō coninck was/ so wel van crachte zijns lichaems als van moede. Die selue hystorie schrijuere vertelt ooc van zijn nae comers/ dat sy van handt te hant deen den anderen het Coninckrijck tsamen metten name ouerghegheuen hebben. Wāt (sept hy) doen die doot was / soo hebben zijn nae comers tot die thiende afcoemlke het rijck ghehouden / elck van synen vader met die heerlijcheyt oock synen naē ontfanghende/ ghelijck by die Egyptenaers die Coninghen Ptolomei heeten. Van desen Adads naecomers isser een gheweest die derde oir/ seer machtich/ die heeft willen die schande verhalen die zijn voorvaders behaelt hadden/ eñ nam een oorloghe tegen die Joden/ verderuende

deruende Samarië. Waer in (desen aengaende) dese hystorieschryuer vander waerheyt niet gedoolt en heeft / want dit is den seluen Adad die Samarien bestormde / ten tyde als Achab coninck van Israhel was daer wy te synen tyde af spreken sullen. Als Dauid Damascum eñ dander deel van Syriē doot reyst hadde / so heeft hy alle dat lant onder zijn heerlycheyt gebracht / stellende in die bequaemste steden garnisoenen / ooc stelde hy haer eenen tribuyt / eñ aldus is hy wederom naer huys ghereyst. Eñ als een heerlyck teecken zynder victorien / heeft hy Adadezers eñ zynder ruyters gulde pylkokers / eñ haer ander wapenen Gode tot eenen heyligē offer te Jerusalē toegeschickt. Dese heeft namaels Susac die coninc van Egypten na dat hy Roboam Dauids sone verwonnen hadde / eñ die stadt berooft met veel ander rijcdommen wech gedragen. Maer dese dingē sullen wy seggen als wy tot die tyden sullē gecomē zyn. Maer Dauid der Hebreeuscher coninck ghebruyckende altydts Godts gratie / eñ der oorloghen auontuere volgende / heeft Adadezers principaelste steden Getteam eñ Machonē bestredē: ende als hy die metter macht bestormt heeft eñ gewonnen / soo beroofde hy die. In dese stedē was eē groote macht van gout eñ silver geuonden / eñ daer sondē noch een maniere van merale / dwelck costelycker wert ghehouden dan goudt. Daer Salomon naemaels af maeckte dat groot waschuat dat ghenoemt was die zee / eñ ouerschoone hant beckens / doen hy den tempel maeckte met zynen cieraet. Maer der Amathenens coninc ghehoort hebbende van Adadezers nederlaghe / eñ dat hy zyn heyr verloren hadde / heeft voor hēselven gheureest / waerom hy dachte vā selfs in Dauids trouwe ende vrientschap te comen. Dus heeft hy tot hē gesondē Adoram sinen sone / om hem van zynen wegen gheluckte te bieden van die victorie ouer haerlieder beyden vyant / begheerende ooc ontfangen te werden in Dauids ghesellschap eñ vrientschap / schenckende hem verscheydē vaten vā gout / silver eñ metael / van ouden constighen wercke. Als Dauid dan die vrientschap hadde aenghenomē van Thou (want also hiet die coninck van Amathenen) eñ zijn giften ontfangen / so heeft hy zynen sone naer haerder beyder heerlycheyt onthaelt eñ getracteert / eñ also wederō laten gaen. Maer dese giften mettē anderē goude dat hy gecregen hadde van die roouē der verwonnen steden / heeft hy voor heyligen offer gegeuen te Jerusalem Gode die hem dese victorien verleent hadde / wāt God verleende altyt voorspoet niet alleen als die coninc selue die oorloghe voerde / maer doen Abisai Joabs des opperste veltheeren broedere in Idumeen ghesonden was / so verleende hy ooc dat door dien die Idumeiters ooc verwonnen eñ tonderbracht werdē, want daer bleuen doot achthien duysent mannē vā haren heyre indē stryt. Dus heeft hy alle dat lant met garnisoen besedt / als hyt versch verwonnen hadde / eyschende van henlieden tribupten / niet alleen van haren acker landē / maer ooc van elcken man bysonder. Dauid was ooc van natueren rechtueerdich / eñ int vermissen oft bedienen van recht / aensach hy alleen recht ende reden. Eñ ouer zijn gheheel heyr hadde hy Joab opper veltheere ghemaeckt. Eñ die beschryuer zynder geschiedenissen was Josaphat Ahiluts sone. Ende vyt Phinees gheslachte maeckte hy ouerste priester Sadoc met Abiathar / want dese was zijn vriendt. Maer tot eenē scryuer hadde hy Saraiā Sanaiā. Den sone Joiade heeft hy prouoost ghemaect ouer zijn lyfknechten. Eñ alle des coninex oudtste sonen verkeerden onder haers vaders lyfknechten.

✳ Als dese dinghen aldus beschict warē / so werde Dauid denckende op Jonathas sinē vriendt / eñ opt verbont dat sy met malcanderen gemaect hadden / want onder alle zijn deuchden hadde Dauid dese deucht ooc / dat hy seer wel gedachtich was der weldaden die hem tot eenigen tyde gedaen warē. Hierom heeft hy geuraecht ofter niemant meer en leefde van zyns vrients geslachte oft oiren / den welckē hy loonen mochte voor dat seer genoechlyc eñ vriendelyck gesellschap dat hy in voortydē met Jonatha gehadt hadde. Alsser dan een van Sauls vyp dienaers tot hē ghebracht was / die weten mochte wie daer af noch leuende waren / so heeft hy van hē gheuraecht oft hy hem geenen man en soude connen wysen vā Jonathas afcomste alnoch leuende / den welcken hy mocht loonen voor die weldaden die hy van zynen voorleden vrient ontfangen hadde / so heeft dese geantwoort datter noch een van Jonathas kinderen leefde / Miphiboseth ghenaemt / die creupel was in zyn voeten / dwelc hē ghecomen was / mids dat zyn voestervrouwe gehoort hebbende dat zyn vader eñ grootvader verslagen warē / het kint greep / eñ wech vloot / seer vervaert wesende / in welcke vlucht tkint haer ontuel van haren schouderē / eñ werde also gequetst / so heeft Dauid neerstelyc doen ondersoeckē / waer ende by wat lyden dit kindt op ghehouden werde. Eñ als hy dit vernomen eñ bevonden hadde / so sant hy in die stadt Lodebar aē Machir (wāt also hiet zyn voesterheere) datmē Miphiboseth soude tot hem brenghen. Als Miphiboseth dan totten coninc gecomen was / so viel hy neder ter aerden op zyn aensicht / hem aenbiddende. Eñ terstōt seyde hē die coninc dat hy goeden moet soude hebben / ende dat hy van hem als van eenē alder goedertierenstē coninc alle dinghen soude hopen te crygen wat hy begheerde. Dus heeft hy Sauls zyns grootvaders huys met alle den landen die daer aen behoordē gecregen / eñ hem werde bevolen te eten dageliyc aē des coninex tafele / eñ te gheenen daghen daer af te sine. Als dan die jonghelinck seer verblyt wesende van des coninex belofte eñ ghiften hem bedanct eñ aenbeden hadde / so heeft die coninck Siba tot hem gheroepen / seggende dat hy desen jonghelinghe zyns vaders huys met alle zyns grootvaders erfenisse ghegeuen hadde / beuelende hem dat hy die lāden soude doen bouwen / eñ die vruchten eñ profytē hem teueren binnen Jerusalem. Eñ daer nae heeft die coninck Miphiboseth alle daghe aen zyn tafel doen eten / geuende hē ooc tot dienaers Sibam met zyn vyfthien sonē / ende twintich knechten. Als dese dinghen dan aldus gheordineert waren / so aenbadt Siba den coninck belouende hem dit al te doene / eñ aldus is hy wech ghegaen. Maer Jonathas sone bleef daer na te Jerusalem woonende / des coninex tafelyckx / niet anders ghetracteert dan oft hy des coninex sone hadde gheweest. Eñ zynen sone die hy ghewonnen hadde / heeft hy ghenoemt Micham. Met dulsanigher eeren zijn van Dauid den Coninck gheeert gheweest Jonathas kinderen. 2.Reg.9.

✳ Voorts als op den seluen tydt Naas der Ammoniten coninck Dauids vrient eñ gheselle gestoruen was / eñ zyn sone in zyn ryck na hem gecomen / so heeft hem Dauid eerlyc by seker legatē doē troosten / vermanende hē zyns vaders doot goets moets te lyden / eñ dat hy die selue vrientschap van hē verwachten soude / die hy zynen vader ghethoont hadde. Maer der Ammoniten princen hebben ander vermoeden van Dauid gehadt dan inder waerheyt was / Cap.di. 2.Reg.10

was/treckende ten quade dese Dauids legatie oft bootschap/eñ hebbē den coninck opgeruct/leggende dat Dauid onder tdecsel vā vrientschap oft diēst bespieders zijns lants eñ zijnder rijcdommē aen hē gesonden hadde. Eñ dat hy daerō hem moeste verhoeden voor dese legaten / eñ harē woorden gheen gheloue gheuē / op dat hy by auontueren niet bedrogē en soude wordē/eñ comen also in eenige onghenesselijcke schade. Die coninck der Ammoniten Naas teghen die waerheyt qualijck beradē zijnde heeft Dauids legaten schandelijck wech gheschonden: want hy heeft haerlieder baerdē halfaf doen scheerē/eñ haer cleederē half doen af snijdē/ thoonende mettē wercken sonder woorden wat herte dat hy hadde. Welck dinck Dauid seer onweerdelijc genomē heeft/openbaerlijck sonder veynsen seggende dat hy dit schandelijck onrecht niet en soude ongheacht laten/maer met een oorloghe wraken doen ouer die Ammoniters eñ haren coninck straffen/dat hy teghen tghemeyn recht van allen volckē zijn legaten so mishādelt hadde. Als dan des grouen coninc heeren eñ oorloochsche capitepnē dit vernamen/ende si haer schuldich kendē/dat si tverbont ghebrokē hadden/eñ vreesende ghestraft te worden na behooren/hebben sy haer oock ter oorlogen berept. Daer toe hebbē si oock legaten ghesonden aen Syrum den coninck vā Mesopotamien met duysent talenten ghelts/eñ alsoo zijn ghesellschap door desen loon gherreghen / treckende oock tot haer partije Soba. Dese Coninghen hadden twintich duysent voetvolcx. Oock hebben sy ghehuert den coninck vā Maacha/Istob genaemt/ die oock tweeentwintich duysent ruyters haddē in wapenen.

✠ Hoe Dauid die van Mesopotamien verwan. Cap. vij.

Dese ghereetschap van oorloghe der Ammoniten eñ heeft Dauid niet veruaert / noch oock die verbondē die si ghemaect hadden metten coningen/want hy zijn betrouwē op God hadde / wetēde ooc wel dat hy een goede sake hadde/eñ dat hy met een rechtueerdighe oorloghe wreken wilde het onrecht dat hem gedaē was. Aldus heeft hy Joab het bestieren van deser oorloghen beuolen/sendende hē met die wtghecorenste ruyters teghen zijn vyandē/ die welcke terstont zijn heyr ghelepdt heeft teghen die hooftstadt der Ammoniten. Terstont zijn die vyanden wter stadt ghecomen / eñ hebben twee bysonder heyren breedt wtghelept/waer af deen heyr van die ghene die haer te hulpen ghecomen waren/ was in een open breedt velt/eñ dander heyr daer die Ammoniten selue in waren / was voor der stadt poorte/die teghen ouer die Hebreeusche stont. Als Joab dit ghemerct hadde/so keerde hy hem ooc tot die oorloochsche consten / wāt hy nam met hem zijn alder vroomste ruyters / stellende hem selue daer mede tegen Syrum en die ander coninghen. Maer dander leuerde hy Abisai synen broedere/beuelende hem zijn heyr te leyde teghē die Ammoniters/maer hy vermaēde hē te vorē by also hy saghe die Syriers douerhāt crijgē/dat hy dan haestelijck zijn ruyters aenbringen soude eñ hē ter hulpen comē/belouende hē tselue ooc te doene by also hy den Ammonitē niet wel en conde wederstaē. Als Joab dā zijnē broedere met dese vermaninghen hadde latē gaen/hē verweckende vromelijck eñ wackerlijck te strijden/eñ te arbeyden om gheen schande te crijghen/so heeft hy die Syriers bestooten. Maer doen die eerstmael ghewelduchlijck hem wederstaen hadden / eñ daer veel van haren ruyters doot bleuen waren/soo werden sy ghedwongen den rugghē te keeren eñ te vlieden/ dwelc als die Ammonitē saghen en hebbē sy Abisai eñ zijnē rupteren aencoemste niet verwacht vā veruaerthedē/maer hebben haerder ghesellen exempel gheuolcht/vliedeñ in die stadt. Eñ aldus heeft Joab die vyandē gestraeft/eñ beschadicht/brengende zijn victorioos heyr wederō te Jerusalem. Dese schade eñ nederlaghe en heeft nochtās die Ammonitē niet connē bedwinghē voortaen stille te sitten/hoe wel si beuondē haddē dat si onghelijck warē dē Hebreeusschen in machte eñ vromichepr/maer sy hebbē bodē wtghesondē aen Chalamam der Syriers Coninck/ die ouer dē vloet Euphrates woonen/huerende zijn hulpe om loō/dees coninc plaetse int heyr/bewaerde eē capitepn genoēt Sobach/welc heyr was groot van lxxx. duysent voetvolcx / eñ thien duysent peerdevolcx. Der Hebreeusscher coninc Dauid vernomē hebbende dat die Ammoniten wederom soo groote heyren teghen hem vergadert hadden/en heeft niet meer willen teghen haer strijden met luytenanten oft ander wtghesonden ouercapitepnē / maer is selue met zijnen gheheelē heyre ouer die Jordane ghetrocken/eñ haer teghen ghegaen. Ende als hy strijt gheleuert hadde/so creech hy die victorie/verslaende veertich duysent voetvolcx / eñ seuen duysent peerdevolcx. Eñ Sobach der vyanden capitepn heeft in dien strijt een wonde ghecreghen vanden Coninck daer hy namaels af sterf / midts dat die onghenesselijck was. Als die Mesopotamiten dan vernomen hadden dese droeuighe auontuere/so hebben sy sonder vertreck legaten aen Dauid ghesonden met giften/haer selue op gheuende in zijn handen. Eñ aldus is hy by den winter wederom ghecomen in Jerusalem. Maer als die Lente oft voorsomer begonste / soo heeft hy Joab wederom wtghesonden om doorloghe teghen die Ammoniters te veruolghen/ die welcke heeft wijt eñ lanck der Ammoniten ackerlanden verdorren/dwinghende die te vlieden in Rabath/welck haerlieder hooftstadt was / die welcke hy met een belegghe omringt heeft.

Cap. vij. 2. Reg. xi.

✠ Op welcken tijdt is Dauid (hoe wel hy een rechtueerdich ende godvruchtich man was neerstelijck onderhoudende zijnder vaderen wetten) in een swaer sonde gheuallen. Want doen hy int af gaen vanden daghe nae zijn ghewoonte wandelde op eenen solder van zijn coninclijck hof/soo heeft hy in een by gheleghen huys een vrouwe gheseen haer selue met coudt water wasschende/die wtnemende schoon was Bethsabee ghenaemt. Dus werde hy verwonnen vā haer schoonheyt/also dat hy hem selue van zijnen lust die hy tot haer droech niet en conde bedwinghen / maer dede haer tot hem halen eñ bekendese. Eē luttel tijts daer na heeft die vrouwe gheuoelt dat si ontfanghen hadde / ontbiedende dit den Coninck / om hem te beraden hoe dit werck mocht verborghen blijuē/oft anders soude si beuonden wesende van ouerspel na die ghemeyn rechten moeten ghedoot werden. Hierom heeft die coninck tot hem doen comen wten heyre Joabs wapendraghet / deser vrouwen man Urias ghenoemt / vraghende van hem hoe der Stadt bestormen voort ghinck. Eñ als hy antwoorde dat al wel ghinck nae haer begheerte/so heeft hy hem seker deelen oft ghe richten van sinen auontmael/ghelschonckē/beuelende hem dat hy by zijn huysvrouwe soude gaen/ende by haer ouernachtē. Maer Urias en heeft dit aldus niet ghedaen / maer hy bleef dien nacht in des Coninc huys/eñ onder des Coninc lijfknechten. Als die Coninck dit wiste/so heeft hy van hē ghenuracht

waer-

waerom dat hy (die na so langē tijt thuys ghecomē was) by zyn huysvrouwe niet gegaen en was / tegē die ghemeyn ghewoonte van allē mannen die van buytēs lants thuys comē. So antwoorde Vrias dat tet ghеen recht en was dat hy hem soude verlustigē met zynder huysvrouwē omhelsinghē / die wyle dat zyn capitepn eñ zyn ruyters ghesellen inder vpandē lant op daerde sliepē indē legher. Als hy dese wooꝛden ghesept hadde / so heeft hem die coninck beuolen dat hy dien nacht noch daer blijuen soude / want hy hē des anderen daecgs soude tot zynen stadthouder den oppervelttheere wederom senden. Daer na is hy vanden coninck ten auontmael ghenoot / eñ die Coninck heeft hem al willens met veel toedrinckens eñ schenckens dronckē gemaect. Dies nochtans niet te min heeft hy ghеslapē voor des coninck dore ghеensins beweghet wesende vā zynō huysvrouwen lust. Hierom is die coninck verbolgē geweest / eñ schreef tot Joab dat hy Vriā die verdient hadde gepuniert te werden soude straffen / gheuende hē te kennē die maniere om hem te punieren / dattet niet en soude openbaer werdē dat dit doꝛ zyn beuel gedaen was. Want hy beual datmen hem tegen die vpandē stellen soude / daer het meeste perijckel ware / eñ dat zyn ghesellen hem haestelijck souden verlaten. Als dese dinghē aldus gheschreuen waren / eñ met zynen eyghen zeghel gesloten / heeft hy desen brief Vrie ghegheuen om dien aen Joab te dragen. Als Joab dan desen brief ontfanghen hadde eñ des Coninck wille verstaē / so heeft Vriam met sommighe vandē wtnemensten ruyters gestelt ter plaetsen die meest vanden vpanden bestooten werde / belouende hem dat hy terstont daer metten heelen heyre teghen comen soude / by also sy eenich deel vandē stadt muer ondergrauen mochtē / eñ also eenē toeganc tot in die stadt gheopent hadden. Voorts heeft hy hem vermaent dat hy sinē eerlijckē naem die hy (so by den Coninck als by zyn medeghesellen vercreghen hadde) wilde altijt houden / eñ dat hy beter gheerne dan noode eñ swaerlijck dede tghene dat hem beuolen werde. Als Vrias dan met grooter wackerheyt aenueert hadde tghene dat hem beuolen was / so heeft Joab den rot knechten die met hem ghestelt werden / al heymelijc beuolen dat sy terstont als sy desen man saghen benaut vanden teghencomende vpanden / souden verlaten eñ selue in een beurijde plaetse loopē. Als dan die Hebreeusschе eenen stoꝛm ghedaē haddē op die vestē / so vreesden die Ammoniters dat haer vpandē vā dier zyden die vesten in crijghē soudē. Dus hebben sy haestelijck die poorte open gedaen / eñ alle die vroomste zyn met een groot ghedrupsch wt gheloopen. Als dit saghē die ghene die ontrent Vriam waren / ghedachtich wesende Joabs gheboden zyn met eenen hoope achterwaerts gheloopē. Eñ Vrias alleen (wāt hy hem schaemde zyn stede die hē gheltelt was te verlaten teghen zyn belofte) heeft den vpanden op hem loopende wederstaen / eñ veel van dien metten swеerde verslaghen / tot dat hy heel omringt werde / eñ niet sonder wrake verslaghen werde / met sommighe ander zynder ghesellen / die vā schaemtē bleuen waren in haer beuolen diensten / eñ niet wetende vā desen rade. Als dese dinghē aldus geschiet waren / so heeft Joab met boden den coninck ontboden / hoe hy het lanck vertreck vā dat beleeg niet wel lydende / die vesten vander stadt bestormt hadde / eñ hoe hy sonder zyn voornemen te volbrenghen met verlies vā sommighe zynder ruyters wederom gedwonghen was in sinen legher te keeren. Maer hy hadde den bode ooc beuolen by also hy saghe dat die coninck dit swaerlijc name / dat hy hē dan vā Vrias doot ooc seggen soude / also dat ooc geschiede. Want doen die Coninck dese dinghen verstaen hadde / soo seyde hy dat dit seer qualijc ghedaen was / dat sy die vesten hadden willen bestooten met openbaer ghewelt / want sy hadden moeten met stormghewepren eñ met ondergrauinghē eenē inganck maken in die stadt / bysonder aengesien dat Abimelech Gedeons sone haer hadde moetē wesen tot een eyghen exempel die dē toꝛre vā Thebes wilde met ghewelt winnen / eñ werde gheraect met eenē steen / die een oudt vrouken neder wierp / eñ aldus verloos hy schandelijck zyn leuen / die anders een seer vroom man was / om dat hy onwijsselijc dalder sorghelijcste eñ swaerste maniere van bestrijden begonst hadde. Daerom ist seer nut (seyde hy) int voeren der oorloghē te aenmercken wat anderen lieden wel oft qualijck vergaen is / als delghelijcx perijckel ons ouer coemt / eñ dan dese exempelen volghen / eñ die periculen verhoeden. Maer na dat hē nv verbolghen zynde gheseyt werde van Vrias doot / so en was hy niet meer gram / maer hy beual datmen Joab segghen soude dat dese schade ghemeyn was / eñ dattet niet vreemt en was vander oorloghen auontuere / die sulcke veranderinghen dickmael heeft / maer dat hy nochtans voortaen moest voorsienlijcker die saken belegghen eñ bedienen / eñ die stadt met bolwercken eñ stoꝛtghewepren winnen eñ te gronde pleynen / ende alle die daer in woonden dooden. Met dese boodschappen is die bode haestelijck wederom nae Joab gherepst. Maer doen Bethsabee van haers mans doot ghehoort hadde / soo heeft sy hem seker daghen beweent. Maer doen sy ophiel van druck eñ weenen / so heeftse die coninck Dauid terstōt voor zyn huysvrouwe ghenomen / waer af hem terstont een soonken geboren werde. Desen houwelijc en heeft God met ghеenē rechten oogen aenghesiē / maer hy werde vergramt op Dauid. Ende hy openbaerde in een nacht vision den propheet Nathan / swaerlijck beschuldigende Dauid. Maer die propheet midts dat hy een beleeft eñ wijs man was / denckende hoe die Coninghen als sy vā haer lusten ghetrocken eñ verwonnen werden / niet grootelijck en pleghen te aensien wat recht is / heeft een luttel tijts Godts diepghinghe verswеghen / lieuer hebbende den Coninck soetelijck aen te gaen om zynen sin te ondersoecken. Dus heeft hy tot hem aldus gheseydt. Daer waren twee mans in een Stadt woonende / waer af deen seer rijck was / besittende veel groot ende cleyn vee / maer dander en hadde maer een schaepken / welck schaepken hy tsamen met sinen kinderen thuys dagelijcx spysde / soo lieflijck als oft dit zyn dochterken hadde gheweest: maer op een tijt als desen rijcken man eenen gast van buyten ouer ghecomen was / so heeft hy syn schapē ghespaert / niet willende een vā dien dooden ter liefden vā dien vrient / maer nemende met ghewelt dies armen mans schaepken / heeft dat ghedoot eñ bereyt / eñ dien gast voor ghestelt. Met dese wooꝛden werde die coninck seer berooert tot gramschap / segghende dat dit een boos mensch was / die dat lept hadde doꝛen doen / eñ dattet recht ware dat hy vier dobbel soude betalen het schaepken dat hy ghenomen hadde / eñ daer bouen ooc ghedoodt werden. Doen seyde Nathan terstont daer op / dat hyt selue was die dese punitie verdient hadde doꝛ zyn eyghen vonnisse ghedoemt vā so quaden lepte. Ende daer na verclaerde hy hem in hoe groote verbolghenthеydt Godts dat hy ghevallen was / doꝛ wiens gratie hy Coninck ghemaeckt

was

was ouer alle die Hebreeusschе/eñ daer toe ooc ghecreghen hadde die heerlchappije van veel eñ groote natien vā Heydenen / die al om daer by gelegē waren/dicmael ooc te voren verlost wt Sauls handen. Eñ dat hy nv als hy veel wettige huysvrouwē hadde door Godts goedertierenheyt/verlnadende alle menschelijck eñ goddelijck recht/eens anders mans huysvrouwe genomen hadde/doodende harē man/ eñ dien den vyanden verraderlijck ouerleuerende. Voorts seyde hy dat Gods wrake hier ouer hem comen soude/alsо dat zijn vrouwen met ghewelt van een zijnen sone soudē verecracht werdē eñ mishuyct eñ dat hy vanden seluen sone verradelijc vervolcht worden/alsо dat hy voor zijn sonde(die hy heymelijc ghedaen hadde)openbaerlijc soude ghestraft eñ gepuniert werden. Daer toe soude het kint van deser vrouwen geboren terstont sterven. Als die coninck vā dese vercondighen vernaert was eñ seere verslaghen eñ met weenenden oogen beleet dat hy teghē God ghesondicht hadde/ want hy een goedertieren suethertich man was/die oock in alle zijn leuen sonder dit een stuck niet quaets ghedaen en hadde/ soo werde Godt te vreden/ontfangende hem wederom in zijn gratie/ende beloefde hem dat hy hem zijn coninckryck eñ sijn leuen soude laten behouden / want hy nae zijn berou niet meer gram en was. Als Nathan dan den coninck dese toecomende dingen vercondicht hadde/soo is hy nae huys ghekeert. Maer het kint dat Dauid geboren was van Vrias huysvrouwe werde door Godts ghesenghen met een swaer sieecte beuanghen/waer af die vader soo grooten rouwe eñ medelyden hadde / dat zijn huysghenooten seuen dagen lanck hem niet en conden doen eenighe spijse nutten/maer hy lach rouwich eñ met eenen sack ghecleedt op daerde / biddende Godt om des kints ghesonthcyt/eñ leuen. Want hy des kints moeder wter maten seer lief hadde. Maer doen op den seuensten dach het kint doot was/ so en dorsten den coninck zijn huysgesinnen dit niet segghen/soeghende dat hy noch veel nooder soude hebben willen spijse nemē/eñ zijn lichaem sinen noodruft gheuen van bedroefthcyt om dat kint doot was/welck sieecte hy so qualyck hadde mogen lijden. Maer als Dauid merckte dat sijn familie ontstelt was/eñ datter yet quaets verborghen werde/so heeft hy terstōt lichtelijck verstaen dat het kint doot was / roepende tot hem eenen van zijnen dienaren/eñ doen hy van dien die waerheydt verstaen hadde/soo stont hy terstont op. Daer nae als hy ghewasschen was/eñ een wit cleedt aen ghedaen hadde / is hy haestelijck nae Gods tabernakel ghegaen. Daer na heeft hy zijnen dienaren beuolen dat sy hem eenen auontmael souden voorsetten/doende anders dan si alle meynden/ waer af haer alle zijn maghen ende huysghenooten seer verwondert hebben / die haer daer af seer verwonderden om dat hy sulck niet ghedaen en hadde die wijle dat kint sieck was/ende dat hy nv allt kint doot was alle dese dinghen tsamen dede. Waerom hebben sy met zijnē oorloue hem gheuraecht die saeke hier af. Doen antwoorde Dauid. Ick verstaedt niet hoe dat ick(so langhe allt kint leefde)hope hadde van zijn leuen te behouden / eñ daer om alle dinghen dede om Godt te vermorwen? Maer nv allt kint doot is / soo ist al verloren daer om my seluen met rouwe te quellen. Als sy dit ghehoort hadden/ so hebben sy alle gader zijn wijshcyt ghepresen. Eñ niet langhe daer na werde Bethsabee wederom betruchr/eñ nae tverloop der natuerlycker maenden/ heeft sy hē eenen sone ghebaert/den welcken Dauid door Nathans onderwijs heeft Salomō genoemt.

Binnē desen tyde praemde Joab die Ammoniten met een strenghe belegghe/benemende henliedē haer waterloopen/eñ alle victalie/alsо dat sy seer benaut warē vā honger eñ dorst / want alle haer hope hinck aen eenen put / eñ vā desen en conden sy haer noch niet verladē/spaerlije het water bedeplēde / op dat niet heel vergaen en soude. Dit heeft Joab met eenē brief dē coninck gebootschapt / vermanende hē dat hy selue quame om die stadt in te nemē/ ende te verderuē/op dat hy desen tytel vā triumphen/oock tot zijn ander victoriē nemē mochte. Dauid prijsende den dienst eñ die getrouwichcyt zijns capiteyns/ eñ met hē nemende een heyr is gherepst om Rabath te verderuen/welcke stadt hy terstont met ghewelt ghewonnen heeft/gheuende die den rupters ouer te berooue. Eñ hy creech wt den roof des coninex vanden Ammonitē een goudē croone/ een talent swaer wegende/ die seer wtnemede verciert was met eenē seer costelickē Sardonix steen/welcke croone hy namaels plach op zijn hooft te draghen. Daer toe heeft hy noch veel ander rooue in die stadt ghecreghē die seer costelijck waren. Maer die mannen van dier stadt heeft hy eerstmael ghepynt/eñ daer nae die alle tottē laetsten man toe ghedoot. Eñ niet ghenadelycker en heeft hy die ander Ammoniters stedē gehandelt/die hy also oock verwant.

Nae dese victorie(als hy thuys gecomen was)so ghelchiede hem een swarichcyt wt dulsdanighe saeke. Hy hadde eē seer schoō dochtere die alle vrouwē in schoōhz te bouē ginc Thamar genoēt / vanō seluer moeō daer Absalō zijn sone af geborē was. Op dese werde seer verlieft Ammnō/ Dauids outste sone/ maer midts dat hy (om haer maechdelijchcyt/eñ om dat sy nauwe bewaert werde) haer niet crijghen en mochte/so werde hy vā deser liefdē so seere gequelt/ dat hy als vā eender sieecten een langhe quelinge eñ bleechcyt creech. Dit mercte een Jonathas genaemt zijn neue eñ vrient een verstandich man vā grooten rade : want hy sach dat Ammon die natuerlycke leuende gedaen te zijns lichaems daghelijcx verloos. Dus is hy hē aen gegaen biddende hem dat hy hem die saeke wilde seggen / want hem dochte dat dit een quelinghe vā liefden was. Als dan Ammon bekende dat hy op sijn suster Thamar verlieft was/so gaf hy hem raet hoe hy zijn begheerte soude mogen crijghen/ wāt hy raedde hem dat hy hem veynsen soude sieck te zijne/eñ als dā zijn vader hem quame besoecken / dat hy hem dā bade dat hy zijn suster by hē wilde senden / door wiens dienst hy mocht verlicht werden/eñ te eer genesen. Ammon heeft desen raet gheuolcht. Eñ doen hy sonder vertreck te bedde geleghen was / begonste hy hem te veynsen als oft hy sieck hadde gheweest. Daer na heeft hem zijn vader vriendelijck besocht/vraghende hem hoe hy te passe was. Eñ Ammō begeerde dat zijn suster mocht tot hē comen. Als die dan door haers vaders beuel daer ghehaelt was eñ gecomen / so heeft hy begheert dat sy hem met harē handē soude gherooste pannecoecken maken eñ brenghen/wāt hem beter smakē soude/eñ hy lieuer eten soude dat vā haren handē ghemaect ware. Eñ sy heeft voor zijn oogen meel beslaghen/eñ als si daer pannecoecken af ghemaect hadde ende die gherooft/heeft sy die haren broeder gebrocht/ ende hem voor gestelt. Maer hy en proefde die niet/maer hy beual zijnen dienaren dat sy soudē weck doen gaen alle die aen zijn camer doore warē/ segghende dat hy sonder gherupsch wilde stillyck rusten. Als dit ghedaen was/soo dede hy zijn suster

Cap. viij. 2. Reg. 13.

Die bybel seyt dat hy maer een suypen en begeerde.

die

die spijse die sy hem bereydt hadde in zijn binnenste slaepcamer draghen / welck als die ionghe dochte ghedaen hadde / soo greep hy haer ende begheerde dat sy hem wilde gedoogen zijnen lust met haer te volbrenghen. Maer die ionghe maghet riep luyde. Lieue broeder wacht v van my te verc rachtē / want het niet gheoorloft en is soo schandelijcken dinck te doene. Bedwingt uwen quadē lust / daer onsen heelen ghesslachte anders niet dan oneere eñ beschaemthept af comen en mach / oft en condy uwen lust niet bedwinghen / so moetty van onsen vader verc rijgen dat ick v huyswouwe mach wesen / maer ghy en behoort dat met ghewelt niet te doen. Maer Ammon heel hittich vā lickden / en heeft haer niet willen hooren / maer door zijnen hittighen onbedwonghen lust heeft hy haer verc racht. Eñ na dat hy haer geschent hadde / soo werde hy terstont verandert in een contrarie ghevoelen / want hy werde haer haetende ende versmadende also seere dat hy haer smaedelijck aenspraeck / ghebiedende haer terstont van daer te gane. Als sy dan seyde dat dit onrecht noch meerder was dā deerste / dat hy haer (na dat hyse geschent hadde) niet en liet totten nacht daer bliuē / maer terstont wt stiet / die wijse dat noch claer dach was / om den ghetuyghen vā haerder schanden te ontmoeten / so gheboot hy synē dienaer dat hy haer wt stiete. Doē heeft sy haren langhen tabbaert totten voeten toegaende (als der coninghen dochterē doen ter tijt droeghen) gheschoort / leggende asschen op haer hooft / eñ aldus ginck sy door het midden vander stadt / claghende eñ karmende dat sy verc racht was. Als dan Absalon haer broeder by haer aldus karmende gecomē was / so vraechde hy wat haer lette / dat sy so grooten rouwe bedreef. Maer doen si hem alle die saken vā haer verc rachtinghe vertelt hadde / soo heeft hy haer vertroost dat sy verduldichlijc dit stuck soude lyden / eñ haer niet laten dunckē dat haer hier in onrecht ghedaen ware / midts dat sy vā haren broeder gheschent was door welcke woorden die ionghe dochter ghetroost wesende / hiel op vā roepē eñ karmen / blijuende daer na eenen tijt in repnichept by Absalon haren broedere. Als die vader Dauid dese dinghen vernomen hadde / so heeft hy seer bedroeft eñ rouwich gheweest. Maer om dat hy Ammon als zijnen oudstē sone liefhadde / soo en wilde hy hem niet moedelijck wesen. Maer Absalon droech eenen swaren haet in zijn herte verborghen teghen zijnen broeder Ammon / wachtende nae bequamen tijt om wraake over hem te doen. Eñ alst nu twee iaren voorleden was dat zijn suster gheschent was / ende hy gaen soude in Belsephon (welck is een stadt int ghesslachte van Ephrem / om syn schapen te scheren / so heeft hy synē vadere eñ broeders ghenoot tot eenen grooten heerlicken maeltijt. Maer doē zijn vader ontseyde te comen om dat hy hem niet en wilde verlasten / so badt hy hē dat zijn broeders ymmer met zijnen oolof daer mochten comen. Als hy dit verc reghen hadde / soo heeft hy sinen dienarē bevolen wanneer sy Ammon saghen beswaert eñ droncken van wijne / dat sy hem dan sonder yemants ontsiene souden doodslaen als hy haer een teecken gheven soude.

✕ Hoe Dauid door een mupterije van zijnen sone wt zijn coninerijck veriaecht werde van zijnen sone Absalon. Cap. viij.

ALst dan volbracht was dat Absalon bevolē hadde / so werdē zijn anō broeders seer verwōdert eñ verbaest / eñ si eick voor hē selven vreesende / hebben haer peerden genomen / rydende terstont haestelijck na haren vader. Binnen desen middelen tijde was daer eenē te voren gecomen / boodschappende dat alle des coninc sonen van Absalon ghedoodt waren. Dauid dit hoorende werde met so grooten druc bevangen (alst wel reden was) meynende so veel sonē verlorē te hebbē / eñ dat door haers broeders archz / dat hy niet en vraechde die redene oft sake vā deser moort. Ock en heeft hy niet ghewacht na die seker bootschap by sonō in so ongheloouelijcke sake / maer hy gaf hem heel tot karmen eñ weenen / eñ schorende zijn clederē lach hy op daerde plat neder beweenende niet min den moordere dan die andere die hy meynde vermoort te zijne. Maer Jonathas Samme Dauids broeders sone / vermaende hem so rouwich niet te wesen / seggēde dat hy niet en geloofde dat alle dander coninc sonen ghedoot waren / want hy gheen sake wiste en conde hier af / segghende datmē neerstelijcker soude ondervraghen van Ammon alleen / want vā desen waert gheloouelijck dat zijn broeder Absalon sulcx pet tegen hem hadde derren doen / ghedachtich wesende des onrechts eñ die schanden die hy zijnder suster gedaen hadde. Binnē desen tijt so werde ghehoort het gelupt vanden aencomenden peerden eñ vā sommighen die voor gheloopen quamē / daer sy alle na lupsterdē. Eñ dit waren des coninc sonen / die den maeltijt gelaten hadden eñ wech geuloden waren. Doē ghinck haer vader al weenende haer te ghemoet / die oock weendē / siende bupten hope zijn kinderē leuende / daer hy af ghehoort hadde dat si doot waren. Eñ daer werden wederom veel tranen eñ suchtinghen wt ghestort / want si haren broedere eñ die coninck zijnē sone beclaechde die so schādelijc vermoort was. Maer Absalon vloodt in Gessur tot zijns moeders vader die prince was van dien lantschappe / eñ daer bleef hy drie gheheel iaren lanck.

✕ Maer als Dauid inden sin hadde Absalon te doen wederom halen niet om te dooden / maer om dien by hem te hebben / wāt zijn gramschap nu ghesoncken was / eñ hy hier toe vā selfs ghenepcht was / so heeft hem Joab zijn opper veltheere hier toe ock ghestiert met zijn behendicheden. Wāt hy heeft een oudt vrouken toeghemaect / die in rou habijt totten Coninck comende seyde / hoe tusschen haer twee sonen int veldt bupten wesende eenen twist opgheresen was die soo verre quam dat oock den anderen doodsloech / midts dat si alleen waren ende niemant daer by die den twist hadde mogē slichten / biddende hem om dese gratie dat hy wilde haers anderen soons leuen salveren / aenghesien dat die maghen vanden ghenen die ghedoot was dien ock ter doot wilden brengen / op dat si niet en soude berooft werden van die eenighe hope haerder ouderdom / want sy en hadde anders gheen remedie hier teghen by also si gheen by den coninc en vonde / wāt daer niet en was dat haer maghen soude mogen bedwingen / dā het ontsien vanō coninclijcker maiesteyt. Als die coninck dan haer bede verhoort hadde / soo seyde die vrouwe daer nae. Ick dancke seere v goedertierenhept o coninck / dat ghy met myn ouderdom eñ verlatenthept bermhertichept doet / maer op dat ick mach beter versekert zijn van v ghenadichept / soo ontfangt doch eerstmael uwen eyghenen sone in ghenaden / eñ wilt neder leggen uwen thoorn die ghy teghen hem hebt / want hoe soude ick anders moghen betrouwen hebben van dese gratie die ghy my verleent hebt / daer ghy noch vergramt blijft op uwen eyghenen sone om desghelijcke sake. Anders ock wat wy seyde ist als ghy uwen eenen sone teghen uwen wille verloren hebt / dat ghy daer toe

ooc wilt den anderen dooden met uwē vyen wille. Terstōt creech die coninck vermoeden dat dese persoon vā Joab toeghemaect was. Ēn als hy van dit out vroukē verstaen hadde dat dit aldus was/heeft hy Joab tot hem doen halen/segghende dat hy vercregē hadde dat hy begheerde/ēn dat hy hem oorlof gaf Absalon wederō te brenghen/ wāt hy niet meer op hem verbolgen en was/maer zyn grammichept was heel vergaē. Doen heeft Joab den coninc aenbeden/nemende seer gheerne zyn woordē / ēn is terstont haestelyck nae Gessur ghereyst/van daer met hem brengende Absalon tot Jerusalē binnē. Maer die Coninck hoorende dat zyn sone aen quam/heeft sommige wtghesonden die hem segghen souden dat hy by hem niet en quame / wāt hy noch so niet ghelint en was/dat hy hē terstōt als hy comē was/soude hebben connen ghesien. Dus en quam Absalon voor zyns vaders ooghen niet/houdende hem binnē zyn huys met zynen knechtē/nochtans en verginck zyn schoonheyt nerghers in/noch vā droefheyt / noch ooc om dat hy niet ghetracteert en werde/ als eenen coninc sone behoorde. Maer soo wel in traepheyt als in groothept ghinck hy alle andere te bouen die ooc in seer groote wellustichedē leefdē. Ēn het hayr zyns hoofts was so vele / dat hem binnē acht maenden so vermeerderde datter twee hōdert sictē woech/ dat is vyf pondē. Aldus bleef Absalon met gemepnen habyte binnen Jerusalem twee iaren lanck/ēn hem werden geboren drie sonen ēn een ouerschoone dochtere/die naemaels troude Roboam Salomons sone/ die welcke hem baerde eenen sone Abias ghenoemt. Daer na heeft Absalō aen Joab ghesonden hē biddende dat hy hem wilde geheelyck in zyns vaders gratie brengen/ēn vercrygen dat hy mocht zynen vader besoecken/aensien/ēn aenspreken. Maer doen Joab dat niet terstont en dede/so heeft hy zyn ackerlant daer by ghelegen met sommighe vā synē dienaren metten brandt doen verderuen. Als Joab dit vernomen hadde / ēn hy by Absalon ghecomen was/ēn al kyuende van hem vraerhde waer hy verdient hadde aen hem dat hy hem sulcke schade aen dede/so antwoorde Absalon dat hy hem wilde door dese behendighe cluchte tot hem doen comen/midts dat hy niet en volbracht hy tgene dat hē bevolē hadde vā zynen vader te vreden te stellen. Daerō (seyde hy) so bidde ick nu tegewoordich zynde dat ghy myn vader wilt te vreden stellen. Wāt dit weder comen in myn stadt is my verdrietelycker / dan die elende oft wooninghe buyten lants was/by also dat myn vader blyft in zyn verbolgenthept teghen my. Doē werde Joab vā zyn woorden beweecht ēn tot bermhertichept bevoert/ēn hy heeft den coninc voor hē gebeden/ēn Absalons sake so neerstelyck ēn gheluckichlyck belept ende bewaert dat die coninck beweecht werde tot ghenadichept/soo dat hy Absalon terstont dede halen. Als Absalon dan ootmoedelyck voor zynē vader op zyn knien geuallen was begheerende verghiffenisse vā zyn misdaet/so heeft hē David met zyn hant opgheuē/belouende hē dat hi alle zyn voorleden misdaden soude vergheten.

Cap. ix. 2. Reg. 15

✕Absalon dan in zyns vaders gheheel gratie ontfangen zynde/heeft binnē corte tyde eenen grooten hoop peerden ēn veel waghenen gecregen / met een vyftich gewapender lyfknechten. Ēn daghelyck comende in des coninc palleys/sprac hy seer vriēdelyc aē alle die daer quamē te rechte/ēn die eenich vōnisse tegen haer hadden/seggende dicmael dat zyn vaō quade raetsliedē hadde/oft ooc somtyts dat zyn vader verdoelt was in sulck vonnis te gheuē/ēn aldus arbeyde hy om des gemeynē volcx gratie ēn vrientschap te crygē. Als hy dā met dese loose practykē het volc tot hē seer getrockē hadde / ēn nu heel verlekert was vā haerlieder gonste ēn goethertichept tot hē/ heeft hy synē vader gebedē int vierde iaer na dat hy zynen peys gecreghen hadde/ dat hy met zyn goede gratie ēn oorlof mocht gaen in Hebrō/om zyn beloften Gode te betalen die hy hē beloeft hadde doen hy ballinc was. Ēn daer met zyns vaders oorlof ghecomen zynde/heeft hy terstōt seer vele mannen vā alle canten tot hē doen roepen/allo dat sy met hoopē by hem vergaderden. Ēn onder dander quā daer oock Dauids raetsheere Achitophel vā Selmon/ēn twee hondert mannen vā Jerusalē/niet wetende vā zyn mysterie/maer als gheroepen om sacrificie te doen. Ēn midts dat terstōt dit behendich opstel voortgāck hadde/so werde Absalon terstōt van alle den volcke coninck ghegroet. Als David hoorde onuerlienlyck vā zyns loos mysterische tyrannie/so werde hy seer ontstelt vā zyn boose stoutichept/ dat hy ondachtich wesende zynder eerster misdaet/die hem vergheuen was/noch veel argheren raet op gheslelt ēn begonst hadde. Ten eerstē om het coninckryc te crygē/ dwelc hy wel wist dat zynen vadere van Gode ghegeuen was/daer na om synen vader ooc te doodē. Hierom heeft David voor hē genomē te treckē ouer die Jordane in beryō plaetsen/roepēde hierom tot hē zyn alder nauste vriendē/heeft hy met haer gesprokē vā zyns soons hooueerdichept/ende die heel sake Gods oordeele ouergheuende/heeft hy zyn coninclyc huys te bewarē gegeuen seuē vā synē bysaperssen. Daer na is hy wt Jerusalē getrocken/met dandē menichte die hem met grooter wackerhept volchde/by sonder nochtās een bende vā ses hōdert tyfānechtē/die ooc ten tyde dat Saul leefde vā zyn zyde nēmermeer en ginc/doen hy ballinc ēn vluchtich was. Maer Abiathar ēn Sadoc die ouerste priesteren/ēn alle die van der Leuiten geslachte waren/die ooc met hē wilden gaen/ende die arcke wechdragen/ heeft David met goede redenen doen thuys blyuen/seggende dat hy ooc sonder der arcken bystant soude behouden werden door Gods hulpe wt die periculen/henliedē ooc beuelende / dat sy van alle datter geschieden soude/ hē die kennisse souden ouer senden door heymelicke boden/waer in hem seer ghetrouwen dienst gedaen hebben/Sadocr sone Achimas / ēn Abiathars sone Jonathas. Ethai die Gethiter en was met gheenen redenen vandē coninc daer toe te brengen dat hy te Jerusalē soude bliuē/waer door zyn trouwe ēn vrīēt schap die hy tot dē coninc hadde te kenlicker werde. Als David dan opwaerts ghinck nae die opgaende hoochde des berchs vā Olyueten ēn alle wosc by hē ginck al weenende/so werde daer gebootschapt hoe Achitophel synē sin verandert hadde/ēn heel vā Absalons parthe geworden was/welc hē by na dalder droefste tydinge was vā alle dat hem doen gebeurde: waerom heeft hy God gebeden dat hy Absalons herte ēn sin wilde vā Achithopel keeren / ēn vreemt maken/wāt hy soechde dat Absalō Achitophels raet tegen hem beligen soude/welck Achitophel een seer wijs ēn voorsienich man was / om te voorsien ēn te raden wat best ghedaen ware. Als David dan op den top vanden berghe gecomē was/so sach hy omme na die stadt/ēn met veel tranen (recht oft hy wt dat Coninckryck verdreuen hadde gheweest) badt hy God. Ēn daer by heeft hy eenen man vonden die ghestadich in zyn vrientschap was Chusi genaemt. Als David desen dan ghesien heeft/met geschoorde cleederen/ēn zyn hooft hebbende vol asschē/beweenēde

Die bybel leyt binnē eenē tare/ welck zyn xij. maenden. Hier na in tder de Cap. vanden. dijf. boec staet dat Roboam troude ma chana die dochter vā Thamar Absalons doch ter.

der

der dingen veranderinge/so heeft Dauid hē te dien tijde ghetroost/gheuende hē goeden moet om die tegenwoordige auōtuere te lijden. Maer ten laetsten heeft hy hē seer gebeden dat hy hē wilde verpnsen als oft hy vā Absalons partije ware/also neerstelijc zijn secrete radē onderloeckende / altijt hē stellende tegē Achitophels raden/ wāt also soude hy zijns vrients partije meer helpen dā oft hy by hē bleue. Chusi dan Dauids raet volgende heeft hē verlatē/repsende na Jerusalē/daer Absalō terstōt ooc quā. Binnē desen tijde als Dauid een luttel voorts gegaē was/so is hē tegē gecomē Siba Miphiboseths knecht/ dē welcken hy gestelt hadde om die ackerlanden te regeren eñ beftieren/die hy zijns vrients sone Miphiboseth gegeuen hadde. Dese Siba dreef voor hē twee ezels met victalie geladē. Eñ hy presenteerde Dauid dat hy daer af voor hem seluē eñ voor zijn volc name al dat hem beliefde. Maer doen hem Dauid vraechde waer hy Miphiboseth gelatē hadde / so antwoorde hy dat hy te Jerusalē bleuē was/wāt hy noch hoepte dat hy als alle dingen in werringe waren om die gedenckenissen vā Saul zijns vaders weldadē/door des volcx keure soude coninc gemaect werdē / waer af Dauid seer verbolgen zijnde/ heeft Sibe gheghenen alle dat hy te voren zijnen heere Miphiboseth/ verleent hadde/seggende dat hy weerdiger was dā Miphiboseth sulcke erue te ghebruycken. Vā deser milder gauē werde Siba seer verblijt. Maer Dauid heeft daer na ontmoet een vā Sauls ghesslachte Semei ghenaemt / Gere sone/werpende na Dauid steenē eñ veel smadighe woordē. Eñ midts dat zijn vriendē hē beschermdē/ so werde Semei noch meer getercht tot smadige woordē / noemende hem bloet gierich/eñ een oorsake vā veel quader dinghen/ghebiedende hem dat hy als een onsupuer eñ verwaten mensch wt dē lande ginge/ danckeñ God dat hy vā God voor zijn sondē door zijnē eygenē sone gestraft werde/by sond vā tgene dat hy voortyts tegē Saul sinē heere misdaē hadde. Als alle Dauids knechten vā so wreede schamperuyen tot grāschap verwecht warē eñ Abisai desen Semei ooc wilde doot slaē / so heeft Dauid henlieden bedwongen/seggeñ dat niet behoorlijck en was dat si tot dese teghenwoordighe quade auontuerē eenige ander sake soude opstellen van een nieuwe beroerte. Ick en acht(seyde hy)niet met allē desen raseñ hont/maer ic geett God op/ die dien tegen ons gesondē heeft. Ten is ooc voorwaer gheen wonder dat wy dit vā desen liedē als mijn sone ooc zijn liefde eñ goedertierenheyt vergetē heeft. Maer dese dinghen sal die bermhertighe heere beschickē / door wiens gratie onse vpandē ten laetsten vā ons verwonnen sullē werden. Na dese woorden ginck hy voort / niet achtende desen Semei die hem vā dander zijde des berchs met smadige woordē vā achter volchde. Als hy daer na gecomen was tot aen die Jordane / so vergaderde ende vermaerte hy zijn volck doen vandē reysen. Eñ binnen desen tyde quā Absalō met Achitophel zijnē raetsman binnē Jerusalem/tot die welcke het volck geloopen quam henlieden groetende. Ende onder dander quam daer ooc Dauids vrient Chusi tot henlieden. Eñ als hy den nieuwen coninck aenghebeden hadde / so heeft hy hem gewensicht dat hy dese heerlijcheyt eewelijc mocht houdē. Als Chusi dā geuraecht werde waerom dat hy(die tot noch toe onder zijns vaders alder getrouste vrienden gehoudē was)nv dien verlaten hadde eñ volchde hem/so heeft hy wysselijck geantwoort/datmē niet en behoorde Gods wille ende des volcx eendrachtich consent te wederstaen/wāt ic behoor na recht(seyde hy)dese wel te volghen die vant uwer partijen zijn/eñ heel tot v ghenepcht/wāt ghy dit rijc vā God verkregen hebt. Eñ by also ghy v geweerdigen wilt my te ontfangen int ghetal vā uwē dienaren/so sal ick v die selue trouwe eñ vrientschap houden die ick uwen vader ghehouden hebbe/want niemāt en behoort desen teghenwoordighen staet te misprijsen oft te lasterē/ mits dat het coninckrijc niet verledt en is oft ghecreghen in een ander geslachte/ maer int selue noch blijft/midts dat die sone nae zijnen vader daer in coemt. Met desen woorden heeft Chusi alle quaet vermoeden vā hem ghekeert. Dus heeft Absalon Achitophel tot hem ghenomen / raet vraghende watmen doen moeste. Dese raede dat hy zijns vaders by slapersen beslapen eñ bekennen soude/want also soude het volck te volstandelijcker aen zijn zijde blijuē als daer ghē hope meer en ware vā eenighen peys met zijnen vader te maken / eñ dat sy dā heel willich soudē werden tegē zijnen vader te strijden/want tot noch toe en hadde het volck hem noch niet dorren openlijck houden voor zijns vaders vpanden / sorghende dat noch peys worden soude tusschen vader eñ sone. Die ionghe Absalon heeft desen raet ghevolcht / beuelende zijnen dienaren dat sy hem een tente soude stellen in des coninc hof/daert alle volc aensach / eñ daer binnē gaende/ heeft hy hē met zijns vaders by slapersen versaemt. Het welck al ghesschiede na Nathans des propheets prophetie die hy Dauid te voren gesept hadde dat hy van eenen zijnder sonen soude bestreden werdē.

✠ Hoe Absalon tegen zijnē vader ter oorlogē trac met eenen heyre/eñ hoe hy ghedoot werde. Cap. ix.

Als Absalon desen Achitophels raet volbracht hadde/soo vraechde hy wederom van hem wat hē goet dochte vander oorloghen te voeren. So antwoorde hy dat hy hem moeste toeschickē thien dupsent wtghecoren crijchslmannē. Hier mede soude hy wt trecken eñ zijnen vader verslaen / eñ als Dauid verslaghen ware/soo soude hy met eender moepten zijn partije ongeschent houden / ende hem zijn heerlijcheyt vrp makē. Als hem desen raet wel behaechde/so heeft hy ooc tot hē gheroepen Chusi Dauids meeste vrient/want also noemde hy hem. Eñ als hy hē verclaert hadde Achitophels raet/so vraechde hy hem ooc wat hē goet dochte. Maer Chusi wel verstaende dat Dauid in sulcker manierē soude mogen ghecreghen eñ lichtelijck ghedoot werdē/ heeft eenē contrarien raet by bracht seggende. O Coninck ghy kent wel die vromicheyt wes vaders/ eñ der mannen die met hem zijn/ midts dat hy in veel strijdē altoos die victorie heeft ghecreghen. Daerom sal voorwaer dese oude oorloochsman zijn behendicheden teghen ons belighen/ eñ als hy vernomen sal hebben onse aencoemste/soo sal hy des nachts hem erghers verborghen in eenighe vallepe met een deel zijnder ruyteren / oft erghers achter een steenrootse schuylen. Daer na als ons volck zijn heyr sal bestrijden/so sullen Dauids mannen allenckens achterwaerts depsen/verbeydende den tijt tot dat sy by den Coninck comende met alle haer crachten wederom teghen ons mogen strijden. Binnē desen tijde sal hy onuersienlijck ons ouercomen/eñ gheuen den sinen moet/ eñ ons volck veruarē. Daerom ouerlegt mijnē raet die voorwaer beter is / eñ laet Achitophels raet varen. Maer doet ouer alle dlant met een ghebot vergaderen alle die Hebreeusschē heyrē teghē uwē vadere. Eñ als die al vergadert sullē zijn/ so weelt ghy selue haerlieder capiteyn / eñ en betrout dat niemāt anders. Want ghy sult hem lichtelijck moghen ver-

1. Reg. xv

winnen/condy hem op een open black velt crijghen oft achterhalē/mits dat hy luttel mannē by hē heeft/ maer ghy sult veel duysent mannē met v hebbē/ die alle begeerē een oorsake te vinden om te thoonē hoe gonstich eñ goethertich dat sī tot v sijn. Maer ist dat v vader hem besloten hout binnē die muerē vā eenighe stadt/so sullen wy die met stoutgheweyren ende met ondergrauinghen al strijdende winnen. Desen raet hebben sy alle gepresen. Wāt Absalō desen raet prees bouen Achitophels raet. Maer dat dede God ock/dat Chusis raet meer behaechde: die welcke is terstōt gegaē tot Sadoc eñ Abiathar douerste priesters/gheueñ haer te kennē zijnē raet eñ Achitophels raet/ eñ hoe zijnē raet gepresen eñ aengenomē was. Voorts begheerde hy datmē Dauid met seker bodē dit soude latē weten/ eñ hem ock vermanen dat hy sonder vertreck ouer die Jordane soude gaē/ op dat zijn sone Absalō by auonturē zijnē sin veranderende hē niet en souden veruolghen eñ achterhalen eer hy ergers in een beurijde plaetse ware. Die ouerste priesterē hadden te voren al besorcht dat haer sonen buytē die stadt verborgen laghen om Dauid te cōdigen wat in die stadt gedaen werde. Tot dese hebben sī een getrouwe dienstvrouwe gesonden die hē ouer droech wat Absalō geordineert hadde te doene/ beuelende henlieden dat sī dese dingen Dauidi souden bootschappē so geringe als sī mocht. Die welcke zijn terstōt(als goede getrouwe dienaers betaemt) seer rasschelijc na Dauid gegaen. Maer doē sī nauwe twee stadien voort gegaen waren/werden sī gesien/vā twee ruyters te peerde/vanden welckē sī gemelt werden by Absalon die terstont wt ghesonden heeft om haer te vanghen. Dit mereten terstont der ouerstē priesters sonen/ eñ sī gingen terstōt vanden gemeynen wech beslijden af in een dorp by Jerusalem gelegen Bahurim ghenoemt. Eñ daer baden sī een vrouwe dat sī haer wilde verborgen. Dese vrouwe heeftse terstōt in eenen put neder ghelaten met eenen zeele/ deckende dat gat vandē putte met vellen. Eñ als haer geuraecht werde vanden veruolghers die daer ouer quamen/ oft sī die mannen niet gesien en hadde/soo en heeft sī dat niet gheloochent dat sy die gesien hadde/maer sy sepde dat sy vā haer te drincken namen/eñ also terstōt wech ghingen/eñ dz sī die lichtelijc soudē achterhalē by also sy die rasschelijc achter volchdē. Maer doē die soeckers henlieden te vergeefs lange veruolcht haddē/ zijn sī wederom ghekeert. Die vrouwe dit merckende dat die jonghelingen wt den perijckel waren vā geuangen te zijne heeftse wederō met den zeele wt den put getrocken/beuelende haer dat sī haer repse voorts doē soudē die sī begōst hadden. Dese zijn tot Dauid gecomen so geringhe als sī mochten/gheuende hem te kennen alle Absalons opstellen. Dus heeft Dauid alle zijn volc terstōt doen ouer die Jordane trecken niet lijdende dat sy pet merren souden hoe wel dat nacht was. Achitophel dā siende dat sinē raet achter gestelt was/is op zijn peert geseten eñ wech gereden in zijn stadt Gylon. Eñ als hy daer te samen geroepen hadde alle zijn huysgesin/heeft hi haer verclaert wat hy Absalon geraden hadde/segghende daer toe dat hy zijnen raet niet geuolcht en hadde/ waerom hy seker was dat hy corts soude moeten sterue/ wāt Dauid sonder twijfel douerhant soude crijgen in doorloghe eñ zijn rijck wederō beslitten/ waerom ist beter(sepde hy)met eenē vromē moet allt eenen edelen man betaemt vā desen te schepden/dā hem seluē Dauidē ouergheuē/vā wien hy sonder twijfel swaerlijck soude gepijnt werden om den dienst die hy zijnen sone gedaen hadde. Als hy dit ghesept hadde/so is hy bezijden gegaen in dalder binnenste vā zijnen huyse/eñ daer heeft hy hem seluen verhangen. Als Achitophel doorzijns selfs vonnis aldus dā gestoruen was/so hebbē zijn vrienden hem vanden stroppe af genomen eñ begrauen. Voorts is Dauid ouer die Jordane gegaen eñ ghecomen in die schoōste eñ sterckste stadt vā dien lande ghenaēt die borcht. Daer is hy met ouergroote vrientschap vā alle den besten mannē des lants ontanghē gheweest/eensdeels beweecht zijnde tot medelijdē vā dese zijn benauthept/ eensdeels ooc wt ontsich eñ eerweerdichept van zijn voorleden weeldichept. Eñ dit waren Berzellai vā Galaad/eñ Siphar een prince der Ammoniten/ eñ Machir die Galaaditer/een prince des lantschaps. Dese schōcken den coninc eñ zijnen volcke mildelijc vā alles dat dē noodtruft aenginck/also dat haer ooc gheen ghedeckte bedden en ghebraken/noch broot/ noch wijn/ooc was daer altijt ouerueedichept van vleesche/ eñ voorts alle dingē tot den noodtruft eñ om die vermoethept te vermaken nootelijck.

Cap. 8.

✠Binnē desen tijde heeft Absalon een groot heyr vergadert tegen zijnen vader. Eñ ouer die Jordane ghecomen eñ neder ghellaghen/ niet verre van die stadt in Galaad die borcht ghenoemt is/ daer hy in Joabs stede ouer tgheheel heyr Amasam zijnen neue gestelt hadde/want hy was geboren vā eenen vader Jetheus ghenoemt/eñ vā een moeder genoēt Abigea/ eñ dese Abigea eñ Seruia Joabs moeder waren Dauids susters.

✠Als die coninck dā ghetelt hadde twolc dat met hem was eñ bevonden hadde een ghetal vā ontrent vier duysent/heeft hy gheordineert niet te wachten tot dat hē Absalon eerstmael bestrijdē soude. Maer hy heeft hooftmannen ouer duysent mannen ghemaect eñ theyr gedeelt in drye deelen/gheuende yet een deel onder Joabs regiment. Yet ander deel sinē broēr Abisai toeschickende/ eñ yet derde deel Etheo sinen vrient eñ huysghenoot/die vā Geth gheboren was. Maer doen Dauid selue wilde inden strijdt zijn/so hebben zijn vrienden hem dit verboden ende dat om een seer wijse redene. Want waert sake dat sī verwōnen werden daer hy by ware/so en soude sī gheen hope meer hebben. Maer waert dat daer een deel van haer heyr verwonnen werde/ende met het ander deel wederō vloden tot hem/so souden sī haer macht wederom mogen crijghen. Ock souden die vpandē dā meynen datter een ander heyr by den coninck ware. Desen raet heeft hem wel behaecht/aldus beraden zijnde bleef hy ter borcht. Maer doen hy zijn vriendē wt liet treckē ten strijde/so vermaende hy henlieden dat sy ghedachtich alle zijnder weldaden hem wilden vromelijck ende ghetrouwelijck dienen/eñ dat sy na die victorie synen sone Absalon souden laten leuen/ op dat hy niet quaets en soude hē seluen aen doē/by also die ghedoot werde. Aldus heeft hyse laten gaen/ wenschende haer gheluck eñ victorie. Maer doen Joab tegen ouer die vpanden zijn heyr breedt in slachoorden ghestelt hadde in een black velt/dat achter een bosch hadde/so heeft Absalon zijn volck ock daer teghen wtghelepdt. Als sy dan malcanderen aen quamen ende vromelijc streden/so deden sī vā bepde zijdē veel heerlijcke septen van oorloghen. Want Dauids volck verlmaedden grootmoedelijck alle perijculen te minsten dat hy zijn rijck wederom mocht crijghen. Eñ dander deselgheluck daer teghen/om dat Absalon tselue niet en soude verliesen/ eñ daer toe ock van zijnen vader ghestraft werden voor zijn stoutichept/ warē bereyt

2. Reg. 18

alle

alle dinge te doē eñ te lyde. Eñ midts dat Absalons volc veel meerd in getale was/ so dochtet haer schadelijck te wesen dat si vā Joabs rupters soudē verwonnē werden / die veel minder in ghetale waren. Maer hier tegen hebbē des coninc rupters met alle haer cracht eñ macht gearbeyt/ dat si so veel duysendē souden mogen verwinnē/ eñ ten laetsten hebbē si alst wel betaēde sudē rupters/ eñ die dē crijchshādel seer wel wistē/ haer vpandē doē dē rugge keerē eñ vliedē/ eñ voorts hebben si die vluchtighe door die bosschagie eñ ongancbaer plaetsen veruolcht/ eñ die sommige gevangen/ die ander doot geslagen/ also datter veel meer in die vlucht gedoot werde dā in den strijt: eñ daer zijn op dien dach verslagē omtrent xx. duysent menschen. Eñ veel vā Dauids liedē veruolchden Absalon / die seer merckelijc eñ kennelijck was door die schoonheyt eñ groothēyt zijns lichaēs. Absalon dā vreesende dat hy leuēde soude gevangē worde/ is op een coninclijcke muylinne gheseten/ eñ seer rasschelijck wech geuloden. Eñ midts dat door die rassche vluchte zijn hayr breet op waeyde vandē wint/ so bleef hy ouerstens hangende aen eenē wtstekenden tack vā eenen boō met sinen hayr daer aē verwerret. Wāt die muylinne liep spoorslaech wech als oft sinē ryder noch op hem hadde geweest/ maer hy bleef om hooghe aenden tack hanghende also dat hy zijnen vpandē niet en mocht ontvlieden. Dwelck merckende een vā Dauids rupters / heeft dat Joab te kennē gheghēuen. Joab heeft desen vijftich sicken gelts beloeft by alsoo hy Absalon wilde doorsteken/ maer hy antwoorde. Ick en soude dat myns heeren sone niet willen doē / al wildy my ooc twee duysent sicken gheuen/ by sonder aengemerct dat die coninck (daer vp dat alle hoordē) bevolen heeft eñ ghebeden datmen zijnen sone soude latē leuen. Doen beual hē Joab dat hy hē wilde thoonē waer hy Absalon hadde sien hanghen. Eñ terstont heeft hy een spiesse in zijn herte gesteken/ eñ hem also ghedoot. Eñ Joabs wapendraghers daer omtrent staende / hebben hem vandē boō getrockē/ werpende hem in een diepe eñ dōcker grachte/ ouerdeckende hē met veel steenen/ also dattet eene maniere vā eene begraenisse schēē te wesen. Daer na als Joab het heyr hadde doen optrecken/ so heeft hy zijn heyr bedwongen vā meer te strydē / wāt hem dochte datmē behoorde zijns volcx bloet te sparen. Maer Absalon hadde voor hem selven een hooghe sepulture ghemaect in des coninex dal/ welc was een columne vā marmorsteen/ met eē opschrift/ twee stadten vā Jerusalem gelegen/ welc hy wilde genoēt hebbē Absalons hant / seggende al waert sake dz zijn kinderē storuē/ dat hier in nochtās sinen naem blyuē soude. Wāt hy hadde gehadt drie sonen / eñ een dochter Thamar ghenaemt (also wy nu voor gesent hebbē) die Dauid soons sone Roboā troude/ eñ baerde hem Abiam/ also hier na te zijnen tyde breeder ghekept sal werden.

✳ Hoe Dauid wederom in zijn rijck gestelt werde eñ weeldichlijck leefde. Cap. x.

ALs Absalon doot was/ so is zijn volc elck na zijn huys wederom ghetrocken. Maer Achimaas Sadoc des ouerste priesters sone vadt Joab dat hy hē wilde laten tot Dauid gaen om hem te condigen dat al goet eñ voorspoet was/ eñ dat hy door Godts hulpe eñ voorsienichept victorie vercregē hadde Joab die opper veltheere heeft hem dat ghewepghert/ seggende dattet hem niet en diende / dat hy die ghewoon was al blijde tijdingen te dragen/ den coninck nu soude bootschappē zijns soons doot/ maer hy beual hē daer te blyuē. Maer roepēde tot hem Chusi/ heeft hy hē bevolen dat hy den coninck ouerdroeghe alle dat hy wiste. Maer doen Achimaas wederomt badt dat hy mocht gesondē werden om hē alleen die bootschap vandē victorien te dragen eñ niet te seggē vā Absolons doot/ so heeft hy hem dit latē doē. Dus heeft Achimaas eenen corten wech genomen die hy wel kende/ ende aldus heeft hy Chusi verraseht. Als die coninc dā in die poorte sadt/ verbeydende eenige bootschap vandē stryde / so heeft een vanden wachters Achimaā sien loopē/ maer hy en conde hē noch niet gekennen/ dus heeft hy tottē coninck geseyt dat hy eenen sach aen loopen. Als die coninck dan seyde dat dit eē goede bode soude wesen/ so seyde die wachter een luttel daer na dat hy eenen anderen ooc sach/ den eersten volgende/ so antwoorde die coninck dat dit ooc een goet bode was. Doen werde die wachter Achimaā Sadoc des ouerstē priesters sone kennēde/ seggende dat hy voor aen quā. Doē seyde Dauid dat hy voorwaer een goede blyde bootschap wten stryde bracht. Nauwelijcx en hadde hy dese woordē gesproken Achimaas en was daer/ den coninck aenbiddende. Eñ doen hy hem vraechde vā den stryde/ so heeft hy hem die blyde victorie vercōdicht. Maer doen hem die conine voorts vraechde vā sinen sone/ wat vā dien geschiet was/ so seyde hy dat hy terstōt gecomen was / na dat die vpandē ter vlucht gekeert waren/ maer hy hadde een gheroep der rupteren gehoort die Absolonem veruolchde/ maer niet meer en hadde hy bevondē/ om dat hi door Joabs beuel haestelijc moeste wech gaē om die victorie ouer te bootschappen. Doen quā Chusi ooc terstōt daer/ den coninc aenbiddende/ eñ hē die victorie vercondigende. Eñ als die desgelijcx ooc van sinen sone ghevraecht was/ so seyde hy. Wwen vpandē geschiedet selue dat Absalon geschiet is. Dese woorden waren een sake dat die Coninck noch die rupters gheen ghenoechte en hadden vā die victorie. Wāt die coninc ginck opt hoochste vandē stadt beweenende sinen sone/ slaende op zijn borste/ eñ zijn hayr wt treckende/ ende in alle manierē hē selven quellende/ eñ roepēde. Och myn sone / oft ick met v die doot mochte sterven. Want midts dat Dauid zijn kinderen wter maten seer liet hadde/ so hadde hy nochtans desen bouen dandē seer liet. Maer als het heyr eñ Joab hoorden dat die coninc aldus sinen sone beclaechde/ so schaēden si haer triumphātelijc in die stadt te comen/ maer si quamē met genepchden hoofden weenende/ recht oft si die nederlaghe ghehadt hadden. Maer doen die coninc met bedecten hoofde bleef zijnen sone beclaghende/ so is Joab tot hem binnen gegaen om hē te troostē/ seggende. Wat doedy o coninck? En weet ghy niet dat ghy aldus v selven beschaēt eñ achterdeel doet/ gelatende v recht oft ghy v vrienden die haer selven in perijckel stellen voor v leven te behouden/ eñ ooc v selven eñ v huysgesin haette/ eñ beminde die ghene die v alder quellijckste eñ quaetste vpanden zyn/ wāt ghy sonder oplyoudē beghecrte draecht tot die ghene die met dalder rechtueerdichste puntte ghedoot zijn/ want hadde Absalon die victorie ghehadt eñ zijn rijc vast ghemaect/ so en soude hy niemāt vā ons lieden hebben laten leuen/ maer hy soude van v eñ vā uwen kinderen begōst hebbē/ eñ so voorts ons al te samen totten laetsten mā allendichlijck gedoot hebben/ eñ dan en souden onse vpanden ons niet beweent hebben/ maer haer verblijt/ eñ swaerlijc gheplynt alle die ghene die onse vpanden ondersteden souden ghehadt hebben met onse allendichepdt. Eñ ghyen schaemt v niet dit te doene om eenen mensch die v eñ onse alder meeste vpant was / die welcke (midts

Dié bydel seydt Och oft ic voor v mochte sterven.

dat v lone was) dies te meer ongoddelijck eñ boos teghen v was. Daerō houdt op vā desen ongerechtigen drucke/ eñ verthoōt v uwē rupteren/ eñ danctse seere/ dat si doōr haer vromicheydt ons dese victorie gecregen hebbē/ oft anders blijdp doende alsoo ghy begonst hebt/ so sal ic hedē dit hepr eñ het coninckrijc eenē anderen ouerleuerē/ eñ ick sal makē dat ghy dā warachtelijcker eñ swaerlijcker sult weenē eñ clagē dā ghy te vorē gedaē hebt. Met aldusdanige woorden heeft Joab den coninck zijnen druck wtghedreuen/ eñ hem wederō gebracht tot dat besorgē van dē gemeynen staet/ wāt hy heeft een ander habijt ghenomē op dat hy te ghenamer soude wesen zijnē rupterē/ eñ aldus is hy gesēten voor die dore vandē poorten/ also dat alle twolc dit ghehoort hebbende tsamē liep om den coninck te groeten.

Cap. xi. ✠ Als dese dingen aldus geschieden/ so hebben die ghene die wt Absalons hepr te leuen bleuē warē na den slach thuys comende boden wtgesonden vā stedē te steden/ vermanende elckē hoe groote weldaden sy vā Dauid ontfangē hadden/ eñ hoe si na veel eñ groote oorloghen vā hem vry ghemaect waren/ eñ hoe onrechtelijck dat sy hem verdreuen hadden/ eñ eenen anderen het coninckrijc ghegeuen. Hierom behoorden si (als hy doot was dien sy ghecoren hadden) Dauid te bidden/ dat hy zijn grāschap latende/ zijn volc in ghenaden name/ eñ het regiment vandē ghemeynen state wederō ontfinghe als hy te voren hadde. Hier af quamen veel boden tot den coninck/ eñ hy beual terstont Sadoc eñ Abiathar den ouerstē priesteren met eenē brief dat sy die princē vā Judas ghesslachte souden aenspreken eñ segghen dat haer schaude was dat die ander geslachten voor henlieden Dauid wederom souden in zijn ryck stellen/ bysonder daer hy vā haren geslachte eñ bloede was. Desghelijcr beual hy henlieden oock met Amasam te spreke die opperveltheere was vā Absalon/ hem seggheñde hoe dat wesen mocht dat hy die zijns susters sone was/ den hepr niet en rade Dauid het ryck wederō in die hant te gheuen/ wāt hy daer doōr mocht hopē niet alleen vergiffenisse te crijghen die hem nu ghegheuen was/ maer ooc die oppercapitepnschap van alle den hepr dat hem Absalon ghegheuen hadde. Aldus hebben douerste priesters die princen vā Judas ghesslachte eñ Amasam oock mede hier af aen gesproken/ den welckē sy ooc aen Dauids zijde ghetrocken hebben/ tydonende hē des coninck beloften. Hierom hebben sy die vā Dauids geslachte waren hē met legaten terstont wederom in zijn rijc doē halen. Doōr welcker exempel ooc mede doōr die macht van Amasa/ hebben dander Israheliten tselue oock ghedaen. Eñ dese legaten vergaderden tot hem te Jerusalem om hem daer te ontfanghen. Maer den dienst vā Judas ghesslachte was sonderlinghe/ wāt die hem tegen quamen totten vloet Jordanis. Daer quam oock teghenwoordich Semei die sone Gere/ den welcken volcghden duysent mannen wt Geniamins ghesslachte. Eñ Siba Sauls vry dienaer met zijn vyfthien sonen/ eñ twintich knechten. Dese hebben met het ghesslachte van Juda een brugghe ghemaect ouer die Jordane van den eenen cant tot den anderen/ dat die Coninck met zijnen volcke sonder eenighe moeyte oft swarichepr daer ouer soude mogen gaen. Als Dauid dan totter Jordanē ghecomen was/ so werde hy gegroet vā Judas ghesslachte. Eñ Semei op die brugghe comende is den Coninck te voete ghevallen/ biddende om ghenade voor zijn misdaden/ eñ dat hy niet meer op hem en wilde vergramt wesen/ noch ten eersten gheen wrake doen ouer hem/ als hy nu zijn macht wederom ghecregen hadde/ maer dat hy dit wilde aensien eñ achten dat hy doōr berou van zijn dolinghe ende misdaet hem deerste was te ghemoete gecomen als hy wederom quam. Doen Semei aldus ootmoedelijc badt eñ genade begheerde/ soo seyde Abisai Joabs broeder. Mepndy dat dit genoech is om die doot te ontgaē/ die ghy verdient hebt met uwen smadighen mont daer ghy den coninck mede beschimpt hebt die van God ghecoren is? Doen seyde die Coninck tot hem ghekeert. Houdt op ghy kinderen Saruie/ ende en maect my gheen nieuwe mupterije oft werringhe. Maer ick wille dat ghy sult denckē dat desen dach den eersten is dat ick in mijn ryck come. Daerō swere ick dat ic alle man alle punitie quytschelde/ die in eenigher manieren tegen mijn hooghe heerlichepr misdaen heeft/ eñ dat ick niemanden daer om straffen en sal. Ende ghy Semei hebt oock goeden moet voor die doot niet vreesende. Dus aenbadt hy dē coninck/ eñ begonste voor hem te gane. Daer na quam Miphiboseth Sauls soons sone hem oock te ghemoete/ met leelijcke cleederen/ eñ met langhen ongeslichtē hayre/ want vandē tijt dat die Coninck wech gheuloē was/ so en hadde hy zijn hayr niet geschoren/ oft zijn cleederen ghesuyuert/ nemende des coninck allendichepdt ter herten als zijn eyghen leedt/ eñ daer toe was hy vā zijnē eyghen rentmeestere by den Coninck beschuldicht eñ vermaect. Als hy dan den coninck ghegroet hadde/ eñ aenbedē/ eñ hy van hē gheuraecht werde waerom dat hy met hem niet wt die stadt ghegaen en was/ soo antwoorde hy dat dit Siba schult was/ want doen hy desen beual te berepden tghene dat hem totter repsen van noode was/ so en verachte hy zijn woorden anders niet dā oft zijns knechts woorden hadden gheweest/ want anders (seyde hy) hadde ick ghesont vā voeten gheweest/ eñ dat ick die hadde moghen int repsen besighen/ ick en soude nemmermeer ghedoocht hebben van v verlaten te werden/ nochtans en heeft Siba daer mede niet te vreden geweest dat hy myn goetwillichepdt tot uwaerts beledt hadde/ maer hy heeft my by den Coninck oock valschelijck eñ qualijck beschuldicht. Maer ic weet wel dat v wijshepr sulcke valsche beclappinghe niet toelaten en sal ende geloouen/ aenghesien dat ghy rechtueerdich zijt/ Godt ende die waerhepdt lief hebt/ die ghy soo neerstelijck oeffent. Want aenghesien dat ghy gheleeft hebt in seer sware periculen wo leuens ten tyde vā mijnē groot vadere/ eñ ghy hadt met rechte moghē wrake doen ouer ons gheheel familie ter saken om dien/ so hebdy nochtans doōr v groote goethepr eñ saechtmoedichepr alle dese onrechten vergetē/ doē ghy nochtans douerste macht ghecreghen hadt/ eñ v memorie van die dinghen noch versch was. Daer toe hebdy my int ghetal van uwen vriendē aen ghenomen/ eñ hebt my doen eten aen v tafele dagelijcr houdende my in eenen staet die niet arghcr en was dan oft ick een van uwen alder naesten maghen oft nauste vrienden hadde gheweest. Als Dauid dese woordē gehoort hadde so en wilde hy Miphiboseth niet straffen/ noch ooc ondersoecken/ oft Siba oock een valsch ouerdraghcr ende clapper gheweest hadde. Maer hy seyde hē hoe dat hy Sibe alle zijn goet ghegheuen hadde/ nochtans beloefde hy Miphiboseth vergiffenisse/ eñ dat hy hē soude wederom gheuen die helft van zijnen goede doen seyde Miphiboseth. Laet Siba dat goet al hebben/ tis my ghenoech dat ghy wederom in v Coninckrijcke gheraekt zijt. Ooc heeft die Coninck Gerzellai den Galaadi

ter

ter eeren seer machtighen ende goeden man / door wiens goedertieren beleefthept hy ten tijde vander oorloghen gheholpen was / die hem tot die Jordane wtgeley dede / seer ghebeden dat hy met hem wilde na Jerusalem repsen / belouende hem dat hy hē soude hebben / eñ houden als zijnen vader eñ hem geēs dincx laten gebreck hebben dat hem nootelijck ware om zijn ouderdom te onderhouden. Maer hy heeft dit geweygert hē ontschuldigende / midts dat hy liever hadde zijn eygben huys te besitten dan by den coninck te leuen / seggende dat hy die nv tachtentich iaren oudt was niet en soude eenige wellusten ghebruycken van des coninckr hof / midts dat hy ooc nv begonst te dencken eñ te sorgē voor het laetste zijns leuens eñ zijn begraueniſſe / biddende dat hy (met des coninckr goede gracie) mocht thuys op zijn maniere leuen / want hy nv om zijn ouderdō geen welluste meer en hadde van spijse oft dranck / eñ zijn ooren ooc doof waren / eñ hy gheen ghenoechte meer en hadde van tghelupt van pijpen eñ ander musijck instrumenten daer des coninckr houelinghen haer mede pleghen te verlustighen. Als Gerzellai aldus hertelijc badt / so seyde Dauid. Ick gheue v oorlof om wech te gaen / maer desen Achimaan mijē sone laet doch met my gaen / wāt hy sal alle mijns goets deelachtich wesen. Doen heeft Gerzellai zijnen sone by hem ghelaten / eñ als hy den coninck aenbeden hadde / eñ hem gewensicht alle ghelück / is hy wederō na zijn huys gekeert. Maer Dauid is gecomē tot Galgala / hebbende nu met hem die heift van alle den volcke / eñ tgheheel ghelachte van Juda. Daer zijn tot hem gecomen die heerlijcste mannen vā diē lande / welcken volchde een groote menichte van menschen / eñ sy straften het ghelachte van Juda dat sy lieden sonder der anderen weten oft kennisse totten coninck ghegaen waren / daer sy alle tsamen hem hadden moeten teghen ghegaen. Maer die princen van Judas gelachte baden haer dat si dit niet qualijc nemen en wilden / dat sy verrascht waren / want sy desen dienst dē coninck bewesen hadden om haer maechschap / waerom dat sy hem met vieriger neerstichept ghedient hadden / eñ sy en hadden ter saken van desen geen ghiften ontfangen dat haer daerom met rechte mocht leedt wesen / dat sy te spaē totten coninck ghecomen waren. Dit woort en wilden die Princen van dander ghelachten niet lyden / seggēde. Broeders wy verwonderen ons dat ghy dē Coninck alsoo houdt voor v maechschap / recht oft hy ons allen niet en bestonde / den welcken Godt heeft willen ghelijckelijck ouerste van ons allen wesen. Daerom aenghesien dat ons gheheel volck elf deelen heeft / ende ghy maer een deel en zijt / ende wy so veel beter zijn / soo hebdy teghen recht ghedaen dat ghy (sonder onsen weten) totten coninck ghecomen zijdt. In desen twist der princen is op ghestaen een seer arch ende mupterisch man / ghenoemt Seba die sone Gochri / vā Geniamins gelachte / die met lupder stemmen onder tvolck ghyeroepen heeft: Wy en hebben gheen deel aen Dauid / noch gheen erffenisse by den sone van Jesse / ende daer na dede hy den trompetter ooc trompen op die oorlooghsche wijse / eñ alsso hebben sy alle Dauid gelaten desen mā volghende. Alleen bleef by hem het ghelachte van Juda / vanden welcken hy terstont ghelepdt werde in des coninck huys te Jerusalē. Daer heeft hy zijn bysaperssen die van Absalon bekent waren in een ander huys doen gaen / ghebiedende datmen dien alle dinghen goedertierenlijck gheuen eñ dienen soude / maer hy en heeft die voorsaen niet meer ghebruyct.

Daer naer heeft hy Amasam opper veldtheere ghemaeckt ouer alle theyn / gheuende hem dofficie van eeren dat Joab te voren hadde / ghebiedende hem dat hy wt Judas ghelachte so grooten heyr vergaderen soude alst hem mogelijck ware / eñ ten derden daghe by hem quame / op dat hy hem dan het heyr soude ouer gheuen / ende hē met machte senden tegē den sone Gochri. Als Amasa dan wt ghegaen was om rupters te vergaderen / eñ hy daer mede te seer becommert zijnde niet te tyde wederō en quam / soo heeft die coninck op den derden dach tot Joab ghesept / dattet gheen profijt en ware voor die ghemeyn weluaert datmen Seba eenich relpijt gaue / dat hy hy auontueren niet machtigher en werde eñ meer schaden en dede / eñ meer moeyten dan Absalon te voren ghedaen hadde. Men en mach (seyde hy) niet langher verbeyden / maer neemt ghy met v die hoopen rupteren die ghy by die hant hebt / eñ met uwē broeō Abisai vervolcht den vyant. Eñ so waer ghy hem vindt / arbeydt om teghen hem te strijden / ende wacht dat hy gheen stedeu in en neme / eñ alsoo een oorsake eñ materie ghene van veel strijden ende arbeyden. Joab sonder merren heeft terstont gehoorsaem gheweest. Eñ als hy zijnē broeder mettē heyre / eñ metten anderen rupteren die te Jerusalem warē met hem genomē hadde / heeft hy het heyr haestelijc tegen Seba gelept. Maer doen hy gecomen was te Gabaon / welck stedeken veertich stadien van Jerusalem geleghen is / so quam hem Amasa te ghemoete een groot heyr met hem brengende. Maer Joab gewapent met een boist harnasch / eñ een sweert aē hem ghegort hebbende heeft zijn sweert al willens laten vallen wt zijn schepde doen Amasa hem aen quam om hem te cussen. Maer doen Joab terstont zijn sweert vander aerdē op nam / eñ met zijn ander hant Amasa by dē baert greep als om hem te cussen so heeft hy hē met eenen onuerlienlijcken steeck den buyck doorsteken / eñ den man alsso ghedoot: dwelck voorwaer een ongenadich boos ſept was / dat hy diē goeden iongen man (die ooc zijn neue was) sonder zyn verdienste wt benyden van dat opper capitepnschap / eñ des coninck gratie soo verraderlijc doodde. Want om dese sake hadde Joab ooc te voren Abner gedoot. Maer dat sept scheen vergeuelijcker te wesen / midts dat hy dit dede onder een deckrsel van zijns broeders doodt te wreken. Maer in die moort van Amasa en hadde hy sulex niet daer hy hem mede mocht ontschuldigen. Als hy dan dien Capitepn gedoot hadde / repsde hy voorts om dē tyrā Seba te bestrijdē / latēde eenē man staen by dat doode lichaē / den welkē hy dede wtroepen dat Amasa te rechte gedoot was / eñ dz hy gestraft was na zijn verdiēste. Daerō so volghde des coninck partie wilden helpen / dat die soudē volgen Joab eñ Abisai zijnē broedere des coninck capitepnen. Als dan het doot lichaē van Amasa inden wech lach / eñ die gheheel menichte daer vergaderde / eñ (alst plach te geschieden) daer rontsomme bleef staende met verwōderinge / so heeft des lichaems bewaerdere dat wech gheoert in een dorp huys niet verre van dien wech / eñ dat daer ghelepē ouerdeckt met eenē cleede / eñ als dat gedaē was / zijn si al te samen Joab gevolcht. Doen Joab dan ouer alle het landtschap vā Israel desen Seba vervolcht hadde / so heeft hē pemāt te kennē ghegheuen dat hy was in een sterche stadt genoēt Abelmaacha. Ende als hy die stadt belepdt hadde / eñ al om met wallen besedt / so gheboot hy zynē rupterē deser stadt mueren te ondergrauen eñ om te werpen / want hy was seer gram dat sy hem die poorten ghesloten hadden.

Maer

Maer een eerbaer ende wijse vrouwe siende haer stadt int uterste perijkel gestelt/is op die veltē ghe-clommen/roepende Joab wt om met haer te spreke doo: zijn rupteren. Als Joab dā voortgecomē was/ heeft sy gesept aldus. Godt maect coninghen eñ ca-pitepnen dat sy souden vernielē der Hebreeusscher vpandē/eñ die Israelitē also in vrede houdē. Waer ghy nerghers in verongelijct/zijt ghecomen om een hooftstadt vā Israel te bestrydē. Doen heeft Joab haer woordē mispresen/begeerende dat sy beterē sin hebbē mochte. Want hy sepde dat hy niet en begeer-de eenigen van dien volcke te doodē/eñ veel min be-geerde hy so heerlijke stadt te verderue: maer waert dat sy Seba den sone Sochri ouer leuerden om ge-doot te werden/die den coninck tegen was/so soude hy terstont bedt bestryden vandē stadt laten / eñ zijn hepr van daer lepden. Als die vrouwe dit ghehoort hadde/so badt sy Joab dat hy een luttel tijts wilde vertoeuen/belouende dat dees vpants hooft terstōt tot hē ouer den muer soude gewo:pen wo:dē. Ende terstont ginck si wederō binnen waerts tot die bo:-geren vander stadt seggēde. Wilde ghy quade liedē een quade doot sterue met uwen kinderen eñ hup-svrouwen/om eenen quadē eñ onbekenden mensch/ oft wildy hem hebben tot eenē coninc voo: Dauid/ waer af ghy so veel weldaden ghehadt hebt/ meyn-dy ook dat dese stadt so machtigen hepre sal mogē wederstaen? Doo: welcke woo:den die bo:gers be-raedt zynde/ hebben Seba zijn hooft afghelaghen/ wo:pen dat tot Joabs rupters nederwaerts vandē muer. Eñ terstont heeft die capitepn Joab dē hepre een teecken doen geuen van op te trecken/biekende dat belegghe. Eñ als hy te Jerusalem wederom ge-comen was/soo werde hy wederom opper capitepn gemaect van alle die hepē. Maer Banaias werde prouoost gemaect van Dauids lijfknechten/ eñ van een bende van ses hondert rupters. Adoram werde ontfangher gemaect om die tribupten te ontfangē. Voorts Josaphat eñ Archilaus werden dopperste secretarissen. Sula douerste scrijuer. Maer douer-ste priesterschap behielen Sadoch eñ Abiathar.

Cap.xij. 2.Reg.21 ✳ Hier na als dlant van dierē tijt gepraēt werde/ so heeft die coninck ootmoedelijc van Gode begeert dat hy wilde ontfermen hebben metten volcke ende die sake eñ remedie te kennen geuen vā dese groote plage. So werde daer antwoo:de gegeuen doo: die propheten/dat die Gabaoniters moetten gewroken werden / die die coninck Saul bedroghen eñ teghen recht eñ reden ghedoot hadde/biekende den eedt die haer Jesus die ouer capitepn voortijts gedaen had-de. Daerom waert sake dat die coninck den Gabao-niten voo: haer vermoo:de borgeren liet sulcke wra-ke doen als sy wilden / so soude Godt versoent wer-den/eñ tvole verlossen van dese teghenwoo:dige al-lendichept. Dwelck als bevonden was wt der pro-pheten woo:den / so heeft die coninck die Gabaoni-ters tot hem ghero:pē/vragende haer wat sy van hē begeerden. Eñ sy epschten seuen mannē vā Sauls ghesiachte ter doodt die de coninck terstōt heeft doē soecken/eñ haer leueren/sparende nochtās Miphi-boseth Jonathas sone. Als die Gabaoniten dese se-uen mannen gecregen hadden/so hebben si die ghe-doot alsoot hemlieden beliefde. Ende terstont heeft Godt regen gesondē/ eñ die aerde heeft haer douric-hept ghelaten / comende wederom tot haer voorle-den vruchtbaerhept/eñ het volck gebruyckte weder om oueruloedichept van alle dinghen als te voren.

✳ Een luttel tijts daer na heeft die conine die Pa-lestijnen bestreden/eñ als hy teghen haer streedt/eñ hy die verwonnē Palestijnē hitteliker in die vlucht veruolchde/soo ghebeurdet dat hy voo:hy dandere verre rydende alleen was. Dit heeft ghesien eē ghe-noemt Aemon die sone Arraphi / een vander reusen ghesiachte / ghewapent met een panser van rinc-kens ghemaect/dragende een lancie weghende drp hondert sicken/met eenen sweerde aen zijn syde ghe-gort/die welcke hem omkeerende wter vlucht soude sonder twijfel den coninck doot ghesiaghen hebben eñ nedergewo:pen die nv vermoept was en hadde Abisai Joabs broeder daer terstōt ouer comende hē niet beschermt/eñ den vpant doot ghesiaghen. Van dit perijkel des coninc was het hepr seer ghestoort/ eñ die capitepnen hebben hem met eenen eedt ver-bonden / dat hy voortaen metten anderen niet meer inden strijdt en soude wesen/op dat het volc niet en soude berooft werden vā die weeldichept die sy had-den van zijn regimēt by also hy om zijn vromichept eñ cloechept in eenich menschelijck ongeual quame. Als dan na desen strijdt die Palestijnen vergadert waren in die stadt Gazarim/so heeft die coninck dat terstont vernomen/ beuelēde den hepre terstōt daer teghen wt te trecken. In desen strijdt heeft groote eere eñ lof behaelt Sobochai van Husathi / een van Dauids sterckste rupteren om sommighe heerlike septen die hy dede/want hy heefter vele die haer be-roemden te wesen vāder reusen geslachte/haer ver-heffende van ouergroote sterchept/ ter hellen waert ghesonden eñ gedoot / waer doo: hy die puncpael-ste is gheweest daer die victorie doo: quam die de Hebreeusche doen ter tijt creghē. Als die Palestijnē dan die oorloghe wederom opstelden/eñ vandē co-ninck een nieu hepr tegen henlieden gesonden was/ so heeft hem alder best gehadt Nephan des coninc neue/want hy met eenē bysonderen camp gestredē heeft tegen den alder sterckste der Palestijnen / dē welcken hy verslagē heeft/eñ also alle dandere doē vlieden. Eñ veel vanden vpanden bleue in diē slach verloren. Eñ niet langhe daer na hebben die Pale-stijnen haren hepr legher ghestelt niet verre van der Hebreeusscher palen/eñ in dat hepr was een mā ses cubitus lanck/die ses vingeren aen elcke hant/ ende ses teenen aen elckē voet hadde. Tegen desen heeft hem alleen gestelt Jonathas Samas sone/eñ als hy dien vpant verwonnen eñ ghedoot hadde / soo was hy die meeste oorsake vāder victorien / eñ creech lof/ want hy ghepresen werde voo: een alder vroomste man. Want dese groue eñ groote man beroemde hē dat hy oock vander reusen stamme was. Dit was den laetsten strijdt teghen die Palestijnen/want sy daer na niet meer haer en dorsten stellen teghen die Israhelijten.

✳ Als Dauid dese oorlogen eñ periculen doo: bro-ken was/in seer groote ruste eñ vrede leuende / soo maecte hy by verscheyden gedichten van liedekens lofsanghen eñ hepslighe louen ter eeren Godts/eens-deels met dichten van drp maten / eensdeels vā vijf maten oft poosen. Daer toe dede hy oock musijck instrumenten maken / leerende die Leuiten op den thoon eñ gheclanck van die Godts louen sinaben/so wel op die Sabboth dagen als in die ander feest da-ghen. Eñ die manieren van Musijck instrumentē waren. Een herpe die met vijf snaren gestelt wert/ eñ met een penneken ghesiaghen. Voorts een spel Nablū genaemt dwelck op twaelf thoonen ghestelt werde/maer wert mettē vingeren gespeelt. Sonder dese warē daer oock metalen cymbalen oft bellekēs wel groot eñ breet/dwelc immer ghenoech ghesept is van der voorsepder instrumentē natuere oft ma-

2.Reg.22

niere

niere datse niet heel onbekent en souden wesen.

✶ Voorts hadde die coninck dalder vroomste mānen ontrent hem/maer hy hadde.xxxviij. die dalder vermaerste waren van heerlike kepten / waer af ick alleen vertellen sal die vromichept vā vijf dier mannen/waer wt mē lichtelijck mach dencken wat dander waren/want dese waren sulck die machtich waren lantschappen ond̄ haer bedwanck te brenghen/ oft groote natien te bestrijden. Deerste was Jessem Achime sone die meer dan eens met ghewelt in der vpanden heyrlegher geloopen hadde/ eñ niet eer op en hielt van doorslaen/ voor dat hy negēhien hondert mannē verslagē hadde. Na desen was Eleazar Dodeus sone die metten coninck was in Araſamo. Dese heeft alleen zijn plaetse behouden als die Israheliten vand̄ vpanden menichte veruaert waren/eñ ter vlucht gekeert/eñ strijdende tegen die vpandē heeft hi dier veel verslagē also dat vādē bloede zijn sweert aen zijn hant cleefde. Eñ als die Israeliten dit sagen so keerdē si wederom ten strijde also vromelijc dat si die vpandē deden wijcken/eñ also een wonderlijckē schoone victorie cregen/mits dat Eleazarus die vpanden ter neder sloech eñ die gemeyn rupters pluysterdē die ghene die geuallen lagen. Die d rde was Semeias Elis sone. Dese heeft hem alleen ooc tegē die vpādē gestelt/als die Palestijnsche oorloge was ter plaetsen die Rake heet/ als die heyren tegē malranderen stondē/eñ die Hebreeusche wederom veruaert zijnde van haer plaetse weken. Doen heeft hy veel van dien Palestijnē verslagen/ende dander die zijn vroom aenuallen niet wederstaen en conden eñ vloden heeft hy veruolcht. Dit warē die heerlike kepten die dese dry in doorlogen gedaen hebbē. Maer ten tijde als die coninck te Jerusalē was/eñ der Palestijnē heyr tot aen die stadt ghecomen was / eñ die coninc op een boecht ghegaen was om/ van Godt te vragen van deser oorlogen / stellende sinen legher in die vallepe/die twintich stadien verre van Bethlehem gelegen is. Eñ als hy sepde tot zijnen vriendē. Och hoe goedē water hebbē wy in mijn stadt/byzōder in dē put die by die poorte is/ och oft my pemāt daer af bracht dat soude ick voorwaer lieuer hebbē dan veel siluers/ so zijn dese dry dit gehoort hebbende terstōt wtgeloopē. Eñ doen sy doort middel vander vpanden heyrleger tot Bethlehem gecomē waren/so hebben sy van dien water geschepen/ eñ zijn doorden seluen wech wederō tottē coninc gecomē. Van welcke ouer groote stoutichept die groue Barbaren haer verwonderden/niet dorrende desen bestrijden hoe wel si luttel waren. Dit water en wilde die coninck niet drincken/seggende dat dit met perikel van bloetstortinghe ghecregen was/eñ dat daer om hem niet en diende. Maer hy heeft Gode daer af tot een offerande gheschoncken/ hem danckende van deser mannen vromichept. Na dese was Joabs broeder Abisai/die op eenen dach ses hondert vpanden doot sloech. Die vijfste was Banaias/ een priester van geslachte. Dese beroepen zijnde van twee gebroeders die dalder vermaerste waren onder die Moabiten van vromichept/heeftse beyde verslagē. Eñ op een ander tijt als hy onghewapent street teghen eenen gewapenden Egiprenaer/ die wonderlijcken groot van statueren was/die hem ten strijde beroepen hadde/den welcken hy zijn lancie met ghewelt wt zijn hant wringende daer mede doorsteken heeft/wiens victorie daer door te heerliker was dat hy sinen vpant doen hy noch leefde/ zijn gheweyr af nam/ ende dien met zijns selfs wapenstock doodde. Noch isser een ander kept des selfs/ dwelck bouē die voorsepde kepten (aengaende zijn cloeckhept) mach gepresen worden/oft ymmer daer by geleken. Wāt alst op eenē tijt sneeude so was daer eenē leeu in eenen put geuallē/eñ midts dat den mont vandē put enghe was/so sach die beeste wel dat dien corts soude vanden sneeu ouerdeckt werden / eñ aldus gheen hope hebbende vā daer wt te comē / heeft hy begōst te brieschen. Eñ Banaias by auontuerē daer voorby gaende quā geloopē na deser beesten ghebriesch/ eñ als hy neder ghedaelt was in dien put / heeft hy dien leeuwe met eenē stocke die hy droech/doot ghesla gen/hoe wel dat die tegen hē streedt. Eñ die and̄ dipendertich en waren niet minder vā vromichept.

✶ Maer Dauid willende weten hoe grooten getal van rupteren dat hy soude mogen op scrijuē onder twolck (vergetende Moyses geboden/die te voren ghesept hadde / dat so wanneer het volck soude gheteelt worden/datmen dan van elcken hoofde soude Gode offeren eenē haluen sickel) heeft Joab den opper capitepn beuolen dat hy ginge om dese tellinge te doene. Eñ als dese dit weygherde / segghende dattet van gheenen noode en ware / soo en werde Dauid daer door niet omgheset/maer dwanck hem te repsen om te volbrengen dat hy hem beual. Joab dan nemende tot dit werck die princen der geslachtē/ende die scrijuers / heeft het gheheel lantschap van Israhel omgegaen: maer als hy bevondē hadde hoe groot dat die menichte des volckx was/soo is hy na negen maenden eñ twintich daghen wederom te Jerusalem gecomen totten coninc/hem ouergheuende het ghetal des volckx/ sonder tgheslachte van Beniamin dat hy noch ter tellinghen niet getoepē en hadde / ghelijc hy ooc niet en dede het gheslachte van Leui. Maer het beroude den coninck binnen desen middelen tijde/bekennende dat hy teghen Godt misdaen hadde. Tghetal vandē anderen Israeliten was negē hondert duysent alleenlijc der mannen die ter oorlogē bequaem waren. Ende int geslachte van Juda wasser bevonden vier hondert duysent. Als die propheten dā Dauid sepdē dat hy Godt gheskoort hadde/so begonste hy ootmoedelijc te bidden/ dat hy wilde ghenadich wesen ende hem dit misdaet vergheuen. Eñ Godt verbeden zijnde heeft Gad dē propheet aen hem ghesonden/ die hē keur gaf van dry dingen/om een van dien te kiesen dat hem beliefde/te weten/oft dieren tydt seuen iaren lanck duerende / oft een ongheluckighe oorloge van drye maenden teghen zijn vpanden/ oft een pestilencie oft sterfte dry daghen lanck onder die Hebreeusche. Als hy dan twiffelachtich was ende gheturbeert om dat swaer was te kiesen een van dese plaghen/ende hem die propheet dwanck haestelijck te antwoordē/ dat hy Gode wederom bootschappē mochte. Soo dachte die coninck/waert sake dat hy die dierte cose/dattet schijnen soude dat hy hem seluen meer dan dander soude ghesocht hebben / aengesien dat hy veel corēs hadde in zijn schueren ende daerō geen perijkel hier af hebbē en mochte/dwelck also metten anderē niet en was. Hadde hy ooc gheckosen dry maenden lanck verwonnen te werden vā zijnen vpandē/so soude hy oock zijns selfs bate ghesocht hebben/ midts dat hy stercke borchten eñ vromme benden van rupters hadde tot zijn beschermingh. Dus heeft hy die plaghe ghecosen die ouer die coninghen eñ regeerders so wel plach te comen als ouer die ondersatē/ daer elc al euen seer af veruaert is/seggende dattet beter ware in Gods handen dan inder vpanden handen te vallen. Als die propheet dit aldus gehoort hadde/ eñ hy dat tot Gode ouerdroech

Die vijfde kept dat zijn hant daer vermoeyt stijf werde.

Cap.xiij. 2.Re.24.

1.Mat.21 staet dat ghetal vā de Israeliten was duysent mael duysent/ende hondert duysent mannen/ ende dan Juda vier hondt eñ tseuētich duysent strijtbaer mānē sonder die geslachtē vā Beniamin ende Leui die niet geteelt en waren.

droech/so quam daer een so swaere pestilencie onder die Hebreeusche/also dat sy in verscheyden manierē storuen/eñ sy en conden die siecte niet lichtelijc kennen/daer en was maer eē doot / maer dese greep die menschen wech by veel verscheyde ende onbekende siecten eñ saken. Want deen werde na den anderen ten graue ghedraghen/eñ dese quale al stilliick aen comende doodde die menschen seer haestelijc/ want die sommige gauen haren geest haestelijc met groote bitter pijne/die andere waren ghequelt met een lange siecte maer sy en mochten geen medecijne lijden/maer sy storuen onder der medecijns handē eñ diensten. Die ander werden onuersienlijc verdupstert van ghelichte/steruende als oft sy hadden verwoicht oft verslacht geweest. Die sōmige als si eenighe van haren huysgenooten begroeuen storuen met dien eer sy die begrauinghe volbracht hadden/ waer door ghebeurdet datter vanden morghestont totter noenen toe van deser pestilencien storuē. lxx. duysent menschen. Eñ de engel die van Gode daer toe ghesonden was/ginc na Jerusalem om die stadt oock met desghelijcke plage te punieren. Doen heeft hem de coninc met eenen sack gecleedt/eñ ter aerden plat ligghende Godt ghebeden dat hy dese pestilencie wilde swichten/eñ te vredē wesende met die doode voortaen wilde ophouden. Onder dese ghebeden zijn oogen opheffende / heeft hy den enghel met eenen blooten sweerde door die locht sien trecken nae Jerusalem. Doen riep hy tot God dat hy die herder was die dese pene verdient hadde / maer die schapē en hadden dit niet verdient. Dus badt hy dat Godt zijn gramschap wilde storte op hem eñ zijn familie/ eñ sparen het onnoosel volck. Eñ Godt zijn ootmoedighe bede verhoorende/heeft die pestilencie verdreuen/eñ sendende tot hem den propheet Gad / beual hem terstont opwaerts te gaē tot inden dorschuloer Ornam den Jebuseus/ eñ dat hy daer soude maken eenen outaer eñ daer sacrificie doen. Dauid en heeft dit gebot niet verslupmt/maer is terstōt na die plaetse gegaen. Ornan doen ter tijdt becommert int dorschen van zijnen coren/heeft den coninc ghesien met alle zijnen sonen aencomende / want al was hy van geslachte een Jebuseiter / nochtans was hy een bysonder Dauids vrient/waerom dat hy hem ooc geē hinder oft schade en gheschiede doen die stadt ghewonnen was/also wy vore gesept hebbē. Als Ornā dan vraechde waerom die heere tot zijnen dienaer quā/so sepde Dauid dat hy zijnen dorschuloer wilde coopen om dē heere daer eenē outaer te makē/eñ sacrificie te doene / so heeft hy hē geātwoort dat hy hē geerne om niet gaf den dorschuloer eñ die ploeghen eñ ossen tot heel brantofferen bidden dat Godt dat sacrificie wilde willichlijck eñ genadelijc ontfangē.

✶ Maer die coninck in dancke nemende Ornans simpelhz eñ milthept/ heeft willen hebbē dat hy die weerde van dien nemē soude wāt het onrecht ware van ghegeuen dingen sacrificie te doene. Doen sepde Ornan dat hy doen soude al dat die coninck wilde. Dus heeft die coninc dien dorschuloer ghecocht om vijftich sticken gelts. Eñ als hy daer eenē outaer op ghemaect hadde/so heeft hy daer sacrificien ende heel brantofferen op gedaen/eñ vreedtsamighe offeranden gheoffert. Door welcke feestelijcke vierte Godt vernoecht eñ ghenadich werde also hy te voren was. Eñ dit was die selue plaetse daer Abraham in voortijdē zijnen sone hadde gebracht om dien tot eenen heelen brantoffer te dooden/ maer op den stont alst kint soude ghedoot werden / so werde daer haestelijc ghesien eenen ram staende by den outaer/ die in des kints stede gheoffert werde/also wy te voren gheschreuen hebben. Als Dauid dan ghemerct hadde dat hy verhoort was/eñ dat zijn sacrificie aenghenaem was gheweest/heeft hy gheordineert datmen die gheheel plaetse noemen soude alle des volcx outaer/ eñ datmen Gode daer eenen tempel soude op timmeren/welcke zijn woort Godt naemaels heeft willen volbracht werden. Want terstont isser een propheet tot hem gesonden/ende hem werde te voren gesept dat daer den tempel soude gemaect werden van zijnen sone die hy zijns rijcx erfghenaem achter laten soude.

✶ Na dese prophecie heeft die coninck doen tellen die vreemde lieden die int lant woonden/eñ haer getal werde bevonden te wesen / hondert eñ tachentich duysent. Van desen heeft hy ghemaect tachentich duysent steenhouwers. Dandere heeft hy geschickt om die steenē aen te brenghē/ waer af hy drij duysent eñ een vijftich mannen overste ghemaect heeft over die wercklieden. Oock vergaderde hy eē groote macht van yser eñ metael tot dese wercken/ eñ seer vele eñ groote materie van Cedren houten : welck hem die Tyriers eñ Sidoniters leuerden/vāden welcken hy ghenoech van dien gecregen hadde. Eñ hy sepde zijnen vriendē dat hy dese gereetschappe maeckte dat hy zijnen sone die na hem regneren soude stoffe oft materie achterlaten om den tēpel te timmeren / eñ dat hem dan van gheenen noode en soude wesen die materie te crijgen oft te halen/mits dat hy om zijn ionchept noch niet veel en wiste van sulcke wercken/maer dat hy (als hem alle dingen by die handt gheleghen waren) lichtelijck het werck mocht volmaken. Cap. xviij

✶ Hoe Dauid (die wyle dat hy noch leefde) Salomonē zijnen sone heeft willē coninc maken. Ca. xi.

DAer na heeft hy Salomō sinē sone bevolen dat hy soo haest als hijt Coninckrijck ontfanghen hadde/ Gode eenen tempel soude maken/ segghende dat hy voorwaer tselue hadde willen doen/maer dat hem dit van Gode verboden was / om dat hy midts veel oorlogen voor bloedich ghehouden was. Eñ dat hem te voren ghesept was dat dit werc ende timmeringe van Godts voorsienichept toegeschickt was den ionckſten van zijnen sonen die Salomon soude genoemt wesen/den welckē God soude besorgen/ghelijc een kint van zijnen vader besorcht wert eñ voorsien. Eñ dat het gheheel Hebreeusch landt door desen coninck soude weeldich wesen/ eñ onder andere goeden ooc vrede hebben/ dwelck dalder beste goet is. Want het landt niet alleen en soude vry zijn van buyten oorlogen/maer ooc van binnē lantsche mupterien. Daerom sepde hy tot zijnen sone aengesien dat ghy vā Gode coninc zijt ghecoren eer ghy geboren waert/so weest neerstich eñ arbeyt dat ghy oock moecht zijnd voorsienichept weerdich wesen/oeffende die godvruchtichept/rechtueerdichept/ eñ vromichept/onderhoudende zijn gheboden ende wetten door Mopsen ghegheuen/ ende die selue en laet van niemanden ghebroken oft ouertreden worden. Daer toe besorcht oock neerstelijck dat ghy hē voldoet als ghy schuldich zijt/ makende hem eenen tempel dien hy wilt getimmert hebben binnen uwē coninckrijcke/noch en ontsiet v niet van die grootheyt dees werck. Want ick sal v alle dinghen die ick voor myn doot bereyt hebbe/ achterlaten. Eñ weet dat ick vergadert hebbe thien talenten gouts / ende hondert talenten siluers / maer ysers eñ copers heb ick so veel vergadert datmen tghetal van dien nauwelijcks en soude moghen begrijpen. Ende daer toe

noch

noch oueruloedige materie van steenen en houten. Ghy hebt daer bouen noch veel duysent van timmerlieden en metsers / ende by also hier in pet gheschreeft/dat suldy voldoen. Daerom als ghy dit werck sult volmaeckt hebben/ so suldy Gode aenghenaem wesen/en hem altijdt hebben tot uwen beschermer. Daer na heeft hy des volcks princen vermaent dat sy in dese timmeringe zijnen sone wilden helpen/ en dat sy vry en onbesocht wesende van alle tegenspoeden haer wilden alleenlijck becommeren met Godt te dienen / want sy daer door vrede en ouervloedicheyt van goede/en eenen wel gheschickten staet van ghemeynen regimente crijghen souden/ welcke loonen Godt den godtvruchtigen en rechtueerdighen menschen plach te geuen. En als den tempel soude gemaeckt wesen/so beual hy datmen in die arcke daer in soude stellen/en die andere heylighe ghereetschappen. Om welcke arcke te logeren men hadde behoort ouer langhen tijt eenen tempel te maken/haddē haer voor vaders Gods ghedaen gehadt/ die welcke beuolen hadde dat sy hē eenen tempel souden timmeren/so gheringe als sy der vyanden lant souden gewonnen en beseten hebbē. Dit waren Dauids vermaningen/so wel tot synen sone als tot die princen.

Cap. xv. 3. Reg. i. ✠ Maer doen hem die ouderdom beswaerde / en zijn lichaem van oudtheden begonste coudt te werden/ soo werde hy so coudt van lichaem dat hy oock niet verwermen en conde/al wat hy met veel decleederen ghedect. En alst gheoordineert was by den ghemeynen raet der mederyncken dat dalder schoonste maget van dien lande gecoren souden werden/die by hem slapen soude/ wāt dat een remedie soude wesen tegen die coude als hem eē vrouwe verwermde/ so isser in een stadt gevonden dalder schoonste vrouwe van diē tijde Abisac genoemt/ die welcke by den coninck slapende/anders niet en dede dan hem verwermen. Want hy doen ter tijt tot natuerlike versaminge onbequaem was geworden van ouderdō. Maer Dauids vierde sone een seer schoon en groot ongelinck/hē geboren vān zijn huysvrouwe Aggith/ Adonias ghenaemt/was Absalon in gelijc/aengaende die gierichevt van na het coninckrijc te steken. Dese heeft begonst te dencken om het coninckrijc te crijgē/ en hy maecktet so met synen vrienden dat sy hem die hoochept soudē gheuen. En hy maecte voor hem selue veel gereetschappē van wagenen en peerden/en vyftich mannen die voor hem ginghen/ dwelck zijn vader siende/en hem niet verboden dit te doen / tael oft eens wat hy met dese ghereetschap mepnde. Maer Adonias hadde tot zijnder hulpen Joab den opperste capitepn/en den ouersten priester Abiathar. En alleen warē tegen zijn opstellē en voornemē die ouerste priester Sadoc / en die prophect Nathan en Banaias die capitepn der lijfknechten / en Semei Dauids vrient / en die macht der alder vroomster mannen. Adonias heeft voorts een maeltijt berept in een plaetse tepne die in des coninck houdt hadde alle zijn broeder heeft hy oock tot hem genomen / en die princen van Judas gheslachte. Maer die van des ouerste priesters Sadoc ende Nathan des propheets/en Banaie der lijfknechten capitepns partie warē en heeft hy niet ghenoodt tot dien maeltijt. Dit heeft Nathan die propheet Bethsabee Salomons moedere te kennē gegeuē hoe Adonias coninc was in Dauids weten / en hy raedde haer dat sy soude sorghe dragen/so wel voor haer leuen als voor haers soons coninckrijc/en dat sy totten coninc ginghe/en hē alleen seyde hoe hy immer ghesworen hadde dat Salomon nae hem regneren soude / en dat daer en tusschen Adonias het coninckrijc gecregen hadde. En die wyle dat sy dese dingē tot den coninc soude spreken/so soude die propheet selue oock daer comen/ en een getuyge wesen haerō woordē. Bethsabee heeft desen raet gheuolcht/en is totten coninck ghegaen. En als sy hem aenbeden hadde/en oorlof gecreghen om te spreken/heeft sy hē alle dingen gesept so haer die propheet ingegeuen hadde / verclarende hē vervolgens hoe Adonias eenen heerlīken maeltijdt berepdt hadde/en daer toe genoodt Abiathar dē ouersten priestere/en Joab den opper capitepn des heyrs met des coninck sonen sonder Salomō/ en zijn vriēdē. Daer toe seyde si ooc hoe dat het geheel volck verwachtende was en verlangen hadde te weten wien dat hy soude verclaren zijnē erfgenaem en nacomer te werdē int rijck/biddende daerō hem dat hy wilde dencken dat sy en haer sone Salomon souden moeten sterven als hy doot ware. Die wyle dat Bethsabee noch metten coninck sprack / so seyden hem zijn camerlingen dat die propheet Nathan daer gecomē was om den coninck te besoecken. En als hy terstōt ingelaten was/ soo vraechde hy den coninck oft hy Adoniam heden coninc maecte/en zijn heerlijckheyt hem ouergaf. Want hy hadde eenē heerlijckē maeltijdt berepdt/en daer toe ghenoodt alle des coninckx sonen/ wtgenomen Salomon. En sonder dese hadde hy oock ghenoodt Joab den opper capitepn / die welcke met grooter vrolijcheyt den nieuwen coninc gheluck boden/wenschende hem dat hy altijdt Coninc mochte blijuen. Maer my (seyde hy) noch Sadoc den ouersten priester en heeft hy niet ghenoodt/ noch oock Banaiam den capitepn van uwen lijfknechten. Waerom waert wel recht dattet van allen man mocht gheweten werden oft dit ghedaen wert met uwen wille/en na uwen sinne. Als die coninck dese dingen gehoort hadde/so dede hy Bethsabeen tot hem roepen (want sy was wt die slaepcamer ghegaen doen die propheet quam) en hy seyde tot haer. Ick sweere u by den alder meesterē Godt dat u sone coninck sal wesen gelijck ick nu voortijts gesworen hebbe / ende dat hy in mijnen coninckx stoel sitten sal/en dat op desen seluē dach. Als die vrouwe dan na dese woorden den coninck aenbeden hadde/ hem wenschende een lanck leuen/ so dede hy Sadoc den ouersten priester halen/ en Banaiam den capitepn der lijfknechten. Als die terstont quamen soo gheboodt hy henlieden dat sy met haer namen Nathan den propheet/ende die bende van des coninckx lijfknechten/en stellen Salomon zijnen sone op zijn coninckljcke muylinne / en hem also leyden bupten die stadt tot aen die fonteyne die genoēt was Gion/ en hem daer met die heylighe olie salven en coninck maken. En dit werck beual hy principalijck Sadoc den ouersten priestere/en Nathan den prophete. En hy beual datmen Salomon soude brenghen doort midden vander stadt / met eenen trompetter voor hem trompende/en dat die menichte die hem volchden souden hem aenroepen/ seggende. Die coninck Salomon sitte inder eewichevt in des coninckx stoel/ op dat alle den volcke mach kenlijc wesen/dat hy vān zijnen vader openbaerlijck Coninck ghemaeckt is. Voorts heeft hy Salomoni oock gheleert en gebodē hoe hy behoorde te regeren / op dat hy soude rechtueerdelijck ende goedertierlijck regneren soo wel ouer het geslachte van Juda als ouer tgheheel Hebreeusch volck.

✠ Daer

✳ Daer na heeft Banaias gewenscht dat Godt Salomoni wilde genadich eñ gonstich wesen/ ende hy metten anderen hebben hem terstont gheset op des coninx muylinne/ sy dēde hem bupten die stadt by die fontepne/ eñ als hy daer ghesalft was met die heylige olie/ so hebben sy hem wederom in die selue stadt gebracht met aenroepen van geluck biedingē/ wenschende hem dat hy veel iaren weeldichlyck in dese heerlyckheyt leuen mochte. Eñ terstont hebbē sy hem in des coninx huys gebracht/ eñ gheset in des coninx throon. Als dit ghedaen was/ soo heeft hem alle volck ghegeuen tot blyde maeltyden/ ende feestelycke vreuchte te houden / verheughende haer met dansen eñ pypen/ also dat van der musycspelē gheluyt/ die eerde wederghelupt gaf. Als dan Adonias eñ zyn ander gasten dese stemmen gehoort hebben/ soo werden sy seer verslaghen eñ verwondert/ eñ die capitepn Joab seyde dat hem dit gheluydt eñ dit trompet niet en behaechde. Alsser dan niemandt en adt van tgene dat hy vore hadde/ maer alle bleuē sittende becommert met verschepden gedachten/ so is derwaerts comen geloopen Jonathas Abiathars des ouerste priesters sone. Maer doē Adonias seyde dat die ionghelinck dien hy gheerne sach eē goede boot schap brochte/ so heeft hy henlieden vā stucke te stucke verualghens vertelt al datter van Salomon eñ van des coninx wille gheschiet was. Als sy dit ghehoort hebben die daer waren/ zyn sy alle wt dien maelryt wech gheloopen/ elc vliedēde na zyn huys. Maer Adonias vreesende dat die conick zyn oplel swaerlyc nemen soude/ is ootmoedelyc genade soeckende tot den outaer gheuloden/ ende dien aengrypende hiel hy hem vp. Als dit Salomon gheseyt werde/ eñ dat hy begheerde met belofte verseckert te zyne dat hem dit onrecht vergheuen ware/ eñ dat hy daer af niet en soude ghestraft werden/ soo heeft hy wyslyck eñ genadelyck hem zyn voorledē mildaet vergeuen/ vermanende hem nochtans dat hy voort aen hem daer af wachten soude/ want anders (by also hy bevonden werde eenighe nieuwicheydt op te stellen) soude hy hem selue een sake des doots wesen. Daer na heeft hy sommighe derwaerts ghesonden die hem wt die beurpde plaetse brenghen souden. Als hy dan daer gecomen was/ eñ den nieuwē coninck aenbeden hadde / soo beual hem Salomon thuys waert te gaene sonder eenighe sorghe / eñ dat hy voortaen neerstich ware een goet man te wesen/ want dat hem by sonder profytelyck soude wesen.

✳ Maer Dauid willende openbaerlyck thoonen dat Salomon coninck ware ouer tgheel volc/ heeft die princen doen roepen te Jerusalem/ tsamen metten priesteren eñ Leuiten. Ende als hy die ghetelt hadde/ so vant hy van dese die boue haer dertich iaren waren achten dertich duysent mannen vanden welcken hy sommighe ghemaeckt heeft beso:ghers van des tempels timmeragie/ te weten/ drye duysent ouer twintich duysent. Ende tot haerliedē rechters eñ serjuers maeckte hy ses duysent/ ende vier duysent doorwaerders van Godts huys/ eñ soo veel andere die loffanghen souden spelen eñ singhen/ besighende daer toe die musyck instrumenten die van Dauid daer toe berept waren also wy geseyt hebbē. Dese heeft hy bedeylt in familien/ eñ als hy die priesters van dander ghesiachte ghescheyden hadde/ soo heefter hy onder henlieden xxxv. familien geuondē/ wt Eleazarus familie selsthien/ eñ wt Ithamars familie achte. Eñ hy ordineerde dat een familie Gode soude dienen acht dagen lanc / vanden eenen Sabboth dach totten naesten Sabboth dach. Eñ aldus werde daer een lotinghe ghedaen van alle die familien in die teghenwoordicheyt van Dauid eñ Abiathar/ eñ Sadoc des ouerste priesters/ eñ alle der princen. Eñ wiēs lot eerst wt quam werde voor deerste familie beschreuē/ eñ na dese die tweede/ eñ so voort aen tot die vierentwintichste familie/ welcke bedeylinghe duert noch tot op den dach van heden. Dat ghesiachte van Leui heeft hy deselfsyer oock bedeylt in vierentwintich deelen/ eñ daer af oock een lotinge gemaeckt / eñ dese hielen oock elck eenen dienst van acht daghen ghelyck die priesters. Maer die meeste eere werde ghedaen den ghenen die van Mopses ghesiachte waren/ want hy maecte die bewaerders van Gods schatten/ eñ der giften die die coninghen plegen Gode te offeren.

✳ Hy ordineerde oock dat het gheheel ghesiachte van Leui eñ die priesters elck by zyn gebuerten souden nacht eñ dach haer becommeren metten dienste Gods/ alst voort yts van Mopse beuolē was. Daer naer heeft hy alle die hepden der rupteren in twaelf deelen oft benden gedeylt/ stellende ouer henlieden capitepnen ouer duysent mannen/ eñ and ouer hondert mannen/ eñ ander rotmeesters ouer thien. Eñ elck deel hadde vierentwintich duysent mannē/ willende dat elcke bende een bysonder heel maent soude blyuen ontrent des coninckx Salomons hof met haren opper capitepnen eñ onder capitepnen/ eñ elcken deele heeft hy zynen opper veltheere bewesen/ eenigen goeden eñ rechtueerdigen man. Oock heeft hy regimentmeesters ghemaert ouer die schatten/ dorpen ende ackerlanden/ ende ouer die ackerlieden eñ groot vee/ stellende daer herders toe/ die my niet en staen elck bysonder te noemen. Als hy dan alle dese dingen (so wy gesept hebben) gheordineert hadde/ soo heeft hy die regimentmeesters vanden Hebreeusschen eñ die princen metten capitepnen die hy gestelt hadde ouer die benden van zynē hepre / te samen doen vergaderen/ met oock alle die beuel hadden ouer alle des coninckx saken eñ goeden/ welcke menichte hy wt een hooghe sidtstede aldus heeft aengesproken. Ghy broeders eñ goede mannē/ ic wil dat ghy weet dat ick gheordineert hebbende dē tempel te maken/ veel gouts eñ siluers vergadert hebbe/ tot hondert duysent tal entē toe. Maer God selue heeft my dit door den prophect Nathan verbodē/ om dat ick van die oorloghe die ick om vlieder vryheyt ghevoert hebbe/ myn rechte hant ontsupuert hebbe met onser vpanden bloet. Dus heeft hy beuolē dat myn sone die na my coninck soude wesen / hē eenen tēpel soude timmeren. Hierom wāt ghy nu wel weet hoe wel dat onse voorua/ders Jacobs sonen twaelf waren/ dat Judas noch tās die ouerste heerlyckheyt onder henlieden creech. Eñ hoe dat Godt het coninckryck my gegeuen heeft hoe wel ick ses broeders hadde/ die hy achter ghestelt heeft / nochtans en heefter niemant van desen dit qualyck oft onweerdelyc genomen. Also begeer ick ooc (aengesien dat Salomon die heerschappie gecregē heeft) dat myn ander kinderen noch tegen hem noch onder malcanderen en sullen mupten oft twistich wesen/ maer wel wetende dat dese sone van Godt ghecoren is / sullen haer willichlyck onder zyn heerschappie houden / want aengesien dattet reden is dat men oock vreēde heeren verdraghe (alst Gode alsoo belieft) hoe veel te meer moeten sy haer van haren broeder verblyden/ eñ hem vriendt ende gonstich wesen ghelyck oft sy der selver eeren deelachtich waren. Want ick en begheer voorwaer gheen dinck so seere/ dan dat Gods beloften moghen volbracht werdē/ eñ dat die veel-

de die desen lande toecomende is onder Salomons coninckrijck/terstont mach daer gheheel ouer comē/ ende altijt daer in blijuen/dwelck sonder twijfel also gheschieden sal/ende alle dinghen sullen te rechte vergaen/ist dat ghy mijn lieue sone een behoeder eñ bewaerder blijft der godturuchtichepdt / ende der rechtueerdichept/ ende van onser vaderen wetten. Maer anders ist dat die niet ghehouden en werdē/ so en doetdy niet dan teghenspoet verwachten.

✕ Als hy dese redenen volepndt hadde/so heeft hy int aensien van alle den volcke Salomoni gegeuen het bewoip eñ dexemplier vanden tempel / daer die fundamenten eñ die onderste eñ nederste cameren met haren ghetale / grootte/ eñ wijdde gheteeckent waren. Daer na beschreef hy ooc van wat gewichte alle die vaten so wel gulden als silueren soudē moeten gemaect werden/vermanende hem dat hy hier toe zijn witerste neerstichept dede/ende daer toe ooch die princen eñ geslachte der Leuiten dat sy hē wildē helpen/om dat hy eens deels om zijn ionckhept die noch niet rijp ghenoech en was/ ende daer toe ooch om dat hy van Gode ghecoren was / soo wel om coninck te zijne als om den tempel te maken / welcke timmeragie niet seer swaer zijn en soude/midts dat die materie van hē van te voren nv vergadert was/ eñ berept/in veel talenten gouts eñ siluers/ ende in balcken/in menichte vantimmerlieden/eñ metsers/ in smaragden/eñ ander alderlep costelijcke gesteenten. Ten laetsten sepde hy dat hy hier toe wt zijnen eyghenen coninex schat noch dry dupsent talenten vanden alder puerstē goude gaf/om die binnenste heylichste plaetse des tempels te vercieren / eñ om Godts waghen/welck waren twee cherubinnē die op darcke moestē staen/eñ die ouerdecken. Als Dauid dan zijn redene volepndt hadde/ soo is daer nae gevolcht eē groote vrolijchept eñ goetwillichept der Princen ende priesteren/eñ des ghesslachts van Leui/die elck van haren eyghen goede hier toe ooc gauen/eñ noch veel groote dinghen mildelijc eñ grootmoedelijck beloefden. Want sy presenteerden daer / dat sy gheuen souden vijf dupsent talenten goudts/en thien dupsent staters/ met thien dupsent talenten siluers/ende daer toe noch veel dupsenden psers / ende wie eenighen costelijcken steen hadde/ die bracht dien/eñ leuerden om te leggen in des heeren schatten/welc te bewaren hadde een vā Mopses oiren Jalus ghenoemt. Dit dinck heeft alle den volcke seer genoechlijck gheweest / ende aldermeest Dauid siende dat die princen eñ priesters so bereedt eñ mildt hier toe waren/waerom hy met lupder stēmen God gheloeft heeft/ noemende hem den vader eñ schepper vā alle die gheheel werelt/eñ een maker van alle menschelijcke eñ goddelijcke dinghen/eñ dē regeerder eñ beschermer der Hebreeusscher / eñ van haerlieder weluaert eñ coninckrijc /dwelck hem vā Gode beuolen was. Hier na heeft Dauid den volcke alle goet ghewenscht/ eñ bysonder sinen sonē eenen goeden rechtueerdighen sin met alle deughden verciert/gebiedende dat het volck Gode ooc souden louen eñ dancken / die welcke ter aerden vallende/ hebben Godt aengebeden. Daer na keerden sy haer alle tot Dauid/hem danckende van alle tgoet dat sy vercregen hadden binnen den tijde van zijnē rijcke. Op den dach daer na hebben sy van nieus sacrificie gedaen/waer toe in heelen brantoffer geoffert werden dupsent calueren/eñ dupsent rammē/ende dupsent lammeren. Eñ tot die vreedtsamighe offerandē werden noch veel dupsent cleyn vee ghedoodt. Eñ dien geheelen dach heeft die coninc met alle dē volcke groote feeste gehouden. Eñ Salomō werde wederom gesalft/eñ wettich coninck openbaerlijc ghemaect. Desghelijex werde Sadoc ooch ouerste priester gemaect van die gheheel menichte. Als Salomō dan in des coninex huys ghelept was / ende in zijns vaders throon gheset/soo hebben sy hem van dien dach voortaen ghehoorsaem gheweest.

✕ Hoe Dauid sterf/eñ hoe vele hy zijnen sone tot des tempels timmeringhe achterliet. Cap.x.

EEn luttel daer als Dauid tot zijn ouderdom ooc een siecte creech/eñ sach dat hem die doot nakende was/so heeft hy Salomonem tot hem gheroepē/ ende dien aldus aenghesproken. Mijn lieue sone/ siet ick gaen wech door Godts voorsienichept / tot mijns vaders/ende neme aen den wech die gemeyn is alle den genen die nu zijn oft namaels wesen sullen/inden welcken ick niet en sal moghen wederom keeren/oft wederom besien wat in dit leuē geschiet oft ghedaen wert. Daerom die wyle dat ick noch leue/ende by die doot ben/so vermane ic v wederom/ eñ noch eens hertelijck tselue dat ick v te voren gheraden hebbe/dat ghy wilt rechtueerdich wesen tegē v onderlaten / ende godturuchtich te Gode waerts die v in dit rijc gestelt ende eerlijck gemaeckt heeft/ eñ dat ghy zijn gheboden eñ wetten onderhout/die hy ons door Mopsen nedergheslonden heeft. Ende wacht v dat ghy noch wt gonste / oft om pemanden te behagen/oft door gierichept/oft eenigen anderen lust oft beweghen vs herten v niet en laet keeren oft trecke om die wetten te laten oft verachten/ wāt ghy en sult geenssins Gods gratie mogen behoudē/ tē sy dat ghy zijn wettē hout/anders sal hy zijn voorsienichept vā v keeren. Maer ist dat ghy v te hen waerts keert alsoot behoort eñ sulc als wy begeerē/ so sulcy makē dat het coninexrijc in onse familie blijuē sal/eñ datter anders gheē hups dā het onse en sal die heerschappie crygē ouer die Hebreeusscher. Wilt ooc gedachtich wesen Joabs doot hz / die wt nijdicheyt twee goede rechtueerdige capitepnē ghedoodt heeft/te weten/Abner Ners sone / eñ Amasam Jethrams sone/eñ ghy sult hē straffen na v goet duncken/want tot noch toe is hy die punitie ontgaē/wāt hy machtiger was door der rupteren gonste dan ic. Ick beuele v ooc Gerzellai des Galaaditers kinderē die ghy ter liefden van my sult in alle eeren eñ vriētschap houden/eñ niet denckē dat ghy haer deseweldaet gheeft/maer dat ghy haer die wederom betaelt voor die weldaden eñ dienstē die haer vader my seer mildelijck bewees eñ dede doen ick ballinck eñ verdreuen was/waer door hy ons ghemaeckt heeft zijn schuldenaers. Voorts als ghy eenige redelycke oorsake gheuonden hebt/so sulcy ooch straffen Semei/ Gere sone den Geniamiter / die my (doen ick verjaecht was) met veel smadelike woordē beschimpte. Als hy desedingen zijnen sone beuolen hadde vandē gemeynen staet/eñ van zijn vrienden/eñ vanden ghenen die hy wilde ghestraft hebben/heeft hy zijnē gheelt gegeuen doen hy lxx. iaren lanck geleeft hadde/eñ na dat hy ghereghneert hadde te Hebron ouer tgheslachte van Juda seuen iaren eñ ses maenden/ eñ te Jerusalē coninck hadde gheweest vā tgheheel lant van Israhel xxxij. iaren/een ouer goet man/eñ met alle duechden begaeft/als een coninc die so veel volckē weluaert moeste besorghen/ behoorde te hebben. Want hy was sterck bouē alle andere/ eñ in die strijdē die hy voor zijn onderlaten aen nā stelde hy hē deerste tegen die periculen/door zijn exempel zijn rupters verweckende om heerlike feyten te doē/niet als eē heere na zijn macht zijn onderlatē dwingende

te doen haren dienst. Hy was ooc wtnemende wijs int radē/seer wel beuroedende wat nv ter tijt/ ende wat in toecomende tijden profiteljck was. Daer toe was hy matich/saechtmoedich / goedertieren tot de allendighe/rechtueerdich / beleeft/welck pmmer die principaelste deughden der coningen zijn. Eñ in soo groote machtichept en ginc hy nemmermeer af van die rechtueerdichept / dan alleen aengaende Vrias hupsvrouwe. Oock heeft hy zijnen erfgenaē so veel rijcdommen achtergelaten als nopt coninc der Hebreeusscher ofte van andere natien dede. Eñ zijn sone Salomon heeft hem begrauē te Jerusalē / seer eerlijc: want buyten die gewoonlike dienſten diemē in der coningē begrauingen doet/heeft hy in zijn graf ooc ghelept groote rijcdommen / welcker groothept men mach dencken wt het ghene dat wy segghen sullen. Want na derthienhondert iaren als Hyrcanus d'ouerste priester van Antiocho die goedertierē ghenaemt was bestreden werde / eñ hy hem wilde gelt geuen dat hy zijn hepr soude op trecken / eñ dat beleg op breken : eñ hy dat ghelt nerghers anders crijgen en mochte/so dede hy open een camerken vā Dauids graf/nemende daer wt dry dupsent talentē gelts/waer af hy een deel Antiocho ghetelt heeft/alsso hemselven verlossende wt het perikel van tbeleghe/alsso wy elders te kennen hebben gegeuen. Eñ wederom veel iaren daer na/heeft Herodes noch eē ander camerken open gedaē / eñ daer een groot gelt wt ghenomen / maer tot die kisten daer der coningē asschen inne laghen/en quam gheen van dese twee/ want die waren met een sonderlinghe conste alsoo onder d'aerde bedect dat die niet te vinden en warē vanden ghenen die int graf quamen. Maer laet dit nv ghenoech wesen dat wy hier af ghesept hebben.

✠ Hier eyndt den seuensten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

¶ Hier begint die tafel des achtstē boeckx vander Joden oude ghelchiedenissen.

HOe Salomon als hy tconincrijck vercregē hadde die vpanden verlaecht heeft. Cap. j.

Van Salomons wijsheyt/voorsienichept/eñ rijchept/eñ hoe hy deerste was die te Jerusalem den tēpel maecte. Cap. ij.

Hoe na Salomons doot het volc af viel eñ scheyde van Roboam zijnen sone/ makende Jeroboā coninck ouer thien ghesslachten. Cap. iij.

Hoe Selac die coninck van Egypten Jerusalem wan / eñ der stadt rijckdommen in Egipten wech droech. Cap. iiij.

Hoe Hieroboam een oorloghe opstelde teghen Abiam Roboams sone/eñ hoe hy daer die nederlaghe hadde. Eñ hoe Basa Hieroboams geslachte vernielde/eñ selue het rijck creech. Cap. v.

Hoe die Moriānen met een hepr in die heerlyckheyt van Jerusalem met ghewelt quamen ten tyde vā Asa/eñ hoe haer hepr verslagen werde. Cap. vi.

Hoe ouer die Israeliten ghеregneert hebbē Zamri/ende na desen Amri/ende dees soone Achab/ nae dat tgeslachte van Basa heel vernielt was. Ca. vij.

Hoe Adad die coninck van Syrien tweemael teghen Achab ghestreden heeft/eñ verwonnen is geweest. Cap. viij.

Van Josaphat den Coninck van Israel. Cap. ix.

Hoe die coninck Achab van den Syriers die hy bestreedt in den stryt ghedoot werde. Cap. x.

✠ Hier eyndt die tafel des achtsten boeckx.

¶ Hier beghint het achtste boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✠ Hoe Salomon als hy het coninckrijc vercregen hadde/die vpanden verlaecht heeft. Cap. j.

VAn Dauid eñ van zijn deucht/ eñ hoe veel goets hy sinē volcke gedaē heeft / eñ hoe hy van ouderdom gestoruen is na dat hy veel oorlogen geluckichlijc ghevoert hadde/hebben wy inden naelt voorgaenden boeck verclaert. Voorts daer na dat Salomon zijn sone noch ionc vā iaren coninc ghewordē was na zijns vaders wille / eñ hy door Godts ordinancie in zijnen stoel geseten was/so heeft alle twolc (allmen plach den nieuwen coninghen te doene) hē gelue eñ eewige weelde geboden in alle dingē/ eñ eē langhe ouderdom na dat hy tconinckrijc wel bedīet hadde. Maer Adonias die oock binnē zijns vaders leuē gearbeyt hadde om het coninckrijc te crijgen / is gegaē tot des coninck moedr haer minnelijc groetende. Eñ als si hē geuraecht hadde oft hy daer gecomē was om pet daer sy hē in helpen mochte/eñ si hē alle dinc goedertierlijc beloefde / soo heeft hy begonst te seggē/hoe si wel wiste dat het coninckrijc / so wel om twoordeel van zijn ouderdō / als om het consent des volcks hē toebehoorde/ maer wāt Gode belieft hadde dit te geuen haren sone Salomō so leedt hy geerne zijn heerschappie / eñ was te vreden met zijn teghenwoordighe conditie eñ state. Daer nae badt hy haer dat sy wilde zijnen broedr bidden/ eñ hem daer toe radē dat hy met zijnen oorloue eñ consent mocht tot een hupsvrouwe hebben Abisac die by sinen vader plach te slapen/wāt sy was noch maghet/midts dat zijn vadr van ouderdom haer niet en hadde connen bekennen. Bethsabee heeft haer hulpe toegheseyt in dese sake/geuende hem goede hope vā desen houwelijck/so wel om dat die coninc wt hē seluē zijnen broeder begheerde liefde te toonē / als oock om dat zijn moeder daerō bidden soude / eñ aldus heeft si hē laten gaen met volle hope. Eñ terstont is si tot haren sone gegaen/om met hē te spreken van tghene dat si Adonias begeerte beloeft hadde. Als die coninc haer dan tegen ghecomen was/ eñ haer omhelsende ontfangē hadde / so werde sy gelept in des coninckx slaepcamer daer doen des coninck setel was/ so sadt hy neder/gebiedende datmē zijnder moeder eenē anderen setel setten soude aen zijn rechte side. Doen sy geseten was/ so seyde sy. Ick bidde v sone om een gracie/begheerende dat ghy my die consenteren wilt/eñ my niet bedroeuē met v weygeringe. Hy antwoorde dat sy gebode wat sy wilde/ wāt het recht eñ goddelijc was alle dingē zijnder moeder te consenteren / waerom sy niet en behoorde alsulcke voorspraake te makē/recht oft si sorchde dat hyt haer weygerē soude/maer si behoorde seker hope te hebben te vercrijgē wat sy begeerde. Doē badt sy dat hy wilde die maghet Abisac Adonie zijnen broeder ten houwelijc geuen. Maer die Coninc vergramt wesende heeft zijn moeder gelaten/ seggende dat Adonias noch meerder dingen op handen hadde/eñ dat hem verwonderde dat sy metter seluer moeptē niet en begheerde/dat hy hē het coninckryck ouer gaue/ midts dat hy ouder van gheboorten was/aengesien dat sy voor hem begheerde Abisacr houwelyck/ want hy hadde Joab den opper veldtheere met hem/ende Abiathar den Prieſter. Ende terstondt heeft Salomon tot hem doen halen Banaiam den capi-

capitepn zijnder lijfknechten/ beuelende hem dat hy Adoniam soude dooden. Daer na heeft hy Abiathar den priester tot hem gheroepen seggende. Die arbeyden die ghy voor mijnen vader ghedaen hebt/ eñ by sonder dat ghy die arcke met hem verdragē hebt/ verlossen v vander doot. Maer dit sal v pene wesen om dat ghy Adonias partye geuolcht hebt/ dat ghy hier niet en sult blijuen/ noch meer voor mijn oogen comen/ maer gaet wech in v stadt daer ghy geboren zijt/ eñ leeft daer opt doip/ eñ leeft daer totter doodt toe/ aengesien dat ghy sulcke dingen mis daen hebt/ waerō ghy onweerdich zijt in state vā eerē te zijne. Om dese sake is doē die priesterlike eere genomē vā Ithamars huys/ gheliick God te voē gesept hadde Heli Abiathars grootvader/ eñ het is ouergestelt in Phinees huys tot Sadoc. Maer tē tijde dz het oueste priesterschap in Ithamars huys was/ na Heli dē eersten ouersten priester vā die familie/ so hebbē wt Phinees geslacht dese een ghemeyn slecht leuen gelept/ Sonias Josephi des ouersten priesters sone/ eñ Sonias sone Joathā/ daer nae Joathās sone Mareoth/ eñ daer nae Mareoths sone Aroph/ eñ daer na Arophs sone Acitob/ wiens sone was Sadoc/ die deerste ouerste priester gemaect werde doen Dauid regneerde. Maer als Joab douerste capitepn gehoort hadde van Adonias doodt/ is hy seer veruaert geweest/ want hy hadde Adonias vrientschap meer ghehouden dan des coninc vrienschap/ eñ daerom niet sonder redenen quaet vermoeden hebbende/ is hy geulucht totten outaer/ mepnende daer vryheyt te crijgen/ om des coninc bekēde goduruchtichept. Maer doen den coninck van Joab ghebootschapt was/ so heeft hy Banaiam wt gheseonden om hem te dagen eñ te beroepen voor zijnen rechterstoel/ om daer zijn sake te verantwoorden. Maer Joab seyde dat hy die heylighe plaetse niet en soude laten/ maer daer lieuer dan elders sterue. Als die Coninck dese antwoorde door Banaiam ontfanghen hadde/ so heeft hy hem beuolen dat hy hem daer het hooft afsloeghe/ soo hy wilde/ ende dat Joab dese pene lijden soude voor die twee capitepnen die hy teghen alle recht ende behoorte doodtgheslaken hadde/ maer datmē zijn lichaem begroeue/ op dat zijn sonden op zijn nacomers oft oiren comen mochten/ eñ die Coninck ende zijn vader mochten ontschuldicht blijuen aengaēde dese doot van Joab. Als Banaias dan dit gebot volbracht hadde/ so werde hy in stede vā Joab oppervelheere van alle den heyren. Ende daer na als Abiathar afgheslelt was van douerste priesterschap/ so heeft die coninck gewilt dat Sadoc alleē het ouerste priesterscap soude behoudē. Maer Semei heeft hy beuolen een huys te maken binnen Jerusalem/ eñ aldaer by hem seluen blijuen/ verbiedende hem ouer die beke van Cedron te gane/ oft by also hy anders dede so soude hy zijn hooft verliesen. Voorts oock niet te vreden wesende met dit dreygement ende verbot/ heeft hy den seluen mensch by eede verbonden het selue ghebot te houden. Maer Semei heeft openlijck gheseyt dat hem dit ghebodt des coninc seer aenghenaem was/ ende als hy ghesworen hadde te doene het ghene dat hem beuolen was/ heeft hy zijn stadt ghelaten/ eñ bleef woonēde te Jerusalem. Alst dan drij iaren ouerleden was/ ende Semei ghehoort hadde datter twee van zijnen vluchtighen knechten te Geth woonden/ is hy derwaerts gherepst om die wederom te halen. Maer als die coninck dit ghehoort hadde dat hy met die knechten van daer wederom ghecomen was/ heeft hy qualijck ghenomen dat hy niet alleen en hadde ouertreden zijn ghebot/ maer ooc Gods eedt gebroken. Dus heeft hy hem terstondt doen halen/ eñ seyde. En hebdy niet ghesworen dat ghy nemmermeer verlaten en soudt/ ende dat ghy wt deser stadt nemmermeer en soudt gaen tot een ander? Ghy en sult die pene vander eedtbreckinge niet ontgaen/ o alder quaetste man/ maer ghy sult ooc betalen met lijdē tghene dat ghy in voortijdē door sijtighe hooueerdichept tegen mijnē vader in zijn allende grootelijc misdaen hebt/ op dat ghy weten moecht dat die misdadighe niet en winnen/ al ist dat sy ooc terstondt nae haer misdaet niet ghestraft en werden. Maer door alle den tijdt dat sy haer laten duncken vry te zijne/ midts dat sy niet ghestraft en werden/ so wert haer pene eñ wrake vermeerdert die sy lange te voren verdient hebben. Eñ aldus heeft Banaias door des coninc ghebodt Semei doorghellaghen.

✕ Maer als Salomons vpandē nv al wech waren/ eñ zijn coninckrijck vast gemaeckt was/ so heeft hy Pharao des coninckx van Egipten dochter ten houwelijck ghenomen. Daer na heeft hy die vesten van Jerusalem vernieut/ die veel stercker eñ meerder makende dan sy te voren waren. Voorts bediende hy dē staet der gemeyntē in eenen ouergrooten vrede eñ ruste/ gheen beledt hebbende van zijn ionckheyt/ om dies te min die rechtueerdichept te oeffenen/ oft Godts wetten te houden/ oft die geboden die hy van zijnen vader ontfanghen hadde doē hy sterk te volbrenghen/ maer als oft hy oudt van iaren hadde gheweest/ ende van ryper wijsheyt/ soo beschickte hy alle dinghen seer wijselijck. Cap. ij. 3. Reg. 3.

✕ Van Salomons wijsheyt/ voorsienichept/ ende rijcheyt/ eñ hoe hy deerste was die te Jerusalem dē tempel maecte. Cap. ij.

NA desen heuet Salomon goet ghedocht na Hebron te reysen/ ende daer op den metalen outaer sacrificie doen/ den welcken Moyses gemaect hadde. Ende daer heeft hy dupsent heelbrantofferē Gode van hemelrijck gheoffert/ welcke eere Gode seer aenghenaem was. Want op den seluen nacht heeft hy hem gheopenbaert in zijnen droom/ ghebiedende hem te eyschen wat giften dat hy wilde hebben voor dese godtsdienstichept. Salomō heeft dalder schoonste ende meeste begheert/ dwelck Godt gheerne gheeft/ ende den menschen dalder nutste is. Want hy en begheerde goudt noch silver/ oft ander dierghelijcke rijckdommen/ als eenionck man/ wāt dese dinghen duncken den ghemeynen menschen dalder begheerlijckste ende dalder weerdichste die Gods milthept geuen mach. Maer hy seyde. Heere gheeft my eenen goedē sin/ eñ een goet verstant/ op dat ick dese ontfanghen hebbende dit volc mach warachtelijck ende rechtueerdelijck oordeelen ende regeren. God behaghen hebbende in dese bede heeft hem ooc ander dinghen die hy niet begeert en hadde beloeft daer toe te gheuen/ te weten/ rijckdommen/ eñ glorie/ maer voor allsulck verstant eñ wijshept als voor dien tijdt nopt Coninck oft ghemeyn man ghehadt en hadde. Daer toe soude hy het Coninckrijc in zijn familie houden door veel geslachtē/ by alsoo hy altijt rechtueerdich bleef/ ende Gode in alles onderdanich/ wandelēde in zijns vaders spoore/ zijn principaelste deuchden nae volghende. Als Salomon dese dinghen van Gode ghehoort hadde/ is terstont wt zijn bedde op ghestaen/ ende God aēbiddende wederom nae Jerusalem ghegaen/ daer hy ooc voor het tabernakel seer veel slachofferanden ghedoot heeft/ gheuende alle zijnen volcke eenē heerlycken maeltyt. Die bybeleyt dz hy ghinck in Babaon.

✠ Binnen dese selue daghen is voor hem comen een twistighe sake / seer doncker/ waer af het eynde ock quaet om vinden was. Ende hoedanich desen twist was/ dunct my nootelijc te verhalē/ op dat die ghene die dit lesen sullen/ mogē verstaen hoe swaer dat was daer een recht vonnis af te gheuen. Ock om dat hy na dit exempel van des coninc subtijlhz mede leeren scherp ondersoec doen/ als eenige sulcke saken by auontueren voor comen. Daer quamen twee ghemeyn oneerbaer vrouwen tot hem / waer af die eene die onrecht scheen te lijdē heeft aldus begonst. O coninck ick eñ dese vrouwe woonden in een camer. Eñ het ghebeurde dat wy beyde op eenē dach eñ op een vre knechtkens baerden. Na dē derden dach heeft dese vropwe haer kint by haer liggē de al slapende versmacht/ die welcke heeft myn kint wt mijnen schoot genomē / leggēde in mijnē schoot haer doodt kint die wyle dat ick sliep. Alst begonst dach te werden / eñ ick mijnen kinde wilde die mā me geuen/ so en vant ick myn kint niet/ maer ic sach dat deser vrouwen doot kindt by my lach/ dwelc ick door seer seker teeckenen bevonden hebbe. Hierom aengesien dat ic myn kint vā haer wederō eyschē de niet gecregē en hebbe/ so bē ic heere tot uwer hulpen geuloden/ want om dat wy alleen waren ende daer niemant en is die haer van haer logen straffen mach/ so wey ghert sy my het myne wederom te geuen. Doen vraechde die coninc van dander vrouwe oft sy pet hadde te seggen tegen daentichte vā deser. Die welcke heeft geloochent dat sy dit gedaē hadde/ eñ seyde voorwaer dat het leuende kindt haer was/ eñ dat der ander vrouwē kint doot was / so en wasser niemant die vinden conde watmen hier af behoorde te oordeelen / maer sy waren alle als in een seer doncker sake half blint. Maer die coninck alleē heeft eenen sulckē raet verdacht. Hy dede beyde die kinderen voor hem brengen/ so wel het leuende alst doode. Daer na riep hy een van zijnē lijfknechten/ ghebiedende hem dat hy zijn sweert wt trocke/ ende beyde die kinderen cloue/ elck in twee stuckē/ op dat elcke vrouwe een helft mocht hebben/ so wel vā dleuende kint als van doode. Dit vonnis heeft alle het volck al swijgēde mispresen/ eñ voor kinderachtich/ eñ onwijs gehouden. Maer doen die warachtige moeder riep biddēde datmen also niet doen en soude/ maer datmen lieuer der ander vrouwē het leuēde kint gaue / want haer ghenoech ware dat zijt saghe leuen / hoe wel dat ghehouden werde voor eender ander kint: maer die andere bereet was om vā eens anders rouwe eñ pijne wreede ghenoechte te nemen/ so heeft die coninck gemerct dat dese laetste wonden niet verliert oft gheuepst en waren/ geuēde met een vonnis het leuende kint der vrouwē die so iammerlijc gheroepen hadde/ want dese warachtelijck die moeder was. Maer der anders archept heeft hy gedoemt dat sy haer kint verdoruen eñ gedoot hadde/ eñ haerder vrien dinnen kint ock wilde dooden. Dit dochte den volcke een merckelijck bewijs vā des coninc voorsienichept eñ wijshept. Eñ van dien dach voort aen hebben sy hem onderdaen geweest als eenen die een goddelijc verstant hadde.

Die bybel sept dz hy het leuēde kint alleē geboot te sniden. 2. Reg. 3.

✠ Salomon hadde ock ouer alle zijn ryck dese prouoosten eñ capitepnen. Want ouer die bysonder heerlijchept van Bethlehem die begreep het deel vā Ephrems ghesiachte was prouoost Hur. Maer het landtschap daer Dora in gheleghen zijn/ eñ die contrepe by die zee gelegen/ was onder Aminadabs regiment/ die Salomōs behoude sone was. Het groot velt oft plat landt was onder Ganaia/ Achils sone/ tot wiens regimente ock gheschiet was het landtschap dat totter Jordanen toe gaet. Dlant van Galaad eñ Gaula totten berch Lybanus toe/ eñ tsestich groote eñ seer sterche steden daer in gelegen regeerde Gabaris. Achinadab was president ouer gheheel Galileen tot Sidon toe/ die ooc tot een hupsvrouwe hadde Salomons dochtere Basemath ghenoempt. Maer dat lant aen die zee ghelegen ontrent Arren/ regeerde Bana. Saphat regeerde dē berch Itaburium/ eñ den Carmeel berch/ eñ tgheheel neder Galileen. Subee was dlant van Beniamin bevolen. Thabar hadde onder hem dlantschap ouer die Jordane gheleghen/ eñ bouen alle dese presidenten was noch een prince gheskelt. Eñ der Hebreeuscher dingen zijn wonderlijcken seer te dier tijdt verbetert eñ vermeerdert / desghelijckr ock des gheslachts van Juda/ midts dat het volc hem keerde tot der landen bouwinghe/ want aenghesien dat sy vrede vercregē hadden/ eñ van geen oorlooschē werringe verstropt oft becommert en waren/ eñ daer toe ock gebrupcten gantsche vryheyt die sy seer begheerden/ so waren sy daer toe meest ghenepcht / dat elck zijn goet mocht vermeerderē eñ verbeteren. Die conine hadde noch anō presidenten die der Syriers eñ der ander grouer Heydenen landen die tu sschē den vloet Euphrates eñ Egypten woonden/ regeerden/ vergaderende die tribupten van die. Dese vreēde Barbaren gauen tot des coninc daghelijcxschē cost dertich chorus maten bloeme van terwen/ ende tsestich chorus maten meels/ tlien ghemeste runderen/ ende twintich ghewepde runderen / ende hondert vette lammeren/ sonder het geuanghen wiltbraet/ vā herten/ ende buffelen/ eñ sonder die voghelen ende visschen. Hy hadde ock soo groote menichte van wagenen/ datter ghetelt werden veertich dupsent cribben/ daer die treck peerden aen gheuoedt waren/ eñ sonder dese hadde hy noch twaelf dupsent rijdpeerden/ waer af die helft te Jerusalem binnen was by den coninc / ende dander woonden verstropt in des coninckr dorpen/ ende lanthupsen. Ende die dat regiment van des coninc costen hadden/ die leuerden ock het ghene dat den peerden van noode was/ dat derwaerts voerende daer die coninck woonde. Eñ die wijshept ende voorsienichept die Salomon van Gode ontfanghen hadde was soo groot/ dat hy alle die voorleden oude wijse mannen te bouen ghinck. Ock verre te bouen gaende die Egyptenaren die voor dalder wijste ghehouden werden. Hy ginc ooc te bouen die mannen die doen by den Hebreeuschen voor dalder wijste ghehouden werden / welcker naemen ick niet verswijghen en sal / wandt het waren dese/ Ethan/ Eman / Chalcol / Dordan/ Mahols sonen. Hy heeft ock ghedicht meer dan vijf dupsent boecken van sanghen ende liedekens/ eñ drp dupsent boecken van doncker spraken / ende gelijckenissen. Want elcker natueren van spruyten heeft hy zijn ghelijckenisse ghegeuen/ van der hysopen totten cederboom toe. Tselue dede hy ock vanden clepnen vee/ eñ ander dieren der aerden/ die zee/ eñ der voghelen in die locht / want hy kende die natuere vā alle dese/ eñ hy heuet al onderlocht / eñ alle dese dingen wijsselijc gedisputeert/ thoonēde dat hy volcomen kennisse van deser bysonder conditien hadde. Hy hadde ock van God een conste oft kennisse gecregen van sulcke dinghen die tot der menschen profyt oft genesinghe dienende zijn/ eñ crachtich tegen die dupuelen. Wāt hy heeft seker besweringhē gemaect/ daer die siecten mede verdreuen werden/ ende hy heeft manieren van besweringe achter gelaten

3. Reg. 4. Die bybel sept dat hy. 5. duysent liedekens maecte oft veerstē/ eñ drp duysent parabolen.

Dat dier volcht en sept die scriftuere nergens: maer

Wter Joden leeringe genomen en̄ niet wel gheloouelijck.

laten in ghelchrifte daer die dupuels alſo af wijchen eñ verdrieuen werden/dat hy voortaen niet meer en dorren wederom comen. Eñ deſe maniere van gheneſen blijft tot noch toe: Want ick heb eenen geſiē die Eleazarus hiet/ die in die tegenwoordichept vā Veſpaſiano/eñ zijnder ſonen/der hooftmannen eñ der ander ruyteren vele beſeten menſchē heel ghenas. Eñ die maniere van gheneſen was deſe. Hy hiel aen des beſeten menſchen naſe eenen rinck/onder welcr ſeghel was beſloten een wortel die van Salomon ghethoont was/ende door den rueck van deſer wortelen werde die dupuel door den nuſe wtgetrocken. Eñ als die menſch terſtont neder gheualle was / ſoo beſwoer hy dien dupuel dat hy niet meer wederom en quame/ makende dan mencie vā Salomon/leſende oock ſommighe veerſkens van hem gemaect. Deſe Eleazarus willende voorts thoonen den ghenen die daer tegēwoordich waren die cracht vā zijnē conſtē/ ſtelde niet verre vā daer eenē croes oft een becken vol waters / eñ hy gheboot den dupuel als hy wt den menſch ghinghe dat hy deſe ſoude omwerpen eñ alſo den ghenen diet aenſagen eē teeken geuen dat hy den menſch verlaten hadde. Als dat geſchiede/ſo en twijfelde niemant hoe groot dat Salomons cōſte eñ wijſheyt geweeſt hadde. Waerom my oock gelult heeft dit te vertellen om dat eenen peghelycken dees conincx wtnemende natuere kenlijc ſoude weſen / eñ hoe ſeer hy van Gode ghemint was eñ dalder excellenſte was in alle manieren van deuchden ende gauen.

3. Regū 5. ✶ Voorts als der Tyriers coninc Hyram gehoort hadde dat Salomon na zijnen vader int coninckrijck ghecomen was/is hy ſeer blijde geweeſt. Want hy hadde Dauids vrient gheweeſt. Hierom dede hy hē groeten met ſeker legaten hem gheluck biedende. Door welcke legaten Salomon aen hem gheſchreuen heeft hy na in deſer manieren.

✶ Salomon den coninck Hyram. Weet dat mijn vader voor hē ghenomen hebbende Gode eenē tempel te maken/met veel oorlogen beledt is gheweeſt. Want hy en hiel niet eer op van zijn vpanden te temmen / tot dat hy die alle hem dede tribupt gheuen. ſMaer ic dancke God voor dē vrede die wy nv hebben. Eñ ick heb geordineert deſe tegenwoordige ledichept eñ ruſte te ghebruycken tot die timmeringe van Godts tempel. Want dat dit van my ſoude ghemaeckt worden heeft Godt te voren mijnen vader geſeyt. Hierom bidde ick v dat ghy ſommighe mannen ſenden wilt met mijnen volcke totte berch Libanus/om daer materie af te houwen/aengeſien dat die Sidoniters deſe conſte beter connen dan ōs lants lieden. Eñ vanden loon die den werckliedē betaelt moet werden / maeck ick v rechter ende ſetter af.

✶ Deſen brief heeft Hyram gheerne ghelesen / eñ Salomoni wederom gheſchreuen aldus.

✶ Die coninck Hyram den coninck Salomoni. Ghedanckt moet Godt weſen dat hy v het rijck wā vaders ghegheuen heeft/die een wijs man zijt/ende met allen deuchden verciert. Dacrom wāt my gheē lieuer dinck gheſchieden en mocht/ſo ſal ic uwē wille ſeer gheerne voldoen. Want alſſer vele eñ groote balcken van Cedren ende Cypreſſen boomen ſullen afgehouwē zijn/ſo ſal ick die met mijnen volcke doē brengen tot aen die zee/eñ den ſelven ſal ick ghebieden deſe in vloten aen een te hechtē / eñ die te ſtierē tot wat plaetſen wā landts dat v believen ſal. Ende van daer moghen die voorts van uwen volcke beſtelt werden tot Jeruſalem toe. Eñ ghy ſult ons hier voor deſe gratie doen / dat ghy ons ſult oorlof geuen om terwe wt uwen lande te voeren/welc wy lieden als in een eylant woonende meeſt van noode hebben. Die copien van deſen brieuē zijn noch dueronde tot hedē toe/ſo wel in onſe als in der Tyriers hyſtorien boecken. Eñ iſt dat yemant begheert deſe dingen ſekerlijcker te wetē/die crighe oorlof vanden ghenen die die ghemeyn ſcriftueren eñ gheſchiedeniſſen bewaren die te beſien/hy ſal beuindē dat die ſchriften ghelijck luyden metten ghenen die vā ons gheſeyt werden: dwelc ic daer om vermane/ op dat die ghene die deſe dinghen leſen/ weten mogen dat wy totter waerheyt niet en verſieren / want wy en ſtellen in onſe hyſtorie niet ſommige dingen die der waerheyt gelijck zijn genoechlijc om hooren/eñ daer na begerende dat die leſer ons ſoude gheloouen ſonder eenich onderſoeck meer daer af te doene/ aengeſien dat in deſe hyſtorie van der waerheyt oft rechtueerdichept te gaen en mach niet weſen ſonē merckelijck miſdaet/waerom zijn wy te vreden dat onſe ſcriften verworpen oft veracht werden by alſoo die ſulck niet en zijn dat die waerheydt daer af mach bethoont werdē met ſeer ſtercke bewijſinge oft ghetuyghenijſſen. Voorts als Salomō den brief ontfangē hadde vā der Tyriers coninc/heeft hy zijn goetherticheyt eñ gedienſtichept ghepreſen. Daer toe heeft hy oock hem ſulcke loon gegeuen als hy verſtaē hadde dat hy begeerde/ſendende hē iaerlijcx twee dupſent corus maten tarwe/eñ ſo veel baden matē olie. Eñ eē bade houdt.lxxij.ſeſter matē/eñ ſo veel wijns heeft hy hem oock geſonden. Eñ wt deſen beginſelē is deſer coninghen vrientſchap gheſproten/die naemaels ſo ſeer vermeerdert werde/dat die ten laeſtē eewelijc vaſt bleef. Salomon heeft oock van zijnen volcke dertich dupſent werckliedē begheert te hebben/wijſelijc die wercken onder die bedeplende/ op dat den arbeyt te min ſoude geuoelt werden. Wāt hy gheboot datter thien dupſent ſoudē hout af houwen int bolch Libanus een heel maent lanck/eñ dat die dan twee ander maendē daer ſouden thuys tuſſchen beyde ruſtē/die wyle dat die ander xx. dupſent haer werck eñ beurte voldaen hadden/alſo dat dien arbeyt eerſt na die vierde maent wederom quā tot deerſte thien dupſent. Ouer alle werckliedē was gheſtelt Adoniā. Sonder deſe waren int ſelue werck die vreēde lieden int lant woonēde die Dauid daer toe gheſchickt hadde die die ſteenen aenbrochten/eñ dander materie tot lxx. dupſent toe/eñ lxxx. dupſent metſerts/eñ deſer meeſters warē dry dupſent C C. Deſen was beuolē groote ſteenē wt te houwē tottē fundamenten des tempels/ die welcke eerſtmael op den berch int vierrantich gheeffent werden/ eñ dan moeſtē ſy die eerſt in die ſtadt brenghē/ dwelck niet alleen gebodē en was deſen binnē landers/maer ooc den werclieden die van Hyram gheſonden waren.

✶ Salomon heeft het maeckſel van deſen tempel begoſt int vierde iaer zijns rijcx/in die tweede maēt die vanden Macedoniers Artemiſiū/ maer vandē Hebreeuſſchen Jar genoemt wert/ vijfhondert eñ negentich iaren na dat die Iſraheliten wt Egipten ghegaen warē M. eñ xx. iaren na dat Abraham wt Meſopotamiē in dlant vā Chananeen vertrac. Eñ na die diluuie xviij. dupſent eñ xl. iarē. Eñ iſt datmē die rekeninge wilt makē vā dat Adā eerſtmael geſchapē was tot die timmeringe des tēpels / ſo ſalmē beuindē dry dupſent een C. eñ twee iarē. Eñ het beghinſel van des tēpels maeckſel quā int xi. iaer van Hyrās rijc/die te Tyrē regneerde/welcke ſtadt geſticht was/twee hōdert eñ veertich iarē eer dē tēpel

Cap. ix. 3. Reg. 6.

ghetimmert werde. Aldus heeft die coninc des tempels fundamenten gheleyt in seer groote diepte der aerden/ van seer stercke steenen/ die tegen alle schade van tyden souden moghen blijuen duerende/ die welcke oock also vast by een gelept eñ ghemetst wesende/ soudē moghē wesen sulc fundamēt dat vandē aerden af soude sterck genoech zijn om alle die timmeragie op te stellen/ eñ door zijn onbeweghelijcke vastichept lichtelijck soude mogen draghen dat ouergroot gestricht van timmeringe met alle zijn costelijc cieraet/ also dat het fundament niet min te verwonderen en was dan tghene dat daer na vanden werclieden opgemaect werde in hoochde/ wydde/ schoōheyt eñ heerlijcheyt. Eñ sy hebben den tempel van beneden totten welfsel toe ghemaect van witte steenen. Die hoochde van deser timmeringhen was vā tsestich cubitus/ eñ die lengde oock van so veel/ maer die breede en was maer van twintich cubitus. Eñ daer bouen was noch een ander timmeringe van der ghelijcke mate/ also dat die gheheel hoochde des tempels quam tot hondert ende twintich cubitus. Eñ het was gekeert tegen oosten. Eñ daer was een ghewelft poortael in des tempels inganck vā twintich cubitus lanck/ na die mate van des tēpels breedde/ thien cubitus breedt/ opgaende tot hondert ende twintich cubitus. Eñ rontsomme den tempel heeft hy ghemaeckt dertich cameren die by malcanderen vast staende onderhielen van bupten des tempels mueren/ eñ sy waren door malcanderen ganckbaer/ eñ elcke camer was lanck xxv. cubitus/ eñ oock soo breedt/ eñ twintich cubitus waren die hooghe. Op dese cameren was noch een ander rye van cameren gemaect/ eñ daer bouen noch andere die alle gheliic waren in ghetale eñ wydde/ also dat sy te samen gewoecht ghelyck waren der onderster timmeragien/ want die ouerste en was rontsom niet betimmert. Eñ alle dese waren met Cedrē hout ouerwelft. Eñ elcke camer hadde haer eygen dac niet comende aēt naeste dack/ dander was van seer lange balcken tsamen ghevoecht/ die van deen syde tot dander syden raecten also dat die mueren daer door als aen een gehecht te stercker eñ vaster souden werden. Onder dese balcken waren gheuesticht seer effen weifselen met gesneden wercke eñ geslagē gout verciert. Die mueren waren oock al om beschudt met berderē vā Cedren houte die met goude ouerdect waren/ also dat alle dingen daer van goude blincten/ eñ die oogē der gheender die daer in quamen verblicte. Eñ die gheheel timmeragie was ghemaect van seer effene steenen/ die so iupst aen malcanderen voechden/ dat die voncteren vandē calcke nauwelyckx ghesien en werden/ also dat vanden genen diet aensagen nerghers geen teecken van eenigen hamer oft andē metsers instrument ghesien en werden/ maer alle die steenen meer aen een ghewassen dan aen een metter conste gevoecht. Voorts heeft die coninc eenē opganck verdacht tot die ouerste plaetse des tempels in deser manieren/ te weten/ hy maeckte eenen windelgraet/ besloten binnen die dickte vanden muer/ want dit deel bouen en hadde gheen groote doze gelijc donderste deel dede/ maer aen die syden waren gelijcke doorkens. Oock hielpen seer totter vastichept die Cedren berderen aen malcanderen voegende/ eñ met dicke ketenen aen malcanderen vast ghemaect. Daer na heeft hy den tempel in twee deelen ghedeylt/ eñ het binnenste van dien heeft hy ghemaeckt van twintich cubitus/ daer niemant in gaen en mochte/ maer dander deel van veertich cubitus groot/ heeft hy gheheylicht tot der priesteren ghebruyck/ eñ inden muer die het binnēste des tempels scheyde van dander deel/ heeft hy doren van Cederen houte ghemaect/ eñ dese waren oock ghesneden eñ vergult/ hāgende daer voze seer constelijcke ghewachte gordinen oft tapijten/ die onderscheydē waren van coleure/ te weten/ van hemels blau syde/ roode purper/ ghelu side/ ende van fijn linen garen/ seer wit eñ sachte. Daer na heeft hy in die binnenste plaetse die aen alle syden xx. cubitus wydt was/ gestelt tot een heylichdom twee Cherubinnen vā louter goude al dichte/ elck vijf cubitus hooghe/ eñ elck van desen hadde twee vloghelen/ vijf cubitus verre wtghestrect/ waerom hy die gestelt heeft niet verre van malcanderen/ also dat den vloghel van den eenen den muer supdtwaerts raecte/ eñ den vlogel vā den anderen muer van die noordtsyde/ eñ haer twee ander vloghelen malcanderen rakende bedecten die arcke int midden van haer beyden gestelt. Van wat ghedaenten dat dese beelden der Cherubinnen ghemaeckt waren en mach niemant verdincken oft wtspieken. Het pauiment des tempels was oock ouerdect met gulden platen. Voorts maecte hy die doren vander poorten na die hoochde des muers betamēde na haer deel/ twintich cubitus breet/ eñ met goude ouerdect. Eñ op dat icht int corte mach segghen/ hy en liet daer niet/ so wel bupten als binnen hy en vergulde dat. Daer toe werde oock een tapijt cleedt ghehanghen voor dese doze/ al gheliyck voor die binnenste doze van die heylichste plaetse hinck. Maer die voorwercken en hadden sulcx niet.

3. Reg. 7. ✠ Daer na heeft Salomon wt Tyro van Hyram doen halen eenen constighē werckman Chyram genoemt/ die sone van een vrouwe wt Nephthalims geslachte/ wiens vader een Tyrier was/ gheboren uyten Israeliten/ die een wtnemende sonderlinghe werckman was in alderhande materie oft stoffe/ bysonder nochtās in gout/ siluer/ eñ metael. Dees mās werc eñ conste heeft Salomon gebesicht in alle sulcke dinghen die hy wilde constelijck inden tempel gemaeckt hebbē. Dese Chyram heeft ghemaeckt twee metalen columnen/ vier vingheren dicke/ achtiē cubitus hooge/ die int ronde waren van twee cubitus breet. Op dese waren gegoten capiteelen ghestelt op die maniere van lelien ghemaeckt/ vijf cubitus hooghe/ daer om liepē metalē nettekēs die leliē ouerdeckende/ waer aen hinghen twee rpen van twee honderd granaet appelen. Dese columnē heeft hy ghestelt int incomen vanden poortale/ deen ter rechter siden ghenoēt Jachin/ dander ter slincker siden ghenoēt Booz. Hy heeft oock een metalē vat gemaect/ gheliic eenen halven cloot/ dwelck om zijn grootte ghenoemt was die zee/ want den ouersten cant seer wijt was/ van thien cubitus van cant te cant: / een palm dicke/ eñ het middelste van deser zee werde onderhouden vān een ghedraept werck/ thienmael omloopende/ welck mate vanden eenen cant totten anderen was van eenen cubitus. Onder dit vat stōden rontsomme twaelf runderen/ elck dry tegen een vā die vier windē/ welcker achterste deel nedwaerts gesoncken was/ dat dit ront vat daer op staē mochte/ dwelc int midden neder was. Eñ dese zee hiel dry dupsent maten Congien genaēt. Daer toe heeft hy oock gemaect thien basementen van metale/ viercātich/ eñ elck van dese waren vijf cubitus lanck/ ende vier cubitus breedt/ eñ dry cubitus hooge/ eñ die deelen vā desen wercke bysonder gewracht/ werden aldus aen een ghevoecht. Daer waren vier cleyn columnen aen vier hoecken gestelt/ viercantich/ waer in die syden der basementē in ghesteken werden/ eñ

Een Ebgie mate hout dyre potte ontbegrepen

dese

dese waren driederhande / eñ tusschen die iuncturen onderscheydē met ghesnedē wercken / te weten / met figuren, vā leeuwē / eñ elders met figuren vā varren oft aernē / eñ die cleyn columnē warē ooc met sulcke gesneden wercken verciert. Eñ tgheheel werck werde aen vier raderen ghehanghen die ghegoten warē / eñ hadden yelghen eñ speekē / die onderhalue cubitus hadden vā deen wterste tot dat ander. Eñ die omloopen der raderē warē wonderlijc om sien / hoe die gheuoecht waren aē die siden der balamenten / strekende in haer nauen. Daer waren ooc rughen van wtstekende handen / die bouen hielen die ghegotē hoeckē. Op dese was een draeyende werck daer een waschvat in gheselt werde / alsoo datter scheen ghehouden te wesen met handen / aē welcke side waren ooc beelden van leeuwen ende aernen alsoo gheuoecht / dat sy schenē daer aen ghewasen / daer tusschen beyde quamen palmboomkens. Dit was het maeksel vā die thien balamenten. Daer na heeft hy wten seluen metale ghemaect thien vonde waschvaten oft beckens op een maniere vā een rōt hol vat / elck houdende veertich congien / want elck was vier cubitus hooghe / eñ so veel spacie was oock vanden eenen cant totte anderen. Dese waschvatē heeft hy ghestelt op die thiē balamentē die si Mechenoth in haer tale hieten. Die vijue van dese heeft hy ghestelt aen die noordtside des tempels / eñ soo vele oock ter rechter siden suydtwaerts / alsso dat sy teghē oost stondē / op welcke stede hy ooc die zee tot eē heplichdō gestelt heeft. Als dese dā alle met water gheuult warē / so heeft hy die zee daer toe gestelt dat die priesters inden tēpel comende daer wt haer handen eñ voeten souden wasschē als si ten outare wildē gaen. Die ander waschvaten stelde hy / dat mettē water vā die souden gewasschen worden die inghewāden eñ voeten der beestē diemen tot heel brātofer geschickt hadde. Hy heeft ooc eenen metalen outaer ghemaect vā twintich cubitus in lengden / ende ooc so lāck / maer thiē cubitus hooghe / waer op die heelbrantofferanden souden ghebrant werden. Hy heeft ooc die gereetschappen van desen outaer ghemaect heel vā metale / te wetē / siepottē / eñ beckens / tanghen eñ crauwels / eñ dander ghereetschappen blinckende als gout. Oock heeft die coninck veel tafelen gheheylicht / eñ onder dese een groote guldē tafel / daer die heylighe brooden op ghelept werden / eñ dandō tafelen en waren niet veel arghер op verschepden manieren ghemaect / eñ op dese stondē gulden nappē / eñ schotelen twintich duysent / eñ siluerē .xl. duysent. Ooc maecte hy thiē duysent candelaren na Mopsio beuel / vandē welckē hy eenē heylichde indē tēpel dat hy des daechs ooc lichten soude na die wet. Eñ een tafele daer broodē op waren / staende aē die noordtside des tempels / teghen ouer den candelaer (want dien hadde hy aen die suydtside gestelt) ende op dieplaetse int middē tusschen dese twee was die gulden tafel ghestelt. Alle dese dinghen warē in dat voorste deel des tempels dat veertich cubitus lanck was / eñ met een gordijne af gescheyden vā dat binnenste deel / want daer in werde die arche ghestelt. Voorts dede die Coninck makē tachtentich duysent tuynpotten / eñ thien duysent druenappen / eñ noch zēs so veel siluerē nappē. Noch tachtentich duysent gulden schotelen om daer in beslaghen meel te offeren aen den outaer / ende noch eens soo vele siluere schotelen. Item noch tsestich duysen gulden schalen oft schotelen daermen het meel in mengde met olie / ende noch eens so veel siluere schalē. Daer toe oock noch twintich duysent gulden maet pottekens

Die bybel seyt maer van thien candelarē. 3. Regū. 7

Die bybel seyt dat de se instrumenten oft gereet schappē ontallijck waren

die van Mopse genoemt werden Hin eñ assaron / eñ noch eens so vele der gheliycke vā siluer gemaect. Item noch twintich duysent gulden wieroocvatē / waer mede men plach die welrieckende dinghen in den tempel te brenghē / eñ noch vyftich duysent ander vaten / waer mede men vier droech vandē grooten outaer totten cleynen inden tēpel. Daer waren oock priesterlijcke cleederen ghemaect tot douerster priesteren behoef / die al te samen metten langhen cleederen totten voeten / eñ metten ouercleederē der schouderen eñ metten borstcieraten der redenē ghenaēt / met haren costelijcken steenen / warē duysent. Maer die croone daer Mopses Gods naem in geschreuen hadde en was maer een / die welcke tot op den dach van heden bleuē is. Voorts heeft hy doen maken thiē duysent priesters ouer cleederen vā finē lijnwaet / met soo veel riemen van purpur side ghemaect. Eñ twee hōdert duysent trompetten oft basuynen sulck als Mopses beschreuen hadde. Item noch ander fijn lijnen ouerrockē der Leuitē eñ der lofsanghers twee hondert duysent. Voorts ooc noch veertich duysent musijck spelē oft instrumentē diemen noēt Nablon / daermē met thien snarē op speelt eñ harpen / tot behoef vanden lofsanghen / heeft hy doen maken van den fijnsten metael als gout schijnende. Welcke dinghen Salomon al seer heerlijck ghemaect heeft ter eeren Gods / gheenen cost sparēde / maer alle mildtheyt beseghende heeft hy dese dinghen in Gods schatten op ghelept. Voorts heeft hy om den tempel ghemaect een ghelint oft behеymsel dry cubitus hoooghe / dwelck wy in onse tale noemē Gison / om daer mede die ghemeyn liedē wt te slupten / eñ alleen die priesters daer in te laten. Eñ buyten dit behеymsel / was noch een heylighe plaetse al om besedt met groote wijde galerien oft ouerdeckte wandelplaetsen daermē met groote poortē inghinc / welcke poorten elck stondē na een vanden vier winden / die oock met gulden dorē ghesloten werdē. In dese heylighe plaetse mocht een yeghelijck vanden ghemeynē volcke in comē / by also hy puer eñ suyuer was / onderhoudende tghene dat daer toe van ō wet ghestelt was. Tē is ooc niet moghelijc om seggben / eñ nauwelijcx en mochtmen dit finē ooghen gheloouen al saghemen dat / hoe wonderlijc dat die buytēste heylighe plaetse was: Want die Coninck heeft daer toe valleyen gheuult die so diep warē datmen die nauwe tē eynde ghesien en cōde / eñ die hooghē de met eerden tot vier hondert cubitus toe / heeft hy die gheliyck effen ghemaect metten top vā dē berch daer den tempel op ghemaect is / ende aldus yst ghemaect dat den vloer vā des tempels voorhoue effen gheliyck hooghe was metten gront vanden tempel. Dit buytenste voorhof besette hy rondtsomme met twee verschepden wandelplaetsen oft ghewelde galeryen / die op columnen stondē vā harde steenē / eñ warē ouerdeckt met geschaefde welkselen vā Cedrien houte / eñ si haddē alle dorē vā siluer gemaect.

Cap. iiij. 3. Regū. 8

✕ Als dese so groote eñ schoō wercken eñ ghiften binnen seuen iaren volmaect waren / tot eenen verwonderen / niet alleen om die rijckelijcheyt als oock van den corten tijt (want dese werckē welck schenen eens menschē heel leefdaghe te verepsschē / op eenē seer corten tijt voldaen waren) alsmen dye gheliyckē wilt by des werck groothеyt / soo heeft die Coninck Salomon met brieuē alle die regimentmeesters eñ ouders mettē heelen Hebreeusschē volcke doen vergaderen te Jerusalem om den tempel te besien / eñ om darcke die Gode gheheylicht was daer in te brēghen. Eñ als die repse nae Jerusalem aāle den volcke

ke vercondicht was / soo waren sy op die seuenste maent daer vergadert/welcke maent by ons genoēt wert Thuri/ maer by den Macedoniers Hyperberetеus/eñ op dē selue tijt viel ooc die feeste der tabernaculē/welck by die Hebreeusschе een seer heylighe eñ groote feeste is. Aldus hebbē sy genomen die arcke eñ het tabernakel dat Moyses ghemaect hadde/ eñ alle die gereetschappen totten dienst vā Gods sacrificien gemaect/eñ die gedragen indē tempele. Eñ so wel die coninck als tgheheel volck metten Leuitē zijn derwaerts ooc ghecomen met slachofferanden/ drancofferanden/eñ met veel bloets van offer beestē den werch bestortēde/eñ een ontallijcke menichte vā welrieckende spеcien ontstekende/alsoo dat de locht al om geuoelt werde vol vā goedē rueck/ooc vandē ghenen die verre vā daer waren: waer door sy alle voorwaer hielen dat Gode daer quā om te bewoonē die plaetse die hem ghemaect eñ toeghescheicht was. Wāt sy niet vermoeyt en werden die de loffanghen songhen/oft die repen leyden/ tot dat sy in den tempel quamen. Aldus werde dan die arcke vervoert. Maer doenmen die nu soude dragen binnē in dalder heylichste plaetse/so ginc dāder menichte wech/ maer die priesters alleen droegen die daer in/stellende die tusschē die twee Cherubinnē/welcke beelden metten wtersten vā haren vlogelen aen een comende(want also hadde die constighe werckman dese gemaect)ouerdeckten die arcke als met een welfsel oft beschermsel. In dese arcke en was anders niet dan twee steenē tafelen/daer die thien geboden(die God op den berch Sina met sinē monde vercōdicht hadde)in gelneden bewaert werden. Den candelaer eñ die tafel/eñ den gulden outaer hebben sy inden tempel gheskelt/voor dalō binnenste eñ heylichste plaetse/op die selue plaetsen daer die te voren int tabernakel gestaen hadden. Maer dē metalen outaer werde gheskelt voor die dorē des tabernakels/ op dat die heerlijcheyt van die sacrificien voor ooghen zijn souden/als die doren des tempels open ghinghen. Alle den anderen hupsraet vā ghereetschappen te hoope gebracht/werde inden tempel op gesloten. Als dan alle dinghen die der arcken aen ghinghen behoorlijck gedaen waren/ zijn die priesters wt dalder heylichste plaetse ghegaen / eñ terstont quā daer eenen cloot van eenen neuel/niet coudt oft scherp/oft oock niet sulck als inden winter plach in eenen dicken reghen te verkeeren/maer hy quam al om dunne ghespreyt eñ ghetempert inden tempel/ende ten eersten verdonckerde dien neuel der priesteren ghesicht/alsо dat sy malcanderē nauwelijcx sien en mochtē. Daer na maecte die in alle menschē een gedachte dat God in den tempel neder dalende/teghenwoordich ende gheerne dese wooninge aen nam. Als sy sulcke dingen in haer herte ouerlepden/so stont die coninc op/ die by ghenalle doen sadt / sprekende die hemelsche godheyt aen/met sulcke woorden alst Gode eñ zijnder weerdichеyt betaemde/segghende.

Salomōs ghebet int wijdē van dē tempel.

O heere ghy hebt een eewich huys/eñ wy weten wel dat ghy voor v die gheheel groothеyt der werelt ghemaeckt hebt / die in haer begrijp den hemel / die locht/die aerde/ende die zee/welck ghy altemale vermult/ nochtans en woordy daer af niet benaugen oft besloten. Maer desen tempel hebben wy daer om uwen naem berept/dat wy daer in soudē uwer ghenadē dienst doen/gebeden eñ sacrificien/ten hemelwaert sendende / sekerlijck wetende dat ghy hier teghenwoordich zijt/eñ nochtans ooc tot alle plaetsen nu ter tijt zijt. Want aengesien dat ghy alle dingen siet eñ hoort / soo en sal v dit huys niet beletē om te woonen elders daert uwer weerdichеydt betaemt/ want ghy van niemanden verre en zijt / maer allen menschen by / bysonder den ghenen die v begheerē/ dien sydy nacht eñ dach teghenwoordich eñ ghenadich. Als hy aldus God gebeden hadde/so keerde hy zijn redē totten volcke/leerende henlieden vā Gods machtichеyt eñ voorsienichеyt. Eñ hoe God Dauid zijnen vader toecomende dinghen die nu gheschiet waren eñ noch gheschieden souden te voren ghesept hadde/die ooc hem(eer hy geboren was)sinē naem ghegeuen hadde daer hy mede genoemt soude werden / te voren ooc hem vercondighende dat hy zijn nacomer soude wesen int rijc / eñ hem eenen tempel maken. Daerom aengemerct dat dese propheeie nu meestendeel bewesen was metter gheschiedenisse/ so moeste sy Gode louen offeren met danckbaerhеyden/ eñ niet twijfelen vā die beloften der toecomender weeldichеyt/die sy nu saghē gheloouelijck ghewordeu. Als die coninck dese menichte aldus aengesproken hadde / soo keerde hy zijn ooghen wederom totten tempel / eñ strekende zijn rechte hant wt tottē volcke/sepde hy. Metten wercken ist den menschen onmoghelijck Gode danckbaer te zijn oft te vergheldeu voor die weldaden die wy vā hem ontfanghen hebbē/wāt die goddelijcke maiestеyt en heeft gheē dincx van doene/aenghesien dat die meerder is dan dat hem sulcke vergheldingen souden moghen dienen. Maer o heere(sepde hy)een dinck/waer in ghy ons hebt willen beter maken dan dander ghedierte/ betaemt ons te weten dat wy v heerlijck sullē louē/ eñ voor die weldaden die ghy mijnder familien / eñ den Hebreeusschen volcke hebt geweerdicht te doene/ist wel noot v te danckē. Wāt waer mede soudy mogen vā ons versoent werden / als ghy ons meer oft min ghenadich waert/ oft behouden werden in onse vrientschap/dā met onser stemmē die wy wter locht crijghen/waer door wy ooc weten dat die selue stemme wederom opgaet. Daerom dancke ick v seere/ten eersten / dat ghy mijnē vader vā een ongheachte stede tot so groote glorie eñ eere verheuen hebt. Voorts dat ghy my ooc tot op desen dach toe ghegheuen hebt alle dat ghy beloeft hadt / ende ick bidde v dat ghy my voortaen ooc gheuen wilt alle dat God den menschē die hy lief heeft ghenē mach. Ende wilt onse familie inder eewichеyt vermeerderen/ghelyck ghy mijnē vadere in zijn leuen eñ doen hy steruē soude beloeft hebt/te wetē/dat het coninckrijck by ons blijuē soude/eñ voortgaen tot ontallicke veel generatien. Daerom wilt ons dese dingen verleenē/eñ daer toe alle mijnē liedē gheuen die deucht daer ghy aldermeest behagen in hebt. Daer toe bidde ick v ootmoedelijck dat ghy pet van uwen gheest wilt neder senden om in desen tempel te woonē/ op dat ons mach openbaer eñ kenlijck wesen dat ghy ooc op aertrijck woont: Want anders so is den heelen omloop des hemels voor v een cleyn wooninghe/niet alleē desen tempel sodanich als hy is/nochtans wilt ghy doch desen vander vpanden ghewelt bewaren als v eyghen huys/dat bid ick v / eñ weest daer voor besorcht als voor v erfenisse. Eñ ist sake dat het volck tot eenighen tijde in sonden valt/ende dat ghy daerō haer plaecht met des lants onurichtbaerhеydt oft metter pestilencien / oft dier ghelijcke plaghe/alsо ghy pleecht die sondaers te plaghen oft te straffen. Eñ dat het volck daerom tot uwen tempel ootmoedelijck vliedt / met begheerten om salichеyt biddende/soo verhoortse als daer teghenwoordich / eñ verlostse bermyerteliick van haer allendicheden. Ick en bidde ooc om dese hulpe niet alleen

voor

voor die dolende Hebreeusſche / maer oock al waert datter eenighe quamen vã dupterſte eynde der werelt/oft van wat ſiden dat ſy quamẽ/ begherende te deſer plaetſen pet goets vã v te verweruen / wilt v laten verbiddẽ / eñ haer dit gheuen/wãt alſo ſalt allen lieden openbaer eñ kenlijck weſen dat ghy deſen tempel by ons lieden hebt willen doen maken/ende wy en zijn ooc niet onuriendelijt/oft den vreemden onghenadich/maer wy lijden gheerne dat ghy allẽ menſchẽ int ghemeyne/ſo wel een hulper zijt als eẽ gheuer van alle goet.

✠ Als die coninck deſe woorden geſprokẽ hadde/ eñ hy plat neder ter aerden ligghende eenẽ tijt God aenghebeden hadde / is hy opgeſtaen/brenghende ſlachofferanden totten outaer. Eñ als hy dyen met gheheel ſlachofferen vol ghemaect hadde/ſo heeft hy wt een openbaer teeckẽ verſtaẽ dat Gode zijn ſacrificie aenghenaem was / eñ zijn bede verhoort:want daer blicte een vier wter locht/dwelck neẽ gheuallẽ is op den outaer (daer zijt alle ſaghẽ) welc vier voer in die ſlachofferanden die heel vernielende: na welc teecken het volck ſekerlijck verſtont dat die goddelijchept in dyen tempel woonen ſoude / waerom ſy van blijſchappe alle neder ter aerden vallende/hebben eendrachtelijck God aenghebedẽ. Maer die coninck hẽ keerende tot Gods louẽ/heeft die menichte daer toe oock verweckt / aenghezien dat ſy nv ſeker teeckenẽ ghezien hadden van zijn goetwillichept eñ vrientſchap/vermanẽde henlieden te bidden dat hy altijt ſulck wilde weſen/eñ haer herten ſuyuer houden van alle ſmetten der ſonden in die rechtueerdichept eñ godſdienſtichept/op dat ſi die gheboden (die vã God door Moyſen gegeuen warẽ)mochten vol ſtandelijck onderhouden/want alſoo ſoude het Hebreeuſch geſlachte dalder weeldichſte volck weſen/ eñ verre ſaligher dã alle ander ſterkſelijcke mẽſchẽ/ daer toe vermaende hy henlieden gedachtich te weſen/dat ſy lieden met die ſelue conſtẽ oft practijckẽ/ daer ſy ſulck goet mede gecreghen hadden/die ſelue goeden ſouden moeten houden/eñ noch meer ander daer toe cryghen:want ſi en behoorden anders niet te dencken dan dat ſy deſe ghecreghen hadden / om haer rechtueerdichept eñ godſdienſtichepdt / eñ dat lichter is te cryghen dat ons ghebreect/dan te bewaren oft te behouden het ghene dat vercreghen is/eñ te wachten datmen gheen ſchade oft verlies en creghe. Als die coninck met deſe redenẽ het volck aen gheſproken hadde/heeft hy die vergaderinghe laten wech gaen/eerſtmael ſacrificie doende/ſoo wel voor hem ſelue als voor tvolck. Eñ hy doodde daer toe tweelfduyſent calueren/hondert ende twintich duyſent lammeren. Want doen werde den outaer eerſt begoten met der ſlachofferanden bloede /eñ alle die Hebreeuſſche werden daer met haren kinderen eñ huyſvrouwen met maeltyden onthaelt. Daer toe heeft die coninck met alle den volcke die der tenten feeſte veerthien daghen lãck voor den tẽpel heerlijck eñ feeſtelijck gehouden met blijde maeltyden. Eñ doẽ alle deſe dinghẽ voldaen waren / eñ gheen deel vã godſdiẽſt achtergelaten en was/ſo creghẽ ſy alle oorlof wech te gaen/elck in zijn huys /eerſtmael den conine danckende vã dat hy die ghemeyn weluaert wel beſorcht eñ beſtelt hadde / ende voor ſoo groote wercken die hy volmaect hadde / biddende God almachtich dat ſy langẽ tijdt Salomon tot eenen Coninck behouden eñ ghebruyckẽ mochten. Dus reyſden ſy wech met ſblijſchap eñ vrolijchept/eñ heylige hymnen ſinghende/alſoo dat ſi van blijſchap gheen verdriet des weechs en voeldẽ int weder om keerẽ.

Godts als die arcke inden tempel ghedraghen was 3. Regũ. 9
eñ die groote eñ ſchoon timmeringhe alle man ghethoont was/eñ die heylighe daghen met ſacrificien eñ blijde maeltyden ghehouden / eñ eick nv nae zijn ſtadt wederom gherepſt was / ſo werde die coninck in eenen droom vermaendt hoe zijn ſacrificie Gode aenghenaẽ was geweeſt/eñ zijn begheertẽ verhoort eñ dat God ſinen tempel ſoude behoeden eñ altijdt bewoonen/ſo langhe als zijn nacomers met dẽ volcke dat onder haer was die rechtueerdichept ſouden houdẽ. Ende voor al ſoude hy hem tot het hoochſte der weeldichedẽ brenghẽ/by alſo hi nerghers zijns vaders ghebodẽ en ouertrade /eñ dat zijn oir oft geſlachte altijt veruolghens des landts heerlijchepdt ſoude behouden/eñ dat daer nemmermeer coninck en ſoude ghebreken van Judas ghellachte. Maer waert ſake dat hy die rechte godſdienſtichept verliete oft vergate/eñ hem keerde tot die vreẽde godſdienſten eñ manieren van leuen/ſo ſoude hy te grõde verdoruen werden/eñ daer en ſouden gheen bieuelinghen meer weſen van ſinen gheſlachte/eñ die Iſraheliten en ſoudẽ ooc die plaghen niet ontgaẽ moghen/maer ſouden met oorloghẽ eñ ander ontallijcke plaghen alſo gheſtraft eñ gepunieert werdẽ/ dat ſy ten laetſten ſouden ballinghen werden haers landts/eñ als vreemdelinghen onder vreemde natiẽ der Heydenen dolen. Eñ den tempel die coits nieu opgemaect was/ſoudẽ door Godts gehenghen vanden vreemden grouen Heydenẽ berooft eñ verbrãt werden/eñ die ſtadt ſoude daer toe oock met der vpanden handen verdoruen werdẽ / alſo dat die fame van deſer plaghen ouer al verbreyt ſoude werden/ dwelck veel lieden om dyer plaghen groothept qualijck ſullen moghen gheloouen /eñ dat die bpligghẽde natien haer verwonderen ſullen ende vraghen/ waer om die Hebreeuſſche nv in ſo groote verbolghenthepdt Godts gheuallen zijn / daer ſy te voren door zijn hulpe tot die meeſte rijcdommen eñ glorie verheuen waren. Tottẽ welckẽ die ouer gebleuene des volcx antwoorden ſullen/dat haer om haer ſonden eñ het ouertreden vã haers landts wetten alle deſe dinghen gheſchiet zijn.

✠ Als nv des tempels maeckſel voldaẽ was/dwelc ſeuen iaren gheduert hadde alſoo wy voorſcpt hebben/ſo heeft hy begonſt zijn coninclijck huys te makẽ/dwelck hy nauwelijck int veerthienſte iaer volbracht heeft/wãt hy en beneerſtichde dit werc ſo ſeere niet als des tẽpels tymmeragie/wãt dẽ tẽpel (hoe wel dat hy ſeer wijt was eñ heerlijcker dã men ghelooũ mach) is door Godts mede werckẽ binnen dẽ voorſcpdẽ tijt volmaect gheweeſt. Maer zijn Coninclijck huys (hoe wel dat verre onghelijc was /eñ mindẽ in heerlijchept dan den tempel)midts dat die ſtoffe oft materie daer toe te voren niet berept en was eñ om dat dit gemaect werde tot des coninex eñ niet tot Godts wooninghe/daer om werdet te ſpaẽ volmaect/nochtãs werde dit huys na die weerdichept vã des coninex eñ des volcx rijcdõ ghetimmert. Het is oock wel der moeyten weert te verclarẽ alle dordinancie eñ ghelchickthept van deſen huyſe/op dat die leſere wt die beſchrijuinghe / des huys groote heerlijchept bemerckẽ eñ begrypẽ mach. Daer was in een groote ſchoõ ſale / met veel columnẽ onderſet/ die hy maecte om daer die twiſtige ſaken te onderſoecken oft te bedingen / eñ om die twiſtẽ te beſlichtẽ na rechte/ſo groot dat die menichte mocht begrypẽ die recht verſocht/eñ deſe ſale was hõdert cubitus lãck/ eñ vijftich breedt/eñ dertich cubitus hooghe. Eñ deſe ſtondt op ſeſthien vierecantighe colmunen ouerwelck/

welst/wet Chorinthiaentschen wercke/waer toegedaen waren gheliycke balcken eñ gesnedē schutselen tot des wercx cieraet eñ sterckept. Int middē vā deser salen was een ander viercātich huys/dertich cubitus breet/met sterckc calumnen onderset/eñ daer in was eenen heerlijckē throon oft rechterstoel/daer die conine plach te vonnissen. Aen dese timmeragie was een ander huys vast aenghemaect voor die coninghinne / ende noch ander salen daer sy haer ginghen vermaken als si haer diensten oft saken gedaē hadde/al gheseldert met Cedren plancken / eñ ghemerkt eenderdeels vā viercantige steenē vā thien cubitus/eenderdeels ooch (alst plach te zijne in die coninex huysen/eñ in die tēpels)onderschotē eñ verciert met costelijcke marmorsteenen/die ghehaelt werden vā die plaetse die daer af vermaert zyn. Dese salē werden in dry ryen met Babilonische tapijtē behangē/ eñ die derde rye verthoōde wonderlycke constichept van ghesneden wercke/daer in ghefigureert waren verschepden manieren van boomen eñ crupdē/daer die tacken ende bladeren so subtylijc gheconterfept waren dat die by na schreē te roeren. Maer dañ deel dat bouen was van daer voorts totten weisselc/was met wit werck ouerdect/eñ met schilderyen van verschepdē coleuren verciert. Bonder dese waren daer noch ander camerkens gemaect om te verlustigen/eñ ouerdecte galerpen oft wandelplaetsen/ tot een cieraet des coninclijer huys seer lanth. Daer ooch seer schoon eetcameren in warē met vol goudē gereetschappen/wāt die seer wel ghestoffeert warē met guldē huysraet tot des coninex maeltyden dienende. Het waer te swaer alle deser salen groothept eñ verschepdē cieraet te vertellen/so wel vā die meeste als vā die middelbaerste. Voorts ooc vā die wercken die onder die aerde bedect waren/eñ bouē in die locht seer traepelije op getimmert waren. Ten corsten. Alle die timmeringhe oft maecksel des huys was heel van witte marmorsteenen eñ Cedren houte van goude eñ siluer. Ooch waren alle die muerē eñ welksselen besedt met verschepden costelijcke ghesteenten int goudt besloten / alst ooch ghedaen was int cieraet vanden tempel. Ooch was daer eenen grooten thoon oft coninclijcken stoel ghemaect van puoor/al ghesneden werck/op die maniere vā eenen rechterstoel/daermen met ses trappen op ginck / op welcker trappen eynden waren figueren van leeuwen ghestelt/eñ daer bouen stonter ooch so vele. Eñ daer die Coninck sadt/ontinghen hem ghelyckenisse van handen/ ende daer by op leende was eenen haluen osse tseghen zynen rugghe stende. Eñ den heelen throon was met goude ouerdect. Dit werck volmaeckte Salomon binnen twintich iaren/waer toe hem een groote macht gouts eñ noch meer siluers gaf Hyram die coninck vā Tyren / eñ daer toe noch materie van Cedren eñ pijnboomē. Maer hy begifte ende loonde Hyram ooch met seer groot gauen/sendende hem alle iaer coren/wijn/ende olie die hy aldermeest van doene hadde/als wy gesept hebben/om dat hy in een eylant woōde. Daer toe heeft hy hem ghegheuen twintich steden niet verre van Tyren gheleghen. Maer doen Hyram die stedē genoech doorsien eñ bemerckt hadde / eñ hem die niet seer aen en stondē/heeft hy Salomoni doen wederō seggen dat hy dese steden van gheenē doene en hadde. Ende daer af werden sy genoemt diant vā Chubalon/welck woort na der Phenicen tale beteeckent tghene dat misnoecht. Ooch heeft der Tyriers Coninck doncker vraghen aen Salomon ghesonden/ biddende dat hy hem die wilde verclarē/eñ hem van alle twijfelachtichedē dien aengaende verlossen. Eñ Salomon (sulcke dingen wel wetende / eñ seer wijs van natuerlijcken verstande) en heeft daer af niet doncker eñ onbesticht gelaten/maer alle dingen metten verstande doorbrekende/eñ tverstāt vā die doorsoeckende/verclaerde hy die seer openlijck. Van dese twee coninghen maect ooch mencie Menander die der Tyriers hystoriē wt der Phenicē tale in Griecxschen ghestelt heeft schrijuende aldus. Als Abibal ghestoruen was/so quam na hem int rijck Hyram/ die dryenwijftich iaren lanck leefde/ende regneerde vierendertich iaren/dese bracht aen dat eylandt een plat ackerlant/dwelc het breet velt ghenoemt wert. Ooch heeft hy een guldē columne in Jupiters tempel ter eeren gheschoncken. Die selue heeft ooc veel materie af ghehouwen op den Lybanus berch/ om die tempelen daer mede te ouerdecken / eñ hy heeft oude tempelen afghebroken/makende nieuwe voor Hercules eñ Astarta/ eñ heeft alder eerst Herculi eē staende beelt opgerecht/op die maent genoemt Peritius. Daer na doen hy een heyrvaert aenghenomē hadde tegen die Epceen/(om dat sy die tribuptē die sy hem schuldich waren niet en betaelden) heeft hy die verwonnen / met victorien wederom comende. Ten tyden vā desen conine waster een longhelinck Abdemon ghenaemt/die verclaerde alle die doncker questien oft gheraetselen die Salomon coninck van Jerusalem hem te voren legde. Hier af maect ooch mencie Dius die hy storte schrijuer/aldus schrijuende. Als Abibalus doot was/ontfinck Hyram zijn sone het coninckrijck. Dese besette die oosterlsche zijde der stadt met wallē/ eñ aldus heeft hy dlant buyten die muerē verbrept. Ooc heeft hy dē tempel vā Jupiter Olimpius ghenaemt / die te voren afgeschepden was/aen die stadt verlaemt/vullende het spacie tusschen beyden met wallen / vercierende dien met gulden gitten. Daer na is hy ghegaen op den berch Lybanus/eñ heeft daer veel materien af ghehouwē tot die timmeragie van tempels. Daer toe seydt hy noch/hoe Salomon die coninck van Jerusalem tot desen coninck Hyrā doncker questiē oft gheraetselē sant/begheerende dat hy die verclarē wilde/eñ doen Hyram dat niet doen en conde/so werde hy op veel gelts gheset te gheuē. Daer na heeft hy die voorghelepde questien verclaert door hulpe vā eenē Tyriers man Abdemon ghenaemt / ende dat die Salomoni noch ander vraghen te voren legde / die welcke als hy niet verclaren en conde/so sandt hy Hyram noch meer ghelts. Aldus heeft hier af Dius ghescheuen. Voorts als die Coninck sach dat die vesten van Jerusalem/toren eñ borstghewerpen van noode hadden tot haer beurtheydt/ende dat desen aengaende die stadt na haer weerdicheyt niet genoech verciert en was/soo heeft hy die mueren vernieut/eñ groote toren daer op ghherecht.

Hy heeft ooch steden ghetimmert die wel moghen onder die grootste ghereckent werden / te weten/Asor/eñ Magedo/eñ die derde Gazara der Palestynen stadt/die Pharao die coninck vā Egypten bestreden eñ verwonnen hadde / eñ die heel verdoruen/verslaende alle die inwoonders van dier stadt: Eñ daer na gaf hy die zijnder dochter die Salomon ghetrout hadde. Aldus heeft die coninck dese weder om opgherieht/om dat si van haer natuerlycke gheleghenthept beurtdt was/eñ seer bequaem tot oorloghen eñ vernieuwinghen te doen. Eñ niet verre van daer maechte hy noch twee ander steden/waer af deene hiet Bethacora / vander Galeth/met noch ander steden die bequaem waren om daer ter wel-

Cap. vi.

lusten

lusten somtijts te recreerē/om die ghetemperthept vander locht/eñ die oueruloedichept der vruchten/ eñ om dat die veruerscht werden met wateren die altijt vloepē. Daer na ginck hy in die woestijne dat bouē Syriē lept/eñ creech dat lant in zijn bedwāck daer hy een seer groote stadt ghesticht heeft/twee dachreysen geleghen vā hooch Syrien/eñ een dachreyse vandē vloet Euphrates/eñ tot groot Babylonien ghinckmen vā daer binnen ses dachreysen. Maer waerō dat dese stadt soo verre van dandō bewoonde deelen vā Syrien ock bewoōt wert/is die sake dat die ghene die door het middel landt na die woestijne gaen/daer eerst fontepnē eñ puttē vindē. Als hy dā dese stadt gemaect hadde/eñ die met seer sterche vesten besedt/heeft hy die ghenoēt Thadamor/so sy al noch vandē Syriers genoēt wert/maer die Griecken noemen die Palmirā. Dit waren dan binnen dese tijden Salomons wercken. Maer nu aengesien dat ick vele lieden sie/die vraghen hoe dat comē is dat alle die coninghen vā Egypten vā dyen Mineo af die die stadt Memphis maecte/die ock veel iaren voor onsen Abraham was tot Salomōs tijde toe/te weten/dupsent eñ dry hondert iarē lanc/ eñ noch meer/altijt genoemt zijn Pharao/nemēde dyen naem van eenen coninck/soo duncket my der moeyten weert zijn die openbaer redenen van desen naem te seggen. Pharao is in Egyptsche tale so veel te segghen als een coninck. Maer ick meyne dat die Coninghen van ioncx by ander namen onderscheyden zijn geweest/maer so haest als sy coninghē ghemaect werden/so namē sy aen den coninex oft princen naem in haers lants tale/want die coninghē vā Alexandrien te voren ander namen hebbende/werden na dat sy het coninckrijck aenghenomen hebben Ptolomeus genoemt/vanden eersten coninck dyer stadt. Eñ der Romeynen princen hebbende anders ock haer bysonder namen werden Cesars/dats Keyser ghenoemt/als met eenen naē der heerlickheyt eñ der eeren/achterlatende haren eersten naē dyen sy van haren ouders gecreghen oft behouden hebben. Eñ hier af comet (ben ick niet verdoelt) dat Herodotus Halicarnasseus doen hy vertelt hadde drye hondert eñ dertich coninghen vā Egypten na Mineum dē stichter vanō stadt Memphis/haerlieder namen niet en telde/wāt sy alle Pharao ghenoēt werden/wāt doē daer na dese een vrouwe die heerlijcheyt vercreghē hadde/so stelt hy haren naem Nicaule/eñ dat om redene/aenghesien dat den naē Pharao alleen den mās behoorde/eñ niet den vrouwen/so moest hy haren bysonderen naem segghen. Maer ick heb in ons volcx oude hystoriē vondē datter na Pharao die Salomōs swagher was/niemāt vā die Egypsche coninghē meer met desen naē ghenoēt en werde. Eñ dat na dyen quam die voorseyde vrouwe Nicaule/die doē beslaet het coninckrijck beyde vā Egypten eñ vā Mohanen lant: maer hier af sullē wy corts hier nae spreken. Maer nu heb ic hier corte mencie willē af maken/om te thoonen dat ons boecken mettē Egypschē boeckē in veel dinghen accorderē. Ock heeft die coninck Salomō onder zijn bedwāck gebracht eñ doē tribupt gheuē alle die bleuelinghen der Chananeen die opt gebercht vā Libanus totter stadt Amathen woonden/die hē voor harē heere niet en wilden kennē/epsschende vā hē lieden ooc een seker getal vā slauē eñ ackerliedē die bedeylt werden ouer die ackerlanden. Wandt niemant vanden Hebreeusschen en werden tot slauernyen gedwonghen/want ten was ock geen recht/ aenghesien dat Godt so vele natien van Heydenen onder haer bedwanck gebracht hadde/dat men sulcke slauen wt dese verwonnen volcken soude nemē. Maer die Hebreeusschen hanteerden alle lieuer die wapenen/eñ waghenen/eñ peerden/eñ alle dat den crijchshandel aenginck. Eñ ouer die Chananeen die hy tot slauernyen weech leyde/stelde hy ses hondert meesters/oft regeerōs/die des coninex rētmeesters waren/eñ besorghers/die elcken slaue haer werckē eñ diensten stelden. Ock heeft die coninck een vlote schepen gemaect op een plaetse aen die roode zee die genoēt wert Asiongaber/die nu heet Berenice/ niet verre vander stadt Elana/welck lant doen ter tijt onder der Joden heerlijcheydt was. Eñ in dese vlote schepen te maken heeft hem seer behulpich geweest Hyrā zijn vriēt/door zijn beleefde mildthept: want hy sandt hem schippers eñ meesters vā schepen te hanteren eñ te regeeren/so vele als hy wilde/ die met des coninex officiers scheepten int lant van Indien/wylen ghenoemt Ophir/ende nu wort het gulden lant ghehееten/eñ brachten hem van daer gout. Die welcke (als sy daer ontrēt vier hondt talentē gouts vergadert hadden) zijn wederom ghekeert totten Coninck.

✶ Binnen desen tyde is die fame van Salomons deughden eñ wijshept gecomen tot die coninghinne vā Egypten eñ Mohanē lant/die een vrouwe was seer staende nae wijshept/eñ in ander gauē ooc wtnemende/die welcke creech een groote begeerte desen man teghenwoordelijck te sienе/wāt sy also sou de moghē haren eyghen proeuen eñ onderuindē/eñ niet alleē der famen gheloouen/welcke fame oft rumoeren dieuwils valsch zijn/om dat die gheel hanghen aē tgeloouе oft warachtichept der gheenō diesle ouerbrenghē/eñ corts daer na lichtelijck verdwijnen. Hierom heeft sy voor haer genomen dat sy die lange reyse soude aen nemē/eñ also Salomōs wijshept te gebruycken/eñ vā swarē sakē eñ dinghē met hem te spreken. Aldus is sy te Jerusalē gecomē met eenē schoonē eñ costelijckē staet: wāt sy bracht met haer kemels geladen met gout/eñ verschepdē welrieckende specerijē/eñ veel costelijcke gesteentē. Die coninck heeftse seer eerlijck ontfanghē in alle ander dinghen haer vriendelijck ende minlijck tracterende/eñ haer vraghen na zijn wijshept lichtelijck verclarende/heeft hy haer (bouen dat sy mepnde) daer afberecht.

✶ Maer sy verwonderde haer bouē maten seere vā des coninex wijshept/om dat sy die veel meerder vandt dan sy gehoort hadde/ende sy verwonderde haer ooc noch meer van zijn ouerschoon ende heerlijck hof/eñ dat het veruolcht der tymmeragien soo wel geschickt was/want sy hier aen ock bemercte des coninex cloeck verstant. Maer niet en verwonderde haer meer dan dit Coninclijck huys/dwelcke hiet het huys van Libanus bosch/eñ zijn daghelijcxsche rijckelijcke maeltyden/eñ dyē staet zijnō dienaren/want die waren seer eerlijck eñ tamelijck gheclcedt/eñ dienden alle dinghen seer voorsienlijck.

✶ Niet min en verwonderde sy haer als sy die dagelijcxsche sacrificiē sach/eñ hoe neerstelijc eñ deuotelijck dat die priesters eñ Leuiten daer toe ginghē. Dese dinghen daghelijckx aensiende/verwonderde sy haer seere/dwelc sy ock niet en conde gestyggē/ maer sy beleedt vrijlyck by den Coninck hoe groote genoechte dat sy hadde in dese dinghen te sienе/seggende. O coninck alle dinghen die wy alleen hoorende vernemen en pleghen wy niet lichtelijck te gheloouen. Maer van uwen goeden tū die in v gheliegen zijn/te weten/v wijshept/eñ voorsienichept/oft

van

van die dinghen die v so breedē rijc gheeft/en is tot ons gheen pdel oft logenachtige fame geromē / wāt al was die waerachtich / ick lie nochtans nv teghenwoordich dat die fame niet soo groot en was als v weeldichept is: want al waert sake dat die fame onsen ooren dit wilde wijsmaken/sp en conde nochtās die dinghē na haer weerdichept alsō niet bewijsen/ gelijck die nv voor ons oogen gethoōt werden: wāt van mijnen perſoon moet ick belyden dat ick (die te voren van deser dingen waerhept getwijfelt hebbe/ ofter by auontuerē per toe verſiert hadde geweest/ nv veel meerder dinghen gesien hebbe. Gheluckich moeten die Hebreeuſſche wesen vā so groote weeldichept/eñ salich moeten wesen v vrienden eñ hupsgenooten/den welcken verleent is altyt v wijsheyt te gebruycken. Gheloōft moet Godt zyn die dit lātschap eñ zyn bewoonders alsō lief gehadt heeft/dat hy v daer ouer coninck heeft gemaect. Ende niet te vreden wesende dat sp metten woorden gethoont hadde/hoe groot sp den coninck achte (heeft sp ock met giften willen betuyghē in hoe groote weerdē sp hem hadde/want si gaf hem twintich talentē gouts eñ een groote macht vā specerijen die seer dierbaer waren/eñ seer costelijcke gesteenten / want mē segt ook dat dit balsam plantē/die in ōs lāt wassen door deser coninginnen mildtheydt hier eerst ghebracht zyn. Ten waren ock gheē minder giften die sp vāden coninck ontfinck/want hy haer keure gaf te begheeren wat sp wilde/ wāt haer en werde niet gheweyghert wat sp begheerde / maer Salomon gaft haer lieuer dan zijt begheerē mocht/thoonende haer zyn sonderlinghe mildtheyt. Aldus is die coninginne vā Egypten(na dat sp giften gegeuē eñ ontfanghen hadde in haer lant wederom gherepst.

Cap. vij. ✳ Op den selven tijt alsser wten gulden lāde gebracht waren costelijcker peerlen eñ pijnboomen/so heeft die coninck van deser materiē stijlen gemaect des tempels eñ zyns coninclijer hups/eñ een deel vā die heeft hy gebesicht tot mupsijck instrumenten/te weten/tot herpen/eñ nablen/waer mede die Leuitē pleghen accoort te spelen op die loffanghen / wandt nopt voor dpen tijt en wasser so schoonē houdt ghebracht gheweest. Maer niemant en sal meynē dat die houten diemen nv pijnhouten noemt/eñ die die coopliedē om die coopers aen te halen alsō noemē dier ghelijck zyn/want die pijnhouten die die Coninghinne gaf/waren int aensiē als vijchboō hout/ dat dit die wijtter ende blinckender zyn/dwelck mp docht goet vermaent/op datter niemant door onbekenthept bedroghen en werde/midts dat Salomōs gheschiedenissen ons ghebracht hebben tot vermaninghe van deser materien. Die selue vlote schepē heeft Salomoni ock ghebracht ses hondert ende sessentsestich talenten gouts / waer mede niet gherekent en is dat die coopliedē hem bisonder cochtē noch ock het ghene dat die vorsten ende Coninghē van Arabien hem tot ghiften sonden. Hier af heeft Salomon ghemaect twee hondert ghegoten targien/elck weghende ses hondert sicken / eñ noch dry hondert cleyn schilden / die elck dry hondert minen woeghen/ ende dese stelde hy alle int Coninck hups dat Libanus bosch hiet. Ock maecte hy drincnappen van dichten goude / eñ van costelijcke steenen/ tot ghebruyck der maeltyden seer costelijc ghemaect ende alle den anderen Coninclijckē hupsraet heeft hy van goude doen maken/want het siluer en was doen ter tyt in die comenschap van gheender weerden. Wandt die Coninck hadde veel schepen in die zee/ diemen Tarsice noemt/door die welcken hy de-

Die schrift tuere noēt dese Chethim houten.

de verschepden coopgoet voeren tot verre natien vā volcke / waer voor sp den Coninck gout brachten/ ende siluer/ende veel puoors/ende slauē wt Mooren landt / ende simmen. Dese schipuaert int wech repsen ende wedercomen / verliep heel drye iaren. Wandt Salomons ouergrooten naem ende fame van zyn deughden ende wijsheyt ghinck ouer alle die lantschappen rontsomme ghelegen/waer door sommighe Coninghen verwect zynde/hem seer begheerden te siene / onderseket te werden van het ghene datter ghesept werde / eñ sp verclaerdē met sonderlinghe ghiften hoe lief dat sp hem hadden: Wandt hem werden ghesonden iuweelen/ soo wel gulden als siluerē/ende purpur cleederen/ eñ alderhande manieren van costelijcke specerijen ende wel rieckende olien/ende daer toe peerden ende waghenen / ende muylen om packen te draghen / diemen meynde den Coninck aenghenaem te wesen / om haer sterchept oft schoonheyt/also dat hy totten getale van peerden ende waghenen die hy te voren hadde / noch vier hondert ghegheuen waghenen creech. Wandt hy hadde te voren dupsent waghenen / ende twintich dupsent peerden / die wel gheleert waren om loopen eñ seer schoone / alsoo dat sp alle ander peerden te bouen ginghē. Dese werden ock verciert van haren ryders die die bloeme van den ionghelinghen waren van grooter lengdē/ met langhen hayre / seer frissche mannen om sien/ ghecleedt met rocken van Tyuers scharlaken / die ock haer hayr daghelyer mengden met schaueliughen van goude / alsoo datter wt het schynen vander sonnen radien een wederschijnsel quam vā haren hoofden. Dese reden ghewapent/ende met pijpkoberen omgort / al om des coninck waghen / waer op hy plach hooghe sittende eñ met een widt cleedt smorghens wter stadt te rijden/tot een zyn lāt hups twee Schenus maten gheleghen bupten Jerusalē/ welck een seer ghenoechlycke plaetse was/van gheplante houen ende inghelepde fontepnen / daer hy gheerne ghevoert werde. Ende hy ghebruycte in alles goddelijcke neerstichept eñ voorsienichept / eñ want hy een liefhebber was van alle schoonheyt eñ tieraten/ soo en heeft hy ock die weghen niet onbesocht ghelaten: maer alle die weghen die nae Jerusalem des coninck woonstadt ginghen/dede hy met harde steenen cassiden / om dat die souden ghemackelijc eñ ganchbaer wesen den ghenen die derwaerts oft van daer ginghen. Ock om dat hy hier aē thoonen soude die grootdadichept van zyn heerlijchept. Als hy dan die waghenen bedeylt hadde van stede te stede/elcken een seker ghetal van peerden gheuē de om die te voeden/soo heeft hy by hem luttel peerden ghehouden / maer die plaetse daer die bewaert werden/hiet hy der wagenen steden. Hy maecte ock dat te Jerusalem so veel siluers was als harde steenen/eñ Cedren boomen die te vorē in Judeen nopt ghesien en waren/heeft hy in des landts velden soo seer doen vermenichfuldighen/datter soo veel werden alsser moerboomen waren. Hy beual ock dē Egypsschen coopliedē dat sp peerden tot hem souden te coope brenghen / stellende elck paer peerden op ses hondert dragmē siluers / die welcke hy voorts plach te senden tot die coninghen van Syrien/ende die ouer den vloet Euphrates woonden. Eñ doē hy dalder glorioosste eñ godtvruchtichste Coninck was/eñ in rijedommen eñ wijsheyt alle vorsten te bouen ginck/die voor hem het Hebreeusch volck geregeert hadden/werde hy nochtans verargert voor zyn doot/want hy schepde van zyns landts manieren/

Schenus is een Egypsche mate vier Jetiaensche mijlen lāt

ren/eyndende zijn leuen onweerdelijc na zijn voorgaende wercken/wāt hy werde van vrouwē liefdē ontsinnich/eñ te seer volgende zynder natuerē quade lustē/niet te vreden wesende met zijns lāts vrouwen/maer troude ooc veel buytenlantsche vrouwē/te weten/van Sidon eñ Tyrien. Itē Ammoniterssen eñ Idumeiterssen. Eñ aldus heeft hy te male Moyses geboden versmaedt/die niet toe en laten ander dan van zijn eygen volc hupsvrouwen te nemen. Dus heeft Salomon deser vrouwē Goden beginnen te dienen dit haerder liefdē toe gheuende. Eñ dit selue hadde die wechgeuere willen verhoedē om dat een man door dese oorsake niet en soude comen tot vreemde manieren van leuen eñ dat hy niet en souden den dienst van haers lāts Godt verlatē/volghende dier vrouwē afgoderyē. Maer dit heeft Salomon versmaedt/verwonnen zijnde vā onmatelijcke wellustichept/want hy heeft getrout seuen hondert hupsvrouwen/alle van vorsten oft heerlijcke mannen geboren/eñ hy hadde dry hondert cōcubijnen. Eñ noch onder dese hupsvrouwen was ooc een des coninc vā Egyptē dochter/vā alle welcker vrouwen liefde hy so seer benangen werde/dat hy haer manieren van leuen ende godsdienst volchde/om henliedē hier door sekerliker te thoonē eñ te doē geloouen hoe lief eñ weert dat hy haer hadde. Daer na als hy ouder van iaren werde/eñ zijn sinnen eñ verstant ooc allencxkens verouderdē/ heeft hy noch meer zijns lants godsdienst vergeten eñ verlaten/hem gewennende na der vreemder vrouwē manieren/hoe wel hy te voren oock teghē der wet ordinancie gedaen hadde/doen hy die metalen gedaentē vā ossen onder die metalen zee stelde/ gelijc hy aen sinē throon gelijckenissen van leeuwē namaels ooc stelde/want dat en was ooc niet geoorloft te doene. Eñ daer hy een ouerschoō exempel thuys hadde/te weten zijns vaders deucht saemheydt/eñ zijn glorie die hy om zijn goduruchtichept by dē nacomers achtergelaten hadde/so is hy nochtans geschey den vā zijn voetstappen/eñ als hy daer tweemael af vermaent was in sinen droom dat hy zijns vaders voetstappē volghen soude/ is hy sonder glorie oneerlijck ghestoruen/want daer quam een propheet tot hem van Godt gesonden/ segghende dat zijn ongoddelijckhept niet verborghen en was/eñ dat die niet langhe en soude ongewrokē wesen/maer nochtans en soude hem binnen sinen leuen het coninckrijc niet af genomen werden/om dat sinē vader vā Gode belooft was datter gheen ander na hem comen en soude in zijn rijck/maer dat na die doot van desen zijn sone soude ghestraft werden/ alsoo nochtās dat het heel rijc hem niet en soude begeuen/ maer dat die thien geslachten alleen souden comen tot sinen dienaer/ eñ die ander twee soudē by Dauids soons sone blijuen/eñ dat ter liefden van sinen grootvader/eñ der stadt van Jerusalem/daer Godt eenen tempel voor hem vercoren hadde. Als Salomon dese dingē ghehoort heeft/so werde hy seer ontstelt/ende bedroeft/midts dat alle zijn weeldichept die hy plach te ghebruycken/hem nv contrarie verginck. Eñ niet langhe na des propheets vermaninge stont teghen hē een vyant op/dwelck Godt also wilde/die genoemt was Adad/die teghen den coninck verbolghen was om dese sake. Hy was een Idumeiter geboren/eñ van des coninc ghesiachte. Ende als Joab opper veltheere van Dauids crijchsmannen het lant van Idumeen bestreedt/ eñ verwan doodende binnen den tijt van een onderhalf maent alle mans persoonen die wapenen draghē mochten/so was dese noch eē ioncxken/eñ ontuloodt tot Pharao den coninc vā Egypten/vandē welcken hy minlijc ontfangē werde/ wāt hy ooc vanden selue liberalijc begift werde vā een hups/eñ ackerlandē/daer hy af leuē mocht te. Eñ als hy op gewassen was/so hadde die coninc Pharao hē so weert dat hy hem ten howelijcke gaf zijns hupsvrouwē sustere Thapnis genaēt/waer af hē eenen sone geboren werde/die met des coninckx kinderē opgenoedt werde. Maer doē hy namaels in Egiptē vernomē hadde dat Dauid eñ Joab doot warē/so ginck hy totten coninck/hem biddende dat hy hem wilde latē in zijn lāt wederom keerē. Maer doen die coninc hem vraechde wat hem gebrake/ eñ wat hy hem misdaen hadde dat hy sinen vriēt wilde verlaten/die hem veel deuchdē gedaen hadde/ so en heeft hy dat nochtans niet connē vercrijghē/hoe wel hy dat meer dā eens verlochte. Maer doē Salomōs dinghen begonst te vallen/eñ Godt zijn ongoddelijchept niet meer lyden en mocht/door wiēs wille Pharao ooc tot dier tijt hem niet en hadde laten verbidden/ soo heeft Adad van sinen swagher oorlof gecreghen/eñ is ghecomē in Idumeē. Maer doen hy zijn volck niet en conde ghestieren om Salomon af te vallen/ ende teghen hem te rebelleren/ midts dat sy door stercke garnisoenē onder bedwāc ghehouden werden/ende hy alsoo daer gheen nieuwicheden op ghestellen en conde/is hy van daer gereyst in Syrien. Ende als hy daer by auontuerē quam int ghesellschap van eenen die Hazar genoēt was/die den coninck van Sophenien Adasar af gevallen was/ ende dat lant met een macht roouers met spinckreysen beroofde/ heeft hy met dien hem verselschapt/ door wiens hulpe hy dat deel van Syrien inghenomē heeft/alsō dat hy coninck gemaect werde. Aldus is hy dicmael in der Israhelytē lant metter macht ghecomen/beroouende dlant ouer al die wijle dat Salomon noch leefde. Ende recht oft den Hebreeusschen desen eenen vreemden vyandt niet ghenoech en hadde gheweest/ soo wasser een binnen lander van Salomons hupsghesin/die hem oock quelde/ Hieroboam ghenoempt Nabaths sone/die door een voorleden oude prophecie verwreckt werde om nieuwe werringhe te maken. Want doē dese Hieroboam sinen vader verloren hadde/ eñ hy noch een iongelinck wesende/vā zijn moeder opgenoet werde/so heeft Salomō bemerckende zijn edel natuere ende verstant hem meester ghemaect ouer der vesten timmeragie/ doen hy Jerusalem met mueren omringde. Eñ hy besorchde dit werck soo fijnlijck eñ neerstelijck/dat die Coninck bevindēde zijn neerstighe verstandichepdt/ende hem willende loonen nae dat hy weert was/ hem stelde ouer het gheslachte van Joseph. Eñ als hy derwaerts ghinc van Jerusalem/soo quam hem tegen een propheet Achia ghenaemt/ gheboren wter stadt van Silo. Als dese hem ghegroet hadde/soo heeft hy hem een luttel buytens weechs ghelepdt/in eenē acker/daer doen ter tijt niemandt by en was. Ende als hy sinen mantel daer hy mede ghecleedt was in tweelf stucken ghesneden hadde/ so gheboodt hy Jeroboā thien deelen daer af te nemen/ segghende te voren dat Godt dit gheboot/want hy (seyde die propheet) sal Salomons coninckrijck schoren/ende sal sinen sone om der beloften die Dauidi ghedaen is een geslachte laten/niet dat andere dat daer by leyt/maer v sal hy thien geslachten gheuen om Salomons misdaet/die hem selue heel den vrouwen eñ haren goeden ouer ghegheuen heeft. Hier om ghy wetende waer om dat Godt van hem verruert is/oek-

sent die rechtueerdicheyt/eñ wilt altijt onderhoudē eñ bewaren die wetten/wāt v woit eenen seer groo ten loon der godvruchtichepdt/eñ godsdienstichepdt te voren gelept/te weten/dat ghy sult so groot werden als ghy weet dat Dauid geweest heeft. Hieroboā dā door dese woorden des propheets seer opgericht zijndeom na groote dinghen te staen / die anders oor van hem selven oevgierich eñ ongeduerich vā herten was/heeft terstont als hy in zijn prouincie quam die hem bevolen was niet ondachtich geweest vā des propheets prophecie) het volck begost te verwerven dat sy Salomō souden af vallen/ende hem prince maken. Maer als Salomō zijn voornemen eñ opstel verná / wilde hy hem vanghen ende dooden. Maer hy vloodt tot Sesac den coninck vā Egypten/ontgaende alle dat tegenwoordich perijkel/eñ daer blijvende tot Salomons doot bewaerde hy hem selven tot dat Coninckrijck van Israel.

3. Reg. 11 Raet dat Salomō naer. xl. iaren ghe regneert en heeft.

Hoeha Salomons doot het volck af viel/ ende scheyde van Roboam sinen sone/makende Jeroboam Coninck over thien geslachten. Cap. iij.

ALdus is Salomon seer oudt ghestorven / als hy tachtentich iaren coninck geweest was / ende vierentnegentich iarē geleeft hadde. Eñ hy werde begrauen te Jerusalem / dalder weeldichste / eñ rijcste eñ wijste coninck bouē alle coninghen / wtgenomen die sonde daer hy in zijn oude daghē vanden vrouwen toe gebracht werde/waer af ende vander Hebreeusscher allendicheden die daer nae volchdē nu ghenoech gheseyt is.

Cap. viij. 3 Regū 12 Roboam werde coninck nae sinen vader Salomon.

Doorts als Salomon doot was/eñ Roboā zijn sone na hem coninck ghevvorden was/den welcken hy ghewonnen hadde van Naama een Ammonijtsche vrouwe/so hebben sommighe van den heerlijcsten mannen in Egypten gesonden / om Hieroboā wederom te halen. Eñ als hy tot henlieden in die stadt Sicima gecomen was/so is Roboam daer ooc ghecomen: Want het beliefde hem datmen daer eē vergaderinghe der Israhelijten houden soude / eñ dat hy het Coninckrijck met des volcx consent soude ontfanghen. Aldus zijn tot hem ghecomen die princen des volcx te samen met Hieroboam / biddende hem dat hy een luttel wilde haren last der slauernijen minderen/ende ghenadigher zijn dan zijn vader gheweest hadde. Want sy verduct hadde geweest met een swaer iock. Oock soude zijn coninckrijcke te vaster wesen/by alsso hy meer begheerde ghemint te sine dan ontsien oft gheureest. Maer hy beloefde haer nae drye daghen op haer bede te antwoorden/ waer wt sy terstont quaet vermoeden van hem creghen/dat hy terstont haer begheerte niet gheconsenteert en hadde/want haer dochte dat zijnder ouderdom betaemde ghenepcht te wesen tot goedertierēhept/nochtans hadden sy al wat hopen / midts dat haer begeerte terstont niet ontsept en was. Binnen desen middelen tyde riep hy tot hem zijns vaders vrienden / raet vraghende wat antwoorde hy den volcke behoorde te gheven. Welcke vrienden zijn welnaert soeckende/eñ des volcks natuere wel wetende / hebben hem gheraden dat hy twolck soude beleefdelijck ende vriendelijck aen spreken/ende dat hy die coninclijcke hoochmoedichepdt een luttel neder leyde/voeghende hem selven een luttel om des volcx gracie te crijghen/wāt hijse met allsulcke maniere soude lichtelijck moghen tot zijnder liefden trecken/want het alsoo natuerlijck is dat die onderssaten gheerne hebben goedertieren coninghen / eñ die haer een luttel vernederen van haer hoochepdt. Hier heeft sonder twijfel God den mensch zijn verstant benomen/want hē desen raet niet en behaechde/die nochtans tallen tijden nut is/eñ hem doē ter tijt(als hy het coninckrijck begheerde te crijghen)ooc nootelijck was. Maer hy heeft tot hem gheroepen ionghe mannen zijns ghelijcke/verclarende henlieden der ouderen raet/gebiedende haer ooc te seggē wat haer hier af dochte. Dese(want sy om haer iōchepdt niet en conden nutter dinghē verstaen/eñ wāt Godt dat ooc niet en ghehengde) hebben hem geraden ende daer toe bracht aldus den volcke te antwoorden. Dat sinen minstē vingher dicker was dā zijns vaders lendenen/ende docht henlieden dat sy swaerlijck van sinen vader gehandelt warē/so souden sy voortaen noch hardelijcker gehanteert werden. Eñ waren sy van hem met gheesselen ghesla ghen geweest / soo stont haer te verwachten dat sy souden van hem met schorpioenen geslaghen werden. Die coninck in dese woorden behaghen hebbende/latēde hē dunckē dat sulcke antwoorde zijnder heerlijcker maiestept best betaēde. Als dan alle twolck ten derden daghe tot hem vergadert was/eñ sy alle door dat verbeyden in twijfel warē/meynende goedertieren antwoorde te crijghē/ soo heeft Roboam der ouderē raet achter gelaten/ eñ haer geātwoort nae der ionghers raet/niet sonder Gods wille/om dat Achias prophecie soude volbracht werdē. Het volck dan door thooft geslaghen zijnde met soo harde woorden als met een yseren wapene/eñ recht oft nu ghedaen werde het ghene dat hy driepchde te doen hebben van verbolghenthept alle met eenen monde gheroepen dat sy voortaen niet meer te doē en wilden hebben met Dauids geslachte/maer dat hy den tempel behiel die zijn vader getimmert hadde/ende aldus hebben sy openlijck ghethoont dat sy hem af vielen. Eñ haer gramschap was so groot eñ straf/dat sy Adoram des coninex rentmeester die ghesonden was om die spitichepdt van des ionghen Coninex tonghe te ontschuldighen/eñ om des volcx moet te vreden te stellē dat seer vergramt was/gesteent hebben eer sy hem ghehoort hadden. Als dit ghebeurt was/so dachte Roboam (alst ooc was) dat hy in sinen dienaer ghesteent was / vreesende ooc dat des volcx haet die sy eens teghen hem aenghenomen hadden / ten laetsten op zijn hooft oock soude wtghestort werden. Dus is hy met veruaertheden op sinen waghen ghe clommen/ende soo seer als hy conde haestelijck nae Jerusalem gheuloden. Ymmers hebben hem het ghesslachte van Juda/ eñ vā Beniamin met haren ghemeynē keure voor haren coninck genomen. Maer dander menichte van Dauids geslachte vā die dach verureēt welende/eñ af gekeert/heeft Jeroboā die heerlijchept gegheuē. Het welck Roboam qualijck heeft moghen lijden/ waerō hy heeft doen vergaderen die twee ghesslachten die onder hem waren. Eñ als hy daer wt gecoē hadde. C. eñ. lxxx. dupsent mannen wilde hy arbeyden eñ proeuen die ander. x. ghesslachten met gewelt wederō tot sinē dienst te trecken. Maer Godt quā daer tusschen beyde door eenen propheet / hem vermanende dat niet geoorlooft en was eē mupterssche oorloghe op te stellen /bysonder want het volc door Godts wille af gheuallen was.

Nv sullen wy eerst Hieroboams des Coninckx van Israel / eñ daer na Roboams des Coninex van den twee ghesslachten ghelchiedenissen segghen / want het verualsch der redenen dat alsoo verepscht. Als Hieroboam dan te Sicima zijn Coninclijc hof ghemaect hadde/heeft hy daer zijn woonstede ghehouden. Ende daer mede niet te vreden wesende/

heeft

heeft hy in die stadt Phanuel noch eē ander hof gemaect. Eñ niet seer lange daer nae als die tabernakel feeste nakende was / dachte Hieroboam in hem selue hy also hy twolck liet nae Jerusalem trecken / eñ haer oorlof gaue om dē feestdach daer te vieren / dat sy dan wt die deuotie totte tempel eñ der godsdienſten lichtelyck souden van eenen anderen wille werden / eñ also hem verlatende / haren eersten Coninck aen vallen / het welcke niet alleē en soude sorgheliick wesen voor zijn heerlichept / maer oock voor zijn leuen. Dus heeft hy voor hem genomen hē selue te voorsien in alduſdanigher manieren. Twee veerscalueren heeft hy van goude ghemaeckt / ende daer toe timmerende twee tēpels / den eenē te Bethel / ende den anderen te Dan / welke stadt gheleghen is aen den oorsprone vā die minder Jordane / eñ dese beelden heeft hy daer voor heylichdom ghestelt. Eñ als hy die thien geslachtē daer hy ouerheere af was te gader hadde doen comen / heeft hy tot die menichte gesproken in deser manieren. Ghy goede ghemeyn lieden: ick meyne dat ghy wel weet datter ghеen plaetse en is sonder Godt / eñ dat God van ghеen seker plaetse besloten en wert / maer dat hy in alle plaetsen die begheerren verhoort / eñ ouer al zijn dienaers aensiet / waerō en believet my niet dat ghy lieden te desen tijde sult repsen ter sakē van deuotien oft godsdienſt die langhe repse na Jerusalem / een stadt daer wy op verbolghen zijn. Een mensch heeft dien tēpel gestelt / ghelyck ick nv twee veerscalueren gheplicht hebbe / het eene te Bethel dander in Dan / dat ghy na die wel gelemthept der steden van den naestē steden tot die vergaderende / daer moecht behoorlijc God aenbiddē. Daer en sullē ghеen priesters eñ Leuiten gebrieken / die vā v liedē van my daer toe geschickt zijn / op dat v niet en ghebrieke aen tgeslachte van Leui eñ van Aaron. Hierō wie van v lieden begheert het priesterschap te hebben / die sal Gode een calf eñ eenen rā offeren / door welcke maniere vā doene men sept dat Aaron oock eerst priesters gemaect is geweest. Met dese woorden heeft hy twolck bedroghen / brengende haer daer toe dat sy haers lants godsdienſt verlieten / welck dinck den Hebreeusschē een oorsake heeft geweest vā alle allendichedē / eñ plaghen / dat sy vandē vreēden natien met oorloghen verwonnē / eñ ten laetstē oock gheuanghen weck gelept werden / als te sinen tijde gesept sal werden. Als dan die feeste der seuēster maent aen quam eñ Hieroboam die feeste oock wilde vieren te Bethel / gelyck die vandē twee ghеslachten te Jerusalem geuiert werde / soo stelde hy voor dat calf eenen outaer / eñ terstont aennemende eens priesters persoō / is hy met sinen priesteren tot dien outaer op gegaen. Maer doen hy gereetschap maecte om die heel brantofferanden te ontstekē / soo isser een propheet van Jerusalē ghecomen vā Gode gesonden Jadon genoēt. Dese gaende tot int midden der menichten heeft totten outaer ghesproken / so dat die coninck hoorde / seggheńde. Outaer outaer dit sept die heere. Daer sal een op staen vā Dauids huyse Josias genaēt / dese sal op v die valschе priesterē vā dien tijde doot slaē / eñ die gebeenten vandē bedrieghers die twolck ter ongoddelichept gebrocht hebben / sal hy op v verbrandē. Eñ op dat niemandt daer aen en twyfele dat dese prophecie niet gheloghen oft ydel en is / soo sal dit met een wonderlyck voorteecken versteret werden. Desen outaer sal bersten / eñ der slachofferanden vetten die daer op versaemt zijn / sullen op die aerde wtstorten. Die Coninck vergramt wesende van des propheets woorden / heeft zijn hant wtghesteken / ghebiedende dat men hem vanghen soude. Maer terstont werde sinen arm gheplaecht / ende heel stijf / alsoo dat hy zijn handt niet en conde wederom keeren / midts dat dit lidt heel ongheuoelijck ende ommachtich was / recht oft doot hadde gheweest. Den outaer berste oock / eñ storte die slachofferanden die daer op warē neder / alsoo Godts propheet ghesept hadde. Die Coninck doen siende dat die mensch waer sepde / eñ goddelyck was / heeft hem ghebeden dat hy aē God wilde verbidden dat hy hem die eerste cracht van sinen lammen arme wederom wilde gheuen. Ende als dat alsoo ghedaen was / ende hy blyde was dat hy zijn ghesonthept wederom ghecreghen hadde / soo badt hy den propheet dat hy hem gheweerdigē wilde met hem den noenmael te eten. Jadon wepgherdet / seggheńde / dat hy in die stadt noch broot noch wijn en soude proeuen / want hē dit tegē Godts verbot niet geoorloft en was / want hē oock verbodē was doot den selue / niet wederō te keeren den selue wech daer hy ouer comē was. Die Coninck hē verwonderēde van des mans abstinencie / begonste dies te meer voor hēselue besorcht te sine vā tgene dat hy gehoort eñ gesien hadde / merckende daer wt dat zijn dinghen niet geluckelijc vergaen en souden.

Cap. xiij.

✕ Maer in die stadt was een quaet valsch propheet / den welcken Hieroboam in eeren hadde van hem bedroghen zijnde / midts dat hy hem alle dingē na zijn behaghen sepde. Dese lach doen te bedde / om dat hy van ouderdom crāck was. Maer als hy van sinen kinderen ghehoort hadde van des propheets coemste van Jerusalē / eñ van die voorteeckenen by hem gedaen / eñ dat Hieroboam zijn verstorue rechte hāt door des propheets gebedē wederom ghesont hadde gecreghen / sorgende dat die Coninck meerō gewoelen van dien dan van hem hebbē soude / heeft sinen kinderen bevolen dat sy terstont hem sinē ezel souden bereyden om te repsen. Als dese dit neerstelijck gedaen hadden / eñ hy op die beeste gesetē was / heeft hy dē propheet achterhaelt / rustende onder eē breede eñ lommerachtige eycke / den welckē hy eerst ghegroet heeft. Daer na heeft hy hem berispt waer om dat hy tot hem niet en was ghecomen om zijn herberghe te gebruycken. Eñ als die propheet sepde dattet hē verboden was vā Gode by yemanden van dier stadt te eten / so sepde dese: voorwaer ghy hadt by my wel meghen eten / wāt ick ben oock een propheet / een dienaer des selfs Godts / dien ghy ooc dient / ende ick come nv door zijn beuelom v tot ons te halen / ende v met eenen noenmael trakterē. Die propheet desen loghenaer ghelooūde is wederom ghegaen. Als sy dan noch den noenmael atē ende met gemeynsaē spraken malcanderen verheuchden / so heeft Godt Jodon gheopenbaert / vercondighēde hem die punitie van zijnder ongehoorsaēheyt / ende die maniere vander punitien / te weten / dat hy vā eenen leeuwe onder weghen soude verschoort werden / eñ in zijn vaders graf niet ghedraghen werdē. Dese dinghē meyn ick dat ghelschiet zijn door Gods wille / om dat Jadōs woorden te min van Hieroboam ghelooft souden werden / wandt hy van een loghene schene onder danich te wesen. Want doen hy na Jerusalem repsde / soo quam hem eenen leeu te ghemoete / die hem vanden ezel track / ende doode / den ezel gheen hinder doende / maer dat meer was hy bewaerde dien ezel met des propheets lichaem daer by ligghende / tot dat sommighe repsighers dē valschen propheet vercondichden tghene dat sy gesien hadden. Doen heeft hy zijn sonen daer om wt

Die bybel sept dat Godt dit openbaerde eñ vercondichde door den valschen propheet.

ghesonden/brenghende des propheets lichaē in die stadt/dwelck hy daer heerlijck begrauen heeft/ghebiedende sinen sonen dat sy hem na zijn doot int selue graf leggen souden/ wāt al warachtich was dat hy te voren gesept hadde vā dier stadt/ende diē outaer/vandē priesteren eñ valschen propheten / maer hy en soude gheen onrecht oft schāde lyden/om dat hy met diē propheet soude begrauen wesen/ want haer gebeenten dan onder een soudē versamelt zijn. Als hy dan den propheete zijn behoorlycke wtuaert ghedaen hadde/eñ sinen sonen dese beuelinghe gedaen/midts dat hy een quaet eñ ongoddelijck man was/is hy tot Hieroboam ghegaē/seggēde. Waerom sidy so ontstelt van dees dwaelsche woordē: Als Hieroboam hem doen vertelde van zijn epghē hāt/ eñ vandē outaer/noemende dien voorwaer eē goddelijck man/eñ een seer goet propheet / soo begonste hy dit zijn gheuoelē te mispryselen/eñ met redenen die der waerheyt gelyck warē die waerheyt te verdoncken. Want hy seyde dat zijn hant stijf gheworden was van vermoetheden/doen hy die slachofferandē op den outaer brachte/eñ dat die als sy gheruft hadde wederom tot haer eerste macht gheromen was. Voorts dat den outaer die versch gemaect was / eñ daerom dat groot ghewicht die slachofferandē niet draghen en conde gheborsten/eñ van een gheuallen was. Ten laetsten vertelde hy hem des propheets dōot/hoe die van eenē leeu ghedoot was / waer wt dat blijcte datter niet goddelijckr in zijn leuen oft in zijn woorden en hadden gewerct. Met dese woordē heeft hy den Coninck dit wijsgemaeckt/eñ zijn herte van Godt eñ van rechtueerdighe eñ godtvruchtighe wercken heel af ghekeert / eñ in dupterste ongoddelijcheyt ghestooten. Want Hieroboam heeft daer na so seer sinen wille bedreuen teghen alle dat recht eñ behoorlyck is/dat hy anders niet en sochte dan hoe hy van daghe te dage lancr so meer hē seluē met nieuwen quaden septen te bouen soude gaen.

Die schrift tuere en seyt dit niet.

Cap.x. ✕ Maer desen achterlatende moetē wy nv voort spreken van Roboam Salomons sone. Want als dese dat Coninckrijc ouer twee geslachten gecreghen hadde/heeft hy seer sterche ende groote steden ghemaect/welcker steden namen zijn dese/Gethlehem/ Etam / Thecoa / Gethsur/Socho/ Odollam/Ipa/ Mareſa / Ziph / Adoram/ Lachis/Azeca/Sarem/ Elom/eñ Hebron / alle geleghen int ghesiachte van Juda. Daer nae heeft hy noch ander steden sterck ghemaect in Beniamins erfdeel die soo groot als dander waren. Ende in elcke van dese steden stelde hy zijn garnisoen eñ capitepnē/ die wel versien waren van tarwe / olie / wijn / ende ander victalie den mont cost aengaende. Oock heeft hy so veel schildē ende lancien doen maken/die ghenoech waren voor veel dupsentich mannen. Oock vergaderden tot hem (want hy te Jerusalem woonde) wt alle dlātschap van Israel die priesters eñ Leuitē/eñ alle het ghemeyn volck dat goet eñ rechtueerdich was / dese verlieten haer steden daer sy gheboren warē/ dat sy te Jerusalem mochten Godt dienen / misnoeghē hebbende in Hieroboams tyranschap/ die haer met ghewelt dwingen wilde zijn verschcalueren te aenbeden/waer door het gheschiede dat Roboams Coninckryck gheheel drp iaren door het toe vallen van sulcke lieden seer vermeerdert werde. Als Roboam dan wt sinen eersten houwelijck van een vrouwe wt zijn gheslachte drp sonen gecreghen hadde/heeft hy daer toe noch een ander vrouwen vā zijn maechschap ten wyue genomen Maacham vā Thamar Absalons dochter gheboren/waer af hy ghe worden is vader van Abia/ ende hoe wel hy oock kinderen hadde wt zijn ander hupsvrouwē/nochtans beminde hy Maacham bouē alle dandere. Wāt hy hadde achthien wettighe hupsvrouwen / eñ dertich hyslaperssen/eñ hier af hadde hy achtentwintich sonē eñ tsestich dochteren. Eñ Abiā Machas sone heeft hy gheskelt om coninck na hē te wesen/hem betrouwende zijn schattēn/eñ alle die stercste stedē. Maer gheluck die menschen in voorspoedē pleghē te verargheren/also gheschiede Roboam oock. Want hy siende soo groote vermeerderinghe zijns ryck/heeft hem ghekeert tot onrechtueerdighe eñ ongoddelijcke werckē / eñ is geworden een versmader vanden warachtighē godsdienst/also dat hy tvolck ooc trac om hem na te volghen/aenghesien dat die natuere der menscheliycker saken sulck is / dat die onderlatē oock verarghert werden nae der princen ende wethouderen quade manieren/door welcker goede manieren sy behoordē verbetert te wordē eñ geregeert als van eenen reghel/maer sy volghen haer mis daden oft arghe wercken voor deughden / want ands en deden sy niet als die coninghen/so soudt schijnē dat sy haer wercken mispresen. Alst oock onder Roboam gheschiede/doen tvolc die wetten eñ dē godsdienst sonderlinghe seer versmaedde/op dat sy door rechtueerdige werckē harē coninc niet en soudē misnoeghen.

✕ Hoe Sesac die Coninck van Egypten Jerusalem wan/ende der stadt rijcdommen in Egypten wech droech. Cap.xij.

DEse smadelijcheyt heeft Godt gewroken door Sesac dē coninc vā Egypten. Wiēs geschiedenissen die historieschrijuer Herodotus? verdoelt wesende toe schrijft eenen genaēt Sesostes. Want dese Sesac heeft int vijfste iaer vā Roboās rijc een seer groot hepr teghē hē gebracht / waer in men sept dat waren tweelf hondt oorloochsche wagenen/tsestich dupsent peerdevolck/eñ vier hondert dupsent voetvolck. Eñ zijn rupters warē meestēdeel wt Africkē eñ Morianē. Die welcke met gewelt comēde inder Hebreeuscher lāt/hebben Roboās alder sterckste steden die haer selue willichlijc opgauē/in zijn geloue ontanghē eñ als hy dese met garnisoenē besedt hadt/so is hy ten laetstē teghē Jerusalē gevallē. Maer Roboā met sinē volcke van Sesac hepr beleghert/ heeft hē gekeert om Godt te biddē / maer hy en heues niet connē verbidden dat hy hem victorie wilde verleenē. Eñ die propheet Semeias heeftse ooc verwaert/seggende datse Godt diepchde dat hyse verlaten soude/ die sinē dienst te voren verlatē haddē/ waer af sy seer bedruct wesende eñ siende dat sy geē hope met allen meer en hadden / hebben alle begōst te belyden dat sy rechtueerdelijck van Godt verlatē waren om haer ongoddelijcheyt/eñ versmaden der wettē. Maer Godt siende dat sy aldus bedruct waren/eñ haer sonden beleden/heeft haer door dē propheet ghesept dat hyse niet en wilde heel verderuē/ maer dat hyse nochtans soude brenghen onder der Egyptenaren heerlijcheyt/op dat sy mochten proeuen oft gemackelijker ware Gode te dienē dan den menschen. Als Roboam dan met voorgaende seker conditien wt vreesen die stadt op gaf/so en hiel Sesac die conditien niet / maer hy heeft den tempel berooft/eñ genomen alle die schatten so wel die Gode behoorden als den coninck/draghende wt der stadt ontallijcke veel gouts eñ siluers/so dat hy daer niet een cleyn stuckxken en liet. Hy heeft oock afghetrocken die gulden schilden eñ targien die die Coninck Salomon ghemaect hadde / eñ hy heeft die gulden

pylkokers

pijlhoekers daer oock niet ghelaten / die Dauid indē tempel tot een prsent gheheylicht hadde / doen hy die den Coninck van Sophenen ghenomen hadde. Eñ aldus is hy met eenen rijckeliken roof wech gegaen. Van deser oorloghen maecāt ooc mencie Herodotus die Halicarnasser / alleenlyck dolende indē naem van desen Coninck van Egypten / te weten / hoe dat hy veel ander natien bestreedt / eñ daer nae oock der Palestynen lant in Syrien gheleghen / onder zijn heerlychept brachte / wandt die lieden zijn ghewelt niet verheydende van selfs haer op gauen.

✠ Het blijct ooc genoech dat hy wilde segghē dat ons volck vandē coninck van Egypten verwonnen worde. Wāt die selue sept hy ooc hoe die comc daer staende beeldē liet / daer vrouwen vrouwelycheden in gesneden waren by die ghene die haer op gauē / eer sy bestreden waren. Wāt dit was Roboam onse coninck / die die stadt op gaf eer die bestormt worde. Die selue Herodotus sept oock dat die Assyanen vanden Egyptenaers der manlycheden besnydenisse geleert hadden. Wāt die Phenicers eñ Syriers die in Palestynen woonē / segghen dat sy dese besnydenisse der manlycheden vandē Egyptenarē geleert hebbē. Nv pst seker datter ghē ander lieden int Palestynen lant vā Syrien besnedē en werden dā wy. Maer hier af mach een pegelyck zijn goetduncken houden. Na dat Selac dā vertrockē was / so heeft Roboam voor die guldē schildē eñ targiē so veel andē vā coper ghemaect / die hy sinē schiltknechten eñ lyfknechten toegeschickt heeft. Voorts heeft hy die tydē zijns coninckryck stillyc late passerē / sondē eenich merckelike oorloge oft heerlycke daet / midts dat hy vā wecken benaut werde / om dat hy eewigē twist hadde teghē Jeroboam. Eñ hy leefde. xvij. iarē / waer af hy seuenthien iaren Coninck was / een hoochmoedich eñ dwaes mensch / wāt hy so groote heerlychept verlorē heeft / midts dat hy zijns vaders vriendē raet versmaede. Hy werde begrauen te Jerusalē in der coninghen begrauenissen. Eñ Abias zijn sone quam na in zijns vaders rijc / doē Hieroboā ouer die thien geslachten nv bouen thienste iaer het coninckryck besadt.

Abias die wert Coninck vā Jerusalē dāe sinen vader Roboam. Cap. xi. 3. Regū 18

✠ Aengesien dan dat wy het verschepdē vā desen coninck gesept hebbē / so behooren wy ooc voorts te segghē wat eynde dat Hieroboā gehadt heeft. Dese en heeft gheē mate noch eynde gehoudē zijnd̄ boosheyt / makende dagelycx outaren in die hooghe beschen / eñ hier toe stelde hy priesters vtē ghemeynen volcke. Maer dese zijn smadelijcheyt / eñ sulcke punitie als sulcken ongoddelicheyt weerdich is / heeft God niet lāge daer na op zijn eñ zijnd̄ familiē hoost gheeert. Eñ doē zijn sone Abines te dien tyden lief was / so geboot hy zijnd̄ huysvrouwē met verandrē habyte / eñ mertē habyt vā eē gemeyn slechte vrouwe te reysen tottē propheet Achias / wāt dese man was wonderlijc vā te voren te segghen toecomende dinghen / vā den welcken hy voortyts verstaen hadde dat het rijc hē soude toebehoorē. Eñ hi beual haer dat si als een vreēde vrouwe vā haerlieder sone vraghen soude / oft hy ooc die sieete ontgaē soude. Eñ sy heeft haer habyt verandert / eñ is gecomē tot Silo / also haer man haer beuolen hadde / daer Achias doē woonde. Maer doē die vrouwe nv bi zijn huys quam / soo heeft God den propheet gheopenbaert / die doen van ouderdom blint was / gheuende hē te kennē dat Hieroboams huysvrouwe tot hem quā / eñ wat hy haer op haer vraghe antwoorden soude. Als sy nv aē die dore was / vernsende haer als oft si een vreēde slechte vrouwe hadde gheweest / riep hy ouerlupde. Coēt in Hieroboās huysvrouwe / waerom verberchdy v: ghy en moecht pmmer voor Gode niet verborgen blijuen / die my van v toecoemde te voren vermaent heeft / eñ beuolen wat ick v segghē moet. Daerō gaet henen tot uwen man / ende bootschapt hem dese woordē vā Gods weghen. Aengesien dat ick v groot gemaert heb vā clepn eñ vā met snijdende een rijc vā Dauids familie / eñ v dat gheuende / eñ ghy deser weldadē ondachtich lieuer hebt willen gegoten Goden dienen dā my / daerom sal ick v eñ v geslachte vernielē / eñ v doode lichamē sullen vandē honden eñ vogelē verslondē werdē. Wāt ick sal eenen coninck ouer mijn volck stellē / die niemanden van Hieroboams geslachte en sal laten leuen. Het volck en sal oock vā deser waken niet vry wesen / maer het sal dit goet lāt verliesen / ende verstropt werden in die landē ouer den vloet Euphrates / om dat sy haers coninckx ongoddelijchept gheuolcht hebben / aenbiddende die Goden vā hem gemaect / achterlatende myn godsdienstē. Maer ghy vrouwe gaet haestelijc wederom tot uwē mā / hem dese dinghē bootschappende / wāt ghy sult uwē sone doot vindē. Eñ als ghy in v stadt comē sult / so sal v sone wt dit leuen verscheydē / eñ begrauen werdē / eñ beweent vā alle dē volcke / eñ met gemeynē rouwe gheert / wāt dese is alleen goet bevonden wt alle Hieroboams familie. Vā deser godliker antwoorden die vrouwe seer veruaert wesende / is terstont van daer gerepst / den geheelen wech ouer / beweenende eñ beclaghende haers soons doot / met groter haesten repsende / want si allēdich was om haers mans wille / eñ metter selver daet haers soons doot haestelycker aen brenghende / den welcken sy niet dan doot sien en soude. Als si dan in huys gecomen was so vant si haren sone (also die propheet te voren gheseyt hadde) doot / eñ den coninck heeft sy alle die woorden veruolghens gheboot schapt.

✠ Hoe Hieroboam een oorloge op stelde teghen Abiam Roboams sone / eñ hoe hy daer die nederlage hadde. Eñ hoe Baasa Hieroboās geslachte vernielde / eñ selue het rijck creech. Cap. v.

MAer Hieroboam hier af niet beweecht zijnde / heeft een groot heyr mannē wt gecoren / eñ dat gelept teghen Abiam Roboās sone / den coninc vandē twee geslachten / die doē in zijns vaders rijck gecomen was / hopende dat hy lichtelijc die victorie crigen soude / om dat Abia noch ionck was eñ niet bequaē genoech om des rijcx sakē te bedienē. Abia dā hoorende vā Hieroboams coemste en werde gheēsins veruaert / maer bouē zijn ouderdō eñ bouen dā zijn vpant mepnde / heeft hy wt die twee geslachten een heyr vergadert / eñ is Hieroboam teghen gheco-men in een plaetse die ghenoent is den berch Samaron / eñ daer by sinē leger makēde / bereyde hy hē selven eñ zijn volc ten strijde. Ende hy hadde in zijn heyr vier hondert dupsent voetvolckx / maer Hieroboams heyr was tweemael meerder in ghetale. Als dan die heyren in slachorden tegen malcandrē stondē om te strijdē / so is Abias op een hooge plaetse gestaen / eñ heeft zijn hant roerende stilte begheert van zijn vpandē. Als hy dat vercregen hadde / heeft hy aldus begonst te spreken / hoe dat Dauid eñ sinen oiren oft afcoemsten van Gode het coninckryck gegheuen was veel iaren lanck te dueren / dat en is v lieden pmmers niet onbekent / waer af ic my te meer verwondere / waerom ghy lieden mijnen vader verlatende hebt Hieroboam zijnen knecht willen aenhangen / eñ dat ghy noch op zijn side staet tegen ōs / die door Gods rechtuerdich oordeel die heerlycheyt

1. Paral. 13 Staet hy Abias hadde xl. dupsent ende Hieroboā lxxx. dupsent.

beuttē/ om ons te bestrijdē/eñ te verdrijuē van dander deel des coninckrijcx / wāt Hieroboam besidt nv het meeste deel door ōrecht gewelt. Maer hy en sal niet langhe zijn tyranschap gebruycken/hy sal van Gode gewroken werden van zijn boose kepten die hy gedaen heeft/die zijnder booser daden een eynde maken sal/aengemerct dat hy dier gheē eynde maken en wilt/eñ v lieden oock sonder ophouden verwect tot alle boosheyt. Want door sinen raet hebdy wt gramschap niet so seere mijnen vader als den alder besten eñ alderhoochsten Godt verlaten/eñ zijn wetten die balder beste zijn bouen alle wettē die opt waren/eñ dat door gheen onrecht van mijnen vaō verwect zijnde/maer alleenlyc om dat hy door quaden raet verleydt wesende v lieden een luttel onbeleefdelijc aensprack. Maer ghy hadt hem met rechte wel moghen vergeuen/niet alleē dit hardt woort bisonder eenen iongen man/die oock noch niet wel en conde een gemeynte aensprekē maer ooc al hadde hy door zijn iongheyt yet misdaē gehadt/ te minsten om Salomon sinen vader/eñ zijn weldadē die hy onsen volcke gedaen heeft / want het hadde wel recht geweest die misdaden der iongers om haerder ouders weldaden te vergeuen. Maer ghy en hebt daer gheē acht op/maer zijt met so grooten heyr tegheu ons gecomē. Maer waer op hebdy doch v betrouwen? op die gulden calueren/eñ op die hooghe outaren eñ bosschen / die een teecken zijn met uwer deuotien tot Godt/maer uwer boosheyt ongoddelijcheyt. Oft gheeft v by auontueren v menichte (die meerder is) hope der victorien? Maer gheen ontallijcke macht des heyrs hoe groot die oock is (en vermach niet/als die teghen die rechtueerdichept voor die ongerechtichept strijt) wāt die hope der victorie is alleen geleghen in die godvruchtichept eñ rechtueerdichept/die voorwaer by ons is/die stantvastelijck int onderhoudē der wetten / eñ in des warachtighen godsdienst blijuen/den welckē Godt gheens constenaers handen en hebben gesneden wt eenige brooslche materye/noch gheen boos roninc verliert en heeft/om donedel slecht volck te bedrieghē/maer is selue een maker vā alle dingē / tbeginsel eñ deynde vā dese gheheel werelt. Waerom rade ick v liedē nv ooc/dat ghy v wilt bekeeren / eñ volgen beteren raet/ophoudende vā te oorlogen teghē wo lants insettinghen eñ wetten/waer door ghy tot soo groote weeldichept gecomē zijt. Die wyle dat Abias aldus spracke totten Israhelijtschen volcke/soo werde van Hieroboam een deel zijns heyrs al bedectelijck van achter gesonden/eñ als die van Abias volck achter rugghe ghesien werde/so zijn sy niet luttel veruaert geweest/siende dat sy bedrogen waren. Maer Abias gaf sinen volcke goeden moet/leerende haer alle haer betrouwen op God te stellē/die voorwaer van gheender menschen listige laghen en mach bedrogē worden. Vā dese redene des coninex hebbē die rupters moet gecreghē/eñ aenroepende Godts hulpe/ zijn sy na der priesteren oorloochsche trompet ghe: clanck/met een ouerluyde geroep/welck een teecken van goeden moet was/teghen haer vpanden ghe: na'len. Eñ die hemelsche hulpe en gebrac haer niet/ waer door haerder vpandē cracht verslaghen werde/want Abias volc werde veel machtigher int strijden/want sy deden alsulcke moort / alsmen niet en vint in eenighe hystorien van Griecken oft ander Barbaren. Want sy verslooghen vijf duysent mēschen/achterlatende by den nacomers die gedencke: nisse van een heerlycke victorie/eñ haer alder sterckste steden hebben si met gewelt gewonnen ende berooft/te weten Gethel met zijn heerlijcheyt. Item Ysanam eñ haer bylighende heerlijcheyt. Na dien slach was Hieroboams macht heel gebrokē / so lāge als Abias leefde. Maer Abias sterf niet langhe na dat hy die victorie gehadt hadde/int derde iaer van zijn heerlijcheyt/eñ hy werde begrauen te Jerusalē in zijnder ouderen begraueniſſe / achterlatende .xx. sonen/eñ.xvi. dochteren/welcke getal vā kinderē hy creech van veerthien vrouwen.

✳ Ende in zijn Coninckrijc quam na hem Asa zijn sone / wiens moeder hiet Maacha / binnen wiens heerlijcheyt dlant thien iaren in vreden was. Dit zijn die dinghen die van Abias gheschiedenisse beschreuen zijn bleuen. Daer na is Hieroboam die coninck van den thien geslachten ooc gestoruen/na dat hy.xxij. iaren ghergegneert hadde / nae yet tweede iaer des Coninex Asa. Asa wert Coninck van Juda.

✳ Ende in Hieroboams stede werde coninck Nadabo zijn sone/die zijns vaders archeyt ende ongoddelijcheyt nae volchde/ende bleef Coninck twee iaren/op welcken tijt heeft hy een heyr ghelepdt teghē der Palestijnen stadt Gabathon ghenoemt / meynende die met een beleggbe te winnen / maer binnē desen middelen tijde heefter eē van sinē huys vriēden Basa ghenoemt Machels sone hem door ghe: slaghen door listighe verraderye/ende nemende tot hem het Coninckrijck/heeft hy alle Hieroboams geslachte vernielt/ ende dit gheschiede nae die prophecie des prophects/dat die ghene die van Hieroboās maechschap in die stadt ghedoot werden / vanden honden verschoort ende verslonden werden / eñ die opt velt ghedoot werden / waren vanden voghelen gheten. Eñ aldus heeft Hieroboams geslachte betaelt die punitie eñ wrake die sy van haer boosheyt ende misdaden schuldich waren te liden. Nadab wert Coninck van Israel. Gebbethō Basa wert Coninck vā Israel.

✳ Hoe die Mouanen met een heyr in die heerlijcheyt van Jerusalem met ghewelt quamē/ ten tyde vā Asa/eñ hoe haer heyr verslagen werde. Cap.vi. Cap.xiij.

ASa die Coninck van Jerusalem was een man van seer eerlijcken leuen / eñ seer deuoot totten godsdienst / die oock niet en dachte oft en dede dan nae wtwijsen van Gods ende der natueren wettē. Dese corrigeerde alle dat in zijn rijc verarghert was wech doende alle vreemde onsuyuerheden. Ende hy hadde in zijn heyr drij hondert duysent wtgecorē mannē die schilden eñ lancien droeghen/ wt Judas geslachte. Eñ wt Beniamins geslachte hadde hy twee honderd eñ. L. duysent schutters die schildē droeghē. Int.x. iaer zijns rijcx is Zareas der Mouanen Coninck met een ouergroot heyr teghen hem ghecomen/brenghende met hem neghen hondert duysent voetknechten/eñ hondert duysentpeerdevolcx daer toe oock hebbende drye hondert waghenen. Doen dese voortghecomen was te Mareſa / welck een stadt is van Judas heerlijcheyt / is hem Asa teghen ghecomen/ende als hy teghen hem zijn heyr in slachoorden ghestelt hadde/niet verre vander stadt in een vallepe ghenoemt Saphat / eñ sach die ouergroote menichte der Mouanen / heeft hy ouerluyde God aengheroepen / hem biddende dat hy hem wilde victorie verleenen teghen soo veel duysendt vpanden/want hy gecomen was om teghen Zareā te strijden/zijn betrouwen alleē hebbēde op zijn hulpe/die machtich was te maken dat luttel mannē vele/eñ cranche mannē vrome mochtē verwinnē. Als Asa dit badt/so heeft hem Godt een teecken vā victorien gegeuen/dwelc als die Coninck ghesien hadde/heeft vromelijck teghen die vpandē gestredē/ eñ seer vele van henlieden verslaghen / eñ dander den rugghe 1. Par. 14. Die bybel seyt twee hondert eñ lxxv. duysent wt Benis mins ghe slachte.

rugghe keerende/heeft hy verwolcht totten platten landen van Gerare. ¶Maer twolck van Asa haer vã mooiden tot rooue keerende/hebbẽ Gerara gewonnen eñ berooft/tselue werde oock in der vpandẽ legher gedaen/daer seer veel gouts wt gedragen werde/eñ eenen roof wech gedreuen van kemels eñ lastdragende beesten/eñ cudden van cleyn vee. Eñ als sy door so groote victorien van God gecregen hadden/ zijn sy alle rijck wederom na Jerusalem ghecomen. ¶Maer doen sy nu niet verre van daer en waren/ so is haer Azarias een prophect teghen ghecomẽ. Dese heuet hem doen stille staen/ ende daer na begonst te seggheu/hoe haer dese victorie van Gode ghegeuen was/om dat sy die rechtueerdicheyt eñ godtsuruchticheyt ghehouden hadden/eñ Gods wille altijt onderdanich gheweest. Eñ by also sy voorts deden soo sy begonst hadden/so souden sy voorts aen noch victorie van haren vpandẽ eñ een weeldich leuen verwachten door zijn gracie ende gonste: maer anders waert dat sy vanden godtsdienst scheyden/ so soude haer al contrarie dingen toecomen/ende daer soude sulcken tijt na volghen/datter noch warachtich prophect en soude gevonden werden onder twolc/ noch rechtueerdich priester. Dan souden haer stedẽ oock verdoruen werden/eñ haer volc ouer alle landẽ verstropt/ alsoo dat sy souden leuen als ongheslachtighe dolende menschen/die nergers seker woonstede en hebben. Hierom vermaende hy henlieden dat sy die wyle dat tijt was/haer ter deucht wilden geuen/ eñ Gods gratie haer selucn niet benemen. Als die coninck metten volcke dese redenen gehoort hadden zijn sy seer blijde geweest/eñ waren neerstich dat dẽ godtsdienst int gemeyn eñ by elcken bysondr mocht opgherecht eñ onderhoudẽ werdẽ: want die coninck daer sonderlinghe toe wt sandt seker mannen ouer alle dlantschap om dese sake neerstelijc te beschickẽ.

✶ Nv wil ic latẽ die geschiedenissen van Asa des coninex vanden twee geslachten/ eñ wederõ keeren tot Basa den coninck van Jsrahel die den coninck Nadab Hieroboams sone verslaghen hadde/ eñ het coninckrijc also gecregen. Dese zijn woonstede nemẽde in die stadt Tharse / heeft vier en twintich iaren lanck geregneert veel booser eñ ongodlijcker dã Jeroboam oft zijn sone / verdruckende het volck/ende God versmadende/waerom tot hem van Gode gesonden werde die prophect Simon die hem te voren ghesept heeft/dat God alle zijn geslachte soude vernielen / eñ met die selue plaghen verderuen/daer hy Hieroboam mede verdoruen hadde/om dat hy van hem coninck ghemaect zijnde hem ondanebaer gheweest hadde/gheenen godtsdienst oft rechtueerdicheyt achtende int bedienen van zijn coninckrijc/wãt daer gheen deughden en zijn die den volcke bequamer eñ Gode aengenamer en zijn dã dese twee/ mer wesende des alderbooste Hieroboams nauolgher/ hadde hy hemselucn met alle zijn boosheden ontsuuert. Eñ want hy desen heeft willen gelijck zijn/soo soude hy na recht oock sulc eynde hebben als die gehadt hadde. ¶Maer na dat Basam verstaen hadde dat hem eñ zijnẽ ghesiachte die plagen nakende waren om zijn misdaden/so en heeft hy daerom niet besorcht geweest zijn leuen te beteren / eñ door penitẽtie van zijn voorleden misdaden Godt te versoenen om also die verderfenisse te ontgane/maer recht oft hem eenen loon beloeft hadde gheweest vandẽ propheete by also hy vromelijc voortghinge int quaet/eñ die plage niet verondicht / so werde hy daghelijcks lanc so arger deen boosheyt op dander doende. Tẽ laetsten heeft hy met zijn heyr bestreden een heerlike stadt Rama genoemt/vijftich stadien verre van Jerusalem ghelegen/ die welcke hy creech ende sterck maecte/om daer af te maken een stadt daer zijn oorloochsche mannen blijuen souden / eñ van daer wtloopende des coninex Asa heerlijckheyt verderuen. ¶Maer Asa sorgende voor zijn opstel/ eñ ouerleggẽde wat grooter schaden zijnen lande soude moghen doen het heyr dat Basa te Rama ghelaten hadde/ heeft boden met ghelde wtghesonden aen den Coninc van Damasco/versoeckende zijn vrientschap/ vermanende hem ooc hoe tusschen haerlieder vaderen vrientschap geweest was. Die welcke heeft zijn ghelt geerne ontfangen/eñ vrientschap met hẽ ghemaect met een verbont/ verlatende die vrientschap van Basa. Eñ terstont heeft hy zijn capitepnen met zijnen heyre doen trecken in des coninex Basa lant/ eñ die steden vpandelijc quellen. Die welcke sonder eenich verbreck die sommighe verbrant hebben / eñ die sommige ander berooft/te weten/ die steden Ahion eñ Dan/eñ Abel Bethmaacha. Als die coninc van Jsrael dese dinghen ghehoort hadde/soo liet hy het verstercken van Rama staen / keerende wederõ om zijns selfs goet te beschermen. ¶Maer Asa heeft vander materien oft gereetschappen die Basa daer gebracht hadde twee sterche steden ghemaect/waer af deen hiet Gaba/eñ dander ¶Malpha. Eñ daer na en heeft Basa niet machtich gheweest die oorloghe wederom op te stellen / want hy vander doodt verrascht werde/eñ begrauen in zijn stadt Tharsa. Eñ in zijn coninckrijck quam na hem zijn sone Ela. Dese stork na tweede iaer zijns rijcks door verraderlike laghen verslaghen van Zamri die capitepn was vã die helft zijnder rupteren/den welcken hy lichtelijck verduct heeft/sendende teghen hem den hoop zijnder rupteren te peerde/ die wyle dat hy goede chiere maecte by Arsa zijnen hofmeestere / midts dat zijn capitepnen ende rupteren daer niet en warẽ/die doẽ alle gader becommert waren int belegghe vander Palestijnen stadt Gabathon.

Ela werẽ coninc vã Jsrael na zijnẽ vadr Basa.

Sãri die wert Coninc van Jsrael.

✶ Hoe ouer die Jsraeliten gheregneert hebben Zãri/eñ na desen Amri eñ dees sone Achab/ na dat het geslachte van Basa heel vernielt was. Ca.vij.

3. Reg. 16

Als Zambri aldus van eẽ capitepn des volcx coninck ghewordẽ was/so heeft hy na Symõs prophecie tgheheel ghesiachte van Basa te niete gebracht. Want zijn familie oft ghesiachte werde op die selue maniere te gronde verdoruen om die ongodlijckheyt / waerom dat Hieroboams ghesiachte vernielt was/als wy ghesept hebben. Binnen desen middelen tijde als het heyr dat Gabathon belepdt hadde ghehoort hadde van des Coninckx doot / ende dat Zambri het rijck ghecreghen hadde vanden coninck die hy doodt ghesiaghen hadde / soo hebben sy Amri haren capitepn coninck ghemaeckt. Ende dese optreckende van tbelegghe van Gabathon / is haestelijc getrockẽ tot die coninckliycke stadt Thersa ghenoemt / die welcke hy metter macht bestormt eñ ghecregen heeft. Zamri dan siende dat die stadt sonder hulpe van garnisoen was / is ghegaen int binnenste van des coninex palays/ eñ stekende daer vier in/ heeft hy hem selucn oock metten palayse verbrandt/ op den seuensten dach zijns rijcks. Als dit ghedaen was/so werde het volck terstondt twee schepdich. Want die sommighe wilden Thebni/eñ die ander Amri tot eenen coninck hebben. ¶Maer midts dat die partie van Amri ten laetsten die ouer hant creech/so heeft hy Thebni doot ghesiaghen/eñ alleen het rijck ghecreghen ouer het gheheel volck. Jnt derthienste iaer vã Asas coninckrijc heeft Amri

Amri wert Coninck vã Jsrael.

ri gheregneert twaelf iaren/ses iaren in Tharsa/eñ dander helfte in Mareon/die vanden Griecken Samaria genoemt wert. Maer hy noemden die stadt Samareon van Samaron daer hy den berch af gecocht hadde/daer die stadt op gelegen is. Dese Amri en was den voorleden coninghen nerghers in ongelijc/dan dat hy noch argher was dan sy. Want sy alle gadere daer toe bysonder arbeyden dat sy twole doer dagelijcsche ongoddelijcke wercken van God verureemden souden/waer door Godt vergrãt wesende maecte dat sy deen den anderen doodden/ eñ dat sy met allen haren geslachtẽ oft magen vernielt werden. Dese coninck Amri is te Samarien gestoruen/na wien is coninc gheworden Achab zijn sone. Hier wt machmẽ wel bemercken hoe seer neerstelijc dat Godt der menschen saken beschickt/ eñ hoe hy die goede lief heeft/ eñ die quade daer tegẽ te gronde vernielt eñ verderft. Want die coningen van Israel om haer ongoddelijcheyt werden binnen corte tijden deen van den anderen met haren geheelẽ geslachte gedoot eñ vernielt. Maer Asa die coninc vã Jerusalem eñ van die twee geslachten/weeldichlijc leuende door Gods gracie om zijn godtvruchtichcheyt eñ rechtueerdichcheyt quam tot die wterste ouderdõ/ eñ na xli. iaren zijns rijcx/is hy door een goede doot verscheyden wten leuen. Na wien quam int rijc Josaphat zijn sone/geboren van een moeder die Abida ghenoemt was/die door tghetuygenis van alle mẽschen zijnder voorvaderen godtvruchtichcheyt eñ vromichcheyt na volchde/door welcke deuchden hy dẽ alderheylichsten coninck Dauid ghelijck was/ alsoo corts hier na gheseyt sal werden.

Achab die wert coninck vã Israel.

Josaphat wert coninck vã Iuda.

Cap. xiij.

✳ Maer Achab der Israeliten coninck woonde te Samarien/eñ daer regneerde hy twee en twintich iaren/niet veranderende van der voorleden coninghen insettingen oft manierẽ/ dan dat hy by auontueren noch argher verliert hadde/ want hy heeft haerder allen ongoddelijcheden ende boose werckẽ gevolcht/eñ bysonder des coninc Hieroboã. Want hy aenbadt ook die roepen die van hẽ voor heylichdom gestelt warẽ/daer toe noch ander ongoddelijcke dingen doende. Daer toe troude hy ook tot een huysvrouwe Ethbaals des coninc van Tyrẽ eñ Sydonien dochter Jezabel ghenaemt/ eñ van haer leerde hy terstont haers lants Goden aenbidden eñ dienen. Dit vrouken was wter maten stout eñ vermetelijck/eñ so ouer dwaes dat sy heeft doen reen Gelder Sydoniters Godt eenẽ tempel maken/tot wiẽs dienst sy ook priesters eñ valsche propheten gestelt heeft. Eñ dat meer is die coninck hadde seer geerne sulcke lieden by hem in dwaesheden eñ archeden alle dander coninghen te bouen gaende.

3. Reg. 17 Achab den prophet Elias.

✳ Tot desen coninck is ghecomen een des alder meesten Gods prophete/een Thesbiter/wt Galaad geboren/seggende dat hy hem te voren vercondichde/dat Godt binnen die iaren noch regen noch dau en soude verleenen/soo langhe als die prophete verborgen soude wesen. Eñ als hy dit by eede gheseyt hadde/ter meerder sekerhz/ js hy zuytwaerts wech gegaen/eñ daer hiel hy hem by een beke daer hy wt dranck/want hem werde dagelijcx spyse ghebracht door rauen. Maer als die beke by gebreke van regẽ verdroochde/so is die propheet door Gods beuel gegaen na Sarepta/welck is een stadt tusschen Tyrũ eñ Sydon ghelegen/want hem werde te voren gesept dat hy daer een weduwe vinden soude/die hem voeden soude. Als hy dan niet verre vander poortẽ en was/so sach hy een werck vrouwe hout vergaderende/eñ als hem God te kennẽ gat dat dit zyn voestere soude wesen/heeft hy haer ten eersten gegroet/ eñ gebedẽ dat sy hẽ eenich dinckelijc water wilde halen. Eñ als si daerõ weck ginc/ riep hy haer wederõ/gebiedende dat sy hem ook een broot brachte. Maer sy swoer dat sy thuys niet meer en hadde dã een hant vol meels/ eñ een luttelken olie/eñ dat sy daer ghecomen was om hout te rapen/daer sy voor haer eñ voor harẽ sone een broot mede backẽ mochte/eñ als sy dit gheten hadden voorts van honghers te sterven/ aenghesien dat sy niet meer en hadden. Doen seyde die propheet. Gaet henen met goeden moede beter auontuere hopende/eñ brẽgt my eerstmael een luttel spysen daer af berept/want ic belone v dat in dit vaetken nemmermeer meel gebreken en sal/noch olie in die cruycke/tot dat God regen verleenen sal. Die vrouwe heeft ghehoorsaem geweest/ eñ gedaẽ al dat die propheet van haer begeert hadde. Eñ daer na heeft sy voor haer/eñ haren sone/ eñ voor desen haren gast spyse genoech ghehadt want geen van beyde dese dinghen en gebraken haer/soo lange als die droochte duerde. Van desen droughen tyt eñ gebreck van regen maect ook mencie die hystorieschryuer Menander/ in die gheschiedenissen Ithobali des coninc van Tyrien/aldus schryuende. Als dese coninck regneerde/ so isser ook gebrec vã regen geweest van die maent Hyperbereteo tot die selue maent des naestvolgenden iaers. Maer doen hy gheboden hadde datmen ghemeyn gebeden daer voor doen soude/ so isser een groote macht van donderen nae gheuolcht. Dese coninck heeft gesticht die stadt Botrym in Phenice/ eñ Ansatem in Africa. Met dese woorden spreeckt hy sonõ twijfel in schriften van die droochte die gheschiede onder Achab/in wiens tyden dese Ithobalus regneerde ouer Tyrẽ. Maer doen die sone der vrouwen die den propheet gheherbercht hadde door een machtighe sieckte gestoruen was/so maecte sy groot mis baer van grooten rouwe/roepende(als sulcke plegen die in lyden zijn) eñ si beclaechde dat die mã tot haer ter herberghen ghecomen was/die haer sonden gheopenbaert hadde/ seggẽde dat sy daerõ gestraft was met haers soons doodt. Maer hy vertroostе haer ghebiedende dat sy hem haren sone gaue/sy soude dien corts wederom leuende ontfangen. Als hy dan diens doodẽ sone hadde/so heeft hy dien in zijn eygẽ slaepcamer gedragen/eñ als hy dien op zijn bedde ghelept hadde/ so heeft hy ouerluydt gheroepen tot Godt/ seggende dat hy zijn voeder niet wel gheloont en hadde/want hy haren sone gedoot hadde. Dus badt hy hem dat hy den kinde zijnen gheest wederom wilde doen comen/eñ zijn leuen wederom geuen. Hierom heeft Godt bermhertichcheyt gedaen ouer des kindts moeder/ ende beliefde dẽ propheet/op dat niet schijnen en soude dat hy die quade auontuere met hem in zijn herberghe ghebracht hadde. Dus heeft dat kint tegen alle hope zijnen geest wederom gecregẽ. Ende si heeft den propheet gedanct/seggende dat si nv wel bekende dat hy een bedieder was van Gods sin eñ wille. Eẽ luttel tyts daer na is hy door Gods gebot tot Achab gerepst om hem te seggen dat den regen comen soude. Eñ het was doen dierte ouer alle dlant/eñ groot gebreck van noodruft oft victalie/ alsso dat niet alleen den menschen broot en gebrack/ maer den peerden eñ den anderen beesten ghebrack ook voeder op daerde/so groote droocht te wast ouer alle dlant. Hierom heeft die coninc tot hẽ gheroepen sinen hofmeester Abdiam/dẽ welckẽ hy bevolẽ hadde die beesten te besorgen/eñ hy geboot hem tonteynen eñ beken te soecken/ eñ oftmen erghers crupt

mocht

mocht vinden om te snijden voor der beesten voed. Ende nae dat die propheet Helias veel gheseght was geweest/ende nergēs te voorschijne en quam/so heeft hy Abdiam oock beuolē hem te volgen ende te soeckē. Als sy dan den wech tusschen malcanderen bedeylt hadden/soo is die coninck den eenen ende Abdias zijn hofmeester den anderen in ghegaē. Ende dese Abdias was een godtvruchtich man/ende ten tyde als die coninghinne Iezabel die propheten wreedelyckē vermoorde/so berchte hy hondert van dien propheten in spelunckē onder daerde/onderhoudē de die met broot ende water. Als Abdias dan vanden coninc geschepden was/so is hem Elias tegen ghecomen/ende als hy hem geuraecht hadde wie hy was/ende alsso hē kennēde werde/heeft hy hem met grooter eerweerdichept gegroet. Ende terstont heeft hem die propheet geboden dat hy den coninc zijn coemste soude te kēnen gheuen: Waer op hy gheantwoort heeft/waer heb ick dit verdient/dat ghy my sendt tot hem die v ouer alle landē heeft doē ter doot soeckē? Want wat plaetse isser daer hy niet gesonden en heeft seker boden om v tot hem te halen. Ende nu macht geschiedē/dat als ick tot den coninck comen sal/dat v Godts gheest (daer ghy af ghedreuen wert) elderwaers sal wech voeren/ende als die coninck v niet en vint/ende bedrogen wert/so sal hy dat op my wreken. En wilt doch soo vry niet wesen in mijn perijckel/daer ghy wel weten moecht hoe goeden herte dat ick draghe tot ws ghelijcke/die hondert goddelijcke mannē wt Iezabels ratende gramschap ontrocken hebbe/die ick oock noch in verborghen plaetsen voede. Maer die propheet heeft hē hier tegen geboden dat hy sonder vreese totte coninc ginge/verseckerende hem ooc by eede dat hy oock op dien selven dach voor des coninx aensicht comen soude. Als Achab dan door dese boodschap vernam dat Helias comen was/is hy haestelyc hem te gemoete ghegaen/ende met verbolgenthept seyde hy. Sydy die verstoorder vā Israel? Sidy die maker van deser onuruchtbaerhept? Maer die propheet niet saechter van woorden dan die coninck/heeft hem voorwaer ghelept dat hy ende zijn familie met zijn vreemde godtsdienſten die sake van alle die plagen was/want hy vreemde Goden ingebracht hadde/die hy gestelt hadde in die plaetse vanden dienst des warachtighen Godts. Dus heeft hy terstont beuolen dat hy ghinghe ende alle volck tot hē riepe op den berch Carmelus/ende daer mede ooc zijn ende zijnder hupsvrouwen propheten/der welcker getal hy oock niet verswegheu en heeft/ende daer toe ooc die propheten der bosschelkens/ontrent vier hondert. Als dese dan alle gader vanden coninck geroepen tot die ghelette plaetse gecomen waren/so stont Helias int midden van henlieden/segghende. Hoe langhe suldy doch tusschen twee wanckelbaer wesen? Ist sake dat ghy onsen Godt ghelooft warachtich ende eenich Godt te wesen/soo volcht hem ende zijn gheboden. Maer ist sake dat ghy meynt datmē die goddelijcke eeren ende dienſten desen niet en behoort te bewijsen/maer den vreemdē Goden/so ontfangt die. Maer doen volck daer op niet en antwoorde/soo heeft Helias begheert (om dat door een seker bewijs die macht van haren eygen Godt oft der vreēder Goden soude gethoont werden/dat hy die zijns Gods propheet alleen was/mocht stryden tegē dry hondert propheten der vreember Goden. Dus heeft hy ghenomen een runt/ende dat ghelept op eenē tas houdts/maer gheen vier daer onder ghesteken/seggende dat sy tselue oock doen moesten/ende alsso haer Goden aenroepen/dat sy die houten wilden ontsteken ende doen branden/want alsoo soudemen die natuere vanden warachtigen God mogen bekennen. Als dan dit vonnis haer allen behaechde/so geboot Helias dat sy een runt souden wt kiesen/ende eerstmael sacrificie doen/ende haerlieden Goden by name aenroepen. Maer doen sy met haren gebeden ende aenroepingen niet en vorderdē/so geboot haer Helias haer stemme hooghер op te heffen ende luyder te roepen/op auontuere oft haer Goden bupten slants waren oft sliepen. Maer doen sy van smorgens tot tsauonts te vergheefs riepen/ende op haers lants maniere met messen ende vliemen haer lichamen sneden/ende den tyt comen was dat Helias sacrificie doē soude/soo heeft hy die dupuelsche propheten doen wech gaen/ende tghemeyn volck naerder doen comen/ende bemercken dat sy niet meynen en souden dat hy by auontueren daer al heymelyck vier onder stake. Ende doen volck naerder gecomē was/so heeft hy twaelf steenen genomen na die twaelf geslachten van Israel/ende daer af eenen outaer gemaeckt/ende daer rōtsom heeft hy eenen gracht ghegrauen die wel diep was. Daer na heeft hy op dē outaer eenen tas houts ghelept/ende een slachofferande daer op/ende daer toe dede hy vier cruycken vol conteyn waters op dē outaer gieten alsso dat die gracht oock vol werde vanden water dat vanden outaer af liep. Als hy dese dingen gedaen hadde/so begonst hy God te aenroepen/ende te bidden dat hy den volcke dat nv langhe ghedoolt hadde zijn macht wilde thoonen. Ende siet die wyle dat hy noch badt/so viel daer haestelyck eē vier wten hemel op dē outaer/daert alle twolc sach/dwelck soo wel die slachofferanden als alle dwater datter al om gheuloten lach verslinde/alsoo dat die plaetse heel drooghe werde. Als die Israheliters dit sagen/vielen sy plat neder ter aerden/aenbiddende den eenigen God/belydēde dat hy alleē warachtich God ende daldermeeste was. Ende dat die andere anders niet en waren dan verstorde namen/na der dwaser menschen goetduncken/ende ten stont hebben sy haer propheten ghegrepen/ende doodt ghesla ghen/want Helias alsoo beual/die den coninck oock dede ten noenmaeltyd gaen/segghende hem dat hy niet meer besorcht en wilde wesen/want hy corts regen sien soude. Als die coninck dan wech ginc/so is Helias op den top vanden berch Carmelius ghegaen/ende sittende op daerde heeft hy zijn hooft aen zijn knyen ghehouden/ghebiedende zijnen dienaer dat hy ghinghe op een hooghe rootse/ende sien ter zeewaerts/ende hem te kennen gaue oft hy ergheres een wolcke sage op comen. Dijn dienaer heeft alsso ghedaen/dickmael op die rootse climmēde/maer hy seyde dat hy niet en sach. Maer ter seuenster reysen is hy wederom ghecomen/segghende dat hy een luttel swerts in die locht sach/niet meerder dan eens mensches voetstap. Als Helias dat ghehoort hadde/soo sandt hy hem terstont tot Achab/ghebiedende dat die coninck terstondt in die stadt ghinghe/eer hem den groot en reghen verraschte. Als die Coninc dan begonst te reysen na die stadt Jesrael/werde terstōt die locht verdonckert ende met wolcken ouerdeckt/ende daer is eenen regen met eenen stercken tempeest ouercomen. Ende die propheet van Godt beweecht zynde/heeft des coninckr waghen loopende verselschapt tot Jesrael toe/een stadt van Azari.

✠ Maer Iezabel Achabs hupsvrouwe hoorende van dwonderlyck teeken dat Elias ghedaen hadde/ende hoe hy alle haer propheten ghedoot hadde/heeft tot hem boden gesonden/dreyghende hem dat sy hem oock doodden soude ghelyc hy haer propheten 3. Re. 19.

ghe-

ghedoot hadde. Elias dan veruaert welende/is gegeuloden in die stadt Gersabe / ghelegen in dupterste palen van Juda/aen dlandt van Idumeen. Eñ latende daer zijnen dienaer/is hy wech gegaē in die woestijne. Daer badt hy om te steruen/ midts dat hy niet beter en was dan zijn vaderē/dat hy na haer doot ock soude begeeren te leuen. Dus ontsliep hy onder eenen boom/eñ ghevvect zijnde van eenen is hy opghestaen/eñ hy vant daer by hem gestelt water eñ spijse / dwelck als hy getē hadde heeft hy zijn cracht wederom ghecregen van dese spijse/eñ is gegaen tot op den berch van Sinai/daermen lept dat Moyses van Godt die wet ontfangē heeft/eñ daer vont hy een wijde spelücke/ eñ doē hy daer ingegaē was heeft hy voor hem ghenomen daer te woonen. Daer na isser een stemme tot hem ghecomen / onseker van waer die quam/die hem vraechde waerom hy die stadt verlatende in die woestijne woōde? Eñ hy antwoorde om dat hy der vreemder Goden propheten ghedoot hadde/eñ twolck hadde doen gelouē datter maer een God en was/die van alle mēschē gedient moet wesen/eñ dat hy daerō vander coninginnen ter doot gesocht werde. Eñ terstondt heeft die selue stēme hem gheboden dat hy tlanderdaechs daer na onder die locht soude comē/om daer te hooren wat hy doē moeste. Dus is hy des naestē daechs smorghens vter spelucken gecomen. Daer heeft hy een aertbeuinge gehoort/eñ hy sach met zijnē oogen een bernende vier blicken. Daer na volchde een stillichept eñ hem werde door Gods stemme gebodē niet veruaert te zijne van die tegenwoordige dingē/ want niemandt van zijnen vpanden macht ouer hē crijgen en souden. Eñ terstont werde hem ghebodē dat hy thupswaerts ginge/eñ maken des volcks coninc Jehu/den sone Namsi. Eñ te Damasco (seyde hy)suldy Azael coninc van Syrien makē/eñ in zijns selfs stede propheet maken Eliseum/gheboren vter stadt Abela. Want die ongoddelike souden gestraft werden/die sommige van Jehu/eñ die sommige vā Azael. Als Elias dit ghehoort heeft/ is hy wederomgekeert inder Hebreeuscher lant. Eñ doen hy Saphats sone Elizeum ghevonden hadde / ackerende met sommighe andere die xij. paer ossen dreuen/soo is hy by hem gecomen/werpende zijnen mantel op hem/die welcke heeft terstont begonst te propheteeren/eñ verlatende die ossen volchde Eliam. Maer hy badt hē nochtās dat hy eerstmael mocht sinē ouders adieu seggē/eñ als hy dat vercreghen hadde/ is hy Heliam ghevolcht/blijvende altijt zijn dienaer ende mede ganger. Aldus zijn dan ghevveest dees propheets ghelschiedenissen.

Die bybel noēt desen berch Oreb. 3. Regū 19.

Cap. xiiij 3. Regū 21.

✕ Voorts isser ghevveest Naboth/een borgher der stadt vā Azar/die eē erue hadde vast aē des coninx erue/die welcke dicmael van den coninc gebedē was dat hy hem om eenighen prijs hoe groot dien ware/ wilde zijn bylliggende lant vercoopen/om dat aē des coninx erue te voegen. Oft hadde hy lieuer dat hy eenige andō vā des coninx erue cose voor dese erue/ maer hy en wilde dat niet doē/want hē veel aenghenamer was vā zijnder vaderen erue vinchtē te ontfangen. Die coninc werde bedroeft recht oft hy zijn erue verlorē hadde/om dat hy eens anders erue niet crijghen en conde/alsoo dat hy hē niet en wilde waslschē eñ ooc niet etē. Maer doē Jezabel hē vraechde wat hē geschiet was dat hy hē niet en wilde badē/eñ dat hy noch noenmael noch auontmael en wilde nemen/heeft hy haer ghelepdt hoe onbeleeft dat Naboth was. Eñ hoe hy hem vriendelijck hadde aengesproken/vernederende hemselven onder zijnen coninclijcken staet/voor welcke beleefthept hy nochtans van hem niet ghecreghen en hadde. Maer die vrouwe heeft hem hier tegen vermaent dat hy goeden moet maken wilde/eñ zijn treuren liet varē/zijnē lichaē wederō zijn gerief doēde / sy soude besorgē dat dese versmaethept van Naboth niet ongewrokē en soude blijvē. Eñ terstont heeft hy brieuen gesonden ghescreuen indē naem van Achab aen die trefelijckste mannen van Israel/dit inhoudende. Haer werde bevolen dat sy souden doen ghebieden eenen vastendach / eñ twolck vergaderē/ eñ Naboth in die vergaderinge in deerste plaetse stellen/ om die edelhept zijns geslachts. Daer nae souden sy toe maken dry stoute mannen/door welcker ghetuygenisse hy soude verwonnen werden van een blasphemie teghen Godt eñ den coninck/ eñ dat sy hem also soudē den volcke leueren te steenen eñ van cante te helpē/ dwelc also ghedaen werde/als die coninginne ghescreuen hadde. Eñ Naboth door sulck getuygenisse verwonnen zijnde dat hy Gode eñ den coninck versmaet hadde/is vanden volcke met steenen doot geworpen. Als dit Jezabel gebootschapt werde / heeft si den coninc geraden dat hy nv sonder zijnen cost soude tot hem nemen die erue van Nabothe wyngaerden. Die welcke opspringende van blijschappē is terstont ghegaen om die erue te besiē. Maer God vergramt zijnde heeft Eliam gheslonden dat hy den coninck in dese erue soude tegen comen/ hem vragēde waerō dat hy den warachtigen heere van dier eruen gedoot hadde/eñ zijn erue onrechtueerdelijc tot hem nam. Als die coninc dan Eliam tot hē sach comen/eñ hy vreesde van hem gestraft te werdē/ heeft hy te voren zijn misdaet bekent/ presenterende beteringe te doe na zijn goetduncken. Doē heeft die propheet hem te voren ghesept dat ter plaetsen daer die honden Nabothe lichaem gheten hadden / des coninx eñ der coninginnen bloet ock soude ghestort werden/ende dat alle haer ghesiachte soude vernielt werden/om soo vreeden quaet kept/ waer mede hy zijnen borgher teghen recht met valschen tichte verdruct hadde. Doē creech Achab berou van dit boos kept/cleedende hem met eenen sack/gaēde met blooten voeten/ende sonder eten/zijn misdaet beklagēde/ ende Godt alsoo begheerende te versoenen. Maer Godt heeft hem door zijnen Propheet vercondicht dat hy ymmer tot na zijn doot die wrake soude wtstellen/aenghesien dat hy penitencie dede voor zijn misdaet/maer die dreygementen en souden nochtās niet ydel wesen/maer ouer Achabs sone soude wrake ghedaen werden voor die misdaet.

✕ Hoe Adad die coninc van Syrien tweemael teghen Achab ghestreden heeft / ende verwonnen is ghevveest. Cap. viij.

Als aldus met Achab ghinck/so heeft Adads sone die coninck van Syrien een groot heyr rupteren vergadert wt alle zijn rijck/roepende tot hem noch twee en dertich coninghen van ouer den vloet Euphrates in zijn ghesellschap / eñ daer mede is hy teghen den coninc Achab ter oorloghen ghetrocken. Die welcke merckende dat hy ongelyck vā machte was teghen zijn heyr/en heeft niet willen te strijde comen/ maer heeft wt die dorpen alle twolck in die sterckste steden vergadert / ende hy bleef binnen Samarien. Want die stadt was al om beset met seer sterche mueren/ende anders schyen die ooc seer quaet om winnen te zijne. Maer die coninck van Syrien is daer ghecomen met zijn heyr/ eñ heeft die stadt belept eñ begonst te bestormen. Hy sant oock eenen Herault aen Achab/begeerende dat hy seker

legaten

legaten aen hem soude moghen senden om hem te vercondigen wat hy begheerde. Als Achab hem dit gheconsenteert hadde/ eñ die legaten ghecomen waren/ so seyden sy also haer bevolē was/ te weten/ dat Achabs goet/ kinderen/ eñ huysvrouwen Adad toe behoordē/ eñ hy also dat hy tselue bekende/ eñ hē liet hier af nemen wat hem beliefde/ so soude die coninc Adad zijn heyr weeck leyden/ eñ dat belegghe op breken. Achab dede den Legaten seggen haren coninc dat hy eñ die zijne/ eñ alle zijn goet in zijn macht ware. Na dese boodtschap heeft die coninc van Syrien noch ander ambassaten gesonden/ begheerende (aen gesien dat hy kende dat al zijne was) dat hy des anderen daechs daer nae soude toelaten zijn dienaers die hy daerom senden soude/ eñ gheven dien oorlof eñ vryheyt des coninc huys/ eñ alder zynder magē eñ vrienden huysen te ondersoecken/ ende te nemen dalder schoonste dat sy daer in vinden souden. Ende dander dingen die haer niet en behaechdē / soude hy behouden. Achab dan seer verstoort wesende vā die tweede boodtschap des coninc van Syrien heeft tvolck doen tsamen vergaderen / seggende hoe hy gheerne voor die weluaert/ eñ vrede zynder borgerē zijn huysvrouwen/ kinderen / eñ alle zijn goet soude gheven. Want dat hadde die coninck van Syrien in zijn eerste boodtschap begheert. Maer nu (seyde hy) begheert hy zijn knechtē te senden die uwer alder huysen souden ondersoecken/ eñ niet daer inne latē dat seer schoon ware / eñ dit doet hy sonder twijfel om een oorsake van oorloghen te soecken. Want aengesien dat hy weet dat ick ter liefden van mijnen borgheren bereedt ben mijn goet niet te sparen/ dat hy dan een oorsake der oorloghen nemen soude wt v lieder goeden/ niet te min hy wilde hier in doē alle dat henlieden believen soude. Maer die geheel vergaderinghe riep daer teghen/ seggghende datmen dē hooveerdigen grouen wtlantschen coninc met zijnē volcke niet achten en moeste/ maer datmen die oorloghe vromelijck soude voeren. Dus heeft Achab die Ambassaten tot hem gheroepen/ geuende henlieden dese antwoorde wederom te draghen/ te weten/ hoe hy nv noch consenteerde in den eerstē eysch/ om die vryheyt zynder borgheren/ maer den laetsten eysch en wilde hy niet toe laten/ eñ aldus heeft hy die latē gaen. Maer Adad vergramt zynde van dese boodtschap / heeft wederom ten derden ambassaten ghesonden / met dreygementen ontbiedende hem hoe wel hy hoochmoedich was eñ spytich doort betrouwen dat hy op zijn vesten hadde/ hy soude nochtans wel lichtelijc eenen wal makē so hooge als die mueren waren / al waert dat elc man van zijnen heyre maer een hant vol aerden aen die mueren en brachte/ willende hem also verwarē van die menichte zynder heyrē. Maer Achab heeft hem geantwoort dat die strijders moesten haer macht met wercken ende niet met woorden thoonen. Eñ die ambassadeurs zijn wederom ghekeert/ eñ vonden den coninck by ghelucke zijnen auontmael houdende / met dertich ander coningen zijn medeghesellen/ den welcken sy Achabs antwoorde gesept hebben. Die coninc heeft terstont bevolen datmen die stadt belegghen soude/ eñ eenen wal daer teghen op rechten/ eñ alle behoorlijcke dingen doen om die te bestormen. Binnen desen middelen tijde hebben Achab met alle den volcke by na mis hoopt. Maer dese vreese heeft hem een propheet af genomen/ die daer by gelucke ouer quā/ seggheñ dat God haer beloefde victorie te geuē/ van so veel dupsentich vyandē. Als die propheet dan onderwaecht was door die welcke dese victorie gedaē soude werden/ seyde hy door der princen kinderen/ dies moet ghy haer onwijshept voorgaen/ eñ die regeeren. Als Achab dan tot hem gheroepen hadde der princen kinderen/ welck waren in ghetale twee hondert ende twee en dertich/ eñ vernomen hebbende dat Adad hem heel hadde ghegheven tot brasserijen/ eñ ouerdaet van wellustigheden/ heeft hy haestelijc die poorte open ghedaen/ eñ die ionghelingen laten wtgaen. Als dit den coninck van Syrien vanden wachters te kennen was ghegeven/ so heeft hy sommige van zijnen volcke tegen henlieden gesonden/ haer beuelende dat si dese (tsy oft sy quamē vriedelijck/ oft om strijdt te leveren) gheuangen souden voor hem brengen/ eñ tusschen beyde hadde Achab zijn ruyters oock bereedt binnen der stadt mueren met haer wapenen. Als dan der princen kinderen teghen die wachtschare ghestaghen hadden/ eñ vele van die verslagen/ hebben sy dander tot haren heyrlegher veruolcht. Welck als Achab die coninc van Israel van verre sach / soo heeft hy alle dander heyr wt ghesonden/ die welcke met eenen haestigē strijdt die Syriers bestooten hebben/ eñ die lichtelijck verdreven / midts dat sy haer voor sulcks niet en wachten. Aldus gheschiedet dat sy dese bestieten doen sy dronckē ende onghewapent waren. Waerom sy haer wapenen in harē legher lieten/ eñ vlodē wech/ also dat die coninck selue met een rasch peerdt/ nauwelijcx ontcomen en mochte. Maer Achab die Syriers verre achteruolgende / versloechse alle die hy achterhalen mochte. Daer na heeft hy haerliedē rijckelycken heyrleger beroofft/ die vol gouts eñ siluers was/ nemende oock Adads peerden eñ wagenen/ eñ aldus is hy wederom in zijn stadt gegaē. Maer die propheet vermaēde eñ waerschoude hem dat hy tegen het naeste iaer moeste bereet wesen/ eñ zijn heyr al bereedt hebben/ want die coninck van Syrien dā wederom soude comen. Dus heeft die coninck van Israel met alle zijn macht hem ter oorlogen berept. Maer Adad behouden zynde wt dien slach met eē deel van zynen heyre/ heeft zijn vriendē tot hem geroepen/ hem beradende hoe hy behoorde te oorlogen tegen die Israheliters. Dese raden datmē niet meer en mocht tegen henlieden strijden op die geberchtē/ want haer God seer machtich was in sulcke plaetsen/ ende daerom waren sy nv van haer verwonnē. Maer by also den strijdt gheschieden mocht in die platte landen/ so souden sy lieden lichtelijc selue douerhant crijghen. Voorts hebben sy hem geraden dat hy die coninghen liet wech gaen die hy met hem ter oorlogen genomē hadde/ eñ haer heyren behouden/ eñ daer smael heeren oft capitepnen ouer stellē/ eñ voorts meer voetvolck eñ peerdevolck aen screyuen in zijn lant om zijn heyr te volmakē. Desen raet behaechde den coninck wel / ende hy beneerstichde datter sulcke ghereetschap ghemaect werde. Eñ so haest als den lente hem begonst te thoonen/ heeft hy zijn heyr tegen die Hebreeusschē wt ghelept. Maer doen hy gecomen was by die stadt Aphec/ stelde hy daer int groot velt zijnen heyrlegher. Achab is oock met alle zijnen heyrscharen hem teghen ghecomen/ ende heeft legher by legher ghestelt/ hoe wel hy verre minder getal van crijghsliedē hadde. Eñ die propheet quam daer wederom ouer/ belouende henlieden die victorie / op dat die vyanden weten souden dat der Israeliten God niet onmachtiger en was in die platte velden als opt gheberchte. Maer tot seven dagen en werde daer gheen beroerte ghemaect van deen oft van dander side. Maer op den seuensten dach als die vyandt zijn heyr voor zijnen legher wt bracht/

bracht/eñ in slachoorden gestelt hadde/ soo heeft Achab die sijne oock daer teghen tot strijden berepdt. Eñ sonder eenich vertreck hebben sy terstont tegen malcanderen ghestaghen/ tot dat die Syriers der Hebreeusscher macht niet connende wederstaen dē rugghe gekeert hebben. Maer als die Hebreeusche vromelijc die victorie verwolchden/ soo werden der Syriers verstoort heyr der veruaerder eñ vliedende voetknechten/ eñ repsigers/metten oorloochschē wagenen vandē Hebreeusschen vertreden eñ vernielt/alsoo datter niet vele en ontquamē/die welcke liepen tot die stadt Apher/die haer vrient was: die daer nochtans verslmacht werden van vallen vander stadt mueren/ waer af verduct werden ontrēt seuen ende twintich dupsent mannen. Maer inden strijdt waren doot bleuen ontrent hondert dupsent vpanden. Maer Adad der Syriers coninc heeft hē selven ghebergen met zijn alder getrouste dienaers in eenen kelder oft speluncke onder daerde. Maer doen zijn knechten hem seer aenpresen des coninckr van Israels genadichept/ alsoo hem hope geuende om ghenade te verweruen/bp alsoo sy lieden van hē gesonden werden in verandert habijt van ootmoedighe bedelaren die genade soeckē/ so heeft hp haer oorlof gegeuen dit te doen. Dus hebben sy sackē aēghedaen/ eñ zeelen om haer hooft/ welck doen een oude maniere van ghenade bidden was bp die Syriers/eñ zijn aldus totten coninck Achab ghegaen/ geuende hem te kennen dat Adad die Coninck van Syrien alleenlijck begheerde genade om zijn leuen te behouden/voorts soude hp altoos zijn dienaer eñ onderslaet zijn. Doē seyde Achab dat hp blijde was/ dat hp wten strijt leuende ontcomen was/ belouende dat hp hem voortaen houdē soude als zijnē broedere. Als Adads dienaers dan dese belofte vā trouwe bp eede ontfanghen hadden dat hp niet quaets lijden en soude/hebben sy den man wt die verborgē plaetsen ghebracht/ eñ voor Achab ghepresenteert/ die doen op eenen hooghen waghen ghevoert werde. Als hp dan Achab aengebeden hadde/ soo heeft hp hē zijn rechte hant wt ghesteken eñ hem op zijnē waghen genomen. Eñ ontfanghende hem met eenē cusse/heeft hp hem doen goeden moet hebben/ ende niet te vreesen voor eenich quaet dat hem schande oft schade soude mogen wesen. Adad heelt hem seer ghedanct/belouende dat hp altijt soo langhe als hp leefde soude ghedachtich wesen deser weldaet/ende dat hp hem wederom soude gheuen alle die steden die den rijcke van Israel van rechts weghen toebehoorden/die zijn voorvaderen met oorloghen gecreghen hadden. Eñ dat hp hem oock vrpen oorlof soude gheuen te comen in Damasco/so zijn vader oock ghelijck recht hadde ghehadt in Samarien. Daer na als sy een verbont ghemaeckt hadden/ ende dat hp eede gheuestight/ so is Adad grooteljcken begift wederom in zijn rijck ghesonden. Nae sulcke auontuere van oorloghen der Syriers tegen die Israeliten/quam daer een propheet Micheas ghenaempt tot eenen Israheliter/ ghebiedende dat hp hem een wonde in zijn hooft soude slaen/seggende dat Godt dit also wilde hebben. Maer doen dese dit niet en wilde doen/soo seyde hp hem te voren dat hp soude gheplaecht werden van zijn ongehoorsaemhept/ eñ sterven doort ghewelt van eenen leeuw. Eñ als dit so gebeurt was/so ginc die propheet tot eenen anderen/hem tselue gebiedende. Vanden welcken hp terstont ghesslaghen werde eñ gequest op zijn hooft/eñ also quam hp met zijn hooft verbonden totten Coninck/seggende dat hp een van zijn mede rupters was/eñ dat hp eenen ghevangenen hadde aengenomen te bewaren/die hem van sinen hoopman bevolen was. Maer midts dat die gevangene hem metter vlucht ontloopen was/ so was hp in perijkel vā ghedoot te werden vandē die hē desen ghevangenē geleuert hadde/want hp hadde hem daer mede ghedreycht/ bp also die ghevanghene ontuloodt. Doen antwoorde Achab dat hp wel weerdich was dat te lijden. Eñ die propheet ontbindende zijn hooft/toōde dat hp Micheas was. Maer dese behendichept heeft hp ghebesicht om zijnen woordē meerō cracht te geuen. Want hp seyde voorts dat Godt nae recht hem oock straffen soude/ om dat hp Adad den ongoddelijcken mensch die oock tegen Godt met smadelijcke woorden hadde gheraest/ hadde laten ontgaen/eñ dat daerom noch ghelchieden soude/dat hp soude doot ghesslagen werden van den genen die hp ghelpaert eñ vleuen ghegeuen hadde/ ende dat zijn volck van Adads volck noch soude verslaghen werden. Die coninck gekoort zijnde van des propheets vrymoedichept oft cloeckhept int spreken/heeft hem doen inden kercker worpen/ende seer bedroeft zijnde van dese propherie is hp thupswaerts ghegaen.

✠ Van Josaphat den coninck van Israel. Ca. ix.

TOt hier toe hebbē wp ghesproken van Achab/ maer nv keer ick wederom tot Josaphat den coninck van Jerusalem/die welcke heeft zijn rijc vermeerdert/eñ garnisoenen ghelept in die steden van zijnder heerlijckheyt. Ock en heeft hp sonder garnisoen niet ghelaten die steden die zijn groot vader Abias in Ephraims ghedeelte afghenomen hadde Jheroboam den coninck van die thien ghesslachten. Dese coninck heeft Godt altijt tot zijnen vrient ende hulpere ghehadt/om dat hp een rechtueerdich eñ godtvruchtich man was/ende seer neerstich om alle daghe pet te doene dat Gode aengenaē was. Waer door het gelchiede dat hē groote eere bewesen werde vanden bpliggenden coninghē/ dwelc sy thoondē met veel ghiften die sy dicmael tot hem sonden/ alsoo dat hier door niet alleen zijn rijckdommen/maer ooc zijnen naem eñ faem grooteljck vermeerdert werden. Maer int derde iaer zijns rijckr heeft hp tot hē gheroepen die princen ende prieskeren zijns landts/ ghebiedende henlieden omme te gaen alle zijn rijck door/ende alle den volcke van steden te steden te leeren hoe sy moesten volghen eñ volbrenghen Mopses wetten/eñ hoemen die moeste onderhouden/ eñ Godt dienen. Het welck die borghers so gheerne genomen hebben/dat scheen dat sy te strijde haer daer toe begauen. Die bp gelegen volcken oft nacīē hadden desen coninck oock altijt lief/ houdende met hē vasten peys. Die Paleskijnen betaelden hem oock ghesette tribupten/eñ die Arabers gauen hem iaerlijcr ses hondert ende dertich lammeren/ eñ soo vele iongher gheytkens. Eñ hp bemuerde oock groote eñ stercke steden/eñ wel gewapende heyren onderhiel hp teghen die vpanden. Wt den ghesslachte van Juda onderhiel hp drie hondert dupsent schilt dragers/daer ouer capitepn af was Ednas. Maer Johannes hadder onder hem twee hondert dupsent. Die selue capitepn hadde onder hem wten gesslachte van Beniamin twee hondert dupsent schutters/ te voete gaende. Sonder dese was noch een ander capitepn Ochobat ghenaemt/die onder hem hadde hondert eñ tachtentich dupsent schiltdraghers/ sonder die crijchslieden die ghestelt waren in der steden bewaernissen. Daer na gaf hp zijnen sone Joram ten houwelijcke Gotholiam Achabs des coninc vā den thien ghesslachten dochter. Eñ als hem beliefde

Die bybel seyt seuen dupsent eñ seuen hondert lammers/ eñ so veel bocken. 2. Paral. 17

Sa-

Samarien te besiene/so werde hy seer beleefdelijck eñ vriendelijck van Achab ontfanghen/eñ oock mede zijn ruyters die met hem quamen / gheuende hẽlieden openbaerlijck tarwe / wijn ende vleesch.

2. Par. 19. 18. 3. Reg. 22

✕ Eñ hy werde versocht van Achab dat hy met hem wilde oorloghe voeren teghen den coninck van Syrien/om die stadt Ramoth in dlant van Galaad gheleghen wederom te crijghen/die wijlẽ sinen vader toebehoort hadde/eñ van des Syriers vader hẽ af ghenomen was. Als Josaphat hem dan zijn hulpe beloeft hadde / midts dat hy niet minder hepr en hadde dan Achab/so heeft hy zijn oorloochsche mannen te Samarien doẽ comen van Jerusalem. Dus zijn beyde die coninghen buyten der stadt mueren ghegaen/eñ daer sittende elck in sinen coninclijcken stoel/betaelden sy den ruyteren haer soudye. Maer Josaphat seyde datmen soude die Propheten doen halen/by alsoo daer eenighe waren/vanden welckẽ men raedt mocht vraghen vander oorloghen die teghen die Syriers berept werde / oft dien oock doch te datmen die oock te dien tijde behoorde aen te nemen. Want Achab hadde vrede eñ vrientschap ghemaect metten Coninck van Syrien / durende dry iaren lanck verualghens / tot op diẽ dach toe vã dat hy hem hadde geuanghen eñ vry laten weck gaen.

✕ Hoe die coninck Achab van den Syriers die hy bestreedt/in den strijdt ghedoot werde. Cap. x.

ALdus heeft Achab zijn propheten doen halen / die vier hondert in ghetale waren/ghebiedende haer van Gode te vraghen oft hy henlieden die teghen Adad oorloghe opstelden oock soude victorie verleenẽ/ende die heerlychept vander stadt daer om dat haer beliefde die oorloghe op te stellẽ. Maer doen die propheten raedden die oorloghe aen te nemen/ende seyden dat die Coninck van Syrië soude verwonnen werden/ende wederom in zijn bedwãcomen als hy te voren was/so ghenoelde Josaphat dat haer woorden niet oprecht en warẽ/ ende dat sy valsche propheten waren. Hierom vraechde hy vã Achab oft hy ghеen ander propheten en hadde dat sy die toecomende dinghen noch seckerlijcker mochtẽ weten / soo antwoorde hy datter noch een propheet was / maer hy en hadde zijn gracie niet / om dat hy hem quade auontuere te voren seyde/ ende dat hy vãden Coninck van Syrien soude verslaghen werdẽ/ om welcke sake die propheet nu inden kercker ghesloten was / die welcke ghenoemt was Micheas / die sone Jemla. Maer doen Josaphat begheerde datmen dien halen soude/ so werde een des Coninc camerlinck daerom ghesonden/die welcke hem ghebracht heeft. Eñ die camerlinck seyde onder weghẽ hoe alle dander propheten den Coninck victorie toe seyden. Waer op die propheet antwoorde dat hem niet ghеoorloft en was te lieghen teghen tghene dat hem Godt inghеuen soude. Maer dat hy seghen soude tghene dat hy van Gode verstaen soude/den Coninck aengaende. Maer doen hy by den Coninck ghecomen was / ende hy besworen werde die waerhept te seghen/so seyde hy dat hem Godt ghethoont hadde die Israheliten vlieden ende verstropt doort veruolgen vanden Syriers. Oock seyde hy dat God verthoonde dat Achab alleen indẽ strijt doot blijuen soude/ende dander leuende ontcomẽ. Als Micheas dese woorden ghesproken hadde/soo seyde Achab tot Josaphat. Eñ heb ict v niet terstõt ghesept hoe ongonstich dat my dese man is. Maer doen Micheas volstandelijck seyde dat hy niet en propheteerde oft te voren en seyde dan doot Godts beuel/ende dat Achab door hope van victorie te crygheñ van zijnen propheten ter oorloghen verweckt werde daer hy soude moeten doot blijuen / soo begonste die Coninck swaerlijcker dat te bedencken. Doen quam daer voorts een vanden valschen propheten/seghghende datmen niet en behoorde te achtẽ al wat Micheas clapte / want hy niet warachtichs en seyde / dwelck oock bethoont werde wt Helias prophecie die sonder twijfel beter die toecomẽde dinghen voorsach dan dese Micheas/welcke Helias te voren gesept hadde dat des coninc bloet soude vãden honden gelect werden in Naboths erffenisse te Jesrael/gelijc sy Naboths bloet daer ghelect hadde/ die door zijn beuel vanden volcke ghesteent was. Hierom waert claer dat dese propheet looch / die hẽ niet en schaemde te spreken tegen dien propheet/die veel beter eñ meerder was dan hy/ seggende dat die coninc steruen soude op den derden dach van dien dach voort. Maer het soude terstont noch claerder wesen hoe warachtich dat Micheas ware / eñ hoe hy van Godts gheest begaeft ware. Ick sal hẽ (seyde hy) voor zijn aensicht slaẽ/eñ heeft hy eenige macht/ so make hy dat myn rechte hant verdrooghe/soo die propheet Jadon Hieroboam dede/ doẽ hy dien propheet dede vanghen. Want ick meyne dat ghy wel gehoort hebt dat dit geschiet is. Eñ als hy dit gesept hadde/so gaf hy hem eenen slach in zijn aensicht. Eñ doen hem niet quaets daer af en quam / soo werde Achab vry van vreesen / niet meer twijfelende zijn hepr wt te lepen teghen die Syriers. Want (als ick meyne) die macht van Godts ordinancie eñ voorsienichept verwan hem/ dat hy meer ghelooffde den valschen dan den warachtighen propheten/om dat hy daer door ten eynde comen soude dat hem toecomen moest. Voorts heeft Sedecias hem seluẽ ghemaect twee peren hoorens/seggende tot Achab/ dat Godt te kennen gaf dat ghеheel Syrien met hoornen soude verworpen eñ verdoruẽ werdẽ. Maer Micheas seyde daer tegen dat corts ghеschieden soude dat Sedecias vlieden soude van deen camer in dãder/soeckende verborghen te zijne om die straffinge te ontgaen van zijn valsche prophecie. Die coninck Achab gram zijnde / heeft Micheam by der stadt werthouder Amon genaẽt doẽ op sluytẽ eñ bewarẽ/ eñ hem anders niet ghеuen dan broot eñ water.

✕ Aldus zijn die twee coninghen na Ramoth ge- Cap. xv. 3. Reg. 22
trocken met haren hepren. Bwelck als die Coninck van Syrien gehoort heeft / is hy haer teghen ghecomen met een hepr/stellende zijnẽ hepr leger niet verre van Ramoth. Maer dese twee coninghen tsamẽ veeselschapt/hadden ouer een gedragen dat Achab met een slecht ghemepn habijt in doologhe gaẽ soude. Maer die coninck van Jerusalẽ soude Achabs habijt aen nemen/eñ also inden strijt wesen / eñ dat om dat hy lichtelijcker Micheas prophecie soude mogen valsch maken. Maer die doot die hẽ voorstiẽ eñ voorsept was/ heeft hem wel ghеuoden oock sonder coninckliyc habijt. Want Adad hadde zijnẽ ruyteren beuolen door zijn capitepnen dat sy niemandẽ anders dooden en souden dan alleen den coninc vã Israel. Maer als die Syriers inden eerstẽ aenual- len Josaphat saghen staende voor die slachoorden/ mepnende dat hy Achab was/ hebbẽ sy hem met eenen ghedruysse omringelt. Maer doen sy naerder comende bevonden dat hy een ander was/so trockẽ sy alle achterwaerts. Eñ van smorghens totten anont vechtende/ende douerhant crygende en doodẽ sy niemanden ghelijck haer beuolen was/soeckende Achab alleen om te dooden. Maer sy en vonden hẽ niet. Ten laetsten isser ghеweest een van Adads

dienaers Aman ghenaemt die eenen pijl schoot int wilde/eñ raecte den coninc Achab door zyn borst gewepn in zijn longhere. ſMaer Achab en wilde niet dat zijn rupters dit wisten / dat sy niet vlieden en souden. ſMaer hy gheboot zynen waghenman zynen waghen wten strijdt te voeren/ want hy een swaere doorlycke wonde ghecreghen hadde. Eñ na dat hy groote pijne gheleden hadde/ bleef hy nochtans inden wagen tot der sonnen onderganck/ eñ ten laetsten is hy van bloetstortinghe onmachtich geworde/ eñ ghestorven. Als nu den nacht aen quam/zijn die Syriers in haren legher ghetrocken/ende terstondt werde die wete ghedaen van Achabs doot/door eenen Herault oft vreedtbode/eñ dus hebben sy harē legher opghetrocken repsende elc na huys. Des coninc doot lichaem werde gheuoert te Samarië/ eñ daer begrauen. ſMaer doen des coninc wagen vā bloede belmet ghewasschen werde by die fontepne Jesar/ soo werde metter ghelchiedenissen bethoont die waerheyt van Helias prophecie/ want die honden lecten zijn bloet/eñ voortaē werden die gemeyn vrouwen ghewasschen wt die fontepne. Eñ hy sterf by Ramoth nae ſMicheas prophecie. Daerom aenghemerct dat deser beyder propheten prophecië geschiet ende ghecomen zijn alsoo die voorsept waren/ so behoortmen haer prophecië te eeren/ eñ mē moet haer altijt meer gheloofs geuen / dan den woorden vanden genen die na der liedē mondt oft behagen spreken. Ende daer af houden datter gheen nutter dinc en is dan die / aengemerct datmē daer door vā Godt gewaerschout wert watmē behoort te schouwen oft te vlieden. Ock coemt my hierinden sin hoe onuerwinnelyck dat het bedwanc is van Gods vaste voorsienichept oft ordinancie / die welcke niet en mach verhoedt oft beledt wesen / al ist datmē die ock te voren weten mach. ſMaer die menschen geuen haer selven toe ende trooſten haer selven met ydel hope/tot dat sy daer in vallen. Want dit was den coninck Achab ock van God vast toeghelchict dat hy den ghenen die hem zijn doot te voren seydē niet en gheloofde/eñ dat hy bedroghen zynde vandē ghenen die hem propheteerden na zijn beliefte/ sou de in die doot vallen. Nae wien heeft zijn ryck ghecreghen Ochozias zijn sone.

Ochozias werde coninck vā Israel.

✻ Hier eyndt den achtsten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

¶ Hier beghint die Tafel vanden negensten boeck / vander Joden oude ghelchiedenissen.

VAn Josaphats godtruchtichept/ eñ hoe hy sonder strijdt die ſMoabiters eñ Ammoniters verwan/eñ hoe Joram door zyn hulpe die ſMoabiters strijdende verwan. Cap. j.

Hoe Joram die coninc van Jerusalem als hy het ryck ghecreghē hadde/zijn broeders eñ zyns vaders vrienden ghedoot heeft. Ende van Elizeus werckē. Cap. ij.

Hoe Jorams heyr van sinen vpanden verslagen werde/ende hoe zijn kinderen alle ghedoot werden op eenen nae/eñ hoe hy ten laetsten een allendigē doot ghestorven is. Cap. iij.

Hoe die coninck van Damasco den Coninck van Israel bestreden heeft. Cap. iiij.

Hoe Joram met alle zynen ghesslachte/ eñ met hē Ochozias die coninc van Jerusalem van Jehu der rupteren capitepn ghedoot werden. Cap. v.

Hoe Jehu coninck van Israhel werde/regnerende in Samarien / eñ zyn kinderen nae hem tot dat vijfste lidt toe zyns ghesslachts. Cap. vi.

Hoe Athalia door groot onrecht te Jerusalē het coninckryc creech eñ hoe doueríte priester Ochozias sone coninck maechte/ doen Athalia naer tsesde iaer haers ryckx doot ghesslaghen was. Cap. vij.

Van Azaels des coninc van Damasco oorlogen teghen die Israeliten / eñ daer na terstont ock teghen die van Jerusalem. Cap. viij.

Hoe Helizeus die propheet ghestorven is/ eñ wat mpracke hy dede na zijn doot. Cap. ix.

Hoe Amasias die coninc vā Juda victorie creech van die Amalechiters eñ Idumeiters. Cap. x.

Hoe Ozias die coninck van Juda eñ Jerusalem die bpligghende Heydenen verwonnen heeft/ende vanden prophete Jona. Cap. xi.

Hoe Rasis die coninck van Damasco die van Jerusalem bestreden heeft / eñ hoe Achas die coninck van Jerusalem ghedwonghen is ghewest den Coninck van Assyrien tegen die van Damasco te senden. Cap. xij.

Hoe die coninck van Assyrien met ghewelt Damascum want/eñ den coninck van Israel doodde/ eñ volck wech voerde int landt van ſMeden/ brenghende ander liedē in Damascum om daer te woonen. Cap. xiij.

Hoe Salmanasser die coninck van Assyrien/ den coninck van Israel gheuanghen heeft/ ende die thiē ghesslachten van Israel gheuoert int lant van ſMeden/doēde die Chutheen in haer landt ouer comen. Cap. xiij.

✻ Hier eyndt die tafel des neghensten boecx vander Joden oude ghelchiedenissen.

¶ Hier beghint den neghensten boeck vander Joden oude gelchiedenissen.

✻ Van Josaphats godtruchtichept / eñ hoe hy sonder strijdt die ſMoabiters eñ Ammoniters verwan / ende hoe Joram door zijn hulpe die ſMoabiters strijdende verwan. Cap. j.

4. Reg. 3. 2. Par. 19. 20.

ALs Josaphat nu na Jerusalē keerde na dat hy Achab geholpen hadde inden strijdt teghen Adad / so is hem te ghemoete gecomen die propheet Jehus / hē straffende dat hy hem in doorloge verselschapt hadde met eenen ongoddelycke boosen menschc/want God dit ghelelschap qualyck hadde genomen/maer nochtans hadde hy hem te leuē behoudē om zijn goethept / hoe wel hy hier in qualyck gedaen hadde anders dan hy behoorde te doene. Na dese vermaninghe heeft die coninck Godt verloent met ootmoedighe bedingen eñ sacrificien/eñ voorts zijn heel heerlycheyt doorwandelt/ de volcke leerende die wetten die van Godt door ſMoysen ghegeuē waren/eñ den godtsdienst / stellende van steden te steden wethouders/ vermanende henlieden dat sy dē volcke souden recht doen/eñ vonnissen alleen na die rechtueerdicheyt / haer niet latende verleydē oft verderuen door giften/oft om eenighe machtige eñ ryckc lieden te belieuen/maer allen menschen geuē dat recht ware / wetende dat Godt alle verborghen dinghen aensiet. Als hy dese dingen ghelcert hadde tot elcke stadt des ghesslachts van Benjamin / is hy wederom te Jerusalem gecomen / eñ daer coos hy ock rechters wt der prieſteren ende Leuiten staet/ eñ vanden eerlycksten mannen/die welcke hy ock te voren vermaende dat sy rechtuerdelyck eñ neerstelyck den volcke souden recht doen. ſMaer by also daer eenighe swaere saken tot haer ouerghebracht

wer-

werden wt die ander steden haers volcx / soo wilde hy datmen hier af vonnis gheuen soude met meerder neerstichept die sake ondersoeckende/midts dat wel betaemde dat die stadt aldermeest die rechtueerdichept soude onderhouden/daer den tempel eñ ooc mede des conincx wooninge beyde in waren / waer ouer hy tot ouerste werhouders gheskelt heeft sommighe van zynen vrienden/te weten/Amasiam den priester. Ende van Judas gheslachte Zabadiam.

2.Par.20 ✠ Op den seluen tijt hebben die ſMoabiters ende Ammoniters met hulpe der Arabers tegen hem eē oorloghe aengenomen/skellende haren legher by die stadt Engaddi/die gheleghen is by die dat staende water Alsphaltitis. C C C. stadien van Jerusalem/ wiens landouwe voedt schoon palmhouen/eñ Balsem. Als Josaphat dan gehoort hadde dat die vpanden in zyn heerlyckhept metter macht gecomen waren/so is hy vervaert gheweest/eñ heeft tot hem het volck vergadert/eñ keerende hem totten tēpel/heeft hy God aengeroepē/dat hy hē wilde so veel machts eñ crachts verleenen/dat hy mocht make doen ouer die stoutichept zynder vpandē. Want daer toe was den tempel van onsen voorvaderē gemaeckt / dat so dicmael als haer eenich perikel aenquam van eenige vreemde vpanden het volc daer in God soude aēroepen int openbaer/ eñ dat sy dan geholpen zynde door Gods hulpe haer vpanden mochtē verwinnē/ eñ verdryuen die hem wilden met gewelt af nemen eñ tot haer trecken tghene dat sy door Godts gracie eñ milchept vercregen haddē. Aldus badt hy God weenende eñ tvole weende eñ badt oock mede met haren huysvrouwē eñ kinderen. Doē stont daer int midden een propheet op Jaziel genoēt/ roepēde onder die vergaderinge dat God haer gebedē verhoort hadde/ eñ beloefde seluer te strydē voor die liedē die in zynen dienst waren. Eñ terstont geboot hy dat sy haer soudē berepden tegen dē dach van morgen/om harē vpandē tegen te gaen/eñ haer te ontmoetē tusschē Engaddi eñ Jerusalē by eenen houcle ghenoēt Cio/welck woort beteeckent int Hebreeusch verheuēthept. Daert vā geenē noode en soude wesen dat sy tegen die vpandē streden/maer sy soudē stillije alleen God voor haer strydēde aensien. Na dese Gods antwoorde zyn die coninc met alle dē volcke op haer aen sicht plat ter aerden geuallen/eñ danckende aēbaden sy God/eñ die Leuiten hebben met harē muyck instrumentē daer op Gods lofsangen gespeelt. Des morgens vroech is die coninck ghecomen in die woestyne/ghelegen bencden die stadt Thecue/vermanēde die menichte datmē des propheets prophecie gheloouen soude/eñ dat sy geē slachoffen en soudē maken/maer datmen voor int voorste hept stellē soude die priesters metten trompettē / eñ die Leuitē metten sangers/eñ datmē Gode soudē dancken gelyck oft haer lant vanden vpandē nv verlost ware. Des coninckx raet heeft haer allen wel behaecht/ eñ sy hebben dien terstont gedaen. Eñ God heeft den Ammoniten eñ harē gesellen alsulckē grouwel toegesonden/dat sy deen tegen dander vpandelije streden met also groote hittige raserne/ datter niet een ouer en bleef vā so veel duysendē. Als Josaphat dā vā verre siende in die valleye daer der vpandē leger gestelt was/sach die heel vol dooder lichamen/ is hy wtermatē blyde geweest van so haestige Gods hulpe/dat hy die victorie gecregen hadde sonder sweet eñ bloet. Dus heeft hy zynē rupters oorlof gegeuen der vpandē leger te beroouen/eñ die doode lichamen te pluysterē/die so veel waren dat si nauwelyex binnē dry gheel daghen alle die vrouen en conden verga deren. Op den vierdē dach vergaderde tgheheel volc in een valley/eerende Godts machtichept eñ hulpe met behoorlike lofsanghen/ waer af die plaetse naemaels harē naem gehadt heeft/ dat die eewelyc ghenaēt werde die valleye der louingen. Die coninc vā daer wederō gekeert zynde na Jerusalē/ is een deel dagen becōmert geweest met sacrificien te doen / eñ blyde maeltyden te houden. Oock werde die fame van so wonderlike victorie ouergedraghē tot verre eñ vreemde lieden oft natien/waer door die coninck eenen so goedē naē vā heylichept eñ godtvruchtichz gecregen heeft/dat sy geloofden als sekerlyc bevondē dat zyn saken stonden onder Gods behoet eñ beschermīnge/eñ desen naem bleef hē totten wtersten dach zyns leuens toe. Hy was ooc vrient vā Achabs sone/die doē ter tyt der Jsraeliten heere was/metrē welckē hy hem verselschapt heeft om schepē te makē die coopgoet soudē halē in Pontē/eñ in die coopstedē van Thracien/ waer af hy groote schade geleden heeft: Wāt die schepē werden ghebrokē/ om dat sy niet wel geregeert en werdē/wāt si te groot waren/ waerō hy voortaen hē daer mede niet meer en becōmerde. Dits dan tot hier toe gheseyt van Josaphat.

✠ ſMaer Achabs sone Ochozias was coninc ouer die Jsraheliters / ende ouer die Coninckliycke stadt Samaria/een ouerquaet man / eñ beyde zynen vader eñ moeder in alles gheliyck. Oock Hieroboams nauolger die deerste verleyder van Jsrael was. Jnt tweede iaer zyns rijcx is hem die coninck der ſMoabiters af geuallen/niet willēde meer betalen die tributen die hy gewoon was zynen vader Achab te betalen. Daer naer ist gheschiet dat Ochozias nedercomende van zyns huys solder die trappen af viel/eñ van dien val een siecte creech. Doen sant hy na die stadt Accaron/om van Vlieghe (wāt so werde haren Godt ghenoemt)te vraghen van zyn ghesonthept. ſMaer der Hebreenscher Godt beual den propheet Elie dat hy den boden die van hem gesonden waren soude tegen gaen/eñ vragen oft die Jsraeliten gheenen ghenadigen Godt en hadden/aenghesien dat die coninck aen eenen vreemden Godt ghesonden hadde / om van zyn ghesonthept te vraghen/ beuelende henlieden wederom te gane eñ haren coninc te seggen dat hy van dier siecten niet genesen en soude. Als Elias dit gedaen hadde/soo zyn die boden dit ghehoort hebbende terstont wederom ghegaen totten coninc. Die coninc verwonderde hē seere dat sy so haest wederō quamen/ ende vraechde haer die sake. Den welcken si antwoorden dat haer een man teghen gecomē was die haer verboot voorder te gane/ ghebiedende oock dat sy haren coninck souden bootschappen van Godts weghen dat zyn siecktе noch argher soude werdē. Doen geboot haer die coninck dat sy hem seggen souden die figure oft gedaente van dien man/eñ sy seyden dat een rouwharich man was/met eenē leyren riem omgort. Als die coninc dā wt dese teekenē verstōt dat Elias was die hem aldus beschreuen was vanden bodē/heeft hy om hem te halen eenen hoopman met vyftich rupters tot hem gesonden. Dese heeft Eliam vondē op den stop vanden eenen berch / eñ gheboot hē dat hy af quame/eñ by dē coninc ghinghe / want hy daerō gesondē was dat hy hē met gewelt derwaerts soude trecken / ten ware dat hy vā selfs vrywillichlyck dit dede. Doen heeft Elias gheseyt dat hy een teekē soude doen waer door sy soudē bekēt werdē voor eē goet propheet/eñ datter een vier door zyn gebet vāden hemel soude gesonden werdē / dat hem met zynen rupteren soude verbranden. Eñ hy wenschte

Cap. ij. 4.Reg. 1.

haer dit quaet/eñ terstont quam daer eenen vierigē storm/die den hooftmā met zijn vijftich rupters verwielde. Als die doot van desen den coninck overghedragen was/so werde hy gram/ eñ sandt noch eenē anderen hooftman met vijftich rupteren. Ende als dese den propheet oock met gewelt gedreycht hadde/ ten ware dat hy hem willichlijc volchde / soo is dese ooc doot Helias ghebet vanden hemelschē viere verslonden/gelijck dandere. Als die coninc dit vernam/ so heeft hy den derden gesonden. Dese(want hy verstandich was/ eñ saechtmoedich van manieren) is gecomen ter plaetsen daer Helias was / eñ heeft hē vriendelijc gegroet. Ghy weet wel(seyde hy)dat ick om des coninc gebodt te voldoen hier noode come/ ghelijc dander oock die voor my gecomē zijn. Daerom hebt bermhertichept met my/eñ met dese rupteren/coemt doch af willichlijc eñ geerne/eñ volcht ōs tot hy den coninck. Helias dan behaghen hebbende in dees mans beleefthept/is afgecomen/ eñ hem gevolcht. Daer na als hy tot hy den coninck ghelepdt was/eñ van Gode veruult seyde hy. Dit seydt die heere. Aengesien dat ghy my voor Godt niet gehouden en hebt/midts dat ghy meyndet dat ick v gheen warachtichept en soude hebben connen van uwer sieeten te voren seggen/ maer hebt lieuer gheſonden totten God die vanden Accaroniten aengebeden eñ ghedient wert/soo weet dat ghy sterven sult. Ende niet langhe nae dat Elias dit voorsept hadde/ is hy ghestoruen/eñ midts dat hy geen kinderen en hadde/heeft hy Joā sinen broeder zijn rijck achter ghelaten/die na hem geregneert heeft. Die welcke zijnē vader so wel in ander sonden als in ongodlijchepdt in alles ghelijck was / gheuende hemselven heel tot vreemde godtsdienſten/hoe wel hy nochtās anders een cloeck vroom man was / eñ behendich ghenoech om alle saken te voeren oft te beschicken. Die wijle dat dese coninck was/is Elias wt der menschen oogen wech genomen/eñ tot op den dach van hedē toe en heeft nopt sterffelijck mensch mogen weten hoedanich zijn eynde was. Hy liet sinen discipel Eliseñ achter als wy vore gesept hebbē. Van desen Elia eñ Enoch die voor die groote gemeyn diluuie was/ lesen wy in die heylige boeckē dat sy pmmer wech genomē zijn wt der menschē cōuersatie oft hy leuen / maer niemandē en was opt bekēt dat sy doot warē.

Hier verswijcht Josephus hoe Elias in eenen vierighen wagben wech ghenoert was sorgēde dz die Heydenen dit niet en soudē hebben willē gelooven. Cap. iij. 4. Reg. 3

✕ Voorts doen Joram het rijck gecregen hadde na zijnen broedere/so heeft hy opgheſtelt Mise der Moabiten coninck te bestrijdē die den tribupt niet en wilde gheuen dien hy Achab zijnen vader plach te betalen/te weten/iaerlijcx geuende twee hondert duysent ongheschoten schapen. Als hy dan in zijn lant een heyr berept hadde/heeft hy ook met boden Josaphat doen aensoecken eñ bidden(aenghesiē dat hy zijns vaders vrient hadde gheweest) dat hy hem ook wilde hulpe senden/die nu een orlooghe opstelde teghen der Moabiters/die doen ter tijt corelinghe zijnen rijcke af geuallen waren. Josaphat heeft hem beloeft / niet alleen dat hy dat hy selue soude comē tot zijnō hulpē/ maer dz hy dē coninc vā Edō die in hem ghehouden was ook tot die oorloochsche vaert soude trecken. Als Joram dan gehoort hadde van sulcke hulpe/ is hy ghecomen te Jerusalem/ ende werde seer heerlijck ontfanghen vanden Coninc van dier stadt Josaphat. Eñ als dan by onderlinghen rade ghesloten hadden te repsen doot die woestyne van Idumeen/ van waer haer vpant alderminst verwachten soude/soo is hy metten anderen twee Coninghen van Jerusalem al ghetrockē/ te weten/ met zynen weert / ende metten Coninck van Idumeen. Ende als sy eenen omghanck ghedaen hadden/ende die lepdtlieden verdoelt waren/ soo zijn die beesten ende menschen in soo grooten ghebreck van water ghecomen/dat sy alle van desen rouwe by na mis hoopten. Dus heeft Joram dit lijden niet verdraghende / tot Godt gheroepen / vraghende om wat haerlieder sonde oft misdaet hy dese dry Coninghen sonder strijdt leuerde in des Coninckx van Moab handen ? Maer Josaphat (alst eenen godturuchtighen man betaemde)troostе hem / beuelende datmen soecken soude ofter gheen Propheet int heyr en ware / door den welcken sy van Gode mochten vraghen wat haer te doene stondt. Doen was daer een vanden dienaren die seyde dat hy daer Saphats sone Eliseum Elias discipel ghesien hadde. Dus zijn die dry coningen door Josaphats raet tot hem ghegaen. Als sy dan tot zijn tente ghecomen waren / die hy by ghelucke bupten den legher ghestelt hadde/so vraechden sy hem wat den heyre ghelchieden soude / bysonder Joram.

Maer Elizeus geboodt hem dat hy van hem gaen soude/ ende hem niet quellen / maer raedt vraghen van zijns vaders ende moeders propheten / want die warachtich waren. Doen praemde hem die Coninck met bidden ende smeecken dat hy wilde antwoorde gheuen/ende haer behouden te lijue die nu in perijkel haers leuens waren. Maer Eliseus swoer dat hy hem niet antwoorden en soude/en dede hy dat niet ter liefden vā Josaphat / die een goet ende godturuchtich man was. Doen heeftmē daer doen halen eenen speelman (want dat begheerde die propheet) ende doen die speelde ende sanck/ soo werde hy veruult vanden gheest Gods/ ghebiedende den Coninghen veel grachten te maken in den grondt van eender beken / want sy souden sonder wint ende reghen dien gront vol waters sien/ alsoo dat den rupters ende haren beesten ghenoech soude wesen om te duncken/ende dat sy voor gheen perijckel van dorste meer en souden dorren vreesen. Ende dit en sal v (seyde hy) van Godt niet alleen ghedaen werden/ maer ghy sult der vpanden heyrē door zijn hulpe ook verdrijuen ende tonderbrenghen / die boomen af houwen / ende het landt verderuen / ende die fonteynen ende riuieren verstoppen. Als die propheet dit ghesproken hadde/soo begonst die beke met een groot ghedruysch te vlieten/ eer die sonne op ginck/vermeerdert van slachreghenē die in Idumeen geuallen warē/ dwelck noch dry dach repsen vā daer was/alsо dat die rupters eñ last draghende beesten genoech te duncken hadden. Als dan der Moabiten coninc hoorde datter dry coninghen teghen hem quamē/ die hem vander woestyne bestooten wilden/heeft hy alle zijn rupters tot hem gheroepen / ghebiedende dat sy henlieden op die palen wilden teghen gaen/op dat si al heymelijc zijn landt niet en souden beloopen. Die welcke int opgaen vander sonnen siende dat water vander beken bloedich was/want dit niet verre van dlant vā Moab en was/eñ want te dien tyden dwater vander sonnen radien aldermeelt rootuerwich schijnt/ so meynden sy by onwijshept/ dat haer vpandē om den dorst teghen malcanderen ghestreden hadden/ eñ dat haerlieder bloet aldus al die beke ouer vloyde/eñ met deser opinien zijn sy lieden tot haren Coninck ghegaen / hem biddende dat hy haer oorlok gaue om der vpanden legher te beroouen. Als sy dit vercreghen hadden / soo zijn sy haestelijck loopende als tot eenen berepden roof / aen der Hebreeusscher legher ghecomen. Maer sy waren seer bedroghen

van

van haer hope / want mids dat haer vpanden aen alle siden tegen haer opstondē/ werden sy som verslaghen/ eñ som verstropt al vliedende /ontquamen nauwelijcx wederom in haer lant. ✠ Maer die coningen ghecomen zynde in der ✠oabiten landen/ hebben die steden verdoruen/ eñ tgheheel lant pdel ghemaect/ driuende veel rooven daer wt/ eñ haer ackerlanden hebben sy met steenkens vter beken ouerdect/ eñ alle die beste boomen afghehouwen / eñ die water conteynen ghestopt/ der steden mueren al om der aerdē gelijck effen makende. Eñ die coninc selue bedwonghen zynde in een stadt/ eñ belept/ sorgende dat die stadt soude ghewonnen werden eñ hy gheuanghen/ heeft gepoeft om wt te loopen met seuen hondert rupters te peerde/ ter plaetsen daert scheen die minste hoede te wesen. ✠ Maer doen hem dat nae zyn hope niet en verghinck / is hy wederom in die stadt ghekeert/ opstellende een dinck van den vtersten noot. Want wt mistroostichept heeft hy op die veslen gebracht zynen oudstē sone die geschict was om na hem coninck te zyne/ eñ heeft dien (daert alle thept sach) Godt tot eenen brantoffer gedoot / eñ sacrificie daer mede gedaē. Die coningen dan dit siende/ hebben medelyden gehadt met so groote benautheyt/ eñ ghedachtich wesende der mēscheliycker veranderinghen/ hebben tbelegge opghebroken/ eñ zyn elck na zyn huys ghetrocken. ✠ Maer Iosaphat heeft na dese heymaert vredelijc/ maer niet langhe te Ierusalem geleeft/ na dat hy tsestich iaren zyns leuens volbracht hadde/ eñ viuentwintich iaren zyns rijcx. Eñ hy is in die stadt heerlijck begrauen/ also dat beraemde Dauids nauolgher begrauen te wesen.

✠ Hoe Ioram die coninck van Ierusalem als hy het rijck ghecregen hadde/ zyn broeders/ eñ zyns vaders vrienden ghedoot heeft. Eñ van Elizeus wercken. Cap. ij.

Onder Iosaphats kinderen die hy veel leuende achterliet/ heeft Ioram doudstē van allen het coninckrijck gecregen met zyns vaders wille/ hebbē de zynen naem ghelijck zyns huysvrouwen broeder die Achabs sone was / die welcke doen corts comen was van die ✠oabitische oorloghe te Samarien/ 4. Reg. 4 brenghende met hē Eliseum. Dese propheets merckelijcke ghelschiedenissen wt die heylighe boecke hier ghelschreuen/ dochten my den arbeydt weert te zyne int veruolgen van onser hystorien te stellen.

✠ Abdias huysvrouwe die Achabs hofmeester was/ doen ter tijt weduwe / is tot Elizeum gecomē/ seggende dat hy selue wel wiste hoe haer man hondert propheten int leuen behouden hadde / ten tyde dat Iezabel die propheten wreedelijc veruolchte/ eñ hoe hy om die te mogen voedē veel schults gemaect hadde/ eñ dat nu als hy doot was die schult heeren haer eñ haer kinderen wilden nemen. Hierom badt sy den propheet dat hy om dese weldaet haers mās wilde bermhertichept hebbē/ eñ haer eenich bystant doē/ in desen aenstaendē noot. Die propheet vraechde haer oft sy yet in haer huys hadde/ eñ si antwoorde dat sy niet en hadde dan een luttelken olien in eē crupcke. Doen geboot haer die propheet dat sy gaen soude/ eñ ontleenen vā haren gebuerē veel vdel vatē/ eñ dat si stuytēde die doren vā haer camer die olie daer in ghieten soude/ want Godt die al veruullen soude. Die vrouwe heeft dit ghedaen. Eñ als die vaten alle vol waren/ is si wederom ghecomen tot den propheet hē alle die sake vertellēde. Die welcke heeft haer geradē dat si die olie soude vercoopē/ ende den schultheerē daer af betalē haer schult/ wāt daer soude noch al wat vanden prijs ouer schieten/ dat haer dienen soude om haer kinderen op te brenghen. Eñ in deser manieren werde die vrouwe verlost van dis van die quellinghe der schultheeren.

✠ Den selven coninck Ioram heeft hy met boden vermaent dat hy hem selue wachten soudē van eē stede/ daer der Syriers verraderlike lagē gestelt waren om hem te dooden. Aldus geschiedet dat hy gewaerschouwt zynde daer niet en ginc iagen. Als Adad dan zyn verraderlike lagē verloren hadde gheiept/ so werde hy gram/ meynende dat zynen raet vā zynen huysgenooten ghemelt was/ roepende dā zyn huysgelīn te samen/ heeft hy henlieden verſmadelijc verraders genoemt/ dreygende henlieden ooc metter doot/ om dat sy lieden zynen vpant hadden gemelt tgene dat hy henliedē alleene betrout hadde. ✠ Maer daer antwoorde een vā dien dat hy niet wel en dede dat hy zynē vrienden verraderie op leyde/ vermoedē hebbende dat sy vā henliedē gemelt warē/ die gesonden waren om haer vpandē listelijc te vanghen. ✠ Maer hy moest weten dat die propheet Elizeus alle dingē seyde/ eñ zyn alder verborgenste radē melde. Doē geboot hy henlieden dat sy met eenige bodē souden doē vernemē in wat stadt dat Elizeus woōde. Eñ hem werde wederō gheboodschapt dat hy te Dothaim woonde. Terstont heeft die coninck derwaerts een deel hoopen peerdevolcx gesonden / met oorloochsche waghenen/ om Elizeum te vanghē/ die welcke hebben des nachts die stadt omlept van alle siden die bewarende. ✠ Maer des morgēs vroech als des propheets dienaer die sake verstaen hadde dat die vpanden hē wilden vangen/ is hy al verbaest geloopen totten propheet hē dit seggende. ✠ Maer hy vermaende zynen dienaer goeden moet te hebben/ eñ die vreese neder te legghen. Eñ binnen middelen tijde heeft hy vrymoedich eñ betrouwen hebbēde op Godts hulpe God gebedē dat hy om zynen dienaer te sercken wilde thoonen dat hy daer teghenwoordich was tot zynder hulpen. Godt dan verbedē zynde heeft zynen dienaer getoont een gedaente vā een groot heyr peerdevolcx eñ oorloochsche wagenē ontrent Elizeum/ alsō dat hy moet creech wt dese hulpe eñ selue ooc niet met allen meer en vreesde. Hierna heeft die propheet wederō God ghebeden dat hy zynder vpanden oogen wilde verduysteren/ sendende haer toe een verdwelmthz/ waer door si hem niet en souden mogen kennē. Als hy dit ooc vercreghen hadde/ so is hy ghecomen int midden van henliedē/ vragende wien sy sochtē. Eñ doen si antwoordē dat sy den propheet Elizeum sochten/ so beloefde hy dat hy dien henlieden leueren soude/ by also sy hē volchden in die stadt daer hy binnen was. Aldus zyn lieden (als die door Godt van oogen eñ van hertē verblint waren) hē sonder vertrec geuolcht als eē leytsman. Eñ als hy die binnen Samariē gebracht hadde/ so beual hy den coninc Ioram dat hy die poorten toe slote/ ende zyn rupters dede rōtsom die Syriers staen. Als die propheet daer na God ghebeden hadde/ so verreech hy dat hy der vpandē oogen supuerde/ eñ haer die duysternisse af nam. Doen sy dā haer lieder gelicht wederō gecregē haddē/ so sagen si dat si besloten waren int middē vā harē vpandē. Als sy dan seer verbaest waren/ eñ gheenen raet en wisten oft en hadden / maer heel twijfelachtich in so wonderlike sake/ so vraechde die coninc vandē propheet/ oft hy die met pilē wilde doorschietē. ✠ Maer die propheet verboot hē dat/ seggeñ dat alleē geoorlooft was die vpanden te dooden diemen in doorloge verwint. ✠ Maer dese warē sonder zyns lants eenighe schade door Godts wille eñ macht sonō eenige epgen were

oft kennisse tot dier steden ghebracht. Hierom heeft hy hem gheraden dat hy die beleefdelijck soude een tafel stellen/eñ die wel vermaket met spijse eñ drãcke/eñ haer also onghelchent laten nae huys trecken. Joram dan des propheets vermaninghe volgende/ heeft die Syriers mildelijck ende costelijck onthaelt/ ende die also wederom tot Adad haerlieder coninck gheſonden.

Cap. iiij. ✠ Dese dan wederom ghekeert zijnde/hebben haren coninck alle die dingen die haer ghebeurt warẽ ghebootschapt/die welcke in soo groot wonderlijck teecken hem verwonderende van Godts openbaer machtichept/eñ des propheets goddelijckhept/eñ hy en heeft daer na nopt pet verradelijer opgheſtelt teghen den coninck van Israhel. Maer hy nam voor hem openbaer oorlooghe te voeren/ meynende dat hy machtigher was eñ een meerder hepr in ghetale hadde dan hy. Dus heeft hy ouergroote hepren vergadert/eñ die al te samen tegen Joram wtghelepdt. Maer Joã dochte dz hy zyns gelijck niet en soude wesen/by also hy soude moetẽ openbaer strijt leueren. Dus heeft hy hem binnen die stadt van Samarien ghehouden/betrouwen hebbende op die sterctẽ vanõ stadt. Maer Adad denckende dat hy die stadt wel in zijn macht soude crijgen / by alsoo hy die niet met stormgheweren/maer met honger bestrede/ so heeft hy die aldus begonnen te bestryden. Ende Joram creech so groot ghebreck van victalie/datter van grooten ghebrecke binnen Samarien een ezels hooft vercocht werde om tachtentich silueren penninghen. Ende die Hebreeusschc cochten een sester mate duyuen mest tot toespijse om vijf penninghẽ/ also dat die coninck geen dinck meer en vreesde dan datter pemant wt des honghers noot/eñ om dat hy tghebreck niet lyden en conde den vpandẽ die stadt soude verradẽ. Waerom hy alle dage selue ginc die vesten omme / die wachthoede besiende / toesiende datter gheen vpant al heymelijc in die stadt gelaten en werde/aldus door dese sonderlinghe neerstichept belettende datter sulck geen oorsake en cregẽ. Maer doen daer een vrouwe ouerlupde riep Heere ontfermt v mijns/eñ die coninck meynde dat sp eenige spijse begheert hadde/so werde hy gram eñ vloecte haer/seggende dat hy noch coren tassen noch wijnpersſen en hadde daer hy haer pet af hadde moghen deplen. Maer doen sp seyde dat sp sulcx niet en begeerde/eñ dat si hem om gheen spijse moedelijck en was/ maer dat hy wilde een twistighe sake slichten tusschen haer eñ een ander vrouwe/ so gheboodt hy haer te segghen wat die sake was. Die vrouwe seyde dat sp met een haer ghebuerinne ouercomẽ was/ aenghesien dat sp geen ander remedie en haddẽ tegen den honger. Dat sp elck soudẽ doodẽ haer kinderkens (want sp eleken hadden) eñ met deser spijsen haer selucn een oft twee daghen voeden. Eñ dat sp eerstmael haer kint gedoot hadde/ eñ doẽ dat ghisteren vertepr was tot ghemeyn spijse van diẽ daghe/so ghinc die ander vrouwe haer voorwaerde oft verbont af/eñ hadde haer kint verborghen. Joram werde hier af van grooten wee zyns herten verslagen/schoorende zyn cleedt/eñ roepende. Och dit gebrack ons noch tot onse wterste allẽdichept. Voorts werde hy van gramschap ontsteken tegen den propheet Elizeum seggende datmen hem behoorde te dooden die in sulcken noot eñ plaghen hem niet en gheweerdichde eenige hulpe te verweruen van den hemelschen God. Ende terstont sandt hy eenen die hem zijn hooft soude af slaẽ. Die welcke liep haestelijck om hem te dooden. Maer des coninckr gramschap en was voor Elizeum niet verborgen. Want thuys sittende met zijnen discipulen seyde hy. Joãdes moordenaers sone/heeft eenen wtghesondẽ die my mijn hooft soude af slaen. Daerom slaet zijn aencomst gade/op dat ghy v selucn daer teghẽ moecht stellen als hy voor die doze sal wesen/ende sluytende die doze doet hem bepden/ want die coninc sal terstont daer oock wesen/dẽ welcken nv dit ghebot berouwen is. Dus hebben dese also haer beuolen was den mensch als hy quam/bupten ghesloten. Eñ Joram tot hem selucn gecomen zijnde / soighende dat die moort verhaest soude wesen/is terstondt soo raschelijck als hy mocht tot Elizeum gecomẽ/om doos zijn ouercoemste den man dit te verbieden die van hem gheſonden was/eñ den propheet wten perikel te verlossen. Als Joram dan daer ghecomen was/so begonste hy hem straffelijck aen te spreken / hẽ aentijgende dat hy in so groote allendicheden hemselucẽ eñ zijn borgeren niet en achte/eñ gheen remedie vã Gode en verlochte. Doen beloefde die propheet dat daer ten naesten daghe ter selucr vren / dat die Coninck doen tot hem ghecomen was/ so groote ouervloedichept soude wesen van victalie/ datmen opẽbaerlijc op die merckt een mudde meels om eenẽ sickel gelts soude vercoopen/eñ om eenen sickel delgelijer oock twee mudden gherste. Als hy dit ghelept hadde/so werde die coninck met tynẽ gesellschappe bouen maten seer blijde/midts dat hy seer dickmael die waerhept van zijn prophecien bevonden hadde. Dus en twijfelde hem doen daer aen oock niet/ verlichtende oock zijn tegenwoordighe swarichept met die hope der toecomender beloften. Maer een van des coninckr vrienden capitepn ouer het derde deel van des coninck heyren/op den welcken die coninck doen hy gheualle ruste/seyde. Ten zijn gheen gelooualijcke dingen O propheet die ghy beloeft. Eñ gelijck dat niet redelijck en ware te hopen dat meel oft gherste soude reghenen/so en duncket my der waerhept oock niet ghelijck te wesen dat ghy segt. Doen antwoorde die propheet. Ghy sullet sien/en twijfelt daer niet aen / maer ghy sullet alleen sien/ ende niet mede gebruycken. Dese prophetie is aldus volbracht gheweest.

✠ Het was een maniere by die Samariten dat die ghene die met melaetl hept besmedt waren bupten der stadt vesten woonden/eñ doen ter tijdt hadden daer vier melaetsche bupten die poorten haer woõstede. Als dese om die groote dierte geen spijse wter stadt en creghen / eñ sp sekerlijck verstonden dat sp souden moeten vergaen/eñ sterven/tsp oft sp haddẽ mogen in die stadt wederkeeren/tsp oft si thuys bleuen/so hebben sp ghesloten haer selucn in der vpanden handen te leueren / op dat sp te leuen blijuen mochten/by alsoo die henlieden spaerden/ oft dat sp een lichter doodt souden sterven/waert sake dat die vpanden haer wreethept ouer haer thoonẽ wilden. Als haer desen sin goet ghedocht heeft / zyn si des nachts totter vpandẽ legher gegaen. Maer op dien nacht heeft God die Syriers seer veruaert / sendende in haer oozen een gelupt/ghelijc tgelupt van oorloochsche wagenen/eñ aencomender ghewapender mannen/ also dat dit vermoeden lanck soo meerder werde / eñ dat sp wt veruaerthept liepen tot haren coninck/seggende datter aencomen waren van Joram ghehuert die coningen van Egipten / ende die coninck der eylanden / wantmẽ haer gherupsch nv hoorde. Adad gheloofde den genẽ die hem dit bootschapten/midts dat in zijn oozen oock dit ydel ghelupt quam als inder anderen. Dus zyn sp alle ga-

der

der vā ouergroote veruaerthept ſonder ordinancie geuloden/latende binnen haren leger haer peerdē/ eñ laſtdragende beeſten/ met ouergroote rijckdommen /alleene die hope haers leuens ſtellende in die vlucht. Maer die melaetſche vā Samarien/comēde in der Spuiers heyrleger/vnden ingane van harē walle/beuondē daer een groote ſtillichept/eñ groote oueruloedichept van alle dinghen. Maer als ſy voorts gegaen waren/eñ tot een tente gecomen/ eñ ſy laghen dat daer niet een menſch en was / ſo hebben ſy haer ſelue vermaect met ſpijſe eñ drācke/ladēde haer ooc met cleederen/eñ veel gouts/welcken roof ſi buyten den walle droegen/verbergende dien in een plaetſe. Daer na gingen ſi in een ander tente eñ deden als te voren/eñ dit ſelue deden ſi viermael niemanden daer en tuſſchen ſiende / waer af ſi lichtelijck beuroeden dat die vpanden wech warē ghegaen. Dus miſpreſen ſi haers ſelfs onachtſaemheyt dat ſy dit terſtont voor al niet en hadden te kennen gegeuen Joram eñ ſinen borgeren. Hierom zijn ſy haeſtelijck geloopen tot die veſten vander ſtadt / eñ als ſi daer die wachters aēgeroepen hadden / ſo gauen ſi haer te kennen dat die vpanden wech getrocken waren/eñ die wachters condichdē dit ſelue des coninex bewaerders. Als die coninck deſe ſake verſtaen heeft/ſo riep hy tot hem den raet zijnō vriēden eñ capiteynen/ſeggende dat hy quaet vermoeden hadde van dit ſtuck/te weten/dat die Spuiers haer ſouden veynſen als oft ſi geuloden waren / eñ alſoo hē verradelike laghe leggen / miſhopende dat ſi die ſtadt niet en ſouden mogen verhongeren. Eñ hy alſo ſi lieden vter ſtadt liepen om te beroouen haren leger (die nv door die vlucht verlaten was) dat ſi dā onuerſienlijc ſouden tſamen wederom opſtaen/die roouers verſlaende/om alſo die ſtadt ooc haeſtelijc te moghen inne crijgen. Waerom docht hem tbeſte dat ſy die ſtadt neerſtelijck ſouden bewaren teghen die verraderijen/eñ dat ſy op haer hoede waren/op dat ſy gelooouende dat die vpanden geuloden warē onwijſſelijck niet vt en liepen/eñ haer ſelue in perijckel brachten. Deſen raet heefter een leer ghepreſen voor leer wijſen raet/daer toe ſeggende dat hem goet dochte datmen ſoude twee mannen te peerde vt ſenden diet al door ſochten eñ beſpieden totter Jordanen toe/eñ by alſo die onō wegen geuangen werden/ſo ſouden dander beter op haer hoede weſen/dat ſi ooc onwijſſelijck vtcomende niet bedrogen eñ geuangen en werden. Eñ twerlies vā twee mannē te peerde en ſoude niet groot oft ſwaer zijn/ die welcke by auontueren van honger ſouden moeter ſterue. Dit behaechde den coninck ooc wel / eñ hy heeft terſtont vt geſonden diet al beſpiedē ſouden. Deſe hebben wederom die bootſchap bracht dat ſy geen vpanden ouer den wech ghevonden en hadden/maer datter ouer al hier eñ daer wapenen laghen geworpen/eñ coren / ende ander bagagien/ om dat ſi te lichterlijcker mochtē vliedē. Die conine dit gehoort hebbende / liet die menichte terſtont vt om den leger te beroouen/dwele genen ghemeynen oft ſlechten roof en was/want daer was veel gouts eñ ſiluers/ende verſchepden manieren van laſtdraghende beeſten. Daer toe vonden ſy daer ſo groote menichte van tarwe ende gherſte/dat ſy deſgelijcks nauwelijcx en ſoudē hebben moghen hopē dat haer gedroomt ſoude hebben/alſoo dat terſtont alle den voorleden honger eñ dierte vergeten werde / want die oueruloedichept was ſo groot/datter twee mudden gerſten om eenen ſickel ghecocht werden/ ende om den ſelue prijs een mudde tarwe/na Helizeus prophecie. Eñ deſe mate is ſoo groot als onder half Italiaenſche mudde/alleenlijc en is van deſer oueruloedichept niet geholpen geweeſt die capiteyn van het derden deel der rupteren. Want hy was geſtelt aen die poorte vanden Coninck/ om des volcx ghedruyſch te beſtieren datter vter poorten liep/dat ſy malcanderen niet en ſouden vertreden oft verdrucken/maer hy werde ſelue vertreden/eñ is geſtorven ſo Helizeus te voren geſept hadde / doē hy hem niet en wilde gheloouen als hy te voren ſepde van deſe oueruloedichept der victalien.

✠ Als dan die coninck van Spuien wederō leuēde gecomen zijnde tot Damaſcum/verſtaen hadde dat hem van Godt deſe veruaerthept toegeſondē was/ eñ dat hy daer door met ſinen heyre verlaecht was/ eñ dat niet en was dat hy gelooft hadde van zijnder vpanden aencomſte/ſo docht hem wel dat hy God tegen hem hadde. Dus is hy vā zijns herten drocfhept ooc in een lichamelike ſiecte geuallen. Als dan Helizeus te dien tijde tot Damaſcum quā/ſoo heeft die coninck om hem te eeren/hem te gemoete geſonden den aldergetrouſten vā ſinen vrienden Azael/ niet ſonder giften/om te vragen hoe hem deſe ſiecte vergaen ſoude/eñ oft hy dit perikel ooc ontgaē ſoude. Azael heeft met hem genomen veertich kemelē/ ladende die met die alderhande beſte vruchten des lants van Damaſco/eñ dalder beſte dat in des Coninex hof was. Eñ als hy Helizeo teghen quam/ ſo heeft hy hem eerweerdelijck gegroet/ ſeggende dat hy vanden coninck Adad geſonden was/om hē met giften te beſchencken/eñ vā zijn ſiecte te vraghē/oft hy ooc hope mocht hebben van eenighe verlichtinge/ſo heeft die propheet den bode gheboden dat hy gheen quade boodſchap ouerdragen en ſoude/gheuende hem alleenlijc te kennē dat die coninck ſteruē ſoude. Dit bedroefde des Coninex dienaer ſeere. Maer Helizeus weende eñ ſtorte veel tranē/te voren ſiende hoe veel quaets zijn volc lijden ſoude na Adads doot. Als Azael dā hē vraechde waer om hy ſo bedroeft was. Ic weet (ſepde hy) om dat ick ontfermen heb ouer die Iſraheliten/ die van v veel ſchaden lijden ſullen. Want ghy ſult die beſte vā henlieden doodē/eñ haer ſterckſte ſteden ſuldy verbrandē/ eñ haer kinderē teghē die ſteenē doot ſlaē/eñ haerlieder beuruchte vrouwē vā een ſcheuen. Als Azael dā ſepde/van waer ſoude my deſe macht comen om dit te mogen doen/ſo antwoorde Elizeus dat hem van Godt te kennen was ghegheuen dat hy in Spuien regneren eñ coninck weſen ſoude. Azael dan weder om gekeert zijnde tot ſinen heere / heeft hē die bootſchap bracht dat met hē beteren ſoude/eñ des anderen daechs nam hy een vochtich net/ eñ wierp dat op hem/eñ aldus verſmachte hy hem/houdēde met gewelt des coninex ſtadt/den welcken hy verſmacht hadde/die anders een vroom man was/eñ ſeer wel bemint vā volck van Spuien/eñ Damaſco. Waer af gecomen is dat deſe alle beyde/te weten Adad eñ Azael/tot op den dach vā heden toe met goddelijcke dienſten gheeert werden/een deels om haer ander weldaden / ende een deels ooc om dat ſy die ſtadt van Damaſco met heer tempelen die ſy daer heerlijc ghemaect hebben/ſeer hebben verciert. Want haerlieder figuren oft beelden eeren ſy met dagelijcxſche pompoenen / beroemelijck ſprekende van dier oudthept/niet wetēde dat die niet ſeer oudt en zijn. Wāt daer en zijn noch gheen duyſent iarē voorleden vādē tijt dat ſy leefden. Voorts als Joram die coninck vā Iſrahel van Adads doot ghehoort hadde/ heeft hy moet ghecreghen/ende is verlicht gheweeſt vā zijn

Die bybel ſept een vochtich dec cleeds

vieelen

weeke daer hy altijt mede beuanghen was / hē verblydende dat hy ten laetsten eens soude moghen in vreden leuen.

Cap. 6. 4. Reg. 8 ✶ Maer die ander Joram die te Jerusalem Coninck was metten seluen naem genoemt / heeft terstondt als hy die heerlijcheyt creech/zijn macht begonst te beligen aen zijnder broederen eñ zijns vaders vriendē moort. Wāt het schiē dat hy te strijde arbeyde tegen die coningen vā Israel/om niet minder te wesen in archeden dan sy en waren/hebbende daer toe een bequaē meesterlse Athaliā zijn hyswouwe die Achabs dochter was/daer hy der vreē der Goden dienst af geleert heeft. Eñ hoe wel Godt sekerlijc voudē wilde tghene hy hem beloeft hadde/ nochtans verwecte hem Joram dagelijcx tot gramschap met nieuwe eñ quade afgoderyen sonder ophouden des volckx godvruchticheyt verargerende. Binnē desen tijt geschiedet dz die Idumeiters sinē rijcke af vielen/doodende haren coninck die tot dier tyt toe den coninck Josaphat onderdanich geweest hadde/eñ als si eenen nieuwen coninck in des rijckx stoel gestelt hadden/so heeft Joram dit onrecht willen wreken/eñ is met sinē rosvolcke eñ oorloochsche wapenen die hy doen by die hant hadde/ by nachte in Idumeen metter macht getrocken. Eñ als hy die dorpen oft open stedekens op die palen geleghē verbrant hadde/so en heeft hy niet derren verder gaen. Nochtans en heeft hem dese heyuaert niet met allē geholpen/dan datter noch meer afuallingen na geromen zijn. Want die ghene die in dlant van Labenen woonden/hebben oock zijn iock oft bedwanck van haren halse ghschudt. Eñ Jorams raserye was soo groot/dat hy tvolck dwanck opwaerts te gaen tot die bosschelkens die op hooghe berghē stōden/ende daer den vreemden goden dienst aendoē. Als hy dan dus ontsinnich was/eñ heel vergat zijnder vader maniere van leuen/werde hem eenē brief ghebracht van den prophet Elias/hem dreyghende met Godts wrake/om dat hy zijnder vaderen exempelen verachtende hem seluen ghekeert hadde om der Coninghen van Israel ongoddelijcheyt nae te volghen. Maer hy daer mede noch niet te vreden wesende/heeft het ghelachte van Juda eñ die borghers van Jerusalem ooc ghedwonghen dat si verlatende haerder vaderen godsdienst haer af keeren souden tot vreemden manieren van leuen eñ godsdienstē/ende menschen beelden eeren/ghelijck Achab zijn ondersaten oock gedwongē hadde. Voorts oock om dat hy zijn broeders eñ andē goede eñ rechtveerdighe mannen ghedoot hadde/ende in den seluen brief werde oock gheseyt wat wrake hem aenstaende was/te weten/dat zijnder vpanden handen souden wreedelijck handelen des coninex volck / eñ zijn familie oft huysghesin/niet sparende zijn huysvrouwen oft zijn kinderen. Eñ dat hy oock met een langhe siecte vā zijns buyex loop soude gequelt werden/also dat hem zijn binnenste allenxken af loopen souden/eñ dat hy te spade zijn sonde bekennende sinen allendighen gheest gheuen soude. Dit was het inhouden vanden brieue die hem gebracht was inden naem van Helias.

✶ Hoe Jorams heyr van sinen vpanden verslagē werde/eñ hoe zijn kinderen alle ghedoot werden op eenen na/eñ hoe hy ten laetsten een allendighe doot ghestoruen is. Cap. iij.

NJet langhe daer na isser een heyr van Arabers die aen der Moriānen lant woonen / met ander rouwe natien in Jorams rijck ghecomen / die welcke alle dlāt eñ die coninclycke stadt beroft hebben/doodende ooc zijn huysvrouwen ende kinderē. Maer daer bleef noch een alleen te leuen / die nauwelijcx der vpanden handen ontcomen was. Ochozias ghenoemt. Na dese ghemeyn schade eñ verderfenisse is Joram selue oock in een siecte gheuallē/so hem nv te voren ghesept was. Dese quale quā hem meest in sinen buyck / om dat hy met een openbaer teecken van Godts gramschap allendelijck sterue soude/siende dagheliex dat zijn inghewant hē ontsonck wt sinen buyck. Tvolck heeft ooc sinen doodē lichaem versmaedthept aengedaen. Hier wt lichtelijck merckende hoe seer dat dese boose mensch van Gode ghehaedt was gheweest/eñ sy en hebben hem niet weerdich ghehouden datmen hem een coninclycke wtuaert soude doen/ eñ si en hebbens ooc in zijnder vaderen begrauenisse niet ghelept. Hy hadde veertich iaren gheleeft/eñ acht iaren coninck gheweest. Eñ het volc van Jerusalem heeft Ochoziam sinen sone in zijns vaders rijckstoel ghestelt.

✶ Hoe die coninck van Damasco den coninck vā Israel bestreden heeft. Cap. iiij.

JOram die coninck vā Israel hopende nae Adads doot die stadt Ramoth in Galaad wederō te moghen crijghen/heeft te voren eē groote oorloochsche ghereetschap ghemaeckt / eñ zijn heyr aen die stadt ghebracht. In welckē strijdt hy gheraect werde met eenen pijl van eenen Syrier/niet doodelijck/waerō hy ghegaen is in die stadt Jesrael om zijn wonde te gheneesen/latende int belegge vā Ramoth zijn heel heyr/waer ouer hy velt heere ghemaect hadde Jehu den sone Namsi/die dese stadt met machte bestormt eñ ghewonnen heeft. Eñ Joram hadde indē sin als dese zijn wōde gheneesen ware die Syriers te bestriden. Binnen desen middelen tijde heeft Elizeus eenen van sinen discipulen gheyslichde olie gegheuē/ eñ dien ghesondē na Ramoth/dat hy daer Jehu saluen soude/eñ coninck maken/ seggende dat hy hem door Godts macht cose tot eenen coninck / geuende hem oock sommighe ander geboden/eñ dat dese discipel dan terstont wech loopen soude als vluchtich/ also dat niemant en wiste van zijn vertrecken. Als dese discipel dan ghecomen was totter stadt daer hy toe ghesondē was/so vant hy by gheualle Jehu sittende int midden van die capitepnen des heyrs/also Elizeus te voren ghesept hadde. Comende dan by hem heeft hy ghesept dat hy met hem spreken wilde ende als hy opstaende hem gheuolcht was in een camer so heeft die ionghelinck die olie voort bracht/eñ die op zijn hoofr ghestort seggende. Godt heeft v ghecoren tot eenen coninck tot verderfenisse van Achabs ghelachte/eñ dat gijp wrake soudt doē vāder prophēten bloet die van Jezabel teghē alle recht ghedoot zijn/also datter nv gheen bleuelinghē meer en blijuen van Achabs ghelachte/ghelijck te voren die familien van Hieroboam/eñ zijn sone Nadab / eñ daer na Basa om haer ongoddelijcheyt te grōde verdoruen eñ vergaen zijn. Ende als hy dit ghesept hadde/is hy haestelijck wt die camer gheloopē/ niet willende van pemanden ghesien zijn. Maer Jehu quam terstont wederom sitten by die Capitepnen. Als die dan vraechden waerom die ionghelinck tot hem ghecomen was / seggende dat haer docht dat hy ontsinnich was/so antwoorde hy seggheē / ghy hebt dat wel gheraden/want hy spraeck wonderen vā een ontsinnich mensch. Maer doen sy hem te meer baden dat hy haer verclaren wilde wat dat ware/so seyde hy dat dese ghesept hadde dat het rijck vā desen volcke hem van Gode ghegheuen was. Als hy dit ghesproken hadde / soo nam elck Capitpn zijns

Cap. 6.

selfs

selfs mantel af/eñ als si die te gader haddē gehecht/ op die maniere van eenen coninclijckē stoel/eñ hem daer op gestelt hadden/so hebben sy met trompetten eñ hoornen doen teeckenen geuen/groetēde Jehu den nieuwen coninck met gonstige aenroepingē. Dus heeft Jehu geordineert om mettē heyre na die stadt van Jesrael te treckē/daer doen ter tyt(als wy nu voorsept hebben) Joiā was om zyn wōde te genesen/die hy voor Ramoth gereghen hadde. Eñ die coninck van Jerusalē was daer oock gecomē wt beleefftheden om zyn maechschap/wāt hy was zyns suysters sone/om hem te besoecken/ eñ te sien hoe hē zyn wonde hadde. Om dā dese twee te verdrucken eñ te ouerualle met een onuersienlike aencoēste/so heeft Jehu geboden dat niemant vā sinē ruyteren Joiā dit te kennen en gaue/ wāt dat soude eē sonderlinge teckē wesen dat si hē het coninckryc ter goeder trouwe ouerghegheuen hadden.

✠ Hoe Joiā met alle sinen geslachte/eñ met hem Ochozias die coninck vā Jerusalem van Jehu der ruyteren Capitepn ghedoot werden. Cap.v.

DJesrelijchslieden hebben seer geerne eñ blydelyc gedaen tghene dat haer beuolen werde/eñ si beleyden alle die weghen/op datter niemant sondē haren weten tot Joram en soude mogen comen/eñ hē te kennen geuen watter op handē was. Maer Jehu binnē desen tyt verselschapt met die alō sonderlingste ruyters te peerde/ is na Jesrael op eenen hoogen wagen sittende geredē. Als hy dan daer by quā/so heeft die wachter die vanden coninc gestelt was om te sien wie daer in die stadt quam/ siende dat Jehu aengereden quā met seker scharē ruyters/den coninck geboortschapt datter een hoop ruyters te peerde quā. Die welcke heeft terstont eenen ruyter te peerde wt gesonden om hē teghen te rydē eñ te vernemē wie dat ware. Als dese ruyter te peerde tot dien hoop gecomen was/so vraechde hy watmen int heyr dede/wāt die coninck dat begheerde te weten. Maer Jehu geboot hem dat hy daer voor niet en wilde sorgen/maer metten anderen hē volgen. Als die wachter dit gesien hadde/so boortschapte hy den coninck Joiā dat die man te peerde onder den hoop gemengt was/ eñ met henlieden repste. Terstont isser een ander vanden coninck gesonden den welcken Jehu tselue heeft doen doen. Als Joram dat ooc vanden wachter verstaē heeft/ so is hy selue ten laetsten op eenen wagen gegaen met Ochozia den coninc vā Jerusalē/die daer gecomē was alsoo zyn neue om hem te besoecken(gelyck wy voorsept hebben)eñ aldus is hy hē tegen gegaen. Want Jehu ginck saechtelyck/eñ met eenen gheschickten ganck. Als Joram dā by hem gecomē was in die erue van Naboth/so vraechde hy hem oft alle dinghē wel genoech ginghen int heyr. Maer Jehu heeft hem spitelijck eñ smadelijck geantwoort/noemende hem eender hoeren eñ tooueresser sone/waer wt Joram lichtelijck verstondt dat hy niet goets inden sin en hadde. Dus heeft hy sinen toom om gekeert. eñ begonst te vlieden/segghende tot Ochoziam dat sy bedanghen waren met bedroch/ eñ verraderye. Maer Jehu heeft Joiā met eenē pyl door zyn herte gheschoten/ende also van sinen waghen gheworpen. Ende terstont beual hy Baddacer den Capitepn van des heyrs derde deel dat hy Joroms doot lichaem soude worpē op Naboth des Jesraheliters acker/doende hem ghedencken Elias prophecie/die Achab sinen vader hadde te voren gheseyt dat noch wesen soude dat hy eñ zyn familie op die plaetse ouen soudē/wāt hy selue dat doen wt des propheets mont ghehoort hadde/als hy achter Achabs rugghe op den selue wagen sadt/ dwelck oock gheschiede also dat te voren gesept was. Als Joram aldus ghedoot was/so vreelde Ochozias oock voor zyn leuen/ keerende sinen waghen nae eenen anderen wech/ mepnende dat Jehu hē niet gesien en hadde. Maer Jehu heeft hē achterhaelt by eenen houele/ eñ hem met eenen pyl geschoten/eñ ghewont. Die welcke verlatende den waghen is haestelijck op een peert gesprongen/ende al rennende gecomen in die stadt Mageddo/daer hy corts daer na van die wonde gestoruē is. Als hy dā wederō gebracht was te Jerusalē/werde hy daer begrauē/doē hy geregneert had de eē iaer/noch veel arger wesende dan zyn vader.

✠ Hoe Jehu coninc van Jsrael werde/regnerende in Samarien/eñ zyn kinderen nae hem tot dat vyfste lidt tot zyns ghesiachts. Cap.vi.

ALs Jehu dan quam te Jesrael binnen/so stont Jezabel gheciert als een Coninginne op eenen toire/segghende. Och is dat niet een heerlijck fyn knecht die zynen heere doot ghesiaghen heeft. Jehu opsiende vraechde haer wie sy was/gebiedēde haer dat sy by hem af quame. Daer na gheboot hy haren camerlinghen dat sy haer van bouen den toire nederwaerts werpen soudē. Die welcke heeft int vallen die vestē bebloet/ eñ als si daerde raecte werde si vanden peerdevolc vertreden/eñ also is si geborsten eñ gestoruen. Hier nae is Jehu in des coninckx huys gegaen/eñ heeft hem daer met sinen vrienden vermaect van des weechs vermoedthept/ beuelēde Jezabels dienaers dat si haer begroeuē/om die eere van haren geslachte/want sy van Coninghen gheboren was. Maer die dienaers en vonden vā haer niet dan haer handen eñ haer aensicht/wāt dander was te male vanden honden gheten. Als Jehu dit hoorde/soo was hy blyde/verwonderende hem van Elias goddelijck verstant/die te voren gheseyt hadde dat dese coninginne in die selue stadt een quade doot steruen soude. Maer want in Samarien tseuentich Achabs kinderen opgheuoedt werden/soo heeft Jehu twee brieuen derwaerts gheschonden/den eenen aen die vooghden oft voesterheerē vā dē kinderen/ende den anderen aen die heeren eñ wethouderen van dier stadt. In welcke brieuen hy henliedē vermaende/aenghemerkt dat haer gheen wapenen noch mannen/noch peerden/noch waghenen en gebrakē/dat si een van dien kinderen souden Coninck maken/die haer door zyn ouderdom daer toe dalder bequaemste docht te wesen/eñ alsoo wrake doen ouer haers heeren dootslagers. Dit dede hy om te onderscoecken hoe die van Samarien tot hem ghesint waren. Maer als der stadt heeren eñ der kinderē voesterheeren dese brieuen ghelesen hadden/so werden si seer verraert/eñ denckēde dat si zyns niet gelyck en waren die twee die meeste Coninghen verdruckt hadde/hebben hem wederō geschreuen dat hy haer heere was/eñ dat si bereedt waren te doene tghene dat hy ghebieden wilde. Doen schreef hy wederom dat si lieden dan souden des Coninx kinderen haer hoofden af houden/ eñ die tot hem senden. Doen hebben die heeren vander stadt der kinderē voochden tot haer gheroepen/henlieden beuelende dat sy die hoofden van Achabs kinderen af ghehouwen Jehu sonden. Dese hebbē sonder eenighe bermhertichept ghedaen dat haer beuolen was/ eñ strekende die hoofden in eenderhande gheulochten koruen/ hebben sy die na Jesrael ghesonden. Als dese dan daer ghebracht waren/so werde den Coninck gheboortschapt doen hy zyn auontmael dede met zynen vrienden/

vriendē dat die hoofden van Achabs kinderen daer waren. Eñ hy gheboot datmen daer twee hoopen af soude maken voor die poorte/aen beyde die siden vandē wech. Als dit gedaen was/is hy wt ghegaen. om die te besien/keerende hem totten volcke/eñ seghende. Al ist dat ick met mijn geswoorē medepartye/mijnen heere gedoot hebbe/wie heeft dese al te samen gedoot? Want hy wilde henlieden doen gheloouē dat alle tgene dat van Achabs geslachte ghelchiet was/van Gode gedaē was/ also hy dat te vorē door Heliā sinen propheet bewesen hadde. Daer na heeft hy oock doot geslaghen alle die hy van dien geslachte vant te Jesrael/eñ also is hy wederom na Samarien gerepst. Eñ doen hem by auontueren te gemoete quamen Ochozias neuen/ want sy niet en wisten dat beyde die coningen van hem verslaghen waren/so dede hy dese oock vangen eñ doodē/tweeenueertich mannen in getale. Corts daer na quam hem te gemoete een goet rechtueerdich man Jonadab genoemt/zijn oude vrient/die welcke na onderlinghe groetenisse met veel woorden zijn keyten seer gepresen heeft/dat hy alle dingen na Godts sin gedaen hadde/ in dien dat hy dat boose Achabs geslachte te gronde wt roepde. Maer Jehu bracht hē daer toe dat hy op den wagen quā daer hy op sadt/ eñ met hem binnen Samarīē ginge. Wāt daer soude hy sien dat hy gheen quade sparē en soude/maer dat hy die valsche propheten eñ priesters die tvolck verleydt hadden/doende haer verlaten haerder vaderen manieren van leuen eñ godsdienst/eñ ander vreemder Goden dienste aen te nemen/al te samen soude ter doot brenghen/dwelck dē goeden mā soude een ouergenoechlijck besienlel wesen/als hy sien soude dat die quade souden na haer verdiensten gepunieert werden voor haer voorleden misdadē. Jonadab heeft den coninck geuolcht/eñ is op den seluē waghen met hem na Samarien geuarē. Jehu heeft terstont alle Achabs maechschap dat hy daer vondt met neerstich ondersoeck alle doen dooden. Ende midts dat hy begeerde datter niemant vanden valschen propheten/ eñ ongoddelijcke priesteren en ōtginghe/so heeft hy die alle met bedroch beuanghen. Want hy heeft alle tvolc tot hē geroepen/seggende dat hy alle Achabs godsdiensten wilde dobbeleren/ eñ op dat dit mocht geschieden na den sin eñ seghē van sinen priesters eñ propheten/so moesten alle die van desen state waren tot hem comen/want men soude met heerlijcke slachofferanden eñ sacrificien Baals feestdach vierē/want also hiet Achabs God. Eñ so wat priester tot dien feestdach niet en quame die soude dijf verbeuren. Als hy dan seker bodē wt gesonden hadde/die ouer alle dlant vā Jsrael Baals priesters souden totten gesetten feestdach brenghen te Samarien/so heeft hy haer alle doen cleederen gheuen/ende als sy die ontfanghen hadden/soo quam hy oock inden tempel daer si waren met Jonadab. Oock dede hy die sommige ondersoeckē/datter niemandt anders onder gemengt en ware/seggende dat hy niet en wilde datter pemant die vreēt van dien godsdiēst ware/hem hier onder steckē soude. Als si dan sepden datter suker niemant meer en was/eñ sy nv wilden beginnen haer sacrificie te doene/so heeft hy van buyten tseuentich seer vrome gewapender mannen doen comen/den welcken hy beual dat sy alle die valsche propheten souden doodslaē eñ wrake doen ouer haers lants manieren eñ godsdiensten/die so langhe versmaedt hadden geweest/ drepghende so wie pemanden van dien liet ontuliedē/dat hy selue in diens stede soude sterue. Maer sy hebben die alle doodgeslaghen/eñ dat groot huys verbrandende/hebbē sy die stadt gesuyuert die metten vreemden godsdiensten ontheylicht was. Dese Baal was der Tyriers Godt/den welcken Achab eerde eñ diende ter liefden vā Jethobalus/der Tyriers ende Sydoniers Coninck zijns swaghers/tot wyens eerē hy in Samarien eenen tēpel ghemaect hadde/schickende hem toe seker propheeten metten anderen dienst. Als Jehu dees afgods dienst te niete ghebracht hadde/soo liet hy den volcke nochtans die gulden koyen aenbidden. Nochtans was Gode ghenaem die wrake die hy ghedaen hadde ouer die ongoddelijcke/ eñ hy heeft hem door zijnen propheet te kennen gegeuen dat zijn afcoemste tot vier leden toe ouer die Jsrahelyters regneren souden.

✠ Hoe Athalia door groot onrecht te Jerusalē het coninckrijck creech/eñ hoe douerste priester Ochozias sone coninck maecte/doen Athalia nae tleste iaer haers rijcx door ghesslaghen was. Cap. vij.

DJe wijle dat Jehu die ongoddelijcke boose mēschē aldus veruolchde/eñ Athalia des coninckx Achabs dochter vernomen hadde dat haer sone gedoot was/eñ haer ghestachte verdonuen/so heeft sy voor haer oock genomen niemanden vā Dauids geslachte te laten leuen/op datter niemant van desen bloede meer en soude te Jerusalem het rijck crijghē/ dwelck sy oock (so veel alst in haer macht was) volbracht heeft. Nochtans bleef daer behouden een van Ochozias sonen/by na in deser manieren. Ochozias hadde een wettighe suster Jezabeth genaēt/die Joiada den ouersten priester getrout hadde. Als dese in des coninck huys gecomē was/eñ onder die doode lichamen der gheender die daer verslagē waren/ gevonden hadde Joas een kint van eenen iare/door zijnder voester neerstichept verborgē/so heeft si dat wech genomen/eñ stilliick thuys in haer slaepcamer verborghen/ voedende dat op ses iaren lanck al bedeckelijck/also dat niemant daer af en wiste dā haer man/so langhe als Athalia het coninckrijck vā Jerusalem/eñ van die twee geslachten beſadt. Maer int seuenste iaer heeft Joiada met vijf hooftmannen eē verbont by eede valt gemaect dat si met onderlinge eñ ghemeyn hulpe het coninckrijck Athalie af nemen souden/eñ gheuen dat desen kinde. Als sy dan malcanderen onderlinge gheloften gedaen hadden om dit te swijghen/hebben sy dit stuck dwelck vol goeder hopen was/aldus beſaen oft aengelept. Die hooftmannē die tot dit sept vā Joiada aengenomē waren/hebben alle dlant door gegaen/eñ van des ouerste priesters wegen die priesters eñ Leuiten/eñ sommige vā die machtichste van haren ghestachte te Jerusalem geroepen/eñ met haer gebracht/ seggende dat hy eenen raet hadde die den ghemeynen staet eñ weluaert seer nut wesen soude/ dwelck hy haer openbaren soude/by also sy dat wilden by henlieden houdē/ want hier in niet alleen het swijghen maer oock hulpe van doene was. Als dan die ouerste priesters vā henlieden eenen eedt genomen hadde/dat hy vrijlick mocht segghen dat hem beliefde/ so bracht hy dat kint vā Dauids geslachte voorts/ dwelc hy op voede. Dit is (sepde hy) v lieder coninc geboren wt die familie waer af ghy wel weet dat Godt te voren gesept heeft dat die regneren soude inder eewichept. Dus gebiede ick dat het derde deel van v lieden hē bewaren sullē indē tēpel/eñ dat ander derde deel alle die bequaeme plaetsen des tēpels in nemen. Eñ dlaetste derden deel sal die open poorte al daermen na des coninck huys gaet/ bewaren. Maer dander menichte sal ongewapent in dē tem-

pel

pel wesen/eñ en laet niemandē met wapenen in dē tēpel comen/die gheen priester en is. Daer toe heeft hy ooc seker mannē wt die priesters eñ Leuiten gekoren/die op die maniere vā v lijfknechtē met blooten sweerden rontsom den coninc wesen souden/eñ so wie so stout ware dat hy gewapent inden tempel quame dien terstōt doot te slane / eñ sonder eenighe vreese alleenlijc besorcht zijn om dē coninc te bewaren. Dese hebbē des ouerste priesters raet gepresen/ eñ terstōt dit begonst. Maer Ioiada heeft dat wapenhuys open gedaen/dwelc Dauid in den tempel gemaect hadde / eñ heeft den capitepnē priesters/eñ Leuitē bedeylt alle die spiessen eñ pijlkokeren/eñ alle andē manieren vā wapenen die daer wesen mochten/eñ aldus heeft hy die al gewapent om den tempel gestelt/hant aen hant vast houdende / om dat sy souden beletten inden tempel te gane alle die daer niet en moesten wesen. Als hy dan het kint int midden gebracht hadde/heeft hy zijn hooft met een coninclijcke croone verciert / eñ saluende dat kint met heylige olye/heeft hy dat coninc genoemt te wesen. Twolc heeft ooc vrolijck geweest / eñ vreucht bedreuen/roepende den nieuwen coninck aen/met gelucbiedinghen van leuen eñ victorie. Dit gerucht eñ geroep zyn(buyten mepninghe)tot Athalie oren gecomē/waer door sy verwect zynde(eñ seer verstoort van moede / is met haren lijfknechten haestelijc gecomen van des coninc huys. Als sy dan in den tempel quā / so hebbē die priesters haer pmmer laten in comē. Maer die gewapeñ mannē die met haer quamen/hebben sy achterwaerts gehouden / die vandē ouerstē priester gestelt waren rontsom den tempel. Maer doen Athalia dat kint sach staen om hooch/ eñ gecroōt met een coninclijcke croone/heeft sy haer cleet gheschoort / eñ met lupder stemmen geroepen/ eñ geboden datmen den verradere dooden soude/ die die heerschappije tot hemwaerts nam. Maer Ioiada heeft hier tegen den hooftmannen beuolen die vrouwe te grijpen/eñ te lepdē in die beke vā Cedron/eñ haer daer te dooden want niet behoorlijc en was dē tempel te besmettē met die doot vā een tooueresse. Hy beual ooc datmen met haer ooc dooden soude soo wie haer eenighe hulpe oft bystant wilde doen. Die ghene dan wien dit beuolen was/hebben haer ghelept wt die poorte van des coninc muplē/ eñ daer doot geslagen. Als dan dit ghesworen verbont tegē Athaliam wel vergaē was / so heeft Ioiada twolck eñ die crijslieden in den tempel geroepen/ haer allen by ecde dwinghende den coninc ghetrouwe te zijne/om zijn leuen eñ weluaert te beschermē/ eñ te arbeyden om zijn rijc te vermeerderen. Metten selven eede heeft hy terstōt den Coninck ooc verbondē om God alrijt te eerē eñ die wetten te onderhouden die Moyses vanden hemel ontfanghen hadde/eñ den volcke ouer gebracht. Daer na liepen si liedē tot Baals tempel/den welcken Athalia met harē sone Ioram gemaect hadde tot een verlmaethept des warachtigē Gods/eñ terliefden vā Achab. Desen tempel heuet volck van die fundamenten af heel verdouen/eñ Manahem verslaghen/die doen Baals ouerste priester was. Voorts beual Ioiada die sorghe eñ bewaringhe des tempels den priesterē eñ Leuiten/also die coninc Dauid inghestelt hadde/ beuelende/dat sy tweemael daechs ghewoonlijcke sacrificie doen soudē/eñ offerande doen vanden vette des inghewāts na der wet inlettinghe. Daer nae heeft hy sommige van die Leuitē doorwaerders gemaect / om den tempel te bewaren datter niemāt al heymelijck in en quame die oureyn ware. Als hy dese dinghen aldus beschict hadde/so heeft hy metten hondert mannen eñ opper capitepnen/ende metten geheelen volcke Ioas wten tempel gelept in des coninc huys. Eñ als hy in des coninc throon gestelt was/eñ twolck hem wederom feestelijck eñ vrolijck aengheroepen hadde/hē gheluck biedende/so hebbē si haer tot blijde maeltyden ghegheuen/een deel daghen feest houdende/want haer allen wel lief was dat dit boos wijf ghedoot was. Ioas was seuē iaren oudt doen hy totten Coninckrijck opghenomen werde/geboren van een moeder ghenoemt Sebia/wter stadt Bersabee geboren / eñ hy was seer neerstich int onderhouden der wetten eñ des godsdiensts / so langhe als Ioiada leefde. Ende doen hy volwassen was/so troude hy twee huysvrouwen / welcke houwelijcken die selue ouerste priester maecte/vā welcke huysvrouwen hy kinderen creech/sonen eñ dochteren. Tot hier toe hebben wp ghesproken vā Ioas hoe hy Athalie verradelijcke listen ontginck eñ / ten laetsten het coninckrijck creech.

✕Van Azaels des coninc vā Damasco oorlogen teghen die Israheliten/ende daer na terstont ooc teghen die van Ierusalem. Cap.viij.

ASahel der Syriers coninck / oorloghe voerende teghen die Israheliten ende haren coninc/heeft verdouen alle die landen ouer die Iordane gheleghen/oostwaerts gaende/die bewoont werden van dē Gubeniters eñ Gadditers/eñ der Manassiters/ eñ ooch dlant van Galaad eñ Bathaneam / ouer al rooueude eñ brandende/ooc hem niet bedwinghende van menschen te vermoorden/so wie in zijn handen quamen/want Iehu en conde hem niet beletté van des lants berooninghe eñ verderuinghe/midts dat hy oock Godt eñ godsdienſten metten wetten die vanden ouders van hant te hant gecomen warē verslmaedde / alle den tijt van zijn regnacie/dwelck waren.xxviij.iaren/welcken tijt als die ouer was/so sterf hy/eñ werde begrauen te Samarien/achterlatende Ioachas zijnen sone voor eenen erfghenaem zijns rijcx. Maer Ioas die coninck van Ierusalem creech groote begheerte om des Heeren tempel te vernieuwen eñ repareren. Dus heeft hy tot hem geroepen den ouersten priester Ioiada/hem gebieden de dat hy Leuiten eñ priesters soude wt sendē ouer alle zijn heerlijcheydt/om van elck hoofd te epsschen eenen halven sickel siluers tot behoef van des tempels vermakinghe / om dat onder Ioiā eñ Athalia/ eñ haer kinderen dē last vandē tempel te beschermē eñ te reparerē heel ongheacht was gheweest. Maer die ouerste priester en heeft dit niet ghedaē/wetende dat niemant zijn ghelt gheerne en soude wt gheuē. Maer int.xxiij.iaer zijns rijcx als die Coninck hem berispte dat hy zijnen wille niet ghedaen en hadde/ hem gebiedende voortaen die reparacie vandē tempel te besorghen/so heeft hy sulcx wat verdacht om ghelt te vergaderen/dwelck het volck niet qualijck ghenomen en heeft. Hy maecte een houten kiste die wel ghesloten was/also datter bouē maer een gaetken ghelaten en was. Eñ als hy dese inden tempel by den outaer ghestelt hadde/ so beual hy dat elck so veel ghelts door dat gat steken soude alst hem beliefde tot des tempels reparacie te verdoene. Dit heuet volck seer wel ghenomen / eñ sy hebben daer te strijde veel gouts eñ siluers inne gesteken. Eñ dese kiste maectē sy alle daghe ydel in des coninc tegenwoordicheyt/der schatcamer scrijuer/eñ die priester des schats bewaerder. Als dan tghelt ghetelt eñ opgesloten was/so droeghen si die kiste wederom daer si die gehaelt hadden. Eñ so haest alst scheen datter

ghe-

ghenoech gheoffert was/so hebben douerste priester eñ die coninck timmerlieden eñ metsers gheh uert/ eñ seer groote balcken gheco cht van seer schoon materie. Daer na als den tempel gherepareert was/so werde alle datter ouerde in gout eñ siluer(wāt daer ouerdes vele)al te male verdaen in bekers eñ pottē/ eñ croesen/eñ ander gereetschappē. Oock werde daer af daghelijcxsche reuck offeranden gheoffert op den outaer. Eñ dit werde beneerstight so lange als Joiada leefde.

2.Par.24. Maer doē die gestorue was na dat hy hōdert eñ dertich iarē gheleeft hadde/eñ om zijn wtnemende deuchdelijcheyt eñ rechtueerdicheyt/ooc mede om dat hy een behouder van Dauids ghesla chte geweest hadde ghelept was in der coninghē begraueniſſe/so is die coninck Joas lichtelijc afghenallen vā zijn voorgaende godvruchtichey t. Ende terstont werdē die princen des volcx desgheliex ook so verarghert/dat hy henlieden gheē dinck meer gehoudē en werde dan tverſmaden vā recht eñ rechtueerdicheyt. Maer God verbolghen wesende om dese veranderinghe des coninex eñ der andere/heeft propheten gheſonden diese berispen souden/eñ bedwinghē van haer teghenwoordighe archeyt. Maer sy warē daer in so verdwaelt/dat sy noch door derempelē vā harē voorouderen/die om tverſmadē der wettē met allen haer familie vergaen warē/noch door der propheten diepghementē beweecht en werden om haer wederom te keerē tot die deuchdelijcke oeffeningen die sy gelaten haddē. Ock heeft die coninck Zachariam des oerste priesters Joiade sone indē tempel met steenen doen doot werpen / ondachtich alle der weldadē zijns vaders/alleenlijck om dat hy een propheet vā God gemaect wesende den coninck eñ het volc verwecte openbaerlijc tot die rechtueerdicheyt/ diepghende die met swaere plagen / by alſo sy lieden vermaent wesende Gode niet en wilden onderdanich zijn. Maer doē Zacharias sterf/so riep hy God aen tot zijnē ghetuyghe eñ rechter/dat hem voor zijnen goeden raet eñ zijns vaders weldadē so bitterē loon des doots ghegheuen werde van Joas. Maer die pene die de coninc verdient hadde en werde niet langhe wtgheſtelt. Want Azael die coninck vā Syrien heeft eenen oploop in zijn rijck ghemaeckt. Eñ als hy ten eersten Geth beroofft hadde eñ verdorue/ so is hy terstont op hem(die doē te Jerusalem ledich was)gheuallen. Doē werde Joas veruaert/eñ heelt alle Godts eñ der voorgaender coninghen schatten pdel gemaect / eñ daer toe heeft hy des tempels ghegheuen offeranden af ghetrocken eñ totten coninck van Syrien ghesonden/alſo vrede eñ vryheyt vā die coopende/op dat hy niet en soude bestormt werden/ eñ in dupterste perijckel zijns staets comen. Die Coninck van Syrien met so grooten gheldе om gheset zijnde/heeft die macht vā zijnen heyre vā die coninclijcke staet ghetrocken. Maer Joas werde met een swaer sierte beuanghen/eñ zijn vriendē hebbē wraake ghedaen ouer hem van Zacharias doot/ want sy hebben hē met verradelijcke listen ghedoot / om dat des oerste priesters sone niet en soude onghewroken blijuen. Eñ hy werde begrauen te Jerusalem: maer om zijn ongoddelyckheydt en werde hy niet weerdich ghehouden in der coninghen grauen gheleydt te werden/nae dat hy gheleeft hadde seuenenveertich iaren.

✻ Hoe Helizeus die prophete ghestoruen is/eñ wat mpraakel hy dede na zyn doot. Cap.ix.

4.reg.14. Amasias werdt coninck van

IN Joas ryck is na hem ghecomen zijn sone Amasias. Eñ int eenentwintichste iaer van Joas ryck werde hy die Israelyten eñ Samariten Coninck Joathā in Jehu zijns vaders stedē. In welcke heerlijcheyt heeft hy gheleeft seuenthiē iaren/zijnē vader gheenslins gheliick/maer meer den eerstē ongoddelijcken coninghen vā dien rijcke die openbaerlijc alle verſmaethept teghen den hemelschē Godt thoondē. Dees coninex heyrē heeft die coninck vā Syrien so seer ghecrenct/dat hy van een seer groot heyr niet meer en behiel dan thien duysent voetknechten / eñ vijf hondert reysigers te peerde. Met welcke heyr vaert die coninck vā Syrien hem veel eñ groote steden af nam eñ veel zijnder vyandē verſloech. Ende dese dinghen geschieden den Israhelyters na Helias prophecie/ten tijde als hy Azael ooc te voren seyde dat hy zijnē heere soude dooden / eñ selue het Coninckryck vā Damasco eñ Syrien tot hē nemen. In die quade auontueren vā desen tijden heeft hē Joachan tot biddē eñ smeeckē ghekeert/biddende God dat hy hem wilde wt Azaels handē verlossen/eñ hē niet en liet onder zijn bedwanck comen. Eñ God die niet alleen en begracijt sulcke menschē die altijt wel leuen/maer oock die haer vā een quaet leuen bekeeren/eñ die lieuer heeft te caſtijden/hoe wel hy doodē eñ verderuen mach als hy wilt/heeft hem laten verbiddē eñ heeft hem verloſt wt die periculē deser oorlogen/eñ alſt lant vrede ghecregen hadde/so ist corts wederō ghecomen op zijnen voorleden weeldighen staet. Na Joachans doot/so heeft Joas zijn sone het rijck ontfangen. Doē Joas.xxxvi.iaer coninck hadde ghewеest int ghesla chte van Juda/soo werde coninck ouer die Israhelitē in Samarien Joas. Wāt dese hadde alleleens naem als die coninck vā Jerusalem/eñ hy regneerde.xvi.iaren. Dese Joas coninc van Israel was een ouergoet man/ niet gelijex hebbende vā zijns vaders nature. Eñ doē Helizeus nv seer oudt wesende in een sieckte gheuallen was/soo ghinck hy hē besooecken. Maer doen hy mercte dat hy sinen lesten adem begonst te trecken / so begonst hy te clagen eñ te weenen/noemende hem sinen vader eñ zijnen schilt/segghende dattet gheen noot en hadde geweest teghen die vyanden met wapenen te strijdē so lange als hy leefde/want door zijnder prophecien weldaet waren sy altijt onuerwonnen ontcomen maer nv als hy scheyde wt dit leuen / so soude hy met sinen volcke sonder wapenen oft beschermsele den Syriers eñ anderē vyanden te voren ghegheuen werden. Daerom als hem sulcke hulpe ontnomen soude wesen/so hadde hy lieuer gehadt met hem oock dit leuen te laten. Helizeus beroert zijnde door dese clachten des coninex/ heeft hem ghetroost begheerende datmen eenen boghe soude halen/ghebiedende den coninck dien te spannē. Daer na heeft hy zijn hant daer aen gesteken / doende hem schietē. Eñ als hy dry pijlen aldus wtgheschoten hadde/ eñ doen opziel/seyde Helizeus. Hadde ghy meer pijlen wtgheschoten/soo soudy tgheheel ryck van Syrien hebben moghen verderuen. Maer nv want ghy te wreden hebt gheweest alleenlijck met dry schoten/so suldy die Syriers met so veel strijden verwinnē/eñ haer dlant af nemen dat sy uwen vadere af ghenomen hebben. Als die coninck dese dinghen ghehoort hadde is hy wech ghegaen / eñ die prophecr is corts daer na begrauen gheweest/een man vā heerlijcker rechtueerdicheyt/eñ sonder eenighe twijfel van Gode wter maten seer bemint. Want hy heeft seer veel wonderlijcke teekenen bewesen van zijn goddelyck verstāt / welcker gedenckenisse by die Hebreeusche blijft seer eerlijck. Hy werde oock seer weerdelijck begrauen / alſoot betaemde sulcken man die Gode seer aenghenaem was.

Juda: eñ Joachan coninc vā Israel.

Joaswert coninc vā Israel.

4.reg.14 Laet dat dese Joas was een seer quaet coninc gelijck daer dere.

✻ Het

In dierde boec d coningē int xij ca. staet bÿdese doo de vanden Israhelitē te graue ghedragē werde/ eñ dat sy wt vreese van den moordenarē die daer quamen hē in Helizens graf wierpē/ eñ als dese doode Helizeus ghebeente ghenaeckte werde hy leuende.

✠ Het ghebeurde daer na eens dat die moordenaren een doot lichaem van eenē die sy ouer wech vermoort hadden berchden in zyn graf. Eñ dat doode lichaem werde terstont leuende van het raken van Helizeus lichaem. Eñ dit warē des propheets wercken binnē zyuen leuen/eñ na zyn doot. Maer doen die coninck Azael doot was/so quam het coninckryck van Syrien op Adad zynen sone/na erffelijck recht. Desen heeft Joas die coninc vā Israel met dry stryden verwonnen eñ hem afghenomen alle dat lantschap daer die steden eñ dorpen in waren/die zynen vader afghenomen waren/dwelck Helizeus te voren ghesept hadde. Maer na dat Joas oock doot was/so ontfinck Hieroboam zyn sone die heerlyckheyt.

✠ Hoe Amasias die coninc vā Juda victorie creech van die Amalechiters eñ Idumeiters/ eñ daer nae verhooueerdicht God verlmaedde. Cap. x.

MAer int tweede iaer Joas der Israelitē coninc/ so is Amasias te Jerusalē coninck geworden ouer tgeslachte van Juda/ geboren een moeder die borgherse was der coninclycker stadt genaemt Judā. Dese Joas oeffende wonderlyckē seer die rechtueerdicheyt/ hoe wel hy noch ionck van iaren was. Hy begonste te bedienen zyns coninckryck eerstmael vā wrake te doen ouer die ghene die zynē vader gedoot haddē/ die doot zynder vriendē verraderye gedoot was/ die welcke hy alle heeft doen vanghen eñ dooden/ sparende nochtās haer kinderē na die wetten vā Moyses beschreuē/die welcke oordeelde onrecht te wesen datmen die kinderen soude pynighen om haerder ouderen misdaet. Daer na heeft hy een wtgheworen heyr vergadert van die bloeme der iongher mannen uten geslachte van Juda eñ Beniamin/die ontrent den twintich iaren waren/ eñ ouer dese heeft hy hondert mannen gestelt. Daer na sant hy aen den coninc van Israel/om vā hem te hueren twintich duysent schildraghende mannen/tellende daer voor tot een soudye hondert talenten siluers. Want hy voor hē genomen hadde een heyr te leydē tegen die Amalechiters/eñ Idumeiters/eñ Gabilliters. Eñ als hy nv corts zyn heyr daer teghen soude wt leyden/so iller een propheet tusschen beyden gecomen/ radende hem dat hy die Israhelytsche rupters soude latē wech gaen/want dit een ongoddelije volck was/segghende dat hy van Gods antwoorde vermaent was te seggen dat Amasias een seker nederlaghe hebben soude/by also hy sulcker hulpe gebruycte. Want anders so was God wel machtich te makē dat der vyanden heyren vā een cleyn heyr oft macht verwonnē werden. Als die coninc dit swaerlijck nam om dat hy den Israhelitē nv openbaerlije haer soudye betaelt hadde/so vermaende hē die propheet Gods wille te volghen(want als hy hem gonstich ware/so en soude hem gheen ghelt ghebreken) heeft hy die Israheliten oorlof ghegheuē te vertrecken/seggende dat hy haer het ghelt schanck/dwelck sy voor soudye ontfanghen hadden/ eñ hy is alleen met zyns lants rupteren tegen zyn vyandē ghetrocken/die welcke hy met eenen stryt verwonnen heeft verslaende dier thien duysent. Eñ so veel gevangenen heeft hy oock mede gebracht/die welcke hy gheyt heeft op die hooge steenrootse die wtstrect ouer Arabien/eñ daer heeft hy die van die rootsen nederwaerts geworpen/eñ also ghedoot. Aldus is hy verwinner met eenē rijckelijcken roof na huys gereyst. Binnen desen tydē hebbē dese thien duysent huerlingen vā Israel(latende haer duncken datter schāde was dat sy af gedanct waren/recht oft haer hulpe voor onnut hadde geacht geweest)in des coninckrijck eenen oploop ghemaeckt/eñ voorts gaende tot Betzemera/hebbē sy dlant verdorue/dryuende daer wt een machtich ghetal van vee verslaende wel drye duysent ackerlieden. Maer Amasias is na dese victorie hooueerdich geworden/beghinnende God te verslmaden die hem nochtans dese victorie verleent hadde/eñ nam voor hem die Goden te dienen die hy vanden Amelechiters gebracht hadde. Waerō heeft hem die propheet aen gegaen/seggende dat hy hem seer verwonderde dat hy dese gheloofde Goden te zyne/die haer volck gheen hulpe en hadden connen ghedoen om die te beschermē vander Hebreeuscher ghewelt/ maer hadden die laten doot slaen/ eñ gheuangen wech leyden/recht oft die haer niet en hadden aen gegaen/iae dat meer was/die goden waren na oorlooghs recht selue gheuangen/ eñ onder danō gheuangenen te Jerusalem ghebracht. Die coninck doot dese woorden ghestoort zynde/ gheboot den propheet dat hy hem hier mede niet moeden en soude/dreyghende hem te dooden/by alsoo hy hem wilde voorts sulcke saken onderwinden die hem niet aen en ginghen. Doen antwoorde die propheet dat hy voorwaer ruysten soude hier af. Maer dat God dese nienwicheden soude wreken.

Cap. x.

✠ Niet langhe daer nae en conde Amasias zyn weelde niet langher draghen/ want hy niet en bekende dat hem God dese verleende/maer opgheblasen van hooueerdyen/ heeft hy geschreuen tot Joas den Coninck van Israhel/dat hy hem moest onderdanich wesen met synē volcke/ghelijck in voortyden tselue volc zynen voorvaderen Dauid eñ Salomon onderdanich hadden geweest. Maer by also hy van selfs niet en wilde doen/dat hy behoorde te doen/ so wilde hy met een oorloghe stryden om het recht der heerlyckheyt. Waer op heeft die Coninck Joas ghescreuen in dese manieren. Hier voortyts stondē op den berch van Libano eenen cypres boom/ende een dystele. Dese dystele begheerde dat den cypres boō zyn dochter wilde harē sone ten houwelijck gheuen/ eñ daer en tusschē quam daer een beeste/ eñ die vertradt die dystele. Sy dit exempel vermane ick v/niet hooghers te begheeren dan ghy en zyt/eñ dat ghy v soo niet en verheft om die verstrthe victorie vanden Amalechiten/ dat ghy daer door v eñ v rijck niet en brengt in een sorghelicke eñ onseker auontuere. Als Amasias desen brief gelesen heeft/so werde hy noch meer ter oorloghen verwect/midts dat hē God(alst wel te ghelooven is)daer toe stierde/ om dat hy ten laetsten na zyn verdiensten soude geplaecht eñ ghepuniert werdē. Maer doen hy voor zynder vyandē aensichyn quā/eñ die slachordenen van beyde zyden ghestelt warē/so werden zyn rupters onuersienlijck so seer verschict/eñ veruaert van God/dat si alle dē rugghe keerdē eer si begonstē te stryden/eñ die wijle dat sy deen herwaerts eñ dander derwaerts vloden/soo werde Amasias van syn volck verlaten/eñ quam in zyns vyants hant/ die welcke heeft hē ghedreycht te doodē/ten ware dat hy dede dat die stadt van Jerusalem met openen poorten hem ende zyn heyr binnen liet comen. Amasias dan door desen noot ende liefde zyns leuens bedwonghen zynde/ heeft zynen borgheren wijsghemaeckt dat sy haren vyant innelieten. Doen dede Joas die stadt muren tot drye hondert cubitus lanck afbreken/ende hier door heeft hy hem laten in brenghen met eenen wagen/als triumpherende/hebbende voor hē gaende Amasiam den coninck gheuanghen. Als dan die coninck vā Israhel aldus deser stadt heere gheworden was/so nam hy wech Godts schatten/ende alle

egont eñ tfiluer dat in des coninex hof gheuondē werde/heeft hy al te male wech gedraghen/ eñ daer nae liet hy den coninck wp gaen/keerende wederom na Samarien. Dese dingen zyn te Jerusalem geschiet/ int. xiij. iaer des conincx van Amasias / die welcke ten laetsten verualcht werde van zynder vrienden verradelycke laghen/eñ vloodt in die stadt Lachis/ nochtans en ontquam hys niet / wāt die verraders hem daer oock volchden/vandē welcken hy gedoot werr. Zyn lichaem werde na Jerusalem wederom ghebracht/eñ met Coninclycker heerlychept begrauen. Soo allendighen eynde heeft hy ghehadt / om die veranderinghe vandē godsdienst/ ende versmaden der goduruchtichept/na dat hy vyftich iarē geleeft hadde/eñ.xxix. iaren Coninck gheweelt. Na wien is Coninck gheworden Ozias zyn sone.

Ozias dit wert Coninck van Juda.

✶ Van Hieroboās ryc die Joas sone was/coninc van Israhel/eñ doe Ozias die coninck van Juda eñ Jerusalem die bylighende Heydenen verwonnen heeft/ende vanden propheet Jona. Cap.xi.

Hieroboā Joas sone werde Coninck vā Israel.

IN vyfthienste iaer des Coninckryc Amasie/werde hy die Israheliters coninc Hieroboam Joas sone/dwelck hy veertich iaren besadt/in die selue Coninclycke stadt Samaria daer zyn voorvaders ghe regneert hadden. Dese coninck(midts dat hy wtermaten seer ongoddelyc was/gheeelyt hem geuende totter afgoden dienst/eñ hē selue alle dingen toegeuende) heeft den Israheliten ontallike veel schaden eñ plagen aengebracht. Desen heeft eē propheet Jonas genaemt/te voren gesept dat hy die Syriers soude verwinnē/eñ zyn ryc verbreydē/also dat hy zyns ryc palen soude wtstellē noortwaerts/tot die stadt Amathen/ende suydtwaerts tot het staende water Alsphaltis/want met dese palen was wylen het lāt van Chananeen besloten/nae Jesu haers ouercapteyns beschryuinge. Door welcke prophecie Hieroboam verwect zynde heeft alle die contreyen dē Syriers af ghenomen/eñ die tot sinen ryche ghedaen/ want Jonas prophecie nerghers in en faelgeerde.

✶ Maer aengemerct dat ic beloeft hebbe ter goeder trouwen der Hebreeusscher gheschiedenissen te beschryuen/so en sal ic niet verswyggen al dat ick vā desen propheet Jona bevonden hebbe in die heylighe boecken. Want hē werde op een tyt van Gode gheboden te gane int Coninckryck van Niniue/ende aldaer te prieken dat dit ryck vergaen soude / soo en heeft hy dat niet doren doen. Maer mepnende dat hy Gode soude moghen ontlieden / is hy in een schip gheclommen te Joppe/repsende van daer nae Tharsen in Cilicien. Maer als daer een groot tempeest opstōt/also dat tschip int perykel was vā verdrincken/so hebben die patroon vanden scheye metten bootsghesellen/ eñ oock die opperstierman gheheden/eñ beloften ghedaen om haer leuen te behouden. Maer Jonas lach alleen met ouerdectē hoofde/niet doende als dandere. Als dan die tempeesten turbacien maecten / ende die vloeden meer eñ meer wiessen/so cregen sy vermoeden datter pemant van den ghenen die mede schepten / die sake van desen tempeeste was. Dus hebben sy ghesloten by lote te ondersoecken wie dat ware. Als dit ghedaen was/ so viel dlot op den propheet. Eñ doē sy hem vraechden wie hy ware/ eñ wat neeringe hy dede/so sepde hy dat hy een Hebreeusch mā was/eñ een propheet des alderoppersten Gods. Eñ hy raedde henlieden dat sy hem in die zee werpen / wilden sy dit tegenwoordich perykel ontgaen/wandt hy die man was waerom dat die tempeest soo wreet was. Maer sy lieden en dorsten dit eerstmael niet doē/ latēde haer duncken dat dit seer qualyck ghedaen ware dat sy eenen vreemden man die zyn leuē henliedē betrout hadde/in so openbaer doot worpen souden. Tē laetsten alst perykel haer te seer dwanck/eñ het schip hy nae verdranck/hebbē sy hem (eensdeels wt des propheets beuel/eensdeels wt haer eygē veruaerthept) in die zee gheworpen. Eñ terstont hiel diē tempeest oppe. Maer men sept dat Jonas vā eenen walusch terstont op ghesloet werde/ eñ na dry dagen wederom wt ghelpogen aen den cāt vander zee die Eurinum ghenoemt werde/al leuende eñ heel ongeschēt van lichaem. Daer nae heeft hy van Godt ghenade ghecreghen vā zyn misdaet / ende is vā daer voorts ghegaen tot die stadt Niniue.

Jonas.1.

✶ Eñ als hy in die stadt gestaē was op een plaetse van daermen hē lichtelyck hoorē mochte/so preeckte hy dat sy corts daer souden verlie en die heerlichept van Asien. Eñ dit gesept hebbende is hy wech gegaen. Dese dinghen hebben wy vā hem also vertelt/als wy die vonden hebben in doude hystorie.

Jonas.1.3 eñ.4. staet dat Jonas in de stadt achter ses ten ghinc prieken/eñ dach te syns heers/eñ dat tvolck door des coninex bevel/penitencie dede/ Egesippus dese creech: dwelck Josephus achter laet 4. Reg.14. ende.15. Zacharias wert Coninck van Israel eñ Ozias Coninck van Juda / die oock ghenoēt wert Azarias. 4. reg. 15. eñ. 2. Par. 26.

✶ Maer nae dat Hieroboam in zyn heerlyckhept veertich iaren ghelceft hadde/is hy ghestorue / ende begrauen te Samarien. Eñ nae hem is coninck geworden in zyn stede Zacharias zyn sone.

✶ Ozias werde oock coninck vā Juda in Amasias stede/int veerthienste iaer vā Hieroboams coninckryck/eñ is heer gheweelt ouer die twee ghesiachten te Jerusalem gheboren van een moeder Achis ghenoemt / oock gheboren te Jerusalem. Dese was vā natueren goet/eñ rechtweerdich/ eñ grootmoedich / cloeck/eñ verstandich in alle saken te beschicke. Dese heeft een oorloghe aenghenomen teghen die Palestynen/die welcke hy verwonnen heeft/ende haer steden/te weten/Geth/eñ Jamiam heeft hy gewelduelyck in gecregen/eñ haer vestē heeft hy af gewerpen. Noch een ander heyr vaert heeft hy gheleyt teghen die Arabers die aen Egypten ligghen. Ende makende een stadt aen die roode zee / heeft hy daer garnisoen in ghestelt. Eñ hier na als hy die Ammoniten tonderbracht hadde / eñ dien volcke eenen tribuyt ghestelt. Eñ als hy alle die plaetsen tot die palē van Egypten onder zyn macht gecregen hadde/heeft hy hem namaels gegheuen tot zynder stadt beschickinghe. Want alle die veruallinghen in die vesten/ die gheschiet waren by lancheyt vā tyde ofte onachtsaemhept der voorledender conninghen/heeft hy heel vernieuwet. Eñ oock dat deel dwelck die Coninck van Israel afgheworpen hadde doen hy Amasiant zynen vader gheuanghen hadde / doen hy als verwinnere in die stadt quam. Hier toe heeft hy noch veel torens daer aen ghemaect / hondert ende vyftich cubitus hooghe / ende sommighe borghē oft casteelen in sommighe plaetsen die niet seer bewādelt oft bewoont en werdē/heeft hy tot sterckel der stadt ghestelt. Oock heeft hy veel waterloopen gemaect/ want hy hadde by nae een ontallycke menichte vant groot vee/eñ ander clepn vee/ mits dat het lātschap bequaem wepde was. Eñ want hy hem gheerne becommerde met lantbouwerye/ so heeft hy dlant beplant met verschepden boomen/eñ verschepden natueren van planten. Hy hadde oock dry hondert eñ tseuentich dupsent wtgheroiē crychsmannen/daer Capiteyn ouer waren som ouer hondert / som ouer dupsent/seer edel mannē/onuerwinnelyc vā macht/e/tot twee dupsent toe. Eñ die coninck leerde haer het heyr in orden stellen by hoopen in die slachordenen. Eñ hy gaf elcken wapenen/sweerden/schilde / borstharnasschen van metale/ boghen eñ oock slingheren. Daer toe maecte hy oock veel groote ghe-

schuttē

schutten oft stormwerche om die steden mede te bestooten/daermen steenen oft pylen mede wt schiet/ haken ooc ẽ dier ghelycke. Als hy in dese wercken ẽ bereytsele hem becommerde/ werde hy verergert doot hoouerdichept. Ende opgheblasen van zijn sterckelicke macht/heeft hy begonst die ontsterfselycke ẽ ee wighe macht Godts niet te achten/niet veel lettende op den godsdiẽst/ẽ godvruchtichept/ alsoo dat hy scheẽ meer geneyght te zijne tot zijns vaders ongoddelicheyt / waer toe hy gecomẽ was om dat hy die goede auontueren ẽ die geduerige voorspoedicheden niet en conde matelijc lydẽ oft dragẽ. Ẽ als die iaerlijcsche hoochfeest gecomen was/ so heeft hy het priesterlijck habijt aengenomen / gaẽde inden tẽpel totten gulde outaer om Gode daer rueckofferanden te offeren. Maer terstont quã Azarias douerste priester daer met tachtentich priesters verselschapt/dit den coninck verbiedende/roepẽde oock ẽ seggende dat hẽ niet geoorloft en was dẽ rieckofferte ontsteken/maer alleen den priesterẽ die van Aarons geslachte zijn/ ẽ hy geboot hem dat hy wt ginghe ẽ ophiele van God voorder te crepten met alsulsdanigen wercken. Doen werde die coninc gestoort/driepgende henlieden te doodden ten ware dat sy stil saten. Ẽ sier die aerde werde sterckelyck beuende/ẽ den tẽpel schoorde bouẽ/alsoo dat der sonnen radien des coninc̃ hoofden mõt raectẽ/ die welcke terstont met melaerl hept gheraect werde. Hier toe quam noch een ander wonderlyck voortteecken/ dweick metter seluer aertbeuingen voor die stadt/ ter plaetsen gheuoemt Croge gheschiede. Want die helft van eenen berch westwaerts werdẽ afgebroken/ende voorts geuoert vier stadien verre/ẽ bleef ten laetsten staende tegen eenen anderẽ berch oostwaerts staende / waer mede die heyrbane verstopt werde/ẽ des Coninc̃ houen werden van dien val ooc heel verdoruen ẽ verdruckt. Als dã die priesters in des coninc̃ aẽsicht die melaerl hept mereẽ/ so oordeelden sy dat dese plage hem van Godt gegeuen was. Dus hebben sy hẽ vermaent dat hy als besmet ẽ onsuyuer wter stadt ginge. Ende hy wt schaemte vã zijnder allendẽ een luttel veroot moedicht zijnde heeft onderdaen geweest gestaijt met so allrdige pene vã zijn hooueerdye ẽ ongoddelycheyt. Ẽ soen hy eenen tyt bynten die stadt geleeft hadde/ so bediende den ghemeynen staet Joatham zijn sone. Maer tẽ laetsten sterf Josias vã drieẽhondẽ int achterlestichste iaer zijns leuens/ ẽ int tweeẽvyftichste zijns rijcx. Ẽ hy werde begrauen in zijn houen in een eyghen graf. Maer Zacharias der Israheliten coninck Hieroboams sone / werde verraderlyck gedoot vã eenen zijnder houetingen doen hy noch naulyex ses maenden coninck gheweest hadde. Dit was Sellum Jabes sone die welcke heeft des Coninc̃ huys inghenomen alst pdel was/ maer op dẽ dertichstẽ dach heeft hy het sijck dat hy qualijc gecregen hadde oock qualijck verloren. Want Manahem die opperveltheere die doen ter thdt by die stadt Tharse was / ghehoort hebbende hoe Zacharias gedoot was/is met alle zijn hept gecomẽ na Samarien leer haestelyck/ ende heeft Sellum strijdende verwonnen/ende doot ghellaghen. Daer nae heeft hy wt zijn eyghen macht den coninclyckẽ staet ẽ cieraet aenghenomen / treckende met zijn victorioos hept na Thapsam. Maer die vanden stadt hebben haer poorten ghesloten/niet willende hem voor haren coninc inne laten. Dus heeft hy zijn wreethept ouer haer als ouer afualligher ghethoont / al om die ackerlanden ẽ dorpen verdruende/ẽ ten laetsten

2 Mac. 16. Daer alleẽlijck dat die coninc melaersch werd in zijn voorhooft wort Dã dese an der teeche nẽ en sept die hy oock niet.

Sellum was Coninck van Israel vr. dagen

Manahẽ verslaende Sellum wert Coninck van Israel.

heeft hy die stadt ooc met ghewelt ghewonẽ/ende midts dat hy op die Thapsensers ghestoort was/ so heeft hy die alle gader ghedoot/ooc die kinderkens niet sparende/maer al doẽde dat zijn wreetheyt doen mocht. Want datmen niet en soude bescheyden te doene teghen die groue vreemdelinghen/ dat heeft hy ghedaen ende laten doen aen zijns ghelachts volc. Ende niet saechtmoedigher ẽ was hy namaels heel thien iaren lanck/als hy ouerheere vã Israhel was. Maer doen hy bestredẽ werde vandẽ coninck van Assyrien Phul/ so en heeft hy niet dorren teghen hem te strijde comen / maer hy beloefde hem duysent talenten siluers/ ende alduss heeft hy hem seluen terstont van zijnder quellingen verlost. Dese somme heuet volck te anahem ghegheuẽ/ dẽ welcken hy stelde een schattinge van vijftich dragmen op elck hooft. Maer niet langhe daer na is hy ghestoruen/ende begrauen in Samarien/ laetde dẽ erfghenaem zijns rijcx Phaceia/die welcke zijnẽ vader in wreetheden heel gelyck was / ende regneerde maer twee iaren/waer nae hy ghedoot werde ouer eenen maeltijt met zijnen vriendẽ/door verraderye/ van Phaceias zijnen Capitein / die Romelias sone was. Ende dese Phacelas besadt het Coninc̃rijck twintich iaren/wesende so ongoddelijc als onrechtueerdich. Ten tijde van desen Coninck heeft Thegiaphalassar die coninck van Assyrien die Israhelyten bestreden/winnende eerstmael dlãt vã Galaad/ eñ al datter ouer die Jordane bewoõt wert/eñ Galileã die daer by lept / eñ Cydida/eñ Asor/eñ die inwoonders deser landen heeft hy opghenomen/ende ouergheuoert in zijn rijck/waer af wy te deser stedẽ nv ghy oerh ghelept hebben.

Joatham wert Coninck van Juda.

✻ Maer Joatham Ozias sone/heeft ghеregneert int ghеslachte van Juda/hy was in die contaclycke stadt Jerusalem ghеboren van een moeder wter seluer stadt Jerusa ghеnoemt. Desen coninck en gebrack gheen deucht/want hy was tẽ Gode seer godvruchtich/rechtueerdich totten menschen/ende seer neerstich om die ghẽiepti weluaert. Ende al wat vã noode was vermaect te zijne/dede hy neerstelijc vermaken. Inden tẽpel vermaerte hy het voorhof/ ende die poortalen een deel der muerẽ die wallẽ wilden heeft hy hermaect/ende die selue sterck gemaect met groote stercke torens die hy daer aen gemaect heeft. Die Ammoniten heeft hy oock met oorlogen alsoo tonderbracht/dat hy haer dwãck hem triuyt te gheuen/te weten/iaerlijcx hondert talentẽ gouts/ ende tien duysent chorus maten tarwe/ende soo veel gerste. Ende hy heeft zijn rijck so seer vermeerdert/dat hy soo wel tijdts gheluckich was/als duysten ontsien.

Cap. xv.

✻ Die wijle dat dese Coninck regneerde isser geweest een prophect Naum ghenoẽt/die vanden Assyriers/ẽ vanden stadt vã Ninive verderfenisse aldus gepropheteert heeft. Dier Ninive sal wesen ẽ vloedẽde piscine der waterẽ/alsoo dat alle haer volck verstoort/ẽ als waren dryuende vliedẽ sal. Ẽ sy sullen seggen. Staet / verlost het gout/ verlost het siluer ẽ niemant en salt willen doen/wãt sy sullen liever haer leuen behouden dan haer ryedommen. Want sy sullen met eenen swaren twist becõmert werdẽ/ ẽ een beclaginge/ẽ lammicheyt van leden. Ende haer aensichtẽ sullen van vielen doorwerich wesen. Waer sal voortaen der leeuwen woonstede wesen/ẽ die moeder van des leeus ionghe welpens? Wãt die heere sept tot v O Ninive. Ic sal v verderuen/ẽ wt v en sullen gheen leeuwen meer wt gaẽ/ ẽ ouer die werelt heerschappie hebbẽ. Der ghelyc-

veel ander dinghen heeft hy van Ninive gheprophēteert/dat nv gheen noot en is te verhalē/anders soude ick moghen te moeyelyck schynen/ den lesere te leer verlastende. Eñ het is al ghecomen datter vā Ninive voorsept is / nae hondert eñ vyfthien iaren. Maer hier af laet nv tot hier toe ghenoegh ghesept wesen.

✠ Hoe Thalis die coninck vā Damasco die van Jerusalem bestreden heeft/ eñ hoe Achas die Coninck van Jerusalem ghedwonghen is gheweest den Coninck van Assyrien teghen die van Damasco te senden. Cap.xij.

Iotham is wt dit leuen ghelchepden/ int.xli.iaer zyns leuēs/als hy.xvi.iaer ghoregneert hadde / eñ als hy in der coninghen begrauentsse ghelept was/ so is het ryck tot Achaz sinen sone door erfrecht ghecomen. Die welcke dalder ongoddelyckste heeft ghewest te Gode waerts/eñ een verlater zynder vadēren wetten/volghende die coninghen van Israhel/ oprechtende te Jerusalem outaren/ende daer op dē afgoden sacrificien doende/ den welcken hy oock sinen eyghenen sone tot eenen heelen brantoffer ghe offert heeft/na der Chananeen maniere / ende dier gelycke dinghen heeft hy vele mis daen. Als dese dā aldus rasende was/so zyn teghen hē te strydē twee Coninghen ghecomen/te weten/ Thales die coninck van Damasco/ ende Phacetas die coninck vā Israhel/want sy waren vrienden eñ ghesellen met malcanderen. Eñ als sy hem bedwonghen hadde binnē Jerusalem/so hebben sy hem langhe eñ seer sterckelyck bestormt / maer te vergheefs / om dat die stadt wtnemende sterck gemaert was. Sinnē desen middelen tyde heeft die coninck van Syrien eē stadt in ghenomen/ghenoemt Ela / aen die roode zee ghelegen/eñ doodende der stadt bewoonders / heeft hy daer in nieuwe bewoonders wt Syrien ghebracht. Eñ als hy oock veel stercten ghewonnen hadde / eñ een groot ghetal van Joden ghedoot/soo is hy met synen heyre(dwelck vanden rooven ryck was ghe worden) thuys waerts ghecomē. Maer nae dat die Coninck vā Jerusalem ghehoort hadde dat die Syriers nae huys wech ghetrocken waren / mepnende dat hy niet minder van machte en was dan den coninck van Israel/ heeft zyn heyr teghē hem wt ghelept. Maer want God op hem vergramt was/ende hy also desen strydt street/so werde hy verwonnen om so veel boose septen die hy ghedaen hadde. Wāt op dien dach werden daer verslaghen hondert ende twintich dupsent van zynen ruyteren/welck die Israhelicers versloeghē. Inden selven stryt heeft Zacharias d'oueste Capiteyn der Israheliten ghestreden teghen Amiam des coninck Achaz sone / eñ den selven doot ghesla ghen. Desghelyck creech hy oock Ezricam den gouuerneur van des coninck hof / den selven oock doodende. Eñ Elcanam den opper veltheere van Judas heyr/creech hy leuende in zyn handen. Voorts hebben die Israeliten een groot ghetal ghevanghenen/beyde mans eñ vrouwen/wten geslachte vā Beniamin wech gedreuen/ eñ aldus zyn sy met eenē ryckelycken roof wederō na Samarien ghetrocken. Maer een prophect ghenoemt Obed/ die doen ter tyt in die stadt was/is haer teghen ghecomen voor der stadt mueren/leggende met luyder stemmen dat sy door haer eyghen macht dese victorie niet ghecregen en hadde/maer om dat God vergramt was op den coninck Achas. Eñ hy straftese dat si niet te vredē wesende metten tegenwoordigen ghelucke/haer verstout hadden met sekeyen vā haren maechschap(te weten/vā Judas eñ Beniamins geslachte)gevangen wech te leyden. Daerō raedde hy henlieden dat sy die onghelchent wederom na huys sondē. Eñ hy also si dat niet en dedē dat god haer dā soude plagen. Na dese vermaninge hebben die Israheliten tsamen vergaderende eñ sprekende/raedt gehouden watmen behoorde hier in te doen. Maer een man Barachias genoemt/die seer groot geacht was onder zyn volck/is opghestaen met dry andere/ seggende dat sy gheenssins en souden gedoogen dat zyn borgheren die gheuanghenē in die stadt brengē souden/dat Gods wrake haer alle gader niet en verdorue/si hadden voorleden sonden ghewoegh/daer die prophecten teghen riepē/al en quame daer gheen nieuwe ongoddelycheyt toe. Als die ruyters dit gehoort hebben/soo lieten sy haer doen nae haerlieder goetduncken. Doen hebben die voorseyde mannen die gheuanghenen van haren banden ontslaghen/ eñ haer lichamen vermaert met spyse eñ dranck/eñ gheuende haer oock victalie ouer weeh / hebben sy die onghelchent na huys ghelonden. Ende daer toe hebben dese vier mannen henlieden wtghelep ghedaen tot Jherico toe eñ voorder. Eñ als sy niet verre en waren van Jerusalem/zyn dese wederom gekeert na Samarien.

Achaz die werdt coninck van Juda.

✠ Hoe die coninck vā Assyrien met ghewelt Damascum want/eñ den Coninck van Israel doodde/ eñ voolck wech voerde int landt van Meden/brenghende ander lieden in Damascum om daer te woonen. Cap.xiij.

Als die Coninck Achas dese groote schade van den Israheliten gheleden hadde / soo heeft hy legaten wt ghesonden aen Thegaphalassar den coninck van Assyrien/begherende van hem hulpe teghen die Israhelites / eñ Damascenaers/eñ teghen die Syriers/belouende hem veel ghelts/eñ doen ter tyt hem oock heerlycke groote gauen sendende. Als die coninck vā Assyrien dese legatie aenhoort heeft/ so is hy Achas te hulpe gherepst. Eñ als hy Syrien verdoruen hadde/soo heeft hy Rasin haren coninck oock ghedoot. Ende die Damascenaers heeft hy by hoopen doen ouer voeren int ouerste lant van Medien. Eñ voor dese heeft hy sommighe lieden van Assyrien ghestelt op dat plat landt van Damasco. Daer nae heeft hy dlandt van Israhel oock seer verdoruen/veel gheuanghenen daer wt nemende. Als die Syriers aldus ghetracteert waren/soo heeft die Coninck Achas wech ghenomen alle tgoudt eñ tsilver dat in die coninclicke schatten was/eñ in dē tempel oock/eñ dalder schoōste ghiftē / eñ dese met hem brenghende/is hy te Damasco ghecomen. Eñ so hy te voren beloeft hadde / heeft hy dese dinghen al te male den Coninck van Assyrien ghegheuen / eñ als hy hem ghedanckt hadde voor zyn weldaden / is hy wederom te Jerusalem ghecomen. Eñ dese coninck Achas was soo dwaes ende onwys/dat hoe wel hy groote vpantschap hiel teghen die Syriers/nochtās en hiel hy niet op van haer Goden te dienen eñ te eeren / maer in haer Godsoienste recht oft hy daer door die victorie hoepte te crijghen/stelde hy het betrouwen van godtruchtichepet. Maer na dat hy die schade ghe leden hadde/so begonste hy der Assyriers Goden te eeren / alle dinck lieuer aenbiddende dan den warachtighen Godt die hem vā zynen voorouderen gheleert was te eeren / door wiens verbolghenthepdt het ghelchiede dat hy doen verwonnen werde. Eñ hy quā tot soo groote versmadenisse des godsoienste / dat hy den tēpel beroofde vā zyn ghiften/eñ dien toe sloot / datmē dien niet en mocht met ghewoōlike sacrificien eerē. Na dese dwase ongoddelycke

4. regum. cā. xvi.

delijcheden is hy ten laetsten gestoruen, doen hy gheleeft hadde.xxvi.iaren/en sesthien iaren van desen geregneert / latede achter tot sinen erfgenaem Ezechiam zynen sone.

Oseas die werdt coninck dā Israel. Cap.xiij. 4.vers.17

✠Op welcken tyt verloos Phacelas die Coninck van Israel zyn leuen oock metten Coninckryck, doot ghesteken van eenen zynen liefsten houelinck / ghenaemt Ozeas/die welcke als hy het ryck door boosheyt vercreghen neghen iaren beseten hadde / was hy een seer quaet man/Gode gheenē dienst doende.

✠Teghen desen heeft syn heyt ghebracht die coninc van Assyrien Salmanassar/en aenghesien dat God hē niet gonstich oft ghenadich en was/so heeft Salmanassar hē berooft/en door Godts hulpe lichtelijck verwōnen/dwinghende hē ghesetten tribuyt iaerlijcx te betalen. Int vierde iaer van desen Oseas soo werde Ezechias coninck van Jerusalem/die een sone was van Achas en Abia/een vrouwe van Jerusalem geboren. Dese Ezechias was van goeder rechtueerdigher en godvruchtigher naturen. Wāt terstont van dat hy die heerlyckheyt aenghenomen hadde/en heeft hy gheen dinck voor hem en zyn onderseten nootelijcker oft profytelijcxer gedocht te besorgen dā den godsdienst/en die religie te onderhouden. Daerom heeft hy tot hē gheroepen een menichte des volcx en der priesterē/en der Leuitē/die welcke men sept dat hy aldus aensprack.

Ezechias werde coninck dā Juda en Jerusalē.

Ezechias vermaent de totten godtheyt den godsdienst.

✠Ō liedē en is niet onbekent hoe dat wy om mijns vaders sonden/en om datmen Gode zyn behoorlijcke diensten ende eeren niet gedaen en heeft / in veel ende swaere schaden en allendicheden gheualle zyn. Aenghesien dat ghylieden door die wterste dwaelheyt v hebt laten wijsmaken en daer toe brenghen/ dat ghy sulcke Goden ghedient hebt die hy mynde Gode te sijne. Hierō aenghemerct dat ghy liedē door v eygen schade geleert hebt hoe quaet en schadelyc dat die ongoddelijcheyt en afgoderie is/so vermane ic v lieden dat ghy die wilt vergetē / suyuerende v selue van v voorleden besmettingen/ tsamen metten priesters en Leuiten. En dan al te samen comende/ suldy den tempel open doen/en den selue eerstmael suyuerende met wettelicken sacrificien wederō stellen in zyn voorleden eere en eerwerdicheyt. Want aldus sullen wy God verloent en ghenadich hebbē. Die priesters dā door dese vermaningē des conincx ontsteken zynde/hebben den tempel open ghedaen/ worpende daer wt alle onsuyuerheden/en als sy die heylige vaten ghereet hadden gemaect/so hebben si na haero lants manieren slachofferandē op den outaer ghelept. Maer die coninck heeft wt Jerusalem ouer alle zijn heerlyckheyt boden gesonden/roepende voor die feeste der ongheheefder brooden/welcā is paesschen/dat nu langen tyt achter gelaten was/ om der voorledenō coninghē ongoddelijcke onachtsaemheyt. Ooc heeft hy die Israelitē vermaent door boden dat sy haer gewoonlijcke afgoderyen wilden latē/en wederō keeren tot die voorleden godvruchtichēyt/en des warachtigē godsdiēsts. Wāt hy haer soude toelaten dat sy te Jerusalē comende die feeste der onghedeessemder brooden tsamen met sinē borgheren souden moghen vieren. En dat hy dit raedde niet om eenich zyn profyt daer door te voorderen/ maer om haer profyt die daer af salich souden worden/by also sy zyn raden volcxden. Als die Israelsten ghehoort hadden wat die legaten van haren coninck aenbrochten/soo en hebben sy haer herte daer niet aen ghehanghen/maer sy hebbense belpot / en die propheten die henlieden tot tselue vermaenden/ haer waerschouwende te voren wat allendicheden haer nakende waren / ten ware dat sy corteliughe haer keerden totter godsdienstichēydt / hebben sy veracht/die welcke sy ten laetsten oock gheuangen/ ende ghedoot hebben. Ende met dese boose kepten niet te vreden wesende zyn sy noch argher gecomē/ alsoo dat sy niet eer op en hielen voor dat Godt om haer wterste ongoddelijcheydt make ouer haer dede/leuerende henlieden in haerder vyanden macht/ als te zynen tijde sal ghelesydt werden / nochtans wasser vele wten ghesiachte van Manasse en Zabulon/ende Jsachar / die der propheten vermaninghen volcxden / haer keerende ten dienste Godts. Dese zyn alre samen te Jerusalem by Ezechiam dē coninck vergadert om Godt te aenbidden. Als dan die menichte vergadert was/soo is die Coninck opwaerts inden tempel ghegaen tsamen metten princen/ende metten volcke/ende heeft voor hem seluen gheoffert.vij.varren en soo veel rammen/ende oock so veel bocken. Ende als sy eerstmael haer handt op op der slachofferanden hooft ghelept hadden/so wel die coninck als die princen / so lieten sy den priesters die dooden/die welcke hebben dese ghekeelt/en gheheel verbrandt / daer eenen ronden rey Leuiten by stont/singhende die goddelijcke lofsanghen/ghelijck haer Dauid wijlen hadde leeren singhen. Ende die ander priesters speelden daer accoort op met trōpetten. Binnen desen middelen tijde/soo lach het volck ende die menichte plat op daerde op haer aensicht/ Godt aenbiddende. Daer na heeft hy sacrificie ghedaen van tseuentich ossen / hondert rammen/twee hondert lammerē. En den volcke heeft hy tot blyde weerschappen ghegheuen seshondert ossen/en drye duysent ander cleyn vee. Als die priesters dan alle dinghen wettelijck ghedaen hadden / so hiel die Coninck blyde maeltyden metten volcke / Gode danckende. En als die feeste der onghedeessemder brooden aen quam/so hebben si die vierte van paesschen ghehouden / voortaen oock ander slachofferanden doodende / seuen daghen achter een veruolghens. Oock heeft die Coninck den volcke bouen het ghetal die sy ghedoot hadden noch twee duysent varrē ghegheuen/en seuen duysent schapen vā sinen goede. Dese milddyheyt des conincx hebben die and princen na ghenoicht/gheuende den volcke ooc duysent varren/en duysent en vier hondert schapen/also dat ter noyt sulcke feeste so heerlyc gheviert en was vā Salomons tyden af tot op den dach toe. Als dan die feeste volbracht was / syn sy wter stadt gegaen/ doorloeckende en suyuerde alle het lantschap. Ooc hebben sy Jerusalem suyuer ghemaect van alle onsuyuerheyt der afgoden. Daer na geboot die coninc datmē van sinē goede dagheliycxsche sacrificien doē soude/en dat die vanden volcke den priesters en Leuiten soudē betalē die thiende metten eersten vruchten/op dat si altyt mochten blyuen ontrēt den godsdienst. Waer door het ghebeurde dat het volck alder hande vruchten gaf den Leuiten en priesteren. En die coninc heeft die op ghelept in seker plaetsen daer die bewaert werdē/wāer wt men elcken mocht deelen deplen met haren hupsvrouwen/en in deser manieren werde den ouden godsdienst wederom opghestelt. Als alle dese dingen aldus bedyct waren/ soo heeft die coninck ghevoorloocht teghen die Palesthynen. En als hy douerhant creech/so heeft hy allen haer steden van Geth tot Gaza toe tot zyn heerlyckheyt ghebracht. Binnen desen tyde heeft die coninc van Assyrien door eenen Heraut hem doen condigen dat hy alle zyn lant ond zyn heerlychappye brenghen soude / ten ware dat hy die tribupten betaelde

die zijn vader plach te betalen. ſMaer Ezechias en heeft zijn diepghementē niet groot gheacht/betrouwen hebbende op God eñ zijn godtuchtichept / eñ op den propheet Esaias/door den welcken hy toecomende dinghen te voren wiste. Dits dan tot hier toe van desen coninck gheseyt.

✠ Hoe Salamanassar die coninck vā Assyrien dē coninck van Israhel gheuanghen heeft/eñ die thien gheslachten van Israhel gheuoert int lant vā ſMeden/doende die Chutheen in haer lant ouer comen.

Cap.xiiij.

Cap.xv. 4.reg. 17

ALs die coninck van Assyrien Salamanasser bevonden hadde dat die coninck vā Israel al heymelijc boden gesonden hadde aen Soam den coninc vā Egypten/dien verloeckende tot zijn vrientschap eñ ghesellschap teghen hē/is hy gram gheworden/eñ heeft een heyr gheleyt tegen Samarien int.vij.iaer des rijcx Osee. Eñ als hy van hem niet ontfanghen en werde/ soo heeft hy na het derde iaer des belechs die stadt metter macht gewonnē/int neghenste iaer des selfs coninc/eñ int seuenste iaer Ezechie des coninc vā Jerusalems rijck. Eñ als hy te gronde die heerlijchept vā Israel verdouen hadde/so heeft hy tvolk ouergheuoert int lant vā ſMeden/eñ Perssen mettē welcken die coninck Ozeas oock leuende gheuangen wert. Daer na heeft hy een volc in Perssien ghenaemt vanden vloet Chuto doen ouercomē / eñ dien zijn wooninghe gheskelt int plat lant van Samarien/eñ die ander landen van Israel. Aldus zijn die.x.geslachten van Israel verhuyst wt harē wooninghen.ix.C.eñ.xlvij.iaren.na dat haer voorouderen wt Egypten comende / strydende die plaetsen onder haer heerlijchept gecregen hadden/acht hondert iaren na dat Jesus capitein was/eñ na die afvallinge eñ scheydinge dat sy af gevallen waren vā Roboā Dauids soōs sone tot Hieroboā daer wy boven af gesept hebben. CC. eñ veertich iaren/eñ seuē maenden eñ seuen dagen. Eñ dit was der Israelitē eynde/die der wet niet en wilden onderdanich zijn/ noch die propheten hooren / die haer te voren vercōdichden dat dese allendicheden aenstaende waren/ ten ware dat sy opnielen vā haer ongoddelijckheyt. Eñ tbeghinsel vā allen desen quaden eñ schadē was die twiltige mupterye waer door si vā Roboam vielen/makende sinen dienaer in zijn stede coninck/die welcke Godts wetten verlmadende/eñ tvolck door zijn exempel tot het selue treckende/heeft Gods thoren op haer gebracht/eñ hy en is ooc die plagen niet ontloden die hy verdient hadde. Voorts heeft die coninck van Assyrien met zijn ruyters heyr tgheel Syrien eñ Phenicen doortrockē/eñ zijnen naē wert beschreuen gevonden in die hystorie boecken vā Tyrien. Want hy streedt tegen den coninc vā die stadt vā Tyren/als daer coninc was Eluleus/dwelc oock ghetuycht ſMenandē/die in zijn cronykē die hy wter Tyriers hystorien in Griecxsche tale ouergheskelt heeft/aldus schrijft. Voorts die coninck die Eluleus hier/heeft geregneert.xxxvij.iarē. Dese heeft die Citteen vā zijnen rijcke afgedaen/ wederom onder zijn bedwanc ghebracht / nae dat hy derwaerts met een oorlooghsche vlote schepen getrocken was. Teghen die welcke die coninck van Assyrien een heyr gesonden heeft/doorbreckende gheheel Phenicen. Daer nae als daer eenē peys gemaect was/is hy met zijn heyren t huys gecomen. Een luttel daer na sijn Opdon/ Aree/Paletymus/met veel ander steden vandē Tyriers gevallen totten coninc vā Assyrē. Eñ doen die Tyriers alleen hē niet en wildē onderdaē zyn is hy tegen henliedē gecomen met tselfde schepen/die de Pheniters heel bereet maecte/skellende daer in acht hondert riemers. Den welcken die Tyriers tegē comende met twaelf schepen/hebben der vpandē oorloochsche vlote verstroyt / ende vijf hondert vā dien gheuanghen ghelepdt/met welck feyt sy groote glorie van schipstrijdt ghecreghen hebben. Die coninck vā Assyrien dan wederom comende/heeft wachters gheskelt aen den vloet/eñ aen die waterloopen / om te beletten dat die vā Tyrien gheen water en soudē moghen crygghen: dwelck als vijf iaer lanck vervolghens ghedaen werde/so werden sy ghedwonghen puttē te grauen/eñ alsso haer selven te onderhoudē. Dit zijn die dingen die inder Tyriers hystorien bevonden werden vanden coninck van Assyrien Salmanassar. Voorts die nieuwe bewoōders van Samarien die Chutheen (want alsso werden sy doen ter tijt ghenoemt) om dat sy wten lande van Perssien Chuta ghenoemt/eñ vanden vloet Chuto gecomen waren/midts dat sy van vyfderley volcken waren/ so hadden sy so vele haers lants goden met haer gebracht/die welcke si op haer manieren dienēde/hebben den aldermeesten Godt tot onweerdichept verwect/want daer is een sware pestilentie op gerelen daer si seer af vernielt werden. Eñ als si gheen hulpe en vonden/so zijn sy door Godts antwoorde vermaent dat sy den aldermeesten Godt soudē dienen/ want daer door souden sy terstont ghesont werden. Dus hebben sy legaten ghesonden aen den coninck van Assyrien/ biddende dat hy haer wilde een deel priesters senden vanden geuanghenen Israhelitē. Eñ als dit ghedaen was / eñ sy van henlieden gheleert waren die wet eñ die maniere van God te dienen/hebben sy hē neerstelijck begonst te dienen. Eñ terstont hiel die pestilencie oppe/ende die Chutheen blijuen tot op den dach vā heden noch in dien godsdienst/die by den Hebreeusschen werden ghenoemt Chutheen/maer by die Griecxē werden si genoemt Samaritanē. Die welcke noch ter tijt seer wanckelbaer eñ onghestadich zijn / want als sy sien dat wel metten Joden gaet/so segghen si dat si haer maechschap zijn/als ghebooren van Joseph/eñ ter saken vā desen van haren bloede: maer als si die Joden in teghenspoet sien/so segghen sy dat die haer niet en bestaen/eñ dat si henliedē gheen vrientschap schuldich en zijn te doene/want si wt seer verre landen tot die plaetsen ghecomen zijn.

Die bybel seydt dat God leeuwē op hen sandt diese verschoorden. 4.reg.17.

✠ Hier eyndt den neghensten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

CHier beghint die tafel vanden thiensten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

HOe Sennacherib die Coninck van Assyrien Ezechiam bedroogh / ende hoe hy Hierusalem belepde/ende hoe die Coninck Ezechias teghen hem streedt. Cap.j.

Hoe der Assyriers heyr op eenen nacht vanō pestilencien heel vernielt was / ende hoe haer coninck thuys ghecomen zijnde ghedoodt is ghewreeckt door zijnder kinderen verraderie. Cap.ij.

Hoe Ezechias verlost vander Assyriers oorloghe eenen tijt noch leefde in vreden/eñ daer na sterf/latende sinen sone ſManasse zijn coninckrijck. Cap.iij.

Hoe ſManasses vanden Coninck der Chaldeen/ eñ van Babylonien gheuanghen wert/ende na een luttel tyts vanden selven wederom in zijn ryck gheskelt. Cap.iiij.

Van Josias den coninck vā Jerusalem. Cap.v.

Hoe

Hoe die coninck van Egipten Nechao begherende dat Judeen zijn heyr te lyden teghen die van Babylonien/ende hoe Josias dat willende beletten inden strydt verwonnen ende ghedoot werde. Cap. vi.

Hoe Nabugodonosor oorloghe voerende teghen Syrien/Joachim ghetrocken heeft tot zijn vriendtschap ende ghesellschap. Cap. vij.

Hoe die Coninck Nabugodonosor den Coninck Joachim om dat hy wederom partijch werde met Egypten/gedoot heeft/ende Joachim zynen sone voor hem coninck ghemaect heeft. Cap. viij.

Hoe die coninck van Babylonien zijnen sin veranderende Joachim belepdt heeft. Ende als die hem selven op gaf/so heeft hy hem ghelepdt in Babylonien. Cap. ix.

Hoe Zedechias conine van Jerusalem ghemaect werde vanden coninc van Babylonien. Cap. x.

Hoe Jerusalem ghewonnen werde/ende hoe Nabugodonosor het volck ouergevoert heeft in Babylonien. Cap. xi.

Van Nabugodonosors nacomers. Ende hoe Cyrus haer heerlyckheyt tot die Persen bracht/ende hoe dat doen metten Joden te Babylonien ghinc. Ca. xij.

✠ Hier eyndt die tafel des thienstẽ boecx vander Joden oude ghelchiedenissen.

¶ Hier beghint den x. sten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✠ Hoe Sennacherib die Coninck van Assyrie Ezechiam bedroocht/ende hoe hy Jerusalem belepde/ ende hoe die Conninck Ezechias tegen hem streedt. Ca. J.

Int veerthiẽste iaer Ezechie des coninex vandẽ twee geslachtẽ/heeft hem Sennacherib die coninc van Assyrien met een seer wel ghewapent heyr bestredẽ/winnẽde metter macht alle die stedẽ die in Judas ende Beniamins geslachte waren. Ende hy soude doen terstont na Jerusalem ghecomen hebben. Maer Ezechias sandt eenen bode aen hem/belouende hem al te doene dat hy ghebiedẽ soude/ende tribupt te betalen. Sennacherib hoorende dese boodschap/hadde voor hem ghenomen des coninex begeerte te verhoorẽ/ende die oorloge op te trecken. Ende hy beloefde hem vriedelyck weeh te trecken by also Ezechias hem gaue drye hondert talentẽ silvers/ende dertich talenten goudts/sweerende dat hy hem gheen schade doen en soude. Die coninc Ezechias dit ghelouende heeft alle zijn schatten wt geschepen/ende tghelt ghesonden/meynende als die vpandt wech ware dat hy dan voortaẽ wel soude sonder perijckel regneren. Die Assyrier heuet ghelt genomen/maer zijn belofte niet gehouden. Want als hy met een deel des heyrs getrocken was teghen die Egiptenaers/ende tegen die Moriauen/soo heeft hy zijnen capitepn Rapsacem met noch twee andere daer gelaten/om die oorloghe teghen Jerusalem te veruolghen. Sijnder medeghesellen namen waren Tharata ende Anacharis. Als sy dan by die vesten haer heyr ghebracht hadden/ende haren heyrlegher ghemaect/so hebben sy doot boden begeert dat Ezechias tot haer wilde wtcomen ter spraken. Maer hy van vreesen niet willende wtcomen/heeft dry van sinen nautsten vrienden derwaerts ghesondẽ/Eliacim zijnen procureur/ende Sobnam/ende Joachum zijn secretarissen. Als dese wt comen waren/stonden sy voor die capitepnen/die welcke Rapsaces aensiende ghebood haer dese dinghen den coninck te seggheu.

Dat die groote coninck Sennacherib weten wilde waer op hy betrouwen hebbende niet en wilde onderzijn heerschappie wesen. Oft hy hem betroude op die Egiptenaren/hopende dat des conincks heyr van die mocht verslaghen werden. Maer hy alsoo hy dat hoepte/so was hy sonder twijfel heel dwaes/ende ghelyck eenẽ mensch die hem rust op een broosch riedt/waer af hy niet alleen en mach onderhouden werden/maer sal oock vallen ende door zijn hant ghesteken werden. Oock moest Ezechias weten dat dese oorloghe sonder Godts wille niet en was/aengenomen. Ende ghelyck hy te voren hem van die Israeliten victorie verleent hadde/alsso wilde hy nu oock dat Ezechias met zijnen volcke soude der Assyriers macht tonder blijuen. Als Rapsaces dese dinghen seyde in Hebreeusscher talen/die hy wel conde/soo badt hem Eliacim (vreesende dat het volck dese dinghen hoorende verschrict soude werden) dat hy wilde spreken in Syrierssche sprake. Maer Rapsaces genoech verstaende waer voor hy vreesde/heeft met noch luyder spraken gheantwoort int Hebreeusscb/dat sy des conincks ghebooden moesten hooren/ende haer seluen op geuen/twelck haerlieder profijt ware. Ick weet wel ghenoech (seyde hy) dat ghy ende v coninck het volck met ydel hope bedriecht/radende henlieden te wederstaen. Maer ist sake dat ghy eenighe cloeckheyt hebt/ende meynt ons heyr te mogen verdrijuen van v lieder mueren/so ben ick bereet v lieden te stofferen van twee duysent peerden/ende leuert ghy soo veel riders/thoonende v lieder macht. Waerom vertreet ghy dan v seluen ouer te gheuen den ghenen die machtigher zijn dan ghy? die v liedẽ oock tegen uwen danck wel sullen vanghen ende verwinnen/bysonder aengesien dat het ghewillich op gheuen vyp is. Maer contrarie alst ghedaen wert vanden ghenen die bedwonghen zijn/soo en ist sonder perikel van schade niet. Als sy dit ghehoort hadden vanden capitepn/so wel die legaten als twolck/so zijn dese dinghen oock den coninck ouer gedragẽ. Die welcke verschrict zijnde/heeft zijn coninclijc habijt afgelept/eenen sack aendoẽde/met een cotmoedich ghelaet/alst des landts maniere is/ende aldus op zijn aensicht vallende/heeft hy Gode ghebeden dat hy wilde hulpe ende bystant doen/aengesien datter anders gheen hopẽ en was. Oock heeft hy sommige zijn vrienden ende priesters tot Elaiã den propheet ghesonden/biddende dat hy voor die gemeyn weluaert Godt wilde aenroepen met bidden ende sacrificien/dat hy der vpanden drye ghementen wilde dwinghen/ende zijns volcks ontfermen. Die propheet heeft dit ghedaen/ende vermaent zynde door Gods antwoorde/heeft den coninc ende zijn vrienden doen goets moet wesen/leggheude te voren dat haren vpant sonder strydt soude verwonnen werden/ende vertrecken met grooter schanden/ende dat hy sinen hooueerdighen moet soude late sincken/want Godt hadde zijn verderfenisse op hande/ende Sennacherib selue soude sonder ghelijck van die Egipsche oorloghe tonys comen/ende aldaer mettẽ sweerde ghedoot werden. Als ghebuerdet op dẽ seluen tydt by ghevalle dat hy een brief quã van Sennacherib tot Ezechiam/in welcke brief hy hem dwaes noemde/dese meynde die heerschappie te ontgaen van hem/die soo veel natien nã lieden onderbracht hadde/ende hy dreyghde haer allen te dooden totten laetsten mensch toe/ten ware dat sy van selfs die poorten open deden/ende zijn heyr binnẽ Jerusalem lieten comen. Als Ezechias desen brief ghelesen hadde/soo verstmacde hy dien om tbetrouwen

* We bybel seyt dy dyn brief opē spande door godts autaer/ hem biddende om wrake dē de blaspheme tegen Godt die daer in stondē. 4. Reg. 19.

wen dat hy in Godt ghestelt hadde/ ✳ eñ hy heeft desen brief ghetouwen inden tempel ghelept/eñ hy badt wederom Godt om der Stadt behoudenisse. Maer Esaias seyde hem dat Godt verboden was/ ende dat hy niet en behoorde te dien tyde te vreesen voor der Assyriers bestormē/ want daer geluckiger tyden aenstaende waren / in die welcke sy vryelyck souden mogen haer ackerlanden met vrede bouwē/ eñ haer erue besorgen/niemandē vreesende. Maer als den tyt verliep/eñ die coninck van Assyrien sach dat zyn opstellen gheenen voortganck en hadde/soo is hy wederom getrocken/door dusdanige sake. Hy hadde veel tyts versleten int bestormē der stadt Pelusium / eñ hy hadde doen die wallen by na effens die mueren gemaect/ eñ het scheen dat hy corts soude eenen storm gedaen hebben. Maer hy hoorde eē gherucht dat Tharsices der Moriānen coninc ouer quam om die Egiptenaren te helpen/eñ dat hy zyn heyren lepde door die woestyne. Sennacherib dan vernaert zynde van dit rumoer/is haestelyc met zynen volcke van daer getrocken. Herodotus seyt dat Sennacherib tleghen Vulcanus priester oorloghe/ midts dat die coninck van Egipten beyde coninc eñ priester was. Want (seyt hy)doen hy Pelusium bestreedt/so brack hy het belegghe op / om sulcke sake. Die coninck van Egipten aenriep die hulpe van zynen God/welck Godt verboden zynde / den Araber groote schade ghedaen heeft. Maer hy deelt daer in / dat hy voor den Assyrier schryft den Araber. Want op eenen nacht stont daer op een soo groote macht van muysen / dat sy die boghen ende ander wapenen in stucken beten/ waer door ist gheschiet dat die coninck berooft van zyn wapenen zyn heyr van Pelusium af trac. Maer Herodus die hystorieschryuer der Chaldeusscher geschiedenissen maect oock mencie dees coninc Sennacheribs / ende dat hy by die Assyriers gheregneert heeft/ eñ geheel Asien eñ Egipten met oorlogen gequelt heeft/dwelck hy vertelt met dese woorden.

✳ Hoe der Assyriers heyr op eenen nacht vander pestilencien heel vernielt was / eñ hoe haer coninck thuys ghecomen zynde ghedoodt is gheweest door zynder kinderen verradie. Cap. ij.

SEnnacherib wederom ghekeert zynde van die Egipsche oorloghe/ heeft het heyr dwelck hy ghelaten hadde onder Rapsaces regiment vander pestilencien die haer van Godt toeghelonden was heel vernielt gheuonden/want daer waren metten ouer capitepnen eñ onder capeynen hondert ende viuentachtentich duysent ruptiers bleuen. Van welcke moort hy vernaert zynde/ende besorcht voor zyn ander heyren / is met groote dachreysen wederom in zyn lant ghecomen/tot die conincklycke stadt die Ninus heet. Daer hy corts door verraderie vā zyn outste sonen/te weten/ Adramelech eñ Selennar / zyn leuen verloren heeft / ghedoot inden tempel Arasi/ welcken Godt hy sonderlinghe diende. Maer als zyn sonen om die vadermoort vanden volcke verdreuen waren/eñ in Armenien gheulucht/so quam Assaradoch zyn ioncste sone in zyn ryck. Ende dit was het eynde van deser oorloghen.

Die bybel seyt dat een engel van God ghesondē dit heyr op eenen nacht der doodt/ maer sy meynden dat die pestilencie hadde geweest. 4. Reg. 19

✳ Hoe Ezechias verlost vander Assyriers oorloghe eenē tyt noch leefde in vreden / eñ daer na sterf/ latende zynē sone Manasse zyn coninckryc. Cap. iij.

ALs Ezechias bouen alle hope verlost was van dit perikel/ soo heeft hy Gode zyn beloefde offeranden voor zyn behoudenisse betaelt / want het openbaer ghenoech was dat door Gods hulpe alleen dit heyr eenssdeels door die pestilencie vernielt/ ende eenssdeels vernaert zynde van deser plagen af ghetrocken werde van der stadt bestormen.

✳ Ende doen hy hem heel gaf totten godtsdienst so vielyp corts daer na in een swaer siecte/alsoo dat die medecyns gheen hulpe aen hem en saghen/ende zyn vrienden en hadden ooc geen beter hope. Nochtans en beswaerde den coninck niet so seere het perikel zyns leuens / dan dat hy sterue soude sonder wettighe oir/want also soude in hem het vervolgen zyns ghesiachts vergaen hebben/eñ het ryck sonder wetrighen erfgenaem blyuen. Van deser droeff heyt dan seer beswaert zynde/heeft hy Gode met tranen ghebeden dat zyn leuen soo langhe mocht verlengt werden/tot dat hy een kint mocht winnē/ eñ dat hy wt dit leuen niet scheyden en soude voor dat hy vāō ware. God dan zynder ontfermende / eñ dat so veel te lieuer om dat hy hem niet en bedroefde dat hem die wellusticheden des ryex af ghenomen werden/ maer dat hy alleen begheerde eenen oprechten wettighen erfghenaem zyns ryex/ heeft tot hem gesonden Esaiam den propheet/ doende hem bootschappen hoe hy na dry daghen die siechte ontcomen soude/ eñ daer na noch vyfthien iarē leuen/eñ niet sterue sonder achterlaten van eenen wettighen erfgenaem zyns ryex. Als die propheet dit den coninck overdroech alsoo hem bevolen was / soo heeft den coninck om die groothept der siechten/ eñ dese onverstenighe bootschap hier aen getwiselt/ eñ begheerde eenich wonderlyck voorteecken hier af/dat hy sekerkerlyck ghelooven mocht dat hy van Godt als bode ghesonden was. Want die waerheyt der dinghen die bouen hope eñ tegen reden schynen te sine/plach aldus verstaert te worden. Als dan die propheet hē vraechde hoedanich teecken hy hem selven begeerde ghethoont te hebben/so begeerde Ezechias (aenghesien dat die sonne in zynen sonnen wyser tot thien linien toe voort ghegaen was)dat hy die selue sonne soude doen wederom keeren/soo veel linien. Eñ als Godt dit door des propheets gebeden verleent hadde/eñ die coninck so sonderlinghen teecken ghesien hadde alsohy begheerde/ soo is hy terstont ghesont ghewordē/eñ totten tempel opwaerts ghegaen/eñ daer Gode aenbiddende / heeft hy zyn beloften betaelt. Op na ontrent desen selven tyt ghebeurdet dat der Assyriers heerlycheyt teniet gebracht werde door die Meden / daer wy elders af segghen sullē. Maer Saladac die coninck van Babylonien heeft legaten aen Ezechiam ghesonden met ghiften/ hem versoeckende tot zyn gesellschap eñ vrientschap. Ezechias heeft die legaten eerlyc ontfanghen/eñ haer eenen conincklycken maeltyt ghegheuen/thoonende hemlieden ooc zyn schatten / eñ zyn gereetschap vā wapenen/eñ alle dat costelyck was van goude ende ghesteentē. Ende aldus heeft hy die wederom met giften gesondē na Saladac. Daer na is Esaias tot hem gecomen/eñ heeft hem geuraecht wie sy warē die tot hem gecomen waren. Hy antwoorde dat sy gecomen waren wt Babylonien/eñ gesonden vanden coninck/eñ dat hy haer alle zyn ryedommen gethoont hadde/om dat sy lieden zyn ryedommen gesien hebbende / haren coninck sekerlycker mochten vercondigē zyn macht. Waer op heeft die propheet gheantwoort. Weet (seydt hy) dat dese ryedommen corts hier na sullen in Babylonien ghevoert werdē/ ende v nacomers sullen haer manlycheyt verliesen/ eñ ghesneden camerlinghen den coninck van Babylonien dienen / want dit seyt u die heere te voren. Ezechias bedroeft zynde van dese prophecie / seyde dat hy lieuer hadde ghehadt dat zyn volck die allen-

die-

dichept mocht ontgaen/ maer aengheſien dat Gode alloo beliefde/ ſoo badt hy ymmer dat hy zijn leuen voorts mocht in vrede ouer brenghen. Van deſen Saladac coninck van Babylonien maeckt mencie Geroſius. Voorts heeft deſe propheet Eſaias (midts dat hy goddelijck was/ eñ ſeer wonderlijcken waerſeggende / ſeker zijnde dat hy niet buyten die waerheyt gheſept en hadde/ alle zijn propheciën in ſcrifte achterghelaten den nacomers/ datmen van die ghe-
Cap. iiij. ſchiedenißen die ſekerheyt van deſe beuindē mochten. Welck deſe propheet alleen niet en heeft ghedaen / maer noch ander twaelf propheten hebben tſelue ghedaen / eñ alle tquaet oft goet dat ons ghebuert is dat accordeert heel met haerlieder prophetiē.

✶ Als Ezechias dan in vrede gheleeft hadde ſoo langhe als wy voorſept hebben/ is hy gheſtoruen/ na dat hy vierenvijftich iaren gheleeft hadde/ eñ negēen twintich iaren ghere gneert.

✶ Hoe Manaſſes vanden coninck der Chaldeen/ eñ van Babylonien gheuanghen wert/ ende na een luttel tyts vanden ſelue weder om in zijn ryck ghe-
4. Regū. Manaſſes wert Coninck van Jeruſalē. ſtelt. Cap. iij.

EZechias erfghenaem Manaſſes zijn ſone geboren van een moeder ghenoempt Achiba van Jeruſalem/ heeft zijns vaders manieren van leuen gelaten/ eñ contrarie maniere aengenomen/ geen ongoddelyckheyt achterlatende / maer in alles der Iſraeliten boſheyt nauolghende / die Godt om haer ſonden verdoruen hadde. Hy heeft oock booſlijck doren Gods tempel ontſuyueren/ eñ oock mede die gheheel ſtadt/ eñ zijn ander heerlyckheyt/ ſoo breedt als die was. Want beginnende van Gods verſmadeniſſe/ heeft hy wreedelijck ghedoodt alle die rechtueerdighe die onder die Hebreeuſche waren / oock zijn bloedighe handen niet bedwinghende van die propheten: want wt deſer ghetale doode hy telcken daghe eenen/ alſo dat Jeruſalem ouerloepde van bloede. Godt dan vergramt door ſoo booſe feyten dees coninex/ heeft den eenen propheet na den anderen gheſonden totten coninck eñ oock mede totten volcke. Door die welcke hy haer diepelijcke met die ſelue allendigheden die haer broeders die Iſraheliten om verſmaden des godtſdienſts corts te voren gheleden hadden. Maer ſy lieden en wilden haren woorden geen gheloof geuen / door welcker vermaninghen (hadden ſy die ghevolcht) ſy ſouden hebben moghen die aenſtaende plaghen ontromen/ maer ſy
Cap. v. hebben ten laetſten met die gheſchiedeniſſen die waerheyt haerder woorden bevonden.

✶ Want doen ſy in die ſelue maniere van leuen bleuen/ ſo heeft haer Godt tot eenen vpant ouer geſonden den coninck van Chaldeen eñ Babylonien. Deſe heeft een heyt in Judeen ghelonden ende tgeheel landt verdoruen. Manaſſen heeft hy oock met bedroch ghegrepen/ eñ wech ghelept/ houdende hem altyt gheuanghen. Doen heeft ten laetſten die allendighe Manaſſes door zijn plage gheleert zijnde zijn ſchult bekent/ biddende Godt dat hy ſinē vpant mocht beleeft ende ghenadich hebben. God en heeft hem oock zijn ghebet niet ghewenghert / maer ontfermende heeft hy den oetmoedighen bidder verhoort. Den welcken na eenen corten tyt daer na die coninck van Babylonien wederom thuys ghelonden heeft/ ſtellende hem weder in zijn eerſte heerlicheyt. Als hy dā door zijns verwinners genadicheyt ten laetſten wederom te Jeruſalem gecomen was/ ſoo heeft hy ghearbeyt om die gedenckeniſſe zijnder voorledender ſonden weeh te doen/ eñ veranderēde zijn manieren heeft hy hem heel gheſtelt tot die oef-

keninghe der goduruchtichept/ wāt hy ſuyuerde die ſtadt/ eñ den tēpel herlichde hy wederō. Eñ voorts dede hy zijn beſte om Gode danckbaerheyt te bewyſen/ eñ zijn gracie te houden ſo langhe als hy leefde. Tſelue leerde hy den volcke oock doen / ghedachtich weſende in wat onghelue dat hy ghevallen was om dat hy den gemeynen ſtaet qualijc geregeert hadde. Als hy dā eenen outaer ghemaect hadde/ ſo heeft hy na Moyſes wet daer behoorlicke ſlachofferandē op gheoffert / ſtellende wederom op die manieren van den godtſdienſt in haren ouden ſtaet. Daer na keerde hy hem om Jeruſalem te verſtercken/ alſo dat hy die oude veſten vermaecte/ eñ noch nieuwe daer om me leyde/ rechtende oock daer ſeer hooge tornēs oppe / eñ die ſloten eñ ſtercten by die ſtadt ghelegben/ heeft hy met alderhande nooteliycke dinghen / maer byſonder met victalie verſien. Eñ hy werde ſo verādert in eenen beteren ſtaet/ datmen hē vanden tyde dat hy Godt begonſte te dienen / voor den alder ſalichſten preeſ. Eñ doen hy. lxvij. iaren gheleeft hadde/ is hy gheſtoruen/ nae dat hy. lv. iaren geregneert hadde. Hy werde begrauen in zijn eyghen houen. amō wert Coninck van Juda ende Jeruſalem.
Eñ zijn ryck heeft nae hem ontfanghen zijn ſone Amon/ gheboren van een moeder ghenaemt Meſallemeth wter ſtadt van Jabat. Deſe heeft zijns vaders wercken gheuolcht die hy in zijn ionchept dede/ hem niet bedwinghende vander ghelycke booſe daden/ maer hy werde corts gheſtraft. Want hy werde in zijn huys verduct van zijn huysghenooten/ doen hy nauwelijcx. xxiij. iarē out was/ int tweede iaer zijns ryck. Het volck heeft wrake gedaen ouer zijn moorders/ eñ ſy hebben hem in zijns vaders graf begrauen/ gheuende zijn ryck Joſie zijnen ſone/ die doen een kint was van acht iaren.

✶ Van Joſias den coninck van Jeruſalē. Cap. v. Joſias die werde Coninck van Juda eñ Jeruſalē. 4. Reg. 22

IOſias moeder was wter ſtadt van Beſechat Jdida ghenoemt/ ende hy was van ſeer goeder naturen/ ende ter deucht gheboren / ſtellende hem ſelven voor een exemplier ende reghel zijns leuens den coninck Dauid. Want ſo haeſt als hy in zijn vij. iaer ghecomen was / ſo heeft hy een heerlycke teeken vā goduruchtichept eñ rechtueerdichept bewelen. Wāt hy dede het volck alle dolinghen afleggben / eñ dat ſy dat valſch gheloove vanden afgoden lieten/ geuēde haer ſelven totte dienſt vā haerder vaderē Godt. Eñ zijnder voorvaderen inſettingen ouerſiende/ beterde hy alle dinter in geſondicht oft mit daen was/ ſo wijſſelijck daer remedien toe ſtellende / als oft hy van heel rijpen ouderdom geweeſt hadde. Eñ dat hy betamelijck eñ behoorlijck vondt in geſtelt, heeft hy houden ſtaēde/ dat volgēde. Dit dede hy door zijn ingeboren wijſheyt/ eñ oock door der ouderē vermaningen eñ raden. Want midts dat hy den trepn der wetten volchde/ int beſchicken vanden ghemeynen ſtate/ eñ in dē Godts dienſt / ſo en mocht hy niet dolen. Waer af ſommighe coninghen ſcheydēde / haer ſelven ganſch verdoruen hadden. Hierom heeft hy ſo wel alle die ſtadt als alle het lantſchap doorwandelt/ verderuende alle die boſſchelkens die den vreēden goden toe geſchickt eñ geheyligbt waren / haer outaren brack hy/ eñ die ghiften die daer vandē ouderen gegheuen waren/ track hy in ſpotte af. Eñ aldus heeft hy twolck vā ydelen ongelooue totten warachtighen godt dienſt bekeert / offerende op dē outaer die ghewoonlijcke offeranden/ eñ ander ſacrificien. Hy heeft oock ſeker wethouders eñ rechters geſtelt ouer die manieren van leuen / die die byſonder ſaken alſo ſouden beſchicken/ dat ſi in alles niet min acht en ſouden hebbē der rechtueerdichept dā haers

leuens.

leuens. Voorts heeft hy ouer alle zijn heerlijckheyt boden wt ghesonden/gebiedende dat alle die wilde/ souden gout en siluer offeren tot des tempels reparacie/en dat soude elck doen na zijn goetduncken/op datter niemant en mochte verlast werden. Ende als tghelt vergadert was/so heeft hy die sorghe vanden coiten van des tempels reparacie beuolen Amasi de regent vander stadt. Ende Saphan den screyuere / en Joade den secretaris/en de ouerste priester Helchie/ die sonder verrecken oft verbeyde/hebben metsers en timmerlieden daer toe ghehuert/ghenende haer alle dinghen die totter reparacien nootelyck waren/ en aldus bestierden sy dwerc/en dus werde de tempel gerepareert/ die een bewys soude wesen vā des coninex godtuchtichevt. Voorts heeft hy int ruijj. iaer zijns rijcx Helchie den ouersten priester betolen tgelt datter ouerde vanō reparacien doē smelten in massen ott clanten/en daer af maken schalen en bekers/ende beckens tot des tempels dienst. Daer toe alle tgout en siluer datter in die schatten was heeft hy doen voortbrenghen/en daer toe oock verbeligē. Als die ouerste priester dit gout wt die schattē langde / so vant hy by ghelucke ſMopses heylighe boecken/inden tempel te bewaren gelept: dese bracht hy voorts en gaffe Saphan den screyuere. Als Saphan dese ghelesen hadde / is hy totten coninck ghegaen/ geuende hem te kennen dat al ghedaen was dat hy beuolen hadde. Daer toe heeft hy hem die boecken (die doen vonden waren ghelesen. Als die Coninck dese lesse gehoort hadde/so schoude hy zijn cleederē. Ende roepende tot hem sommighe van zijnen naesten vrienden / en den screyuer/met Helchia den priester/ heeft hy die ghesonden tot een propheterisse Olda/ Sellums huysvrouwe / die een vermaert edel mā was/om haer te bidden dat sy Goot wilde versoenē en genadich makē zijnē volcke/want haer grootelijc te vreesen stont dat sy(om dat haer ouders ſMopsis wetten versmaet hadden)in groote plaghen comen souden/en dat sy verdreuen wt haren lande / en in vreemde landen beroofd van allen ghenene / allendichlijck haer leuen souden eynden. Als die propheterisse des coninex gebodē gehoort hadde/ heeft sy hē wederom ontboden/dat God eens zijn vonnisse tegen henlieden ghegeuen hadde/die met ghen bidde oft smeecken en soude mogen verandert werden/ te weten / dat het volck soude verdreuen worden wt haer woonsteden / en beroofd van alle haer teghenwoordighe profijten/en gerieuen/om dat sy die wetten met gehoudē en hadden/bysonder aenghemerct dat haer so langhen tijt verleent was gheweest om penitencie te doene/nochtans en heeftmen henliedē niet connen tot beteren sin ghecrighen door der propheeren vermaningen/die haer te vorē vercondichdē die plagē die sy verdiendē. Ende daerom en mocht dit Godts vonnisse niet verandert werden/op dat si door die geschiedenissen souden mogē leeren datter een Godt is/ en dat in zynder propheten prophecien geen loghene en is/waer door hy zijnen sekeren wille den menschē plach te kennen te geuē. Maer nochtās soude God om des coninex deucht een luttel tijts die aenstaende allendicheyt wt stellen/ maer na zijn doot soude hy alle die geordineerde plagē ouer volc senden. Dese propheeie der vrouwen hebben sy den Coninc ouergebracht/die van hem aen haer gesonden waren. Ende hy heeft rontsom alle die steden boden gesondē/gebiedende dat die priesters en Leuitē te Jerusalē comen souden/en die lieden van alle ouerdommen. Ende doen sy alle vergadert waren/soo heeftmen haer eerstmael die heylighe boecken gelesen. Daer na staende op een hooghen plaetse/ heeft hy alle volck by eede verbondē totte dienste Gods/ en om ſMopsis wetten te onderhouden / dwelck sy met vollen consente hebben beloeft te doene. Ende ter stont sacrificie doende en slachofferanden doodēde/ baden sy Gode dat hy genadelijc by haer wesen wilde. Ten laetsten heeft hy den ouerstē bisschop beuolen/by alsoo datter noch eenighe ghereetschap ware indē tempel ten dienste vandē vreemdē afgoden geschiet/datmē dat daer wt wierpe. Ende alsser vele vergadert warē/heeft hy die alle verbrant/en die aschē daer af verstroyt. Voorts heeft hy oot alle der afgodē priesters die van Aarons geslachte niet en warē gedoot. Als hy dese dinghen by Jerusalem volbaen hadde/is hy buyten gereyst/en al dat hy vant ter eeren der vreember Goden van Hieroboam gheordineert/heeft hy te gronde verdoruen. Ende die gebeenten der valscher propheten heeft hy verbrant op dē outaer/die Hieroboā eerst maecte/ also wy te voren geleyt hebben/te weten/hoe dat (doē ter tyt als Jeroboam op dien outaer sacrificie dede) een propheet daer ouer quam / die welcke vercondichde te voren in die tegenwoordicheyt alles volcx. Watter een vā Dauids geslachte Josias genoemt/ dit al doen soude/welcke prophecie namaels volbracht werde nae dry hondert en eenen tsestich iarē. Daer na heeft hy die ander Israelitere oock besocht/ die der Assyriers ghenaengenisse en slauernie ontcomen warē. Dē selven wysmakende en radende dat sy achterlatende alle haer ongoddelijcke wercken en vreemde godtsdienſten den alder machtichstē God soudē op haers lants maniere dienen/en eeren/en hem altē by blijuen. Ende daer mede noch niet te vredē wesende/heeft hy van stede te stede/ en van dorpe te dorpe/ en van huysle te huysle doē onderseecken ofter yet onganschs verborgen ware. Want der sonnē wagenē met vier peerdē die de voorgaende coningen int voorhof des tempels gheskeit en gheheylicht hadden / en voorts alle dat het ongheleert ghemeyn volck goddelijcke eere bewees/heeft hy al weck gedaen. Voorts als hy alle dātschap aldus doorsocht en gesuyert hadde/ so heeft hy het volck te Jerusalem gheroepen om te vieren die feeste der ongheheefder brooden/ dwelck paeschen ghenoemt wert. Ende hy heeft den volcke tot eenen maeltyt ghegheuen vanzijnen goede dertich duysent ionghe boockens ende lammers/en dry duysent runderen. Die princen der priesteren hebbē den priesteren tot die selue feeste gegeuen twee duysent en ses hondert lammeren/des gheliycks gauen der Leuiten princen oock den Leuiten vyf duysent lammeren/en C. C C C. ossen. Ende al was daer so grooten ghetal van slachofferanden/ si werdē nochtans alle gader geoffert na ſMopses wet/ want die priesters droegen daer de sorghe vore/en sy ginghen den volcke vore met haren exempel. Ende datter van Samuhels des propheets tyde tot dien dach toe geē sulcke feeste ghehouden en is gheweest was die saeke/om dat sy doen alle dingen deden na der wet ordinancien/en na die oude gewoonten. Daer na als Josias met vrede/ryckdommen / en glorie weerdich gheweest hadde/heeft hy alsulsdanigen eynde zijns leuens ghehadt.

✠ Hoe die coninck van Egipten Nechao begeerde doot Judeen zijn heyr te leyden teghen die van Babylonien/en hoe Josias dat willende belettē inden strijdt verwonnen en ghedoot werde. Cap. vi.

NEchao die coninck van Egipten heeft groote heyren vergadert / ende die gheleydt nae den vloedt Euphrates/tegen die ſMeden en Babyloniters

ters/die der Assyriers heerlijcheyt te niet ghebracht hadden/willende crijghen voor hē het rijc van Assē. Eñ doen hy voortcomen was tot een stadt Meden/die onder Josias heerlijcheyt was/so heeft Josias hem daer teghen ghestelt/verbiedende hem dat hy door zijns rijcx lant niet en soude trecken teghen die Meden. Doen sant hem Nechao eenen herault seggende dat hy tegen hem gheen oorloghe en voerde/maer dat hy haestelijck track na den vloedt Euphrates/daerom raede hy hem dat hy hem niet en dwonghe tegen hem te strijden die hem wederstōt. Maer Josias en werde niet beweecht van des coninck van Egipten woorden/maer hy bleef in zijnē sin/dat hy hem soude passagie wepgheren die door zijn landt wilde trecken. Want zijn ghelette doodt (meyn ick) dwanck den mensch tot dese hoochmoedicheyt/om oorsake tegen hem te vinden: want doē hy zijn slachoirden stelde/eñ vanden eenen waghen op den anderen ghevoert werde/soo heeft hem een Egiptenaer ghescheten met eenen pijle/eñ hem alsoo verlost van die sorghe den strijt te schicken. Want midts dat hy seer ghewont was/eñ die pijne niet lijden en mochte/heeft hy theyr doen af trecken/ende aldus is wederom na Jerusalem ghecomen/daer hy van die wonde ghestorven is. Ende hy werde met een heerlijcke wtuaert begrauen in zijnder vaderē begraueniſſe/als hy gheleeft hadde. xxxix. iaren/eñ xxxi. iaren ghecregneert. Het volc heeft hem beweent eñ beclaecht veel daghen/met veel weeninghen ende clachten zijn doot eerende. Hieremias die propheet heeft hem oock een claechliedeken ghedicht/met eenen truerighen thoon/dwelck noch in ghebruycke is. Dese propheet heeft die aenstaende gevanckeniſſe deser stadt in Babylonien/eñ die schaden van onse tyden te voren ghesept/eñ beschreuen. Eñ dese en heeft alleen der menichten niet gepropheteert/maer oock die propheet Ezechiel/die dalder eerste twee boecken van deser materien heeft geschreuen achter ghelaten. Eñ dese twee waren van prieſterlijcke stāme/waer af deen te weten Hieremias/heeft geleeft te Jerusalem/van het derthienste iaer des coninx Josie/tot dat den tempel tsamen metter stadt verdoruen werde/waer af wp te zijnē tijde mentie maken sullen. Maer doen Josias doot was/alsoo wp ghesept hebben/soo ontfinck zijn sone Joachas het coninckrijck/int dryentwintichste iaer zijns leuens. Dese was geboren van een moeder Amital genoēt/eñ was ongoddelijck eñ onrepn van leuen. Desen heeft die coninck van Egypten wederom comende vander oorloghen tot hem doen halen in die stadt van Syrien Damath/eñ daer heeft hy hem in banden ghestelt/ghevende het coninckrijc zijnen broeder die ouder was Eliachim ghenaemt/vanden seluen vader geboren/noemende hem eerstmael Joacim/eñ opt landt stelde hy eenen tribupt van hondert talenten siluers/eñ een talent gouts. Als hy dan Joachim aldus tributaris ghemaect hadde/soo heeft hy Joachas met hem in Egipten ghelepdt/daer die gestorven is/na dat hy geregneert hadde drij maendē/eñ thien daghen. Eñ Joachims moeder hiet Zabuda/geboren wter stadt Abuma. Dese was ooc arch van natueren/niet godtvruchtich tot Godt/noch saechtmoedich tot die menschen.

Joachas werde Coninck van Jerusalē.

Eliachim anders ghenaēt Joacim werde coninc dā Jerusalē.

✶ Hoe Nabugodonosor oorloghe voerende tegen Syrien/Joachim ghetroeken heeft tot zijn vrientschap eñ ghesellschap. Cap. vij.

INt vierde iaer dat Joachim begonste te regneren so hadde Nabugodonosor het rijck van Babylonien ghecreghen/die welcke met een seer wel ghewapent heyr ghetrocken is na Charchabes/ghelegē aen den vloet Euphrates/oorloghe voerende tegen den coninck van Egipten Nechao/die doen ter tijdt heer was ouer heel Syrien. Maer doen hy des coninx van Babylonien opstel vernomen hadde/soo en heeft hy desen vpāt niet verſmaet/maer hy heeft met machtige heyren ende met aencomende teecken ten teghen hem ghestreden/eñ als hy veel dupsenden van zijnen volcke verloren hadde/soo heeft hy moeten wijcken. Als dan die coninck van Babylonien ouer den vloet Euphrates ghecomen was/soo heeft hy heel Syrien tot Peluſium toe onder hem bracht/sonder alleen het lant van Judeen. Maer daer na int vierde iaer van des coninx Nabugodonosors rijck/so hebben die Babyloniters tegen Judeen ghestreden met grooter macht/met alle grouwelijcke dinghen haer diepghende/ten ware dat sy hem tributen betalen wilden/als die ander natien der Syriers deden. Maer die coninck verslaghen zijnde van vreesen/heeft peys ghecoeht met ghelde dry gheheel iaren betalende den tribupt die hē gestelt was. Maer doē hy naemaels verlept was met valsche rumoeren van een oorloge der Egiptenaren tegen die van Babylonien/so heeft hy den tribupt ghewepgert te betalen/maer hy werde bedroghen van zijn hope. Want die Egiptenaers en hebben niet dorren die oorloghe wederom opstellen/dwelck die propheet Hieremias met daghelijcksche vermaninghen niet op en hiel haer te voren te segghen dat sy te vergheefs haer hope stelden in der Egyptenaren hulpe/want der stadt seker verderfenisse nakende was vanden Babyloniters/eñ Joachim die coninck soude ghevanghen werden. Maer midts datter niemandt van dese propheeien beweecht en werde/so en hielpen sy niemanden oock/want soo wel het ghemeyn volck als die princen hoorden dese propheeien met verſmaethedē/ende vergramt wesende op den propheet (die haer dit quaet te voren seyde) hebben sy hem by den coninck beschuldicht/begheerende datmē hem dooden soude. Als dan die sake ouergedragē was tot des coninx raet/so heeft hem het meeste deel van dien/als onwijs met haren vonniſſen ghedoempt. Maer een luttel ander die wijser waren/hebben den propheet wt des coninx hof laten wech gaen/eñ hebben hem beschermt dat die andere haer wreethepdt ouer hem niet volbrenghen en conden. Eñ sy brachten redenē by/seggende dat dese niet alleē der stadt quaet en propheteerde/maer dat Micheas sulcke dinghen oock te voren ghesept hadde/eñ veel andere/vanden welckē gheene daer om pet ghebeden en hadde van die coninghē van dien tyden/maer sy werden alle als Gods propheten in weerden gehouden. Eñ in deser manierē verlachten sy die moeden der geender die van contrarie sinnē warē/doende dat sy haer sentencie weder riepen/eñ alsoo werde die propheet vander doot verlost/die welcke alle zijn propheeien beschrijuēde/heeft die den volcke als dat vastede/eñ inden tēpel vergadert was/in die neghenste maent des vijfste iaers van Joachims rijck/desen boec ghelesen/daer in stont wat den tempel/ende der stadt ende haren volcke soude moeten geschieden. Als die princen dit ghehoort hadden/so hebben sy hem dē boeck af ghenomen/ghebiedende so wel hem als Baruch zijnen schrijuere wtē weghe te gaen/op dat niemāt en wiste waer sy waren. Maer den boeck hebben sy totte coninck ghebracht/die welcke in presencie van zijnē vrienden gheboot den schrijuere dīē te nemen eñ te lesen. Doen hy dien ghelesen hadde/so werde die coninck

mack gram/ende verschoorde den boeck/werpende dien uut vier/verbrandende. Eñ hy geboot datmen Hieremiam eñ Baruch tot hem brengen soude om ghedoot te werden. Maer sy hadden hem doen ter tijt zijnder gramschap ontrocken.

✠ Hoe die coninck Nabugodonosor den coninck Joachim om dat hy wederom partijch werde met Egipten/gedoot heeft/eñ Joachim zijnen sone voor hem coninck ghemaeckt heeft. Cap.viij.

NAer langhe daer na heeft Joachim dē coninck van Babylonien met een hepr comende in die stadt/ontfanghen/want hy vernaert was van des propheets prophecien. Eñ om dat hy voor hem niet en vreesde/so en heeft hy hē niet wtghesloten/noch ter oorlogen bereyt. Maer doen hy ontfangē was/ so en hiel hy geē trouwe/maer hy doode die bloeme der ionghers mannen/metten coninck Joachim/den welcken hy oock sonder begrauenisse heeft doē werpen buyten die veste. Eñ in zijn stede heeft hy Joachim zijnen sone coninck ghemaeckt van dier stadt/ eñ lande. Ende van alle die ghene die in coninghen staet van eeren waren/heeft hy dry duysent mannē doen wech leyden in Babylonien/onder die welcke was oock doen een kint Ezechiel. Dit heeft geweest Joachims des coninchs eynde/die gheleeft heeft seshendertich iaren/eñ ghеregneert elf iaren. Eñ zijn nacomers is gheweest Joachim/gheboren van een moeder van Jerusalem genoemt Nosta/eñ hy regneerde drie maenden ende thien daghen.

Joachim Joacims sone wert coninc vā Jerusalē.

✠ Hoe die coninck van Babylonien zijnen sin veranderende Joachim belepdt heeft. Eñ als die hem seluen op gaf/so heeft hy hem ghelepdt in Babylonien. Cap.ix.

MAer den coninck van Babylonien beroudert ter stont dat hy het coninchrijc Joachim ghegeuen hadde/want hy sorchde dat hy ghedachtich wesen soude zijns vaders schandelijcke doot/eñ also dlant trecken om van hem af te vallen. Dus heeft hy een hepr gheslonden/eñ hem te Jerusalem beleghert: die welcke (want hy van natueren goet/eñ rechtueerdich was) en heeft niet moghen sijden dat die stadt om zijnen wille in perijkel soude comen. Maer hy heeft zijn moeder eñ maghen tot ghisels gheleuert den capitepnen die tot hem vanden coninck gheslonden waren/makende met henlieden een verbondt dat sy der stadt gheen quaet doen en souden noch dē horgheren. Maer doen en werde hem ghē gheheel iaer trouwe ghehouden/midts dat die coninck van Babylonien zijn geldoue brack/beuelende met brieuen zijnen capitepnē dat sy alle die ionghe manneñ souden gheuanghen brenghen tot hem/eñ alle constighe ambachts lieden. Eñ dese waren alle gader thien duysent in gheraie/eñ daer toe noch acht honderd eñ tweeendertich/eñ onder dese was Joachim oock met zijn moeder eñ vrienden/die welcke vandē coninck van Babylonien in gheuanghenisse gehouden zijn gheweest.

✠ Hoe Zedechias coninck van Jerusalē gemaect werde vanden coninc van Babylonien. Cap.x.

VAn Joachim heeft hy zijnen oom Sedeciam coninck gemaect/verbindende hem met eenen eedt dat hy in dat landt niet nieus op stellen en soude/noch die Egiptenaers helpen. Dese Sedecias was xxi.iaren oudt als hy die heerlijchept creech/geboren vander seluer moeder daer zijn broeder Joachim af gheboren was/maer gheen groote acht sladē de het ghene dat recht ende eerlijck was/midts dat hy by hē hadde ongoddelijc gesellschap. Oock so werde het gheheel volck door die onghebonden vryheyt heel onghecureert. Daerom ghinck Hieremias die propheet dickmael tot hem/hem hertelijck vermanende dat hy zijn ongoddelijcke wercken latende/ die rechtueerdicheyt soude oeffenen/ende dat hy na zijn capitepnen niet en soude lupsteren/want haerder vele quaet waren: oft ooc den valschen propheten gheloouen die hem bedroghen eñ beloefden dat die coninck van Babylonien die stadt niet meer bestoumen en soude/maer dat hy soude verwonnen werden met een oorloghe vanden Egiptenaren/ want dese dinghen en werden na der waerheyt niet gheseyt/eñ die en souden nemmermeer geschieden/ Maer so langhe als Sedecias desen propheet hoorde/soo kende hy dat hy warachtighe dinghen seyde/ eñ dat zijn profijt soude wesen dat hy hem ghelooft gaue/maer hy werde van zijn vrienden wederom gheseedt eñ verarghert/eñ heel af ghekeert van des propheets raden ter contrarien/werwaerts dat sy wilden. Ezechiel te Babylonien woonende/heeft ooc op den seluē tijt die verderfenisse des tempels te voren gheseyt/eñ dese propheeie heeft hy te Jerusalem ooc ouer gheslonden/welcker propheciē Sedecias niet en heeft willen gheloouen/aldermeest om dese sake; want in alle ander dingen accordeerden sy wel/te weten/dat die stadt met ghewelt soude ghewonnē werden/eñ dat Sedecias seluē soude gheuanghen wech gheleydt werden. Maer Ezechiel scheen daer in te discorderen/dat hy seyde dat Sedecias Babylonien niet sien en soude/daer Hieremias sterckelijc seyde dat die coninck van Babylonien hem gheuanghen soude met yem leydē. Hier om want hy sach dat sy hier verscheydelijck in spraken/so meynde hy dat die dinghen ooc niet warachtich en waren daer sy in accordeerdē/hoe wel nochtans dat die gheschiedenisse naemaels ghethoont heeft dat al warachtich was/ghelijck wy elders te bequameren tijde seggben sullen. Als Sedecias dan acht iaren lanck der Babyloniers ghesellc geweest hadde/so heeft hy zijn verbont ghebroken/eñ is een die Egiptenaers gheuallen/hopende dat die coninc van Babylonien soude moeten tonderblijuen/ by also hy mettē Egiptenaers zijn macht voechde. Als die coninck van Babylonien dit vernomen heeft/so bracht hy terstont een hepr teghen hem wte. Eñ als hy dlantschap verdoruen hadde/eñ die sterckten inghenomen/is hy gecomen om Jerusalem te bestrijden. Die coninck van Egipten hoorende in wat benautheden dat Sedecias zijn ghesell was/heeft eē machtich hepr vergadert/eñ is na Judeen gherepst. Maer die coninck van Babylonien heeft het beleghe op ghetrocken/ende is hem teghen gegaen/den welcken hy met eenen strijdt verwonnen/eñ wt gheheel Syrien verdreuen heeft. Eñ terstont alst beleghe op ghebroken was/soo hebben die valsche propheten Sedeciam bedroghen/segghende dat al loghen was/dat den coninc eñ zijnen onderlaten vanden coninck van Babylonien eenich perickel nakende was/eñ dat sy souden wt haren woonstedē ouerghevoert werden in Babylonien/iae sy seyden dat alle die gheuanghene souden wederom comen met alle den ghereetschappen daer die coninck den tempel af berooft hadde. Maer Hieremias is tottē coninck gegaen/hem alle die waerheyt seggbende desen contrarie/seggbende dat sy den coninck bedrogē eñ dat hy geen bate en mocht hopen van die Egiptenaers/maer dat sy souden verwonnen werden/eñ dan soude die coninc van Babylonien alle zijn hepren wederom na Jerusalem brenghen/ende alle die den ionghen eñ strydt leuende lier/soude hy gheuāghen

Sedecias wert coninc vā Jerusalē.

ghen weeh leyden. Eñ als hy tgoet van alle dē bor-
ghers gherooft/eñ des tempels schat eñ rijckdom-
men ghenomen soude hebben/dat hy dan die stadt
metten tempel soude verbranden/sonder eenich on-
derschept van heylich oft niet heylich. Eñ wy sullen
(seyde hy) hem dienen tseuentich iaren lanck / van
welcker slauernien sullen ons die Meden eñ Per-
sen verlossen/die der Babyloniers heerlyckheyt te
niete sullen brenghen. Door welcker hulpe sullē wy
wy ghelaten werden/eñ hier weder comende / den
tempel wederom op timmeren/ eñ Jerusalē weder-
om oprechten. Hieremias dese dinghen segghende/
dedet den sommigen gelooven/maer die princen eñ
alle die ongoddelycke verslnaden hem als eenen ra-
senden mensch. Eñ doen hy eens geerne soude heb-
ben zyn stadt Anathoth gaen besoecken/daer hy ge-
boren was/dwelck van Jerusalem gelegen is twin-
tich stadien/quam hem by geualle een vanden wet
houderen te ghemoete/die welcke aenueerde eñ hiel
hem/werpende hē op valschelyck dat hy wilde vlie-
den tot die van Babylonien. Die propheet heeft ge-
sept dat hy niet waer en seyde/maer dat hy nae zyn
stadt ghinck. Maer dese van zynen woordē niet be-
weecht zynde/heeft hem ghelept dat voor die wetho-
deren in die vierschare. Van den welcken hy lange
ghepynt eñ gheperst is geweest / eñ voorts werde
hy bewaert ter doot/eñ hy werde eenen tyt gedwō-
gen te leuen in dese allendichedē. Maer int negen-
ste iaer des coninex Sedecie / op den thienste dach
der thienster maent/heeft die coninck van Baby lo-
nien zyn heyr wederom gebracht aen Jerusalē/ende
als hy tbelegge verduert hadde.xviij. maendē lanc/
so arbeyde hy in alle manieren die stadt strydende
te verwinnen. Eñ sonder die bestorminghe vā buy-
ten werde die stadt van binnen met twee seer swa-
re plaghen gequelt/te weten/vanden honger/ ende
pestilencie die seer machtelyc twolc vernielde. Bin-
nen desen tyden en ruste Hieremias inden kercker
niet/maer hy riep tot die menichte/datmen den Co-
ninck van Babylonien met openen poorten soude
inne laten/want alsoo souden sy haer lyf behouden
met allen haren huysgesinnen/ maer anders soudē
sy sonder remedie alle vergaē. Daer toe seyde hy ook
dat die ghene die in die stadt bleuen/ soudē door der
vyanden swoerdē oft vā honger moetē sterue/maer
die tot die vyanden vloden/souden die doodt ontco-
men. Maer die princen (al waren sy van dese plagē
verdruet) en wilden nochtans niet hooren / maer sy
werden gram/dragende dit al den coninck ouer/ eñ
sy beschuldichdē dē propheet als oft hy ralende had-
de gheweest/eñ dat hy henliedē clepmoedich maec-
te/eñ twolck door tvercondigen van dese allendiche-
den heel onmachtich/ eñ onbereedt maecte ten stry-
de/want sy waren bereet te strydē voor haer stadt/
maer dese dreychde haer al met droeue auontueren
seggende dat die stadt soude voorwaer ghewonnen
eñ verdoruen werden. Die coninck en werde wt hē
seluē niet vergramt/ maer om dat hy inder princen
haet niet comen en soude in sulcken tyde/ hadde hy
haren wille teghen geweest/ heeft haer oorlof ghe-
gheuen metten propheet te doene dat haer beliefde.
Als sy dit verregen haddē/so zyn si terstont na dē
kercker ghegaen/eñ hebben hē daer wt gelept/eñ in
eenen put vol slims ned gelaten met eenen zeele/dat
hy daer verslnachten eñ sterue soude / eñ hy bleef
daer in gheslonchē totte halse toe. Binnen desen ty-
de is er geweest een vā des coninex liefste dienaers/
een geboren Moriaen/die dē coninc gheboortschapt
heeft wat den propheet ghelchiet was/segghen dat
zyn princen eñ vrienden niet wel gedaen en haddē/
dat sy den propheet int slym ghesteken haddē / hem
een doot aen doende die swaerder was dā hy hadde
mogen in die banden verwachtē. Als die coninc dit
ghehoort heeft/so beroude hem zynē eerstē raet/ dat
hy den propheet in der princen macht gegeuen had-
de. Dus gheboot hy desen Moriaen dat hy dertich
van zynen dienarē met hem name / eñ zeelen mede
droeghe/eñ alle datter vā noode ware om den man
te behouden/eñ te verlossen/treckende Hieremiam
wt den put/so haestelyc alst hē mogelyc ware. Doē
nam die Moriaē medegesellen/so hem beuolē was/
eñ trac Hieremiā wten slyme/latende hem vry gaē.
Daer na werde hy al heymelyc totten coninc geroe-
pen/die hē vraechde oft hy geen remedie van Godt
en soude connē gedoen tegen dese tegenwoordighe
quade auontuere. Die propheet antwoorde dat hy
een hadde/maer niemāt en soude hē gelooue oft zyn
geboden volgen: maer alle v vriendē (seyde hy) wil-
len my dooden. Waer zyn doch nv alle v bedriegers
die seyden dat die coninc van Babylonie niet meer
wederom en soude comē? Daerom ontsien ick my
voor v die waerheyt te segghen/want ghy by auon-
tueren my wreedelyc dooden soudt. Maer doē hem
die coninc by eede verseker hadde dat hy hem niet
dooden en soude/noch oock gestaden dat zyn vriendē
dat deden/betrouwē hebbende op dese belofte/heeft
hy hē gheraden dat hy die stadt den Babyloniers
soude op geuen: want alsoo geboot Godt door hē zyn
nē bode by alsoo hy wilde gantsch eñ leuende blyuē/
eñ het aenstaende perikel ontgaen/ eñ verhoedē dat
die stadt niet te gronde verdoruen en werde/eñ den
tempel niet verbrant. Eñ by alsoo hy dit niet en dede/
so soude hy een sake wesen van alle dese quaden eñ
schaden/so wel hem seluen eñ zynen huysghesinne/
als den heelen volcke. Doen seyde die Coninck / dat
hy voorwaer wel begeerde te doen dat die propheet
ten gemeynen profyte raede. Maer hy vreesde zyn
vrienden die totten coninck van Babylonien ouer-
ghetrocken waren/dat hy van dien soude mogē be-
schuldicht worden by den coninc van Babylonien/
eñ alsoo ter doot gheleuert. Maer die propheet gaf
hem moet / segghende dat dit een ydel vreese was/
want hy niet quaets lyden en soude/noch zyn huys-
vrouwen eñ zyn kinderen/by alsoo hy die stadt leue-
rde/eñ den tempel soude oock gantsch eñ ongeschent
blyuen. Als Hieremias dese dinghen gheseyt hadde
so heeft hem die coninck laten gaen / bevelende hem
dat hy niemanden vanden borgerē melden en soude
den raet die sy onder malcanderen gehadt hadden/
noch ooc den princen dat te kennen gheuen. Maer
dat hy voor een decxsel segghen soude dat hy by den
coninck gheromen was om te bidden dat hy voort
aen niet meer en soude in geuanghenisse ghehoudē
wesen/ dwelck ghelschiet is vanden propheet/ want
sy wilden weten/om wat sake dat hy by Sedeciam
den coninck gheweest hadde.

✠ Hoe Jerusalem ghewonnen werde/eñ hoe Na-
bugodonosor het volck ouerghevoert heeft in Ba-
bylonien. Cap. xj.

BInnen desen middelē tyde ginc die coninck van
Babylonie sterckelyc voort int bestormē vā Je-
rusalem. Eñ als hy wallen gericht hadde/ eñ torren
gemaeckt/waer wt hy verdreef die gene die op die ve-
stē stondē/wāt hy hadde aē alle sidē veel wallē opge-
heuē/die also hooge waren als der stadt muerē. Die
stadt en werde ooc niet slapperlyc beschermt / want
die borgers niet en verslapten/ noch om dē honger/
noch om die sterfte/ maer met verharde moedē ver-

broeghen ft alle quade auontuerē/ooc niet veruaert zynde vander vpanden stoutgeweyen/verdenckē-de daer teghen ander geweynē / also dat si tegē mal-canderen streden niet alleen met machte/maer oock met behendicheden/midts dat die Gabploniters al-dermeest door dese gereetschappen hopten die stadt te mogen winnen. Eñ die Jerosolymiters meynden dat haer behoudenisse daer in gelegen ware / dat sy haerder vpanden nieuwe vonden sonder ophoudē wisten te bedriegē. Eñ desen strijdt duerde achthiē maenden lanc / tot dat die vander stadt ten laetsten tonder bleuen/eenl deels verwonnen vanden hon-gher/eenl deels verduct van die menichte der ghe-schutten die wtē toren geschooten werden. Dus is die stadt gewonnen int elfste iaer des coninckrijcx vā Sedecia/op den negensten dach der vierder maent. Eñ die capiteynen vā Babylonien hebben die ghe-wonnen/den welcken die coninck van Babylonien diē strijdt bevolen hadde doē hy hy Reblatha was. Eñ oft pemant begeerde deser capiteynen namen te weten dat warē dese/Nergelear/Aremātus / Eme-gar Nabosaris/Echaramsaris. Als die stadt dā ge-wonnen wert ontrent der middernacht/eñ die capi-teynen eñ ander vpanden indē tēpel gegaen warē/ eñ die coninck Sedecias dit vernomen hadde/ heeft hy met hē genomen zyn huysvrouwē/kinderē/capi-teynen eñ vriendē/eñ is geuloden door sommige en-ge wegen/in die woestijne. Maer als die Babylo-niters dit vernomen hadden wt die oueruluchtige/ so begonste si hem te veruolgē in den vroeghen da-geraet/eñ als sy die achterhaelt haddē niet verre vā Jericho/hebben si hē omringt. Maer des Coninck vrienden eñ capiteynen die met hem vluchten/sien-de dat die vpanden seer by waren / hebben Sedeciā verlaten/eñ zijn verstropt elc werwaerts dat hy ho-pe hadde te ontvlieden. Eñ hy by na heel verlaten met zynen huysvrouwē eñ kinderen/eñ luttel vriē-den/is in zynō vpanden macht gecomen/eñ terstont tot den coninck gebracht. Als Nabugodonosor hem nu voor oogen hadde/begonst hy hem te noemē on-goddelijc/eñ mepneedich / die zynō beloftē ondach-tich hadde geweest/waer mede hy den coninc beloft hadde dat lantschap te behouden. Hy verweet hem ooc zyn ondanckbaerhept/dat hy daer hy vā hē het coninckrijc ontfangen hadde/ welck Joachim zynen broedō behoorde/nochtās misbruyct hadde die macht die hy ontfangen hadde/tegen hē/die hē dese deucht gedaen hadde: maer Godt is groot (seyde hy) die u om u alder quaetste manieren vā leuen in mijn hā-den gheleuert heeft. Als hy Sedeciā met dese woor-den gestraft hadde/so geboot hy terstont datmē zyn kinderen eñ zyn vriendē soude dooden / voor zyn eñ der ander gevangenē ooghen/diet aensagen. Daer na heeft hy hem blint gemaect/om met hem na Ba-bylonien te leyden. Eñ aldus zyn die prophecien vā beyde die propheten/te weten / Ezechiel / eñ Hiere-mie/wt die gheschiedenissen warachtich bevonden/ hoe wel die van hem veracht waren / te weten / dat hy gevangen soude in Babylonien gevoert werdē/ eñ dat hy den coninck van Babylonien soude aen-spreken/eñ dat hy met zynen oogen des coninck vā Babylonien aensicht sien soude. Dit hadde Hiere-mias te voren gesept. Maer dat hy te vorē blint ge-maeckt was/eñ Babylonien niet sien en mocht doē hy daer in gebracht was/dat was Ezechiels prophe cie/welcke dingen mogen den onwetendē wel ver-claren Godts natuere/hoe menigherlepe dat die is/ alle dingen tydelijc beschickende/eñ toecomēde din-gen te voren te kennen gheuende/ghelijck hier oock ghenoech blijct dat exempel vander menschelijcker onwetenheyt/eñ ongeloouichept / waer door dat sy lieden niet en conden die toecomende schade eñ allē-dicheden ontgaen/oft haer seker toegeschicte auon-tuere ontcomen. Dit was het eynde der coningē vā Dauids geslachte/die welcke hebben geregneert tot eenentwintich personē toe / binnen den tyt vā vijf-hondert eñ vijfthien iarē/ ses maenden / eñ thiē da-gen/mede gherekt die twintich iaren van Saul den eersten coninck / die van een ander geslachte was. Voorts na dese victorie heeft die coninck vā Baby-lonien Nabuzardan zynē capitevn gesonden te Je-rusalem met beuelingen/dat hy den tēpel berooue/ eñ verbranden soude/eñ als hy des coninck hof des-gelijck ooc verbrant hadde / dat hy dan die stadt vā-den gronde heel verderuē soude / eñ voort ouer voe-ren in Babylonien. Als dese daer gecomen was int elfste iaer des rijcx Sedecie/so heeft hy wten tempel alle die vaten eñ gereetschappen soo wel gulden als silueren/wech genomē/eñ dat groot wasschvat dat Salomon daer geheylicht hadde. Daer toe ooc die metalen columnen met harē capiteelen/eñ die gul-den tafelen eñ candelaren. Als hy dese dingen had-de wech gedragen/heeft hy den tempel ontsteken/eñ verbrant, op den eersten dach der vijfster maēt / int elfste iaer van Sedecias rijc / eñ van Nabugodono-sors rijc int achthienste iaer. Daer nae heeft hy des coninck huys ooc verbrant / eñ die stadt verdoruen. Eñ den tempel is verbrant vier hondert eñ tseuen-tich iaren/ses maenden eñ thien dagen nae dat dien eerst getimmert was geweest. Eñ na die ouertree-kinge wt Egipten/dupsent/eñ tweeentsestich iarē/ ses maenden/thien dagen: Maer vā die diluuie tot des tempels verderffenisse / waren tusschen beyde/ dupsent/negen hondert iaren, ses maenden/eñ thiē dagen. Eñ vā dat Adā eerst geschapē was tot desen valle des tēpels/warē gepasseert drij dupsent/vijf-hondert/eñ derthien iaren / ses maenden/thien da-gen. So groot wert gerekent het getal der iarē/bin-nen welckē tijt/wat eñ wanneer pet geschiet is/heb-ben wy elck in zyn ordene wt gelept. Als dan Jeru-salem verdoruen was/eñ den volcke bevolen dat sy vertrecken moestē/so heeft des coninck capiteyn de-se gevangen genomen: Den ouersten bisschop Sa-ream/eñ Sepheniam / die naest desen onō die prie-sters die tweede plaetse hadde / dry ouerste van des tēpels hoeders/den ouersten gesnedē camerlinc des coninck/met anō seuen des coninck vriendē/daer toe ooc des coninck schrijuere/eñ noch anō tsestich punc-elicke mannē/die hy alle met des tēpels rooven ge-bracht heeft tot zynen coninck die doen te Reblatha was/welck is eē stadt in Syrien. Maer die coninck heeft dē ouerstē priester/eñ die princē doen het hooft af slaen/maer danō menichte der gevangenē/eñ on der dese ooc Sedeciā selue in Babylonien gelept. Eñ den bisschop Josadoc heeft hy gebondē met hē ooc gelept/dē sone des bisschops Saree / daer wp nu af gesept hebben dat te Reblatha ghedoot was.

Die na mē eñ succe-den de ouerste priesteren vā Salo-mōs lijde af.

✠ Nu aengesien dat wp dat coninclijck geslachte eñ haer veruolghinghe by ordene verhaelt hebben/ soo heuet my bequaem ghedocht ooc der ouerster bisschoppē namē te verhalen diet douerste priester-schap ten tyden der coninghen veruolgens bedient hebben. So was dan deerste bisschop van al inden tempel die versch van Salomon gemaect was Sa-doc. Na wien is gecomen Achimiaas zyn sone Nae Achimaan quam Azarias. Eñ na desen quam Joa-ram. Na Joram quam Jsus. Eñ daer na Azariā. Daer na quam Phideas/Sudeas / Julus / Jothā/

Vrias/

Vrias/Serias/Odeas/Saldum/Elcias/Sarias/ Josadoc/die geuanghen nae Babylonien gheleydt werde. Dese hebben alle als van handt te handt het oerste priesterschap ontfanghen die sonen in stede van haren vaderen/ veruolghende die linagie van haren ghesladhte. Die coninck van Babylonien gecomen zynde in Babylonien/ heeft Sedeciam indē kercker ghehouden tot zyn doot toe. Maer doen hy doodt was/ heeft hy hem doen wt draghen met een heerlycke pomperie van een wtuaert/eñ so doen begrauen. Die vaten die hy gerooft hadde wten tempel van Jerusalem/ heeft hy zynen Goden gheheylicht eñ toe gheschict. Den volcke heeft hy in Babylonien wooninghen verleent. Den oersten priester heeft hy wt die banden ontslaghen.

Cap. xl. ✶ Die capiteyn Nabuzardan diet volck ghevangē hadde wech ghelevdt/heeft daer int lant gelaten die ouerluchtighe/eñ die arme/stellende haer tot eenē capiteyn/eñ president Godoliam Aicams eens edel mans sone/die een rechtueerdich goet mā was. Desen heeft hy bevolen dat sy lieden voor die ackerlanden die sy ontfanghen hadden om te bouwen/ seker tribupt den coninck betalen souden. Den propheet Hieremiam heeft hy wten kercker ghenomen/ hem radende dat hy met hem ginge na Babylonie/ wāt die coninck hē bevolen hadde dat hy hem alle nootelycke dinghen gheuen soude. Maer hy also hy niet en wilde volghen/ so soude hy seggben waer hy begheerde te woonen / op dat hy den Coninck hier af mocht met brieuen die kennisse senden. Maer die propheet en wilde den capiteyn niet volgē / noch ergers elders gaen om te woonen/ te vreden wesende dat hy woonen mocht in die verualligen van zynder stadt/ eñ haer allendige bleuelinghe bewoonen. Als die capiteyn dan zynē wille verstaē hadde/heeft hy Hieremiā Godolie bevolen/den welcken hy daer liet/ beuelende hem dat hy hem geens dincks en liet ghebreck lyden. Ock heeft hy den propheet beghift met ghiften van grooter weerden/ eñ daer na is hy selue ooc na huys gherevst. Maer Hieremias heeft zyn woonstede genomen in die stadt Maspha/dies hadde hy te voren van Nabuzardan die gracie vercregen dat Saruch Nereus sone met hem wtē kercker gelaten werde/ die welcke was van een heerlycke familie gheboren/in zyns landts sprake seer wel geleert. Als Nabuzardan dese dingē aldus volbracht hadde/is hy wederō in Babylonien gekeert. Maer die ghene die geuloden waren ten tyde van den belegghe van Jerusalē hoorēde dat die Babyloniters wech waren/zyn van alle zydē vergadert/eñ wederō ghecomen tot Godoliam te Maspha. Deser prince was Johannes Careas sone/eñ Jezanias/eñ Sareas/eñ sommighe andere/eñ sonder dese noch eē genaemt Ismahel/ van coninc stamme geboren/die anders een quaet eñ valsch man was / die ten tyde vanden belegghe geuloden was tot Bahal der Ammoniten coninc/eñ hadde tot dier tyt toe by hem gewoont. Als dese dan tot Godolias quamen / so rade hy henlieden dat sy daer bliuen souden/niet sorgende voor die Babyloniters/want sy mochten sonder perikel het landt bouwen. Voorts heeft hy haer by eede beloeft dat zyn hulpe altijdt bereedt soude zyn/ by also daer yemant van henlieden gequelt werde. Daer toe raede hy dat elc woonē soude in wat stadt hy wilde/seggende dat hy sommighe van zynē liedē daer met haer soude senden/eñ arbeydē dat die vernallen eñ verdouen steden wederom mochten ghemaeckt eñ bewoont werden. Voorts moesten sy alst tyt ware besorgen datter gheen tarwe wijn oft olie en ghebrake teghen den naesten winter / daer sy af mochten onderhouden werdē. Als hy dese dinghen gesproken hadde/so heeft hy elcken na zynen sin laten woonen daert hē beliefde. Als dese fame gecomē is tot die volcken daer rontsomme liggende hoe dat Godolias die vruchtighe tot hem comende seer beleefdelyc eñ vriendelyc ontfinck/eñ haer ackerlandē gaf om te bouwen/stellende haer eenen sekeren tribupt den coninck van Babylonien te betalen/so zyn sy van alle contreyen tot hem geloopen / eñ begonsē het lant te bouwē. Eñ Joannes mettē anderē princen sienде dattet lant gebouwet werde/hebben Godoliam seer lief ghehadt om zyn goetheyt eñ vriendelycheyt. Eñ sy hebbē hem vermaent hoe dat Bahal der Ammoniten coninck daerom Ismahelē gheloonden hadde/dat hy hem al heymelyc verradelyck soude dooden/ eñ die heerschappie ouer die Israeliters cryghen/midts dat hy van coninc stamme was gecomen: maer hy soude mogen vry wesen vā dese verraderien/ wilde hy haer oorlof gheuen Ismahelem te dooden. Want sy sorchden (waert saē dat hy Godolias verraderlyc gedoot werde) dat der Israheliten bleuelinghen dan heel verloren soudē gaē. Maer Godolias antwoorde dat hy sulcke verraderie niet en soude willen verbergen tegen eenen mā/ dien hy veel deughden gedaē hadde/ wāt der waerheyt niet gelyc en was/ midts dat hy in soo grooten noot van armoedē noch niet quaets bedreuē en hadde/dat hy nu tegen alle recht soo ondanckbaer soude wesen zynen weldader/den welckē hy sonder sonde niet en soude moghen verlaten sonder hulpe als hy in perickel ware/dat hy dien met zyn eyghen handt soude arbeyden te doodē. Oock al waert warachtich dat sy seyden / so dochtet hem beter selue te sterven/ dan te verdrucken sulcken mensch die hem zynē geloove betrout hadde. Als Joannes dan mettē anderen hē dat niet en conden doen gelouen/is hy wech gegaen. Voorts na dertich dagen daer na/is Ismahel tot Godoliam ghecomen in Maspha/ met thien zynder vrienden/eñ als sy daer ouer maeltyt malcāderen vriendelyck tot drinckē verweckte/eñ Ismael mercte dat zyn weert van wijne beswaert eñ slaperich was/is hy hē op gheualien met zyn thien gheselen/eñ heeft hē gedoot. Ten was hē ock niet swaer dander gasten die alleleens oor gestelt warē / te verdruckē. Als sy dese dā ghedoot hadde/ eñ haer dē tyt des nachts hielp/so hebbē sy wreedelyc ouer alle die stadt moordē gedaē sonder onderschevt doodēde so wel die Jodē als die Babylonische ruyters/die sonder sorghe warē/eñ meest endeel sliepen. Maer des anderen daechs quamē tot Godoliam met giftē wt die dorpen ontrent tachtētich mannen / niet wetēde van alle datter ghelchiet was / die welcke Ismahel sienде/heeftse binnen geroepen tot Godoliam. Eñ als sy binnen gecomen waren / heeft hy het palleys gesloten/eñ die mannē gedoot / eñ haer doode lichamen wierp hy in eenen put/ datmen die niet sien en soude. Maer daer bleuen wt dien ghetale sommighe leuende / die hem baden dat hyle niet en wilde dooden/voor dat sy hem sommige verborgen schatten ghetoont hadden int landt/ te weten/huysraet/ cleederen eñ koren/door welcke belofte hy haer ghespaert heeft. Maer twolc vā Maspha mettē vrouwen eñ kinderen lepde hy wech : eñ onder dese ook Sedecias dochters die Nabuzardan by Godoliam ghelaten hadde. Als Ismahel dese dingen bedreuen hadde/soo repste hy nae den coninck van Ammon. Maer doen Joannes metten anderen capiteynen ghehoort hadden vander moort te Maspha ghedaē

eñ van Godolias doot/hebbē sy dat seer onweerdelijck ghenomen. Eñ nemende met hē elck zyn ruptueren hebben sy Jsmahelem vpandelijck veruolcht/ eñ hem beuonden by die fontepne van Hebron. Als Jsmahels gheuanghenen dese ghesien hadden/ soo werden sy blyde/mepndē(alst was) dat haer hulpe aen quam: dus zyn sy alle tot Johannem ouer ghetrocken. Maer Jsmahel is alleen met acht gesellen totter Ammoniten coninc ouer ghevlodē. Johānes dan met hem nemende alle die hy Jsmaheli ontnomen hadde/metten ghesneden camerlinghen/vrouwē/eñ kinderē/is gecomē ter plaetsen die Mandra ghenoemt wert / eñ daer bleuen sy dien nacht/ eñ sy wilden van daer trecken in Egipten/ vreesende die van Babyloniē/dat sy vergramt zynde om des presidents moort(den welcken sy in dlant ghesteit hadden)dit ouer haer soudē willē wreken. Maer eerstmael docht haer goet van Hieremiam den propheet raet te vragen. Dus zyn sy tot hē gecomen/ biddēde dat hy hēliedē(die twyfelachtich warē)wilde Gods antwoorde vercrijghen/wat sy best doen mochten/ swerende dat sy doen soudē al wat hy haer gheboot. Als dan die propheet zynen dienst daer in haer beloeft hadde/so heeft hem Godt op den thienstē dach gheopenbaert/ghebiedende hem Joanni eñ den anderen capitepnen te segghen/by also sy in dat landt bleuen dat hy haer helpen soude / eñ besorgende dat sy gheen schade lyden en souden vanden Babylonitersdie sy ontsagen. Maer wildē si lieuer in Egipten gaen/so en soude hy haer niet besorgen/maer hy soude op haer verbolgen werden/eñ haer sulckē tāmer aendoen/als sy corts gesē haddē dat haer broeders gheleden haddē. Als die propheet haer dit van Gods wegen vermaende/so en hebbē si hē niet willen gelooue/dat hy wt Godts wille haer geboot te blyuē/maer sy mepndē dat hy valschelijc zyn woorden voor Gods woordē sprack. Maer dat hy inder waerheyt sprake ten believen van Baruch zynen discipel om dat sy der Babiloniters gramschap niet en soudē ontliedē. Joānes eñ dander menichte versmadende dan Gods raet dien hy haer door dē propheet gegeuen hadde/zyn wech getrocken in Egipten / leydende met henliedē Baruch eñ Hieremiā. Maer als sy daer ghecomē waren/so heeft God dē propheet te kennen gegeuen dat noch comen soude dat die coninc van Babylonien zyn heyr in Egiptē soude brenghen/eñ hy heeft hem geboden den volcke te voren te seggen/dat Egipten soude verwonnē werden/eñ dat sy daer eensdeels souden doodgeslagen werden/eñ eensdeels geuangen in Babylonien gelept/dwelck oock geschiet is. Want int vyfste iaer na die verderfenisse van Jerusalem/welck was het dertientwintichste iaer van Nabugodonosors rijck/is hy met groote heyren ghecomen in Coelesyrien. Eñ als hy dat onderbracht hadde/heeft hy oorloge genoert tegen der Ammoniten coninck / eñ teghē die Moabiten. Eñ als hy dese oock verwonnen hadde/ is hy vpandelyck in Egipten ghetrocken / eñ doodslaende den Coninck die doen daer was/eñ eenē anderen daer stellende/heeft hy die Joden die hy daer vant in Babylonien wech ghevoert. Dit heeft der Hebreeuscher auontuere ghemeest/also wy verstaē hebben/die tweemael ouer dē vloet Euphrates gelept zyn ghemeest. Want vanden Assyriers werden die tyen ghestachten wt Samarien wech ghevoert/ als Oseas regneerde/daer die ander twee ghestachte door Nabugodonosor der Chaldeen ende Babyloniters coninck die Jerusalem wandt / ende Salmanassar heeft int deel landt van Judeen het volck van Cutheen gebracht/die te voren int midden van Persien eñ Meden woonden/die voortaen Samaritanen ghenoemt werden vanden lande daer sy in ghestelt waren. Maer die coninck van Babylonien heeft voor die twee ghestachten die hy wech ghelept hadde gheen ander volck int lant ghestelt/waer door dat ghelchiede dat Judeen ende Jerusalē metten tempel veertich iaren heel verlaten bleuen. Eñ den heelen tyt tusschen die ghenanghenisse der thiē ghestachten/ende der twee andere was hondert ende dertich iaren ses maenden ende thien daghen.

✠ Voorts heeft Nabugodonosor die alder edelste kinderen der Joden wtghecoren eñ die maechschap waren des coninc Sedecie/die sonderlinghe warē van iongher ieucht/eñ schoōhept des lichaems/ stellende haer meesters diese besorghen souden/doende die sommighe ooc ontmannen/ghelijck hy oock ghewoonlijck was te doen den schoonen ionghers vanden anderen volcken die hy verwonnen hadde / eñ hy gaf haer teten van zynder tafelen/doende die leeren in die Chaldeeusschе leeringhe eñ consten/ daer sy seer in gheoordert zyn. Onder dese iongers waser viere van Sedecias ghestachte seer schoon van lichaem/eñ van sonderlinghe wtnemendē verstande/welcker namē warē Daniel/Ananias/ Misael/ Azarias. Dese heeft die Coninc vā Babyloniē haer namen verandert. Eñ Danielem dede hy noemen Balthasar/Ananiam/Sydrac/ Misaelē/ Misach/ eñ Azariam/Abdenago/ die welcke hy om haer wtnemende goede natuere/eñ groote gheleerthey t seer lief hadde. Maer doen Danieli met zynen neuen goet dochte scherper te leuen / eñ te abstineren van des coninc spysen/eñ van alle ghedierte niet te etē/ so zyn sy ghegaen tot Alcanen den gesneden camerlinck/die ouer henlieden regiment hadde / biddende hem dat hy die spysen selue wilde ghebruycken die haer vanden coninck ghesonden werden / ende dat hy henlieden teten gaue alleen eerten eñ boonē / eñ daden/oft yet anders dat gheen leuen ontsanghē en hadde/wat hy wilde/ want sy die spysen lieuer hadden dan alle dandere. Maer hy seyde dat hy henlieden hier in gheerne believen soude/maer hy sorchde dat die coninck dit beuinden mochte als haer lichamen magher waren gheworden/eñ haer ghedaente verandert/wāt het soude pmmer moeten wesen dat haer ghedaente eñ verwe die spyse volghen soude/ dwelck oock te meer schynen soude by ghelycken van dandere die leckerlycker genoedt soudē wesen/ eñ aldus mocht hy in perijckel van zynen liue comē om haerlieder wille. Maer midts dat sy Alcanem daer niet seer onwillich toe en vonden/ hebben si hē daer toe brocht dat hy haer soude proeuen thien daghen lanck. Eñ by also haer lichamen daer door niet en veranderden dat sy dan mochten by dien selue cost blyuen/die beuonden ware henlieden niet schadelijc te wesen. Maer waert dat sy daer af eenighē hinder cregen/ eñ niet soo schoon en waren als dandere/dat hy haer dan soude brenghen tot haren eersten cost. Maer doen men sach dat sy van dier spysen niet allen niet ghehindert/maer veel vetter ende meerder werden dan dandere / ende dat die by haer niet te ghelycken en waren die van des coninc spyse genoet waren/maer dat scheen dat Daniel eñ zyn ghesellen een wellustich leuen leyden/so heeft Alcanes van dien tydt voortaen vryluck die deelen die haer van des coninc tafel ghesonden werden voor hem selue ghehouden/ gheuende haer sulcke spyse als wy voorseyt hebben. Dese dan cryghende puer sinnekens om alle leeringhe te begripen / ende oock

Cap. xij. Daniel. 1

veel

veel sterckerlichamen tot arbeyden / midts dat sy niet gehindert oft verladen en werden van veelderhande spijsen/eñ sy ooc om dier ghelijcke wellustichēden niet onlustich en werdē/ eñ slap van lichamē/ hebben lichtelijck alle leeringhe begrepen/so wel die HebreeusschealsChaldeeusschen: maer Daniel was bysonder ghelcert in sulcke consten. Ock gaf hy hē om die beteeckenisse der droomen te leeren verstaē. Daer toe was hy ooc ghewoon goddelijcke visioenen te sien. Maer na tweede iaer dat Egipten verdoruen was / als Nabugodonosor een wonderlijck visioen ghesien hadde/welckx ghelchiedenisse Godt hem ooc verthoont hadde in zijnen droom/ dwelck hy al terstont vergheten hadde/als hy wt zijn bedde opghestaen was/heeft hy tot hem geroepē die Chaldeen eñ die wijse/eñ waersegghers / segghende dat hy eenen droom ghesien hadde / eñ aenghesien dat hy vergheten hadde hoedanich dien was/ soo wilde hy dat sy hem souden te kennen gheuen den droom/ eñ die beduydenisse. Maer doen sy antwoordē dat dit bouen menschelijcke macht was/maer waert sake dat hy henlieden het visioen vanden droom seyde / soo beloefden sy hem die beduydenisse daer af. Maer hy dreychde haer te dooden/ten ware dat sy hem den droom ooc seyden : eñ doen sy seyden dat sy dit niet en conden ghedoen/so ghebiet hy datmēse alle dooden soude. Daniel dan hoorende hoe die coninck alle die wijse hadde ghebooden te dooden/eñ dat hy met zijnen neuen onder dese ooc int perijckel was/is ghegaen tot Arioch / die prouoost was van des coninckx lijfknechten / vraghende hem die sake waerom die coninck sulck vonnisse gegeuen hadde ouer alle die wijse/waersegghers/eñ Chaldeen/ om die te dooden. Eñ verstaen hebbende dat die coninc zijnen droom vergheten hadde/eñ dat hy haer geboden hadde dien droom hem te segghen / ende sy dat niet en hadden connen ghedoen/ eñ hoe die coninck also vergramt was geworden/so heeft hy vereregē dat die prouoost den wysen vanden coninck soude vercryghen wtstel van eenen nacht / want hy hope hadde dat Godt hem in dien nacht soude laten verbidden/ende den droom te kennen gheuen. Als dan dese Daniels begheerte door Arioch/den coninc gebootschapt was/ soo gheboot hy datmen der wyser mannen doot wt stellen soude so langhe tot dat hy die waerheyt van deser beloften beuinden mochte. Dese ionghe dan met zijnen ghesellen in zijn slaepcamer gaēde/heeft God ootmoedelijc allen dē nacht ghebeden dat hy hem dit dinck wilde openbaren/eñ also die wijse(waer mede hy ooc in perijckel was) wt des coninckx gramschap verlossen/ openbarende hē het visioen dat die coninck den voorleden nacht gesien hadde / dwelck hy hem wter memorien hadde laten gaen. God dan bermhertichept hebbende metten ghenen die in perijckel haers leuens warē/ heeft Daniel so wel den droom als zijn beduydenisse ghe-openbaert/dat die coninck dien doot hem soude verstaen. Daniel blijde zijnde van dese reuelacie/ is opghestaen/gheuende zijnen broeders die te kennē/die nu mit hoepten van haer leuen/eñ allē op die doot dochten. Dus vermaende hy haer goeden moet te hebben/eñ beter hope van haer leuen. Als hy dan met desen God ghedanckt hadde dat hy haerd ionghepт ontfermt hadde / zijn sy tot Arioch ghegaen int beghintsel vanden dage/biddende dat hy henlieden wilde totten coninck leyden/sy souden hem dē droō te kennen gheuen / den welcken hy den voorleden nacht ghesien hadde. Als Daniel dan totten coninck ghecomen was/so heeft hy ten eersten gebeden dat hy sulck ghevoelen van hem niet hebben en wilde/ als oft hy wijser ware dā die Chaldeen eñ waersegghers / midts dat hy den droom segghen soude die niemant van henlieden en conde gheuinden / want dit en soude niet ghelchieden door zijn eyghen gheleerthept/oft om dat hy meerder van verstande was bouē dander. Maer God (seyde hy) heeft bermhertichept ghehadt met ons/die in perijckel ons leuens waren/ende als ick voor mijn eñ mijns volcx leuen badt/so heeft hy mp dien droom eñ zijn bediedenisse gheopenbaert. Want die droeffenisse en heeft mp niet so seer becommert/dat wp van v waren gheoordeelt des leuens onweerdich/als dat ick besorcht was voor v eere/doen ghy so veel goede eerlijcke mannē deedt dooden/eñ dat teghen recht / want het ghene dat ghy gheboot/door gheen menschelijcke wijsheyt begrypelijck en was/aengesien dat Godt alleen doē mocht dat ghy begheerde. Hierom als ghy hier af besorcht waert/denckende wie na v soude die heerlijcheyt besitten/so heeft v God in uwen droom willen thoonen alle die regneren sullen na v / eñ sandt v sulcken droom in. Wt docht dat ghy saecht eē groot staende beelt/welck hooft was gulden/ zijn schouderen eñ armen silueren/den buyck eñ dgpen van metael/die beenen eñ voeten van yser. Daer nae hebdp ghesien datter eenen steen af ghebroken werde van eenē berch/eñ viel op dat staende beelt/het welc dat nederwerp/eñ heel in stucken brack/ also datter gheen deel van dien heel en bleef / maer tgout ende silver/metael/eñ het yser / werden gebrisele tot pulver dat clepnder was dan meel. Eñ dit pulver werde door eenen opstaenden windt also herwaerts eñ derwaerts wech gheblasen in seer verscheyden landen. Eñ dien steen werde so groot/ dat hy alle dlant (datmen vont)met zijn grootte verdruete. Dits ymmer den droom die ghy ghesien hebt / den welcken men aldus moet beduyden. Dat gulden hooft beteeckent v / eñ dander coninghen van Babylonien voor v. Maer die twee handen eñ schouderē beteekenen dat v lieder heerlijckhept van twee coningen sal verdoruen werden. Eñ deser heerlijcheyt sal een andere vanden westen comende te niet doen / gheeleedt met coperen oft metalen wapenen. Maer die macht van desen sal ooc bestredē werden die gelijc sal zijn den yser/wien om des yers natuere niemant en sal connen wederstaen / midts dat het yser stercker ende harder is dan gout/siluer/ ende coper. Voorts heeft Daniel ooch die bediedenisse vanden steen ghesept. Maer mp en beliefde dit niet te vertellen/wiens propoost is te screyuen voorleden dinghen eñ niet toecomende dinghen. Maer isser pemant die seer begheerich is na die waerheyt / eñ die dit wilt ondersoecken / eñ toecomende ghelchiedenissen begheert te weten / die doe zijn neerstichept dat hy Daniels boec mach heel ouerlesen/ die onder die heylighe schriften ghehouden wert. Als Nabugodonosor dese dinghen dan ghehoort hadde / ende hy zijnen droom bekende/ soo heeft hy hem seer verwondert van Daniels verstant / eñ vallende neder op zijn aensicht/heeft hy hem aenbeden / als oft hy Godt hadde gheweest/ghewerdighende hem den ionghelinck goddelijcke eere aen te doen. Ende daer mede noch niet te vreden zijnde / heeft hy hem zijns Godts naem gegeuen / willende dat hy ouerste regeerder zijn soude vā alle zijn heerlijckhept. Eñ met hē ooc zijn neuen/die welcke daerom bemydt werden/eñ in perijckel quamen/den coninck verstoorende om sulcke sake. Die coninck heeft een gulde staēde beelt doē maken/ tselfde cubitus hooge/eñ ses cubitus

Daniel. 2.

Die bebeyt dy de boetē wa ren eens deels yseren eens deels gebacken steen. Daniel. 2.

bitus dicke / dwelck hy gheskelt heeft int'groot velt van Babylonien. Eñ om dit te heylighen heeft hy doen vergaderen alle princen uit zijn heerlyckheyt/ haer beuelende dat sy lieden wanneer sy hoordē een teecken geuen door een trompet/terstont soudē vallen op haer aensicht/eñ aenbidden dat staende beelt eñ so wie dat niet en dede / dien heeft hy voor eē pene gheskelt datmen hem soude werpen inden brant van eenen vierighen ouen. Als sy dan alle gheboort hebbende het teecken vant trompet/dit beelt aenbaden/so seyden Daniels neuen dat sy dit niet doen en souden/want sy haers lants wetten niet en wilden ouertreden. Eñ terstont werden sy ouerghedragen eñ int vier gheworpen/maer door Gods voorsienicheyt werden sy onghescheut behouden/eñ teghē dat sy alle meynden ontquamē si het perickel des doots. Want het vier en raecte henlieden niet / maer recht oft gheuoelt hadde dat sy onrechtueerdelijc int vier hadden geworpen geweest/heuet haer ghespaert/eñ ten thoonde zijn macht niet ouer die iongheliughē/ midts dat God ooc maecte dat haer lichamen vanō vlammen niet en mochten verwonnē werden/welcke sake henlieden noch grooter ghemaeckt heeft by den coninc/midts dat hy bemerckte dat sy deughdelijck ende van Gode bemindt waren / waer door ist gheschiedt dat sy altijt by hem in grooter eeren gheHouden zijn geweest.

Danie. 4. ✶ Maer niet langhe daer na heeft die coninc slapende noch eenen anderen droom gesien/dat hy berooft soude werden van zijn rijck/ende leuen onder die beesten/eñ dat hy na dat hy aldus seuen iarē geleeft soude hebben/wederom soude gheskelt werden in zijn eerste heerlyckheyt. Als hy dit ghesien heeft/so heeft hy zijn wijse wederom vergadert/eñ haer gheuraecht wat dien droom beteeckende/ maer niemāt en conde tverstant van dien gheuinden/of den Coninck te kennen gegeuen dan alleen Daniel/ die geraden heeft wat dien droom beteekende. Eñ sulckx als hy te voren gheseyt heeft/ so is dien ooc geschiet. Want doen hy in die woestijne den voorseyden tijt geleeft hadde/ midts datter niemant binnen die geheel seuen iaren en dorste het rijck tot hem nemen/ eñ als God verbedē was/is hy wederom in zijn rijc gestelt gheweest. Maer niemant en mach my daer af misprysen/dat ick dese dingen screyue alsoo ick die in die oude boecken vinde. Want alsulckē berispers oft opsprakers heb ick geantwoort int beghinsel vā deser hystorien/openbaerlijc beliydende dat ick alleēn een ouersettere der Hebreeusscher boecken in Griecxsche tale / eñ ick heb beloeft ter goeder trouwen te vertellen sulcke dinghen die daer in geschreuen zijn/niet vanden mijnen daer toe doende/ noch ock pet af doende. Maer doen Nabugodonosor geregneert hadde dryenveertich iaren/ heeft hy zijn leuen volepndt/een seer cloeck man van verstande/ eñ veel gheluckigher dan die voorgaende coningen. Van desen Coninck maeckt ock mencie Berosus/ inden derden boeck vander Chaldeeusscher geschiedenissen/met dese woorden.

Dit en heeft hy ten nauwsten niet gehoudē/ want hy vele achter laet.

Cap. xiij. ✶ Maer die vader Nabugodonosor gehoort hebbende dat die president den welcken hy gestelt hadde ouer Egipten/eñ Caue/Syrie / eñ Phenicen / hē afgeualle was/eñ hy niet meer den arbeyt lijdē en mocht/so heeft hy den ionghen Nabugodonosor een deel van zijnen heyren ghegheuen/ghebiedende hem teghen dien president ter oorlogen te trecken. Ende als hy teghen desen afvalligen hantuast gheskredē hadde/so heeft hy hem verwonnē/eñ die lantschappen wederom tot zyn heerlyckheyt ghetrocken. Binnen desen tijde is die vader Nabugodonosor door eē sieckte gheskoruen/doen hy eenentwintich iaren geregneert hadde. Maer zijn sone Nabugodonosor corts daer na verstaende dat zijn vader door was/eñ hy die saken van Egiptē ende der ander lantschappen beschickt hadde/heeft hy zijnen vrienden dē last ghegheuen om die gheuangē Joden Syriers/ Phenicers/ende Egyptenaers/ouer te voeren in Babylonien/met zijnen heyre/eñ zijn bagagien. Ende hy is met luttel volcx door die woestijne haestelijck na Babylonien gereyst. Ende als hy het regiment des rijcx ontfanghen hadde/dwelck tot dien tijde by die Chaldeeusscher gheweest hadde/ende vanden eerstē der Chaldeen bewaert was tot zijn coemste / soo is hy heer geworden vā alle zijns vaders heerlyckheyt. Ende ten eersten heeft hy die gheuanghenen die hy versch ghebracht hadde beschickt tot bequame stedē van Babylonien. Daer na heeft hy metten rooven die hy in doorloghe ghecreghen hadde Bels tempel / ende sommighe ander plaetsen heerlyck verciert/hy vermeerderde eñ vernieuwde oock die oude vesten vander stadt/behepmende ooc den loop van den vloet/also dat die vpanden dien niet en souden moghen beschaden tot der stadt schaden. Ooc heeft hy dry omganghen van vesten ghemaect binnē die stadt/eñ so vele ooc van buyten / al van ghebacken steenen. Eñ als hy die stadt met heerlycke wercken gesterct hadde/eñ die poorten verciert in manieren van tempels/soo heeft hy noch een coninclyck huys gemaect/vast aen zijns vaders hof. Vā welcke timmeragien eñ ander heerlyckheden ware by auontueren verloren veel te segghen/maer een dinck en can ick niet swyghen/te weten/dat soo groote heerlycke timmeragie binnen vyfthien daghen volmaeckt is gheweest. In dese coninclycke wooninghe heeft hy groote steenen wercken op boghen gheskelt/die schenen berghen te zyne/bouen beplant met verschepdē boomen / eñ aldus heeft hy die hanghende houens ghemaect daermen in voortydē veel af plach te seggen/om dat zijn hus vrouwe in Meden gheboren/ begheerde daer eenderhande ghelyckenisse haers lants. Van dese houen maeckt ock mencie Megasthenes inden vierden boeck van die gheschiedenissen van Indien/daer hy wilt thoonen dat dese Coninck in groothept van keytē Herculem verre te bouen ghegaen heeft. Want hy onder zijn bedwanck hadde ghebracht deerste stadt van Aphricken / ende een goet deel van Spaengiē. Desghelyck maect ooc mencie van desen coninck Diocles inden tweeden boeck van der Perssen gheschiedenissen. Eñ Philostratus so wel in die hystorie der Phenicers als der Indianen seggende dat dese coninck derthien iarē lanck die stadt Tyrien bestreden heeft / doen in die stadt coninc was Jethobal. Dit zijn die dinghen die ick van desen coninc by die hystorieschrijuers vinde.

✶ Van Nabugodosors nacomers. Ende hoe Cyrus haer heerlyckheyt tot die Perssen bracht/ende hoe dat doen metten Joden te Babyloniē ginc. Ca. xij.

MAer na Nabugodonosors doodt / soo ontginck het rijck Abilmarodach zijn sone / die welcke heeft terstont den coninck van Jerusalem Jeconiā uyten banden verlost/houdēde hem onder zijn nauste vrienden/beghiftende hem met veel giften/houdende hem in Babylonien by den hoofmeester van zijn coninclyck huys. Want zijn vader en hadde Jechonie gheen trouwe ghehouden / die hemselue met zijnen hus vrouwē eñ kinderen/eñ zijn gheheel geslachte van selfs opghegeuen hadde / alleen ter liefden van zijnder stadt / die hy niet en begheerde met

ghe-

ghewelt ghewonnen ende verdouen te werden soo wp te voren ghesepdt hebben. Maer als Abilmarodach ghestouen was/na dat hp achthien iaren ghe-regneert hadde/soo quam in zijn stede Nigliser zijn sone. Eñ als die ghegregneert hadde veertich iaren/ heeft hp zijn leuen oock metter doot verandert. Eñ voorts dan door twerualch van die erffenisse/is het rijck ghecomen tot zijn sone Labosordach/hp den welcken alst rijck maer neghen maenden gheweest hadde/na zijn doot quamt rijc tot Balthasar/die hp den Babploniters ghenoemt wert Neboandel. Te-ghen desen hebben oorloghe ghevoert. Cyrus die co-ninck van Perssen eñ Darius vã Meden. Eñ doen hp vã dese bestreden werde binnen Babylonien/so geschiede hẽ een wonderlijck eñ vreemt visioen. Hp sadt ten auõmael in een wyde sale/met groote pon-pertje vã silueren vaten diemẽ plach tot des coninck tafel te beligen/eñ hp hẽ saten ooc zijn hpslaperssen/ eñ die principaelste van zijn heeren. Daer nae doent hẽ also luste heeft hp wt zijnẽ tempel doẽ halẽ Gods vaten die Nabugodonosor te Jerusalẽ gerooft hadde/eñ nochtans niet en wilde tot zijn gebruyck houden/maer hadde die ghestelt in zijns Godts tempel.

Maer Balthasar nu verwermt zijnde vã drincken heeft daer wt doren drinckẽ/ooc smadelijcke woor-den sprekende tegen Godt. Eñ siet/hp sach daer een hant wt den muer stekende/ eñ schreef daer op som-mige sillabẽ. Van welck visioen hp veruaert zijnde/ heeft tot hem gheroepen die wijse eñ Chaldeeusschе meesters/eñ alle die sooten vã menschen dat hp den grouen lieden hem beroemt/te weten/ alle bedied-enisse vã voorteeckenẽ/eñ droomen/begheerende dat si hem wilden wt leggen oft bedieden dat daer ghe-schreuen stont. Maer als die wijse sepdẽ dat si wer-stant daer af niet vinden en conden/so werde die co-ninc om dees dincx nieuwichept bedroeft eñ beanxt/ eñ hp dede wt roepẽ ouer alle zijn heerlijchept/ dat so wie den sin vã desen geschrifte conde bediedẽ/diẽ soude hp gheuẽ eenen gulden halsbant/eñ hp soude mogen purpure cleederẽ dragen/als die Chaldeeus-sche coninghen draghen/ eñ daer toe soude hp dien gheuẽ het derden deel vã zijnen ryche. Na desen wt-roep quamẽ daer noch veel meer wijse/die te strijde dees geschrifts sin ondersochtẽ/maer sp en voorder-den niet. Maer des coninx grootmoeder siende dat hp hier om seer droeue was/ heeft hẽ begõst te troo-sten/segghende datter een gheuanghen Jode was/ daer ghebracht doen Nabugodonosor Jerusalem verdorf/die een seer wijs man was/ die conde donc-ker saken die Gode alleen bekent waren ondersoec-ken/die welcke Nabugodonosor ooc hadde dinghen bediet also die waren/ doen dat te dien tyde niemãt anders ghedoen en conde. Ende sp badt hem dat hp dien dede halen/van hem vraghende wat dese let-teren beteeckenden/op dat der ander wijse onweten-hept mocht beuonden werden/eñ dit voorteecken al waert oock droeuich/mocht verstaen werden. Als Balthasar dese dinghen gehoort heeft/dede hp Da-nielem halen. Eñ doen hp hem te voren gesept had-de hoe hp verstaen hadde van zijn wijshept/ eñ van den gheest Godts die hp hadde/eñ dat hp alleen be-quaem was te bedieden tghene dat dander wijse niet begrijpen en condẽ/ so badt hp hem dat hp wil-de verclarẽ wat dat geschrift beteeckẽde/ belouende hem voor zijns arbeyts loon/dat hp soude purpuren cleederen draghen/eñ eenen gulden halsbant/ ende hebben het derden deel van zijnen ryche/op dat zijn wijshept verciert met sulcke eerlijchedẽ mocht ver-maert werdẽ bp alle liedẽ/ die onderuraghende ver-staen souden die sake vã dese eeren. Maer Daniel heeft die giften gewerpghert te ontfangen/want die wijshept die vã God verleent is/en mach door gheẽ giften verarghert werden/maer sp is om niet bereet te helpẽ die ghene die haers behoeuen. Dus heeft hp gesept dat dese schrifture hẽ voor beteeckende zijns leuẽs eynde/ om dat hp ooc door zijns oueroudẽ va-ders allendichept daer hp in ghecomen was om dat hp Godt versmaedde niet gheleert en was die god-vruchtichept te houdẽ/ eñ niet op te stellen dat bouẽ des menschẽ natuere is. Wãt Nabugodonosor was om zijn ongoddelijchept gedoẽt te leuen als een wil-de beeste/die welcke natmaels nae veel biddens door Gods bermhertichept wederõ ghestelt is geweest in der menschẽ cõuersatie/eñ in zijn eerste heerlijchept. Eñ daer nae heeft hp alle zijn leuen lanck bekent eñ gheloeft Gods macht eñ voorsienichept dt. Maer hp vergetẽ hebbende dit exempel syns hups/ hadde on-goddelijcke woorden wtgeroepen tegen God/ ende hadde wt die heyligbe vaten gedroncken met zijnen hoeren. Dus Godt hier om vergramt zijnde/gaf hẽ door dese letteren te kennen hoedanigen eynde zijns leuens hp hebben soude. Want aldus was elck bp-sonder te bedieden/ Mane dats een ghetal/welc be-teeckent dat het ghetal der daghen van uwen leuen eñ ryche nv ghetelt was/eñ datter eenen seer corten tijt noch resteerde/ Tethel dats een ghewicht/welc beteeckent dat den tijt uws ryckx van Gode ghewe-ghen is/ende dat dien nv ten eynde ghinck/Phares dwelc is eenen breuck/beteekent dat God v ryck sal breken/eñ deylen zijn deelen tusschen die Medẽ eñ Perssen. Als die Coninck dese bediedinghe verstaẽ hadde/so werde hp bouẽ maten seer bedroeft/ noch-tans en heeft hp Danieli zijn miltheydt niet ontroe-ken/hoe wel hp een voorbode was van quaẽ auon-tueren/maer heeft hem die ghiften ghegheuẽ die hp hem beloeft hadde/ denckende dat zijnder fortunen schult was dat hp gheen goede dinghen ghehoort en hadde/niet des propheets schult/ want hp hadde pmmers ghedaen als een goet man behoort te doe-ne/ diet so bediet hadde alst gheschieden soude/ hoe wel dat daer een droevighe auontuere nae volchde. Niet langhe daer nae is Balthasar eñ die stadt ghe-comen in die macht van Cyro der Perssen coninck/ want onder Balthasar werde die Stadt ghewon-nen. Dese Darius doen hp der Babaloniters heer-lijchedt te niet brachte gheholpen wesende vã Cy-ro zijnen neue/ was in zijn tweeentseftich iaer/ die welcke was Astiagis sone/ die hp den Griecken an-ders ghenaemt wert. Dese heeft den propheet Da-niel met hem genomen/ ende in Meden ghevoert/ eñ hiel hem in seer grooter eeren/ want hp was een van dp opperste heeren des coninx/ende hp hadde onder hem noch dpe hondert ende tseftich ander smael heeren/ want soo veel isser van Dario eerst-mael in gheskelt.

Als Daniel dan so weert ende gheeert was bp den Coninck/want hp hem gheerne als eenen god-delijcken propheet volchde in alderhande sakẽ daer hp raet vã hem af draechde/so en conde hp nochtãs der andẽ nijdichept niet ontulieden/ghelijc dat plach te zijne tusschẽ die ghene die niet wel lijdẽ en moghẽ datter pemãt vanden coninck bouen haer verheuen wert. Als dan syn benijders een oorsake sochten om hem te beschuldighen/soo en gaf hp henlieden nopt gheen oorsake/want aenghesien dat hp gheen ghelt en achte/eñ alle ghiften versmaedde/ latende hem duncken dattet schande ware voor eenighe weldaet eenighen danck oft loon wederom te ontfanghen/ Cap. xiiij. Daniel. 6.

soo

so en vonden sy gheen oorsake vindē hem te beschuldigen/nochtans en hielen sy niet op / soeckende hoe sy hem mochten wt zynder eeren worpen/ eñ vā cāt helpen. Als sy dan gemerct haddē dat Daniel God drymael saechs oetmoedelyck badt / soo hebben sy een oorsake verdacht waer mede sy hem soudē moghen verderuen. Dus zyn sy tot Darium ghegaen/ segghende hem hoe dat zynen voorstē eñ princen beliefft hadde te ordineren / datmen den volcke soude dertich dagen lanck rust gheuen/binnen welcke dagen sy noch van hem/noch vā gheenen mensch / oft Gode/niet en souden mogen bidden oft begherē eenige sake. Eñ by also daer yemant teghen dese gemeyn ordinancie dede/datmē dien werpē soude inder leeuwen cupl. Die coninck niet beuroedēde haer archept / dat sy door dit verliert stuck Danielen beghecrden te verderuen/seyde dat hem dese ordinācie wel behaechde/ belouende die vast te maken. Dus heeft hy een mandament int openbaer gestelt/waer door der voisten ordinancie openlyc verclaert werde. Eñ doen alle menschen dat wt vreesen arbeydē te houden/soo was daer al om groote stilte. Maer Daniel en achte hier niet op / maer na zyn gewoonlycke maniere staende int aenschyn van haer allen/ heeft hy zynen God aengebeden eñ gebeden. Doen hebben die voisten oorsake gecreghen die sy langhe gesocht hadden/eñ zyn terstont aen den coninck gegaen Danielem beschuldigende dat hy versmadende het gebot/alleen heeft doren die goden biddē/eñ dat niet wt deuocien / maer om dat hy wel wist dat hy van zyn wederpartyder gade geslaghen werde. Eñ doen sy wel meyndē dat die coninc Daniel (hoe wel dat hy zyn gebot versmaet hadde) om die groote liefde die hy tot hē droech/lichtelyc soude dit vergeuen/werdē sy te meer verwect tot nijdichept/heel onbooghelyckcr ter genaden / eñ hebben begheert vanden coninc dat Daniel na die vercondichde wet soude inder leeuwen cupl geworpen werden. Darius hopende dat hy door Gods hulpe van die beesten soude verlost werden/heeft Danielen vermaent dat hy die teghenwoordich ongheual goets moets verdragen wilde. Eñ doen hy daer in gheworpen was/ eñ hy den steen die op den mupl vandē cupl lach als een doze/beseghelt hadde/is hy wederom nae huys ghegaen. Ende hy heeft dien heelen nacht sonder slaepe eñ spyse ouerbracht/besorcht zynde voor zyns vrients leuen. Maer des morghens vroech die Coninck opstaende is totten cupl gegaen/eñ als hy den seghel onghelschent gheuonden hadde / daer hy den steen mede beseghelt hadde / heeft hy door die open venster Danielem geroepen/vraghende oft hy noch leefde. Op welcke stemme als Daniel gheantwoort hadde dat hy noch leuende ende onghelschent was/ heeft hem die Coninck doen wten cupl der beesten trecken. Maer zyn vpanden siende dat hem niet quaets gheschiet en was/en hebben dat niet willen Gods voorsienichept toe schryuen / maer sy seyden dat die leeuwen al sadt warē / dorrende dat oock by dē coninc voorwaer seggen. Maer hy gestoort zynde op haer archept/heeft den leeuwen veel vleeschs doen voor werpen/eñ als sy nu al sadt waren / dedē hy Daniels vpanden inden cupl werpen/om datmē sīē soude oft sy om haer versaethept die niet en souden aentastē. Maer doen werdet heel claer dat die propheet door Gods hulpe behouden was / wāt die leeuwen en spaerdē niemandē vā dien/maer als oft sy heel hongerich hadden geweest / eñ gheen spyse gehadt en hadden / hebben sī die sondē verreck heel verschoort. Maer deser beesten ralernpe werde te meerder/niet van des honghers quellinghe daer sy af verlost warē / maer door die archept der menschē die haer voorgeworpen werden / midts dat God also wilde dat die onverstandighe dieren die archeydt niet en souden onghestraft laten. Als dan des propheets vpanden in deser manieren ghedoot waren/ so sandt die coninc Darius bodē ouer alle zyn heerlychept/die Daniels God soudē vercondighen/seggende voorwaer dat dese alleen warachtich ende almachtich God was. Eñ den propheet hiel hy voort aen noch in meerō eeren dā hy te voren gedaē hadde/geuende hem deerste stede onō zyn vriendē. Als Daniel dan van allen menschen gehoudē werde vā Gode bemint / eñ hy om dese opinie seer vermaert was/so heeft hy bp Ecbatana in Meden eenē toore getimmert/een ouerschoon werck/eñ sonderlinghe weerdich om verwonderen/die tot op den dach van hedē noch duert/eñ schynt den ghenen diet sien seer nieu werck te sine / recht oft op den seluen dach allement siet/eerst gemaect ware/sulcke ghedaente van nieuwichept/eñ soo ganssche schoonhept heeft dien toore/eñ daer aen en is niet binnen so langen tyt geschent/tegen die maniere van anō timmeragiē / die ooc gelyc menschen door die oudthept schade lyden/ eñ niet alleen haer sterchept maer ooch haer schoonhept verliesen. Eñ die maniere duert noch tot desen tyt toe dat der Medē eñ Perssen/ eñ der Parthers coningen in dien toore gegrauen werden/ eñ die bewaringhe van dien wert heden betrout eenē Joetschen priester. Maer dat meest in desen man te verwonderen is/en sal ic niet swyggen:want alle wtnemende gheluckichept is hem geschiet/als eenen sonderlingen wtnemenden propheet/ die in zynen leuē gemint was van den coninck/eñ vanden volcke/eñ die na zyn doot een eewighe gedenckenisse heeft gecregen/want zyn boecken die hy geschreuen achter gelaten heeft werdē nu ooc by ons liedē gelesen/ die ons seker geloof maken dat Godt met hē gesproken heeft/want hy en heeft niet alleen toecomende dingen gesept gelyck die ander propherē/maer hy heeft ooch den tyt ghesept wanneer die dinghen geschieden souden. Eñ als die ander propherē te voren seyden seker toecomende plaghen oft allendicheden/eñ sy daer om grooten ondanck behaclden van die Coninghen eñ ghemeynen lieden/soo was dese eē propheet van goede dinghen/also dat hy om zyn goede geluckighe prophecien die gracie van alle menschen creech / ende om die sekerhept der gheschiedenissen/ creech hy ooch groot gheloue by alle menschen. Eñ daer is in zyn schriften een dinck / waer wt men aldermeest mach die sekerhept van zyn propheciē bemerckē. Want hy seyde dat hy by Susa welc is die hooftstadt van Perssen / eens met zynen ghesellen bupten opt velt ghinck/eñ doen daer haestelyck een aertbeuinghe op stont / eñ zyn vrienden van vreese wech liepen/so werde hy daer alleen ghelaten/eñ hy viel ooch van vreesen op zyn aensicht/ende handen. Eñ daer quam een die hem op wecte/ende gheboot dat hy op stonde/eñ saghe tghene dat na veel tyden gheschieden soude zynen borgheren. Als hy dan op stont/soo werde hem gethoont eenen grooten ram/ hebbende veel hoornen die wt hem ghewassen waren/ende onder dese was den laetsten hooghcr dan dandere. Als hy nu zyn oogen ghekeert hadde west waerts / soo sach hy eenen bock vlieghende door die locht/eñ bestootēde desen ram/eñ als hy dien tweemael met zynen hoornen ghestooten hadde/so velde hy dien ter aerden/eñ vertradt hem met zynen voetē. Daer na sach hy dat wt des bocx voorhooft eenē

ouergrooten

Die bybel seyt dat sy niemāē en mochten bidden dā alleen den coninck. Daniel. 6.

Die bybel seyt dat hi ghinck in zyn huys/ eñ in zyn camer met openē vēsterē badt. Daniel. 6

Daniel. 8.

ouergrooten hoorn opstondt/eñ als dien ghebroken was/so quamē daer ander vier hoornen in die stede die ghekeert waren elc tegen een vanden vier winden. Eñ wt dese hoornen schrijft hy datter noch eenē clepnderen hoorn opstont/eñ als dien groot gewassen was / so seyde Godt die hem dit verthoonde dat die oorloghe voeren soude teghen zijn volck / eñ die stadt met ghewelt winnen/ende des tempels godtsdienſten verstooren / ende die sacrificien verbieden/tot duysent twee hondert/eñ sessentneghentich dagen toe. Dit is het visioen dwelck hy schrijft selue ghesien te hebben int velt van Susa/eñ dat God dit visioen hem aldus beduydt heeft. Den ram beteeckende der Meden eñ der Perssen rijck/eñ die hoornen/die coninghen die daer in wesen souden / eñ dē laetsten van desen werde beteeckent by den laetsten hoorn/want dese soude in glorie eñ rijckdommē d'alder heerlijckste wesen. Op den bock werde beteekēt datter een comen soude vander Griecken coningen/ die tegen den coninck van Perssen tweemael strijdende hem verwinnē soude/eñ zijn heel heerlijcheyt tot hem nemen. Maer by dien grootē hoorn die wt des boex voorhooft stack/werde beteeckent den eersten conine van desen / eñ by dat spruyten van den vier hoornen voor dien eenen/ende by die keeringhe van dien tot die vier hoecken der werelt/ werdē beteeckent die ghene die na hem in zijn rijck soudē comen/na des eersten coninex doot/eñ zyns rijex bedeylinghe. Dese en souden noch zijn sonen wesen/noch eenichsins sinē bloede oft maechschap aengaē/maer souden veel iaren regnerē op die bewoonde werelt. Eñ dat wt dese een coninc soude gheboren werden die oorloghe voeren soude tegen dat Joetsche volck/ eñ teghen haer wetten / eñ wech doen die ghemeyn maniere van leuen na dese wetten/eñ als hy den tēpel soude berooft hebben/ dat hy dan drij iaren lanc verbieden soude daer eenighe slachofferanden in te brenghen/welcke allendicheyt is onsen volcke gheschiet onder den Coninc Antiochus Epiphanes/ alsoo Daniel veel iaren te voren geschreuen hadde dat gheschiedē soude. Desgelijex heeft hy oock geschreuē vander stoutheyt heerlijckheyt/eñ hoe groote verderffenisse dat sy onsen volcke doen soudē. Dese dinghen hem van Gode ghethoont/heeft hy beschreuē/ eñ den nacomers achter ghelaten om te lesen/op dat sy siende dat die geschiedenissen niet anders en waren dan die propheeien / haer souden verwonderen van Daniel/eñ van die groote eere die hem God gedaen heeft. Eñ dat daer door oock soude wederlept werden die dolingē der Epicureen/ die Gods voorsienichept wt der menschen leuen stellen / eñ Gode niet en willen laten het regiment deser werelt/ ende en gheloouen niet dat dese geheel werelt onderhouden eñ ghergeert wert van dat salich eñ ontsterffelijck wesen Gods/maer segghen dat die werelt sonder regeerder oft bestierder door haers selfs ghedruysch ghedreuen wert. Maer waert sake dat die werelt geenen regeerder en hadde alsoo sy meynen/ so soude haer ghelchieden / als wy sien dat die schepen die sonder stiermannē verdroncken werden vāden vloeden/eñ tempeesten/eñ als die waghenē sonder waghen regeerders omghewoipen eñ gebroken werden/so soude die werelt oock verdouen werden door onmatich gedruysch. Daerom als ick Daniels prophecie aenmercke/so moet ick deser onwetenheyt straffen/die segghen dat Godt der menschen saken niet en beschict. Want hoe soudt moghen wesen dat die ghelchiedenissen accoordeerden met zijnen propheeien waert sake dat alle dinghen in die werelt sonder ordinancie geschieden. Maer ick heb dit beschreuen alsoo ickt bevonden hebbe. Maer wilt yemant lieuer contrarie opinien volghen. Dit laet ick hem doen na zijnen sinne.

✻ Hier eyndt den thienſten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

Hier beghint die tafel vanden elfsten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

HOe Cyrus die coninck van Perssen die Joden heeft laten gaen wt Babylonien / eñ wederom comen in haer eerste woonstede/gheuende haer gelt tot des tempels timmeringhe. Cap.j.

Hoe des coninex capitepnē eñ voisten die Joden verboden den tempel te timmeren. Cap.ij.

Hoe Cambyses den Joden gheheelijck verboodt den tempel op te maken. Cap.iij.

Hoe Darius Hystaspis sone / der Joden tempel wederom dede voorts op maken. Cap.iiij.

Van Xerxes Darius soons weldaden die hy den Joden ghedaen heeft. Cap.v.

Hoe ten tijde van Artaxerxis coninckrijck het geheel Joetsche volck by nae vergaen was / door bedroch van Aman. Cap.vi.

Hoe Nagoses (die capitepn was des songhen Artaxerxes hept) den Joden veel spyts ende schaden ghedaen heeft. Cap.vij.

Hoe groote weldaden dat die groote Alexander der Macedoniters coninck dē Joden gedaen heeft. Cap.viij.

✻ Hier eyndt die tafel des elfsten boexs vander Joden oude ghelchiedenissen.

Hier beghint den elfsten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✻ Hoe Cyrus die coninck van Perssen die Jodē heeft laten gaen wt Babylonien/eñ wederom comē in haer eerste woonsteden/gheuende haer ghelt tot des tempels timmeringhe. Cap.j.

Aer int eerste iaer van Cyrus Coninexije/welc was het seuentichste iaer van onser ouervoeringhe in Babylonien/heeft God ontfermt onser gheuangeniſſen/eñ die allendicheyt van den allendigen volcke. Eñ ghelijck hy haer door den Propheet Hieremiam voor der stadt bederffenisse te voren ghelept hadde/dat Godt henliedē na dat sy Nabugodonosor eñ zijnen nacomers tseuentich iaren souden ghedient hebben/ soude wederom stellen in haer landt/ ende dat sy den tempel wederom souden op timmeren/eñ wederkeeren tot haer voorledē weeldichept/alsoo heeft hy haer dit al ghedaen. Wāt doen hy Cyrus herte daer toe verwert hadde/ so dede hy dat hy ouer gheheel Asien schreef aldus. Dit sept die Coninck Cyrus. Aenghesien dat die alder grootste God my coninck ghemaeckt heeft vander werelt/so gheloue ick dat hy dese is den welckē het volck vā Israel dient. Want dese myne naem door die propheten te voren ghelept/ eñ dat ick zijnē tempel soude op timmeren te Jerusalem/ int landt van Judeen. Ende dit wist Cyrus wt het lesen van den boeck die Esaias propheeien inhoudt/ die CC. ende thien iaren voor sinen tijt ghelchreuen waren. Wāt dese seyde dat God hem dit secreet te kennen hadde gheghreuen/dat hy wilde dat Cyrus (den welcken hy coninc maken soude van veel groote nacien vā lieden) zijn volck soude wederom senden int Joetsche landt/ 1. Esd. 1. 2. Esd. 2.

lant/eñ sinẽ tempel wederom op rechten. Dit hadde Esaias te voren gheseyt. C. eñ. xl. iaren eer den tempel verdoruẽ werde. Dwelc als die coninck gheleen hadde/so verwonderde hy hem vã des propheets goddelycke kennisse/ eñ werde seer begheerich om te volbrengẽ tghene dat hy daer gheleen hadde. Eñ als hy dalder vermaerste vanden Joden gheroepẽ hadde tot hẽ in Babyloniẽ/seyde hy dat hy haer oorlof gaf te repsen in haer lant/eñ die stadt Jerusalẽ eñ Gods tempel wederõ op timmeren/wãt Godt selue soude haer helpen/eñ hy soude ooc schrijuen aen die vorstẽ eñ smaelheeren by Judeen gelegen/dat sy haer souden gheuẽ gout/eñ siluer tot des tempels maecsele/ eñ tot die slachofferandẽ eñ sacrificien. Als die princen der twee ghesslachten/te weten vã Juda eñ Beniamin/dit ghebot vanden coninck ontfangen hadden/tsamẽ metten Leuitẽ eñ priesters/zyn sy haestelijck na Jerusalẽ ghegaen. Maer vele vã henlieden hebben lieuer gehadt te Babylonien te blijuẽ / mits dat sy haer erffenisse niet gheerne en wildẽ laten. Als dese dã daer gecomen waren/ so hebbẽ haer alle des coninx vrienden gheholpen/eñ sy gauẽ tot des tempels maecsel/die sommige gout/die sommige siluer/ die ander menichte vã vee/eñ van peerden/eñ betalende haer beloftẽ daer sy in gehouden warẽ/offerden sy die ghewoonlycke slachofferanden/ recht oft sy die stadt wederõ van nieus ghesticht hadden/ eñ die ghewoonten vã haers lants oude manieren wederom aen namen. Want die vaten eñ gereetschappen die Nabugodonosor wylẽ uten tempel gerooft hadde/werdẽ doen vã Cyro uyt Babylonien wederom ghesonden. Die welcke warẽ ghe leuert Mithridati die des coninx tresorier was/om die te draghen tot Abassarem/om die by hem te houden tot dat dẽ tempel ghemaect ware/ den welckẽ beuolen werde dat hy (soo haest als den tempel volmaect ware) dese terstõt soude leuerẽ den priesterẽ eñ regeerders des volcx/om die wederõ inden tempel te stellen. Oock schreef Cyrus eenen brief tot die vorsten vã Syrien/ in deser manieren. Die coninck Cyrus Sysine ende Sarabalane weluaert. Den Joden die in mijn lant woonen/heb ic oorlof ghegeuen dat sy alle die wildẽ souden mogen wederõ trecken in haer eyghen lant/ eñ die stadt wederõ stichten/ eñ Gods tempel te Jerusalem op timmeren ter selver plaetsen daer dẽ te voren was. Eñ ic heb derwaerts gesondẽ mijnen tresorier Mithridatẽ/eñ Zorobabel der Joden prince/ dat si die fundamenten souden leggen/eñ eenẽ tempel daer op stichten/vã. lx. cubitus hooghe/ eñ ooc so breet/eñ dat sy maken souden drye ryen vã ghecssende steenen/eñ eenen vã houte/van sulcker materien als daer int lant wast. Desghelijer ooc eenen outaer daer sy Gode sacrificie op mogen doẽ/welcke costen ick al vanden mijnen wil gedaen hebben. Die vaten ooc die Nabugodonosor uyten tempel gerooft heeft/ sende ic door Mithridatem mijnen tresorier/eñ Zorobabel der Joden prince/dat sy die te Jerusalẽ draghen souden/eñ die in Gods tempel wederõ stellen/ welcker getal is dit. Guldẽ coelbackẽ. M. eñ. CCCC. silueren/gulden eemers. L. eñ. C CCC. silueren. L. Guldẽ drinckappẽ/eñ. CCCC. siluerẽ. Guldẽ drãcoffer schalen. xxx. eñ. CCC. silueren. Gulden schalen xxx. twee dupsent eñ. CCCC. silueren. Eñ daer sonder/noch dupsent and vaten. Ic verleene henlieden ooc die selue renten die haer voorouderen plegen te ontfangẽ om vee te coopẽ/eñ noch. CC. eñ vyf dupsent/eñ vyf hondert dragmen wyn eñ olye. Eñ dit wil ic datmẽ gheue vanden tributen vã Samarie. Eñ die priesters sollen dese slachofferanden offeren na Moyses wet te Jerusalẽ/eñ onse haer sacrificien sullen sy God bidden voor des coninx eñ zyns ghesslachts weluaert/dat der Perssen rijck mach onghescheẽt blijuẽ. Eñ so wie door ongehoorsaemheyt dese onse geboden breect/dese wil ic datmẽ aen een cruys sal hangẽ/eñ dat zyn goet tot onser tafelen sal comẽ. Dit was dinhout vanden brieue. Eñ tghetal vandẽ ghenen die wter ghevanghenisse vergadert waren te Jerusalẽ was. xlij. dupsent/eñ daer toe noch vierhondert/ende tweecntseuentich.

✱ Hoe des coninx capitepnẽ eñ vorsten die Joden verboden den tempel te timmeren. Cap. ij.

Als dese dan des tempels fundamenten ghelept hadden/ende heel becommert waren om dien te timmeren/so hebben die by gheleghen volcken / bysonder die Chutheen die Salmanassar die Coninck vã Assyrien wylen wt midden vã Perssen eñ Meden gebracht hadde/stellende die in Samarien daer hy die Israheliten wt gheuoert hadde / gheuende haer nieuwe wooninghen / die vorsten eñ den ghenen die dese timmeragie beuolen was gebeden / dat sy die Joden wilden beletten dat sy die stadt eñ den tempel niet en souden moghen timmeren. Dese dan met ghelde vanden Chutheen verargert zijnde/hebben haer haren dienst vercocht tot beletten ende ophouden vã desen wercke/ sonder Cyrus weten/midts dat hy met andere saken becommert was/die welcke doen corts in die oorloghe der Massageten ghestoruen is. In wiens heerlycheyt quam Cambyses zyn sone/den welcken doen wt Syrien eñ Phenicen/eñ wt der Ammoniten eñ Moabiten eñ Samariten lantschappen sulcken brief ghesonden werde. Heere v dienaers Rathimus die schrijuer der ghelchiedenissen/eñ Semelius die schrijuer/eñ die wethouderen van Phenicen eñ Syrien. O coninck ghy moet weten dat die Jodẽ die in Babylonien ouergeuoert werden/wederom zyn ghecomen in ons lant / eñ sy rechten weder op die stadt / die te rechte (om dat sy afvallich eñ rebel was) verdoruen is geweest/eñ die coopmeert/sy hermaken ooc die vesten/eñ den tempel timmeren sy op. Eñ by alsoomen henliedẽ aldus laet voortgaen/so weet dat sy gheen tributen meer en sullen betalen / noch doen dat haer sal beuolen werden/want sy sullen haer tegen die coninghẽ stellen/arbeydende meer om te gebiedẽ dã om te dienẽ. Die wyle dat dã des tempels timmeringe heel heet is/so dochte ons datter onser officien behoorde dese sake niet te verachten/maer v te vermanen/dat ghy moecht sien in die boecken der ghelchiedenissen van uwen voorvaderen/daer ghy vindẽ sult hoe die Joden der coninghen afvalders eñ vpanden gheweest hebben / eñ dat haer stadt om dit quaet verlaten eñ verdoruen is geweest. Daerom ist dat dese stadt wederom bewoont wert/eñ haer mueren rontsom volmaect/so sal v den wech besloten werdẽ om in Phenicen eñ Canam te Syrien te comen.

✱ Hoe Cambyses den Joden gheheelijck verboot den tempel op te maken. Cap. iij.

Als Cambyses dan desen brief ghelesen hadde/ midts dat hy ooc vã natueren arch was/werde hy swaerlijck ghestoort / eñ schreef wederom aldus. ✱ Die coninc Cambises Rathimo den schrijuer der geschiedenissen/eñ Gelsemo eñ Semelio dẽ scrijuer eñ den anderen inwooners vã Samarien eñ Phenicen/sept dit. Als ick dien brief ghelesen hadde den welcken ghy ghesonden hadt/heb ick doen ouersien die boecken der geschiedenissen vã mijnen voorouderen/eñ daer is bevonden dat dese stadt altyt der coninghen vpant geweest is / eñ dat die inwooders

van

van dier altijt oprocrich waren om oorloghen ende nieuwe werringhen op te stellen/eñ dat si machtige eñ weeldighe coninghen ghehadt hebben/die altijt met schattingen van tribupten Phenicen eñ Cauã Syrien ghequelt hebben. Daerom gebiede ic datmẽ den Joden niet en sal toelaten dese stadt wederom op te timmerẽ/op dat haer archept door dese oorsake niet en wasse/waer door sy tot nv verweert zijnde den coninghen wederspannich ghewreest hebben.

Als Esathmus eñ die scriuer Semelius met haren medeghesellen dese brieuen ghelesen hadden/zijn sy terstondt op haer peerden gheseten/haestende haer na Jerusalem/lepdende met haer een groote menichte van menschen/eñ si verboden den Joden die stadt eñ den tempel voorts te timmerẽ. Aldus werde dit werck geschorst negen iaren lanck/tottẽ tweeden iare des coninckrijcx van Darius den coninc vã Persen. Want doen Cambyses ses iarẽ geregneert hadde/ende daer en tusschẽ Egipten tonderbracht/is hy van dier heprwaert wederom comende te Damasco ghestorben.

Cap. iij. ✶ Daer na als die wijse oock ghedoot waren die na zijn doot het rijck een heel iaer ghehouden haddẽ soo hebben die seuen familien van Persen Darium Hystaspis sone met gemepnen keure ende consente coninck ghemaeckt.

✶ Hoe Darius Hystaspis sone der Joden tempel wederom dede voorts op maken. Cap. iiij.

DEse Darius doẽ hy noch in slechten staet was/ hadde Gode beloeft by alsoo hy het coninckrijck crijgen mocht/dat hy wederom nae Jerusalem senden soude indẽ tempel alle die heylige vaten die in Babylonien waren. Eñ by gheluck was doen vã Jerusalem tot hem gecomen Zorobabel die der Joden prince ghemaect was/want hy was des coninck oudt vrient/waetom dat hy oock met twee andere onder zijn lijfknechten ontfanghen was/ende vercreech die eere die hy begheert hadde. Darius dan int eerste iaer van zijn coninckrijck/heeft eenen grooten heerlijcken maeltijt ghegeuen/so wel zijnẽ hupsghenooten als den voirsten van Meden eñ Persen/ eñ die presidenten der prouincien/van Indien tot der Mohrianen landt/eñ die capitepnen van zijnen heyren tot hondert eñ xxvij. voirst endommẽ toe. Als sy dan geweerschapt hadden tot versae dthept toe/ eñ elck in zijn herberghe slapen ghegaen was/soo heeft den coninc den slaep(na een corte ruste) in zijn bedde verlaten/ alsoo dat hy niet wederom inslapen en conde. Dus begonste hy te coutẽ met zijn dry lijfknechten/belouende den ghenen die zijn vraghe die hy vragen soude alder warachtelijcste eñ wijsselijcste berechten soude/tot eenen loon purpur cleederen te mogen dragen/eñ wt goude nappen te drincken/ eñ dat hy in zijn slaepplaetse/eñ als hy riden soude/ soude mogen een gulden bedde beslghen/eñ gulden toomen/eñ dat hy eenẽ hoet van fijnen lijnwaet op zijn hooft/eñ een gulden ketene om zijnen hals soude dragen/eñ int sitten soude die plaetse hebbẽ naest den coninc/ eñ gherekent worden onder des coninck maechschap. Na dese beloften vraechde hy vanden eersten oft den wijn dalder crachtichste was. Vanden tweeden oft die coninghen die machtichste waren/eñ vanden derdẽ oft die vrouwen die machtichste waren/oft by auontueren die waerheyt meer dã alle dese. Eñ als hy dese vraghen hadde voortbracht om te onderscoecken soo sweech hy. Maer des morghens vroech heeft hy die wethouderen eñ voirsten/ eñ die presidenten tsamen geroepen/eñ sittende ter plaetsen daer hy plach te vonnissen eñ saken te beslichten/gheboot hy dat elck van desen lijfknechten voor alle die vergaderinghe soude antwoorden op die vraghe die hen te voren ghelept was/wat hem het warachtichste dochte. Doen heeft deerste van haer beydẽ aldus begost te prijsen des wijns macht/ segghende. Ghy alder vermaertste eñ edelste mannen/ick ghene sonder eenigen twijfel den wijn den meesten prijs van crachte/midts dat ick zijn cracht hier aen beuinde. Want ick bemercke dat hy verstant van alle die hem drincken verkeert/eñ hy verandert des coninck herte oock soo seere/dat hy niet anders dan een kint dat van zijn ouders berooft is/ eenen voocht oft beschermer behoeft. Oock verweert den wijn eenen knecht dat hy zijnder condicien ondachtich/heel vrp int spreken wert. Eñ den armen menisch gheuet den moet van eenen rycken/want hy verãdert eñ hermaert die stele daer hy inne coẽt. Hy doet oock te niet der allendigher droefheyt/ende die met schult oft woecker verlast zijn/maect hy dat sy haer laten duncken dat sy dalder rijckste zijn/alsoo dat sy haers selfs vergetende van gheenen clepnen saken en spreken/maer tellen al met talenten/ende spreeken ander woorden van weeldighe menschen. Voorts so neemt den wijn henlieden af/alle ontsien van voirsten eñ coninghen/ende alle ghedenckenisse van vrienden eñ bekende/want hy doet den menschen strijden tegen zijn alderliefste/eñ maeckt dat die schijnen dalder vreemste te wesen. Maer als sy den wijn door slapen des snachts verteyt hebbẽ/eñ si nv nuchterẽ zijn/so staẽ si op/niet weteñ vã tgene dat sy door dronckenschap gedaẽ hebben. Waer door comet dat ick door dese redenen ghedwongen/achte den wijn voor dalder sterckste eñ dalder gheweldichste dinck datmen vint. Als dan deerste synen sin vã des wijns macht ghesept hadde/eñ zijn redene volepndt/doen begonst die tweede te verheffen des coninck macht/segghende dat zijn macht dalder meeste was/vã alle dat verstant eñ macht hadde/eñ dit wilde hy thoonen met dese redenen. Men weet wel (seyde hy)hoe dat die heerschappie van alle dingen by die menschen is die daertrijck eñ die zee tot alderhande ghebruyck dwinghen. Maer ouer die menschen hebben die coninghen ghebot/den welcken sy ghebieden wat haer belieft na haerlieder sin. Daerom die heerschappie ouer dalder sterckste dier hebben/deser macht ende cracht behoortmen met rechte voor onuerwinnelijck te houden. Voorts wat ist dat sy haer onderseten ter oorlogen eñ in periculen senden/eñ si doen alle gader willichlijck haer geboden/ tsy als si van henlieden den vpanden voor ghestelt werden/tsy ooc als si ghedwongen werden te strijden teghen mueren/eñ torren/eñ oock dicmael tegẽ die berghen/ende teghen natuere zijn sy nochtans tot zijnen ghebode bereedt om doot te slaen/oft doot ghesiagen te werden/ten minsten datmen niet en beuinde dat sy erghens in van des coninck ghebodẽ af treden. Als sy dan victorie ghecreghen hebben/so comen alle die profiten der oorloghen totten coninc. Voorts oock dander die vreemt zijn vander ruyterien/eñ arbeyden om die ackerlanden te bouwen/ eñ als dese na langhen arbeyden ende sweeten die vruchten te hoope ghedraghen hebben/so betalen sy den coninck zijn tribupten. Eñ al wat hy beueelt/ dat moet terstont sonder vertreck ghedaen wesen. Ende binnen desen middelen tijde slaept hy in zijn slaepcamer vol van alle wellustichepden eñ weeldicheden/daer zijn lijfknechtẽ voor die doze die wake houdẽ/die ooc wt vreesen nergers en gaen/recht oft sy gheuanghen oft ghebonden saten. Want niemãt

en soude hem derren laet als hy slaept/eñ gaē wech om eenighe zijn eygen saken te beschicken/ maer hy hout dese eene sorghe voor dalder noodelijcxste/eñ in dese alleene blijft hy altoos. Ende hoe mocht wesen dat dese niet en soude dalder machtichste wesen/dē welcken so groote menichte vā menschen onderdanich is in alles? Als dese redenen aldus volsept waren/so quā daer die derde Zorobabel/om te segghen vā die vrouwē eñ vander waerheyt/welcker cracht hoe groot die is/eñ hoe sy meerder is dā dandē/heeft hy aldus begonst te verclaren. Tis kenlijck dat den wijn seer crachtich is/eñ die coninc/wien alle die lieden onderdanich zijn/maer nochtās is der vrouwē cracht noch meerder. Want die Coninck is door een vrouwe int licht geboren/eñ die ghene die den wijngaert bouwen/eñ ons wijn voortbrenghen zijn van die vrouwen ghebaert/eñ opgheuoedt/eñ daer en is niet met allen datmen haerlieden niet en moet toe schrijuen als van haer comen/wāt door haer werck werden ons cleederen gheweuen/eñ die sorghe van des huys regiment wort den vrouwen bevolen. Eñ wy en mogen gheensins die vrouwē derue. Maer al hadden wy veel siluers eñ gouts/ende veel ander costelijcke dinghen/ eñ wy eenighe schoone vrouwe sien/so en achtē wy alle die dingen niet/maer keerē ons heel om na dier schoonheyt te siene / eñ wy gheuen haer gheerne alle ons goet / te minsten dat wy haer lieflyche schoonheyt moghen gebruycken. Wy verlatē ooc onse ouders/eñ ons lant/eñ om die vrouwen verghetē wy dicmael ons alderliefste vrienden eñ wy en ontsiē ons ooc niet met henliedē te steruē. Ick sal daer noch een reden toe seggen / dwelc gheē clepn bewijs en is vā der vrouwen macht. Alle datmen te lande eñ ter zee met grooten arbeydt ghecreghen heeft / en betrouwen wy dat niet al den vrouwen? Ick heb ooc somtijts den coninck selue die heere is van so groote dinghen/ghesien dat hy aen zijn aensicht gheslagen werde van Apame kaplans des Themaliners dochter zijn bysaperse/eñ dat hy dat niet alleen en verdroech / maer oock dat sy zijn croonement vā zijnen hoofde nam/eñ stelde dat op haer hooft/nochtans loech hy met haer als sy loech / ende als sy gram was/ so was hy droeue: voorts voechde hy hē seer vriendelijck na haer begheerten / ootmoedelijck haer te vreden stellende/als hy bemerckte dat sy erghers om gestoort oft ontstelt was. Als dan die vorsten deen op dandere aensicht vā verwonderinghe saghen / staende haer ooghen op malcanderen/ so ginck Zorobabel voort tot den lof der waerheyt. Ick heb(sept hy)ghesepdt eñ verclaert hoe machtich die vrouwen zijn/maer nochtās noch dese vrouwē/ noch die Coninck en zijn gheensins te ghelijckē by die waerheyt. Want aenghesien dat daerde dalder meeste is/eñ den hemel vā onghemetenē hoocheyt/ eñ die sonne van ontsetteliycke rasscheyt/eñ want dese vā Gode wille gheregeert eñ gheroert werden/ die rechtueerdich eñ warachtich Godt is/soo volcht daer uyt dat die waerheyt dalō machtichste is bouen alle dingen/waer teghen de onrechtueerdicheyt met allēniet en vermach. Voorts alle dandere hoe machtich dat die scheynen te wesen/zijn nochtans al sterfselijck/eñ hebben corte eynden/maer die waerheyt dat is onsterffelijck eñ eewich. Voorts ooch die dinghen die wy vā haer ontfangē/en zijn ooch niet sterffelijc/ noch der tyden oft fortuynen verarghertinghen onderhauich/maer zijn rechtueerdich/eñ wettich/ende verscheyden van alle smette der ongherechtichepdt. Als Zorobabel dese dingen ghesept hadde / heeft hy zijnder redenē een eynde ghemaert. Als dā alle diet hoorden hem aenriepē dat hy alderbest gesept hadde/eñ dat die waerheydt alleen die cracht hadde dat haer gheen ouderdom oft veranderinghe toecomen en mochte/soo heeft die Coninck hem gheboden pet te begheeren van tghene dat hy te voren vā selfs beloeft hadde / want hy hem dat gheerne gheuen soude als eenen wijsen man/eñ die in wijsheyt dandere te bouen ghinck. Daerom(seyde hy)suldy voortaen by my sitten/ontfangen wesende onder mijn naeste maghen / eñ vrienden. Als Zorobabel dit ghehoort hadde/soo heeft hy hem vermaent zijnder beloften/ waer mede hy hem verbonden hadde/by also hy die coninclijcke macht verrrege. Eñ dit was/dat hy Jerusalem wederom op timmeren soude / ende aldaer Gods tempel wederom oprechten/ ende daer na die heylighe vaten die voortijts door Nabugodonosor van daer ghenomen waren/eñ in Babylonien gheuoert/wederom te gheuen. Dit is(seyde hy)mijnen eysch/die welcke isst dat ghy gheeft/soo oordeelt ghy my een wijs man te wesen.

✠Doen werde die coninck blijde eñ stont op/ontfanghende hem met eenen cusse. Eñ terstont schreef hy den bysonderen heeren eñ vorsten / ghebiedende henlieden dat sy Zorobabel wy ghelepde doen souden/eñ repsen met hem, eñ met die ghene die met hē souden trecken/om te volbrengen des tempels timmeragie. Hy gheboot ooch met brieuen den regeerders vā Phenicen eñ Syrien/dat sy Cedren houten uyten bosch Libanus souden houwen/ eñ die leuerē te Jerusalem/eñ dat sy hem helpen souden int vernieuwen eñ repareren vā dier stadt/in welcker brieuen dat ooc by geschreuen was/dat die coninck gheboot/ende wilde dat alle die Joden souden wy zijn alle die wt die gheuanghenisse naemaels te Jerusalem ghecomen waren/ eñ zijnen procureurs eñ vorsten heeft hy verboden pet te eysschen vandē Joden tot des coninc behoef/ ende so veel ackerlanden als sy conden besitten / die liet hy haer bouwen vryjck sonder eenich tribupt. Den Idumeiters eñ den Samariters/ende den volcke vā Cava/Syria/heeft hy bevolen dat sy die ackerlanden die somtijts den Joden toe behoort hadden/haren ouden erfghenamen eñ besitters wederom souden gheuen/ende daer toe noch vijftich talenten tot des tempels timmeragie. Ende den Joden gaf hy oorlof sacrificie te doen nae haers lants wetten/ende alle dat hier toe nootelijck was/eñ die heylighe cleederen daer die oueriste bisschop eñ dander priesters godsdienst in doen / heeft hy ghewilt datmen gaue van zijnē goede. Daer toe ooch die organen eñ musijck instrumenten daer die Leuiten die heylige louen op speelden/ ende den bewaerders der stadt eñ des tempels / heeft hy doē seker deelen van landen gheuen / ende allen iaren tot haer onderyouden seker ghelt. Voorts vanden heyligen vaten wederom te seynden/eñ vander Joden oorlof om wederom te gane / heeft hy vast ghemaect/eñ van weerden ghehouden alle dat Cyrus te voren gheoordineert hadde. Als Zorobabel dese gratie vanden coninc ghecregen hadde/is hy terstōt wt des Coninc huys ghegaen / eñ opsiende ten hemelwaert/heeft hy Gode ghedanct dat hy voor den coninc onder zijn mede strijders ghehouden is gheweest voor dalder wijste/belydende dat dit al Gods weldaet was/eñ als hy zijn dancseggynghe voldaen hadde/soo badt hy hem dat hy in toecomende tyden voorts ooch wilde henlieden ghenadich eñ gonstich wesen/eñ aldus is hy na Babylonien gereyst/brenghende sinē volcke een blijde bootschap. Die welcke dit ghehoort hebbende/dancten eerstmael God/om

dat

dat hy henlieden haer lant wederom gegheuē hadde. Daer na hebben sy haer gekeert tot blijde maeltyden/eñ vrolyck eten eñ drincken/ seuen dagen lāc met suicke blijschappen ouerbrenghende/houdende feestdagen als van haer geboorten / om dat sy haer lant wederom gecregen hadden. Daer na hebben sy leytslmannen gecoren tot deser reyse nae Ierusalem/elck wt zynen geslachte / coopende last dragende beesten/om haer huysvrouwen ende kinderen te voeren. Eñ die ghene die Darius daer toe gheordineert hadde/deden haer gheleyde. Dus ginghen sy ouer den wech seer blijdelyck/ouer al schoon ghelupt makende met pypen eñ cymbalen/den welckē dander menichte der Iodē wtghelcy dedē met spele eñ vrolyckeyt. Want wt elcken ghesiachte ghinck een seker ghetal van menschen die daer toe gheordē waren/die my niet en lust by namē te tellen/op dat ick doort breken van onser redenen verualsch den leser gheen verdriet en make / alleenlyck sal ick int corte seggben dat ghetal der longhermannen die daer wt ghingen warē vier duysentmael duysent/ seshondert/eñ achtentwintich duysent/alleen wt dē geslachte van Iuda eñ Beniamin. Wāt daer volchden noch vier duysent eñ tseuentich Leuiten/ maer die vermengde menichte der vrouwen eñ kinderē/ waren veertich duysent seuen hondert/eñ tweeneveertich. Voorts waren daer oock sangheres vā der Leuiten gheslachte/ tot hondert eñ achtentwintich. Doorwaerdershondert eñ thiene Heylige dienaers dry hondert eñ.xxij. Voorts noch and die leyden dat sy Israheliten waren / maer sy en conden haer gheslachte oft afcoemste niet bewysen / ses hondert eñ. lij. Ock zyn wt der priesters eere ende dienst verworpen alle die huysvrouwen getrout hadde/ welcker geslachte sy niet thoonen en conden / eñ niet bevonden en werden in die afcoemste der Leuiten/oft der priesteren/die welcke warē in getale vyfhondert eñ vyuentwintich. Daer volchde oock een menichte van slauen/oft dienstboden/tot seuē duysent/dry hondert/eñ.xxxvij. Voorwaren daer sangers eñ saugherssen tweehondert eñ vyuenveertich. Kemels vier hondert eñ vyuendertich. And lastdraghende beestē vyfhondert.xxv. Maer die capitepn eñ leytsman deser menichten die wp nu gesept hebbē / was Salathiels sone Zorobabel / geboren wt Judas geslachte/eñ wt Dauids stam/eñ met hem Iesus des bisschops Iosedecx sone/eñ Mardocheus/eñ Serebeus. Dese twee waren door die lieden van haren geslachte ghecoren tot leytsmannen eñ princen die welcke oock ghegheuen hebben totten coste van deser reysen/hondert minē gouts/ eñ vyfhondert minen siluers. Eñ in deser manierē werden die priesters eñ Leuitē/eñ eē deel des volcx die doen te Babylonien woonden gelept om te Ierusalem te woonen/maer die and menichte een luttel haer volghēde/zyn elck wederom na hups gegaen. Maer in die seuenste maent na dat sy wt Babylonien ghegaen waren/hebben Iesus die bisschop/eñ Zorobabel die prince/boden wt gheselonden rontsom Ierusalē/roepende alle tvolck wt alle dlātschap te Ierusalē / die welcke seer gheerne tot haren ghebode daer vergaderden/eñ si hebbē den outaer gemaect ter plaetsen daer hy te voren was / om Gode sacrificie te offeren na die wetten van Moysen gegheuen. Maer als si dese dingen deden/soo en werden sy met gheenen rechten ooghē aengesien vanden bysliggende Heydenen/van den welcken sy al ghehaedt waren. Sy vierden oock ontrent dien tyt die feeste der tabernaculen/na des wetgheuers inlettinge/ eñ daer na deden si offeranden eñ dagelijcksche sacrificien / eñ dit slachofferanden der sabboth dagen / eñ alle der heyliger feest dagen. Eñ die gelofte gedaen hadde/betaelden die/sacrificie doende van die nieuwe mane der seuenster maent af. Daer na begonstē si den tēpel op te timmeren/gheuende veel gheits wt / aen steenhouwers / metses eñ timmerlieden / ende veel victalie tot spyse der gheender die de stoffe aenhalden: want dat deden die Sydoniers lichtelyck ende gheerne / brenghende Cedren balcken wt den bosch Libanus / die sy terstondt voechden in vloten / ende brachten die alsoo in die hauen van Ioppe/alsoo haer eerstmael van Cyro ende daer naer van Dario gheboden werde. Dese dinghen werden ghedaen int tweede iaer na der Ioden wedercoemste/ in die tweede maendt als sy die fundamenten des tempels gheleydt hadden / ende op den eersten dach Decembris begonsten daer op te timmeren/ende sy stelden ouer dat werck om dat te besorghen alle die Leuiten die tot twintich iaren gecomē warē/eñ Iesum met zynen sonen eñ broederē / eñ Solimiel Iudas broeder/ Aminadabs sone/eñ zyn sonē. Eñ als die met alō neerstichcyt beschickē dit werck dat haer bevolen was/so wies des tēpels timmeragiē lichteliker dā men soude meynen. Eñ als dien gheden was/so quamen die priesters daer met haren cieraet met trōpetten/eñ die Leuitē eñ gheslachte vā Asaph songen die heylige lofsangen/die tot Gods lof voortyts vā Dauid gemaect eñ geordineert warē. Maer die priesters eñ Leuiten/eñ die princen der geslachtē die oudt van iaren waren / den welcken wel voor stont dat si den eersten groote eñ rycken tempel gesien hadden/eñ bemerckten dat desen nieuwen tempel na haer cleyn macht die sy doē hadden/veel minder eñ argher was dan dien/denckende hoe verre verscheyden dat desen was van des oude tempels voorleden weeldichcyt/werden daer af bedroeft/alsoo dat si haer niet en conden bedwingen van tranē/ maer het ghemeyn volck was te vreden met den teghenwoordighen tempel/midts dat die haer seluen niet en bedroefden doort gelycken van die voorledē tyden/noch oock niet beuroedē en conden dat sy eenige schade geleden hadden. Maer het suchten der ouders eñ priesters die haer lietē duncken dat haer dinghen in veel argheren staet waren / en condemē nau verduysteren door het ghelupt der trompetten. Als die Samaritē haer vyanden die trompettē gehoort hadden/metten stemmen der blyder ende der droeuigher onder eē roepende/zyn sy derwaerts geloopen/willende die sake weten: eñ als sy bevonden hadden dat die Ioden die achter na wt die gheuanghenisse van Babylonien gecomen waren / dē tempel wederom op maecten/ ghinghen sy tot Zorobabel/eñ Iesum/eñ die princen der geslachten, begherende dat si haer wilden toelaten dat sy den tempel met gemeynen coste ooc soudē mogen mede timmeren/want sy seyden dat si den selven Godt diendē/ eñ in zynen naem glotieerden/ eñ dat sy zynē dienst onderhouden hadden vā den tyt dat Salmanasser die Coninck van Assyrien henlieden wt Cuthia eñ Media in die steden ghestelt hadde. Op welcke begheerte sy alle met gheemeynen rade gheantwoort hebbē/dat si niet en mochten toegelaten werden om mede te timmeren/aengesien dat Cyrus eerstmael eñ nu Darius henlieden bevolen hedde dien te timmeren: maer si mochten daer comē aenbiddē/eñ dat en soude niemant haer oft eenighe vanden anderen volcken verbieden te doene / midts dat den tempel altyt open was voor alle luden / die derwaerts ani

Od. te

*1. Eldr. staet dat ghheel Israel die na Iudeē trocken wtgecomen die knechten ende die vrouwen warē in ghetale xlij. duysent dry hondert eñ.xl. eñ deser knechtē eñ dienstvrouwen warē seuē duysent dry hondert eñ.xxvij. Sangers eñ sangerssen.cc. eñ xxv.

te aenbidden quamen. Als die Cutheen die wy Samaritanen noemē dese woordē gehoort hadde/ hebben si dat onweerdelyc ghenomen/eñ sy hebben die heden vā Syrien opgerurt / om haer vorsten te bidden dat si des tempels timmeringe souden beletten/ gelyck sy gedaē hadde eerstmael by Cyrum/eñ daer na by Cambyses/ eñ dat sy der Jodē opstellinge/eñ haer groote neerstichept tot desen wercke wildē eenichsins(so seere alst moghelyc ware)wtstellen. Tē seluen tyde is te Jerusalem gecomē Sisinnes die president vā Syrien eñ Phenicen/ende Sarabalanes/ met sommige andere eñ sy vraechdē der Jodē princen door wiens oorlof si dē tempel aldus op timmerden / so datmen dien meer voor een borcht dan voor eenē tempel houdē mochte/eñ waerō dat si die stadt al besedt hadden met so vasten mueren eñ poorten. Waer op hebbē Zorobabel eñ Jesus gheantwoort/ dat sy des aldē meeste Gods dienaers warē/tot wiēs eere desen tempel gemaect was geweest/ van eenen seer weeldighen coninck/die in alle deuchden dalder excellenste was/die veel tydē ganselyck was gebleuen/ maer namaels werde die stadt om haerder voorvaderē ongoddelicheyt door Nabugodonosor der Babyloniers eñ Chaldeen coninc gewonnē eñ verdoruen/eñ den tempel berooft/eñ verbrāt/eñ tvolc gheuanghē in Babylonien gelept. Daer nae hadde Cyrus die het ryck vā Perssen eñ Babylonien besadt/ met zyn coninclycke brieuē beuolen datmē den tempel wederō op timmerē soude/die welcke ooc heeft die ghiften eñ vaten die vā Nabugodonosor ghenomen waren wederō geleuert Zorobabel/eñ Mithridati zynen thesorier/dat si die soudē brenghen te Jerusalem/eñ die wederō stellen inden tempel als die wederō op getimmert ware: want door des selfs coninc beuel was Aballarus gesonden tot die stadt/ om te benecrstighen dat dien tempel ten eersten dat mogelyc ware wederō opgericht soude werdē. Die welcke(als hy des coninc brieuē ontfangen hadde) was terstont ghecomen/eñ lepde die fundamenten/ eñ vā dien tydē voorts en hadden die Heydenen die haer vpandē warē nopt opgehoudē dit werc te turberen eñ te beletē. Daerom dochtet haer also goet/ dat sy aen Dario screuen om der coninghen hystorie te ouerlien / op dat also mocht claer wesen dat si alle die waerheyt seyden. Als Sysinnes dese dinghen gehoort hebben/eñ dander met hem/ so en hebben sy die timmeragie niet willen beletten sonder Darius weten oft raet/maer sy hebben terstont hem daer af ghescreuen. Maer doen die Jodē sorchfuldich waren/ eñ vreesden dat den coninck by auontueren berouwē mocyte dat hy Jerusalē hadde doen op timmeren/so warē daer twee prophetē onder tvolc/Aggeus eñ Zacharias/die haer goedē moet gauen/seggende dat sy vanden Perssen niet en doorsten vreesen/want si daer af Gods wille bevondē haddē/den welcken het volck ghelouende/bleef ghestadich int werck/te geenē dage dat achterlatēde. Als dan die Samariten Dario ghescreuen hadden die Jodē beschuldighende dat si haer stadt behaymden/eñ dat si eenen tempel maecten die gelycker was eendē borcht dā eenen tempel/segghende dat dit het coninc profyt niet en ware / thoonende ooc Cambyses brief/ waer mede hy die timmeragie verbodē hadde/eñ belet/so dachte Darius dat dit sinē saken niet en soude profytelyc eñ sondē perickel wesen/bysondē na dat hy Sisinnes eñ zynder medegesellen brieuē vander selver saken ontfangen hadde. Dus gheboot hy datmen der coninghē hystoriē/eñ gheschiedenissen ouersien soude/eñ tyer af raet nemen. Eñ daer is eenen boeck geuonden in die borcht Ecbatana in Medē/ daer dese dingē in gescreuē stonden. Int eerste iaer vā zyn coninckryc heeft die coninc Cyrus geordineert dat Gods tempel metten outaer te Jerusalē sonde op ghetimmert werden/in hoochde vā tlestich cubitus/eñ soo vele in breedde/welck soude hebben dry eyen ghehouwen steenen / een vā houte vandē boomen die in dat lant wassen/eñ dat die costen daer af souden vā des coninc schat ghegeuen werdē. Item dattmē des tempels vaten die Nabugodonosor weck ghenomen hadde wederom soude gheuen/ende wederom draghen te Jerusalem. Eñ dat die sorghe vā deser sakē soude wesen by Abbalarem den presidēt van Syrien/eñ Phenicen/met zynē mede ghesellen/ die welcke souden haer seluen onthouden van die plaetsen / maer laten die Joden Gods dienaers eñ haerlieder princen den tempel makē/maer si souden hem helpen in dit werck vanden tributen dier prouincien/eñ tot die sacrificien leuerē varren/rammē/ lammeren/ionghe bocken/meel/olie/wyn / eñ dandē dinghen die de priesters begheren sullen / die God bidden sullen voor des coninc eñ der Perssen welvaert. Eñ so wie soude doren doen teghen dit ghebot/datmen dien vanghen soude / eñ aen een cruys hangen/eñ zyn goet aen des coninc tafel brenghen. Daer was ooc een veruloeckinghe aenghehanghen: soe wie des tempels timmeringhe wilde verbirden/ dat hem God slaen oft plaghen moeste/eñ alsoo zyn hoolsheyt bedwingen. Als Darius dit in Cyrus gheschiedenissen geuondē hadde/so heeft hy wederom. ghescreuen Sisinne eñ sinen medeghesellen/aldus.

✠ Die coninck Darius wenscht Sisinne den meester des peerdevolcx/eñ Sarabalam eñ den anderen regeerders weluaren. Ick sende tot v lieden dezemplier vā Cyrus brief/den welcken ick in die boecken van zynder tydē gheschiedenissen gheuondē hebbe. Eñ ick wil dat al ghedaen sal werden/ghelyck daer in begrepen wert. Vaert wel. Als Sisinnes dā metten anderē wt desen brief des coninc wille verstaen hadden/so hebbē si gheordineert dien in alles te volghen. Aldus hebben sy den last vandē heyligher timmeringhe aenghenomen / eñ hielpen die Joden eñ haer regimentmeesters / eñ princen/eñ des tempels timmeragie ghinck seer voorts door haerder alder groote neerstichept/na Cyrus eñ Darius geboden die wyle dat Aggeus eñ Zacharias propheteerden/ eñ den tempel werde volmaect binnen seuen iaren. Maer int neghenste iaer van Darius Coninckryck op den dyentwintichsten dach der elfster maent/die by ons ghenoemt wert Adar/ende by die Macedoniers Dystrus/hebben die priesters eñ Leuiten met die ander menichte Gode sacrificien gheoffert voor die vernieude eerste weeldichept na die gheuanghenisse / ende voor den nieuwen tempel die sy ghecreghen hadden / hondert varren / tweehondert rammen / vier hondert lammeren / twaelf bocken voor die sonden van die twaelf geslachten. Eñ die Leuiten hebben na Mopses wetten wt haer ordene ghestelt doorwaerders aen elcke poorte. Die Joden hebben ooc die ouerdecte galerien ghetimmert / daer den tempel van allen zyden in besloten was. Daer na als den feestdach der ongheheefder brooden aen stōt / in deerste maent die by dē Macedoniers Fanticus ghenoemt wert/eñ by ons Nisan/is alle tvolck wt die steden te hoope vergadert binnen Jerusalē/ eñ sy hebben dien feestdach gheuiert die lupuer eñ puer waren/met haren huysvrouwen eñ kinderen/ na haers lants maniere, eñ die paeschofferande doodende / op den veerthiensten dach vander manen/

hebben

hebben sy blijde maeltijden gehouden seuen dagen lanck vervolghens / ghеen costen sparende/oock offerende heelbrantofferanden / eñ Gode danckende die haer ten laetsten wederō hadde ghestelt in haer oudt lant/eñ in haer wetten eñ manieren vā leuen/ keerende den sin des coninc vā Persen tot goedertierenheyt eñ genadichz. Eñ aldus hebbē si seer milt geweest inden godsdienst/bewoonende Jerusalem/ stellende ooc een maniere vā gemeyn regiment/die ghеregeert wert by die beste eñ treffelijcste mannē/ want by die bisschoppen was die ouerste macht/tot dat die nacie der Almoneen met veranderen des gemeynen staets het regiment creech. Wāt voor die ghеuangenisse/vā Saul ende vā Dauids tyde af/ hadden sy geleest onder coninghen / vijfhondert eñ tweeendertich iaer/ses maendē eñ thien dagen. Eñ voor dese waren daer altoos eenige princen die tgemeyn regiment haddē/die genoemt werdē rechters welcke maniere vā gemeyn regiment/ duerde meer dan vijfgōdert iarē na Mopses eñ Jesus regimēt. Aldus haddē haer die Jodē die wederō in haer lant gestelt waren/onder die coninghen Cyro eñ Dario. Maer die Samaritē/welc volc altoos vpāt was/eñ nydich op die Joden/dedē haer veel quellagien aen/ betrouwen hebbende op haer rijcdōmen/eñ willende ghehouden zijn voor maechschap vā die Perssen/ om dat sy vā daer geboren warē/wāt sy niet ghеerne en gauē tot die sacrificien tghene dat haer bevolen was vā haren tributen/waer toe haer den voet gauē die capitеynē des peerde volcx eñ waer in si by haer seluē oft door eenige andere onsen volcke mochten hinder doen/daer socht̄ē sy alle oorsakē toe. Dus heeft den rade eñ den volcke vā Jerusalem goet gedocht legatē te senden aen den coninc Dario / eñ die Samaritē te beschuldigē/ welcker legatē hooft was Zorobabel/die met hem nam noch vier ander medeghеsellē. Eñ als die coninc die clachtē verstaen hadde die den Samariten vanden legaten opghelepdt werdē/so heeft hy haer brieuen ghеgheuen te dragē tot die meesters der repsighers dies lants/eñ totten raet der Samaritanen/waer in dese redenē waren.

✳ Die coninck Darius/Tagare/eñ Sambabe/der repsighers meesters te Samarien / eñ Sadiace / eñ Gobelonite/eñ den anderen haerlieder mede dienarē. Zorobabel/Ananias/eñ Mardocheus / der Joden legaten hebben v lieden beschuldicht / dat ghy haer moeyelijck gewеest hebt als sy den tempel timmerden / eñ dat ghy die costen tot die sacrificien niet en gheeft die ghy (want ickt bevolen hadde) henlieden hadt moeten ghеuen. Daerom wil ick dat ghy liedē desen brief gelesen hebbende henlieden/sult ghеuen vit des coninc schatcamer daer die tributē vā Samarien in bewaert werden / alle datter nā noode is tot die sacrificiē/op dat si liedē altijt sacrificie doende soo wel voor my als voor tvolck van Perssen Godt moghen bidden.

✳ Van Xerxes Darius soons weldadē die hy den Joden ghedaen heeft. Cap. v.

ALs Darius gestoruen was/so is in sijn stede gecomē zijn sone Xerxes/die welcke is geweest erfgenaem so wel vā zijns vaders godvruchtichеyt als vā zijn coninckrijck. Want hy en heeft niet verandert vā tghene dat zijn vader ingheskelt hadde/den godsdienst aengaende/eñ den Jodē heeft hy seer groote vriendelijcheyt bewesen. Als dese regneerde so was ouerste bisschop Joachim Jesus sone. Eñ der Jodē die noch te Babylonien woondē was douerste priester Esdras/een rechtveerdich man/eñ die seer goedē naem hadde onder tvolck. Dese midts dat hy seer ghеleert was in Mopses wetten/is gecomen in des coninc vrientschap. Eñ als hy voor hē genomē hadde na Jerusalem te repsen/ eñ met hē son mige van den Jodē die te Babylonien woonden te leyden / so heeft hy vanden coninc begheert brieuen vā recommandacien aen die vorsten van Syrien / die welcke hy vercreghen heeft aldus ghеschreuen.

✳ Die coninc der coninghē Xerxes Esdre den priester eñ leser vā Godts wet sy welvaert. Tis geordineert vā my eñ vā myn seuen raetslieden soo wie in myn rijck vandē Israheliten eñ haren priesteren eñ Leuitē willen met v na Jerusalē trecke/dat dien die by myn goedertierenheyt gheoorloft sy/ eñ dat ghy Judeen moecht besoeckē na Gods wet/eñ Gode vā Israel giften dragen/die ic eñ myn vrienden beloeft hebben. Ooc ghеue ick v oorlof wech te nemen alle tgout eñ siluer so vele als v volc ouer al Babylonien woonende offerē wilt/ om daer mede te coopē slachofferanden/eñ die te offeren op ons Gods outaer/eñ om te maken vā gout eñ siluer alderhande vaten eñ gereetschap die ghy eñ v broeders willen makē. Eñ die heylige vaten die v ghegheuen werden/sult ghy uwē Gode heyligē eñ toeschickē. Eñ watter anders hier toe vā noode is/dat suldy na uwe wijsheyt doē makē/eñ vā onsen ghelde die costē doē. Ooc heb ic v gherecōmandeert den tresorierē in Syrien eñ Phenicē/schrijuēde henliedē dat si alle tgene dat Esdras die priester eñ leser van Gods wet begheert/ sonder verbeydē ghеuē soudē. Eñ op dat God my eñ mijnē kinderen wil ghenadich eñ gonstich wesen/ so wil ic datmen Gode nae die wet ghеuen sal hondert chorus maten tarwe. Eñ v lieden ghy regeerders des lants/beuele ick dat ghy vā niemanden vāden priesteren/ Leuitē/heyligher sanghers / doorwaerders heyliger dienaren / et sult eyschen / eñ dat ghy henlieden gheen lasten op en legt. Eñ ghy Esdra na die wijsheyt die v van Gode verleent is/stelt rechters die door Syrien eñ Phenicen recht moghē doen den volcke/dat v wet wel weet. Ooc leert vijfvoudich die onwetēde/op dat alle die Godts wet oft des coninc wet breeckt / mach ghepuniert werden in ghelde/ oft ooc ter doot verweesen/als die niet door onwetenheyt / maer door versmaethеyt gesondicht heeft. Waert wel.

✳ Als Esdras desen brief ontfanghē hadde/werde hy seer blijde/eñ aenbadt God/eñ dancte hem/sekerlijc denckende dat hy Gode meest moest toeeygnen die goedertierenheyt die hy vanden coninck ontfanghen hadde / houdende hem ooc meest weerdich diemen dācken moest. Daer na heeft hy tot hem geroepen die menichte der Joden die te Babylonien woonden. Eñ als hy henlieden dien brief al gelesen hadde/soo behiel hy dien: maer hy sandt coppe daer vit in dlant vā Meden tot alle die lieden van zijnen volcke Als dese dan verstaē hadden des coninc devocie tot God/eñ zijn vrientschap tot Esdra/ zijn sy alle seer verblijt geweest. Eñ vele van henlieden nemende met haer haer goet/ zijn te Babylonien ghecomen/begherende wederom te keeren nae Jerusalem. Maer dāder menichte der Israheliten en hebben haer gewoonlijcke woonsteden niet willen latē/ waerom en woonen daer maer twee ghеslachten in Asien eñ Europen/onder het Groomsche rijc. Maer die thien ghеslachten zijn nv noch ouer den vloet Euphrates/ontallijcke veel dupsenden vā menschen diemē nauwelijcx en soude mogen tellen. Maer tot Esdram vergaderde een groote menichte soo wel van priesteren eñ Leuiten/als vā doorwaerders eñ heyligher sanghers eñ dienaers. Maer alle die ghe-

ne die wt die gevangenisse in haer lant begheerden wederom te gaē / die heeft hy vergadert by dē vloet Euphrates. Eñ als sy daer dry vastdaghen ghehouden hadden/eñ gebeden gedaen om haer weluaert/ eñ om een voorspoedige repse. (Want Esdras hadde gewerghert peerdevolc te nemen om haer te gelepden/segghende dat Godt haer weluaert besorgē soude) hebben sy die repse begonst op den tweelftē dach der eerster maent/int seuenste iaer van Xerres coninckrijck/eñ zijn te Jerusalem ghecomen/ op die vijfste maent des selfs iaers. Eñ terstont heeft Esdras den priesteren die den heyligē schat bewaerdē het heylich ghelt gheleuert/te weten/ses hondert eñ vijftich talenten silvers. Silveren vaten van hondert talenten/gulden vaten van twintich talenten/ coperen vaten die beter waren dan gout / tot tweelf talenten in ghewichte. Want dit waren des coninx eñ zijnder vrienden / eñ der Israhelitē die te Babylonien woonden/giften. Als dit gedaē was/so heeft hy Gode na die wet geoffert heelbrantofferanden/ tweelf varren voor die gemeyn weluaert des volcx/ rammen ende lammerē tweeentseftich / bockē voor die sonde tweelue. Eñ den coninclijcken procureurs eñ den presidenten van Syriē eñ Phenicen heeft hy die brieuen vanden coninck geschreuen gheghenen. Die welcke die moetende onderdanich wesen / hebben onsen volcke alle eere aengedaē/eñ in alle nooden haer gheholpen. Den raet van deser repsen is voorwaer eerstmael van Esdra ghecomen/eñ Godt heeftet goeden voortganck toe verleent/als ick ymmer meyne/aensiende dees mans deughdelijcheydt ende godvruchtigheydt. Maer een luttel daer nae heeft Esdras bevonden/ door sommighe diet hem te kennen gaven / datter sommighe vanden ghemeynen priesters ende Leuiten haers lants wetten ende insettinghen niet wel ghehouden en hadden / maer dat sy vreemde hupsvrouwen getrout hadden/ende also den priesterliken staet ter schanden bracht. Als hy dan van haer gebedē was dat hy den wettē wilde ter hulpen comen/op dat God om eē luttel menschen vergrāt/haer allē met een gemeyn plage niet en sloeghe/heeft hy zijn cleedt gheschoort van droefheden/treckende het hayr wt zijnē hoofde eñ baerde eñ worpende hem selven neder ter aerden / om dat die meeste vanden volcke in dit misdaet bevonden werdē/eñ denckende dat si niet en soude willē daer na hooren waert dat hy haer geboot haer hupsvrouwen met haren kinderen wech te doen/en wilde hy hem vander aerden niet opheffen. Dus zijnse tot hē ghecomen alle die van goeder herten waren/ende weenden met hē/makende haer mede ghesellen van zijnder droefheyt. Maer Esdras heffende zijn handen ten hemelwaerts/seyde. Ick schamē my voorwaer myn oogen ten hemelwaerts op te heffen/als ick dencke dat het volc hen vā sonden niet en wacht daer sy nochtans genoech vermaent zijn door haerō voorvaderen plagen. Maer ghy alder goedertierēste Godt wilt onser ontfarmē / eñ behout ons doch/ een saet eñ sommige bleuelinghen te leven / die ghy v gheweerdicht hebt te Jerusalē in haer oude woōstadt wederom te lepden / eñ vergheeft dit teghenwoordich misdaet den ghenē die voorwaer die doot verdient hebben/maer hopen in v goethept. Als dā die goedertieren priester Esdras aldus weēde/ metter vergaderinghen die by hem vergadert was / vā mans/vrouwen/eñ kinderen onder een / soo is daer ghecomen een vanden principaelste van Jerusalem Athonius genaemt/belijdende dat sy lieden gesondicht hadden die vreemde hupsvrouwen ghetrout hadden/eñ hy raedde hem dat hy die alle beswaren soude/dat si lieden die hupsvrouwen metten kinderen daer af geboren wech doen soudē: eñ so wie der wet niet en wilde onderdanich wesen/datmen over dien correctie doen soude. Esdras dan dees mans raet volghende / heeft hier af eenen eedt ghesworen vandē princen der Leuiten/eñ der priesteren/eñ der geslachten van Israhel. Als dit gedaē was/so is hy wt den tēpel gegaen/eñ ghinck ten hupse vā Johānes eñ Eliasib/eñ daer bleef hy den heelē dach sonder eten oft dincken van droefheden. Aller dā een gebot wt geroepen was/dat alle die ghene die vander gevanghenisse wederom gecomen warē / binnē dry oft vier dagen souden te Jerusalem comen / ende so wie versmaedde daer te comen binnen den geletten tijt/dat die wter gemeyntē gebannen soude wesen/ eñ af gesneden/eñ zijn goet tottē heyligen schat gedaen/so zijn daer beyde mannē eñ vrouwen vergadert binnen dry dagen/ op den xx. dach der neghenster maent/welcke maent die Hebreen Thebet noemē/eñ die Macedoniers Appelleum. Eñ als si geseten waren in douerste deel des tempels / in die teghenwoordichept der ouderē/eñ die coude seer quelijck was om den tijt van den iare/soo stont Esdras op/eñ beschuldichde die ghene die vreēde hupsvrouwen teghen die wetten getrout haddē. Eñ wilden si nv doen dat Gode behaerlijck ware / eñ haer seluē profijtelyc/so moesten si sulcke hupsvrouwen wech doen. Daer werde terstont op geroepen dat zyt alle gader gheerne doen souden / maer tgetal van desen en was niet cleyne/eñ het was winter tijt/eñ dit dinck en mochte niet gedaen werden binnen eenen oft twee dagen. Hierom waert van noode dese saē een luttel tyts wt te stellen. Eñ daer nae souden sommige princen die hier af ontschuldich warē metten wtgecoren ouderen van alle zyden ondersoeck doen van die ghene die teghen der wet ordinancie hupsvrouwen getrout hadden. Sy hebben allegaē hier toe consent gegheven. Eñ op den eersten dach van die thienste maent als dat ondersoeck begonst werde/het welck duerde tot dē eerstē dach der naester maent/vondē si dier vele/soo wel vā Jesus des overste priesters geslachte/als vanden anderē priesteren eñ Leuitē/eñ anderen Israheliten/die welcke hebben dese hupsvrouwen eñ die kinderen daer af ghboren/sonder vertreck wech gedaen/meer achtende het onderhouden vander wet / dan haer natuerlycke affectie oft liefde/hoe crachtich dat die nochtās waren. Eñ terstont om Godt te vernoeghen/ hebbē si rammen geoffert/welcker namen en is van gheenen noode te vertellen. Eñ aldus heeft Esdras dit misdaet vā den houweliken gebetert/ eñ die quade gewoonte desen aengaende verandert/op dat voortaen in toecomēde tyden dese vermakinghe mocht gestantich eñ vast blijvē. Maer op die seuēste maēt als die feeste der tabernaculē geviert wert/eñ by na alle twolc vergadert was / so zijn sy gecomen tot die open plaetse des tempels / die teghen over die oost poorte lept/eñ baden Esdram dat hy haer Moyses wet wilde lesen/dwelck hy ooc gedaen heeft/staende int midden der menichten/van smorgens totten middach toe/wt welcke lesse sy niet alleen voor den tegenwoordighen eñ toecomenden tijdt en leerden wat rechtueerdich was / maer oock herdenckende haer voorleden dinghen weenden sy/ denckēde dat sy gheen plagen geleden en souden hebben/hadden si der wet ordinancie wel neerstelijck onderhouden. Esdras dan siende dat si aldus beweecht warē gheboot henlieden dat sy thupswaert ghinghen/

want

wāt het was eenē feestdach/eñ ten was niet behoorlijc op dien dach te weenē/maer hy vermaende haer dat sī haer souden gheuen tot blijde maeltijden/alsoden feestdagen betaemde/eñ dat sī blijdelijc souden leuen/eñ dat sī door dit berou vā harē voorledē misdaden / haer soudē wapenen in toecomendē tijden/ dat sy in delgheliicke quade auontueren niet meer vallen en mochtē. Eñ sī lieden volgende zijn vermaningen/hebbē inder waerheyt den feestdach gehouden. Eñ als sī dat acht dagē lanc gedaē haddē/zijn sī wederō gegaen/elck in zijn eyghen woōstede/grootelijck dāckende Esdre dat hy den ghemeynen staet aldus verbetert hadde/eñ vermaeckt. Waer door ist gheschiet dat Esdras groote eere creech by dat volc/ eñ daer na oudt zijnde is hy ghestoruen/eñ heerlijck begrauen in Jerusalem. Op welckē tijde ooc gestoruen is Joachim die ouerste bisschop / ende zijn sone Eliasim is na hem int ouerste bisdom ghecomen.

1. Esdre. 1 ✠ Maer alsser een vanden gheuanghenen Joden des coninc Xerxis schencker / Neemias ghenaemt/ wandelende voor die hooftstadt van Persen Susa bemercte datter sommighe buytenlanders nae langhe reysen in die stadt comēde Hebreeusch met malcanderen spraken/ghinc hy tot henlieden/ vraghende van waer sī quamen. Eñ hoorende dat sī wt Judeen quamen/so vraechde hy haer wederom hoe hē tvolck daer hadde/eñ haer hooftstadt Jerusalē. Eñ als dese seydē dat die haer niet wel en haddē/midts dat haer vesten omgheworpē waren/ eñ dat die bpliggende volckē den Joden veel quaets dedē/ nacht eñ dach haer ackerlanden eñ dorpen met spinckreysen eñ rouuen verderuende. Ooc leydende veel gheuanghenen wech wt dat landt/eñ oock wt die stadt/ alsodatter hier eñ daer veel doode lichamen gheuōden werden/so weende Neemias / beweecht zijnde van die allendicheden zijns volcx/eñ opheffende zijn voghen totten hemel/seyde hy. O heere hoe langhe suldy ghedooghen dat ons volck van so veel quaets verdruct sal wesen / dat wp alder lieden rooc sullen wesen. Eñ die wijle dat hy aldus lāghe bleef aen die poorte/eñ zijn clachte dede / isser een tot hem ghecomen/bootschappende hem dat die coninck nv ghincr maeltijt sitten. Neemias dā also hy ghestelt was sonder zijn aenschijn te wasschen / haestede hem tot sinen dienst. Die coninck dā na den auontmael siende Neemiam een luttel droeuich/vraechde hem wat die sake was: doen heeft hy Godt eerstmael ghebeden dat hy zijnen woorden wilde cracht gheuen / eñ daer nae ghesecht. Hoe soude ick o coninck een ander aenschijn mogen aennemē/oft dē druck wt mijn hert te leggen/als ick hoore dat mijnder stadt Jerusalem daer mijnd ouderen begrauenissen eñ gedenckenissen zijn/poorten verbrāt zijn/ eñ die vestē omgeworpen? Maer ick bidde v dat ghy my dese gracie wilt verleenē/dat ghy my oorlof gheeft dat ic derwaerts mach gaen/eñ die mueren op timmeren / eñ voorts mach volbrengen datter noch gebreect aen des tempels maecsele. Die coninck heeft hem zijn begheerte geconsenteert/gheuende hem ooc brieuen vā recommandacien tot die vorsten/dat sī hem soudē eere bewysen/eñ gheuen al dat hy begheeren soude. Aldus (seyde die coninc) en wilt niet meer droeue zijn/ende voortaen dient ons gheerne eñ willichlijc. Doē heeft Neemias God aengebeden/eñ den coninc dāckende voor so milde belofte/vaghende vā zijn aenschijn alle droefheyt/heeft eē blijde ghelaet gethoōt vā vruechden. Des anderē daechs werde hy totten coninc geroepen/eñ ontfinck die brieuen vandē coninc/ die hy gheuē soude Sadeo den president vā Syrien/Phenicē/eñ Samarien/waer in beuolē werde datmen Neemiā in eeren soude hebben/ eñ hem gheuen alle dat hem vā noode ware/om te timmeren. Als hy dā te Babylonien gecomen was/eñ veel medeghesellē genomen hadde vā sinen volcke/die haer willichlijc tot hem voechden/is hy ten laetsten gecomen te Jerusalē / int vijfuentwintichste iaer vā Xerxis coninckrijck. Eñ als hy voor al die brieuen gethoont hadde zijnen volcke/heeft hy die Sadeo den Capiteyn des peerdevolcx/ende zijnen medeghesellen gheghcuen. Daer nae heeft hy alle volck te Jerusalem tsamen vergadert/ende staende int midden vanden tempel heeft hy die aldus aengesprokē. Ghy Joetsche mannen ghy weet wel hoe dalder beste eñ meeste Godt ghedachtich wesende onser ouderē Abrahā / Isaac/ eñ Jacob/ende haerlieder godvruchticheyt / met die selue voorsienichept daer hy voortijts haer beloftede/hem oock gheweerdicht ons oock noch te beloruen. Eñ siet/door zijn gonste heb ick nv vanden coninck vercreghen / dat hy my oorlof heeft ghegeuen v lieder vesten op te timmeren/eñ voorts te volmaken datter noch ghebreect aen uwen tempel. Daer om oordeel ick datmen aldus doen sal / aenghesien dat ghy wel weet hoe seer dat ons die bpliggende lieden haten/eñ dat sy vernemende van v lied neerstichept int timmerē/alle dat sy connen opstellē sullen om v lieder wercken (soo verre alst in haer is)te beletten. Daerom ten eersten wreest vroom vā moede/eñ stelt allen v betrouwen op God, die haerlieder moedelijcke vpantschappen lichtelijck wederstaen sal. Voorts so en suldy nacht noch dach die metselrye vā desen werck niet laten staen/maer met alder neerstichept dit werck vervolghen/aenghesien dat nv aldermeest bequamen tijt is dit te doene. Als hy dit ghesept hadde/so heeft hy terstont den regiment meesters beuolē die vesten te meten/eñ die wercken te bedeylen onder tvolck/gheuende eenen seker taxt elcken dorpe eñ stede / beloouende ooc dat hy met zijnen hupsghesinne hier in wackerlijck soude helpen/ en aldus heeft hy die vergaderinge laten wech gaē. Die Joden dā door zijn macht beweecht zijnde/hebben haer bereyt ten wercke/welcken naem van Juda doen eerstmael dien volcke eñ dier plaetsen ghegheuen is/na dat sy wt Babylonien wederom ghecomen zijn/om dat het gheslachte van Juda wylen die plaetse eerst beseten hadde.

✠ Als dan die fame vā deser saken ghecomen was 2. Esd. 4.6
tot die Ammoniters/ Moabiten/Samaritē / eñ die bewoonders van Caua Syria/hebbē sy dat seer onweerdelijck ghenomen / eñ en hielen nemmermeer op van laghen te legghen/eñ haerlieder voornemen te beletten. Eñ sī creghen tusschen beyde veel Jodē/ eñ arbeyden om met ghehuerde moordenaers Neemiam te dooden. Op veruaerdē die Joden oock dicmael/sprepende sommige rumoeren/als ofter groote heyren van verscheyden volcken henliedē bestormen souden/also dat sī by na door dese vreese op hielen van haer begonst werck. Maer Neemiam en mocht gheen van desen dingen veruaren oft aftrecken vā zijn begonst voornemē. Maer verselschapt met een deel lijfknechten / ghinck hy omueruaert voorts/vā grooter neerstichept gheenen arbeyt ghevoelende. Maer dese sorghe van zijn eyghen leuen en hadde hy daer om niet dat hy die door vreesde/ maer om dat hy seckerlijck wel wiste dat zijn borghers die vestē niet en soude repareren/ als hy door ware. Dus heeft hy beuolen dat voortaen die metsers eñ timmerlieden souden omgort zijn met eenen sweerde/eñ also wercken. Aldus en was daer gheen

metser sonder sweert/ desgelijcx oock die hē die stokse aenbracht. Maer die schilden heeft hy gewilt dat niet verre van daer souden gereedt zijn. Oock stelde hy trompetslaghers / van vijfhondert schreden tot vijfhondert scheiden/op dat die souden trompen eñ teecken geuen/by also haer die vpanden daer ergers ontrent verthoonden / eñ dat het volc dan haer wapenen grijpende/mocht dien wederstaen / eñ dat sy ongewapent niet en souden van harē vpandē verdruckt werden. Eñ hy Neemias ghinck des nachts aen alle siden om die stadt/nemmermeer vermoeyt/ oft van wercken/oft van eenighe scherpen cost / oft van waken/gheen spijse oft dranck ghebruyckende/ dan so vele als zijnen noot verepschte. Eñ in deser manieren bleef hy twee iaren/eñ dry maendē. Wāt soo veel tijts ghinck daer voorby eer die vesten volmaeckt werdē/int achtentwintichste iaer vā Xerxes coninckrijck/in die neghenste maent. Als dā die stadt heel besloten was / soo hebben Neemias eñ tvolck Gode sacrificie ghedaen / eñ acht dagen lanck blijde maeltijden gehouden. Maer als dit gehoort werde onder die volcken van Syrien / heeft dat groote onweerdicheden verweckt onder henlieden. Neemias dan siende datter niet volcx ghenoech en was in die stadt/heeft den priesteren eñ Leuiten die al om daer by woonden/geraden dat si soudē verhupsen in die stadt/om daer te woonē / makende haer woonstedē op sinen coste. Eñ hy geboodt ooc dat het lantvolck haer thiendē soudē in die stadt brengen/datter wesen mocht daer die priesters eñ Leuitē af leuē mochtē/eñ dat si niet en soudē belet oft afgetrockē werdē vanden godt dienst/eñ haer ceremonien / dwelck sy seer gheerne gedaē hebbē. Eñ aldus ist geschiet dat voortaē die stadt meer bewoont werde. Na dese eñ meer andere deughdelijcke eñ loffelijcke wercken is Neemias nv oudt wesende gestoruen / een man geborē ter rechtueerdicheyt/eñ ter deught/eñ seer milt tot zijn volck/latende achter zijn eewighe gedencknisse in die vesten van Jerusalem. Dit zijn die dingē die geschiet zijntē tijde dat Xerxes regneerde.

✻ Hoe dat ten tijde van Artarexis coninckrijck het gheheel Joetsche volck by na vergaen was door bedroch van Aman. Cap. vi

Cap. vi. Esther. i. Desen coninck noēt die bybel Assuerum Esther. i.

ALs dese Xerxes doot was/soo quam het rijck tot Cyrum zijnen sone / den welcken die Griecken noemen Artaxerxen. Eñ als dese by die Persen regneerde/so werde het Joetsche volc in een seer groot perijckel gebracht/dat sy by na met harē hupsvrouwen ende kinderen souden ghedoot hebbben gheweest/om een sake die wy corts hier na vertellē sullen/want voor al moeten wy sommighe dingē segghen vanden coninck hoe dat by comen is dat hy eē Joetsche vrouwe troude/wt Coninclijcke ghestachte geboren / die welcke men houdt dat sy ons ghestachts behoudersse gheweest heeft. Want nae dat Artaxerxes het rijck ontfanghen hadde / soo heeft hy int derde iaer zijns rijcx hondert eñ. xxvij. voisten/ die ghestelt waren ouer zijn landen/van Indien tot der Moriānen lant toe/met zijn vrienden eñ capitepnen der volcken tot Susis onthaelt met ouercostelijcke maeltijden/alst eenen rijcken coninck betaēde/ thoonende henlieden groote heerlicke costē/hondert eñ tachtentich dagen lanck/in welcke weerschappē veel volcken eñ haer legaten seuen dagen lanck verualghens bleuen. Dese maeltijden waren aldus bereedt. Hy stelde eē tente die onderhouden werde vā gulden eñ silueren columnen/al behangen met fijn linnen eñ purpuren tapijtē / die veel duplentich mēschen mocht begrypē. Hier in werde gedient al met drincnappen van goude eñ costelijcke gesteentē/die gemaeckt waren tot wellusten eñ verwonderingē. Oock beual hy den dienaren dat si niemanden nae der Persen maniere en souden dwingē te dronckē/ maer laten een pegelijck gebruycken vā tghene datter voorghestelt werde na zijnen sin eñ lust. Oock heeft hy boden gesonden ouer alle zijn rijck/ghebiedende dat sy ledich van wercken feest een deel dagē houden souden voor des coninex weluaert. Die coninginne Vasthi heeft desgelijcx oock maeltijden gehouden van vrouwen in des coninex hof. Die coninck dan begherende haer schoonheyt te thoonē sinen gasten / heeft haer doen halen tot hem/ die van schoonheyt allen vrouwen te bouen ghinck. Maer si willende der Persen wetten onderhoudē/die verbieden die hupsvrouwen gesien te worden van pemanden anders dan vanden hupsgenootē/en is totten coninck niet ghegaen. Eñ doen hy dickmaelzijn camerlingē tot haer gesondē hadde/so bleef si nochtans hardtneckich int weygeren. Van welcker crygelijcheyt zijnder hupsvrouwen die coninc gestoort zijnde/heeft den maeltyt gelaten/roepende tot hem die seuen mannen die by die Persen die macht hebben die wetten te verclaren/eñ by dese heeft hy zijn hupsvrouwe beschuldicht van verslmaetheden / dat sy so dicmael van hem geroepē zijnde tot zijnē maeltyt niet eens en hadde willen comen. Dus gheboot hy henlieden het vonnisse te wijsen na recht. Waer af die eene genaemt Mucheus zijnen sin seggende/verclaerde dat dit ongheliick den Coninck alleen niet aen en ghinck/maer ock alle den Persen / den welcken nv stont te sorghen dat sy ock souden verslmaedt werden van haren hupsvrouwen/eñ also eē schandelyck leuen voortaen leuen/midts dat die gehoude mans voortaen niet meer en souden ontsien werden/midts dat dañ vrouwē souden een exēpel der houeerdiē vander coninghinnē nemen/die haer niet ontsien en hadde tseghen den almachtighen coninck spijtelijck te doene. Dus raedde hy datmē dese coninghinne die so spijtich teghen hem gheweest hadde/seer swaerlijck soude puniren/eñ datmē dit vonnisse soude vercondighen ouer alle lieden ende volckē/te wetē/dat die coninc Vasthen soude wech doen/ende haer eere eender ander vrouwen geuen. Maer die Coninck die haer seer lief hadde/ende niet gheerne van haer scheyden en conde/ende haer nochtans om die wet niet en mocht houden /werde droeuich om dat hy zijnen wille niet doē en mochte. Maer als zijn vrienden hem in dese benauthept sagen/so raeden si hem dat hy die onnutte liefde deser vrouwen wt zijnder herten stellen wilde. Eñ dat hy dede ondersoeck doen ouer alle zijn lant van schoonen maechden / eñ die hem dalder schoonste soude duncken/dat hy die name tot zijnder hupsvrouwē/ want als hy eē nieuwe hupsvrouwe hadde/dā soude die liefde van deerste mogen vergaē/eñ door het versch ghebruyck van deser / soude die ander liefde allemerkens verstropt werden / eñ dan heel moghen steruen. Die coninck heeft desen raet ghepresen/eñ terstōt beuolē sekeren mannen dat si dalē vermaerste maechden vā schoonheyt kiesen soude wt alle zijn rijck/eñ die tot hem brenghen. Eñ als sy lieden dit gebot neerstelijck deden / soo werde in Babylonien gheuonden Esther / een ionge maecht/berooft van vader eñ moeder / die opgheuoedt werde by haers vaders broeder Mardocheum. Dese was wten geslachte van Beniamin/een vander treffelijcstē Joden. Dese ionghe maghet was wtnemende schoon bouen alle ander maechden/eñ door haers aensichts

lieflycheyt

lieflijcheyt track sy die oogen van alle menschen tot haer. Als sy dan eenen vanden gheſneden camerlinghen beuolē was/werde sy by hem seer weeldich lyck ghetracteert/ dagheliker haer beſtrijckende met welrieckende ſpeceryen/seer coſtelijcke olie/ daer die princelijcke vrouwen haer lichamen mede pleghen te beſtrijckē. Eñ aldus werdē daer veertich maechden ſes maenden lanck getracteert. Als dan den gheſneden camerlinck dochte dat sy wel ghenoech ghetracteert eñ beſocht waren / eñ nv bequaem om by den coninck te ſlapen/ſo ſandt hy telcken dage eene totten coninck / eñ als hy die ghebruyckt hadde/ſoo ſandt die coninck die wederom totten camerlinck.

Maer als Eſther tot hem gebracht was/ ende hy groote welluſte hadde van haer by weſen / eñ met haerder liefden beuanghen was / heeft hy haer tot zyn wettighe huyſvrouwe ghenomen/eñ hy hiel die bruyloft int ſeuenſte iaer van zyn ryc/in die twaelfſte maent die Adar ghenoemt wert. Eñ hy heeft wt ghelonden ſommighe dienaers diemen Angaten noemt/ouer alle zyn volcken/henlieden ghebiedende dese bruyloft feeſt te houden. Maer hy heeft die Perſen eñ Meden/eñ die treffelijcſte heeren vandē anderen volcken onthaelt met zynen bruyloft maeltyt/een heel maent lanc. Eñ als zyn huyſvrouwe in des coninckr ſale ghecomen was / heeft hy haer het croonement op haer hooft gheſedt/eñ aldus heeft hy met haer ghelceft/nopt haer vraghende van wat geſlachte ſy geboren was. Eñ haer oom Mardocheus quam oock van Babylonien te Suſa woonen/ende daer woonende verkeerde hy dagelijcx ontrent des coninck hof/vraghende na die ionghe dochter hoe sy haer hadde/want hy hadde haer ſo lief als zyn eygē dochter. Maer die Coninck ſtelde een wet dat niemant van zynen huyſgeſinne tot hem comē en ſoude/by en waer van hem gheroepen/ſo langhe als sy in zynen coninclycken throon ſadt/ſtellēde daer ooc toe ſeker dienaers met bylen/dat ſo wie daer tegen dede/ſoude zyn hooft afghehouwen werden. Maer die coninck hiel binnen deſen tyt een guldē roede in zyn handt/die welcke hy wt ſtack totten ghenen die ongheroepen tot hem quam/eñ hy dien wilde het leuen gheuen/want deſe quam door het genakē vander roeden wtē perijkel: maer dits nv genoech hier af ghelept. Eenen corten tyt daer nae/waren daer twee des Coninck gheſneden camerlinghen/Bagatham eñ Thares / die heymelike verraderie opgheſtelt hadden tegen den coninck. Maer eens anders knecht Barnabas een geboren Jode/heeft deſe verraderie bevonden/eñ der coninghinnen oom te kennen ghegheuen. Eñ Mardocheus heeft door haer den coninck die verraders ghemelt. Die coninc verſaert zynde/heeft door pininghen die waerheyt bevonden/eñ als hy die aen cruycen hadde doen hanghen / ſo en heeft hy Mardocheo doen ter tyt voor zyn leuen dat hy hem behouden hadde geenen loon ghegheuen/alleenlijck dede hy Mardocheus naem ſtellen/eñ teeckenen in die boecken zynder gheſchiedeniſſen/eñ hy werde ontfangen in des coninck hof onder des coninck ſonderlinghe vrienden. Als dan Aman Amadathis ſone/een geboren Amalechiter in des coninck hof quam/ſo aenbadē sy hem alle gader ſo wel die Perſen als die ander vreemde wtlanders/want Ataxerxes dat alſoo beual. Maer doen Mardocheus om zyns landts wetten den menſch niet en aenbadt/ende Aman dat bevandt/ſo vraechde hy vā waer deſe Mardocheus was. Eñ gehoort hebbende dat hy een Jode was/werde hy ſeer gram eñ riep ſegghende dat dit een groote onweerdicheyt was/daer hem die vyf Perſen aenbaden / dat deſe Jode die een ſlaue was/het ſelue niet en wilde doē. Eñ als hy hem wilde wreken ouer Mardocheum/ ſo heuet hem te cleyn ghedocht dyen ter doot te brēghen / ten ware dat hy oock het heel Joetſche volck verdoruc/midts dat hy ooc van natuerē der Joden vyant was / aengeſiē dat der Amalechitē volc vaſt welckē hy gecomen was/in voortyden vandē Jodē verwonnē eñ vernielt was geweeſt. Hierom is hy totten coninck ghegaen/eñ heeft zyn clachte oft beſchuldinghe begonſt te doen/ſegghende datter ouer al zyn lant een ſeer quaet volck verſtroept was / het welck metten anderen lieden gheen ghelelſchap en hiel/maer hielt hem vreemt/eñ verſmade ander naeien van lieden/ghebruyckende ander godtſdienſtē eñ wetten / die oock contrarie eñ vyant waren alle ander lieden manieren van leuen eñ oeffeninghen. Dit volck (ſeyde hy) wildy anders uwē volcke vriet-ſchap doen/ſuldy te gronde heel vernielen / niemāt van dien laſtende leuen/ oft gheuanghen nemende. Eñ op dat dit niet en vermindere uwe tribupten/ſo beloue ick v hier voor vā mynē goede veertich duyſent talenten ſilvers/eñ dit ghelt ſal ick gheerne deruen/op dat v ryck mach gheſupuert werden van dit ghelpuys deſer menſchen. Als Aman dit begeerde/ ſo ſeyde die coninc dat hy hem dit ghelt quyt ſchoude/eñ die menſchen hem ouer gaf om daer mede te doene dat hem beliefde oft goet dochte. Als Aman dan zyn begheerte vercregen hadde/heeft hy terſtōt een ghebodt in des coninckr naem doen publiceren ouer alle naciē/in deſer manieren. Die bybel ſeyt thien duyſent talenten. Eſther. 3.

✠ Die groote coninck Ataxerxes / zynen hondert eñ xxvij. voirſten/die regiment hebben ouer zyn lātſchappen/van Indiē tot Ethiopien toe / ſchryft dit. Want ick heerſchappie gecregen hebbe van ſo veelderhande naciē van lieden/ eñ die heerlycheyt der werelt/ſo verre als ick wilde/ eñ ick nochcans niet hooveerdelijc oft wreedelyc en dede teghen myn onderſaten / maer haer regeerde met een taechtmoedich eñ goedertieren regiment/ſo heb ick gedacht hoe hē-lieden dit goet mocht altyt ghedverich blyuen. Dus ben ick vermaent geweeſt van eenen mynē vrient/ die om zyn wyſheyt eñ rechtueerdicheyt van my altyt bouen dandere in eeren ghehouden wert/eñ om zyn ſonderlinghe trouwe / die tweede plaetſe naeſt my heeft/Aman genaemt/hoe datter onder der mēſchen gheſlachte een volck ghemengt is/den anderē menſchen contrarierende / ghebruyckende eenderhande zyn eygen wetten/verſcheyden vā dandere/ den coningen onghehoorſaem/eñ arch in manieren van leuen/eñ godtſdienſten/die onſe heerlycheyt eñ onſe ſaken niet en prijſen. Dus wille eñ gebiede ick opentlijc/dat ghy deſe die my gemelt zyn van Amā (den welcken ick voor mynen vader houde) ſult doden met haren huyſvrouwen eñ kinderen, niemanden van henlieden ſparende / noch die bermhertigheyt meer volghende oft achtende dan ons gebodt. Dit ghebiede ick datmen doen ſal op den derthienſten dach der twaelfſter maent des tegenwoordigē iaers/op dat onſe vyanden heel mogē vernielt werden op eenen dach / ende dat wy voortaen moghen te beter in vrede ende vryheydt leuen. Als dit ghebodt van ſteden te ſteden ouer alle diantſchap verbreyt was/ſo bereyden sy haer alle om ten gheſettē daghe alle die Joden te vernielen. Eñ tſelue deden sy oock te Suſis in des coninck ſtadt. Maer die coninck eñ Aman hielen daer en tuſſchē groote maeltyden/als die ſtadt heel in werringhe was / eñ heel in twyfelinghe om verwachtē van datter geſchie-

den

den soude. Maer doen Mardocheus dit vernomē hadde/so is hy met gheschoorde cleederen/ ouerdect met eenen sack / eñ zyn hooft met asschen bespreyt gegaen door alle die stadt al roepende dat dit eē onrechtueerdich werc was/ dat so ouergroot volc heel ter doot verwesen was/eñ dit roepende is hy gheromen tot des coninex pallejs / eñ daer bleef hy staende. Wāt ten was niet geoorloft met sulcken habyte in des coninex pallejs te gaen. Die ander Joden deden ooc also in die ander stedē daer des coninex brief gebracht werde/makende alle groot geclach eñ gheschrey van die moordt die haer vercondicht werde. Maer alst der coninghinnen gheboodtschapt werde dat Mardocheus in so iammerlycken habyte stont voor die doze des pallays werde sy ontstelt van dat gherucht/eñ sandt sommighe dienaers die hem zyn habyt souden veranderē. Maer doē Mardocheus dat niet doen en wilde/mids dat die sake noch niet te niet en was / waerom hy dat habyt ontfanghen hadde/heeft sy tot haer gheroepen Achiatheum eenen gesneden camerlinc die doen sy gevalle by haer was/eñ sandt dien tot hem/ vragēde wat quaets hē geschiet ware/daerom hy sulc habyt aenghenomen hadde/dwelck hy ooc om haer bidden niet en wilde af leggen. Doen heeft Mardocheus den gesneden camerlinck die heel sake verwolghens verclaert/hoe datter een ghebodt des coninex ghepubliceert was ouer alle zyn heerlycheyt. Eñ hoe groote macht van ghelde dat Aman beloeft hadde den coninck om die moort vā zynen Joetschen volcke van hē te cooper. Voorts die copie des mandaments dat te Sulis int openbaer gestelt was gaf hy hem om dat der coninghinnen ouer te dragen/ beuelende haer dat sy tottē coninc ginge om dese sake/eñ dat sy haer niet en liet verdrieten haer seluen een luttel te vernederē voor die weluaert eñ behoudenisse haers volcks / eñ verbiddē dit perijckel van henlieden. Als die coninginne dit vernomen heeft/ soo ontboot sy Mardocheo wederom hoe sy totten coninc met gheroepē en was/ eñ hoe op die pene vander doodt verboden was ongheroepen totten coninc te comen/ ten ware dat hy sulcken het leuen gheuen wilde/eñ zyn gulden roede wt stake/want dese alleene ontgingen die pene/ den welcken dat gheschiede. Als Mardocheus dit ghehoort hadde/ so ontboodt hy wederō tselue doot den seluen gheseden camerlinck/ segghende dat sy niet en behoorde soo seere besorcht te zyne voor haer eyghen leuen oft weluaert / maer meer voor haers heels geslachts eñ volcx leuen: want by also sī tselue nu niet en achte te doen/so soude Godt nochtās zyn volc hulpe doen/maer sy soude met haer familie geplaecht werden/voor die ghene die sī nu verssmade. Doen heeft Esther door den seluen bode haren oom ghesboden dat hy te Sulis die Joden soude al te samen roepen/henlieden ghebiedende dry daghen te vasten voor der coninginnen behoudenisse/ belouēde dat sy tselue doen soude met haren dienstvrouwen/eñ dan soude sy teghen die wet totten coninck gaen/lydende ooc geerne die doodt by also dat van noode ware. Mardocheus heeft der coninginnē begeerte gedaen/gebiedende zynen volcke openbaerlyc te vasten/eñ hy heeft ooc seer ootmoedelyc Godt gebeden dat hy zyn volc niet en soude laten vernielen/maer ghelyck hy dickmael te voren haer salicheyt besorcht hadde/eñ haer sondē haer lieden vergeuē/ dat hy henliedē ooc nu wilde verlossen van dit perijckel dat nu vercondicht was/wāt sy door haer schult niet en waren gheromen in dit perikel der schandelycker doot / maer Aman door grāmoedicheyt dede dese wreetheyt om dat hy van hem niet gheeert en was/met die eere diemen Gode alleene schuldich is/ eñ om dat Mardocheus den goddelycken wetten haer volle eere gehoudē hadde/daerom wilde Amā het geheel Joetsche geslachte vernielen. Belghelyck waren ooc die gebeden vā alle volc/ Gode biddēde dat hy haer weluaert eñ leuē wilde bewarē/ eñ tgeheel gheslachte van Israel vander aenstaēder doot verlossen/die sy voor haer ooghen schenen te hebbē. Die coninghinne badt oock op haers lants maniere/ligghende metten aensichte plat ter aerden/ gheclee dt met een rou cleedt/ dry daghen lanck abstinerende vā spyse ende dranck/eñ alle wellustichedē/ biddende God dat hy haer genadelyc sulcke bequame spraake wilde gheuen/eñ meerderlichtheyt van schoonheyt dan sy te voren opt gehadt hadde / op dat de coninck door dese twee manierē bewecht mocht werden tot genadicheyt/eñ tot haer mocht minlycker werden/eñ dat hy haer met goeden oogen wilde aensiē die wyle sy voorspraker sīe soude wesen voor haer volck dat in dupterste periculen gheselt was. Dat hy dē coninc ooc wilde instorten den haet van haren vyanden/eñ alle der gheender die haecten na haer verderfenisse/ten ware dat hy die quade anōtuere van henlieden keerde. Als dan die goddelycke bermhertichept door dese gebeden dry dagen lanck bestoē was / so heeft Esther wederom haer habyt verandert/eñ nemē de thabyt ane dat eender coninginnen betaēde/met twee camenierē/ waer af deene haer saethtelyc onderhiel/daer sy op stuende/eñ dāder doorch met harē handē vā achter op haer wyde eñ lange cleederen die op daerde siept ten/ eñ aldus is sy by den coninc gecomen hebbende eenootwerwige wagen/thoonende een schoonheyt tsamen gemengt met heerlychept/maer niet heel vry vā vreesen. Als sy dan den coninc sach sitten in zynen hoogē throō/ seer heerlyck verciert met eenen habyte dat vā goude / perlen/eñ costelycken steenen constelyck ghewracht was/so quam haer haestelyc eenen grouwel aen/eñ by gevalle hadde die coninc haer wreedelyc/ eñ met eenen haluen grāmen aensichte aengesien/ waer af sy terstont verslagen wesende/liet haer met slappen leden heel ter siden vallē op die dienstvrouwe die haer onderhiel. Maer die coninc sonder twisel door Godts wille verandert/ werde veruaert/eñ besorcht zynde dat zynder hup vrouwen pet swaerdere mocht gheschiedē/is van zynen throon haestelyc op gelooper/eñ heeft haer vriendelyc in zyn armen ontfanghen/ eñ met soeter aenspraē verlicht/ gebiedende haer goeden moet te hebben/ eñ sonder sorge oft perijckel te wesen van dat sī ongheroepen daer gheromen was/want die wet gestelt was zynē ondersatē/maer haer die zyns ryex mede gesellinne was/waren alle dinghen gheoorloft. Als hy dit ghesept hadde/heeft hy zynen scepter in haer handt gesteken/eñ haren hals met zyn gulden roede soetelyc aengheraft/haer van des wedts vreese heel vry makende. Esther dan aldus vermaect zynde/sepde. O heere ick en can niet wtspreken dat my onuerstenlyc ouercomen is/want doen ick v aensach soo veruaerlyck in v Maiestept sittende/soo vloodt ick terstont achterwaerts/ ende ghinck van my seluen. Ende als sy dese woorden nauwelyex met slauwer stemmen ghesproken hadde/ soo was die Coninck noch meer voor haer besorcht/ ende begōst haer noch langher te troosten / belouende haer dat hy wt haerder liefden doen soude al wat haer beliefde / iae al waert oock dat sy die helft van zynen ryche begeerde. Maer Esther heeft alleen dit begheert/dat hy wil-

wilde met zynen vrient Aman ter maeltyden comẽ dien sy berepdt hadde. Als die coninck haer dit gheconsenteert hadde/eñ sy beyde gheromen waren/ so heeft hy onder den maeltyt tusschẽ het dinckẽ zynder huysvrouwen gheboden te seggen wat sy begheerde/want sy alle dinck verweruẽ soude. Maer ñ antwoorde dat sy haren eysch wt stelde tot dẽ anderen dach/by also hem beliefde wederom ter maeltyt te comen met Aman. Als die Coninck dit geerne consenteerde/so is Aman seer blyde wech ghegaen/ om dat hem alleen soo groote eere bewesen werde/ dat hy alleen metten coninc vander coninghinnen ter maeltyt genoodt was / dwelc niemandẽ anders gheschiet en was. Maer als hy lichtelyc Mardocheum int paleys ghesien hadde/so ontstack hy van gramschappen/om dat hem ghẽen eere van Mardocheo bewesen en werde. Ende doen hy thuys ghecomen was / soo heeft hy tot hem gheroepen zyn huysvrouwe Zaraza / ende eenen hoop zynder vrienden/ vertellende henlieden dte eere die hy hadde by den coninck/eñ by die coninghinne: want na dat hy alleen dien dach metten coninc by die coninghinne gheten hadde/ so was hy tegen morghẽ wederom daer ghenoodt/maer een dinck was hem bouen maten moedelyc/dat hy Mardocheum dẽ Joden sach int palleys. Als dan Zaraza seyde dat hy moest eenen balck vyftich cubitus lanc doen berepden/eñ des anderẽ daechs vanden coninc oorlof crijgen/eñ Mardocheum aen dat cruys hangen / ende hem dese redene wel behaechde/so gheboot hy zynẽ huysghenooten datmen sulckẽ balc oprechtẽ soude in zyn paleys berept tot Mardocheus doot dwelck oock terstont ghedaen werde. Maer God belpotte Amans boose hope / want hy wel wist dat anders met hem vergaen soude. Want op den selven nacht heeft Godt den coninck zynen slaep benomen / die welcke niet willende den tyt van zynder wakẽ verloren laten gaen/maer lieuer hebbende dat te bestedẽ aen eenighe saken zyns ryck/ heeft zynen schryuer gheboden te halen die hystorie boecken / doende hem daer wt lesen so wel zyne als zynder voorsaten gheschiedenissen. Als dese dan die las / so verstondt die coninck datter een om een heerlyck sept beghift was gheweest met veel erffelycheden int lant/welcx naem daer aengeschreuẽ was. Item datter een ander om zyn getrouwicheyt ghiftẽ van grooter weerden ontfanghen hadde. Ten laetsten ist ghecomen ter plaetsen daer geschreuen stont/hoe Gagatho eñ Thares verraderie door Mardocheñ gemelt was. Eñ als dit ghelesen was/eñ die schryuer voorts ginc tot een andere/so verboot hem die coninck voorder te lesen/vragẽde oft daer niet by en stont dat Mardocheo eenighen loon ghegheuen was daer vore/eñ doen hy seyde datter sulcx niet geschreuẽ en was / so dede hy hẽ op houden/vragẽde wat vie vanden nacht dat was vanden genen wiens officie dat was / hoorende dan dat morgenstont was/so beual hy hem te besien wie van zynen vriendẽ voor die dore des pallays ware/eñ dat sy hem dat wederom comen seggẽ souden. Eñ by ghelucke was Aman daer/die vroegher ghecomen was dan hy plach/ om te bidden dat hy Mardocheum mocht ter doot brengen. Als dan die dienaers hem wederom bootschapten dat Amã voor die dore was/so dede hy hem binnẽ roepẽ. Als hy dan binnen ghecomen was / seyde die Coninck. Aenghesien dat ic wel wete dat ghy myn vrient zyt die my bouen alle anderen lief hebt/so bidde ic u dat ghy my wilt raet gheuen. Hoe ick na myn heerlyckheyt mocht eere bewysen eenen man die ick sonderlinghe weert hebbe. Aman doen denckende dat zyn profyt soude wesen al wat hy segghen soude/ midts dat hy bouen alle andere vanden coninck bemindt was / gaf hem te kennen tghene dat hem het beste dochte met dese woorden. Wildy den mensch die ghy segt dat u seer weert is/met heerlycker glorien/ eeren/eñ groot makẽ/ so doet hem op een peert voeren/ghecleedt als ghy / eñ dat hy met eenen gulden hals bant verciert sy/ eñ datter pemandt van uwen nausten vrienden daer voor gae als een wtroeper/ roepende alle die stadt dore dat hy alsoo sal gheeert werden/den welcken die Coninck sal willen eeren. Dit raede Aman/ meynende datmen niemant dese eere schuldich en was dan hem. Gaet dan henen eñ neemt een peert ende cleedt hem met mynen cleede/ eñ halsbant/eñ soeckt Mardocheum den Jode / eñ als ghy hem aldus verciert suit hebben/ende hy opt peert sitten sal soo gaet ghy daer vore / eñ weest die wtroeper / want ghy zyt myn nauste vrient/eñ den raet die ghy selue ghegheuen hebt / suldy alder best volbrenghen/want dese eere is men hem schuldich/ die myns leuens behouder gheweest is. Als Aman dese dinghen teghen zyn hope ghehoort hadde / soo ghinck hy by na van hem selven. Maer doe hy anders niet en wist te doene is hy wt ghegaen metten peerde/eñ metten purpurẽ cleede / ende guldẽ halsbant. Ende als hy Mardocheum gheuonden hadde voor die sale met eenen sack ghecleedt / heeft hy hem den sack doe wt doen/ ende dat purpurẽ cleedt aen doen. Mardocheus die waerhept van deser saken niet wetende/meynende datmen hẽ bespot hadde / seggende. O ghy alderbooste mensche/bespottet ghy onle allendicheyt noch aldus ? Maer doen hem wys ghemaeckt was dat die coninc hem desen loon gaf voor dat hy hem eens zyn leuen behouden hadde/eñ voor dat hy der camerlinghen verraderie gheopenbaert hadde/so heeft hy het purpurẽ cleedt aen ghedaen/dat die coninck plach te draghen/ ende verciert met eenen gulden halsbant/ ende opt peert climmende reedt hy alle die stadt dore/eñ voor hem ghinck Aman al roepende. Also sal hy gheeert worden / den welcken die coninc wilt eeren. Als hy dan die stadt doorwãdelt hadde/ so ginck Mardocheus totten coninck binnen. Maer Aman ghinck van schaempten na zyn huys al weenende/zynder huysvrouwen eñ vrienden/vertellende tghene datter geschiet was. Sy hebben gheantwoort dat hem nv alle oorsake om hem op Mardocheum te wreken benomen was / aenghesien dat hem Godt openbaerlyck gonstich was. Als sy dese dinghen noch tsamẽ spraken so quamen Esthers gheslieden camerlingẽ om Aman terstont ter auontmael te halen. Eñ doe van desen siende het cruys datter vast gestelt was in zyn huys/dwelc hy voor Mardocheo berept hadde/vraechde van eenen der dienaren waer toe dit berept was. Eñ doen hy verstondt dat voor des coninghinnen oom berept was/den welcken Aman wilde vanden Coninck ter doodt eyschen / soo sweech hy doen. Maer als die Coninck vander coninghinnen met Aman vriendelyck eñ wellustelyc met spysen onthaelt was / so heeft hy der coninghinnen doen seggen wat sy begeerde datment haer gaue/ want sy crijghen soude wat sy beghceren soude/soo begonste sy haers volcx perikel te beweenen/ seggẽde dat sy met allen haren volcke ter doot verwesen was/eñ dat sy daerom nv daer af woorden maecte. Want anders en soude sy zyn treffelycke saken niet willen hebben beletten / haddemen henlieden doen vercoopen tot eenighe allendighe slauernie/ want ñ dese

Esther.6.

Esther.7.

dese allendicheyt sonde voor middelbaer ghehoudē hebben. Maer nv badt sy dat hy henlieden wilde van die aenstaende doot verlossen. Als die coninck dan vraechde wie dit op handen hadde/soo heeft sy openbaerlije Aman beschuldicht/eñ teghen hē strakelije ghesproke/seggende dat hy desen raet gegeuē hadde/om dat hy seer quaet herte tot haer droech. Die coninck hier af verstoort zijnde / ghinck wech wter maeltijt inden hof. Eñ Aman siende dat hem het ongheluck nakende was / heeft hy by die coninginne zijn misdaet begōst te bekēnē/eñ vergiffenisse te bidden/eñ daer toe is hy oock neder ghevallen op haer bedde. Die coninck binnen desen middelē tijde daer ouercomende / eñ dit siende werde noch meer verstoort/seggēde. O ghy alderboosste mensch/wildy mijn hup vrouwe oock verrachten? Als Aman dā van dit woort verschrict werde ende niet eens en conde daer tegen kicke/so quam daer by Sabachad die camerlinck/eñ beschuldichde Amā hoe hy in zijn huys een cruys hadde gevonden dat hy voor Mardocheo bereyt hadde/dwelck hy verstaen hadde wt eenen zijnen dienaer/eñ dat dit cruys vyftich cubitus hooghe was. Als die coninc dit ghehoort hadde/ so heeft hy gheordineert hem anders gheen doot aē te doene/dan die hy tegen Mardocheum verdacht hadde. Dus gheboot hy datmen hem terstont aen dat cruys hangen eñ dooden sonde. Hier coemt my inden sin te verwonderen Gods macticheyt/rechtveerdicheyt eñ wijsheyt diemen hier wt wel beuinden mach. Die niet alleen desen Aman na zijn verdienste ter doot en heeft gebracht / maer heeft oock die zijne die hy voor eenen anderen verdacht hadde ghekeert op zijn hooft/ diese gheuonden hadde sonder zijnen weten. Aldus dan is Aman na dat hy des coninex vrientschap te seer misbruyct hadde gestoruen / eñ zijn goet werde der coninghinnen gheghe-uen. Eñ Mardocheus vanden coninck gheroepen zijnde(midts dat hy nv verstaē hadde vā zijn hupsvrouwe dat hy haer neue was) heeft des coninckx rinck van hem ontfanghen/dien te voren Aman in zijn gheloue hadde. Eñ die coninghinne heeft hem Amans erue ghegheuen. Daer na heeft sy den Coninck gebeden dat hy die Joden wilde verlossen vā dese tegenwoordighe vreese haers leuens te verliesen / segghende hem wat brieuen dat Aman Amadathis sone gheschreuen eñ gesonden hadde/so verre als des coninex heerlychept hem street. Want sy en sonde niet mogen te leuen blijuen / ten ware dat haer landt eñ haer volck oock behouden bleue. Die conine heeft haer beloeft niet te beuelen tegen haren wille/eñ dat hy in gheen sake teghen harē wille zijn sonde. Oock gaf hy haer orlof in zijnen name vandē Joden te schrijuen wat haer beliefde/ ende dat sy die brieuen met des coninex seghel beseghelt tot alle die lantschappen senden sonde. Want als die met des coninex seghel gheuesticht waren / soo souden die macht hebben by alle die gene diese lesen souden/eñ niemant en sonde daer teghen segghen. Dus heeft sy des coninex schrijuers tot haer gheroepen/ghebiedende henlieden voor die Joden te schrijuen tot die regeerders alle der lieden/die ghelegen zijn tusschē Indien ende Morianen landt/onder hondert ende seuenentwintich vorsten / welcker brieuen inhoudt was dit. Die groote coninck Ataxerxes onsen ghetrouwen wetyonderen weluaert. Veel menschen op gheblasen/door groote eere eñ weldaden die sy ontfangen van die goethept der geender diese haer doē/ ende bewijsen haer hooueerdie niet alleen teghē die onderlaten/maer oock tegijen die gene die haer dese weldaden ghedaen hebben / en ontsien sy haer niet haer hoochmoedichept te thoonē so veel alst in haer is/heel te niet doende alle danckbaerhept die erghers onder die menschen is/eñ verdoruen door haestighe weelde/misbruycken sy die teghen die ghene daer sy die af ghecregen hebben/noch God vreesende/wies goddelychept sy mepnen te bedriegen. Eñ die sommighe van dese ghestelt zijnde met machte om die saken des ghemepnen staets te bedienen / volghen meer haer eyghen hate / eñ bedieghende die ghene die doueste macht hebbē/maken sy met valsche beschuldinghen ende clachten/dat sy verbolghen werden op die onnooselе eñ ontschuldighe / ende aldus brenghen sy die allendighe in perikel haers leuens/ dwelck v lieden kenlijck mach werden/niet wt v oude exempel/oft die ghy doot die same ghehoort hebt/ maer wt een kept dwele onder onse ooghen geschiet is/waerom men voortaen gheen achte en derf slaen op alderhande beschuldinghen oft valsche richten/ maer oordeelen van saken diemen wel kent/ende isst datmen beuint datter misdaē is/datmē daer scherpe straffinge ouer doe. Maer ist contrarie datmen dan sulck ontslae/eñ den werckē oft der waerhept / ende niet den woorden en gheloouen. Want nae dat Aman Amadathis sone / een gheboren Amalechiter/ van vreemde ende niet vander Persen bloede ghecomen/eerstmael by ons ontfanghen na recht van vreemdelinghen te herberghen is gheweest/eñ daer na door onse goethept in soo grooter eeren ghehouden/dat wy hem geweerdichden vader te noemen/ ende geboden datmen hem aenbidden sonde/ eñ dat hy die tweede plaetse naest ons hebbē sonde/ soo en heeft hy nochtans zijn weelde niet connen ghedraghen/noch met verstandighen sinne die groothept deser eeren meten/maer hy heeft mijnen rijcke verraderlijcke laghen ghelept/willende my berooue nā mijnen weldader ende behouder Mardocheo/dien ick van mijn leuen ende mijn rijck schuldich ben te dancken dat ickt behouden hebbe / oock mede van Esther mijns leuens eñ rijckx ghesellinne / soeckende door valsche practijken dese beyde te dooden. Eñ als hy my dus beroofft sonde hebbē van mijn alderliefste vrienden/so wilde hy my ten laetstē vā mijn heerschappie berooue. Maer want ick beuonden hebbe dat die Joden die van desen boosen mensch ter doot verweesen ende gheschict waren gheen quade menschen en zijn/ maer leuen na seer goede manieren eñ wetten/dienende den seluen Godt die my ende mijnen voorsaten dit rijck ghegheuen ende bewaert heeft/so en ontslae ick die niet alleen van die penen die in deerste brieuen staen / die door Aman tot v lieden ouergheselonden zijn / daer ghy niet en moet op letten : maer ick wil oock dat ghy den Joden alle eere bewijsen sult. Want die ghene die dese begheerden te verderuen/zijn voor die pooten van Susis aen cruycen ghehanghen/midts dat God almachtich ouer den alderboosten mensch wake eyssche ende is. Dus ghebiede ick dat soo wanneer men dese openbaer mijn brieuen sal ouergeschrieuen hebben in veel exemplieren/eñ die ouer alle onse heerlychept ghepubliceert / dat ghy dan die Joden laet na haer wetten in vrede leuen / eñ haer wilt helpen dat sy moghen wrake doen ouer die ghene die haer in tijde van tegenspoede onrecht hebben doenē doē/ eñ dat op den derthienstē dach der twaelfster maēt welck is Adar/aenghesien dat God inder waerhept dien dach den Joden voor dootslych heeft willen salich wesen / welcken dach moet gheluckich zijn alle den ghenen die v lieden gonstich zijn/eñ een gedenc-

ke-

kenisse der wraken vanden ghenen die dese verraderlycke lagen opgestelt hebben. Want ic wil voorwaer dat kenlyck sy allen steden eñ lieden / dat soo wie pet van tghene dat wy nu beuelen door onghehoorsaemheyt verslupmt te doene / metten swoerde eñ viere verdoruē sal worde. Eñ dese brieuen salmē int openbaer stellen ouer alle onse heerlyckheyt / ende die Joden sullen haer wapenen tegen dien gheseetten dach / dat sy haer op haren vpandē mogen wreken. Met dese brieuen zijn die postē gesonden ouer alle wegen. Als dan die Joden Mardocheum sagē comen wten pallapse met coninclijc habijt gecleedt / ende verciert met een gulden croone / ende eenen gulden half bant / hebben sy verstaē dat sy deser zijn der weldichept oock mede deelachtich souden werden. Maer daer stondt een ouergroote blyscap op onder die Joden / die in steden oft dorpen woonden / recht ofter eē nieu licht der salichept opgeresen hadde / als des Coninckx brieuen tot elcke steden gheopenbaert werden / alsoo datter veel Heydenen wt vreesen van henlieden haer manlychedē ooc besnydende in deser manierē vlyphept socht en om niet gedoot te werdē / wāt tegen den derthiensten dach der thiensten maent / die by dē Hebreeusschen Adar / by den Macedoniers Dystrus ghenoemt wert / hebbē des coninex brieuen aldaer ouergebracht den Jodē moet ghegeuen / dat sy op dē dach dat haer die doot nakende was / souden vplyck ouer haer vpanden wrake doen. Waer door het gheschiede dat die procureurs / wethouders / vorsten / heeren eñ coninghē / die Joden in grooter weerdē hielen / want sy alle te eotmoedigher werdē wt ontsich van Mardocheo. Want naer dat des Coninckx brieuen ouer al vercondicht waren / soo hebben die Joden oock te Susa binnen / ontrent vyf hondert menschen van haren vpanden gedoot. Eñ als die coninc zynder huysvrouwen te kennen gaf tghetal vanden ghenen die binnen die mueren verslagē waren (want het noch niet bevonden en was hoe vele datter in dander steden ghedoot was) eñ hy haer vraechde oft haer pet meer beliefde / want sy verecrighen soude wat sy begheerde / so badt sy hem dat hy den Joden oorlof gaue des anderen daechs oock alleleens wrake te doen ouer haer vpanden / die daer noch ouerbleuen warē / ende datmen Amans thien sonen soude aen cruycē hanghen / dwelck den Joden oock verleent werde / midts dat die coninck Esther nerghers in en wilde teghen spreken. Dus hebben die Joden wederō op den veerthiensten dach der maendt Dystri / ouer al gheloopen / eñ ghedoot ontrent dry hondert van haren vpanden / niet met allen aentastēde van haerlieder goeden. Maer in die ander steden zijn ghedoodt door der Joden oploop lxxv. duysent menschen / vanden ghenen die voor haer vpanden ghehouden waren: welcke moort werde ghedaen op den derthiensten dach / maer dē anderē dach hebben sy met feestelijcken maeltyden ouerghebracht. Eñ te Susa hebben sy op den veerthiensten dach der naester maent feestelijck vergaderingen ghehouden / waer af dat heden noch ouer alle die werelt dese dagen by den Joden feestdaghen zijn / eñ sy senden malcanderen deelen van haren maeltyden. Mardocheus heeft ooc ghescheuen alle den Joden onder Ataxerxes heerlijchept woonende / dat sy alle dese feestdagē houden souden / eñ haren nacomers voorts leeren eñ achter laten / op dat dese feeste altyt mocht blyuē ter eewigher ghedenckenisse van deser ghelchiedenissen / want het wel recht was dat sy lieden die op die daghen door Amans bedroch in haers leuens perikel gheeomen waren / vieren souden die ghedenckenisse / so wel van haer verlossinghe / als van haerder vpanden wrake / ende dat sy voor so groote weldaet Godt dancken souden / waerom onderhouden sy die feesten op die daghen / noemende die Phurea / als dagen der behoudenissen. Voorts soo werde Mardocheus by den coninck in heerlycken staet ghehouden / een seer machtich man / eñ des coninckx ghesellc int bedienen zijns ryex / eñ der coninghinnen haers leuens. Door wiens neerstichept der Joden staet in fluer was / meer dan sy souden hebben moghen hopen. Eñ dit zijn by na alle die merckelycke dinghen die onder desen coninck onsen volcke ghelchiet zijn.

✕ Hoe Bagoses (die capitepn was van des iongen Ataxerxes hepr) den Joden veel spyts eñ schadē gedaen heeft. Cap. vij.

Als Eliasib die ouerste bisschop doodt was / soo ontfinck zijn bisdom Judas / door erfrecht. Eñ doen dese oock doot was / soo quam in zijn stede Johannes zijn sone / die welcke oorsake was dat Bagoses die ouercapitepn van Ataxerxes hepren / dē tempel ontsupuerde. Die selue capitepn heeft den Jodē oock tribupten gheskelt dat sy (eer sy haer dagelyexschē offeranden offerden) souden van elck lam wten ghemepnen goede betalen vyftich dragmen. Ende dit quam by wt dese sake. Dese Johānes hadde eenen broeder Jesus ghenaemt. Eñ want dese vrient was van Bagoses / so hadde hy hē beloeft het ouerste bisdom. Door dit betrouwen heeft hy te vpliker tegen zijnen broeder ghekeuen inden tempel / alsoo datter quam tot eenen swaren twist: Tenlaetsten so verwoete Jesus zijnen broeder so seere tot gramschap / dat hy wt grammoedichept van hem doot geslagen werde / welck was een ouergroote ongoddelychept / bysonder in eenen mensch die priester was / eñ dat noch swaerder is / geen sulck exempel en vint men byden Griecken oft ander groue Barbaren. Maer Godt en heeft voorwaer dit onrecht niet onghewroken gelaten / maer twolc heeft hier door haer vryheyt verloren / eñ den tempel werde ontsuyert vanden Persen. Want als die capitepn Bagoses vernomen hadde dat die bisschop zijnen eyghenen broeder inden tempel ghedoot hadde / is hy ouergheeomen by die Joden seer vergramt / roepende. O ghy boose menschen / hebdy dorren een moordt in uwen tempel doen? Maer doen hy wilde inden tempel gaen ende van daer gedreuē werde / so seyde hy. Wat meyndy dat ic onsuyuerder ben dan het doot lichaem dat daer indē tempel leyt? eñ dit gesept hebbende ginc hy inden tēpel / eñ door dese oorsake heeft hy van den Joden seuen iaren lanck een pene van deser moort gheeyscht. Als Johannes daer na ghestoruen was / so creech het bisdom Jaddus zijn sone. Dese hadde oock eenen broeder Manasses genoēt. Eñ Sanaballath die van Dario gesonden was die leste vorst in Samarien / een Cutheer van ghesiachte / daer die Samaritten ooc af ghesproten zijn / wel wetende dat Jerusalem een heerlycke stadt was / eñ dat die coninghen van dier stadt so wel den Syriers als den Assyriers in voortyden veel te doen hebben ghegeuen / heeft desen Manassen seer ghecrne zijn dochter Nicalo tot een huysvrouwe ghegheuen / hopende dat desen houwelyck zijn soude als eenen pāt van vrientschap die hy metten Joetschē volcke begheerde te crygghen.

✕ Hoe groote weldadē dat die groote Alexandē der Macedoniers coninc dē Jodē gedaē heeft. Ca. viij.

Op den seluen tyt werde Philippus der Macedoniers coninck in die stadt Egeas van Pausania

sania Cerastes sone/wt der Griesten volcke gespro-
ten/met verraderlycke lagen beuangen eñ gedoot/
wiens sone Alexander zyns vaders rijck nv ghecre-
ghen hebbende/is geschreept ouer die zee Hellespon-
tus ghenaemt/eñ daer heeft hy by den vloet Grani-
cum teghen Darius capiteyns ghestreden/ende die
heerlyck verwonnen. Daer na als hy verwonnen
hadde dlant van Lydien/eñ Jonien/ leydende zyn
heyr door Carien/ heeft hy Pamphylien bestreden/
also dat elders gesept is. ſMaer die ouders van Je-
rusalem swaerlyck nemende dat des bisschops Jad-
di broeder die by na zyn medegheselle was/ eē hyps-
vrouwe van vreemden ghestachte ghenomen had-
de/waer af sy in werringhe waren/ meynende dat
hier door eenen wech gemaect was om haers lants
wetten vanden houwelycken te niet te brengen/ eñ
dat also gheschieden soude/dat die Joden allenthēs
souden vermengt werden metten ongoddelycken
Heydenen/ bysonder want dit die sake vā die voor-
leden gheuangenissen/ eñ der quaden die daer naer
volchden was gheweest/ datter sommighe tegen die
wet sondighende/ hyspvrouwen ghetrout hadden/
die van haren ghestachte oft volcke niet en waren.
Hierom begeerdē sy dat ſManasses dese hyspvrou-
we laten soude/ oft niet meer ten outaer gaen. Als
dan die bisschop hem ook vanden outaer dede gaē/
so repste ſManasses tot zynē swager Sanaballath/
seggende dat hy voorwaer zijn dochter Nicaso seer
lief hadde/maer nochtans en wilde hy om harē wil-
le zyn priesterschap niet verliesen/ welcke eere hy vā
ghestachte hadde/ die welcke by den Joden ook al-
tyt in seer groote eere ghehouden is gheweest. Als
Sanaballath daer op gheantwoort hadde dat hy
hem niet alleen en soude int priesterschap houden/
maer hem ook een overste priesterschap oft bisdom
soude besorghen/makende hem een prince van alle
zyn prouincie/by also hy zyn dochter behouden wil-
de. Want hy soude hem eenen tempel op timmeren
ghelyck den tempel van Jerusalē/op den berch Ga-
rizim/die vast aen Samarien lept/hooghet dan alle
dander bergen/eñ dit beloefde hy hem te doene met
consent vanden coninck Darius. ſManasses door
sulcke hope opgheblasen/ bleef by zynen swagher/
meynende dat bisdō door des coninex ghifte te cry-
ghen/want Sanaballath was seer oudt. Eñ midts
datter veel priesters eñ Israeliten beuangen warē
met sulcke houwelycken/ soo werde die ghemeynte
van Jerusalē seer ontstelt/eñ vol werringē. ſMaer
dese zyn al afghevallen aen ſManassen/ want Sa-
naballath gaf haer ghelt/eñ ackerlanden om te bou-
wen eñ woonsteden/in alle manierē helpende zyns
behoude soons eerghierichept.

Cap. biij. ✠ Binnen welcken tydt heeft Darius ghehoort
dat Alexander ouer die Hellespontische zee ghe-
comen was/eñ dat hy zyn voltē met stryden verwō-
nen hadde by den vloet Granicum/ende alsoo voort
quam/so heeft hy heyren vergadert so wel vā voet-
volck als peerdevolc om den ſMacedoniers teghen
te comen/eer sy geheel Asien onder haer bedwanck
cregen. Als Darius dan zyn heyr ghebracht hadde
ouer den vloet Euphrates/ eñ ouer den berch van
Cylicien Taurus ghetrocken was/so heeft hy ghe-
ordincert daer zyn vpanden te verwachten eñ te be-
stryden. Sanaballath werde blyde van Darius af-
coemste/seggende dat hy ſManassen terstont genē
soude dat hy hē beloeft hadde/ so haest als Darius
die coninck wederom quame na die victorie. Want
niet alleen hy/maer ook alle die van Asien meynde
voorwaer dat die ſMacedoniers den eersten strydt
van Dario niet en souden verwachten/midts dat si
seer veel minder in ghetale waren/ maer het quam
al anders dan sy meynden. Wāt die conine Darius
als hy teghen die ſMacedoniers streedt/werde ver-
wonnen. Eñ doen hy een groot deel zyns heyrs ver-
loren hadde/eñ zyn moeder/hyspvrouwe/ eñ kinde-
ren in der vpanden handen gecomen warē/so vloot
hy in Perslden. ſMaer Alexander in Syrien comē-
de/want Damascum/eñ als hy Sydon ook ingheno-
men hadde/so bestreet hy Tyrū ook. Eñ screvē-
de brieuen aen der Joden opperste bisschop/begeer-
de hy hulpe dat sy sinen heyren wilden een merct aē
brenghen van alderhande coopgoet/ende dat hy nv
den ſMacedoniers wilde doen tghene dat hy te vo-
ren Dario plach te gheuen/ haer vrientschap meer-
der achtende/want hem dit niet en soude berouwē.
ſMaer doen die overste priester zynē sin boden ge-
antwoort hadde dat hy met eenen eede aen Darii
verbonden was gheen wapenen teghen hem aen
te nemen/ende dat dit moeste vaste blijuen soo lan-
ghe als hy leefde/soo werde Alexander gram/ eñ hy
en liet dat bestormen van Tyro niet/want het schre
dat hy die stadt corts crijgen soude/maer hy dreych-
de nochtans dat hy tegen den bisschop terstont zyn
heyr soude leyden/ so haest als hy dese stadt gewon-
nen hadde. Aldus geenen arbeyt sparende/heeft hy
ten laetsten Tyrum ghewonnen/ eñ als hy daer in
alle dingen beschict hadde/ is hy na Gazam getroc-
ken/ eñ daer in heeft hy beleghert Gabeme/ den
ouer capiteyn van tgarnisoen van Perssen. Binnē
desen tyde heuet Sanaballath ghedocht tydich te
wesen/ eñ hy is Dario af ghevallen/eñ met hem ne-
mende acht dupsent mannē wt zyn prouincie/ is hy
in Alexanders heyr getrocken. Eñ doen hy hē vant
het bestormen van Tyro beghinnende/ soo heeft hy
zyn prouincie onder zyn ghelooue ghestelt/ eñ hem
ghecrne in stede vā Dario voor zynen heere bekent.
Eñ hy werde van Alexandro seer blydelyc ontfan-
ghen. Duo heeft hy vplyck wt ghelproken dat hy
wilde/seggende dat hy tot eenen behoudē sone had-
de ſManassen/des oversten priesters Jaddi broedere
den welcken veel lieden van zynen volcke volchden/
die beghcerden in zyn prouincie eenē tempel te ma-
ken/dwelc ook des coninckx profyt soude wesen, dat
der Joden macht gedeelt werde/ op dat sy by auon-
tueren met gemeynen rade wederspannich vallen-
de/den coningen niet en souden veel te doen genē/
ghelyck si pleghen doen die Assyriers regneerden.
Als hy dit dan vercregen hadde/ so heeft hy met al-
der macht eenē tempel getimmert/daer hy ſManas-
sen priester stelde/ meynēde dat hy dese ouergroote
eere zynder dochter kinderē achterlatē soude. ſMaer
doen Alexander seuen maenden ouer bracht hadde
int bestormen van Tyro/ ende twee maenden int
bestormen van Gaza/ soo is Sanaballath ghestor-
uen. ſMaer doen Alexander Gazam gewonnē had-
de/is hy haestelyck na Jerusalem ghetrocken. Als
Jaddus douerste priester dit ghehoort hadde/ was
hy seer besorcht/niet wetende wat doen/eñ niet vin-
dende hoe hy den coninck soude moeten ontfangen/
die gram was om dat hy te voren zyn gebot niet en
hadde willen doen. Aldus heeft hy twolck ghebodē
Godt te bidden/eñ hy Gode offeranden offerande/
is tot Gods hulpe gheuloden/ die gemeyn weinaert
hem beuelende. ſMaer op den naesten nacht na dat
sacrificie/heeft hē God geopenbaert in zynen droō/
ghebiedende hē goeden moet te hebben/eñ die stadt
te croonen/eñ die poorten open te doen/ eñ dat hem
twolck in witte cleederen te ghemoete gaen soude.

ſMaer

Maer hy metten anderen priesters souden wt gaē metten gewoonlijcken cieraet van haren staet / sonder vreē wesende / eñ seker van Godts voorsichticheyt. Als wt sinen droom ontsprongē eñ blijde wesende/heeft zijnen borgherē dese Gods antwoorde gheseyt/eñ als t al berept was/so hy in zijnen droō vermaent was/so verwachte hy des coninx coēste. Als dan gheboodtschapt werde dat hy niet verre vā der stadt en was/soo is douerste priester wter stadt ghegaen metten priesteren / eñ ander menichte der stadt/met een nieuwe eñ wonderlijcke maniere van processien/totter plaetsen die Sapha genoemt wert welck woort beteeckent een hooghe wacht stede/ midts datmen vā daer die stadt eñ den tempel sien mach. Als dan die Phenicers eñ Chaldeen hoepten dat zijt al souden moghen doen dat die gramme coninck haer soude laten doen / te weten/ die stadt berooven/eñ den ouersten priester wreedelijck doodē/ so quamt voorwaer al contrarie. Want als Alexander vā verre dat wilt volc sach/ eñ die priesters voor den hoop in fijnē lijnen cleederen/eñ den bisschop in eenen ouerrock van blauwer zijden met goude onderschepden / draghende eenen mpter op zijn hooft met een gulde plate / daer voor Godts naem in ghesnedē stont/is hy alleen tot hem ghecomen/ eñ heeft dpen naem aenghebeden/eñ den bisschop ghegroet. Als dan alle die Joden met eenen monde Alexandrum groetten/eñ hem omringden/soo hebben haer die coninghen van Syrien mettē anderen wter maten seer verwondert / nauwelijckx gheloouende dat die coninck wel by zijn sinnē was/alleenlijck ghinck Parmenio by hem/vraghende hem ghemeynsaemlijck / hoe dit by quā daer hy van alle menschen aenbeden werde dat hy nv der Jodē bisschop aenbadt. Maer hy antwoorde dat hy desen niet en aenbadt/ maer Gode (wiens bisschop die was) dese eere bewesen hadde/want desen heb ick ghesien(seyde hy) te voren in dit selue habijt/doen ic noch was in Dion int lant van Macedonien / die welcke(doen ick my bedachte hoe ick Asien soude moghen verwinnen) my vermaent heeft/dat ic vroom van moede soude wesen/eñ sonder verbeyden mijn heyr ouer voeren/ wāt ick door zijn gheleyde die heerlijcheyt vā Asien crijghen soude. Daerom want ick nv eerst sulck habijt ghesien hebbe dit kennende/eñ ghedachtich des visioens dat my tot dese heyrvaert ghestiert heeft/ laet ick my duncken dat ick niet sonder Godts wille mijn heyr teghen Darium leyde/eñ dat ick corts die victorie hebbē sal/eñ der Persen heerlijcheyt te niet doen/eñ dan sullen my alle dinghen comen na mijn begheerte. Als hy dese dinghē tot Parmenionē gheseyt hadde/eñ den bisschop vriēdelijck omhelst/is hy met der priesteren gheleyde in die stadt ghecomen/ ende gaende opwaerts inden tempel/heeft hy Gode sacrificie gedaen/ na des bisschops ordinancie/eñ dē bisschop heeft hy ooc zijn behoorlijcke eere bewesen. Eñ als hem gethoont was Daniels boeck / daer die propheet te kennen gheeft / datter een Griecx man die Persen bestrijden soude/heeft hy bediedt dat hy dit was/eñ aldus heeft hy blijdelijc die menichte laten gaen. Maer des anderē daechs heeft hy die Joden gheroepen/eñ gheboden dat sy begheren soudē wat sy wildē. Maer als die bisschop begheerde dat sy mochten leuen nae haers lants wetten/ eñ dat sy alle seuen iaren mochten eens tribuyt vry zijn/heeft hy dit al verleent. Als sy voorts badē datmē die Joden die in dlant vā Babylonien eñ Meden woonden soude laten leuen na haer wetten eñ ghewoonten/heeft hy haer beloeft hier in oock haerlieder begheerten te voldoen. Ende na dat hy haer macht eñ oorlof hadde ghegheuen zijn oorloochs heyr te volghē wie dat wilde/behoudelijck haer wettē / so hebbender vele haer laten in die heyrvaert in schijuen. Doen dese dinghē dā te Jerusalem ghedaen warē/ soo heeft Alexander zijn heyr vertrocken teghen die ander steden. Eñ nae dat hy van haer allen vriendelijck ontfanghen werde/soo hebben die Samariten (welcker hooftstadt was doen Sicima / ghelegheu by den berch Garizim / eñ bewoont vanden afvalligen ende verloopen Joden) siende dat Alexander die Joden so heerlijck tracteerde/ghecordineert haer oock wt te gheuen voor Joden. Want die Samaritanen zijn van dyer natueren(als wy te voren noch ghesept hebben)dat sy(alst den Jodē qualijck gaet) loochenen dat sy vander Joden ghesiachte zijn/seghende dan die waerheyt. Maer als sy sien dat die fortune met den Joden schoon blinct/dā comen sy terstont in haer ghesellschap / segghende dat sy haer bestaen vā ghesiachts weghen/makende haers ghesiachts afcoemste van Joseph/eñ zijn sone Manasses eñ Ephrem. Aldus zijn dese doen met eenen seer cierlijckē staet/ eñ groote blijschap bewijsende / den coninck te ghemoete gegaen / by na tot op die platte ackerlanden van Jerusalem. Ende als sy alle gader van Alexandro ghepresen waren/so gingen die Sicimiten tot hem/nemende met haer die rupters die Sanaballath ghesonden hadde / biddende dat hy haerlieder stadt wilde besoeckē/eñ dat hy dien tempel met zijn teghenwoordicheydt oock wilde eeren/ maer hy beloefde haer dat te doen in zijn weder comen. Eñ als si hem baden dat hy haer wilde quytscheldeu den tribuyt vanden seuensten iare/want si dan oock niet en moghen saeyen/so vraechde hy wie si waren die dit begheerden. Maer doen si seyden dat si Hebreeusschc waren/maer werden vā Sydoniters genoemt Sycimiters/so vraechde hy wederom oft si Joden warē. Maer doē si dat loochenden/ so seyde hy. Ic heb dit voorwaer dē Jodē verleent/ maer als ick sal wederom ghecomen zijn/ eñ die saeke beter verstaen/sal ick doen dat recht sal schijnē te wesen. Eñ aldus heeft hy die Sycimiters latē gaen/ maer Sanaballats rupters beual hy dat si hem volghen souden in Egypten / want daer soude hy die ackerlandē deylen/dwelck hy corts daer nae dede in Thebaide/beuelēde henliedē dat lantschap te bewaren eñ te beschermen. Maer na Alexanders doot/so werde zijn heerlijcheyt tusschen zijn naecomers oft erfghenamen ghedeelt. Maer den tempel op den berch Garizim ghestelt/bleef onghelschent. Ende so wie by die van Jerusalem beschuldicht werde ende verwonnen/dat hy verbodē spijse ghetē hadde / oft den Sabboth ghebroken/oft van dier ghelijcke misdaet/die vluchte tot die Sicimiters / segghende dat hy onrecht lede door valsche beschuldinghe. By nae op den seluen tijt was die bisschop Jaddus ghestoruen / latende in zijn stede Oniam zijnen sone.

Ende in desen staet waren die saken van Jerusalem te dien tyde.

Hier eyndt dat elfste boeck vander Joden oude ghelschiedenissen.

Hier beghint die tafel vanden tweelfsten boeck vander Joden oude ghelschiedenissen.

Hoe Ptolomeus die sone Lagi Jerusalem inne creech/metten anderen deele van Judeen/ende veel Joden vā daer ouervoerde in Egyptē. Cap. j.

Hoe Ptolomeus Philadelphus der Joden wet heeft doen overletten in die Griecxlsche tale / ende hoe hy veel gheuangen Joden heeft laten vry gaen/ ende veel ghiften Gode inden tempel ghelonden. Cap.ij.

Van die eere die den Joden bewesen is gheweest vandē coninghen van Asien/eñ hoe sy in die steden van haer ghemaect/den Joden borgherē recht verleent hebben. Cap.iij.

Hoe Josephus Tobias sone die Jodē verlost heeft van een aenstaende allendichept/midts dat hy Ptolomeus vrient werde Cap.iiij.

Hoe die coninck vā Lacedemonie vrientschap eñ ghesellschap maeckte met Onia der Joden overste priester. Cap.v.

Hoe die Joden door werringhe van mupterpen beroert wesende Antiochus hulpe aenlochten. Cap.vi.

Hoe Antiochus zyn hepr na Jerusalem ghelepdt heeft/eñ der stadt heerschappije vercreghen/voc den tempel beroouende. Cap.vij.

Hoe ſMatthias Asmoneus sone alleen den Coninck verſmaede / doen Antiochus haer verboot haers lants wetten te ghebruycken/ende hoe die selue Matthias des Coninex Capitepnen verdreef. Cap.viij.

Hoe nae ſMatthias doot Judas zyn sone in zyn plaetse quam. Cap.ix.

Hoe Appollonius Antiochi opper veltheere in Judeen met eenen strydt verwonnen eñ verslaghē werde. Cap.x.

Hoe Lysias ende Gorgias teghen die Joden oorloochden/ende die nederlaghe creghen. Cap.xi.

Hoe Judas zyn hoopē rupters ghedeelt heeft/eñ hoe Symon die Tyriers eñ Ptolomaiders verwonnen heeft/eñ Judas die Ammoniten. Cap.xij.

Hoe Antiochus Epiphanes in Perssen ghestorben is. Cap.xiij.

Hoe Antiochus Eupator der Jodē hepr verlaechde/eñ Judam inden tempel belepde. Cap.xiiij.

Hoe Antiochus het bestoumē vandē tempel ghelaten heeft/eñ met Juda een verbont eñ vrientschap ghemaect. Cap.xv.

Hoe Bacchides des Coninckr Capitepn met een hepr teghen die Joden ghelonden / sonder volbrienghen vā zyn beuel/wederom tot zynē coninc quam. Cap.xvi.

Hoe Nicanor die na Bacchiden capitepn ghelonden was teghen Judam/met alle zynen hepre verslaghen werde totten laetsten man toe. Cap.xvij.

Hoe Bacchides wederom in Judeen ghelonden werde/eñ victorie creech. Cap.xviij.

Hoe Judas inden strydt verwonnen ende verslaghen werde. Cap.xix.

✕ Hier eyndt die tafel des tweelfsten boecx van der Joden oude ghelchiedenissen.

ℂ Hier beghint den tweelfsten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✕ Hoe Ptolomeus die sone Lagi Jerusalem inne creech metten anderen deele van Judeen/ende veel Joden van daer over voerde in Egypten. Cap.j.

Als Alexander die Coninck van Macedonie onder zyn macht ghecreghen hadde die heerlyckheydt der Perssen / ende hy der Joden staet gestelt hadde alsoot nv voorleydt is / heeft hy zyn leuen volcpndt / ende is ghestoruen / ende zyn heerlyckept werde in veel nacomers verschoort ok ghedeylt. Want Antigonus creech Asien/ Seleucus Babylonien metten bylighghenden volcken/ Lysimachus Hellespontum / Casander Macedonien/Ptolomeus Lagis sone Egypten. Ende die wyle dat dese teghen malcanderen met twistighe strydē beroert werden/ende om die heerlyckheydt stredē/eñ die oorloghe langhe duerde/so zynder veel steden seer ghelchent gheweest/eñ veel menschen in verschepden strydē doot bleuen / dwelck gheheel Syrien doen gheleden heeft onder Ptolomeo Lagi/ den welcken sy sonder zyn verdienste noemdē Soterē/dats salichmaker ok behouder. Dese heeft Jerusalem oock ghecreghen/welcke stadt hy nochtans met bedroch verleydt hadde / want hy quam in die stadt op eenen sabbaoth dach / als om sacrificie te doene / den welcken die Joden niet en keerden ok wt en sloten/midts dat sy gheen quaet vermoeden en hadden van eenighe vyantschap / ende anders soo leefden sy op dien dach in ledichepdt ende ruste. Dus heeft hy die heerschappije daer af ghecreghen sonder eenighe swarichepdt/henlieden scherpelyck ende onghenadelyck handelende. Waer af ons oock ghetuyghenisse gheeft Agatarchides Cnidius/ die Alexanders naecomers ghelchiedenissen beschreuē heeft / verwytende ons lieden onsen pdelen godsdienst/ dat wy daerom onse vryheydt verloren hadden. Want hy schrijft aldus. Daer is een volck die Joden ghenoemt werden / woonende in een groote ende wel bemuerde stadt Jerusalem ghenaemt/ dese stadt hebbē sy latē in Ptolomeus macht comē/ ende doen haer verdroot om harē pdelen godsdienst die wapenen aen te nemen/hebben sy eenen swaren heere ontfanghen. Dit heeft Agatarchides van onsen lieden gheschreuen. Voorts heeft Ptolomeus veel gheuanghenen wt dat ghebercht van Judeen ende by Jerusalem/ende van Samarien/ ende den berch Garizim / in Egypten ouer gheuoert / beuelende haer daer te woonen. Ende als hy bevonden hadde dat die Jerosolymiters seer vast haer eeden hielen/wt der antwoorden die sy Alexanders legatē gheghenen hadden na die nederlaghe van Dario/so heeft hy vele van henlieden in garnisoen ghelept op die stercke casteelen. Eñ als hy henlieden ghemeyn stadt recht ghegheuē hadde in Alexandrien vā gheliicker conditien metten ſMacedoniers/soo heeft hy haer alle by eede verbonden dat sy zynen nacomers souden trouwe houden/die haer so veel dinghen betrout hadde. Ende veel van dander Joden zyn daer bouē vā selfs ooc in Egypten ghetrocken/eensdeels daer toe ghetrocken zynde om der landen vruchtbaerhept / eñ eensdeels door Ptolomeus mildthept eñ beleefthept totten Joden. ſMaer nochtans hebbē daer altyt twistighe mupterpen gheweest tusschen haer naecomers eñ die Samariten die haers lants wetten eñ manieren vā leuen crygheliick hielen/eñ sy streden altyt teghen malcanderen / midts dat die van Jerusalem seyden dat harē tempel heel heylich was/eñ dat die slachofferanden vandē Joden elderwaerts niet en mochten ghelonden werden / eñ ter contrarien stredē die Samariten datmen die moest senden op den berch Garizim.

✕ Hoe

HOe Ptolomeus Philadelphus der Joden wet heeft doen ouerſetten in die Griecrſche tale / eñ hoe hy veel gheuanghen Joden heeft laten vyt gaen/eñ veel ghiftē Gode inden tempel gheſonden. Cap.ij.

NAe deſen heeft Philadelphus het rijc vā Egypten aengenomē/dwelc hy een min dan veertich iaren beſeten heeft/eñ hy heeft der Joden wet doen in Griecrſche tale ouerſetten/eñ die Jeroſolymiters die in Egyptē ſlauen waren/heeft hy vyt latē gaen/ in ghetale hondert eñ twintich dupſent / eñ dat wt deſe oorſake. Demetrius Phalereus dieouerſte was vā des coninc librarien/arbeyde dat hy(waert mogheliick)alle die boeckē vā der werelt ſoude vergaderen/alle boecken coopende waer hy hoorde dat eenige waren die wetens oft leſens weert waren / oft des coninc begheerlijcheden aengenaē/die ooc ſonderlinghe neerſtichept dede om boecken te vergaderen. Als deſe dā op een tijt vanden coninc geuraecht was hoe veel dupſent boeckē hy ghecregen hadde/ſo ſeyde hy dat hy doen ontrent twee hondert dupſent boeckē hadde/maer dat hy corts vijfhōdert dupſent hebben ſoude. Voorts ſeyde hy dat hy by ſekerē beſcheede beuondē hadde datter veel boeckē waren by die Joden/daer haer wettē in gheſcreuē ſtondē / die weerdich waren om te weten/eñ ghelept te werden op den coninc librarie / eñ dat deſe geſcreuen warē in haer tale / eñ met harē letteren/eñ dat die veel arbeyts coſten ſouden den ghenen dieſe ſoudē willen in Griecrſche tale ouerſetten /want het ſcheen dat deſe eenſdeels gelijck waren der Syriers tale ende letteren/maer ſi hadde veel bpſonder dinghen. Dus ſeyde hy datter gheen dinck hem letten en mocht hy en ſoude die wel crijghen in zijn librarie / bpſonder want hem die coſten niet en ghebraken. Doen heeft die coninck Demetrius neerſtichepdt int ſoecken eñ vergaderen der boecken leer gepreſen/ eñ hy ſchreef der Joden ouerſten prieſtere/dat hy beſorghen ſoude dat dit werck mocht ghedaen werden nae zijnen ſin. Daer na iſſer gheweeſt een vā des coninc nauſte vrienden Ariſteus ghenaemt / die hem ooc om zijn wel ghemanierthepdt ſeer liefghetal was / die ouerlanghe inden ſin hadde ghehadt hem te bidden dat hy die Joden in zijn rijck wilde vyt makē. Deſe denckende dat nu die beſte oorſake was om dit te bidden/heeft eerſtmael deſen ſinē raet te kennē ghegheuen Doſibio Tarentino/eñ Andree/die prouoosten waren van des Coninc lijfknechten/ haer ſeer biddende dat ſi lieden zijn bedē by den coninck wilden voorderē ſo vele als ſy mochten. Eñ als hy verſtaen hadde dat ſy deſe ſake ooc ter herten namen/ is hy totten Coninck ghegaen / hem aldus aen ſprekende. Aengheſiē o coninck dat niet en betaemt datmen die waerhept ſal verſwijghē / maer behoort die vrijlijck wt te ſprieken/eñ wy nu daer op wt zijn dat der Joden wetten niet alleen en ſouden worden wt gheſchreuen / maer ooc ouer gheſedt / hoe moghen wy dan met eenighe eerlijcke redene doen/ſo langhe alſſer ſoo veel lieden van dyen gheſlachte in u rijck ſlauen zijn? Dus waert wel betamelijck uwer goetheyt eñ mildthept deſe te verloſſen vā haer teghenwoordighe allendichept/bpſonder aenghemerkt dat kenlijck is dat Godt die u rijck regeert/ deſe wetten ghemaect heeft/pmmer ſoo verre als ick dit verſoeckende heb moghen vinden. Want wy dienen doch den ſelven ſchepper van deſer gheheelder wereldt/ ghelijck ſy doen/den welckē wy Jupiter/dat is hulper noemen / om dat hy dleuen van alle menſchen helpt. Daerom ſo ontſiet te minſtē God/dē welcken ſy met eenē ſonderlingē wtnemendē godſdienſt eerē/ en gheeft henliedē haer lant wederom dat ſi in haer landt daer ſy gheboren zijn moghen leuen. Ghy en dorſt ooc o Coninck gheen vermoeden hebben/dat ick deſe beden doen tot haerlieder belieuen oft gherieuen / om dat ick van gheboorten oft gheſlachte haer eenichſins aen gae/dwelck ſo niet en is. Maer aengheſien dat die ſelue Godt ſchepper is van alle menſchen/eñ ick wel weet dat hem die mildthept eñ weldadichept behaghet/daerom bid ick v nu om deſe ſake. Die Coninck dan hem aenſiende met eenen blijdē eñ vriendelijckē ghelate ſeyde. Maer hoe veel dupſenden mepndy datter wel zijn die deſe weldaet behoeuen? Doen antwoorde Andreas/die daer oock teghenwoordich was / ſegghende datter waren ontrent hondert eñ twintich dupſent. Hier op ſeyde die coninck. Dunct v dā Ariſtee dit een cleyn mildthept te weſen? Maer doen Doſibius eñ dander die daer teghenwoordich waren ſeydē dat dit zijnder grootdadigher mildthept wel betaemde/Gode dit te gheuen voor het rijck dat hy van hem ghecreghen hadde/ſo werde die coninc blijde van haren eendrachtighen ſin/ende heeft gheboden alſmen den rupteren haer ſoudpe ſoude betalen/ datmen dan voor elcken gheuanghenen by henlieden zijnde betalen ſoude hondert dragmen / belouende dat hy deſe zijn oordinancie ſoude doen openbarē met een zijn openbaer mandament oft beuel / op dat daer door ſo wel Ariſteus begeerte als Gods wille mocht te vaſter werden. In dit mandament werden begrepen niet alleē die Joden die zijn vader oft zijn heyr wech gheleydt hadde/maer ſulcke ooc die voor oft na ter ſlauernijē wech geuoert warē. Eñ doē hy ſeyde dat die verloſſinghe ter vijfhept wel vier hondert talenten gheits verepſchte/ſoo en heuet den coninck niet verdroten ſoo veel daer aen te hangen. Dees mandaments coppe om des Coninc grootmoedichepdt meer te bethoonen / luſt my te deſer plaetſen oock by te ſchrijuen/welck was dit.

Alle die vā mijns vaders rupters geweeſt zijn/ eñ beloopen hebben Syrien eñ Phenicē/ eñ die Judeen verwonnen hebbende van daer ſlauen ghebracht hebben/eñ die ſy in ons lant eñ zijn ſtedē vercocht hebben / met oock alle die ghene die voor oft nae vercocht zijn gheweeſt / die wil ick dat alle vry ſullen weſen/eñ dat ſulcke voor elcke ſlaue ſullē ontfanghen hondert eñ twintich dragmen/ welck ghelt die rupters ſullen ontfanghen met haer ander ſoudpe/eñ dander vā des coninc treſoriers. Want ick vonniſſe dat deſe ſonder mijns vaders wille/eñ teghen alle recht in gheuanghenijſſe ghebracht zijn/ door der rupteren ouerdaet / die om haers profyts wille deſe menichte in Egypten met gheweld ghebracht hebben / als ſy Judeen verdoruen hadden. Daerom wt aenſien der rechtueerdichept/ende ooc mede wt medelijden met alſulcke/die door gheweld vanden machtighen verdruckt werde/ſoo ghebiede ick datmen alle die Joden die in ſlauernije dienē late vry gaen / midts der voorſeyde ſommen diemen haren heeren betalen ſal/voor haer vrijhept die haer wederom ghegheuen is/ende datmen ſonder eenich arch bedroch deſen onſen mandamenten voldoen ſal. Eñ ick wille datmen dit mijn ghebot ſal dry daghē int openbaer ſtellen/vā den dach dat ghebracht ſal weſen/eñ dat binnen dien tijt die heerē ſullen belijden eñ ouerbrenghen het geral van haren ſlauen/ want ick houde dat dit mijn profyt oock weſen ſal. Maer ſulckē die niet en wil ghehoorſaem zijn / ſal een pegheliick moghen ouerdraghen oft meiden om ghepuniert te werden met verlies vā synen goede/

T.ij. dwelck

dwelck tot onser tafelen sal ghebrocht werden. Als dit mandament eerstmael den Coninck ghepresenteert was/en daer niet openlijck in en stont voorsiē ooc den ghenen die voor oft na ghevanghen waren/ so werde dit desen ooc mildelijck verleent door des selfs coninex mildē goethept. Ēn hy beual datmen vanden tributen die doen vergadert waren/tghelt bedeplē soude den rupters en des coninex tresoriers oft ontfanghers. Ēn als dat ghedaen was/soo wert binnen dry daghen al volbracht dat die coninck bevolen hadde / tot welcker verlossinghen werden wt ghegheuen en verdaen vier hondert en tlestich talenten. Want die heeren epschtē voor die clepn kinderen oock hondert en twintich dragmen / recht oft des coninex mandament die oock begrepen hadde/ midts datter ghescreuē stont datmē voor elck hooft der gheuanghenen dese somme gheuen soudē. Als dan dese dinghen nae des coninex sin heerlijck ghedaen warē/so heeft hy Demetrio bevolen dat mandament te scrijuen vander Joden boecken ouer te setten. Want vanden Coninghen en werden ghēen dinghen lichtueerdelijck oft sonder sake ghedaen/ maer alle dinghen werden te voren neerstelijck bedocht / waerom het exemplier oft coppe van dit in gheuen/ en der brieuen ghestelt zijn gheweest in die boecken der gheschiedenissen/ende die menichte der ghiften die daerom ghesonden waren/en al dat van elcken ghedaen was / alsoo dat ten eersten aensien blijckelijck ghenoech wert wt die selue wercken die wtnemende heerlijckept so wel der gheender die dese sonden als der constenaers diese gemaect hadde. Dus was den brief van dat ingheuen alsulck.

✠ Demetrius den grootē coninck. Mengheslen dat ghy Coninck bevolen hebt dat wp voldoen souden dat uwer librarien noch ghebreect/en dat wp sulcke boeckē soudē soeckē die wp noch ter tijt niet en hebbē connē vindē/so heb ic desen aengaēde mijn wterste neerstichept ghedaen/ende ick wil dat ghy weet/ dat onder die boecken die wp noch niet en hebben en begheeren te crijghen / oock zijn die boecken van der Jodē wet/die welcke mits dat sy met Hebreeusche letteren in haers lants tale ghescreuen zijn/ wp niet en connen verstaen / oock zijn die min gheacht gheweest dant behoort/om dat des coninex voorsienichept daer noch niet toe ghedaen en heeft. Maer tis van noode dat ghy dese oock hebt neerstelijck ouerghestelt/want si begrijpen die alderwijste ende puerste ordinancien van wetten/dwelck oock gheen wonder en is / want die van Godt gheromen zijn. Ēn dit is de sake(alsso Hecateus die Abderiter sept) waerom dat gheē poeet oft hystorieschrijuer mencie en maect van dese wet/oft der mannen die daer nae haer saken en ghemepnen staet bedient hebben/om dat die seer heylich is / en niet en behoort met eenen ongoddelijckē mont ghetracteert te wordē. Hierom dunct v tselue goet o Coninck/so suldy schrijuen der Joden ouerste bisschop/dat hy v sende wt elcken geslachte thien ouders wel gheleert in dese wetten/wt welcker bediedinghe oft ouersetten / wp moghen den claren en ghelijckē sin van die boecken crijghē/ en alsoo daer pet wt vergaderen dat uwer begheerten weerdich sy. Na dit ingheuen oft vermaen heeft die coninck zynē dienaers bevolen hier af aen Eleazarum der Joden bisschop te schrijuen/en dat si hem oock mede door die selue brieuen souden seker kennisse doen vanden Joden die ouer al Egypten wederom ghestelt waren in haer oude vryheydt. Daer toe heeft hy oock vijftich talenten gouts ghesonden/ en een groote menichte van costelijcke ghesteenten/ om bekers/schalē/en offer schotelen te makē. Ēn hy beual den bewaerders van die kisten daer die costelijcke gesteenten in bewaert waren/dat si den werelieden souden vrijlijck daer wt laten kiesen dat sy wilden. Hy beual oock datmen hondert talenten ghelts soude gheuen tot sacrificien en ander gherief des tempels. Ick sal oock die wercken en haer vercieringhe legghen / als ick te voren verclaert hebbe dat exemplier van den brief/ghescreuen aen den bisschop Eleazarum/die dese hoochept des ouerste prieterschap aldus gecreghen hadde. Doen die bisschop Onias ghestoruen was/ quam Symon zijn sone in zijn stede / die toeghenaēt werde rechtueerdich / om dat hy Godt deuotelijck diende / ende den borghers wter maten seer vriendelijck was. Als dese Symon ghestoruen was/en hy een clepn kint achter ghelaten hadde/soo heeft zijn broeder Eleazarus(daer nu mencie af is)dat ouerste prieterschap aenghenomē. Den welcken Ptolomeus aldus ghescheuen heeft.

✠ Die coninck Ptolomeus wenscht Eleazaro den ouersten priester welvarē. Midts datter veel Jodē in mijn rijck woonen/welck die Persen(doen sy douerstē heerlijcheydt hadden)daer gheuanghen ghebracht haddē/so heeft mijn vader die seer weert ghehadt/belighende de sommige in doorloghe/hierende die met groote soudye. Den sommighen heeft hy te bewaren ghegheuen die Casteelen die ouer al in Egypten ghelegghen zijn / om dat sy vanden inghesetenen des lants souden ontsien werdē. Maer nae dat ick die heerlijchept ghecreghen hebbe / so heb ick mijn goedertierenheydt aen ander lieden bewesen/ maer aldermeest aen v borgheren / der welcker ick meer dan hondert dupsent heb verlost en vry ghemaect/vā mijnen goede den heeren haren prijs weder gheuende / vanden welcken ick sommighe (die daer oudt en bequaem ghenoech toe waren)gherorē hebbe tot mijn hept. Die sommighe(welcker ghetrouwicheyt dat scheen te verdienen)heb ick ghenomen onder mijn houelinghen / denckende dat ick Godē gheen aenghenamer ghifte en soude moghen offeren voor die voorsienichept dat waer door hy hem geweerdicht heeft/my in die heerschappije te stellē. Daerom op dat ick desen en allen Joden ouer alle die werelt mach vrientschap doen/so heuet my goet ghedocht dat ick uwe wet soude doen ouersetten in Griecxscher talen/ende die also ouerghesedt in mijn librarie legghen. Hierom suldy wel doen/ist dat ghy kiest bequame persoonen wt alle uwe gheslachten/ ende dat ghy my sendt wt elck gheslachte ses goede mannen / die oudt zijn/die door haer ouderdom die wetten wel wetende / mogen goede ouersetters wesen. Want ick hope(ist dat dit voortgaet na mijn begheerte)dat wp daer groote eere af crijghen sullen. Dus sende ick v die hier af met v tracteren sullen/ Andream den prouoost van mijnen lijfknechten/en Aristeum/die my seer weert zijn/door die welcke wp oock ons eerste gauen des tempels en der sacrificien ghesonden hebben/tot hondert talenten silvers toe. Ēn ghy sult wederom schrijuen wat v belieuen sal/ doende ons een seer ghenaem dinck. Als Eleazarus desen brief ontfangē hadde/heeft hy wederom gheschreuen so eerweerdelijck als hy mocht/aldus.

✠ Die bisschop Eleazarus wenscht dē coninc Ptolomeo welvaren. Ist sake dat ghy ghesont zijt met v coninghinne Arsinoe/met uwer beyder kinderen/ soo weet dat onse saken oock seer wel staen. Als wp uwen brief ontfanghen hadden/so zijn wp seer verblijt geweest om uwē heerlijckē wille en begheerte. Ēn als ick die ghemepnte tlamen gherorē hadde/

hebben

hebben wy uwen brief ghelesen/die ghetuyghenisse gheuē vā uwe deuotie waer mede ghy dē alderme-esten Godt dient. Wy hebben oock ghethoont die.)x. guldē schalen die ghy ghelonden hebt/ēn die dertich silueren/ēn die vyfbekers/ēn een tafele om te heyligh-en/ēn die hondert talenten ghelts die sy tot slacht-offeranden ēn ander oirboiren des tempels gebracht hebben Andreas ēn Aristeus v alderliefste vriēden/ beyde goede ēn geleerde mannē/ēn uwer vriētsch ap seer weerdich. Hierom weet dat wy v belieuen sullē oock al moesten wy pet doen teghen onsen sin oft natuere. Want midts dat wy door v weldaden die ghy onsen borgheren ghedaen hebt/ van v verweet zyn/so en behooren wy met traech te wesen om dāc-baerheyt wederom te bewysen. Hierom hebben wy terstont voor v/voor v huysvrouwe/kinderen/ende vrienden slachofferanden gheoffert/ ēn twolck heeft ghebeden om voorspoedicheyt uwer saken/ ēn voor gheureesden staet wsrijck/ ēn dat dit ouersettē der wet v mach soo gheluckich wesen als ghy dat groo-telijck begheert. Wy hebben oock ses ouders ghe-cosen wt elcken ghesla chte / die wy tot v met ons wet gesonden hebben. Ende uwe deuocie ēn recht-ueerdicheyt sal beschicken dat dese wet(als die ouer ghescreuen sal wesen)wederom met goeder hoedē tot ons ghesonden werde / tsamen metten ghenen diese brengen. Vaert wel. Dits tghene dat die ouer-ste priester wederō schreef. Maer het ware verloren moeyte der tseuentich ouderen namen hier te stellē/ die metter wet van Elezaro gesonden waren/hoe wel die indē brief gescreuen waren. Maer die heer-lycheyt ēn die conditghe cierlijcheydt der ghiften die die coninck landt/en can ic niet swyghen/ op dat al-len menschen mach kenlijck werden dies Coninex deuocie ēn mildtheyt te Gode waerts. Want hy de-de die costen ouerloedelijck/ende door zyn teghen-woordicheyt stierde hy die wercliedē/ haer wercken al door besiende/alsoo dat hy haer gheen oorsake en liet hebben om hier in onachtsaem oft traech te we-sen/welcke giften ick nv elck by sonder verhalen sal/ niet om dat het veruolch der hystorien dit seer ver-eyscht/maer om dat des coninex milthept weerdich is om ghepresen te zyne/ēn ten eerstē sal ick my voy-ren die tafel te beschryuen. Want die coninck begh-erende een veel meerder tafel te maken / hadde doen bespieden die grootte der tafelen die doen te Jeru-salem was / hoe groot dat die was / ēn oftmen oock een meerder soude moghen maken. Ende als hy die mate van dier tafelen hadde bevonden/ēn oock me-de datmen wel een meerder makē mochte / so sepde hy dat hy die vyfinael meerder soude makē/en had-de hy niet ghesoicht dat sy daer door tot die daghe-lijcxsche dienſten onnutter oft onbequamer soude gheweest hebben. Want hy begheerde dat dese zyn ghiften souden dienen niet alleen tot vertooninghe oft verwonderinghe/maer oock tot ghebruyck. Hier om willende thoonen dat hy dese tafel maeckte soo groot als dandere / niet om dat hy gouts ghebreck hadde / oft spaerde/ heeft hy tghene datter niet wel en mocht ghehanghen werden aen die groothept/ verbetert ende ghehangen aen die verschepden cie-raten ēn schoonheyt des wercx. Want midts dat hy seer scherp van verstande was int bemercken van alder dingen natueren / ende om nieuwe ēn onghe-woonlicke wercken te verdencken/so bescreef hy na zyn wyshept den wercliedē die wercken/ey sschende dat sy niet gaen en souden vā die formen die hy haer bescreuen hadde. Ēn ten eersten als hy die mate der tafelen ghestelt hadde twee cubitus ende eenen hal-uen langck/ēn eenen cubitus breet/hooghe onderhal-uen cubitus hebben sy aen het heel werck van gou-de ghemaeckt een croonement dat er rontsom ghe-maect een palm breedt/ welcker draepende boorden hadden een ghesneden werck / als met coordekens ghewracht / die sonder onderscheyt ghelijck waren aen die dry zyden/wāt midts dat die drycantich wa-ren/soo waren aen elcke hoecken ghelijcke figueren van snedē/also dat den oogen (allment omme keer-de)gheen ander maer die selue ghedraente gethoont werden. Maer het binnenste deel van dit croone-ment ter tafelen waert ghekeert / hadde seer witne-mende gesneden werckē. Maer haer buytenste deel hadde noch veel schoonder / midts datmen die heel sien mocht. Voorts die boorden werden lichtelijck ēn gheringhe omghedraept/ēn stelden onder die oo-ghen met ghelycker maten/een vanden dry hoecken diemen wilde. Ēn in die ghesneden coordekens wa-ren costelijcke peerlen ghesteken / al euen verre van malcanderen staende/met guldē haken door haer gaten ghenepen/ēn vast ghemaect. Maer dat buy-tenste van dit croonement was onderschoten met schoon costelijck ghesteente op een maniere vā ey-eren/waer tusschen beyden noch liep een dick gesne-den werck van roedē, die rontsom die tafel keerden. Ēn hier onder was een croone rontsom gaende be-thoonende alle manieren van vruchten / want daer druyuen aenhinghen/ ēn aren wt quamen / ēn tus-schen beyde waren granaet appelen/welc al waren ghemaect van steenkens/die die natuerlycke verwe der vruchten hadden/ēn waren met goude rontom die heel tafel vast gemaect. Onder dese croone sach-men wederom een ander rye van eyeren/der eerster ghelyck/met dier ghelycke ghesneden roeden/alsoo datmen van beyde die zydē sien mocht/die selue ver schepdēheyt ēn fraeyheyt des werck/so wel int croo-nement/als int veruolch der boorden/alsoo datmen gheen verschepdenheyt en mercte/al werden die zy-den der tafelen omghekeert / maer het verthoonde altyt dat self constelijck werck totten onderſten voe-ten toe. Want daer was een gouden plate vier vin-gheren breedt onder aen gemaect door die dweerse breedtheyt der tafelen/ēn daer in staken sy haer voe-ten/die sy met haken ēn sloten vast maecten aen die tafel neffens dat croonement/op dat sy op dese voe-ten staende werwaerts sy ghekeert werde/altyt een faetsoen soude thoonen. In die tafel was gesneden een gheulochten crom werck / int midden verciert met costelijcke gesteenten/als met sterren/te weten/ met carbunckel steenen/ēn smaragden/die seer ghe-noechlijck blincten/ēn met ander ghesteenten/die al om ghenaem zyn om haren dieren prys. Ēn by dit crom gheulochten werck waren noch sommighe vlechtinghen van zeelkens al om loopende / die int midden ghelijck eenen langhen werdel waren/ders cristal ēn oogsteen/oft schynende metael by ghelijcke maten van een veruolghens achter een / seer beual-lijck ghesien werden. Ēn die capitteelen vāden voe-ten waren ghelijck lelien / welcker bladerē haer on-der die tafel wederom bupchden/daer anders noch-tās die spruyte scheen recht te wesen. Maer het ba-sement was ghemaeckt van eenen carbunckel steen een palm breedt / op die maniere vā een stoensel oft basement/maer daer die voeten op rusten / was by acht vingheren breedt. Ēn elckē voet by sonder was gesneden met seer subtyl werck / daer eertvelt ende wijngaert rancken tsamen metten druyuen onder een liepen/heel ghelijck den warachtighen rancken ēn druyuen / wāt die subtylheyt der conſten was so

groot/dat die beroert werden vanden wint/eñ also schenen te wesen wercken der natueren/ eñ niet der consten. Eñ tgheheel werck was gemaect in eē maersel van dry leden/ maer met soo constighen wercke/ datmen die voechselen noch met ooghen/noch met verstande en conde begrijpen / die dicte vander tafelen was van eenen halven cubitus. Soo groot was des Coninx heerlijcheyt in dese ghifte / sulcke rijckelijcheyt der materien/sulcke schoonheyt eñ verscheydenheyt der constigher sneden / ghemaect heel ghelijck die natuerlijcke dingen. Want dit was zijn meeste neerstichevt dat dese tafele al en was sy niet grooter dan deerste/immer in die nieuwicheydt des verdachten faetsoens/eñ om die schoonheyt der cieraten veel schoonder eñ sinlijcker mocht wesen dan die. Daer waren oock twee gulden bekers al met visch scubben ouerdect / vanden voet onder tot dat middelste / hebbende ghedraepde wercken met verscheyden costelijcke steenen onderschoten. Daer na een crom gheulochten werck / eenen cubitus lanck/ ghemaect van alderhande costelijcke gesteenten/ eñ daer ouer een ghesneden werck van roedekens / eñ daer nae totten ouersten cant toe al ghewonghen onder een/ghelijck een net/daer tusschen beyde veel ghelijckenissen van langhe werdels quamen. Ende dit maecte noch veel cierlijcker sommige rōde schildekens vā costelicke steenen gemaect/vier vingeren breedt. Maer den ouersten cant vanden beker was ronselom verciert met lelien eñ bloemē/eñ met wijngaert rancken onder malcanderen vast aen eē loopende / die oock druyuen droeghen. Dit was het cieraet van beyde dese bekers/ maer die wijdde begreep een kanne. Eñ die silueren blincten meer dan eenighe spieghels / ende verthoonden oock sekerlijcker die ghelijckenissen der gheender die daer op laghen. Hier toe hadde die Coninck noch ghesonden dertich schalen / in die welcke alle die plaetse die ledich was van ghesteenten/was gheuult met bladeren van eertvelt/ende met wijngaert ranckē. Ende alle dese dinghen en waren niet alleen door der constenaers scherp verstandt verciert tot verwonderens toe / maer sy waren noch veel neerstelijcker besorcht ende ghemaeckt ghweest door des Coninx eenderhande eerghierichevdt / den welcken niet ghenoech en dochte te wesen dat hy sonder sparen die costen dede / maer hy liet dickmaels oock treffelijcke saken/gaende tot der wercklieden werchuysen / ende besach der wercklieden wercken / het welck henlieden oock veel neerstigher maeckte/ want siende dat dit werck hem ter herten ghinck / waren sy veel scherper ende neerstigher in haer werck. Dit zijn dan die ghiften van desen Coninc totten tempel van Jerusalem ghesonden. Ende als dese gheheylicht waren / ende die ouerste priester eerlijck getracteert hadde die ghene diese ouerghebracht hadden / heeft hy die niet sonder ghiften weder om totten Coninck ghesonden. Als dese dan te Alexandrien ghecomen waren / ende die Coninck vernomen hadde van haerlieder ende der tseuentich ouderen coemste / heeft hy terstont zijn legaten Andream ende Aristeum tot hem gheroepē/ ende van haer des ouersten priesters brief ontanghen / ende voorts vraghende veel dinghen van haer verstaen. Ende doen hy seer begheerde te spreken met die tseuentich ouderen die van Jerusalem ghecomen waren / om die met ouer te setten / soo bede hy teghen zijn ghewoonten wech gaen alle die ghene die met hem begheerden te spreken / om eenighe eyghen slechte saken / want dese plach hy op den vijfsten dach tot hem te laten comen / ghelijck hy den legaten bede eens ter maent. Maer doen liet hy die varen / verwachtende die ghene die van Eleazaro ghesonden waren. Als dan die ouders quamen metten ghiften vanden ouersten priester ghesonden / ende met parkamente boecken / daer die wet met gulden letteren in gheschreuen stondt/ soo maechde hy haer eerstmael vanden boecken/ende als sy die wten ouerdecksels daer sy in ghewonden waren/ ghehaelt ende hem ghepresenteert hadden/soo heeft hy hem langhe ende seer verwondert van die subtijlheydt des parkaments /ende van die voechselen aen een / die soo verborghen waren/datmen die niet en conde onderscheyden. Daer nae seyde hy dat hy haer grooten danck wist dat si ghecomen waren/ende noch meerder den ghenen diese ghesonden hadde. Als dan die ouders ende haer medegheselten die met haer ghecomen waren den Coninck alle gheluck ghewenscht ende aengheroepen hadden / soo en conde hy hem van ouergroote blijschap niet onthouden van tranen / welcke teekenen van droefheden die nature oock heeft willen volghē nae groote blijschap. Als hy dan gheboden hadde den ghenen welcker officie was die boecken te ontfanghen / soo heeft hy dan die mannen gegroet/ seggende dat recht was haer eerstmael te vraghen vander saken waer om sy ghehaelt waren / ende dan haer oock aen te spreken / belijdende dat den dach van haer coemste hem soo aenghenaem was / dat hy beloefde soo langhe als hy leuen soude die ghedenckenisse van dyen tallen iaren weder om comende te vieren: wandt by ghelucke waert den selven dach dat hy Antigonum met eenē schipstrijt te water verwonnen hadde. Ende hy wilde dat sy aen zijn tafele eten souden / ende hy dede haer seer schoon herberghen beschickē onder zijn bocht. Maer Nicanor die douerste officie hadde die gasten te ontfanghen / heeft Dorotheo die dese plach te besorghen / gheboden elcken van haer te berepden het ghene dat haer tot noodruft haers lichaems van noode was. Wandt die Coninck hadde soo gheordineert / datmen den ghenen die wt steden quamen / die pet sonderlinckr hadde in manieren van leuen / op haer maniere alle dinghen berepden souden / op dat sy op haer ghewoonlijcke maniere ghetracteert zijnde / te ghemackelijcker souden moghen leuen / ende niet ghehindert werden door eenighe nieuwicheydt van desen / welcke eere desen ouderen oock bewesen werde / midts dat Dorotheo desen last beuolen was / die wel wist haer ghewoonlijcke maniere van leuen. Hier om heeft hy door hem selven alle dinghen bedient / die bequaem waren om henlieden wel te tracteeren. Ende ten eersten heeft hy ghedeckt twee sidtplaetsen also die Coninck beual / die wilde dat die helft van henlieden souden ter tafelen sitten aen zijn rechte zijde/ende het ander deel achter hem vervolghens / niet achterlatende dat tot haerlieder eeren diende. Alst dan ter tafelen ghesseten was / soo gheboot hy Dorotheo haer te dienen / ghelijck hy plach den gasten die wt Judeen tot hem quamen. Hierom en hebben hier gheen stede ghehadt zijn wtroepers ende Priesters / den welcken toe behoort met haer ghebeden den maeltijt te beghinnen ende te ghebenedijden. Maer die coninck dede eenē vanden ghasten Elizeum genoemt die een priester was met zijn ghebet die tafel ghebenedijden. Die welcke int midden staende / wenschte alle gheluck den coninck eñ zijnen onderlaten/ende daer werde van

haer

haer allen het selue gewenscht ende gheroepen met begeerlicker ende vroliicker herten/ende als dit gedaen was/soo nutten sy van het ghene datter voorgheschelt was. Maer als die coninck ghesweghen hadde soo langhe alst hem genoechde/ soo begonste hy van wijshept te spreken/legghende elcken te voren eenighe vraghe vander natueren/die onderloeckens weert was. Ende als sy openlijck op alle dinghen antwoorden/ soo heeft die Coninck ghenoechte ghehadt in haer geselschap/ houdende dese maeltijden twaelf daghen lanck. Maer ist dat yemant begheert te weten die vraghen die ghedisputeert waren in die maeltijden/ die lese Aristeus boeck die hy van deser materien ghescheuen heeft. Van welcke redenen als hem niet alleen die coninck en verwonderde/maer oock die philoslooph Menedemus beleedt dat die voorsienichept alle dinghen regeerde/ende dies te lichtelijcker dese redene verantwoorde/ soo werde deser vraghen een eynde ghemaeckt. Maer die Coninck heeft beleden dat hy groote vrucht ghehadt hadde van haerlieder coemste/ door die welcke hy gheleert hadde hoemen een coninckrijck behoort te bedienen/ende hy beual datmen elcken eerst soude gheuen dry talenten/ ende dan haer in haer herberghe lepden. Op den vierden dach daer nae/heeft Demetrius haer met hem ghenomen/ ende is ghegaen ouer den dijck van seuen stadien/ ende ouer die brugghe die het eylandt aen dat vast landt voecht/ende voortgaende tot aen den noortschen oeuer/heeft hy henlieden gheleuert een hups/verre van alle gherupsch/ ende bequaem tot contemplacie der saecken/biddende henlieden/ aenghesien dat sy nu tot dit werck also berept ende versien waren/ dat sy niet meer daer toe en mochten beghceren/ dat sy voorspoedelijck wilden die ouersettinghe beghinnen. Ende sy gheenen arbeydt sparende/hebben die wedt soo neerstelijck als sy mochten ouer gheseedt/ sittende op dat werck tot die neghenste vre/maer den anderen tijdt voorts/ brachten sy ouer haren lichamen haren noodruft te gheuen. Den welcke Dorotheus sonder die ander oueruloedighe spijse/ altijt oock deelen brachte van die spijsen die voor den Coninck berepdt waren/ alsoo hem beuolen was. Ende des morgens als sy in des Coninckx hups ghecomen waren/ende den Coninc ghegroet hadden/soo ghingen sy tot die selue plaetse/ tot haer gheseedt werck/ het welck sy begonsten als sy te voren haer handen ghewasschen ende ghesuyuert hadden in zeewater. Als dan het ouersettē vāder wet binnen tseuentich daghen voldaen was/ soo heeft Demetrius alle die Joden gheroepen ter plaetsen daer die ouergheseedt was/ daer die ouersetters oock teghenwoordich waren/ ende ouerlas den boeck. Ende die vergaderinghe heeft der ouders ouersettinghe ghepresen/ ende Demetrium oock mede ghepresen/ door wiens ingheuen sy dit ouer groot goet ghecreghen hadden/ ende sy baden datmen haren treffelijcxten mannen die selue oock soude laten lesen. Daer naer hebben die Priester ende die oudtste vanden ouersetters/ ende die wethouders des volcks begheert (aenghesien dat dese ouersettinghe gheluckichlijck ghedaen was) dat die mocht vast ende van weerden blijuen/ ende datmen daer af niet en soude mogen veranderen/welcken sin als haer allen wel ghenoechde/ soo beualen sy by alsoo daer yemandt beuandt dat in die wet pet te veel ware/ oft te luttel/ datmen dat neerstelijck soude ouersien/ thoonen ende betteren/ aenghemerckt dat goet ware dat dit dinck eens van weerden ghehouden/ onder eewichepdt mocht vast blijuen. Waer af heeft hem die Coninck seer verblijt/ siende dat desen zijnen wille ten ghemeynen profijte ghecomen was. Maer hy creech noch meerder ghenoechte daer af als hem die wedt ghelesen werde/ niet sonder verwonderen van des wergheners wijshept. Ende hy begonste daer af te spreken met Demetrio/ vraghende hoe dat ghelschiet was dat gheen hystorieschrijuer oft Poeet mencie ghemaect en hadde van dese wonderlijcke wetten. Doen antwoorde Demetrius/ dat niemandt die en hadde dorren aen tasten/ want het kennelijck was dat sy goddelijck was/ ende alder eeren weerdich/ ende datter sommighe van Godt gheplaecht waren/ die haer vermeten hadden die lichtueerdelijck te handelen. Want doen Theopompus daer wt sommighe dinghen wilde in zijn schriften stellen/ werde hy ontsinnich dertich daghen lanck/ ende als hy ondertusschen tot hem seluen quam/ soo verloende hy Godt met bidden/ want hy lichtelijck beuroepdde welck die sake was van zynder sieckten. Ock werde hy in zynen droom vermaent dat hy dit daerom leedt/ dat hy te nieusghierich gheweest hadde in goddelijcke dinghen/ ende dat hy die wilde melden den ongoddelijcken menschen. Daerom als hy op hiel van dat hy begonst hadde/so werde hem zijn goet verstandt wederom ghegheuen. Ende den Poeet Theodecte/ als hy in een ghedicht spel datmen Tragedia noempt wilde set wt die heplighe boecken daer onder menghen/ werden zijn ooghen met een gheel verwe heel verduystert. Ende doen hy zijn misdaet bekendt hadde/ ende Godt verbeden/ soo werde hem zijn licht wederom ghegheuen. Als die Coninck daer naer die boecken van Demetrio ontfanghen/ aenbeden hadde/ heeft hy die neerstelijck doen bewaren/ dat sy ongheschent mochten blijuen. Ende hy badt die ouersetters dat sy dickmael wt Judeen ouer comende hem besoecken wilden/ want henlieden dit niet min profijtelijck dan eerlijck wesen soude/ want het recht was henlieden nu wederom te senden. Maer waert dat sy van selfs tot hem quamen/ soo souden sy crijghen al des haer wijshept oft des Coninckx mildthept weerdich was. Doen zijn sy wederom ghesonden beghift elck met dry seer goede cleederen/ ende twee talenten gouts/ ende elck met eenen nap van een talent/ende sidt cussenen. Daer toe sandt hy den ouersten priester thien bedden met silueren voeten/ met haer behoorlijcke stofferinghe/ ende eenen drincknap van dertich talenten. Ende noch thien purpuren cleederen/ ende een heerlijcke croone/ ende hondert lijnen cleederen van fijnen lijnwaet/ met noch schalen ende water vaten/eñ offer schotelen/ ende twee bekers om Gode toe te schicken eñ te heplighen. Eñ hy badt hem met eenen brief/by al soo pemandt van desen mannen wilde tot hem comen/ dat hy dien soude oorlof gheuen. Want hy seer gheerne ghemeynschap hadde met gheleerde mannen/ ende verdede zijn rijckdommen gheerne aen sulcke. Dit zijn dan die dingē die van Philadelpho ter eeren vanden Jodē gedaen zijn gheweest.

✠ Van die eere die den Joden bewesen is gheweest vanden coninghen van Asien/ ende hoe sy in die steden van haer ghemaeckt/ den Joden borgheren recht verleent hebben. Cap. iij.

Ock zijn die Joden gheeert gheweest vanden coninghen van Asien/ om haren goeden ende ghetrouwen dienst in die oorloghen. Want Seleucus die Nicanor toeghenaempt was/ heeft henlies

lieden in die steden die hy ghesticht hadde in Asien eñ neder Syrien / oock mede in die hooftstadt Antiochien / borghers recht verleent / willende dat sy daer metten Macedoniers eñ Griecken leuen souden met ghelijcke condicien/met welck recht si noch leuen onder die lieden: waer af een bewijs is/midts dat die Joden niet en wilden vreemde olie gebruycken/dat haer daer voren een seker ghelt ghegheuen werde vanden ouersten der Olimpischer strijden. Ende doen die van Antiochien in die naeste voorleden oorloghe dese ghewoonte wilden te niete doen/ soo en heuet Mutianus niet ghedoocht/die doe president was der prouincien van Syrien. Daer naer doen Vespasianus ende Titus zijn sone die heerschappie hadden/ende die Alexandrinen met die vã Antiochien baden datmen den Joden het borghers recht soude af nemen / so en hebben sy dat niet connen vercrijgen/welck een openbaer teeken was vãder Romeynen rechtueerdicheyt ende grootmoedicheyt/maer bysonder haerder Princen/ die welcke als sy in die oorloghe veel arbeydts geleden hadden / ende sy seer hardelijck ghestoort waren op die wederspannighe Jodẽ/ nochtans en hebben sy niet ghewilt datter yet van haren rechte soude vermindert werden haer eyghen gramschap noch dẽ twee ouergroote natien niet willende toelaten tegẽ henlieden/meer achtende op die voorledẽ oude verdiẽsten oft weldaden des volcx/dã op die teghenwoordighe misdaden/oft den danc die sy van desen volcken hadden moghen crijghen/ segghende dat die ghene die teghen die Romeynen gheoorloocht hadden nu ghenoech ghestraft waren / maer ten was gheen recht die te beroouen die niet misdaẽ en hadden vã haren priuilegien eñ rechten. Men vint ooc beschreuen dat Marcus Agrippa also oock ghesint was tot die Joden. Want doen die van Jonien teghen henlieden met oploopinghen beroert waren/ eñ si Agrippam baden dat sy alleen mochten ghebruycken die stadt die haer ghegeuen hadde Antiochus Seleuci soons sone/den welcken die Griecken Godt toenaemden/eñ sy oock baden by also die Joden wilden van die selue natie wesen/ dat sy dã ooc souden die selue Goden dienen die sy aenbaden / eñ die sake ter rechters kennisse ghecomen was / soo hebben die Joden die sake ghewonnen ende ghecreghen dat haer ghecorloft soude wesen te leuen op haer manieren/waer toe sy gheholpen waren door het verantwoorden van Nicolaus den Damascenaer. Want Agrippa seyde openlijck wte dat hem desen aengaende niet gheoorloeft en was yet te vernieuwen. Maer wilt yemant dese dingen nauwer weten/die lese den derden eñ vierden hystorie boeck Nicolai naer den hondertsten ende twintichsten. Maer van Agrippas vonnisse en deruen wy ons niet verwonderen. Want doen en hadde ons volck noch gheen oorloghe teghen die Romeynen ghenoert. Maer van Vespasianus ende Titus grootmoedicheyt machmen met rechten wel verwonderen/ die na so groote strijden der oorloghen niet onrechtelijck teghen ons gheordineert en hebben. Nu wil ick wederom keeren tot het gene daer ick af gegaen ben. Doen Antiochus die groote in Asia regneerde/so was Judeë soo wel als Coelesyrien altijt ghequelt / om dat hy oorloghe voerde teghen Ptolomeum Philopatorem/eñ teghen zijnen soone die Epiphanes toeghenaemt werde / want sy oft hy veruan oft verwonnen werde/ sy ledẽ altijts groote schade daer af/ gelijc een schip dat vã beyden syden vanden baren bestooten wert / alsoo werden sy tusschen Antiochus goede ende quade auõturen op ende neder ghestooten. Ten laetsten als Antiochus die ouerhant creech/heeft hy het Joetsche landt onder zijn heerschappie ghecregen. Maer doen Philopator doot was / so landt zijn sone een groot heyr/ waer af capitepn was Scopa in Coelesyrien. Die welcke hem veel steden af ghenomen heeft / ende ons volck met ghewelt wederom onder zijn macht ghetrocken heeft. Maer corts daer na heeft Antiochus teghen Scopam ghestreden aen die fonteynen der Jordanen/ende die ouerhant ghecreghen. Ende als hy daer wederom ghecreghen hadde die steden van Coelesyrien eñ Samarien/ die Scopa ingenomen hadde/ so hebben haer die Joden ooc van selfs op ghegheuen / ende zijn hept metten Elephanten in haer stadt ontfanghen / ende die mildelijck van victalie versien. Ende als sy bestreden het garnisoẽ dat van Scopa in die borcht ghelaten was / hebben die Joden hem vromelijck gheholpen. Hierom heuet Antiocho recht gedocht den Joden eenige vriẽtschap te bewijsen voor dat sy soo neerstelijc zijn partye gheholpen hadden. Dus heeft hy brieuen gheschreuen aen zijn vrienden ende capitepnen/ getuyghende die weldaden die die Joden hem gedaẽ hadden/in die welcke hy oock te kennen gaf hoe hy gheordineert hadde haer te beghiften oft te loonen. Deser brieuen copie sal ick hier onder stellẽ/ als ic eerstmael sal by ghebiacht hebben Polibij des Magapoliters ghetuyghenisse wt den sesthiensten boeck van zijnder hystorien / daer hy sept aldus. Scopas die opper capitepn van Ptolomeus heyren/heeft zijnen oploop ghekeert tot die middelantsche landen/ ende inden winter heeft hy der Joden volck onder zijn macht ghecreghen/ende corts daer na inden seluen boeck vertelt hy hoe Antiochus na dat hy Scopam verwonnen hadde / Gataneam / Samariam/ Gadaram ende Abilam wederom ghecregen heeft. Ende terstondt zijn die Joden ende die te Jerusalẽ/ ende by den vermaerden tempel van dier steden woonen hem aengeualien. Eñ hoe wel hier af vele te segghen ware/so sepde hy dat hy dat wt stelde tot op eenen anderen tijt. Dit sept ymmer Polibius: maer wy sullen onse redenen veruolgen/ eerstmael hier in stellende Antiochus brief.

✠ Die coninck Antiochus wenscht Ptolomeo gesonthept. Aenghesien dat die Joden soo gheringhe als wy in haer lant gecomen waren/haer gonste tot ons waert openlijck bewesen hebben / ende ons in haer stadt comende / eerlijck ende feestelijck ontfanghen/want die raetsheeren ende ouderen ons buytẽ teghen quamen. Ock hebben sy onsen heyren ende elephanten ouerloedelijck victalie ghegeuen/ ende met die hebben sy der Egyptenaren garnisoen in die Borcht verwonnen / soo heuet ons goet ghedocht dat wy haer eenige vriẽtschap souden doẽ / eñ haer stadt vermaken / die van verscheyden quade auontueren seer beschadicht is / ende die wederom op brenghen tot haer eerste menichfuldicheydt des volcx/roepẽde in haer weder om haer bewoonders/ die nu verstroyt zijn. Ende ten eersten hebben wy gheordineert wt deuocien / datmen haer gheuẽ soude die weerde der schapen diemen dooden moet tot sacrificien / ende van wijn/olie/ende wieroock / tot twintich duysent silueren penninghen toe/ende tot meel/nae die wet der prouincen / duysent ende vier hondert/ende tsestich Medinnus maten tarwe/ eñ dry hondert ende vijuentseuentich Medinnus maten louts/eñ ick wille dat haer dit ghegheuen werwe alsoo ickt beuolẽ hebbe / ende datmen voorts op

make

make datter aen dē tempel ghebreect / tsy oftmē die ouerdecte galerye oft pet anders op timmerē moet. Ende die materie van houte salmen brenghen so wel wt het selue Joetsche landt als van anderen volcken / ende wt den bosschē Lybanus / het welck ock sal vry zyn van macht tol / welcke vryheydt ock den anderen dinghen verleent werdt / die des tempels ghereetschappe oft cieraet aengaen. Haer wort ock oorlof ghegheuen dat sy alle moghen leuen naer haers lants wetten / ende den raetsheeren / priesteren / des tempels schrijuers / ende sanghers werdt quijt ghescholden den tribupt die voor elcke hooft ghegheuen wert / eñ het croon goudt / ende alle ander tribupt datter noch is. Ende op dat die stadt te gheringher mach bewoont werden / so verleen ick alle den ghenen die nu daer in woonen / eñ die voor die maent Hyperberetey derwaerts gaen om daer te woonen / vryheydt van alle tribupten drye iaren lanck / eñ voortaen schellen wy haer quijte het derde deel der tribupten / tot een vergheldinghe van haer voorledē schaden. Eñ al die ghene die wt deser stadt wech ghelept zyn / eñ in slauerntē dienende / die wil ick met haren kinderen dat si vry sullen wesen / ende wy ghebieden ock datmen henlieden haer goeden wederom gheue. Vaert wel. Eñ niet te vreden wesende dat hy desen brief ghescheuen hadde / heeft hy ock een mandament ter eeren vanden tempel ghepubliceert ouer alle zyn ryck / het welck was aldus. Gheenen vreemdelinck en sy gheoorloft binnen die mueren des tempels te gaen / teghen der Joden wille / maer dit si alleen gheoorlooft te doene den ghenē die nae des lants ordinancie eerstmael ghesuyuert zyn. Niemant en sal ock in die stadt peerdevleesch oft muylewleesch brenghen / oft van eenen ezel / tsy oft tam oft wilt ware / oft van Phantera / oft van eenen vos oft hase / oft van eenighen ghedierten die den Joden verboden zyn te ghenaken / oft te eten. Ock en sal niemant die vellen van die dieren moghen in die stadt brenghen / oft eenighe van die beesten op voeden in die stadt / maer alleenlyck sullen sy slachofferanden offeren na haerder ouderen ghewoonte / waer mede Godt wilt hem sacrificie ghedaen hebben. Ende soo wie yet teghen dit ghebodt doet / die sal den priesters gheuen een pene van drye dupsent dragmen siluers. Die selue Coninck heeft ons noch een seer groot ende breedt ghetuyghenisse bewesen van zyn deuocie eñ gheloue / ten tyde als hy bevandt datter sommighe in Phrygien eñ Lybien nieuwe werringhen op handen hadden. Wāt doen beual hy Zeuxidem zynen sonderlinghen vrient / die doen ouer Capitepn was van zyn heyr in die ouerste voorstendommen / dat hy sommighe van onsen volcke die te Babylonien woonden / in Phrygien senden soude / schryuende tot hem in deser manieren.

✠ Die coninck Antiochus wenscht Zeuxidi zynen vader weluaren. Ist dat ghy ghesont zyt so ist wel / want ick ben ock ghesont. Aenghesien dat ick ghehoort hebbe datter sommighe in Phrygien eñ Lydien nieuwe werringhe op handē hebbē / so schynet dat ick dese sake behoore te beorghen. Hierom heb ick my met myn vrienden hier af beraden / ende my heeft belieft datmen van die Joden die in Babylonien eñ Mesopotamien woonē / drye dupsent familien met allen haren huysraet derwaerts voerē sal / eñ die in bequame plaetsen tot garnisoen stellen in die stercste plaetsen. Want ick gheloue dat sy goet willighe hoeders sullen wesen vā onse dinghen / ten eersten want sy den hemelschē God deuotelyck dienen / ten anderen ock / om dat haer ghetrouwicheyt eñ bereyden dienst ghepresen wert / ock door onser voorsaten ghetuyghenisse. Dus wilick (hoe wel dat schynt swaer om doen) dat ghy die ouervoert / beloūende haer vryheyt om te leuē na haer eyghen wetten. Voer nae als ghy die sult ghebracht hebben tot die voorseyde plaetsen / soo suldy haer plaetsen toe schickē om huysen te makē / eñ ackerlandē / bequaem tot coren te saeyen / eñ wyngaerden te planten / gheuende haer vryheyt thien iaren lanck / dat sy niet en sullen moeten gheuen van des lants iaerlyckxsche vruchten / eñ tot dat haer ackeren vrucht sullen ghebracht hebben / sullen sy een seker mate van tarwe ontfanghen om haer knechten te onderhouden / eñ den anderen salmen gheuen soo vele dat ghenoech sy / op dat si vā ons beleefdelyck ghetracteert wesende / te ghewilligher eñ bereyder moghen wesen in onse saken. Gelooyght ock dat niemant desen volcke quellyck oft moedelyck en sy. Vaert wel. Dus dan tot hier toe ghenoech ghesepdt van Antiochus beleefthept eñ gonste tot die Joden. Hier na is Antiochus met Ptolomeo vertsaemt met vrientschap ende met een verbont / wāt Ptolomeus hem tot eē huysvrouwe gaf zyn dochter Cleopatrā / gheuende haer voor een bruyloftsghifte Celesyriam tsamen met Phenicē / Judeen ock eñ Samarien / eñ als die tollen tusschen haer beyden bedeylt waren / soo cochten die beste des lants elck zyns lants schattinghen met ghelde af / eñ vergaderende het gelt datter ghesat was / brachten sy dat in des Coninex schatcamer. Ontrent desen selven tyde zyn die Samaritē moedich ghewoorden door goede auontueren / eñ quelden dickmael die Joden / haer doypen eñ ackerlanden verderuende / eñ die menschē gevanghen wech leydende / aldermeest die wyle dat Onias ouerste bisschop was. Want nae Eleazarus doot / heeft Manasses zyn oom het ouerste priesterschap tot hem ghenomen. Eñ als dese doot was / soo quā na hem Onias in douerste priesterschap / des rechtueerdighen Symons sone / welck Symon Eleazarus broeder was / als wy ghesept hebben.

✠ Dese Onias was clepmoedich / ende ghierich / welck die sake is gheweest dat hy dē tribupt die zyn voorsaten voor twolck vā haren ghelde pleghen den conine te gheuen / te weten / twintich talenten siluers niet en betaelde / waer door hy Ptolomeum Euergetem des Philopators vader tot grāfschap verwecte. Die welcke heeft eenen legaet te Jerusalem aen Oniam gelondē / die hem beschuldighde dat hy den tribupt niet en betaelde / eñ hy dreyghde dat hy zyn lant zynen ruyterē soude by deelen gheuē / ten ware dat hy betaelde / eñ dat hy nieuwe woōders daer in brenghen soude. Dwelck die Joden hoorende / zyn veruaert gheweest / hoe wel dat Onias dese dreyghementen als onbeschaemt niet en achte / niet achtende dan tghelt. Cap. iiij.

✠ Hoe Josephus Tobias sone die Joden verlost heeft van een aenstaende allendicheyt / midts dat hy Ptolomeus vrient werde.

Also dan een Josephus genaemt ionck van iarē / maer vā eerbaerheyt / wysheyt / ende rechtueerdicheyt seer vermaert onder die van Jerusalem geboren van Tobias / die zyn vader was / eñ van Onie des ouersten priesters dochter / wt zyn moeder vernomen hadde dat die legaet gecomen was / want hy doen by gheualle was in dat doyp Phicola / daer hy geboren was / is hy in die stadt ghecomen / eñ heeft Oniam sträffelyck aen ghesproken / dat hy die ghemeyn vryheyt niet en achte / maer dat hy (te minsten

Cap. iiij.

dat hy

dat hy zijn ghelt mocht sparen) twelck in perijckel brachte/waer of hy nochtans het regiment vanden ghemeynen staet/eñ die eere des bisdoms ghecregē hadde. Maer hadde hy het ghelt so lief/dat hy daerom liet zijn stadt eñ borghers in perijkel comen/dat hy dan pinners ghinghe totten coninck/ eñ met beden van hem vercreghen quijtscheldinghe van het gheheel ghelt/ oft eē deel daer af. Maer doē Onias sepde dat hy die ouerhept der ghemeynen niet en achte/eñ dat hy gheerne (by alsso dat wesen mocht) dat ouerste priesterschap af legghen soude/ ende dat hy oock totten coninck niet gaen en soude / want hy dese sake niet en achte / soo vraechde hem Josephus oft hy hem oorlof gaf der ghemeynten legaet te zijne. Ende als Onias hem dit consenteerde/is hy op ghegaen inden tempel. Ende daer het volck tsamen roepende / heeft hy haer vermaent dat sy niet veruaert en soudē wesen vā Onias zijns ooms onachtsaemheyt/maer dat sy die droefheyt lieten varē eñ beter hope van vryheyt aen nemen wilden. Wāt hy selue soude als legaet totten coninck gaen / ende haer sake ghetrouwelijck bewaren/ende den coninc wijs maken dat hy sonder redene gram was. Als twolc dese dingē gehoort heeft/so dancten sy den ionghelinck. Eñ na dat hy vten tempel ghegaen was/ ontfinck hy des coninckr legaet ter herbergen/ ende beghiftende hem met costelijcke gauen / heeft hy hē een deel dagē wel eñ costelijc getracteert/ eñ hem alsoo vore tot den coninck ghesonden / segghende dat hy terstont oock volghen soude: want hy doen noch meer ontsteken ende begherigher was tot dier repsen/om dat die legaet hem vermaent hadde dat hy in Egipten wilde comen/belouende hem zijnē dienst/ om te maken dat hy lichtelijc van den coninc crijgen soude wat hem van noode ware/want hy seer groot behaghen hadde ghecregen van die milde eñ beleefde manieren des alder eerlijckste iongelincr. Als dā die legaet wederom ghecomen was in Egiptē/heeft hy den coninck vertelt Onias ondanckbaerheyt eñ onbeleefthept/vter maten seer prijsende Josephus goethept/segghende dat die corts comen soude/ende hy prees altijt den iongelinck so grootelijck/dat die coninck eñ die coninghinne Cleopatra groote liefde tot hem cregē die daer noch niet en was. Josephus heeft ten eersten sommighe in Samarien ghelondē om van zijnen vrienden ghelt te ontleenen. Ende als hy nv ghenoech verlien was ter repsen/vā peerden/cleederen/drincknappen/daer hy twintich dupsent drachmen aen verdaen hadde / is hy ghecomen tot Alexandrien. Eñ by ghelucke quaemt dat op dē selven tijt alle die princen der steden van Syrien eñ Phenicen totten coninck quamen / om die tollen te verdingen eñ te coopen/ die de coninck alle iare vercocht den machtichsten vander steden Dese dā ouerwech Josephum siende/gheckten met zijnen clepnē staet ende armoede. Maer doen hy te Alexandrien ghehoort hadde dat Ptolomeus te Memphi was / is hy hem te gemoete ghegaen. Als die coninck dan in eenen waghen sadt/met die coninghinne/eñ met zijnen vrient Athenio (welc die gene was die te Jerusalem legaet zijnde van Josepho gheherbergt was)so werde hem Athenio siende/eñ terstont dede hy den coninc die kennisse segghende dat dit die iōghelinck was wiens deughdelijchept eñ mildtheydt hy so seere ghepresen hadde na dat hy van Jerusalē ghecomen was. Doen groette hē Ptolomeus eerstmael/eñ dede hem op zijnen waghen climmen. Dit ghedaen zijnde begonst die Coninck Oniam te beschuldighen. Maer Josephus sepde. Ick moet dit der ouderdom vergheuen/want ghy weet doch wel dat die ouders eñ kinderen eenen sin hebben / maer wy iongelinghen en sullen niet laten te doē dat ons behoort / alsoo dat ghy met rechte ouer ons niet en suit mogen clagē. Die coninc wt dese eerste aēsprake/des iongheliner beleefthept eñ ghemanierthept proeuende/heeft hem begonst so lief te hebbē/dat hy hē dede herbergen eñ blijuen in zijn coninclijc huys/ doende hē dagelicr aen zijn tafel sittē. Als die treffelijcrste mannē vā Syrien dit sagen te Alexandrien/ namē si dat onweert delijc. Als dā den coopdach vā hoogen gecomen was/datmen die tollen soude verpachtē/so boden alle die edele ghelt/elc voor die tollē vā zijnē lande. Eñ doen dan daer vergadert werdē acht dupsent talenten van die tollen van Coelesyrien/Phenicen/Judeen/eñ Samarie / so quam Josephus daer by/eñ beschuldichde die bieders oft cooyers/als oft sy met onderlinghe verbont oft raet dē coninck so clepnen prijs beloesden/want hy was bereedt dat dobbel ghetelt te leueren/ latende den Coninck noch dat verbeurt goet vanden ghedoemden ter doodt/ dwelck te voren den openbaer tollenaren plach te behooren. Als die coninck dit dan gheerne hoorde/ende hy hem als den ghenen die zijn renten meerderde beloefde hem die tollen ouer te gheuen. Maer doen hy hem vraechde wat borghen hy hadde/so antwoorde Josephus blijdelijck dat hy hē geuen soude deughdelijcke eñ eerlike liedē/ die hy sonder twijfel betrouwen soude. Eñ doen hy versocht werde die te noemen. Jck sal(sepdē hy) v voor borghe geuen eñ v huysvrouwe/dat deen den anderen voor my borghe blijue. Doen heeft die coninck al lachende hem die tollen laten hebben sonder borchtochte/het welck seer spijtich was den genen die hier in veracht waren/als si(niet sonder beschaemthept) wederom in haer lant quamen. Als Josephus dan vanden Coninck ghecregen hadde twee dupsent knechten (die hy daerom begheerde dat hy die wederspannighe in die stedē soude mogen met gewelt dwingen)is hy gerepst in Syrien. Eñ daer te Ascalon ghecomen zijnde/ eychte hy vanden borgers tribupt/eñ doen hy niet alleen niet en ontfinck / maer ooc met smadighe woorden beschimpt werde / soo heeft hy ontrent twintich vā haerlieder ouerste genangen eñ ghedoot/eñ makende van dier goet dupsent talenten/welc ghelt hy den coninck ghesonden heeft/geuende hem te kennen wat hy ghedaē hadde. Ptolomeus hem seer verwonderende van zijn wijshept/eñ prijsende dat hy ghedaen hadde/ heeft hem oorlof ghegeuen te doen wat hy wilde. Als die Syriers dit ghehoort hebben / waren sy seer veruaert van die correctie die corts te Ascalon gedaē was om die onghehoorsaemhept/eñ sy ontfingen Josephum met openen poorten/betalende die tributē. Maer doē die Scitopoliters wt versmaethept niet en wilden die tributen die haer ghestelt waren na die gewoonlike maniere betalē/ heeft Josephus die ouerste van deser stadt ooc ghedoot/ eñ het goet vanden verdoemden den coninck gesonden. Eñ als hy veel ghelts vergadert/eñ veel ghewonnen hadde vanden coop der tollen eñ tributen / heeft hy dese rijcdommen ghebesicht om zijn teghenwoordighe macht te vestighen / wijsselijck denckende dat dalder beste ware dese vercreghen weeldichept te houden staende met die renten. Want hy sandt den coninc eñ der coninghinnen veel giften/vele ooc haerlieder vrienden/eñ alle dē machtigē van des coninc hof/ aldus haerlieder vriētschap vercrijgēde. Eñ dese voorspoedige auonturere heeft hy gebruyckt tweeentwintich

jaren

laren lanck/te welcken tyde hy seuen sonē ghewonnen heeft wt een huysvrouwe/met noch eenen sone die hy ghewonnen hadde van zyns broeders Solimi dochtere/welcke sone Hyrcanus genoemt was/welcke huysvrouwe hy by sulcke oorsaecke troude. Op een tyt als hy tot Alexandrien ghecomen was met zynē broedere/die met hem bracht een houbaer dochtere / om die daer eenighen edelen Jode tē houwelycke te gheuen / eñ hy by dē coninck auontmael hielt/so verliefde hy op een schoō dansersse die daer ouer maeltyt ghecomen was/ende hy gaf dit zynen broeder alleen te kennen/biddende hem(aenghesien dat hem door die wet verboden was versaminge te hebbē met een vreemde vrouwe)dat hy hem hier in wilde behulpich zyn/ dat hy die al heymelyck mocht tzynen wille crygē. Dyn broeder beloefde hem seer gheerne zyn behulp / eñ hy bracht hem des nachts zyn dochter al verciert/eñ lepde die in zyn bedde/ eñ aldus doen hy niet wel nuchter en was / heeft hy hē onwetens met zyns broeders dochter versaemt. Eñ als hy dit dickmael ghedaen hadde / werde hy noch meer in haer liefde ontsteken/claghende sinen broedere dat hy sorchde dat hy die liefde van deser dansersse niet en soude connen quyt werden / die hem by auontueren die coninc niet en soude willen gheuen. Doen sepde Solimius dat van gheenen noode en was dat hy daer voor besorcht ware/ wāt hy die vrouwe die hy so seer beminde soude ghebruycken/ eñ die selue oock tot een huysvrouwe nemen / belyddende dat hy lieuer ghehadt hadde dat zynder dochter schande geschiede/ dan dat zyn broeder so schandelycken werck teghen hem selue soude misdaen hebben. Als Josephus soe broederlycke vrientschap ghepresen hadde / heeft hy zyn dochter tot een huysvrouwe ghenomen/eñ van haer ghewonnen eenen sone Hyrcanū/daer wy af ghesept hebben. Dese een ionghelinck zynde vā derthien iaren / ende een edel eñ verstandighe natuere schynende te hebben/heeft zynder broederen haet teghen hem selue verwect/ om dat scheen dat hy haer in alles te bouen ghinck. Want Josephus begherende te weten wie vā desen zyn sonen ter deucht dalder bequaemste was/heeft se elck bysonder ghesondē tot die ghene die doen ter tyt openbaerlyck int leeren der wyser leeringhen eñ consten vermaert waren / maer sy wt traechept / eñ want hy gheenen arbeyt en wildē doen/ zyn onghe leert thuys ghecomē. Daer na heeft hy den ioncxtē sone Hyrcanum ghesonden met drye hondert paer ossen een reyse van seuen daghen dat hy daer coren saepen soude/ maer eerstmael nam hy al heymelyck die banden eñ ghetuyghen daer die ackermans die ossen pleghen mede te binden aen die iocken. Als hy dan daer ghecomen was/eñ hy gheen banden en hadde/so heeft hy der ossen dryuers raet versmaedt/ die hem rieden dat hy eenighe soude aen zynē vader sendē om die bandē te halē. Maer hy niet willende den tyt tusschē beyden verliesen int verwachten vā dier wedercoemste/heeft een practycke verdacht die meer weerdich was eenē ouden capitepn/ dā eenen mensch van sulcken clepnen ouderdom. Want hy doode seuen paer ossen / eñ deylde tvleesch van dien zynē werclieden/eñ haer vellen sneedt hy in stuckē/ makende daer banden af / waer mede hy die iocken aen die ossen voechde. Ende als hy aldus dlant ghe ackert hadde dat hē zyn vader hadde doē ackerē / eñ hy dat al besaept hadde / is hy wederō thuyswaerts ghecomen. Die vader heeft hem (doen hy wederom ghecomē was)ghecust/om die wysheyt eñ scherpicheyt zyns verstants / eñ dat hy dorfste bestaē dat hy selue verliert hadde. Dus heeft hy hem voortaen veel lieuer ghehadt / als zynen eenighen oprechten sone/dwelck die ander broeders qualyck tydē mochten. Binnē desen tyde isser een gecomen bootschappende dat den coninck Ptolomeus een sone geboren was/eñ alle die grootste heerē van Syrien werden seer blyde met haren ondersatē/vierende feestelyck den dach vā des kints gheboorte. Daer nae zyn sy na Alexandrien gerepst met groote costelycheyt/ om den coninck gheluck te bieden. Maer doē Josephus om zyn ouderdom die hē beswaerde/bedwonghen was thuys te blyuē/so onderscht hy nochtās zynder kinderen sinnen/ofter oock pemant vā hen liedē die repse wilde aen nemē/maer doen alle dander dat wepgherden / segghende dat sy die hofsche manieren niet en conden/hoemen behoorde metten coninghē te verkeeren/eñ sy alle raeden datmen haren broeder Hyrcanū derwaerts sonde/so heeft Josephus dit gheerne ghehoort / roepende Hyrcanum terstont tot hem/vraghende hem wat hem beliefde/ eñ oft hy hem selue bequaem hiel totten Coninck te gaen om hem te groetē. Als dan Hyrcanus dese repse ghewillichlyck aen nam/ segghende dat hē luttel ghelts vā noode ware/want hy wilde spaerlyc ende profytelyck leuen/also dat hem ghenoech soudē wesen thien duysent drachmē/ so werde Josephus seer blyde van zyn soons verstandicheydt. Daer nae als die ionghe een luttel ghelweghen hadde / soo raede hy zynen vader dat hy van huys gheen ghiften den coninck en soude senden/maer dat hy tot zynē rentmeester van Alexandrien schreue/dat hy hem ghelt gaue om den coninck te coopen dalder schoonste eñ costelycxte dat hy vindē soude. Josephus meynende dat hy by auontuerē thien talenten verdoen soude tot die ghiften / heeft zyns soons raet ghepresen.

Eñ hy schreef zynen rentmeester Arion/die alle zyn ghelt handelde te Alexandriē / ontrent drye duysent talentē. Want Josephus plach tghelt dat hy in in Syrien vergaderde derwaerts te senden / eñ also dicmael als den ghesetten tyt quam om den coninck zyn tribupten te leueren/soo gheboot hy Arioni dat te doen. Als hy dan van zynē vader brieuen ontfanghen hadde aen desen Arionem / is hy nae Alexandrien gherepst/eñ terstont hebben zyn broeders aen allen haer vriendē ghescreuē dat sy hem in eenigher manieren dooden souden. Als hy dan zyn repse volbracht hadde/eñ Arioni den brief ghegheuē/so werde hem geuraecht hoe veel talenten dat hy begheerde te hebbē. Wāt Arion meynde dat hy maer thien talentē oft niet veel meer en soude begheren. Maer doen hy antwoorde dat hy duysent talentē begheerde/so werde die rentmeester gram/eñ schelde op hē scherpelyc dat hy die wilde door ouerdaet verdoen/ vermanende hem zyns vaders exempel nae te volghen/die dit ghelt met arbeyden eñ matichepdt ghewonnen eñ ghecreghen hadde/want hy en soude hē niet meer dan thien talenten gheuen/eñ die tot niet anders dan om ghiften voor den coninck te coopen. Daer werde die ionghe gram/eñ wierp Arionem in een gheuanghenisse. Als dan die huysvrouwe van den rentmeester dit der coninghinnē ghebootschapt hadde/haer biddende dat si dē ionghe wilde bedwinghen(want Arion hadde wel in die gracie vā Cleopatra gheweest.) Dus heeft die Coninck dit vander Coninghinnen verstaen/ eñ terstont heeft hy eenen bode aen Hyrcanum ghesonden / ontbiedende hem hoe hy hem seer verwonderde dat hy van zynen vader ghesonden/niet alleen voor hem niet ghecomen en was/maer zyns vaders rentmeestere oock hadde

doen

doen in gheuanghenisse stellen / ghebiedende hem dat hy quame eñ de redene vā deser sakē daer seyde. Maer Hyrcanus heeft daer tegen den coninck doē wederom seggen/dat de Jodē een wet hadden dat ter niemant van eenige sacrificie eten en soude voor dat hy totten tempel gegaen ware / eñ aldaer slachofferanden ghedoodt hadde/ eñ om die selue redene en hadde hy den coninck noch niet ghegroet / midts dat hy beyde na die ghiften die hy den coninck schēcken wilde/ die sinen vader veel deughden ghedaen hadde/eñ dit aen hem wel verdient : maer zynē dienaer hadde hy te rechte ghestraft/ midts dat hy zyn geboden versmaet hadde/ want daer gheen onderschept en was tusschen eenen meerderen eñ minderen heere. Want waert sake dat sulcke na haer verdienste niet ghestraft en werdē/so mocht die coninc oot terstont verwachten dat hy oot soude versmaet werden van zynen onderlaten. Die Coninck dese redenen ghehoort hebbende loech / verwonderende hem van soo grooten moet in eenen ionghe. Doen Arion dit dan vernomen hadde / ende hy gheen hope meer en hadde van des coninc hulpe/heeft hy den ionghe dupsent talenten ghegeuen / eñ hem selue wten banden verlost. Alsser dan dry dagē voot leden waren/is Hyrcanus ghegaen om den coninck eñ coninginne te groetē. Van die welcke hy vriendelijck ontfanghen werde/eñ aen haer ghemeyn tafel gesedt ter liefden van zynen vader. Eñ terstont ghinck hy tot die cooplieden / coopende van haer hondert dalder schoonste knechtkens / die seer wel gheleert waren/elck om een talent/eñ oock soo veel meyskens om dē selue prijs. Als hy dan tot des coninc maeltyt gheroepen was metten princen / soo dedemen hem sitten in die nederste plaetse/want hy om zyn ionchept achterwaert ghestelt werde vandē ghenen die dit officie hadden. Maer doen dander gasten alle die beenderen der stuckē daer sy vleesch af gheten hadden voot Hyrcanum vergaderden/ so wasser een ouer maeltyt Tryphon ghenaemt / daer die coninc groote ghenoechte af hadde in die maeltyden om dies mensch boerden eñ cluchten/dese gebeden zynde vanden gasten/keerde hē totten coninc segghende. En siedy niet myn heere hoe veel beenē dat voot Hyrcanum ligghen ? Hier wt beuroet ghy dat zyn vader heel Syrien also berooft/ ghelyc dese die beenderen vanden vleessche gebloodt heeft. Als dan die coninck op dit woort loech/ eñ vraechde van Hyrcano van waer dien hoop beenderen quā. Ten is(seyde hy)gheen wonder myn heere/want tis der honden aert die beenderen metten vleesschē heel te ten gelyck dese doen/thoonende dandere met zynē aensichte die geen beenen voor haer en haddē/maer die menschen plegen die beenderen wech te worpē/ als sy het vleesch al af gheten hebbē / dwelc ic(want ick een mensch ben)nv oot doe. Daer verwonderde hē die coninc seer vā die boerdelijcheyt des woorts/ eñ geboot alle den gasten dit woort te prijsen / ende teekenen van loue te thoonen. Maer des anderen daechs is Hyrcanus ghegaen tot des coninc vrienden/eñ tot die machtichste houelingen/ die groetende/maer van haren dienaren heeft hy al heymelijck vernomen wat sy den coninck schencken souden op den feestdach van zyns soons gheboorte. Eñ als die seyden dat dese soude twaelf talenten gheuen/ ende dander yet anders/ elc na zyn rycdommē/so vepnsde hy hem droeuich te wesen dat hy soo veel niet en hadde om den coninck te schencken / eñ dat hy niet meer en hadde dan vyf talenten in ghetale/ dwelck die knechten terstont haer en heeren ghesept hebben. Als sy dan blyde waren meynende dat Josephus den Coninck minnoeghen soude om die cleynicheyt zynder ghiften/ende den ghesetten dach ghecomen was/so hebben sommige andere die dalder mildtste waren niet meer dan twintich talenten ghegheuen. Maer Hyrcanus heeft die hondert knechtkens/ende so veel meyskens die hy ghecocht hadde daer gebracht/doende elcken een talent schencken/te werē/ die knechtkens den coninck / die meyskens der Coninghinnen. Als sy haer allen dan seer verwonderden van soo ouergroote milthept diemen niet verwacht en hadde/ende haer die Coninck ende coninghinne oock verwonderden / soo heeft Hyrcanus des coninc vrienden ende dienaren met ghiften vā veel talenten gheeert / om dat hem van haerlieden gheen perijckel comen en soude/ want tot dese hadden zyn broeders geschreuen/om in eeniger manieren Hyrcanum van cant te helpen. Die coninc groote ghenoechte hebbende van des ionghelinc grootdadichept/gheboodt hem te epsschen wat ghifte dat hy wilde. Maer hy en begeerde niet anders dā dat die coninck hem wilde recommanderen aen zynen vadere/ eñ aē zyn broeders/met brieuē. Als die Coninck hem dan seer eerlyck ghetracteert eñ coninclijck beschoncken hadde/oock brieuen van recommādacien schryuende aen zynen vader eñ broeders / eñ aen alle zyn capitepnen eñ rentmeesteren / heeft hy hem eerlyc laten gaen. Als zyn broeders dan vernamen dat die coninck eñ coninghinne hem so veel eeren bewesen haddē/eñ dat hy veel eerlyckers wederom quam dan hy te voren was / hebben sy gheordineert hem teghen te gaen/eñ te dooden/ dwelck zyn vader oock wel wist/want midts dat hy gram was om so veel ghelts dat hy verdaen hadde aen die giften / en achte hy niet meer op zyn leuen / nochtans heeft hy zyn gramschap wt ontsē des coninc moeten bedect houden. Als dan zyn broeders hem ouervielen onderwegen/so streedt hy vromelyc daer teghen/doodende veel van haer ghesellschap/eñ onder dandere oock twee van zynen broeders / maer dandere zyn door die vluchte ontcomen tot haren vader te Jerusalem. Maer doen hy in die stadt quam/ende van niemanden ontfanghen en was / werde hy veruaert eñ ghinck wten wegh e ouer den vloet der Jordanen / ende daer leefde hy / vergaderende die tributen vanden grouen menschē/ op welckē tyde regneerde in Asia Seleucus toeghenaempt Soter/ dat is salichmaker oft behouder / des grooten Antiochus sone. Daer na sterf Hyrcanus vader Josephus / een goet ende grootmoedich man/ die dē armen ende oock den rijcken Joden een oorsake heeft ghegheuen van een ryckelyc leuen. Want hy tweeentwintich iaren lanck ouerste ghestelt was om die tollen ende tributen te epsschen van Syrien/ Phenicen/ende Samarien. Ende op den selue tydt is zyn oom Onias oock ghestoruen/latende tot eenen nacomer zynder eeren Symon zynen sone.

✠ Ende als dese oock gestoruen was/so quam in zyn stede Onias zyn sone. Totten welcken Arius die coninck van Lacedemonien eenen legaet sandt met brieuen/waer af dit dexemplier oft copie is. Cap.v.

✠ Hoe die coninc van Lacedemonie vrientschap ende ghesellschap maecte met Onia der Joden ouerste priester. Cap.v.

DJe coninck van Lacedemonien Arius wenscht Onie ghesonthept. Wy hebben by ghevalle gevonden een oudt geschrift/daer wy in bevindē dat ter maechschap is gheweest tusschen onse eerste ouders/ende dat onse ghelachte niet vreemt en is vā

Abra-

Abrahams afcoemste. Hierom ist wel recht aengesien dat ghy ons broeders zijt / dat ghy van ons begheren sult wat u belieft. Ende tselue sullen wy oock doen / ende u lieder dinghen achten als onse dinghen / oock sullen wy onse dinghen houden als ghemeyn met u lieden. Dis Demoteles die u dese brieuen gheeft op een viercantich blat geschreuen / geteeckēt metten seghel vanden arent die eenen draeck houdt in zijn clauwen. Dese dingen stonden in dien brief. Als Josephus dan doot was / soo werdet volck tot mupterpen beroert om zijn sonen / mits dat die outste broeders oorloghe voerden teghen Hyrcanum haren iongsten broedere. Want die sommighe waren den oudtsten gonstich / ende onder dese was Symon die bisschop / om het maechschap. Hyrcanus en wilde niet wederom nae Jerusalem comen / maer ouer die Jordane woonende voerde hy altijt oorloghe teghen die Arabers / vele van henlieden doodēde / die sommighe gheuanghen weech voerende. Hy timmerde oock een seer sterche borcht / waer af die mueren totten dake toe waren gemaect van witten marmorsteenen / hebbēde in haer gesnedē verschepden figuren van dieren seer groot / ende dese timmeragie heeft hy met een diepe grachte vol waters rontsom besloten / ende doorbrekende een wtstekende steērotse vanden berch die daer teghen ouer lept / heeft hy daer spelunckē in gemaect / veel stadien lanck / hy heeft in dese borcht ooc salen gemaect bequaē tot maeltyden ende andō dach cameren / ende slaepcameren. Ooc heeft hy daer in so groote menichte van springende wateren gebracht dat die plaetsen daer door wellustich ende schoon werde. Ende die monden oft gaten der spelunckē en heeft hy niet wijd gemaect / dā daer om een man alleen mocht in gaen / dwelck al willens so gemaect was / tot meerder vryheyt ende beschermīnge / by also hy tot eenighen tyde van zijnen broeders bestormt werde. Hy maecte daer oock wijde voorplaetsen buytē die hupslingen / ende die vercierde hy met groote houen. Ende die plaetse alsoo betimmert ende volmaect noemde hy Tyrum / welck is op die palen van Arabien ende Judeen ouer die Jordane geleghen / niet verre van dlāt der Essebonites. Ende hy was overste vā dier contreyen seuen iaren lanc / alle den tijt dat Seleucus regneerde in Syrien. Na wiēs doot quam Antiochus zijn broeder in zijn rijc die toeghenaemt werde Epiphanes. Doen sterf Ptolomeus die oock metten seluen toenaem Epiphanes hiet / latende noch twee sonē achter die noch niet beiaert en waren / waer af den oudtsten dē naē Philometor gheghenen werde / maer den iongsten Physcon. Hyrcanus sīēde dat Antiochus seer machtich was / ende sorghende dat hy mocht in zijn handen comen / ende ghestraft werden van tghene dat hy teghen die Arabers hadde doen doen / heeft hem seluen ghedoot met zijns selfs handen ende alle zijn erfenisse en rijcdommen heeft Antiochus gecreghē.

✠ Hoe die Joden door werringhe van mupterie beroert wesende Antiochus hulpe aensochten.

Cap. vi.

Als op den seluen tijt Onias douerste priester ghestoruen was / so gaf Antiochus Jesu Onias broeder dat ouerste priesterschap / om dat Onias sone (dien hy achterliet) noch eē cleyn kint was / waer af te zijnen tijde gelept sal werdē. Dese Jesus werde van dit ouerste priesterschap berooft door des coninex verbolgenthept / ende terstont werde dat voorts ouergheghenen Onie den iongsten van zijnē broederen. Want Symon hadde dese drie kinderen / tot alle die welcke het ouerste priesterschap quā als wy ghelept hebben. Maer Jesus heeft liever willē Jason heeten / ghelijck zijn ander broeder door Onias Menelaus ghenoemt werde. Alsser dan eenē mupterlichen strijdt opgerurkt was van den broeder teghen den nieuwen ouersten priestere / ende het volck in verschepden partyē gedeylt werde / so bleue Thobias sonen by Menelaus partye / maer het meeste deel des volcx volchde Jasons partye / welcker ghewelt Menelaus ende Thobias sonen niet en conden wederstaen / waer om sy wekē tot Antiochum / segghende dat sy wilden haers lants manieren van leuen ende wetten verlaten / ende die Grieexsche manierē aen nemen / ende sy baden hem dat hy haer oorlof gaue een strijdtplaetse te Jerusalem te makē / daer die lieden naect strijden. Ende als sy dit vercregē haddē / hebben sy haer belnijdenisse ouerdect / dat sy naeckt wesende den Griecken niet ongheluyck en soudē wesen. Ende versmadende alle haers lants instettinghen ende wetten volchden sy der ander Heydenen manieren. Als Antiochus dan thups gheluckighe auontuere ghebruyct hadde / heeft hy voorghenomen te proeuen om teghen Egipten te oorlogen / door groote begheerte die hy tot dit lant hadde. Ende versmadende die ionchept van Ptolomeus kinderen / die noch niet bequaem en waren om des rijcx saken te bedienen / is hy met een groot heyr na Pelusium getrocken. Ende bedieghende Philometoren met een schalcheyt heeft hy Egipten gecreghen. Als hy dan voor al in zijn macht gecregen hadde die stadt Mēphis / ende die plaetsen daer rontsom by geleghē / heeft hy na Alexandrien zijn heyr ghelept / om die stadt ende haren coninck onder zijn macht te brenghen. Maer alle zijn voornemen ende arbeyden werden wederom gekeert door een ontbieden der Romeynen / also dat hy verliet die steden die hy nv gecregen hadde ghelijck wy tanderen tijden ooc gelept hebben. Maer nv sullen wy breeder spreken van desen coninc / hoe hy Judeen / ende den tempel in gecregen heeft / dwelck wy in onse eerste boecken maer corteliick vertelt en hebben / also dattet vā noode is tselue nv noch hooger te verhalen.

✠ Hoe Antiochus zijn heyr na Jerusalem gelept heeft / ende der stadt heerschappie vercreghen / oock den tempel beroouende. Cap. vij.

Als die Coninck Antiochus wederom ghecomē was van Egipten / welck hy wt der Romeynen ontsien verlaten hadde / heeft hy zijn heyr ghenoert nae die stadt Jerusalem. Ende doen hy daer in gecomē was int hondertste ende dryenveertichste iaer van dat het rijck van Syrien eerst tot Seleucus familie ghecomen was / is hy sonder eenighe moeyte heere van dier stadt gheworden / want hy met openen poorten daer in ghelaten was van die menschē die van zijnder partyen waren / welcker heerschappie hy wreedelijck gebruyckt heeft / seer veel lieden doodende die van dander partye waren / beroouende tghelt / ende dat nae Antiochien weeh draghende. Dese moort gheschiedde int tweede iaer nae dat die stadt ghewonnen was / int hondertste ende vyuēveertichste iaer van deser familien coninckrijck / op dien vijuentwintichsten dach der maent die by ons Chasleu genoemt wert by die Macedoniers Appellens / in den hondertste ende dryēvijftichste Olimpiade / doē si ooc niet ghespaert en werden die hem als vredelijck comende die poorten open deden / waer door hy met meerder vryheyt zijn raserye ghethoont heeft ouer des tempels rijcdommen / die welcke (want sy van ouergrooter weerden waren) stijuen te wesen loons ghenoech van dat breken des verbonts. Als

hy dan den tempel berooft hadde/eñ van daer ghenomen die vaten vanden heyligen dienste/eñ onder dander oock die gulden candelaren / eenen gulden outaer/eñ die tafel die sy noemē der voorstellinghen tafel/oock daer niet soo veel latende als die tapyten/ die vā fynen lynē garen eñ roode sijde gemaect waren. Oock pdel makende die verborgen schatten/also dat hy daer niet en liet/heeft hy die Jodē in een iammerlycke droefheyt gebracht/want hy verboot henlieden die dagheliersche sacrificiē te doene na haer wet. Eñ als hy die heel stadt berooft hadde/so heeft hy die inwoonders eenspeels ghedoot/ eñ eenspeels met haren huysvrouwen eñ kinderen ghevanghen wech ghelept tot den ghetale vā thien duysent. Ooc heeft hy dalder schoōste timmeragien verbrant. Eñ als hy die vesten afghebroken hadde/ heeft hy in die nederste stadt een casteel ghemaeckt/want die was in hoogher plaetse gheleghen/ comende aen dē tempel. Daerom als hy dat te voriē wel sterc hadde ghemaect met vesten eñ toren/heeft hy daer een garnisoen van Macedoniers inne ghelepdt / waer onder nochtans ghemengt waren dalder booste vanden ongoddelickē Joden/vanden welcken die stadt seer ghequelt was gheweest. Oock heeft Antiochus inden tempel eenen outaer ghestelt/eñ daer op verckenen ten offer ghedoot/ welck sacrificie vander Jodē godsdienst dalder vreemste is. Eñ hy dwancse dat sy alle haren ouden godsdienst souden verlaten / eñ zynen goden dienen. Eñ hy dede van steden te stedē tempelen maken eñ outaren / eñ daer op dagheliex verckenen ten offer op dooden.

✕Oock heeft hy met een sware pene ghedreycht so wie zyn kinderen besnede/stellende daer toe seker mannen die zyn geboden souden doen onderhouden / ende oock met ghewelt daer toe dwinghen die daer ongewillich toe waren. Aldus heeft het meeste deel der Joden som wt haren vrien wille / som wt vreese der doot des Coninex geboden onderdanich geweest. Maer die dalder duechdelijcxste waren/eñ van edelder natueren / hebben meer gheacht haers lants manieren/dan die pene die haer te voren ghelept werde vā haer wederpartijders. Hier om werden daer alle daghe veel menschen ghedoot met pyninghen vā dalō wreetste tormenten/ wāt si werden met gheesselen ghestagen eñ haer lichamen werden geschoort/eñ voorts werdē si al leuende eñ noch adē treckende aen cruycen gehangen. Maer haer huysvrouwen eñ haer besneden kinderen verworchden sy/na des coninex ghebot/eñ sy hingen die aen haerder ghecruyster vaderen halsen. Waer oock eenigen heyligen boeck gevonden werde/ die werde te niet ghedaen/ende die ghene by den welcken dien boeck gevonden was/storuen ooc een quade doot. Maer die Samaritanen siende dat die Joden in sulcke allendichept ghestelt waren/en beleden niet meer dat si van haren ghestachte waren/noch dat haren tempel in Garizim des alō opperstē Gods was/doende al na haren aert/daer wp te voren af gesept hebben: maer sy seyden dat sy vreemde inwoonders waren van Meden eñ Perssen / gelyck sy inder waerheyt oock zyn. Dus hebben si legaten aen Antiochū ghesonden met eenen brieue / geschreuē in deser manieren. Den Coninck Antiocho van Gode vermaert wert te kennen ghegheuen vanden Sydoniers die in Sycimis woonen. Onse ouder bedwonghē zynde van veel pestilencien haers lants/eñ daer toe gebracht zynde wt die oude superstitie oft pdelē godsdienst/hebben een maniere ghemaect dien feestdach te houden / die by den Joden ghenoemt wert Sabboth. Eñ als sy op den berch Garizim eenen tempel gemaert haddē ter eerē vā eenē Godt sonder naem/ hebbē si feestelycke eñ gewoōlycke offeranden daer op gheoffert. Maer nv aenghesien dat v belieft die Jodē te straffen als haer archept ooc wel weerdich is/so willen die ghene die des coninx geboden doen onderhouden / ons oock oplegghen als oft wp gheluycke saken metten Joden hadden / meynende dat wp dese dinghen doen om dat wp van haren ghestachten zyn/daer wp vā afcoemstē Sydoniers zyn/ ghelyck dat ghescreuen staet eñ vertelt in onse oude Cronyken. Hierom bidden wp v den behouder eñ weldoender/datghy Appollonio onsen president/eñ Nicanori des coninx procureur wilt beuelen dat sy voortaen ons niet meer en willen quellen / recht oft wp in die selue mis daet waren metten Joden daer wp heel af verschepden zyn so wel in manieren van leuen als van gestachte. Eñ dat den tempel die tot nv toe gheenen tytel van eenighen God ghehadt en heeft/ voortaen ghenoemt werde der Griecken Jupiters tempel. Want alsoo sullen wp vrp wesen van quellinghe/eñ vryghcker besorghende onse dinghen/ moghen wp v meerder tribupt gheuē. Na dese supplicatie der Samaritanē heeft die coninc desen seluē brief eñ ooc noch sulcken brief wederom ghesonden. ✕Die coninc Antiochus Nicanori. Die Sydoniers die te Sicima woonen / hebben tot ons ghesonden een onderwys/dwelc wp aen desen brief ghewoecht hebben. Hierom aenghesien dat die ghene die van haer gesonden waren/ons ende onser vrienden raet genoech bethoont hebben dat si vreemt zyn van der Joden misdaden/ eñ haer oock belieft na der Griecken manieren te leuen/so ontslaen wp henlieden/so vele alst deser sakē ende haren tempel aengaet/den welcken sal voortaen des Griecxschē Jupiters tempel ghenoemt werdē. Die selue dinghen hebben wp Appollonio eñ den regimentmeesters ghescheuen/ int sestenveertichste iaer den elfden dach der maent Hecatombeonis.

✕Hoe Matthias Asmoneus sone alleē den coninc verssmade/doē Antiochus haer verboot haers lants wettē te gebruycken/ eñ hoe de selue Matthias des coninx capiteynen verdreef. Cap. viij.

OP den seluen tyt woonde te Modin een cleyn stedeken van Judeen een man genaemt Matthias Johannis sone/die Symons sone was / gheboren van Asmoneo een priester vā Joarabis gheboorte/gheboren te Jerusalem. Ende hadde vyf sonen/ Johannem die Gaddis toeghenaemt werde/ Symon die oock Matthes ghenoemt werde/ Judā die Machabeus hiet / Eleazarum die oock Auran hiet / Jonathas die Apphus toeghenaemt werde. Dese Matthias beclaechde dicmael by zyn kinderē so allendighen staet haerder dinghen / vander stadt eñ des tempels beroouinge/ ende die ander allendighe schaden / seggende dat haer beter was te sterue voor haerder vaderen wetten/dan also oneerlyck te leuen. Als dan in dat stedeken ghecomen waren die vanden coninck daer toe ghestelt waren om die Joden tot zyn geboden te dwinghen/ eñ die begheerden dat Mathias die van machte meerder was dā dandere tot der ander exempelen deerste soude ongoddelycke sacrificien doē/thoonende die loonen vā den coninc daer toe gheordineert/so seyde hy dat hy dit niet doen en soude/al waert also dat alle volcken Antiochi geboden deden/iae men en conde zyn kinderen daer niet toe brengen dat si haers lants godsdienst oft religie souden verlaten. Maer doen hy sweech/eñ daer een Jode quā int openbaer beghinnen

1. mach. 2. Die bybel noēt dese Matathean.

ende sacrificie te doene na des coninx beuel / so en conde Matthias niet langher dees dinckx onweerdichept lijdē/maer hy viel hem aen met zijnen sonē die met sweerdē ghewapent waren/ eñ hy en sloech hem niet alleen doot/ maer ooc mede Appellem des Coninx Capitepn met sinen rupteren/ die dat volc wilden dwinghen. Ende als hy dien outaer af ghebroken hadde/riep hy. Soo wien der wet volcomen onderhoudinghe ter herten gaet/die volghe mp. Eñ dit ghesept hebbende is hy met zijnen sonen in die woestijne gegaen/ latende zijn goet in die stadt. Dit heeft dander ghemeyn volck nae ghevolcht / eñ zijn ooc met haren huysghesinnen in die selue woestijne gheuloden/eñ daer leefden si in spelucken. Dwelc als des coninx Capitepnē ghehoort hebbē/ nemende met haer dat garnisoen der borcht van Jerusalem/hebbē die Jodē vervolcht in die woestijne. Eñ als si die ghevondē hadden/so arbeydē sy eerstmael die met woorden te trecken / dat si souden willen op houden van tghene dat si begonst hadden/ eñ dat sy beterē raet volghende/henlieden niet en dwongen om vpandelijcke wreethept te thoonen teghen haer. Maer doen si niet en voorderde by die gestātighe/ so hebben si die bestreden op den Sabboth dach/eñ also sy waren/hebben si die verdrāt in die spelunckē daer sy gheen wederstant en deden/iae niet soo vele dat si die inganghen vanden spelunckē souden ghesloten hebben / want om die heylichept des daechs en wilden sy niet wederstaen/noch die eere vanden Sabboth dach schepnden/ooc niet in haer teghenspoeden/om dat die wet ghebiedt datmen dā ledich sal wesen van alle wercken. Aldus isser ghestoruen met haren huysvrouwen eñ kinderen versmacht in die spelucken ontrent duysent/ maer vele diet ontloopen waren/voechden haer met Matthiā/kiesende hem voor haren Prince. Eñ hy leerde henlieden datmen op die Sabboth daghen ooc verhtē moest/ oft wilden si alle also voorts doen/ so souden si haer selue verderuen / want die vpanden souden altijt dese oorsake waer nemen/ eñ henlieden niet dan op Sabboth daghen bestrijden/eñ alsoo soudt werden dat sy alle sonder strijdt lichtelijck souden verdruckt werden. Als hy dit ghesproken hadde/so maecte hy haer dit wijs/eñ tot op den dach vā heden toe blijft dese maniere, dat sy lieden alst den noot verepscht/ ooc op die Sabboth daghē strijden. Als Matthias dan by hem vergadert hadde een macht volcks die niet te verachten en was / heeft hy die outaren omgheworpen/eñ alle die hy vinden mocht die gheuallen waren in die ongoddelijchept / heeft hy doot geslaghen. Want si vergaderdē tot hem alle die te voren wt vreesen verstropt waren tot alle die by gheleghen nacien. Ooc dede hy die knechtkens besnijden/den welcken tot dier tijt toe dat verboden was/ verdrijuende die ghene die daer toe van Antiocho ghestelt waren om dat te verbieden.

Cap. xiij. Maer doē Matthias een iaer gheleeft hadde na dat hy die heerlijchept ghecregen hadde / so werde hy met een sieckte beuanghen/roepende tot hem zijn wettighe kinderen/ende seghende. Voorwaer mijn kinderen ick gae nv den weeh der doot in / nv beuele ick v lieden mijn propoost/ eñ ick bidde v dat ghy niet op en houdt van dat te veruolghen/ende te voorderen. Maer wesende ghedachtich ws vaders wille/onderhoudt ws lants manieren van leuen/eñ den gemeynē staet die by na heel veruallen is recht/ wederom op/eñ en wilt v niet voeghē na die ghene die wt harē vlyen wille oft desen dē vpandē verradē hebbē. Thoont dat ghy mijn oprechte sonen zijt/eñ verslnadende alle ghewelt eñ bedwanck / weest berept voor der wetten beschermínghe ooc die doot te sterven / ist dat alsoo wesen moet / denckende dat Godt v lieden (als ghy sulck zijt) niet verslnaden en sal/ maer hy sal behagen hebben in v lieder vromichept/eñ v wederom stellen in v voorleden vryheyt/ om te leuen na ws lants manierē. Wy hebbē voorwaer sterffelijcke lichamen/ eñ verbonden ter doots noot / maer die ghedenckenisse der heerlijcker keptē mach v liedē wesen voor een onsterffelijchept. Dus begheer ick dat ghy dese wilt liefhebben/ eñ also arbeyden ons glorie te crijghen/ also leere dat v lieden niet verdietelije en si ooc te sterven in wtnemende heerlijcke keptē. Maer voor al suldy sorghe draghen voor die eendrachtichept/eñ sulcke consten als elck meest heeft/die sal hy ghebruycken met consent vā den anderen. Eñ Symonē uwen broeder een man van sonderlinghe wijsheyt/hebt in stede van uwen vader/volghende zijnē raden. Maer Machabeum suldy om zijn vromichept capitepn ouer thept stellē/ wāt dese sal zijns volcx onrecht wrekē / eñ die vpanden verdrijuen. Eñ tot dit werck neemt met v alle rechtueerdighe ende godvruchtighe mannē die pewers wesen moghen / eñ aldus suldy v macht vermeerderen.

✠ Hoe na Matthias doot Judas zijn sone in zijn plaetse quam. Cap. ix.

Als hy dese redenen zijnen kinderē ghesept hadde/eñ Godt ghebeden dat hy haren voornemen eñ handelinghē wilde by wesen /eñ den volcke haer oude maniere van leuen wederom gheuen / so is hy niet langhe daer na ghestoruē/eñ in Modin begrauen. Ende na dat hem die eere vanden ghemeynen rouwe gedaen was / so werde Judas toeghenaemt Machabeus ouerste ghemaeckt om die saken der ghemeynten te bedienē / int hondertste eñ.xlvi.iaer/ die welcke vromelijck van zijn broeders gheholpen zijnde/heeft die vpanden verdreuen / eñ die ongoddelijcke van zijnē geslachte ghedoot/eñ dat heel lant van die voorleden misdaden ghesupuert.

✠ Hoe Appollonius Antiochi opper veltheere in Judeen met eenen strijdt verwonnen eñ verslaghē werde. Cap. x.

Als Apollonius die presidēt van Samarien dese dinghen gehoort hadde/heeft hy haestelijck een heyr wtghelept teghen Judam. Maer Judas en sliep ooc niet/wāt hy is hem teghen getrocken/ eñ heeft hem strijdende verwonnē/ eñ met veel andere doot ghesaghen. Hy creech ooc Apollonius sweert/dwelck hy hiel voor eenen ryckelijcken roof. Als hy dan veel vanden vpanden ghewont hadde/ eñ haren legher berooft / is hy wederom ghecomen met eenē ryckelijckē roof. Maer Serō die presidēt vā Coelessyrien / vernomē hebbende dat tot Judas veel volcx vergaderde/eñ dat hy groote heyrē by hē hadde/bequaem om tegen zijn vpanden te strijden/ heeft ooc opghenomen om teghen hem te strijden/ denckende dat zijnder officien ooc toebehoorde die wederspannighe ende hartneckighe teghen des coninx gheboden te straffen. Als hy dan zijn ruptero vergadert hadde/daer hy Capitepn ouer was/daer toe ooc nemende die oueruluchtighe eñ ongoddelijcke Joden/is hy gereyst tot Gethoron/een stedekē van Judeen/eñ daer heeft hy zijnen legher ghestelt. Maer als Judas hē tegē comende om te strydē/zijn volc sach niet seer bereedt eñ wacker / eensdeels om der vpanden groote menichte / eñ eensdeels om dat sy gheuast hadden/ so heeft hy haer met vermaninghen moet ghegheuen / seghende dat die victorie

niet gheleghen en was int ghetal der ruptere (maer in die deuotien/eñ betrouwen tot Godt/dwelck ooc beuonden was met veel exempelē haerder voorvaderen / die rechtueerdige oorloge voerēde voor haer wetten eñ kinderen/dicmael seer veel duysent vpāden verslagen hadden. Dit ghelept hebbende/heeft hy haer daer toe getrocken dat sy niet en weygerdē te strijden. Eñ als hy teghen Seronem slach leuerde/so heeft hy der Spriers heyr verslaghen/eñ eensdeels doen vlieden. Wāt midts dat haer Capiteyn verslaghen was/ so stelden sy alle die hope haers leuens in die vlucht. Die welcke Judas totten velde toe veruolcht heeft/eñ acht hondert vā dīe verslagē/ dañ zijn ontcomen in dlant by die zee geleghen.

✠ Hoe Ipsias ende Gorgias tegen die Joden oorloochden/eñ die nederlage creghen Cap.xi.

ALs die coninck Antiochus dit gehoort heeft / is hy seer gram geweest/eñ heeft alle zijn heyre vā allen siden vergadert/huerēde ooc Griecxsche rupters die om loon strijden/eñ aldus heeft hy ghereetschap ghemaeckt om ten eersten van den Tente in Judeen met machte te vallen. Als hy dan den rupters haer soudye betaelt hadde / eñ hy sach dat zijn schatten wt waren eñ hē begauen/want die tribupten en werden al niet ghegheuen / om dat die volckē so dicmael wederspannich vielen. Eñ midts dat hy een grootmoedich eñ mildt man was / so en was hy niet te vreden met dat ghelt dat hy doē hadde. Dus heeft hy voor hem genomen dat hy eerstmael soude trecken int lant van Persen / eñ daer af tribupt eyschen. Als hy dā het regiment zijns rijcx beuolē hadde Lisie zijnē getrouwen vrient / wiens getrouwicheyt dicmael geproeft was / eñ hy zijnder sorgen beuolen hadde die prouincien van Asien / die tusschen Egipten eñ den vloet Euphrates gelegen zijn/latē de hem ooc een deel des heyrs/eñ der Elephanten/ beual hy hem dat hy Antiochum zijnē sone neerstelijck op voedē soude tot zijn wederroemste. Ooc beual hy hem ooc Judeen onder zijn machte te brenghen / eñ haer bewoonders onder die spiesse te vercoopen/eñ dan Jerusalem ganselijck verderuen/eñ het geheel volck te niet te doen. Als hy hem dit beuolen hadde/is hy gerepst in Persien/int hondertste ende xlvij. iaer. Eñ als hy ouer den vloet Euphrates gheromen was/is hy opwaerts ghetrocken na die ouerste voirstendommen. Lisias heeft tot dit werck seer wtnemende capiteynen gecoren van des coninckx vrienden/te weté/ Ptolomeum Dorimenis sone/eñ Gorgiam/ eñ Nicanorē / geuēde haer veertich dupsent voetknechten/eñ seuē dupsent rupters te peerde/sendende dit heyr in Judeen. Die welcke getrocken zijnde tot die stadt Emaus hebben haren leger gestelt in die velden van dier stadt. Eñ daer quamē haer aen der Spriers hulpe/ eñ wt der ander by gelegen landen/eñ een groot getal van afuallinge Joden. Ooc waren in haren leger veel cooplieden om slauen te coopen/die ooc wel versien waren vā veteren/bereedt om die gevangenen te binden / als sy daer voor ghelt souden gerelt hebbē. Als Judas dan der vpanden menichte aengemerct hadde/heeft zijn rupters vermaent dat si vroom van moede wilden wesen/eñ in Gode alle haer betrouwē stellē. Voorts heeft hy ooc gemeyn biddingen gheordineert/ghelijck sy op haers lants maniere plegen te biddē/met sacken gecleedt in groote periculen om ghenade/op dat Godt beweecht tot bermhertichept/ haer macht teghen haer vpanden wilde vermeerderen. Voorts heeft hy na die oude maniere zijns volcx der rupters ordenen bedeylt in ouercapiteynen eñ onder Capiteynen/ouer hondert mannē. Daer toe heeft hy ooc wech ghesonden alle die eerst ghehoudt waren/ ende die cortelinghe ackers ghetocht hadden / op dat die door sulcker dinghen liefdē verstropt zijnde/niet te tragheliicker en souden vechten. Daer nae heeft hy ooc zijn volck met woorden begonst te verwecken om vromelijck te strijden/segghende.

✠ Mijn lieue ghesellen ons en sal nemmermeer gheenen bequameren tijdt ghegheuen werden om die vromichept eñ tverslmaden der piriculen meest te thoonen. Want by also wy nu vromelijc strijdē/ soo is ons berepdt den loon onser vrijheyt/ die welcke in haer selues begheerlijck/wy nochtans soo veel te meer moeten begheren / om dat wy sonder dese onse godsdienst niet en connen beschermen ende beurijden. Daer om denct nu aldus. Dat in desen strijdt gheleghen is oft wy onse oude vrijheyt sullen wederom moghen crijgen/dat is/ons leuens na ons lants wetten wel gheschickt hebben/oft dat wy met grooter schandē met die bleuelingē ons volcx sullen heel vernielt werdē/dwelc geschieden sal/ ten sy dat ghy v hebt als vrome mannen/eñ neēt den strijt aen met dese gedachten. Want aengesien dat die bloode so wel als die vrome mannen sekerlijck eens sterven moeten / eñ dat die voortuechters der godvruchticheyt/eñ der wetten/der vrijheyt eñ haers lants/ een eewighe glorie toecomende is / soo neemt nu sulcke moeden aen die v lieden inden strijdt van noeghen mogen helpē ter victorien/oft ymmer ter glorien. 1. Esd. ch. 4

✠ Als Judas zijn volck aldus vermaent hadde/ eñ hy op den toecomende strijdt dachte/heeft hy wt eenen sekeren man die hem dat seyde beuonden dat Gorgias gesondē was met dupsent rupters te peerde/ende vijf dupsent voetknechten / om des nachts met ghelepde van ouerulchtighe Joden / hem onversienlijck te bestormen. Ende Judas heeft ooc voor hem ghenomen op den selue nacht op der vpanden legher te stormen / bysonder want daer een goet deel des heyrs niet wesen en soude. Dus heeft hy dan haestelijck zijnen auontmael ghenomen / eñ latende in zijnen legher veel vieren/heeft hy den geheelen nacht gherepst na der vpanden legher die by Emaus was. Binnen desen tijde als Gorgias niemanden in der Joden leger en vant/meynde hy dat sy wt vreesen vertrockē eñ geweckē waren/eñ dat sy erghers verborgen waeē in die bergē. Dus heeft hy voor hem ghenomen die te soecken waer si waren. Maer Judas quā ontrēt dē dageraet aen der vpāden leger/brengende met hem drye dupsent mannē die ooc niet wel ghenoech versien en warē vā wapenen om haer armoede. Eñ doen hy sach dat haer vpanden seer wel gewapent warē / eñ haren legher na die conste der strijders geschickt/soo heeft hy ten eersten die zijne vermaent dat si niet en twijfelē en soudē oft ontsien/ooc met bloote lichamē (waert also van noode) aen den strijt te vallen / aengesiē dat Godt behagen hadde in sulcker vromichepdt / eñ hy die sterck maecte tegen haer wederpartijders met zijn hulpe. Dus heeft Judas die trompetten doen teckenen gheuen. Eñ midts dat hy haer onversienlijck aenuiel/als sy niet min en verwachten dan dit/ heeft hy haer also veruaert/dat hy versloech alle die doristen wederstant biedē/eñ dander veruolchde hy tot Gadara toe/eñ tot die velden van Idumeen eñ Azoten/eñ Jamnie. Eñ daer bleuen doot van haren lieden ontrent drye dupsent mannē. Maer Judas die victorie hebbende / heeft zijn volck verboden te rooven/segghende dat Gorgis noch resterende was maer als dese verlaecht oft vervonnen waren / dan

dan souden si met staden moghen rijck werden van die rosuē. Die wijle dat Judas noch spiack/so hebben haer Gorgias lieden verthoont van een hooghe plaetse/van waer sy oock saghen haerder ghesellen nederlaghe/ende dat dien legher inghenomen was/ eñ roockende. Maer doē si mercte dat Judas haer verwachte met een gēschiete slachoorden/en hebben si niet dorren te stryde comē/maer zijn als veruaert achterwaerts ghegaen in een beruijde plaetse. Dus heeft Judas dā sondē strijdt die victorie ghecreghen/ eñ heeft doen eerst zijnen volcke oorlof ghegeuen al om ten roone te loopen. Ende als hy met zijn volck rijck ghewonden was/midts dat hy daer veel gouts vont eñ siluers/Jacinthus eñ purpur / heeft hy zijn hepr heel ganselijck wederom ghebracht/louende God den gheuer vā dier victorien / welcke victorie gheen clepn hulpe en heeft gheweest tot haer toecomende vrijheyt. Maer Lysias heeft int naeste iaer om zijn schāde te bedecken/een nieu hepr vergadert. Eñ als hy vergadert hadde tseltich duysent wt gecrē rupteren/eñ vijf duysent peerdevolck / is hy in Judeen opghetrocken/op des lants gheberchte/stellende zijnen legher by dat stedekē Bethsura. Judas is hem oock teghen ghecomen met thien duysent mannen. Maer doen hy sach dat die vpandē veel meerder in ghetale waren/heeft hy God ghebeden/eñ belosten ghedaen om die victorie/ eñ betrouwē hebbende op God /heeft hy deerste hepr bestootē met sulcken ghewelt/dat hy vā dien vijf duysent mannen verstoech. Als dit ghedaen was/soo maecte hy dander soo veruaert/dat Lysias merckende dat die Jodē vast voor ghenomen hadden te steruen / oft haer seluen vrij te maken/eñ ontsiende meer haer wanhope dan haer macht/heeft zijn hemen wederō na Antiochien ghelept/daer heeft hy soudeniers ghehuert/eñ meerder macht vergaderende/berepde hy hem om ten eerstē dat bequaem wesen soude wederom tlegen die Joden te trecken. Na dat Antiochus capiteynen so dicmael verwonnen waren/so rade Judas zijnen ghesellen/aengesien dat haer God so veel victorien verleent hadde/dat si souden trecken na Jerusalem/eñ den tempel suyuerende daer offeren ghewoonlijcke slachofferandē. Als hy dan dē tempel daer verwoest vandt/eñ die poorten verbrant/eñ in die voorhoven houtspruyten wt ghesproten / om die verlatenheyt/ heeft hy met zijnen volcke begonst te beclaghen soo groote misnaetheyt. Daer naē heeft hy een deel vā zijn hepr wtghesonden om die borcht te bestormen. Maer hy selue heeft die wijle begonst dē tempel te suyueren. Eñ als dit neerstelijc ghedaen was/heeft hy daer nieuwe gereetschappē inne gebracht. Eenē candelaer/een tafele/eñ eenen outaer der rueck offerandē/al ghemaect vā goude. Ock hinck hy daer gordijnen/dieren plach voor die doren te hanghen/ eñ ten laetsten heeft hy die doren daer oock aen ghedaen. Hy heeft oock dē outaer der heel brantofferanden/die onthepliche was afghebrokē/makende daer voor eenen nieuwen van vergaerde onghehouwen steenē. Maer op den xxv. dach der maent Chasleu/ die die Macedoniers Appeleū noemen / hebben sy die lichten ontstekē op die candelaren/ eñ reucofferanden op den outaer gedaē / eñ brooden op die tafel gelept/eñ op dē nieuwē outaer hebben si heelbrantofferanden geoffert. Eñ dit geschiede op den seluen dach na dry iaren dat haer heylichdommen onthepliche waren/wāt geheel dry iarē was dē tempel verwoest eñ verlatē/na die ontsuyueringhe van Antiocho gedaē/want die geuiel int hondertste eñ vijuentwintichsten iaer/op den vijuentwintichsten dach der maent Apelleus / in die hōdertste eñ vierenvijftichste Olimpiade. Eñ hy werde wederom vernieut op den seluē dach / int hondertste eñ achtenveertichste iaer/in die hōdertste eñ vierēvijftichste Olimpiade. Eñ dese verwoestinge hadde voorsept die propheet Daniel/vier hōdert eñ acht iaren te voren/ openlijck seggende dat dē tempel vandē Macedoniers soude ontheplicht wordē. Maer Judas heeft die feeste vā dat si den tempel wederō gecregen hadden/acht dagen lanck sacrificie doende gheuiert/binnen welcke daghen alle manieren vā eerbare ghenoechten ghehoudē werden. Eñ den volcke werde eenē costelijcken eñ heerlijckē maeltijt gegeuen. Maer ten loue Gods waert al om vol ghesangs vā goddelijcke louen eñ gheestelijcke liedekens. Eñ het volc werde so blijde om dat haers lants manieren eñ harē ouden godsdienst wederō opgestelt was/bysonder om dat dit gheluck onuersienlijck buyten hope ghecomen was / alsoo datter een wet ghestelt werde voor haer nacomers/die gheboot datmen desen feestdach alle iare soude houden acht daghen lanck / van dat den tempel metten godsdienstē wederom vernieut waren. Eñ vā dien tijde werde dit een maniere by ons lieden/eñ wy noemen dien feestdach der lichten (als ick meyne) om dat ons soo groot gheluck doen buyten hope lichte. Als Judas dā die stadt mueren rōtsom ghemaeckt hadde/eñ daer stercke torren op ghetimmert / heeft hy daer garnisoen in ghestelt om die vpanden te keeren. Eñ hy heeft die stadt Bethsurā sterck ghemaect/dat hy die als een boreht soude moghen beschermen tegen der vpanden listighe opstellen.

✕ Als dese wercken volmaect waren/so hebbē die bygheleghen volcken noode ghenomen eñ gheleden dat der Jodē macht wederom op verwect werden: hierō hebben si veel van dien by verraderlijcke listē verdruct. Teghen die welcke Judas altijt oorloghe voerende / arbeydē om haer oploopen te bedwingē. Op welcken tijt heeft hy oock beloopē het lant van Acrabatena/eñ bestrijdende veel Idumeē/ heeft hy Esaus nacomers door ghelaghen eñ berooft. Ende die casteelen der kinderen Gaan haers princen van waer si die Jodē quelden/eñ als hy die met ghewelt ghewonnen hadde / heeft hy die voorvechters van die doot ghelaghen/eñ die casteelen verbrant. Doen hy die ghetemt hadde/heeft hy zijn oorloghe voorts gheuoert op die Ammoniters/ welcker groote macht vā rupters leyde haer capiteyn Timotheus. Maer als dese oock verwonnen waren / heeft hy Azotum haer stadt oock ghewonnen / eñ leydende van daer gheuanghen haer huysvrouwen eñ kinderen / heeft hy die stadt eerstmael berooft / eñ daer na verbrant. Eñ aldus is hy met victorien na huys ghekeert. Macha. x

✕ Maer so gheringhe als die by ghelegen nacien vernamen dat Judas vertrocken was / hebben sy oorloochs volc vergadert in dlāt vā Galaad / eñ die by ghelegen Joden bestreden. Maer die Jodē vliedende in die borcht Bathema/hebben Jude met boden eñ brieuen die conde ghedaen/dat sy souden bestredē werdē vā Timothē/ biddende dat hy henlieden wt dit perijckel wilde verlossen. Die wijle dat Judas desen brief las / quamē daer ander boden ouer vā Galileen/claghende dat si bestreden werden van Ptolomaide/Tyro eñ Sidon/eñ vandē anderen by gheleghen volcken. Cap. xij.

✕ Hoe Judas zijn hoopē rupters gedeelt heeft/eñ hoe Symon die Tyriers eñ Ptolomaiders verwōnen heeft/eñ Judas die Ammoniten. Cap. xij.

IUdas dan besorghende den noot van dese beyde/ heeft Symonem zijnen broeder met drye duysent

wtghecoren mannen te hulpe gesonden den Joden die in Galileen woonden / eñ hy met hem nemende zijnen anderen broeder Jonatha / is met acht dupsent mannen in dlant van Galaad getrocken. Ende die macht die daer noch ouer bleef / heeft hy gelaten tot bewaernisse van Judeen/onder die Capitepnen Josepho Zacharias sone/ende Azaria/ den welcken hy beuolen heeft dat sy soo langhe souden van strijden ophouden/tot dat hy wederom tot haer quame. Als Symon dan in Galileen ghecomen was/eñ die vpanden bestreden hadde/heeft hy die doen vliedē/ eñ die in die vlucht verualcht tot die poortē vā Ptolomaiden/doot slaende ontrēt dipe dupsent mannē/ die welcke hy gheplupstert heeft/eñ als hy zijn gheuanghenen wederom ghecreghen hadde / heeft hy die met allen haren hupsraet in Judeen wederom gebracht. Binnē desen tijt hebben Judas met zijnē broeder Jonatha een repse vā dip daghen ghedaen/ eñ zijn vanden Nabatheen vriedelijck ontfanghen. Vanden welckē sy verstaen hebben hoe datter vele van haren broederen in dupterste periculen waren beleghert vā haer vpanden in die casteelen eñ stedē van Galaad / eñ als sy vermaent waren henlieden haestelijck onderstant te doene/zijn sy door die woestijne rasschelijc tot daer gecomē. In dese repse hebben si op die stadt Bethsuram gestoumt/ eñ die met ghewelt inghecregen/daer sy totten laetsten alle belaerde mannen ghedoot hebben/ eñ daer na tvier in die daken ghesteken. Als dan binnen dien tijt den nacht aen quam/so heeft Judas niet te min zijn repse verualcht totten casteele waer af hy gehoort hadde dat die Jodē daer in beleghert waren. Als hy dā smorghens vroech daer ghecomen was/so vondt hy dat haer vpanden nv leederen ende stormgewepren aen die vesten stelden. Doen gheboot hy den trompetslagher te trompen/eñ vermanende zijn volc dat sy haren broedere in perijckel wesende wilden eenē goeden eñ getrouwen dienst doen/heeft hy zijn hepr in dry deelē gedeylt/eñ is den bestormers vā achter aenghevallen. Als Timotheus rupters vernomen hadden dat Machabeus daer was / wiens vromicheyt eñ voorspoedicheyt si te voren met haer perijckel wel hadden leeren kennen/begonsten si sonder verbeyden terstont te vlieden / vanden welcken daer nochtans acht dupsent mannen verslagen bleuen/ want die Joden haer strenghelijck volchden. Daer na hebbē si haer repse gekeert na Mallen/een stadt der Barbaren/ eñ als hy die strijdende ghewonnen hadde/heeft hy alle die mans persoonē daer in doot ghellaghen / eñ die timmeragien werden al metten viere vernielt. Ende metten selven gedrupsschen zijn oock verdoruen geweest Chalspoma/eñ Bozor/metten anderen steden des lants van Galaad. Een luttel daer na heeft Timotheus een groot hepr vā rupteren vergadert / eñ onder dander hulpers heeft hy oock een macht Arabers ghehuert/eñ zijnen legher ghestelt ouer die beke / teghen ouer die stadt Rafa. Daer heeft hy zijn rupters vermaēt dat si vromelijc souden strijdē/ eñ die Joden beletten dat si ouer die beke niet en quamen/wāt daer aen die victorie gheleghen was/anders souden die Joden die ouerhant crijgen/mochten si daer ouer comen. Judas dā ghehoort hebbende dat Timotheus ten stryde bereedt was/heeft haestelijc zijn hepr teghen hem ghelepdt/ eñ als hy ouer die beke ghecomen was / heeft hy die vpanden bestoumt / die welcke hy eensdeels wederstaende verslagen heeft / eñ eensdeels doen vlieden/ die ooch hier eñ daer haer wapenen wech tvierpen/ waer af die sommige door haerder voeten raschept haer leuen behouden hebben. Maer die sommighe zijn gheuloden in eenen tempel den welcken si Carnaiu noemen/hopeñ daer vrp te sine. Maer Judas heeft die stadt in zijn macht gecregen/ eñ als hy den tēpel ontstekē hadde/heeft hy sommige vandē vpan dē metter vlammē/ eñ som mettē sweerde ghedoot. Als Judas dese dingen gheluckelijck ghedaen hadde/eñ hy alle dlant van Galaad/ die Joden met haren hupsvrouwen eñ kinderen eñ goet vergadert/ heeft hy die ouerghevoert in Judeen. In dese repse als hy ghecomen was tot die stadt Ephron/daer hy door moest passeren / ten ware dat hy lieuer hadde ghehadt achterwaerts te trecken/heeft hy gesonden tot der stadt ingheseten/biddende dat sy hem den doorganck wilden open doen / want sy hadden die poorten gestopt/eñ sinen wech besloten. Maer doē hy dit vanden Ephroniters niet crijghen en conde/ heeft hy zijn volck vermaent/ eñ die vesten rontsom bestoumt. Eñ doen hy daer eenen dach ende eenen nacht ghebleuen hadde / heeft hy metter macht die stadt ghecregen / eñ als hy alle die mans persoonen daer in ghedoot hadde / heeft hy die stadt ghebrant/ eñ zijn hepr ghelept door die asschen der verbrander stadt. Eñ tgetal vanden verslagenen was so groot/ dat sy int passeren op die doode lichamen moesten treden/comende dan ouer die Jordane / quamen sy int groot velt daer die stadt Bethsan gheleghen is/ die vanden Griecken ghenoemt wert Scytopolis/ eñ van daer zijn sy blijdelijc wederom ghecomen in Jerusalem/want die menichte sanck Godts louen/ eñ een liedekē vander victorien / eñ si offerden haer beloefde slachofferanden voor die behoudenisse des hepls. Wāt daer(na so veel strijden)niet een vandē Joden en gebrack. Binnē desen tijde Josephus Zacharias sone/eñ Azarias die Capitepnen in Judeen ghelaten waren tot garnisoen/doen Symon in Galileam gherepst was teghen die Ptolomaiders/ende Judas met Jonathas zijn broeder in Galaad / willende oock selue door eenich merckelijc kept eere behalen zijn ghecomen te Jamniam / daer haer strijdt gheleuert heeft Gorgias president vā dier plaetsen. Dus hebben si verloren twee dupsent rupteren/niet eer ophoudende van vlieden/ tot dat si waren in die palen van Judeen. Eñ dese schade is haer te rechte ghebeurt/ om dat sy Judas ghebot versmaedt hadden/die haer verboden hadde dat sy(die wijle dat hy wech ware)teghen die vpanden niet strijden en soudē. Wāt daer door wert Judas voorsienichept oock te prijselucker dat hy verstont dat niet ongewroken en soude blijuen/ by also si vā sinen geboden af traden. Maer Judas eñ zijn broederen verualchdē die oorloghe teghen die Idumeiters/ die van alle syden pramende. Eñ sy hebben Chebron ghewonnen / eñ haer sterckten af ghebroken/eñ die toren verbrant/ tvier daer onder stekende/eñ als sy der vpanden ackerlandē verdoruen hadden/hebbē sy oock die stadt Marissa verdoruen. Van daer trockē si na Azotum met den selven oploop/ eñ als si die ooc verwonnen hadden / eñ berooft / syn sy alle rijck vanden roode blijde eñ gheson̄t metter victorien in Judeen weder ghecomen.

✕ Hoe Antiochus Epiphanes in Persen ghestoruen is. Cap. xiij.

Op den selven tijt die conine Antiochus zijn hooghe landen omgaende / heeft ghehoort dat in Perside een seer rycke stadt was Elymaida ghenoemt / eñ dat daer eenen rijckelijcken tempel was Diane der goddinnen/vol van alderhande ghiften/ eñ dat daer ooc die schildē ende boristghewepen bewaert Cap. xiiij. 1. mach. 6.

waert werden/die daer wylen ghelaten waren van Alexander Philippus sone/den coninck van Macedonien. Hy dan beroert door dese fame/ heeft zijn hepr daer aen ghebracht/eñ ghearbeydt om die stormende te winnen. Maer doen die ghene die daer binnen waren van zijnder coemste oft bestormē niet verualrt en waren / maer hem vromelijck wederstonden/en is hy tot zijnder hopen niet gecomē/wāt sy lieden niet te vreden zijnde dat sy hem af ghedreuen hadden/hebben hem oock verrolcht doē hy vertrack/alsso dat hy veel mannē verloos/ eñ als vluchtich quam in Babylonien. Doen hy dan dese nederlaghe seer qualijck ghden mochte/ so quam daer toe noch een nieuwe bode die hem bootschapte hoe zijn capitepnen die hy ghelaten hadde om die Joetsche oorloghe/verwonnen eñ verdreuen waren/eñ vander Joden macht die dagelijcx meerder werde. Als hem dan die een sorghe eñ swarichept zijns herten op dandō quā/eñ hy die swaermoedichept niet en cōde gelijdē/heeft eē sieete gecregē/ die dagelijcx stercker eñ stercker werde/alsso dat hy verstōt dat den tijt zijnō doot daer was. Dus heeft hy zijn vriēdē tot hē geroepē/gheuē haer te hēnē die sterchept eñ die sake zijnō sieetē/te wetē/wāt hy nv geplaecht werde om dat hy het Joetschē volc verduet hadde / eñ om dat hy dē tēpel ongoddelijc berooft/eñ dē hemelscē God verlmaet hadde. Eñ als hy dit gesept hadde/ gaf hy zijnen gheest. Waerom verwondere ick my vā Polibio den Megapoliter/die anders een eerlijck man wesende/sept dat dese Antiochus ghestorben was/ om dat hy ghearbept hadde om die schatten eñ gifte van Diane tempel te rooven/want sulckē roof van hey'lighe plaetsen ghewilt hebben/ eñ voldaen hebben/en schijnt gheen dinck te wesen daerom pemant ghedoodt behoorde te werden. Maer ist sake dat Polibio dese sake schijnt groot ghenoech te wesen/ dat Antiochus daerom moest metter doot ghepaecht werden/ so ist der waerhept veel ghelycker dat zijn doot haestelijck gecomen is/om dat hy den tempel van Jerusalem met zijn tempel diuerije heel pdel ghemaeckt hadde. Maer ist nochtans dat pemanden Polibius sin beter ghenoecht/ teghen dien en lust my niet te strijden.

✳ Hoe Antiochus Eupator der Joden hept verlaechde/eñ Judam inden tempel belepde. Cap. xiiij.

MAer eer Antiochus storf/riep hy tot hem eenen van zijnen eerlijckrsten vrienden Philippum/ den welcken hy maeckte zijns rijcx regeerder. Ende als hy hem ghelcuert hadde zijn coninclijck croonement/eñ dat coninclijck cleedt/eñ rinck/ beual hy hē die ouer te draghen ende te leueren Antiocho zijnen sone/ hem seer biddende eñ beswerende dat hy wilde den last van hem op te brengen/aen nemen/ende hem het coninckrijck bewarē tot dat hy oudt genoech ware ende bequaem ghewolden om het rijck selue te bedienen. Dus is Antiochus ghestorben int hondertste ende neghenveertichste iaer.

✳ Als Lysias dan den volcke hadde vercondicht des coninck doot/heeft hy zijnen sone die noch onder zijn hoede ghestelt was/coninck gemaect/ gheuende hem den naem Eupator. Binnen desen tyde hebbē die Macedoniers die die borcht van Jerusalem te bewaren hadden metten afuallighen Joden/dē Joden veel schaden ghedaen. Want si liepen wt op die ghene die ter saken vā sacrificie te doene na dē tempel ghinghen/doodende die met clepnder moeyten/ midts dat die borcht bouen den tempel stont. Hierom wast Jude van noode dese borcht te bestormen/ roepende daer toe alle des volcks macht. Ende het was doen het hondertste eñ vijftichste iaer van dat die heerschappije van dien lantschappen eerst ghecomen was tot Seleucum. Als hy dan stormgewepren ghemaect hadde/eñ wallen op gherícht/heeft hy hem heel ghegheuen tot desen wercke. Maer vele vanden oueruluchtighen Joden des nachts ontloopen zijnde/met haer nemende ander ongoddelycke mannen haers ghelijc/zijn ghecomen tot Antiochū/ begheerende dat hy yenlieden metten anderen van haren ghesiachten nv int wterste pertjckel ghestelt/ niet en wilde versmaden / bysonder aenghemerckt dat sy in dien noot gecomen waren/ om dat sy zijns vaders macht gevolcht hadden/doen sy liever hadden haers lants manierē van leuē / dan des coninck ghehoden te versmaden/maer nv waert te sorghen dat Judas die borcht met garnisoē met gewelt winnen soude/ ten ware dat hy te tijde hulpe doē wilde. Als Antiochus die ionghe dit ghehoort hadde/ is hy gram ghewolden/eñ roepende tot hem zijn vriendē eñ capitepnen/gheboot hy dat sy ghehuerde ruptersouden vergaderen / eñ datmen ouer alle zijn landt oock soude kiesen ruptersters oorloghen / alsso datter binnen corten tijde een hepr vergadert was van ontrent hondert dupsent voetknechten/ende tvintich dupsent peerdevolc/eñ daer toe noch xxij. elephanten. Met dese hepren is hy getrockē wt Antiochiē/ beuelende Lysie den last eñ tbeschicken vandē heelen hepre. Eñ als hy voortgetrockē was tot in Idumeen / is hy van daer ghegaen tot Bethsura toe. Maer doen die van Bethsura daer sterckelijck teghen waren / ende sy die stormghewepren die daer aen gebracht waren met spinckrepsen wtloopende metten viere verbranden/so isser veel tijts versleten in dit belegghe. Maer doen Judas vernomen hadde van des coninck coemste/ heeft hy het bestormen van die borcht verlaten/ treckende met zijnen hepre den coninck tegen/eñ hy stelde zijnen legher by zōmighe enghe weghen/ghenoemt Bethzacharia/geleghen van die vpanden tseuentich stadien. Maer die Coninck heeft Bethsura oock gelaten/ leydende zijn hepr na die enghe weghen daer Judas zijnen legher ghestelt hadde/ eñ so haest als den dach blicte/ heeft hy zijn slachorden doen stellen als oft hy strijden sonde. Maer doen hy die elephanten niet en conde wijt van een stellen/ouer die breedde van zijn hepr in orden staende/om die benauthept der plaetsen/dede hy den eenen nae den anderen gaen/ schickende tot elcken elephant dupsent voetknechten/eñ vijf hondert ruptersters peerde/die rontsom die beesten zijn souden: eñ op dese groote beesten warē hooghe casteelkens ghemaect/binnen versien vā schutters/maer dander hepr heeft hy van beyde sydē die berghen doē op gaen/stellēde ouer haer capitepnen vā zijnen vriendē/eñ aldus heeft hy met een opgheheuen ruptersgerijsch zijn vpandē beloopen/blinckende van goude eñ metalen schilden/alsso dat van harē schijnsel alle dingen wederlicht gauen/eñ vanden gheroepē gaeck wedergelupt al datter was rōtsom die bergen/nochtans en werde Judas vā dit aēsien niet veruaert/maer ontfangende vromelijc der vpanden oploop / verstoeckt hy ontrent ses hondert van diē die eerst ter hant quamē. Maer Eleazarus zijn broeder/den welcken sy noemden Auran/ siende eenē seer hoogē elephāt/verciert met des coninex cieraten/ heeft gemeynt dat die coninc daer op ghevoert werde. Dus heeft hy met eenen woestē moede daer toe gheloopen/eñ als hy veel mannen doot ghestaghen hadde / eer hy tot dien elephant doorquam/zijn dander van vreesen af ghewekē. Dus is hy

Dese Eleazarus en wort in de bybel Judas broeder ghenoemt/ maer sonder vā Sara. 1. Mac. 6

hp onder den buyck vander beesten gegaen/ eñ heeft die doorsteken/eñ hp werde mede verdruct vanden ghewichte der beesten die op hem viel. Eñ aldus is hp niet heel onghewroken edelijck gestoruen onder die hoopen vander vpanden doode lichamē. Maer Judas merckende dat zijn vpanden seer veel meer in ghetale waren dan hp/is wederom nae Jerusalē ghetrocken/willende wederom die borcht bestormē. Antiochus heeft ock een deel zijns heyrs ghesondē om Bethsura te bestormen/eñ metten anderen deel is hp na Jerusalem ghecomen. Die van Bethsura veruaert zijnde van des coninckx oorloochsche ghereetschappen/bysonder want haer victalie gebrack/ hebben haer op ghegheuen/te voren verbont makēde dat die vpanden haer gheen schade doen en souden/dwelck vanden coninck niet verder ghehouden en werde dan haer leuen aengaende / want anders heeft hp der stadt ingheseten naect wtghedreuen/ stellende daer in een garnisoen van zijnen volcke. Maer te Jerusalem heeft hem het belegghe vandē tempel langhe ghehouden/midts dat dien vanden Joden vromelijck beschermt werde / want die Coninck en stelde daer geen stormgheweerck tegen/dat sy met contrarie practijckē niet en beletten / alleenlijck hadden sy victalie ghebreck / midts dat sy het oudt coren vertepnt hadden/ende want doen ter tijt ock was het seuenste iaer/in welck iaer geen vruchten vergadert en werdē/ midts dat onse wet gebiet datmen op dat iaer gheen landen bouwen en mach/ eñ niet en laet dan het landt ackeren oft besaepen/ waer door ghebeurdet datter veel heymelijck wechliepen om die armoede / alsoo dat des tempels bewaringhe by seer luttel volcx bleef. Maer doen die coninck eñ Lysias vernomē hadden dat Philippus het rijck voor hem ghenomen hadde/ende quam wt Perssen lant/hebben sy geordineert het belegghe te laten / ende Philippo teghen te gaen / maer desen raet hebben sy verborgen so seere alst wesen mocht/ so wel voor die rupters als voor die capitepnē. Hier om heeft die Coninck hem ghelaten als oft hy van Philippus coemste niet en wiste/gebiedende Lysie dat hy die capitepnē ende rupters soude aensprekē/ seggheude dat dit belegge veel tijts behoefde/midts dat die plaetse seer sterck was/ende dat haer nu ooc victalie ghebrake/ende veel sakē des rijcx verepschten van daer te trecken/die die Coninck moeste beslichten. Ende dat hierom beter ware verbont ende vriendtschap met dat volck te maken/ende latē haer houden haers landts wetten / want om dat sy niet lijden en wilden daer af berooft te zijne / waren sy wederspannich ghworden/ende dat sy soo souden elck in zijn stadt wederkeeren. Als dese redene door Lysiam den heyre verclaert was/soo werde die met consent van haer allen ghepresen / ende van weerden ghehouden.

✳ Hoe Antiochus het bestormen vanden tempel ghelaten heeft/ende met Juda een verbont eñ vriētschap ghemaeckt. Cap. xv.

DOen heeft die Coninck eenen herault gesondē/ presenterende Jude ende den anderen die belegheert waren pays/ende vryheydt om te leuen naer haer eyghen wetten. Dwelck sy gheerne hoorende/ hebben daer op trouwe ghenomen/eñ die door eenē eedt doen vast maken/eñ so zijn sy wten tempel gecomen. Maer doen Antiochus die plaetse sach seer sterck beheymt/heeft zijnen eedt ghebroken/ende zijnen heyren beuolen den muer daer den tēpel al om mede beslooten was / totter aerden toe plepn te maken/ende dit ghedaen hebbende/is hy wederom gekeert na Jerusalem / leydende met hem Onian dē ouersten priester/die anders Menelaus genoempt was. Want Lysias raedde den coninck dien te doden/wilde hy dat die Joden in ruste souden wesen/ ende hy vry zijn van haerlieder quellinge/ wāt dese den oorspronck ende die principael maker was van alle die quaden ende schaden/aenghesien dat hy zijnen vader geradē hadde dat hy die Jodē soude doē schepden van haers lants manierē van leuen. Dus heeft die coninc Menelaum ghesonden in Geroeā/ een stadt van Syrien/eñ hem daer doen dooden/ na dat hy thien iaren ouerste priester gheweest hadde/ een quaet ongoddelijck mensch/die om die ouerhept tot hem te trecken alle volck hadde doen schepden van haren godsdienst. Na hem is ghecomen int bisdom Alcimus/anders ghenoemt Jacimus. Als Antiochus dā beuondē hadde dat Philippus die heerschappie met ghewelt ghecreghen hadde/heeft hy hē bestreden eñ verwonnen/eñ als hy hē in zijn macht ghecreghen hadde/heeft hy hem ghedoodt. Maer Onias des ouerste priesters sone daer wy af gesept hebben dat hy zijnen vader verloren hadde doen hy noch een clepn kint was/siende dat die coninc zijnē oom ghedoot hadde / ende het ouerste priesterschap Alcimo ghegheuen/die niet met allen vanden gheslachte en was/ende dat dit ghedaen was door Lysias raet/ om dese eere te verstellen in een ander familie/so vloodt hy totten coninc van Egypten Ptolomeum/vanden welcken ende van zijn hupsvrouwe Cleopatra hy groot ghecacht werde/eñ creech vā henlieden een plaetse in die heerlijcheyt van Heliopolis/om daer eenen tempel te maken/ ghelijck den tempel van Jerusalem/daer wy elders te zijnen bequameren tijde af segghen sullen.

✳ Hoe Bacchides des coninckx capitepn met een heyr teghen die Joden ghesonden / sonder volbrenghen van zijn bevel/wederom tot zijnē coninc quā. Cap. xvi.

OP den seluen tijt is Demetrius Seleucus sone van Roome ontuloden/ende heeft Tripolim in Syrien inghecregē. Eñ als hy een coninclijcke croone aenghenomen hadde/ende so veel gehuerde rupters vergadert als hy mochte / heeft hy om het Coninclijck ghestreden. Maer doen die lieden hem te strijde blijdelijck ontginghen/so hebben sy ock den coninck Antiochum ende Lysiam gheuangen/eñ leuende tot hem gebracht/die welcke door Demetrius beuel terstont ghedoot zijn/na dat Antiochus twee iaren ghеregneert hadde/ghelijck wy in onse ander hystorie ghesept hebben. Tot desen nieuwen Coninck vergaderden ock veel Joden die om haer ongoddelijcheyt vluchtich waren/eñ met haer die bisschop Alcimus/ende sy beschuldichdē tgheel Joetsche volck / bysonder nochtans Judam met zijnen broeders/seggende dat sy (na dat sy alle des coninex vrienden ende medepleghers ghedoot hadden)henlieden ock wt haren lande verjaecht hadden/ want sy wt vreesen ghedwonghen waren wten lande te loopen. Eñ sy begheerden dat hy yemanden van zijnen vrienden derwaerts senden wilde / die desen souden ende vernemen hoe groote quade feytē dat van Juda ghedaen werden. Die coninck doen ghestoort zynde/heeft Bacchidem des coninex Antiochi Epiphanes vrient derwaerts ghesonden/eenen seer vromen cloecken man/ den welckē doen beuolē was het regiment van Mesopotamien. Dus heeft hem die Coninc Alcimum beuolen/eñ het heyr geleuert/ hem ghebiedende Judam metten ghenen die hem volchden/totten laetsten man te dooden. Als Bacchides

chides dan gherepst was van Antiochien met dese armeye/eñ gecomen in Judeen/ heeft hy aen Judã eñ zijn broeders gesonden/versoeckende die tot vriede eñ vrientschap/want hy wilde hẽ met bedroch listelijc crijgẽ. Maer Judas en betroude hẽ niet/mits dat hy sach datter een heyr mede was/ denckẽde dat dit meer ghebiacht was om te oorlogen dan om vriede te makẽ. Sõmige nochtans vandẽ volcke gelouende tghene dat Bacchides met eenẽ herault hadde doen seggen/eñ niet ontsiende Alcimum om dat hy vanden seluen lande was/zijn tot henlieden ghegaen. Eñ na dat sy van haer beyden eenen eedt ontfangen hadden/dat sy noch ander die van haer partye waren/niet quaets en souden lijden/ hebbẽ haer opghegeuen in haerlieder gheloue. Maer Bacchides die trouwe met houdende heeftet tsestich van dien gedoot/waer door hy dander nv behoeder ghemaect heeft eñ die veruaert/alsо dat sy doen tot hem niet meer ouer en quamen. Als Bacchides dan het heyr van Jerusalem vertrocken hadde/eñ hy gecomen was tot dat stedeken Bethzetho/ heeft hy daer veel oueruluchtige Joden geuangen/eñ sommighe vandẽ volcke/eñ die alle ghedoot/ eñ den lieden van dien lantschap beuolen Alcimo onderdanich te zijne tot wiens bewaringe hy een deel des heyrs daer gelaten heeft onder hem/eñ daer na is hy wederom te Antiochien totten coninck wederom gecomen Alcimus dan willende zijn heerlijcheyt vast maken/ eñ wel verstaẽde dat hier toe des volcx gonste eñ vriẽtschap van noode was/ sprack haer allen beleefdelijc eñ vriendelijc aen/eñ elckẽ na haer believen spreẽde/heeft hy corts een groote macht volcx gecreghen tot die eerste die hy te voren ghehadt hadde. Eñ die sommighe van dese waren ongoddelijcke eñ vluchtighe ballinghen/welcker hulpe eñ dienst Alcimus ghebruycte/gaende al om dlantschap/doodende alle die ghene die van Judas partye waren/soo vele als hy van dien in zijn handen crijgen mocht. Judas dã merckende dat Alcimus macht soo seer ghewassen was/eñ datter veel goede ende godtvruchtige mannen gedoodt waren door zijn gewelt/ heeft oock die landen doorreyst/doodende alle die ghene die in zijn handen quamen van Alcimus partie. Die welcke siende dat hy minder van macht te was dan Judas/ om langher te wederstaen/heeft voor hem genomẽ te vlieden tot Demetrius hulpe eñ rijcdommẽ. Dus is hy na Antiochien gherepst/ eñ verwecte zijnẽ sin tegen Judam/ hem opleggẽde dat hy veel onrechts van hem geleden hadde/eñ noch meerder lijdẽ soude/ten ware datter tijdelijc een heyr ghesondẽ werde/ ende dat die stoute ende quaetdadich man naer zijn verdienste ghestraft werde.

✠ Hoe Nicanor die na Bacchidẽ capiteyn gesonden was tegen Judam/met alle zijnen heyre verslagen werde totten laetsten man toe. Cap. xvij.

Cap. xvj. 1. mach. 7

MAer Demetrius liet hem duncken dat ooc sonder zijn perijkeloft schade niet wesen en soude/ liet hy Judas macht aldus vermeerderen. Hierom heeft hy Nicanorẽ den alderliefsten eñ ghetrousten van zijnen vrienden/die oock zijn ghesellе was gheweest doen hy vã Roome vloodt/na Judeen gesonden/geuende hem so veel oorloothsch volck als hem dochte genoech te wesen tegen Judam/ gebiedende hem oorloghe tegen dat Joetsche volc te voerẽ sonder pemant te sparen. Dese is dan te Jerusalem gerepst/eñ ten eerstẽ heeft hy hem geuepnst als oft hy geen vpant en hadde gheweest/voor hem nemende dat hy onder tschijn van eẽ peys makere met bedroch Judam soude vanghen. Dus sepde Nicanor datter gheen sake en was waerõ dat sy die auontuere der oorloghen dorfsten aenueerden/want hy ooc bereet was met eenen heplichsten eede hem te versekeren hier af/hy alsо hy voor eenich perijkel vreesde. Wãt hy met zijnder vrienden ghesellschap daerom alleen gecomen was/om hem zijns coninck sin te kennẽ te geuen/hoe gonstich dat hy den Joetschen geslachte was. Die broeders dan dese bootschap voorwaer houdende/eñ niet quaets vermoedẽde / zijn daer toe gebracht dat sy malcanderen trouwe gheloefdẽ / eñ Nicanorẽ beleefdelijc ontfinghẽ met alle zijn heyr. Als hy dã na deerste groete met Juda ghemeynsaemlijc spraeck hiel/heeft hy zijnẽ volcke een teecken gegeuen dat si hẽ vangẽ soudẽ. Maer Judas te tijde die verraderlijcke lagen merckende/is haestelijc wederom tot zijn volc geuloden. Als dan dat bedroch wtcomẽ was/hebbẽ si beyde haer tot openbaer gewelt gekeert. Eñ doen sy eenẽ strijdt ghestredẽ haddẽ by dat stedekẽ Capharsalama/ so creech Judas die nederlaghe/eñ werde ghedwonghen te vlieden in die borcht van Jerusalẽ. Doen Nicanor dan wederom quam voorby dẽ tempel/zijn hẽ die priesters teghen gecomen/thoonende hem die slachofferanden die sy sepdẽ dat sy voor Demetrius des coninck weluaert offerdẽ. Maer die Macedonier bedwanc hem ymmers van Gods lasteringhe/maer hy driepchde (ten ware dat hem tvolck Judam leuerde) corts wederõ te comen/eñ zijn wreethept ouer den tempel te thoonen/alsо dat hy dien totter aerden toe plepn maken soude/eñ met dese driepgementen heeft hy Jerusalẽ ghelaten. Maer die priesters seer bedroeft zijnde vã sulcken driepgement/hebbẽ Gode met tranen gebeden/dat hy het huys dat te zijnder eeren geheplicht was wilde met zijnen dienaren beschermẽ vã haerder vpanden onrecht. Maer Nicanor wt Jerusalẽ gerepst zijnde/heeft zijnen volcke een bequaẽ plaetse tot haren heyrleger geordineert/by dat stedekẽ Gethoron. Daer haer met hẽ vereenicht heeft een ander macht ruyters nv versch wt Syrien comẽde. Judas heeft oock zijnen leger ghestelt by een ander stedekẽ Amalo ghenoemt/maer xxx. stadien gelegen vã zijn vpanden/hebbende met hem niet meer dan duysent crijchsmannen. Dese heeft hy vermaent dat sy niet veruaert en souden wesen van der vpandẽ menichte/noch niet dencken teghen hoe vele dat sy souden moetẽ strijdẽ/maer denckẽ wie sy warẽ/eñ om wat loon sy stredẽ/eñ twintich waren. Dus verwecte hy zijn volc dat si met vromẽ moedẽ die vpandẽ bestooten/eñ den strijt beghinnẽ wilden. Alsser dan eenen slach geschiet was/so zijn daer vele vanden vpandẽ verslagẽ gebleuen/eñ onder dandõ Nicanor oock/ die hẽ gehadt hadde als eẽ vroom capiteyn. Maer doẽ hy geuallen lach/ so en bleef zijn andõ heyr niet meer staende/maer sidẽde dat si harẽ capiteyn verloren hadden/vlodẽ sy wech/haer wapenẽ wech worpẽde/om ontcõmerliker te vliedẽ. Maer Judas wackerlijck met zijnen volcke haer veruolghende / versloechse wreedelijc/eñ hy dede met een trompet den by gheleghen steden ende dorpen een teecken gheuen van victorien. Ende terstont quamen sy van allen sydẽ ghewapent / den vluchtighen (die onghelchicktelijc ouer een liepen) teghen / met swaerden haer swaerlijck slaende/alsо datter niet een vandẽ negen duysenden leuende en ontquam / want soo veel waren sy alle gheweest. Dese victorie ghelchiede op den derthienstен dach der maent Adar / alsoo ons volc die noemen / die vanden Macedoniers Dystrus ghenoempt werdt. Ende op dien dach vernieuwt ons volck alle iare den feestdach ter ghedenckenisen

sen van die goede gheluckighe auontuere. Maer die victorie ruste dat Joetsche volck seere van soo veel strijdens / ghebruyckende die ledichept des vreedts tot dat sy wederom in die selue periculen ghebracht werden. Maer doen Alcimus die overste priester wilde af bricken den ouden muer van die binnenste plaetse des tempels der hepliger propheten timmeragie/werde hy van Gode met een sieckte geplaecht waer door hy haestelijc berooft werde van zijn sprake/ vallende neder ter aerdē/ende veel dagen groote pijne lijdende/is hy allendichlijck gheslorven/nae dat hy het overste priesterschap vier iaren ghehadt hadde. Maer doen hy doot was heuet volc door gemepnen keure eñ consent dat overste priesterschap Jude ghegheuen.

Cap.xviij 1.Mac.8.

✻ Als Judas dan ghehoort hadde van die Roomsche macht hoe sy die lieden van Gallien/Hispanië/ eñ Cartaginen verwonnen hadden / eñ ten laetsten oock Griecken landt onder haer macht ghecregen hadden/eñ dat sy oock die coningen Perseum Philippum/eñ den grooten Antiochum ghedwonghen hebben/heeft hy gheordineert deser vrientschap te versoecken. Dus heeft hy na Roome ghesondē twee wt zynder vriendē ghetale / te weten Eupolomenū Johannis sone/eñ Jasonē Eleazarus sone/ biddende die Romepnen dat hy mocht in haer vrientschap ontfangen worden/ eñ dat sy Demetrio serijuē souden dat hy voortaē die Jodē niet en soude met oorloghe quellen. Dese legaten hebben die Romepnen ontfanghen/ eñ als sy haer begheerte ghehoort hadden/ hebben sy gheconsenteert in haer vrientschap. Eñ terstont werde daer af een bescheedelijcke scriftuere ende vonnis vanden raet gemaeckt/ gescreuē in metalen tafelen/ eñ gestelt te Roome int Capitolium/welckr coppe oft exemplier oock gesondē werde in Judeen. Eñ dit vonnisse vanden raet vander Joden vrientschap eñ ghesellschap was alsulck. Dat niemanden onder der Romepnen heerlijchept staēde gheoorloft en sy oorloghe te voeren teghen die Joden/noch haren vpanden te leueren tarwe/oft schepen/oft ghelt. Item oft pemant oorloochde teghen die Romepnen/dat die Joden dan tegen dien sullen helpen. Item by alsoo die Joden in dit verbont pet willen toe oft af ghedaen hebben/dat dit soude moeten gheschieden met ghemepn consent des Roomschen volckr. Eñ dan sal dit also vast wesen. Dit vōnisse oft ghemepn sentencie der Roomscher raedtsheeren is gheschreuen ghesonden door Johannem Eupolomenum Johannis sone/ende Jasonem Eleazarus sone/als overste priester was Judas/ ende opper veltheere Symon zijn broedere. Eñ dit was deerste verbont van die vrientschap ende gesellschap tusschen die Romepnen ende Joden.

Nae dese vrientschap mettē god delooſen Romeynē werde Judas vastagē/wāt Gode mis noechde dat hy der Heydenē hulpe eñ vrientschap verlochte

✻ Hoe Bacchides wederom in Judeen ghesondē werde/eñ victorie creech. Cap.xviij.

Ca.xviij. 1.Mac. 9

ALs Demetrius dan die tydinghe hadde van Nicanors eñ zyns heprs doot/ heeft hy Bacchidem wederom in Judeen ghesonden met ander ruptersche benden. Die welcke van Antiochien ghetrockē zijnde na Judeen/heeft zijnen legher gestelt by Arbela/een stadt van Galileen. Eñ als hy daer gewōnen hadde die speluncken daer een groot getal van menschen in ghelucht was/track hy haestelijc van daer na Jerusalem. Maer doen hy verstaen hadde dat Judas in dat stedekē Gerzeth zijn rupters hadde stil ligghende/heeft hy haestelijck teghen hē gheleydt. xx. dupsent voetknechten/ ende twee dupsent peerdevolckr / daer Judas niet meer dan dupsent rupters en hadde/eñ van dese werden daer sommighe verjaert van die menichte van Bacchides rupters/die den legher verlieten ende vloden wech/alsodatter maer acht hondert en bleuē. Eñ hoe wel Judas int aen comen van zijn vpanden/ verlaten was van rupteren/eñ hoe wel hy op soo corten tijt gheen ander kiesen oft crijghen en mochte om zijn hepr te volmaken/nochtans heeft hy voor hem ghenomen met die acht hondert Bacchidem te bestrijden. Dus heeft hy zijn rupters vermaent dat sy cloeckelijc met edelen moede haer selven in perikel stellen souden/ eñ in slachorden voortcomen. Maer doen sy hem vieden dat hy soude vertrecken buptē perikel/midts dat hy in ghetale ende machte soo seer veel minder was dan zijn vpanden / eñ dat hy corts daer na met meer volckr zijn vpanden bestrijden soude. Verre (sepde hy)moet dat van mp zijn / dat mp die sonne soude aensien mijnen vpanden den rugghe keeren/ want al ist dat ick nv oock moeste sterven / so en sal ick nemmermeer soo vromē septen die ick tot nv toe ghedaen hebbe/eñ so groote als ick door vromichept ghecregen hebbe/met een schandelijcke vluchte besmerten. Aldus heeft hy zijnder rupteren vermaent/eñ haer daer toe ghebracht dat sy ouervaert souden der vpanden strijdt verwachten.

✻ Hoe Judas inden strijt verwonnen ende verslaghen werde. Cap.xix.

BInnen desen tijde heeft Bacchides zijn hepren legher ghebracht/eñ zijn slachorden gestelt/ stellende in bepde die hornen aen deen ende dander spde vloghelen van peerdevolck / eñ voor steide hy die licht ghewapent waren/eñ die schutters / eñ nae dese die macht vāder Macedoniers hepre/ maer hy heeft in den rechten hoorn zijn plaetse genomē. Als hy dan met so geschickten hepre quam in zijnder vpanden aensien/heeft hy die trompettē doen blasen/ eñ die rupters met een ghecrijsch aenvallen. Tselue heeft Judas oock ghedaen/ eñ als sy haer teekenen by malcanderen gebracht hadden/werde daer vromelijc ghestreden van bepde spden totten ondergāc vander sonnen. Judas merckende dat Bacchides met der rupteren macht den strijdt verwerte in den rechten hoorn oft slachorden/is hy met dalder stoutste hulpe iongher mannen door ghebroken tot int midden der slachorden / ende als hy zijn vpandē ter vlucht ghedreven hadde/heeft hy die verdolcht totten berch die Aza genoemt wert. Dit siende die rupters die den slincken hoorn hielden / zijn Juda van achter rugghe aenghevallen/eñ hem also omvangē. Judas dan siende dat hy nerghers ontlieden en mochte/midts dat zijn vpanden hem van allen spdē praemden/is blijven staende met zijnen volcke daer hy stont. Ende na dat hy seer veel zijnder vpanden verslaghen hadde/is hy meer van vermoetheden dā van wonden verlast neder ghevallen / niet sonder wrake/want hy tot zijn vooglieden heerlijcke septen dit laetste eerlijc sept zijnder doot daer toe dede. Als hy dan neder ghevallen was vloden zijn rupters/ gheenen anderen capitepn hebbende dien sy volgen mochten/doen sy soo vromen heere verloren haddē. Maer Symon ende Jonathas zijn broeders hebbē bestant ghemaect/ende doen sy Judas doot lichaē ghecreghen hadden/hebben sy dat gedragē in haer stedeken Modin/ ende dat daer met een heerlijcke wtvaert ghelept in haers vaders begravenisse/ende met eenen ghemepnen rouwe eñ ghelach hebben sy een deel daghen zijn gedenckenisse geeert. Dit was Judas eynde des alder edelste ende strijdtbarichste mans/die Matthias zijns vaders geboden indachtich wesende/nopt gheenen arbepdt oft perijckel en ont-

ontlach/elt en vloodt voor die weluaert zyns volcx. Waerom heeft hy met rechte wel een eewighe glorie zynder vromicheyt achter ghelaten/want hy zyn lant van der Macedoniers heerschappie verloste/ eñ die iaer eer hy sterf het ouerste priesterschap bedient hadde.

✠ Hier eyndt dat tweelfste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint die tafel vanden derthienſten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

HOe Jonathas na Judas zyns broeders doodt die heerlychept aen nam. Cap.j.

Hoe Jonathas Bacchidem die moede was van oorloghen/heeft ghedwonghen een verbont metten Joden te maken / ende zyn hepr wech te leyden. Cap.ij.

Hoe Alexander Antiochi Epiphanis sone den Coninck Demetrium met een oorloghe bestooten heeft. Cap.iij.

Hoe Demetrius legaten gesonden heeft aen Jonatham / ende den selven met veel ghiften tot zyn vrientschap ghetrocken. Cap.iiij.

Hoe Alexander Jonathan met noch meerder beloften(dan hem Demetrius gedaen hadde) tot hem ghetrocken heeft / gheuende hem oock het ouerste priesterschap. Cap.v.

Van Godts tempel den weleken Onias op timmerde in Egipten. Cap.vi.

Hoe Alexander na Demetrius doodt Jonathan in seer groote eere ghehadt heeft. Cap.vij.

Hoe Demetrius sone Demetrij Alexandrū verwan/eñ zyn ryck creech/ eñ daer nae Jonatham in zyn verbont ende vrientschap ontfinck. Cap.viij.

Hoe Triphon vā Apamien na dat hy Demetrū verwonnen hadde Antiocho Alexanders sone wederom het Coninckryck creech/ ende Jonatham in vrientschap ontfinck. Cap.ix.

Hoe Triphon naer dat Demetrius vanden Parthers gheuanghen was/het verbont brack / oorloge voerende teghen Symon na dat hy Jonatham zynen broeder gheuanghen eñ ghedoot hadde. Cap.x.

Hoe het Joetsche volc Symoni het ouerste priesterschap tsamē met die ouercapitepnschap der hepren ghegheuen hebben. Cap.xi.

Hoe Symon Triphon in die stadt Dora dede vlieden/den welcken hy daer bestormde / hebbende een verbont ghemaeckt met Antiocho die Pius genaemt was. Cap.xij.

Hoe datter een oorloghe opghestaen is tusschen Antiochum eñ Symonem / eñ hoe Cendebeus des coninckx veltheere wt Judeen ghedreuen werde. Cap.xiij.

Hoe Symon vā Ptolomeo zynen behoudē sone ouer maeltyt ghedoodt werde door valsch bedroch. Cap.xiiij.

Hoe dat Ptolomeus tot zyn voornemen niet en quā/eñ hoe Johānes Symonis sone die heerschappie creech. Cap.xv.

Hoe Antiochus die godvruchtich toeghenaempt werde een hepr teghen Hyrcanum ghelept heeft/eñ naemaels te vreden ghestelt werde met dry hondert talenten/makende met hem een verbont. Cap.xvi.

Van Hyrcanus oorloge tegen Syrien. Cap.xvij.

Hoe Antiochus Cyzicenus die Samaritanē, helpende verwonnen werde/eñ wech vloot. Cap.xviij.

Hoe Aristobolus deerste een croone op zyn hooft stelde. Cap.xix.

Van Alexanders des Joetschen coninex geschiedenissen. Cap.xx.

Hoe Ptolomeus Lathurus Alexandrū verwā. Cap.xxi.

Hoe Demetrius Eucerus Alexandrum verwā/ eñ Alexander wederom Demetrium. Cap.xxij.

Van die hepraert ende oorloghe die Antiochus Dyonisius voerde teghen Judeen / eñ van Alexanders doot. Cap.xxiij.

Hoe na Alexanders doodt Alexandra zyn hyssrouwe regneerde/na der Phariseē raet. Cap.xxiiij.

✠ Hier eyndt die tafel des derthienſten boeckx van der Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint den derthienſten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✠ Hoe Jonathas na Judas zyns broeders doot die heerlijchept aen nam. Cap.J.

HOe het Joetsche volc haer vryheyt die vandē Macedoniers verduct was/wederom cregē/ eñ hoe haerlieder capitepn eñ voorvechter Judas naer veel strijden die hy doorbrokē was inden laetsten strijt verslaghen werde/hebben wy inden voorgaenden boeck ghenoech verclaert. Na wiens doodt hebben alle die ongoddelijcke Joden die haer vanō godvruchtichept ghesscheyden hadden wederō moet ghenomen/ende het ander Joetsche volck gequelt. Ende midts dat doen daer toe een dierte quam(die doen ter tijt by gheualle alle dlant ouer was)so waren daer vele Joden die dit dobbel ongheluc niet lijden en mochten/dwelc haer van deen spde vā haer teghenpartiders aen quam/ eñ van dander spde vā gebrecke van noot druft/maer werden gedwonghen haer selven te voeghen met der Macedoniers partie. Bacchides heeft oock die verloopen Joden tot hem gheroepen/die die ongoddelijcke manierē vercosen hadden bouen haers lants godtsdienst/ desen beuelen het regiment des lants. Die welcke hebben Judas vrienden eñ medepleghers geuangē/ eñ die Bacchide geleuert. Die welcke heeft dese eerstmael na zyn beliefte gepynt/eñ veel lyden aēghedaen/ eñ ten laetsten die alle totte laetsten toe ghedoot. Die Joden die van Judas ghesellschap noch ouer bleuē waren / in dese allendichept ende verdiet ghestelt/ welck soo groot was/ als sy nopt meer gheproeft en hadden/na die gheuanghenisse van Babyloniē/zyn alle vreesende voor haers volcx gantsche verderfenisse/ghegaen tot Jonathan zynen broeder / eñ baden hem dat hy wilde zyns broeders navolgher wesen/die tot zynen laetstē adem toe voor die vryheyt vechtende in heerlijcke kepten gestoruen was / ende dat hy tgheheel Joetsche volck niet en wilde laten sonder regeerder oft ouerhooft / comen in dwterste perijkel haerder weluaert. Doē gaf hem Jonathas heel bereedt ter doot/voor zyns volcx beschermē. Eñ want hy haer docht bequaem eñ weerdich te zyne om in Judee zyns broeders stede te comē / is hy door ghemeynen keure ende consent der Joden ouerste ghemaeckt/om die oorloghe te bedienen eñ te voerē. Als Bacchides dit beuonden heeft / sorghende dat Jonathas den Coninck eñ den Macedoniers noch veel werex ende moeyte soude maken/also Judas te voren ghedaen hadde/heeft voor hem genomen diē met bedroch van cante te helpē. Maer dit zyn voornemen en is voor hem oft voor zyn broeder Symon niet

1. Mac. 9.

niet verborghen ghebleuen / waerom als sy te tyde ghewaerschout waren / hebben sy met haer ghenomen een macht van haren ghesellen / ende zijn haestelijck gheuoden in een woestijne by die stadt ghelegheu. Eñ doen sy ghecomen waren by dat water dwelck ghenoemt is dat staende water Alphar / bleuen sy daer. Bacchides dan merckēde dat sy vreesden / eñ haer verberchden in die woestijne / heeft tegen henlieden alle zijn benden wt ghelepdt tē strijde. Eñ doen hy zijnen legher ghestelt hadde ouer die Jordane / ontfinck hy daer alle die rupters die derwaerts al ouer hoop quamen. Maer als Jonathas verlekert was van Bacchides aencoemste / heeft hy zijnen broeder Johannem te Gaddim ghesonden tot die Arabische Nabatheen / om by henlieden zijn oorloochsche gereetschappen ende bagagien te moghen legghen / tot dat hy teghen Bacchidem ghestreden soude hebben / want die waren vrienden. Maer ouer wech bestredē hem die Medabensers Amareus kinderen / die welcke hebben zijn bagagien / eñ alle dat hy met hem voerde gherooft / ende hem met alle zijnen ghesellen gheuanghen ende gedoodt. Van welck leelijck kept zijn sy corts ghestraft gheweest van zijnen broedere / als te zijnen tyde gesept sal werden. Maer doen Bacchides vernomen hadde dat Jonathas zijnen legher hadde in broecachtighe plaetsen der Jordanen / is hy hem op den Sabboth dach aengeuallen / mepnende dat hy daer niet teghen strijden en soude om die vierte van diē dach. Maer Jonathas vermanende zijn ghesellen / eñ haer thoonende het perijkel daer sy inne waren / want sy van achter besloten waren vanden vloet / eñ van voie van haren vpāden / Gode ooc biddende ende beloften doende om die victorie / is dapperlijck die vpanden aengheuallen. Maer na dat hy daer veel lieden gheuelt hadde ter aerdē / siende dat Bacchides selue op hem viel / heeft hy ghearbept om hē te slane. Maer doen Bacchides voorsienlijck den slach gheschut hadde / so zijn Jonathas met zijnē gesellen af ghesprongheu / ende hebben haer selues int water ghesworpen / eñ swommen wte aenden oeuer daer recht tegen ouer staende / daer die vpanden niet ouer en dorsten comen / maer keerden wederom na die borcht van Jerusalem / maer van haren hoop hadden sy by na twee dupsent mannen verlorē. Na desen stryt heeft die Macedonier Bacchides sommighe steden sterck ghemaeckt / te weten / Hierico / Emaus / Bethoron / Bethel / Thamnathan / Pharathon / Thocram / eñ Gazaram / makende daer vesten eñ torren aen / om daer garnisoen in te leggen / ende van daer die Joden met spinckrepsen te quellen / eñ te verderuen. Maer niet en heeft hy soo seere sterc gemaeckt als die Borcht vā Jerusalem / daer hy die kinderen tot ghysels ghestelt heeft die hy vanden ouersten eñ treffelijcxste der Joden ontfangē hadde / dat die ander bewaert souden werden. Op den selue tyt werde Jonathe eñ Symoni zijnen broedē ghebootschapt dat Amareus kinderen een bruyloft feeste houden souden / eñ die brupt brengen van die stadt Gabatha / eens edel mans dochter vanden Arabers / eñ dat die ionge dochter soude ouer ghevoert werden met eenen grooten costelijcken eñ rijckelijcken staet eñ pomperie. Die ghebroeders dan denckende dat haer seer bequamen tyt ghegheuen was om haer te wreken / eñ dat sy lichtelijck souden dat onrecht wreken dat haren broeder gedaen was / zijn haestelijck nae Medaba ghetrocken / ende als sy lustighe laghen op den berch ghestelt hadden / so verwachten sy haerlieder doot ganck. Maer doen die bruydegom metter bruydt van haer ghesien werde / metten ghesellschap der vrienden / (alst in die bruyloften plach te zijn) stonden sy op wt die lagen / ende hebben die alle totten laetsten menschē doot ghesla gen. Eñ met die cieratē eñ anderen roof zijn sy wederom ghecomen / hebbende haren wille ghecregen / eñ vromelijck haers broeders doot ghewroken van Amareus kinderen / want dese en werdē alleen niet verslaghen / maer met haren huysvrouwen eñ kinderen / ende vrienden / totten ghetale van vier hondert. Eñ aldus is Simon met Jonatha wederom ghecomen tot die broeckachtighe plaetsen der Jordanen / eñ daer woonden sy. Maer doen Bacchides ouer gheheel Judeen garnisoenen ghestelt hadde / is hy wederom ghegaen tot zijnen coninc / binnē welcken tyde den staet vander Joetscher saken twee iaren te meer in ruste ende vrede was. Maer doen die verloopen afuallighe Joden / ende dat ghemeyn volck der ongoddelijcker menschen / siende dat Jonathas eñ zijn partie vrijlijc verkeerden in Judeen / om der tyden stillichept / hebben met boden beneerstight aē Demetrium dat hy Bacchidem wilde senden / eñ Jonatham brenghen onder zijn bedwanck / want dat licht om doen soude wesen / ende op eenen nacht souden alle zijn rupteren moghen onuersienlijck verdruckt werden. Als Bacchides dā door des coninex beuel in Judeen ghecomen was / screef hy tot alle zijn vrienden van dien lande / dat sy arbeydē souden om Jonatham te vanghen. Als Jonathas ghesocht werde met verraderlijcke listen van haer allen / eñ sy lieden nochtans niet en vonden / wāt hy was op zijn hoede / midts dat hy tbedroch te voiē verstaen hadde / so werde Bacchides die Macedonier gram op die afuallighe verloopen Joden / ende meynende dat sy van hem eñ vanden coninck haren spot maeckten / heeft er vijftich die principaelste van henlieden gedoot. Maer Jonathas met zijnē broeder / eñ een macht zynder ghesellen is wten weghe ghegaen in een stedeken Bethalagam / dwelck in die woestijne gelegen is / dwelck hy besedt eñ sterck ghemaeckt heeft met vesten eñ torren / dat hy daer mocht een vrij toevlucht hebben / om hē selues daer te houden. Als Bacchides dit ghehoort heeft / is hy met alle zijn rupters benden / met oock der Joden hulpen die van zijnder partyen waren / teghen hem ghetrocken / eñ doen hy begonst hadde die sterckten te bestooten / bleef hy seker daghen in desen arbept. Maer Jonathas niet verualrt zijnde / wederstont seer vromelijck. Eñ latēde daer tot der stadt beschermen Symon zijnen broedere / is hy al heymelijc wt gegaen / eñ heeft in dat bpliggende lantschap mannen vergadert van zijnder partijen / waer mede hy des nachts is in Bacchides heyllegher ghecomen. Eñ als hy daer veel mannen verslagen hadde / dede hy dat Symon zijn broeder vernā zijn coemste / wāt so gheringhe als Symon het gheruchte vernam in der vpanden legher / is hy wter stadt gheloopen / eñ verbrande alle haer stormgheweyen eñ groote instrumenten / oock een groote moort doende. Bacchides dan siende dat hy van voie eñ vā achter vā zijn vpanden bestormt was / werde hy seer verualrt van dese onuersienlijcke auontuere / eñ om dat dit beleghe veel anders verghinck dā hy ghehoept eñ ghemepnt hadde / werde hy by nae sinneloos / maer alle zijn grammoedichept storte hy wt op die verloopen eñ verloochende Joden / als bedrieghers / door welcker neerstich verloeck hy vandē coninck ghelonden was / denckende alleen hoe hy sonder zijn eñ des coninex oncere dees beleghs soude moghen een ende ma-

maken/eñ zijn heyr sonder schāde wederom leyden.

✳ Hoe Jonathas Bacchidem die moede was vā oorloghen/heeft ghedwonghen een verbont mettē Joden te makē/eñ zijn heyr wech te leyden. Cap.iij.

ALs Jonathas desen wille van Bacchides vernomen hadde/heeft hy boden aen hem ghesonden/begherende gheselschap eñ vrientschap tusschē hem ende hem seluen te maken/midts ouer gheuen van malcanders gheuanghenē. Bacchides denckēde dat hem dit eerlyck soude wesen/nemende seer gheerne aen die oorsake die hem gepresenteert werde/waer door hy sonder schande dat belegge mocht doen optrecken/heeft vrientschap met Jonatha gemaect met eenen eedt daer toe gedaen van beyde sīden/te weten/dat sī geen van beydē en soudē oorloge aennemen teghen den anderen/dies gauen ende ontfingen sy wederom elck die gheuanghenen. Eñ aldus is hy te Antiochien tot zijnen coninck wederom gherepst/eñ nopt meer en quam hy wederom in Judeen met eenich heyr. Jonathas dese vriphendt verreghen hebbende/ende woonende in die stadt Machma/dede zijn neerstichept int beschicken van des lants saken/eñ in recht te vonnissen. Ock heeft hy scherpelyck ghestraft die verloochenaers eñ verraders haers godsdienst/eñ haers lants/supuerende zijn volc van sulcken smetteliycken menschen.

✳ Hoe Alexander Antiochi Epiphanis sone den conick Demetriū met een oorloghe bestooten heeft. Cap.iij.

MAer int hondertste eñ tsestichyste iaer is Alexāder Antiochi Epiphanis sone gecomen in Syrien/eñ heeft Ptolomaiden in gecreghen/door verraderye der rupteren die in garnisoen daer laghen eñ bewaerden/eñ die Demetrius manieren haettē/ want hy niet seer gemeynsaem eñ seer hooueerdich was. Want hy hiel hem besloten in een coninclyck casteel/ beurydt met vier torren/niet verre gheleghen van Antiochien/en liet niemant tot hem comē/ latende ooc die sorghe vanden ghemeynen staet des rycx/leefde hy in ledichept/door zijn onlustige traechept/waer af ock swaerder haten teghen hem opghestaen waren/allo dit elders van ons gheseyt is. Als hy dan ghehoort hadde dat Alexander Ptolomaiden ghecregen hadde/is hy met alle zijn rupters benden teghen hem wt ghetrocken.

✳ Hoe Demetrius legaten gesondē heeft aē Jonathā/eñ den seluen met veel ghiften tot zijn vrient schap ghetrocken. Cap.iiij.

DEmetrius heeft ooc legaten ghesonden aē Jonatham/verloeckende zijn vrientschap eñ gheselschap/om Alexandrum te verasschen/want hy sorchde dat die Jonathas hulpe eerst soude mogen crijghen/eñ dat soo veel te lichterlyckcr/om datter tweedracht eñ hate tusschen hem eñ Jonathā gheweest waren. Dus heeft hy Jonathe ontbodē ende beuolen dat hy rupters vergaderen soude/ende wapenen maken/eñ wederom nemen der Joden ghisels/die Bacchides in die borcht van Jerusalem gesloten hadde. Als Jonathe dan sulcke conditie gheghenen werde van Demetrio/is hy te Jerusalē gecomen/lesende daer des coninex brief/daert hoordē so wel het volck als die capitepn vander borcht. Eñ als dien ghelesen was/so werden die ongoddelyicke verloopen Joden die in die borcht waren seer verraert/om dat die Coninck Jonathe oorlof gaf een heyr rupteren te vergaderen/eñ die ghisels wederō te nemen/die welcke Jonathas haren ouderen elck bysonder wederom gegheuen heeft. Eñ aldus woōde Jonathas te Jerusalem/veel dingen in die stadt vermakende na zijnen sin. Want hy dede der stadt vesten met viercantighe steenen op maken/om dat die so veel te stercker souden wesen tegen der vpanden stormen. Maer doen dit vernamē alle die daer te verschepden plaetsen in garnisoen laghen/ hebbē sī die stercten verlaten/ eñ quamen te Antiochien/ wtgenomen alleen die Bethsura bewaerden/eñ die borcht te Jerusalem/want het meeste deel vā desen garnisoenen warē al verloopen Jodē/die haer wet eñ godsdienst verlaten eñ versaect haddē/ waerō sy wt vreesen die stercten niet en hebben doirē latē.

✳ Hoe Alexander Jonathan met noch meerō beloften(dan hem Demetrius gedaen hadde) tot hem ghetrocken heeft/ gheuende hem ock het ouerste priesterschap. Cap.v.

ALs Alexander dan vernomen hadde wat Demetrius Jonathe beloeft hadde/ eñ hy ock wel wist wat vromer man dat Jonathas was/ende hoe hy hem gedraghen hadde teghen die Macedoniers Ock hoe hy ghequelt hadde gheweest van Demetrio/eñ zijnē capitepn Bacchides/so seyde hy tot zijn vrienden/dat sī lieden te dier tyt gheenen bequamen ren gesellc vindē en mochtē dan Jonatham die wtnemende vroom was/eñ bysonder saken van vpātschap hadde teghen Demetriū/ welcke vpantschap ooc door onderlinge schade die sī malcanderē gedaē hadden vermeerdert was. Hierom(by alsoo henlieden dit goet dochte)docht hem nv eenen bequamen tydt te zijne om desen man tot haer vrientschap te trecken. Eñ doen hy beuant dat dit zijnen edelsten heeren ock goet dochte/ schreef hy alduldanighen brief aen Jonathan.

✳ Die Coninck Alexander wenscht Jonathe zijnen broeder weluaren. Aengesien dat wy ouerlange gehoort hebben van uwe getrouwicheyt eñ vromicheyt/ hierom senden wy sommighe onse lieden aen v/om met v te tracteeren van een gesellschap eñ vrientschap onderlinghe te maken. Eñ door onsen keure eñ gonste maken wy v hedē der Joden ouerste priester/schrijuende v int getal van onsen vrienden. Ock sende ick v ghiften/te weten/een purpuren lanck cleedt/eñ een gulden croone/ eñ ick bidde dat ghy aldus van ons geeert/niet schepden en wilt van onse onderlinge vrientschap. Als Jonathas desen brief ontfangē hadde/ heeft hy des ouerste priesters cleedt aen gedaen/op die feeste der tabernaculen/na vier iaren dat Judas zijn broeder ghestouē was/binnen welckē tyde dat ouerste priesterschap ledich haddē geweest/van niemanden bedient. Eñ terstont heeft hy eē heyr vergadert/eñ seer veel wapenen gemaect. Als Demetrius dit vernomē hadde/werde seer bedroeft/mispryselende dat hy soo langhe ghebeyt hadde/eñ dat hy zijnen vpant niet verraeyt en hadde/eñ door vriendelycheden Jonathā met hem verbonden/maer ghedoocht hadde dat hy van Alexandro aenghetrocken was. Niet te min hy heeft nochtans Jonathe den ouersten priester daer ook af ghelschreuen nae desen sin.

✳ Die coninc Demetrius wenscht Jonathe eñ dē Joetschen volcke weluaren. Dat ghy onse verbonden gehouden hebt eñ niet en zijt gevallen aen onser vpanden partye die v lieden daer toe verlocht hebben/daer af pryse ic voorwaer v lieder ghetrouwicheyt/eñ ick vermane v hertelijc dat ghy daer in ghestadich wilt blyuē/ wāt ghy daer door na v verdiēsten van ons geloont sult werden. Wātick sal v lieden quyt schellen het meeste deel der tributen/ eñ ick schelle v lieden nv terstont quyte alle die tributen die ghy pleecht te betalen/so wel my als den co-

mynghen die voor my gheweest hebben. Ende daer toe ooc den prijs vanden loute/ende het croon gout/ende die derden deelen des saets/ende die helft vanden boomruchten/die mine plegen te sine/die schelde ic v lieden quijte van heden voortaen altijt in toecomende tijden/met ooc het ghene dat betaelt wert van elcke hoofde der gheender din in Judee woonende/met die drij bysonder heerlijcheden die daer aen gheuoecht zijn/ te weten/Samarien/Galileen/ende Peream/die verdrage ick v lieden inder eewichept. Ick wil oock dat Jerusalem een heylighe stadt sal wesen/ende hebben het recht van een vrije toevlucht der mildadiger/ende dat die sal vrij wesen met haren palen vā tributen ende thienden. Die borcht gheue ick ooc Jonathe uwē oversten priester over/dat hy daer in stelle tot een garnisoen/sulcke die hy ghetrouwe vrienden benoden heeft. Ende die Joden die by oorloochs recht gheuanghen zijn/ende als slauen in onse heerlijchept dienen/stelle ick wederom in haer voorleden vrijheydt. Oock en laet ick niet toe dat haer lastdraghende beesten sullen gherasteert werden tot eenigen gedwongen dienst te doen. Voorts op die Sabbathen ende hooge feestdagen/ende die drij daghen daer vore/verleene ick henlieden vrijheydt. Desgelijcx wil ick dat die Joden die in mijn rijck woonen/vrijlyck ende sonder quellinghe leuen sullen. Ende so wie vā henlieden in rupterschap dienen wilt/dien gheef ick daer oorlof toe/alleenlijc totten ghetale van .xxx. duysent/ende dat op die selue conditie van soudye als mijn ander rupters ontfangen werden. Ic salse oock hebben in mijn stercten voor garnisoenen/ende in die bende van mijnen lijfknechten/ende haer princen int ghetal van mijnen houelinghen. Ick gheue oock henlieden/ende den drije heerlijckheden die haer toe gheuoecht zijn/ oorlof om te ghebruycken haers lants wettē/ende dat die overste priester beneerstighe datter gheen Jode ter saken van godsdienste en gae tot eenighen tempel/dan tot den tempel van Jerusalem. Sonder dit gheue ick oock van mijnen rentē alle iare tot die costen der sacrificien/vijfthien duysent sicken silvers. Ende tghelt dat daer af overschieten sal/wil ick dat v lieden toebehoore. Ende die thien duysent dragmen die die coninghen vanden tempel namen/schelde ic quijte den priesteren ende Leuiten/den welckē die toe behooiden als ick bevonden hebbe. Soo wie oock vliedē inden tempel van Jerusalē/ende in die heylige plaetse daer vast aen gheleghen/tsi om eenich ghelt dat si den coninck schuldich zijn/tsi om ander saken/ die wil ick dat al sullen vrij wesen vā alle quellinge/ so wel si als haer goeden. Ick gheue oock oorlof dat den tempel gherepareert werde/ende die costen van dien wercken wil ick ghedaen hebben van mijnen ghelde/deghelijcx oock die vesten ende hooghe torren wil ick dat van mijnen goede sullen op ghetimmert werden. Voorts pst datter oock eenighe welgheleghen plaetsen in Judeen zijn/om daer sterckten oft borchten te maken/ende garnisoen daer in te legghen/ dese salmen op mijnen cost sterck maken.

✠ Dit warē Demetrius schriftē ende beloftē. Maer die coninck Alexandē heeft groote hoopē vergadert/ so wel van ghehuerde rupters/als van die gene die Demetrio afgevallen waren/die welcke hy al tegen zijn vpanden ghelept heeft. Ende als si teghen malcāderen quamen/so heeft Demetrius slinckē horn het hept dat tegen hem was/doen vlieden. Ende als si lāge die vluchtige van achter vast vervolchdē/so hebben si haren heyleghere oock beroofd. Maer den rechten horn (waer in die coninck oock streedt) werde oock gedwongen te wijcken vā haer plaetse. Als alle dander dan ongeschicktelijck vlodē/heeft Demetrius vromelijc strijdende die sommige vā zijnē vpanden verslagen/die sommige die zijn hart aen vallen niet tegen houden en condē vervolcht/so dat hy ten laetsten by ongelucke quam in een diep marasch daerwē qualijc door mocht/daer zijn peert viel/also dat hy van daer nerghers ontcomē en mocht/maer werde overvallen ende verdruct van zijn vpanden die hem daer aen quamen/want si omringden hem/ende doorschoten hē met pijlen/maer hy street daer seer vromelijck tegen tevoete/tot dat hy met veel wondē gequetst neder viel. Dit was Demetrius eynde na dat hy elf iaren geregneert hadde/gelijck wy onse andē hystorie voortijts verclaert hebben.

✠ Van Godts tempel den welckē Onias op timmerde in Egipten. Cap. vi.

Cap. viij.

Onias des overste priesters Onie sone/die vluchtich was/ende tot Alexandrie woonde/by Ptolomeum Philometorem (also wy nu te voren gesept hebben) siende dat dlant vā Judeen vanden Macedoniers ende haer coningen nu verdonē was/willende oock hem selven eenē eewighen naem oft gedenckenisse maken/heeft opghenomen met brieven vanden coninck Ptolomeo/ende van Cleopatra die coninghinne te begheeren oorlof dat hy mochte in Egipten eenen tempel maken/gheljck den tempel van Jerusalem/ende daer in Leuitē ende priesters van zijnen gheslachte stellen. Ende desen raet heeft hy voorghenomen/bysonder betrouwen hebbende op een prophecie des propheets Esaie/die meer dan ses hondert iaren voor dien tijdt te voren gesept hadde/ te weten/datter op eenen tijt eenē tempel soude gemaect wel den den alderhoochsten Gode in Egiptē/ ende dat door beneerstighen van eenen Joetschen menschē. Onias dan door dese prophecie verwecht/ heeft Ptolomeo ende Cleopatre sulcken brief ghe-schreven. Ten tijden als ick voor v lieden mijnen vromen dienst dede in doorloghe/ende ick door Godts hulpe verschepden landen doorwandelde/soo bemercte ick dat in Coelesyrien ende Phenicen ende Leopentopolim/welck is in die heerlijchept van Heliopolis/ende in ander plaetsen die Joden (anders dant behoorde) tempelen hadden/ende daer si om niet eendrachtich en waren. Dwelck den Egiptenaren oock ghelschiet om die menichte der tempelen/ende verschepden godsdienstē. Hierom aengheseen dat ick een bequame plaetse ghevonden hebbe by die borcht/die wilt Gubastis ghenoemt wort/vol van verschepdē materie ende heylige dieren/soo bidde ick v lieden dat ick den tempel die daer is/gheenē Godt ghehepticht/ende nu seer vervallen/mach supverē/ende eenen anderen daer vore den hoochsten God makē/ nae die ghelijckenisse des tempels van Jerusalem. Oock van ghelijcker manieren ende maten/voor v/ ende uwer coninghinnen/ende v lieder kinderen welvaert/op dat die Joden die in Egiptē woonen/daer mogen vergaderen/ende also v te gherieffelijcker wesen/hoe si eendrachtiger zijn onder malcanderē. Wāt die propheet Esaias heeft te voren gesept dat Godt een heylige woonstadt hebben sal in Egipten/ende veel andē dingen heeft hy van die plaetse gheprophecteert. Als die coninck desen brief ontfangen hadde/ so heeft hy/zijn suster ende zijn huysvrouwe Cleopatra haer godvruchtichept gethoont met eenen brief die si hem wederom schreven. Want dit misdaet ende overtredinge der wet/hebben si van haer op Onias hoofd gelept/wāt die antwoorde was aldus.

Esaie int xix. capit. staet hier af/maer ten was dan desen priestere Onia niet wel affaē

✠ Die coninck Ptolomeus/ende die coninghinne Cleopatra/wenschen Onie blijschap. Wy hebben

uwen

uwen brief geleſen/inden welcken ghy begheert dat wy v ſoudē willē oorlof gheuē om in die heerlijcheyt vā Heliopolis by Leontopolim den verualle tempel te ſupueren/die genoemt is wilt Subaſtis. Waer af wy ons verwonderen/ denckende oft Gode ſulcken tempel ooc ſoude mogen aenghenaem weſen/ſtaende in eē onreyn plaetſe/vol vā gedierte. Maer aenghelien dat ghy ſegt dat die propheet Eſaias lange te voren dit gepropheteert heeft/ſo gheuē wy v daer oorlof toe/ſo verre dat weſen mach/ behoudelijc des wets onderhoudē/op dat niet en ſchijne dat wy hier door tegen den heere ſondighen. Als Onias dan die plaetſe verceregen hadde / heeft hy Gode daer eenen tempel gemaect/eñ eenen outaer/na die gelijckeniſſe van den tempel van Jeruſalem/maer niet ſo rijckelijc als diē was/maer die mate eñ die gereetſchappen vā deſen tempel en luſt my nv niet te verhalen/ die ick voortijts verclaert eñ verteilt hebbe/in den ſeuenſten boeck vā der Joetſcher oorlogen/eñ gheuāgheniſſe. Daer en ghebrakē ooc gheen Leuiten ende prieſters Onias gheliick/die daer den dienſt Godts onderhielen/eñ zijn ceremonien oprechten. Tot hier toe hebben wy van deſen tempel ghenoech ghelept.

Maer te Alexandrien is een groote muyterye ende twiſt op gereſen tuſſchē die Joden eñ Samaritanē/ die onder den grootē Alexander den godſdienſt des tempels vā Garizim op ghebracht hadden om haer godſotenſten eñ heylichdommen/ alſo dat deſe ſake quam tot des coninex audiencie/midts dat die Jodē ſtredē eñ ſeydē dat dē tempel te Jeruſalē na Mopſes inſettinghē wettelijc was. Maer die Samaritanē ſeyden dat den tempel vā Garizim dien was. Eñ ſy hebben malcanderen beroepen voor den coninck eñ zijnder vrienden raet / dat die ſake van henlieden ſoude gehoort werdē/eñ dat die partye(wiens voor ſprake die ſake verloren) ſoudē ghedoot werdē. Die Samaritanen hadden voor haer taelmans oft voor ſprakers Sabbeum eñ Theodoſiū/maer der Joden taelman was Andronicus Meſſalamus ſone. Eñ ſy ſwoeren by Gode eñ den coninck/dat ſy thoonen eñ bewijſinghen by brenghē ſouden wt die wet. Eñ ſy baden den coninck dat hy ſulcken wilde dooden/ die bevonden werde dat hy deſen eedt niet en hielt. Aldus heeft die coninck veel zijnder vrienden tot hē gheroepen ten rade / eñ aldus is hy gheſeten om die ſake te hooren. Die Joden die te Alexandrien woōden/warē ſeer beſorcht voor die ghene die het recht des tempels van Jeruſalem beſchermdē/ſeer ſwaerlijck lijdēde dat die weerdichept des alderoudtſte eñ edelſte tempels nv in twijfelachtichept eñ twiſt gheſomen was. Maer doen Sabbeus eñ Theodoſius Andronico toeghelaten haddē eerſtmael te ſpreken/ heeft hy wter wet begonſt des tempels heylichepdt eñ godſdienſtichept te thoonē/ thoonende ooc door het gheſtadich veruolghen der oueriſte prieſterē/dat die prieſterſchap altijt tot ſinē tijde altijt veruolgēs gheduert hadde / eñ hoe dat deſer plaetſen heerlijchept vā alle die Coninghen van Aſien gheeert was met ghiften/ maer dat die den tempel van Garizim niet meer gheacht en hadden / dan oft hy niet gheweeſt en hadde. Met deſe eñ dyer ghelijcke redenen heeft hy dē coninc wijſghemaect eñ daer toe bracht/ dat hy voor een vonnis gaf dat den tempel van Jeruſalem na Mopſes woort ende ſin gemaect was/ eñ dat hy Sabbam eñ Theodoſiū dede dooden. Dit zijn die dingen die den Alexandrijnſchen Jodē gheheurt zijn ten tijden Ptolomei Philometoris.

✕ Hoe Alexander nae Demetrius doot Jonathan in ſeer groote eere ghehadt heeft. Cap. vij.

Als Demetrius dan inden ſtrijdt verſlaghen was/alſt bouen ghelept is / ende Alexander die heerlijchept van Syrien ghecreghen hadde/ ſo heeft hy ghelchreuen aen den coninck Ptolomeus Philometor/begherende zijn dochter ten houwelicke/ſeghende dattet behoorlijck recht ware dat hy hem geweerdichde in zijn ſwagherſchap te ontfanghen/ nae dat hy zijns vaders rijcke wederom ghecreghen hadde/door Gods gratie/eñ Demetrium ſtrijdende verwonnen. Ptolomeus heeft zijn begheerte ſeer gheerne ontfanghē/eñ die geconſenteert/ſchrijuende tot hem wederom hoe dat hy hem met hem verblijde / dat hy zijns vaders rijck wederom ghecreghen hadde/eñ dat hy hem zijn dochter ſoude ten houwelijcke gheuē/gebiedende hem dat hy hē tegen comen ſoude te Ptolomaiden/wāt daer ſoude hy zijn dochter brengen / eñ die bruploft houdē. Als Ptolomeus dan corts na die brieuen gevolcht was / is hy gheſomen tot die gheſette ſtede met Cleopatra zijn dochter die hy daer aen Alexander ghehouwet heeft/dien hy daer vandt / gheuende haer tot een bruptghifte oft wtſetſele een ſomme gouts eñ ſiluers / ſoo groot als ſo machtigen coninck betaemde. Tot deſe bruploft werde Jonathas die oueriſte prieſter ghenoodt van Alexander met eenen brief. Ende doen hy daer ghecomen was / eñ bepde die coninghen met rijckelicke veel ghiftē beſchoncken hadde/werde hy vā bepde in grooter eeren oft weerden ghehouden. Want Alexander dede hem zijn cleedt veranderen / eñ met purpur ghecleet by hem ſitten/op eenen coninclickē ſtoel oft ſitſel / beuelende zijnen capitein dat ſy Jonathan ſouden openbaerlijck leyden int midden vā der ſtadt / eñ daer doen wt roepen eñ openbaerlijck ſegghen dat niemanden gheoorloft en ware teghen hem eenighe quade tieht voort te brenghen oft hem te beſchuldighen/oft hem eenighe moepte aen doen in eenighe ſake. Als dit gedaen was/ eñ het nv claer was hoe groot hem die coninck achte/ ſo vloden zijn vpanden wech/die daer gecomen waren bereedt om hem te beſchuldigen vreeſende dat henlieden eenich quaet mocht geſchieden. Ende die coninck heeft Jonathan ſoo groote vrientſchap beweſen/dat hy hem deerſte plaetſe gaf onder zijn vrienden. Cap. vi. 2. mach. 13

✕ Hoe Demetrius ſone Demetrij Alexandrū verwan / eñ zijn rijck creech/ eñ daer nae Jonatham in zijn verbont ende vrientſchap ontfinck. Cap. viij.

Maer int honderſte ende viuentſeſtichſte iaer heeft Demetrius /ſone Demetrij / veel gheheurde rupters ghecreghen /van laſthene den Cretenſer /is af ghetrocken van dat eylant eñ ouer ghecomen in Ciliciam /van welcke bootſcap Alexander ſeer verualert werde /comēde terſtont wt Phenicen na Antiochien /om zijn ſaken ingoeder hoeden te ſtellen eer Demetrius ouer quame /ſtellende binnē dyen tijt Appolonium Danum capitein ouer Coeleſſyrien. Die welcke quam met een groot heyr nae Jamniam /eñ ſant tot Jonatham den oueriſtē prieſtere eenen bode /ontbiedende hem hoe dat ſchande was/eñ onlijdelijc/dat hy alleen na ſinen wille leefde/niet onderdaen des coninex gheboden/eñ dat zijn eyghen ſchande ooc was/dat hy hem onder des Coninex bedwanck niet en brachte. Hierom en lact v niet duncken dat ghy int gheberchte ſtil ſittende yet machtich zijt. Maer hebdy betrouwen op v macht/ ſoo coemt nederwaerts te velde / dat wy ſtrijdende moghen onderſoecken ende thoonen wie van ons beyden die machtichſte is / nochtans ſuldy weten dat dalder ſtrefte wt die ſteden met my oorloghen/ die ghewoon zijn uwe voorouderen altijt te verwinnen

winnen. Hierō beroepe ic v in alsulcke plaetse daermen met wapenē niet met steenē strijden mach / eñ daer die ghene die verwonnē sullē werdē gheē ontuliedē en sullen vindē. Jonathas dan vā dese woorden getercht/eñ verstoort zijnde/heeft thien dupsent mannē wt gecoren/eñ is tsamen met Symon zijnē broedere gerepst vā Jerusalem. Maer doē hy gecommen was te Joppe/heeft hy bupten die stadt zijnen legher gemaect/wāt hy vandē Joppeniters bupten gesloten werde/om dat die Appolonij garnisoen ingenomē hadde. Maer doen Jonathas dē storm begonste/so sorcyden die borghers dat die stadt metter macht ghewonnen soude werden/waerō si hem die poorten open gedaen hebben. Maer na dat Appollonius verstaen hadde dae Joppe vā Jonatha ingenomē was/heeft hy met hem genomen drij dupsent peerdevolck/eñ acht dupsent voetknechtē/is te Azoten gherepst / eñ een luttel achterwaerts depsende/ trac hy Jonathā tegē tot op die platte effen landouwe/betrouwen hebbende op zijn peerdevolck/waer mede hy die victorie hoepte te verckrijgē. Maer Jonathas van daer voort gerepst na Azoten/veruolchde Appolioniū. Als hy dā sach dat zijn vpant op dat plat lant ghecomē was / is hy wederom gekeert om te strijden. Maer midts datter dupsent repsighers te peerde in laghē gelept waren in een beke / om die Jodē achter rugghe aen te vallē/so en werde Jonathas daer af niet veruaert / hoe wel dat hy tydelijck vernā. Maer hy heeft zijn hepr ghecordineert op die maniere vā eenē viercantigē steen/vermanende zijn volc dat si vā beyde zijdē strijdē souden teghen haer vpandē/wederstaende henliedē die haer aen quamē vā achter eñ van voren. Als dan den strijt duerde totten auont toe/heeft hy een deel des heprs ghegeuen Symon sinen broedere beuelende hem te strijdē tegen die slachordē der voetknechtē. Eñ hy beual sinē rupteren dat si haer schildē voor haer houdē soudē/ eñ also der repsighers gheschutten eñ pijlen ontanghen. Als si dit ghedaen hadden/so werden die repsighers allen haer pijlen quijte/nochtās en haddē sy niemanden ghequetst/wāt sy en ghinghen door die schilden in die lichamen niet/ maer van der schilden deesel eñ dicte/ schampten die pijlen lichtelijck af eñ vielen verloren. Als Symon dan sach dat die vpanden van smorghens tot middach van schietē moede ghewordē waren/so heeft hy die slachordē der voetknechten bestootē/eñ door zijns volcx heerlijcke vromichept heeft hy zijn vpanden doen vlieden. Als die rupters te peerde dit saghē/ so en hielen sy oock haer stede niet/maer wāt si vā veel schietēs moede warē eñ sienden datter gheē hope meer en was in die voetknechten / zijn si sonder eenighe ordinancie onghe-schicteliick gheuloden verstropt ouer dat heel plat lant. Maer Jonathas heeft zijn verwonnen vpanden tot Asdoten toe veruolcht/veel van haer verslaē-de/eñ dander heeft hy wt wanhope van haer leuen doen vlieden in Dagons tēpel/dat in die stadt was.

Maer als hy die stadt gewonnen hadde / heeft hy met den seluen gewelde die met die bpliggēde cleyn stedekens verbrant. Eñ ooc niet veruaert zijnde vā Dagons godsdienst/verbrande hy zijnen tempel/eñ alle die daer in geuloden waren gedoot/eñ tgetal so wel vanden ghenen die verbrant als die inden strijt verslagē waren/was acht dupsent menschē. Hierō doen Jonathas dit hepr aldus verwonnē hadde / is hy van Azoten ghetrocken na Ascalon / eñ daer zijn hepr aen gebracht. Als hy dan bupten die stadt zijnē hepr legher ghestelt hadde / zijn die Ascaloniters tot hem wt gecomen met ghiften. Die welcke Jonathas ontfinck/prijsende haren wille / eñ is van daer vertrocken te Jerusalem / brenghende met hē veel rooues/die hy den vpanden af ghenomen hadde/na dat hy die verwonnen hadde. Maer doen Alexandō hoorde dat Appolonius zijn capitepn verwonnen was/vepnsde hy hem als oft hy blyde geweest hadde/aengesien dat Appollonius sonder zijns herten mepninge oft beuel Jonatham zijnen vrient eñ gesselle bestreden hadde. Dus heeft hy hem een teeken van zijn vromichept ghesonden een gulden hechtsele/welck cieraet des coninck vrienden alleen draghē mochten/eñ hy heeft hem die bysonder heerlijchept van Azoten toe gheset / dat hy die eewelyck soude besitten.

Cap. viij.

✠ Op deu seluen tijt quam Ptolomeus Philometor met oorlooisch volck ter zee ende te lande in Syrien/om Alexandrium zijnē behoudē sone te helpen. Den welcken alle die steden tot Azoten toe seer vrolijck eñ feestelijc ontfangen hebben door Alexāders beuel. Eñ hier werde hy seer ghequelt vā veel clachten van sommighe die den brant van Dagons tempel beclaerhden eñ beweenden. Eñ si beschuldichden al te samē Jonatham dat hy die schade gedaen hadde/die oock haer dorpen ende ackerlanden verdouen hadde metten sweerde eñ metten vlere/ eñ veel van haren borgheren gedoot hadde. Maer Ptolomeus hoorde haer clachten by na al oft hy die niet ghehoort oft geacht en hadde. Maer Jonathas is hē tegen gecomen te Joppe / eñ werde vandē coninc ontfangen eñ onthaelt met giften eñ alderhāde maniere van eerlijcheden. Daer na als hy den coninc wtgelepde hadde gedaen tottē vloet Eleutherū/is hy wederō gecomen te Jerusalem. Maer doē Ptolomeus te Ptolomaiden gecomen was/ so was hy by na gedoot door Alexanders verraderlijcke laghen die hy hem hadde doen legghen door Ammonium zijnen vrient. Maer als die verraderpe wt comen was/so schreef Ptolomeus Alexandro / begherende dat Ammonius gedoot soude werden/die hy verdiēt hadde als hy sepde/om die verraderlicke laghen die hy hem ghelept hadde. Maer doē Ammonius niet gheleuert en werdt/so verstont Ptolomeus dat Alexander dese verraderpe op gestelt hadde/ waerom hy hem begonste seer te haten. Maer die Antiochenaers waren ooc van voortijden ghestoort op Alexander/om den seluen Ammonium/ vanden welcken si groote schade gheleden haddē. Nochtās en ontquam Ammonius die punitie niet schandelic doot geslaghen als een vrouwe/doen hy in vrouwē habyte begeerde verborghen te zijne/ soo wy in een ander hystorie gheset hebben. Dus beroudet Ptolomeo dat hy maechschap met Alexander ghemaect hadde/eñ dat hy hem hulpe ghedaen hadde teghen Demetrium. Waerom heeft hy zijn dochter haren man af ghenomen / sendende terstont legaten van gesellschap eñ vrientschap op dese conditiē/dat hy hē zijn dochter soude ten houwelyck gheuen/ eñ hem ook in zyns vaders rijck wederom stellen. Demetrius heeft seer geerne zijn vrientschap eñ zijn dochter die hem gepresenteert werde ontfanghē. Maer Ptolomeus hadde noch sonderlinghe te arbeyden/ te weten/den volcke van Antiochien wijs te maken oft die daer toe met redenen te brenghen/dat si Demetrium wilden ontfangen / die van hem verureēt waren om die schaden eñ dongheliyck die si vā zijnē vader gheleden hadden / nochtans heeft hy dit oock volbracht. Want si haettē Alexandrium ooc ter saken van Ammonius/waerom si lichtelijck ghestiert werden hē wter stadt te veriaghen. Alexander dan

wter

uter stadt hepmelijc ontloopen zijnde/ is ghecomen in Celicien. Maer als Ptolomeus in die stadt quā/ werde hy so wel vanden borgheren als vandē hepre coninck ghegroet/ende also werde hy ghedwongen twee coninclycke croonementē op zijn hooft te settē/ deen vā Asien/ eñ dander vā Egyptē. Maer midts dat hy van natueren rechtueerdich was/ gheenssins beghereñ te groote macht oft heerschappije/ eñ daer toe oot verstādich/ eñ sulc die indē stompnē haet oft nijt niet en wilde comē/ so riep hy tot hē een vergaderinge der Antiochenaers/ haer met redenē daer toe brenghende/ dat si Demetrium aen nemen wilden/ belouende henliedē dat Demetrius meer achtē soude dese verssche weldaet vā henlieden/ dan der hatē eñ twisten die sy tegen zijnen vader ghehadt haddē. Oot heeft hy haer beloeft dat hy Demetrium soude onderwijsen/ eñ thoonen hoe hy zijn leuen te rechte moest regulerē/ eñ het regiment des gemepnē staets wel bedienen. Wāt aengaende die heerlijcheyt sepde Ptolomeus dat hy te vredē was met het rijck vā Egypten. Eñ aldus zijn die vā Antiochien tot sulkē sin gebracht/ dat sy Demetrium ontfingē. Maer doen Alexander wt Cilicien quam/ met hē brengende een machtich hepr/ eñ daer mede in Syrien track/ verderuende die ackerlanden eñ dorpen van Antiochien/ met roouen eñ brandē/ is hem Ptolomeus tegen ghecomen/ met Demetrio sinen behouden sone/ want diē houwelijc was doē gehouden. Dus werde Alexander verwonnen eñ gedwonghen in Arabien te vlieden. Eñ by ghenalle geschiedet in dien strijdt/ dat Ptolomeus peert verschrict van eens Elephāts gelupt/ hē af wierp/ eñ die wijle dat hy genalie lach/ soo quamen hem zijn vpanden aen/ wondende hem in zijn hooft/ waer af hy in dupterste perijckel zijns leuens quā/ en hadde hy van zijnen lijfknechtē haer niet ontnomen gheweest. Maer nochtans lach hy gheheel vier daghen lanck sonder verstant oft kennisse/ also dat hy niet spreken en conde/ oft yemandē verstaen die hem aen spraken. Maer Zabelus die voirst van Arabien heeft Alexanders hooft af gehouwen/ eñ dat ghesonden aen Ptolomeum/ die op den vijfstē dach wederom van zijn wonden een luttel vermaect zijnde/ eñ tot hem seluē comende/ heeft zijn ooghen ende zijn herte vermaect eñ verlustichte met dat seer blyde aensien vā Alexanders hooft eñ doot. Maer corts daer nae als hy versaedt was van die blijschap die hy creech vā zijns vpāts doot/ heeft hy oock zijn leuen gheeyndt. Dese Alexander ghenaemt Beles hadde dat coninckrijck vijf iaren lanck behoudē/ also wy elders noch ghesept hebbē. Maer als Demetrius ghenaemt Nicanor het rijck ghecreghen hadde/ eñ van quader natuerē oft aerde was/ heeft Ptolomeus rupters qualijck ghehandelt/ verghetē hebbende het maechschap eñ die hulpe die hy doot Cleopatre houwelijck corts ghecreghen hadde. Dese dan hatende Demetrius ondanckbaerheyt/ zijn wederom nae Alexandrien ghereyst/ latende onder zijn macht die elephanten. Binnen desen middelen tijde heeft Jonathas douerste priester wt gheheel Judeen oorloochsche bendē vergadert/ eñ begonste daer mede te bestormē die borcht binnē Jerusalem/ eñ der Macedoniers garnisoen/ met den verloopē/ Joden/ die daer in geuloden warē. Dese versmaedden eerstmael Jonathas opstel/ midts dat si betrouwen ghenoch hadden op der plaetsen sterckten ende behepmsel. Ten laetsten zijnder by nachte sommige boose wter borcht al hepmelijck gheloopen/ eñ ghecomen aen Demetrium/ vercondighende hem hoe die borcht bestormt werde. Die welcke vergramt zijnde/ heeft zijn hepr wt Antiochien ghelepdt teghē Jonathan. Maer doen hy ghecomē was te Ptolomaiden/ so heeft hy Jonathan ontboden tot hem te comen. Eñ hy dat bestoumen niet latende is metten ouders des volcr/ eñ priesteren/ veel gouts/ siluers/ cleederē/ eñ ander ghiften/ gecomē tot Demetrium/ ende met dese rijckelijcke mildthept/ heeft hy des coninck moet doen sincken/ eñ hy werde vā hem eerlijck ghetractеert/ eñ in douerste priesterschap gheuestight/ ghelijck hy vanden voorleden Coninghen oock vast ghemaect was. Maer den verloopen Joden die zijn beschuldighers waren en gaf hy gheen gheloue. Maer doen Demetrius van hem ghebeden was dat hy voor Judeē eñ die drp bysondē heerlijcheden die daer aen gheuoecht waren/ Samaria/ Joppe eñ Galilea maer drp hondert talentē en souden betaelt werdē/ heeft hy hem dit verleent met alsulcken beschеede van openbaren brieuen.

✕ Die coninc Demetrius wenscht Jonathe sinen broeder/ eñ den Joetschē volcke blyschap. Dinhout eñ het exemplier des briefs die wy ghescheuen hebben Lasthenonsen vader/ hebben wy oock ghesonden/ om dat ghijt weten soudt.

✕ Die coninc Demetrius wenscht Lasthenі sinen vader blyschap. Dē Joetschē volcke onsen vriendē/ eñ der vrientschap rechtē houdende/ heb ick voot my ghenomen danckbaerheyt te bewijsen. Hier om voegh eñ gheue ick den lande van Judeen toe die drp bysonder heerlijcheden/ te wetē/ Apherimam/ Lydam/ Gamathā/ met sinen palen/ die ick den Samaritanen af neme/ eñ ick schelde quijte alle dat die coninghē voor my plegen te ontfanghen vanden ghenen die sacrificie doen te Jerusalem/ met die ander tributē vā der aerden eñ boomen vruchtē. Voorts oock den tol vandē sout putten/ eñ het croon gout/ eñ gheen vā desen en sal voortaen vā haer niet gheeyscht werdē. Hierom besorcht datter een coppe oft exemplier wt desen ghetrocken aen Jonathan ghesonden werde/ ende datmen die alo heylich ghestelt werde in eenige heerlijcke plaetse des alder heylichsten tempels. Tot hier toe hebdy den openē coninck brief. Demetrius dan siende dat zijn heerlijcheyt in vreden was/ eñ dat hy voor gheen perijckel en doirste vreesen/ heeft zijn hepr oorlof ghegeuen/ eñ der rupteren soudye heeft hy oock ghemindert/ betalende alleen den buptenlanders haren loon/ die hy met hē wt Creten eñ die ander eylanden vergadert hadde eñ met hem gebracht. Hierom heeft hy zijnder rupteren haet teghen hem seluen verwect/ den welcken hy gheen ghelt en gaf/ die nochtans vā die ander coningen die voor hē waren ghewoon warē soudye te ontfangen/ oot ten tyde vā peyse/ om dat si in deser manierē soudē te willigher eñ bereedt zijn om in perijculen te gaen/ so dickmael alst noot ware.

✕ Hoe Triphon vā Apamien na dat hy Demetriū verwonnen hadde/ Antiocho Alexandero sone wederom het coninckrijck creech/ eñ Jonathā in vrientschap ontfinck. Cap.ix.

DOen was daer een van Alexanders capiteynen van Apamien gheboren Diodotus toeghenaemt Triphon/ die welcke merckende dat der rupteren sin van Demetrio verureemt ende af gekeert was/ is gecomen tot Malchum den Araber die Antiochum Alexanders sone op voede/ eñ gaf hem te kennen hoe groot misnoeghen dat die rupters van Demetrio hadden/ radende hem dat hy hem wilde Antiochum leueren/ hy soude maken dat hy soude ontfanghen worden eñ crijghen zijns vaders heerlijcheydt. Maer Malchus en wilde eerstmael daer Cap.dvij.

niet wel nā hooren / om dat hy hem niet wel en betroude. Maer ten laetsten heeft hem Triphon verwonnen met veel biddens. Binnen desen tijt heeft Jonathas willen verdrijuen het garnisoen van der borcht te Jerusalem / eñ die ongoddelijcke verloopē Joden / eñ alle dander die die borchten eñ casteelen hielen in Judeen / sendende daer om ambassateurs aen Demetrium met ghiften / hem biddende dat hy die garnisoenen wilde wt die casteelen van Judeen doen gaen. Demetrius beloefde hem dat hy niet alleen dese sake / maer oock veel meerder saken ter liefden van hem doen soude / so haest als hy ontslaghen oft ontcomen waren van die aenstaende oorloghe / waer door hy belet werde dit te mogen doen. Oock begeerde hy dat Jonathas wt haerlieder vrientschap recht hem hulpe wilde senden / aengemerckt dat zijn rupters hem af vielen / zijnen vpant volghende. Eñ terstont sandt Jonathas drij duysent wtgheco ren rupteren totten coninck. Maer die van Antiochien hatende Demetriū soo wel om zijn als om zijns vaders onrechten / begeerden een oorsake te hebbē om hē te bestrijden. Als sy dan sagen dat hem vā Jonatha hulpe ghecomen was / merckende oock dat zijn macht corts soude vermeerdert werdē / ten ware dat sy hem tijdelijck verraschten / hebbē sy haer wapenē aengenomen / comende also staen rontsom des Coninck huys / als oft sy dat hadden willen bestormē eñ innemen / eñ benemende hem den wtganck / arbeyden sy om hem in haerlieder handen te crijghē. Demetrius siende dat het volck al gewapent hem vpandelijc bestrijden wilde / heeft met hem ghenomen gehuerde rupters / met die hulpe der Joden / ende streedt tegen die van Antiochien. Maer midts dat hy van die menichte des volcx verwonnen werde / was hy bedwongen te wijcken. Doē liepen die Joden op dopperste dack vā des coninck hof / eñ bestreden het volck met geschutten / eñ want sy dat sonder haer perijckel deden wt die hoochde der plaetsen / so hebben sy t volck lichtelijck af gedreuen van die naeste huysen / eñ terstont hebben sy vier in die huysen ghesteken / waer af den brant alle die heel stadt doe herwaerts eñ derwaerts geulogen heeft / om dat die timmeragien vast bij een stonden / die by na heel vā houte gemaeckt waren. Maer doen die Antiochenslers die brandende huysen niet en conden ghebluschen / vloden wech. Doen sprongen die Joden vā deen dack op dandere / vervolghende henlieden met wonderlijcke manieren. Die coninck dan sīēde dat die Antiochianen heel becommert waren om haer kinderen eñ huysvrouwen te verlossen wtē brande / eñ dat sy daerom den strijdt lieten / heeftse bestormt door verschepden cleyn enge stratē / veel van henlieden doot slaende / eñ dandē heeft hy haer wapenē doē neē leggen / eñ haer seluen op geuen. Als hy haer dā haerlieē stoutichept vergheuen hadde / heeft hy die mupterye beslichte eñ bedwongen. Die Joden beghifte hy metten rooue / die sy van der huysen pluysteren gecregen haddē / eñ als hy die ghepresen hadde als die dese victorie principalijck gecregen haddē / sandt hy die wederom tot Jonatham met sondē eerlijck getuygenisse van haerlieē vromichept. Maer Demetrius werde namaels ondanckbaer bevonden / want hy zijn beloeften niet en hielt / maer hy dreychde die oock te bestrijden / nen ware dat sy wederom alle die tributen gauen diet Joetsche volck plach den voorgaende coninghen te betalen. Dwelck hy oock soude gedaen hebben en hadde hy van Triphō niet verrascht geweest / want hy gedwongen werde zijn heyrvaert die hy tegen Jonatyam berept hadde tegen Triphon te keerē / want Triphon was wederom gecomen wt Arabien in Syriē / met Antiochus / die doen noch een iōgelinck was / stellēde een conincklijcke croone op zijn hooft. Eñ als alle die rupters hē aen vielen die van haer soudye niet betaelt en warē geweest / so is hy tegen Demetriū gecomen met een openbaer oorloge. Eñ doen hy met eenen strijdt douerhāt creech / so nam hy hem af so wel die elephanten als die stadt van Antiochien / dwingende hē dat hy vlieden moesten in Cilicien. Doen heeft die iōge Antiochus brieuen eñ legaten gesonden aen Jonathan / noemende hem zijnen vrient eñ ghesselle / makende hem vaste int overste priesterschap / geuende hem vier vorstendommen / die den Joetschē volcke toeghenoecht waren. Daer toe sandt hy hem noch gulden iuweelen / eñ drincnappen / eñ een purpuren cleedt / ende macht om die te ghebruycken / met oock eenen gulden ghespe / nemende hem oock onder zijn eerlijcxste vrienden. Oock heeft hy Symonem sinē broedere opper veltheere gemaect van alle die rupteren die daer waren tusschen Tyren eñ Egipten. Jonathas dan blijde wesende van so veel weldaden eñ eeren die hem Antiochus gedaen hadde / so sandt hy zijn legaten oock aen hem / eñ aen Triphon / opēbaerlijck belijdende dat hy haerlieder vrient eñ ghesselle was. Eñ dat hy soude met henlieden oorloghe voeren teghen haerder beyder vpant Demetrium / clagende veel van zijn ondanckbaerheyt / dat hy hem voor goet quaet geloont hadde. Doen gaf hem Antiochus oorlof om rupters te vergaderen / oock wt Tyren eñ Phenicen / eñ oorloghe te voeren teghen Demetrius capitepnen. Eñ terstont reysde Jonathas tot die bpliggende groote eñ cleyn steden / van den welcken hy eerlijck ontfangen werde / niet nochtans gheholpen zijnde vā vreemde rupteren. Maer doen hy tot Alcalon ghecomen was / so quamen die borghers hem daer oock met ghiften te ghemoete / die welcke hy oock vermaent eñ verweet heeft / als hy dandē steden van Coelesyrien oor ghedaen hadde van Demetrio te schepden / eñ Antiochum aen te nemen / eñ hem also te straffen van donrecht dat sy van hem geleden hadden / want daer veel sakē waren waerom sy behoorden hier toe consent te gheuē. Als hy henlieden dan daer toe ghebrocht hadde dat sy beloefden Antiocho hulpe te senden / is hy gecomen tot die van Gaza / om die oock te vereenighen met Antiocho. Maer hy bevant dat dese teghen dā hy hoepte / hem die poorte ghesloten hadden / niet willende Demetrio af vallen / ende zijn wederpartye aen vallen. Waer door Jonathas getercht werde haer dorpen ende landē te verderuen / arbeydende oock om die stadt met ghewelt in te nemen / latēde tot haer belegghe een deel zijns heyrs / ende met het ander deel brande hy die by ligghende dorpkens af. Die van Gaza dan siende dese teghenvoordige schade ende allendichept van haren vpanden / ende nerghers gheen hulpe van Demetrio / eñ dat die hope oock onseker was / om dat die stadt verre gheleghen was van hem / soo heuet haer beter ghedocht Demetrium te laten / eñ haer profijt te soeckē inder noot. Dus hebben sy boden aen Jonatham gheslonden / ende werden ontfanghē in zijn ghesellschap eñ vrientschap. Want somtyts en verstaē die menschē niet wat oorboorlijck is / voor dat sy gheleert worden door eenighe haerlieder schade / daer sy nochtans behoorden wijs te zijne eer sy die schade ledē / eñ lieuer van selfs eñ willichlijck / dā bedwonghen onderdaē te zijne. Als Jonathas dan van henlieden gisels genomen / eñ die na Jernsalem gesonden hadde is hy

van

vā daer ghetrockē /replende al om dat lant tot Damascum toe Maer doen Demetrius crachtich hept ghecomen was tot Cedasa/welck een stadt is gheleghen by dlant vā Tyren eñ Galileen /eñ si wildē Jonathā aftreckē vā Syrien/dat hy daer gheē hulpe en soude doen dē Galileeusschen die vā sinē gheslachte waren/so quā hy haestelijc daer t'leghen/ latende Symonē sinen broedere om Judeen te bewaren. Die welcke heeft vergadert alle die crijchsliedē vā dien lande die hy crijghen mochte / bestrydende daer mede Gethsurā/dalō stercste stede vā Judeen/ welck doen ter tijt ingehouden eñ beseten werde vā lieden die van Demetrius partye waren(so wy nu voor gesept hebbē.) Als dese dā met groote geschutten eñ bolwerckē gheweldelijc bestormt eñ gequelt werdē/so vreesden si alle ghedoot te werdē/ by alsoo die stede met ghewelt gewonnen werde. Dus badē sy Symonem by eenē bode/dat si ongeschent mochten wt gaē/eñ repsen tot Damasco/ latēde hē Gethsura. Simon heeft haer hier af beloofte gedaē also sy begeerden/stelleñ daer zijn garnisoē/voor der Macedoniers garnisoen. Binnē desen tydē heeft Jonathas zijnen legher vertrocken vā dat staende water Genezar daer hy dien eerstmael gestelt hadde/ eñ is wederom getrocken int velt vā Asor / niet wetende dat zijn vpandē daer oot waren. Maer Demetrius partye die eenen dach te voren vernomen hadden van zijn coemste/hebben eerstmael laghen gheleydt op den berch/eñ sy stelden henlieden int velt teghen hem. Jonathas siende henlieden bereēdt ten stryde/ heeft zijn rupters ook ten stryde berept na den tyt. Maer doen die verraderlijcke lagen haer den Jodē verthoonden/so vreesden si dat si int midden soudē beslotē werden/eñ alle doot ghesla ghē/ hierom vloden si wech/also dat si by nae alle gader Jonatham verlieten/alleen bleuē hy hem die capitepnē / Matthias Absolomi/eñ Judas Chapsei/met eenen hoop vā vijftich vromer mannē. Dese stoutichept nemende wt wanhope / zijn met sulcken stercken aenloop teghē die voriste vā haerder vpanden slachordē ghestredē dat die veruaert werdē / eñ weken af vā henliedē als van rasende menschē. Als dā die ghene die Jonatham verlatē hadden / saghē dat der vpanden slachorden ontstelt werde/eñ ghedeyst was/ keerdē sy wederō ten stryde/ veruolghende die vpandē die doen openbaerlijck vloden/ tot dat si quamē tot Cedasa/daer sy ghedwongen werden te vlieden in harē legher. Maer na dat Jonathas die heerlijcke victorie ghecreghen hadde / is wederom binnen Jerusalem ghegaen. Als hy dan sach dat alle dinghen hem verginghen na zijn begheerte/sandt hy ambassadeurs na Roome om haer vrientschap te vernieuwen/welcken ambassadeurs hy ooc beual dat sy lieden int wederkeeren tusschen beyde souden die Lacedemoniers besoecken / eñ henlieden vermanē dat si van haren maechschap oft ghesla chte warē/eñ vā tverbōt dat si t'samen haddē. Als die ambassadeurs dā te Roome quamē/ eñ si haer verclaert haddē Jonathe des ouerste priesters begheerten/te wetē / dat hy begheerde haer verbondē te vernieuwen/so vergreghē sy al dat si begheerdē/ nemende ooc brieuen tot die Coninghē van Europa eñ Asia/om dat sy te vrijlicker souden mogen repsen/ eñ si quamen oo ck int wederkeeren tot die Lacedemoniers/eñ si gauen haer die brieuen van Jonatha des ouerste priesters/ waer af dinhout was dit.

✠Jonathas der Jodē ouerste priester/ eñ der Jodē raet eñ volck / wenschen den ouersten toesiendersden raetsheeren/eñ volcke van Lacedemonien harē broederē weluaert. Jst sake dat ghy weluarēde zijt/ eñ dat alle uwe sake so wel der ghemeynten als yeghelijck besonder voorspoedighen voortganck hebben/so verblijden wy ons daer af/wāt wy oock wel varēde zijn. In voorleden tydē isser eenē brief ouer ghebracht tot Oniam den ouersten priester / gesonden van Ario uwen Coninck doot Demotelem/hoe dat wy vā eenen ghesla chte comen zijn/welck briefs toppe wy hier aen gestelt hebben/ eñ dien brief hebben wy seer gheerne eñ blijdelijck ontfanghen. Eñ Demoteli ende Ario hebben wy alle beleeftheyt oft vriendelijcheyt bewesen/hoe wel wy dit te vorē wel wistē/als daer af gheleert wt onse heylige schiftueren. Maer dat wy v liedē voor dien tijt niet en hebben voor maghen oft na gheboren ghekent oft ghehouden/werde daerom gedaen / om dat niet schijnē en soude / dat wy v lieden die oorsake wilden te vorē benemen om onse vrientschap te aensoecken. Maer na alle dien tijt vā dat onse vrientschap vernieut is/ so hebbē wy in onse heylighe hoochteesten dē godsdienst doende altijt ghebedē voor v lieder weluaert eñ victorie. Eñ doen wy van alle canten met oorloghen ghequelt waren om onser ghebueren onmatighe ghiericheden/soo en hebben wy noch v lieden/ noch onse ander vriendē willen quellen oft aensoeckē ter hulpē. Maer nv als die oorloghe ghedaen is/ hebben wy tot Roome ghesonden Numenium Antimachus sone / eñ Antipatrum Jasons sone / onse raetsheeren eñ eerlijcke mannen / den welcken wy ock brieuen aen v lieden ghegeuen hebben/om onse onderlinghe vrientschap te vernieuwen. Hierom suldy wel doē ist dat ghy ooc tot ons schrijft / eñ ons te kennen gheeft oft ghy lieden ons in eenighe sake van doene hebt/ want ghy ons tot alle diensten sult bereedt hebben. Aldus hebben die Lacedemoniers die ambassadeurs vriendelijc ontfangen/ gheuende henlieden haer openbaer ordinancie van haerlieder onderlinghe vrientschap eñ gheselschap.

✠Jn desen tyde warē daer dry secten der Jodē/die van der menschen staet oft saken teghen malcanderen twistich gheuoelen hadden/waer af deene ghenoemt was der Phariseen secte/dander der Saduceen/eñ die derde der Essenē. Die Phariseen scrijuē sommighe dinghen / maer niet alle dinghen toe den bedwanghe van Godts voorsienichept oft ordinancie/want sy segghen dat sommighe dinghen in haer lieder machte zijn/also dat die ghedaē moghen worden/oft niet ghedaen. Maer die Essenen segghen voortwaer dat alle dinghen nae bedwanck vā Gods voorsienichept eñ wille geschieden/eñ dat den menschen niet en mach ghelchiedē sonder oft teghē tbedwāck van Gods ordinancie. Maer die Saduceen loochenen ganssheliick het bedwanck van Godts ordinancie/seggende dat den menschen gheen dinghen wt bedwanck van Godts ordinancie en gheschieden / endē dat alle dinghen in haerlieder machte is / alsoo dat wy lieden moghen salich maken oft weeldich / als oock onsalich oft allendich / by alsoo wy die quaetste raden volgen. Maer van dese dinghen hebben wy neerstelijcker ghetracteert inden tweeden boeck der Joetscher oorloghen. Voorts dā hebbē Demetrius capitepnē willen die schande van haerlieō nederlaghe eñ schade verhalē oft verschoonen/waer toe sy noch meerder heyr vergadert hebben/lepdende die teghen Jonatham. Maer als hy vernomen hadde van haerlieder aencoemste / is hy henlieden haestelijck teghen gecomen op die velden van Amathen / want hy niet en wilde dat sy lieden sonder hinder oft letsel souden in Judeen comē. Als

Jonas

Dā desen Joden dry secte staet breeder beschreuē int seuēde capittel des tweeden boecx van der Joetscher oorloghen.

Jonathas ontrent na vijftich stadien by die vpandē zynē legher ghestelt hadde/heeft hy bespieders ghesonden die der vpanden staet eñ haer stercten soudē bespieden. Als dese dan alle dinghen besien/eñ sommige vpanden gevangen by nachte mede gebracht hadden / gheuende haer te kennen dat die vpanden haer onuersienlijck wilden bestormen/so maecte hy alle dingen tydelijc sterck/stellende ooc buyten die legheren waeck hoeders/houdende ooc zyn heyr alle dien nacht in die wapenen / henlieden ghebiedende bereedt van moede te wesen/al waert ooc vā noode des nachts te strijden / op dat der vpandē op stellingen haer niet bedrieghen en souden. Maer als Demetrius capitepnen vernamen dat Jonathas gheaulseert was/waren in twijfelinghe / niet wetende wat doen / want si daer af ontstelt eñ verstoort waren / om dat si wel wisten dat si gheenen voorspoet en souden hebben sonder verraderien / want si haer niet en lieten duncken dat si so machtich waren als Jonathas/ by alsoo si souden moeten openbaerlijck strijdt leueren. Dus hebbē si ghesloten te vertreckē/ eñ si lieten veel vieren ouer alle den legheren/om so te meer harē vpant te bedriegen / vertreckende indē nacht. Maer Jonathas des morghens die legheren bestoottēde/vant die heel ydel. Dus begonst hy die vluchtige te vervolgen/maer het was om niet/wāt si doen ouer den vloet Eleutheurs gepasseert warē/ eñ gecomē in beurijde plaetsen. Dus keerde Jonathas zyn repse in Arabien/ daer hy die Nabatheen verdoruen eñ berooft heeft. Eñ doē hy van daer eenen rooft wech ghedreuen hadde / eñ gevanghenen wech ghelept/quam hy tot Damascum/daer hy die al vercocht heeft. Op den selven tydt heeft Simon zyn broedr gheheel Judeen eñ Palestynen omgaende tot Ascalon toe die bequaem wel ghelegen steden met garnisoen versterct. Eñ als hy aldus het landt gesterct hadde met wapenen eñ timmeragien/is hy na Joppen getrocken/eñ als hy die stadt in ghecregen hadde/stelde hy daer een sterck garnisoen inne/ om dat hy verstaen hadde dat die Joppenaers haer stadt Demetrio wilden opgeuen. Als Jonathas eñ Simon dese dinghen aldus beschickt hadden/zyn si wederom geheert na Jerusalē. Daer heeft die ouerste priester dat volck te samen doen tot hem roepen/ haer radende dat si der stadt muerē wilden vermaken oft repareren/eñ dē muer daer den tempel mede al om beyepmt was/wederom repareren / makende daer aen hooghe torren / eñ dien alsoo meer sterckende/eñ dat si alsoo souden wt stupten die ghene die die borcht bewaerden/brenghende die tot ghebreck van victalie. Daer toe dat si die borchten eñ casteelen die herwaerts eñ derwaerts int lant gestelt warē souden stercker/eñ beurijdr maken / makende daer aen nieuwe stercten. Als dan dese raet by des volcx consent ghepriesen was/eñ van weerden ghehouden/so heeft hy tot hem ghenomen den last van die stadt te stercken/geuende Simoni den last tselue te besorgē in dander steden van Judeen. Maer als Demetrius ouer den vloet ghecomen was in Mesopotamiā/ willende dese eñ Babylonien te samen crijghen/op dat hy den stoel zynder oorlogen daer stellen mochte/als hy die heerlijcheden der ouerster landen ghecregen soude hebbē. Want hy werde derwaerts ōtboden met veel boden van die Griecken eñ Macedoniers van die plaetsen/ die hem beloefden der steden opgeuen/by alsoo hy quame /oock dat si hem helpen souden tegen der Parthen coninc Arsacē. Door welcke hope Demetrius so ontsteken werde/dat hy haestelijck quam tot henlieden / denckende by alsoo die saken tegen die Parthers geluckelijck verghingen/dat hy dan lichtelijc Tryphonem soude verdrijuen wten rijcke van Syrien. Maer doen hy met grooter violychept ontfangen was van die liedē vā dien lande/heeft hy een groot heyr vergadert / ende oorloge geuoert tegen Arsacem. Maer als hy inden strijdt verwonnen was/eñ zyn heyr verloren hadde so quam hy selue leuende in zynder vpandē handē/ als wy elders vertelt hebben.

✕ Hoe Tryphō na dat Demetrius vanden Parthers gevangen was/het verbont brack/oorloge voerende teghen Simon nae dat hy Jonatham zynen broeder gheuanghen eñ ghedoot hadde. Cap. x.

Als Tryphon dan vernomen hadde van Demetrius allendichept eñ schade / en was hy Antiocho niet meer ghetrouwe/maer hy dachte hoe hy hē van cante helpen mochte/eñ alsoo zyn rijck tot hem waerts nemen eñ crijghen. Eñ geen dinck en scheen meer zynder ghierichept teghen te staen als Jonathas/die Antiocho vrient was. Hierom heeft hy gedacht dien eerstmael ter doot te brengen/eñ dan den iongelinck aen te comen. Hierom is hy gherepst tot Bethsan/die by den Griecken ghenoemt wert Scytopolis/daer hy Jonatham vant/met veertich duysent wtgelesen crijchsmannen/ berepdt daer teghen te zyne by alsoo daer pemāt ghewelt doen wilde. Als Tryphon dan sach dat Jonathas niet onbereedt en was ten stryde/ so arbeydde hy met ghiftē eñ beleefthept van woorden hem te bedrieghen/beuelende zynen capitepnē dat si Jonathas gheboden soudē volgen eñ doen/om dat hy zyn gheuepnsde vrientschap gheloouelijck soude maken / eñ hem alle quaet vermoeden afnemen/eñ aldus lichtelicker hē te moghē verdrucken. ten laetsten heeft hy Jonatham gheraden eñ daer toe bracht dat hy zyn heyr liet wech gaē/ mids dat gheen oorloghe en was / eñ alle dinghen in vreden ghestelt waren. Maer hy badt hē dat hy by hem houdende een cleyn macht volcx/wilde met hem gaen tot Ptolomaiden / eñ daer in zyn behoedt nemen die stadt eñ die casteelen daer by gheleghen seggende dat hy daer ghecomen was dat hy hem dese ouer gheuen soude. Jonathas dā gheen quaet vermoedende / maer gheloouende dat Tryphon dit raedde warachtelijck/eñ wt goeder herten/heeft zyn heyr oorlof ghegheuen / wtghenomen drie duysent/ eñ van dese heeft hy twee duysent ghelaten in Galileen / eñ een duysent lepde hy met hem / volghende Tryphonem tot Ptolomaiden. Maer als die borghers vander stadt terstont (als si te voren onderwesen waren) die stadt sloten / werde Jonathas leuende gheuanghen / eñ zyn ruyteren al te samē verslaghen. Eñ terstont werde een deel des heyrs ghesonden in Galileen/om die twee duysent (sulcx niet vermoedende)onuersienlijc met bedroch te verdrucken. Maer want die tydinghe oft fame van dat Jonathas gevanghen was voor haer aencoemste daer ghecomen was/soo hebben si haer wapenen ghenomen/eñ zyn tydelijck van daer ontcomē. Wāt Tryphons ruyteren en hebben niet dorren met ghewelt haer bestooten / want si verstonden dat si om haer leuen te beschermen bereedt waren in dupterste periculen te gaen / eñ aldus zyn si wederom nae huys gherepst/sonder te volbrenghen van tghene daer sy om ghecomen waren.

✕ Hoe het Joetsche volc Simoni het ouerste prijsterschap tsamē met die ouercapitepnschap der heyren ghegheuen hebbeu. Cap. xi. 1. mach. 13

Als dā te Jerusalē gehoort werde vā Jonathas gheuanghenisse/ende van die moordt zyns ghe-

selschaps/

geselschaps/so werden si alle bevanghen met groo-
ten rouwe / eñ cregen een groote droefheyt van des
mans verlies/want si niet sonder sake sorchdē / dat
si nv berooft zynde van zyn voorsienichevt eñ vro-
michevt souden gequelt werden / eñ bestreden van
die by geleghen natiē/die tot dien dach toe bedwō-
gen waren wt ontsien van Jonathas/maer souden
nv voorts alst scheen als met eenen teeken tsamen
opstaen/eñ brenghen dat Joetsche volck in dupter-
ste perijckel haers leuens. Dwelck oock gheschiede
also si vermoeden/want so haest alst gehoort werde
dat Jonathas gedoot was/ so werden si van alle si-
den met oorloghe bekooten/ recht oft si niemanden
meer en hadden / door wiens gelevde si souden mo-
gen oorloge voeren / eñ vromelijc strijden. Daer toe
heeft Triphon oock een heyr vergadert hebbēde in-
den lin Judeen te bestrijden. Simon dan siende dat
die van Jerusalem wt ontsich van nieuwe beroer-
ten verbaest waren / willende henlieden moet geuē
teghen Triphons voornemen / heeft het volc tsamē
gheroepen inden tempel/beghinnende aldus teghē
haer te spreken.

✠ Ghy mannen van mijnen geslachte/v lieden en
is niet onbekent hoe vromelijck eñ onuervaerlijck
ic/myn vader/eñ broeders voor onse vryheyt in des
doots periculē ons gheselt hebben/ door welcke ex-
empelen myns huys ick seere beroert ben/want het
niet nieus en is in onse familien/ons leuen te gheuē
om ons lants wetten/eñ godsdienst te beschermen/
dus en sal ick nemmermeer daer toe moghen ghe-
bracht worden/dat ick myn leuen soude meer achtē
dan myn eere. Daerom aengesien dat v lieden ghe-
capitevn en gebreect die bereedt is om voor v lieden
alle dingen hoedanich eñ hoe groot die zyn moghē/
te lyden oft te doene / so volcht my wackerlijck daer
ick v levden sal. Want ick en ben niet beter dā myn
broeders/dat ick myn leuen soude willen sparen/oft
ick en ben oock niet so onaerdich dat ick tghene dat
henlieden altydt dalder schoonste ghedocht heeft/te
weten/haer leuen voor den godsdienst eñ die wetten
te gheuen/soude willen ontseggben door veruaert-
heyt. Maer tis seker dat ick bethoonen sal met vro-
me septen/dat ick een oprecht broeder ben van hen-
lieden. Want ick heb betrouwē op God/ dat hy ons
verleenen sal wrake te doene ouer onse vyanden/eñ
v lieden met uwe hvsvrouwen ende kinderen van
haerlieder onrechten verlossen/eñ daer toe oock des
tempels heylichevt beuryden van haer ongoddelijc
gewelt. Want ick sien dat die ongoddelijcke hevde-
nen nerghers om anders teghen v lieden op en staē/
dan alleen want si meynen dat ghy heel berooft zyt
dā ws capitevns voorsienichevt. Door dese Simōs
woorden heeft die menichte wederom moet gheere-
ghen/eñ betrouwen/eñ nederlegghende die vreese/
hebben si dorren betere hope aennemen/also dat het
ghevheel volck met eenen monde hem aengheroepen
heeft/dat haer beliefde dat Simon die heerlyckhevt
soude aenuerdē / eñ in zynder alder vroomste broe-
deren Jude eñ Jonathe stede te comen / want si lie-
den nemmermeer en souden zyn ghehoden versma-
den. Aldus heeft Simon terstont vergadert alle die
ghene die van zynen lieden bequaem waren tē strij-
de/eñ begonst die stadt met vesten te omringhen/eñ
die te stercken met stercke eñ hooge torren. Eñ als
dit werck volmaeckt was/heeft hy na Joppen ghe-
sonden een van zynen vrienden Jonatham Absalo-
mis sone/beuelende hem dat hy die inwoonders vā
dier stadt soude al te samen wt drijuen / sorghende
dat si die stadt soude Triphoni ouerleuerē/maer hy
bleef daer en tusschen te Jerusalem om die stadt te
bewaren. Daer na is Triphon vā Ptolomaidē ghe-
repst met een groot heyr eñ gecomen in Judeen/ley
dende met hem Jonatham ghebonden. Maer Sy-
mon is hem teghen gecomen met zynen heyrscharē
by die stadt Addida / gelegen op den berch daer der
Joden velden onō gelegen zyn. Als Triphō dā ver-
nomē hadde dat Simons der Jodē prince gemaect
was/heeft hy boden aen hem gesonden/begherēde
hem oock met bedroch te verleyden/eñ ontboot hem
wilde hy zynen broeder Jonathā lossen/dat hy daer
voor gheuen soude hondert talenten siluers/ eñ daer
mede twee Jonathas sonen tot hem senden om ghi-
sels te zyne/ dat Jonathas ontslagen eñ vry wesen-
de Judeen niet en soude verurrēden vā des coninck
heerlychevt/want hy so lange bewaert eñ gehoudē
werde in banden tot dat hy betalen soude tghelt dat
hy den coninck schuldich was. Maer Simon kēde
zyn loosheyt wel / ooc wist hy wel dat hy tghelt ver-
liesen soude/eñ zynen broeō niet verlossen / eñ daer
toe oock zyns broeders kinderen zynen vyant ouer-
leueren/nochtans ontsiende zyns volcx opsprake/eñ
op dat niet schvnē en soude dat hy die sake ware vā
zyns broeders doot/by also hy tghelt eñ die sonē niet
en sonde/so heeft hy het heyr vergadert/eñ haer ver
telt tghene dat Triphon epschte / haer tē eerstē ver-
manende dat daer verraderye in gelegē ware/maer
dat nochtans beter ware tghelt ende die kinderen te
senden/dan Triphons conditien te versmaden / eñ
also in een quadt vermoeden te comen/ recht oft hy
zyns broeders leuen niet en hadde willen behoudē.
Eñ het beliefde Jonathe oock also datmē tghelt eñ
zyn kinderen sende soude. Maer doen Triphō dese
ontfangen hadde/so en heeft hy zyn beloste niet ge-
houden/noch Jonatham laten gaen. Maer hy repst
de door dlant mettē heyre/ willende door Idumeen
opcomen tot Jerusalem / eñ hy quam tot Dora een
stadt van Idumeen Simon die volchde hem altydt
van achter/stellende zynen legher teghen Triphōs
legher. Simnen dese tyde hebbē die ghene die in die
borcht waren aen Triphon ghesonden dat hy haer
haestelijck victalie wilde senden. Dus dede hy het
peerdevolck bereedt zyn / recht oft hy op den seluen
nacht te Jerusalem soude comen. Maer want daer
op dien nacht veel sneevs gheualien was/so was dē
wech bysonder den peerden seer swaer gheworden
om repsen/dus werde zyn voornemen niet / eñ ver-
treckende van daer zynen legher is hy wederō hae-
stelijck in Coelessyrie gherepst / daer hy tusschē bey-
de int lant van Galaditen Jonathā ghedoot heeft/
eñ begraven / eñ also is hy in Antiochien gherepst.
Maer Simon heeft van die stadt Gasca zyns broe-
ders gebeente ouergheuoert in Modin / eñ in zyns
vaders begraveniſſe/den seluen doende een eerlicke
wtuaert mettē gemeynen rouwe / daer hy ook een
ouer heerlycke begraveniſſe ghetimmert heeft zynē
vader eñ broeders/van witte ghehouwen marmor-
steenen / want hy maecte daer een hooch ghesichr
datmen verre sien mocht/eñ dat besette hy al ronts
om met ouerdecte galerijen met columnen / die elck
van eenen bysonderen steen waren / een werck dat
verwonderens weerdich was. Daer toe heeft hy se-
uen hooge steenwercken spits opgaende / ter eeren
vā zyn ouders eñ broeders/elcken eenen/die wond-
lijcken groot waren ende hooghe/die noch duerē tot
dese onse tyden / so neerstich was Simon dat Jona-
thas eñ die ander dooden zyns huys souden begra-
uen worde in een ouer heerlycke begraveniſſe/welc
ke Jonathas io ghestorven int vierde iaer dat hy

douerste priesterschap ende die heerlijchept ghehadt hadde. In wiens stede werde ghestelt Simon door des volcks keure / die welcke int eerste iaer van zijn heerschappie zijnen volcke heeft vercreghen dat sy tribupt vry waren / welcken tribupt si dē Macedoniers pleghen te gheuen/dwelck geschiede na thondertste eñ tseuentichste iaer/ vā dat Seuleucus Nicanor het ryck van Syrien creech. Eñ Symon was hy twolck in soo grooter eeren/dat si lieden so wel in haer eygen als in die openbaer schriftueren stelden onder/gheschiet int eerste iaer vā Symon harē bysonderē prince die wter maten seer veel deughdelijc zijnen volcken gedaen hadde/want ten tijde vā zijn heerschappie zijn haer saken in veel manierē verbetert eñ vermeerdert / eñ si cregen veel victorien van haer bystighende vpanden. Want Symon verderf Gazaram eñ Joppen/ende Jamniam/eñ als hy die borcht te Jerusalem strijdende ghewonnen hadde/ heeft hy die totter aerden toe effen ende pleyn ghemaect/op dat die voortaen gheen woonstadt ofte toevlucht zynder vpanden en soude moghen wesen/eñ dat der stadt ghē ongerief oft schade en soude doē. Als dit gedaen was/so heuet hem ooc goet ghedocht dat den berch daer die borcht op stont/ ooc soude genedert werden/op dat den tēpel alleen soude hooch staen bouen al/dwelck hy oock volbracht heeft/ vertellende den volcke daer toe vergadert die schaden die die Joden tot dien dach gheleden hadden vā die ghene die daer in garnisoen gheleghen haddē tot op dien dach toe/eñ dat si in toecomende tijden ooc souden moeten lijden by alsoo daer eenich vreemt prince een garnisoen op leyde. Eñ twolck werde soo beroert van zijn vermaninghe/dat si dit werck niet en lieten nacht noch dach/dry iaren lanck/tot dat si ten laetsten met grooten arbeyt sonder vermoeden die hooge plaetse tot een pleynheyt brachten/malcanderen verscharende by beurten/eñ also en lietē sy daer niet dat beletten mochte dat den tempel het hoochste niet en souden wesen bouen alle die plaetsen die in die stadt waren.

✶ Hoe Symon Triphon in die stadt Dora dede vlieden/den welcken hy daer bestormde / hebbende een verbont ghemaeckt met Antiocho die Pius genaemt was. Cap.xij.

Cap.2. 1.mach 15

NIet langhe daer nae dat Demetrius gheuanghen was/soo werde vā Triphon gedoot Alexanders sone die Godt toeghenaemt werde/int vierde iaer nae dat hy aenghenomen hadde zijn voocht te zijne/gheuende wt een rumoer als oft hy ghestoruen ware/die wijle dat hy hē oeffende tē strijde / eñ hy arbeyde door zijn vrienden aen die crijchslmannē met groote beloften dat si hem het coninckrijc wilden gheuen/seggende dat Demetrius vandē Parthers gheuanghen was. Eñ by also Antiochus zijn broeder het ryck creech/so soude hy ouer haer wiekē dat si zijnen broeder af gheuallē waren. Die rupters dā hier af groote hope crijghende / recht oft si alle ryck souden werden onder desen prince/hebben hem terstont het coninckrijck overghegheuen. Als Triphon dan die heerschappie ghecreghen hadden die hy begheert hadde/so en conde hy niet meer zijn arge natuere bedecken met veynsen/het welc hy arbeyde te bedecken doen hy in nederen staet was / om dat hy der menschen herten aenhalen soude. Want so haest als hy openbaer coninck ghemaect was/so begonste hy sonder gheveynsthept te thoonen dat hy Triphō was/dwelck seer baette zijnen vpanden / want die rupters verdrietich werden vā zijn manieren / ende vielen van hem tot Cleopatram Demetrius huysvrouwe die haer in Seleuciam met haren kinderen doen ter tijt besloten hadde. Als dā Antiochus Demetrius broedē genoemt Soter(dat is behoudē)al om repsde/eñ van gheen stadt ontfangen en werde wt vreese van Triphon/so sandt Cleopatra tot hē/presenterende hem haren houwelijc/eñ het rijck/dwelc si dede eens deels door haerder vrienden raet / eens deels ooch om dat si vreesde dat die van Seleucia die stadt Triphonem souden ouerleueren.

Cap.xij

✶ Als Antiochus dan daer gecomen was / eñ dagelijcx die menichte tot hem quā / eñ zijn macht vermeerderde/heeft hy teghen Triphon oorloghe ghevoert/den welcken hy strydēde verwonnē heeft / eñ doen vlieden wt hooch Syrien / vervolghende hem tot Phenicen toe. Eñ hy dwanck hem te vlieden in Dora / daer een seer sterche borcht was / dwelck hy heeft doen omringhen met een belegghe. Hy sandt ooc boden wt aen Simonem den ouersten priester der Joden die met hē souden spreken eñ tracterē vā vrientschap eñ ghesellschap te houden/wiēs begeerten Symon seer gheerne aenghenomen heeft eñ hy sandt terstont victalie eñ rupters om Dora te bestormen/waer door hy Antiocho so seer belieft heeft eñ tot hem verbonden/dat hy onder zijn nauste vrienden ontfanghen werde. Maer Triphon ontquam hepmelijc wt Dora/vliedende tot in Apamiā / daer hy ghedoot werde na dat die stadt met ghewelt ingheuomen was/na dry iaren dat hy het ryck vercreghen hadde.

✶ Hoe datter een oorloghe opghestaen is tusschē Antiochum eñ Symonem / eñ hoe Cendebeus des coninx veltheere wt Judeen gedreuen werde.

Cap.xiij

Cap.xij

MAer Antiochus om zijn ingheboren gierichept/ ondachtich deser weldadē/heeft Cendebeo zijn heyrscharen gheleuert/ sendende hem dat hy Judeē soude verderuen/ende Symonem onder zijn macht brenghen. Symon zijn boosheyt hoorende hoe wel hy nv oudt van iaren was/nochtans door der saken onweerdichept beroert zijnde / is als een ionckman zijnen vpanden met een heyr teghen ghecomen/sendende zijn sonen voor wte metten alder vroomsten crijchslieden/eñ hy volchde daer na metten anderen heyrscharen/door eenen anderen weeh/stellēde ooc in veel plaetsen listighe laghen/heeft hy alle dingen na zijn begheerte volbracht/want hy in alle strijden douerhandt creech / eñ daer na ouerbracht hy dleste zijns leuens in vrede/doen hy die vrientschap mettē Romeynen ooc vernieut hadde.

✶ Hoe Simon van Ptolomeo zijnen behoudē sone ouer maeltijt gedoot werde door valsch bedroch.

Cap.xiij.

Cap.xiij. 1 mach. 16

DEse Symon heeft acht iaer lanck heerschappije ouer die Jodē gehadt. Tē laetstē werde hy ouer maeltijt doot geslagen door verraderlicke lagē Ptolomei zijns behouden soons/die welcke ooc zyn hupsvrouwe met zijn twee soonen vinc/eñ in geuanghenisse stelde/sendende sommige wte die Johannē dē derdē sone ooc dooden souden/welcke Johānes ooc Hyrcanus genoemt was. Maer die iongelinc dit te voren vernemende/vloodt tydelijck in die stadt/ betrouwen hebbende op die vrientschap der menichtē/ die gecregen was door zijns vaders weldaden/oock creech hy betrouwen op den haet die twolck teghen Ptolomeum haddē/wāt doen hy door een andē poorte wilde in comen/so dreuen si hem vromelijck daer wt/om dat si Johannem nv ontfanghen haddē.

✶ Hoe dat Ptolomeus tot zijn voornemen niet en quā/eñ hoe Johānes Simonis sone die heerschappye

pie creech. Cap. xv.

Cap. xiij. 1 mach. 16 DVs is Ptolomeus ghegaen in een boricht / ghe-
legheu bouen Hericho/Dagon genoemt. Maer
na dat Hyrcanus zyns vaders oueriste priesterschap
ontfanghen hadde/ende sacrificie ghedaen/ende als
hy Godt verloemt hadde / heeft hy een heyr teghen
Ptolomeum wtgelepdt. Eñ doē hy die plaetse be-
stormen soude/so creech hy in alle anō dingē douer-
hant/eñ verwan/maer hy werde alleenlijc verwon-
nen vā die goethertichept die hy hadde tot zyn moe-
der / eñ van die bermhertichept tot zynen broeders.
Want dese stelde Ptolomeus int openbaer op die
vesten/eñ sloech die met gheesselen op eē plaetse die
van alle man mocht gesien werden/ dreyghende dat
hy die van bouen nederwaerts werpen soude / ten
ware dat haer broeder ophiel van stormen. Johan-
nes dentkende dat hy zynen alderliefstē te meer be-
liefde oft vrientschap dede / hoe hy meer ophiel van
stormē/werde terstōt slap eñ weemoedich int begin-
sel vanden storm. Maer zyn moeder haer handē tot
hem wtstekende badt haren sone Johannem dat hy
niet weemoedich werdē en wilde/maer dat hy meer
hem liet beroeren van deser sakē boosheyt neerstich
wesende dat hy haerlieđ vpant in zyn handē mocht
crijgen eñ straffen/wrake doende van zyn alderlief-
ste vrienden/want si geerne wilde sterven onder de-
se tormenten/by also die boose mensch mocht gepu-
niert werden na den epsch zynd boosheden. Hyrca-
nus werde door sulcke woorden ontsteken eñ ver-
weert tottē storm te doen met crachtiger besprngen.
Maer ten eersten dat hy zyn moeđ sach gheesselen
eñ quetsen/so vercoude terstont die hitte vā tvestor-
men/eñ die sone werde verwonnē vā die liefde die
hy tot zyn moeđ hadde. Als dan het belegge in sul-
cker manierē te langer vertrockē werde/so isser ouer-
comen het iaer waer in dat die Joden altijt moeten
rusten van wercken / dwelck quam alle seuen iaren
wederom. Aldus werde Ptolomeus dan verlost vā
die oorloge/eñ na dat hy Hyrcanus moeder eñ broe-
ders gedoot hadde / vloodt hy tot Zenonem toeghe-
naemt Cotila/die doen met gewelt die heerschappije
ghecregen hadde by die Philadelphenslers.

Hier eyn-
den die hy
storie des
oude testa
ments/ so
berre als
die inden
begrijpt sal

✳ Hoe Antiochus die godvruchtichept toegenaēt
werde een heyr tegen Hyrcanum ghelepdt heeft/eñ
namaels te vreden ghestelt werde met drij hondert
talenten/makende met hem een verbont. Cap. xvi.

Cap. xvi. ANtiochus dan ghedachtich wesende der schaden
die hy van Symonem gheleden hadde/ is teghē
Judeen gheco:ren/int vierde iaer van dat hy begō-
ste te regneren / ende int eerste iaer van Hyrcanus
heerschappije/in die hondertste eñ tweeentsestichste
Olimpiade/eñ als hy die akkerlanden eñ dorpē ver-
doruen hadde/heeft hy Hyrcanum ghedwongen in
die stadt te vlieden. Maer als hy die stadt met seuē
legheren al om belept hadde/ soo en vorderde hy ten
erstē niet om der muerē sterchept/eñ der voorvech-
ters vromichept/daer ooch ghebreck van water toe
viel / waer toe nochtans remedie bracht den reghen
die daer viel int beghinsel vanden onderganck des
seuen gesternte. Ten laetsten heeft hy aen die noort-
side der vestē dater het aenromen ten alder effenste
was hondert toren opgherícht / die hooghe waren
drije solderinghen oft stagien / waer in hy scharen
van rupters ghestelt heeft / bestootende daghelijckx
die vesten. Ooch besloot hy rontsom die Joden met
tweevout grachten/die lanck ende breet waren / be-
nemende henlieden alle wtganghen. Maer si daer
teghen dicmael wtloopende wāneer si by ghelucke
bevonden dat die heyrlegheren niet ten nauwsten be-
waert en waren/deden haer vpanden eenighe scha-
de/maer wanneer si die vondē bereedt om te weder-
stane/soo trocken si achterwaerts in beurtyder plaet-
sen. Maer nae dat Hyrcanus bemerrte dat die me-
nichte zyns volcx hem hinderde / midts dat die vic-
talie daer door onnuttelijck verdaen werde/heeft hy
den crancsten hoop wtgheselcheyden / ende die ghe-
drieuen bupten/die vesten/alleenlijc behoudēde sulc-
ke personen die om haren recht machtichept tē strij-
de bequaē warē. Maer Antiochus verboot dē ghe-
nen die aldus wtgheslote waren voorts te comen/
also dat si allendelijck om die vesten dolende vā hō-
gher verghinghen. Maer doen die feeste der taber-
naculen doen ter tijt quam/ syn dese door medelydē
van haren volcke wederom in gelaten. Die coninck
ooch ghebeden wesende dat hy ter saken van dien
feestdach haer wilde bestant van seuen daghen ver-
leenen/beweecht zynde door godvruchtichept/ heeft
haer dat laten verwerven. Eñ daer mede ooch niet
te vreden wesende / sandt hy ooch heerlijck slach of-
feranden/te weten/stieren met vergulden hoornen/
eñ drincnappen so wel gulden als silueren / vol van
alderhande welrieckende specerijen/eñ dē heyre gaf
hy eenen maeltijdt / daer in veel anders doende dan
Antiochus Epiphanes/die verckenē/op den outaer
dodde/doen hy die stadt ghewonnen hadde / ende
metten sope van dien/den tempel besprepde / viole-
rende der Joden wetten ende ceremonien / waer om
hem dat Joetsche volck seer bitterlijc haette. Maer
dese Antiochus werde om zyn godsdiēstichept god-
vruchtich oft goedertieren ghenaemt van alle men-
schen. Als Hyrcanus dan bemerrte zyn gherechtic-
hept / eñ behaghen creech in zyn godvruchtichepdt/
heeft hy legaten aen hem ghesonden / biddende dat
si mochten leuen na haers lants wetten. Doen heeft
die coninck van hem ghestooten die ghene die hem
raedden datmen dat ongheselijck volck / dwelck in
manieren van leuen van alle ander menschen ver-
schepden was/maer prijsende der Joden godvruch-
tichept / heeft hy gheboden dat si die belepdt waren
haer wapenen hem souden leueren/ eñ gheuen hem
die tribupten van Joppe/eñ der ander steden bupte
Judeen/eñ dat si daer bouen ooch een garnisoē sou-
den binnē ontfangen/belouende haer vrede te geuē
op dese conditie. Die Joden hebben in alle dese con-
ditien geconsenteert/wtghenomen van tgarnisoen/
om dat si schoudē dat bpleuen der vreember Heyde-
nē. Eñ om dat si dat niet en soudē ontfangē/hebben
si den coninck lieuer ghegheuen ghisels/eñ daer toe
noch vijf hondert talenten/ waer af die drij hondert
terstont ghepresenteert werden/eñ onder die gisels
was des selfs Hyrcanus broeder/ eñ terstont werdē
afgheworpen die bolwercken die op die vesten ghe-
stelt waren/eñ also brack het belegghe op. Voorts so
dede Hyrcanus opē Dauids graf/ die voortijts dal-
der rijcste der coninghen gheweest hadde / daer wt
hrengende drij duysent talenten / op welck gelt be-
trouwen hebbende/heeft hy eerst vā alle dorē vrede
crijchslieden onderhouden. Eñ als hy met den co-
ninck een verbont gemaeckt hadde/heeft hy hem in
die stadt ontfanghen / ende seer mildelijck met zynē
heyre getracteert. Ook is hy den conick ghevolcht
met een behulpich heyr/doē hy teghen die Parthers
ter oorloghen track. Waer af ons ghetuyghe ooch
is Nicolaus die Damascenaer/aldus schrijuēde. Na
dat Antiochus een teeken van victorien opgherícht
hadde aen den vloet Lycus / daer hy Indathem der
Partheren capitepn verwonnen hadde / bleef daer
stille twee daghen/ter beden van Hyrcanus dē Jo-

de/

de/op dat hy gheualle op dien dach eenighen feestdach der Jodē quā/waer doot sy doen niet en mochten repsen. Tis oock warachtich dat die geschreuen heeft. Wāt doen ter tijt Sinxenē was na den Sabboth dach/op welcke tijdē onsen volcke niet gheoorloeft en is te repsen. Daer na heeft Antiochus gheslagen teghen Arsacem der Partheren coninck/in welckē strijt hy verwonnen werde/verliesende zijn leuen tsamen met zijnen hepre. Maer het coninckryc vā Syrien creech zijn broeder Demetrius/want hē Arsaces wten banden vp liet gaen tē tijde dat Antiochus der Partheren rijck bestreedt/ghelijck wy nu voortyts in onse ander hystorien gesept hebben.

✠ Vā Hyrcanus oorloge tegen Syrien Cap.xvij.

Cap.xvi. ALs Hyrcanus dan ghehoort hadde van Antiochus doot/voerde hy eē hepr terstont tot die steden van Syrien/mepnende (alst oock was) dat hy die pdel van crijchslieden vinden soude. Dus wan hy Medabam eerst nae die seste maent/niet sonder arbept/met gheweld. Daer nae Samegam met die bygheleghen dorpen/ende daer toe oock Sicima eñ Garisim met der Chutheer volck/die by eenen tempel woonden/die ghemaert was na den tempel van Jerusalem/met Alexanders oorlof/van Sanaballath den capitepn/ter liefden zijns behouden soons Manassis/die Jaddis des oudersten priesters broedē was/alst te voren gheseyt is. Eñ dees tempels verderfenisse viel nae twee hondert iaren. Hyrcanus heeft oock die steden van Idumeen inghenomen/Adora/eñ Mariſſam/eñ als hy alle die Idumeiters verwonnen hadde/so geboot hy dat si besnedē souden worden/ten ware dat si lieuer hadden wt haer eyghen woonsteden verdreuen te werdē. Maer wt haers lants liefde ontfinghen si die besnydenisse/eñ dander Joetsche manieren van leuen/eñ van dien tijden af begonstē si gherekent te werdē onō die Joden. Maer Hyrcanus douerste priester om die vriēschap metten Roomeynen te vernieuwē/heeft ābassadeurs wtgesonden tot den raet van Roome/daer zijnē brief gelesen werde/eñ die vriētschap vernieut op dese conditien. Fannius Marcus sone/heeft ten eersten den raet dach ghestelt om te vergaderen int velt/op den sesten dach in Februario. In presencie vā L. Manlio. L. sone. Caios Sempronio/Caius sone. F. Falerna/om die saken die die ambassadē ouer gebracht hadden/te werē/Symon Dositheus sone/Appolonius Alexanders sone. Diodorus Jasonis sone/seer eerlycke eñ deughdelycke mannen/gesonden van dat Joetsche volck/die ock ghesolicitеert hadden om vrientschap eñ ghesellschap die si haddē metten Roomschen volcke/eñ van haer ghemeyn saken/als dat haer souden alle dese dinghen wederom gegeuen werden/als Joppe/eñ die hauene/die sontepne/eñ ander steden haer van Antiocho afgenomen sonō des Roomschen raets vonnisse oft ordinancie. Eñ dat des coninex crijchsliedē niet en souden moghen passeren door haer oft haerder onderlaten lant. Item dat die dinghen die van Antiocho in die oorloghe stoutelijck ghedaen waren/souden van onweerden werden/eñ datter legaten souden ghesonden werden vanden Roomschen raet/die besorghen souden dat den Joden wederom soude gegeuen werden alle tgene dat Antiochus haer afgenomen hadde. Eñ datmen desen legaten soude geuen brieuen van recommandacien aen die coningen eñ vp volcken/om also beter in haer lant wederom te keeren/van welcken saken heuet den Roomeynen belieft die vrientschap te vernieuwen metten goedē mannen/die ghesonden waren van een goet vrient houdende volck. Maer vanden brieuen te schrijuē werde gheantwoort/van desen brieuen te schriuen dat den raet besorgen soude ten eersten dat si ledich souden wesen van ander becommeringhe/eñ dat si haer neerstichept doen souden/dat henlieden voort aen gheen onrecht en soude ghedaen worden. Eñ het werde beuolen den rechter Fanio dat hy wten ghemeynen ghelde den ambassaden soude tepr ghelt gheuen/om dat si te beter souden mogen wederom in haer lant comen. Eñ aldus heeft die rechter die ambassaden op den cost der ghemeynten wederom na huys ghesonden met brieuen van recommendacien tot die ghene door welcker steden si passerē souden. Dit was dan den staet vā Hyrcanus des oudersten priesters saken eñ auontueren. Maer die coninc Demetrius begherende te oorlogen teghen Hyrcanum/en heeft gheenen bequamen tijt gehadt/mits dat hy ghehaedt was so wel vanden Syriers als vā zijn eygen rupters/om zijn quade manierē/also dat si souden aen Ptolomeum Philconem/biddēde dat hy haer pemant gaue van Seleucus gheslachte/den welcken si souden mogen haren coninck makē. Als hy henlieden dan ghesonden hadde Alexandri Zebinam/eñ die gestreden hadde teghen Demetrium/so werde Demetrius verwonnen/die welcke wten strijde vliedende tot Cleopatram zijn huysvrouwe in Ptolomaidē/werde hy daer wt gesloten vā haer. Eñ daer na gecomen zynde in Tyrē/werde hy van zijnē vyanden geuanghen/eñ lange allendelijck gepijnicht/werde hy ten laetsten ghedoot.

Cap.xvij.

✠ Maer doen Alexander het rijck ghecreghen hadde/so maecte hy een verbōt met Hyrcano. Daer na als Alexandō bestreden werde vā Antiocho Grypo Demetrius sone/is hy inden strijdt verslaghen ghebleuen. Als Antiochis dan het rijck van Syrien ghecreghen hadde/so en heeft hy niet doren oorloghe aen nemen teghen die Joden/hoochēde dat zijn recht broeder ock Antiochus ghenaemt metten seluen name/een hepr teghen hem vergaderde by Cyzicum/waerom en heeft hy hem teghen die Joden niet gheroert/maer heeft voor hem ghenomen hem te bereyden teghen zijns broeders aencomste die genoemt was Syzenus/om dat hy in die selue stadt opgenoestert was/eñ gewonnen van zijnen vadere ghenoemt Antiochus Soter/dat is die behoudere/die vanden Partheren en ghedoot werde/want het was ghelschiet dat Cleopatra met haren twee ghebroeders troude den eenen na den anderen/alsoo wy hier voren elders gesept hebben. Maer als Antiochus Cyzenus in Syrien quam/soo heeft hy veel iaren oorloghe gheuoert teghen zijnē broedere/binnen welcken tijde Hyrcanus in ghestadighen vrede bleef/want terstont nae dat Antiochus verslaghen was/hy den Macedoniers afgheualle/eñ also en dede hy haer gheē hulpe meer als onderlaet/oft als vrient/maer zijn saken vermeerderden daghelijcks seer grootelijck ten tijde van Alexander Zebina/eñ noch meer als dese twee broeders regneerden/want de oorloghe waer mede si malcanderen crenckten/was Hyrcano een oorsake vrylijck die profijten van Judeen te ghebruycken/also dat hy daer een groote macht ghelts af vergaderde. Eñ die wyle dat Cyzenus zijns broedere lant verderf/so en verbrech Hircanus ock niet dat hy op hādden gadde/eñ siende dat Antiochus van Egipten gheen hulpe en hadde/maer dat hy eñ zijn broeders groote scade eñ nederlaghen leden van die strijden die si sonder ophoudē teghen malcanderen streden/soo versmaedde Hyrcanus haer beyden lichtelijck.

✠ Hoe

Hoe Antiochus Cyzicenus die Samaritanē helpende verwonnē werde/eñ wech vloodt. Cap.xviij.

HJer ōme lepde Hyrcanus zyn hepr tot Samarien een seer sterck wel beuryde stadt/die welcke nv Sebaste heet van Herode ghemaeckt / waer af wy die sake segghen sullen alst tydelijc wesen sal. Aen dese stadt is hy gheuallen bestormende die / eñ gheenen arbept sparēde / want hy op dinghesetenē vergramt was / om donrecht dat sy den Marisse-naers gedaen haddē/die der Joden ackerlieden zyn eñ medegesellē / maer onder des coninck heerschappie lenēde. Als hy dā der stadt muerē al om besloten hadde met een grachte/eñ met dobbel vestē.lxx.sta dien lanck/ makende zyn sonē Antigonū eñ Aristobolum ouerstē van dat belegghe/eñ sī seer hardt dit belegge hielen/eñ dē honger haer binnen praemde/ zyn die Samaritanen van noots weghen daer toe ghecomen dat sī moesten spyse eten die die menschē niet ghewoon en zyn teten/ eñ ten laetsten hebben sī hulpe aensocht van Antiochus Syzicenus. Maer doen die haestelijck ghecomen was/ werde hy verwonnen van Aristobolus rupters. Eñ doē hem die broeders verwolchden / is hy nauwelijx ontuloden tot Scytopolim. Maer die broeders wederom ghecomen zynde tegen die Samaritanē hebben die gedreuen binnen haer vesten/dwingēde die dat sī wederom moesten hulpe versoecken vandē selven Antiocho/die welcke heeft van Ptolomeo Lathuro ontrent ses dupsent ghewapender mannen tot hē gecregen die Ptolomeus hem soudt teghen zyn moeders danck/doen hy by na van zyn heerschappie vā haer afgestelt was. Met dese crychsmannen doorliep hy herwaerts ende derwaerts ouer Hyrcanus heerlijchept metten Egiptenaren al om roouende/ want hy niet en dorfste openbaren strydt leueren / midts dat hy so machtich niet en was als Hircanus maer hy meynde dat hy doort verderuen van zynē lande maken soude dat Hyrcanus tbelegge vā Samarien soude optrecken. Maer nae dat Antiochus veel van zynen volcke verloren hadde die vā haerder vpanden listighe laghen bevanghen werden/is hy van daer gherepst na Tripolim/beuelende Calimandro eñ Epicrati zynen capitepnen die oorloghe teghen die Joden. Eñ Calimander een van desen twēen stoutelijcker dā wijsselijcker tegen zyn vpanden strydende/is verslaghen gheweest eñ zyn volck al verwonnen. Maer Epicrates met gelde verarghert/heeft Scytopolim eñ sommighe ander steden den Joden ouerghegheuen openbaerlijck/ende ten heeft den beleghen Samariten met allen niet gheholpen. Ende aldus na dat Hyrcanus een heel iaer lanck in dit belegghe eñ bestryden van Samarien ouerbracht hadde/so en was hy niet te vredē dat hy die stadt wan/maer hy maecte die oock pleyn effens der aerden/brenghende daer in waterbeken / door welcker vloet alle dinghen daer also seere ghelschēt werden / datter niet een litteecken en bleef van dier stadt. Men sept oock een onghelooueliick dinck vā Hyrcano den ouersten priestere / dat Godt hem geweerdicht heeft hem aen te spreken. Oock septmen dat hy op den selven dach dat zyn sonen streden teghen Antiochum Cyzicenū/ alleen als ouerste priester inden tempel ruecofferande ontstekende/ hoorde een stemme die hem vercondichde zynder sonen verssche victorie tegen Antiochū / dwelck hy terstōt wtcomende den volcke vercondichde / eñ corts daer na werde sekerlijcker zyn prophecie ghepresen voor warachtich. Aldus hebben dan geweest Hyrcanus ghelchiedenissen. Eñ te desen tyde ghelchiedet dat niet alleen te Jerusalem/maer ock te Alexandrien eñ dander deel van Egipten/eñ Cypren die fortune seer vroderde der Joden profytē/want die coninghinne van Egipten Cleopatra twist hebbende teghen harē sone Ptolomeo Lathuro/heeft ouer haer hepr-scharē capitepnen gemaect Chelciam/eñ Ananiam Onias sonen/diē eenen tempel in die heerlijcheept van Heliopolis ghetimmert hadde/gelijck den tempel van Jerusalem/als wy elders gelept hebbē/ na deser raet eñ sin dede die Coninghinne alle dinghen als ock gherupcht Strabo van Cappadocien aldus segghende. Dit sommighe die met ons te voren ghecomen waren in Cypren/ende die naemaels van Cleopatra derwaerts gesonden werden/vielen terstont af tot Ptolomeum / maer alleen bleuen in haren dienst volstandich die Jodē van Onias partye/om dat haer borghers Chelcias eñ Ananias by die coninghinne seer weerdich wareh. Dit schrijft Strabo. Maer by die Joden is teghen Hyrcano wt zyn weeldichept nidichept opgestaē/eñ bysonder sochtē zyn qualijcvaert die secte der Phariseen/daer wy bouē mencie af gemaect hebbē. Eñ sī hebben so grooten ghehoor by volck/dat tghemeyn volc haer gelooft / tsī oft sī den coninck lasteren oft den ouerstē priestere. Deser Phariseen discipel hadde Hyrcanus ock ghewerft / eñ voor al seer bemint van die menschē deser sectē. Eñ als hy die op eē tijt eē maeltyde ghenoodt hadde/eñ beleefdelijck ghetracteert/ eñ hy bemercte dat sī lieden verheucht warē/sprack hy haer aldus aen. Hoe dat sī zynē wille wel kendē hoe hy geen dinck meer en begheerde dan rechtueerdich te wesen/eñ alle dingen na Gods welbehaghē te doene / ghelijck sī selue ock leerden / maer nochtans waert also dat sī in hem doch eenich ghebreck hier af wisten/eñ sī bevonden haddē dat hy in eenighe sake van die regulen der rechtueerdichept ghedoolt hadde/so behoorde haren dienst toe hem daer af te vermanen eñ te beteren. Maer doē sī alle zyn deucht-saemheyt presen/so werde hy seer verblijt vā haerlieder ghetupgheniſſe. Ten laetsten heeter een quaet mupterich man vanden gastē Eleazarus genoemt ghelept. Aenghesien dat ghy segt dat ghy begheert die waerheyt te hoorē/eñ ghy begheert rechtueerdich te zyne/so schept vā douerste priesterschap eñ weest te vreden met die heerschapie ouer volck. Maer doen Hyrcanus die reden vraechde waerom hy dat so begheerde / so sepde hy. Om dat wy alsoo gehoort hebben vanden ouderen dat v moeder een gheuanghen vrouwe was/ ten tyde dat Antiochus Epiphanes regneerde. Maer die fame was valsch/ eñ daerō werde Hyrcanus van dese woorden swaerlijck gestoort/eñ niet min ooc die ander Phariseen. Doē was daer een Jonathas een vander Saduceē secte/welck dē Phariseen cōtrarie is/die principaelste vrient Hyrcani/die sepde dat dese Eleazarus dessen schimp ghesproken hadde wt alle der Phariseen sin eñ wille/eñ by also dat onseker scheen te wesen/ so soude dat moghen openbaer werden / waert dat men henliedē vraechde wat punitie haer doch te desse Eleazarus weerdich te zyne. Als Hircanus dit dā geuraecht hadde/seggende dat hy wt haer vonnisse dat sī geuen soudē/kennē soude oft desen schimp by haerlieder consent ghesprokē ware oft niet. Eñ den Phariseen dochter genoech te zyne dat hy ghecorrigeert werde met banden eñ slaghen/want haer onrecht dochte eenen mensch te dooden om eē schampernije vā wooiden. Oock so zyn dese secte vā menschē oock genadich int straffen oft eastydē van misdaden/waer af Hyrcanus seer verbittert werde/als

oft hy nv bevonden hadde dat sy mede makelaers/ waren vā dese schande zyns geslachts die hem verweten was. Jonathas en hiel ooc niet op hem noch meer te ontstekē in zyn ralende gramschap so seere dat Hyrcanus vandē Phariseen schepde / ende viel aen die secte der Saduceen. Ock dede hy te niete der Phariseen insettinghen oft manierē van leuen/ straffende die ghene diese onderhielen/ eñ hier af ist comen dat hy eñ zyn sonen luttel ghemint waren vandē volcke/ghelyck elders ten bequameren tyde ghesepdt sal worden/want nv moeten wy segghen hoe die Phariseen veel wetten oft insettinghen van haren ouderen vā hant te hant ontfanghen hebben die si den volcke voorts leerden/ die niet ghescheuē en zyn onder Mopses wetten. Eñ daerom segghen die Joden dat die van gheender macht oft weerden en zyn / segghende oock datmen alleenlyck behoort te houden die ghescheuen zyn / eñ hier wt is eenen grooten twist tusschen dese twee secten opghestaen/ midts dat die rycste waren in der Saduceē partye/ eñ die Phariseen stonden op die gonste der ander menichten des volcx. Maer van dese twee secten eñ van die derde secte der Essenen hebben wy ghenoech verclaert inden tweeden boeck der Joetscher oorlogē. Maer nae dat Hyrcanus dien mutersschē twist bellicht hadde/ eñ daer nae weeldichlyck gheleeft/ eñ eenendertich iaren gheregneert hadde/ is hy ghestoruen/latende vyf leuende sonē achter. Die in zynen leuen met dyderhāde ouergroote eerlychedē van Gode begift is gheweest / te weten / met die heerlychept der Jodē/ douerste priesterschap/ eñ die gaue der prophecien / want hy ghebruyckte Godts aensprake/waer af hy so groote kennisse creech vā toecomende dinghen / dat hy te voren ghesept heeft dat zyn twee oudste sonē niet langhe haers vaders heerlychept besitten en souden / welcker eynde wel wetens weert is/om daer wt beter te doen blycken haers vaders prophecie.

Hoe Aristobulus deerste een croone op zyn hooft stelde. Cap. xix.

Cap. xviij Als dan haerlieder vader ghestoruen was / soo heeft Aristobulus dalder oudtste willende die heerschappye veranderen op die maniere vā een coninckryck deerste een Coninclyck croonement op zyn hooft ghestelt/nae vierhondert eñ eenentachtentich iaren eñ dry maenden / van dyen tyt dat het volck verlost van die Babylonissche gheuanghenisse tot haer eerste woonstedē ten laetsten wederom comen waren. Eñ midts dat hy sinen tweedē broeder Antigonum lief hadde / maecte hy hem eenen ghesellen zynder heerschappyē/maer zyn ander broeders hiel hy in bandē gheuangen/zyn moeder stelde hy ock in eenē kercker/om dat si die heerschappye wilde houden(want Hyrcanus hadde haer na hē vrouwe des lants ghemaect). Maer Aristobulus quam tot soo groote wreethept/dat hy haer vā honger dede steruen in die banden. Na zyn moeder doodde hy zynen broeder ock / den welcken hy scheen bouen dander lief te hebben / dyen hy ock tot eenen ghesellen zyns ryck genomen hadde/midts dat hy van hem af ghekeert was door valsche lasteringhē oft clappernyen / die hy eerstmael niet en ghelooft de/eensdeels om dat hy hem lief hadde / eensdeels ock om dat hy mynde dat dese lasteringhen wt nydt versiert waren. Maer op eenen tyt doen Antigonus heerlyck wederom quam wt der oorloghen / op welcken tyt het volck vierde die iaerlycxsche feeste der tabernaculē/ so gheuielt dat Aristobulus sieck te bedde lach/ende zyn broeder om inden heylighen godsdienst te wesen/seer costelyck verciert in den tempel opquā/met een gheselschap van ghewapende mannē/aldermeest om te bidden voor zyns broeders welvaert oft gesonde. Doen quamen totten coninck dese die arbeyden om twist tusschen die broeders te maken / hebbende een oorsake ghecreghen van die dinghen die Antigonus voorspoedelyck ghedaen hadde/ eñ van die pomperye die hy opghestelt hadde/eñ sy hebben dese dingen al belwaert/segghende dat dese dinghē al waren bouen den staet van eenen ghemeynen menschē / eñ openbaer teeckenen dat hy na het rycke stont. Ock seyden sy dat hy corts comen soude met een sterche macht ghewapender mannen om den Coninck te dooden/want hem dit dochte dwaeshept te zyne/te vredē te wesen met die eere die hem mede ghedeylt was / daer hy het coninckryck selue mocht alleen crijghen. Maer hoe wel dat Aristobulus dese dinghen niet heel en ghelooft de/nochtans ouerdenckende eñ verhoedende hoe hy dit quaet vermoeden mocht ontgaen/eñ hem selven beuryden/heeft sommighe van zyn lyfknechten ghestelt in een doncker plaetse onder daerde(want hy lach te bedde in eenē toire die namaels Antonia ghenaemt werde) eñ hy beual henlieden by alsoo dat zyn broeder sonder wapenen quame dat hem dan niemāt aentastē en soude / maer quame hy ghewapent datmen hem dan dooden soude. Maer hy sondt eenen bode voor wt biddende hem dat hy onghewapent quame. Maer die coninginne eñ die ander listighe verraders/hebben den bode daer toe bracht dat hy contrarie seggen soude/ te weten dat zyn broeder ghehoort hadde dat hy sonderlinghe wapeninghe ghercocht hadde/eñ dat hy hē begheerde alsoo ghewapent te sienē. Antigonus dan gheen quaet vermoedende / eñ betrouwen hebbende op zyns broeders vrientschap/is tot Aristobulum gecomen also hy was met alle wapeninghe/om hē selven daer van hē te laten besien. Maer doen hy ghecomen was tot Stratonis toire daer eenē seer donckeren doorganck was/daer werde hy vanden knechten ghedoot. Eñ den ongheluckighen val vā desen bewyst lichtelyck hoe veel dat nydt ende valsche clappernyen vermoghen / eñ hoe crachtich die zyn ooc om die natuerlycke vriētschappen te verderuen. Maer noch is aldermeest te verwonderen datter een ghepropheteert heeft Judas ghenaemt/wiens prophecien nemmermeer en faelden / want doen dese Antigonum sach den tempel gaende/soo riep hy ouerluyde by zyn discipulen die hem om dese wetenheydt altyt volchden/dat hē zyn leuen nv roude / om dat Antigonus doen noch leuende zyn prophecie valsch maecte / want hy te voren gesept hadde dat hy op dyē dach soude te Stratonis toire sterven / welcke plaetse wel ses hondert stadien van daer was/eñ den meesten deel van dien dach was ouerledē/eñ aldus waert perykel dat zyn prophecie valsch soude wesen. Doen Judas in deser manierē besorcht was/ so werde daer gebootschapt dat Antigonus doot ghesla ghen was in een camer onder daerde vanden toire die ooc Stratonis ghenaemt wert/ghelyck die stadt by die zee gheleghen/ die namaels Cesarea/dat is Keyserstadt ghenoemt werde/welcke twyfelachtichept den propheet verbaest hadde gemaect. Maer Aristobulus creech terstōt berou vā zyns broeders doot/het welc zyn sieete ock belwaert heeft / want hy zyn eyghen sept altyt veruloecte/also dat hy ten laetstē(als die pynē altyt meerderden)ock bloet spoude/welck bloet een van den dienarē wt droech/eñ als ick meyne door Gods voorsienichept die dit alsoo wilde/so viel die dienaer op die

op die selue plaetse / daer die bloedighe teekenen vã Antigonis moort waren. Als dit gheschiedé so quã daer een groot gheroep af der gheender die dit sagẽ recht oft die tonghe dit bloet al willens daer wtghẽstort hadde/ also dat Aristobulus vraechde na die saẽ van dit gerutsch. ✠Maer doen si alle dit wepgerden te segghen/ so wilden hy te meer dat wete/ wãt dat natuerlyck is/ dat wy quaet vermoeden hebbẽ/ vant ghene dat voor ons verswegen wert eñ met swyghen bedeet. Ten laetsten na dat hy met diepgementen eñ veruaerlychedẽ haer dwanc die waerheyt te belyden / so werde zyn herte seer belwaert vã het wroeghen zynder conscientie/ stortende veel traenen / eñ suchtende seer swaerlyck uten gront zyns herten/ seyde hy. Och aldus en is voor God niet verborghen myn onghenadich eñ boos ept/ aengesien dat van my so corts betalinghe van straffinge ghedaen wert voor myn maechschaps bloet dat ick gestort hebbe. O schandelyck lichaem/ hoe langhe suldy die siele in v houden / die van myns moeders eñ broeders gheesten versocht wert ter punitiẽ? waerom en gheefdy die niet eens wt / op dat van gheenẽ noode en si aldus by deelen myn bloet hem te offeren? eñ aldus een wtuaert doen desen die verdruckt zyn geweest door myn boosheyt eñ ouderen moort? Nauwelyer en hadde hy dese woorden gesprokẽ hy en gaf zynen gheest/ na dat hy maer een iaer geregneert hadde/ hy was toegenaemt Philellen/ dats te seggen der Griecken beminnaer/ na dat hy zyn lant met veel weldadẽ vermeerdert hadde/ wãt hy voerde oorloghe teghen dlant van Ituree/ eñ bracht veel van dien lande aen Judeen met diepgementen van gebannen te worden wt haren lande die inwooders daer toe dwingende dat si die besnydenisse aẽ nãmen/ eñ dander Joetsche manieren van leuen. Anders was hy van natueren oprecht eñ goederhãde/ also ooch ghetuycht Strabo/ wt yet seggen vã Tymagnis/ aldus seggende. Dese man was rechtueerdich/ eñ den Joden in veel dingen profytelyck / wãt haer heerlychept heeft hy vermeerdert ende een deel van Ituree creech hy daer aen / die hy verbonden heeft metten verbonde der besnydernissen.

✠ Van Alexanders des Joetschẽ coninex geschiedenissen. Cap. xx.

Cap. xix. NA Aristobulus haerlieder vaders doot / heeft Salome zyn huysvrouwe die die Griechẽ Alexandram noemen/ zyn broeders uten banden ontslaghen/ die hy in gheuanghenisse ghestelt hadde also wy voorsept hebben/ ende Jamneum die ooch Alexander hiet maecte si Coninck / die doudtste ende die sedichste was van alle dander. Die terstont na dat hy geboren was van zynen vader ghehaet werdẽ/ eñ so langhe als hy leefde en mocht hy voor zyn ooghen niet comen/ eñ men sept dat die sake van desen haet was dit. Doen Godt zynen vader openbaerde in eenen droom / so vraechde hy hem wie na hem die heerscappye hebbẽ soude/ besorcht wesende voor Aristobulo ende Antigono die hy bouen haer ander broeders lief hadde. ✠Maer doen hẽ God dees soons aensicht thoonde/ so werde hy bedroeft dat dese erfghenaem soude wesen in alle zyn goeden / dus dede hy hẽ opvoeden in Galileen. ✠Maer die nauolghende ghelchiedenisse bethoonde dat Gods openbaringhe warachtich was. Want na dat hy het ryck ghecreghen hadde na Aristobulus doot/ so heeft hy zynẽ eenen broeder die hem verraderlycke lagẽ lepdẽ gedoot/ maer den anderen die te vreden was in slechtẽ staet te leuen/ eñ een ledich leuẽ te leyden / hiel hy in eeren. Als hy dan die saken der heerlychept ghestelt hadde alsoot hem goet docht / heeft hy een heyr ghelepdt tot Ptolomaiden / eñ doen hy voorspoedelyck ghestreden hadde/ dwanc die verwonnẽ Ptolomaiders binnen haer vesten te vlieden/ die welcke hy belept heeft/ eñ begonst te bestryden/ waint Ptolomais ende Gaza waren alleen ouerbleuen van die zeecãt steden noch niet verwonnen/ eñ sonder ooch Zolius die die heerschappye met ghewelt ghecreghen hadde te Stratonis toren/ eñ te Dora. ✠Maer midts dat Antiochus Philometor / eñ zyn broeder Antiochus Cyzicenus met onderlinghe stryden malcanderen crencten/ so en mochten die van Ptolomais ghẽe bystant van henlieden verwachten. ✠Maer Zoilus die tyran metten crychsmannen die hy onderhiel / ooch staende na der coningen heerlychept om haerlieder twist/ heeft henlieden een luttel hulpe gedaen/ want het scheen dat die coninghen deser steden perychkel niet en achten/ daer in gelyc den stryders oft cãpers die haer schamẽ haer wederpartye die victorie te gunen/ ooch als si strydens moede zyn/ maer si verblasen haer met poosen om wederom te campen. Dus en hadden si maer een hope van die coninghen van Egipten / eñ van Ptolomeo Lathuro / die van zyn moeder Cleopatra wt zyn ryck verdreuen Cyprum besadt. Tot desen hebben si ambassadeurs gesondẽ hem biddende dat hy haer te hulpe comẽde haer die in perychkel warẽ verlossen wilde wt Alerãders hãden. Als die ambassadeurs Ptolomeo dã hope hadden gegheuen/ dat hy also hy in Syrien quame van Ptolomaide eñ die Gazeers hebben soude tot zynẽ partyen / eñ dat Zoilus eñ die Sydoniers met veel andere hem helpen souden so creech Ptolomeus hope van die belokten/ berepdende een vaert te schepe. Binnen desen middelen tyde heeft daer een Demetrius ghenaemt die groot ghecacht was by die van Ptolomaide / heeft henlieden daer toe met radẽ gebracht dat si haerlieder sin veranderden/ segghende dat beter ware die onseker auontuere tegen die Joden te oorloghen aen te nemen/ dan haer seluẽ ouer te gheuen in een seker bedwant midts dat si roepende eenẽ heere tot haer hulpe / ende daer toe niet alleen dese teghenwoordighe oorloge lyden/ maer ooc zyoch een ineerder van Egipten dat haer dan naken soude / want Cleopatra en soude niet ghedooghen dat Ptolomeus van soo seer by gheleghen steden macht soude crygghen/ maer soude teghen henlieden comen met een machtich heyr/ want die Coninghinne arbeyde ooch om hem wt Cypren te verdryuen. Ende by also Ptolomeus zyn hope verliest oft niet en erycht/ so soudt wesen dat hy wederom in Cyprẽ vlieden sal/ ende soo souden die allendighe borgers int wterste perychkel ghelaten werden. Als Ptolomeus onder wegben zynde vernomẽ hadde dat die van Ptolomaiden haren sin verandert haddẽ/ heeft hy nochtans niet te min zyn repse veruolcht. Ende doen hy aenghecomen was tot Scamminen / heeft hy te dier steden zyn heyr wtghelcdt / die al te samẽ metten voetknechten eñ rosvolck eenen hoop maeten ontrent dertich dupsent. Als hy dese by Ptolomaiden ghebracht hadde/ ende zynen leger daer gestelt / ende die vã Ptolomaiden zyn ambassadeurs niet inlaten en wilden / noch zyn woorden hooren / werde hy seer beanert. ✠Maer nae dat Zoilus ooch tot hem quamen/ eñ die Gazeers/ begherende hulpe teghen die Joden ende tegen Alexandrum/ die haer lieder ackerlanden eñ dorpen verdorf / soo tracht het belegghe vander stadt op wt vreese vã Ptolomeus. ✠Maer doen Alexander zyn heyr wederom thuys ghebracht hadde/ so heeft hy begonst lookheyt te be-

ſighen/roepende al hepmelijck Cleopatram teghen Ptolomeum/maer openbaerlijck hem vepnſende als oft hp Ptolomeus vrient eñ gheſelle hadde gheweest/belouende hem ooc vierhondert talenten ſi luers te gheuen/ hp alſoo hp ter liefden van hem dan tyran Zoilum van cante hielp/ eñ zyn landen den Joden gaue tot haren lande. Hierom heeft Ptolomeus doen ter tyt Alexanders vriētſchap aengenomen/eñ Zoilum geuanghen. Maer daer na als hp verſtaen hadde dat Alexander al hepmelijck aē zyn moeder Cleopatram boden ſandt/werde tverbondt met hem ghebroken/ eñ hp is gherepſt om die van Ptolomaiden te beſtormen die hem die poorten geſloten hadden. Eñ als hp daer een deel vā zyn hepr metten capitepnen ghelaten hadde/ſo is hp ſelue gerepſt met die andē hepr ſcharē om Judeen te verderuen eñ te temmē. Maer doen Alexander zyn voornemen verſtont/ ſoo vergaderde hp wt zyn heerlijchept ontrent vyftich dupſent mannen/ oft als ſommige ſchrijuers anders ſegghen tachtētich dupſent/ eñ met deſe ghinck hp zynē vpāt tegen. Maer Ptolomeus heeft onuerſienlijck Alochim een ſtadt van Galileen op eenen Sabboth dach beſtormt/ eñ met ghewelt ghewonnen/ eñ daer wt ontrent thiē dupſent gheuanghen ghelept/ ſonder ander veel roofs.

✠ Hoe Ptolomeus Lathurus Alexandriū verwā. Cap.xxi.

DAer nae is hp gheualien op Sephorim/niet verre van daer gheleghen. Maer doen hp daer veel mannen verloren hadde/ghinck hp wech om te ſtrijden teghen Alexandrum/ den welcken hp ontmoette aen den vloet der Jordanen bp Alophō/ die niet verre gheleghen en is vander Jordanen/ ende daer ſtelde hp zynen legher teghen zyn vpanden Alexander hadde in deerſte hepr acht dupſent mannē die voor plegen te ſlaen die hp noemde die acht hondert ſtrijders/draghende ſchilden met merael ouertrocken. Maer Ptolomeus eerſte hepr beſchdē ooc vermetaelde ſchilden/ den welcken dochte dat ſp in ander dingen minder waren dan Alexanders hepr/ maer door ſi ooc te ſlapper warē om ſtrydē. Maer Philoſtephanus die meeſter was van die ſlachoirdē te ſtellen/verſtercte henlieden ſeere/ghebieden henlieden door den vloet te gane/ waer ouer dat Alexāder zynen legher hadde. Alexander en wilde haerlieder ouerganck ooc niet beletten/ mepnende dat hp lichtelicker victorie crygē ſoude als die vpanden van achter den vloet hadden/ eñ niet en ſouden mogen wten ſtrijde achterwaerts vlieden. Maer ten eerſtē floeghen ſi met ghelycker hant/want daer vele van beydē zydē verſlagen werden. Daer na doen Alexāders rupters begonſten douerhāt te crygghen/ſo quā Philoſtephanus met een deel vā zynen rupters hēlieden die achterwaerts depden tydelyck te hulpe. Maer doen der Joden hoop af gheweken was/ eñ haer niemant te hulpe en quam/ſo begonſten ſi (als gheen hulpe hebbende vā haren naeſten) te vlieden/ treckende dander ooc na haer exempel. Maer Ptolomeus rupters hardelijck aendrijuende/hebben die vliedende Joden verſlaghen/ ende ten laetſtē als ſi die verwonnen eñ verdreuen hadden/ volchden ſi henlieden ſlaende/tot dat haer handen moede werden/eñ haer ſweerden bot. Men ſept datter dertich dupſent verſlagen bleuen in dien ſtrydt. Maer Timagnes heeft in zyn gheſchreuen hyſtorien gheſtelt vyftich dupſent/eñ dat dand eenſdeels gheuanghen eñ eenſdeels door die vlucht het leuen behielen. Als Ptolomeus dan na deſe victorie lanc eñ breedt herwaerts eñ derwaerts geloopen hadde/ſoo quam hp ten laetſten ſpade in ſommighe dorpen der Joden/ eñ als hp ſach dat deſe vol kinderen eñ vrouwē waren/ſo gheboot hp zynen rupteren dat ſi die ſonder onderſchept ſouden dooden/eñ in ſtucken geſneden van lede te lede in ſiedende metalen potten ſouden doen/op dat die ghene die wten ſtrydt gheuloden waren/mepnen ſouden dat haer vpandrn menſchē vleeſch aten/eñ dat die ander daer af te meerō grou wel ſouden crygen. Vā deſer wreethept maken ooc mēcie ſo wel Strabo als Nicolaus die hyſtorpſchrijuers. Die ſelue hebbē ooc Ptolomaiden met gewelt beſtredē eñ gewonnen/ als wp elders geſept hebbē. Maer Cleopatra ſiende dat haers ſoōs macht vermeerdert werde/midts dat hp die ſtadt Gaza tōderbracht hadde/ eñ het Joetſche lāt vrplijc verdoruen hadde/ſo en docht haer niet goet te ghedooghen dat hp noch meerō werde/aldermeeſt om dat hp ontrēt die poorten van Egipten verkeerde/ eñ ſeer bp nae ſtont na haer heerlychept. Waerom heeft ſi terſtōt ſo wel haer hepren/ ſoo wel die ſi te lande als terzee hadde tot haer gheroepen/ waer af ſi wilde dat die Joden Chelcias ende Ananias douerſte regiment hebben ſouden/eñ een goet deel van haren rijcdommen met haers kints kinderen/ eñ haer teſtament heeft ſi in bewaerniſſe gheleydt int eylandt Chous. Als ſi dan Alexandro haren ſone met eē groote vlote ſchepen hadde doen aen Phenicen varen/ eñ die ingheſetenen des lants haer aen vielen/ is ſi gheco men te Ptolomaiden. Maer doen ſi daer wt geſloten werde/heeft ſi die ſtadt doen beſtormen. Doen heeft Ptolomeus Syrien gelaten/haeſtelijc repſende na Egipten/hopende dat hp onuerſienlijck dlant ſoude crygen/als nu heel pdel vā garniſoene/ maer hp en quam tot zynder mepninghen niet. Binnē dē ſelue tydt ſo ſterf een van Cleopatras Capitepnen Chelchias/doen hp ontrent Coeleſſyrien Ptolomeū verwolchde. Maer doen Cleopatra haers ſoons op ſtellen hoorde/eñ dat hem nae zynen wille niet vergaen en was doen hp arbepde om Egipten te crygghen/ heeft ſiderwaerts een deel haers hepr ghe ſonden/eñ haren ſone gheheelijck wt diē lantſchappe verdreuen/ende hp aldus wt Egipten verdreuen zynde/bleef dē heelen winter te Gaza Binnen welcken tyde heeft Cleopatra Ptolomaiden mettē garniſoen verwonnen. Doen quā Alexander met ghiften daer/eñ werde van haer ontfanghen/ ende van haer ghetracteert alſo dat betaemde eenen menſche die van Ptolomeo verdruct eñ beſchadicht was/ eñ die anders gheen toeulucht en hadde. Maer doen ſommighe vander coninghinnē vrienden haer raeden dat ſi dat Joetſche lant ooc in name/ eñ dat ſi niet en wilden ghedooghen dat ſoo groote menichte van Joden ſoude onder eens mans geboden ſtaen/ ſo raedde Ananias contrarie/ſegghende dat dit een onrecht ſept ware/eenen menſch die in haer gheſelſchap ontfanghen was/van zyn goet te berooue/ hp ſonder van zynen gheſlachte/want alſo ſoudet gheſchieden dat dit onrecht deſen ghedaen/ alle dander Joden in alle landen van haer verureemden ſoude. Door deſe Ananias redenē werde die coninghinne daer toe ghebrocht dat ſi haer bedwanc vā Alexander eenich ōrecht oft leet te doene/eñ vernieude met hem een verbont hp Scytopolim/een ſtadt vā Coeleſſyrien. Als hp dan verloſt was wt die vreeſe des perichels dat hē tot noch toe van Ptolomeo nakēde was/heeft hp een hepraert aenghenomen in Coeleſſyrien daer hp Gadaram thien maenden beleydt heeft eñ ghewonnen/eñ een luttel daer na creech hp Amathuntem oock/welck is dalder ſterckſte caſteel

dat

dat op die Jordane gelegen is/daer Cheodotus Jenonis sone zijn alderweertste dingen te bewarē gelept hadde. Die welcke heeft die Joden onuerſiēlyc beloopen/eñ thien dupsent van dien verslagen/rouuende ooc Alexanders bagagien. Nochtans en was die coninck Alexandō daer door niet so seer veruaert/hy en heeft noch aen den zeecant Raphiam bestootē met oorlogen/eñ Anthedonem/welcker stadt naem die coninc Herodes namaels veranderde in Agrippiaden/welcke stadt Alexandō strijdēde in zijn macht ghecreghen heeft. Maer doen hy mercte dat Ptolomeus Gazam verlatē hadde/eñ in Cypren vertrockē was/eñ zijn moeder Cleopatra wederō in Egipten ghekeert/was hy verbolghen op die van Gaza/om dat si Ptolomeum tot haer hulpe hadden doen halen/eñ hy bestreedt haer stadt/verderuende oock haer landen/eñ doipen. Binnen desen tijde is Appolodotus haerlieder capitepn des nachts met twee dupsent ghehuerde crijchslieden/eñ thien dupsent die hy uten boighers ghewapent hadde/uter stadt gheloopen inder Joden hepr legher/eñ so lange als den nacht strijdt duerde so haddē die van Gaza douerhant/midts dat die Joden meynden dat Ptolomeus daer ghecomē was/maer so haest als dē dach claer werde/eñ die waerheyt bleke/soo stelden haer die Joden ouer hoope/ende makende eenen oploop verstoeghen si ontrent dupsent van dier stadt mannen/nochtans en wilden si alsoo noch niet wijcken/hoe wel si van ghebreke benaut waren/maer warē bereet lieuer alle dinghen (wat dat oock waer)te lijden/dan van haer vpanden verwonnen te werden/eñ haer werde moet ghegheuen van Aretha die coninck van Arabien/die haer hope gaf van hulpe. Maer eer hy quam/soo werde Appollodotus gheuanghen/eñ die stadt ghewonnen. Want Ptolimachus zijn broeder hem benijdende dat hy soo seer bemint was vanden volcke/heeft hem gedoot/eñ een macht rupteren vergadert/eñ alsoo die stadt Alexādro gheleuert/die eerstmael vreedtsamelijck in die stadt quā. Daer na heeft hy zijn rupters op die boighers ghesondē/gheuende haer oorlof wreethept te thoonē/aldus werdē die vā Gaza al om verslagen/nochtans en stonden die niet onghewroken/want si wederstondē haren bestrijders/doodende niet veel min Joden/die andere ontstaken haer hupsen die si verlaten hadden/om dat haer vpandē den roof niet en souden moghen crijghen. Die sommighe dooden oock haer hupsvrouwen eñ kinderē met haers selfs handen/dat die niet en souden gheuanghen wech gheuoert werden. Maer daer waren vijf hondert raetsheeren in Apolimis tempel gheuloden/want hp gheualle werde daer raer gehouden doen die vpant ingh helaten werde/die welcke Alexander ooc gedoot heeft/ende daer toe oock die stadt verderuende is hy wederom nae Jerusalem ghecomen nae een iaer dat hy zijnen hepr legher aen Gazar gestelt hadde. Op den selven tijt werde oock doot gheslaghen Antiochus Grppus door Heracleons verraderlijcke laghen/int vijuenveertichste iaer zijns leuens/ende int neghenentwintichste zijns rijcx. In wiens stede quam Seleucus zijn sone die oorloghe gheuoert heeft teghen Antiochus zijnen oom/die Cpzicenus genoemt was/den welckē hy namaels in eenē strijt gheuanghen heeft ende ghedoot. Ende niet seer langhe daer nae is tot Aradum ghecomen Cpzicenus sone Antiochus toeghenaemt Eusebes/dat is godvruchtich/die welcke eē crooneme̅t op zijn hooft stellende/heeft teghen Seleucum gheoorloocht/den welcken hy met eenen strijde verwonnen heeft/eñ wt heel Syrien verdreuen. Ende hy vliedē tot in Silicien na dat hy ontfanghen was van die Mopseaters/begonste hy van henlieden tributen te epschen/die welcke dese schattinghe niet lijdēde/hebben hem met zijnen vrienden tsamen met des Coninex hups verbrant. Als dan in Syrien Coninck was Antiochus Cpzicenus sone/soo bestreedt hem Antiochus Seleucus broeder/vanden welcken hy verwonnen werde/verliesende tsamē zijn leuē met zijnen hepr. Na wien heeft die croone aenghenomē Philippus zijn broeder/regnerende in een deel van Syrien. Binnē desen tijde heeft Ptolomeus Lathurus zijnen vierden broeder toeghenaemt Eucerus gheroepen wt Gulde/ende dien coninck ghemaeckt in Damasco. Desen twee ghebroeders heeft Antiochus vromelijck wederstaen/maer werde corts verslaghen/want doen hy gheroepen was om Laodices der Galadenaers Coninghinne te helpen die teghen die Parthers oorloochde/is hy daer vromelijck campende verslaghen. Als dit geschiet was/so bleef het rijck van Syrie bp die twee broeders Philippū eñ Demetrium (alst elders gesept is). Maer tegen Alexandriē stont in zijn stadt een mupterpe op/wāt op die feeste der tabernaculen als hy wilde sacrificie doen/soo werden teghen hem stocken van Cptren ghewerpen/want op desen feestdach ist hy ons volc die maniere te draghen stocken van palmen oft Cptren/als wp elders gheseyt hebben. Oock werde hy vanden ghemepnen volcke beschimpt/die hem verweten dat hy geuanghen hadde gheweest/segghen de dat hy niet weerdich en was sacrificie te doene/door welcke versmaedtheden hy soo ghetercht was/dat hy ontrent ses dupsent van henlieden ghedoot heeft. Daer na heeft hy een onderschept selvā houte gemaect ontrent die heylige plaetse/eñ den outaer/comende tot die plaetsen daer die priesters alleen in mochten gaen/eñ aldus keerde hy tghewelt der menichten van hē. Oock onderhiel hy gehuerde crijchsmannen van Pisidien eñ Cplicien/want midts dat hy op die Syriers verbolgen was/so en beschidde hy haren dienst niet. Daer nae als hy die Arabers verwonnen hadde/heeft hy den Moabiten eñ Galaditers gheboden tribupt te gheuen. Ende die stadt Amathunten heeft hy afgeworpē/midts dat Theodotus tegen hem niet en dorste strijdē. Ooc streedt hy teghen den coninck van Arabien Obeda/maer doen hy daer ghebracht werde in verraderlicke lagē eñ hy door die menichte der kemelen ghedreuē was in seer scherpe/eñ enghe ganghen daert seer quaet aencomen was bp Gadara/een dorp van Galaad/so ontquam hy nauwelijcx daer leuende wte. Als hi dan al vliedende te Jerusalem ghecomen was/soo werde hy oock bouen die schade die hy ghelede hadde noch van zijn eyghen volck ses iaren lanck met oorlogen gequelt/binnen welcke tijde hy niet min dan vijftich dupsent Jodē en verloech. Eñ doē hy haer vermaende tot payse/soo ontstac hy haerlieder haet teghen hem noch meer want doen hy vraechde wat si wilden dat hy dede/soo werde hem gheantwoort dat hy hem selven doot stake.

Cap.xx.

✕ Eñ terstont sonden si aen Demetrium Eucerum seker boden om van hem hulpe te begheren.

✕ Hoe Demetrius Eucerus Alexandrium verwā eñ Alexander wederom Demetrium. Cap.xxij.

Demetrius dan comende met een hepr/heeft hē gheuoecht met die ghene die hem gheroepen hadden/ende stelde zijnen hepr legher ontrent Sicima. Maer Alexander met ses dupsent ende twee hondert ghehuerde soudeniers/eñ twintich dupsent

Joden van zynder partyen is hem teghen gecomē. Demetrus hadde dry duysent peerdevolck/eñ veertich duysent voetknechten. Aldus werde daer van beyde zydē veel dingen geproeft / midts dat Demetrius die huerlinghen die Griecken waren arbeyde van Alexandro tot hem te trecken / ende Alexander daer teghen die Joden die met Demetrio waren tot hem te trecken/maer want gheen van haer beyden met dese practyicken niet en vorderden/eñ haer goet dochte strydt te leuerē/so creech Demetrius die victorie/in welcken strydt Alexanders ghehuerde ruyters totten laetsten man verslaghen bleuen/ nae dat si haer vromelijck eñ ghetrouwelijck ghehadt hadden / oock bleuender vele van Demetrius partye. Maer na dat Alexander geuloden was op die berghen/so vergaderden daer by hem ontrent ses duysent Joden die medelyden creghen van zyn ongheluck / wt welcker vreese Demetrius achterwaerts track. Hier nae hebben die Joden met haer eyghen macht oorloghe gheuoert teghen Alexandrū / maer si werden altyt verwonnen/ende verloren vele van haren volcke. Ten laetsten bestoumde Alexāder die machtichste van henlieden in Gethonia / eñ als hy die stadt gewonnen hadde/leyde hy die gheuangen wech in Jerusalē/daer hy een seer wter matē wreet kept bedreef/want die wyle dat hy weerschapte met zynen boelinnē in een hooghe plaetse daermē verre eñ wyt wt sach / dede hy van dien Joden acht hondert cruycen/eñ voor haer ooghen die wyle si noch leefden dede hy haer huysvrouwē eñ kinderen dooden/wrake ouer haer doende voor dleedt dat si hem ghedaen hadde/welcke wrake nochtans te onmenschelijck was/hoe wel hy dicmael van zynē vpandē so gequelt ende beschadicht was dat hy in dupterste perijckel was van zyn leuē eñ zyn ryck te verlieselen/ doen si niet te vreden en waren hem met haerlieder eyghen macht te bestryden/ maer creghen ooc buytenlantsche hulpe tegen hē/eñ ten laetsten brachten si hem tot sulcken noot/ende benauthept/dat hy den Arabers wederom gaf die steden die hy ghewonnē hadde in dlant van Moab eñ Galaad/op dat si ooc teghen hem niet en souden oorloghe aen nemen/eñ haer met zynen vpanden vereenighen/sonde ontallijcke veel ander dinghen die tot zynē versmaethept eñ spyte ghedaē waren. Nochtans was sulcke wrake oft punitie boose ende onrechtueerdich / waerom dat hy by den Joden creech den toenaem des cruycers. Maer eē hepr van zynē vpanden tot acht duysent toe zyn des nachts geuloden in beurydder plaetsen/eñ alle den tyt dat Alexander leefde bleuen si in die allende ballinghen. Eñ aldus tē laetsten verlost van die werringhe/heeft Alexander namaels vryge het ryck bedient. Maer na dat Demetrius Judeen gelaten hadde/is hy gherepst na Geroeam / eñ daer in heeft hy Philippum zynen broeder bestreden/die hy hem hadde thien duysent voetknechten/ eñ duysent repsighers. Maer Straton die prince van Geroea/eñ Philuppus medegheselle/ heeft Zizum den prince van Arabien tot hem gecreghen.eñ Mithridatem Sinarem der Partheren Capitepn. Eñ als dese ghecomen waren met een groot hepr / bestredē si Demetrius hepr legher/ende so met doorste/eñ met menichte van geschutten dwonghen si hem dat hy hem opgeuen moeste met zynen volcke. Dus lepden si van daer eenen ouer grootē roof/eñ Demetrium brachtē si gheuangen tot Mithridatē der Parthers coninck. Maer alle die van Antiochien die in zynē legher ghevonden werden / lieten si om niet wederom na Antiochien gaen. Maer die coninc der Parthers heeft Demetrium by hem in alle eere ghehouden tot dat hy van sieecten sterf. Eñ na desen strydt repsde Philuppus na Antiochien/eñ creech het heel ryck van Syrien.

✠ Van die hepwaert ende oorloge die Antiochus Dyonisius voerde teghen Judeen/eñ van Alexanders doot. Cap.xxiij. Cap.xxi.

DAer nae quam tot Damasco Antiochus toeghenaemt Dionysius/begherende die heerschappie te crijghen/ eñ doen hy daer douerhant creech/werde hy Coninck. Maer doen hy zyn hepr gelept hadde teghen die Arabers / soo quam Philuppus zyn broeder dit ghehoort hebbende haestelijck tot Damasco. Ende als hy door Mylesius hulpe die der borcht capitepn was/die stadt Damasco in zyn hant ghecreghen hadde/soo en heeft hy wt ondanckbaerhept haer niet gheloont/om dat hy begheerde dattet schynen soude dat hy die stadt ghewonnen hadde niet met verraderpen / maer door veruaerlijchept / waerom creech Milesius quaet vermoeden van hē/ eñ alsso heeft hy die stadt wederom verloren ? want doen hy wter stadt gegaen was om hē te vermaken so sloot hem Milesius daer wte/ ende bewaerde die stadt voor Antiocho. Als dan Antiochus hoorde die tydinghen van Philippo / is hy terstont wt Arabiē gecomen/eñ voerde een hepr van acht duysent voetknechten/eñ acht hondert ruyters te peerden in Judeen. Alexander dan vreesende zynen oploop/heeft een diepe grachte doen maken vā Caparsabe die nu Antipatris heet/tot die zee van Joppe/al waer alleē wyt passagie was / ende als hy daer eenen muer opgeheuē hadde/ ende houten casteelkens tot hondert ende vyftich stadien verre/soo verwachte hy Antiochum. Maer Antiochus verbrande alle dese Casteelkens/eñ lepde zyn hepr aldaer doe in Arabien. Ende doen die Arabers ten eersten gheweken hadden/ende daer nae hem verhoonde met thien duysent peerdevolck/quam hem Antiochus teghen / eñ streedt seer dapperlijck/ ende doen hy nu seker was vander victorien/werde hy verslaghen doen hy den eenen horn van zynen ruyteren die in laste was wil de helpen / ende heel maken. Na wiens val vloodt het hepr int Dorp Cana / daer het meeste deel van henlieden van honger sterf. Nae desen Antiochum creech Aretas het ryck van Coelesyrien versocht tot die heerschappye vanden Damascenaers/ om den haet die sy droeghen teghen Ptolomeum Menneum. Die welcke ook in Judeen gherepst is met een hepr ende verwan Alexandrum by Adida/maer met seker conditien lepde hy zyn volck wederom van daer hy comen was. Maer doen Alexander zyn ruyters ghebracht hadde aen die stadt Dion/ende die met ghewelt ghenomen hadde/track hy voorts van daer tot Essam/daer Zenons aldaer costelijcste dinghen waren/eñ ten eersten omringē de hi die plaetse met dry dobbel muerē. Daer na als hy die stadt inghenomen hadde/track hy voorts tot Galanam eñ Seleuciam / eñ doen hy die ook verwonnen eñ tonderbracht hadde / soo creech hy oock onder zyn macht die vallepe die Antiochi ghenoemt wert / eñ teasteel Gamala. Eñ doen Demetrio den heere van dier stadt veel quade feyten opghelepdt werden/ so beroofde hy hem van zyn heerschappye eñ na het derde iaer van deser oorloghen / bracht hy zyn hepr wederom thuys/den welckē die Jodē seer vroljck ontfinghen om zyn feyten die hy gheluckelijck ghedaen hadde. In dese tyden belaē die Jodē der Syriers/Idumeiters/eñ Phenicers stedē te weten/aen die zee Stratonis toren/Appollontam/Joppen/

pen/Jamniam/Azotum/Gazam/Anthedonē/Caphiam/Chinocuram/eñ in die middelantsch plaetsen in dlãtschap vã Idumeē/Adora/eñ Marisam/eñ gheheel Samarien/eñ den berch Carmelum/eñ Itabyrium/eñ daer toe oock Scytopolim/Gadara/Gaulanitidem/Seuleuciam/Gabala/eñ die steden vã Moab/Elsebon/Medabã/Lembam/Gionas/Telithonem/Zaram/Aulonem/Cilicium/Pellam/dese leste stadt verdornē sy heel om dat die inwoonders niet en wilden der Joden manieren van leuen aen nemen. Oock belaten sy noch ander wel bekende stedē vã Syrien/die sy corteliughe aen haer heerlichept ghebracht hadden. Hier nae als Alexander van dronckenschap een siecte gherreghen hadde/eñ dry iaren lanck van die quartayne coortse sieck was/nochtans en wachte hy hem niet van oorloochsche wercken. Ten laetsten als hy heel wtghetepit was/is hy ghestoruen in die palen van Geralenen/daer hy belepdt hadde trasteel Gagaba/dat bouē die Jordane gheleghē is. Maer doē zyn coninghinne sach dat hy by die doot was/eñ gheen hope vã ghenesen en thoonde/so weende si seer/eñ beclaechde haer seluen/eñ haerder kinderen verlatenthept/seggende. Wien laet ghy my eñ dese kinderē/die eens anders hulpe van doene hebbē bysonder aenghemerckt dat ghy wel weet hoe leedt dat v alle tvolck heeft. Doen raedde hy haer/dat sy wilde zyn vermaninghe volghen/wilde sy vryliick met haren kinderen het ryck besitten. Ten eersten/dat sy by die crychslieden zyn doot bedect soude houden/so langhe tot dat si dit casteel ghewonnē hadde. Daer na als sy met victorien te Jerusalem heerlijc wederom ghekeert ware/dat si dan den Phariseen een luttel vryheyts gaue harē wille te doene/want dese souden haer pryslen om die eere die sy henlieden bewesen soude hebbē/eñ si souden haer den volcke aenpryslen/wãt si veel by tvolck vermoghen/tsy oft si pemanden wilden hinderē die sy haten/oft eenighen vrient helpen/want het ghemeyn volck haer groot gheloue gaf/oock al weert dat si wt nydicheyt vã pemandē quaet spraken/wãt hy hock om gheen ander sake in alle des volcx hate ghecomen en was/dan om dat hy dese nacie van menschē gestoort hadde. Daerom(seyde hy)als ghy te Jerusalem sult ghecomen zyn/so suldy tot v doen halen die principaelste der Phariseen/eñ thoōt haer myn lichamen/eñ met gheuepnsde woorden die der waerheyt aldernaest ghelycken moghē/gheeft henlieden oorlof daer mede te doene na haer goetduncken/tsy oft si myn lichaem willen onbegrauen ende verworpen laten/eñ dat schandelijck hanteren om die voorleden onrechten/tsy oft si in eenighe ander maniere daer wreethept ouer thoonē wildē. Voorts suldy haer belouen dat ghy niet sonder haerlieder sin oft raet en sult doen int bedienē der heerlichept. Is dat ghy dese woorden by henlieden spreeckt/soo sal ick heerlijcker van henlieden begrauen werden dan van v/want sy te vreden sullen wesen dat haer dien oorlof ghegheuen sal wesen/ende ghy sult vryliick die heerschappije houden. Als Alexander dan dese vermaninghen zynder huysvrouwen gheghenen hadde is hy ghestoruen int seuenentwintichste iaer zyns ryck/ende int neghenenveertichste iaer zyns leuens.

✠Hoe na Alexanders doot Alexandra zyn huysvrouwe regueerde/na der Phariseen raet.

Cap.xxiij.

ALs Alexandra dan het casteel ghewonnen hadde/soo heeft si na haers mans vermaninghe die Phariseen aen ghesproken/eñ alle dinghen in haer macht gestelt/die haers mans doot lichaem/oft oock den ryche aen ghinghē/eñ aldus maerte sy vā haer vpanden haer vrienden. Doen ghinghen sy voorts totten volcke eñ preecten/seer grootelijck prysende Alexanders dinghē die hy ghedaen hadde/eñ beclaghende dat sy eenen rechtueerdighen coninck verloren hadden/hebben sy tvolck tot droefhept eñ clachten verweet/also dat sy voor dien tyt nopt Coninck so costelijck begrauen en hebben.

✠Voorts soo liet Alexander twee kinderen achter/Hyrcanum eñ Aristobulum. Maer het bedienē des ryex liet hy nochtans by zyn testament zynder huysvrouwen Alexandren achter. Van desen kinderen was Hyrcanus niet seer bequaem om des lants regiment te bedienen/ende hy was gheerne ledich. Maer die ionste van iaren Aristobulus/was stout ende behendich. Maer die vrouwe was seer in des volcx gracie/om dat beuondē was dat sy altyt noode gheleden hadde tghene dat haer man teghen behoort dede. Dus werde door harē raet Hyrcano het ouerste prieesterschap toegheschiet/niet soo seere om twoordeel van zyn ouderdom als om zyn traechept/anders so werden alle dinghen by der coninghinnē oorlof ghedaen na der Phariseen sin/eñ den volcke werde oock ghebodē desen onderdanich te zyne. Eñ alle die insettinghen die Hyrcanus haer swagher te niete gebracht hadde/die de Phariseen door haerder voorvaderen leeringhen in ghebrocht hadden/die werden wederom heel vast ghemaect. Aldus hadde die coninghinne den naem des ryex/maer die Phariseen hadden het bedienen eñ tbeschicken. Want sy verleenden den ballinghen haer wedercomen/ende sy beloichden dat die gheuanghenen vry ghelaten werden. Maer nochtans beschicte die vrouwe sommighe dingen by haer seluen/ende sy onderhiel een groot ghetal van ghehuerde crychsmannen/ende sy vermeerderde haer macht so seere dat si den bygheleghen princen oock veruaerlijck was/ende creech ghysels van dien. Maer anderē dingen aengaende was haer heerlychept dat gherust/alleenlijck maecten die Phariseen veel werringhen/verweckende die coninghinne dat sy dooden soude alle die ghene die Alexandrum gheraden hadden dat hy die acht hondert mannen dooden soude. Eñ sy dooden terstont eenen van dien Diogenem/eñ daer nae ander ende ander/tot dat die machtichste tsamen vergaderden in der coninghinnen hof/eñ met dese ooc Aristobulus/ghelatende hē dat hem niet en behaechde tghene dat van zynder moeder gedaen werde/ende dat hy by also hy oorsake vant/so grooten vryheyt zynder moeder niet ghedoogen en soude. Ende sy verhaeldē haer met hoe groote septen/eñ met hoe veel periculen die sy gheleden hadden haren heere haer trouwe bewesen hadden/ende dat hy ter saken van desen haer eerlijc beschonckē hadde met groote loonen/eñ sy baden haer dat sy haer hope niet heel in contrarie verkeeren en wilde/want die ghene die tperijckel vandē vpanden ontgaen waren/werden nv thups als beesten ghedoot/den welckē niemant en hielp. Eñ sy seyden by also haer vpandē te vredē waren met die ghene die nv ghedoot waren/so souden si dese schade verduldichlijc lydē om haer ingeboren liefde die sy tot haren heeren droeghen: maer by also si voorts haer wreethept thoondē/so begeerden sy oorlof om te schepden/wãt si en wilden haer behoudenisse niet soecken sonder der coninghinnen oorlof/anders souden si ghedooghen daer door ghestaghen te werden in der Coninghinnen hof. Maer het waer groote schande so wel voor haer/als voor

die

die coninghinne/dat sy lieden ghequelt werden vā haers mans vpanden met haren ghedoogen. Want Areta der Arabers Coninck / eñ dander princen en souden gheen dinck lieuer hooren / dan dat sy haer selue beroofde van sulcke mannen / welcker namē alleenlijck int hooren henlieden veruaerlijck was: maer en wilde sy dat noch niet toelaten/ende lieuer wilde der Phariseen ghiericheden vyphept gheuen/ so begheerden sy dat si henlieden te minstē bedeylde op die casteelkens/want sy lieden by also die fortune aldus contrarie was Alexāders nauste vriendē/ waren te vreden in eenen nederen staet haer leuen voortaen ouer te brenghē. Doen sy dese eñ meer andere redenē seyden/eñ om meerder bermhertichept te verwecken soo wel ouer die ghedoot warē als die noch in perijckel warē/eñ si Alexanders gheest aenriepē/so werdē alle die daer by stondē tot trahē verweert/ maer aldermeest verclaerde Aristobulus zijn herte/ met veel woordē zijn moeō straffende. Maer dese selue mannen waren haer seluen die sake van deser allenden/ die der eerghierigher vrouwen tegē recht/des rijcx regiment bevalen / recht ofter gheen nacomers oft erfghenamen gheweest en hadden. Doen heeft si (gheenen beteren raet hebbende) haer betrout die hoede der casteelen/ wtghenomen Hyrcania/Alexandrio / eñ Macherunte/daer sy dinghē in ghelept hadde die haer alderweertste warē. Niet langhe daer na sandt sy Aristobulū haren sone met een heyr na Damascum teghen Ptolomeum Menneum/die dier stadt een lastich ghebuere was/maer hy quam wederom thuys waert sonder pet te doene dat ghedenckens oft vertellens weerdich ware. Op den seluen tijt quam een tijdinge dat Tigranes die coninck vā Armenien met dry hōdert dupsent ruyteren in Syrien ghecomen was / eñ dat hy corts in Judeen comen soude/welcke fame niet sonder redene die coninghinne eñ alle tvolck veruaert heeft / eñ sy hebben aen hem legaten ghesonden met seer costelijcke ghiftē/die doen Ptolomaiden belepde / wāt die Coninghinne Selene anders ghenoēt Cleopatra hadde heerschappije in Syrien/eñ sy raedde des lants volcke dat sy Tigranē wt slupten soudē. Daer hebben der Joden legaten den coninck vondē/ hem biddende dat hy wilde goet betrouwen hebben van haer Coninghinne/eñ vanden heelen Joetschē volcke. Tigranes heeft die ambassaden ghepresen dat sy van so verre met ghiften tot hem ghecomen warē/ gheuende haer hope van alle goet. Maer doen die stadt Ptolomais ghewonnen was /werde Tigrani gheboodschapt hoe Lucullus een Romeyn Mithridatem veruolghende/hem niet en hadde connē achterhalen/midts dat hy in Iberien ontuloden was / eñ dat Lucullus nu in Armenien getrockē was/ dlant verderuende. Tigranes dit verstaē hebbende/is terstont nae huys ghetrocken. Daer nae als die coninghinne Alexandra in een swaer siecte gevallē was/ eñ Aristobulo nu dochte bequamen tijt te zijn om het regiment des lants te crijghen/is hy des nachts wtghegaen met eenen knechte alleen tot die casteelen daer zijns vaders vrienden regiment ouer hadden/want hy nu ouerlanghe noode hadde gheleden tghene dat zijn moeder dede / daer toe vreesde hy noch veel meer dat alle zijn geslachte (na zijns moeders doot) in der Phariseen bedwanc comen soude. Hy sach oock aen hoe onbequaē dat zijn broeō was om des lants regiment te bedienen / dyen die erfkenisse der heerlijchept behoorde. Eñ niemant en wist van zijn voornemen eñ opstel dan alleen zijn huysvrouwe/die hy thuys liet met zijnen kinderen. Dus quā Aristobulus eerst te Agaba / daer ouerste was Galestes / een vanden machtighen / van wyen hy blijdelijck ontfanghen werde. Maer des anderen daechs vernam die Coninghinne dat Aristobulus wech was / nochtans en hadde si gheen vermoeden dat hy gherepst was om eenighe nieuwicheden op te stellen. Maer nae dat die boden deen op dander ouer quamen/segghende hoe hy nu dit / nu dander casteel inghereghen hadde / wāt als deen begonste soo gauen haer dander alle op in zijn handen / soo werde die Coninghinne soo wel als alle tvolck seer grootelijck bedruckt ende beswaert/ want sy wisten wel dat Aristobulus niet daer af en was/hy en soude terstont wel lichtelijck douerhepdt des volcx crijghen / ende sy vreesden seere dat hy soude wraken doen ouer die ghene die ouer zijn ghemeyn vriendē wreet gheweest hadden. Dus heuet haer goet ghedocht dat zijn huysvrouwe met zijnen kinderen bewaert soude werden int Casteel dat aenden tempel ghestelt was. Maer tot Aristobulum vergaderde veel volcx / alsoo dat hy doen verselschapt ende verciert was/ghelijck eenen Coninck toebehoort/want hy nae binnen vyfthiē daghē creech hy in zijn macht tweeentwintich Casteelen oft Stedekens daer hy zijn woonstede in hadde/ende vergaderde een heyr vanden berch Lybano / ende van dlandt Trachonitide / ende vanden heerschappen / want sulcke menschen die altijt gheerne aen den grooten hoop vallen / die waren hem gheerne onderdanich / hopende oock dat sy al wat profijts oft ghewins crijghen souden van hem dien sy haestelijck verheuen haddē tot coninclijcke eere eñ staet/ doen hy nieuwe veranderinghen op handen hadde. Maer der Joden ouders eñ Hyrcanus zijn tot die Coninghinne ghegaen/haer biddende dat si eenigen raet corts vindē wilde teghen dese teghenwoordighe sake/ wāt Aristobulus nu by na alle die heerlijchept tot hem ghetrocken hadde/midts dat hy so veel bequaem plaetsen in ghereghen hadde. Oock dat haer niet en betaemde soo langhe als sy leefde (hoe seer sieck dat sy oock ware) eenighē raet te sluptē sonder haren weten/eñ het perijckel was nu voor die hant. Doē ghebood si henliedē te doene alle dat haer docht dē ghemeynē staet profytelijck te zijne/want si noch groote macht daer toe hadden/te weten / die heel macht des volcx/die crijschmannē/eñ in die gemeyn schatcamer veel ghelts / want sy en droech nu soo groote sorghe niet voor des lants regiment/midts dat haer lichaem seer crencte. Als si dese redenen gesept hadde/gaf sy niet langhe daer na haren lesten adem/na dat si neghen iaren ghereghneert hadde/eñ dyentleuentich iaren gheleeft/een sonderlinghe wtnemende vrouwe bouē der vrouwen natuere/wāt si wonderlijckē seere na eere eñ heerlijchept staende/ mettē wercken ghethoont heeft haer cloechept eñ behendichept/by den mans haer onwetenhept verwytende/die het regiment der ghemeynten niet wel en bedienen/wāt si altoos meer haer herte leyde aen teghenwoordighe saken dan aen toecomende / gheen dinck meer achtēde dan een goet regimēt des lants/ waerom sy haer niet en heeft willen laten af keeren noch van die eerbaerhepdt/noch van die rechtueerdichept. Nochtans quam haer huysghelīn in sulcke quade auōtuere/dat si liedē die macht oft heerschappije die si met veel arbepts eñ perijculen ghecreghen hadde om deser ghiericheden die niet vrouwelijck en waren/corts daer na verloren / om dat si volchde den sin vā haers huysghelīns eñ kinderen vpandē/ eñ sy berooftde den ghemeynen staet des lants van

regeer-

regeerders oft presidenten. Eñ daerom wt die bleuelinghen van haer quaet regiment zijn veel werringhen opghestaen in dat coninclijck hups. Nochtans so langhe als sy die heerschappije hadde hiel sy volck in vreden. Dit was dan het eynde van der coninghinnen Alexandre ghescheidenissen.

✠ Hier eyndt den derthiensten boeck van der Joden oude ghelschiedenissen.

¶ Hier beghint die tafel vanden veerthiensten boeck vander Joden oude ghelschiedenissen.

HOe nae onderlinghen strijdt tusschen die broeders om het rijck/ den peys ghemaeckt werde/ dat Aristobulus coninck wesen soude/eñ Hyrcanus een slecht ghemeyn leuen leyden. Cap.J.

Van Antipaters ghestachte / eñ hoe hy ende zijn kinderen heerlijck eñ machtich werdē / eñ hoe Hyrcanus door zijn hulpe eñ raet vloodt tot Aretā den coninck van Arabien. Cap.ij.

Hoe Aristobulus inden strijt verwonnen werde/ eñ ghedreuē was wederom in Jerusalem. Cap.iij.

Hoe Hyrcanus eñ Aristobulus aen Scaurū den Roomschen Capitepn sonden / van hem hulpe versoeckende. Cap.iiij.

Hoe Aristobulus eñ Hyrcanus voor Pompeium dingden om het coninckrijck. Cap.v.

Met hoedanighe oorloochsche behendichept dat Pompeius die casteelen inne creech. Cap.vi.

Hoe die van Jerusalem den Rompenē haer poorten sloten. Cap.vij.

Hoe Pompeius den tempel met der stadt nederste plaetse strydende wan met ghewelt. Cap.viij.

Hoe Scaurus Aretam bestreedt / ende namaels een verbont met hem maecte door Antipaters raet. Cap.ix.

Hoe Alexander Aristobulus sone van Gabinio verwonnen werde / ende naemaels bestormt in een casteel. Cap.x.

Hoe Aristobulus van Roome wten banden ontliep/eñ wederom in Judeen gheuanghen/van Gabinio wederom ghesonden werde. Cap.xi.

Hoe Crassus een heyr teghen die Parthers leyde door Judeen/ende van sinen roof die hy daer inden tempel dede. Cap.xij.

Hoe Pompeius vloodt in Epirum / eñ hoe Scipio in Syrien quam. Cap.xiij.

Van Julij Cesars heyrvaert in Egypten / eñ hoe ghetrouwen dienst hy ghehadt heeft vandē Joden. Cap.xiiij.

Van Antipaters keyten/ende van zijn vrientschap metten Keyser Julio. Cap.xv.

Van des Keysers brieuē/ eñ des Roomschē raets sentencien vander Joden vrientschap. Cap.xvi.

Hoe Antipater des lants regiment zijnen sonen beual/te weten/ Phasaelo het regiment van Jerusalem / eñ Herodi het regiment van Galileen / ende hoe Sextus Cesar Herodem groot ende vermaers ghemaect heeft. Cap.xvij.

Hoe Cassius den Joden groot verdriet aen dede/ eñ vanden selven noch acht hondert talentē epschte. Cap.xviij.

Hoe Malichus verraderlijc Antipatrum doode met fenijne. Cap.xix.

Hoe Herodes door Cassius beuel Malichū met een bedroch doodghestaghen heeft. Cap.xx.

Hoe Herodes Antigonum Aristobulus sone(die metter hulpen vanden prince vanden Tyriers zijns vaders rijck wederom begheerde te crijghē)wt Judeen ghedreuen heeft. Cap.xxi.

Hoe Herodes door Cythinien Anthonio teghen ginck/eñ met ghelde zijn vrientschap vercreech/waer door het ghebeurde dat Anthonius Herodes beclaghers oft beschuldighers niet en heeft willē hooren. Cap.xxij.

Hoe Anthonius in die prouincie van Syrien commende Herodem ende Phasaelum voirsten van een vierendeel des rijcx ghestelt heeft. Cap.xxiij.

Hoe die Parthers Antigonum Aristobulus sone wederom int Joetsche rijck brachten. Cap.xxiiij.

Hoe die Parthers Phasalum ende Hyrcanum ghevanghen weech voerden. Cap.xxv.

Hoe Herodes te Roome vanden raetsheerē openbaerlijck coninck ghemaect werde. Cap.xxvi.

Hoe Herodes wt Italien te schepe gherepst is/eñ van sinen strijt teghen Antigonum. Cap.xxvij.

Hoe Antigonus van Sosio eñ Herode verdruct eñ ghedoot werde. Cap.xxviij.

✠ Hier eyndt die tafel des veerthiensten boecx vander Joden oude ghelschiedenissen.

¶ Hier beghint den veerthiensten boeck vander Joden oude ghelschiedenissen.

✠ Hoe na onderlinghē strijdt tusschen die broeders om het rijck den peys ghemaect werde / dat Aristobulus coninck wesen soude/ eñ Hyrcanus een slecht ghemeyn leuen leyden. Cap.J.

VAn Alexanders der coninghinnen ghelschiedenissen ende doot/hebbē wy inden voorgaendē boeck ghesproken. Nv sullē wy voorts seghen van die dinghē die daer nae gevolcht zijn/ghē dinck meer beneerstigēde / als dat wy niet door onwetēheyt oft verghetelheyt achter en latē. Want die haer wt gheuē eñ beroemē dat si hystorien schrijuen willē eñ wtlegghē sulcke gelschiedenissen die om der oudtheyt verdonckert zijn/die moetē ymmer besorghen dat si fraeyelijck haer redenen vercieren/eñ bequamelijck wtlegghen/ ende voorts alle dinghen daer toe doen/ dat hy zijn woorden mach beuallijck maken/eñ den lesers het verdriet benemen vā lesen. Maer nochtans voor al/moet sulck sorghe draghen dat hy die waerheyt segghen mach/op dat hy die lesers die hem betrouwen/niet en brenghe in eenighe dolinghe.

✠ Als Hyrcanus dā douerste priesterschap aenghenomen hadde / int derde iaer van die hondertste eñ seuenentseuentichste Olimpiade / doen te Roome ouerborghemeesters waren Q. Hortensius / eñ Q. Metellus Creticus/soo stelde Aristobulus terstont een oorloghe teghen hem op. Eñ als sy by Jericho eenen slach ghestaghen hadden/soo zynder vele van Hyrcanus crychsmannen ouerghetrocken tot sinen broedere / waer nae vloodt Hyrcanus in die borghe daer Aristobulus huysvrouwe eñ kinderen in bewarnisse ghestelt waren van zijn moeder/also dat hier vore ghesepdt is. Voorts oock doen vander die van Hyrcanus partye waren / wt vreesen des verwinners haer besloten haddē int bevanck der heyligher plaetsen/hebben nochtās corts daer nae haer op ghegheuen. Daer begonstmen tusschen die broe-

ders

ders te tracteren van conditien vā pepse. In welcke conditien Aristobulus vercreech dat hy coninc soude wesen/eñ laten zijnen broeder met vrede die rijcdommen ghebruycken die hy ghecreghen hadde eñ leuen op hem seluen / als een slecht ghemeyn man. Desen pepo oft verbont werde ghemaect indē tempel/en met onderlinghen eede/eñ gheuē der rechter handen werde dien vast gemaect/eñ na dat sy malcanderen omhelst hadden int aensien des volcx zijn sy van malcanderen ghescheyden/die eene te weten Aristobulus in des Coninckx huys/ende dander in Aristobulus huys.

✠ Vā Antipatero ghestachte/eñ hoe hy eñ zijn kinderen heerlijck eñ machtich werden / eñ hoe Hyrcanus door zijn hulpe eñ raet vloodt tot Aretam den coninck van Arabien. Cap. ij.

Cap. ij. MAer daer was een Hyrcanus vrient/ghenaemt Antipater/een gheboren Idumeiter / een ryck man van ghelde / ende van natueren ghenegcht tot mupterpen oft partyschap/daer toe oock cloeck ende behendich / dese was verbolghen op Aristobulum/ midts dat hy arbeyde om Hyrcanum te voorderen. Hoe wel dat Nicolaus die Damascenaer tghestachte van desen Antipater sept gesproté te zijne vandē treffelijcxten Joden die vt Babylonien ghecomen waren in Judeen. ſMaer dat sept hy ter liefden van sine sone Herodes/die door die fortune quā tot der Joden coninckrijck/also te sinen tijde sal gesept werden. Dese Antipater hiet eerstmael Antipas met dē seluen naem die zijn vader hadde/waer af men sept dat hy vanden coninck Alexander eñ zijn huysvrouwe ghemaect was vorst oft regeerder van gheheel Idumeē/ waer door hy vrientschap hiel mettē Arabers/Gazeers/eñ Ascaloniters / die hy met veel giften te vriende creech. Aldus creech dese ionghe Antipater quaet vermoeden van Aristobulus macht/ want hy hem vreesde om eē oude vpantschap. Dus maecte hy met heymelijcke lasteringē dat die machtichste vanden Joden teghen hem mupten / eñ tsamen op stonden. Wāt Antipater seyde dat onredelijck eñ onrecht ware datmen Aristobulum soude latē die heerschappije besittē die hy met onrecht gecreghen hadde / daer hy zijnen broeder wtghestootē hadde / die ouder was dan hy / benemende hem het voordeel vā zijn ouderdom. Eñ met die selue woorden maecte hy Hyrcanum ooc heel becommert/ seghende daer toe oock dat hy zijns leuens niet seker en was/ten ware dat hy te tijde vlode/ende also zijn leuen salueerde / want Aristobulus vrienden altijt raet sochten hoe sy hem mochten vā cant helpen/ eñ also des anders rijc vestighē. Dese woordē en wilde Hyrcanus gheen gheloue gheuen/wāt hy van natuerē goet was/eñ niet gheerne valsche lasteringhe en hoorde/welcke saechtmoedichept ende begheerte van ruste/dede datmen hem hiel voor onaerdich eñ bloode. ſMaer Aristobulus was heel van contrarie natuere/behendich/eñ ooc grootmoedich. Als Antipater dā sach dat Hyrcanus niet bewecht en werde van zijn vermaninghen/en hiel hy nochtans niet op dagheliker nieuwe lasteringhe van sinen broeder te verlieren/als oft hy laghen seyde om hem te dooden. Ten laetsten met veel dinghē creech hy nauwelijcx nochtans/dat Hyrcanus te vreden was eñ consent gaf te vlieden tot Aretam den coninck vā Arabien/belouende hem ooc zijn hulpe / dwelc hy ooc te lichtelijcker vercreech/om dat Judeē by Arabien gheleghē is. Dus werde Antipater voor wt ghesonden aen den coninck / om van hem beloste te crijghē dat hy den ghenen die oetmoedelijck zijn hulpe begheerde niet en soude zijnen vyandē leueren / dwelc hy ooc met eede vā zijn trouwe beloeft heeft. Dus quā Antipater wederom na Jerusalem tot Hyrcanum / eñ niet langhe daer na heeft hy Hyrcanū met hem ghenomen / eñ is des nachts met hem wt die stadt ghereyst/ eñ met groote dachreysen ghecomen in een stadt die Petra genoemt is / daer des coninck Aretes hof was.

✠ Ende midts dat Antipater des Coninckx seer groot vrient was/so badt hy hem dat hy Hyrcanum wilde wederom in Judeen stellen. Dit dagheliker biddende eñ ghiftē gheuende/heeft hy hem ten laetstē hier toe bracht. Hyrcanus heeft ooc beloeft by also hy door zijn hulpe wederom ghebracht werde/ eñ het rijck ontlinghe/dat hy hē dā een lantschap soude gheuē met twaelf stedē/die zijn vader Alexāder den Arabers af ghenomē hadde/welck warē dese/ ſMedaba/Naballo/Lonias/Tharabasa/Agalla/Athon/ Joara/Orona/ ſMarissa/Gydda/Lusa/Ouba. Cap. iij.

✠ Hoe Aristobulus inden stryt verwonnen werde/ eñ ghedreuē was wederom in Jerusalem.

ACeta met allsulcken beloften bewecht zijnde/ nam een heymaert aen teghen Aristobulum/ leydende met hem vijftich dupsent mannen in voetvolck eñ peerdevolck/ende terstont verwan hy hem indē stryt. Alsser dā na die victorie vele ouer vluchten tot Hyrcanum/so vloot Aristobulus also verlaten in Jerusalem. ſMaer die coninck van Arabien zijn gheheel heyr aenbrenghende bestormde hem in den tempel/waer toe het volck Hyrcanū ooc hielp/ maer die priesters alleen en verlieten Aristobulum niet. ſMaer Aretas so wel der Jodē als der Arabers heyren daer aen brenghende / stierde dat bestormen sterckelijck voort. Doen dese dinghen aldus ghedaē werdē / eñ nv aenstaende was die feeste der onghesuerdē broodē/die wy paesschē noemen / so hebbē die treffelijcste mannen der Jodē haer lant verlatē/ eñ vloden in Egypten. Eñ daer was in dien tijden een rechtueerdich man / ende van Gode bemint/die op eenē tijt vā droochte met deuote ghebeden eenen reghen vercreghē hadde. Dese hadde hem doen ter tijt verborgen in een heymelijcke plaetse/te vorē beuroedende dat dese mupterssche oorloghe op staen soude. Desen brachten die Joden inden legher/eñ si baden hem / ghelijck hy in voortijden remedie vercreghen hadde teghē die onvruchtbaerheyt der aerdē/dat hy nv met veruloeckinghē soude wraken vercrijghē ouer Aristobulum/ eñ alle die ghene die zijn partye volghdē. ſMaer doen hy dit langhe weyghergerdē / maer vander menichtē daer toe ghedwonghen werde/so heeft hy int middē staende aldus gebedē.

✠ O God coninck van alle dese werelt. Aengheschē dat dese die by my hier staen v volc zijn/ende die bestreden werden vwe priesters zijn/so bidde ick v dat ghy noch dese teghen die / noch die teghen dese bidende en wilt verhoorē. Na dit ghebet stondē vonts om hem sommighe Joden arghe verloren mannē/ eñ hebben hem met steenē doot ghewerpen / welcke wreetheyt Godt terstont ghewrokē heeft/punierende die Jodē om Onias doot in deser manierē. Doē Aristobulus metten priesteren bestormt werde/ soo quam die feeste vā Paesschen ouer/ in welcke feeste onse maniere is Godt met veel sacrificien te eeren. Eñ want die ghene die beleghen waren dese sacrificien niet en hadde / so baden sy het volck vā haren ghestachte dat sy soo veel gheits nemen wilden als haer beliefde/eñ haer slachofferandē daer voor gheuen. Dus hebben sy voor elck hooft oft persoon begheert dupsent dragmen / gebiedende henlieden die

te ghes-

te gheuē/dwelck Aristobulus eñ die priesterē gheerne ghedaen hebben/ende met eenen zeele hebben sy vanden mueren desen prijs neder ghelaten. Maer doen sy lieden dit ghelt ontfanghē hadden / eñ gauē sy haer nochtans gheen slachofferanden/ maer quamen tot so groote boosheyt eñ ongoddelijcheyt / dat sy den menschen gheen trouwe houdende God oock beroofden van zijn eere diemen hem schuldich is. Maer die priesters die in manierē van beloften bedroghen waren/badē Gode dat hy die mannen van haren gheslachte straffen oft punieren wilde. Ende die make en werde ooc niet wt ghekelt/maer eenen groorē stormregē eñ tempeest vā bouē gesondē / dede in dat lant een groote schade in die vruchtē/alsoo dat een moken tarwe ghelde.xv.dragmen.

✠ Hoe Hyrcanus eñ Aristobulus aē Scaurum den Roomschen Capitepn sonden / van hem hulpe versoeckende. Cap.iiij.

Cap. iiij. BInnen desen tijde sondt Pompeius Scaurum in Syrien / ende hy selue was in Armenien becommert met die oorloghe die hy voerde teghē Tygranem. Maer doen hy te Damasco quam/welcke stadt corts gewonnen was van Metello ende Lollio/so heeft hy hē ghehaest in Judeen te repsen. Dus quamen hem die ambassaden teghen / soo wel van Hyrcano als vā Aristobulo / begherende beyde zijn ghesellschap eñ hulpe. Eñ midts dat Aristobulus hē beloefde vier hondert talenten/ende Hyrcanus niet min/so heeft Scaurus Aristobulus beloeften lieuer ghehadt/want hy mildt was/eñ rijck vā ghelde / eñ hy badt om eenen dienst die lichter om doen was. Maer dandē was arm eñ vieck/ eñ daer hy meerder dinghē begheerde te crijghen dā zijn broedere/nochtans scheent dat hy niet vastelijck oft getrouwelijck ghenoech en beloefde. Want het was veel swaerder soo besloten eñ sterche stadt te winnen/dan die ouervluchtige daer af te drijuen/eñ die schare der Nabatheen/ bysondē wāt die tot dien strijdt niet ghenoech ghesint oft gemoet en waren. Om dese saken heeft Scaurus Aristobulus ghelt genomē/eñ dat belegge vā der stadt doē vertreckē/ ontbiedēde Arete dat hy wechtrocke/ oft by also hy dz niet en dede dz hy voor openbaer vpant der Romeynē soude gehoudē werden. Hier na is Scaurus wederom te Damasco gecomē. Eñ Aristobulus is met een groot heyrleghen Hircanum eñ Antipatrē wt getreckē. Eñ als hy die bestreden heeft ontrent die plaetse die si noemē Papyron/heeft hy haer inden strijdt verwonnen/ daer hy versloech ontrent seuen dupsent zijnder vpandē/ onder die welcke Cephalio Antipaters broeder oock doot bleuen is.

✠ Hoe Aristobulus eñ Hyrcanus voor Pompeium dinghen om het coninerijck. Cap.v.

NJet langhe daer nae als Pompeius te Damasco ghecomen was / ende ghinck ouer gheheel Coelesyrien / so quamen daer by hem die ambassaden wt gheheel Syrien/Egypten/eñ Judeen. Wāt Aristobulus sondt hē een wtnemende ghifte/te weten/eenen gulden wijnstrupck vā vijf talenten. Vā welcker ghiften oock mencie maeckt Strabo van Cappadocien/aldus seghghende. Daer quamen ambassaden wt Egypten met een croone / ghemaeckt van vier dupsent gouden guldenen/ende wt Judeē eenen wijnstrupck / oft eenen hof/ welck werck hiet Terpoli/dat is een wellustichepт. Dese ghifte hebbē wy oock ghesien te Roome/ gheoffert in Jupiters capitolini tempel/met eē opschrift Alexandri der Jodē Coninck. Eñ het werde ghewaerdeert op vijf hondert talenten / maer men seydt dat ghesonden was van der Joden voirst Aristobulo. Een luttel daer na zijn tot hem legaten ghecomen/te weten/Antipater voor Hyrcano / Nicodemus voor Aristobulo / die welcke beschuldichde eñ lasterde die Roomsche Capitepnē die gelt genomē haddē/waer af deerste was Gabinius/eñ daer nae dander Scaurus/want Gabinius hadde drij hondert eñ Scaurus vier hondert talentē ontfanghē/makende dese ooc zijn vpanden.

✠ Als Pompeius dan dese twistighe dinghers gheboden hadde voor hem te comen/soo heeft hy int beghin vanden Lente die heyren doen wederom halen wt die winter plaetsen/eñ is in dlant vā Damasco gerepst / daer hy onder weghē die borcht in Apamia dede af worpē/die Antiochus Cyricenus sterck ghemaect hadde. Ook besach hy Ptolomei Mennei heerlijcheyt/die een man was niet min schadelijc eñ arch dā Dionysius die Tripolitaē gheweest hadde/die metten bijle onthooft was / dyen hy ooc van swagherschap bestont. Maer dese heeft hem seluen nochtans met dupsent talentē vander doot verlost/ welck ghelt Pompeius wt gaf eñ bedeylde in soudye der rupterē. Ook verdorf hy het Casteel Ipsida/welck heere was Silas een Jode. Gaende daer nae door Heliopolim/eñ Chalcidē/ eñ ouer het midden des berchs ghecomen zijnde / quam hy in Coelesyrien/eñ van Pella quam hy te Damasco. Daer heeft hy die Joden ghehoort eñ haer princen / die teghen malcanderen twistich waren / te weten Hyrcanus teghen Aristobulum / als ook het volck selue teghen dese alle beyde. Want die Joden seyden dat sy niet meer en wilden onder coninghen staen/ aenghemerct dat sy een haers lants wet haddē / dat sy Gods priesters moesten onderdaen wesen. Ende hoe wel dat dese twee ghebroeders wt der priesters geslachte waren/nochtans wilden sy die heerschappije des volcx in een ander maniere verkeeren / om haerliedē in slauernye te brenghē. Maer Hyrcanus claechde dat hem (hoe wel hy doudtste vā gheboorten was) nochtans zijn voordeel van Aristobulo benomē werde / eñ dat het minste deel des lants hem ghelaten was / eñ dat alle dander deelen van zijnen broeder met ghewelt beletē werden. Eñ dat hy ooc te lande die by ghelegen volcken ouerlicp eñ verderf / eñ in die zee hadde woonstedē vā zee rooners/ wāt hy en soude anders het volck niet ghestiert hebben tot af schepdinghe / en hadde hy gheen verwecker van mupterijen eñ werringhen gheweest / ende van natueren genepcht tot ghewelt. Ende doen hy dit seyde/so ghetuyghden tselue meer dā dupsent wt der Joden beste mannē/die Antipater daer toe ghebracht hadde. Maer dandē seyde hy dat het rijck verloren hadde door zijn eyghē bloedichept eñ onachtsaemheyt/mits dat hy vā natuerē nerghers toe min bequaem en was/als eenich lant te regeren / eñ dat hy daer om gecomen was inden ghemeynē smaedt by zijns volcx liedē. Maer dat hy die heerschappije aenueerdt hadde om dat hy vreesde dat die soude vertrocken hebben tot een ander huys oft ghesleghte. Ende dat hy ghebruycte den naem die zijn vader Alexander plach te ghebruycken/eñ tot zijn ghetuyghenisse bracht hy voorts sommighe hooueerdighe ionghelinghen/ die van yeghelijck ghehaet werden om haer purpuren cleederen/eñ dat cieraet van haren hayre/eñ het cieraet van haren peerden/ metten anderē cieratē/die met desen habijte als tot een verthooninghe oft pomperye/ eñ niet als te rechte daer ghecomen waren. Als Pompeius dan dese dinghen verstaen hadde/eñ Aristobulus ghewelt milpresen/ heeft hy die saechtmoedelijck laten wech gaen / belouende

louende dat hy comen soude in haer lãtschap so geringhe als hy besien hadde der Nabatheen saken/ maer binnen desen middelen tyde beual hy haer in rusten te blyuen / verthoonende hem vriendelyc tegen Aristobulum/op dat hy van hẽ niet verureemden en soude/eñ benemen hem die passagien.

✶ Nochtans en creech Pompeius van Aristobulum gheẽ vrientschap/want hy en verwachte Pompeius beloften niet/maer repste na die stadt Delii/ eñ van daer track hy in Judeen.

Cap.vi. ✶ Met hoedanige oorloochsche behendichept dat Pompeius die casteelen inne creech. Cap.vi.

VVaer af Pompeius ghestoort werde / eñ nam met hem het hept dat hy bereydt hadde teghen die Nabatheers/ eñ roepende noch tot hem vã Damasco eñ dander deelen van Syrien hepscharẽ ter hulpen/eñ die ander Roomsche bendẽ die hẽ volchden/is hy teghen Aristobulum ghetrocken. Als hy dan Pellam eñ Scytopolum gepasseert zynde quã tot Choreas/daer tbeghinsel van Judeen is nae die middelantsche steden te gaen/so vant hy een schoone wel gemaerte borcht op den top van eenen berch gheleghen / ghenoemt Alexandrium / eñ midts dat hy vernomen hadde dat Aristobulus daer op ghe uloden was/heeft hy hem doen tot hem roepen met boden. Eñ midts dat hem vele riepen dat hy hem hoeden soude voor oorloghe vanden Romeynen/is hy daer af ghecomen. Eñ als hy vanden rechte der heerschappyẽ teghen zynẽ broeder gedingt hadde/ so ghinck hy met Pompeius oorlof wederom op die borcht/eñ dit dede hy te tweede eñ derde repsen oock altyt Pompeio onderdaen wesende/wt hope vã het ryck te verkryghen/vepnsende dat hy alle zyn ghebo den doen soude/altyt hem selues bewarende/midts wederom keeren in die borcht/eñ oorloochsche ghe reetschap makẽde7 wt vreesen dat die heerlycheyt soude Hyrcano ouer ghegheuen werden. Eñ doen Pompeius hem gheboot dat hy die casteelen soude ouerleueren/eñ schryuẽ daer af met zyn eygen hant den capitepns die daer in waren/wãt die dit anders niet en souden willen doen / soo heeft hy dit ymmer ghedaen.

Cap.vij. ✶ Maer seer noode dit lydende/is hy wech ghegaen in Jerusalem/om hem te berepden als tot een seker oorloghe. Eñ niet langhe daer nae als Pompeius zyn hept lepde tegen hem/ quam hem eẽ bode teghen wt Ponto/hem bootschappẽde hoe Mithridates vã zynẽ sone Pharnace doot geslaghen was.

✶ Hoe die van Jerusalem den Romeynen haer poorten sloten. Cap.vij.

ALs Pompeius dan zynen eersten legher ghehadt hadde by Jhierico / daer dalder beste palmhouen zyn/eñ daer die beste balsem voortcoẽt/welck dalder costelycxste is onder alle oliẽ oftsaluẽ / dwelc wtloop op die maniere van sap / als die strycken met eenen scherpen clepnen steen gesneden werdẽ. Eñ den nae volghende morghenstont vertrack hy van daer na Jerusalem. Maer Aristobulus berou hebbende van die dinghen die hy te voren ghedaen hadde/is hem te ghemoete ghecomen / eñ biedende hem gyelt/heeft hy hem oock binnen Jerusalem gelatẽ/biddende hem dat hy die oorloghe latende/anõs vriedelyc dede al wat hy wilde. Pompeius heeft hẽ dit vergheuen/midts dat hyt begheerde/eñ hy sandt Gabinium met zyn rupters in die stadt om tghelt te ontfanghen / die nochtans wederom ghecomen is sonder pet te doen / want hy met ydelen handen wt die stadt gesloten werde/om dat Aristobuls erychsmannen dit verbondt met en wilden van weerden houden. Waerom dat Pompeius seer gestoort werde/eñ stellende Aristobulum in hoede van bewaerders / is hy selue haestelyck na die stadt ghecomen/ die in alle siden eñ manieren wel sterck eñ beurydt was/maer alleen mocht beschadicht werden vã die noortside/want die side wert omringt van een breede eñ diepe vallepe om den tempel gaende / die met eenen sterckẽ muer van steenen ghemaeckt al om behepmt is.

✶ Hoe Pompeius den tẽpel met der stadt nederste plaetse strydende wan met ghewelt. Cap.viij.

MAer binnen die stadt was twist / midts dat die borghers van eenen sin niet en waren int ghene datmen doen moeste. Want die sommighe seyden dat best ware die stadt Pompeio op te gheuen/ maer Aristobylus partye wilde datmen hẽ wt slote eñ een oorloghe ghereet maecte / om dat hy hem gevangen hadde. Dus hebben dese dander verraeyt/ eñ namen den tempel in/eñ als si die brugge af ghebroken hadden daermen mede in die stadt gaet / berepden si haer ter oorloghen. Maer dandere hebbẽ het hept binnen die stadt laten comẽ / geuẽde Pompeio die stadt ouer/eñ des coninex huys. Pompeius heeft Pisonem zynen ambassaet derwaerts gesonden met een deel des hepts/ beuelẽde hem die hoede vanõ stadt/eñ des coninex huys. Piso heeft terstont die huysen by den tempel ghelegen/ eñ dander naeste timmeragien sterck ghemaeckt/eñ ten eerstẽ presenteerde hy haer conditien van pepse/maer doen si die niet en wilden ontfangen/so heeft hy alle datter rontsom lach berept om te stormen. Waer toe Hyrcanus seer vromelyck toe gaf alle datter van noode mocht wesen. Maer Pompeius bracht zyn rupters aen die noortside des tempels / dwelck alder lichtelyxste om bestormen was. Eñ aen dese zyde waren oock hooghe toren/eñ een grachte met handen gemaect / sonder die diepe valley e die om den tempel ghinck. Want alle plaetsen waren oock stepcht ter stadtwaerts / midts dat die brugghe daer af ghebroken was / aen welcke side was Pompeius met zyn ghesellschap. Die Romeynẽ maecten met grooten arbeyde alle daghe eenen hooghen walle / houwende rontsom die boomen af. Als dit werck volmaect was / eñ die grachte met groote swarichepdt gheuult was / hebben sy die stormgheweyen die sy van Tyro ghebracht hadden daer aen gebracht / bestootende daer mede den tempel met schyetsteenen. Maer en haddet ons lants maniere niet gheweest den seuensten dach ledich te wesen/so en souden die Romeynen den wal niet hebben moghen volmakẽ/ want haer wederpartyders dat belet souden hebbẽ. Want die wet gheeft ons oorlof te wederstaẽ dẽ genẽ die ons ghewelt doet / maer te beletten onse vpãdẽ die eenich were doẽde zyn / en laet si ons niet toe. Dwelck als die Romeynen beuroedden/so en quelden si die Joden op die sabboth daghen niet vã verre met gheschutten/oft si en streden teghen henliedẽ niet alleenlyck maecten si dan haren wal hooghe/ eñ brachten die stormgeweyen aen/om die des anderen daechs teghens ons te beslyghen. Eñ hier wt machmen lichtelyck leeren kennen met hoe grooter eerweerdichept ende deuocien dat wy God eeren eñ dienen/eñ hoe nauwe wy onse wetten onderhoudẽ/ aengemerct dat die veruaerlychept des belegs gheẽ belet en dede dat dies te min die gewoonlycke sacrificien gedaen werden/tweemael telcken daghe/des morghens ende des auonts ontrent der neghenster vren/die onse priesters op den outaer offerden / die oock in dupterste periculẽ haer sacrificie niet achter

en

in lieten. Wāt doen pmmer den tempel gewonnen werde in die derde maent op eenen vasten dach / in die hondertste ende. lxxix. Olimpiade / als oversten raetsheeren te Roome waren Antionus / eñ Marcus Tullius Cicero / so braken die vpandē daer met gewelt in / doodende alle die haer int gemoete qua-men / nochtans bleuen die priesters sacrificie doēde / niet veruaert wesende noch van die vreese der doot noch van die menichte der ghedoodder / lieuer hebbende te lyden al wat den verwinners luste / dā die ontaren te verlaten / oft pet achter te laten dat naer ons lants wetten ghevordineert is. Eñ dat dit gheen fabele en is ten loue der godvruchtichepdt verliert / maer die rechte waerhept gheuen met mp ghetuyghenisse alle die hystorischryuers die Pompeius geschiedenissen beschreuen hebben. Onder die welcke zyn Strabo eñ Nicolaus / eñ die principael eñ meeste schryuer der Roomscher hystorie Titus Liuius. Want doen den grootsten toirre ghestooten was / eñ dauerde van veel stooten des stoomrams / eñ die gevallen was / treckende met hem neder den naesten muer / so zyn die vpanden daer te strydē doorgelooyen. Maer vooral quam door die verualling hen Cornelius Faustus Sille sone / den welckē volcke een schate rupterē. Eñ terstont aen dander zyde liep deerste in Furius / een hoopman met zynē knechten die onder hem waren / eñ tusschen dese twee quam ock in Fabius / ock een hoopman met eenē machtighen hoop zyns volcx. Eñ alle plaetsen waren vol moordē. Eñ sommighe vanden Joden werden ghedoet doorsteken vanden Romeynen / eñ dander van wonden die si malcanderen gaven. Die sommighe lieten haer vallen van bouen nederwaerts / oft werden verbrant in hupsen daer si vier in gestekē hadden / want si niet sien en conden tghene dat vanden vpanden ghedaen werde. Dus bleuen daer tweelf dupsent Joden verslaghen / maer vandē Romeynē zynder seer luttel bleuē. Ock werde daer ghevanghen Absalon Aristobulus oom eñ swagher. Ock werde die eerweerdichept eñ heplichepdt des tēpels seer ghelchent / die te voren noch met menschē voetē betreden / noch met oogen beslen en was gheweest; want Pompeius ghinck daer in / ende met hem veel andere / eñ beslaghen het ghene dat niet ghevorloft en is te siene dan alleen den priesteren. Eñ hoe wel daer in waren van gouden een tafel / eñ eenen cādelaer / eñ drincnappen / eñ eē groote menichte vā wierookvaten oft offer schalē / eñ in die schatte heplich ghelt tot twee dupsent talenten toe / soo en heeft hy nochtans vt godvruchtichept gheen van desen aēghetast / maer hy heeft hier in zyns selfs gelyck ghetoont / niet doende dat zynder ander deughden onweerdich oft onghelyck was. Maer des anderen daechs heeft hy den bewaerders des tempels den tempel doen supueren / eñ als hy die wettighe sacrificien wederom hadde doē vernieuwen heeft hy het overste priesterschap Hyrcano wederom ghegheuē / eensdeels om zyn ander dienſten / maer aldermeest om dat hy gemaeckt hadde dat die Joden niet ghestreden en hadden voor Aristobulo. Daer na heeft hy die verwechers van deser oorloghen mettē byle ghedoot. Eñ Fausto metten anderen die deerste op die muren clommē heeft hy na haer verdienstē geloont. Eñ Jerusalem stelde hy dat si den Roomschē volcke soude tribupt gheuen. Eñ die steden die si onder haer heerschappye gecregen hadden in Coelesspiten / heeft hy haer afgenomen / stellende die onder haer eyghen president. Eñ tgheheel Joetsche volck dat te voren hoochmoedich was van veel voorspoedighe auontuerē / heeft hy belooten in haer oude palen. Die stadt Gadara die outs te voren afgheworpen was / heeft hy weder op gemaect / ter liefden vā zynen vryen dienaer Demetrius / van Gadara gheboren. Maer die ander steden als Hyppon / Scytopolium / Pellam / Dion / Samariē / Marissen / Azotē / Jamniam / Arethusam / heeft hy elck haren bewoōders wederom ghegheuen / eñ die selue ghelegen in die middelanden / sonder die ghene die vā verschepden oorloghen heel verdorven waren. Maer die zeecant steden als Gazam / Joppen / Dora / Straton toirē / welcke stadt heerlyck van Herode ghemaect / eñ met hauenen eñ tempelen verciert / met eenē anderen naem ghenoemt werde Cesarea oft Keyserstadt / alle dese heeft Pompeius vry ghemaect / gheuende hie der prouincien. Van alle welcke quaden eñ stnaden hebben die oorsake gheweest Hyrcanus eñ Aristobulus teghen malcanderen twistich. Wāt doen verloren wy eerst onse vryheyt / gebracht onder de Romeynē heerschappye / eñ dāt dat wy met oorloghen den Syriers af ghenomen hadden / werden wy ghedwonghen werderom te gheuen / ende daer bouen hebben die Romeynen binnen corten tydē vā ons ghepeyscht meer dan thien dupsent talenten / eñ het ryck daer mede dat te voren het priesterlyc ghestachte gheeert was / werde verselt op ghemeyne leecke menschen. Maer hier af sullen wy te zynen tyde spreken. Voorts gaf Pompeius Scauro Coelesspriē totte vloet Euphrates toe / eñ tot die palē vā Egipten om die te regeren / met twee legioenen rupters / eñ hy selue is weer ghetrocken in Cilicien / haestēde hem na Roome. Eñ hy leyde met hem Aristobulum ghebonden met zyn twee dochters / ende soo vele sonen.

✠ Hoe Scaurus Aretam bestreedt / eñ namaels een verbont met hem maecte door Antipaters raet.

Cap. ix.

MAer na dat Scaurus gerepst was tot die stadt van Arabien Petra ghenaemt / met een hepr / ende hy die ackerlanden daer ontrent ghelegē verdorf / midts dat daer quaet passeren was / ende zyn rupters honger leden / soo leverde hem Antipater vt Hyrcanus deuctaewe wt Judeen / eñ gaf haer ock ander noodtlycke dinghen. Dus werde Antipater als ambassaet van Scauro gesonden aē Aretam / om dat hy by hem bekēt was / eñ zyn gast hadde gheweest / so raede hy Arete dat hy met een somme ghelts soude die verderffenisse des lants af coopen / blyuende zyn borghe voor drp hondert talentē / eñ met dese condicien werde dese oorloghe geeyndt / so wel na Scaurus / als na Aretas sin.

✠ Hoe Alexander Aristobulus sone van Gabinio verwonnen werde / eñ naemaels bestormt in een casteel. Cap. x.

Cap. x.

EEnen tydt daer na so heeft Alexander Aristobulus sone Judeen ghequelt met dlant te doorloopen. Maer Gabinius quam doen van Roome in Syrien / die welcke veel ander dingen ghedaē heeft die vertellens weert zyn / ende tegē Alexandrē heeft hy een oorloghe aenghenomen. Want Hyrcanus en conde Alexandro doen niet wederstaen / eñ hy was becommert int repareren van die vesten van Jerusalem / die Pompeius af geworpen hadde / maer dit voornemen werde hem vanden Romeynen verboden. Maer Alexander dlant doorloopende creech veel Joden in die wapenen / eñ als hy haestelyc vergadert hadde thien dupsent ghewapender mannē / eñ onderhalf dupsent rupters te peerde / heeft hy met behepmselen sterck ghemaeckt het casteel ghenoemt

Alexandrum/by Coreas gheleghen/eñ ſMacherun-
tem aen die palen van Arabien. ſMaer Gabinius
is teghen hem ghecomen / ſendende voor wt ſMar-
cum Antonium/metten anderen hooftmannen. Eñ
die Romeynen aldus vereenicht metten Joden die
noch in haer onderdanichepdt bleuen/welcker capi-
teynen waren Pitholaus / eñ ſMalichus / met hem
oock nemende Antipaters helpſcharē/ zyn Alexādro
teghen ghecomen. ſMaer Gabinius volchde hem
metten anderē hepre achter na. Doen track Alexan-
der al naerder Jeruſalē/daer ſy ſtach leuerdē / waer
in die Romeynen verſloeghen ontrent dry dupſent
haerder vpanden / eñ niet min werdē daer ghevan-
ghen. Gabinius dan comende tot t Caſteel Alexan-
drium / verſocht die ghene die daer beſloten waren
tot vrede/belouēde haer vergiffeniſſe vā haer voor-
leden miſdadē. Eñ midts datter veel van die Joden
bupten teaſteel haren legher hadden/ſoo hebben die
Romeynen deſe beſtooten/daer ſy veel vā dien ver-
ſloeghen/in welcken ſtrijdt ſonderlinghen dienſt eñ
vromichepdt thoonde ſMarcus Antonius. Als Ga-
binius dan een deel zyns hepre om dat caſteel te be-
ſtormen daer ghelaten hadde/ſo doorrepſde hy dan-
der deel van Judeen/eñ alle die ſtedē die hy verdor-
uen vont dede hy wederom op makē. Eñ aldus zyn
wederom op ghemaert Samaria / Azotus Scpto-
polis/Anthedon/Raphia/Dora/ſMariſſa/Gaza/eñ
veel andere/ende dat door Gabinius beuel/ welcker
ſteden bewooninge voortaen beurijdt ende bupten
pertyckel was/ daer ſy te voren langhen tijt verlaten
hadden gheweeſt.

Cap.xi. ✠ Als dā deſe dinghē int lant aldus beſchickt wa-
ren/ſoo keerde Gabinius wederō na Alexandrium/
eñ alſmē dē ſtorm aen lepde/ſo begheerde Alexāder
door bodē ghenade/preſenterende die caſteelē Hyr-
canium eñ ſMacheruntē/ ende ten laetſtē ooc Alex-
andrium/welcke Caſteelen Gabinius af ghebroken
heeft. ſMaer doen Alexanders moeder tot Gabinii
ghecomen was / die den Romeynen gonſtich was/
doen haer man eñ kinderē te Roome bewaert wer-
den/ſo vercreech ſi vā hem al wat ſy begheerde. Eñ
terſtōt als haer dinghen beſchict warē/ ſo bracht hy
Hyrcanum te Jeruſalē om den tempel te beſchickē/
eñ zyn prieſterſchap te bedienē. Daer nae als hy vijf
dachvaerden van recht ghehouden hadde/ ſoo heeft
hy alle die prouincien in ſoo veel ghelycke deelen be-
deylt/alſo dat die ſommighe haer recht ſouden halē
te Jeruſalē / die ander te Gadara / dander te Ama-
thunte/die vierde te Jericho/die vijfſte te Sephora/
welck is een ſtadt in Galileen/eñ aldus werden die
Joden verloſt van heeren / eñ ghecſtelt onder het re-
giment van goede eerlycke mannen.

✠ Hoe Ariſtobulus van Roome wten banden ont-
liep/eñ wederom in Judeen gheuanghen/ van Ga-
binio wederom ghelonden werde. Cap.xi.

Cap.xij. VOorts doen Ariſtobulus van Roome ontulo-
den weſende / wederom in Judeen ghecomen
was/eñ arbepde om Alexandrium dat cours af ghe-
worpē was wederom op te ſtercken eñ te beurijdē/
ſo ſandt Gabinius derwaerts crijchſliedē met haer
Capiteynen/Siſenna/Antonio/eñ Serullio / om te
belettē dat die plaetſe wederom niet beſetē en wer-
de/eñ voorts arbepden om Ariſtobulū ſelue te van-
ghen. Wāt veel vanden Joden vergaderden tot hē
om die vermaerthept zyns naems / die nieuſgierich
waren/want Pitholaus die overſte van Jeruſalem
vloodt met dupſent gewapender mannen tot hem/
want anders waſſer in deſe vergaderinghe vele die
niet wel ghenoech gewapent en waren. ſMaer Ari-
ſtobulus willende ſMacheruntē in nemē/ herſt ūt-
ke laten wech gaen als onnut/ om pet voorts te ſtel-
len. Eñ met hem nemende alleenlijck acht dupſent
ghewapender mannen / is hy derwaerts ghegaen.
ſMaer die Romeynen hebben haer achterhaelt / eñ
heerlijck verwonnen / wāt hoe wel dat ſy een luttel
tijts wederſtant deden als ſy beſtootē waren/ noch-
tans deden ſy haer vlieden/verſlaende van henliedē
ontrent vijf dupſent mannen/maer dander werden
verſtropt/elck ſoeckende hem ſelven te ſalueren nae
dat hy mocht. Ariſtobulus nochtans meer dan dup-
ſent mannen met hem lepdende / is gheuloden tot
ſMacherunten toe/eñ hy maecte dit caſteel ſterck/eñ
hoe wel hy in ſoberen ſtaet was / nochtans bleef hy
noch wel hopēde. ſMaer hy en mocht ouer twee da-
ghen dat beſtormen niet wederſtaen/wāt na dat hy
ſeer veel ghewont was/werde hy gheuanghen ghe-
bracht tot Gabinium / met Antigonus ſynen ſone/
die zyn gheſelle was in die vlucht Eñ aldus by con-
trarie fortupne is hy wederom na Roome geſondē/
eñ aldaer in banden ghehouden. Na dat hy het rijck
eñ overſte prieſterſchap beſeten hadde dipe iaren eñ
ek half / een ſeer grootdadich eñ grootmoedich man
in dien ſtaet van eeren. ſMaer zyn kinderē heeft dē
Roomſchen raet wederom ghelonden/na dat ſi van
Gabinio verſtaen hadden dat dit haerlieder moeder
beloeft was gheweeſt/doen ſi die Caſteelen ouer le-
uerde/die welcke terſtont in Judeen wederom ghe-
comen zyn. Voorts doen Gabinius een hepr vaert
berepde teghen die Parthers/eñ doen hy nv ouer dē
vloet Eupbrates paſſeerde/ſo veranderde hē zynen
ſin/eñ hem docht goet Ptolomeum in Egyptē we-
derom te brenghen/alſoot elders beſchreuen is ghe-
weeſt. Eñ in deſe hepr vaert werde hy ſeere gheſol-
pen van Antipatro/met Coren/wapenen/eñ ghelt/
eñ door ſynen raet zyn tot haer geſelſchap ghetroc-
ken die Joden die by Peluſium woonē/als bewaer-
ders vanden inganck van Egypten. ſMaer doen
Gabinius wt Egypten ghecomen was/ ſoo beuant
hy dat Syrien vol werringhē eñ tweedracht was:
want Ariſtobulus ſone Alexander hadde wederom
met gewelt die heerſchappije aen ghenomē/ eñ veel
Joden tot afvallinghe ghetrocken/eñ na dat hy een
groot hepr vergadert hadde/track hy ouer alle dlant
doodende alle die Romeynen die hy crijghen conde.
Vander dwanck hy te vlieden op den berch Gari-
zim/eñ daer heeft hy die belegen. Gabinius dā vin-
dende Syrien in dien ſtaet/ſandt Antipatrum voor
wt tot die mupters/om dat hy des mans wijſ hepdt
wel kende/ om te proeuen oft hy by avontueren die
hadde moghē tot eenen beteren ſin keeren / eñ haer
wijs maken dat ſy beter raden volghen wilden/het
welck hy neerſtelijck dede / keerende vele van hen-
lieden wederō tot ghehoorſaemhept. ſMaer Alexan-
drium en conde hy niet ghecrijghen / want die heb-
bende met hem dertich dupſent Joden/heeft dooren
Gabinio teghen comen/ eñ met aencomende teecke-
nen ſlach leueren hy den berch Itabyrium. In wel-
cken ſtrijdt bleuen verſlagen wt der Jodē hepr thien
dupſent mannen. Gabinius heeft doen nae deſe vic-
torie die ſaken van Jeruſalē beſlicht na Antipaters
ſin/eñ aldus is hy teghē die Nabatheen ghetrocken/
die welcke hy oock verwonnē heeft met eenē ſtrijde.
Oock heeft hy die edele van Parthen/ Mithridatē/
eñ Orſanen/die tot hem ouer geuloden waren/ we-
derom gelondē/ gheuende een ſame wt dat die hem
ontulodē waren in haer lant. Eñ na dat hy ſo groo-
te feyte bedreuen hadde / keerde hy wederom nae
Roome/gheuēde Craſſo deſe prouincie ouer. Vā deſe

oorlo-

oorlogen Pompei eñ Gabinij tegē die Jodē schrijft Nicolaus die Damascenaer / ende Strabo vā Cappadocien/nerghers in vā malcanderē discorderēde.

✕Hoe Crassus een heyr teghen die Parthers leyde door Judeen / ende van zijnen roof die hy daer indē tempel dede. Cap.xij.

Cap.xiij. CRassus dan een heyrwaert berepdende teghen die Parthers quam in Judeen / eñ het heylich ghelt dat Pompeius niet aenghetast oft ghenomen en hadde twee duysent talenten/heeft hy wech ghenomen/voorts oock den tempel beroouende vandē anderen goude/welck weerde wel quā by acht duysent talenten. Hy nam ooc wech eenen balck metcys van goude/die drij houdert mijnen swaer was. Eñ by ons is eē mijne twee pont eñ een half. Desen balck gaf hem een priester/die bewaerder vandē heylighē schat/Eleazarus genoemt/niet wt archept/ wāt het eē goet eñ rechtueerdich man was/ maer midts dat hy in bewaernisse hadde alle die tapijtē des tempels die aen desen balck hinghen/welcker schoonheyt eñ maecksel seer costelijck was/ eñ hy sach dat Crassus heel wt was om gout te vergaderē / sorghende voor alle die ornamenten oft cieraten des tempels/ so gaf hy hem desen balck/om alle dander te lossen eñ vry te houdē / te voren hem by eede verbindende dat hy niet anders vā zijn plaetse verroerē en soude / maer te vreden wesen met het ghene dat hy hem ghenen soude/ het welck veel duysent guldenen weert was. Desen balck was ghesteken in eenen holen balck van houte ghemaeckt/dwelck allen danderen onbekent / ende dese Eleazaro alleen bekent was. Maer Crassus nam desen voor dander gout des tempels/ eñ terstont synen eedt brekende/heeft alle tgout datter was oock mede daer wt ghedraghen. Ten is ooc niet te verwonderen datter so grooten rijcdommen in onsen tempel warē/wiens God die Joden in alle landen eeren eñ dienen/die dese rijcdommen so wel wt Asien als wt Europen by langhē tijde hier ghebracht hebben. Eñ die voorseyde somme en is niet verciert wt beroemelijcheydt/eñ daer zijn noch ghetuyghen toe / want sonder veel andere getuycht dit oock Strabo van Cappadocien aldus seggghende. Mithridates heeft gelonden int eylant Chous ghenaemt / om van daer tgelt te halen dat die Conynghinne Cleopatra daer ghelatē hadde / eñ acht hondert talenten den Joden behoorende. Maer wy lieden en hebben gheen ghemeyn ghelt/ sonder dit dat Gode geheylicht oft ghoffert is/ eñ het schijnt ghenoech dat die Jodē dit wt Asien in Choum verdraghen hadden wt vreese van Mithridates oorloghe/ want ten is der waerheyt niet ghelijck dat die ghene die in Judeen woondē/hebbende een so seer sterche stadt/eñ tempel soudē sulck ghelt in Choum gelonden hebben. Ten is oock niet ghelooueliick dat die Joden van Alexandrien dat souden ghedaē hebbē/ die in gheē perikel en warē vā Mithridate. Tselue ghetuycht ooc elders Strabo hoe dat Sylla tē tijde als hy door Griecklē lant ouertrack om te oorloghen tegen Mithridatem/eñ Lucullum sandt in Cyrenē die ghe turbeert was door ons volcx werringhē / die den omganck der werelt verruilt hadde/ wāt aldus schrijft hy. Daer waren vier nacien in die stadt van Cyrenen / borghers / ackerlieden / buytenlantsche huerlinghen eñ Joden/welcke natie nu in alle stedē gecomen is/eñ men en soude niet lichtelijck eenighe plaetse moghen vinden in die werelt die bewoont wert daer die Joden eens ontfangen zijnde die niet en besitten. Want Egypten ooc eñ Cyrene/als die onder eenen heere pleghen te wesen / eñ veel ander lantschappē hebben dese lieden manieren van leuen toe ghelaten/ende onderhouden seer groote vergaderinghen van Joden / die metter tijt vermeerdert zijn/gebruyckende haers lants manieren/ wāt ouer al Egypten zijn oock woonsteden van desen volcke/ sonder dat een groot deel der stadt van Alexandriē/ haer toeghelschict is. Sy hebben ooc bysonder eñ eyghen rechters/die haers volcx saken bedienen/ ende haer twistighe saken nae recht beslichten / ende die haer comenschappen eñ beloften vast maken/al gelijcmen doet in eenen volmaecten staet van een ghemeynte. Dus is dit volck seer machtich ghewordē in Egypten/om dat sy van oudts haren oorsprongh daer wt hebben / eñ om datmen tot daer lichtelijck vertrecken mach wt Judeen om die by gheleghenthept der landen. Eñ int lant van Cyrenen comen sy van daer voorts / als daer aen gheleghen / gheluck Judeen ooc is / oft ooc beter wylen een deel van coninckrijck vā Egyptē. Dit schrijft Strabo. Voorts als Crassus zijn dingen na sinen sin beschict hadde/ heeft hy der Parthers lant bestreden / daer hy met alle zijn heyrscharē verslagen werde/ allst elders vertelt is. Maer Cassius wederom in Syriē vliedende eñ die innemende/wederstont dē Parthers/die doē om haer verssche victorie dickmael wt liepē. Eñ doen hy te Tyren ghecomen was/ so besocht hy Judeen/ daer hy metten eersten oploop die stadt Taricheas verwan/eñ daer wt by.xxx.duysent gheuanghenen lepdde/Pitholaum oock doodende/die Aristobulus partye onderhiel / waer toe hē verweete Antipater/ die seer veel by hē vermocht / eñ seer groote macht hadde by die Idumeiters/by die welcke hy eē hupsvrouwe ghetrout hadde die van edelen ghestachte der Arabers ghboren was/genoemt Cypron / waer af hem vier sonen ghboren werden/ Phasaelus eñ Herodes/die namaels coninck werde/Josephus eñ Pheroras/eñ een dochter Salome. Dese Antipater heeft oock dander vorsten tot hem ghetrocken met herberchsaemheyt eñ vrientschap/maer aldermeest den conine van Arabien/ by den welckē hy zijn kinderen oot in bewaernissen stelde/ doen hy oorloghe voerde tegē Aristobulum. Als Cassius dā zijn heyren wederom sterck ghemaect hadde/ is ghetrocken na den vloet Euphrates / eñ daer heeft hy hem tegē die Parthers gestelt/als dat vā ander hystorieschrijuers in memoiren ghelaten is ghewerst.

✕Hoe Pompeius vloodt in Epirum / eñ hoe Scipio in Syrien quam. Cap.xiij.

Cap.xiij. EEn luttel tyts daer nae heeft Julius Cesar sooomen in ghenomen / ende Pompeium tsamen metten Roomschen raetslheeren veriaecht ouer die Jonische zee. Ock heeft hy Aristobulum wrē banden ontslaghen/eñ den seluen ghecordineert te sendē in Syrien / gheuende hem daer toe twee legioenen crijchslwannen/om dat hy dus te beter die prouincie soude beslichten. Maer Aristobulus verloos corts zijn hope die hy ghecreghen hadde vā die macht die hem Julius ghegheuen hadde / want hy met venijn ghedoodt werde van sommighe die van Pompeius partye waren/ eñ aldus werde hy begrauen vā des Keysers volck. Eñ zijn lichaem lach langhe bestrekē met honich/tot dat Antonius dat wederom in Judeen sandt/ghebiedende datment legghen soude in der coninghen begrauenisse. Cap.xv.

✕Maer Scipio heeft wt Pompeius beuel metten byle onthalst Alexādrum Aristobulus sone/om dat hy eenē tyt op gestaen was teghen die Romeynen. Dus werde dese ghedoot te Antiochien / maer Ptolomeus Menneus die vorst van Calcidē/wels

geleghen is op den berch Libano/heeft Alexanders broeders tot hem ghenomen/ want hy sant Philippionē zynen sone tot Alcalon aē Aristobulus hupsvrouwe/beuelende haer dat si met hem senden soude Antigonum haren sone/eñ haer dochters / waer af Philippo op die eene so verliefde/dat hy die voor een hupsvrouwe troude. Daer nae doen hy te voren doot ghesla ghen was/soo troude Ptolomeus selue Alexandriam/ende hy beschichde altyt haer broeders sonder ophouden.

✠ Van Julij Cesars heyrvaert in Egiptē/eñ hoe ghetrouwen dienst hy ghehadt heeft vandē Jodē.

Cap. xiij.

Cap. xvi. MAer na Pompeius doot/eñ des Keysers Julij victorie doen hy oorloghe voerde in Egipten/ soo was hem in veel dinghen seer oorbaerlijck Antipater der Joden regeerder/eñ dat wt beuel vā Hyrcanus. Want doē Mithridates Pergamenus hulpe aen bracht/eñ en cōde door Pelusium niet passeren/eñ by Alcalonem bleef ligghende/voechde hem Antipater tot hem met dry dupsent ghewapender Joden/eñ hy maecte metten principaelsten vanden Arabers/dat si hem ock ter hulpen quamen / ende door zyn hulpe zyn principalste wt gheheel Syrien veel hulpen vergadert. Want doē te stryde dē Keyser te hulpe quamen die voirst Jamblicus/eñ Ptolomeus zyn sone/eñ Thelomeus Sohemus sone / bewoonende den berch Lybanus/eñ by na alle die steden. Maer Mithridates vertreckende zyn heyr wt Syrien is ghecomen tot Pelusium/eñ doen hy van dier stadt lieden niet ontfangen en werde/bestormde hy die stadt/daer den principaelsten dienst eñ hulpe dede Antipater / want hy deerste een deel vandē muer neder wierp / makende den anderen die daer inne liepen eenen ganck in die stadt. Aldus werde doen Pelusium gewonnen. Maer doen Antipater eñ Mithridates wilden trecken tot by den Keyser/ verbodē haer die passagie die Egiptsche Joden die in dlant woonen die Onie ghenoemt wert. Dese heeft Antipater als lieden van zynen ghesla chte/op zyn zyde oft partye ghetrocken / bysonder als hy eenen brief van Hyrcanus ghethoont hadde/waer in si ghebeden werdē dat si haer wilden vriendē thoonen den Keyser Julio/eñ hem helpen met victalie/ eñ met sulcke dinghen die den heyre nootelijck waren. Die welcke beweecht zynde door Hyrcanus des oerste priesters macht ende ouerheydt/ hebben dit gheerne gedaen. Als dit hoorden die te Memphis woonden / so riepen si Mithridatem oock tot haerlieder / eñ als hy tot daer ghereyst was/heeft hy die oock ghetrocken in zyn partye.

✠ Van Antipaters septen/eñ vā zyn vrientschap metten Keyser Julio. Cap. xv.

MAer doen si ghecomen warē ter plaetsen Delta ghenoemt/heeft hy teghen die vpanden gestreden ontrent die plaetse die der Joden heyrleger ghenoemt is. Mithridates regeerde den rechten horn/eñ den slinckē Antipater. In desen stryt werde Mithridates horn ghecrenckt/eñ si saghen dat si die nederlaghe crijgen souden / en hadde Antipater met zynen volcke tydelijck hy dē oeuer vandē vloet deerwaerts loopēde(die zyn wederpartyders nu verwonnen hadde) zyn gesellen wtē perijckel niet verlost/eñ die Egiptenaers doen vlieden die nu douerhant cregen. Eñ hy praemde die vluchtighe so hart aene van achter/dat hy zynder vpanden heyrlegher ock wan/roepende tot hem ock Mithridatem tot een deel des roofs / den welcken hy int veruolghen der vpandē verre achter gelaten hadde. Dese Mithridates hadde van zynen volcke acht hondert verlorē/maer Antipater niet meer dā vyftich. Mithridates heeft den Keyser hier af die waerheyt met eenen brief laten weten/openlijck beleydeñ dat Antipater die sake gheweest hadde dat hy zyn leuen behouden hadde/eñ die victorie gecregen/also dat die Keyser hem doen seer prees/ eñ naemaels in dalder periculoosste sakē zyn vrome hulpe beschdde/in welcke stryden hy ock wonden creech. Waerom als die oorloge ten laetstē volcyndt was/eñ die Keyser met een vlote schepen in Syrien gecomen was/ heeft hy groote eerlijcheden ghegheuen so wel Hyrcano den welcken hy vast ghemaect heeft int oerste priesterschap/als Antipatro/ den welckē hy begifte met die borgherschap eñ vryheyt der stadt van Roome. Die sommighe segghen dat Hyrcanus in dese oorloghe was/eñ in Egipten quam. Waer in myn ghetuyghe is Strabo vā Cappadocien/schrijuende wt het seggheñ Asinij aldus. Nae dat Mithridates Egipten bestreedt/eñ met hem Hyrcanus der Joden oerste priester. Die selue Strabo schrijft aldus/wt het seggheē Hypsicratis. Dat Mithridates eerstmael alleē quam / eñ dat daer nae tot hem gheroepen was die regeerder van Judeē Antipater die Alcaloniter, die tot hem dry dupsent crijchsmannen brocht/ende dat door zyn vermaninghe die ander voirsten oock haer crijchsmannen daer toe geuoecht hebben/ onder die welcke ooc was Hyrcanus die oerste priester. Dit sept Strabo. Op den seluen tyt quam Antigonus Aristobulus sone oock tot den Keyser / claghende hem van zyns vaders quade auontuere/dat hy om zynen wille Aristobulus met venyn ghedoot was/ ende zyn broeder van Scypio metē byle onthaist/ ende hy badt hem dat hy zynder wilde ontfermen / die wt zyns vaders heerschappije verdreuen was. Daer toe beschuldichde hy Hyrcanum oock/eñ Antipatrum dat si die heerschappije des volcx met ghewelt bedienden/ende hem ooc onrecht dedē. Maer Antipater verantwoorde zyn sake / wederleggheñde die quade tichten die hem opgelept werdē / thoonende hoe dat Antigonus mupterpen ende nieuwe werringhen op stelde. Ock vertelde hy hoe seer dat hy in die leste lieden oorloghe gearbeyt hadde voor dē Keyser/uemende hem tot eenen ghetuyghen zynē woorden. Eñ dat Aristobulus met rechte nae Roome ghebonden was gheuoert/die een eewich vpant eñ wederpartyder was der Romeynen. Ende dat Antigonus broeder te rechte ock ghepuniert was van Scipio/midts dat hy bethoont was een moordenaer te wesen/eñ aldus en was hy tonrechte niet verdruct. Die Keyser doen beweecht zynde vā Antipaters redenen / heeft openbaerlijck Hyrcanum oerste priester ghemaect. Maer Antipatro presenteerde hy eenich voirstendom dat hy begherē wilde/ eñ voorts heeft hy hem ghemaect een procureur oft besorgher van gheheel Judeen.

✠ Vā des Keysers brieuē/eñ des Roōlschen raets sentencie vander Joden vrientschap. Cap. xvi.

Cap. xvij. OOck heeft die Keyser Hyrcano oorlof ghegheuen zynder stadt vesten op te rechten/want hy dese vrientschap van hem begheerde/ want si laghē noch tot dier tyt toe/van dat Pompeius die af ghewerpen hadde. Eñ hy sandt hierom te Roome eenē brief aen die raetsheeren dat si dese ordinancie oft sentencie soudē schrijuē in Capitolium/ welcke sentencien inhoudt was aldus. Lucius/Valerius/ende L.F.Pr.hebben aenden raet ouerghegheuē/op den derthienstē dach van December in den tempel der eendrachtichept daer tegenwoordich waren. L. Coponius.

ponius. L. F. eñ. C. Papirius Quirinus/ van tgene dat Alexander Jasonis sone/ Numenus Antiochus sone/ eñ Alexander Dorotheus sone der Joden ambassaden/ seer goede mannen ende onse gesellen begheert hebbē/ vernieuwende haer oude vrientschap totten Roomschen volcke/ die welcke oock gebiacht hebben een schale eñ eenen schilt van goude tot een teeckē haerō vrientschap/ weert zynde vijftich duysent guldens/ ende sy begheerdē buiten tot die vijsteden/ eñ Coninghen/ dat sy door haer landen ende hauenen vrijlijck mochten reysen. Dus beliefdet dē rade wel henlieden in haer vrientschap ende ghesellschap te ontfanghen/ ende al te verleenen dat sy begheert hebben/ ende den schilt ontfanghen die sy ghebracht hebben. Dese dinghen zijn gheschiet int neghenste iaer vā Hyrcanus heerschappije eñ ouerste priesterschap/ in die maent Panemo. Daer toe werde Hyrcano oock eere bewesen vanden Athenienslers/ welck door zijn weldaden verreghen werde. Ende sy hebben tot hem ghesonden een sentencie ghescheuen op desen sin. Onder den rechter ende priester Dionysio Asclepiadis sone/ op den twintichsten dach der maent Panemi/ is den voorsē gepresenteert het vonnisse oft ordinancie der Athenienslers/ doē Agathocles prince was/ waer af Eucles Menanders sone vā Alemusen die scrijuer/ het relaes dede op den elfsten dach Munichionis/ doen daer een raet der rechteren af gehouden was in die gemeyn plaetse. Die sentencien vergaderde Dorotheus douerste priester/ eñ die daer by saten vanden volcke. Dus seyde Dionysius sone Dionysij. Aengheseen dat Hyrcanus Alexanders sone der Joden ouerste priester/ eñ bysonder prince/ onse borghers altijt so wel int gemeyn als bysonder vriētschap bewijst/ gheen oclupne achterlatende van ons wel te doen. Eñ alle die Athenienslers die daer comen om legatien/ oft om eyghen saken ontfangt hy vriendelijck eñ beleefdelijck/ besorghende ooc dat sy wtgheset werden int wedercomen/ dweick ooth seker is/ door gherupghenisse van vele. Dus heuet ons nu goet gedocht midts dat Theodosius sone Theodori dat ouer ghedraghen heeft/ die volck ooc van dees mans deucht oock vermaent heeft hoe bereedt dat hy is om onsen borgheren vrientschap te doene/ desen man te eeren met een gouden croone nae die wet/ ende hem een gulden beelt stellen indē tempel Remi/ eñ der vrientschappen/ eñ datmen door eens wtroepers stemme sal openbaren die croone in die ghemeyn speelbane/ alsmen die nieuwe Tragedien speelt op Bacchus feestdaghen/ eñ in die feesten vā Pan eñ Eleusine/ eñ in die campen der naeten. Eñ dat onse raetsheeren so lange als hy in onse vrientschappen blijft/ neerstelijck sullen volbrenghen alle dat wy te zynder eeren eñ liefden sullen verdincken wt gonsten/ eñ nae zijn verdiensten/ op dat alle den volcke kenlijck si eñ blijcke ons volc dankbaerheyt eñ vrientschap tot die goede mannen/ eñ dat met alsulcke bewijsinghe vā eeren meer menschen mogen getrocken werden om ons deucht te doen. Datmen oock sal kiesen bequaē ambassaden wt alle den ghetale der Athenienslers/ die dit vonnis eñ ordinancie tot hem moghen ouerdraghen/ ende hem vermanen dat hy dese eerlijcheden ontfangen hebbende tegen ons strijde met weldaden. Dits dan ghesproken tot noch toe van die eerē die Hyrcano bewesen zijn gheweest vanden Romeynen/ eñ die vā Athenienslers.

Cap.xvij ✠ Voorts als die Keyser die saken van Syrien beschict hadde/ is hy met een vlote schepē weer gherepst. Maer als Antipater den Keyser wt gelepde ghedaē hadde tot in Syrien/ is hy wederom gheco-men/ eñ heeft voor al die vesten die vā Pompeio af ghestorpen waren wederom opgherieht/ ende door repsende die prouincie bedwanc hy alle die na nieuwe werringhen stonden/ met dreyghementen ende met raden/ segghende henlieden by also sy te vreden waren Hyrcanum tot eenē prince te hebben dat sy dā souden elck zijn erffenisse besitten ende weeldelijck leuen. Maer by so si hoeptē eenighe nieuwe veranderinghe te maken/ ende also prolijt soecken wt die werringhen des lants/ so souden sy hem voor eenen president tot eenē heere hebben/ eñ Hyrcanum voor eenen Coninck een tyran. Daer toe oock souden die Romeynen eñ die Keyser voor princen haer swaer vyanden werdē/ want si niet ghedooghen en soudē datter yet verandert soude werden van tghene dat sy ghe ordineert hebben. Eñ met dese vermaninghē heeft hy alle dlant beslicht/ eñ te vreden ghestelt.

✠ Hoe Antipater des lants regiment zynen sonen beual/ te weten/ Phasaelo het regiment van Jerusalem/ eñ Herodi het regiment vā Galileen/ eñ hoe Iertus Cesar Herodem groot ende vermaert ghemaect heeft. Cap. xvij.

MAer doen Antipater sach dat Hyrcanus bloode eñ traeghe was/ soo maecte hy Phasaelū den oudtsten van zynen sonen ouercapitepn vā Jerusalem/ ende des lants daer hy ghelegen/ Herodi zynen tweeden sone beual hy Galileen te regeren/ die doen ooch noch seer ionck was/ noch niet bouen vijfthien iaren oudt/ dwelc hem nochtās niet ghelet en heeft/ maer want hy cloeck eñ edel vā moede was/ so vant hy terstont een oorsake om zijn vromicheydt te thoonen/ want hy gheuangen heeft Ezeciam den prince der moordenaren/ eñ der ander capitepn/ die die palen van Syrien plach te ouerloopen/ eñ te berooue/ ende heeft dien ghedoot/ met veel ander zynder ghesellen in moorderije/ welc zijn kept hem seer liefghetal oft bemint maecte by die Galileeusslehe/ die gheē dinck meer en begheerdē dā dat het lant eens mocht ghesuyuert werden vandē moordenaren. Dus presen sy hem ouer al in dorpen eñ steden ter saken vā desen/ noemende hē dē vredemaker die haer verleen de dat si vrijlijck haer erffenisse besittē mochtē. Ooc quā Herodes door dit kept in die kēnisse vā Iertus Cesar die des groote Keysers neue was/ eñ doē ter tijt Syrie regeerde. Waer wt Phasaelus ooch verwect werde om zijns broeders glorie te crijghen/ begherēde indē lof der vromicheyt niet mīder te wesen dan zijn broeder/ eñ hy en arbeyde om gheen dinck soo seere/ als om ghemint te zijne onder tvolck van Jerusalem/ alle die diensten der gemeynten by hem seluē doende/ eñ daer in met grooten prijse eñ dāck leuende/ want hy en misbruycte zijn macht niet tot emāts schade oft onrecht/ waer door het geschiede dat Antipater vanden heelen volcke gheert werde als oft hy selue coninck geweest hadde/ eñ in sulcker eeren gehouden werde als eenē ouerheere betaemde. Nochtās en werde hy in sulcke voorspoedicheydē als ander menschen pleghen/ niet verarghert/ om dies te min Hyrcano getrouwicheyt eñ vrientschap te houden. Maer die treffelijcste mannē der Jodē siende dat Antipater met sinen sonen so groot werde/ so wel door des volcx gonste/ als door Hyrcanus ghelt eñ renten die vā Judeen ontfanghen werdē/ waren qualijck op hem ghesint. Want Antipater hadde doē corts vrientschap gemaect mettē Roomschen Keysers/ eñ hy hadde Hyrcano gheraden dat hy haer ghelt sandt/ maer hy creech selue den danck van dier ghiften/ want hy sandt dit gelt als vā zijn

ynghen/eñ niet alsó van Hyrcano ontfangen. Ende doē Hyrcanus dit hoorde eñ achte dat niet meer dā het scheen dat hy hem hier af oock verblyde. Maer douerste der Joden werdē meest vermaert vā Herodes weldighe ende stoute natuere/ seer begherich om heerschappye met gewelt te crijghē. Dus zyn sy tot Hyrcanum ghegaen/openlijck lasterende Antipatrum seggende. Hoe langhe suldy ten laetstē niet achtē tghene dat daghelijcx van Antipatro ghedaen wert? En siedy niet dat hy met zyn sonen heel ghewapent zyn / ende sterck met die rijedommen uwer heerlijcheyt/eñ dat ghy niet meer en behoudt dā dē pdelen naem des rycks? maer wacht v van dit niet te weten/eñ en laet v niet duncken dat ghy vry sonder perijckel zijt/niet achtende v leuē eñ v rijc/ wāt sy lieden en houden haer voortaen niet meer als v dienaers oft besorghers/en laet v niet bedriegen vā dit te dencken/want si houden haer seluen nv openbaerlijck voor heeren/want Herodes heeft Ezechiā met sommighe andere ghedoot / versmadende onse wetten / die niet en ghestaden eenighen menschē te dooden(hoe arch dat hy nochtans wesen mach) ten sy dat sulck eerstmael ghedoemt si door der rechterē vonnisse. Dese heeft nochtās die dorren doen eer hy daer toe macht oft oorlof van v hadde. Als Hyrcanus dese dinghen ghehoort hadde/werde hy daer af beroert tot gramschap/eñ die moeders vanden ghenen die van Herode ghedoot waren ontstaken zyn grāschap noch meer/ want dese en hielē niet op met haren beden inden tempel soo wel den coninck alst volck te quellen / biddende dat Herodes soude ghedwonghen werden zyn kept te verantwoordē voor die vergaderinghe der wethouderen. Hyrcanus dā hier af heel beroert zynde/ heeft Herodem doen daghen te rechte/om zyn sake te verclaren. Eñ hy quā daer terstont / te voren nochtans van zynen vadere vermaent wesende dat hy niet comen en soude als een slecht ghemeyn man/maer met een ghesellschap bequaem om hem seluen te beschermen. Als hy dan die saken van Galileen gheordineert hadde also hē docht te zynen voordeel te wesen / leyde hy met hem een middelbaer macht van mannen nochtans ghenoech voor hem op den wech / op dat hy Hyrcanum niet en soude veruaren hadde hy meer volcx mede ghebracht / eñ dat hy ooc sonder hoede eñ beschermsel niet comen en soude int perijckel des oordeels. Daer toe heeft Sextus Cesar die president vā Syrien ooc aen Hyrcanum gescreuen dat hy hem ontslaen soude van dese tichte/ drepghende hem ooc by alsó hy contrarie dede. Dwelck oock lichtelijck van Hyrcano vercreghē werde dat hy met gheen quaet vonnisse verwesen en werde/ want hy Herodem so lief hadde als zynen sone. Als hy dā voor recht ghestaē was met sinen ghesellschappe / so werden si alle verbaelt/eñ niemant vandē ghenen die hem achter synen rugghe ghelastert eñ beschuldicht hadden/eñ dorsten haren mont niet open doen/maer sy waren twijfelachtich/niet wetende wat doē. Doē was daer een Sameas ghenoemt een rechtueerdich man / eñ daerom niet veruaert/die op stont eñ begonst aldus te spreken. Voorwaer ghy rechters eñ ghy coninck/ ick en sach nopt pemandē ghedaecht om hem te verantwoorden voor ons aldus comen te rechte / eñ ick mepne oock dat ghy sulcx niemandē en soudt connē genoemē. Maer alle die hē tot nu toe verhoōt hebbē by desen raet om gheoordeelt te werdē/die quam ootmoedelijck eñ met een habijt eñ gedaente vā eenē die in vreese vā perijckel is / eñ genade soeckende met swerten cleederen ghecleet/eñ met hanghenden haere. Maer desen goedē Herodes die moordadich is/eñ van so swaren misdaet schuldich/die staet hier voor ons met purpur ghecleedt/eñ met zynen hayre gentelijck gheschict/met ghewapende lijfknechten/ op dat hy ons dooden mochte met ghewelt der wetten/eñ also selue mach ontcomē/by also wy die sentencie des doots nae die wetten ouer hem gheuen. Maer nochtans en belghe ick my op hem niet / die meer zyn leuen dan die wetten acht / maer ick ben meer gram op v lieden/ende op den coninc die hem dese vryheyt verleent hebt. Maer weet nochtās dat Godt machtich is/eñ dat dese(den welcken ghy om Hyrcano te belieuen / van die wetten verlost)noch eens v lieden eñ den coninck selue straffen sal. Waer in hy gheen loghenachtich propheet en was / want doen Herodes het coninckrijck vercreghen hadde/ so bracht hy alle die rechters eñ den Coninck selue ter doot/wtghenomē alleen desen Sameas. Want dese hadde hy in eeren om zyn rechtueerdicheydt/ eñ om dat hy namaels als die stadt belept was vā Herode eñ Sosio / so maecte hy hy den volcke dat si Herodē ontfinghen / segghende dat si om haer sonden zyn heerschappije niet en souden connē ontcomē/ghelijc te zynē tyde sal ghesept werdē. Hyrcanus dā voorts merckende dat die rechters meest ghenepcht waren om Herodem te doemen / heeft die sake wtghestelt tot op den naesten dach toe / eñ hy vermaende hem al heymelijck dat hy wech vloodt/eñ hem seluen salueerde/wāt daer gheen ander remedie en was. Eñ aldus ghinck hy tot in Damasco/als vliedende van den coninck. Maer doen hy Sextum Cesarem ghesproken hadde / ende zyn dingē in beurtyde plaetsen ghestelt/so heeft hy openbaerlijck ghethoont dat hy niet meer te rechte en soude comē/by also hy wederom voor die rechters ghedaecht werde. Die rechters namen dat onweerdelijck/ eñ arbeydē om Hyrcano wijs te maken dat dese dinghen al tot zyn verderfenisse wtghinghen. Hyrcanus wist oock wel dat si hem warachtighe dingen vermaenden/ maer hy en cōde ghē dinck bellichtē midts zynder bloedicheyt ende onwijsheyt. Maer doē Sextus Cesar om gelt Herodem ouerste gemaect hadde van Coelesyrien/ so vreesde Hyrcanus seere dat hy met eē heyre hem bestryden soude/eñ hy en was hier in niet verdoolt/ want hy noch vergramt zynde/om dat hy gedwonghen was hem seluen in recht te verantwoorden/ quā met een heyr derwaerts. Maer door ontmoeten ende beden van zynen vader eñ broeder werde hy achterwaerts ghehouden dat hy Ierusalem niet en bestormde / wāt si hem te vreden stelden/eñ badē dat hy te vreden wilde wesen dat hy haer veruaert hadde/maer niemanden en wilde hinder doen/ende dat hy niet verder tegen den coninck en quame die hem tot die weerdicheyt ghebracht hadde. Oock behoorde hy ghedachtich te wesen niet so seere dat hy voor rechte ontboden was / als dat hy oock vry ontslaghen was/waer af hy behoorde oock danckbaer te wesen dat hy ongheschent leuende wederom gegaen was sonder pet quaets te lijden. Oock moeste hy denckē hoe sorghelijck dat die auontuere der oorloghen ware/eñ dat Godt nae zynen wille desen oft dien die victorie verleende/eñ dat hy dies te min behoorde die victorie te hopen/als hy niet alleen tegen sinen coninck eñ voesterheere/maer ooc tegen sinen weldader eñ behouder oorloghe op stelde/ daer hem gheen onrecht ghedaen en was. Want al mocht hy hem nv pet op legghen / dat en quam wt zyn schult niet/maer wt quadē raders / die makeñ dat hy een naem vā wreetheyt crijcht. Herodes heeft dese vermanin-

manighen gheuolcht / denckende dat hem genoech ware om namaels te crijghen zijn begheerte/dat hp den coninck nv zijn macht ghethoont hadde.

✳ In desen staet waren doen ter tijt dic saken der Joden.

Cap. xix. ✳ Voorts na dat die Keyser wederom ghecomē was te Roome/so berepde hp een heyrwaert in Africken tegen Scipionem/eñ Catonem. Doen badt hem Hyrcanus met ambassaden dat hp wilde vastmaken die begonste vrientschap eñ ghesellschap. Nv duncket mp wel vertellens weert te zijne te verhalē alle die eeren die vanden Roomschen Keysers onsen volcke gedaen zijn/eñ die verbonden die sp met haer ghemaeckt hebben/op dat allen menschē mach kennelijck wesen dat wp liedē seer geeert eñ geacht zijn ghewees so wel van die coninghen vā Europa als van Asia/ om onse getrouwichept eñ vromichz. Want aenghesien datter vele liedē zijn die ons hatende niet en ghelooven dat die hystorieschrijuers die der Persen eñ Macedoniers gheschiedenissen beschreuen hebben/van ons volck oock seggē/midts dat die hystorien niet so seer verbiept en zijn die by ons volck/eñ by sommighe vanden Barbaren bewaert zijn. Ymmers en sullen sp der Romeynē sentencien niet moghen teghen spreken/want dese zijn openbaerlijck ter eeren ghestelt in steden/eñ ooc int capitolio van Roome/eñ ghesneden in metalen colomnen. Daer toe ooc heeft Julius Cesar te Alexandrien ghetuycht voor die Joden met een ghescrifft in een metalen columne/dat sp stadt recht der stadt van Alexandrien haddē/ daerom sal ick alsucke bewijsinghe ghebruycken. Ooc sal ick daer by stellen die sentencien vanden Roomschen raet/ eñ die ordinancie Julij Cesaris/ die Hyrcanum eñ onsen volcke aengaē. C. Julius Cesar Keyser eñ ouerste priester anderwerf Dictator/wenscht den wethouderē oft regimentmeesters van Sidonien dē raet eñ den volcke weluaren. Jst dat ghy ghesont zijt dats goet/ want ick eñ mijn heyr varen wel. Jck sendē v liedē dat exemplier der tafelen die Hyrcanū Alexanders sone/der Joden bysonderen ouerheere ende ouerste priester aegaet / dat die gestelt werde in v openbaer teeknen der gedenckenisse ingeschreuē met Griecxsche eñ Latynsche letteren in een metalē tafele. Eñ het is dit. Jck Julius Cesar anderwerf Keyser / eñ ouerste priester heb met wtwijs des raets ghecordineert. Aenghesien dat Hyrcanus Alexanders sone een Jode/nv eñ in voorleden tijden/ soo wel in tijde van peyse als van oorloghen/ goeden eñ getrouwē dienst in onse saken ghedaen heeft/ghelijc van hem veel Keysers ghetuygenisse geuen/eñ in die naeste Alexandrijnsche oorloghe ter hulpē quam met vijfthien hondert ruyters. Eñ doen hp van mp ghesonden was aen Mithridatem/ so en werde hp in vromicheden van niemanden te bouen ghegaen. Om dese saken ghebiedē ick dat Hyrcanus Alexanders sone eñ zijn wettighe kinderē sullen bysonder prince wesen der Joden / eñ dat sp der Joden ouerste priesterschap eewelijck sullen behouden naer haers lants maniere/eñ dat hp eñ zijn sonen sullen wesen onse ghesellen/eñ ontfangen werden in onser vriēden getal. Ooc ordinere ick dat hp ende zijn sonen alle des ouerste priesters rechten hebben sullen. Eñ ist datter eenich ghelchil op staet van die Joetsche religie/daer af hp het oordeel hebben. Daer toe en sal hp ooc den ruyters geenē wintercost schuldich wesen/noch ghelt en sal van hem gheeyscht werdē. C. Cesaris opper raets heere belieuen/verleeningen eñ ordinantien zijn also/dat zijn sonē die heerschappie des Joetschen volcx/ eñ die plaetsen die haer gegeuē zijn/sullen besittē. Dat die ouerste priester leuē eñ bysonder prince der Joden/by staē sal dē ambassaden die eenich onrecht lijden. Eñ datmen tot Hyrcanum Alexanders sone den ouersten priester senden sal ambassaten/om te tracteren van gheselschap eñ vrientschap/eñ datmen ter eeren sal stellen een metalen tafel dit inhoudende. Jnt Capitolio/eñ te Tyren/Sydon/ende Ascalon in haer tempels geschreuen met Romeynsche eñ Griecxsche letteren/ eñ dat dit ghebot by alle rechters eñ wethouders vā alle steden sal ghepubliceert werden/ om dat sp also voor vrienden moghen ghehouden werden/eñ datmen haren ambassaden herberghe verleene/ eñ dat dese ghebooden moghen tot alle plaetsen ghesonden werden. C. Cesar Keyser/Dictator/opper raetsheere/ter saken van eerē/ deucht/ eñ goedertierenheyt/ heeft dit verleent ten profijte des raets eñ volcx van Roome. Dat Hyrcanus Alexāders sone / eñ zijn sonen sullen bisschoppē eñ priesters wesen der Jerosolimiters eñ heelen volcx/metten rechte daer haer voor ouderen dit priesterschap mede bediēt hebbē. C. Cesar opper raets heere heeft gebodē dat Hyrcanus Alexanders sone/der Joden ouerste priester/eñ bysonder prince/sal hebben eñ sterc maken die stadt van Jerusalem nā zijnen wille/eñ die regeren. Jtē datmen den Joden int tweede iaer der verpachtinghen sal quijtschellen eenen Corum/ eñ dat sp sullē vrye zijn van bedwonghen dienst en/ eñ van tollen. C. Cesar Keyser anderwerf heeft gheordineert dat die van Jerusalem telcken iare sullen tribupten geuen voor haer stadt/wtghenomē Joppe/sonder dat seuenste iaer/welck sp noemen het sabboth iaer/wāt sp in dat iaer die vruchten der boomen niet en vergaderen/noch oock en saeyē. Eñ dat sp in Sydoniē telcken tweeden iare tribupt sullēn geuē het vierde deel des saets/eñ dat si daer toe Hyrcano eñ zijnen sonen die thiendē sullen betalen / ghelijc sp tot noch toe haren voorouderen ghedaen hebben. Eñ dat geē presidēt/capitepn/oft ambassaet in die palē der Joden en sal hulpe van crijchslieden vergaderen/ ende dat den crijchslieden oock niet sal gheoorloft wesen van henlieden ghelt te eysschen/ter sakē vā wintercost oft om eenighe ander redene / maer dat sp vrye sullen wesen van alle quellinghen oft verlastinghē. Eñ alle dat sp naemaels berept hebben oft gecocht/ sullen sp al ghebruycken/ Joppe oock/welck die Joden van eerst ghehadt hebben/ doē sp inder Romeynen vrientschap ontfangē werdē/belieft ons ooc dat haerlieder bligue als te vorē. Eñ dat Hyrcanus Alexanders sone met zijnē sonē sal hebbē die tribupten van dier stadt so wel van haerō ackerē ackerlieden/ als ter saken van vaerghelt/ter saken vander hauenen/ende der dinghen die wt Sydone geuoert werden iaerlijcks xx. duysent/ses hondert/eñ lxxv. mudden/wtghenomē dat Sabboths iaer/waer in si niet en ackeren/noch vruchten der boomen en vergaderen. Die dotpen oock die Hyrcanus eñ zijn voorouderen voor hem int groot velt beseten hebbē/belieft den raet dat die selue Hyrcanus eñ die Jodē nv ooc hebben sullen metten rechte als sp die te voren oock ghehadt hebben. Eñ dat oock blijuen sullē die rechten die van eerst tusschen die Jodē/ eñ haer ouerste priesters ghewees hebben/eñ alle die weldadē haer verleent van den Roomschen raedt eñ volcke. Daer bouen sal haer gheoorloft wesen tselue recht te ghebruycken in Lidda. Die steden/oock ackers eñ wooninghen die wt vrientschappe die coningen vā Syrien eñ Phenicen door des Roomschen volcx ghifte

beseten

deseten hadde/beliefte dē raet dat Hyrcanus der Joden bysonder prince hebbe/eñ dat Hyrcanus eñ zyn sonen/eñ den legaten van hē ghesonden/ sullē recht hebben onder die raetsheeren te sitten / alsmen die spelen eñ campstrijders aensiet. Eñ dat sy lieden (so dickmael als zyt begherē) vandē Dictatore oft vandē meester des peerdevolcx sullen inden raet ghelepdt werden/eñ datmen haer allen sal antwoorde gheuē binnen thien dagen/ist datter yet vanden raet ghe-ordineert is. C. Cesar vierwerf Keyser/vijf mael op-per raetsheere/eewich Dictator/heeft alduldanige woorden ghemaeckt vanden rechte/ Hyrcani Alexanders sone/der Joden ouersten priester ende by-sonder prince. Aengemerct dat mijn voorsatē Keysers ghetrouwheniſſe hebben ghegeuen Hyrcano der Joden ouersten priester/ eñ den Joden so wel in ons prouincien/als by den Roomschen raedt eñ volcke/ eñ ter saken van desen Roomschen raet eñ volck hē ghedanckt heeft/soo ist ock wel recht dat wy deser dinghen ock gedachtich sullen wesen/ eñ neerstich wesen dat Hyrcano eñ den Joetschē volcke/eñ Hyr-canus sonen vanden Roomschen rade eñ volcke/vā haer vrientschap tonswaert ock dancbaerheyt be-wesen werde.

✠ C. Julius opper raetsheere wenscht den wedt-houderen vanden Parianē/eñ den Roomschē rade eñ volcke welvaren. Tot my zyn gheromen in Delo die Joden eñ sommige vā haren bywoonders daer ock teghenwoordich waren v legaten/ende hebben my ghetoont het ghebot waer mede ghy haer ver-biet te ghebruycken haers landts sacrificien eñ ma-nieren. Maer ten belieft my voorwaer niet sulcken gheboden teghen onse vrienden eñ ghesellen te ma-ken/eñ haer te verbieden te leuen na haer manierē/ eñ ghelt te geuen tot die blijde maeltyden eñ sacrifi-cien/want dit en werde haer te Roome ock niet ver-boden te doene. Want C. Cesar opper raetsheere/ int ghebodt waer in hy in die stadt van Roome die ghelesschapen verboden/noch ghelt te geuen / noch gemeyn maeltydē te houdē. Ick ock die ander ghe-sellschapen verboden hebbe/laet nochtans dese alleē na haers lāts manierē tsamē vergaderē. Waerō ist ock recht dat ghy lieden (ist dat ghy eenich gebot ge-maect hebt teghen onse vrienden eñ ghesellen) sulck sult te niet doē/om haer deucht eñ vrientschap tot ōs.

✠ Maer na des Keysers July doodt. M. Anto-nius/ P. Dolobella opper raedtsheeren hebben den raet tsamē geroepē/eñ Hyrcanus legatē daer in ge-bracht/eñ daer hebben sy ouerdragen haer begheer-ten/eñ hebben die vriētschap met haer vernieut/ eñ al wat sy begheert hebben werde haer met een von-tuſſe eñ ghemeyn consent des raets gheordineert.

✠ Waer af ick des raets sentencie hier onō gestelt hebbe/om dat die ghene die dese hystorie lesen sullē/ hier af moghen een bewys hebben / welck was al-duldanich. Van der stadt contoire wt gheschreuen wt die openbaer gemeyn tafelē/die wijle dat Quin-tus Rutilius des contoirs bewaerder was/doen die op den elfsten dach vanden April inden tempel der eendrachtichheyt geschreuen werden/daer tegēwoor-dich was Lucius Calphurnius mettē anderē raets-heeren/so hebben Publius Dolobella/ eñ Marcus Antonius die opper raetsheeren gesept. Vā die din-ghen die Caius Cesar voor die Joden gheordineert heeft te stellen in contoir/en vinden wy niet. Aldus belieuet ons (also den rade ock goet ghedocht heeft) datmen dese dinghen in die gemeyn openbaer schrijf tafelen stelle/eñ tot alle steden bysonder ouer geson-den werde/dat die die selue dingen ock doen stellē in haer openbaer gemeyn tafelen soo die gheordi-neert zyn ghedaen. Op den thienſten dach van Fe-bruarius inden tempel der eendrachtichheyt. Eñ die ambassadeurs vander Joden ouerste priester warē Ysimachus sone Paulanie/Alexāders Theodorus sone/Patroclus Cherreas sone/eñ Jonathas Onias sone. Van desen legaten sandt Hyrcanus eenen aen Dolobellam/die doen presidēt van Asien was/be-gheerende dat hy die Joden wilde ontslaen oft vry maken van die rupterye/op dat sy haers lants ghe-woonten mochten houden/dwelck hy lichtelijc ver-creghen heeft. Want nae dat Dolobella Hyrcanus brieuen ontfanghen hadde/so screef hy ter stont tot gheheel Asien/ende der hooftstadt van dien lande Epheso/in dese manieren. Dolabella Keyser laet weten den raetsheeren eñ den volcke vā Ephesien/ dat Alexander Theodorus sone/ ambassadeur van der Joden ouerste priester eñ prince my heeft gesept van zynen lantlieden/dat sy die rupterie oft oorlo-ghe niet houden oft volgen en mogen / om dat haer niet gheoorloft en is op die sabboth daghen wapenē te draghen/ noch repsen te doene/eñ om dat sy ock gheen victalie en connen ghecrijgen nae haers lants maniere. Daerom wil ick als ock dander Keysers voor my ghedaen hebben / dat sy vry sullen wesen van die rupterie/eñ ick gheue haer oorlof te houden haers lants manieren/dat sy moghen versamen ter saken van haren godlijcken dienſten/also haer wet-ten vereyschen/eñ dat sy mogen offeren oft ghiften gheuen om die sacrificien te offeren/eñ ick wille dat ghy dese dingen sult schriuen tot elcke stadt wo lāt-schaps. Aldus heeft Dolobella Hyrcano die hē met brieuē daerom badt beliefft. Ende Lucius Lentulus opper raetsheere seyde. Die Joden die borghers vā Roomen zyn eñ Joetsche tempelē hebben eñ makē/ heb ick te Ephesen op mijnen rechter stoel vry ghe-maect vanden crijch te volgen/ ter saken van haren godtsdienst/op den twintichſten dach Septembris.

✠ Voorts doē Lucius Lentulus/eñ Caius Mar-cellus opper raetsheeren waren/ in die tegenwoor-dicheyt vandē raet. Galbus legaet eñ stadthouder/ wenscht den wethouderen/den rade / eñ volcke van Ephesien welvaren. Die Jodē die in Asien ghesteit zyn heeft Lucius Lentulus (midts dat ick daer voor badt) vander rupterschap ontslagen. Daer na heb ic tselue begheert eñ vercreghen van Fannio den bor-ghermeester/eñ Lucium Antonii dē tresouier. Dus begheere ic dat ghy lieden wilt besorgē dat haer nie-mant eenige moeyte aen en doe. Die ordinancie der Delianen onder haren prince Dioto / In die maent Targilione/op den xx. dach na der rechteren titele/ is Marcus Piso die ambassadeur in onse stadt ghe-comen/eñ ons eñ veel vandē borgeren te samē roe-pende/om eenen keure van rupters te doen / heeft gheboden by alsoo daer eenighe Joden waren bor-ghers van Roome/datmen die niet en soude dwin-gen die oorloghe te hanteren/om dat Cornelio Len-tulo opper raetsheere die Joden ter saken vā haren godsdienst daer af heeft heel vry ghemaect/waerom moeten wy den Roomschē opper raetsheere onder-danich wesen.

Dit is oock wtes onder in-tynschen translatie ghelicht.

Dit en is in die ghe-printe. Sy en-sien ex-emplarē niet/noch inde mijne wel int ysn-sche/ maer wel die on-de latijn-sche trans-latie hier in gestelt

✠ Weser ghelijck hebben die Sardianen ock van ons gheordineert. Caius Fannius Caius sone / ca-pitepn/opper raetsheere/wenscht den wethouderen van Coo welvaren. Ick wil dat ghy weet hoe dat Joden ambassaden tot my geromen zyn/ begheren-de te hebbē die vonnissen vandē rade die voor heer-lieden gheordineert waren/die hier onder ock ghe-stelt zyn. Hier wil ick dat ghy besorgen oft voorsien sult

sult dese lieden na des raets sentencie oft ordinancie dat sy van alle v lantschap moghen ongeschent wederom tot haer eyghen lant keeren.

✶ Want Lucius Lentulus heeft gesept / die Jodē die borghers van Roome zyn/ eñ diemen siet tot Epheſen Joetsche tempelen hebben/heb ick ter saken van haren godtsdienst vp gemaeckt. Dits geschiet op den twintichsten dach vanden Meye.

✶ Lucius Antonius Marcus sone/ stadthouder vanden contoire/oft presidēt / wenscht den werthouderen/den rade/eñ volcke van Sardien weluaren. Die Joden onse borghers tot ons comende/ hebben bewesen hoe sy eenen eygen raet ghehadt haddē na haers lants wetten van eerst/eñ een eyghen plaetse daer sy met malcanderen dingen oft tractere twistighe oft sware saken/ begheerende dat haer dit al noch toegelaten werde. Dwelc ick geordineert hebbe haer toe te laten oft te oorlouen.

✶ Marcus Publius een sone Publij / eñ Marcus Lucius Marcus sone segghen. Wy hebbē gheweest by Marcum den president hem te kennē geuende die saken die Politheus eē sone Cleopatride van Alexandrien geboren/gesept heeft/ datmen die Joden borghers vñ Rome eenighe Joetsche tempelen makende/by also hem dunct dat sy die gemaect hebben wt deuocien ten godsdienst/vp late dat doē eñ hy heeft haer vp oorlof gegeuē op den twintichsten dach in Julio/als opper raetsheeren warē Lucius Lētulus/eñ Caius Marcellus/ Lētulus spraeck het vonnisse wt aldus. Die Jodē die Roomsche borghers waren/eñ pleghen Joetsche tempelen te maken/heb ick tot Epheſen voor den rechter stoel vp ghemaeckt/ter saken van haren godtsdienst.

✶ Die prince vandē Laodicensers wenscht Caio Rabilio Catus sone den opper raetsheere weluaert. Sosipater ambassadeur vander Jodē ouerste priester Hyrcano/heeft ons uwen brief ouer ghegheuē/ door den welcken hy ons thoonde datter van Hyrcano der Joden prince ende priesterе seker ambassadeurs ghesonden waren met brieuen voor zyn volc ghescrieuen/ te weten/om dat den Joden soude geoorloft zyn haer sabboth daghen te vieren na haers lants wetten/eñ dat haer niemāt eenich sins hier in beletten en soude/want bethoont is dat sy onse vriēden eñ hulpers zyn/eñ dat haer niemant eenich belet en doe in ons lantschap. Eñ hoe wel die Trallianen openbaerlyck seggen dat haer niet behaecht en heeft tgene dat voor die Joden geordineert is/nochtans hebdy beuolen dat dese dingen aldus geschieden souden. Aldus begheeren wy dat ghy die selue dingen scryuen wilt aen ons die uwen geboden onderdanich zyn. Want den brief die ons ouer gheghegeuen was/hebben wy ontfanghen/ den welcken wy oock ghelept hebben onder onse ghemeyn scriftuerē/ eñ van dander dingen daer ghy af gescreuē hebt besorghen wy oock dat wy van gheen saken en souden beschuldicht werden.

✶ Publius Serullius Publij Galbe filius president wenscht den wethouderen/ den raet ende den volcke der Milesianē weluaert. Pritams Mercurius sone v lieder lantsman/heeft my te kennen gegheuen doen ick by die Trallianen die saken handelde/dat ghy lieden bupten onse ordinancie dē Joden onruste aendoet / henlieden verbiedende haer sabboth dagen te houden/oft haers lants tempelen te volmaken/eñ die vruchten na haer ghewoonte te vergaderen. Hierom wil ick dat ghy weet hoe ic zyn woorden hoorende/oft der gheender die tegen hem spraken/heb geordineert datmen henliedē geen belet hier in doen en sal.

✶ Die ordinancie der Pergamenaers onder haren rechter Cratippo/ in die thiende maent wt der princen vonnisse. Aengesien dat die Romeynē haer voorouders volghende/ periculose oorloghen aen nemen voor alder lieden beschermenisse/ende oock beneerstigen haer hulpers eñ vrienden in voorspoedighe weelde oft vasten vrede te houden. Dus ist gheschiet na dat Hyrcanus die prince der priesterē vanden Joetschen volcke tot henlieden legaten ghesonden hadde Stratonē Theodorus sone/ Appollonij Alexanders sone/Eneam Antipaters sone / Aristobulum Amintas sone / Sosipatrij Philippus sone/ seer goede mannen/eñ dese alle dingen bysonder gethoont hadden/ soo heeft den raet een ordinancie by vonnisse ghemaect van die dinghen die sy begheert hadden/ te weten/ dat die Coninck Antiochus sone Antiochi gheenssins en soude hinderē die Jodē der Romeynen vrienden/maer(dat meer is) dat hy die casteelen eñ hauenē/oft lātschap/eñ wat anders dat wesen mach dat hy haer genomen heeft / wederom gheuen soude. Eñ dat den Joden gheoorloft sy wt die hauenen wech te draghen tghene dat sy willen/ eñ dat gheen coninck oft volck vander Joden hauenen oft tollen pet en neme/wtghenomen Ptolomeo den coninck van Alexandrien/ want hy deser vrient is eñ onse hulpere. Jae datmen oock het garnisoen vander stadt soude moeten verdriuē also ū begeert hebben. Eñ dalder beste man van onsen raetsh hupse Lucius Petitius/heeft ons geboden dit te besorghē dat ghedaen mocht wesen/also den raet der ouderē gheordineert hadde/eñ te besorghen dat die legaten ongheschent mochten tot haer lant wederom comē. Daer toe hebben wy oock Theodorum ontfanghen in ons raethys oft vergaderinghe/die welcke naer dat hy ons eenen brief ende een vonnisse des raedts ouerghegheuen hadde/heeft hy met redenen eñ beschreede behoont Hyrcanus deughdelyckheyt/ ende mildtheyt/hoe dat hy int heymelyck bysonder/ende openbaerlyck elcken deught doet die tot hem comen. Dus hebben wy die brieuen onder onse openbaer schriftueren gheleydt. Ende wy hebben oock gheordineert alle dinghen voor die Joden te doen/als der Romeynen hulpers toebehoort / nae des raets vonnisse. Oock heeft pmmer Theodorus van ons begheert dat van onsen wethouderē soude ghesonden werden tot Hyrcanum die copie vanden ordinaris vonnisse/waer in verclaert wort ons voler sin/ ende begheert dat onse vrientschappē met henliedē mochten onderhouden werdē oft vermeerdert/ eñ dat hy wilde gedachtich wesen hoe in Abrahams tydē die alder Joden vader geweest is/onse voorvaders ooc zyn vrienden waren/alsoo wy in die openbaer scriftueren bevonden hebben.

✶ Die ordinancie der Halicarnasseers onder den priester Memnone Aristidis sone.

✶ Het heeft den volcke belieft door in gheuē van Marco Alexandro/aenghesien dat die Joden altyt seer godtvruchtich zyn/eñ wāt die Romeynen alder menschen weldaders om der Joden vrientschappē eñ hulpen aen ons mandamenten oft geboden ghesonden hebben/datmen henlieden soude Gode latē doen zyn gewoonlycke sacrificien. Dus heuet ons oock belieft te verleenen den Joetschen mannen eñ vrouwē haer sabbothdaghen te vieren eñ sacrificien te vervolgen na die Joetsche wetten. Maer ist dat pemant haer belet doet/die sal der ruptersch ende der stadt misdader eñ schuldenaer wesen.

✶ Der Sardianen vonnisse.

✶ Het

✻ Het heeft den raedt oft den volcke beliefft doort ingheuen der capitepnē/hoe die Joden in onse stadt woonachtich/dicmael veel eñ seer groote weldaden vanden volcke verdient hebben / maer nv ock als sy inder stadt raethuys ghegaen waren om vanden volcke te begheeren dat sy na haer wetten/eñ na die vryheyt haer vanden Roomschen raetl heeren ende volcke verleent na haer ghewoonte verſamē mochten/eñ haer rechten beschicken/so is haer een plaetse ghegheuen waer in sy met haren hepsvrouwen eñ kinderen souden moghen feestelijck houden haers lants ghebeden. Hierom heuet den rade oft dē volcke goet ghedocht haer oorlof te gheuen/om te sekerē daghen te moghen vergaderinghe houden / eñ dan te doen na haer wetten / ende henlieden ock toe te schicken eenighe plaetse die sy sullen bequaem meynen te wesen voor haer tymmeragie eñ woonstedē. Eñ die besorghers vander stadt victalie sullen ock voorsienichept hebbē / dat sy henlieden doen in briēghen sulcke victalie als haer nootelijck sal wesen.

Hier eyndt het ghene dy wt het oude Latijnsche exemplier hier in gestelt is.

✻ Der Ephesianen ordinancie onder harē rechter Menophilo/in die maent Artemisio / op den eerstē dach Nicanor Euphemus sone seyde. Het heeft den volcke beliefft doort ingheuen der capitepnē. Hoe die Joden in die stadt begheert eñ seer versocht hebben tē tijde als Marcus Junius Brutus presidēt was/ dat sy souden moghen houden haer sabbothdaghē/ eñ alle dinghen doen na haers lants wettē / alsso dat haer daer in niemant belet oft hinder in en dede/soo heeft die presidēt haer dat verleent. Eñ het beliefde den volcke ooc om die Romeynen niemandē te verbieden het onderhouden vanden sabboth daghen/ maer haer oorlof te geuen al te doene na haer Joetsche wetten.

✻ Aldus zijnder noch vele andere dyer ghelijcke vonnissen der raden/eñ ordinancien van Keyseren tot Hyrcanum eñ ons volc/eñ ander steden/eñ ouer geschreuen geschreuen sentencien van onsen rechte tot die presidenten der bupten landen diemen wel lichtelijck gheloouen mach / om dese die wp hier in ghestelt hebben voor die gene die dese onse scriftueren goedertierlijck lesen sullen. Want na dat wp so openbaer ghetupgheniſſe voortghebracht hebbē vā onse vrientschap mettē Roomschē volcke / verthoonende daer die metalen columnen eñ tafelen die int Capitolium tot noch toe dueren/eñ dueren sullen in toecomende tyden/so heuet ons te vergeefs eñ moedelijck ghedocht alle dandere hier by te stellen / hopende dat niemant so ongheloouelijc en sal wesen/ dat hy twijfelen soude van die dinghen die met soo veel vonnissen bewesen zijn / maer sal meer wt dese van dander ock dencken dat wp die waerhept seghen. Aldus laten wp genoech verclaert die vrientschap eñ gesellschap die wp doen ter tijt mettē Roōschen volcke haddē. Maer op die tijdē viel eē werringhe eñ mupterie in Syrien wt aldusdanighe sake. Cecilius Bassus eē van Pompeius partye heeft verraderlijc Sextum Cesarem ghedoot/eñ selue het regiment van dien lande tot hem ghenomen. Als dit gheschiet was/ isser een groote oorloghe op ghestaen ontrent Apamiā / want Cesars capitepnē teghen hem te stryde quamen met haer heyren van peerdevolc eñ voetvolck / totten welcken Antipater zyn hulpē ock sandt/ghedachtich wesende der weldaden die hy vā Cesare ontfanghen hadde / eñ daer om docht hem wel recht wrake te doen ouer zijnen vermoordere. Die wijle dat dese oorloghe duerde/so quam Marcus in Sextus stede. Eñ binnen desen eynde werde Julius Cesar vandē gheuen die gheworen mupterie ghemaect hadden met Cassio eñ Bruto/doortgheslagen inden raet/na dat hy in zijn heerschappije gheweest hadde drij iaren eñ een half/ alsso dat ock van anderen scrijuers ter ghedenckenissen achter ghelaten is.

✻ Hoe Cassius den Jodē groot verdriet aē dede/ ende vanden seluen noch acht hondert talenten eyschte. Cap. xvij.

ALs dan onder die Romeynen na Julij Cesaris moort een mupterische oorloghe opgestaē was/ eñ die raetl heeren deen herwaerts eñ dander derwaerts liepen om heyren te vergaderē/so is Cassius in Syrien ghecomen om tot hem te crijgen het heyr dat ontrent Apamien was / eñ als hy dat belegghe hadde doen op trecken/so heeft hy so wel Marcum als Gallum in zijn partye ghetrocken. Ende voorts van steden te steden ommegaende / vergaderde hy wapenen eñ rupteren/eyschende ooc sware tributen/maer aldermeest belaste hy het Joetsche landt/ stellende haer een schattinghe/ ghedraghende meer dan seuen hondert talenten siluers. Antipater dan siende dat ouer al werringhe was / heeft een deel van desen zijnen twee sonen bevolen te eyschen eñ vergaderen/eñ een deel Malicho die hem niet seer vrient en was/eñ een deel sommige andere. Maer Herodes ten eersten zijn deel so veel als hē bevolen was wt Galileen brenghende/heeft grootē danc by Cassium vercreghen/want het docht Herodi doen ter tijt eenen schalcken raet der Romeynē gracie eñ vrientschap te crijgen met ander lieden cost. Maer onder die ander inhaelders van desen schattinghen werden die steden op hooghen vercocht/ met haren ingheseten / waer af waren dese viere die principaelste/Gophna/Emaus/ Lidda/Thāna/ want die lieden van deser stedē heeft Cassius onder die spiesse op hooghen te coope gestelt. Ende hy was so vergramt/dat hy Malichum ock ghedoot soude hebbē en hadde Hyrcanus zijnen thoon niet verlaecht/ sendēde hem hondert talentē van zijnen goede doot Antipatrū. Maer na Cassius vertrecken heeft Malichus wter maten seer veel laghen ghelept om Antipatro te doodē/meynēde door zijn doot Hyrcanus ryck vaster eñ vyper te maken. Nochtans en bleuen Malichus opstellen voor Antipater niet verborgē. Want doen hy dit vernomen hadde / is hy ouer die Jordane ghetrocken/ aldaer rupters vergaderende soo wel wt dies landts volck / als vanden Arabers. Maer Malichus een schalck man / loochende die verraderie/sweerende valscheliick by Antipatrum (aenghesien dat Phasaelus het garnisoen van Jerusalem onder hem hadde/ende Herodes die bewaringhe der wapenen)dat hē nopt pet sulcx inden sin en quam: want doen hy sach dat zijn opstel gheenē voortganck en hadde/heeft hy sinen pepe met Antipatro gemaect/die wyle dat Marcus president vā Syrien was / welcke Marcus verstaen hebbende dat Malichus nieuwe mupterie op handen hadde ghehadt/heeft hem by na doodt ghesiaghen / maer door Antipaters bede liet hy hem leuen.

✻ Hoe Malichus verraderlijck Antipatrum doode met fenyne. Cap. xix.

MAer Antipater heeft onwijsselijck Malichum te liue behouden/om dat hy hem doodē soude/ want Cassius eñ Marcus hebben een heyr vergadert/eñ maecten Herodem ouer capitepn van gheheel Coelesyrien/schickende hem tot veel heyrē van schiprupters/van peerdevolck eñ voetvolck/belouēde hē ock het conincrijck als dooroghe ten eynde quame/die doen ghemoert werde teghen Antonium

eñ

den longhen Cesar. Malichus doen aldermeest Antipatrum ontsiende / heeft voor hem ghenomen dien van cante te helpen/eñ hy heeft gecorrumpeert Hyrcanus schencker doen sy beyde hy Hyrcanum goede chiere maecktē/eñ aldus heeft hy Antipatrū met feynge ghedoot: daer na nam hy een macht gewapender mannen/eñ aenueerde het regiment vāder stadt. Maer na dat Herodes eñ Phasaelus die kennisse cregen van die verraderlycke lagen die haren vader ghelepdt waren/eñ sī daerom seer verbolghen waren/so heeft Malichus dit al stoutelyc geloochent. Dit was Antipaters eynde/ die een rechtueerdich eñ goduruchtich man was/ zyn lant wter maten seer beminnende. Eñ Herodes een van syne sonen wilde terstont zyns vaders doodt wreken/eñ met een hepr Malichum bestrydē. Maer Phasaelo die ouderste sone hadde lieuer den mensche met bedroch te beuanghen / op dat niet schynen en soude dat hy een mupterschе oorloge begōste. Aldus heeft hy Malichus ontschuldinghe oft verantwoorden ontfanghen/veynsende hem als oft hy gelooft hadde dat hy tot zyns vaders doot niet ghedaen en hadde oft schuldich daer in en ware. Maer hi keerde hē om zyns vaders begrauinghe te vercieren die hy zynen vader op ghetimmert hadde. Binnen desen tyt quā Herodes te Samarien/vindende die wter maten in seer groot verdriet eñ werringhe / die welcke hy heeft begonnen te vertrooslen eñ helpen. Want hy thoōde haer wat recht was/eñ also slichte hy der borghers twistighe saken. Maer niet langhe daer na als te Jerusalem een feeste nakende was/is Herodes in die stadt ghecomen met crychsmannen/ dē welcken Malichus ontsiende/raedde Hyrcano dat hy hē niet en liete binnen comen/ dwelck Hyrcanus ghedaen heeft/segghende voor een redene oft excusatie dat onbehoorlyck was een vreemde onsupuer scare in die stadt te brengē. Maer Herodes dit versmadende/is des nachts in die stadt ghecomen / eñ heeft Malichum seer veruaert. Maer nochtans hy na die costume van zyn ghewoonlycke practykē beclaechde met veel tranen Antipaters als zyns vriēts doot/maer al heymelyc creech hy lyf knechtē. Maer om dochter Herodis vrienden best dese gheuepnthept niet te straffen/maer om dat quaet vermoeden te schouwen wederom vriendelyck Malichum te hanteren.

✠ Hoe Herodes doot Cassius beuel Malichū met een bedroch doot ghesla ghen heeft. Cap. xx.

NOchtans heeft Herodes Cassio met eenē brief doē weten van zyns vaders doot/ende Cassius die Malichus manieren wel kende/ schreef Herodi wederom/dat hy zyns vaders doodt wreken soude. Eñ hy beual ooc al heymelyck den ondercapitepnen die te Tyren woondē dat sy Herodis rechtueerdich sy stellen helpen souden. Maer doen Laodicia van Cassio ghewonnen was/eñ Herodes met Malicho tsamen na hem repsden/dinghende hem croonen eñ ghelt/so verwachte eñ mepnde Herodes dat Malichus daer soude ghestraft werdē. Maer Malichus creech daer een quaet vermoeden af / waerom hy noch meerder dinghen dachte op te stellen. Eñ wāt zyn sone in die stadt voor ghysel bewaert werde/ so nam hy voor hem daer in te gaen/eñ al dieslyc dien sone van daer te voeren in Judeen/ eñ also die wyle dat Cassius teghen Antonium te strydē becōmert ware/het Joetsche volck doen dē Romeynen af vallen/om also dat coninckryck selue te crygheh. Maer die fortupne en heeft zynen voornemē niet gonstich willen wesen/eñ Herodes schalc vā verstande/heeft zyn voornemen verstaen/eñ hy sandt zynen knechtē voore/als om zynen auontmael te bereyden/want hy hadde alle zyn ghesellen die met hem gecomen waren ghenoot/maer inder waerhept sandt hy diē aen die ondercapitepnen/beuelēde haer dat sy met steenmessen hem teghen comen soudē. Eñ sy liedē wt comende/eñ hē aencomende by die stadt op dē oeuer/ hebben den man doodt ghesteken. Van welck fept Hyrcanus so verschrict eñ verbaest was / dat hy stō werde. Ten laetsten als hy nauwelyc tot hemseluē ghecomen was/vraechde hy van Herodem wat dit was/ende wie Malichum ghedoot hadde/ eñ doen hy hoorde dat dit ghedaen was wt Cassius beuel/so prees hy dit fept/segghende dat Malichus eē quaet man gheweest hadde/ende des lants verradere. Aldus heeft Malichus na zyn verdienste gestraft geweest / voor dat hy Antipatrum verdruckt hadde. Voorts na dat Cassius wt Syrien gherepst was/isser een werringhe opghestaen in Judeen. Wāt Felix die met crychsmannen te Jerusalem gelatē was heeft eenen oploop ghemaeckt teghen Phasaelum/ eñ hy met zynen volcke is ter wapenen ghecomen. Maer Herodes repsde by Fabium dē president vā Damasco. Maer doen hy wilde zynen broeder te hulpe comen/werde hy belet door een sieete / tot dat Phasaelus door hemseluē Felicem verwonnē hadde/eñ in eenen toire eerst doen vlieden. Den welckē hy ten laetsten heeft laten wech gaen met een verbont dat hy hem soude laten leuē. Waerom hy daer na grooten twist gehadt heeft met Hyrcano/swaerlyc hem op legghende dat hy veel weldaden vā hem ontfangen hadde/nochtans sinen opandē gonstich was. Want Malichus broedere hadde doē veel casteelen inghenomen/ende onder dandere het casteel Massada ghenoēt/dat wtermaten seer beurydt eñ sterck was. Maer doen Herodes ghenesen was/is hy teghen desen Malichus broeder ten strydē gherepst/eñ heeft alle die casteelen wederom gecregen/ eñ met een verbont van hem te laten leuen/heeft hy hem laten leuen.

✠ Hoe Herodes Antigonum Aristobulus sone (die metter hulpen vanden prince vanden Tyriers zyns vaders ryc wederom begheerde te crygen) wt Judeen ghedreuen heeft. Cap. xxi.

IN dien tyt heeft Ptolomeus Menneus voor zynen sone eñ erfghenaem opghenomen Antigonū om zyn swagerschap/ welcke Antigonus met gelde van Fabio een hepr ghecreghen hadde. Ende hem hielp Marion die heerschappye hadde ghecreghen ouer die Tyriers door Cassius hulpe/die welcke ooc zyn gheweldighe heerschappije belichde ouer Syrien/stellende daer garnisoen/ende oock in Galileen daer aen gheleghen/nemende daer in dry casteelen. Maer Herodes derwaeres trecken/heeft die casteelē al wederom ghecregen/eñ dat garnisoen der Tyriers heeft hy goedertierlyc laten wech gaē / beghistende oock die sommige vā dien wt zyn goetwillicheyt eñ vriēdschap die hy met haer stadt hadde. Dit ghedaen zynde/is hy Antigono teghen ghecomen/ ende heeft hem strydende verwonnē/waerom heeft hem so wel Hyrcanus als het volc eere bewesen met croonen doen hy wederom quam. Want hy was doen in Hyrcanus familie ontfanghen / midts dat hy door ondertrouwen zyn swagher gheworden was/ waerom hy te lieuer hem beschermde om dat hy trouwen soude Alexanders dochter / die Aristobulus sone was/eñ Hyrcanus dochters dochter. Vā die welcke Herodes namaels ghewonnen heeft dry sonen ende twee dochteren. Maer hy hadde te voren

ock ghetrout een hupsvrouwe van zynen lantlieden Boiem ghenaemt/waer af hy ghewonnē heeft Antipatrum den oudsten van zynen sonen.

✠ Hoe Herodes door Sythinien Antonio tegen ghinck/ende met ghelde zyn vrientschap vercreech/ waer door het gebeurde dat Antonius Herodes beclaghers oft beschuldighers niet en heeft willē hooren. Cap. xxij.

MAer na dat Cassius by die Philippers vā Antonio eñ Cesare verwonnen was/soo vertrack Cesar van daer in Gallien/ eñ Antonius in Asien/ eñ doen hy ghecomen was in Sythinien/so quamē hem daer teghen die ambassadeurs van alle natien. Eñ daer waren ock die treffelijcxste der Joden om Herodem eñ Phasaelum te beschuldighen/ seggende dat Hyrcanus als op een ghemaecte maniere coninck was/ maer dat die heel macht des rijcks by dese broeders. Maer Antonius hadde Herodem in grooter eeren/ die daer ghecomen was om hem te verantwoorden eñ purgeeren van dese tichtē die hem opghelecht waren/ maer door het gebeurde dat Antonius zyn wederpartye niet en heeft willen latē eer spraken comē/ want dat hadde Herodes verreghen door ghelt dat hy hem gaf. Maer doen Antonius voort vertrocken was totter stadt Ephesus/so quamen daer by hem seker ambassadeurs gesondē inden naem Hyrcani ons oudste priesters eñ ons volcx/ brenghende een gouden croone/ hem biddende dat hy wilde vp maken eñ ontslaen wter slauernien die Joden die Cassius tegen recht ghevangen hadde weck ghelept/eñ dat hy daerom wilde bruē schrijven aen die prouincien. Ende dat hy die acherlanden die van Cassio haren volcke afgenomē waren/ wilde wederom geuen haren volcke. Antonius dan haerlieder begheerten voor redelijck houdende screef terstont Hyrcano eñ den Joden/ eñ daer mede sandt hy ock zyn ordinantie/ inhoudende desen sin.

¶ Marcus Antonius Keyser/wenscht Hyrcano den ouerstē priester eñ prince der Jodē weluarē. Ist dat ghy weluaert dat is goet/ want ick eñ mijn heyren varen wel. Ipsimachus Paulamas sone/ Josephus Mennei sone/ Alexāder Theodotus sone ambassadeurs by die stadt Ephesen tot my comende/ hebben my die selue boodtschap verclaerdt die sy te voren te Roome ghedaen hadde/ ende dese nieuwe bootschap hebben sy in uwen eñ wo volcx naem neerstelijck ghedaen/verclarende hoe groote vrientschap dat ghy tot ons draecht/ waerom ick bevondē hebbende v vrientschap niet soo seere wten woordē als wten wercken/eñ v lieder wel geschiete eñ godvruchtighe maniere/ heb moeten v lieden in liefden ontfanghen. Hierom aenghesien dat onse ende des Roomschen volcks vpanden heel Asien ouerloopen hebben/noch heylige plaetsen/noch steden spaerende/ noch haren eedt die sy ghedaen hadden houdende/ wy lieden nochtans niet onse bysonder sake besorghende/maer die aenghenomen beschermynghe der ghemeynder weluaert soeckende/hebben wake gedaen ouer die versladers ende brekers des goddelijcx ende menschelijcx recht. Want het schijnt dat die sonne haer boos sepdt ghehaedt heeft/eñ dat sy met onghewillighen oogen dat sept dat aen den Keyser Julio ghedaen is/aenghesien heeft. Maer na dat dlant van Macedonien haer boose opstellen ontfanghen heeft/vernieuwende in die contrepē die oude stoutichept der ruesen/ende die arrheyt wt raserne comende/die sy aen die Philippers gebelicht hebben/ in nemends die bequame steden die totter zee toe met eenen wal van berghen beschermt werden/alsoo datter eenen doorganck was als door een poorte/ dese hebben wy verwonnen/ midts dat die Goden haer boose opstellinghe doemden. Eñ Brutus bedwonghen binnen die vesten der Philippers/ ende van ons beleghert/ heeft hem met Cassio ghevoecht tot eenen geselle der verderffenissen. Maer na dat die na haer verdienste ghestraft zyn/ so hopē wy voortaen in ruste te leuen/eñ dat Asien ock vāder oorloghen eñ werringhen rusten sal. Want het heel lichaem van Asien beghint nv als van eē groote sieckte tot hem selven te comen. Hierom want ick ooc dencke om v ende v volck te vermeerderen/ eñ eerlijcker te maken/so sal ick sorghe dragen voor alle dat v lieden sal profijtelijck wesen. Ock heb ick van stede te stede mandamenten ghestelt/ dat alle vry menschen oft slaven die van Cassius partye onder die spiesse vercocht waren/souden vry ghelaten werden. Ende ick wille dat die dinghen die v lieden wt mijne ende Volobellas goedertienheyt verleent zyn/ sullen eewelijck vast blijuen. Ock ghebiede ick den Tyriers dat sy haer wachten van v liedē eenich onrecht te doene/ende dat zijt al dat sy vander Joden palen inhouden/ sullen wederom gheuen. Wy hebben ock ontfangen die croone die ghy gesonden hebt.

✠ Marcus Antonius Keyser wenscht der Tyriers wethouderen/ den raetl heeren eñ den volcke weluaren. My is wederom geboodtschapt te Ephesen van Hyrcani des ouerste priesters eñ prince ambassaden/dat ghy seker acherlanden van haer heerlijcheyt in ghenomen hebt/ eñ dat dit geschiet is ten tyde dat onse teghenpartijders die prouincie hielen. Aenghemerckt dat wy lieden een oorloghe aenghenomen hebben voor die ouerste heerschappije/ende die gherechtichept/ eñ goedertierenheyt beforghende/wake ghedaen hebben ouer die ondanckbaer eñ mepneedighe vpanden/so wil ick dat ghy liedē ock wede sult houden met onse ghesellen/ eñ al dat ghy van onse vpanden ontfangen moecht hebben en laten wy v lieden niet houden/maer ghebieden v t selue haren eersten heeren wederom te gheuen/ want niemant van henliedē en heeft noch prouincie/noch heyr van den Roomschen raet ontfangē/maer tghene dat sy met ghewelt ghenomen hebben/ hebben sy ghegheuen haerder ghewelts dienaren. Hierom als sy nv na haer verdienste gestraft zyn/ so dunckt ons ock recht te wesen dat onse gesellē die dinghen die sy te voren ghehadt hadden behouden moghen sonder pemants wederseggen. Ende by alsoghy lieden eenighe landen Hyrcano der Jodē ouerste prince toebehoorende ghecreghen hebt/naer dat Cassius een onbehoorlijcke oorloghe opgestelt heeft in onse prouincie/die suldy wederom gheuen/ ende wacht v dat ghy gheen ghewelt en doet om te beletten die tot haren eersten heeren te comen. Maer ist dat ghy eenich recht daer in segt te hebben/ soo salt ghehoorlolt wesen ten eersten dat ick in die plaetsen comen sal v recht wederom te epschen/ dwelck wy onsen ghesellen ock sullen delgheliker laten doen.

✠ Marcus Antonius Keyser wenscht den wethouderen/raetl heeren eñ volcke der Tyriers weluaren. Ick heb myn beuel tot v lieden ghesonden/ dwelck ick wil van v lieden ghestelt te worden in die openbaer tafelen met Griexsche eñ Latynsche letteren/eñ die te stellen in een openbaer plaetse/ om van elcken te moghen ghelesen werden.

✠ Marcus Antonius Keyser/eñ een der dry heeren/heeft ghesept. Aengesien dat Caius Cassius in

desen

verwerden staet der werelt eens anders prouincie eñ garnisoen tot hem genomen / eñ onser medegheselleñ goeden versoft heeft / verderuende oock het Joetsche volck / welck vrient is des Roomschē volcx. Eñ zijn hoochmoedichept door onse strijdē ghetemt is / soo beteren wp met vonnissen eñ mandamenten het quaet dat hp ghedaen heeft / op dat onsen medeghesellen wederom ghegheuen mach werden dat haer af ghenomen is / eñ tlī oft der Joden lichamen oft goeden vercocht zijn / dat die lichamen moghen wederom comen in haer voorleden vrijheydt / eñ die goeden tot haren eersten heeren. Maer so wie tegē dit ons mandament doet / die sal ghestraft werden / eñ die van onghehoorsaemheydt verwonnen wort / die sullen wp doē straffen na die onweerdicheyt der saken. Eñ inde selue forme schreef hp oock dē Sydoniers / Antiocensers eñ Arabiers / eñ het dochte mp goet op dese selue stede dese oock te stellen / om dat die een ghetuyghenisse souden wesen in hoe groote weerdicheyt eñ vrientschap dat het Roomsche volck ons ghehadt heeft.

✠ Hoe Antonius in die prouincie van Syrien comende Herodem ende Phasaelum voisten van een vierendeel des rijcx ghestelt heeft. Cap. xxiij.

Cap. xxi. HIer na als Antonius na Syrien comende was / soo is hem Cleopatra te ghemoete ghecomen in Cylicien / eñ heeft hem heel met haerder liefden bewanghen / op welcken tijt zijnder wederom noch hondert vanden machtichsten Joden gecomen tot hem om Herodem met zijnen consorten te beschuldighē / kiesende daer toe eenen vt haren ghetale / die alder best spreken conde na die conste. Maer Messala nam aen der iongelinghen sake te verantwoordē / wien Hyrcanus oock bp stondt die nv zijn swagher ghewoorden was. Als Antonius dan beyde die partyen ghehoort hadde bp Daphnem / so vraechde hp van Hyrcano welcke partye dat beter den ghemeynē staet regeerde / so āntwoorde hp dat Herodes hier in die cloecste eñ kijnste was / eñ Antonius die te voren die iongelinghen sonderlinghe beminde om dat hp van haren vader gheherbergt was gheweest / op welcke tijde hp met Gabinio verkeerende met haer lieder vader vrientschap gecregen hadde. Dus heeft hp beyde dese broeders Voisten ghemaect / eick van een vierendeel des rijcx / beuelende haer het regimēt der Joden. Ock schreef hier af vrieuen / eñ.xv. van haerlieder wederpartye dede hp in banden stellen / die welcke hp oock ghedoot soude hebben en hadde Herodes daer niet voor gebeden / hoe wel dat sī also noch niet op en hielen doen sī van die bootschap oft legatie wederom comen waren. Maer daer zijn wederom duysent mannē gecomen tot Tyrien om Antonium daer te verbeyden / die welcke nv met grooten gelde van die ghebroeders ghecorrumpeert wesende / heeft den rechters van dier stadt beuolen dat sy der Joden legaten opstelders vā nieuwe mutereyen souden straffen / eñ Herodi bystāt doen / om die heerschappije te crijghen. Maer Herodes ghinc tot haer die voor die stadt aenden oeuer logeerden / vermanende henlieden dat sī vertrecken wilden / want Hyrcanus was daer met henlieden oock / henlieden waerschouwēde wat perijckel haer aenstaende was hp also sī aldus crijghel bleuen int vervolghen van deser saken / dwels sī niet ghe acht en hebben / eñ terstont hebben die Joden metten ingeboren des lants eenē oploop tegen haer ghedaen / eñ hebbense eendeels doot ghe slaghen / eñ eendeels ghewont / ende dander na hups vliedende hebben daer na ghe rust. Maer doen twolck met veel ghe roeps tegen Herodem wederspannich viel / so werde Antonius gram eñ gheboot datmen dooden soude die hp ghevangē hadde. Daer na in dander iaer hebben Syrien ghe creghen Pacorus des Coninex sone / eñ Garzaphanes der Parthers Voirst / op welcken tijt Ptolomeus Menneus sone gestoruen is. Eñ doen na hem in die heerschappije gecomen was Ipsanias zijn sone / so werde hp vrient van Antigonus Aristobulus sone / welcke vrientschap maecte der Parthers voirst / die veel bp hem vermocht.

✠ Hoe die Parthers Antigonum Aristobulus sone wederom int Joetsche rijc brachten. Cap. xxiij.

DAer na beloefde Antigonus dē Parthers te geuen duysent talenten / eñ vijf hondert vrouwē / bp alsoo sī Hyrcano mochten het coninexrijck nemen ende hem daer aen helpen / ende dooden Herodem met zijn partye / welcke dinghen Antigonus nochtans haer niet en gaf / niet te min hebben die Parthers een heyr in Judeen gebracht om Antigonum aen het rijck te helpen. Pacorus door die landen aē die zee gelegen / ende die voirst door die middelandē. Die Tyriers hebben Pacorū wt haer stadt gestotē. Maer die Sydoniers eñ Ptolomaiders hebbē hem binnen ghelaten. Dus heeft hp eenen vloghel peerdevolcx in Judeen voor vt ghesonden om dat te bespieden / beuelende die dat sī Antigonum oock souden helpen. Ende die capitepnen van desen peerdevolck was des coninex schencker / oock Pacorus ghenoemt. Als dan die Joden die op den berch Carmelus woonden haer met Antigono voechden / eñ die oock bereedt waren om met hem zijns vpants lant te bestrijden / so creech hp hope met die hulpe vā desse een deel dies lants te moghen crijghen / dwelc genoemt was Tyrme / eñ midts datter sommige hem teghen quamen / soo braken sī doen tot Jerusalē toe. Ende doen daer noch veel andere hem aen vielen / so werde haren hoop seer vermeerdert in getale / eñ bestoumden des coninex hups. Maer mits dat dandere die van der ghebroeders partye waren terstōt daer teghen hulpe deden / eñ daer eenen strijdt ghestreden was op die meret / so hebbē die broeders Herodes eñ Phasaelus die vpanden verdrieuen / ende doen sī die inden tempel hadden ghedrieuen / so sonden die broeders sommige gewapendē mannē in die hupsen daer aen ghe leghen / om die te verwepren eñ te beschermen / teghen die welcke het volck op ghestaen is / eñ heeft die ghewapende mannen die ghē hulpe en hadden / metten hupsen verbrant. Vā wele onrecht Herodes corts daer na wrake dede / die wederpartijders bestrijdende / eñ veel van die doot slaē de. Alsser dā dagelijcxsche scharmutlinghe teghen malcanderē gedaen werden / so verwachten die vpanden dat die scharē der Joden daer souden versamen teghen den feestdach die sī Pinxeren noemen. Eñ als dien dach ghecomen was / so zijnd veel dupsentich menschen bp den tempel vergadert / soo wel gewapent als onghewapent / die welcke den tempel eñ die stadt inghenomen hebben / wtghenomen des coninex hups. Wāt dit bewaerde Herodes met een luttel crijchslieden / eñ die vesten des hups bewaerde Phasaelus. Maer Herodes met die scharē vā zijnē volcke dede eenen wtloop teghen zijn vpanden / die doen ward in die voorstadt / eñ hp heeft daer so heerlijck ghestreden dat hp veel dupsent mannē dwanck te vliedē / die welcke vloden som in die stadt / som inden tempel / eñ som oock binnen eenen wal daer bp ghe leghen / in desen strijdt hielt Phasaelus oock al wat. Maer Pacorus der Parthers capitepn is met een luttel rupters te peerde door Antigonus bede in

die stadt gheghaen/ ghelatende hem recht oft hy die mupterssche wilde beliefhten/maer inder waerhept begheerde hy Antigonum aen het ryck te helpen. Eñ doen Phasaelus hẽ tegen gecomen was/ hẽ ooc ter herberghen ontfanghende/ soo raedde Pacorus Phasaelo dat hy als legaet wilde gaen tot Garzapharnem/aldus hem verraderlycke lagen legghende/ eñ hy gheen quaet vermoeden hebbẽde heeft dat aenghenomen/ hoe wel dat Herodi dit niet goet en dochte om der Barbaren ongetrouwicheyt/ want hy raeddẽ hem meer dat beter waer Pacorum metten anderen die haer aenquamen te verdruckẽ. Aldus hebben Phasaelus eñ Hyrcanus dese reyse als ambassaden aenghenomen. Eñ Pacorus latẽde hy Herodem twee hondert ruyters/ eñ thien hondert ruypters/die sy wy noemen/ heeft die ambassadẽ wt ghelepde ghedaen. Maer doen sy in Galileen ghecomen waren/ so quamen haer teghen die mannen diet regiment van dier steden hadden al gewapent/ eñ Garzapharnes heeftse eerstmael blydelyc ontfãgen/ eñ die beschoncken met ghiften/ daer na begonste hy zyn verraderlycke lagẽ te leggen. Phasaelus werdemet zyn ghesellschap ghelepdt in een herberghe by dien zee gheleghen/aldaer sy hoorden segghen hoe Antigonus den Parthers dupsent talenten/ eñ vyfhondert vrouwen beloeft hadde / waer door sy quaet vermoeden cregẽ van die Barbaren/ eñ daer was ooc een die haer te kennen gaf / dat haer des nachts lagen ghelept werden/ eñ hepmelycke hoede ghestelt. Eñ die Parthers souden dese ooc sekerlyc gheuangen hebben/ en haddẽ sy niet ghewacht dat die Parthers die te Ierusalem ghelaten warẽ Herodem souden vanghen/op dat hy niet wech vliedẽ en soude by also hy te voren hoorde dat Phasaelus eñ Hyrcanus ghedoot waren / dwelck terstont warachtich bevonden werde/doen sy die nachthoeders saghen/waerom waren daer sommige die Phasaelo raedden dat hy sonder eenich langher beyden terstont op een peert spronghe/ eñ van daer vertrocke/ dwelck hẽ aldermeest raedde Ofilius die desen secreten raedt vernomen hadde van eenẽ Saramalla ghenoempt/die doen was die ryckste der Spiers/die welcke ooc hem presenteerde schepen om te vliedẽ/ wãt die zee niet verre vã daer en was. Maer Phasaelus en wilde Hyrcanum eñ zynen broeder Herodem int perijckel niet verlaten / maer hy ghinck tot Garzapharnẽ seggende dat hy niet oprechtelyck en dede die sulcke raden opstelde/ want ghebrack hem ghelt/dat soude hy licht meer moghen van hem crijgen dan van Antigono. Eñ hoe dat sonder dit ooc leelijck eñ schandelyc ware ontschuldighe ambassaten te doodẽ/die op zyn trouwe daer ghecomen waren. Maer die grote Barbarisch man swoer eenen quaden eedt dat dit niet warachtich en was / eñ dat hy met pynen quaet vermoeden ghequelt werde/eñ terstont ghinc hy wech tot Pacorum.

✕ Hoe die Parthers Phasaelum ende Hyrcanũ gheuanghen wech voerden. Cap. xv.

Als Garzapharnes wech gherepst was/so hebbẽ sommighe Parthers Phasaelum in banden geslaghen/die seer schandelyck spraeck op haer mepneedichept. Maer den schencker die tot Herodem gheSonden was/werde bevolen dat hy Herodẽ buyten der stadt mueren comende/met listen vanghen soude. Phasaelus hadde ooc boden gesondẽ om Herodi te bootschappen der Parthers ongetrouwicheyt/ die welcke vandẽ vpandẽ geuangẽ werden. Maer doen Herodes die waerheyt vernomen hadde / soo ghinc hy tot Pacorum eñ die machtichste der Parthers/als der ander ouerheeren/ eñ hoe wel sy alle dingen wel wisten/so ghelieten sy haer schalckelyck als oft zyt niet gheweten en hadden/eñ sy seydẽ dat hy behoorde met henlieden buyten die poorten den boden teghen te gaen die de brieuen brochten/want sy en waren doen noch niet gheuangen vanden vpanden / maer sy quamen aen om hem te kennen te geuen hoe wel dat met Phasaelo vergaen was. Herodes en gheloofde dit niet/want hy van ander lieden ghehoort hadde hoe zyn broeder geuangẽ was/ welck zyn vermoeden ooc versterckte Hyrcanus dochter/wiens dochter Herodes ondertrout hadde/ want deser vermaninghen hoe wel die ander dit niet en achten/volchde Herodes geerne/ midts dat sy een seer verstandighe vrouwe was. Binnen dessen middelen tyde als die Parthers haer beraedde wat si best doẽ mochtẽ / midts dat haer niet goet en docht openbaerlyc so heerlyckem mã aen te comen/ eñ te best rijden/eñ sy die sake wtstelde totten naestẽ daghe/so mercte Herodes haer vertwijfelheydt/ eñ noch meer werde hy beroert van die tydinghe dat zyn broeder geuangen was vanden Parthers / hoe seer nochtans dat die ander dat loochenden. Dus heeft hy voor hẽ genomen als den avont naeckte dat hy die bequamichept des tydts soude belighen ter vlucht/ eñ niet langer onder zyn vpanden blijnẽ in so onsekeren staet. Dus heeft hy met hẽ genomẽ het garnisoẽ der gewapẽder mãnen die hy by hẽ hadde/ eñ stellende die vrouwẽ op lastdraghende beesten/te weten/zyn moeder eñ suster/eñ zyn brupt Alexandꝛs dochter Aristobulus soons dochter/eñ zynder brupt moeder Hyrcanus hupsvrouwe/eñ zynen joncsten broedere met haren dienstvrouwen eñ knechten/ eñ dander menichte zynder ghesellen repsde hy haestelyck wech na Idumeen sonder die wete zynder vpandẽ/vandẽ welckẽ niemãt en was so verhardt als pser/die in sulcken aenstẽ vã avontuerẽ niet en soude beweecht hebben gheweest tot tranen/midts dat die vrouwen met haer cleyn onmondighe kinderen wech trockẽ met tranẽ/eñ groot geschiep/ verlatẽde haer lãt/eñ haer vriendẽ geuangẽ / ooc van haer seluẽ niet veel beters hopẽde. Maer Herodes heel verhardende zynen moet teghen die wreede fortuyne/ bleef wel by zyn sinnen/eñ vermaende zyn mede gesellen onder weghen dat sy goeden moet soudẽ hebben/eñ haer niet laten verwinnen vã die droefheyt/ door welcke woorden ontsteken zynde/ arbeyden sy om dit tegenwoordich iammerlyc ongheluck te wederstaen. Hier en tusschen hadde Herodes by naer hemseluen gedoot met zyns selfs handen/ wãt daer eenen wagen om viel/eñ zyn moeder viel in perikelder doot/van welck ongheual hy soo verualert was/ eñ die vreese dat die vpanden by avonturen hem achterhalen souden door dit belet eñ vertreck/eñ hy hadde zyn swaert wtghetrocken ende opghehouen/ willende hemseluen doorstekẽ. Maer doen hy door zynder vriendẽ overcomẽ belet werde dit te doene die hem seer hertelyc baden dat hy zyn liefste vrienden niet en soude laten van haren vpanden verongelyckem/want dat gheenen vromen man en betaẽde hemseluen alleen vyt te maken/ eñ zyn vrienden niet te achten. Dus werde hy eendeels wt schamptẽ/eendeels door ghewelt ghedwongen op te houden van dat begonst kept. Maer doen zyn moeder een luttel becomen was / eñ haer remedien gheghenen waren na den epsch vanden tyt / so vervolchde hy zynẽ begonstẽ loop/repsende na trastrel Massada ghenaemt/ door die alder cortste weghen dat hy mocht/in welcke repse hy dickmael bestooten werde

vanden

vanden Parthers die hem verwolchden / maer hy creech altijt douerhant. Ja die Joden en rusten oock niet doen hy vloodt / maer in die sestichste stadie van der stadt hem aencomende / hebbē sy hem tot strydē ghetrocken. Maer doen hy die verwonnen eñ verlaecht hadde / recht oft hy niet onuerhoets maer langhen tijt te voren bereyt ghestreden hadde / so heeft hy op die selue plaetse daer hy die Jodē verwā / naemaels doen hy het rijck ghecreghen hadde / doen een coninclijck huys maken / dat sonderlinghe weerdich om sien was / makende daer aen oock een stadt die hy wilde noemen Herodium. Daer na quam hy aē Gessium / welc is een vryheyt oft open stadt vā Idumeen / eñ doen quā hem teghen Josephus zyn broeder. Als sy dan met malcanderē raet gehouden hadden wat nooteliick ghedaen ware / midts dat sy soo groote schare met haer leyden / oock sonder die ghehuerde soudeniers / eñ het casteel Massada daer sy geschickt hadden te vlieden niet groot ghenoech en was voor so groote menichte. Dus hebben sy dmeeste deel oorlof ghegheuen / omtrent neghen duysent mannen / beuelende den sommighen dat sy elders in Idumeen haer souden saluieren / gheuende haer victalie. Maer die alder vroomste eñ zyn alder meeste eñ nauste vrienden met hem nemende / is hy int casteel Massada ghegaen. Eñ aldaer steide hy in bewaernisse die vrouwē met harē geselschappe / welcker getal quam tot acht hondert toe / midts dat daer tarwe / water / eñ alle andere noodruften ghenoech warē / eñ hy repste de haest elijc na Petream / een stadt van Arabien. Maer alst dach gheworden was / soo werden alle der Jerosolimiters goet berooft vandē Parthers / tsamen met des coninck huys / alleenlijck bleef daer al geheel Hyrcanus gelt / omtrent. C C C. talenten / eñ een groot deel van Herodis rijcdommē ontquam dien roof oock / bysonder tghene dat hy voorsienlijc te tyde hadde in Idumeen doen dragē. Eñ die Parthers en waren niet te vreden met der stadt berooninghe / maer sy trocken wt eñ berooften het lant oock heel breedt / ende Marsam een rijcke stadt verdouē sy te gronde. Eñ aldus werde Antigonus wederom in Judeen gebracht van der Parthers coninck. Hyrcanū eñ Phasaelum heeft hy gevangen gecregē / maer hy was seer bedroeft dat die vrouwen ontuloden waren / die hy ghedacht hadde den Parthers te leueren / eñ metten ghelde beloeft te leueren. Daer na soighende dat Hyrcanus door des volcx gonste soude mogen wederom in dat rijck gestelt werden / die doen vanden Parthers bewaert werde / heeft hy hem beyde zyn ooren afghesneden / doende dat om dat hy door dese ghelschenthept niet bequaem en soude wesen dat oversste priesterschap wederō tecrijgē / midts dat die wet tot desen eerlijcken staet niemant toe en laet dan alleen sulcken die ganisch vā lichaem is. Maer Phasaelus grootmoedighe edelheydt is aldermeest te verwonderen / die welcke gehoort hebbende dat hy ter doot verwesen eñ geschickt was / heeft hem selven gedoot / stootēde zyn hooft teghen eenen harden steen / midts dat hy met zynen handen hē selven niet misdoen en mochte om die banden / dwelc hy dede om dat hy die doot noode lede / maer om dat hem docht allendich ende schāde te wesen te sterue na zyns vyās wille. Dus docht hem dit in sulcken noot gestelt dalder eerlijcste / dat hy zynē vyant zyn macht benam dat hy zyn wreetheyt aen hem niet baren en mochte nae zynen boosen luste. Men sept ooc dat Antigonus tot hem medecyn meesters sandt die voor remedie fenijn in die wonde van zyn seer gequetst hooft stortē. Noch tāns eer hy zynen gheest gaf / soo hoorde hy van een vrouken dat Herodes zyn broeder zyn vyandē ontuloden was / heeft hy die doot seer goet moets gheleden / midts dat hy eenen wieker zynder doot achterliet / die oock die vyanden soude mogen straffen. Maer Herodes niet clepnmoedich van die grootheyt der quader auontueren die hem omringden / practijseerde eenen raet om groote swaer dinghen aen te legghen / ende hy repste tot Malichum der Arabiers coninc / die te voren door veel van zyn weldaden in hem gehouden was / om wederom onderlinghe vrientschap ende bystant van hem te begheren als hy die meest van doene hadde / ende om gels van hem te crijghen / tsi by ghifte oft by leenen op woecker van den mensch die in hem verbondē was want hy en hadde noch niet sekerlijck vernomen dat zyn broeder doot was. Dus was hy neerstich om dien ten eersten wt der vyanden handen te losse / bereedt daer voor te gheuen oock drij hondert talenten. Om welcke sake hy Phasaelus sone / maer leuen iaren oudt / met hem brachte / om dien voor borghe te stellen by die Arabiers. Maer hem quamen sommighe boden teghen / ghesonden vā Malicho / die hem vercondichden dat hy wt die palen zyns lants ghinghe / want die Parthers dit also beuolen hadden. Maer dit seyde hy voor een reden e door den raet van zyn edelen / om tghelt dat hy hem schuldich was niet wederom te gheuen / eñ om dat Herodes soude berooft werden van die dingen die Antipater by henlieden te beweren ghestelt hadde. Hier op antwoorde Herodes / dat hy niet ghecomē was om pemanden lastich te wesen / maer om metten Coninck te spreken van nooteliycke saken. Daer nae alst hem beter docht te vertrecken is hy seer beswaert vertrocken nae Egipten zynen wech nemēde. Ende doen ter tijdt herberchde hy in eenē tempel / daer hy vele van zynen gheselschap ghelaten hadde. Maer des anderen daechs als hy ghecomen was te Rhinocura / daer heeft hy seker tydinghe gehadt van zyns broeders doot. Daer nae beroudet Malicho / ende hy dede Herodem haestelijc na volghen / maer ten baet te niet / want hy was doē te verre wech / haestende hem nae Pelusium. Ende doen hy daer ghecomen was / ende hē die schippers niet ontfangen en wilden die na Alexandrien repstē / so ghinck hy spreken die wethouderen van dier stedē / vanden welcken hy om die eerlijcheyt vā zyn voorleden fortune eerlijck in die stadt ghelept werde / eñ werde daer ghehouden van Cleopatra / die nochtās niet beletten en conde hy en repste doen na Roome / hoe wel dat winter tijt was / eñ in Italien seer veel werringen waren. Dus is hy van daer ghereyst na Pamphiliam / eñ teghen een groot tempeest worstelende / is hy nauweliyer te Rhodē ontcomē / hebbēde oock verloren eñ ouer boort gheworpen zyn bagagien. Daer zyn by hem ghecomen twee wt zynder vrienden hoop Sappinas eñ Ptolomeus. Eñ doen Herodes die stadt vont swaerlijck beschadicht van die oorloghe die teghen Cassium ghevoert was / soo en conde hem zynen armen staet niet bedwinghen dier stadt oock bouen zyn macht deucht te doen / gheuende ghelt om die te vernieuwen. Eñ als hy een schip met drij ordenē riemers hadde bereyt / eñ daer met zynen vrienden ingegaen was / is hy in Italien te Brundusen aenghecomen. Eñ vā daer te Roome comende / heeft hy Antonio vertelt al dat hē in Judeen gheschiet was / eñ dat zyn broeder Phasaelus vanden Parthers gheuanghen eñ ghedoot was / eñ hoe Hyrcanus al noch van henlieden gheuanghen

werde ghehouden/eñ dat si Antigonū coninck hadde ghemaect/om dat hy haer duysent talentē gheltsz eñ vyf hondert vrouwen beloeft hadde / die hy ghedacht hadde te kiesen wt zijn familie oft ghesiachte/ ende hoe hy die vrouwen des nachts wech ghevoert hadde/niet sonder arbeyt/eñ seer swaerlijc/ eñ nauwelijck zijnder vpandē handē ontgaen was. Eñ dat na alle dese dingē zijn familie in dupterste perijckel gelaten/bestredē werde. Eñ dat hy door middē der tempeesten niet achtende op eenighe swarichedē haestelijck gecomen was tot zijn eenighe toevlucht eñ hulpe/die hy in hem hadde gheselt.

✠ Hoe Herodes te Roome vandē raetsheerē openbaerlijck coninck ghemaect werde. Cap.xxvi.

Cap. xxvi. DOen creech Antonius groot medelyden van Herodes verkeerde fortune/midts dat hy oock hy hem seluen ouerlepde hoe die menschen oock vā die opperste hoochept nedergheworpen werdē/oock soo beweechde hem seere die memorie van dat hem Herodis vader gheherbergt eñ getracteert hadde/ daer mede oock het gheit dat hē Herodes beloefde/ by alsoo hy door zijn hulpe mocht coninck werden/ ghelijck hy te voren die macht van het viervoorstendom verkregen hadde. Maer aldermeest beweechde Antonium den haet die hy op Antigonum hadde/den welckē hy hiel voor een wergaren / eñ eenen moedelijckē vpant der Romeynē. Dus werde hy te meer ghenepcht om Herodem te helpē. Die Keyser desgheliex oock / eensdeels om dat Antipater oorloghe ghevoert hadde in Egyptē met synen vader/eñ om dat recht eñ vrientschap van dat hy hem geherbergt hadde/eñ om zijn ander goetwillichept/eensdeels oock om Antonio te believen / waer af hy wel wist dat hy seer genepcht was tot Herodem/ werde hy oock om zijn eerlijchepdt te behoeden/eñ voornemen te voorderen/seer bereet. Als dan den raet tsamen gheroepen was/so hebben Messala eñ Atratinus Herodem voortghebracht eñ ghepresen/vertellende so wel zyns vaders als oor zijn weldaden den Roomschen volcke gedaen/ endē daer toe hebben sy Antigonum oock beschuldicht / verclarende dat hy haer vpant was/niet alleen om zijn oude quade keyten/maer oock om dat hy verachtende die Romeynen/van die Parthers die heerlychept ontfanghen eñ ghecreghē hadde. Doen thoonde Antonius oock dat haer oock veel helpen soude om teghē die Parthers te strydē/dat Herodes coninc ware / so werde dat terstont door het consent vā haer allen vast ghesloten. Waer in so veel te heerlycker ghewees is die gonste die Antonius tot hem droech/ niet alleen om dat hy teghen zijns selfs hope hem dat Coninckrijck vercregen hadde/want hy nemmermeer ghemeynt en hadde dat die Romeynē hem dat consenterē souden/ midts dat sy dese eere plegen te bewaren eñ te gheuē den ghenē die vā coninclijcke stamme warē/ endē daerom soude hy gebeden hebben datmen dit gheuen wilde zijns hupsvrouwen broedere Alexandro/die Aristobuli soons sone was / van Hyrcanus moeder gheboren. Maer oock om dat hy binnen seuen dagen Herodem liet trecken wt Italien/verciert met een eere die bonē hope was. Desen ionghelinck Alexandrum heeft Herodes namaels ghedoot/alsowy te zijnen tijde segghen sullen. Voorts als dē raet gheschepden was / zyn Antonius eñ die Keyser wt ghegaen/hebbende int midden tusschen haer beydē Herodem/den welcken die raetsheeren eñ ander officieren der wet ghelepden/eñ si ginghen op int Capitolium om daer sacrificie te doē/eñ des raets vonnissen daer te stellen/eñ die nieuwe Coninck werde met eenen maeltyt op den eersten dach onthaelt vā Antonio. Eñ in deser manieren vertreech Herodes die coninclijcke hoochept/in die hōdertste eñ.lxxxiij. Olimpiade/ doē. C. Domitius Caluinus tē tweedē-mael/eñ C. Asinius Pollio opper raetsheere oft bor gemeesterē warē. Eñ binnē dē heelē tyt dat Herodes wech was/so bestreet Antigonus zijn familie in Massada/die welcke haddē voorwaer alle ands noodelijcke noodruft oft victalie/maer sy ledē groot gebreck waters / alsoo dat Josephus Herodis broeder daerom gedacht hadde met dry hondert van zijnen nauli en vriendē te vlieden tot die Arabers / wāt hy doen gehoort hadde dat Malicho berouwē was dat hy niet beleefder en hadde geweest tegē Herodem. Maer desen raet werde verandert door eenē reghē die doē des nachts wten hemel viel/ waer door haer water cysternen al vol waters werdē / alsso dat hem niet meer noot en was te vlieden / maer recht oft sy door Gods hulpe vā dese swarichept verlost hadden geweest/dedē si sprincrepsen eñ schermutlingē met groote moedē/eñ strydende tegen Antigonus partye/als nu openbaerlijc/als dan heymelijck/hebben si vele van henliedē doot geslaghē. Binnē desen tijde werde Ventidius der Romeynē veltheere gesondē om die Parthers wt Syrien te drijuen/eñ so nae haer vertreckē in Judeen gecomen/ghelatende hem recht oft hy Josepho soude comē helpē/ maer inder waerhz hy quā om gheit te crijgē vā Antigono. Als hy dā zijnen legher gestelt hadde by Jerusalē/ heeft hy een macht van ghelde die groot genoech was vā hē gheeyscht. Eñ dit ghedaen hebbende/so vertrack hy selue metten meesten deel der heyren/maer om dat het bedroch niet en soude bevondē werden/heeft hy Silonem met een deel ruptere daer gelaten/ den welcken Antigonus ooc moeste te vreden stellen/ dat hy hem niet quellen en soude tot den tijt dat die Parthers hem ter hulpen comen souden alsoo hy hoepte.

✠ Hoe Herodes wt Italien te schepe gherepst is/eñ van zijnen strijt teghen Antigonum. Cap.xxvij.

BIjmen desen tijde quam Herodes wederom wt Italien tot Ptolomaiden/eñ daer heeft hy groote hoopen oorloochs volck vergadert / soo wel van gheharde soudeniers als van zijns volcx ruyters/ haestendehem seer te trecken door Galileen teghen Antigonū/door die hulpe van Silone eñ Ventidio/ totten welcken was van Antonio gheschonden Gellius/met beuelinghē dat sy Herodē int rijck souden brengē / hoe wel dat Ventidius doen ter tijt by ghevalle becommert was in die werringhen der steden te slichten/die opgestaen waren door der Parthers ouercomen. Silo was in Judeen/maer hy was van Antigono met ghelde gecorrumpeert eñ omgheset. Maer Herodes heyren werdē int voortgaen lanck so meerdere/eñ gheheel Galileen / wtghenomen die sommighe was op zijn zyde. Maer doē hy zijn heyr leyde na Massaden/om dat noot was zijn maghen daer te verlossen in dat casteel beleghert / heeft hem Joppe beledt ghedaen/die vā zijnen vpant te voren inghenomen was/waerom hem nootelijck was die eerst te winnen/om gheē vpandelijcke stercte achter hem te laten / als hy nae Jerusalem trecken wilde/ welcke oorsake Silo nemende / heeft zijn heyr vertrocken. Eñ doen hem die Jodē verwolchden/so quā haer Herodes met een cleyn macht teghē/eñ hy verdreef die Jodē/verlossende Silonem. Als Herodes Joppen dan ghewonnen hadde/track hy haestelijck na Massaden om zijn hupsghenooten te verlossen van haer belegghe. Eñ van des lants volck hebben die soms

van haer belegghe. Eñ van des lants volck hebben die sommighe ter liefden zijns vaders haer tot hem gheuoecht / die ander om zijn glorie / die sommighe om dat sy daer toe verbonden waren met haerder beyder weldaden/maer het meeste deel viel hem aen om die hope die si nv ghecreghen hadden vanden coninck die vast ghemaect was. Eñ Herodes werde seer groot/den welcken Antigonus int passerē listige laghen legde/in plaetsen daer toe bequaem/maer nochtans en schende hy zijnder vpandē hepr niet oft niet vele/want Herodes heeft zijn hupsgenootē wederom ghecreghen vt Massaden/eñ winnende het casteel Sella/repsde hy na Jerusalē/eñ hē volchden Silonis rupters/eñ veel Jerosolymiters die vā zijn macht veruaert waren. Als hy dan aen die west side der stadt zijnen legher ghestelt hadde / so hebben die voorueghters oft verweyders der stadt die op die zijde ghestelt waren met pijlen na hem ghescheten/eñ met worpsteenen. Daer zijnder oock sommighe vt gheloopen / haerder vpanden legheren bestoumēde. Doen dede Herodes eenē Herault by die veste opēbaerlijck roepen/te weten/ dat hy was gecomen om ghemeyn profyt tot der stadt behoudenisse / eñ dat hy oock gheen wraake doen en soude oock ouer die onrechten van zijn openbaer vpanden/maer dat hy oock die misdaden van zijn meeste vpanden soude vergheuen eñ vergheten. Hier op antwoorde Antigonus aldus/keerende zijn redene tot Hyloneм eñ die Roomsche rupters/seggende dat si onrechtelijck deden in dien dat si Herodi het rijck wildē vast maken/eenen slechten man/eenen geboren Idumeiter dat is eenen halven Jode/daer dit rijck na des volcx maniere toebehoorde der erffenissen des geslachts. Want waren si daer om verbolghen dat hy vanden Parthers het coninckrijck ontfanghen hadde/ende si hem dat daerom wilden nemen/so waren daer noch andere van coninclijcken geslachte die dat wettelijc souden mogen ontfanghen / die tegen het Roomsch volck oock niet misdaen en hadden/eñ daer toe oock priesters/ also dat onrecht ware diē te nemē die eere die haer toebehoort. Als si aldus beyde teghen malranderen keuē/eñ tot smadelicke woordē quamē/ so gaf Antigonus zijnē partyē een teeken om die vpāden van die vesten te drijuen / eñ doen si vromelijck vt die toren schoten/ hebben si die vpanden lichtelijc verjaecht. Maer doen blijctet claerlijck dat Silo met giften gecorrumpeert was/ want hy heeft sommige van zijnen bysonderen rupteren toeghemaect dat die met een gheerfsch begeren souden meer victalie/eñ ghelt om noodruft te crijghen / begherende oock ghelepdt te werden in bequamer plaetsen om daer den winter te blijuē/aengesien dat die plaetsen ontrēt die stat vā Antigonus partye heel woest waren/ om dat Antigonus partye alle die victalie verdoruē haddē oft vertepr/eñ aldus begōste het hepr te werren/eñ gereetschap te maken om te vertreckē. Hier teghen badt Herodes alle Silonis Capitepnē eñ knechten dat si hem niet en wilden verlaten / die doen ghesonden was so vanden Keyser als vā Antonio/eñ oock mede van die ander raetsheerē/want hy soude besorghen dat den hepr niet en soude gebreken / maer dat si oueruloedelijck hebben souden al wat si begheerden. Na welcke beden heeft Herodes terstont zijn lieden ghesonden ouer alle die lanthupsen eñ ackerlanden / alsoo dat hy Silone gheen oorsake meer en liet om te vertrecken. Want daer werde meerder menichte van alle nooteliicke dingē gebracht dan pemant soude hebben mogen hopen. Ende zijnen bysonderen vrienden die te Samarien woonden heeft hy geboden dat si koren/wijn/olie/ vee/eñ ander nooteliicke victalie tot Jericho brengē souden/datment namaels van daer lichtelijck brenghen mocht den rupterē. Dit heeft Antigonus vernomen/eñ hy heeft terstont sommighe van zijn partye alle die doipen doze gesonden/die met verraderlijcke listen die vergaderaers vā koren soudē ondergaen eñ vanghen. Die welcke hebben (so haer beuolen was) een menichte ghewapender mannen vergadert ontrent Jericho / ende ligghende daer op die geberchten wachten seer neerstelijck nae die ghene die victalie aenbrochten. Maer Herodes en was daer en tusschen niet slap oft onachtsaem / want hy met hem nam thien scharen knechten / waer af die vijue waren vt die Romepnen/eñ dander vijue vt die Joden ghenomen / voeghende daer onder ghemengt gehuerde soudeniers / met een luttel peerdevolcx/waer mede hy repsde na Jericho. Eñ doen hy die stadt verlaten vont van haer bewoonders/ende datter vijfhondert van die gheuloden waren tot die toppen der berghen/met haer familiē/ heeft hy dese geuanghen eñ vry laten weck gaen. Maer die Romepnē die stadt toe gaende/hebben die geplundert/ vindende binnen die hupsen alderhande ouer costelijcke dinghen. Die coninck dan daer een garnisoen latende/is wederom gekeert/gheuende den Roomschen hepr oorlof om te vertrecken / eñ te ouerwinteren in die landen die haer corts toegeschict warē/ te weten/Idumeen/Galileen/ eñ Samarien. Antigonus doorzijn milde ghiften vercreech oock van Silone dat hy een deel des Roomschē hepis ontfinc binnen Lidda/soeckēde daer in Antonio te belieuē. Eñ aldus leefden die Romepnē in grooter weeldicheden en oueruloedicheden van alle dinghen / so lāghe van strijden ophoudende. Maer Herodi en luste niet ledich te wesen / maer hy sandt Josephum zijnen broeder in Judeen met dupsent voetknechtē eñ vierhondert repsighers/ eñ hy is selue in Samarien gherepst daer hy in hoeden stelde zijn moeder/ ende zijn ander maghen die hy vt Massada ghebracht hadde/ende voorts repde hy zijn hepr in Galileen / om daer te bestrijden eñ te winnen sommighe steden die van Antigono met garnisoenen becommert waren. Ende doen hy tot Sephorim die while dat sneeude gherepst was / ende Antigonus volck daer vt vloden/soo vandt hy daer groote oueruloedichept van noodruftighe dinghen. Daer nae heeft hy eenē vloghel peerdevolcx gesonden teghen sommighe moordenaren oft roouers woonēde in diepe holen van spelunckē met dry scharē voetvolcx/om haer te bedwinghen vā schade te doene. Eñ dese en waren niet verre vanden doipe dat Arbela ghenoēt wert. Daer na op den veertichsten dach quā hy met zijn gheheel hepr. Maer doen hem zijn vpandē met grooter stoutichept tegen quamen/ so begonste zijn volck te saelgeren inden rechten hoin zijnder slachorden/tot dat hy selue met een macht ghewapender mannen haer ter hulpen quam/ dwingēde die vpāden die doen douerhant hadden te vlieden/ende zijn volck vliedende dede hy stille staē/eñ hier mede niet te vreden wesende/heeft hy zijn vliedende eñ dolende vpanden totter Jordanen toe veruolcht/ende aldus creech hy heel Galileen tot zijn partye/sonō die ghene die in die holen der spelunckē woonden. Eñ als hy elcken rupter van man te mā ghegheuē hadde hondert ende vijftich dragmē/ ende den hondertsten mannen na aduenant/heeft hy zijn volck laten gaen in bequaem plaetsen om daer te verwinteren. Binnen desen tijt quam tot hem Silo met zijnē ca-

ptepnen die by Antigonum in den winter geweest hadde/midts dat Antigonus na een maent die niet meer en wilde voeden. Eñ hy hadde gheslonden tot die bygheleghen plaetsen int ronde/gebiedende hen lieden dat sy met haer nemen souden alle victalie/eñ daer mede vlieden op die bergē/ op dat die Romeynen by ghebreke van honger vergaē soudē. Maer Herodes beual zynen iongsten broeder Pherore den last van die victalie te besorgen/beuelende hem dat casteel Alexandrium te vernieuwen. Eñ dese heeft corts den ruptere groote ouervloedicheyt van victalie aenghebroght/ende dat casteel te voren verwoest heeft hy wederom ghesticht. Op den selven tijdt woonde Antonius te Athenen. Maer Ventidius roepende Silonem tegen die Parthars ten strijde/ beual hem eerstmael Herodi zynen dienst te doen/ eñ daer na tot haerlieden eyghen oorloghe alle des lants hulpen te samen roepen.

Cap. xrd. ✠ Maer Herodes heeft Silonē tot hem gesondē eñ is selue ghetrocken tegen die roouers in die spelunckē woonende met zynen ruyteren. Dese spelunckē waren gheleghen in seer stepghe berghen/ daermen niet aen comen en mocht dan door enghe ganghen/al om besedt met scherpe clippen oft rootsen. In die holen van dese spelunckē woonden die roouers met haer geheel familien. Maer die coninc liet nederwaerts af kisten hier toe gemaeckt vandē top des berchs / door groote instrumenten daer toe subtilijck ghemaeckt met yseren ketenen/om datmē van beneden om die scherpichept des berchs daer niet aen comen en conde / noch van bouen tot by hē nederwaerts clauerē. Dese kistē warē vol ruptere die spiessen hadden met crōme sickelē aē den point/ om die wederspannighe na haer te trecken/ende die van bouen nederwaerts te stootē. Maer dit nederlaten van desen kisten was seer sorghelijck om die ouergroote hoochept. Eñ in die spelunckē en ghebrac haer gheē victalie. Als dā die kistē aldus neder ghelaten waren tot der spelunckē gaten/ ende niemant van vreesen daer wt en doorste comen / so was daer een ruyter met eenen schilt bedeckt/ eñ omgort met eenen swoerde / die met beyde zyn handen die ketene nam daer die kiste aen hinck/eñ liet hem also nederwaerts binnen die enghe wegen/want hy het vertreck niet lydē en mocht/doē die roouers niet wt en quamen/ende gaende dan tot een hol/ heeftet hy vele van dien binnē met pijlen doot geschotē. Daer naer track hy die wederspannighe met die crōmme spiesse tot hem/ werpēde die vā bouē nederwaerts. Daer na liep hy tot die ghene die noch dieper verborgen warē/ eñ vermoorde vā dier vele/eñ daer na quam hy wederom in die kiste. Doen werden dander die dit gerijsch hoorden seer verbaert ende mistroostich van haer leuen te moghen behouden/maer nochtans werde dit opstel beledt van des nachts ouercomen. Eñ vele van dien gauen haer selues op/ midts dat die coninck door eenen wt roeper haer genade gheloefde. Maer des anderen daechs beschdē sy die selue maniere van strydē/doen ock meer wt die kisten gaende/ ende in die doren der spelunckē vechtende/eñ die holen ontstekende met vier dat sy daer inne wierpen / want daer veel materien om branden inne was. Ende daer binnen werde beuōden een oudt man/zyn hupsvrouwe eñ seuen sonen die hem baden dat sy mochten haer vpanden ontulieden. Maer hy ginck voor die dore staen / doodende den eerstē die daer wt quam wie hy was/tot dat hy alle zyn sonen totten laetsten toe gedoot hadde/eñ ten laetsten zyn hupsvrouwe ock. Daer naer doen hy die doode lichamē van bouen nederwaerts ghesworpen hadde/wierp hy ten laetsten hem selue ock daer op / lieuer hebbende te steruen dan in bedwanc te leuen. Eñ te voren spraeck hy veel schamperlijcke woorden teghen Herodes sieght eñ onedel ghesachte/hoe wel die coninck van een hoochde hē zyn rechte hant boodt/ belouende hem ghenade. In deser manieren werden alle die spelunckē gewōnen. Daer na heeft die Coninck Ptolomeum oversten oft regent gemaert van dien lande/ eñ hy repste na Samarien met ses hondert ruptere te peerde/eñ drij dupsent voetknechten / om met strijden teghen Antigonum der saken een eynde te maken. Maer Ptolomeo en is zyn heerschappije niet wel vergaen/ want hy werde bestooten van die gene die te vorē Galileen vol werringen ghemaeckt hadden/eñ also doot ghesla gen. Eñ als dese dit ghedaen hadden/so vertrocken sy in broeclanden eñ plaetsen daermen niet aencomen en mach / die heel contrepe verderuē de met roouen eñ spunckrepsen. Maer doen Herodes wederom gecomen was / heeft hy die wel ghestraft van haer roouerie eñ moorderpe/eñ vā die actualligheyt heeft hy die sommighe terstont ghedoot/eñ dander die vloden in sterckebeurydeplaetsen/heeft hy strydende verwonnen/eñ die doen doodē / eñ die borchten afgeworpen eñ verdouē. Eñ als hy aldus die muytmakers nieuwe werringhe opstellende gestraft hadde/heeft hy die steden een pene ghestelt vā hondert talenten te gheuen. Binnen desen tyde als Pacorus indē strijt verslagē was / eñ die Parthars verdreuen waren/soo sandt Ventidius Herodi ter hulpen Macheram met twee legionem voetknechtē/ eñ dupsent ruptere te peerde/wāt dat Antonius aldus beual. Maer Machera werde van Antigono ter hulpen geroepen/ eñ gecourūpeert met gelde/ is hy tegen Herodis wille tot Antigonum ouer getrocken/recht oft hy zyn saken besien oft bespieden wilde. Maer Antigonus quaet vermoeden hebbēde van zyn coemste/ en heeft den man niet laten by comen/maer hy dede hem weghdryuen met clooten vanden slingherwerpers/zynen sin genoech verclarende. Machera doen dā ghenoech verstaende dat Herodes hem wel ghewaerschouwet hadde/ eñ dat hy ghedoolt hadde hem niet hoorende/ is ghetrockē in die stadt van Emaus. Ende in die repse doode hy alle die Joden die hem onder wegen tegen quamē/ gheen onderschept hebbende oft die vrient oft vpāt waren/vergramt wesende om het ghene dat hē gebeurt was. Als dit gheschiet was so ghinck die Coninc al vergramt na Samarie/want hy hadde voor hē genomē om die sake tot Antonium te gaen/ seggende dat hy ander capitepns van doene hadde/ dā dese die hem meer schade deden dan zyn vpanden/ want anders was hy selue machtich ghenoech om Antigonū te verdruckē. Maer Machera hē na volgēde/badt hē dat hy blijue wilde / oft wilde hy sonder faute repsen/dat hy ymmer Josephū sinē broedr tot hē schicte die wijle dat hy oorloge voerde tegē Antigonū. Aldus werde Herodes wederom verloēt met Machera/die hē seer badt / eñ liet hē Josephū met een hepr/beuelende hē dat hy dē gheheelen staet in perikel niet brengē en wilde/eñ dat hy tegen Macherā niet twijflich en werde. Maer hy repste hastelijck na Antonium die Samosaten bestreedt/een stadt gelegen aen dē vloet Euphrates / lepdēde met hē soudenieren/soo wel peerdevolck als voetvolck. Maer doen hy gecomē was te Antiochien/ eñ daer geuondē hadde veel mannē vergadert die Antonij begeerden te spreken / maer niet en dorsten die repse

se aen nemē om die Barbarissche/ die al om die weghen belaghen/ eñ veel mooiden deden/ soo gaf haer Herodes goeden moet/ makende hem seluē haerlieder leytsman eñ Capiteyn. Eñ in eenen anderen legher verre van Samosata leydē dien hoop vanden Barbarisschen listighē laghen alle den ghenen die nae Antonium trocken/ eñ daer op een plaetse daer den wtganck was tot in die platte landen hadden haer veel peerdēvolck verboighen die haer niet en ruerden van haer plaetse/ tot dat den hoop der repsers ghecomē was tot in dat plat effen lant. Als dan deerste gepasseert ware/ so werde Herodes die ouer den laetsten hoop was aenuēert eñ beskooten bp na van vijf hondert mans te peerde. Eñ doē dese deerste die haer teghen quamē hadden doen vlieden/ soo viel die coninck met zynē lijfknechten met een groot ghedrupsch teghen zyn vpanden/ eñ verdreef die/ eñ gheuende zynē volcke niettwen moet/ vernieude hp den strijdt/ want si wederō quamen die een luttel te voren geruloden hadde/ alsso dat die Barbarissche al om verslagen werdē. Maer die coninck en hielt niet op mettē sweerde te mooiden/ voor dat hp wederom ghecreghē hadde die last draghende beestē/ der welcker vele packen droegē eñ die slauē/ waer na hp zyn begōste repse voorts dede. Eñ doenē noch meer ander tegē henliedē op stondē wten bosschē bp die veldē gelegen/ haer laghē leggende/ so heeft hp die oock met een machtighe hant vā zyn volck bestreden/ eñ die doē vlieden/ eñ als hp vele van dien hoop verslaghen hadde/ so maecte hp dē wech vrp eñ veplich dē ghenen die hē volchden/ eñ noemden hem harē verloser eñ beschermer. Maer na dat Herodes bp Samosatam ghecomen was/ soo sandt hem Antonius teghen een wel op gherust hepr tot zynder eerē/ om dat hp hulpe van oorloochsche mannen met hem bracht/ ende om dat hp ghehoort hadde hoe hp die Barbarissche verdreuen hadde/ eñ hp verblijde hem seere van zynder coemste. Eñ doen hp verstaen hadde wat hp al ghedaen hadde/ heeft hp des mans vromicheyt seer ghepresen/ eñ hem omhelsendē groetē hp hem vriendelyck/ houdende hem in seer grooter eere/ als eenen Coninck coms van hem ghemaeckt. Maer doen Antiochus coms daer na dit Casteel op gaf/ eñ die oorloghe aldus ten eynde comen was/ so gaf Antonius Sosio het regiment vañ dien bp sonderen lande metten hepre/ ende beuelende hem oock Herodis sake/ is hp na Egyptē gherepst. Doē sandt Sosius twee legioenen metten coninck vore in Judeen/ eñ hp volchde metten anderen hepre. Binnen desen tijde die wijle dat Herodes weech was sterf Josephus in deser manierē in Judeen/ ondachtich wesende zyns broeders ghebodē/ die hp hem gegheuen hadde. Doen hp na Antoniū repsen wilde/ heeft hp vā Machera met hem ghenomē vijf bendē/ daer mede repsende na Jericho/ om het koren vanō stadt ackerlandē af te maepē/ eñ hp nam een plaetse voor zynē hepr legher op die berghen. Eñ aenghesien dat dese stoomsche benden meestdeel waren ghemaect van nieuwe rupters die den crijchs handel noch niet wel en conden/ eñ want die sommighe oock wt Syrien gheroten waren/ so werde hp vanzyn vpanden bedrogen eñ besloten tusschen seer onbequaē plaetsen/ daer hp zyn hepr verliesende eñ vromelyck strijdende oock doot bleuen is/ wāt daer ses benden verloren bleuē. Als Antigonus dan die doode lichamen ghecreghen hadde in zyn macht/ heeft hp Josephus lichaem het hooft af ghesslaghen/ dwelck namaels van zynen broeder Pherora om vijftich talentē ghelost werde. Als dit ghedaen was/ soo vielen die Gallileusche haren ouersten af/ eñ verdroncken endē dooden alle die van Herodis partye waren in dat staende water/ eñ in Judeen zyn oock veel dinghen verandert/ eñ nieuwichedē opgestaen. Maer Machera maecte sterck het casteel Gittha. Eñ doen die coninc was te Daphne/ een dorp bp Antiochiē gheleghen/ soo werde hem zyns broeders doot ghebootschapt/ die doē te voren sulcx per verwachte om sommighe droomen/ waer door hp claerlyck te voren vermaent was van zyns broeders doot. Doen heeft hp hem seer ghehaest int repsen/ eñ nae dat hp aen den berch Libanus ghecomen was/ nam hp met hē acht hondert menschen van dier plaetsen/ brenghende oock mede een stoomsch legioen/ eñ aldus quam hp te Ptolomaiden/ van waer hp des nachts vertrockē is met synē hepr/ repsende door Galileen/ daer hem zyn vpanden tseghē comende/ met eenē strydt verwonnen werden/ eñ ghedwonghē wederom te loopen int casteel daer sp daechs te voren wt ghecomen waren/ dwelck Herodes ten eersten morghenstont heeft begonst te bestormen/ maer hp werde door die cracht vā een haestelyc ouercomende tempeest ghedwonghen sonder zynen wille te volbrenghen/ zyn hepr in die naeste dorpen te doen vertrecken. Maer doen daer noch een ander legioen oft bende ouercomen was/ ghesonden van Antonio/ so hebben sp die die casteelē in hielē/ die wt veruaerthept des nachts verlaten. Die coninck is oock haestelyck gherepst na Jericho/ willende zyns broeders doot wreken/ ende als hp daer ghecomen was/ soo heeft hp alle die eerlijcxste mannen ter macht ghenoodt. Ende als dat auontmael ghedaen was/ eñ die gasten wech ghegaen warē/ so ghinck die coninck in een slaepcamer. Eñ hier mochtmen sien dat des Coninex saken van Gode besorcht werden/ want die eetcamer daer den auontmael in ghehouden was/ nv pdel wesende/ is sonder yemants hinder heel te hoope neder gheualle. Waer door ghesichtiget dat sp alle ghelooiden dat die Coninck van Gode bemint was/ midts dat sehcen dat hp miraculoselijck behouden was wt soo grooter perijckel. Maer des anderē daechs doē daer ontrent ses dupsent zynder vpandē neder gecomen waren ten strijde vā die toppen der berghen/ hebbē sp die Romeynē veruaert bysonder die ghene die die lichte rupters beschroughen/ eñ des Coninex rupters met werpsteenen eñ pylen quetsten/ also dat sp den coninck selue oock een wonde in zyn syde wierpen. Maer Antigonus sondt na Samarien eenen capiteyn ghenoemt Pappus/ willende datmen meynen soude dat hp so veel heyren hadde/ dat hp buytē oock soude moghē oorloghe voeren/ eñ hp heeft hē teghen Machera ghestelt. Maer Herodes heeft vier stedē ingenomē/ doodende daer in ontrent twee dupsent mannen/ daēr in garnisoen ghestelt/ ende als hp die steden verbrant hadde/ is hp wederom teghen Pappum gecomen/ die zynen legher hadde bp dorp genoemt Jsanas. Eñ doē daer veel volck tot hem viel van Jericho/ eñ Judeē/ eñ hp mercte dat zyn vpanden stoutelyck ten strijde quamē/ so heeft hp hē slach geleuert eñ heerlycke victorie ghetregen. Eñ midts dat hp ontstekē was door waerghierichept om zyn broeders doot te wreken/ praemde hp zyn vpanden seer wreedelyck doen sp vloden na het dorp. Als dan die huysen vol rupters warē/ eñ die sommighe vloden op die daken/ eñ hp dese verwonnen hadde/ eñ die daken afgheworpen/ so sach hp die huysen binnē vol crijchsmannen. Na dese wierpen sp met steenen vā bouen/ doodende die met hoopen/ eñ in alle dien strijt en was gheen dinck tāmerlycker om sien/ dan

te sien

te sien ontallijcke veel doode lichamē ouer hoop ligghende in die hupsen/eñ dit kept minderde zijnē vpandē aldermeest harē stoutē moet / also dat sp voort aen gheen beter fortupne en hoeptē te crijghen/wāt men sachte doen bp hoopen vliedē / eñ en hadde onuerlienlijck niet ouer gheromen een crachtich tempeest/soo souden des coninck victoriose rupters terstont nae Jerusalem ghetrocken hebben/eñ der oorloghen een epnde gheraeckt / want Antigonus begonste doen hem te beraden wā te vlieden/dencken de die stadt te verlatē. Maer doen die coninck doen inden auont stont geboden hadde den ruptewē eenē auontmael te berepdē/so ghinck hp al vermoedt vā strijden in een slaepcamer om hem seluē te baden eñ wasschē/daer hp in een seer groot perijckel quā/het welck hp nochtans ontquam door Godts voorsienichept/want doen hp naect was/eñ hē wiesch door den dienst van een knechtken alleen/so waren daer binnē in dat selue hups verborghen sommighe zijn vpanden al ghewapent/die wt vreesen daer gheuloden waren. Eñ doen Herodes hem wiesch/so quam deerste wte met een bloot sweert / loopēde haestelijc ter doren wt/daer nae noch een ander/eñ een derde/ desghelijcx ghewapent/also verbaest dat sp den Coninck onghequetst latende/te vreden waren metter vlucht haer lijf te salueren. Des anderen daechs is Pappus hooft af ghehouwē/die onder dander ghedoode vondē was/eñ Pherorias heeft dat dē coninck ghesonden ter maken van zijnen broeder/want hp hadde dien met zijn epghen hant ghedoot. Hier nae doen dat onweder ouer was/ heeft die Coninck zijn hepr van daer vertrocken/eñ is ghecomen na Jerusalem/makende zijnen legher bp die stadt/int derde iaer na dat hp te Roome coninck ghemaect was. Eñ daer na bracht hp zijn hepr naerder die stadt/staende zijn tentē aen den tempel/aē welcke zijde hp mepnde dat die vesten alder lichtelijcrste mochten ghewonnen werden willende die bestormen ghelijck Pompeius die voortijts bestormt hadde / ende als hp dip wallen om die plaetse ghestelt hadde/soo maerte hp ock torren door die hulpe van veel werclieden/houwende rontsom die materie daer toe / stellende ock bequaem mannen ouer dit werck. Eñ die wijle dat dit belegghe duerde, soo repsde hp na Samarien om dat hp daer te bruploft soude gaen om te trouwen Meranders dochter / Aristobuli soons dochter / die welcke hp ondertrout hadde/alsoo wp voor ghesept hebben.

Hoe Antigonus van Sosio eñ Herode verdruct eñ ghedoot werde. Cap. xxviij.

Cap. xxvj Als dan die bruploft ghedaen was/so quam Sosius in Phenicen / sendende zijn hepren voor weeh door die middelantsche weghen / eñ hp volchde haer terstont / hebbende veel volcr met hem soo wel peerdevolck als voetvolck. Die Coninck quam ock wt Samarien / brenghende tot zijn oudt hepr noch eenen grooten hoop / want het waren ontrent dertich dupsent mannen / eñ dese vergaderden alle aen die vesten van Jerusalem/ daer haer houdende vast aen die noordtsijde der stadt / tot elf legioenen voetvolcr/eñ ses dupsent peerdevolcr/sonder die scharen der Spiers die ter hulpen ghecomē waren. Eñ hier ouer waren twee opper veltheeren / te weten/ Sosius van Antonio gesondē ter hulpen/ eñ Herodes voor hē seluē oorlogende / om tonder te brenghē Antigonum des Roomschen volcr vpant/ eñ dat hp na der Roomscher raetsheeren ordinantie soude het ryck ontfanghen. Maer van binnen wepnden haer die Joden/ die welcke wt dat heel lant vergadert eñ besloten waren binnen die vestē / beroemende haer van des Heeren tempel/ eñ den volcke gheluckighe auontuerē belouende/ dat God die sine int perijckel niet verlaten en soude. Die welcke ock die victalie van menschen eñ beesten ontrent die stadt ghercoft hebbē / makende aldus door hepmelijcke roouerijen haren belegghers dieren tijt van victalie. Waer teghen verlach Herodes aldus/dat hp teghen die rooners die plaetsen te voren in nam/ wel ghelegen tot listighe lāghen/eñ die victalie heeft hp met een garnisoen ock vā verre doen aen brenghen/also datter corts int hepr oueruloedighe victalie was. Hier toe door der werclieden neerstichept werden die dipe wallen terstont volmaeckt(want het was somer)eñ het werck werde hittelijck ghedaen / sonder beledt van eenich onweder oft tempeest. Ock bestieten si die muerē met groote stormghewepnē / niet latende te proeuen / maer die belegherde wederstonden seer cloeckelijc/haer opstellē bedrieghende met verschepden practijken/ want sp dicmael wt liepen verbrandende als nv haer begonste/als dan haer volmaecte wercken/eñ strijdende somtijts teghē die Romepnē waren sp wel so stout als die/maer in die conste des strijdens en warē si den Romepnē niet gelijck. Oct maecten sp van binnen eenē nieuwen muer voor dē ghenen die met die stormrammen omgheworpen was / eñ den ghenen die onder daerde holen groeuē quamen sp met andē ghegrauē holen teghē/ also dat sp somtijts hantvast teghē malcanderen streden onder daerde/eñ wāt si wanhope beschden voor sterchept/so bleuen sp volstandich tottē laetsten toe/daer si nochtās belegheert waren vā so machtighē hepre/ lydēde daer toe hōgher/eñ armoede/wāt dat bestrijden der stadt viel op een Sabboth iaer. Ten laetstē gheraecten op die vesten.xx.dalder coerlijcrste rupters/daer na Sosius hoopman ouer hondert knechten/want den eersten muer werde ghewonnen op den veertichstē dach/ende den tweeden op den vijfthiensten daer na/eñ sommighe ouerdeete galerpen werden daer verbrant / welck Herodes Antigono aentech dat hp sp verbrāt hadde/willende des volcr haet teghen hem verwecken. Als dan des tempels buptenste deel ghewonnen was/ eñ die nederstadt/ so vloden die Joden tot het binnenste des tempels/ eñ tot die bouen stadt/sorghende ock dat si vanden Romepnen souden beledt werden Gode dagheliersche offerānden ten offer te dooden/hebben sp hp seker boden van haer begheert dat sp alleenlijck dese souden laten in brenghen. Eñ die coninck heeft haer dit gheconsenteert/ hopende dat sp ten laetsten vermorwen soude/eñ haer op gheuen. Maer doen hp sach dat zijn hope verloren was/wāt sp hardneckelijck voor Antigonus rijck bleuē strijdende/ so is hp met alle zijn cracht aen die stadt gheuallen/eñ heeft die strijdende ghewonnen / eñ terstont werdet daer ouer al vol moorden/midts dat die Romepnen door het lanck belegghe vergramt waren / eñ die Joden die Herodes partye hielen/arbepdē om haer wederpartye te grōde te vernielē. Eñ die moort bleef duerende in die enghe straetkēs eñ hupsen/also dat die weerdichept des tempels ock niemanden en baette die om ghenade badt / men spaerde gheen ouderdō oft natuere van persoonen / al en warē die ock niet strijdtbaer. Eñ hoe wel die coninck daer teghē was eñ met bidden tusschen beyden quam / nochtans en bedwanc niemant zijn handen/ maer recht oft si vā een raserije ghedreuē hadden geweest/ so thoondē sp haer wreethept sonder eenich staets oft ouderdōs onderschept. Antigonus ock doen ter tijt noch op

zijn oude

zijn oude oft verssche fortupne denckende/is nedergecomen van eenen toren/eñ viel Sosio te voete. Maer Sosius gheen bermhertichept hebbende op zijn verkeerde fortupne / heeft den mensch oock bespot / noemende hem als een vrouwe Antigonam/ nochtans en liet hy hem niet sonder bewaringhe als een vrouwe/maer hy dede hem by wachters in bãden bewaren. Als dan Herodes zijn vpanden verwonnen hadde/so hadde hy wel soo groote moeyte eñ arbeyt om die vreemde soudeniers te bedwingẽ/ want die menichte der huerlinghen liep te hoope/ niet alleen om het buytenste vanden tempel / maer oock om dalder heylichste eñ binnẽste te siẽ. Maer die coninck heeft die sommighe met beden / dander met dreygementen / die sommighe oock met macht der wapenen bedwongen / want hem docht dat die schade hem moedelijcker soude gheweest hebben dã die victorie/hadde pet van die heylighe dinghen die niet gheoorloft en waren gheSien te sine / gesien geweest van die onsuyuer menichte. Hy verboot oock die rouuerien alle die stadt dore te doẽ/ om tselue vã Sosio dickmael vraghende oft hem die Romeynen coninck wilden maken van een woestijne/ als sy die stadt heel ydel hadde ghemaeckt met mooiden ende rouuen/segghende dat hem den prijs van so veel borgheren moort ooc soude duncke cleyn te wesen/ tae al mocht hy daer door die heerschappije van alder wereit ghecrijgen. Maer doen Sosius wederõ sepde datmen voor het bestormẽ eñ winnẽ der stadt met rechte den ruyters schuldich was het beroouen der stadt toe te laten/so beloefde Herodes dat hy vã zijnen gheIde eicken ruyter zijnen loon soude betalẽ/ eñ doẽ aldus die stadt verlost was van meerõ quellinghe / soo betaelde Herodes dat hy beloeft hadde. Want hy beschanck seer mildelijck den crijchmannen/ende na aduenant den capitreynẽ/eñ Sosio met seer conincklycke ghiften/ alsso dat sy alle wel by den gheIde wesende vertrocken. Dese verderffenisse vã Jerusalem gebeurde ten tijde als opper raet heeren te Roomen waren M. Agrippa / eñ Canidius Gallus / int hondertste eñ vyuentachtichste Olimpiade/in die derde maent/op die feesten alsmẽ iaerlijcxsche vastdaghen houdt/recht dat den seluen tijt eñ stonde wederom quam doẽ te voren die verderfenisse die den Joden ghedaen werde vã Pompeio/ want van hem was op den seluen dach die stadt gewonnen xxvij. iaren te voren. Maer doen Sosius Gode een goudẽ croone ten offer gebeylicht hadde/ is hy van Jerusalem gherepst / lepdende met hem Antigonum tot Antonium. Maer Herodes sorgẽde dat Antigonus leuende bewaert ende te Roome ghebracht in rechte teghen hem dinghen soude voor den Roomschen raet/bewijsende hoe hy geborẽ was van coninclijckẽ bloede/ eñ dat Herodes eẽ gemeyn man was / eñ al waert sake dat hy om dat zijn misdaet tegen het Roomsch rijck/niet weerdich en was om coninck te zijne/datmen nochtans zijnen kinderen die hier af onschuldich warẽ/het rijck behoorde te gheuen. Hier voor (seg ick) Herodes sorghende/ bracht Sosium met veel gelts daer toe dat hy Antigonum dooden soude: eñ als dat ghedaen was/ soo werde Herodes voortaẽ vry van vreesen. Eñ aldus eynde die heerschappie Assamonei/ nae thondertste eñ sessentwintichste iaer / welck een seer edel ende heerlijck huys was / ende seer vermaert om dat douerste priesterschap daer in langhe achter ghebleuẽ was/ende om die heerlijcke feyten haerder vaderẽ/ waer mede sy den Joetschen staet beschermt hebben. Maer dese familie door onderlinghe werringhe ende mupterie beroert / heeft die heerschappie verloren. Ende het regiment des lants is gheComen tot Herodem Antipaters sone/gheboren van slechten oft ghemeynen gheslachte dat onder die coninghen staet. Eñ dit vergaen der Assamoneen/ hebbẽ wy van onsen ouderen gheleert/ dier ons achter gelaten hebben.

✠ Hier eyndt den veerthiensten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint die tafel vanden vijfthiensten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Hoe Antigonus van Antonio metten byle onthalst werde na dat Jerusalem van Sosio ende Herode ghewonnen was/eñ hoe Herodes alle Antigonus principaelste vrienden ghedoodt heeft. Cap.j.

Hoe Hyrcanus vanden Parthers vry ontslagen wt die gheuanghenisse/wederom ghecomen is tot Herodem. Cap.ij.

Hoe Herodes Aristobulum zijnder hupsvrouwẽ Mariammes broeder ouerste priester maecte/ende daer na heeft doen dooden. Cap.iij.

Hoe Cleopatra coninghinne van Egipten ghierich zijnde om der Joden eñ Arabers rycken te crijghen/een deel van dien arbeyde te crijghen vã Antonio. Cap.iij.

Hoe Cleopatra die coninghinne van Egipten in Judeen quam. Cap.v.

Hoe Herodes oorloghe voerde teghen Aretam den coninck van Arabien/ten tijde doen Antonius vanden Keyser indẽ strijdt by Actiacum verwonneu werde. Cap.vi.

Vander aertbeuinghen die Judeen seer dede daueren. Cap.vij.

Herodis vermaninghe tot zijn heyt. Cap.viij.

Hoe Herodes willende nae den Keyser reysen/ bedwonghen werde Hyrcanum te dooden. Cap.ix.

Hoe Herodes het coninckrijck oock vanden Keyser creech. Cap.x.

Hoe Herodes Mariammẽ by valschen tichtẽ verdruct/heeft doen dooden. Cap.xi.

Vanden honger eñ dierte die opt Joetsche lant quam. Cap.xij.

Hoe die stadt Cesarea gheSticht werde. Cap.xiij.

Hoe Herodes eenen nieuwen tempel te Jerusalẽ ghetimmert heeft. Cap.xiij.

✠ Hier eyndt die tafel des vijfthienSten boecx.

Hier beghint den vijfthienSten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✠ Hoe Antigonus van Antonio mettẽ byle onthalst werde na dat Jerusalem van Sosio eñ Herode ghewonnẽ was/eñ hoe Herodes alle Antigonus principaelste vrienden ghedoot heeft. Cap.j.

Dat bestormen eñ winnen van Jerusalem door Sosium eñ Herodẽ/ ende van Antigonus genanghenisse hebben wy inden voorgaenden boeck gheSeyt / nu sullen wy van tghene datter na gheuolcht is ook daer wat meer af seggheu.

✠ Als Herodes dan heel Judeen in zijn macht ghecreghen hadde/so vorderde hy het gemeyn volck der stadt so seere als sy hem gonstich gheweest hadden doen hy het rijc noch niet en hadde/ eñ die liedẽ van zijn wederpartie die doode hy door daghelijcxsche

ſche punicie. ¶Maer sonderlinge werden by hem in eeren gehouden Pollio een Phariseus/eñ Sameas dees mans discipel. Want doen Jerusalem belegert was/so raedden dese den borgeren Herodem in die stadt te ontfangen/eñ daerom was hy haer dancbaricheyt. Dese Pollio hadde in voortijden doē Herodes in recht betrocken was/ende beschuldicht werde ter doodt/ te voren ghesept Hyrcano ende den anderen schamperlijck sprekende/ dat Herodes ontslaghen wesende door haer vōnisse/ haer allē noch daer voor straffen soude/welcke prophecie God namaels door die ghelchiedenisse gethoont heeft waerachtich te zyne. ¶Maer doen Jerusalem gewonnē was/ so heeft Herodes alle des coninckx huysraet te hoope vergadert/oock nam hy eñ vergaderde vanden rijcken eē groote macht van goudt eñ silver/ ghevende dat al Antonio/eñ zynen vrienden. Hy doode oock vijfenveertich heerlijcke mannen vanden beste der stadt/ die van Antigonus partye warē/ stellende oor hoeders aen die poorten die oock die doode lichamē onderlochten/ op datter niemandt van dien voor een doode en soude mogen wtghedraghen werden. Eñ alle tgoudt eñ silver datter ghevonden werde/ dat werde al totten coninck overgedraghen/eñ der quader lasten en was geen eynde/ want haer goet werde vernielt door die ghierichept van haren behoefftighen heere/eñ die ackerlanden bleven ongebouwet om oē tijt vā dat Sabboth iaer/waer in ons niet geoorloft en is te saepen. Voorts doē Antonius Antigonū ontfangē hadde so wilde hy hē houdē ten triūphe. ¶Maer doen hy hoorde dat het Joetsche volck tot nieuwe werringhe genepcht was/eñ uit hate vā Herodes Antigono gonstich/dus heeft hy lieuer gehadt dien te Antiochien metten bijle te doē onthalsen/want die Joden en condemen nauwelijc in onderdanichept ghehouden. Hier af is oock ghetuych Strabo aldus serquende. Antonius heeft Antigonū den Jode te Antiochien gebracht eñ mettē bijle onthalst. Eñ hy was de eerste Romeyn die eenen coninck alsulcke doodt aenghedaen heeft/ meynende dat die anderlins niet en souden moghen gebracht werdē Herodem te ontfanghen die in zijn plaetse coninck ghemaeckt was/want men mochtse ooc met colmēten daer toe niet brenghen dat sy hem eeren souden met coninex naem/so grooteliick was haer eerste coninck by henlieden gheacht/waerom scheent goet te wesen met een smadelijcke doot zijn ghedenckenisse te verclepnen/eñ den openbaren haet van Herodes te swichten. Dit schrijft Strabo.

Cap. 4. ✶ ¶Maer doerste priester Hyrcanus by die Parthers ghevanghen/vernomen hebbende dat Herodes het rijck ghereghen hadde/ is wederom ghecomen tot hem in alduslanighen manieren vry ghelaten. Gerzaphanes eñ Pacorus der Parthers vorstē eñ veltheeren hadde Hyrcanum die eerstmael overste priester/eñ daer na coninck was/ eñ Phasaelum Herodis broedere ghevangen wech gelept/eñ Phasaelus niet lijdende die schande der gevangenissen/ eñ meer achtende een eerlijcke doot dan een smadelijck leven/heeft hem selven ghedoot/ also wy voor ghesept hebben.

✶ Hoe Hyrcanus vanden Parthars vry ontslagen/ wt die ghevanghenisse wederom ghecomen is tot Herodem. Cap. 5.

¶Maer Paraates der Parthers coninc heeft Hyrcanum (doen hy tot hem ghebracht was) om die vermaerde edelhept zijns ghesiachts seer beleefdelijck ende vriendelijck ghehouden/ eñ liet hem ontslaghen wten banden leven te Babylonien/ daer eē groote menichte vā Joden was/ die welcke Hyrcano eere deden als haren oversten priester eñ coninc/ eñ niet alleen dese/ maer ooc alle die Jodē die over den vloet Euphrates woonden/ alsо dat hem zijn tegenwoordige auontuere niet seere en roude. ¶Maer na dat hy vernomen hadde dat Herodes tot die coninclijcke hoochept ghecomen was/so heeft hy hem tot nieuwe hope ghegheven/van natueren die zijne beminnende/eñ darck van haer verwachtende/om dat hy Herodem (als hy in zijns lijfs perijkel was in rechte) verlost hadde. Dus heeft hy hem begonst te beraden van wech te repsen metten Joden die hem wt gonsten pleghen te besoecken/maer dese raeden hem dat hy daer bleve/vertellende hem die dienſten eñ eerbiedingen die sy hem bewesen als harē coninc oft haren overstē priester/iae dat hy in zijn lant sulcken eere niet en soude mogē crijgen/ om dat zijn lichaem ghesschent was van Antigono/voorts leggende dat die coninghen niet en pleghen ghedachtich te wesen der weldaden haer ghedaen/ als sy in slechtē staet waren/aenghemerct dat die manieren der mēschen metter fortuynen ooc wandelbaer zijn/ nochtans en hebben sy met dese onderwijsinghe Hyrcano niet connen wter herten ghestellen die begeerte zijns lants. Herodes heeft oock aen hem ghesschreuē dat hy Pharaatem den coninck eñ den Joden van dat coninerijck soude willen bidden/dat sy hem niet en wilden benijden/eñ benemen die ghemeynschap der machtichept die hy met hem hebben soude/ wāt het nu tijt was om hem danckbaerhept te thoonen die voortijts zijn voeder eñ behoeder ghewest hadde. Daer toe sandt Herodes aen Pharaatem eenen ambassaet Saramallam met veel ghiften/ om met vriendelijcke beden te verctijghen van hem dat hy hem niet en wilde beletten die begheerde danckbaerhept te thoonen den mensch die door veel deughden dit grootelijck aen hem verdient hadde. ¶Maer hy en meynde dat inder waerhept niet/ maer om dat hy een lastich prince was/ eñ hem seer machte voor eenighe veranderinge/ so begheerde hy Hyrcanum in zijn macht te crijghen/oft oock heel van cante te helpen/dwelck hy naemaels oock gedaen heeft. Als Hyrcanus dan vanden Parthers coninc orlof hadde om wech te repsen/eñ hy van dien Joden eerlijck gheholpen was van tenghelt eñ victalie/ eñ Herodes hem ontfanghen hadde/ soo hielt hy hem eerstmael in grooter eeren/ ghevende hem deerste stede in die vergaderinghen/eñ in die maeltijden altijt hē latende die eerlijckste stede/noemende hem oor zijnen vader/so smeerde hy hem den mont/om dat hy te min vermoeden hebben soude van eenige verraderlijcke lagen. Desghelijer besorchde Herodes oock met ander practijken al dat hem docht dienende om zijn rijck te vestighen/waer wt dat nochtās gesproten is die oorsake van een twistighe mupterie zijns huys. Want aenghesien dat hy seer verhoede datter niemant vanden edelen mannen en soude overste priester ghemaect werden/so heeft hy doen halen wt Babylonien eenen priester Anahel genoemt/ die niet onedel van ghesslachte en was/eñ desen heeft hy douerste priesterschap ghegheven. Ende terstont en heeft Alexandra dese versmaethept niet connen lijden/die Hyrcanus dochter was/eñ huysvrouwe vā Alexandē/die Aristobulus sone was/ waerat sy hinderen hadde/den eenen bouē maten schoon Aristobulum ghenoemt/ ende een dochter ¶Mariammen Herodio huysvrouwe/ een vrouwe van wtnemender schoonhept. Dese nam seer onweerdelijck dat haer sone veracht was/ ende datter van elders een

ghe-

ghehaelt ouerste priester was / die wijle dat haer sone leefde. Dus schreef hy Cleopatra voor eenen maerschalck dat sy van Antonio wilde het ouerste priesterschap haren sone met bidden crijghen. Maer doen Antonius dit niet en achte / soo isser een zijt dienst Sellius om sommighe saken in Judeen ghereyst. Als dese van Aristobulum ghesien hadde / so creegh hy groot behaghen in zijn schaephept van lijfdaechte / verwonderende hem van des ionghelincx lengde en schoonheydt / ende niet min oock van Mariamme des coninck huysvrouwe / prijsende Alexandram dat sy gelucklich van kinderen was. En als hy haer ter spraken quam / so raedde hy haer dat sy die figuer van beyde ghelchildert soude aen Antonium / want als hy die ghesien hadde / so soude hy alle dinghen van hē laten verbidden. Met desen woorden werde die vrouwe also verweert / dat sy die beeldē sandt. En Sellius die vermeerderde die ooc / seggende voorwaer dat hy dese persoonen ghesien hadde / die hē dochte te zijne niet uit sterffelijker mēschen / maer uā goddelijckē geslachte geboren / willende Antonium tot liefden trecken. Maer want Antonio docht schandelijc te wesen die ionghe vrouwe te ontbiedē die Herodes ghetrout hadde / verhoeden de oock Cleopatre quaet vermoedē / so schreef hy tot Herodem / dat hy onder schijn van eenige eerlijcke saken den iongheling tot hē senden wilde / leggende daer toe / tē ware dat hy dit noode dede. Als dese dinghen Herodi ouer ghedraghen waren / so en dochtet hem niet sonder perikel Aristobulum in die bloeme zijnder leuchte (want hy doen in zijn seltsienste iaer ghinck) en daer toe seer edel van ghesiachte was / te senden tot Antonium / die ten eersten so hooghe van state was / dat hem niemant vanden Romeynen te bouen en ghinck / die daer toe dock seer ghenepcht was tot oneerlicke wellusticheyt / en die alsulcke wellusten uā alle zyden uytlick socht te en creech om zijn machticheyt. Dus sereef hem Herodes wederō dat hy also die iongheling eenē voet uit zijn rijck ghinc so soude zijn lant ouer al vol oorloochscher werringhen werden / want die Joden soudē wederom een veranderinghe van regimente hopē te crijghen onder eenen anderen coninck / en doen hy in deser manieren Antonium te vreden gestelt hadde / so dachte hy den iongheling en Alexandram niet heel ongheacht te laten / hy sonder oock om dat sijn huysvrouwe Mariamme hem met veel biddēs altijt quelde / dat hy harē broeder wilde douerste priesterschap gheuē dat hem toebehoorde / segghende oock dat hem dit oock soude prolijtelijck syn / want den iongheling door dese eere die oorsake en vryheyt uā elders buytens lants te repsen benomē soude werden. Hierom heeft Herodes zijnder vrienden hoop te samen ghevoepē / by die welcke hy met veel woordē heeft schāperlijck gesproken uā Alexandra / haer aentijgende dat sy al heymelijc sijnen rijcke verraderlijcke lagen hadde ghelept / en dat sy arbeyde door Cleopatram dat door Antonius hulpe het rijck van hem soude ghenomen werden / ende ghegheuen haren kinde / dwelc si so veel onrechtelicker dede / uāt si daer door haer dochter berooven soude uā haer eere die si ghecreghen hadde / ende het rijck door des ghemeynen staets werringhe tot andere lieden brengen / dwelck hy met veel arbeyts en perijculen ghecreghē hadde / maer nochtās wilde hy gheerne die voorleden misdaden verghenē / en blijuē zijn vrientschap houdende met haer en zijn ander magen / en nu haren sone dat ouerste priesterschap te gheuen / dwelc Ananelo door hem ghegheuen was / om dat haer sone noch te ionck was. Als hy dese dinghen ghesproken hadde met voordachte woordē / om de vrouwē en den hoop zijnder vrienden beter te bedrieghen. Doen ghinck Alexādra hy na uā haer selue / eenl deels uā blijschap pē / en eēldeels om dat si verstōt dat Herodes quaet vermoedē uā haer hadde / en sy begonste met tranen voor haer te spreke / beliydende dat si om dat ouerste priesterschap al wat oy handen hadde ghehadt door onvruldichept / die haer quam uit onweerdichept en versmaethept haren sone bewesen / maer vanden rijcke aengaede / so loochende si dat si om dat te crijghen nopt pet ghedarn en hadde / ende dat zijt ooch niet en soude willen ontfanghen / al werde haer dat van selfs ghepresenteert / want het docht haer eeren ghenoech dat sy haer dochter met hē sach regneren / ende hier mede was haer familie eeren genoech bewesen : hierom als nu verwonnen van zijn groote weldade / ontfinck si haers soons eere / leggende dat sy voortaen den coninck heel gedienstich en ghewillich zijn soude / biddende ooch verghiffenisse uā voorleden saken hadde sy per ur betrouwen haers gheslachts en maechschaps / om der saken onweerdichheyt pet hoochmoedelycker gedaen. Na dese onderlinge spraken hebbē sy ter meerō seeckerheyt oft trouwe haerder persoeningen malcanderen haer rechte handen ghegheuen / en zijn alsoo van malcanderen gescheydē af legghende (alst doen schеen) alle quaet vermoeden.

Hoe Herodes Aristobulum zijnder huysvrouwe Mariammes broeder ouerste priester maecte / ende daer na heeft doen dooden. Cap. iij.

Doen nam die Coninck terstont het ouerste priesterschap Ananelo af / die een man was van vreemden ghesiachte / als geboren uit die Joden die wijlē vandē Assyriers gedoert waren ouer dē vloet Euphrates / also wy nu te voren gesept hebben / uāt daer veel duysenden uā desen Joetschen ghesiachte in Babylonien wooneu / uā waer dese anders was van douerste priesters gesproten / en Herodi van te voren wel bekent. Maer desen die hy ouerste priester ghemaect hadde doen hy het rijck eerst ghecreghen hadde door zijn macht / heeft hy namaels af ghestelt om zijn familie die in werringhe was te beschichten / om dat des lants wetten veracht werden. Uāt anders plach desen staet van eeren als hy eens aengenomen was altijt dien te blijuen. Maer Antiochus Epiphanes heeft eerst dese wet gebroken / stellende in dit priesterschap voor Jesu sinē broeder Oniam. Ten tweeden nam Aristobulus dese eere van sineu broeder Hyrcano voor hē. Die derde was Herodes die den iongheling Aristobulum heeft ouerste priester ghemaect in die stede vanden ghenen die noch leefde / en aldus scheen dat hy zijns huys tweedracht geremedieert hadde / nochtans na dese pepmakinghe en was hy niet vry van quaet vermoedē alst wel betaemt hadde / sorghende dat Alexandra namaels noch niet ruste en soude / by also sy eenige oorsake creech nieuwe veranderingen op te stellen. Dus beual hy haer dat sy bleue binnē zijn coninclijc huys / en niet en dede na coninclike macht. Maer bouen werde si altijt gewacht / also dat den coninc niet verborghen en bleef ooch niet van die dinghen die haren dagh lijc schen noot van leuen aen ghingen / uit alle welcke saken sy seer verbittert werde / en dit verwerte haer tot hate / want aenghesien dat sy vol vrouweliker hoouerdhē was / nam sy seer onweerdelijc dat sy gade geslaghen werde als een daermen quaet vermoedē op heeft / lieuer hebbende al te lydē wat ware / dan dat sy haer vryheyt verloren hebben

de / op

de/op een maniere van eerweerdichept in bedwane eñ vreese te leñ. Hierom sandt sy aen Cleopatram eenē brief beslaghende harē staet daer si nv in was/ eñ biddēde dat sy haer eenichsins helpē wilde. Cleopatra ontboot haer dat si in Egypten met haren sone als haer toeluchtē name / welcken raet behaechde haer wel/eñ terstōt verdachte si sulcke eē practycke. Sy heeft doen berepden twee doot kisten/eñ hier in heeft sy haer eñ haren sone besloten/bevelende harē diemaren die hier af wel wisten dat sy die des nachts souden wt draghen / eñ sy moesten na die zee gaen/ want daer stont berepdt een schip/ om henlieden in Egypten te voeren. Dit heeft Esopus een haer diener onwysselijck wtgheclapt by Sabbiō der vrouwen vrient / mepnende dat hy desen raet oock wel wist. Als Sabbion dit dan vernomen hadde/die tot dier tyt Herodis vpanē was/wāt hy quaet vermoeden hadde van hem / als oft hy medegheselle hadde gheweest van die verraderije maer doot zyn vader Antipater met fenijne ghedoot was/so nam hy hier wt een oorsake om doot dit ouerdienghen eñ meldē/ des coninc vrientschap wederom te crijghen/eñ hy droech hē ouer die lystighe laghen Alexandrie. Maer Herodes liet haer dit opstel beghinnen/ maer in die dinght heeft hy haer terstont wederom ghehaelt/ nochtans vergat hy haer dese dwalinghe / niet derrende haer pet quaets doē/wāt hy sorchde dat Cleopatra niet ophouden en soude / nae dat haer sulcke oorsake van vpantschap ghegheuen ware/ waerom heeft hy met een gheuepnsde grootmoedicheyt gheacht te zyn seer ghenadich/ maer hy dachte nochtāns seckerlijck den iongelinck te doodē / maer daer moest wat tyts tusschen beyden wesen / op dat die listighe laghē mochten verborghē bliuen. Dus naecte corts die feeste der tabernaculen / welck by ons een seer hooghe feeste is welcke feest daghē Herodes opghenomē hadde metten anderen volcke met vrolijcheyt suer te brenghen / maer nochtans hier door is hem een oorsake ghegheuē gheweest door nydicheyt/om haestelijcker te doē tghene dat hy eens vast voor hē ghenomen hadde. Want aa dat die iongelinck om na die wet sacrificie te doen totte outaer opghegaen was met bisschoplije cieraet/eñ hy die wtwendighe dienſten seer tamelijck dede / selue wesende seer wt nemende schoon van ghedaente ende van statuere/ grooter dan zyn onderdom verepschte / thoonende met zyn heel ghedaente die weerdicheydt zyns ghesiachts/ so track hy tot hē die ooghen eñ herten van alle die menichte die oock by haer seluē ouerdachten die heerlijcke feptē Aristoboli zyns grootvaders/die weerdich waren in ghedenckenisse te houden. Alle dese dingen hebben Herodem ghestiert te volbrenghen tghene dat hy vandē iongelinck eens hadde gheordineert te doene. Hierom doen die feeste ghedaen was eñ Herodes van Alexandria ter maelstyt ontfanghen was/so heeft hy den iongelinck vriendelijck ghetrocken in een bequaē plaetse/thoonende dat hy tot haerder liefden bereedt was met hem op der iongelinghen maniere te spelen. Maer doen die natuere van dier plaetsen te heet was/ so werdē sy lichtelijck moede/verlatende dat spel/ eñ soeckēde vercoelinghe inden middach by die groote besloten wateren die daer by des Coninc hof waren. Maer eerstmael beslaghen sy sommighe van haren ghesellen eñ knechten swemmen. Daer na als die iongelinck door Herodes verwecken hem oock met die swemmers mengde/so hebben sommighe van Herodis vriendē den welcken dat bevolen was dē iongelinck int swemmen onder dwater ghebuct / eñ hem aldus op een maniere van spelen eñ pglijcheyde nederdouwende/ en hebben sy niet eer opgehouden voor dat hy gheheel vanden water verdruckt was. Dit was Aristobolus epnde int achtsiēste iaer zyns leuens/eñ in deerste zyns bisdōs/welck bisdom terstont wederō quā op Anarelē. Als dit ongheual den vrouwen gebootschapt was / so werdet daer al verkeert/ende daer stont op een groot beclaghen eñ schrepen op des iongelincx doot liehaem / eñ eenen ontroostelijcken rouwe/ eñ dien druck heeft die heel stadt beuanghen als dit rumoer verbreyt was/ wāt elck hups beweende dit iammerlije verlies oft haer eyghen hadde geweest. Maer Alexandra hadde dē meesten rouwe/die dit wt vreese vā meerder quaet moest lydē/hoe wel si dat bedroch wel verstōt/waer door sy dicmael seer ghenepcht was om haer selues te doodē met haren handē/maer nochtās bedwanck si hier in het beweghen haers moets/denckende oft si by auontuere oock soude moghen te leuen bliuen als haer sone met dalder quaetste eñ schandelijcxte fept ghedoot was / eñ dat sy haer leuen langher behoudende gheen teecken en soude gheuen dat si verstaen hadde hoe haer sone al willens ghedoot was totter tyt toe dat sy een oorsake mocht crijghen om hier af wraake te doene. Hierom heeft si dit verdragē gheuepnsdelije recht oft sy dat niet gheweten hadde/ghelatende haer als oft sy met allen gheen quaet vermoeden hier af ghehadt en hadde. Herodes die arbepde oock in alle manieren datmen ghelooven soude dat dit ongheual ghelschiet was sonder zyner weten/vepsende niet alleen dioefhepdt / maer ooch tranen storrende / eñ rou makende die heel ghelijck was warachtighen rouwe. Eñ by auontueren ghetoelde hy oock een luttel vā warachtich medelydē/ int aensien vanden iongelinck ghedoot in die bloeme vā zyn mecht/eñ schoonheyt/ hoe wel hy mepnde dat zyn doot hem seer wel dienen soude tot zyn vrypheyt maer aldermeest arbepde hi dat hy mocht vrēt schynen eñ ontschuldich in dit arch fept. Voorts aengaende tgene dat tot een seer heerlijcke wraeert behoort soo en heeft hy gheenen cost ghespaert/maer heeft wter maten mildt gheweest/so wel om die wel rieckende speceryen eñ ander costelijcxte dingen te vergaderen/om daer door den allendigen vrouwen meer troosts te gheuen.

* Hoe Cleopatra coninghinne van Egiptē ghierich zynde om der Joden eñ Arabers rycken te crijghen/een deel van dien arbepde te crijgen van Antonio. Cap. iiij.

Alexandra nochtans en conde gheenssins vermoeyet werden / maer die dioefhepdt verbitterde haer van daghe te daghe lanck soo meer/ soo dat si wt dioefhepdt ontsteken werde tot een begheerte om wraake te doen. Dus heeft si met brieuē Herodis verraderlijcke lagen Cleopatra te kennen gegeuen/ eñ oock mede haers soōs iammerlijcke moort Cleopatra die van voortyts haer begeerden te helpē/ eñ doen oock medelyden hebbende met der vrouwen ongheluck / heeft dese saken besorcht als oft haer eyghen hadde gheweest/eñ si en hielt niet op Antonium te verwecken om des iongelincx doot te wreken/ seggħēde dat dit een seer onuerdraghelije boos sept was/dat Herodes (die door zyn hulpe het ryck ghecregē hadde dat eenē anderen vā rechte toebehoorde) op die wettighevit der coningē so hooueerdelijc taelde. Antonius hier door beweecht nae dat hy te Laodicea ghecomen was/heeft Herodem tot hem doē comē / om zyn saken te verantwoorden eñ reden te gheuen vanden quaden sept van Aristobolus

moeder

moort dat hem opghelept werde/ want hy misprees seer het sept/by alsoo Herodes dat ghedaen hadde. Maer Herodes zijn saken niet ghenoech betrouwede/ eñ daer toe oock ontsiende den haet van Cleopatra/die sonder ophouden Antoniũ teghen hẽ opructe/heeft pmmer gedacht onderdanich te wesen/wãt hy anders niet doen en mocht/maer hy heeft dẽ last des rijcx Josepho zijnen oom beuolen/ ghebiedende hem al hepmelijck by alsoo Antonius eenich swaer vonnisse teghen hem gaue / dat hy alsdan terstondt Mariammẽ doodẽ soude / want hy so verliefd was op zijn huysvrouwe / dat hy hẽ liet duncken dat zijn schade oft schãde soude geweest hebben/dat yemant haer schoonheydt soude ghebruycken nae zijn doot. Oock seyde hy dat hem alle dese moeyte ghedaen werde om deser vrouwẽ schoonheyt/daer Antonius nu heel toe ontstekẽ was vãt liefdẽ / daer hy door die fame kennisse af ghecreghen heeft. Als hy dan dese dingen beuolen hadde/is hy tot Antonium gereyst/ niet seer veel blijde dinghen hopende van zijnder saken eynde. Dus heeft Josephus het regiment des rijcx dat hem beuolen was bedient/dicmaer Mariammen aensprekende/eensdeels om die saken/eensdeels om haer te eeren. Ende als hy dicmael mencie maecte van die trouwelijcke liefde die Herodes tot haer droech/so ghecten die vrouwen ende bysonder Alexandra met zijn woorden die hy voor seker seyde. Doen quam hy so verre van grooter neerstichept die hy hadde om Herodes liefde te versekeren/ dat hy dit gebot melde / meynende dat dit dalder seekerste teecken oft bewijs was van zijnder liefdẽ / dat hy sonder haer niet en conde leuen / noch oock in zijn doot van haer niet en wilde gescheyden zijn. Welcke Josephus woorden die vrouwen hebben also bedupdt eñ verstaen/niet als een seker teecken van Herodis liefde/maer hebben versmaedt ende verfoept zijnen tyranschen sin/dat hy oock nae zijn doot oock wilde zijn wreetheyt baren ouer haerlieder hoofdẽ. Binnen desen tijde werde vã des coninck vpant eẽ rumoer verspreyt/dat Herodes van Antonio geptyncht/eñ ter doot ghebracht was/ waer af alle dãder van des coninck hof ontstelt eñ verschrickt werden/ maer aldermeest die vrouwẽ. Maer Alexãdra heeft Josephũ oock verwect/ dat hy haerlieden nemende vlieden soude tot die teeckenen van dat Roomsche legioen / dat doen ter tijdt tot des rijcx bewaringhe ontrent die stadt zijnen leger maecte tot der stadt bewaringhe/onder den capitepn Julio/want also souden si ten eersten(by also daer eenighe beroerten op stondẽ int hof)buptẽ perikel wesen/om der Romeynen goetwilligne vrientschap. Daer nae waert oock te hopen dat Mariammes al wat si wilde van Antonio crijghen soude/quã si voor Antonius ooghen/ eñ dat si oock het rijck crijghen soude / eñ al dat den coninclijckẽ ghesslachte toebehoort. Die wijle dat desen raet noch duerde / zijnd brieuẽ vã Herode ouergecomen/cõtrarie desen rumoer. Want soo haest als hy by Antonium quam / so stelde hy hem te vreden met ghiften/die hy daer toe van Jerusalem met hẽ gebracht hadde/eñ met veel aensprekens swichte hy des mans verbolghenthept/also dat daer nae Cleopatras opzucken oft instekẽ al veel min gheweghen eñ geacht werde van hem. Want Antonius seyde dat een coninck niet en behoorde van zijn kept reden te geuen/oft anders en soude hy gheen coninck zijn: maer als hem die eere eens ghegheuen ware / so behoordemẽ hem vijf macht te geuen/ eñ dat dit Cleopatre selue oock wel diende / dat si haer niet vele en onderwonde van ander lieden heerschappijen. Dit ganẽ Herodis brieuen te kennen /met oock die andere die hem Antonius beweest / doende hem sitten by hem/eñ tot zijn dagheliexsche maeltydẽ hẽ noodende/ende dit al die wijle dat Cleopatra niet op en hielt van hem te beschuldighen/die oock bevanghen wesende met ghierichept om zijn rijck te crijgen alle manieren socht hem te verderuen/om also zijn rijck te verweruen. Maer om dat hem Antonius rechtueerdelijc droech / so en stont hẽ daer na niet swaerders te verwachten/maer dat hy corts wedercomen soude als hy zijn rijck eñ zijn vrientschap met Antonio vast soude ghemaect hebben/eñ dat Cleopatras ghierichept nu gheen hope meer en hadde/ aenghesien dat Antonius haer voor dat si begheerde Coelesspten ghelschoncken hadde op dese conditie dat si voortaen Judeen niet meer epschen en soude/ ende hem niet meer moedelijck wesen. Als dese brieuen ouergheghenen waren/so is den wille van te vliedẽ tot die Romeynen heel vergaen / nochtans en bleef desen raet niet verborghen. Maer ten eerstẽ na dat Herodes Antonium een luttel wtghelepde ghedaen hadde/die doen tegen die Parthers te strijde ginck/ so is hy wederom gecomen in Judeen. Eñ terstont hebbẽ zijn suster Salome eñ zijn moedr hẽ te kennen gegheuen wat Alexandra metten haren indẽ wille hadde ghehadt/ eñ Salome daer mede niet te vredẽ wesende/heeft oock haren man Josephum beschuldicht/leggende hem op Mariammes versaminge. Ende dit dede si om den ouden twist ende haet om dat die Coninghinne Mariammes een vrouwe vã opgheheuen moeder onder ander vrouwelijcke kijuagien haer verweet haers ghesslachts onedelheydt. Maer Herodes die Mariammẽ zijn huysvrouwe altijt hutelijck bemint hadde / is terstont ontstelt eñ verstoort gheweest/ niet lijdende die quellinghẽ der talourschept/maer nochtans nauwelijcx hem seluen bedwinghende/dat hy van die rechte redene niet en soude ghetrocken werden door die quade beroerten zijns herten/heeft bysonder Mariammẽ geuraeght oft si pet met Josepho gehandelt hadde. Maer doẽ si by eede eñ verualckinghe haers selfs dit sept loochende/bybtenghende tot haren verantwoordẽ alle dat een ontschuldige vrouwe soude mogen by brẽghen/so gheloofdet die coninck allenxkens ende liet hem te vreden stellen/verwonnẽ zijnde door die liefde die hy tot zijn huysvrouwe hadde/also dat hy ten laetsten haer verghiffenisse badt van dat hy den rumoeren so lichtelijc sonder reden ghelookt hadde/ eñ hy dãcte haer seere dat si haer eerbaerhept bewaert hadde/verclarẽde haer oock wederom zijn liefde tot haer. Ten laetstẽ als haer die tranen wt bersten(alst der ghelieuen maniere is) so vielen si malcanderen om den hals. Maer doen hy nochtãs zijnder huysvrouwen noch niet en conde doen gheloouẽ zijn liefde/eñ hy dat so veel te meer begheerde te doene/soo antwoorde si. Tẽ is(seyde si)gheen maniere vã eenẽ liefhebbere te beuelen by alsoo pet quaets van menschen ghesschiede/dat hy dan zijn ontschuldige huysvrouwe soude willen hebbẽ een ghesellinne zijnder doot. Met desen woorden werde die Coninck van droefhept als ghequelst/ ende liet haer terstont van zijn omhelsen/ende hy riep ouerlupde/ treckẽde zijn haer wt zijnen hoofde/dat hy voor seker hiel dat zijn huysvrouwe oneerlijck bekent was van Josepho/ want hy haer anders nẽmermeer en soude ghemelt hebben die beuelinghen die hy hem alleen eñ secretelijck ghegheuen hadde/en hadden si malcanderen met beloften niet verbondẽ tot trouwe/ door die gewoonte van haer oneerlijcke versaminghe/eñ aldus

en schildet niet vele hy en hadde haer doot gestekē/ maer van liefden verwonnen zynde bedwanck hy hē selue/hoe wel dat hy nauwelijcx doen en conde/ nochtans dede hy Josephum dooden/hem niet latē de eens voor zijn oogen comen/ eñ Alexandram als een oorsake van alle desen quaden dede hy ghebonden in bewaernisse stellen.

✠ Binnen desen tyde so werde dē staet van Syrien vol werringen/midts dat Cleopatra niet op en hielt Antonium op te rucken teghen een yegelijckē/ stierende hem dat hy elckē zijn bysonder heerschappie soude nemen/eñ haer die geuen/ eñ sy vermocht vele by hem/want sy hem heel bevangē hadde met haerder liefden. Eñ want sy van natueren ghierich was nae ander lieden goet/ soo en dorst haer gheen dinck ongeoorloft. Ten eerstē hadde sy hatē broeder wien die erffenisse des coninckrijcx toebehoorde met senijn ghedoot/doen hy in zijn xv. iaer was. Daer na heeft sy Artinoen haer sustere die tot Ephesen in den tempel Diane biddende was gedoot door Antonium. Voorts waer si eenighe hope creech vā gelt te mogen crijgen/ so en ontsach sy haer noyt tempel oft begrauenisse oft vryheyt te violeren eñ te berooven/te minsten dat die ghecreghen rooven al waert oock roof van heylighe plaetsen oft heylichdommē tot haer comen mochten/ eñ sy mengde heylige dingen met onheylighe/behoorlijcke met onbehoorlike/ op dat sy mocht te rijcker werden vā dalder onrechtichste winninghen. Eñ int corte ghesept/geen dinc en was deser costelijcker eñ wellustigher vrouwen ghenoech/wiens ghierichept nauwelijcx en soude hebben mogen verlaedt wesen van alle der werelt rijcdommen/waerom sy Antonij altijt ooc quelde/ dat hy andere liedē haer goet nemen wilde/ eñ haer dat gheuen. Eñ doen sy met hem in Syrien getrocken was/so dachte sy hoe sy dat lant haer erffenisse maken mochte / want Ptolomeus sone heeft sy ghedoodt/hem opleggende dat hy vander Parthers partye was/eñ haer saken vorderde. Sy begheerde oock van Antonio dat hy haer Judeen ende Arabien wilde gheuen/nemende die haren coninghē af. Maer Antonius was voorwaer so seer verliest op die vrouwe/dat hy niet alleen van haer aenlockende behaechlijcheden/ maer oock door haer toouerije heel scheen verwanghen te wesen. Oock schaemde hy hē so merckelijcke groote onrechtueerdicheden te doene/om datmen niet mercken en soude dat hy om die begheerte vā so ontschamelē begerighen wijue oock gheerne sondigē wilde in dalder meeste saken. Hierom op dat hy haer al heel ontseggende niet bedroeuē en soude/oft alle haer begheerte doēde soude dalder archste der menschen schynen te wesen/so gaf hy haer sommige deelē vā beyde deser coningē landē af genomen. Eñ daer toe oock alle die stedē die gelegen zijn beneden dē vloet Eleutherus tot Egipten toe sonder Tyrum eñ Sydonē/ die hy wel wist dat vā ouden tijden vry waren/ hoe wel sy dese oock met veel beden hadde begheert te crijgen.

✠ Hoe Cleopatra die coninghinne vā Egypten in Judeen quam. Cap. v.

ALs Cleopatra dese stucken vercreghen hadde/ eñ sy Antonium in Armenien replende met eē hewt/tot den vloedt toe gheuolcht hadde / quam sy wederom. Eñ als sy int passeren lichtelijck in Apamien eñ Damasco replde/so luste haer oock Judeen te sien. Daer werde sy vā Herode onthaelt/ eñ heeft hem verhuert het deel van Arabien dat haer gegeuen was/eñ die vruchten vā dlant vā Jericho/ wāt die dbringt die balsem voort, welck dalder beste olie alleen daer voortroemt/ende een groote macht van sonderlinghe goede dadelen. Als sy dan meerder kennisse eñ ghemeynschap door dese saken gecregē hadde mettē coninck/begheerde sy by hem te slapē/ een vrouwe die vā natueren onghetempert vā wel lusten was / eñ heel wtghestort tot vleeschelike lusten/eñ by auontueren doen oock al wat van liefdē gheraeckt/hoe wel dat te duchten is dat sy door dese onsuyuer versaminghe een oorsake sochte om hem verraderlijcke laghen te legghen / oft sy eenichsins hadde mogen dese smadelijcheyt aen haer ghedaen crijgen om hem te beschuldigen/ maer sy leyde hem haer liefde te voren tot een redenen. Maer Herodes die langhe van te voren haer niet seer vrient en was gheweest/wāt hy wel wist dat sy eenen peghelijc al euen moedelijck was/maer doen creech hy een heel af keeren vā so leelike ontschamelheyt/hebbēde ooc inden wille haer wech te stootē/by also sy voorts hadde willen met oneerlijcker doen/ heuet haer gheweyghert. Daer na beraedde hy hē met zijnen vriēden / oft hy haer nv in zijn macht hebbende niet en behoorde te dooden/wāt also souden van veel quellagien verlost werden alle die ghene op die welcke si tot nv gheslaen was gheweest / oft namaels noch wesen mochte. Oor (dat meer is) soude dit Antonio profitelijck wesen/aenghesien dat sy hem nemmermeer en soude ghetrou blijuen/by also hy in eenige quade auontuere der tijdē quame / daer haer hulpe hē van noode ware. Doen Herodes hier te seer toe geneyght was/so ontraeddent hem zijn vriendē/seggende datter seer onweerdelijck ende onwijsselijck ghedaen ware dat hy een man die in veel groote saken verkeerende/hemselven worpen soude in openbaer perikel/ eñ sy badē hem dat hy niet onwijsselijc oft lichtueerdelijck hier in en dede/ want Antonius en soude dat niet lyden hoe seer nochtans dat hem wel profijtelijck ware/maer daer door soude zijn begheerte te meer ontsteken/ om dat schijnē soude dat hyse verloren hadde door ghewelt eñ door onrecht/ eñ daer en soude gheen middelbaer excusatie op te segghen zijn/aengemeret dat sy die eerlijcxste vrouwe was van state bouen alle vrouwē vā dien tijde. Ende al mocht wt haer doodt eenich profyt comen/ daer toe soude nochtans Antonius onrecht oft versmaethept toe vallen / waer wt het lichtelijck bleke datter groot eñ ongheneselijck quaet wtcomen soude in des coninckrijcx eñ familie/daer hy wel mocht haer onbehoorlike begheerte wepgeren/zijn sakē na den tegenwoordigen staet te beschicken. Hier mede hebben sy den coninck veruaert eñ hem het perikel met gelouelike redenen bewesen also dat sy hē bedwonghen hebben van so grooten sept. Dus heeft hy die coninginne met ghiften te vreden ghestelt/eñ haer wtghelepde ghedaen nae Egypten. Voorts doen Antonius Armenien verwonnen hadde / soo landt hy Artabasen Tigranis sone met zijnē voliē gheuanghen in Egipten Cleopatre tot een ghifte/ eñ alle costelijcheyt die hy van dat landt ghecreghen hadde. Eñ het rijck van Armenien heeft gecreghen Artaxias zijn oudtste sone / die in die werringe ontuloden was. Den welcken hebben Archelaus ende Nero namaels met ghewelt verdreuen/ende in zijn stede ghestelt zijnen broeder die ionger was. Maer aengaende die tributen der landen die de coninghinne vā Antonio voor een ghifte vercregen hadde/die betaelde Herodes rechtueerdelijc/ denckende dat sonder perikel niet en was Cleopatre een oorsake van vpantschap te gheuen. Maer die coninc vā Arabien na dat den epsch vā dese tributen begonste

ste Herodi toe te behooren/betaelde eenen tijt twee hondert talenten taerlijcx. Daer na doen hy argher werde/ende onwilligher om te gheuen/ betaelde hy nauwelijcx sommighe deelē/eñ die ooc niet gheheel.

✻ Hoe Herodes oorloghe voerde teghen Aretam den coninck van Arabien/ten tijde doen Antonius vanden Keyser inden strijdt by Actiacum verwonnen werde. Cap.vi.

DEse ongherechtichept ende versmaethept des rechts Herodes niet wel lijdende/soude teghen hem gheoorloocht hebben / en hadde hy niet beledt geweest door der Romeynē twisten/ want aengesiē datmen doen verwachte den strijdt by Actiacū die geuiel op die honderdste eñ lxxvij. Olimpiade daer die Keyser soude slaen teghen Antonium om die hoochste ouerhept des Roomschen rijcx. Maer Herodes die nu veel iaren een beliitter was van een gerust landt/eñ vol weyden/eñ vee/oock oueruloedende van nieuwe renten eñ rijckdommen/heeft eenen keur van ruyters ghedaen / makende met grooter gereetschap eē heyr tot Antonius hulpe. Maer Antonius heeft hem desen dienst quijtgheschoudē/seggende dat hē dit van gheenen noode en was/ maer want hy so wel vanhē als van Cleopatra ghehoort hadde van des Arabers coninx ongetrouwichept/ soo geboot hy hē zijn oorloghe teghen dien te keerē/ want die coninghinne Cleopatra mepnde dat dit oock haer baten soude/by also dat dese twee coninghen met onderlinghe schaden eñ slagen ghecrenct werden. Hierom als Herodes door Antonius beuel wederom ghecomen was/so hiel hy het heyr thuys/ waer mede hy terstont die Arabers bestoodē heeft/ seer wel versien van peerdevolc/eñ oock mede voetvolck/repsende nae Hiosyolim daer die Arabers hē tegen comen soudē / wāt sy van dese heyrvaert wel wisten. Aldus na eenen seer strenghen strijdt / bleef die victorie by die Joden. Hier na isser wederom eē groot heyr van Arabers vergadert te Cana / welck stede is in Coelesyrien. Dwelck Herodes te voren vernemende lepde teghen henlieden het meeste deel zijns rijcx. Eñ als hy wilde eerstmael zijnen legher met eenen walle beurijdē/ eñ daer na strijdt leuerē/ eñ hy dit gheboot/so riep die menichte teghen hem/ dat hy dit vertrecken laten/ eñ haer terstont teghen die Arabers leyden wilde. Ende haer gaf moet ten eersten om dat haer dochte dat sy een wel opgheructe slachordē haddē/ eñ daer toe ooc doē die versschemomie vanden eersten strijdt daer sy so heerlijcke victorie cregen. Als dan haerlieder iachtichept nauwelijcx en mocht bedwongen werden/ so dachte die coninck die wacker vromichept zijnder rupteren te belighen/eñ belouende openbaerlijck dat hy hem in vromichept van niemanden en soude laten verwinnen/so ghinc hy al ghewapent voor zijn heyr teghen die vyanden/eñ hem volchde zijn wel gelchict heyr/ welck dinck maeckte die Arabers verbaest. Want doen sy een luttel tijts hadden gepijnt te wederstaē so saghen sy dat haer stoutichept onuerdraghelijck was/eñ sy vlodē meesten deel achterwaerts / eñ het hadde al met haer verloren geweest/en hadde Athenio Herodem eñ zijn heyr niet bestreden. Dese was Cleopatras capitepn in dat lant / eñ om dat hy Herodem haette/so wachte hy na des strijdts auontuere niet onbereedt/eñ hy soude gherust hebben/ hadden die Arabers douerhant ghecregen. Maer doen hy mercte dat sy verwonnen werden / soo quam hy met eenen vergaderdē hoop van des lants ingesetenen Herodes heyr aen/die nu moede waren / ende mepndē nu die victorie te hebben / makende onder haer een groote schade. Want mids dat die Joden nu haer crachten verdaen hadden tegen haer seker vyanden strijdende/eñ oock mede om die victorie te slapper waren/werden lichtelijck van desen vyandt verwonnē/eñ ontfinghen veel wondē in die rouwe eñ oneffen plaetsen/welcke plaetsen haer vyanden beter kenden. Als dese dan in grooten last waren/so hebben die Arabers wederom moet ghenomen/ende keerende wederom ten strijde doodden sy Herodes volck int vlieden/ende die maniere van steruen was menigherhande/eñ seer luttel van dien zijnder wederō in dien legher ontcomen. Maer die coninck siende dat sy ongheluckich van crachten waren / heeft zijn peert doen rennen/eñ is gerepst om derwaerts te roepen die haer helpen souden: maer hoe wel hy ralsch eñ haestich was/en quā hy niet te tijde / maer der Joden legher werde gewonnē. Eñ dē Arabers en gebeurde doen gheen clepn ghelue bupten hope/ als sy die victorie cregen/daer sy seer verre af warē/ eñ der vyanden machtich heyr verdruchten. Dan diē tijde begonste Herodes met roouerijē eñ spruncrepsen te loopen op Arabien/stellende zijnē leger op die berghen/eñ hy wachte seer neerstelijc zijn heel heyr ten strijde te leyden/eñ binnen desen tijde vorderde hy seere/makende zijn volck arbeyts gewoon/ ende met ghedurighe oeffeninghe die selue te voren berepdende om ten lesten die schande te verhalen.

✻ Vander aertbeuinghen die Judeen seer dede daueren. Cap.vij.

OP welcken tijdt doen Antonius aldermeest by Actium streedt tegen den Keyser/ int seuenste iaer van Herodis rijck/ so werde het Joetsche landt met een aertbeuinghe so seer ghesschut alst nopt te voren was/welck een groote schade van vee gedaen heeft ouer dat gheheel lantschap. Ooc zijnder doort vallen van huysen verdruct ontrent thien duysent menschen. Maer die menichte der crijchsmannen en heeft geen schade daer af geleden/ om dat sy onder die open locht waren. Dese schade werde oock vermeerdert door die rumoeren oft seggben der liedē/ welcke rumoerē die boden die dē haer der liedē wel wisten/den Arabers ter ooren brachten/dwelck onghelouelijcken seer der vyanden moeden oprechte recht oft der Joden steden al om ghewerpen eñ verdouen hadden geweest/ eñ die menschē al doot/ eñ datter nu ghēen vyanden meer en waren leuēde bleuen. Dus hebben sy des Joetschen volcks legatē die daer ghecomen waren om peys te begheeren in so allendigen staet gheuanghen eñ ghedoot. Eñ terstont liepen sy haestelijc met grooter wackerhept tot haerder vyanden heyr. Maer dese niet derrende haerlieder coemst verwachtē/als heel clepnmoedich om die allendighe schade/ schenen heel niet te achtē op haer ghemeyn weluaert / eñ niet verre te wesen van mistroostichept. Die welcke also gelint wesende/heeft die coninck verweckt/haer capitepnē by name aensprekende/eñ so veel als hy vermocht henlieden moet gheuende. Eñ doen hy die sommighe van die alder edelste tot beter hope ghebracht hadde/doē begonst hy eerst het heyr aen te spreken / die welcke hy te voren so gesien hadde in die verssche iammerlijcke schade/dat sy gheen reden oft spraake en wildē ontfanghen. Dese heeft hy verweckt ende oock ghetroost met dese woorden.

✻ Herodis vermaninghe tot zijn heyr. Cap.viij.

VOy weten wel o ghy alder vroomste mannen dat veel ongheluckx te desen tijde onse opstellē belet hebben. Eñ dat ghy daer af verwaert zijt gheweest hoe seer cloeck dat ghy nochtans zijt/dat en is

ghen wonder. Maer aengesien dat nu die oorloge voor die hant is/ eñ datter tot noch toe gheschiet sulc is dat door v lieder vromicheyt mach verbetert werden/ so moet ick v lieden verwecken ende vermanen hoe dat ghy ws moets eerste vromicheyt moecht behouden. Ende ten eersten sal ick vander oorloghen spreken eñ verclaren dat wy dese wt seer rechtueerdighe saken voeren/ hier toe bedwonghen door onser vyanden onrechten / dwelck aldermeest v lieder vromicheyt moet verwecken. Daer na wil ick thoonen dat dese dingen die ons bedroeuē niet so swaer en zyn als sy schijnē/ eñ dat wy noch een groote hope hebben mogen van victorie te crijgen. Eñ tē eersten wil ick spreken van tghene dat ick v eerst voor ghelept hebbe/ eñ ick sal v lieden ghetuygen maken der dingen die ick seggen sal. Want ghy liedē selue der Arabers ongherechticheyt wel kent/ eñ hoe ongetrouwe dat sy lieden zyn tot alle menschen / als voorwaer een ongodlijc ende grof onmenschelijcke nacie van menschen/ maer ons lieden hebbē sy sonderlinghe altyt moedelijck geweest/ wt ghierichedē eñ nijdicheden altyt ons onghelijck eñ quellinge aē doende. Eñ nochtans (ick laet te verhalen die ander weldaden haer van ons ghedaen) wie heeftse verlost van het perikel daer sy in waren door Cleopatra om haer vryheyt te verliesen dan wy liedē? wāt myn gesellschap met Antonio eñ zyn vrientschap te my waerts/ heeft die saken geweest dat sy niet swaerder geleden en hebben/ midts dat hy hē wachte sulcx pet te doen daer wy quaet vermoeden wt soudē mogen hebben. Daer na als Cleopatra met bidden hē verwonnen hadde/ dat haer van onser beyder landen sommighe deelen af gheschepden eñ ghegeuen werden/ so en heb ick niet opghehouden door myn neerstichēyt die te bedienen eñ te bedeplen. Eñ door veel groote ghiften die ick vandē mijnen gaf hebick onser beyden vryheyt verceregē/ op mijnē cost alleē/ doen ick daer toe twee honderd talenten verdede/ eñ voor dander twee hondert borghe bleue / voor die vruchten des selfs lants/ dwelc onse is/ eñ van desen Arabers wy len ingehouden wert/ nochtans waert recht dat wy Joden vā die tribupten soudē vry wesen/ eñ niemanden eenich deel ons lants laten af nemen. Ymmers ter liefden van die Arabers die ons dancken moeten dat sy weluaren/ waert onrecht eenighe costē te doen. Maer veel onrechtueerdiger ist die ghene die niet gheloochenen en connen dat onse milthey haer weldaet is geweest/ ende daer sy ons ook af ghedanckt hebben / dat die ons onthouden tghene dat sy ons schuldich zyn / bysonder ons die haer vrienden zyn/ eñ dit ten tyde van peyse/ aengesien datmen het gheloouc ook den vyandē behoort te houdē/ veel te meer behoort dit onder die vriendē stede te hebben. Maer dit en ghelchiet niet tusschē sulcke menschen als dese zyn / die ghen dinck voor eerlijck eñ goet en houden/ dan daer profijt eñ ghewin in ghelegen is / ende dat sulck onrecht onghestraft moet wesen die ghedaen wert ter saken van winninghe. Hierom twijfelt v daer aen dat ons behoort die onrechtueerdighe menschen met een recht ueerdighe oorlooghe te vervolghen? dwelck Godt ook wilt ghedaen hebben / ghebiedende ons altyt wrake te doen over ghewelt eñ onrecht / aldermeest in sulcke oorloghe die niet alleen rechtueerdich maer ook nootelijck is/ want dat by alder lieden ghetuyghenisse soo wel der Griecken als der Barbarē dalder wreetste sept is / dat hebben sy int dooden van onsen ambassaden gedaen. Want die Griecke houden eñ willen dat ambassaden eñ heraulcen souden voor heylich ghehouden wesen / eñ sulck diemē niet schenden en mach. Eñ ons volck heeft die alder eerbaerste eñ heylichste geboden der wet/ ontfanghen door enghelen/ welck zyn boden van Godt gheson dē. Want desen naem mach die menschē tot Godts kennisse brenghen/ eñ die vyanden met harē vyanden verloenen eñ vereenigen. Wat isser dan argher eñ onbehoorlijcker dan sulcke bodē die om recht arbeyden doot te slaen? Oft wat voorspoet mogen sy verwachten in doorloghe / oft wat geluck in haer leuen voortaen/ na dat sy sulck boos sept bedreuē hebbē? dat en sie ick ymmer niet. Maer hier op mocht yemant by auontueren seggē / dat wy goet recht eñ reden hebbē/ maer dat sy die meeste macht eñ meerder heyt hebben dan wy lieden. Maer dese redene en betaemt onsen lieden niet gheseyt/ want met wiē die rechtueerdicheyt is/ daer is Godt ook mede / eñ daer Godt is / daer en moghen ook noch crachten noch menichte van heyden gebreken. Maer wel aē/ laet ons ook onse macht op haer selue ouerleggen. Inden eersten strijdt creghen wy die victorie / in dē tweeden strijdt hebben wy haer verdreuen inden eersten aenual / midts dat sy onsen harden aenual niet verdragen en mochtē. Daer na doē wy dē strijt ghewonnen hadden/ so is ons Athenio verraderlijc aen ghecomen/ sonder ons eenich ontseg van oorloghe te voren te doene. Maer salmen dit sept sterckheyt noemen/ eñ niet beter verraderye/ eñ die tweede ongherechticheyt? Waerom souden wy dan myn moets hebben/ daer wy meerder hope hebben? Oft waerom mogen dese ontsien die altyt allsmē sonder bedroch strydt die nederlage crijgen/ eñ als sy schijnen te winnen/ so doen sy dat door ongerechticheyt? Voorts ook al waert saken dat yemant meynde dat sy sterck waren/ wt dat selue behoorde hy hemselue meer tot vromicheyt te verwecken/ want ten is geenen lof van edele vromicheyt yemanden te bestrijdē die seer cranck is/ maer die sterche mogen verwinnen. Maer ist dat eenighe van v liedē veruaert zyn van ons landts schade/ eñ van dese corts leden aertbeuinghe/ die moet ten eersten dencken dat dit selue den Arabers bedriecht / want sy meynen dat dese schade veel swaerder is dan die inder waerheyt geweest is. Voorts so en betaemt niet dat een saken ons soude doen vreesen/ eñ henlieden stout makē? Wāt zy zyn nu stout/ niet om dat sy pet goets meynē voor handen te hebben/ maer om dat sy ghelooue dat wy verdouen eñ verslagē zyn met die iamerlycke schaden. Maer als sy ons sullen sien haer tegen loopen/ so sal haren moet eñ betrouwen neder vallen/ ende onse moeden sullē door dat selue wassen/ midts dat wy strijdē sullē met sulcke die so wreemoedich niet en sullē zyn/ wāt wy en zyn ooc so seere niet beschadicht/ eñ dit en is ons ooc niet gheschiet (als die sommighe meynē) door Gods gramschap/ maer dit zyn auontuerlycke ongheuallen. Maer is ons dit door Gods wille gheschiet/ so heeft sonder twijfel door sinen wille dese allendighe schade ook op gehouden/ eñ hy is met dese castydinghe te vreden. Maer dat hy dese teghenwoordige voor rechtueerdich houdt/ heeft hy claerlijck ghethoont / wāt doender sommighe ouer alle dlant door dese aertbeuinghe verdruct zyn door ghebleuen/ soo en is nochtans niemanden van v lieden die wapenen draecht eenich kinder oft schade gheschiet/ maer ghy zijt alle gader gantsch eñ ghesondt/ welck is een openbaer teeken van Godts wille. Daerom hadde ghy lieden mettē heelen volcke in doorloghe gheweest met uwen huysvrouwen eñ kinderen/ so en soudy niemandē van v liedē verloren

loren hebben. Dit denckende/eñ dat noch meer is/ denckt dat ghy Godt altijt hebt voor eenen beschermer/soo verwolcht dat ongoddelijck boos volck/dat noch recht van vrientschap/noch gheloove van verbonden en houdt/dat sterck is int dooden vã onsen ambassaden/maer daert met vromicheyt te doen is altijt vluchtich is.

✳ Met desen woorden zijn der Joden moedt seer ontsteken geweest ten strijde. Maer doen Herodes na die maniere sacrificien ghedaen hadde / heeft hy zijn volck haestelijc wtghelepdt teghen die Arabers ouer die Jordane/eñ stellende zijnẽ leger niet verre van die vpanden/dachte het casteel in te nemen dat tusschen haer beyden ghelegen was/ want hem dat dochte ghemackelijck te wesen/tsy oft te vechten ware/oft haren legher tot eenighe beurijder plaetsen te verwoeren. Maer midts dat die Arabers den seluen raet hadden/so werde ontrent die plaetse den strijdt begonst. Eñ ten eersten streden sy lichtelijc vã verre met gheschutte/daer na sloegen sy hantuast teghen malcanderen/also datter van beyde die syden sommighe doot bleuen/tot dat die Arabers verwonnen wech liepen. Desen strijdt bracht den Jodẽ so groote sake om goede hope te hebben/dat sy (om dat haer vpanden niet strijden en wilden) hebben derren haren wal breken om haren legher te bestormen/eñ aldus quamen sy ouer hoop voorts/ sonder goedẽ schick van slachorden / gheenen moet oft hope thoonende om strijden/nochtans sloeghen sy tegen die Joden tsy om dat sy meer in getale waren/tsy om dat haer den noot dwanck haren vpanden diese opriucten te wederstaen. Ten laetsten werden die Arabers ter vlucht ghekeert/na dat sy langhe ghestreden hadde eñ daer van beyde siden veel mannen verslagẽ waren. Maer daer werde so groote moort gedaen onder die Arabers na dat sy eens achterwaert ghedreuen waren/dat sy niet alleen met haerder vpanden swaerden verslaghen en werden/ maer vanden gedrupsche der vliedender menichte werden daer die sommighe vertreden/die andere vielẽ in haers selfs schichten oft wapenstockẽ/also datter daer vijf dupsent doot bleuẽ zijn/maer dander schare vloodt binnen den legher/nochtans gheen seker hope hebbẽde vã dleuen te mogen behouden/ niet so seer om ghebiec van victalie als vã water. Maer midts dat die Joden met den vluchtighen niet en condẽ ooc daer door breken/so hebben sy die met een belegghe omringt/besluptende die toegangẽ den genen die haer hadden mogen ter hulpen comen/ eñ den ghenẽ die beleghert waren om wt te gaẽ. In dese benauthept haerder saken/hebben die Arabers legaten aen Herodem ghesonden/ tẽ eersten pays begherende daer na want sy van dorste ghepraemt werden/ baden si om dies noots remedie. Maer Herodes en wilde noch tegaten noch ghelt om die gheuanghene/ ende ten laetsten niet dat recht was ontfanghen/seer hitteliick begeerẽde wrake te doene ouer die boose kepten die sy aen zijn volc bedreuen hadde. Aldus werden sy vã dorste die haer onder haer ander ongelucken praemde gedwongẽ voort te comen / gheuende haer seluen ouer om ghebonden ende gheuanghen wech ghelept te werden / also datter binnen dẽ vijfsten dach gheuanghen werden tot vier dupsent toe. Maer op den sesten dach ordineerden alle dander wt te comen/eñ haer vpanden te bestrijden/hebbende lieuer een seker doot te lijden / dan also allenxkẽs verdruct te werdẽ. Als haer dan desen sin behaecht heeft zijn sy wten legher met eenen gedrupschen gecomen maer niet wel bequaem ten strijde/midts dat sy ghebroken eñ slap ghewordẽ waren/ soo wel van machten als van moeden/eñ om dit wterste ongheluck achtende die doot voor gewin / waer door werden daer inden eersten aenslach ontrent seuen dupsent verslagen/eñ als doot dese nederlage des volcx hoochmoedichept ghetemt was/hebben sy haer heel ouer ghegheuen tot Herodis dienst eñ bedwanck/ dien sy met haerlieder schaden bevonden hadde eenen heerlijcken crijchsman.

✳ Hoe Herodes willende na den Keyser reysen/ bedwonghen werde Hyrcanum te dooden. Cap. ir.

DOor dese gheluckighe auontuere Herodes seer hoochmoedich ghewordẽ / is wederom thuys ghecomen / eñ hy werde oock veel te meer gheacht om dat hy dit stuck so wel ghedaen hadde.

✳ Maer doen tscheen dat hy zijn dinghen alder vaste gemaeet hadde/ so quam hy in een wterste perikel/midts dat Antonius by Actium vanden Keyser verwonnẽ werde. Want doen docht hem dat hy heel verloren was / eñ niet alleen hy maer oock alle zijn vrienden eñ vpandẽ/want niemant en meynde dat hem so groote vrientschap met Antonio gehouden/sonder verghelden vergaen soude. Hier door ghelchiedet dat zijn vrienden ymmers niet en verborghen oft en verswieghen haer mistroostichept/ maer zijn vpanden veylende henliedẽ als broeuich/ eñ medelijden hebbende waren al heymelijc blijde/ hopende sekerlijc datter corts hier na een beter regiment des ghemeynen staets comen soude. In desen noot Herodes siende datter sonder Hyrcanum niemant meer leuende en was van coninex ghelachte/ heeft gedacht hem van cante te helpen/tsi oft hy dit perikel ontcomen soude/want hem dã dochte seker der voor hẽ datter niemãt meer en leefde die weerdigher ware tot die heerschappie/tsy oock oft hy vãden Keyser verdruct werde/wãt also benijde hy dat Hyrcanus in zijn stede eñ heerschappie soudẽ gecomen hebben. Als Herodes dese dinghen by hem seluen ouerleyde/so is hẽ hier toe een oorsake ghegheuen van Hyrcanus familie/welcke Hyrcanus mits dat hy van saethtmoedigen sinne eñ natuere was/ so en mengde hy hem seluen niet met eenige saken/ alle die daghen zijns leuens alle dinghen latende op zijn auontuere staen/ende wat conditie dat hem die auontuere aenbracht/daer was hy wel mede te vreden. Maer Alexandra die eerghierighe vrouwe/die niet mateliick lijden en conde die hope der veranderinghen/heeft Hyrcanum haren vader op gheruct/ dat hy voorts Herodem niet en soude lijden/ die een verdrucker was van zijn ghesiachte/ maer dat hy te meer oock soude voor hem seluen sorghen / eñ hem seluen houdẽ voor die fortune die nv te hopẽ stont. Daer na raedde sy hẽ dat hy Malcho die doen heere van Arabien was screue eñ begheerde van hem ontfanghen te worden in zijn behoedt eñ herberge. Want by alsoot ghelchiede dat Herodes qualick ghehandelt werde vanden Keyser die op hem ghestoort was/ so soude sonder twijfel die heerlijckheyt tot hem comen/ om die edelheyt zijns ghesiachts eñ des volcx gõste. Maer Hyrcanus en heeft haer sulcke dingen radende niet willen hooren. Daer na als hy verwonnen werde van der vrouwen quellinghe die hem by daghen eñ by nachte dẽ seluen sanck altijt in de ooren blaesde van die hope der toecomender auontuerẽ/eñ van Herodes listige lagẽ/ so heeft hy totten coninck van Arabien eenen brief ghegheuen eenen sinẽ vrient Dositheus ghenaemt/ daer in ghelchreuen was dat hy hem wilde peerdevole senden/die hem mochten ghelepde doen tot dat staende

groot water Asphaltitis/welck water van Jerusalem is dryhondert stadien verre gheleghen. Desen brief was daerom principalijc Politheo betrout/om dat hy onder Hyrcanus eñ zynder dochter beschermynghe stont/eñ het scheen oock dat hy om veel saken Herodem haette/want hy was Josephus neue die van Herodes ghedpot was/ eñ een luttel te voꝛē waren zyn broeders onder ander te Tyren van Antonio ghedoodt/nochtans hierom en werde Hyrcanus niet te meer trouwe ghehouden. Want Politheus meer achtende Herodis danck die doē coninc was/heeft hem den brief ghethoont/ waer af Herodes hē eerstmael ghedanckt heeft/ voorts noch eenē dienst van hem begheerende/ dat hy den brief wilde wederom vouwen eñ slupten met een teeken/ eñ die also Malcho ouerdraghen/ eñ van hem antwoorde ontfanghen/want hem lach daer groot verlanc aen/ mocht hy Malchus meyninghe eñ sin oock weten. Als Politheus dit neerstelijck ghedaen hadde / soo screef die coninck van Arabien wederom dat hy bereedt was hē eñ zyn familie te ontfanghen/ eñ oock mede alle die Joden van zynder partyen / eñ dat hy soude senden een wel ghewapende macht van mannen die henlieden sonder perikel soude moghen geleyden/eñ dat hy in alles zynen wille soude voldoē. Als Herodes dan desen brief oock ontfanghen hadde/heeft hy Hyrcanum tot hem gheroepen/vragende hem wat verbont hy met Malcho hadde. Maer doē Hyrcanus dat loochende / bracht Herodes den brief in die rechters bancke/eñ hy gheboot datmē hē dooden soude. Dese dingen zyn aldus beschreuen in Herodis cronijcken oft geschiedenissen. Want van sommighe andere werden dese anders ghesepdt / te weten/dat hy niet om dit mis daet/ maer om dat hy den coninck verraderlijcke listen ghelept hadde/ gedoot is gheweest. Want sy scrijuen aldus. Dat Herodes in eenē maeltijt hem wepnsende gheen quaet vermoeden te hebben/ vraechde van Hyrcano oft hy eenighe brieuen vā Malcho ontfangē hadde / ende dat hy antwoorde dat hy eenen van hē ontfanghen hadde/niet inhoudende dā een eerlijcke groete. Doē vraechde Herodes noch meer/oft hy oock geen ghifte van hem ontfangen en hadde: eñ hy antwoorde/ niet anders dan vier peerden / waer mede hy ghevoert mocht werden/so trock die coninck die totten sept van verarghernisse ende verraderye / terstont beuelende datmen hem ter doot soude leyden. Ende voor een reden eñ bewijs dat hy sonder schult ghedoot is/brenghen sy voort zyn ouerlaechtmoedighe natuere/want hy sulck was dat hy oock noch ionck wesende/nopt en thoonde eenich teeken vā vermetelijchept oft stoutichept / noch oock ter tijt doen hy die heerschappie hadde / maer doen bediende eñ beschickte hy meesten deel alle saken nae Antipaters sin. Maer doē ter tijt was hy meer dan tachtentich iarē oudt/eñ hy doen wel wist dat Herodis rijcdom eñ weeldichept heel vp was. Eñ doen hy van ouer den vloet Euphrates ghecomen was/verlatende die Jodē die ouer den vloet woonēde hem in seer groote eere hadden/is hy ten laetstē seer spade wederom in zyn lant gecomen/om onder Herodis heerschappie te leuen/waer door het min der waerhept schijnt te ghelijcken/dat hy sulck sept soude opgherecht hebben dat tegen zyn natuere was/ maer tschijnt meer dat dese dinghen al van Herode verdiert waren.

✠ Dit was Hyrcanus eynde na verschepden auontuerē waer mede hy alle zyn leuen lanck ghedraept is gheweest. Wāt die wyle dat zyn moeder Alexandra noch leefde/werde hy der Jodē ouerste priester ghemaect/eñ hielt dien staet van eeren negen iaren lanc. Maer als zyn moeder doot was/ eñ hy in haer stede het coninckryck gecregen hadde/werde hy naer dry maenden van Aristobulo zynē broeder daer wt verdreuen/eñ daer na wederom door Pōpeius hulpe daer in gestelt. Eñ als hy alle die eerlijchedē wederom gecregen hadde/ leefde hy daer veertich iarē in. Daer na werde hy wederom van Antigono verdreuen / eñ leef de met ghelchenden lichame by die Parthers gheuangen. Van waer hy namaels thuys ghecomen is/eñ hoe wel hy veel hoepte van Herode te crijghen / groot betrouwen op hem hebbende/ hy en creech nochtans daer af niet na so groote veranderinge zynder auontueren/ eñ dat dalder iammerlijcxste is(so wy nv terstont ghesept hebben) werde hy in zyn wterste ouderdom met een schandelijc onverdient eynde verdaē. Wāt hy was een seer groot liefhebber der rechtueerdichept/altijt sedich eñ ootmoedich / eñ die heerschappie bediende hy meestendeel door ander lieden/ want hy gheerne ledich was sonder becommeringe/oock kennende hē selue daer niet wijs ghenoech toe. Ymmer waren Antipater eñ Herodis door zyn goetheyt tot soo groote rijdōmen ghecomen / voor welcke weldaden hy teghen recht eñ behoorte gedoot werde. Voorts doen Hyrcanus doot was/eñ Herodes haestelijck na dē Keyser reysen wilde/daer hy niet goets af en hoepte/om dat hy Antonius vrient hadde geweest/so hadde hy noch quaet vermoeden van Alexandra / sorghende dat sy die bequame ghelegenthept des tijts beūgen soude/eñ het volck tot mupterie verwecken/ eñ het rijck met twistighe strijden teghen malcanderē soude heel in beroerten stellen. Waerom heeft hy den last des rijcx Pheroze zynen broeder bevolen/eñ zyn moeder Cypron/eñ zyn sustere / eñ voorts zyn heel ghestachte heeft hy te bewaren gestelt in Massada/ eñ hy gheboot zynen broeder dat hy soude des rijcx heerlijchept houden / by also hē eenighe quade auōtuere geschiede. Maer Mariammē zyn huysvrouwe wāt sy om harē haet niet en conde met zyn moeder eñ suster woonen / heeft hy ghestelt int casteel Alexandrio/met Alexādra haer moeder / bevelende zynen rentmeester Josepho eñ Sohemo dē Iturier des casteels bewaringhe/welcke mannen hem oock te voren altijdt seer ghetrouwe hadden gheweest. Maer desen hadde hy oock een beuel ghegheuē by also sy hooren dat hem het geschiede dat haer leedt ware/dat sy dā beyde dese vrouwen oock soudē dooden/eñ dat sy het rijck dan zynē kinderē/eñ Pheroze zynen broeder na haer vermoghen soudē houdē.

✠ Hoe Herodes het coninckryck oock vandē Keyser creech. Cap. x.

Als hy dese dinghen beschickt eñ bevolen hadde track hy haestelijck naer Rhodes / om daer den Keyser tegen te comen. Eñ als hy daer aengecomē was/heeft hy alleenlijck zyn coninclijck croonemēt afghelept/niet veranderende van zynen anderē coninclijcken habite oft state. Eñ doen hem toeghelaten was den Keyser te spreken/doen thoonde hy aldermeest zyn grootmoedichept. Want hy en viel hē niet te voete / noch hy en keerde hem niet tot bidden oft smeecken/als genade biddēde/maer hy verantwoorde met redenen dat hy ghedaen hadde ongeureest. Want hy beleedt openbaerlijc by dē Keyser dat hy seer groote vrientschap gehadt hadde met Antonio/ende dat hy met alle zyn macht ghearbeyt hadde dat hy hadde moghen douerste heerlijckhept crijghen/ niet dat hy met hem ghecoorloocht hadde/ midts dat hy doen becommert was/ eñ beledt met

een

een oorloghe teghen die Arabers / maer dat hy hem ghesonden hadde tarwe/ eñ oock mede ghelt/eñ dat hem nochtans desen aengaende niet en dochte dat hy hem ghenoech ghedaen hadde / want een seker dast vrient behoort voor den genen diet wel aen hē verdient heeft/niet alleen zijn goet / maer oock zijn hooft/eñ zijn leuen in perijckel te stellen. Maer aē ghesien dat hy dit niet en conde ghedoen/ soo hadde hy ymmer noch dien lof dat hy hem na die nederlage by Actiaco geschiet/ hem noch verlaten en hadde noch oock gheen dinck hem niet ghegheuen en hadde tot hope van nieuwe dinghen te crijgen/op welcken tijdt hy Antonium gholpen hadde niet met wercken/maer ymmer met raden / thoonende hem in een maniere waer door alleen hy mocht behoudē eñ niet heel vernedert werden/te weten / by also hy Cleopatram wilde dooden/ want hadde hy dat terstont gedaen/so soude hy terstont alle haer rijcdommen ghecreghen hebben/eñ alsoo te beter conditien van pepse van v moghen vercrijgē. Maer hy door onbedachtheyt verachte mijnen raet / eñ alsoo heeft hy v meer dan hem seluen profijt ghedaen. Hierom ist dat ghy nv wten hate van Antonio mijnē dienst oock misprijst/so en verlaeck ick niet dat ick gedaen hebbe/eñ ick en ontsie my niet openlijck te belijden hoe groote liefde dat ick tot hem ghedragen hebbe. Maer ist dat ghy sonder aensien der persoonen dit alleen niet overlegghen wat vrient dat ick ben/ende hoe ghedachtich der weldaden die my ghedaen zijn/ so moechdy dat oock proeuē/want al wort dē naem verandert/nochtans sal die vrientschap blijuē ende haren prijs verdienen.

Cap. xii. ✠ Doen hy met dese woorden een groot edel moedichept thoonde / vermorwede hy den Keyser seere die een mildt eñ groetdadich man was/ also dat hy dese middel van zijn sake te verantwoorden/allenxkens quam in zijn vrientschap. Waerom heeft hem die Keyser zijn coninclijc croonement wederō ghegeuen/ ghebiedende hem voortaen soo seere vrientschap met hem te houdē / als hy met Antonio te voren gedaen hadde/eñ hielt hem in grooter eerē/ seggende daer toe dat Capidius ghelchreuē hadde hoe hy by die Princen door Herodis gonste gholpen was. Als hy dan sach dat hy buyten zijn hope den Keyser aenghenaem eñ willerom was/eñ door zijn hulpe wederom int coninclijc gheuesticht/waer toe ock een vonnisse vanden heelen raet door hem vercreghen was/so heeft hy hem ghelepde ghedaen tot in Egipten/beghiftende hem met veel giften/waer mede hy des Keysers vrienden oock tot hem track/ verclarende zijn grootmoedichept. Oc arbeyde hy om Alexandro Antonius vrient ghenade te vercrijgen/maer hy en cōde dat nochtans niet verweruen/ want die Keyser hadde gelworē dat hy hem straffen soude. Als Herodes dan wederom in Judeen quam met meerder eeren eñ machte / soo maecte hy haer alle verbaest/die anders verwacht oft gehoept hadden/recht oft hy door Godts gonste altijt meerder eñ heerliker wt die periculen ontquam. Eñ terstont maecte hy hem bereedt om den Keyser te ontfangen wt Egipten comende. Eñ als hy ghecomen was/ so ontfinc hy hem met alō coninclijcker grootdadichept te Ptolomaiden / ende zijnen heyre heeft hy alle beleefthept van herberghē ghedaen/eñ overuloedichept van allen noodruchte. Waer door ist gecomen dat hy vanden Keyser in zijn naulte vrientschap ontfanghen werde/eñ was gewoonlijc by hē rijdende alsmen het heyr vertrack / eñ hy tracteerde so wel den Keyser als zijn vrienden metten dienst van hondert eñ vijftich mannen die heerlijck warē door seer rijckelijck eñ costelijc habijt. Daer toe wāneer si door verlaten woeste eñ doorre plaetsen moesten passeren/so en liet hy haer gheens dincx gebrec hebbē/noch wijn noch water/ waer die rupters doē aldermeest ghenoechte in hadde. Eñ dē Keyser beschane hy met acht hondert talenten/eñ si werdē alle so seer vernoecht/dat si bekenden dat si rijckeliker ghetracteert waren/dan des rijcks rijcdommen wel draghen mochten / waer door hy meest heeft doen blijcken zijn vrientschap eñ goetwillichept om wel te doen/eñ ghebruyckende des tijts bequamichept/ heeft hy eenen heerlijcken naem van grootmoedichept gecreghen. Eñ alser wederom van Egipten ander Roomsche heeren quamen/heeft hy den seluē so veel diensts oock bewesen/ dat hy hem van gheenē sterffelikē menschē in desen en liet verwinnen.

✠ Hoe Herodes Mariammē by vallsche tichtē verdruct/heeft doen dooden Cap.xi.

MAer ten eersten doen hy in zijn rijck wederom ghecomen was/soo vandt hy zijn huysghesin al vol werringhen/eñ dat zijn huysvrouwe Mariammes eñ haer moeder Alexandra op hem verbolghē waren/eñ dat om dat si niet sonder redē quaet vermoeden hadden / dat si in dat casteel gheset waren niet om beurtijde te zijn / maer als in eenen kercker ghestelt/also dat si noch haerlieder noch ander lieden goet ghebruycken en mochten/dwelc si seer qualijck namen. Mariamme ghelofde oock dat hy haer gemeynsdelijck beminde/om dat hem dit goet ende gerieffelijck was. Maer gheen dinck en mocht si qualijcker lijden/dan dat si ghedē hope en hadde al waer hy doot / dat si niet en soude nae hem moghen te leuen blijuen / sy en conde nemmermeer vergheten tghene dat wijlen Josepho bevolen was/also dat si in alle manieren arbeyde om haer bewaerders so te believen/by sonder Soheymum/wel wetende dat haer leuen in zijn handen ghestelt was / maer dese was int beghinsel ghetrouwe / niet gaende van het ghene dat hem Herodes belast hadde. Daer na werde hy door der vrouwen ghiftkens ende behaghelijcke woordekens allenxkens vermorwet / tē laetstē clapte hy alle des coninx beuelinghen heel wt/by sonder dat hy niet en hoepte dat hy met die selue machticheyt soude wederom comen. Hierom dachte hy dat hy van hem gheen perikel en verwachte / eñ dat hy vanden vrouwen sekeren danck hebben soude / die haer weerdichept die si nv hadden lichtelijck in toecomendē tijden souden moghen houden/waert dat ghebeurde dat Herodes wederom quam/hebbende zijn sake al na zijnen sin eñ begheerte voldaen/so en soude hy niet doen dan na zijnder huysvrouwē sin/ want hy wel wiste hoe onghebondelijck dat die coninck haer lief hadde / om dese sakē dede hy anders dan hem bevolē was. Maer Mariamme nam dat seer swaerlijck eñ onweerdelijc dat haer van Herodes altijt nieuwe periculē deen wt dander quamen eñ sy badt Gode dat hy nemmermeer ghesondt oft leuende wederom en mocht comen/ denckende dat haer leuen met hem haer soude onverdraghelijck wesen/dwelck si namaels niet verborghen oft verswighen en heeft/openlijc beklaghde wat haer quelde. Want doen Herodes teghen hope met grooten ghelucke vermeerdert eñ verciert aengecomē was/ so heeft hy ten eerstē zijnder huysvrouwē(alst recht was) die blijde tijdinge hier af gebracht/eñ hy heeft haer alleen voor zijn ander huysvrouwen wt liefden eñ om haer overghenoechlijck verlamen ghegroet eñ omhelst. Maer doen hy haer zijn voorspoeden vertelde/

vertelde/so schéét dat die vrouwe daer luttel op achte/eñ si en bedecte haer herte niet wel/maer gheluck si was van viphertige eñ ongeuepnste manieren/ so verstuchte si op zijn vriendelicke namē die hy haer gaf/eñ van zijn redenē scheent dat si meer bedroeft dan verblijt werde / also dat Herodes doen niet soo seer van quaet vermoeden als van openbaer teekenen verstoort werde/ want hy werde bedruct eñ benaut van herten/als hy zijnder huysvrouwen openbaer afkeeringe van hem sach tegen dan hy hoopte oft mepnde/welcke quellagie hy van liefden niet lijden en mochte /eñ hy en conde noch in grāmoedicheyt noch in vrede dueren/eñ niet vast by hem seluē wesen/so werde hy nv van dit oft van dandē affectie beweecht/alsoo wanckelbaer eñ twijfelachtich was zijn herte tusschen liefde eñ hate/dat hy dicmael als hy der vrouwen hooueerdye begheerde te straffen/ tselue door zijn ouercomende liefde niet ghedoen en conde. Eñ hy en ontsach gheen dinc / meer dan dat hy hem seluen alsoo te swaerlycker soude hinderen van haer verlies na haer doot / hadde hy haer doen dooden. Als zijn suster eñ moeder hem dan saghē met sulcke becommernissen heel ontstelt / eñ als teghen Mariammes gheslint/so heeft haer ghedocht dat si den alder bequaemstē tijt gecregen hadden/ eñ si hebben met veel valsche tichten den coninck verwect eñ opgeruckt/ontstekende zijnen haet eñ talourste/ die welcke hy oock niet heel en verachte/ nochtans en luste hem die niet te gelooven/ eñ wreethedt te thoonen ouer zijn seer beminde huysvrouwe maer nochtans werde hy dagheliex qualijck op haer ghesint/ maer werde lancx so meer verbittert/tot dat si oock haers herten swarichedē niet en verberchde eñ hy zijn liefde in haet veranderde. Eñ hy soude doē ter tijdt eenich swaer vonnisse teghen haer ghegheuen hebben/en hadde hem op den seluen tydt niet ghebootschapt gheweest / hoe die Keyser Antonium eñ Cleopatram verslaghen/eñ heel Egipten in zijn bedwanck gherreghen hadde/den welcken hy teghen gherepst is/latende zijn familie ghestelt als die was. Eñ doen hy wech ghinck / soo preeo si hem seer aen Sohemum/ seggende dat si seer in hem gehouden was om die sorghe die hy voor haer gedraghen hadde in haer te bewaren / eñ si vercreech voor haer die heerlijcheyt van een deel van Judeen.

Cap. ix. ✠ Voorts doen Herodes in Egipten by den Keyser quam/so heeft hy vrijlycker by hem verkeert/ betrouwē hebbende op zijn vrientschap / eñ hy werde vā hem met veel weldaden gheeert/want hy schanc Herodi die heel bende van Cleopatras lijfknechtē/ welck waren vierhondert Walen. Ock gaf hy hē wederom het deel des landts dat si te voren gheregheen hadde. Hy gaf hem ock tot zijn rijck Gadara Hyppon/eñ Samarien/eñ aen die zeeranten Gazā/ Anthedonem/Joppē/eñ Stratonis toren/ welck hē gheen clein vermeerderinghe en was tot zijns rijcx eere. Daer na als hy den Keyser wtghelepde gedaē hadde tot Antiochiē toe/eñ hy wederom in zijn rijck gheromen was/soo beuant hy dat die fortune hem thuys so seer tegen/als buytē met hem was/bysonder aengaende zijnen houwelijc/ waer in hy hem te voren liet duncken dalder gheluckichste te wesen/ want hy was soo seer ontsteken met die wetteliycke liefde zijnder huysvrouwē Mariammes/als eenich mensch mocht wesen / niemant ock wtghenomen vandē ghenen daer die schrijuers af schrijuen. Dese vrouwe was āders eerbaer eñ seer getrouwe/maer si hadde een ingheboren vrouwelijcke quellycheydt van manierē/also dat si dicmael ontschamelyc somtijts bedriegende haers mans lydtsaemheyt die seer op haer verliefst was/also dat si sonē aē sien vā zijnder coninclycker machtichept eñ hoochept/dicmaels hem smadelijck hanteerde / nochtans verdroech hy haer saechtmoedelijck eñ stillijck/hoe wel si dicmael plach zijnder moeder eñ suster te verwijten die nederheyt haerder afcoemsten oft geslachts/welck een oorsake was van eenen haet tusschen die vrouwen/ die niet om slichten en was/ende ock een sake van valsche clappernyen eñ tichten alst pas gaf eñ dese quade vermoeden allenxkens wassende / duerde eē heel iaer na Herodis wedercoemst vanden Keyser. Ten laetsten is den langhen voordachten raet wt geborsten in deser manieren. Als die coninc op den middach om te rusten in zijn slaepcramer ghegaen was/so heeft hy wt zijn liefde Mariammē doē halen. Eñ quam nmmer binnen / maer si en wilde by hem niet ligghen / versmadende hem doen hy haer badt/eñ daer toe oock hem verwijtēde haers vaders eñ broeders moort. Als hy dit dan seer onweerdelijc nam/alsoo dat hy hem nauwelijck bedwinghen en conde van haer ghewelt te doen. Als dan zijn suster wten gheruchte gheuoelde dat hy seer gestoort was so sandt si tot hem den schencker die si ouerlanghe hier om toeghemaect hadde/die hem soude te kennē gheuen dat hy van Mariamme versocht was gheweest om haer zijnen dienst te doen / om den coninc eenen dranc te schinckē/daer hy tot liefdē mede soude ontstekē werden. Eñ by also hy voorts vraechde hoedanich dat dien dranck was geweest/dat hy dan leggen soude dat die substancie des dranck by haer was/eñ dat dē dienst in desen alleenlijc vā hem versocht was/maer waert dat die coninc van die mencie des dranckx tot liefden treckende niet berocrt en werde/dat hy dan ooc swege/want daer wt en soude hē geen perijckel comē. Desen aldus onderwesen heeft si op den stip van dien tijde ock binnen in die camer gesonden/om hem aen te spreken / eñ hy quā in met een gemaect wesen zijns aenlichts/ recht oft hy een seer wijse sake ouerghebracht hadde/ende hy seyde dat hy met ghiften versocht was van Mariamme/dat hy den coninck wilde eenen dranck van liefden mengen. Doen hy dit gehoort hebbende verstoort werde/soo seyde hy voorts dat hem eenigherhande medecinael maten ghebracht werde/welckx cracht hy niet en kende/eñ dat hy daerom wepgherde te doene/dat hē docht dat dit het sekerste was/so wel den coninc als hē seluen. Als Herodes dā te voren genoech vergramt/door dese woorden ooc veel grammer werde/so heeft hy Mariammes alder getrouwsten gheseneden camerlinc met tormentē ondersocht/wel wetende dat sonder dien niet (tū groot oft cleyn) in dese begonst en was. Dese midts dat hy die pyninge niet lyden en conde / en heeft niet gheantwoort opt ghene dat hem geuraecht was / maer hy antwoorde alleenlijck/dit dat die vrouwe ghestoort was om tghene dat haer Sohemus ghesept hadde. Doē hy dit noch seyde/so riep die coninc ouerluyde dat Sohemus die tot dien tijt toe hem eñ zijnē rijcke seer getrou hadde geweest/haer niet en soude dit secreet gemelt hebben/en hadden si onder malcāderen gheen secrete versaminghe eñ conuersatie ghehadt/ende terstont dede hy Sohemum vanghen eñ dooden. Maer zijnder huysvrouwen geboot hy dat si haer verantwoorden soude/roepende tsamen den binnensten eñ nausten raet van zijnen vrienden tot rechters / eñ voor dese begonste hy zijn voordachte clachte teghen haer te doen / legghende haer op dat verliert kept van dat fenijn. Eñ Herodes was ouer

veel

veel vā woorden/eñ grammoedigher dant betaemde in rechte te weſen / waer wt dat die rechters wel mercten dat hy alſo ſijnen ſin begheerde te hebben/ eñ alſo werde ſi doot haerder allen ſententie ter doot verweſen. Als dit vonniſſe wt gheſproken was/ ſoo dochter Herodi eñ ſommighen anderen die daer teghenwoordich waren goet te weſen datmen haer doot niet en behoorde te verhaeſten/maer datmenſe ſlote in eenigen kercker vā des coninck huys. Maer Salome met haer partye arbeyde in alle manieren dat die vrouwe ſonder eenich verbeyden ſoude gheboot werdē/waer toe ſy den Coninck te lichtelijcker gheſtiert hebben/om dat ſy ſeyden datter te ſorghen was voor eenigen oploop ende mupterye onder het volck/wiltmē dat ſy inden kercker leuende bewaert werde/eñ aldus werde Mariamme terſtōt ter doot gelept. Doen Alexandra haer moeder dit ſach/ende wel dachte dat ſy ſulck eynde oock van Herode verwachtende was/ſo heeft ſy haer oude hoochmoedicheyt laten ſinckē/ en werde ſeer ontamelijck verandert. Want midts dat ſy thoonen wilde dat ſi vā dit feyt niet gheweten en hadde / oft raet oft daet daer toe gheghenen/ſo begonſte ſy haer dochter ſchandelijck na te roepen dat alle menſch hoorde / roepende dat ſi dalder booſte wijf was/ eñ harē man ondanckbaer/eñ weerdich ſulcke doot te lijdē / die ſo onmenſchelijck quaet feyt hadde doen beſtaen/wāt ſi haren man die haer wter matē lief hadde niet ghetracteert en hadde nae dat hy aen haer verdient hadde. Als ſy dit aldus ſchandelijc eñ geueynſdelijck dede/ eñ wilde hy na(alſt ſcheen) haer allendighe dochter metten hayre treckē/ſo miſpreſen dander diet ſagen haer leelijcke gheueynſde manieren. Maer aen niemanden en was dat beter te ſien dan aen haer dochter die ter doot gheſept werde. Want ſy en geweerdichde haer niet een woort te antwoordē/noch ſy en werde niet ſo veel als yet vā haers moeders onghebonden manieren ontſtelt/thoonende met den ghelate haers aenſichts dat ſy met eenē hoogen vromen moet haers moeders ſchandelijcke dwaſernye verſmaedde/eñ miſpreeſ/maer ſy ghinc ter doot waert ſonder ghelaet van eenighe veruaerthept/ende oock ſonder veranderinghe vā haer verwe wt vreeſe der doot/ thoonende haer edel fier natuere/oock int laetſte haers leuens. In deſer manieren is gheſtoruen deſe vrouwe die matich was / ende grootmoedich/ maer niet ſedich ghenoech/ eñ oock een luttel te veel quellijck van kijuen. Maer vā die lieflijcheyt haers ſchoōs weſens/ eñ vā haer vriēdelijcheyt tſamē met eē hoflijcke eertijcheyt gemengt en is niet om ſeggē hoe ſy daer in alle ander vrouwen van haren tijde te bouen ghinck / welck die meeſte ſake was waerom dat ſy niet ſo ghenoechlijck metten coninck leuen en cōde/wāt om dat haer die conine wt liefdē ſeer veel vriendelijcke werckē thoonde om haer te belieuē/eñ ſi daerō gheē arch oft quaet vā hē en verwachte / ſo hadde ſy haer al wat vrijlijcker tegen hem dant wel behoorde. Oock quelden haer ſeer die doodinghen van haren naeſtē vrienden/ eñ dit belede ſy ooc vrijlijck by hem. Ten laetſten maecte ſy dat ſy ghehaet werde vā des coninc moeder eñ ſuſter/eñ oock van dē conine waer af alleē ſy niet met allen en vreeſde. Als ſy dan gedoot was/ſo begonſte die coninc noch veel onghebondelijcker ontſtekē eñ gequelt te werden vā haerder liefdē/ die te voren ſeer allendelijc om haer gheſint eñ geſtelt was ſo wy nu hier vore gheſept hebben / want hy en beminde haer niet nae die ghemeyn liefde der ghehouder perſoonen. Maer doen hy hem tot deſer wellusticheyt haerder liefden by na tot ontſinnicheydt wtſtorte/ſo en conde nochtans zijn hupſvrouwe door haer ſpytighe eñ te vrij manieren niet beletten/hy en hadde haer daghelijcx lanck ſo lieuer. Maer doen docht hē aldermeeſt dat hy vā Gods gramſchap gheplaecht was door Mariammes doot/eñ aenriep dicmael haren naem/dicmael ſchreyde hy onmanierlijc/ eñ hy verdachte ooc alle dinghen die hy verdincken mocht om hē ſelven te verhuegen oft vermaken/maer ten baette al niet waerom hy den laſt des rijcx verlaten heeft/eñ werde ſo ſeere van deſen rouwe verwonnen/dat hy ſinē dienaren dicmael dede Mariammen roepen om by hem te comen/recht oft ſy noch gheleeft hadde. Als hy aldus gheſtelt eñ gheſint was/ſoo iſſer een peſtilencie ouerghecomen / die het meeſte deel des volcx eñ der houelinghen vernielt heeft/alſo dat alle menſchē dit ſeydē een plaghe te weſen van Gods thoorn gheſonden om die onrechtueerdighe moort der Coninghinnen/alſo dat des coninc ſwaermoedicheyt eñ droefheyt alſo vermeerdert werden/dat hy hem bupten verborghen hielt in woeſtijnen / ghelatende hem als oft hy daer met iaghen hem becommeren wilde/maer hy quelde hē ſelven daer ſo ſeere wt bedroefthept/dat hy binnē corte daghē daer een ſwaer ſiecte creech/want hy creech een ſwellinge eñ pijne in ſijnen hals / oock werde hy al wat ontſinnich / eñ die remedien en hielpē niet / maer het ſcheen dat die ſiecte noch meer daer door verargherde/ alſo datmē van zijn leuen by na miſhoepte. Hierom hebben die medecijn meeſters eenſdeels om die groothedt der ſiecten/eñ oock om dat in ſulcke ſwarichept qualijck was te ordineren / eenighe goede diete / gauen hem al toe te eten eñ dinckē wat hy begheerde/ beuelende zijn ghenelinghe der fortupnen onſekerhept. Als hy dan aldus ſieck lach eerſt te Samariē/ende ſomtijts te Sebaſten/eñ Alexandra dit vernomē hadde/ ſo heeft ſy ghearbeyt om de ſtadt ſterctē oft borchtē in haer macht te crijghē/waer af deen was vaſt aen den tempel ghelegen / ende dander binnen die ſtadt gheleghen/want wie die houdt eñ crijcht / heeft alle tvolck in zijn bedwanck/wāt ſonder deſe en moghē die daghelijcrſche ſacrificien niet ghedaen werdē/eñ die Joden en connen ſonder ſacrificien niet leuen/ want ſy haer leuen lieuer ſouden laten dan haer ſacrificien. Hierō proefde eñ aenſocht ſy die capiteyns van die borchten/dat ſy die haer eñ den kinderen vā Herode eñ haer dochter gheboren/wilde leueren/op dat die na Herodis doot by auontueren van gheen andere inghenomen en ſouden werden. Eñ by alſo dat Herodes quā wederom te gheneſen ſo en mochten die borchten vā niemant beter bewaert werden dan van zijn familie eñ hupſghenotē. Dit aenſoecken en werde met gheenen goeden ooren ghehoort/ maer aenghenen dat deſe capiteyns anders ooc ghetrouwe waren/ſo bleuen ſy dies te meer in harē behoorlijcken dienſt/ want ſy Alexandram haetten/eñ ten docht haer niet behoorlijc van haero princē leuē te miſhopen/want het waren des coninc vrienden/ eñ deene oock zijn neue Achiabus ghenoemt / waer om hebben ſy terſtont hem met boden die kenniſſe ghedaen van Alexandras opſtel. Eñ Herodes gheboot terſtont datmen haer ſonder vertreck terſtont dooden ſoude. Ten laetſtē als hy die ſiecte verwonnen hadde/eñ wederom die crachten zijns lichaems eñ ſijnder ſinnen ghecreghen hadde / werde hy ſoo wreemoedich / dat hy om alderhande ſake ſeer ghenepcht werde om wreetheyt te thoonē / waerom hy oock zijn bloedighe handen oock van zijn alderlieſſte vrienden niet bedwongen en heeft/te weten van

Coſto-

Costobaro/Ypsimacho/Antipatro die toegenaemt werde Gadia/eñ Dositheo / nemẽde daer tot alduls danige oorsake. Costobarus was een vanden ouersten heeren der Idumeen / wiens voorouderen plegen te hebben het priesterschap van een afgod Coza ghenomt/welck dat volck voor haren Godt seer deuotelijck diende eer si onder Hyrcanus heerschappije die Joetsche religie eñ maniere van leuen aen namen. Desen maecte Herodes ten eersten als hy coninerije gecreghen hadde/regeerder eñ ouerste van Idumeen eñ Gaza/geuende hem tot een huysvrouwe Salome zijn suster/wiens eersten man Josephũ hy te voren ghedoot hadde(also dat nu voorsept is) Door dit gheluck hem bouen zijn hope ghegheuen/ werde dese Costobarus opgheblasen / eñ is allenskens tot soo groote hooverdye eñ vermetelijcheydt ghecomen/dat hy des coninc gheboden versmaede/want hy hem liet dunckẽ dattet onweerdich was dat die Idumeen sulckẽ menschen onderdaẽ soudẽ wesen/welcker godsdienst eñ religie si aengenomen hadden. Eñ hy sandt seker boden aen Cleopatram onderwijsende haer hoe dat Idumeen altijt gestaẽ hadde onder douders oft voorvaders deser Coninghinnẽ/eñ dat si daerom ooc dit lant behoorde van Antonius te begheren/want hy bereedt was lieuer haer te dienen dan Herodi. Eñ dit stelde hy voorts niet dat hy Cleopatrã lieuer hadde voor zijn vrouwe/maer om dat hy Herodes rijcdõmen daer door verminderen soude/eñ dan selver te lichtelijcker der Idumeen heerschappije crijgẽ / wãt hy daer toe hope creech so wel de delheydt zijns ghestachts als zijn groote macht van ghelde die hy hadde. Om welck ghelt te vergaderen hy altijt becommert was/alsoo dat hy hem oock niet en bedwanck van schandelijck eñ vuyl ghewin/dwelck geen wonder en was/ aengesien dat hy niet cleyns inden sin en hadde. Maer na dat Cleopatra Antonium te vergheefs hier om ghequelt hadde/ so en heeft zijt niet connen verwerue. Eñ Herodes dit vernomen hebbende soude dẽ man ghedoot hebben / en hadden voor hem niet gebeden soo wel zijn moeder als zijn suster / nochtans gaf hy hem dleuen door haerlieder ghebeden / alsoo dat hy voortaẽ hẽ nemmermeer en betroude. Alsser dan eenen twist tusschen desen Costobaro ende zijn huysvrouwe opghestaen was/so is Salome vã haren man ghescheyden / geuende hem eenen schepde brief/teghen die wettighe maniere ons lants/want onse wet gheft die recht den mans alleen/maer den vrouwen al zijn si ooch ghescheyden vã haer mans/ so en moghen si gheenen anderen trouwen sonder oorlof oft consent vã haren eerstẽ man. Maer Salome heeft dit schepden haers houwelijckx ghedaen maer vt haer eygen quade vryheyt/dan na den gemeynẽ rechte. Eñ comende tot Herodem harẽ broeder/seyde si dat si zijn broederlijcke vrientschap eñ liefde meerõ gheacht hadde dan haren houwelijckẽ bant/segghende oock dat haer man een ghesworen muytrye gemaect hadde / om nieuwe werringhen op te stellẽ met Ypsimacho/Antipatro/eñ Dositheo eñ si maecte haer redenen geloouelijck door Babes kinderen/die hy tot doen toe tweelf iaer lanc leuẽde ghehouden hadde (want dat was warachtich.) Eñ want dit doen vanden coninc(buytẽ dã hy meynde) eerst ghehoort werde / so werde zijnen moet daer af seer ontstelt. Want aengesende Babes kinderẽ die hadde hy eens gedacht te doodẽ / midts dat si eenwelijck zijnen opstellen tegen waren / maer metter tijt hadde hy dit vergheten te doene: eñ die sake der haten was dese. Doẽ Antigonus regneerde eñ Herodes Jerusalem beleyde/soo was het merkte deel des volcx in so groote benauthept vermoedt / ende ghenepcht om Herodem te ontfangen binnen haer vesten/maer Babes kinderen waren daer teghen/die doen groot waren van rijcdommen eñ machte/daer toe ooc seer getrouwe Antigono / want si meynden dattet der ghemeynder weluaert beter soude ghewest hebben hadde Antigonus coninck ghewest. Ten laetsten als die stadt van Herode ghewonnen was / so was dese Costobarus ghestelt om der stadt wtganghen te bewaren datter niemant van die cõtrarie partye ontloopẽ en soude. Maer hy wel wetende dat dese kinderen by tghemeyn volck in grooter eeren waren seer gheacht/eñ denckende dat dese (als den staet des rijcx verandert ware) Herodis opstel seer souden moghen baten oft helpen / heeft hy die heymelijck verstreken / eñ die ghehouden op zijn lanthuysen. Eñ al hadde Herodes doen quaet vermoeden van hem / nochtans bedroch hy hem doen met eenen valschen eedt/segghende dat hy niet met allẽ en wiste werwaerts die kinderẽ verualẽ warẽ. Daer na als die Coninck oock seker loonen beloefde dẽ genen diese melden/ eñ hy die in alle manierẽ dede soecken/so en wilde hy dat doen noch niet belijdẽ soighende dat hy dat niet sonder perijckel en soude hebbẽ mogen doen/nae dat hy dit eerst gheloochent hadde/dus hielt hy dese voorts verborghen/nu van noots weghen eñ niet wt vriẽtschappen. Als die coninck dan dit wist door zijnder suster wtbringen/so sandt hy sommighe mannen tot die plaetsen daer si verborghen waren/doende die dooden/eñ alle dander die hier in oock eenichsins schuldich waren/also datter nu niet ouerbleuen en was van Hyrcanus ghestachte/maer hy heeftse alle van cante geholpen die van hooger weerdicheyt waren / op dat hy dan na zijnen wille soude moghen doen alle dat hem beliefde/als hem niemant meer en wederstont.

✠ Waer door het ghelchiede dat hy dagelijcx lanc so meer schepde van zijns lants manieren/maer begonste met vreemde dinghen der ouderen instettinghen diemen niet breken en mach/ te verderuẽ. Op welckẽ tijt die goede manieren seer verarghert werden/midts dat die goede ghestichtighe leeringhe eñ bedwanc allenskens verghinc / waer door het volck plach te voren in haer behoorlijc bedwanck ghehouden te werden. Eñ ten eersten heeft hi ingestelt datmen telcken vijfften iare houden soude Cãperlsche strijden ter eeren vandẽ Keyser/ makende daer toe binnen Jerusalem een half ront schouhuys daer die bestenders in staen souden / eñ daer nae int velt een heel rõt schouhuys/beyde met costelickẽ werckẽ seer schoon om sien/ maer dit was vreemt vander Jodẽ manieren/by den welcke sulcke dinghen niet gheuseert en werden/want si gheen verthooninghe van gaepspelen en houden. Maer Herodes heeft gewilt dat dit dalder edelste feeste soude wesen, doende die te voriẽ vercondighen alle den bygheleghen/eñ oock verre gelegen volcken/stellende daer toe oock groote prijsen oft loonen/ waer door daer ghecomen zijn van alle canten een groote menichte van campers eñ andõ strijders/eñ dalder beste meesters van desen constẽ quamen daer ooc/want si werdẽ derwaerts gheroepen eñ ghetrocken/op groote prijsen/niet alleen die haer gauen tot naecte strijden/maer ooc die wtnemenste muplijckspeelders/eñ andõ die ghenoẽt werden Thymelici/ welck waren guychelaers die dansen eñ singen conden op die gaepspelen/eñ daer toe ooc die waghenaers die met vier oft dry oft oock met eenen peerde alleẽ den loop costẽ maken/ diemẽ

Celti-

Celtissontes heet / waer toe die coninck groote neerstichedt dede dat daer toe niet sulcx ghebrieken en soude dat eenichsins ghenoechlijck oft schoon om sien was. Eñ die schouplaetse was ouer al verciert met des Keysers wapenen / ende met die teekenen der victorien der volcken die van hem verwonnen waren / blinckende van goude ende siluere. Maer aengaende die gereetschappe ende verrieringhe / soo en ghebraken in dese gaepspelen noch ouercostelijcke cleederen / noch costelijcke ghesteenten diemen niet veel en vint. Ock waren daer toe ghestreghen seer vele wilde ende wreede dieren / als leeuwen eñ andere die om haer macht ende groothedt / oft door eenich wonder haerder natuerē besiens weert waren / die welcke werden als nu teghen malcanderen alsdan teghen die menschen die ter doot verwesen waren gestelt ten strijde / welck den vreemdē besienders seer wonderlijck ende ghenoechlijck waren om sien / maer den inlanders dat is den Joden schenen dese dinghen wt te gaen tot een verderfenisse van haers lants goddelijcke gestichtichedt / wāt sp hielen dat voor die meeste ongoddelijchedt ende onghenadichedt / dat die menschen daer een wreede genoechte wt namē dat sp menschē saghen ten strijde stellen teghen wreede eñ wilde beesten. Ock hielen sp dat voor wel so groote ongeschicthedt datmē met vreēde consten haers lants ghewoonlijcke insettinghen veranderde / maer gheen dinck en quelde haer soo seere als die teekenen der victorien / want midts dat si meyndē dat dit beelden warē met wapenen ouerdect / welcker beelden ghebruyck door onse wetten verboden is / so mochtē sp die alder qualijcxste lijdē. Maer doen Herodes mercte dat sp daer so grooten misnoeghen eñ af keerē af haddē / so en heeft hy hier toe niet willen doen met ghewelt / maer hy arbeyde met vriendelijcke woordē haer van dese ydel religie te trecken / maer sp en werdē daer af niet beweecht / maer gelouende dat hy hier in swaerlijck sondichde / riepē si alle ouerluydе met eenē monde / al waert ock also dat sp alle dander ydelheden soudē moetē ghedooghen / dat sp nochtans binnen haer stadt die beelden van menschen niet ghedooghen en souden / want also noemden sp die wapen teekenē der victorien. Maer die coninc siende dat si heel ontstelt waren / eñ dat sp niet lichtelijck wijcken en souden voor dat haer ghenoech ghedaen ware / heeft die principaelste van dien tot hem geroepen / bringhende die in dat schouhups. Eñ als hy henlieden die teekenen der victorien ghethoont hadde wat sp meynden dat dit waren / eñ doen sp daer teghē riepen dat beelden oft figueren vā menschen waren / so geboot hy datmen dat cpraet af treckē soude dat daer aen een ghevestight was / ende hy thoonde henlieden dat binnē bloote stecken waren. Als dit ghedaen was / so werde haer grammichept die sp wt dat vermoeden der beelden ghecregen hadden in een lachen verandert / eñ aldus werde die werringhe der menichten ghestight. Die sommighe ock doen verandert wesende ghedoochdent al goets moets / maer die sommighe en wilden also noch niet ophoudē die vreemde manieren te mispijsen eñ versmadē / sorghende dat wt dese veranderinghe een groot quaet volghen soude in haren ghemeynen state. Eñ sp lieten haer dunckē dat haer toebehoorder der ghemeynder goeder ghestichtichept die nv veruiel ter hulpen te comen ock met perijckel haers leuens / eñ niet te gedooghē dat Herodes pet inbrochte teghen die ghemeyn manieren / eñ aldus voor een coninc een vyant werde. Onder dese waren thien borghers die bp eede een verbont gemaect hadden onder malcanderen / niet achtende haers leuens perijckel / eñ si droegē bedectelijc corte dagghen oft steecmessen onder haer cleederen / eñ onder dese wasser een blinde om die onweerdichept der dinghen die hy ghehoort hadde / die welcke niet so bereedt en was om te doen als om te lijden / by den beschermers van haers lants manieren pet archs ghelchiede / door wiens exempel dander seer versterct werdē. Als dese haren raet met malcanderen gehouden haddē / zijn sp ghegaen int schouhups daermē die spelen aenschoude / hopende dat ock die coninck haren onuerhoeden oploop niet ontgaen en soude / oft datter ymmer veel van synen houelingen die hē omringden soudē verduct werden. Ymmers soude dit eenen troost haerder doot wesen / by also si den coninck mochten brenghen in des volcx haet eñ nijdt / ter saken dat hy haren godsdienst ende religie ghebroken hadde. Dese dan haer selue ghenende als capiteyns den anderen / hadden voorghenomē dit te doene. Maer een vandē ghenē die Herodes gestelt hadde om sulcke saken te onderscoecken ende ouer te brenghē / heeft alle dese saken vernomen / eñ gaft den conine te kennē als hy in dat schouhups gaen wilde. Maer hy wel wetende hoe veel haets dat hy tegen hem selue dagheliex verwecte / is ghegaen in zijn Coninclijck hof by name tot hem roepende alle dese ghesworen mupters. Die welcke int selue sept gheuanghen wesende eñ wel wetende dat si ghen ontsuldiē en haddē hebbē vast opgenomē desen tegenwoordighen noot met stromen moet te verdraghen / want si en loochendē dit niet / maer met ongheureesde moeden brachten sp die corte dagghen oft steecmessen voorts / openlijck belydende dat si rechtelijck eñ godvruchtelijc een ghesworen verbont ghemaect hadden / niet om eenighe eyghen liefde oft haet / oft om haer eyghen profijt / maer om die ghemeyn salichept eñ ghestichtichept / welck niemāt die oprecht goet is en sal laten violeren oft breken / al werde hy ock metter doot gedreycht. Als dese dan met groote cloechept voor haer selue gesept hadden / werden si vā des coninc dienaers weeh ghelept eñ met verschepden tormenten ghedoot / ende niet langhe daer na werde die ouerdragher eñ melder vā desen mannen van elcken ghehaet / eñ van sommighe doot ghesiagen / eñ in clepn stucken ghecapt den honden voor gheworpen / eñ dit geschiede daert vele lieden sagen / niemant en melde nochtans dit sept / tot dat na veel eñ moedelijcke onderscoekingen die Herodes daerō dede dat bekennen ende belyden met tormenten wt gheperst werde van sommighe vroukens die daer wel af wistē. Want doē werdē die ghene die dit sept ghedaen hadden met allen haer familien ghedoot / nochtans het volck bleef dies niet te min onghereest / eñ bereet haers lants wetten te beschermen / en hadden sp met een meerder macht niet bedwonghen geweest / dwelc die coninck bemerckende wederstont met alle zijn macht haren voornemen ende opstellen / op dat sp by auontuere door deser dinghē nieuwicheden tot openbaer afvallinghe niet comen en soudē. Aenghesien dā dat hy twee borchtē in die stadt hadde / deen daer zijn coninclijck hof in was / eñ dander van hem genoemt Antonia by den tempel / so dochtet hem goet noch een derde sterck te maken ghenoemt Samarien / veranderende dien naem in Sebasten die van buyten alle volck in bedwanck soude houden / dwelck gheleghen is van Jerusalem een dachrepse / seer bequaem ooc om die werringen der stadt te bedwinghen. Noch een Casteel heeft hy ouer dat geheel Joetsche volc gestelt als een borcht

wylen

wijsen ghenoemt Stratonis toure/maer hy heeft dit lieuer willen noemen Cesarien. Int velt oock dat groot velt ghenoemt werdt heeft hy by lote peerdevolck ghecosen/en daer een casteel ghesticht. En in Galileen maecte hy Gabalam/ende in Perea Esthmonitim. Als hy dese stercke Casteelen ouer alle het lant bequamelijc beschiet hadde/ so werde dē volcke dat om seer lichte saken beroert wert/die oorsake van enighe werringhe oft mupterpe te maken/midts datter remedien bereedt waren tot alderhande heymelycke opstellen/midts datter altyt sommighe ontrent warē diet verhoeden mochten/oft bedwinghē als die versien opstonden. En inden eersten doen hy Samarien wilde met mueren al om beurydē/so beneerstichde hy datter so wel vanden behulpigē rupters als vandē bygheleghen volcken souden vergaderen int lichaem van dier stadt/eensdeels om den tempel die hy gheordineert hadde daer te heyligen/en eensdeels om die plaetse eerlycker te maken/en aldermeest want hy onder tdecsel van grootdadicheyt in deser manieren zijn saken int seker wilde stellen. Daer hy den ouden naem wtghedaē heeft/gheuende hem eenen nieuwen te weten Sebastes/ende die ackerlandē van dier stadt die vā natuerē vrucht baer zyn deelde hy den inwoonders dat sy eerstont van eerst ryck wesen souden. Daer na heeft hy daer eenen seer sterckē muer al om ghemaect/waer toe hem hiel die heder gheleghenthept der plaetsen/en sonder den oudē omganck oft circkel/ nam hy noch so veel rupmte daer toe/dat dese stadt niet mindē en werde dā eenighe ander vandē vermaerdē steden/ want den omganck was vā.xx. stadien/en int midden vā deser stadt wilde hy dat wesen soude eē heyligh plaetse onderhalf stadie wijt/in alle manieren seer verciert/waer in hy eenen tempel ghetimmert heeft/dwelcmē met alle ander tempelen mocht ghelycken in schoonhept en groothept. Die ander deelē der stadt heeft hy voorts metter tyt lanck soo meer oock neerstelijc verciert/soeckende vyphept door der plaetsen sterckept/welck hy voor een boeckt beligen wilde/ en om door der stadt schoōhept dē naromers te laten een ghedenckenisse zynder mildthept ende grootdadichept.

✠ Vanden hongher eñ dierte die opt Joetsche lant quam. Cap. xij.

Cap. xi. IN t selue iaer welck was het derthiensste iaer van Herodis ryck/ soo quamen daer groote allendicheden in dat landt/ tsy oft dat een wrake was van Gods gramschap/oft dat die ghesette veranderingē der tydē dat also aenbrachten. Want ten eerstē wasser ouer al een groote droochte, daer na volchde een onruchtbaerheydt/alsoo datter gheen vruchten en wiessen die daerdē van selfs plach voort te brenghē. Daer nae als tvolck door armoede haer maniere vā eten en spyse verandert hadden/ so volchdē daer na siectē/en die pestilēcie/midts dat deene allendicheyt na dander volchden/want dit maecte die pestilencie noch veel bitterder/dat die siecte in soo groote dierte eñ ghebreck noch behoorlycken dien/ noch bequaem spyse crygghen en conden/ en midts datter dagelijcx veel storuē/so en besorchden die leuende haer naeste niet/die haer doch niet helpen mocht in soo groote benautheden van alle dingen. Hierom als het oudt coren al vertert was/ en in stede van die gheen ander en wies/so en haddē sy gheen hope meer/midts dat dit quaet dagheliyckx meerder werde/ als meer dan een iaer oock die saden verghinghen/midts dat het aertryck haer behoort niet en gaf/waerō dwanc haer die benautheydt veel te verdencken om den teghenwoordighē ghebruycke. En Herodes en hadde oock niet soo veel goets/ midts dat hy niet en creech van die vruchten der landen/en zyn oudt gheit oock verdaen was in der stedē timmeragien/ en alle dinghen werdē met so verscheyden quaden verdoruen/ datter nauweliyck pemant was diemē mocht te hulpe comen. Hier viel oock toe den ghemeynen haet des volcx teghen Herodē/om datmen ghemeynlijck plach die schult der schadelycker plagē haer te wytē en haer toe te schryuē diet reginēt vander gemeynten hebben. Nochtans dachte die coninck eenich remedie te crijghē teghen so swarē tyt/ maer nauweliyck en conde hy eenighe maniere gheuinden/midts dat die bygheleghen volcken nauweliyck en wilden eenighe victalie vercoopē/wāt sy met die selue deerste benaut warē/ en hy en hadde oock so veel gheits niet/dattet alle synē volcke ghenoech mocht wesen. Siende dā dat van noode was dat sy alle haer beste soudē doen om hulpe te doē/ heeft hy in stuckē ghebrokē alle den gulden en siluerē hupsraet die in zyn hof was/ooc niet sparende die werckē van die beste en meeste constenarē/noch die vaten die hem in zyn ghebruyck nooteliyck waren/ maer hy heeft daer gheit af ghemaect sendende dat in Egypten/ welck lant doē regeerde Petronius voor dē Keyser. Dese hoe wel hy ouerlast was van die menichte der lieden diet om desghelycken noot tot hē vloden/ nochtans om dat hy bysondē Herodis vrient was/en begheerde zyn onderseten te leuen behouden/ heeft hy hem voor dander oorlof ghegheuen om tarwe wt te voeren/helpende hem so wel int coopen als int wt voeren/alsoo dat het meeste behulp in hem was tot des Joetschen volcx behoudenisse. Voorts als Herodes dese tarwe aenghebracht hadde/en zyn neerstichept vanden volcke seer ghepresen werde/ so en heeft hy niet alleen die herten der gheender die van hē gheheert waren verandert/ maer hy creech oock eenen wtnemenden prijs van weldadichept en voorsichtichept. Want ten eerstē bedeylde hy tarwe den ghenen diet voor haer seluen niet soecken en conden oft halen/ haer allen dat seer properlijck bedeplende. Daer nae wanter vele waren die om haer oudthept oft ander cranchept gheē spyse en conden berepdē voor haer seluen/ desen verlach hy oock/ stellende daer backers toe/dat sy mochten ghereede spyse hebben. Oock dede hy prouisie teghen die scherpichepdt des winters/ datter niemant en soude in perijckel haers leuens comē by ghebrieke van cleederē/ midts dat die schapē al vernielt waren/en daer door al om ghebrieck van wolle was. Als dan teghen desen noot oock prouisie ghedaen was/so besorchde hy oock die naeste steden van Syrien/ bedeplende henliedē ooc coren om te saepen/dwelck voorwaer hem oock prosijtelijck was/ midts dat het lant terstont ouerueedighe vruchten voortbracht/alsoo dat sy alle victalie genoech hadden/ende ten eersten dat het coren ghemaept en ryp geworden was/ so liet hy niet min dā vyftich dupsent menschen gaen op die dorpē/ die hy te voren van spyse onderhouden hadde. Ende aldus rechte hyt al weder op door zyn neerstichept datter scheen heel verlorē te syne/ vock seer helpende die by gheleghen volcken die vanden seluen noot benaut waren/ want niemant en aensocht zyn hulpe den welcken hy na zyn staets weerdichept niet en hielp.

Maer oock den Casteelen en steden/ende die onder tvolck verlast waren met te groote familie/als sy tot hem vloden so vonden sy by hem remedie teghē haren noot/also datter bereedt is tghene dat hy verdaen hadde aen vreemde buptē lieden/ en werde bevonden

wonden thien duysent Corus maet tarwe / eñ eenē Corus is so vele als thiē Atticsche Medimnē. Maer binnē het begrijp zijns rijcxzijn verdaen gheweest tachtentich duysent Corus maten tarwe. Welcke zijn sorchfuldicheyt / eñ die vriētschap te so bequamē tijt gedaen / vermocht so vele by die Joden door alle der lieden segghen gheprijsen / dat si nederleydē haren haet eñ gheerne vergauē alle dat hy tot dier tijt toe misdaē hadde int bedienē des rijcx / oft int overtreden van haers lants manierē / latende haer duncken dat dit wel verbetert was door zijn mildtheydt die si ghebruyct hadden in so overlastigher tijdt / eñ niet minder danck eñ eere creech hy by die buytenlanders / also dat door dese plaghen des coninex naē grootelijcken vermaert werde / eñ hoe grooten schade hy thuys ghecreghen hadde / so veel te meer eerē hadde zijnen naem buyten vercregen / wāt doen hy in vreemder lieden nooden so groote mildtheyt gethoont hadde / so achten si hem alle niet voor sulc als hy te voren gheweest hadde / maer sulck als si hem nv cortz onderwonden hadden. Op den selven tijt sandt hy den coninck oock te hulpe vijfhondert wtgheleſen mannen van zijnen lijfknechtē / die welcke Aelius Gallus leyde in die oorloghen teghen die Arabers / beſighende dicmael haer vrome hulpe. Als dan alle dinghen in haren voorleden weeldighen staet ghecomen waren / so heeft Herodes eē coninclijck huys ghetimmert int hoochste deel vanō stadt / makende daer seer wijde huysinghen / eñ die vercierende met gout eñ marmorsteenen / ende neder sidtplaetsen / also dat die een groot ghetal van mannen begrijpen mochten / gheuende oock den huysen eick haer bysondē namē na eicx weerdicheyt / also dat deē hiet des Keysers huys / eñ dander Agrippe.

Cap. xiij. ✕ Daer na trouwde hy een huysvrouwe met liefdē beuanghen / om dat hy niet verstropt en soude werden met onseker verschepden liefden / eñ die oorsake zijnder nieuwer bruyloft was dese. Onder die borghers van Jerusalem was een ghenoemt Simon Boethi sone die van Alexandrien was / een priester seer edel / eñ hy hadde een dochter dalder schoonste bouen alle dochteren van dien tijde. Als dan deser dochter schoonheyt door des gemeyn volcx segghen ouer al seer ghepresen werde / so werde Herodes ten eerstē vā haer fame beweecht. Daer na als hy haer ghesien hadde werde hy soo van haer liefde beuanghen / dat hy niet en wilde zijn macht ghebruycken / op dat niet schijnen en soude dat hy een tyran ware in desen / maer hy heeftse lieuer willē hebben tot zijn wettighe bedde ghenoot. Eñ aenghesien dat dese Simon niet en scheen weerdich te zijn sulcke swagerschap / ende oock niet weerdich om versmaedt te zijne / so heeft Herodes gecosen dat hem dalō rechtste dochte / te weten / dat hy hem soude eerlijc makē / gheuende hem eenen eerlijcken staet. Hierom heeft hy terstont Jesu Phabens sone dat ouerste priesterschap af genomē / stellende in zijn plaetse desen Simon / eñ aldus heeft hy swagherschap met hem ghemaect. Daer na als die bruyloft volbracht was / soo maecte hy een nieu Casteel / ter plaetsen daer hy die Joden voortijdts verdreuen eñ verwonnen hadde / doen hy van Antigonus oorloge verdreuen werde / eñ dit is van Jerusalem gheleghen ontrent tsestich stadien / van natueren een sterche plaetse / eñ bequaē om betimmert te werden / want daer eenen hoeuel is / saechtelijck nedercomende / heffende hem op tot een hoochde die met handen ghemaect is / hebbende eenen ranc op die maniere van een mamme / eñ desen is onderschoten met ronde torrē / met eenē hoogen opganc / die met twee hondert steenen trappen opghegaen wert / eñ binnē zijn coninclijcke camerē met groote costen getimmert / so wel om sterckte als om cieraet / eñ aen den voet vā desen hoeuel zijn ooc wooninghen die weert om besien zijn / so wel om anō dinghen als om die wtnemende watergotē / met veel costs van verre daer aen ghebrocht. Dat plat lant daer om gheleghen / is wel vol betimmert soo groot als een ghemeyn stadt / maer bouen dien hoeuel in stede van een borcht hooghe ghelegen is. Als hy dā alle dinghen aldus gheordineert hadde naē zijn begheerte eñ sin / soo en vreesde hy voortaen niet meer voor eenige beroerten in zijn rijc. Want hy in twee manieren zijn onderſaten aldermeest in bedwanck hielt / door vreese van straffinghe oft pijninge die hy niemandē quijt en schoude / eñ met mildtheyt / waer door hy den ghemeynen nooden te hulpe quam / eñ hy beurtyde hem selven seer neerstelijc / recht oft zijn leuen oft welvaert oock het ghemeyn profijt hadde gheweest. Den steden was hy beleeft eñ vriendelijc / den voorsten bewees hy veel eerē als hy oorsake hadde / eñ om haer gratie te crijghen was hy seer milde / want hy hadde een ingeboren coninclike grootmoedicheyt. Eñ also ist gheschiet dat hy midts dat hy in alle heeren gracie was / dat hy altijt grooter eñ weeldigher werde. Maer nochtans dese eerghierichept eñ neerstichept om den Keyser metten machtichstē Gomeynen te believen / zijn hem een sake gheweest dat hy seer af gheschepden is van zijns lants manierē / eñ dat hy die goddelijcke wettē violeerde / als hy ter eeren van henlieden den stedē maecte / eñ tēpelē op timmerde / hoe wel hy dat niet en dede op der Joden lant / want dat en souden si geensins gedoocht hebben / om dat ons verboden is staende beeldē oft ghelijckenissen op der Griecken maniere te eeren / daerom maecte hy buytē haer lantschap sulcke steden / verontschuldighende hem selven by die Joden dat hy dat niet wt hem selven / maer wt beuel der gheender die machtigher waren dit dede / eñ binnē desen middelē creech hi so veel te meer des Keysers eñ der Gomeynen vrientschap / om dat hy ter eeren van henlieden oock ghedoochlijck schepde van zijns lants ghewoonten / maer zijn principael meyninghe was zijn eygen bate / eñ hy dede groote neerstichept om na hem een heerlijcke ghedenckenisse achter te laten / hierom en spaerde hy gheen costen / in steden te maken ende te vercieren.

✕ Hoe die stadt Cesarea gesticht werde. Cap. xiij.

HJerom als hy ghemerckt hadde in die plaetsen by die zee gheleghen een seer bequaem plaetse om een stadt daer te maken / welc wijlen ghenaemt was Stratonis toren / so heeft hy die forme vā deser stadt heerlijc beschreuen / eñ die selue met marmorē timmeragien seer neerstelijck verciert / makēde daer so wel coninclijcke palapsen als gemeyn liedē huysingen / eñ dat dalder meeste werck was / hy maecte daer aen oock een hauene wel beurtyde vā die tempeesten / in grotte ghelijc die hauene Pireus / al wel gheordineert met plaetsen om te rustē eñ te herberghen / seer woonderlijck van timmeringhe / midts dat om der gheleghenthept eñ natuere der plaetsen alle die materie van so groote bouwerye vā elders met groote costen aenghebrocht mocht werdē. Dese stadt is gheleghen in Phenicen lant / ter plaetsen al daermen voorby na Egipten vaert / tusschen Dora eñ Joppe / welc zijn twee zeecant stedekēs / niet seer bequaem tot hauenen / om dat si teghen den zuyden wint staē / wāt desen wint met tempeestē blasende dat sant op dē oever / en laet gheen stede om stil lig-

ghen in rusten/alsoo dat sommighe schepen met coopmenschap geladē moeten in die blacke zee ancheren vast maken. Om deser plaetsen onbequamichept te beterē/heeft hy dē circkel der hauenen al om gelept soo groot als hem docht ghenoech te wesen om een groote vloot schepen te moghen begrijpen/eñ in die diepte vā twintich ellen dede hy groote steenē smicken / waer af die sommighe waren vijftich voeten lanck/eñ achthien voeten breedt / eñ neghen voeten dick / die sommighe waren oock meerder ende som minder. Dit gewicht van steenen in die zee ghesworpen/maeckte eenen arm van hondert voeten lanck/ waer af die helft der spacien was ghestelt tegen die baren om die te breken / waer af dat in Griecxsche werde ghenoemt Procymacion / maer dander deel hielt op hem eenen steenen muer met torren onderschoten/waer af hy den meesten eñ schoonsten gaf den naem Drusio/van Druso des Keysers behout sone die vroech ghestorven was. Daer waren oock in/veel ouerwelfde bogen tot der schippers herberghen. Eñ den opganck daermen mede wt clam/ die ghinck met eenen breeden rinck om die gheheele hauene/welck was een seer ghenoechlijcke plaetse om te wandelen. Maer den mont vander hauenē was open noordtwaerts/welc is den alder stillsten wint/ maer die kaepe van alle den omganck als men van die sincke sijde in die hauene coemt / is eenen torre staende op eenen breeden cant / om vastelijcker den vloedē te wederstaē/eñ aen die rechte zijde zijn twee steenen columnen vast ghevoecht aen den torre/ teghen ouer ghestelt ghelijck in hoochden / rontsom die hauene zijn huysen al by een staende vandē seer eflen marmorsteenen gemaect. Eñ int midden van desen staet eenē hoeuel daer des Keysers tempel op staet / den welcken die daer aen schepen van verre sien moghen/eñ daer zijn staende beelden deen der stadt van Roome/eñ dander des Keysers / waer af die stadt genoēt werde Cesarea/dat is Keyserstadt welck een stadt is weerdich om siē/ so wel om haerder tymmeragiē materie als om die constichept der timmeringhen/die oock niet min om verwonderen waren om veel ghewelfde goten onder daerde ghemaeckt / die ghelijckelijck van een staende in die zee wt lieppen/met een dweerse scheptgote/ om dat daer door die vloeden der reghenen eñ ander vuplichedē te lichtelijcker soude in die zee comen/eñ dat het op vloedē der zee daer onū in comē mochtē/ so dicmael als die op quamen/eñ also die geheel stadt supuerē. Hy heeft daer oock een halfront schouhuys gemaect. van steene/eñ aen die middach sijde der hauenē een heel ront schouhuys van waer men verre sien mach in die zee. Ende alle dese dinghen zijn volmaect ghewest binnen die spacie van twaelf iaren/midts dat die Coninck gheenen arbeyt oft cost en spaerde. Als hy dan dese tweede stadt na Sebaste gemaect hadde/so heeft hy gheordineert zijn sonen Alexandrum eñ Aristobulum na Roome te sendē om dē Keyser te groeten/eñ haer was herberge berept by Pollionem die Herodem seer weert hadde/sy mochten ooc by den Keyser herbergen /want hy ontfinc die ionghelingen met seer groote vriendelijchept/eñ hy gaf Herodi macht eñ oorlof dat hy na zijn goetduncken eenen vā sijnen sonen wien hy wilde schicken soude tot zijns rijcx erfgenaem/welck rijck hy te voriē noch vermeerderde met een nieuwe toedeel van Trachonitide/ Batyanea/ eñ Auranitide/wt alduso anighe sake. Daer was een Zenodorus ghenaemt/die Ysanias heerlijchept gehuert hadde/maer niet te vredē wesende met dese renten onderhielt hy roouerijē in Thracone/daer ooc winninghe af soeckende/wāt die inwoonders van die plaetsen leuen gheerne van roouen/midts dat sy ghewoon zijn roouen te halen vā die Damascenaers. Dese en verboot Zenodorus niet met allen / maer dat meer is hy was oock met haer winninghe deelachtich / van dese werden die ackerlieden van die bygheleghen ackerlanden seer ghequelt / begherende van Varo die president van dier prouincie was dat hy donrecht dat haer Zenodorus dede wilde met eenē brieue dē Keyser te kennen gheuen. Eñ die Keyser schreef waerom datmē der roouers nesten soude bestrijden eñ winnen / eñ dat lantschap tot Herodes heerlijchept voegē/want also soude door zijn voorsienichept dit in toecommende tijden verhoet werden dat die Trachoniters haren gebueren gheen quellinge meer en souden aendoen / anders en waert niet licht om doen die te bedwingen van dat roouen/want sy ghewent waren met dese practijkē haren cost te crijgē/want sy noch steden en hadden/noch ackerlandē / maer als wilde beesten haer toeoluchten in spelucken eñ holen onder daerde. Eñ sy hadden waters eñ spijse genoech om langhe ghenoech die oorloghe teghen te houden in haer holen/by also haer pemant wilde bestrijden. Want die spelunckē hadden enghe inganghen daer maer een mensch nae den anderen in gaen mochte/ maer binnen zijn dese seer wijt eñ grooter dannen soude gelooven/bouen met platter eerden ghedect/ want alle die plaetse is een scherpe steenrotse daermen niet lichtelijck door comen en can/ten sy datter pemant die leptsmā sy door die wegen die niet recht wt en gaen/maer met veel keeringen crom eñ slim zijn. Eñ als die bewoonders van desen spelucken die bygheleghen lieden niet en connen beroouen/so beroouen sy malcanderen/haer seluen alle dinghen toelatēde. Als Herodes dit lant vandē Keyser ontfangen hadde / heeft hy daer capiteyns teghen ghestelt/die tot dese roouers quamen/eñ aldus bedwāt hy dese boole kepten/stellende die by gelegen lieden in vryheyt. Maer Zenodorus eensdeels beroert wt nijdichept/eñ eēsdeels vā spijte om dat dit lantschap hem ontrocken was / is nae Roome ghetrocken om Herodem te beschuldighen / maer hy en heuet niet connen ghedoen.

IN dēsen tijde werde Agrippa in Asien gesondē om die prouincien ouer die zee te regeren voor dē Keyser. Desen om dat zijn groot vriēt was/heeft Herodes te Mitylenen gegroet/eñ is also wederom gecomen in Judeen. Maer sommige van Gadara zijn tot Agrippam gegaen om Herodem te beschuldighen / die welcke hy niet en heeft willen hooren/ maer heeftse ghebonden tot Herodem ghesonden. Die Arabers ooc ouerlanghe op Herodem verbolghen/begonsten doen haer vpantschap openlijck te thoonen/eñ dat om een sake (alst doen scheen) goet eñ redelijck genoech. Wāt Zenodorus milhopende van sijnen saken/heeft henlieden Auranitidem een deel van zijn heerlijchept verhuert / om vijftich talenten taerlijx / eñ aenghesien dat des Keysers gifte Herodi ghedaen dit deel ooc begreep/ so en ghedoochden sy niet datmē haer dit af name/want als nu behielen eñ beschermden sy dit met spruncrepsen vā oorloghen eñ met ghewelt/als dā dingden sy vā dat recht der besittingen voor rechters/sy locten ooc tot haer arme rupteren / die als allendighe menschē pleghen hopē beters wt die vernieuwinge der dinghen. Als Herodes dese dingen tydelijck vernomen hadde/so hadde hy lieuer met goeden redenen daer teghen te wesen dan vpandelijck/om gheen oorsake

Cap. xiij.

te ghe-

de gheuē van nieuwe beroerten. Daer na int seuē thiensste iaer zijns rijcx is die Keyser in Syrien ghecomen / eñ terstont begonsten daer veel Gadarensers te roepen teghen Herodem / segghende dat hy een lastich tyran was / waer toe sy aldermeest opgeruct waren door Zenodorus ingheuen / die met eenē rede beloeft hadde dat hy niet eer ophouden en soude voor dat hy dit in eenigher manieren volbracht hadde / dat sy lieden verlost souden werden van des coninx heerschappije / eñ gevoecht aen des Keysers prouincien. Sy lieden dan hier toe ghebracht vā desen Zenodoro / riepen eñ dat so veel te stoutelijcker / om dat si ghesien hadden / dat si niet gestraft en waren die die coninc van Agrippa ouer ghegeuen ontfanghen hadde. Want Herodes was meer dan yemant anders heel onuerbiddelijck teghē zijn onderlaten / maer donrechten die hem gedaen werden vā vreemde die en achte hy niet veel / eñ vergaste gheerne. Als sy dan claechden vā zijn ghewelt eñ rooueringhen / eñ van die geschende eñ verdouen tempelen / so was Herodes bereet sonder veruaerthept zijn saken te verantwoorden. Maer die Keyser tracteerde hē vriendelijc / daerō niet met allen vā hē verureemt om die menichte groot gherucht makende. Ende op den eersten dach als si hy een quamē / soo werde hier af mencie ghemaect / maer daer werde dese saken vertrocken. Want die Gadarensers siende werwaerts dat die Keyser eñ zijn vrienden wilden / eñ hy seker voorteeckenen vreesende dat si Herodi souden ouergheleuert werden / hebben die sommige van henlieden haer seluen die stroot af ghesneden / die ander van hooghe haer neder ghewoipen / wt vreese van meerder tormenten / die sommighe hebben haer seluen ghedoot / woipende haer inden vloet. Eñ aldus aenghesiē dat sy haer seluē te voriē schenē te doemē / so heeft die Keyser sonder vertreс Herodē my ontslagen. Oock is hem noch een ander gheluck toeghecomē / wāt Zenodorus sterft te Antiochiē in Syrien / midts dat hem zijn binnenste aent herte bersten / eñ hē veel bloets vā onder ontliep in zijnē camergāck. Dus heeft die Keyser het deel van desen / welc niet te versmaden en was Herodi ooc ghegheuen / welck deel ghelegen is tusschen Galileen eñ Thiaconem / eñ begrijpt in hem Vlathā / Paneadem / met die bylicghende dorpen eñ ackerlanden. Daer na heeft hy Herodē mede versaemt metten regeerders vā Syrien / beuelende dat si alle dinghē na zijnen sin doen souden. Ten laetsten quam Herodes tot soo groote weeldichept doen ter tijt alsser int geheel Roomsch rijc / so groot eñ breedt dat is / maer twee dalō machtichste en waren / te weten / die Keyser eñ Agrippa / dat die Keyser na Agrippa niemandē meerder eerē en bewees dā Herodi. Eñ desgheliex ooc Agrippa niemanden na den Keyser. Op welcke onderlinghe vriēdschap Herodes betrouwē hebbēde / creech Pherore zijnen broeder een vier vorstendom / latende vā zijn rijck af nemen renten van hondert talenten / op dat zijns broeders saken mochtē bupten perikel wesen / by also hē eenighe teghenspoet oft quade auontuere gheschiede / eñ dat hy niet wesen en soude onō die heerschappije vā Herodis kinderen. Als hy den Keyser dan totter zee toe wtgheleyde ghedaen hadde / is hy wederom in zijn rijck gecomen / eñ heeft hē in Zenodorus landt eenen seer fraeyen tempel ghemaect van witten marmorsteenē / by die plaetse Panium ghenoemt / welck is een seer genoechlijke spelunche in eenen berch / onder welcke spelunche is een onghemetē wyde hellinge der aerden vol staende wateren / eñ daer bouen staet dien seer hooghen berch / eñ onder die spelunchen springhen wt die fonteynen der Jordanen. Dese plaetse die anders oock vermaert was / heeft hy verciert met eenen tēpel die hy daer gemaect heeft ter eeren vandē Keyser. Doē schelde hy oock quijte zijns rijcx onderlatē het derde deel der tributen / dit voor een redene segghende om dat sy haer na die onuruchtbaerheydt des lants souden vermaken. Maer hy dede dit inder waerheyt om dat hy haer herten soudē te vreden stellen / die verbolgen waren op dese zijn wercken die schenen heel wt te gaen tot die verderfenisse des godsdiensts / eñ alle goede manieren / alsoot ouer al gheseyt werde / waer tegen hy noch een ander remedie dede / benemēde haer daer door oock die oclupne vā werringhe oft beroerten te maken / want hy beual dat elck zijn sakē beschickē eñ doē soude / verbiedende alle vergaderinghen / eñ maeltijden vā veel volcx ouer alle die stadt / stellende daer toe ooc bespiedere / eñ seer swaer pene teghen die ghene die daer teghen bevonden werde te doene / want daer werden veel menschen heymelijck ende oock openbaerlijck wech gelept int casteel Hyrcanū ghenoemt / eñ daer werden si gestraft / eñ daer waren seker mannē beschict so wel in die stadt als ouer die wegen / die bespieden soudē alle die vergaderinghen maerten om wat saken dat ware. Eñ dit wilde hy so neerstelije gedaen hebben / dat hy selue diemael in slecht ghemeyn habijt des nachts hē mengde onder tghemeyn volck / om te beuinden wat ghevoelen dat het volck van hem hadde / eñ alle die crijghelijck zijn wercken misprysen / die dede hy wreedelijc straffen / maer dander menichte verbont hy by eede / epsschende van haer eenen eedt dat sy niet schepden en souden van haer trouwe eñ onderdanicheyt. Ende aldus wijckte het meeste deel des volcx eñ was onderdanich. Maer die te viplijcker quaet spraken / eñ onweerdelijck namen om dat si bedwonghen werden die hielp hy vā cante in wat manieren dat hy conde. Oock epschte hy eenen eedt van sommige die Pollionis des Phariseus eñ Sameas nauolghers waren / maer doen hy dat niet en verreech / so en thoonde hy nochtans zijn wreetheyt ouer die niet so hy aen dāder der ghelijcke gedaen hadde / wt ontsien van Pollio. Oock verdroech hy desen noot van swerē dē ghenē die by ons Essei genoemt werdē / een verscheydē maniere vā menschen / niet ongheliex den ghenen die by die Griecken Pytagorei ghenoemt werden / daer ick elders breeō af gesproke hebbe. Maer nv en dunckt my niet goet voorby te laten / oft ooc vreemdt van onse voorghenomen hystorie te segghen / waerom dat die coninck so eerweerdich gheuoelen hadde van dese Esseen. Daer was een Esseer Manahem ghenoemt / die anders door der menschen ghetupgheniste goet eñ loffelijck vā leuen was / eñ daer toe van Gode ooc hem verleent was den gheest der propheten. Dese op een tijt siende Herodē doen ter tijt mettē anderen kinderē ter scholen gaen / groette hem coninck der Joden. Herodes meynende dat hy met hem spotte / oft dat hy vanden man niet wel bekent en was / corrigeerde zijn woordē / seggende dat hy een vanden ghemeynen lieden was. Doen loech Manahem op hem een luttelken / eñ clopte hem vā achter saechtelijck / niet als slaende / seggende. Ghy suit ymmer coninck wesen / eñ weeldige heerschappije hebbē / wāt God wilt dat also / eñ weest gedachtich op Manahems cloppen / dat v die moghen vermanen van die wandelbaer fortuyne. Wāt ghy en behoort van gheen dinck meer te dencken dan van die rechtueerdichept eñ godvruchtichept / ende ghe-

rechtichepdt tot die borghers v onderlaten/want ick toecomende dingen te voren wetende/weet wel dat ghy dit niet doen en sult/want ghy sult ondachtich wesen soo wel des menschelijckx als des goddelijckx rechts / hoe wel dat ghy onder dander gheluckichste sult wesen/eñ eewighex eeren weerdich. Maer ghy en sult voor Godt niet verborghen wesen / die v int wterste ws leuens met een swarex castijdinghe straffen sal. Dese woordē en achte Herodes niet vele/die doen ter tijt sulex niet en hoepte. Maer doē hy met veel voortspoedighe auontueren tot dat Coninckrijck eñ weeldichepdt verheuen was/eñ hy in zijn meeste macht was/so riep hy desen Manahem tot hē/vraghende hem hoe langhe hy regneren soude/maer hy en antwoorde hem niet sekers. Maer doen hem die conine vraechde oft hy wel thien iarē regneren soude/so antwoorde hy/ia ghy wel twintich/eñ dertich/ eñ also liet hy hem zijnen sterfdach sonē dien te seghen wanneer die wesen soude. Herodes dan daer mede te vreden wesende/heeft Manahē laten gaen gheuende hem zijn rechte hant/ eñ daer wt heeft hy vā dier tijt voorts altijt die Essenen in weerdē gehouden. Eñ al ist dat dese dinghen schijnen onghesoouelijc te wesen/nochtās heuet my goet ghedocht dit den leser te kennen te gheuen / datter noch vele zijn in die maniere van leuen/den welcken om haer goet leuen Godt gheweerdicht zijn ordinancien eñ raden te openbaren.

Hoe Herodes eenen nieuwē tempel te Jerusalem ghetimmert heeft. Cap. xiij.

Maer int achthienste iaer zijns rijex heeft Herodes na so veel heerlijcke fepten/na so veel wonderlijcke werckē die hy volmaect hadde/noch eē wtnemende dinck begrepen in zijnē sin/Godts tempel wederō op te maken met een grooter wijdde/eñ een hoochde daer toe dienende/denckende alst ooc was/ dat dit dalder vermaerste eñ eerlijcxste werc soude wesen tot een eewige gedenckenisse der nacomelinghen. Maer sorghende dat het volc des wercx swarichept ontliende hem hier in niet so wel gedienstich en soude willen wesen/ heeft hy die te samen geroepen ende die aenghesproken aldus.

Ten is my vā geenē noode o ghy mannen van onsen geslachte/dat ic v lieden mijn fepten oft wercken soude verhalen/die welcke v lieden (sedert dat ic heb begonst te regneren) meer profijts eñ vrijheydt aenghebracht hebbē dan my eeren oft lof. Wāt ghy weet doch wel dat ick in v aldermeeste benauthedē eñ swaricheden v liedē beseicht hebbe sonder eenich aensien van mijn eyghen profijt/eñ die wercken die ick tot nu toe door Gods hulpe volmaect hebbe/dienen v lieden aldermeest/waer door het comen is dat der Joden dinghen nu meer dan opt te voren in haren fleur zijn. Waerom (als ic hadde begonst te seghen) en ist my van gheenen noode bysonder van stucke te stucke v liedē te tellen die steden oft die ander timmeragien waer mede wy het Joetsche landt eñ die ander landen die daer aen ghenoecht zijn verciert hebben. Maer dit sal ic v liedē nu te voren seghen/dat aldermeest so totten godsdienst als tot des lants vercieringhe dienende is. Aē desen tempel dat onse vaderē na haer langhe ellende vā die Babylonische gheuanghenisse wederom ghecomen zijnde opghemaect hebben/ghebreken noch tot zijn voorleden eerste hoochde tsestich cubitus/wāt so veel hoogher was Salomons oude timmeragie. Maer dit en is by onser voorvaderen schult niet ghecomē/dien niet belet en hebben dat die oude hoochde niet ghemaect en werde. Maer dese mate hadde henlieden te voren beschreuen eñ gesedt die coninghen Cyrus eñ Darius Hystaspis sone/want sy aldermeest leefden onder deser heerschappije/so si namaels geleeft hebben onder Macedoniers heerschappije / so en condē si niet vercrijgen dat eerste voornaemsele des godsdienstichs wercx. Nv aenghemerct dat ick door Gods wille die ouerste heerschappije hebbe / die oock stade/gereet gelt/eñ groote rentē daer toe ghenoech hebbe/eñ dat dalō meeste is die vrientschap der Coningen/der werelt heeren/so wil ick beneerstighen dat ick het ghene welc onse voorouderen onder eens anders wille leuende/niet wel genoech ghedaen en hebben/mach veruullen/ende dat ick al watter ghebreect ter eeren Godts/danckbaerlijck eñ godvruchtelijck betalen mach / ghedachtich wesende der weldaden die ick van hem ontfanghen hebbe. Door dit sermoon dat buptē haer verbeyden was/werdē die herten van haer allen seer verslaghen/midts dat hy scheen te belouen dat bouen hope was/eñ si werden seer beangt/dat hy by auontueren die oude timmeragie soude af breken / eñ het nieuwe niet en soude connen volmakē / waerom docht henlieden dit eenē sorghelijcken raet te wesen/eñ een seer swaer opstel. Welck als die coninc mercte/so gaf hy haer goeden moet/seggende dat den ouden tempel soude blijuen staende/eñ datmen niet af brekē en soude voor dat alle die stoffe oft materie vergadert ware/die nootelijck ware tot die toecomende timmeragie. Ende hy en bedroogh henlieden ooc niet / wāt hy maecte ghereedt dupsent waghenen der steenen aen brenghen souden/eñ wt alle die menichte der werclieden heeft hy dalder beste eñ constichste wtghecoren tot thien dupsent toe / eñ daer toe noch dupsent priesters met priesterlijckē habijten op zijnen cost gecleet / die som metsen eñ som timmeren condē. Dese heeft hy al te samen tot desen wercke ghescheict/als die materie te voren aenghebracht was. Als dan die oude fundamentē wechghenomen waren/eñ nieuwe daer voor ghelept/so timmerde hy dē tempel daer op hondert cubitus lanck/eñ ooch soo hooghe/eñ noch twintich daer toe/ welcke.xx. cubitus naemaels door tsincken der fundamenten verghinghen/eñ ons volck hadde op ghenomen die daer weder op te maken ten tijde van Nero. Eñ dese metselrie was vā witte seer harde steenē/vijuentwintich cubitus lanc/acht cubitus dicke oft hooghe/eñ twaelf cubitus breedt/ende den tempel was ghelijck eens coninex sale/aen beyde die sijden neder/eñ int midden hooghe / dwelcmen van veel stadiē verre sien mocht/aldermeest vandē ghenen die daer teghen ouer woondē/oft quamen. Eñ die dore was by na ghelijc den tempel/ eñ den ouersten dorpel werde met tapijten vā verschepden manieren verciert/ onderschepden met purpuren bloemen/hebbende oock columnen daer in ghewracht/ onder welcker columnen hoofdē was eenen gulden wijngaert wtghesprept daer druyuen aen hinghen. Hy besette ooc dē heelē tempel al om met seer wijde ghewelfde galerijen/die ooch ghemaect waren nae dander heerlijcke wercken/die ander oude galerijen te bouen gaende / eñ die twee van desen werdē met sterche mueren onderhoudē/met een werck dat vertellens weerdich is. Wāt die plaetse was eenē steenachtighen hoeuel hooghe/vandē top allenxkens nederwaerts hellēde/na der stadt westside. Desen top hadde Salomon ons Coninck eerst door Gods ingheuen met eenen muer omringt. Eñ het nederste vandē hoeuel hadde hy ooc met eenen anderē muer al om besloten/onder den welcken suydtwaerts lept eē diepe valiepe. Desen muer is heel vā groote steren

nen

nen die met loot aen malcanderen gheuesticht zijn/ begrijpen die binnenste rupmte eñ tot die diepte neder dalende/alsso dat die groothept eñ hoochept wonderlijck om sien is/ op een viercantighe forme ghemaect. Eñ die groothept der steenen machmen van vore sien/maer die binnenste van die zijn met pseren gebondē/makende voechselen seer sterck teghen alle hinderen der tijdē. Als dit werck dan gemaect was soo hooge als dē top/ so werde die hollichept tusschē den muer eñ den hoeuel gheuult/alsso dat dit al gheplepnt wesende/werde eenen effenē vloer. Eñ daer rontsom vier gewelfde galerijē/ vier stadiē wijt int ronde/eñ tot elcke sijdē waren si open ouer elcke stadie tusschē die twee hoecken/ eñ daer na binnē gaet om den top eenen anderen steenen muer/welck oost sijde soo lanck als die is/heeft een dobbel ghewelfde galerpe/siende tegen ouer die dore des tempels/ghe stedt iupst int midden. Dese galerpe hebben die voor gaende coninghē verciert/rontsom den tempel waren die Barbarissche rouuen vast gemaect/ die Herodes al wederom geheplicht heeft/doende daer tos noch verssche Arabissche rouuen. In den hoeck van der noordtsijdē was een stercke borcht/eñ wel sterck besedt/der Asamoneen die des Joetschē volck ouerste priesters eñ princen geweest hebben/ noemende die borcht toure/ een plaetse om des ouerste priesters habijt in te bewaren/ die niet wt gebracht en werdē dā als douerste priester sacrificie doē soude. Dit habijt heeft Herodes op die plaetse bewaert/na wiens doot was dat in die macht der Romeynen / tot Tyberij des Keysers tijdē/onō wiēs heerschappije Vitellius die president van Syrien vandē Jerosolimiters seer eerlijck ter herberghen ontfanghen wesende/om haer danckbaerhept te bewijsen/heeft vanden Keyser vercregen dat sy na haer begheerten mochten die bewaringen hebben des heplichs habijts/ eñ die Joden bewaerden die doen voorts / tot die doot des Coninc Agrippe/nae wien Cassius Longinus president vā Syrien/eñ Cuspius Fadus procureur van Judeen hebben haer gheboden dat habijt wederom int casteel Antonia te legghen/ seggende dat dit behoorde in der Romeynen macht te syne/alsoot te vorē was. Om dese sake werden daer legatē ghesonden aen dē Keyser Claudiū/ om die benauthept te verbiddē/daer sy vonden den ionghen Agrippā/ den welckē om dat hijt begheerde werde die bewaringhe van desen habijte bevolen/daer eenē brief af ghescreuē werde aen Vitellium. Maer in voorthdē was dit habijt onder dē seghel des ouerste priesters eñ der ouersten van die schatcamerē/ die welcke des daechs voor den hooghen feestdach ghinghen aen den prouoost vander borcht / eñ vā dat Kooisch garnisoen/eñ als den seghel te voren besien eñ ghekent was/so creghen sy dat habijt. Eñ terstont als dien feestdach ouer was/soo brachten sy dat wederom in die selue plaetse/eñ lepdē dat beseghelt daer voor dē prouoost vander borcht. Welck ick heb willen verhalen om die maniere die in dit stuc so dicmael verandert is gheweest. Maer doen ter tijt maecte Herodes desen toure noch veel stercker tot des tempels beschermínghe/ende in gedenckenisse zijns vients des Kooischē Keysers Antonij / noēde hy die borcht Antonia. Die westgalerpe hadde vier poorten/door deen van desen ghinemen tot des Coninc hof door een valleye die tusschen beyden lach / die twee lepdē wt na die voorsteden/eñ die laetste in die stadt/met veel trappē daer toe tot dat nederste vanō valleyen gheselt/eñ van daer wederō met anō die opwaerts gingen na die hoochde/ want die stadt was gelegen tegē ouer dē tēpel/op een maniere vā eē ront schouhups/met zijn geheel suptsijde eyndende in eē diepe vallepe. Maer die vierde sijde/eñ ooc mede die selue suptsijde hadde eē poorte vā beyde die hoecken euen verre staende/eñ dipdobbel galerpen die tot aen des coninc huys quamē in lengden / vā die oost vallepe tot die west vallepe/wāt die niet vorder en mocht. Daer was een seer wonderlijc dinc om sien dat vertellēs weert is/ isser pet wōderlijc onder die sonne. Want aenghesien dat die vallepe onmetelijcken beneden diep was/ alsoo dat haer ooghen faelgeerden die van bouen nederwaerts sagen/so was nochtans daer bouen gemaect een seer hooch ghewelft werck/ eñ als pemant opt dack van dit werck ghinck / ende in beyde die diepten vā bouen aensach/ so en mocht hy dat niet sonder beswijminge oft draepinge zijns hoofts doen/midts dat hem zijn ghesicht faelgeerde van die groote diepte. In dese galerpen stondē vier rpen van calumnē/waer af die vierde rpe hadde eenen steenen muer die tusschen beyden vast gemetst was. Die dicte van elcke columne was so groot als dip menschen met haren armē aen een comē mochten int ronde begrijpen/ eñ die hoochde was van seuenentwintich voeten / daer onder een dobbel ghedraept werck was. Eñ tgheral vā alle die columnen was hōdert eñ tweeentsestich/welcker capiteelkens oft hoofden gesneden warē met een Chorintiaensch werck / seer schoon tot verwonderens toe / met dese vier dobbel rpen werden tsamen dip ghewelfde galerpē/alsso datter in elcke sijde twee ghelijcke vā.xxx. voeten breedt / eñ meer dan vijftich voeten hooghe/ na die lengde vā een stadie/die middelste rpe in haer besloten/welck breede was een helft meerder/eñ die hoochde dobbel/alsoo vele ghinck dese dander te bouen. Eñ dese welfselen waren van houte gesneden met verschepden figuren. Maer die cromte ofte boochsel vā die middelste galerpe ghinck noch hooghер op / midts dat op die capiteelen der columnen eenen muer ghemaect was van seer effenen steenen die met ingheslette columnen onderschoten was met een seer wōderlijke cōstichept/alsso datmē die voechselen oft iuncturē mettē oogen nau sien en mochte/ eñ aldus was den eersten omganck. Maer binnen waerts niet verre vanden eersten was den tweeden diemen met een luttel graden op ghinck / eñ hadde eenen steenen besloten behepmsele met een gheschrift waer mede den vreemdelinghen verboden werde daer ouer te gaen/op die penezijns hoofts. Dese besloten plaetse oft muer was open so wel aē die suydtsijde als aen die noordtsijde met dip dorē/euen verre van malcanderen staende. Maer van die oostsijde was een seer groote poorte waer door ghinghen die supuer waren met haren hupsvrouwen. Maer int binnenste vander hepliger plaetsen en was dē vrouwē niet geoorloft te gane. Maer in die derde plaetse te weten dalder binnenste mochten alleen die priesters gaen. Daer in was dē tempel/eñ daer voor den outaer daer si ghewoon waren Gode slachofferanden te offeren. Maer Herodes en heeft niet derren gaen in die binneste der hepligher plaetsen/daer die weerlijcke onghehoplichde door die wet wtghehouden werden/maer hy besorchde die tymmeragie der binnēsten galerpen door die priesters. Eñ als dander tymmeragie binnen acht iaren ooc volmaeckt was / soo heeft hy ten laetsten ooc den tempel door der selver priesters hulpe eñ werck binnē onderhalven iare volmaect. Als dit ghedaen was/so isser een groote blijschap opgereesen onder volck/eñ si dancten Gode alle gader / om dat het werck so haest vol-

eyndt was/wenschende den coninck oock veel ghelucx/ om dat hy dat werck so neerstelijck eñ constelijck volbracht hadde/eñ sy vierdē die vermakinghe des tempels met grooter feesten. Daer heeft die coninck duyshondert ossen Gode ten offer ghedoot / eñ dander hebben oock elck na zijn rijcdommen so veel slachofferanden ghebracht datmense niet en soude connen ghetellen/midts dat die menichte die rechte tellinghe belette. Eñ dese feeste vā des tempels vernieuwinghe viel inden 8 dach dat Herodes eerst coninc werde/den welckē hy plach met een iaerlijcxsche vrolijcheyt ooc te vierē/ also dat in deser manierē die gemeyn blijschap dobbel werde. Voorts heeft die coninc onō dander werckē des tempels ooc eē gewelft werc onō daerde gemaect/ die vāt casteel Antonia ghinc tot die oosterssche poorte des tēpels daer hy ooc eenē toren opgestelt heeft tot allsulckē gherief dat hy al bedeechelijc tot daer toe mocht op comen/by alsō het volc door eenige werringhe pet nieus tegen den coninc wildē opstellē. Men sept dat binnen alle dē tijt dat den tempel ghemaect werde / des daechs nopt en reghende/maer die reghenē vielē alleen des nachts/om dat die timmeringe ondertusschē niet en soude gheschoist werden/eñ dese fame is van hant te hant tot ons getomen van onsen voorouderē/ ten is ooc der waerheyt niet ongelijck allmē gods voorsienichepdt aenmerckt. Dit is dan tot hier toe van des tempels vernieuwinghe ghesept.

✠ Hier eyndt den vijfthiensten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

¶ Hier beghint die tafel vanden xvi. boeck vander Joden oude geschiedenissen.

HOe Alexander eñ Aristobulus wederō tot harē vader gecomē zijnde door Salomes eñ Pherore valsche beschuldinghen ghequelt werden. Cap. J.

Hoe Herodes synen sonen Alexandro eñ Aristobolo huysvrouwen ghegheuen heeft. Cap. ij.

Hoe die coninc Herodes tot Agrippam gescheept is na den winter tot in Jtalien toe. Cap. iij.

Hoe die Jonische Joden die Heydenen beschuldichden by Agrippam/om dat sy ghearbept hadden haerlieder priuilegien te benemen haer by den Romeynen verleent. Cap. iiij.

Hoe Herodes wederom in Judeē quam. Cap. v.

Van den inwendighen twist van Herodes huys tusschen hem eñ zijn sonen. Cap. vi.

Hoe Herodes die wijle dat Antipater te Roome woonde Alexandriū eñ synen broeder Aristobolū by den Keyser gebracht eñ beschuldicht heeft. Cap. vij.

Hoe Alexander hem verantwoorde teghen sinen vader / eñ hoe den peys ghemaeckt werde tusschen Herodem eñ zijn kinderen. Cap. viij.

Hoe Herodes dat stryt spel vā twintich iaer gehouden heeft om dat Cesareen volmaect was. Cap. ix.

Hoe die Joden die in Syrien eñ in Asien woonden haer clachte ouer sonden tottē Keyser tegen die Griecken/eñ van des Keysers antwoorde. Cap. x.

Hoe Herodes ghelts gebreck lijdende / in Danids begraueniſſe ghegaen is. Cap. xi.

Hoe Archelaus die coninc vā Capadocië Alexādrū sinē behoudē sone met synē vadē verloēde. Cap. xij.

Hoe die Trachoniters Herodi af gheuallen zijn. Cap. xiij.

Van Herodes heyrwaert eñ oorloghe in Arabien. Cap. xiiij.

Hoe Silleus der Arabers voist Herodem te Roome beschuldicht heeft by den Keyser. Cap. xv.

Hoe een verrader Euricles ghenoemt Herodis sonen met valsche lasteringhen wederom bracht in haers vaders haet. Cap. xvi.

Hoe Herodes sonē verwesen oft gedoemt werden te Gerpten inden raet. Cap. xvij.

✠ Hier eyndt die tafel des sesthienſten boecx.

¶ Hier beghint den sesthienſten boeck vander Joden oude ghelchiedenissen.

✠ Hoe Alexander ende Aristobolus wederom tot haren vader ghecomen zijnde / door Salomes ende Pherore valsche beschuldinghen ghequelt werden. Cap. J.

Onder die ander sorghen vanden gemeynen staet wel te beschickē heuet dē coninck oock goet gedocht dat hy ooc behoorde te bedwingen die onrechtē oft schadē die eenen mensch by sonder gedaen werden/so wel in die stadt als in die dorpē oft lanthuysen. Dus heeft hy eē nieuwe wet wtghegeuē dē ouden wettē ongelijc/die hy vast gemaect heeft/te wetē datmē die dieuen die mueren oft wonden doorbrekē/soude mogē vercoopē ooc wt die palen des Joetschē rijcx / dwelc scheen wt te gaen niet so seere tot der quaetdoender punitie / als tot verderffenisse van haers lants ghewoonten/want te dienē oft slaue te zijne by vreemde lieden die een ander maniere van leuen hebben/ eñ gedwonghen werden al dat haer soude lusten te gebieden/was meer tegen dē rechtē godsdienst/dan tegen dese die vā sulchen quaden septen verwonnē warē/welckē aengaende ghenoech voorsien oft verhoedt was in die oude inssettinge der wettē/te wetē/ dat een dief soude het ghestolē goet vier dobbel wederō gheuen/maer en hadde hy die macht niet dit te betalen/datmen hē dan vercoopen mocht/nochtans niet den wtlanders oft vreemden nacien. Cap. xvij.

Ock en mocht hy niet vercocht werden tot een eewich bedwanck oft slauernye/maer int seuenste iaer moest hy vry ghelaten werden/waerom sepden sy ouer al dat die nieuwe wet een onrechte pene stelde/ eñ dat dit een teeken was meer van eenen tyran dan van eenē coninc/midts dat dit niet wesen en mocht sonder verſmadē der gemeynder ghewoonten eñ wetten/eñ aldus werde die coninck seer nijdichlijck van haer allē beschuldicht eñ misprysen. Cap. xviij.

Op dē selvē tijt is die coninck in Jtalien gherepst om den Keyser te groeten/eñ om zijn kinderen te Roome te besoeckē. Daer heeft hem die Keyser seer vriendelijc getracteert/leuerende hem zijn kinderen om die wederom thuys te lepden/die nv geleert genoech warē in die wijs constē. Als dese dan wederom gecomen waren/ so werdē sy met groote gonsten der menichten ontfanghen/om dat seer frissche ionghelinghen waren om sien/so wel om statuere/als ock om ander veel gratien van gheeste/ende om dat sy in alle manierē eenderhāde coninclike maiesteyt verthoondē. Dese dingen hebben Salomen des coninx suster tot nijdichepт verweet mettē anderen/door wiens valsche tichtē Mariamme haer moeder verdruct was geweest/vreesende voor haer macht als sy saghen dat sy noch wrekers souden wesen van haers moeders doot. Hier wt hebben sy dan een oorsake ghenomen om dese met valsche tichtē te verdrucken / seggende dat sy niet gheerne by haren vader en woondē/ om dat sy dachten hoe haer moeder van hem ghedoodt was gheweest/ eñ dat sy hier door een af kerē hadden van hem als oft hy besmet hadde gheweest met haerder moeders bloet. Want die valsche clappers

saghen

saghen dat dit een sake van hate was/ eñ dat si door dit middel alleen souden haerlieder vaders liefde eñ vrientschap heel doen vergaen / nochtans en droegē si selue dese dinghen den Coninck niet ouer/ maer si waren te vreden sulcke rumoeren onder volck te stillen/ eñ als die ten laetsten tot hem ouer ghedragen werden/ so soude daer lichtelijck so grootē haet wt comen/ dat die oec van die natuerlijcke beweechlijcheden eñ liefde niet en soude verwonnē werden.

✳ Hoe Herodes zijnen sonē Alexandro eñ Aristobolo hupsvrouwen ghegheuen heeft. Cap. ij.

MAer midts dat doen ter tijt Herodis vaderlike goedertierenheydt eñ liefde noch niet vercout en was/ gheen quaet vermoedende/ heeft hy doē ter tijt haer in sulcker eeren gehouden alst wel behoorde/ eñ midts dat si doen oudt ghenoech warē / heeft hy haer hupsvrouwen ghegheuen/ te weten Aristobulo Gerenicen Salomes dochtere / Alexādro Glaphyram Archelaus des Coninex van Cappadocien dochtere. Hier na als hy gehoort hadde dat Marcus Agrippa wt Italien wederom ghecomen was in Asien/ is hy derwaerts gherepst/ eñ noode hem te comen in zijn rijck/ biddende dat hy hem wilde gheweerdighen te comen tot zijnē vrient eñ weert. Als hy dit dan vercregen hadde / so en heeft hy niet achter ghelaten dat hy mepnde hem solaselijck oft ghenoechlijck te sine/ ontfanghende hem in die stedē die hy corts ghemaect hadde / thoonende hem oock die timmeringhen/ eñ daer toe besorchde hy so wel hem als zijnen vrienden/ alle soorte van wellustichedē eñ heerlijcheden/ Sebasten/ eñ in die hauene van Cesarien/ eñ in die borchten die hy gemaect hadde/ te weten/ in Alexandrio/ Herodio/ Hyrcaniā. Oock bracht hy hem oock tot in die stadt van Jerusalem/ daer hē alle volck ghemeynsaemlijck teghen quamen met schoonē habijte eñ cieraete/ eñ met aenroepinge van ghelucbiedinge. Als Agrippa Gode dan een slachofferande vā hondert oxen gheoffert hadde/ so heeft hy den volcke oock eenen grooten maeltijt ghegheuē. Eñ hoe wel hy daer gheerne langher soude ghebleuen hebben/ nochtans om dat die winter aē quā/ is hy wt vreese der tempeesten te vroeger gescheept in Joniam met zijnen vrienden/ beschoncken oft beghift wesende met seer groote ghiften.

✳ Hoe die coninc Herodes tot Agrippā gescheept is na den winter tot in Jonien toe. Cap. iij.

ALs die Coninck dan den winter thuys ouer gebracht hadde / soo is hy inden Lente wederom haestelijck tot Agrippā gherepst / hoopende dat zijn hepr na Gosphorū track. Eñ doen hy voorby Rhodes eñ Choum gescheept was/ meynende hem daer te vindē / maer afghedreuen werde van den noordē wint/ so bleef hy een deel daghen te Chium/ daer hy veel personen die hem quamen groeten by sondē met coninclijcken ghiften eerlijckē beschonckē heeft. Eñ doen hy ghemerct hadde dat deser stadt ghewelfde galerye af geworpen was door Mithridates oorloghe/ eñ noch liggende was om dat si van armoeden die niet en mochtē wederom brenghen tot haer eerste schoonheyt eñ breedtheyt/ so heeft hy daer toe so veel ghelts geschoncken tot haer timmeringhe/ alst wel ghenoech mocht wesen om die te volmakē/ vermanende henlieden dat si ten eersten der stadt haer eerste fraeyheyt souden wederom gheuen. Daer na als den wint ghekeert was/ is hy eerstmael gecomē te Mytelenem/ daer na te Gezantiē/ eñ als hy daer gehoort hadde dat Agrippa doē al voorby die roorsten van Cyaneen ghepasseert was/ so is hy hem getrolcht so sterckelijck als hy mocht / eñ vont hem by een Pontische stadt die Sinopen ghenaemt was/ daer werde hy onuerhoets gesien met die vlote schepen aencomen/ eñ hy was seer willecome/ eñ si hebben malcanderen met sonderlinghe liefde omuanghen/ om dat dit een seker openbaer teeken̄ was vā trouwe eñ vreentschap dat die coninck zijn epgē saken achterstellende / by Agrippam ghecomen was op dē bequaemstē tijt. Hierom was Herodes altijt sonder afscheyden by hem int hepr/ zijn ghesellе soo wel int arbeyden als int raden. Eñ niet min en was hy by hem als hy hem wilde vermaken/ want hy alleen werde tot hem ghehaelt so wel in swaer saken om zijn vrientschap/ eñ in blijde dinghen tot zijnder eeren. Als dan die Pontische saken beslicht eñ volbracht waren/ so en beliefdet Agrippa niet wederō te gaen metē schepe/ maer zijn te lāde door Paphlagoniē/ Cappadocien/ eñ meerder Phrigien repsende ghecomen tot Ephesen/ eñ van daer zijn si wederō met schepen ouer gheuaren tot Samum. Eñ in alle dese repse heeft hi bi na in elcke stadt Herodi in veel dinghen vrientschap bewesen tot zijnder bedē veelder lieden nooden ter hulpē comende. Want Herodes was ghewoon niet alleen met ghelde mildelijck te helpen diet van hem begheerden / maer ooc groote costen te hanghen aen die ghene daer hy by gherberecht werde/ maer oock hadde yemandt eenen middelaer van doene by Agrippam/ so en vercreech hy zijn begheerte door niemanden lichtelijcker dan door Herodem. Eñ midts dat Agrippa oock licht was om sulcke dinghen te gheuen die niemandt en hinderden/ so was die coninck nochtens daer noch een groote hulpe toe/ die hem van selfs loopēde (allemen plach te seggen) noch meer daer toe verweete. Ten eersten heeft hy den peps ghemaect tusschē hē eñ die Ioensers. Eñ voor die van Chio heeft hy het ghelt betaelt dat si des Keysers ontfanghers schuldich waren/ vercrijgende dien oock vryheyt. Desgelijer stont hy den anderen oock by in wat saken sy eick zijns van noode hadden.

✳ Hoe die Jonische Joden die heydenen beschuldichden by Agrippam/ om dat si ghearbeyt hadden haerlieder priuilegien te benemen haer by den Romeynen verleent. Cap. iiij.

ALs si dan ghecomen waren in Jonien/ soo was daer teghen woordich een groote menichte van Joden die in dees lants steden woonden / eñ want die nu bequamen tijt vonden hadden/ soo hebben si clachte ghedaen ouer der lantsaten onrechtē / dat si haer niet en lieten na haer wetten leuē / eñ op feestdaghen haer te rechte betrocken voor die rechters stoelen/ oock haer verbiedende haer heylich ghelt na Jerusalem te senden/ eñ dat si haer oock dwonghen tot oorloochsche vaerdē/ eñ officien der ghemeyntē/ willende daer toe oock keeren haer heylich ghelt/ teghen die priuelegien haer vanden Romeynen verleent. Dat dese clachten Agrippa hoorde/ heeft Herodes beneersticht / gheuende henlieden eenen van zijnen vrienden Nicolaus ghenoemt / die haer sake voeren soude. Dese dan voor Agrippa comēde/ daer die eerlijcxte der Romeynen by saten met sommige coninghen eñ Princen/ heeft begonst voor henliedē te spreken in deser manieren.

✳ Alle den genen die eenige benauthept oft noot lijden/ o alder hoochste Agrippa is vā noode tot der ouerster machtichept te vlieden/ maer wy liedē hebben daer toe oock goet betrouwen te verrrijgen het ghene dat wy begheeren / want wy anders niet en begheren dan dat ons te voren van v lieder goedertieren mildthept verleent is geweest / ende dat dese

ons

ons willen afnemen/ die ock soo wel als wp onder v heerschappie staen. Dus ist dat v lieder weldaet groot is/so zyn wp wel weerdich dat te behoudē/ eñ dat daerō/ wāt ghp ons sulcx weerdich geacht hebt/ maer ist clepn/ so waert schande dat ghp lieden niet en soudt moghen clepn dinghen gheuen. Waer wt dat ghenoech blijct dat haer onrecht dat ons gedaen wert v lieden ock aengaet/welcker vonnissen dese niet en ontsien te versmaden eñ welcker gracien sp willen crachteloos oft van onweerdē maken. Ende ist dat pemant van henlieden vraghet/oft sp niet lieuer en soudē willen haer leuen deruen oft verliesen/ dan haer oude manierē/haer processien/ sacrificien/ eñ feesten/waer mede sp haerder Goden eere vierē/ so weet ick wel dat sp lieuer alle dinck lyden souden wat ock ware / dan van haers landts manieren te schepden/want dicmael werden oorloghen aenghenomen om die godsdiensten te beschermen. Eñ van deser gherustichept eñ weeldichept die wp nv door v lieden gebruycken wert voor den meesten loon gehouden dat eenen peghelyckē gheoorloft is na zyn maniere te leuen/eñ den godsdienst oeffenen. Hierom dat sp gheenssins en souden willen ghedooghen oft lyden/dat willen sp anderen lieden/ doē recht oft niet alleleens en ware tsp oft ghp wo selfs oft eens anders goddelyeken dienst beledt. Maer sonder dit laet ons noch een anō dinc aenmerckē. Jsser ooc eenich volc/oft stadt/oft gemeynte / die zyn hoochste weluaert eñ geluck niet en stelt in v heerschappie eñ inder Romeynen machtichept ? Jsser oock pmandt die soude begheeren dat v lieder gracien oft priuilegien souden van onweerden zyn oft ghebrokē werden? Niemant voorwaer die anders wel by zyn sinnen is / want daer en is niemandt diens profyt oft schade daer niet aen en hangt/tsp bysondē oft int gemeyn. Maer dese als st ons willen v lieder weldaden benemen/so en laten sp haer seluen ock gheen recht vast oft vā weerdē/vā tgene dat v lieō goedertierenhept haer verleent heeft/die nochtans niet om weerderē en zyn. Want hoedanich is te minsten dit/ dat dese(daer so veel ander nacien onder coninghen bedwanc staen)nochtans staen alleē onder der Roōscher puincē bescherminge in vryheyt een seer weeldich leuē lepdēde. Maer onse dingē(ooc al en waer ons niemant moedelyck)en zyn geē benydēs weerdich/want wp in ander dinghen met uwen anderē onderlaten ghebruycken het gemeyn geluc eñ weluaert/en begheeren niet groots voor ons/dan alleēlijc dat ons toeghelatē werde ons lants godtsdienst te oeffenen? dwelck in hemseluen niet te benydē en is/ende den ghenen diet toelaten ock profitelyck. Want Godt bemint altyt zyn dienaers/ eñ ooc sulcke die sulcke zynen dienst niet en beletten. Wāt wat isser doch in onse manieren van leuen eñ godsdienst daer pemant met rechte behoort misnoeghen in te hebben? Jae dat meer is wat isser in ons manieren dat niet met hem en heeft alle goedertierenhept ende rechtuerdichept? Want daer geboden die wp na leuen en verbergen wp niet / oft onse oeffeninghen daer wp ons toe geuen. Maer op elcken seuensten dach ledich bijuende van alle ander wercken/ doen wp neerstichept om onse wetten te doorleeren/ houdende dat dese leeringhe seer veel helpt om ons leuens seden te beteren. Dese onse manieren die niet berispelyckx en hebben/oock als sp in haer seluē onderlocht werden/zyn oock door haer oudthept (tegē dan sommighe meynē)gheplicht/ also dat niet sonder mis daet en soude moghen wesen te laten dese dinghen/die so veel tyden vast ghemaect eñ gehouden zyn gheweest. Dit zyn die onrechten die dese ōs met ghewelt aen doen/stellēde ons die wp menschē zyn tributen/eñ ons op feest dagen tot dingementen eñ weerlyeke wercken treckende/ sonder eenigē noodt/maer nochtans tot versmadenisse van onsen godtsdienst/daer sp nochtans wel weten dat sp dien met onrechtueerdigen eñ onbehoorlyeken hate vervolghen. Want v lieder heerschappye allen liedē euen gelyc voorsiende eñ besorgende voedt die vriēdschap haerder onderlaten / eñ wederstaet dē hate eñ twiste. Dese onrechtē o alder hoochste Agrippa biddē wp dat ghp van ons rechtueerdelyck wilt keerē/ op dat wp in toecomende tyden mogē na onse manieren leuen/so wp te vorē ghedaen hebben / eñ dat onsen wederpartyders niet meer geoorloft en si teghen ons te doen/dan ons teghen henlieden / want dit en is niet alleen rechtueerdich/maer ooc verleent door uwe genadichept. Eñ hier af zyn noch veel ordinancien vanden Roomschē rade int capitolio met metalen tafelen/ter eewigher memorien gheplicht die heden noch ghelesen worden / sonder twifel om onse beproefde ghetrouwichept eñ goetwillichept/ die ock anders heplich souden wesen/al en hadden daer voor gheen onse verdienstē ghegaen. Aenghemerct dat ghp lieden niet ons liedē alleen/ maer ooc gheenen anderen sterfelyckē menschen niet en ontreet eenighe voorleden weldaden/dwelck soo verre van v lieden is/dat ghp die daghelyex lieuer bupten alle hope noch vermeerdert / welcke dinghen al te verhalen en mach die corthept dees tyts niet lyden. Maer op dat wp niet en schynē pdelyc oft valschelyck ons te beroemen/eñ te verheffen onse dienstē/ so laten wp achter alle die voorleden zyn/ maer onse coninck die by v lidt mach hier af ghenoech ghetuyghen/want wat maniere van vriendschap oft dienst en heeft hy uwē gestachte niet bewesen? waer heeft zyn ghetrouwichept ghebreck ghetoont ? wat isser dat hy tot v lieder eeren niet verdacht en heeft? Tot wat uwe nootelyeke saken en heeft hy niet deerste daer ghecomen ? waerom en souden wp dan ock niet een luttel danckx om zyn verdiensten cryghen? Ock en is niet te verswygen Antipaters zyns vaders vromichept/die in dooroghe die die Keyser in Egypten voerde met twee dupsent chrysthmannē daer oock hem te hulpe quam / in welcke oorloghe hy hem also droech dat hem so wel in die stryden te lande als in die schip strydē niemant te bouen en ghinc/eñ ten lust mp ock niet te vertellē hoe groot profyt dat hy in des Keysers saken doen dede / met hoedanighe eñ hoe groote ghiften dat hy van hem beschoncken was / want ick beter behoorde int beghinsel voort te brengē den brief die die Keyser hier af totten Roomschen rade ghescreuen heeft / waer mede hy vandē Roōschē volcke voor Antipatro vercreech die eerlychedē eñ het borgers recht der stadt van Roome. Dit bewys alleen mocht ghenoech wesen om te doen blycken dat wp niet sonder reden weerdich ghehoudē zyn van so groote gratie/ eñ vā v te begeerē die vestinge van dese/daer wp ock een nieuwe gratie wel behoordē hopen te crygen/siende dat tusschen v eñ onsen coninc so groote vriēdschap is. Want ons is voorwaer vandē genen die in Judeen woonen ock ouerghedragen/hoe veel slachofferanden dat ghp Gode gheoffert hebt/ eñ met wat ghebeden ghp hē gheeert hebt/ eñ hoe ghp het volck met eenē blydē maeltyt onthaelt hebt/eñ ghenoechte ghehadt hebt in die diensten van malcanderen te tracteren/welcke dinghen al te samen moeten pmmer een teeken hebben van die vriendschap tusschen

het

het Joetsche volc eñ so grooten Roomschen prince vast ghemaert voor Herodis lants God. Hier door biddē wp v seer hertelijck in des selfs coninc̄r tegenwoordichept anders niet dan dat ghp tselue dat ghp der Jodē ghesslachte verleent hebt haer niet en laet afnemen door ander lieden bedroch. Teghen dese woorden Nicolai en heeft hē niemant vandē Griecken ghestelt / want daer en was ghеen proces van rechte voor die rechters / maer daer werde alleen een ootmoedighe supplicatie ouerghegeuen / biddē de alleen vā onrecht verlost te werdē. Eñ die Griecken en verſaecten dit niet / maer alleenlijc seyden sp voor een sake oft redē haerder daet dat haer die Joden bp haer woonende lastich warē. Maer sp thoōden dat sp vrp gheboren borghers waren / eñ dat sp sonder pemants hinder na haers lants wetten leefden. Waerom Agrippa verstaende dat sp gewelt leden / heeft aldus gheantwoort / dat hp niet alleen om Herodem zijnen vriendt bereedt was haer liefde te thoonen / maer om dat scheen dat sp begheerden dat recht was. Waerom (al haddē sp ooc meer begeert) hp soudet haer verleent hebben al watmē (behoudelijc des Roomschē volcx profijten) verleenen mocht. Nv aengesien dat sp dit alleē begheerden / dat haer mocht vast blijuen tghene dat haer verleent is / soo beloefde hp des Roomschen volcx gracie oft weldaet haer vast te maken / eñ daer toe neerstichept doē / dat henliedē voortaen niemant quellijck en sp als sp na haers lants manieren leuen. Dit gesproken hebbende liet hp die vergaderinghē wech gaen. Doen stōt Herodes teghen hem op / danckende hem inden naē van haer allen. Daer na als sp malcanderē omhelst haddē eñ adieu gesept zijn sp vā Delbo gescheyden.

✻ Hoe Herodes wederō in Judeē quā. Cap. v.

ALdus is die Coninck met voorspoedighe schipvaert binnē corte dagen daer na te Celareen aēghecomen / ende van daer repste hp na Jerusalem. Daer heeft hp te hoope geroepē so wel die menichte vā der stadt borghers / als dander Jodē die doen hp ghelucke daer waren hp verclaerde haer die redene van zijnder reden / ende hoe hp den Joden dit in Asien woonden vrphept vercreghen hadde. Ooc vertelde hp henlieden wat gheluck eñ weelden henlieden zijn heerschappie aenghebracht hadde / midts dat hp gheen dinck neerstelycker en beſorchde dan dat zijnen onderſatē niet en ghebrake / eñ om dat hp haer te beter soude moghen verblijden / so seyde hp openlijc dat hp henlieden het vierde deel der tributen quijtschelde. Eñ sp liedē door des coninc̄r schoon redene / ende ooc mede door zijn mildthept verloet zijnde / zijn met ouergroote blijschap wech ghegaen wenschende den coninck alle ghelucken.

✻ Van den inwendigen twist van Herodes huys tusschen hem eñ zijn sonen. Cap. vi.

Cap. iij.

BInnen desen tijde vermeerderde dagelijcx zijns huys twist / midts dat Salome met eenē erf haet die iongheliugen veruolchde / die ooc wt haer voorleden kept waer mede sp haer moeder verdruct hadde te stouter werde / hier op toe leggende datter niemant leuende en bleue die die onuerdiende doot vā der coninghinnen soude moghen wreken. Eñ haer en ghebrack gheen oorsake midts dat scheen dat die ionge mannen niet ten besten op haren vader ghesint en waren / eensdeels wt die memorie van haers moeders doot / eensdeels ooc wt begheerte vā heerschappije te crijghen. Hierom werden die oude quaden vernieut / midts dat dese iongheliughen Salomen ende Pheroram beschimpten / eñ dese haer hate eñ verraderijen tegen die iongheliughen beschden. Eñ doen daer onderlinghen haet was tusschē malcanderen / deen en was nochtans niet gheliic. Wāt die iongheliughen om haer natuere eñ vrp gheborē manierē / oft ooc om die onwetēthept haerder iongthept / waren vrp schimpich van woorden / haer grāschap niet bedeckende oft veynsende. Maer die andere die maecten eersten schalckelijc eñ valscheliick haren valschen tichten eenen wech / verweckēde der iongheliughen hoochmoedichept / die sp terstōt wilden bp harē vader tot quaet vermoeden treckē / seghende dat haer den wille vā haers moeders doodt te wreken ooc met haer eyghen handē niet en ghebrack / dwelck sp met sulcke redenen wilden bewijsen om dat sp haer van sulcke moeder niet en schaēdē / eñ seyden sterckelijck dat sp onrechtelijc gedoot was. Eñ aldus warē sp den clap vander gheheelder stadt / midts dat alle man medelijden hadde met der iongheliughen slechtichept / eñ Salome niet op en hielt oorsaken te soecken van eenighe tichten die der waerhept ghelijcken mochten wt die iongeliughen / die welcke haers moeders doot onuerduldichlijc lydende / eñ als ionghers kijfachtich zijnde beclaechdē iammerlijc als nv haers moeders fortupne / als dan haer seluen / dat sp moesten leuen met die moorders van haer ongheluckighe moedere / ende haer op eē manière ont supueren van haer geselschap / eñ desen twist vermeerderde seere die wple dat die Coninck wech was.

✻ Als die coninck dan wederom ghecomen was / soo heeft hp die reden ghehadt totten volcke / eñ terstont so wel van Pherora als vā Salome vermaēt / dat hem een groot perijkel aenstont van die iongheliughen / die openbaerlijck seyden dat sp ongewroken niet laten en souden die haer moeder gedoodt haddē. Hier toe hebben sp ooc verstiert dat Archelaus die coninck van Capadocien haer hope gaf dat sp door zijn hulpe souden tot hp den Keyser comen eñ haren vader beschuldighen. Herodes dit hooredē werde seer ontstelt / ende dat soo veel te meer om dat die selue dingen hem ooc van anderen persoonen gesept werdē / eñ daer door werde ghedachtich der voorledenē auontuerē / dat hp om zijns huysgesins twisten noch zijn vrienden noch zijn alderliefste huysvrouwe en hadde mogen langhe ghebruycken / eñ wt die voorleden ghesschiedenisse nemēde die navolgende / vreesende ooc datter wel eenighe meerder allendichept volghen mochte / was heel verbaest van herten. Want inder waerhept ghelijck hp bupten bouen zijn hope gheluckich was met goede fortupnen / so verghinghen hem alle dinghen tegē zijn meyninghe qualijck / datmen met rechte wel twyfelen mochte / oft zijn iammerlijc verlies dat hp thuys hadde ooc wel soude moghen gheweghen werden tegen so groot gheluck dat hp bupten hadde / oft dat beter hadde gheweest gelijckelijc dese beyde te deruen / eñ blijuen in eenen staet van eenen slechten gemeynen mensch. Als hp dan met sulcke benauthedē eñ sorghen binnen hem seluen wanckelde / soo docht hem goet zijnen anderē sone die doen ooc in slechtē state was tot hem te halen / eñ te stellen teghen die wreemoedichept der kinderen / eñ dien met eerlijckheden op treckē. Dese was genoemt Antipater / niet dat hp hem wilde alle dinghen gheuen / als hp naemaels dede doen hp verwonnen werde vā te groote liefde / maer meynende Mariammes sonen in deser manieren te bedwinghen eñ beter te makē / ende dat haer hoochmoedichept daer door soude vermindert werden / als sp saghen dat gheen noodt en was die erfenisse van so grooten ryck voor henliedē te houden

den oft te bewaren. Hierom heeft hy desen als voor zijnen nacomer in zijn huys ghebracht / mepnende dat hy nv den ionghelingen wel beraden hadde dat sy nv haer hoochmoedichept nederlegghende soudē handelijcker zijn tot haren vader/maer het quam al verre anders. Want sy namen dit door haren spijt eñ verslmadenisse. Ende Antipater was van sulcker natueren dat hy bouen zijn hope meerder vyheyt vercreghen hebbende/ daer op heel toelepde/dat hy zijnen broedere in deerste plaetse niet wijckē en soude/eñ dat hy die nv vā haer verureemt was van hēliedē door valsche clappernijē/eñ daer toe ghenepcht dat hy dagelijcx noch meer misnoegens in haer crijgen soude/dwelck dese Antipater seer begheerde. Hierom en dachte hy anders niet/hem hier voor alleenlijc wachtende/dat niet schijnen en soude dat hy zijnder broederē beclapper ware/mer dat hy dit doē soude door andere die van zijnen rade waren / daer die coninck oock gheen quaet vermoeden af en hadde/eñ die hem oock dit met haren woorden mochten doen gheloouen om haer vrientschap/want hē warē veel persoonen aenghecomen om hem te believen/ midts dat hy van dese nieuwe eere opgeblasen was. Eñ si socht̄ ooc Herodis gratie met een gheuepnsde maniere van vrientschap. Als dan dit ghemaect opstel ghedaen werde van veel persoonen die oock malcanderen ghetrou waren/so gauen haer die iongheliṅgen dagheliker meer eñ meer oorsaken: want die trauen bersten haer diemael wt/midts dat sy die verslmadicheden eñ onrechten niet lijden en condē/ eñ sy aenriepen diemael haer moeder/eñ harē vader beschuldichden sy nv openlijc/als die niet oprecht en was zijnen vrienden/welcke dinghen al archelije vā Antipaters ghelwoten medeplegghers gade ghelagen werdē/ eñ terstont verslerdē sy daer al wat toe/ Herodi dit ouerdragēde / eñ also stokēde zijns huys twistighe muptertien. Want die coninck dit swaerlijc lijdende/ eñ willende Mariammes sonen veroormoedighen / gaf Antipatro dagheliker meerder eerlichept. Door wiens gebeden Herodes ten laetsten so verwonnen werde/dat hy Antipaters moeñ wederom in zijn coninclijck hof bracht. Den Keyser oock dickmael voor hem screuende/bysonder hē desen aenpijlende eñ beuelende. Eñ doen hy te schepe repsde om Agrippam te groeten/doen die na het regiment van zijen iaren wt Asien vertrecken soude/ so lepde hy van zijnē sonen Antipatrū alleē met hē/ den welcken hy hem met vele ghiftē geleuert heeft/ om met hem nae Roome te lepden/ eñ om daer ontfanghen te worden in des Keysers vrientschap/also dat schijen dat alle dinghen nv door desen ghedaen werden/eñ dat die iongheliṅghen van die ouerhept af ghestooten waren.

✠ Hoe Herodes die wyle dat Antipater te Roome woonde Alexandrum eñ zijnen broeder Aristobulū by den Keyser ghebracht ende beschuldicht heeft.

Cap. vij.

DEse reyse heeft Antipatro veel ghebaedt ter eerē/ende tot die heerschappije onder des coninc kinderen/ want hy werde te Roome seer vermaert eñ bekent/midts dat hy met zijns vaders brieuē alle zijn vrienden aenghepresen was. Maer het verdroot hē dat hy zijn broeders nv niet en mocht quellen met valsche clappernijē / eñ hy sochte dat zijns vaders sin verandert soude werden/ende dat hy nv beteren sin crijghen soude tot Mariammes sonen. Dese dingen altijt denckende en hielt hy niet op vā zijn voornemen/eñ nv van daer wesende verwecte hy zijnen vader met brieuen noch tot gramschap tegen die/als besocht voor zijn weluaert/maer onder waerhept so maecte hy met quaden practijken hem seluen eenen wech om tot die erffenisse des rijcx die hy hoepte te crygen/tot dat hy Herodem tot sulcke gramschap verwecte dat hy der iongheliṅgen vpāt werde. Maer doen hy teghen dese quade beroerte zijns herten wederstont/ vreesen dat hy pet onwijselijck doē mocht door gramschap/so dachte hy nae Roome te scheepen/ eñ daer zijn kinderen te beschuldigen by dē Keyser/op dat hy om zijn verbolgenthz niet en schene ongenadich te zijne tot zijn kinderen. Als hy dā daer gecomen was/so heeft hy dē Keyser doen by hē daer niet en vant/ tot Aquileam toe gegeuolcht. Eñ doen by hē ter spraken was gecomen/ ende hem badt dat hy wilde kennisse nemen / ende rechter wesen in zijn ongheluckighe sake/soo bracht hy zijn sonē voor hē/ eñ beschuldichde die vā hoochmoedichept/eñ dat sy hem hadden willē met fenijn dooden/claghende dat haerlieder haet so verre ghecomen was/dat sy door so onmēschelijc kept begeerden haers vaders rijc te crygen. Daer hem vanden Keyser vry macht verleent was dien zijnē nacomer te makē die in goede ghedienstichept tot zijnē vader dalder ghestadichste ware/maer dat dese oock al en creghen sy die heerschappije niet/nochtans te vredē souden wesen met haers vaders doodt/eñ dat sy dit oock met perikel haers leuens sochten te doene / soo ouergrooten eñ verharden haet was int herte. Eñ dat hy(na dat hy dese allēdichept langhe verdragen hadde)ghedwongen werde die nv ten laetsten den Keyser te claghen/eñ zijn oorē te belmettē met sulcke woorden. Eñ hy vraechde waer hy dit aen haer verdient hadde/oft wat onrecht hy haer gedaē hadde/oft hoe mochtē sy dit voor recht houden/dat si hē niet en soudē laten heere zijn vā sulcke heerlijckhept dat hy binnen langen tijt met veel periculen gecreghen hadde / noch hem oock die vry macht niet en lieten houden om zijn rijck te laten den ghenen die door goede gedienstichept dese eere meest soude verdient hebbē/op dat zijn kinderē desen loon aēschouwende te meer mochten arbeyden om dalder ghedienstichste tot haren vader te wesen. Aldermeest oock aengesien dat behoudelijck het natuerlije recht niet gheoorloft en is pet sulcx oock te denckē/want niemant en begeert zijns vaders rijck te crygen / dā sulck die oock zijn doot begheert/aenghesien datmē in die stadt van eenen leuende niet comen en mach. Voorts sepde hy dat hy henlieden niet en hadde laten ghebreken van alle eghene dat coninckx kinderē van haren alder vriendelijckxsten vader behoort gegheuen te werden/noch cpsaten/noch dienarē/noch weeldicheden/ ende dat hy haer oock seer eerlijcken houwelijcken besorcht hadde / gheuende den eenen zijns suſters dochter / ende den anderen / te weten/ Alexandro Archelai des coninx dochter. Ende dat noch dalder meeste was/soo en hadde hy henlieden na sulcke haerlieder stoutichedē zijn vaderlijcke macht ouer haer niet willen belighen / maer hadse ghebracht tot haerlieder ghemeynen vrient eñ weldader den Keyser/schepdēde oock van dat recht dat een vader ouer zijn kinderen heeft die hem mis handelt hebben/oft dat een coninck heeft die verraderlijck ter doot versocht is gheweest/was hy te vreden ghelijckelijck teghen haer dese sake te bedinghen by sulcken rechter oft twistscheyder/ nochtans badt hy dat zijnen kinderen so groot misdaet niet soude onghestraft blijuen/eñ dat hy oock niet soude eeweligc in vreese moetē leuen. Aengesien dat henliedē oock niet profijtelijc en was na so boosen opstellinghen/

die

die sonne te aensien/eñ ongestraft te blijuen na dat sy alle die behooften van beleefftheden eñ goedertierenheden vertreden hadden. Als Herodes dese boose septen zijnē kinderē opgewoipē hadde met groter hittichept zijns moets voor dē Keyser/so zijn die iongelinghen die haer tranen niet bedwinghen en conden/oock doen haer vader noch sprack/ heel tot weenen wtgestort als hy zijn sake al vollept hadde. Want sy voorwaer haer seluē niet schuldich en kenden vā eenighe so groote boosheyt/ hoe wel sy nochtās ledē dat haer vader so swaerlyck beschuldichde/ aenghesien dat niet eerlyck en was vryhyck teghen hem te spreken/ noch oock niet sonder perikel haer sake heel te verlaten. Hierom bleuē sy in twyfelingen/met tranen eñ suchten soeckende datmē medelydē met haer hebben soude. Maer daer door warē sy oock besorcht dat niet schijnē en soude dat sy door wroeghen van haer conscientie haerlieder verantwoorden niet en conden ghedoen/ daer sy nochtans meer wt onwctenthept haerder ionchept/ ende van grooter bedroefthept beledt werdē. Dwelc die Keyser na zijn wijsgept wel beuroede/eñ si beroerdē alle die ghene die daer by warē soo seere tot barmhertichept/dat haer vader dese beschuldichde hem niet en conde onthouden vā dit beweghen der barmhertichept.

✶ Hoe Alexander hem verantwoorde tegen zijnē vader/ eñ hoe den peys ghemaeckt werde tusschen Herodem eñ zijn kinderen. Cap. viij.

Als dan die iongelinghen bemerckten dat haer vader eñ die Keyser oock mede al wat tot haer ghenepcht warē/eñ dat dander oock som medelydē met haer hadden/eñ som haer oock niet bedwingen en conden van tranen/ so heeft deene vandē iongelingen/te weten Alexander/zijn reden tot zijnē vader gheheert / beghinnende aldus te wederlegghen tghene dat haer opghelept was. O vader hoe goet herte dat ghy tot ons draecht bethoont genoech dit self teeken/want hadt ghy vast voor v genomen pet quaets ons te doē/so en soudy ons nopt tottē behouder van alle menschen ghebracht hebbē. Want ghy hadt mogen tsy wt v vaderlycke/tsy wt v coninclike macht/v misdadighe kinderen straffen. Maer dat ghy ons te Roome hebt willen brengen/ende desen Keyser maken den twistschepder/ eñ ghetupghe/is een teeken dat ghy ons begheert te behouden/want niemant en brengt pemanden die hy dooden wilt in heyligbe plaetsen oft tempelē/ daert leuē gesalueert wert/het welck voorwaer onse sake oock beswaert/ want wy oordeelen ons seluen niet weerdich om te leuen/by also wy souden moeten voor sulc gehoudē zijn/dat wy tegen sulcken vader so boos soudē zijn/ want het is veel te lichter dat wy onschuldich steruē/dan te leuen blijuen/ eñ voor soo mis dadich gehouden te werdē. Hierom ist sake dat wy die waerhept ghenoech moghen doen blijcken/soo sullen wy gheluckich zijn/te minstē door ws selfs vonnisse/oft om het ontgaen vā dit perikel. Maer ist dat die valsche beschuldinghe douerhant behoudt/ so ist verloren dat wy dese sonne aensien/want wat soude ons dat batē/als dit quaet vermoeden vā ons niet gheheert en ware? Het schijnt pmmer wel der waerhz te ghelyckē onser ionchept / het misdaet dat ons opghelept wert/van ons vaders ryck te begheeren/ eñ tselue maect der waerhept noch gelyckes/ onser onsaligher moeder allendighe doot. Maer besiet doch oft tselue niet en soude moghen opgheworpē werdē eycken anderen die ons gheliyck ware. Want dat en can niemant verbieden dat eenich coninc die wettighe sonen heeft leuende na haers moeders doodt vā die selue sonen niet en soude mogen quaet vermoeden crijgen / eñ die voor sulck houden dat sy haren vader laghen lepden om te dooden. Maer het vermoeden en is niet ghenoech om pemant te beschuldighen van sulck misdaet der onuriendelyckhept teghen zijnen vader. Maer laet sulcken voortbrengē (ist dat hy can) een bewijs dat sy sulck arch kept begonst hebben/dat der valscher tieht eenighe verwe mach gheuen/eñ dien gheloouelyck maken. Ysser doch pemant die het seggen daer toe van ons berept mach thoonē? oft eenighe ghesworen mupterije met ons gelijcken tegen vā oft dienaers die van ons gecorrumpeert eñ gehuert zijn om v arch te doē? oft eenighe onse brieuen teghen v ghelchreuen ? daer nochtans die valsche tichten dickmael elck een van desen van niet versiert zijn. Het is voorwaer een swaer dinc eens coninex huysghesin tegen malcanderen twistich/eñ die hope van die heerschappije te crijgen/die ghy vader segt dat de loon der goetherticheyt totten ouders is/ heeft nochtās menschen vā arghe natuere tot quade opstellē ghestiert. Maer voorwaer wy en mogen niet verwonnē worden vā eenich boos kept/maer valsche tichten te wederleggen by verstopte ooren/hoe souden wy dat connen ghedoen? Maer siet wy hebben al wat vryhycker woorden wt gesproken / maer dat niet teghen v vader/dwelc onbehoorlijc ware/ maer tegen die ghene diet al clappen eñ onwyslijc wtstorten dat sy hooren. Siet pemant van ons bepdē mach somtyts onse moeder beweent hebbē/maer dat en is niet gedaen om dat sy doot is/maer om dat sy oock na haer doodt van sommighe menschē beclapt eñ beschimpt wert. Men lepdt ons op dat wy die heerschappije geerne hadden die ons vader noch besidt / maer hoe mach dit also wesen? Ist dat ons coninclike eerē ghedaen zijn gheweest (alst inder waerhept is)en is dan ons opstel niet heel te vergheefs? maer en is ons dit niet gheschiet/pmmer wy mogen die hopen te crijghen. Maer meyndy oock dat het vercrijgen des ryex na v/als wy v doot hadden/van ons soude mogē verwacht werden/die noch aerde noch zee en soude mogen dragē na so wreet eñ onmēschelije kept? Voorts wat soude uwer ondersatē godtruchtichept / eñ die religie vanden heelen Joerschen volcke ons gedaen hebben/sonden die ghedoocht hebben dat sulck vadermoorders het ryck soudē behoudē / dwelck door sulck leelije kept gecregen ware ? oft soudē sy sulcke inden alderyeplichsten tempel vā v vader vā nieus opghetimmert/hebben latē comen ? Voorts oock al waert also dat wy dādere al niet en achtē/ soude ooc pemant die v doode/wie dat ooc ware/ moghen ongestraft blijuē/so verre die Keyser leefde? Och vaß ghy en hebt so ongoddelycke oft dwase kinderē niet gewonnē/maer ongeluckigher by auontuerē dan v by auontueren wel gemackelijck oft profijtelijck is. Voorts en hebdy niet daer ghy ons af beschuldigen moecht/oft en hebt niet sulcx bevondē / wat mach v doch so groote ongheureestbept van ons doē gelooue? om dat ons moeder gedoot is? maer haer ongeluckige auontuere van steruen/soude ons met rechte behooren wijser te maken/om so oock niet te steruen/dan arghcr om te wrekē. Wy haddē voorwaer wel meer redenen tot onser onschult mogen voortbrengen/maer wat noot ist te verantwoorden oft te ontschuldigen sulcke dinghen die nopt gheschiet en zijn? Waerom begheeren wy vā alder werelt heeren den Keyser / eñ nv ter tijdt onsen rechter eñ twistschepder dit alleen/by also ghy onse vader v quaet

vermoeden van ons condt af legghen / dat wp dan moghen te leuen blijuen/so ongheluckichlijc of allē dichlijc als ghp wilt. Want wat mach doch allendigher wesen dan sonder redene beschuldicht te werden van dalder booste eñ swaerste sept? Maer isst sake dat ghp noch soudt blijuen vreesende voor ons so zijn wp te vreden dat wp (behoudelijck uwer goedertierenheyt) door ons selfs vonnis ghedoemt werden ter doot/want wp en hebben dit leuē so lief niet/ dat wp dat souden begheerē te houdē met zijn quellinghe daer ons dat leuen af comen is. Door dese woordē werde die Kepser (die te voren oock niet licht gheneycht en was om dese verlierde beschuldinghe te gheloouen) noch meer ongheneert/bp sonder wāt hp met zijnen oogen op Herodem gestadelijck siende/ meerte dat hp selue oock beweecht werde/eñ alle die daer teghen woordich waren begonsten te besorghen voor die ionghelingen/niet sonder eenen nydt op den coninc bp alle die houelinghen/want die ongheliicheyt der waerheyt die in dese lasteringe was/eñ dat mede lijden metten ionghelinghen / die doen in haren eersten fleur haer leuens/in perikel der doodt waren/verweete die herten van haer allen om haer te helpen. Eñ dat noch veel te meer/na dat Alexandr op zijns vaders clachte so verstandelijc geantwoort hadde/die wyle dat die beschuldichde int selue droef wesen bleuē/eñ vā droefheden haer beweende natte ooghen op daerde neder sloeghen. Daer na so blicte daer een luttel hopē/ allo dat scheen dat die coninck behoefde ontschuldicht te sine/die sonder eenige seker bewijsingē oft getupgenissen / so lichtueerdelijc eñ onwijselijc dese beschuldinge begonst hadde. Tē laetsten hem een luttel tijdts beradende/heeft openbaerlijc ghesept dat die iongheliughen allo niet gheleeft en hadden met haren vader/ datter geen quaet vermoeden en soude af hebben moghen wesen.

Maer hp badt Herodem dat hp gheen quaet vermoeden meer houden en wilde/ eñ zijn sonen pets gheuen/want het onrecht was sulcke valsche lasteringen te gheloouen/eñ sp mochten ooc voortaē beteren tgene dat sp te vorē misdaen hadden / eñ haer eerste voorleden liefde wederom hernemē/eñ gātsch makē/bp dat sp bepde (om die oude quade vermoeden te niet te doene) die onderlinghe liefde vā bepde sp den neersteliker gheoeffent werde. Nae dese vermaninghe gaf die kepser den iongheline eenē winc. Eñ doen sp opstonden eñ bereedt waren om ghenade te bidden/so en heeft haer vader die niet verbept/ maer heeftse te voren den eenen na den anderen al weenende omhelst/daer sp alle medelyden toe hadden/so wel die vyp gheboren als die knechten. Aldus zijn sp daer na als sp den Kepser ghedanckt haddē/ tsamen van daer geschepdē/eñ met haer Antipater/ vepnseñ hē als oft hp blijde gheweest hadde met zijnen broeders/die wederom in haers vaders gracie ghecomen waren. Maer op die nauolghende dagē heeft Herodes den Kepser beghift met dryhondert talenten/die doen ter tijt te Roome openbaer spelen hielt/eñ den volcke ghiften bedeplde. Die gaf hem wederom die helft vanden iaerlijcxschen profytē wt die Cyperssche metalen comēde/eñ dander helft bewal hp hem te ontfangen eñ te beschickē. Eñ als hp hem met ander beleefheden gheeert hadde allmenden gasten plach te doene/ so gaf hp hem vyp macht voor zijnen nacomer oft erfgenaem zijns rijcx te kiesen eenē van zijnē sonē diet hem beliefde/oft (hadde hp dat lieuer) zijn rijck te bedeplen onder haer allen. Eñ doē Herodes bereedt was om dit te doē / so sepde die Kepser dat hp niet en wilde daer in consenteren / maer hp wilde dat hp so langhe als hp leefde/ soo wel soude zijn rijck als zijn kinderē in zijn macht soude hebbē. Als dese dingē aldus gedaē waren / is die coninck wederom in Judeen ghecomen. Maer die wyle dat hp wech was/waren die Trachoniters die een groot deel zijnder heerlijckhept waren/ hem af gheuallen/maer door der capitepnen neerstichept die hp int rijck ghelaten hadde/ werden sp ghetemt/ ende wederom ghedwonghen tot onderdanichept. Voorts als Herodes eñ zijn kinderen te schepe varende tot een stadt van Cilicien Eleusa ghenoemt/ ghecomen waren/welck met eenen anderē naē Debatte heet/so vondē sp daer Archelaum den coninck van Cappadocien. Dese heeft den coninck vriendelijck ontfangen/eñ was seer verblijt om dat die kinderen wederom in zijn gracie ghecomen waren / eñ dat Alexāder zijn behoude sone seer heerlijc die kepsten diemen hem op lepde/wederlepdt hadde. Als sp dan malcanderē onderlinge met coninclijcke giften begaeft hadden/zijn sp van malcanderē geschepdē. Hier na als Herodes in Judeen wederom gecomē was/eñ tet volck hadde doen vergaderen indē tempel/heeft hp haer verclaert wat hp in die repse ghedaen hadde. Eñ als hp haer oock veel ghesept hadde van des Kepsers beleefthept/eñ van anderen dingē die hp wilde dat sp ooc weten souden/ soo keerde hp zijn leste redene tot zijn kinderen/eñ zijn houelingē/ eñ dander menichte heeft hp vermaēt tot eendrachtichept/seggende openlijck dat zijn kinderē na heim regneren soudē/ten eersten Antipater/ daer na zijn kinderen die van Mariamme geboren waren/Aristobulus eñ Alexander. Maer binnen desen middele tijde moesten sp alle hem alleen aensiē/eñ hē alleē voor haren coninck eñ heere houden/niet tegenstaēde zijn ouderdt/ die totten regimente om langhe onderlochept bequamer was/ bysōder oock aēghesien dat die ander bequamicheden eñ middelē waer mede donderlaten ende kinderen in bedwanc ghehouden werden/hem oock niet en ghebraken / ende dat die crijchslmannē ooc met haren capitepnen hē alleen oock souden aensien / ende soo souden sp een weeldich leuen lepden sonder verstooringhe. Als hp dese reden aldus volepndt hadde/soo liet hp die vergaderinghe des volcx wech gaen. Den sommighen docht dat hp wel ghesept hadde/den sommighē anders/want aenghesien dat hp onder zijn kinderen een sake vā benydē ghesteken hadde/soo scheent dat noch al op een veranderinghe wt comen mochte.

✕ Hoe Herodes dat strijt spel van tvijffte iaer gehoudē heeft om dat Cesarē volmaect was. Cap. ix.

OP den seluē tijdt werde Cesarea volmaeckt/int thiensste iaer na dat sp begonst was/eñ int achtentwintichste iaer zijns rijckx / in die Olympiade. Eñ in haer verplichtinghe was daer eē groote feeste/eñ daer werden ouergrootelijcke costē ghedaē/waer door zijn te speel stryde gheroepē alle constige musijckspeelders/eñ die cāpers van die naecte stryden / eñ hier toe was daer oock ghecreghen een groot ghetal van schermers eñ campers/lyt om lyf/ eñ wilde dieren/ eñ alle desghelijcx dat groot geacht wert soo wel te Roome als bp die ander Heydenen. Eñ dit strydtspel werde gedaen eñ gestchiet dē Kepser ter eeren/om voorts altyt dat weder op te stellen telcken vijfften iare. Alle dat hier toe behoorde/heeft die coninck op zijnē cost met grooter eerghierichept eñ hoochmoedichept van alle canten doen aen bienghen. Daer ooc veel toe gaf des Kepsers hupsvrouwe Julia/die hem veel costelijcke dinghen sandt wt Italien/allo dat al berekēt zijnde die costen/tot vijfhon-

Cap. v.

hondert talenten quamen. Als daer dan een ouer groote menichte volcx vergadert was/ om die spelē te sien/eñ daer oock veel eerlijcke boden ghesonden werdē vā verschepdē volckē/ om seker weldadē die si vandē coninc ontfangē haddē / so heeft hy die alle ontfangen in herbergē/eñ tafelē/ eñ geduerige vrolijcheden/heel vijfthien dagen lanc/ die wyle dat hy wt die groote vergaderinghe der menschen zijn genoechte hielt int aensien der spelē / maer des nachts met maeltijden eñ verthooninghe zijnder grootdadiger heerlychept/met groote loue zijnder coninclicker milthept. Want hy arbeyde altijt dat die laetste dingen altoos meerder verwonderingen van hem maken souden. Eñ men sept dat die Keyser selue eñ Agrippa seyden/dat Herodes grootmoedichept meerder was dan zijn rijck dat hy hadde/ die weerdich scheen die heerschappije van geheel Syrien eñ Egipten te hebben. Na dese feeste eñ heylige dagen heeft hy een ander stadt getimmert int velt dat ghenoemt wert Capharsaba/kiesende daer toe een gewatert lant/eñ bequaem om te beplanten/mits dat ter een riuierken vloodt om die stadt/eñ een schoon bosch van seer schoonē boomē daerō stont/dese stadt noemde hy na zijnen vader Antipater Antipatrida. Daer na maecte hy een casteel bouen Jericho / noemende dat na zijns moeders naem/geuende dien dē naem Cypron/dwelc hy wtnemende sterck beurydt heeft/eñ verciert met genoechlike huysingen. Daer toe ooc niet vergetēde die lieffde zijns broeders heeft hy tot zijnō gedēckenissen ooc toegeschict seer schoō ghestichten / ten eerstē eenen toren niet minder dan Pharus/in die stadt/welcken hy ter gedenckenissen van zijnen dooden broeder noemde Phasaelū/ welc een seer sterc voorbeschermsel der stadt was. Daer na maecte hy een stadt op den seluen naem ontrent die vallepe van Hiericho / al daermen gaet noordt waerts. Waer door ist gheschiet dat het landt daer rontsom gelegen dat te voren by na woest eñ verlaten was neerstelijcker gebouwet werde van die inwoōders/daer af genoēt Phasaels lant. Voorts ooc zijn ander milthept waer seer swaer om verteilen/te weten/hoe veel dat hy verdaen heeft aen die steden so wel van Syrien/als van Griecklant/eñ al waer hy heeft elders buytens lāts gerept. Want veel vā dien stedē hielp hy/ tsy dat hy haer op timmerde gemeyn werckē/oft daer elders eenige begonste wercken geschorst waren om ghebreke van costen / daer hy ghelt toe gaf om die te volmaecken. Onder die welcke zijn dalder principaelste/dat hy den Ghodianen den tempel Pithy op zijnen cost opghetimmert heeft/eñ den seluen ooc veel talenten siluers ghegeuen om schepen te maken. Den Nicopolitanem die in die stadt van Actio van den Keyser ghemaeckt woonen/heeft hy het meeste deel van haer ghemeyn wercken op sinen cost volmaeckt. Den Antyiocensers in die grootste stadt van Syrien wooneñ/waer door int midden lanckx door een schept strate gaet/ dese selue strate heeft hy op beyde sydē verciert met ouerdecte galerijen / eñ haren weech onder die locht heeft hy doen pauepen met effene steenen / niet soo seere om der stadt vercieringe/als om tgerieflicker inwoonders. Eñ haer Olimpische spelen ten vijfsten iare die niet rijckelijc genoech en warē na haer groote vermaerthept wt armoedē/ heeft hy te hulpe gecomen gheuende daer toe iaerlijckx sche renten / om die sacrificien rijckelijcke te doene/ende dander dinghen die ter eeren van so grooten vergaderinghen behoorē. Door welcke mildthept hy openbaerlijc gemaect werde een eewich rechter der strydtspelē om die prijsen oft loonen te ghenen. Hier mocht pemāt anders hem verwonderen van soo groote verschepdenhept van natueren eñ manieren in eenen mensch. Want ist dat wy aensien willen zijn milthept eñ goetdadichept die hy bewesen heeft aen alle menschen/soo moeten wy segghen dat hy van natueren wter maten milt/eñ weldadich was. Ter contrariē ooc ist dat wy aenmercken zijn onrechten eñ wreethept die hy ghethoont heeft eñ ghedaen aen zijn onderlaten/eñ ooc aen zijn alder naeste vrienden ende magen/so moeten wy belijden dat hy een straf ende onuerbiddelije mensch was/eñ heel vreemt van alle goede sedichept/eñ alsō salt schijnen dat hy twee cōtrarie willen in hem seluē hadde. Maer ic geloue anders/eñ ick meyne dat dit beyde hem wt een sake quam/want om dat hy wtermatē eerghierich was/ eñ heel met deser begheerten becommert/soo werde hy verwect tot grootdadichept eñ milthept/by alsoo datter erghers eenighe hope was/ te wetē/ om eenigen teghenwoordigen lof eñ prijs te crijgen/ oft lofelijcke ghedenckenisse in toecomende tijden. Hierō aengesien dat hy bouē die macht zijnō rijcdommen costelijc was/so werde hy ghedwonghen van noots weghen zijn onderlaten te quellen/want om dat hy veel ghelt verdede aen ander lieden/soo moest hy elders dat qualijc soecken eñ crijgen / wetende voorts ooc wel dat hy van zijnen onderlaten om dese onrechten gehaet werde/so sach hy dat hy dese mil daden qualijc soude connē versoeten/want hy dat niet en conde doen/ten ware dat hy te voren zijn renten oft schattinghen hadde willen minderen / eñ aldus misbruycte hy zijnder onderlaten hate tot zijn profijt. Want alsser pemant van dien was die zijn lastich bedwanck in alles niet lijden en conde/oft scheē te willen hē wt zijn heerschappije te helpen/ teghen sulcke thoonde hy zijn onbedwongē wreethept / als tegen zijn vpanden/ sonder eenich onderscheet van vrienden oft magen/om dat hy alleen wilde geeert zijn van alle menschen. Eñ hoe eerghierich hy gheweest heeft machmen wel beuroeden vā die selue eerē die hy dē Keyser/eñ Agrippe/ eñ zijnē anderen vriēdē bewesen heeft. Want hy wilde dē zijnē hier een exempel bewijsen/dat hy also ooc soude mogē van haer alleen gheeert werden / gelije hy eerde die ghene die bouen hem waren. Eñ in deser manieren thoonde hy ghenoech wat dinck hy van natuerē aldermeest begheerde. Maer den Joden en is door haer wetten niet geoorloft die machtighe also te eeren / want sy meer moeten waer nemen wat recht eñ behoorlijck is/dan sulcke dienstē te doen. Den welcken ooc qualijck ghenoech verginck eñ schadelijck was dat sy haers coninckx danck eñ gracie niet en mochten behalen met staende beelden eñ tempelen tot zijnder eeren/eñ met dier ghelijcke flatteringhen die ontsinnighe begheerte van den erghierighen man versaden. Dit dunct my die sake te zijne waerom dat Herodes teghen zijn hupsvrouwen eñ die zijn nauste raden wisten/so ondanckbaer oft onbeleeft was/ eñ tot die buytenlanders eñ vreēde lieden so veel te milder ende weldadigher.

✠ Hoe die Jodē die in Syrienē eñ in Asien woonden haer clachte ouer sondē totten Keyser tegē die Griecken/eñ van des Keysers antwoorde. Cap. x.

DJe Joden die in Asien woonden/eñ in Syrienē/ werden seer ghequelt van dier landen stedē / eñ hoe wel sy vanden voorleden coninghen ghelijckelijck metten anderen borghers recht ghecreghen hadden/nochtans leden sy doen veel quellingen eñ onrechten vandē Griecken / die haer op lepden dat

si tghelt wt droegen / eñ den anderē borgeren schadelijc waren. Als die Grieckē noch mate noch ende en maecten van dese ouerlastingen/so werdē die Jodē gedwongen door legaten ouer henliedē te clagen bp den Keyser. Die welcke heeft gheschreuē tot die prouincien dat hem beliefde dat den Joden gheliic recht soude gheho uden werdē metten anderen. Welck ouerschrijuens copie wp hier na stellen om beter te verstekeren hoe die oude voorleden Keysers tot ons lieden ghesint waren.

✶ Die Keyser Augustus douerste priester eñ ouerste heere sept ende verclaert. Aenghesien dat het Joetsche volck altijt ghetrouwe eñ vrient gheweest heeft den Roōschē volcke/niet alleen nv maer oock in voorleden tijde/bysonder mijnē vader den ouerheere ende Keyser/die wyle dat ouerste priester der Jodē was Hyrcanus/so belieuet mp oot na den gemeynen sin vandē gesworen raetsheerē dat die Joden sullen gebruyckē haer eygen wetten eñ manieren vā leuen/alsoo sy gebruycten ten tijde Hyrcani des ouerstē priesters/eñ dat haer geheylichde plaetsen sullen het recht van vlp toevlucht behouden/eñ dat haer sal geoorloft wesen haer beloeft gelt wt tedoen te senden na Jerusalē bp seker lieden/eñ datmen henliedē niet en sal dwingen om borge te stellē op haer Sabboth daghen/ oft sdaechs voor die sabboth dagen na die negenste vre na den vrydach. Eñ bp alsо pemant bevonden wort haer heylige boeckē te stelen/ oft heylich gelt wt haerlieden heylighe plaetsen/dat dese sal gehoudē werden voor een kerckdief/ eñ zyn goet salmen brengen als geconfisqueert tottē gemeynē schat des Roōschē volcx. Eñ haerlieden supplicatie die mp gepresenteert is door Marcum Censorinū wil ic(na die goedertierēhz die ic tot alle mēschen hebbe) datmen met dese onse ordinācie sal ter eewiger gedēckenissen stellē in die vermaerde heerlike plaetse die geheel Asien tot mijnē eeren gestelt heeft tot Argirē. Maer ist datter pemāt hē so stout maeckt dat hp doe teghen dese ordinancie/ die en sal met geen middelbaer pene ghestraft werden. Dits geschreuen in een columne in des Keysers tempel.

✶ Die Keyser wenscht Norbano Flacco weluarē. Den Joden die ouer alle landen woonen sy gheoorloft haer heylich gelt na haer oude gewoonte te senden na Jerusalem/sonder pemants belet. Dese dinghen heeft die Keyser ghedaen. Agrippa heeft oock voor die Joden geschreuen in deser manieren.

✶ Agrippa den wethouderen/den raet/eñ dē volcke vā Ephesen. Dat heylich gelt dwelc die Joden te Jerusalem plegen te senden op haers landts maniere/wil ick dat die Joden sullen besorghen eñ bewaren in Asien. Eñ so wie haer heylich ghelt steelt eñ vliet tot beurtyde vluchtplaetsen/dien salmen vā daer halen/eñ gheuen hem den Joden ouer / om gestraft te werden na tselue recht van die roouers oft dieuen vā heylige dingen die daer af gehaelt werdē. Ock screef hp Sillano den rechter / dat die Joden op die sabbothdaghen niet en souden gedwonghen werden te rechte comen oft borghen te stellen.

✶ Marcus Agrippa wenscht den wethouderē vā Cyrenen eñ den rade weluaren. Die Cyreneusschе Joden waer voor Augustus nv geschreuē heeft Flauio den president vā Lybien/eñ den anderē wethouderen vā dier prouincien/datmen henliedē niet verbieden en sal haer heylich ghelt nae haer maniere te senden na Jerusalem / hebben nv bp mp gheclaecht dat sy gequelt werden door sommigher arghe menschen lasteringhe eñ valschе ouerdraginghe/eñ dat haer verboden wert dit te doen / midts redene van sommighe tributen die sy nochtans niet schuldich en zyn. Dese wil ick dat in haerlieden recht eñ manieren sullen ghelaten werden. Eñ bp alsо daer eenich heylich ghelt in eenighe stadt behouden is ghewelt/ datmen dat door gheroten mannen daer toe bequaem wesende den Joden wederom gheue.

✶ Caius Norbanus Flaccus wenscht den wethouderen van Sardinien weluaren. Die Keyser heeft mp geschreuen dat hp gebiet dat niemant vanden Joden verboden oft beledt en werde nae haers lāts maniere gelt na Jerusalem te senden. Waerō schriue ic v lieden ooc hier af/op dat v niet onbekēt en si so wel mijnen wille als des Keysers. Desgelijcx heeft Julius Antonius den president ooc geschreuē. Den wethouderē/den raet/eñ volcke vā Ephesen si gheluck. Die Joden in Asien woonende/ hebbē mp te kennen ghegeuen op den derthienstē dach in Februario/doē ic te rechte sadt te Ephesen/hoe dat die Keyser Augustus eñ Agrippa haer verleent hadde na haers lants wetten eñ manieren te moghen ghebruycken/eñ dat si elck nae haer goetduncken soude mogen wt deuocien eerstelingē offeren/ om die sonder letsel gedragen te werden tot des alder hoochstē Gods tempel/ende sy baden mp dat ick (tghene dat van dien verleendt was)met mijnen consente oock vast wilde maken/eñ van weerden houden. Waerom wil ick dat ghy weet dat ick ooc na des Keysers ende Agrippas ordinancie haer oorloue al te doene dat haer belieft/sonder pemants verbieden.

✶ Dese ordinācien hebbē wp daerō hier aen ghestelt/om dat ic den Griecken(in welcker handt onse schriftē comen sullē)thoonen soude dat hier voortijts van der ouderen tijdē dese eere ons liedē bewesen is geweest/dat wp vā die ouerste machtē der gemeynten niet en mochten beledt werden ons lāts manieren te gebruycken/maer dat wp door haerlieder cōsent Gode souden dienen mettē godsdienst die ons verleent is/welcke dingen ick daerom te dicmaelder verhale om die vreemde lieden te beweghen/ eñ den haet die sy op ons sonder eenighe goede redene hebben/haer af te nemen. Wāt ghеen volc en houdt altijt eenderhande manieren/maer van stedē te stedē wert dicmael hier in veräderinge gedaē. Maer die rechtueerdicheyt behoort allen menschē euen gelijc/ welc dalder nutste deucht is so wel den Griecken als den anderen grouen nacien/ welcke rechtueerdichz in onse wetten aldermeest geacht wert/ eñ die selue bp alsо wp die ongeschent houden / mach ons allen menschen liefgetal eñ weerdich maken. Waerō biddeu wp alle menschē dat si ons om dat wp verscheyden manieren vā leuē hebben/niet so seer en willen haten/als minnen om onse neerstichеyt die wp ter deucht hebben. Want die deucht is allen menschen gemeyn/eñ sonder die en mach der menschen leuen niet blijuen staende. Maer nv keere ick mp wederom tot het verualch van deser hystorien.

✶ Hoe Herodes ghelts gebrec lydēde/in Dauids begraueniſſe ghegaen is. Cap. xi.

HErodes veel gelts thuys eñ buyten verquistende/ ende ghehoort hebbende hoe dat Hyrcanus die voor hem ghеregneert hadde Dauids begraueniſſe op gebroken/ ende daer wt dry duysent talenten siluers wtghedraghen hadde / ende datter noch veel meer gebleuen was dat genoech wesen mochtē tot seer groote costen/heeft langen tyt inden sin ghehadt tselue te bestaē. Maer doē dede hy des nachts het graf op/eñ ghinc daer in. Eñ te voren hadde hy neerstelijc verhoedt dat het volck dit niet weten en soude / nemende met hem alleen dalder ghetrouste Cap. viij.

van

van zijnē vrienden. Maer hy en vont daer geen gelt dt gelt / maer hy nam vā daer een groote macht van costeliken baggē eñ cieraeten / eñ hier door verwert zijnde om neerstelicker ondersoec te doene ginc hy binnenwaerts / tot Dauids eñ Salomons doot-kisten daer haer lichamen in laghen / so verloos hy daer twee van zijnē lijfknechten / midts datter vant binnenste (alsmen sept) een vlāme wt berste teghen henlieden die daer stoutelijck in comen waren / door welc ongheluc Herodes vervaert werde / eñ ghinck daer wt. Eñ wt devocien beweecht zijnde om hem seluē daer af te suyueren oft ontschuldighen / heeft hy inden inganc des graefs eē steenen gedenckenisse vā witten marmorsteenen seer costelijc doen maken. Van desen wercke maect ooc mencie Nicolaus die hystorischrijuer van dier tijt. Maer van dat die coninc int graf neē ginck en scrijft hy niet / houdende dat voor eē oneerlijcke daet / eñ dit dede Nicolaus so hy plach / want hy den coninc dit ten beliefue dede die doen noch leefde / eñ sulcke dingen alleen scrijuē-de die schenen tot zijnē eeren te zijne. Daer toe heeft hy ooc vele zijnē onrechtueerdiger keptē op een ander maniere die vertellende verdonckert / eñ so seere als hy mocht verborgen. Aengesien dat hy ooc een schoone ontschult oft redene by brenght van zijn wreethept / ouer Mariammes eñ haer kinderen gethoont / want hy haer beschuldicht van oneerbaerhept eñ haer kinderen vā verraderpē die si tegē haren vad soudē opgestelt hebbē. Eñ dit doet hy ouer al int werc zijnder hystorien / alle tghene dat die coninck rechtelijc eñ rechtueerdelijc ghedaen hadde te veel prijsende / eñ zijn contrarie keptē neerstelijc verschoonēde. Maer het is hem te vergeuen om die sake die ick voorsepdt hebbe / midts dat dese hystorie screef / niet so seere om den naecomers goede hēnisse der waerhept te laten / als hy dede om zijnen coninc te believē. Maer wy die maechschap zijn vā die coninghen der Asamoneē geslachten / eñ daer toe ooc den priesterliken staet bedienen / houden een logene voor schandelijc / eñ daerom vertellē wy die geschiedenissen na die waerhept ongenalscht / behoudelijck nochtans die eere van dees couinc oiren oft afcoē-sten / die nv ooc die heerschappije hebben / wāt wy ooc by haren oorloue meer achten die waerhept.

Dese Asamoneē waré die broeders Iudas Machabeē / vā welcker af coemste was Josephus de ser hystorien schrijuer.

Voorts dan so begōst Herodis huys (na dat hy Dauids graf geuioleert hadde) te vallen eñ verargerē / tū oft Gods wrake daer op viel / dwelc te voriē ooc niet wel en stōt / tū oft by ongelucke sulcke iammerlike verderfenisse op dien tyden geuiel / dat die wel mocht schijnen te wesen eenē loon van zijn ongodelijcheyt. Wāt in zijn hof was eenen twist ghelijck der borgheren mupterye tegen malcanderen / eñ onderlinge haten met valsche lasteringen teghē malcanderen strijdende. Maer onder al was Antipaters behendich opstel teghen zijn broeders dalder meeste / die welcke door and̄ persoonē henliedē heel ouerlaste met valsche lasteringen / eñ hy geliet hem dicmael geuepnsdelijc als oft hyse hadde willē verantwoorden oft verontschuldigen / om dat hy alsoo die iongelinghen te lichtelycker soude al heymelijck verdrucken / alsmen meynde dat hy haer vriēt was. Eñ met alsulcke loose practijcken bedroech hy zijnē vader / also dat hy meynde dat dese sone alleen voor zijn leuen eñ weluaert sorge droech / waerom beual die coninck Antipater Ptolomeū zijnē rentmeestere / eñ met Antipaters moeder heeft hy alle zijn raden ghehouden / also seere dat hy alle dinghen dede naer deser raet / waer door si den coninck ghestoort maecte op sulcke / wt welcker wederstāē haer profijt comē mocht. Maer Mariammes sonen mochten dit dagelijcx qualijcker lijden / wāt si onweerdelijc namen om haer edeldom dat si van haer plaetse versteken werden eñ wijcken den genen die snoodt warē dan si / eñ also by na heel slecht eñ neder gemaect werdē. Daer toe waren haer hupsvrouwen ooc ghequelt met die selue swaermoedicheden / waer af die eene Alexanders hupsvrouwe Glaphira onderlinghen haet hadde tegē Salomē / so wel wt die liefde haers mans / als ooc om dat si haer te seer hooueerdelijckē hadde tegē haer dochter / die welcke getrout hadde. Aristobolum / eñ na vrouwen maniere en mocht sy niet lijden dat dese met haer gelijckelijc geeert werde. Eñ midts dat desen and̄ twist daer toe quam / so en was Pheroras des coninx broeder ooc niet heel vrēt van tweedracht. Want hy hadde eē bysonder sake van quaet vermoeden / eñ van hate / midts dat hy geuallen was in een ontsinnighe liefde van zijn eygen dienstvrouwe / also dat hy ooc ontsepde den houwelijck als hem die coninck zijn dochter wilde te wijue geuen / te vreden wesende met zijnē dienstvrouwē verseminge. Dit hadde Herodes seer noode / siende dat zijn broeder den welcken hy soo veel goets gedaen hadde / eñ die by na een medegheselle zijns rijcx was / hem weder om niet so lief hadde als behoorde / houdende hē seluen voor eenen ongheluc-ligen broeder. Eñ doen hy Pherorā tot geenen beteren sin en conde wederom gebringen / so heeft hy zijn dochter in houwelijc versaemt met Phasaelus sone. Maer daer na als eenen tijt ledē was / die coninc mepnende dat zijns broeders heete liefde nv al seer vercoelt was / heeft hy hem beclaecht dat hy aldus van hem wederlept was presenterende hem den houwelijc van een zijn and̄ dochter die Cyprus genaemt was. Doen raedde Ptolomeus Pherorae dat hy zijnen broeder altijt niet en wilde blijuē versmadende / maer dat hy wilde tot hem seluen comē / eñ hē afkeeren van die schandelike liefde / want het groote dwaelhept was daerom hem seluē te benemen des coninx vrientschap / eñ daer door te comē in hate eñ verlies van zijn ruste Pheroras dan verstaende dat hē dit goet ware / midts dat hy te voren ooc vandē coninc genade vercregen hadde / doen hy voortijts met valsche tichten aē hē ouergedraghen was / heeft die vrouwe die nv van hem moeder was vā eenen sone / wech gedaen / eñ beloefde den coninc zijn ander dochter te trouwen / eñ hy sette hem den derthiensten dach om die bruyloft te houden / beloue nde ooc by middel vā eenen rede / dat hy voortaen niet die verstootē vrouwe niet meer te doen en soude hebbē. Maer doē den gesettē tijt verloopē was / werde hy so seer van liefdē verwonnen / dat hy zijn beloeftē niet en hielt / maer werde wederom getrocken tot zijn oude gemeynschap eñ verseminge met dier vrouwen. Doē en conde Herodes zijn grāscap niet meer bedeckē / maer hy sprac somtijts woorden wt / die teeckenen warē dat zijnē sin van zijnē broeder af ghekeert was. Eñ daer wasser ooc vele die door dese oorsake desen zijnen sin onderhielen met lasterungē / also datter noch dach noch vre voorby en ghinc hem en gebeurden altijt eenige nieuwe werringen oft quellingē / midts dat zijn naeste vriendē eñ maghen altijt teghen malcanderen twistich waren / die van natueren behoorden hem seer weert te zijne. Wāt Salome haet draghende op Mariāmes sonen / en liet haer dochter die Aristobolū den eenen vanden sonen ghetrout hadde / onderlinghe liefde met haren man niet ghebruycken / want si brachte haer daer toe dat sy wijselijck clapte ende wtstorte

die secrete spraken vanden gheboudē iongelinghē/ eñ alsser eenighe cleyne twisten gheuielen (alst wel plach te zijne) dat verargherde Salome met veel quaet vermoedens/waer door quamt dat sy alle der ionghelinghen secrete dinghen vernam / makende dat haer ionghe dochter haren man haette. Eñ die dochter vertelde dickmael om haer moeder te behaghen / dat sy lieden als sy alleen waren veel mencie maerten van Mariammes/eñ spraken hatelijck vā haerlieder vader/ende dat sy driephden by also sy die heerschappije creghen der ander hupsvrouwē sonē schrijuers te makē in die cleyne stedekens/wāt daer toe soude henlieden die gheleert hept wel dienē daer sy haer doen ter tijt toe gauen. Als sy oock tot eenighe tijden saghen des Coninex hupsvrouwen haerlieder moeders cieraten beswighen/so seydē sy dat desse voor dese teghenwoordighe weeldicheden noch hapten cleederen draghen souden besloten / daer sy die sonne niet en souden moghen sien. Dese dinghē droech Salome terstont den coninck ouer. Maer al mocht hy dese dinghen qualijck lijden/heeft hy noch tans die lieuer begheert te beteren dan te punieren. Aldermeest werde hi verbittert door quaet vermoeden/eñ hy werde daghelijcx argher dan hy te voren was/gelouende alle rumoeren eñ clapperupen vā alle menschen. Maer doen ter tijt te vreden wesende dat hy zijn sonen met woorden ghestraft hadde/ eñ vā haerlieder antwoorde een luttel te vreden gestelt/ruste hy een luttel tijts. Maer terstōt vernieude dit quaet / want Pheroras heeft Alexandrū aen ghesproken Glaphires Archelaus dochters man/ seggh ende dat hy ghehoort hadde van Salome hoe dat Herodes heetelijc verlieft was op Glaphira zijn hupsvrouwe/eñ dat hy dese liefde niet quijt en cōde geworden. Die ionghelinck dit ghehoort hebbende werde wt ialoursheyt heel vergramt/eñ alle die eere eñ vriendelijcheyt die Herodes deser vrouwē dede ter liefden vā zijnē sone/ dwelck by na alle daghe te doen was/keerde hy al ten quaetsten / midts dat hy quaet vermoeden gecreghen hadde van tghene dat hy ghehoort hadde/eñ hy en conde dese verbolghenheyt niet langher verdouwē. Maer hy is tot zijnen vader ghegaen/eñ heeft met tranē hem Pherorās reden te kennē gegheuen. Waer af Herodes noch meer ontstelt werde/niet lijdēde dat hy beticht eñ geblameert werde vā so schandelijckē feyte/veel claghende ouer zijnder vriendē archeyt/vandē welcken hy voor zijn weldaden sulcken danc eñ loō ontfinck. Eñ terstont heeft hy Pherorām tot hem ghe roepen/eñ ghinck hem toe al kijuende. O ghy alder boosste der menschē(seyde hy) zydy tot so groote ondanckbaerheyt gecomen dat ghy sulcke dinghen van ons segt oft dunct? En beuinde ick nw v voornemen niet dat ghy mynē sone niet gesept en hebt slechtelijck om my schande te doē/maer om dat ghy aldus verraderlike lisē eñ kenijn tegen my berepdē sout? Want wie(ten waer pemāt van eenen goedē gheeste ghetrocken / als dese mijn sone is) soude onghewroken laten dat zijn vader hem sulc onrecht dede? Wat dunct v van tween? hebdy hē willen hier mede een woort in zijnen sin geuen/oft een sweert in zijn rechte hant daer hy zijn vader mede soude dooden? Oft wat hebdy hier in voor v ghehadt? aenghesien dat ghy hem eñ zijnen vaē haet / vepnsende v vriēt te wesen alleenlijck my lasterende/eñ sulcke dinghē seggh ende/die behoudelijck alle behoorlike vriendelijcheyt oock niet ghedacht en mochten werden. Hy wech maect v vā hier na dat ghy soo verkeert herte hebt tot uwen broeder / die v so wel ghedaen heeft. Eñ so langhe als ghy leeft ghebuyet v conscientie. Maer ick sal arbeyden dat ick mijnen vrienden beter mach wesen/henlieden niet straffende na dat sy verdient hebben/eñ die selue meerder weldadē doēde dan sy weert zijn. Als die coninck aldus stoutlijck sprack/eñ Pherorās in een openbaer arch stuck bevonden was/soo seyde hy dat Salomes dit verstort hadde/eñ dat dese woordē eerstmael van haer ghecomen waren. Als sy dit hoorde(want hy ghevaile sy daer by was)heeft sy haer aensicht gestelt om haer woorden gheloouelijck te maken / roepende ouerluyde dat dit haer woordē niet en warē/maer dat sy alle daer op wt waren eñ arbeyden om haer wedersien te maken by den coninck / eñ alsoo van cante te helpē/die Herodem alderliefst hadde/eñ zijn periculē aldermeest verhoedde. Maer dat sy nv met noch meerder verraderpe bestootē werde om dat sy alleē haren broeder Pherore gheraden hadde/eñ hem daer toe gebrocht dat hy het vrouken daer hy mede boeleerde van hem doen soude/eñ des coninex dochter trouwen/eñ dat dit die saken van zijnen hate op haer was. Als sy dit sprack eñ daer toe haer hayr wt harē hoofde track/eñ haer borste sloech/ soo was die maniere vā loochenē der waerhept seer ghelijck / maer haren quaden sin werde bedeckt met die ghenaemste eñ gheuepnste maniere van doene. Maer Pherorās was heel veruangen/met allen gheen ontschult oft coluere vindēde voor zijn kept/ midts dat hy niet en loochende dat hyt ghesept hadde / ende nochtās niet en conde gheloouelijck makē dat hyt elders gehoort hadde. Dese werringhe niet sonder kijuagie duerde een poose tijts. Ten lesten heuet den coninc verdroten/eñ hy heeft zijnen broeder Pherorām eñ zijn suster Salomen van hem werck doen gaen/seer prijsende zijns soons ghedaenheyt/dat hy dese woorden hem ouergedragen hadde/eñ dus heeft hy hem seer spade ghegheuen tot zijns lichaems noodruft. Na dese kijuagie creech Salome eenen quaden naē om dat sy schēē die principael vinderse te wesen vā dese valsche lasteringe/eñ des coninex hupsvrouwē hadden ooc quaet herte tot haer/om dat sy wel wistē dat sy quelijck van manieren eñ wandelbaer was/ eñ na den tijt als nv vrient/als dan vpant. Hierom staken sy Herodi altijt pet quaets inne teghen haer/ nemende een oorsake wt een auontuerlijck gheual. Die coninck van Arabien Obodas/was een traech menschē/heel tot ledichept gheskelt. Eñ zijn sakē bediende Sylleus een schalc man/seer schoone vā ouerdom eñ van wesen. Als dese op een tijt om seker saken by Herodem ghecomen was/ende Salomon metten coninck hadde sien auontmael houden / soo stelde hy zijn herte aen haer. Ende doen hy verstaen hadde dat sy weduwe was/is hy met haer ter sprakē gecomē. Eñ si die doen qualijcker van harē broeder ghetractеert werde dan sy te voren plach/eñ ooc al wat beweecht was tot liefde vā des ionghelincx traephept/eñ versmaedde dien houwelijck niet. Eñ doen op die daghen doorgaens maeltijden ghehouden werden/so thoondē sy veel merckelike teeckenen datter een consent eñ onderlinge liefde tusschē haer beyden was. Dit vertelden den coninck zijn hupsvrouwen niet sonder bespottinge. Maer Herodes hier mede niet te vreden wesende/ vraechde dat ooc vā Pherora/eñ gheboot hem ouer maeltijt gade te slaen hoe sy op malcanderen ghesint waren. Eñ hy heeft wederom ghesept/dat sy met winckē eñ onderlinge aensien ghenoech te kennē gauen werwaerts sy henen wilden. Hier na is die Araber nv heel int vermoeden gecomen/werk gegaen. Eñ na twee oft

drp

dyp maendē daer na is hy om die selue sake wederō gecomen/eñ heeft met Herode van deser saken ghesproken/begherende dat hy hem Salomē wilde ten houwelyc gheuen/want hē dit swagherschap profytelyck soude wesen om der Arabers medehandel in comenschappen/ welcker heerschappie hem toebehoorde/eñ nv een groot deel daer af zyn was ghewoorden. Als Herodes hier af met zyn suster gesproken hadde/ vraghende haer oft sy hem begheerde te trouwen/ so gaf sy daer lichtelyc consent toe. Daer na als sy begheerdē dat Silleus hem soude laten inschryuen in der Iodē religie/eñ haer dā tot eē hyspvrouwe nemen/want het anders niet ghecorloft en was/so en heeft hy dat niet willen doen/ seggende dat hy van zyns lants gemeyn volck soude gesteent werdē by alsso hy dat dede/eñ aldus is hy sonder dit te volbrengē vertrocken. Van dien tyde heeft Pheroras Salomen ghelastert van onbedwonghen oneerbaerhz/eñ daer toe noch meer des coninck hyspvrouwen/seggende dat sy mettē Araber ghemeynschap eñ versaminge gehadt hadde. Eñ des coninck ionge dochter die hy ghecrne ghehoudt hadde aē zynen broeder Pherorias/die welcke Pherorias niet en wilde trouwē om dat hy verlieft was op die schoōhz van een vrouken zyns hups/dese soude Herodes ter liefden van zynder suster gehoudt hebben aē Salomes sone vā Costobaro ghewonnē/ maer hy veranderde zynē sin door Pherorias raet/ die hē seyde dat die iongelinc sulcken swagher niet lief hebbē en soude om zyns vaders doot/eñ hy seyde ooc dat rechter ware dat zyn sone die troude/die namaels soude comen nae hem int vierdeel tendom/ dweleh als Pherorias dit Herodi wijsghemaect hadde/ so verereech hy verghiffenisse van zyn voorleden misdaet. Aldus zyn die houwelycke voorbeloften verandert/ eñ die ionge dochter is ten houwelycke gegeuen desen iongelinck/met een bruptghifte van hondert talentē/ nochtans en hielē zyns hups werringē binnē desen tydē noch niet op/ maer werdē ooc meer vermeerdt van schandelycke beghinselen/ verre voortgaende tot dalder vroeuelycxte schadē. Herodes hadde seer weert dyp zyn gesneden dienarē/ waer af deen was zyn schencker/dander zyn spysdrager/die derde zyn camerlinc/welcker dienst hy ooc in treffelycke sakē zyns ryck plach te beseghen. Dese heeft een clapper by den coninc beclapt/ dat sy door een groot gelt vā Alexandro haer gegeuen/oneerlyck misbruyct waren van hem. Eñ als dese met pininghē onderscheyt werdē oft si eenige versaminge met Alexandro gehadt haddē/hebbē si dat bekent/maer dat si vā geen ander kept tegen zynen vader opgheset en wisten. Maer als haer noch scherper tormentē aengedaen warē/ werden si verwonnē door dien noodt/ midts dat die dienaers lanc so wreeder ouer haer warē ter liefden van Antipater/eñ sy seyden hoe dat Alexāder eenen ingheboren haet tegen zynen vader altyt onderhielt/eñ dat hy henliedē vermaent hadde dat si Herodem wilden verlaten/die nv onnut was/die ooc arbeyde om zyn ouderdō te bedeckē/zyns hoofts hapt verwende/eñ veranderende/maer dat sy beter haer herte aen hem wilden leggē/die het coninckryck dat hē toebehoorde crygen soude/ooc tegen zyns vaders wille/eñ dan souden si corts deerste staten van eeren verwachten/want hem niet alleen hier toe en hielp die edelheyt zyns geslachts/ maer dat hy ooc alle dingen bereedt hadde om die heerschappie met gewelt te crygen/ want op zyn syde eñ partye veel rupterlsche capitepnen staen soudē/veel ooc vā des coninck vrienden die bereedt waren al te doen oft te lyden wat dat ware ter liefden van hem. Als Herodes dit hoorde/so werde hy heel met thoorn eñ vreese bewanghen/midts dat zyns soons woordē schenē smadelyc te wesen/eñ diepgende. Hierom door dese twee seer machtelyc verstoort zynde sorchde hy dat ter vet tegen hem opgestelt was dat swaerder was/ dan datmen dat soude op den selven stont connen verhoeden oft wederstaē. Hierom en dorste hy hier af gheen openbaer onderscoeck doen/ maer hy dede al met bedecte heymelycke bespieders/hebbende tot alle menschen quaet vermoeden eñ af keeringen vā herten/eñ in dese quade vermoeden die hy ooc hadde op vele diet niet verdient en hadden/ steide hy het betrouwen zynder beurtthept/ welcker quader vermoeden geen eynde en was/alsso dat oock hoe hē elck naerder maghē oft vrient was/ so hy dien meer ontsach/als eenen die daer door te machtigher was om hem te hinderen. Maer vā dander daer hy geē gemeynschap mede en hadde waert al genoech dat si van eenigen valschen clapper slechtelyc genoemt warē/eñ terstont docht hem dat dier door nootelyck oft profytelyc was tot zynder beurtdthept. Tē laetsten so werden zyn hupsghenooten ooc beancrt elc voor zyn leuen/eñ werdē tegen malcanderē gekeert door onderlinghe quaet vermoeden/ houdende dat die aldermeest bupten perikel waren die dandē verraeyt hadden int beclappē met eenige lasteringen/ eñ dit docht haer die sekerste remedie om dit perikel te ontgaen/eñ dleuen te behoudē. Eñ sulcke creghen terstont dat sy begeerden/ maer daer door verwectē si der ander nydichept teghen henlieden/eñ schenen ooc weerdich te zyne alsso geloont te werden/eñ tselue te lyden so sy andere gehandelt haddē. Eñ aldus deffenden si ooc harē bysonder eygen haet/ eñ tweedracht en/eñ terstont als sy bevonden werdē/ leden sy tselue dat sy eenen anderen gedaen hadden/ besiggende dese oorsake tegen haer vpanden voor eenen strick/waer mede sy corts daer na selue bewanghen werdē/wāt die coninc quam lichtelyck tot berou deser daden/om dat hy veel menschen doodde die niet verwonnē en warē/eñ welcker schult niet en bleke/ dwelc hē nochtans niet en hielp/ hy en dede daghelyer noch delgelycke/maer hy was te vreden dat hy die beclappers van desen die onrechtelyck gedoodt werden met die selue pene ghestraft hadde.

✠ Aldus veel werringhen eñ vreesen was doen in des coninck hof. Eñ hy dede vele ooc van zynen nausten vrienden segghen dat sy voor zyn ooghen niet en quamen/ oft binnen die doren van zyn palays/bysonder die wt betrouwē van haer verdiensten eñ deuchden die sy hem gedaen hadden/ tot nv toe van hē gheeert eñ ontsien waren. Want Andromacho eñ Gemello zynen ouden vrienden/ die den coninc ooc seer behulpich haddē geweest/so wel door ambassaderyen eñ raden/die ooc zyn kinderen geleert hadden/ eñ meerder betrouwen hadden van vrientschap dan dandere/ heeft hy zyn vrientschap op gesept/den eenen om dat Alexander met Demetrio zynē sone sonderlinge vrientschap hadde. Maer Gemello seyde hy zyn vrientschap op/ om dat hy wel wist dat hy dē iongelinc Alexādro gonstich was/ wāt hy was een gheweest van zynen voesterheeren/ eñ leermeesters/eñ hy hadde met hē te Rome gewoōt. Daer en is ooc gheen twyfel aen hy en soude wel gheerne wat swaerders teghen dese gheordineert hebbē/en hadde die vermaerde edelheyt deser mannen dat niet belet. Hierom is hy te vreden gheweest met dese punitie dat hyse van hem dede/eñ haer alle machtichept eñ eerlycheyt af nam/om dat hy te vrp

lycker zijn rasernye op haer soude mogen besigen. Eñ van alle dese quaden was Antipater die principael stoker / die ten eersten dat hy merckte dat zijn vaŏ met vreesen becommert was / heeft hē gesteken in zijnen raedt / ontstekende noch meer des mans wreethept. Eñ dan docht hem dat hy seer wtnemēde wel zijn behoorte dede / als hy arbeyde dat si alle mochten weech gheholpen oft verdaen werden / die eenichsins hē souden mogen wederstaen. Hierom als Andromachus eñ zijn ander alder vrydtste vriēden verstoken waren / so heeft die coninck ten eerstē alle sulcke met tormenten ondersocht / die hy meynde dat Alexandro getrouwe waren / om te vernemē oft si niet en wisten van eenich kept dat teghen hem op ghestelt ware / maer si stonden in die tormenten / midts dat si niet te segghen en hadden / eñ dies werden si te meer ghepijnicht / om datter (teghen dan sy meynden) niet bevonden en werde soo veel als van eenen gedachten quaden kepte. Eñ Antipater die loose practijsijn ten archsten dit keerende / seyde dat dese gepijnichde lieuer haddē van die waerhept dā van haerder heeren eñ vrienden ghetrouwichept te schepden / eñ hy dreef voorts datmen die secretē ondersoecken soude / eñ veel meer menschen vanghen. Ten laetsten wasser een van vele die die tormenten niet verdraghende seyde / dat hy meer dan eens den ionghelinck hadde hooren segghen / wanneer hy gepresen werde van die lanchept zynder statueren / oft van zijn conste vā schieten / eñ zijn ander sonderlinge vromicheden / dat dese gaven hem vanō natuerē gegheven waren / meer tot zijnder eeren dan tot zijnen profijte oft ghelucke / aengesien dat zijn vaŏ wt nijdichept hier misnoegen in hadde. Eñ dat hy daer om (als hy met zijnen vader wandelde) hem seluē al willens nederwaerts hiel beneden zijn statuere / om dat hy niet langer schijnen en soude dan zijn vader / eñ int schieten ter iacht en wilde hy in zijn teghenwoordichept niet rakē dat hy micte / om dat hy zijns vaders aert wel kende / dat hy niet lyden en mocht dat zijn sone gepresen werde. Als dese woordē overleydt werden / eñ die tormenten op hielen / soo seyde dese daer toe noch dat Alexanō met Aristobulo over een gedragen hadden dat si haren vader in die iacht verraderlike lagen leggē soudē. Eñ by also hy daer door verdruct werde / dat hy dan na Roome vlieden soude om het ryck te begherē. Waer zijn oock des iongelincx brieven ghevonden aen zijnen broeder gheschreven / daer hy in claechde over zijnen vader dat niet wel gedaen en was dat hy Antipatro seker landen toe gheseyt hadde / daer hy iaerlijcx renten van twee hondert talenten ontfangē soude. Doen werde Herodes met een thoonlijc bewijs als hem docht te verstaen in zijn quaet vermoedē / eñ hy heeft Alexandrum doen vangen eñ in banden stellen / ende begonst wederom zijn wreethept te barē / hoe wel dat hy nochtans niet genoech en geloofde tghene dat hy gehoort hadde. Want hy en conde geen redene verdencken waerom dat hy mocht van henlieden dus verraderlijck vervolcht werden / eñ die clachtē schenen te wesen kinderachtige kyuagien / eñ ten scheen oock der waerhept niet te ghelycken dat si na dat si haren vader vermoort hadden / souden willen naer Roome reysen. Hierom wilde hy noch een meerder bewijs van boosheyt vinden / eñ seer neerstelijc verhoedende dat niet schijnen en soude dat hy zynē sone sonder redene lichtueerdelijc hadde doen in banden stellen / heeft hy vele van Alexanders eerlijckste vrienden doen pijningē / eñ midts dat si sulcx niet en beleden oock ghedoot. Als dan alle des conincx hof vol werringen / veruaerthept / eñ pijningen was / so isser een ionghelinck geweest in dien noot ghestelt / die ghesept heeft dat Alexander naer Roome tot zijn vrienden brieven ghesonden hadde / biddende haer dat si lieden wilden beschicken dat hy vanden Keyser daer gheroepen mocht werden / want hy soude kennisse doen vā sommighe ghelwoten mupterijen tegen hē. Aenghesien dat zijn vader die vrientschap vā Mithridates dē conine vā Parthien meer achte dan der Romeynen gesellschap. Ock seyde hy daer by dat Alexander kenijn hadde / dwelck te Ascalon berept was. Als Herodes dese dingen gehoort hadde / heeft hy die ghelooft / eñ zijn flatteerders troostē hem in sulcke allendicheden ghestelt / segghende dat hy niet onwijsselijc oft lichtueerdelijc en wilde doē. Maer het kenijn (nochtans met alder neerstichept ghesocht) en werde nerghers ghevonden. Alexander dan aldus met quade auontueren verduct en heeft gheenslins den moet verloren ghegheuē / noch hy en heeft dit niet gheloochent om zynen vader noch meer te verstooren / oft ooc om dat hy wilde beschamen zijn lichtueerdichept int gheloouen vā alle lasteringhen / tis ock om dat hy hem met alle zijn hof soude brenghen in groote allendicheden / by also hy dit by auontueren gelooste / want hy sandt hem vier boecxkens die hy selue geschreuen hadde / waer in hy seyde dat gheen noodt en was voort meer yemant te pijningen. Want hem waren verraderlike lagen gheleyt / eñ dat Pheroras met zijn alder ghetrouste vrienden deser verraderijen medeghesellen waren. Daer toe seyde hy ooc dat Salome by nachte al heymelijck by hē ghecropen was / eñ haer met hem (hoe wel dat hijt noode dede) versaemt / eñ dat sy alle gader daer op wt waren dat sy hem mochten weech helpen / eñ also die vryheyt erijgen die sy lange begheert hebben. Ock werden van dese mupterijē ooc beschuldicht Ptolomeus eñ Sapinnius / die des conincx alder ghetrouste vrienden waren bouen alle dandere / eñ die lieden van zijn hof werden tegen malcanderen also wreemoedich / recht oft sy met een derhande raserijē bevangen hadden gheweest / die nochtans te voren malcanderen seer vrient hadden gheweest / want daer en werde gheen verantwoorden oft verwinnen door eenighen thoon verbeyt / so langhe tot dat die waerhept bleke / midts dat die punitie het recht verraschte / die sommighe werden in banden gestelt / die ander gedoot / die ander niet blijders oft beters verwachtende / warē meer ghequelt eñ belwaert van het vertrecken / dan vā die teghenwoordichept deser quader auontueren / eñ een overgroote droefhept eñ verdrietelijchept verdonckerde alle die voorleden weelde van des conincx hof. Ende Herodes en conde ock niet wesen sonder verdruct zijns leuens in sulcke ontstelthept. Want midts dat hy niemanden hem seluen en dorste betrouwen / soo was hem een pijne het verwachten hoe dese werringhe vergaen soude. Eñ dicmael quam hem in zijnen sin als oft zijn sone met eenen blooten sweerde hem overuallen wilde / midts dat hy heel nachten eñ daghen anders niet en dachte / also dat hy niet verre en was van ontsinnichept.

✠ Hoe Archelaus die coninck van Cappadocien Alexandrum sinen behouden sone met synen vader versoende. Cap. xij.

Dē wyle dat Herodes aldus benaut van herten was / soo werde die Coninck van Cappadocien voor zijn dochter / eñ den ionghen man sinen begouden sone seer besorcht. Oock hadde hy medelydē met synē vrient Herodes / die so heel benanghē was met so veel

so veel verweerde saken. Dus dachte hy dat hē wel betaemde derwaerts die repse aen te nemen. Ende doen hy dien vont also gestelt als hy gehoort hadde/ so dochtet hem onbehoorlijc dat hy hem soude bekeuen hebben/ eñ ghestraft van onredelijcheden oft te groote lichtelijchept int gelooue/ wāt also soude hy daer tegen gestreden hebben/ eñ hē selue ontschuldighende/ soude hy noch meer gram geworden hebben. Waerō hy een ander maniere vā doē verdacht heeft om dese ongheselde sakē te beslichten/ keerende zijn verbolghenthepdt op den iongheling/ seggende dat die coninck niet teghen die gherechtichept maer alle dingen rechtelijck ghedaen hadde. Eñ dat hy desen houwelijck ooc schepdē soude/ eñ zijn dochter ooc niet sparen by also si hier af geweten hadde/ eñ dat niet ghemelt hadde. Als Herodes dā sach dat dese (anders dan hy verwachte) so seer voor zijn onrecht ghestoort werde/ so liet hy een luttel zijn strafichept varen/ eñ willende zijn daet na recht eñ redelijchept ouerleggē/ quā hy allenxkens tot die vaderlycke beweghinghē zijns herten. Als sy dā bepde tot bermhertichept beweecht warē/ eñ pemant die kepten die den iongheling op ghelept warē wederlepde/ so werde die coninc tot gramschap verweet. Maer doen hy sach dat Archelaus ooch hē begonste te beschuldigen/ soo thoonde hy met tranen zijn liefde/ eñ hy badt Archelaum dat hy hem niet te seere en wilde stooten/ eñ dat hy om des iongheling misdaet dē houwelijc niet en wilde schepden. Als die coninc vā Cappadocien doen Herodem saechtmoediger hadde bevonden/ so begonste hy dese lasteringen sijnen vriendē op te legghen/ die den ionghen mensch noch ghecn arch wetende verarghērdē/ eñ bysonder verlaste hy Pherorā des coninc broedere met quaden vermoeden. Wāt doē Pherorās in Herodis verbolghenthept gecomē was/ verstaende ooc datter ghēe bequamer pepsmaker en ware dā Archelaus/ is hy met swerten rou habijt tot hem gecomē thoonende noch ander teeckenē van eenen mistroostigen mensche. Eñ die coninck van Cappadocien en heeft zijn ootmoedige bede niet versmaedt/ maer hy sepde dat hy niet so lichtelijck des coninc grammen moet en soude connē ommekeeren/ maer dat beter ware dat hy selue van sijnē broeder om ghenade bade/ eñ ten eersten belede dat hy die sake hadde gheweest van alle dese quade dingen. Want dese beliydinghe hem seer helpen soude om zijn gramschap te saechten/ eñ daer na soude hy ook bequamelijcker mogen voor hem bidden. Pherorās heeft zijnen raet gheuolcht/ dwelck haer bepdē gheluckelijck verginck/ want die longhe werde (teghen dan men mepnde) ontslagen van dat opleggen der quader kepten/ eñ Archelaus stelde Pherorā wederom in zijns broeders gracie/ eñ hy verreech ooc grooten danck vanden coninck in sinen seer quaden tijt/ eñ hy is blijde wederom in Cappadocië gerepst/ wāt hy ghinck wech beschoncken met seer costelijke ghiften/ eñ hy creech lichtelijc deerste stede onder Herodis vrienden. Ooc hadden sy ouer een ghedraghen eñ ghesloten dat Herodes na Roome trecken soude/ aengesien dat hy dē Kepser van deser saken ghescreuen hadde/ eñ si repsden bepde tsamen tot Antiochien toe/ ende daer maecte Herodes dē peys tusschen Archelaum eñ Titum dē president van Syrien/ ende alsoo is hy wederom in Judeen ghecomen.

✠ Hoe die Trachoniters Herodi af gheuallē zijn. Cap. xiij.

MAer binnē desen tijde dat Herodes na Roome gherepst was bupten zijn rijck/ iiser een oorloghe van Arabien opghestaen/ wt dese sake. Die ingheseetenen des lants van Thracone/ welck landt die Kepser Zenodoro afghenomen eñ Herodi ghegheuen hadde/ om dat haer verboden was rooueryen te doene/ werden sy ghedwonghen haer saechtelijcker te becommeren met die neeringhe vā dlant te bouwen. Maer in dese maniere van leuen en hadden si gheen ghenoechte/ ende dat lant en bracht gheen vruchten voorts nae haren arbept/ nochtans int beghinsel door des coninc bedwanck/ wachten sy henlieden van die bpgheleghen lieden eenich onghelijck te doene/ waer af Herodis neerstichept seer ghepresen werde. Maer doen die Coninck Herodes na Italien ghescheept was om Alexandrum te beschuldighen/ eñ Antipatrum den Kepser aen te prijsen/ soo syn die Trachoniten door een rumoer datter gespraept was van zijn doot/ hem afghevallen/ ende wederom gheheert tot haer oude rooueryen/ maer doē ter tijt werden sy nochtans int wech zijn vanden Coninck van zijn capitepnen ghetemt. Maer daer waller veertich van desen der roouers princen/ die/ veruaert wesende door exempel der gheender die gheuangen waren/ verlieten haer vaderlandt/ ende vloden in Arabien/ die welcke Sylleus ontfinck/ om dat hy Salomes houwelijck niet verkregen en hadde. Als si dan van hem een beurijde stede ghecregen hadde om te bewoonen/ so quelden sy met wtloopinghen oft spinckrepsen niet alleen Judeen/ maer geheel Coelesspien. Ende si dieuen die rooven wech tot haer woonsteden/ waer af haer Sylleus vrijheydt verleende om quaet te doen. Als Herodes dan vā die Roomsche repse wederom ghecomen was/ so beuant hy dat synen onderlaten veel schaden gedaen waren vanden rooners. Ende doen hy die niet en conde onder zijn bedwanck crijghen/ om dat sy onder der Arabers beschermingh gheseten waren/ eñ hy nochtans dat onrecht dat hy geleden hadde niet en conde verteren/ heeft hy dlant van Trachon doorsocht/ ende alle haerlieder familie doot gheslagen. Waer door sy noch meer vergramt zijn gheweest/ bysonder want si een wet hadden die gheboot datmen der hupsghenooten moot niet en soude onghewroken laten/ so en hebben si op gheen perikel gheacht/ maer hebben alle Herodis heerlichept doe met wechdrijuē eñ draghē ghequelt/ door spinckrepsen die altijt duerdē. Doen heeft Herodes dese sake ouerghedraghen aen die presidenten van den Kepser gesondē Saturnium eñ Volumnium/ epsschende die straetrooners ter doot. Als die rooners dit ghehoort haddē/ hebben sy haer selven met meerder macht sterck ghemaeckt/ eñ al in roeren eñ werringhen ghestelt/ met onuersienighe spinctrepsen. Ook berookten sy die dorpen eñ vrijhedē/ doodende alle die haer in handen quamen/ alsoo dat dit ghelijcker was eender oorloghen dan eender rooueryen/ want harē hoop was vermeedert tot dupsent mannen toe. Waerom begheerde Herodes datmen hem die rooners soude ouerleueren/ eñ hy epschte ooc wederom het ghelt dat hy geleent hadde/ midts dat den gheletten tijt vander betalinghen ouerlidē was/ te weten/ die tsestich talenten die hy Obede dē coninck van Arabien door Sylleum geleent hadde. Maer Silleus die Obodam wten regimente des lants ghestootē hadde/ eñ selue al regeerde/ loochende dat die straetschenders in Arabien waren/ eñ die betalinghe des ghelts stelde hy noch wte/ waer af dat sy in rechte twistich vielen voor Saturnium eñ Volumnium die presidentē vā Syrien. Ten laetstē werde dazr ouercomē door deser middel/ dat binnē die spa-

die spacie van dertich dagen die schult soude betaelt worden/eñ die overluchtige van beyde syden souden wederom gheleuert werdē. Maer by Herodes en werde niet een vanden Arabers ghevonden/tsy om eenich misdaet/oft om eenige ander sake vluchtich. Maer den Arabers werde overtuycht dat sy die straetrooners by henlieden ontfinghen.

✻ Van Herodes heyrvaert ende oorloge in Arabien. Cap.xiiij.

Als dan den gheselletten termijn ghecomen was/ so en heeft Sylleus die voorwaerde niet willen houden/maer is na Coome gherepst. Maer Herodes vervolchde zynen epsch van het overleverē des ghelts/eñ der straetrooners/waer toe hem Saturnius eñ Volumnius oorlof gaven dat hy die wederspannighe met oorloghe vervolgen mochte. Ende doen hy een heyr vergadert hadde/heeft hy Arabien bestreden/binnen dry daghen treckende over seven dachreysen. Eñ als hy gecomen was tot een casteel daer die straetrooners haer hielen/heeft hy dat met ten eersten stoom gewonnen/ eñ die sterckte genoēt Kepta wierp hy omme/gheen ander schade des lāts bewoonders doēde. Maer doen daer ter hulpē van den straetrooners Nacebus een capiteyn vanden Arabers ghecomen was/so isser eenen slach gedaē/ waer in luttel van Herodis liedē/maer vivēntwintich Arabers met haren capiteyn doot gebleuē zyn/ dander zyn ghevloden. Als hy aldus wrake gedaen hadde over die straetrooners/ soo heeft hy dry duysent Idumeiters in Trachonem gheleydt/ om daer die roonerye te bedwingen/eñ tot die Coomsche capitepnen die in Phenice waren heeft hy brieven gesonden/latende haer weten dat hy alleen teghen die wederspannighe Arabers zyn recht dat hē verleent was ghebruyckt hadde/eñ daer bouen niet meer gedaen/dwelck oock door haerlieder onderstoeck alsoo bevonden werde.

✻ Hoe Sylleus der Arabers vorst Herodē te Coome beschuldicht heeft by dē Keyser. Cap.xv.

Cap.x. Maer dit stuck werde met haestighe bodē Silleo overghedragen/die welcke na haer gewoonte alle dinghen swaerder maeckten. Ende aenghesien dat Silleus corts te voren in des Keysers kennisse ghecomen was/eñ doen ter tyt by ghelucke ontrent den pallayse verkeerde/so is hy terstont(als hy dese dinghen ghehoort hadde)met veranderde cleederē/ al int swert ghecleedt totte Keyser ghegaen/ ghenende hem te kennen hoe seer dat Arabien by oorloghe beschadicht was/eñ dat het heel ryck verdoven was van Herodes/die daer in ghecomen was met een heyr. Daer toe beclaechde hy al weenende datter twee duysent eñ vijf hondert vanden treffelyckste heeren des lants doodt bleven waren/ ende onder dese oock zyn vrient eñ neve Nacebus/ ende datter groote rychdommen gherooft waren die int slodt van Kepta gelevdt waren/ eñ dat dese dingē gedaē waren ten spite van Oboda haren coninc/die doen ter tyt gheen heyr berepdt en hadde/noch bequamē capiteyn/midts dat hy daer niet en was. Doen Silleus dit sepde/ eñ daer toe noch meer/ dat hy dese reyse oock niet en soude aenghenomen hebben/ en hadde hy niet gheloost dat die Keyser sorge droech voor den ghemeynen vrede van allen lieden/ eñ dat Herodes(als hy in zyn lant teghenwoordich ware) desen peys niet en soude moghen breken sonder zyn schade. Die Keyser dan door dese clachte bewoecht zynde/maechde van Herodis vrienden die doē daer warē/eñ van sommighe zyn lieden die corts wt Syrien ghecomen warē/oft Herodes eenich heyr buyten zyns lants palen gheleydt hadde. Eñ als sy dat moesten beliyden/ende die Keyser hem niet en gheweerdichde die sake van zynder oorloghen te hooren/werde hy noch grammoedigher tegen Herodē/ eñ schreef hē al dreygelyc/dat hy hem tot nu toe gehoudē hadde als zynē vrient/ maer dat hy hē voortaen houden soude voor zynen onderset. Sylleus screef hier af ooc den Arabers. Die welcke door dese brieven verhoocverdicht/ en hebben niet willen die straetrooners overleveren/ diet ontluoden waren/ noch het ontleent ghelt wederom betalē/ noch voor die wepden die sy gehuert hadden eenich gelt geuē/ haer betrouwen daer op hebbende dat Herodes dē Keyser ghestoort hadde. Daer toe hebben die Trachoniten dese oorsake ooc ghebruyct/ eñ zyn opghestaen tegen het garnisoen der Idumeiters/ eñ voegende haer met die Arabitische rooners die haer lāt beroosden/niet so seer arbeydende om haer profyt als om wrake te doen/ bedrieven wonderlyche vele wreedthept over henlieden. Maer alle dese dingen verdroech Herodes/ doen die Keyser op hem ghestoort was/waerom hy te min betrouwens eñ cloecheyts hadde. Want zyn ambassadē die hy te Coome ghesonden hadde/om haers coninc sake te verantwoorden/ en heeft die Keyser ten eersten niet willē by hem laten comen. Eñ als sy wederō quamē/ liet hyse gaen sonder haer bootschap te doen. Daerom werde Herodes die seer beancxt was/ noch meer vervaert/door Sylleum die te Coome teghenwoordich was/den Keyser die hem lichtelyck gheloofde/ wysmakende al wat hy wilde/ende die oock nu nae meerder dinghen stekende was. Want midts dat Oboda doot was/so was in zyn ryck na hem gecomen Eneas/ghenoemt Aretas/met eenē veranderden naem/ wāt Sylleus arbeyde om dese met valsche lasteringhen wt te stooten/ eñ die heerschappie voor hemselven crijgen/veel ghelts bedeylende des Keysers houdingē/beloudē oock den Keyser veel ghelts te geven/want hy wel wist dat hy op Aretas gheslooit was/om dat hy sonder zynen raet oft cōsent hē verstout hadde des lants regimēt te ontfangē. Ten laetsten heeft Aretas oock eenen brief met ghiftē aen den Keyser gesonden/ eñ onder dese giften sandt hy een gulden croone van veel talenten. In desen brief beschuldichde hy Sylleū/ dat hy als een alder archste knecht/zynen heere Obodam met venijne ghedoodt hadde/eñ dat hy ooc die wyle dat dat Obodas noch leefde/des ryck regimēt met ghewelt tot hem ghenomen hadde/ der Arabers huysvrouwē schoffierende/eñ dat hy veel ghelts ontleent hadde/eñ also hem selven eenē wech ghemaeckt om die heerschappye van Arabien te cryghē. Maer die Keyser en gheweerdichde hem ooc niet dese legaten te hooren/eñ versmadende haer ghiften/heeft hy die laten gaen sonder yet te doen. Binnen desen tyden argherdē daghelijcx lanck so meer der Joden eñ der Arabers sakē/midts dat al om vol werringhe was eñ niemant dese beslichte/want deen van desen Coninghen/te weten die coninck van Arabien/en hadde zyn ryck noch niet vast ghemaeckt/ eñ daer door en conde hy zyn volck noch niet bedwinghen: maer Herodes sorghende dat hy den Keyser noch meer stooten soude/ wilde hy hem selven verantwoordē/ werde ghedwonghen alle onrechten te lyden. Ten laetsten als hy gheen eynde en vant van desen plaghen die hem praemdē/heeft hy voor hem genomen wederom legaten na Coome te sendē/ oft hy eenich beter recht vandē Keyser soude mogen verweruē/ ende in dese Ambassaderye reysde ooc mede Nicolaus

laus een Damascenaer.

✠ Hoe een verrader Euricles ghenoemt Herodis sonen met valsche lasteringhen wederom bracht in haers vaders haet. Cap.xvi.

Cap. xj. OP den seluen tijdt werde zijns huys twist met zynen kinderen noch seer verarghert. Wāt hoe wel dat Herodes oock nopt te voren sonder quaedt vermoeden en was (welc een arch quaet is in die coninghinnen) maer doen ter tijdt was hy daer aldermeest mede becommert/welck vermoedē om sulcke sake stercker werde. Daer was een ghenaemt Euricles/wt Lacedemonien geboren/een man die in zijn lant edel was/ maer van eenē seer quaden aert/wāt hy was een flatteerder/eñ vā weeldichedē heel verdoruen/maer hy conde beyde dese quade ghebreken wter maten looselijc verberghen/ verkeerde by Herodem/daer hy ontfanghen werde / om dat hy hem ghiftē hadde ghegheuen/eñ wederom ander van hē ontfangen. Eñ midts dat hy altijt arbeyde om naer Herodes behagen te doen eñ te sprekē/so maecte hy dat hy onder zijn principaelste vrienden ontfangen werde. Eñ hy was geherbercht eñ verkeerde by Antipater/hebbēde nochtans sonderlinghe vrientschap met Alexandro/om dat hy dicmael by hem was/ eñ met hem sprack/ want hy seyde dat hy vrientschap hadde met Archelao dē coninc vā Cappadocien / eñ daerom ghelick hy hem als oft hy Glaphiram met gedienstichedē in grooter eeren hadde. Eñ alst scheē dat hy haer allen al euē vrient was/soo bemercte hy al datter ghesept oft ghedaen werde van alle dingē/ soeckende materie om pemandē te belieuen met lasteringhe/oft valsche beclappinghen. Daer na heeft hy hemselue met seer soete aenhalende sprake also diep gesteken in elcx vrientschap/ dat hy dien alleen scheen ghetrouwe te wesen die hy aensprack/ eñ dat hy dander also handelde/na dat dien scheen profitelijc te wesen. Met dese practijcken heeft hy Alexandrum so sterckelijck aengehaelt/dat die iongelinck meynde dat hy desen alleen vrijlijc mocht zijn clachten betrouwen. Dus gaf hy hem te kennē zijns herten droefheyt/om dat zijn vader van hem te seer afgekeert was/eñ hy vertelde hem oock zijnder moedē ongeluckighe doot/eñ dat Antipater zijnē broeders die hooghe weerdicheyt ondercropen hadde/eñ vermocht alleen alle dinghen/eñ dat dese dinghen niet langher te lijden en warē/aengesien dat zijn vader nu so grooten haet hadde gecregen/dat hy niet lijdē en mochte dat sy met hem ghemeynsaemlijck-soudē spreken oft eten. Dese dingen storte Alexander indē schoot zijns vriends alst doen ter tijt scheen. Maer Euricles seyde dit al Antipatro/segghende dat dese dinghen hem niet aen en ghinghen/maer dat hy die nochtans niet swijghen en conde/om die groote periculen / ende om dat hy hem begheerde deucht te doē / eñ te waerschouwē dat hy hē wachten mochte vā Alexanders verraderlijcke lagē / aenghesien dat dat hy zijnen sin niet en bedecte/maer met zijns selfs woorden openlijck thoonde dat hy begheerte hadde zijnen vader eñ broeder te dooden. Na dit bewijs vā vrientschappen heeft hy seer groote ghiften vā Antipatro ghecreghen/ ende ten laetstē werde hy daer toe ghebracht / dat hy Herodes oock segghen soude van deser saken. Als hy dan den coninck van Alexanders hate seyde/so gaf hy hem lichtelijc ghehoor/ eñ hy werde so verre ghebracht door veelderhande omgangen van redenē/dat hy eenen sulcken thoon creech op zijnen sone die niet om paeyen en was/het welck hy ooc sonder verbeyden terstont bethoonde/ want hy gaf Euricli vijftich talenten. Eñ als hy dese ontfanghen hadde/is hy tot Archelaum ouergetrocken/by hem seer prijsende Alexandrum / eñ hy vertelde hē ooc van zijnen neerstighē dienst / eñ hoe oirbaerlijc dat hy hem gheweest hadde om zijns vaders gracie wederom te crijghen/eñ als hy van dien coninc ooc ghelt gecregē hadde/ is hy vertrockē / eer zijn archept bevondē werde. Daer na als hy wederom in zijn lant ghecomen was/eñ hy daer dier ghelike quade practikē beseghde / werde hy wt Lacedemonien ghebannen/eñ gesonden in ellendē. Maer der Joden coninck Herodes nv niet te vredē wesende te aenhooren Alexanders eñ Aristobulus lasteraers/ghelijc hy plach/maer hy verualchde zijnē eyghen haet / oock sonder pemants aenbrenghen oft lasteringhe/selue alle dinghen gade slaende / eñ onō vraghende/latende oock eenen yeghelijcken teghen henlieden seggen al wat sy wilden. Eñ onder ander dinghen vernam hy hoe Euaratus van Coo geboren/ghemeynen raet hadde gehadt met Alexandro/ eñ het scheen dat hy gheen redenē lieuer en hoorde. Daer na gheschiede dē iongelingen noch een meerder ongheluck / midts dat die valsche lasteringhen nemmermeer op en hielen/eñ dat alle man te strijde pet quaets van henliedē tot dē coninck ouer droech/ recht oft sy groote neerstichept eñ sorghe ghedragen hadden voor zijn leuen eñ weluaert. Herodes hadde twee lijfknechtē/deen Jucundus eñ dander Tiānus ghenoemt/die hē seer aenghenaem waren / om dat sy vroom eñ lanck vā lichaem waren/die welcke werden om eenich misdaet wt des coninx hof ghestooten/eñ ontfanghen onder Alexanders ruptere die hem verselschapten/ eñ om dat sy seer wel in alles te doene gheleert waren/so werden sy van hem ghecleert met ghelde eñ ander ghiften. Eñ terstondt creech die coninck van dese oock quaet vermoeden/ eñ hy dede die pijnigen. Hierom als sy langhe die tormenten verdraghen hadden/so seyden sy ten laetsten dat sy van Alexander versocht waren Herodē te dooden in die tacht/als hy die wilde beesten veruolchde / wantmen lichtelijc dan soude mogen versieren eñ segghen dat hy vanden peerde gheualle/ eñ met zijns selfs pijlen doorsteken ware/want hem daer te voren desghelijcx pet geschiet was. Daer toe seyden sy oock datter gout begrauē lach in dē peertstal/eñ sy bestuldichden den opperiaghere / dat hy des coninx lancien eñ wapenen Alexanders knechten gegeuen hadde/door zijn beuel. Na dese werde gheuanghen die prouoost van tasteel Alexandrium genoēt/eñ also ooc ondervocht. Desen werde opgheleyt dat hy die iongelingen in zijn casteel soude ontfanghen hebben/ende dat hy haer beloeft hadde des coninx ghelt dat daer in bewaerniſſe was. Maer doen hy die sterckelijc bleef loochende/soo quam zijn sone daer by/segghende dat dese dingen al warachtich waren/eñ hy bracht voors eenen brief die Alexanders hant heel ghelijck was/ dit inhoudende. So haest als wy door Gods gonste sullē volbracht hebben dat wy gheordineert hebben / so sullen wy tot vlieden comen. Dus besorcht dat ghy (so ghy beloeft hebt) ons int casteel ontfanghet. Als Herodes desen brief gesien hadde/so hielt hy voor heel vast eñ seker dat zijn sonen hem verraderlijcke lagē bereydt hadden. Maer Alexander seyde voor zijn verantwoorden dat Diophantus die scrijuer zijn handt ghecounterfeyt hadde/ende dat dit briefken door Antipaters archept verliert eñ ghemaert was. Want Diophātus werde ghehouden voor een groot cōstenaer van sulcke dinghen/eñ werde namaels ghedoot/ om dat hy in sulcke stucken bevondē werde. Maer dese die ghe-

ghepynicht warē/ bracht die coninck voor volck te Jericho/om daer zijn sonen te beschuldighen / daer sy met steenen doot ghesworpen zijn. Ende doen het volck opgerucht zijnde / met die selue punitie Alexandrium met zijnen broedere ook wilde dooden/soo bedwāgse Herodes door Ptolomeum eñ Pharoā/ eñ hy leuerde die ionghelinghen om inden kercker bewaert te worden / eñ daer en werde niemant in ghelaten/maer daer waren sommighe gheskelt die alle haer woorden eñ wercken bespieden souden/eñ sy werden doen als voor verweten ter doot gehouden/so wel doot sonder lieden als ooc doot haer selfs dunchen. ¶Maer doen van haer beyde Aristobulus van benauthedē heeft ooc Salomē zijn mope / ende zijns wijfs moeder verweet / dat sy medelydē creech van zijn teghenwoordighe allendichept/ende dat sy Herodem haette/die hem dit lyden aen dede/ wanit hy tot haer seyde. En is v ooc niet een perikel nakende / mids dat ghy beschuldicht zijt dat ghy wt hope van houwelijck/Silleo met brieuen te kennen gheeft alle dat hier gheschiet. Welcke woordē heeft die vrouwe terstondt Herodi haer broeder ghesept/ eñ hem selue niet meer bedwinghende / gheboodt dat men zijn sonen vast binden soude / eñ dat sy elck bysonder in schrifte souden voortbringen/ al wat sy teghen haren vader opgestelt hadden. Als haer geboden was dit te doen/hebben sy ghescheuē/dat sy nimmers die verraderijcke laghen noch bereyt en hadden/noch ghedacht te doen / maer dat sy ghearbeydt hadden om te vlieden / om dat sy voors niet meer en conden aldus in quaet vermoeden eñ vreesen gheleuen. Op den seluen tijdt alsser een ambassaet wt Cappadoceen ghecomen was van Archelao ¶Mela ghenaemt/een van zijnē bysonderen vrīdē/ so dede Herodes Alexandrium tot hem halen wt die handen/eñ hy maechde hē wederom vā die vlucht/ werwaerts eñ in wat manierē dat hy gheordineert hadde te vlieden. Eñ hy antwoorde tot Archelaum die ons beloeft heeft dat hy ons nae Roome senden soude. ¶Maer teghen hem haren vader en hadden sy niet derdacht dat pet haerder oft ongodlycker was/ eñ datter met allen gheen waerheyt en was in die verfierde quade tichten haerder wederpartyders. Eñ dat hy ook wel begheert hadde dat Tyrannus met zijnē gesellē loosselycker onderlocht haddē mogē werden / maer dat sy verhaest warē metter doot door Antipaters beneerstighen / die tghemeyn volc op haer taerhyde/menghende zijn lieden daer onder. Als hy dit ghelept hadde/so dede die coninck so wel hem als ¶Melam lepdē tot hy Glaphirā Archelaus dochter/om dat die ooc onderuraecht soude werdē oft sy niet gheweten en hadde dat Herodi laghē bereyt waren. Als sy dan daer ghecomen waren / terstont als die vrouwe harē man gebonden sach/heeft sy haer hooft gestooten/eñ van weemoedichept heel verbaest/heeft ouerluyde ghesucht/ eñ den ionghen man borsten die tranen ook wt / also dat die ghene die daer teghenwoordich waren / heel ontstelt van dat teghenwoordich iammerlyc aensien/ niet en cōden ghesegghen oft ghedoen van tghene dat haer beuolen was. Ten laetsten als Ptolomeus wien die ionge man beuolen was/hē beual te seggen oft zijn hupsvrouwe ook van desen raet niet gheweten en hadde/so seyde hy/hoe soude dat moghelyc geweest hebben dat sy daer af niet en soude gheweten hebben/die ick lieuer hebbe dan myn leuen/eñ die moeder is van onser beyder kinderen. Hier op heeft sy ouerluyde gheroepen/seggende dat sy van gheen quaet en wiste. Eñ dat sy (by also hem dat pet helpē mocht om zijn leuen te behoudē) bereedt was te liegen ook tot haer eyghen verderfenisse / eñ sy en soude te male niet loochenen. Doen seyde Alexander/voorwaer van pet archs te doene/alsoo die sommighe vermoeden die dat gheenssins en behoordē te vermoeden/en heb ick niet ghedacht/ende ghy ook en weet daer niet af / maer dat wy voorghenomen hadden tot Archelaum weeh te vliedē / eñ van daer na Roome. Doen sy dat ook bekende/so dochte Herodi dat Archelaus nv verwonnen was van ongōstichept/heeft Olimpio eñ Volūnio eenē brief ghegeuen/beuelende henlieden dat sy int schepē soudē æn steken aen die stadt van Cylicien Eleusam / eñ dat sy Archelao die schrifte van dese saken souden gheuen/eñ als sy hem ook souden berispt hebbē dat hy zijnen sonen behulpich hadde willen zijn in haer voornemen/dat sy dan voort van daer repsen soudē na Roome. Eñ by also si bevondē dat die Keyser te vreden gheskelt ware door Nicolaum zijnen legaet/ dat sy als dan den Keyser ook eenen brief gheuen souden/eñ die bewijslingen oft ghetuyghenissen die geschreuē ouer gheson den werden/om die iongelinghen te verwinnē. Aldus heeft Archelaus voor zijn ontschult by bracht dat hy pmmer indē wil ghehadt hadde die ionghelinghen te ontanghen/want hem docht dat die henlieden eñ haren vader ook mede orbaerlijck ware/ op dat hy om haer twisten eñ quaet vermoeden niet en soude pet te straffelijc teghē haer ordineren/maer hy sonde haer nochtās aendē Keyser ghesonden hebbē/noch hy en soude haer oot verstercken in eenighe quaetwillichept. Als dan dese te Roome gecomen waren/soo vonden sy dat Herodis zijnen peys metten Keyser gherreghen hadde/ eñ si gauen hem zijnen brief. Want Nicolaus ambassaderie was geschict in deser manieren. Ten eersten dat hy te Roome quam/eñ int palleys/so heeft hy aēgenomen buyten die commissien die hy hadde Silleū te beschuldighen. Want hy mercte dat die Arabers teghen malcanderen twistich waren/eñ een deel vā dien hebbē alle zijn quade septē ghemelt/thoonende ook met clare bewijsinghen datter sommighe van ¶Bodas maechschap door zijn commissie gedoodt waren/eñ dat wt zijnen brief die ghereeghen waren eñ ghelchudt waren van zijn wederpartye.

Welcke gheluckighe oorsake Nicolaus niet en heeft vergheten te besighen om Herodem beter te brenghen in des Keysers gracie. Want hy wel wist dat hy eenen onghewilligheu rechter hebben soude hadde hy ten eerstē willen des coninck verantwoorden beghinnē. ¶Maer waert dat hy Sylleū beschuldichde/so en soude hem in desen gheen oorsake ghebreken voor zijnen coninck volcomē onschult te doene. Als hy hem dan dach van rechte beschreedt hadde eñ Sylleū te rechte gheroepen/so heeft Nicolaus daer des coninck Aretes legateu die hē bystonden/ seer scherpelijck Sylleum beschuldicht / seggbende voorwaer dat hy een vermoorder was van zijnen heere ende coninck/eñ van noch veel Arabers/ ende dat hy oor gelt ontleent hadde om die gemeyn lants ruste in werringhe te brenghen / straffende hē ook dat hy veel eerlycke ghehoude vrouwen ghelchent hadde/so wel te Roome als in Arabien. Hier bouen leyde hy hē noch op dander swaerste sept/dat hy den Keyser met looghenen bedroghen hadde/den welcken hy niet dat waerachtich was ghelepdt heeft van Herode. Als dan gecomen was tot dit stuck der aēspraken/so heeft die Keyser tusschen beyde gesproken/ hem gebiedende dat hy dander pointen achterlatende/dit alleenlyck seggen soude vā Herodes/oft

Cap. xij.

hy

hy niet een heyr ghelept en hadde in Arabien/eñ oft hy daer niet twee duysent eñ vijf hondert Arabers verslaghen en hadde/eñ oft hy oock dat lant niet beroost en hadde/geuangenen daer wt leydende. Hier op antwoorde Nicolaus / dat hy hier af aldermeest soude mogen thoonen/datter niet van desen oft ymmer het minste deel en was inder waerheyt also die van Sylleo ouerghedraghen waren/ eñ dat die niet weerdich en waren eenighe verbolghenheydt. Als die Keyser dit (anders dā hy meynde) hoorde/so lustede hy noch merckelycker hier nae. Eñ Nicolaus heeft hem eerstmael te kennen ghegheuen van die vijf hondert talenten die Sylleus voor synen coninc ontleent hadde/eñ van zyn obligatie eñ hantschrift/ waer in mede ghescreuen stont/dat Herodi ghecorloft was na verloop vanden ghesetten tijt der betalinghē te mogen panden halen wt dat gheheel lant vā Arabiē. Voorts dat also dese Herodis heymaert ghee vpandelycke oorloghe en was gheweest/maer een executie/oft volbrenghen van rechte/eñ eyschen vā schult/eñ dat dit oock niet te seer haestelyck ghedaē en was/hoe wel het hātschrift dat toelliet. Maer dat daer te voren recht versocht was in dese sake vā Saturnino eñ Volumnio/presidenten van Syrien. Ten laetsten dat te Gerithen in presencie van dese presidenten Sylleus hy eede hē verbont binnē. xxx. daghen het ghelt eñ Herodis vluchtighe ballinghen ouer te leueren. Eñ na dat Sylleus gheen vā desen dinghen ghedaen en hadde/soo was daer wederom recht versocht aen die presidenten/die welcke gaven Herodi oorlof om panden te halen. Ende also is hy daer nae eerst in Arabien ghetrocken. Dit is (seyde Nicolaus) die oorloghe dat onse wederpartyders so vreesselyckē groot eñ quaet ghemaect hebbē. Maer hoe machmē doch dese heymaert een oorloghe noemen/die gheschiet is by oorloue vanden presidentē. eñ dat hy voorwaerde te vorē ghemaect na dat van Sylleo door eedtbrekinghe onteert warē so wel anō goden/als inden eersten des Keysers naē. Nv staet ons noch van die gheuanghenen te segghen. Daer zyn geweest straetrouers Trachoniters eerstmael xl. eñ daer nae terstont noch meer andere/die vluchtich warē wt Herodes heerschappije/wt vreese van ghedoot te werden/eñ dese hebbē haer toevlucht eñ wooninghe ghemaect in Arabien. Dese heeft Sylleus geherbergt/onderhoudē/eñ ghevoedt ten spyte eñ schade vā allē menschē / eñ hy heeft haer ackerlandē ghegheuen/eñ deylde mede in haer rooue/die welcke hy nochtans door zynen eedt verbondē was wederom te leueren/ metten gheleenden ghelde ten ghesetten tyde. Eñ hy en can oock niet goet doen oft bewysen datter eenich mensch sondē dese in Arabien gheuanghen is gheweest / iae van die selue zynder sommige ontloopen. Nv als wy wederleydt hebben die nydighe lasteringhe van dit vanghen/soo hoort noch o Keyser die alder valschе verlierde loghene die hy verdacht heeft om v tot grāschap te verwecken. Want ick segghe v vast eñ voorwaer/dat doen der Arabers macht ons bestreedt / ende daer een oft twee van onsen lieden doot bleuen warē/doen werde Herodes eerst ghedwongen haer te wederstaen/ eñ versloech Nacebū met. xxv. zynder lieden/eñ niet meer/welcken hoop hy gebracht heeft tot twee duysent/eñ vijf hondert/tellende voor elckē mensch een hondert. Die Keyser met dese redenē beroert zynde heeft hem met een gram aensicht tot Sylleum ghekeert/vraghende hoe veel Arabers dat in dien tijt ghebleuē zyn. Doen hy hier aen twyfelachtich was/ eñ beiede datter ghedoelt was int ghetal/so werden daer ooc ghelesen die hantschriften eñ die vonnissen eñ schriften der presidenten/eñ die brieuen van stedē inhoudende veel clachten van die roouerijen. Ten laetsten quamt so verre dat die Keyser Sylleum ter doot verwees/eñ Herodem wederom in zyn gracie ontfinck. Eñ want hē roude dat hy beroert wesende door die valsche lasteringen / te straf geschreuē hadde aen Herodem/so verweet hy Sylleo oock dat hy door zyn loghenen daer toe ghebracht was / dat hy ghedaen hadde teghen het recht der vrientschappē. Ten corstē hy sandt Sylleum wederō in zyn lant/ om daer gedoot te werdē / als hy synen schuldenarē betaelt soude hebben / nochtans bleef hy noch vergramt op Aretā/dat hy die coninclycke hoochept eñ macht aenueerde / eer hy die van hem ontfanghen hadde. Eñ hy wilde Arabien oock Herodi gheuen/ maer desen raet werde verādert door Herodis brieuen die hem ghegheuen werden. Want Olimpius eñ Volumnius Herodis legaten / verstaē hebbende dat die Keyser te vreden ghestelt was/hebbē terstōt hem die brieuen ouerghegheuen (also haer bevolen was) inhoudende die thoonen eñ bewijsinghē/waer mede hy zyn sonen verwonnen hadde vā boose ongetrouwicheyt. Eñ doen die Keyser dese ghelesen hadde/so docht hē beter den oudē man eñ onghelucksich in zyn kinderē daer bouen niet meer te verlastē met een ander rijck. Ende doen hy Aretas legaten hadde laten by hē comē/die hy voor al so strafte/ dat haer coninc vermetelije die heerschappie aenghenomen hadde/sonder verbeyden wan synen sin/ heeft hy niet te minzyn ghiften ontfanghen / eñ het rijck maecte hy hem vast door zyn macht.

✠ Hier na als hy met Herode versoēt was/schreef hy tot hem dat hy medelyden met hē hadde die sulcke sonen hadde. Eñ dat hy die behoorde als vader moorders te punieren/by also sy vet teghē haers vaders liefde eñ eerweerdicheyt hadden doren opstellen/want hy hē daer vrijen oorlof eñ macht toe gaf. Maer hadden sy alleen opghestelt te vlieden/so behoorde hy oock behoudelyck zyn goedertierenheydt met een sachte castydinghe te vreden zyn/waerom was synen raet dat hy een rechters hof soude doen vergaderen te Gerytten/welck der Romeynē woonstede was/eñ dat hy daer toe soude nemen die presidenten met Archelao den coninc van Cappadocien/ eñ zyn ander vriendē eñ heerlycke mannen/eñ alsoo ordinerē by haren ghemeynen raet watmen daer af behoort te doē. Dit was dē sin vā des Keysers brief. Cap. xiij.

✠ Hoe Herodes sonē verweesen oft ghedoēt werdē te Gerytten inden raet. Cap. xvij.

Als Herodes desen brief ontfangen hadde / was hy mter maten seer blyde/ten eersten om dat hy wederom in des Keysers gracie ghecomen was/ eñ voorts oock om den vrijen oorlof die hem ghegeuen was te ordineren van zyn sonen wat hem beliefde. Eñ ick en weet niet hoe dat ghebeurde/dat hy (die te voren ooc in voorspoedicheden een straf vader gheweest hadde) nochtās niet onredelyck oft te haestich en was om zyn kinderen te dooden/ doen ter tijt als zyn dinghē in beter verandert waren/eñ dat hy dan als hy zyn eerste betrouwen wederom ghecreghen hadde/met een nieuwe maniere niet en heeft vrijlycker sinen haet doen baren. Aldus heeft hy met bodē doen te samen roepen alle diet den Keyser goet gedocht hadde/wtghenomen alleen Archelao / tsy om dat hy dē man haette/oft om dat hy sorghde dat dese zynen voornemen wederstaē soude. Als dan te Gerytten ghecomen waren soo wel die presidenten als dander die daer gheroepen waren/wt verscheyden steden/

steden/so hielt hy zijn sonen (die hy met hem niet en hadde willen brenghen) te Platane/welck een vryheyt van Sydonië is/niet verre vāder stadt/ dat hy die mocht int recht doen comen by also sy daer gheroepen werden. Maer hy ghinck alleen binnen in die vierschare/voor een gheselschap van hondert eñ vyftich mannē/gebruyckende een maniere vā aenspraken oft beschuldinghe die om donghelucks eñ den noot niet so iāmerlijck en was/als sy was niet wel betamende eenen vader. Want Herodes was seer heet eñ dufftich van natuerē/eñ int bewijsen vā zijn beschuldinghe was hy twijfelachtich/hem seluē niet ghenoech ontlastende/eñ hy thoonde ooc veel manieren van raserijen eñ wreetheden / eñ hy en gaf den rechters vander saken gheen bewys van thoonē/maer hy verstoect van haer dat sy zijn voorspraken wilden wesen/dwelck leelijck was van eenen vader teghen zijn sonen. Eñ hy las daer brieuen van henlieden geschreuen/daer vā gheen verraderye oft onghetrouwicheyt in en was/maer alleen dē raet van te vlieden/eñ schāper woordē/die een teeken waren van gheestoortheden van herten. Eñ als hy tot daer ghecomē was /so riep hy recht oft sy die verraderiē al beledē hadden/eñ hy maecte die saecke seer swaer swerende dat hy lieuer sterue soude dan sulcke dinghen te hooren. Ten laetsten seyde hy dat hem van natuerlijck recht/eñ vandē Keyser macht gegeuen was ouer dese zijn sonen / daer toe ooc seggende
11 dat zijns lants wet ooc also gheboot. Dat so wie vā zijn ouders beschuldicht werde voor rechte/eñ sy haer hant op dien leyden/soo moesten die ghene die daer by stonden sulcken met steenen werpen / eñ aldus dooden. Eñ hoe wel hē dat ghereedt om doen was in zijn lant/eñ in zijn rijck / nochtans beyde hy noch na haer vonnissen. Eñ dat hy tot henlieden quam/ niet so seere om dat sy zijn sonē voorleden soudē/die in heel openbaer misdaet beuonden waren/dan om dat sy lieden haer consent souden ooc gheuen/ende van weerden houdē die rechtueerdige verbolghenheyt haers vaders/ende exempel achterlaten den nacomers / om te thoonen datmen die verraderlike laghen niet en behoort onghewroken te laten. Als die coninck dese redenen ghesproken hadde/ eñ die ionghelingen daer niet gebracht en werden te minsten om haer saken te verantwoorden / so hebben die ghene die inden raet waren/siende dat dit so verre ghecomē was datter gheen hope meer en was vā peys te maken oft ghenade te crijghen / hebbē zijn macht van weerden ghehouden eñ vast ghemaect. Eñ ten eerstē Saturnius een man die een raetsheere was/ eñ die veel statē van eeren bedient hadde/heeft voor een sentencie ghegheuen ghetempert met veel aenhanselen/segghende dat hy ymmer Herodis sonen doemde / maer nochtans niet en oordeelde ter doot/ midts dat hy ooc sonen hadde / eñ dat hy begheerde dat Herodes tot zijnen voorledē quade auonturen / dit dalder meeste daer toe niet en soude doen. Nae hem hebben zijn dry sonen die haer vaders legaten waren/die selue sentencie ghegheuen. Maer daer tegē seyde Volumnius datmense straffen soude metter doot/die so boos teghen haren vader gheweest hadden. Den welcken daer na het meeste deel gheuolcht heeft/also dat scheen dat sy heel verwesen waren ter doot. Eñ terstont heeftse Herodes van daer na Tyren met hem gheleyt. Eñ doen Nicolaus daer aen ghecomen was/van Roome comende/soo heeft hem die Coninck eerstmael vertelt van tghene datter te Berithen ghedaen was / vraghende hem daer nae wat lynen vrienden te Roome van zijnen kinderen dochte. Ende hy antwoorde dat der ionghers voornemen haer dochten boos te wesen/ende datmense ghebonden in eenen kercker behoorde te stellen. Ende daer na als die sake beter ouerleyt ware/ende by also dit scheen behoorlijck datmense dooden soude/op dat niet en schene dat hy meerzynder gramschappen dan den rechte toeghegheuen hadde/maer beliefde hem anders/datmense soude ontslaen / op datter niet ghedaen en worde dat niet te beteren en ware / dit mas den sin van vele zynder vrienden. Doen heeft die coninck al swijghende langhe ende veel by hem seluen ghedacht / ende heeft hem doē met hem te schepe varē. Maer na dat sy te Cesarien gecomen waren/so werden sy alle terstont besorcht voor zijn sonen / verwachtende het eynde. Want sy vreesden seere dat henlieden die door aenstaende was/om dē twist die heel veroudert eñ verhardt was. Eñ als sy medelijden met haer hadden/ nochtans en mochten sy sonder perikel niet sprekē/ oft ooc hoorē eenich vry woort/maer sy verberchden haer medelijden in harē schoot/met swijghen haren druck bedeckende. Maer daer was een oudt rupter des coninc Typo genaēt/die eenē sone hadde Alexandro ghelijck/eñ ooc zijn vrient/ die al dat dander stille verberchden vrylijc wt sprack/ende werde diemael ouerluyde roepende onder twolc/dat die waerheyt eñ die rechtueerdicheyt vanden menschen vergaē was/eñ dat voor dese die archeyt met loghenen regneerden/also dat die menschen haer alder swaerste dolinghen eñ misdaden niet en bemerckten. Eñ hoe wel dat dese vryheydt van spreken niet en was sonder perikel / nochtās beweechdet haer allen dat hy niet sonder redene hē so vromelijc hadde in sulc perikel/eñ elck hoorde dit gheerne / eñ al hoeden sy haer seluen met swijghen/nochtans en mispresen sy zijn vryheyt niet. Wāt het verwachten van so groot quaet soude van alle mensch (wie hy ooc gheweest hadde) woordē van medelijden wtgheperst hebben. Eñ die selue rupter is seer vrylijck van selfs tot by den Coninck ghegaen/begherende alleen met hem te spreken/eñ als hem dat verleent was/so seyde hy. O coninc ick en can niet langher lijden dese benauthept mijns hertē/die my dwingt cloecke/eñ my seer sorghelijcke woordē te spreken/die nochtās v (ist dat ghy wilt) profijtelijc sullen wesen. Waer is doch nu v verstant? waer is uwen moet/die altijt tot nu toe groot ghenoech is geweest in alle saken / hoe swaer dat die ooc waren? wat grooter ghebreck van vrienden eñ maghē is dit? wāt ick en houde niet dat dese v vrienden oft maghē zijn/die so groot misdaet lydē in v coninclijck huys dat voortijts so weeldich ende gheluckich was/maer wat is vā v? en suldy niet eēs beuroeden wat hier ghedaen wert? Suldy ooc dese twee ionghe mannen dooden die ghy van v coninclijcke hupsvrouwe ghewonnen hebt/die ooc in alle vromicheden wtnemende zijn? Suldy v seluē in dese ouderdom eenen sone betrouwē die op quade hope leeft/eñ uwen maechschappē die ghy selue die doot weerdich gheoordeelt hebbē? En merct ghy niet dat het ghemeyn volck al swijgende uwe dolinghe mispryst/eñ medelijden heeft met die allendicheyt van desen ionghelingen? Waer en bouē hebben die rupterssche schare eñ die capitepnē ooc selue compassie met henlieden? eñ sy veruloecte die stokers vā desen onghelucke. Dese dinghen hoorde die coninck eerstmael ghelatelijck ghenoech/midts dat hy vermaent werde/so wel vā zynder allendichedē als vā zynder hupsghenootē ongetrouwicheyt. Maer doē hy onmanierlijc eñ rupterlijc bleef dit seggende/eñ door

zijn

zijn slechticheyt geen achte en hadde op den tijt/soo werde die coninc al wat meer gestoort/meynende dat dit meer een verwijt was/dan een vriendelike vermaninge/so waechde hy wie dat dese capitepne oft raiters warē die dit swaerlijc ledē/eñ doen die hem genoemt warē/so dede hy die alle metten seluē Tyrone gebonden bewarē indē kercker. Door oorsake van desen kepte isser een Triphon genaemt des coninc barbier tot hē gecomen/seggende dat hy meer dan eens versocht was van desen Tyro/ dat hy int scheren hem zijn kele mettē scheermesse soude doorsnijden/geuēde hem hope van groote ghiften/eñ vā deerste plaetse onder Alexanders vrienden. Als hy dit gesept hadde/so dede hē die coninc aengrijpē/eñ die barbier eñ Tyro met zijnē sone werden ghepijnicht/welcke sone siende dat zijn vader wreedelijck mis handelt/seer hertneckichlijc die tormenten verdroech/eñ datter nochtans gheen hope en was om dleuen te mogen behouden/ als hy wt des coninckx wreethept wel beuroepde/heeft ten laetsten gheseyt dat hy die waerheyt seggen soude/by also hem ende zijnē vader die tormentē af gedaen werdē/eñ als hē dat beloeft was/so sepde hy dat zijt eens waren geworden/dat Tyro met zijn hant den coninc dooden soude/want hy een vijhept hadde dat hy alleen by den coninc mocht comē/eñ als hy dit kept aldus soude bedrieuen hebben/ dat hy dan al watmen wilde geerne soude lijden ter liefden van Alexander. Als hy dit gesept hadde/ heeft hy sinē vader van die tormentē verlost/maer oft hy dat dede om dat hem die waerheyt wt geperst werde/oft om dat hy also hem seluen eñ zijnen vaō verlossen wilde wt langher pijningen/dat is onseker. Maer Herodes heeft doen alle twijfelinge(wasser noch eenighe) wt zijn herte gestelt/van zijn sonen te dooden/ eñ haeste hem om zijn voornemen te volbrenghen. Eñ als hy voor des volcx vergaderinge voortgebracht hadde dryhōdert ruptersche hooftmannen tsamen met Tyrone eñ sinen sone/eñ ooc metten barbier die dese gemelt hadde/heeft hy die alle voort volck beschuldicht. Eñ het volc heeft op haer gheworpen alle dat elckē eerst in die hant quam/eñ die also totten laetsten toe gedoot.

Dit was sonder twijfel eē waerachtich God dat Herodes zijn eygen kinderē tamelijcken moest doodden / die so veel om soset kinderen onrechtelijc ghedoodt hadde/ doen hy Christum meynde te dooden in Bethleē ende daer ontrent/ also ghē Mat. 2. cap.

Maer Alexander eñ Aristobolus zijn gelept te Sebasten/eñ daer werden sy door haers vaders beuel verworcht/eñ haer lichamen zijn int casteel Alexandrio begrauen/daer haerder moeder vaō/eñ sommige ander van harē voorouderen gelept waren. Ten sal ooc by auontuerē pemanden niet verwonderen/ dat desen haet binnen so veel tijts gedragen eñ ghenesticht/so seer groot geworden is/dat die bouē maten gaende/die natuere verwonnē heeft. Maer mē mocht met redene hier af wel twijfelen/te wetē/oftmen den iongelingen die schult behoort op te leggē/ die haren vader by langen tijde verbittert/ tē laetstē brachten tot eenē haet die niet om genesen en was/ oft datmen die schult sal toeseriuen Herodis straftichept/eñ zijn te seer groote begheerte die hy hadde om lof eñ eere te behalen/eñ heerschappie te crijgē/ waerom hy gheenen gheselle lijdē en mochte int regiment/lieuer alle dinghen doende na zijnē wille eñ goetduncken/oft datmen dit wijten sal der fortupnen/wiens macht niemant en mach wederstaē met eenige menschelike crachtē/ooc niet die alder wijste. Waerom gelooue wy dat die fortupne alle der mēschen wercken te voren vast gheordineert heeft/ dat die also moeten gheschieden/eñ dese macht noemen wy Fatum/om datter niet en is dat die niet en doet.

Maer dese redene(want sī hooch eñ swaer is) laet ick genoech wesen/een luttel gheraect te hebbē/voor die ghene die van onse leeringhe al wat ghelooue heeft/eñ die saken ondersoeckt van die verschepdenheyt der gesthiedenissen eñ werckē/ welcke speculatie van voortijdē ouerlange begrepen is in die boecken van onser wet. Maer aengaende die twee ander saken/aengaēde Herodes kinderē/ so mocht pemant wel misprijsen die vermetelijcheyt van haer lonckhz/eñ haer coninclike houeerdije/ dat sy te veel gelooks gauen den genen die haren vader lasterdē/ eñ dat sy zijn leuen eñ manierē niet te rechte onderstocht hebben/seer archelijc tot quaet vermoedē gheneycht/niet en condē haer tonghe bedwingen/ ende hier door dobbel oorsake geuende haren bespieders/ diet al ouerdroegen om des coninc gracie te crijgē. Eñ des vaders mis daet was ooc seer schandelijck/ eñ niet om te verontschuldighen / dat hy zijn sonen (die noch na rechte niet verwonnen en waren van die toeghelepde verraderie / die haer aengheteghen werde/eñ daer hy ooc geen bewijsingen oft belcheet en hadde bevonden van desen haren opstel) heeft willen doodē/die nochtans vā hem ghewonnē waren/iongers seer wtnemende frisch van lichame/ eñ wel bemint/niet alleen van haer eygen volck / maer oock by die vreemde, die oock in rupterschе handelinghen niet om versladen en waren / oft oock in die gheleertheyt van constelijck te spreken in saken des rechts/waer in alle desе consten en warē sy niet ongheleert/ bysonder aēgesien dat hy doē sulc vā ouderdō was/ datmen hē niet en can ontschuldigen van onbekētheyt/oft onwtentheyt/want hy dit eenen tijt vertroē eñ wtstelde te doen/en maect hē niet ontschuldiger. Want het soude minder misdaet gheweest hebben/ hadde hy heel ontstelt van eenich nieuw kept zijnder kinderē/ haestelijc verwert geweest tot eenich wreet werc. Maer sulex pet te bestaē eñ te volbrengen na veel verrreckens eñ beradens/is een teeken van een bloetghierich eñ hertneckich herte tot archeyt gheneycht. Eñ dat hy sulc een herte hadde/heeft hy namaels ooc gethoont/die andere ooc niet sparēde/ die te voren schenen zijn alderliefste te zijne / die welcke al waren sy niet so seer te beclagē/om dat sy na haer verdiensten stonden / nochtans werde door haer diergelijcke Herodes wreethept bewesen/midts dat hy hem ooc niet en bedwāc vā die te doodē/ waer af wy noch spreken sullen in die nauolghende boeckē.

✠ Hier eyndt den lesthienstен boeck.

Hier beghint die Tafel vanden xvij. boec vander Joden oude gheschiedenissen.

Van Antipaters Herodis sone archept / eñ van Herodis ghestachte. Cap. j.

Van Zamari den Babylonisschen Jode. Cap. ij.

Hoe Antipater verraderlijcke lagen lepde Herodi zijnen vadre. Cap. iij.

Hoe Herodes Antipatrum aen den Keyser naer Roome sandt. Cap. iiij.

Hoe Pherorас Herodis broeder gestorue is. Cap. v.

Hoe Pherorас hupsvrouwe beschuldicht werde

dat sy den coninc hadde willen met kenlyn dooden/ eñ hoe Herodes kennisse creech vā Antipaters verraderyen. Cap.vi.

Hoe Antipater ter doot verweesen / eñ in banden gheselt werde. Cap.vij.

Hoe Herodes sieck werde/eñ van der Joden oproerighe mupterye. Cap.viij.

Hoe Antipater ghedoot werde. Cap.ix.

Hoe Herodes gestouen is/eñ van zyn testamēt eñ wtuaert. Cap.x.

Hoe tvolck een mupterye opstelden teghen Archelaum. Cap.xi.

Van der Joden mupterye teghen Sabinum/ eñ hoe Varus die muptmakers gestraft heeft. Cap.xij.

Hoe die Keyser Herodes testament vast eñ van weerden maecte. Cap.xiij.

Van eenen Jode die hem wt gaf ende vepnsde Alexander Herodis sone te wesen/ende hoe zyn bedroch beuonden werde. Cap.xiij.

Hoe Archelaus wederō beschuldicht/ eñ te Viennen in allenden ballinck ghesonden werde. Cap.xv.

✳ Hier eyndt die takel des seuenthienstē boecx.

Hier beghint den seuenthiensten boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

✳ Van Antipaters Herodis soons archeyt/eñ van Herodis ghesslachte. Cap.j.

HEr naer werde Antipater als zyn broeders doodt waren/ als raseñ gedreuē vā boose maecghesellen/eñ want hy nv eenen wech gemaect hadde tot die wterste boosheyt tegen zynē vader/so en conde hy zynd booser hopen noch niet genoech doen/ want hy al seer gierich was na toecomende dinghē. Wāt midts dat hy verlost was vā die vreese zynder benyders/die haddē mogen in een deel der heerlycheyt comen/so quam hy wederō in een and swaricheyt dat hē seer tegen was om het ryc te crygghen/te weterē/den haet warr door hy vā alle dē volcke wederstien eñ ghehaet was. Eñ daer toe viel noch eē dinck dat hē noch meer beancxt maeckte/te weten/dat der rupterē herten vā hē afgekeert waren/waer aen dat der coningen beurydtheyt hinc/so wāneer het volck eenige nieuwe werringe op stellē wilt / welcke quade dingen hy hēselue gedaē hadde door verdruckē vā zynen broederen / eñ nochtans bediende hy der Jodē regimēt met synē vad/als oft hy coninc hadde geweest / midts dat Herodes hēselue heel op hem betroude/die welcke het kept vā zynd broeders verdruckinge daer hy die doot mede verdient hadde/nā Herodes voor een bewijs vā goethz te hemwaerts/ recht oft hy die verradē eñ gemelt hadde/als sorghe dragende vool des coninc leuen/daer hy meer zynē haet in volchde die hy so wel op haer als op zynē vader hadde/wāt hy zyn broeders haette om zyns vaders wille/ als heel beseten van boose gheestē/ eñ hy arbeyde seere datter niemant te leuen en bleue die zyn verraderlike lagen soude mogen ontdecken/oft sulcke maer toe Herodes soude mogen vlieden als hy met openbaer ghewelt bestooten werde. Maer doen begonste hy veel meer verwect te zyne om te volbrengē dat hy begonst hadde. Want hy nā voor hem dat hy sekerlyc die heerschappye hebben soude als zyn vad doot ware. Maer bleef hy noch langhe leuēde/so sach hy groot perikel dat zyn valsche practiken eenichsins int openbaer comēde zynen vader grootelyc tegē hē verstoorē souden. Hierō en spaerde hy gheenen cost om zyns vads vrienden tot hem te trecken/willende der menschen hatē met weldaden eñ ghiften verwinnen/by sond trock hy tot hem alle die te stoome warē met seer heerlycke gistē. Eñ bouen al Saturniuū die doen president van Syrië was. Eñ hy hadde ooc hope dz zyn broeder soude mogen gecorrūpeert werden met groote giften/ desgelyer oock des coninckx suster Salome/ die ghetrout hadde eenen man/vā die principaelste coninc vriēden: wāt Antipater was wter maten loos / om der menschē herten tot zyn vrientschap aen te halen/ eñ te verbinden met een gelaet vā vriendelycheyt. Daer toe was hy ooc die meeste constenaer om zynē haet te verborghen. Maer nochtans en bedroech hy zyn moeye niet/die van te voren zyn herte wel kende/eñ sy en mocht niet bedrogen werden. Eñ daerō quam hy met alderhāde practycken haerd quaethept tegē/ hoe wel hy haer dochter hadde tot een hupsvrouwe/ door zyns moeders voorsienichept/welc hy ooc nam door haer beghcerte/die te voren Aristobolus hupsvrouwe was/wāt Salomes and dochter hadde Calleas haers mans sone ghetrout/nochtās en heeft dit swagerschap niet connen makē dat zyn archeyt onbekent hadde mogen blyuē/gheliyck oock dat eerste maechschap dē verdienden haet oock niet en conde gebluschen. Maer na dat Salome verlieft was op Syrieñ/eñ hem begeerde te trouwen/ so dwāc haer Herodes Alexand te trouwen/daer Julia toe hielp/ die haer wijsmaecte dat zyt niet wepgheren en soude/op dat sy geen openbaer vpāt werdē en soude vā haren broed/die gesworen hadde dat hy zyn vrientschap van haer keerē soude/ten ware dat sy daer cōsent toe gaue. Waerō heeft si die macht vā des Keysers hupsvrouwe geuolcht/die anders haer ooc eenē profytelykē raet gaf. Op dē selue tijt werde Archelai des coninc vā Cappadocien dochter/ wylē Alexanders hupsvrouwe/wederom tot haren vader gesonden/eñ haer wert ooc wederom ghegheuen haer houwelyck gort wt des coninc schat/om dat ter saken van desen gheenen twist op staen en soude.

✳ Maer Herodes voedde selue zynder sonē wettighe kinderen op met grooter neerlichept. Want Alexand hadde vā Glaphira twee knechtkens ghewonnē. Aristobolus van Berenice Salomes dochtere dry sonē eñ twee dochterē. Dese heeft Herodes op een tijt in presencie van zynen vriendē gepresen/ eñ zynder sonen ongelue beclagende/ badt hy Godt dat haren kinderen sulcx niet en mocht gheschiedē/ maer dat sy meer in deuchdē metter ouderdō mochten wassen/also dat sy hem danckarich mochtē wesen voor zyn op voedē. Hy heeft haer ooc doē si volwassen eñ houbaer warē/hupsvrouwē ghegeuen/te weten / Alexanders oudtsten sone gaf hy Pheroras dochter. Ende Aristobolus sone gaf hy Antipaters dochter/eñ des selfs Aristoboli dochter ooc Antipaters sone. Eñ Aristobolus ander dochter gaf hy Herodi zynen sone die hem geborē was vā des ouersten priesters dochter. Want wy hebben voor ons lants maniere tsamen veel hupsvrouwen te hebben. Dese houwelyckē heeft die coninc besorcht/ wt medelydē dat hy hadde tot die weesen/ treckēde door dit swagerschap Antipatrū tot haerlieder liefde. Maer hy hielt sulcken hate tot die kinderen/ als hy tot haren vaderē gehadt hadde/wāt hy ooc daer toe verweckt werde door des coninc groot sorge dat hy voor dese kinderen droech/sorgende dat sy groot wesende zyn der machtichept soudē wederstaen/ wāt Archelaus die coninck hielp zyn neefkens oock / eñ Pheroras die vierwoust nam deen vanden weel dochterkēs tot

Cap.ij

zyns

zyns soons hupsvrouwe. Ooc werde Antipater tot den seluē haet deser kinderē verwect/door des volcx gōste/die medelydē haddē met die weeskinderē/die haer ouders verlorē haddē/ grooten haet dragende op Antipatrum die haer in dese allendicheyt ghebracht hadde/die ooc bereedt waren (als sy oclupne hadden) te ondeckē zyn archz/die hy op zynē broedʒ ghethoont hadde. Waerom practiseerde Antipater van dese sake/om zyns vaders ordinancien te breckē/ eñ te veranderen/want hy seer noode soude gehadt hebbē dat hy die soude moeten lydē in een deel zynʒ heerschappyen/eñ hy sette Herodē om met bidden/ dat hy hē soude latē Aristobolus dochter trouwen/ eñ zynen sone Pheroras dochter. Aldus zyn teghen Herodis sin die houwelike voornaerdē verandert. Eñ die coninck hadde op dien tyt negen hupsvrouwen. Deen was Antipaters moedʒ/dander des ouersten priesters dochter/waer af hem eenē sone geborē is/met zyn vaders naem genaēt. Onder dese hupsvrouwen was ooc een zyns broeders dochter / eñ eē zyns susterdochter/maer beyde ōuruchtbaer. Daer sonder noch een vrouken vā Samarien/eñ vā haer hadde hy kinderen/Antipam eñ Archelaum / eñ eē dochter Olimpias/die namaels troude des coninx broeders sone Josephus. Maer Archelaus eñ Antipas werden te Roome by eenē vrient van slechten state op genoedt. Eñ vā Cleopatra die te Jerusalē geboren was/creech hy Herodē eñ Philippum / die ooc te Roome opgenoedt werdē. Eñ van een vrouwe Pallas ghenoēt creech hy Phasaelum. Eñ van Phedria eñ Helpide hadde hy twee dochterē Roxanam eñ Salomen. Maer Alexanders zyns soons oudste dochteren die gesusters waren van eender moeder/welcker houwelijc Pheroras versmaet hadde/heeft hy ghehoudt deene aen Antipater zyns susters sone/eñ dander aē Phasaelum zyns broeders sone. Dit was dan Herodes ghesiachte.

✶ Vā Zamari dē Babylonischē Jode. Cap. ij.

DAer na heeft Herodes die Jodē heel willen beryden vā die Trachoniters / waer toe hy den Joden een clepn stadt gheordineert heeft te maken int middel des lants/ die zynen volcke soude wesen voor een garnisoen oft beschermsele/eñ vā waer hy die vpanden te lichtelycker van by soude mogen bestryden. Als hy dan by gelucke vernomē hadde dat ter wt Babylonē een Joetsch man was ghecomen/ die ouer dē vloet Euphrates getrockē was met vijf hondert rupters die boochschutters warē/eñ by nae met hondert vā sinen geslachte/eñ woonde by Antiochien/die by Daphnē gelegen is/daer hy vanden presidēt Saturnino het casteel Bālatham gecregē hadde om dat te bewoonen/so dede Herodes desen met zynen volcke tot hē halen / belouende hē ackerlant in die heerlycheyt vā Gathanea/die aen dlant vā Thraconitē palende is/dat hy daer soude ghestelt werden tegen die verderuers eñ roouers. Ook beloefde hy hē vryheyt van alle tributen eñ tollen/so wel van die ackerlanden/als van die menschē. Met dese conditien werde die Babyloniter aenghehaelt/ eñ quā daer/eñ als hy een lant ghecregen hadde/soo maecte hy daer een casteel/eñ een clepn stadt genoēt Bathyra. Eñ dese man was den Inlanders voor eē beschermsel teghen die Trachoniters/eñ ook mede den Joden die wt Babylonie na Jerusalē wt deuotiē repsden/om dat die te meer beurdt soude wesen tegen die roouerijē. Eñ hē vielen toe veel Jodē/ onderhouds vā haers lants wettē/eñ dat landt werde seer vol volcx/om die vryhz vā schattingē/ die sy behielen so lange als Herodes leuende was. Daer nae heeft Philippus (die daer na heere werde) luttel scattinge eñ niet lange van henliedē gheepscht. Maer die groote Agrippa eñ zyn sone ook vandē seluen naem/hebbē die latē haer vryheyt ghebruckē / hoe wel si die beswaerdē met swaer schattingen / na die welcke quamē die Romeynē/die dese ooc met swaer tributen verlast hebben/behoudelijc nochtās haerlieder vryheyt/daer wy elders te zynen tyde breedē af spreken sullen. Maer Zamarias die Babyloniter die dit lant om te besitten vā Herode ontfangen hadde/is gestorven/na dat hy zyn leuen deughdelijc ouerbracht hadde/latende achter heerlycke kinderē. Onder die welcke was Lacimus een ruptr vā wtnemender vromichz / die met eenē Babylonischen vlogel peerdevolck plach al om hy dē coninc te ridē. Dese in die wterste ouderdom steruende/liet eenen sone achter Philippus genoemt/ eenē man die vroō vā handē was/eñ ter deucht so seer als yemant hem geuēde/eñ daerō dē coninc Agrippe seer aengenaē eñ vriendt/ want hy van hem werde prouoost ghemaect/om alle zyn heyren te oeffenen/ eñ te leyden.

✶ Hoe Antipater verraderlike lagen leyde Herodi zynen vadere. Cap. iij.

VOorts dan alst aldus met Herodes gestelt was so wy ghescpt hebben/so hinghen alle dinghen aen Antipater / naer dat hy eens van zynen vader macht hadde gecreghen om al te besorghen dat hem profytelijc oft gerieffelijc was/midts dat zyn vader goede hope hadde van zyn ghetrouwicheyt eñ goetwillichz/welcke macht hy nochtans te veel stoutelijc misbruycte/loosselijc bedeckende zyn archeyt / eñ in alle saken lichtelijc van zynen vaō gelooue erijgende. Eñ hy was van yeghelijc ontlien / meer om zyn loose schalchz/dan om zyn machtichcyt. Maer bysonder was hē Pherorias groote eere bewijsende/ eñ hy werde ooc wederom vā hē gheeert/bedrogen zynde van die vrouwen die Antipatro gonstich waren. Want Pherorias was verbonden in zyn hupsvrouwe eñ zynder hupsvrouwen moedʒ / eñ zyn suster Salome/hoe wel dat hyse haette om die onrechten die zynen dochteren noch maechdē zynde/gedaē hadde/nochtans moest hy die verdragen/eñ sondt die en mocht hy niet doen / want sy zyn saken al ondersochten eñ malcanderen hielpen/den welcken Antipater ook seer gedienstich was/so wel door hemseluen als door zyn moeder / want dese vier vrouwen waren eendrachtich in alle dingē. Maer Pherorias en was niet wel eens met Antipater/om sommighe lichte dinghen/eñ dat door des coninx sustere diese twistich maect/die van te voren alle dingen bespiede/wetende dat sy alleenlijc onderlinghe mupterije hielen/alleenlijc om den coninck te verderuen/eñ sy was berept hem hier af kennisse te doē. Als dese dā verstonden dat die coninc van haerlieder onderlinge vrientschap ter saken van desen quaet vermoedē hadde/eñ dat hy die niet geerne en sach/so hebben si dit daer tegen verdacht/dat sy int opēbaer met malcanderen niet versamē oft spraken en souden/ maer met gheueyn sde schimpē haer soudē gelaten als oft sy twistich hadden gheweest/by sondē in Herodis tegenwoordichcyt/oft vā yemant anders/die hē daermen af dachte dat hyjt hem ouerdragen soude/maer dat sy al heymelijc soudē haer vrientschap met malcanderen onderhouden eñ verstercken: eñ also hebben si ooc ghedaen. Maer dit en bleef voor Salome ooc niet verborghen/ ooc niet ten tyde doen dit eerst verdacht eñ ghepractiseert was/noch namaels ooc doent begonste te wercke te gaen. Want sy onderlocht al / eñ terstont droech zyt Herodi haren broe-

der al outer/verlierende daer noch wat toe/te weten van haer heymelijcke verlamingen/en haer bedeete raet houdingen/daer af dat wonder ware en soudē die niet wt comen / en eynden tot zynder verderfenissen/ten ware dat hy tijdelijck hier teghen hē versaghe/want sy waren voor ander lieden ooghē twistich/en tegen malcanderen spitighe woorden sprekende/en aldus bedecten sy haer vrientschap. Daer na als sy alleen waren/so warē zijt als eens/ sonder twijfel om dat si pet quaets op handē haddē met gemeynen rade / teghen die ghene waer voor sy haer vrientschap bedectē. Dese dingē onderzocht si neerstelijck/en sepde die oock terstont haren broeder/die ooc wt hem seluen al wat verstants daer af hadde/ maer hy bedwanc hē noch ter tijt / om dat hy quaet ghevoelen hadde van zyns susters natuere/ die seer ghenepcht was tot valsche lasteringen oft clappernijen. Want daer was eenderhande secte der Jodē die haer seluen beroemden dat sy des lants wetten alder best verstonden/ daer dit geselschap der vrouwen seer veel af hiel/ als oft van Gods vriendē hadden gheweest/ gelijc sy oock wilden gheacht werdē. Dese werden Phariseen ghenoemt/eenen aert van menschen seer schalc/en stout/ en somtyts oock den coningen wederspannich/ also dat sy haer somtyts ooc niet en ontsien den coninghen openbaerlijck te bestrijden. Want doē alle het Joetsche volc by eede den coninck en den Keyser ghetrouwicheyt beloeft haddē/so en twoerē dese alleē niet/die doen meer in getale waren dan tes dupsent. Maer doen ter sakē van desen vanden coninc ghestraft waren met een pene van gelde/ so betaelde Pheroras hupsvrouwe die pene. En om deser dancbaricheyt te tine (aēgesien dat sy gelooftde dat sy toecomende dinghen te voren wisten) wt Godts aenspraken/so sepden sy te vorē. Dat vā Gode gheordineert was/ dat het ryck soude vā Herodes en zijn geslachte af genomen werdē/en ghegeuen haer en haren mā Pheroras / en haerder beyde wettighe kinderē. Maer dit werde dē coninc ooc door Salome ghesept/en dat sy sommighe van zijnen houelingen verlochten en corrumpeerdē met ghiften. Om welc mis daet hy een deel Phariseē gedoot heeft/die daer in bevondē/ en die principaelste makelaers van desen rade waren. En met dese werde ooc ghedoot Gagoā zijn gesnedē camerlinc/ en daer toe ooc zijn minnoot Carus/den welcken hy begracht hadde om zijn wtnemende schoonheyt/ en sonder dese noch alle die ghene die hy wt zijn familie door het meldē van desen/bevont gemupt te hebben mettē Phariseen. Want Gagoas was tot sulcker hopen gecomē / recht oft hy die vader en weldader soude genoemt hebben gheweest vanden toecomenden coninc/die door die prophecien daer toe geschict werde. Want den nieuwen coninc soudē alle dingen geluckelijc vergaen/ welck oock gheenssicht soudē werdē doort vervolgen van zijn wettige oir.

Vander Phariseē conditien

Cap.iiij.

✻ Als Herodes dan die Phariseen verwonnen hadde van haer misdaet/en die doen dooden/ so riep hy te samen den raet zynder vrienden. En hy heeft voor henliedē ingestekē een beschuldinghe oft ticht teghen Pherorias hupsvrouwe/dat door haer instekē en raet/zijn broeder Pherorias den houwelijck der coninclikер maechdē versmaet hadde/ segghende dat door dit quaet kept/hem oock onrecht en spijt gedaen was/dat die vrouwe die natuerlijcke rechtē brekende/tusschen twee ghebroeders twist maeckt/ in alle manieren dat sy can/so wel met woorden als met wercken. Voorts dat die ghelt pene die hy den wederspannigen Phariseen gestelt hadde / vā haer goet betaelt was. En voorts int corte/dat hy al wel wiste van die nieuwe mupterije / segghende voorts dat Pherorias hierom wel dede/dat hy sonder zijns broeders bidden te verwachtē/ vā selfs sulcke vrouwe van hem dede/die die broeders tegen malcanderen opruct met onderlingen haet/aenghesien dat hy dese hupsvrouwe verlesen moet/ oft zijns broeders eendrachticheyt en vrientschap/en dat den broederlijcken bant niet en soude heel blijuen/ten ware dat dese vrouwe wech gedaē ware. Hier op heeft Pherorias geantwoort/hoe wel hy beswaert werde van des coninct heete redene/dat hy die rechtē der broederliker liefden seer vastelijck soude onderhouden/ en nochtans van zijnder hupsvrouwen liefde niet scheyden / want hy lieuer hadde te sterue / dā sonder zijn lieue hupsvrouwe te leuē. En hoe wel Herodes hē liet dunckē dat hē hier door groot onrecht en leet gedaen werde/nochtans en heeft hy zijn grāmichept tegen zijnē broeder wtgestelt/ en bedwonghen / te vreden wesende hier mede dat hy Antipater en zijnder moeder verboot voortaen eenige ghemeynschap met Pherorias te houden/ en dat hy verboot die verslaminghe van die coninclike vrouwen. Die welcke hebbē beloeft des coninct beuelinghe te doen/maer nochtans verlaemden sy met heymelike brasserijen/so dicmael alst pas gaf/ bysondē Pherorias en Antipater. Doc wasser een fame dat Pherorias hupsvrouwe met Antipater oneerlike verslaminghe hadde/door middel vā Antipaters moeder.

✻ Hoe Herodes Antipatrum aen den Keyser nae Roome sant. Cap.iiij.

ANtipater dan quaet vermoeden hebbende van zijnen vader/sorgende oock dat sijnē haet voortcruppende/tot hē ooc comen mocht/screef zijnē vriēden te Roome woonende/haer biddende dat sy met brieuen wilden Herodē vermanen en raden/ dat hy hem ten eersten wilde totten Keyser sendē. Als dit gedaē was/so heeft Herodes Antipatrū derwaerts gesonden met ouercostelijcke ghiften/en met zijn testament/waer in hy den seluen Antipatrum openbaerlije coninc maecte na hē/oft by also dese voor hē storue/so maecte hy coninc Herodem die hem geboren was van des ouerste priesters dochter. Op den seluen tijt track ooc na Roome Silleus die Araber/ daer hy nochtans des Keysers gheboden niet ghedaen en hadde. Den welcken Antipater wederom beschuldicht heeft vanden seluē quadē septen by dē seluen Keyser/daer hy te voren van Nicolao af beschuldicht hadde geweest. En hier toe viel noch een ander beschuldigher Aretas/legghende hem op dat hy veel eerlijcke mannen ghedoot hadde by Petrā tegen zijnen wille/bysonder dat hy Bohemum ghedoot hadde/welck een wtnemende man was in alle deughden. En dat daer toe ooc Fabatus des Keysers dienaer van hem ghedoodt was/om een sulcke sake. Onder Herodis lyfknechten was een ghenaēt Corinthus/wien die coninc seer plach te betrouwē. Desen hadde Silleus met ghelde so gecorrumpeert en daer toe bracht/dat hy hem beloeft hadde zijnen coninc te doodē. Dwelc als Fabatus van Silleo seluе verstaen hadde/gaf hy dat terstont den coninck te kennen. Die welcke heeft van Corintho met tormenten die belijdinge van desen voordachten septe wtgeperst/alle dingen neerstelijck van hem ondersoeckende. Daer toe vinc hy oock twee Arabers die vanden seluen lyfknecht beticht warē / waer af deē een princelijck man was/ en die andere Silleus alder beste vrient/die welcke oock ter pijninghen gebracht zijnde/beleden dat sy daer ghecomen waren

dat

dat sy Chorinthum met ghestadighe vermaninghē opzucken souden/eñ stieren om dit kept te volbrengen/eñ oock ter hulpen int werck/ waert also van noode. Die welcke heeft Saturninus al te samē na Roome gheſonden om daer voorder gheoordeelt eñ ghepunieert te werden.

✠ Hoe Pherorias Herodis broeder gestorue is. Ca. v.

ALs Pherorias dan hartneckichlijck bleef in zynder hupsvrouwen liefde/so sandt hem Herodes van hem wech in zyn heerlijckhept van het viervorstendom/dwelc hy gheerne gedaen heeft/ swerende daer toe oock eenē eedt dat hy nemmermeer en soude wederom comen/voor dat hy vername dat Herodes doot ware/dwelck hy soo vast hielt/dat corts daer na als die coninck te bedde sieck lach/eñ hy daer ontboden was / om sommighe secrete commissie te ontfanghen/als oft hy soude ghestoruen hebben/hy nochtans om des eedts weerdichept dat niet doen en wilde. Nochtans en heeft Herodes daer in zynen broeder niet na gheuolcht/oft pet min hem lief ghehadt dan hy te voren dede. Maer doen Pherorias in een sieckte geuallen was/so quā hy oock ongheroepē hem besoecken. Ende als hy van dier sieckten gestoruen was/heeft hy zyn lichaem wechgheuoert in Jerusalem/eñ dat daer begrauē/ eerende hem met eenen openbaren rouwe. Dit was Antipatro(al was hy te Roome gherepst) een beghinsel van zyn quade auontueren/midts dat God ten laetsten begōste wrake te doen ouer hem vā dat hy zyn broeders ter doot gebracht hadde. Welck dinc ick al veruolghens sal vertellen/den menschelijckē ghesiachte tot eenen exempel/dwelck hem vermanen mach datmē in allen saken die deucht moet in eeren houden.

✠ Hoe Pherorias hupsvrouwe beschuldicht werde/dat sy dē conine hadde willen met kenijn doodē/ eñ hoe Herodes kennisse creech vā Antipaters verraderijen. Cap. vi.

ALs Pherorias doot was/so zynder twee van zynen voerlichsten vijt dienaers/geboren Taphniters/tot Herodem ghegaen/biddende hem dat hy zyns broeders doot niet en wilde ongewroken latē/ ende dat hy onderscoeck wilde doen van zyn allendighe eñ onrechtueerdighe doot. Als dā die coninck seer scherpelijc na haer woorden hoorde/ eñ die oock geloof gaf/so sepdē sy dat zyn broeder by zyn hupsvrouwen zynen auontmael gehouden hadde op dē seluen dach doen hy begonste sieck te sine/eñ dat hē kenijn gegeuen was/gemengt met een nieuwe maniere vā spijse/dwelck nae dat hijt gheproeft hadde hem die doot aenghebracht hadde/eñ dat dit kenijn daer gebracht was van eē Arabissche vrouwe/welcden naem hadde dat een materie was om tot liefde te verwecken/maer inder waerhept waert die doot aenbrenghende/ want die Arabissche vrouwen zyn die meeste tooueressen/eñ kenijn makerssen. Ende vā dese vrouwe die hier af beschuldicht was sepdemen dat sy sonderlinghe ghemeynschap hadde met Silleus vriendinne/eñ tot haer waren gegaē Pherorias hupsvrouwen moeder/eñ suster/om dit kenijn te coopen/eñ waren met haer wederom gecomē des daechs te voren/eer Pherorias dien doodelijcken auontmael adt. Als die coninck dit ghehoort hadde werde hy tot gramschap verwect/eñ heeft haerlieden dienstvrouwen ghepijnicht/eñ oock sommighe edel vrouwen. Eñ alsser gheen van desen pet en belede oft onderte/ten laetsten was daer een die van pijnē verwonnen werde / eñ niet anders voort en bracht dan dat sy Antipaters moeders wenschte alsulcke tormenten/aenghesien dat sy haer allen die oorsake was van alle die teghenwoordighe tormenten. Dit woort beroerde Herodē tot neerstigher onderscoeck/ also dat hy alle haer secrete sakē wt perste/haer briefserpen/eñ hepmelike verscaminghen/voorts oock die redenē die Herodes met Antipater ghehadt hadde bysonder / hoe die ghemelt waren onder Pherorias vroukens/also dat hy oock niet en versweech dat hy van zynen vader hondert talenten ontfangen hadde/om dat hy hem wachten soude met Pherora te spreken. Voorts sepden die dienstvrouwē noch daer toe/wat grootē hate dat Antipater op zynen vader hadde/ende hoe hy dicmael by zyn moeder claechde van zyn lanck leuen/aengesien dat hy begonst oude te werden/dat hem niet veel en soude mogen helpē/ oft ghenoechlijck wesen so spaden verrijghen des rijcx na zynen vader. Voorts datter oock tsamen opgheuoedt werden veel zynder broeders / eñ zynder broeder kinderen/ also dat hy niet vrijlijck en mocht hopen coninc te werden/by sonder oock want zynen broeder die erffenisse des rijckx toegeschict was/ by also hy quame te sterue/eñ niet zynē sone. Voorts dat hy hier toe plach zynen vader te beschuldigē vā wreethept/ die hem niet en bedwanck oock van zyn sonen te doodē/wt welcker vreesen dat hy ooc moest na Roome wech repsen / eñ Pherorias in zyn viervorstendom. Aenghesien dan dat dese dinghen wel ouer een quamen metten ghenen die die coninck te voren van zyn suster gehoort hadde/ so en twijfelde hy niet met allen meer. Dus heeft hy Doridē Antipaters moeder berooft van haer cieratē / die veel talenten weert waren/eñ stietse wt zyn coninclijc hof/ eñ op die vrouwen van Pherorias hupse werde hy hierom te beter ghepaept. Maer gheen dinck en beroerde hem meer tot die verbolghenthept op zynen sone/als een Samaritaen Antipater ghenaēt/zyns soons Antipaters rētmeestere / die in tormentē onder dander van hem beledē heeft dat hy Pherore dootelijc kenijn ghegeuen hadde/ waer mede hy zynē vaē dooden soude/die wyle dat hy wech was/eñ alsmen gheen vermoeden van hem hebben en conde/eñ dat dit kenijn gebracht was wt Egipten/van Antiphilo een van Antipaters dienaren/die van daer ghesonden was vā Theudione Antipaters oom / Doridis broeder/eñ dat dit bewaert werde by Pherorias hupsvrouwe/dwelc sy van haren man hadde/haer gegeuen om te bewarē. Die vrouwe dan hier af onderuraecht wesende vā den coninc/ belede dat zijt hadde/eñ terstōt haestelijc loopende recht oft si dat hadde willen halen / heeft sy haer seluen bouen vā den dake af ghesworpen/maer den val en was haer niet dootelijck/om dat si by ghelucke op haer voetē viel. Als si dan van desen val tot haer seluen ghecomen was/eñ haer die coninck het leuen beloefde te laten/ haer eñ haerder familien/ by alsoo sy alle die waerhept van deser saken sepde/eñ ter contrariē driepde hy haer ooc met wterste tormenten/by also sy wt crijghelhept dat wilde verbergē/ so swoer sy dat zijt al seggen soude datter geschiet was/eñ als veel mēschen mepnden/so en looch si niet met allen. Dit kenijn (sepde sy) hadde Antiphilus wt Egipten ghebracht/dwelc berept was van haren broeder/die een medecijn meester was vā zyn hanteringe. Daer na heuet Theudio in ons hups gebracht/ eñ ic hebt bewaert/hebbende dat ontfanghen van mijnen man Pherora/maer dit was van uwen sone Antipater/ tot uwer verderffenisse gecocht. Als dan mijn man in een sieckte geuallen was/eñ ghy seer eerlijc eñ gedienstelijck quaemt om hem te besoecken/eñ te ghenesen/so werde hy beweecht tot liefdē door v vrien-

delijcheyt/eñ als hy my tot hē hadde gheroepē/seyde hy. Och hupsvrouwe Antipater heeft my bedrogē/ als hy met zijn kenynghe raden eñ doodelike dienſten zynē vaō mijnen broeder heeft begeert te dooden. Hierom want ic nu sie dat myns broeders goedertierenheyt die hy tot nu toe tot my ghehadt heeft niet gemindert en is/eñ dat my mijns leuens eynde nakende is. Wel een dan/op dat ick met eē broedermoedich herte tot mijnder voorvaderē gheestē niet en belmette / soo verbrant dit kenyn voor mijn aensicht/eñ dat si doen dat kenyn voortbracht ende verbrande na haers mans begheerte/ een luttelken daer af behoudēde/op auontuere oft haer na haers mans doot die coninc met straffelijker tracteerde/dat sy dan in dien noot haer selue daer door mocht helpen wt desen leuen. Als sy dit gesproken hadde/ soo bracht sy het kenyn tsamē met die busse tē voorschijne. Hier na werdē Antiphilus broeō eñ haerder beyder moeder oock door pyningen gedwongen tselue te belyden/ooc bekennende dat dit het busken was. Oock werde beschuldicht des ouersten priesters dochter des coninc hupsvrouwe/als oft sy alle dese secretēooc wel geweetē hadde / maer sy en wilde niet kennē dat sy daer pet af wiste/waerom heeft die coninc haer ooc verworpen/ eñ haren sone heeft hy wt zijn testament gedaen/daer hy geordineert was zijn nacomer int rijc. Eñ zijnen swagher Symō Boethus sone/heeft hy het ouerste priesterschap benomē/stellende in zijn plaetse Matthiā Theophilus sone/die een geboren Jerosolimiter was. Binnen desen tijde quam van Roome Bathillus Antipaters vrij dienaer/eñ als die ooc gepijnt was/so beleedt hy dat hy kenyn mede gebracht hadde/ dat hy zijns heerē moeder soude geuen/eñ Pherore/oft hy auontueren dat eerste kenyn niet sterc genoech en hadde gheweest/ dat sy dan Herodem soudē met desen laetsten proeuen te dooden. Ooc quamē daer brieuen aen dē coninc/van zijnen vrienden die te Roome woonden/ door Antipaters ingheuen gheschreuen/waer in Archelaus ende Philippus gheslastert eñ beschuldicht werdē/dat sy dickmael haers vaōs mis daet vermaēden/eñ vernieuden/vā dat hy Alexandrum eñ Aristobolum gedoot hadde/eñ dat sy medelyden haddē met der onnooselen ongeluckighe auontuere/want sy doen oock wederom gheroepen werden in haer lant/om geen ander sake/dan om dat sy thuys gheroepen zijnde ooc souden ghedoodt werden als haer broeders. Eñ dit deden zijn vrienden ter liefden van Antipater met groote loonen daer toe van hem verargert/eñ gehuert/die ooc op hem selue zijnen vaō screef van die iongelingen/als haer ontschuldighende/eñ haer woorden haerder ionchept toeschrijuēde. Eñ binnen desen middelen tijt dingde hy tegē Sylleum/eñ oeffende die vrientschappē vanden meestē heeren/coopende daer toe verschepdē cieraten totte prijse van twee hondert talentē. Maer het is groot wonder aengesien datter seuen maenden lanc voor zijn coemste so veel dingen gedaen waren in Judeē/ datter niet daer af tot zynder kēnissen ghebracht en was. Maer die sake was eendeels om dat die wegen so neerstelijck bewaert werden/eñ eendeels dē ghemeynen haet des volcx tegen Antipatrum. Wāt daer niemandt en was die met zijn perikel zijn welvaert oft behoudenisse wilde soecken.

✠ Hoe Antipater ter doot verweesen / eñ in banden ghestelt werde. Cap. vij.

Cap. vi. VOorts heeft Herodes op Antipaters brief/indē welcken hy hem te kennen gaf dat hy cortsalshy zijn dinghen na zijn begheerte volbracht hadde/ wederom in zijn landt comen soude/wederom gheschreuen/bedeckende zijn grāschap / dat hy haestelijc quame/op datter by zijn absencie oft af wesen / niet en geschiede dat hē leet ware. Daer toe heeft hy ooc een luttel clachten ghedaen ouer zijn moeder / belouende dat hy dese clachten soude laten varen als hy comen ware/ eñ in alle manieren thoonde hy hem seer vriendelijc/sorgende dat hy beroert van eenich quaet vermoeden/zijn wedercomen vertreckē soude/eñ te Roome blijuende/zijnē rijcke eenige verraderlike leggen leggen soude/ eñ pet quaets teghen hē practiseren/eñ opstellen. Desen brief ontfinck Antipater onder wegē in Cilicien. Maer den brief daer Pherorias doot hem verondicht werde/hadde hy te voren te Tarenten ontfangē / met eenē droeuighen moet/niet so seere om dat hy Pherorām lief hadde/ als om dat hy metter doot verrasch/ zijn belofte vā zijnen vader met kenyn te dooden niet volbracht en hadde. Eñ als hy nu tot die stadt Celenderim gheсomē was/so begōste hē te twijfelen vā zijn wedercoēst/seer bedroeft wesende vā zijns moeds schādelijcheyt/eñ zijnder vriendē radē warē ooc verschepden/want die sommige raeden dat hy erghers verwachten soude hoe dit vergaē soude/eñ dander/ dat hy sonder vertreck na huys scheepen soude/want hy lichtelijck die lasterinaghen van alle menschē wederleggen oft verantwoorden soude/aengesien dat zijn vpanden nerghers door dan door zijn wech zijn te stouter eñ machtiger waren gheworden om hem te beschuldigen. Van desen werde hy dan beraden dat hy voorts scheepte/eñ quā aen die hauene van Sebaste/die Herodes met groote costen gemaect/eñ so genoemt hadde/ter eeren vanden Keyser. Eñ doen wert terstont openbaer dat Antipater in eē ongeluc gevallen was/midts dat hē niemant en groette oft aen en quā/dien sy nochtas in zijn wechgaen te voren met goede wenschē eñ aenroepingen vā geluckbieden tgelepde hadden gedaen/ maer nu mochtē si hem met contrarie wenschen verulocken / in die macht vanden boosen waeckgeestē. Op gelucke so was op dien tijt oock te Jerusalem Quintilius Varus/die in Saturninus stede presidēt gesondē was in Syrien/eñ was doen vā Herode ten rade geroepen vā desen dingen watmē daer mede behoorde te doene. Als dese dan te samen saten / so is Antipater daer ouer comen/nergers af wetēde / eñ hy is in des coninc hof geromē in purpur cleederē also hy was. Eñ als hy daer terstōt ingelaten was/ so werde het ghesellschap zijnder vrienden van die doorwachters daer wt ghesloten. Dit verstoech ten eersten zijnen moet/want hy doen terstont waer toe hy gecomen was/aengesien dat zijn vader hem van zijn omhelsen wech liet/doen hy hem aen quam/verwijtende hem zijn volbrachte broederen moort/ ende zijn ghedachte vadermoort/doende hem weten dat Varus des anderen daechs soude examineerder ende rechter wesen vā deser saken. Maer Antipater als verslagen van so onverhoeden quaet / ghinc wech heel verbaest/eñ terstont vondt hy zijn moeder eñ hupsvrouwe hē tegen comende / welck was een dochter Antigoni/die voor Herodem der Jodē coninc hadde geweest/eñ als hy van dese onderwesen was vā als / so bereyde hy hē om te rechte te staen. Daer na op den naevolgenden dach/als Varus eñ die coninc te rechte geseten waren/eñ daer toe ooc in dien raet geroepen waren haerder beyder vrienden / soo zijn des coninc maghen oock daer gheroepen/eñ Salome/eñ daer toe oock die ghene die de secrete raden souden voortbrengen/eñ die met tormenten ondersocht

soeht waren/ eñ tē laetstē Antipaters moeders dienaers/die geuanghē warē een luttel eer hy te lande wederō gecomen was/ hy dese was eenē briefbeuōdē/waer af dit het inhout was. Dat hy niet wederō en quame/aenghesien dat zyn vaō die kennisse hadde ghecregen vā alle zyn radē eñ voornemen/eñ dat zyn eenighe toeulucht was die Keyser/eñ dat hy hē wachte in zyn vaders handen te comen. Doen viel Antipater sinē vader te voete/eñ badt hem ootmoedelijck dat hy van zyn sake niet vonnissen en wilde/voor dat hy die wel genoech onderlocht hadde ende beuondē/maer dat hy die sake wilde latē onberecht staē/tot dat hy zyn verantwoordē mocht doē. Maer na dat die coninc hē hadde doen int midden te rechte stellen/beclaechde zyn ongeluckichept int winnē vā sulcke kinderē/eñ dat hy in sinen ouderdō auontuerlyck desen Antipater gecregen hadde. Daer na vertelde hy zyn neerstichept vā hē op te voedē/ eñ te doē leerē/eñ voorts hoe goedertierēlijc dat hy hē vā zyn rycdōmen gegeuen hadde so vele als hy wilde/ met alle welcke dingē hy niet en hadde connē belettē dat hy niet en soude veruolcht werdē met doodelijcke verraderyen/op dat hy het rijck dat hem na recht eñ met zyns vaders wille mocht toecomen voor den tijt mocht crijghen voor een beel zynō boosheyt. Eñ dat hy hē seer verwōderde van Antipater door wat hope hy mocht so hoochmoedich gecomen zyn tot so groote stoutichept/ aenghemerct dat hy in zyn ghescreuen testament zyn nacomer int rijck ghemaeckt was/eñ die wyle dat hy noch leefde soo was hy ghe-weest zyn ghelijc medeghesellevā zyn weerdichept/ rijchept/eñ machtichept/eñ dat hi gehadt hadde vijf tich talentē taerlycker renten/eñ doen hy na Roome reysde/so was hy versien vā dipe hondert talenten/ voor zyn reysghelt. Daer nae seyde hy hem op zynō broederē beschuldinge/der welcker (warē si anders schuldich) hy beschuldiger eñ ooc nauolger was geworden/oft haer bedrieghervā vermoordē/waren sy ontschuldich geweest. Want hy van henlieden niet beuondē en hadde dan door zyn voortbringen/noch ooc niet geordineert tegē haer dan na zyn vonnisse/ het welck nu door hem ooc van onweerden gemaect werde / mids dat hy als een erfghenaem haer nae gheuolcht hadde in haer vader moorderye. Als hy dit seyde/so borsten hem die tranē wte/die hem zyn redene af braken. Dus badt hy Nicolaum den Damascenaer die hē van by woonē eñ vrientschap seer weert was/eñ wel wist met dese sakē om te gaē/dat hy veruolghen wilde datter noch te doen stont aengaende zyn mede pleghers die gheexamineert waren/eñ om synen sone te verwinnē. Maer Antipater verraschte hem / eñ beginnende voor zyn sake te spreken/bracht hy dese selue exempelen zynō vaderliker goedertierenhz tot zyn verantwoordē/te werē als dat die hem gedaen waren na zyn verdiensten. Want hy hadde altyt neerstelijck voorsien watmen behoorde te doene / ende waer dat erghers pet zyns doens van noode hadde/dat hy dan die al volbracht hadde / eñ dat ooc niet recht en was dat die ghene die sinen vader verlost hadde van ander menschen verraderpē/selue nu soude beschuldicht werdē vandē selucn quade septe / eñ dat hy een nieuwe smette soude crijghen in zyn welbethoōde ghetrouwichept eñ vriendelijchept by den menschen die gheen kennisse van saken en hebben. Want wat sake soude hy ghehadt hebben om sulck boos kept te willen doen/ aenghesien dat hy die erffenisse des rijcks nu meer hadde dan hy hoepte/midts dat hy toecomende Coninck gemaect was / eñ hem niemant en conde verbieden/hy en mocht in desen der eerlijchedē deelachtich wesen? want het en was niet gelooueljc oft der waerhept gelijckēde/dat hy soude het rijck begheert hebbē met zyn perijckel te crijghen/dwele hy nu om zyn deucht ghecregen hadde/eñ dat hy om een onseker hope soude niet ghecht hebben een seker schandelijck gerucht oft quade fame/ by sonō daer dit opstel zynē broederē niet wel vergaē en was/die welcke hy gemelt hadde/eñ als si verwonnen waren vā haer boosheyt/oot ghestraft hadde. Eñ dat hem zyn daden noch niet berouwē en warē/ die een seker teeken zyn hoe puerlijck dat hy sinen vader lief hadde. Maer die dingen die in die stadt van Roome vā hē gedaen warē / daer was die Keyser een ghetuyghe af/den welcken niemant en soude connen bedriegē/ alsinen God ooc niet bedriegen en mach. Eñ datter noch des Keysers brieuen af warē/ eñ het waer seer onrechtelijc ghedaen datmen die min achten soude dan zynō vpanden eñ booser menschē valsche lasteringen/die niet lieuer en doen dā des coninx familie teghen malcanderen op te rucken / eñ twistich te makē/midts dat si moepte gecregen haddē om sulcx te versien en door zyn vertreck wten lande/dwelck si in zynō tegenwoordichept nopt en mochtē hebben. Ten eynde van zynō redenen seyde hy/datmen het onderloeck met tormenten gedaen niet en behoorde te ghelooucn/waer door sulcke bedwongen werden door die tormenten pet te spreken ten belieuen vanden ghenen diese pijnigen dort / eñ ten laetsten presenteerde hy hem selucn ooc ter pijningen/ niet die verbiddende. Alo den raet van dese woorden al wat hem recht werde/midts dat Antipater oot iammerlijc weerde/eñ zyn aensicht sloech/ also dat zyn vpanden ooc medelyden creghen. Eñ Herodes hoe seer dat hyt nochtans verberch ooc saechter werde/ soo heeft Nicolaus also hy gebeden was / die aensprake eñ beschuldinge vanden coninc begonst veruolcht/ ende hy maeckte alle die stucken seer swaer/ende hy bracht voorts die getuyghenissen/ ende die thoonen van dit boos kept vergadert wt die belydinghen der gheender die met tormenten onderlocht warē gheweest. Daer toe maecte hy seer groot des Coninx voeldaden hem bewesen int op voeden eñ leeren vā sinen kinderen/daer hy so qualijck af gheloont werde. Eñ dat nochtans der eerster kinderen vermetelijcke dwaschept niet so seere te verwonderē en was die vā quade raetslieden verarghert waren in haer slechte ionchept/haer natuerlijcke bewegen der liefden afghelept hadden/meer door begeerte der heerschappien/dan wt begheerte der rijcdommē. Maer dat Antipaters soo boose stoutichept meer om verwonderē was/die wreeder was dan dalder hinderlijckste beestē/die welcke niet en pleghen te misdoen den ghenē die haer deucht doen/niet vermoetwet en was van soo groote mildthept zyns vaders. Voorts dat hy ooc ten minsten door zynder broederen allendichept niet omghesct en was om haerō wreethept niet na te volghen. Eñ ghy selue o Antipater (seyde Nicolaus) hebt rechter gheweest van dat boos kept dat sy op handen gehadt hadden/door v onderloeck zyn si verwonnē gheweest/ghy hebtse gestraft doen si verwonnen warē. Wy en misprijsen niet dat ghy haer met eē rechtueerdighe verbolgenthept ghehaet hebt/maer wy verwonderē ōs voorwaer grootelijc dat ghy haerlieō ongebondē archept na gheuolcht hebt/eñ hier wt verstaen wy lichtelijck dat ghy dese dingē ghedaē hebt/niet om wy vaders beurydthept oft behoudenisse/ maer tot uwer broederen verderfenisse / op dat ghy seer misprijsen haerlieō archept/

eenen

eenen naē crijgen soudt van goetherticheyt tot uwē gemeynen vaō/eñ dat ghy te vrijlycker v wreethept tegen hem mocht baren/ dwelc ghy ten laetstē hebt bestaen te doene. Wāt als ghy v schuldige broeders ter doot verweest/eñ spaert haer medegheselle / so maecte ghy alle menschen kenlijck dat ghy met henliedē eens zijt/welcker dienst ghy namaels soudt besigen int verdrucken vā uwen vader. Aldus hebdy tweedobbel genoechte ghehadt die v manieren wel betaēden/ deen openbaerlijc als ghy v beroemt hebt recht oft ghijt wel ghedaen hadt dat ghy v broeders wech geholpē hadt/dander heymelijck met meerder boosheyt/arbeydende om doot bedecte verraderyen uwē vader te vernielen/wiens beschermer ghy wilder schijnen te wesen. Want hadt ghy warachtelijc haer boosheyt ghehaet/soo en soudy dit nopt voor v genomē hebbē om na te volgen. Maer ten is gheē wondᵘ/wāt ghy dit dedet met dese practijckē/om dat ghy als dalder weerdichste wech waren/gheē benijders vā uwer erffenissen hebbē en soudt/eñ dat ghy dan ten laetstē tot uwer broederē moort ws vaders moort ooc doen soudt/ om dat v verraderyen soudē mogē verborgen blijuē/ waer mede ghy uwer broederen hoofden bestredē hebt/eñ dat niet alleen ghy die verdiende doot ontgaen soudt/maer soudt oock uwē allendighen vader voor v in pene ghestelt hebben/welck een vadermoorderye is/ sulck allmen tot noch toe niet ghehoort en heeft / ende waer af men gheen ghelijck exempel en vint in alder menschen gedenckenisse. Want ghy en hebt gheenen ghemeynen vader laghen ghelepdt/maer eenen vader die v wter maten seer lief hadde ende vriendelijc was/ eñ ghy waert nv zijn geselle in die coninclijke weerdicheyt. Ghy waert ooch nv zijn nacomer ende erfghenaem geordineert/waer af v verleent was dat ghy die heerschappije voor dē tijt mocht gebruycken / eñ voor den toecomenden tijt was v hope door ws vaders testament vast gemaect. Maer ghy hebt uwe quade lustē een mate ghestelt/niet na zijn goetheyt/ maer na ws herten archeyt/wāt ghy niet en hebt te vreden geweest met ws alder vriendelijcxste vaders geselschap/ghy en wildet hē ooc zijn deel ontnemē. Eñ den ghenen dien ghy met woordē v oepnsde te bewaren / dien begheerde ghy te verderuen / waer door ghy niet alleen boos zijt gheweest / maer hebt uwe moeder ooc int tselue kept ghetrocken/datmen ooch van haer quaet vermoedē heeft/eñ uwer broederē vriendelijcheyt hebdy verschoort/ ouer al twist makende/eñ in roeren stellende. Eñ nae dese kepten hebdy uwē vader derren beeste noemē/die selue argher zijt dan dalder fenijnichste beeste diemē vindē mach/want ghy v eygen fenijn mishruyct hebt aen v alder naeste bloet / ende die v veel goets ghedaen hadden/eñ ghy maecte v sterck met wachters ende veel practijken so wel vā vrouwen als vā mans beschyde ghy op eenen oudē man/ recht oft v boos herte volbrengen. Eñ nv na datter veel mans eñ vroute niet ghenoech en hadde gheweest om uwen haet wen/knechtē/eñ vijf menschen / ter saken vā v gheprijnicht zijn geweest/na dat v mede muyters openbaerlijc ghemelt zijn/derft ghy der waerheyt teghen spreken/eñ die onlancx hoepte uwē vader vā cante te helpen/arbept nv(soo verre alst in v macht is)die wet die teghen ws ghelijck ghescheuen is/ van onweerdē te maken/eñ daer toe oock Varus gherechticheydt/ende alle rechtueerdicheyt die in wesen is. Sulcdy oock segghen dat sy gheloghen hebben die door tormenten ondersocht zijn/ om dat ghy maken soudt datmen haer niet en soude gelooven die uwē vader zijn leuen behouden hebben / maer datmē seckerlijck v meer gheloouen soude in die pyninge. O Ware en sulcdy den coninc niet verlossen van zynder magen onrechten? En sulcdy dese alder archste beeste niet ter doot verwijsen/die hem gheuepnst heeft sijnen vader sonderlinge te beminnē / om zyn broeders te verderuen/eñ die daer nae bevonden is hem doodelycke lagen te leggen / om dat hy alleen soude moghē regnerē? Ghy weet wel dat die vadermoorderye gheē slechte misdaet en is/maer een ghemeyn onrecht des leuens eñ der natueren / dwelck eenen mensch ooc alleen ghedacht/niet min en ontsupuert als volbracht / iae oock sulck dat sulck diet niet en straft ooc der natueren diet al voortbrengt onrecht doet. Daer na sepde hy daer toe sommighe woorden zijnder moeder/die si door wijfs snateringe onwijselijck wtgheclapt hadde / hoe datter raet ghehaelt was aen die propheten vanden coninerijcke/eñ dat des coninc hooft veruloect was met doodelike veruloeckinghen. Daer toe verclaerde hy oock Antipaters oneerbaereñ dronckachtighe versamingen met Pheroras vrouwen/ eñ alle dat der ghetupgheniſſe aen ghinck/die door tormenten ghecreghen waren/ vele eñ verschepden dinghen/eensdeels te voren bedacht/ende eensdeels door haestighen noot wt gheperst/eñ daer door oock so veel te sekerder. Wāt die menschen hebben haer haten teghē hem aldus versaedt/seggende al dat si te voren wt Antipaters ontsien verborghen hadden/eñ verswegen/siende dat zyn fortupne heel van zijnder vpandē lasteringhen omghekeert eñ verandert was. Maer nochtans en werde hy niet so seere van zijnder vpandē hate als van zijn eygen quade kepten beswaert/te weten/vā zijn vpandelijck herte teghen zijnen vader/van zijnder broederē eendrachticheyt die hy verschoort hadde/eñ van alle des coninc hupsghelin die si teghen malcanderen opgheruckt hadde/aenghesien dat hy nopt rechtueerdighen haet en droech/noch ghetrouwe vrientschap en onderhielt/dā alleen so verre alst hem docht zijn profijt te wesen. Eñ aenghesien dat dit ouer langhe van vele ghemerckt was/ heeft eick hoe hy die gherechticheydt lieuer hadde soo veel te swaerder partye geweest van hem / prameude hem met groote roepinghē/elc te strijde voor voortbrenghen eñ openbaerlijck segghen al dat sy wisten. Als dan daer veel beschedts ghebracht werde van verschepden quade kepten/nochtans en scheent niet dat ter pet verliert werde / midts dat si noch tot des coninc belieuen en spraken/noch oock wt vreese van eenich perijckel pet verswegē. Maer si doemdē alle Antipaters boose opstellen/oordeelende datmen hē behoorde van cante te helpen/eñ te dooden/niet soo seere om zijns vaders beurijdtheydt/als om zijn eyghen misdaden. Eñ niet alleē en beschuldichden hē die onderuraecht werden/maer daer warē ooc sommighe andere die van selfs hem beschuldichdē/also dat hy daer teghen niet eens gapen en conde / hoe wel dat hy een seer cōstich loghē verstierder was/eñ bouē maten ontschamel. Als dan Nicolaus ophielt van hem te beschuldighē/eñ met ghetupgeniſſen te verwinnen/so gaf hē Varus oorlof om voor hē selue te sprekē/by also hy pet hadde waer mede hy zijn ontschuldichept mocht bethoonen. Want hy gheen dinck meer en begheerde / desgheliex ooc zijn vader en begheerde gheen dinck lieuer te weten / dan dat hy niet en mochte bevonden zijn in eenich vā desen quaden kepten die hem opghelept waren. Maer hy plat op zijn aensicht ligghende ter aerden/ende heel als ootmoedelijck biddende/ende badt Godt die zijn

conscien-

conscientie doorsach dat hy wilde met eenich merckelijck teecken thoonen dat hy vry ende vreemt was vã alle schult/ eñ dat hy nopt pet opgheslelt en hadde tot zyns vaders schade oft verderffenisse. Want dat is die maniere van alle quade menschen/ dat sy (als sy eenich quaet kept bestaen te doen) haer seluen dan alle dingen vryplijck oorlouē/sonder eenich aensien oft vreese Godts. Maer als sy door haer quade kepten comen in eenich perikel / dã coemt haer eerst God inden sin/door wiens aenroepē eñ ghetupghenisse sy dan beghērē verlost te syne/ghelatende haer gheuepnsdelijc dat zyt zynē oordeel gheheel op gheuen/dwelck doen ter tyt Antipater oock dede/die te voren also geleeft hadde/eñ ghedaen/ als ofter ghēē God en hadde geweest in der menschē sakē. Maer als hē die wrake Godts aenstaende was/eñ hy niet en hadde sulcke dinghen die hem in rechte hadden mogen helpen/so vloodt hy tot Gods machtichept/ seggende dat hy vã Gode daer toe int leuē bewaert was/om voor zyns vaders leuen sorghe eñ hoede te draghen. Varus dan siende dat hy na veel dragens niet van hem crygen en conde/midts dat hy alleen Godt aenriep/siende oock daer bouen datter gheen eynde af comē en soude/gheboot datmen het syn voorts brenghen soude / om met een onderzoeck te beuinden van wat crachten dat was. Dwelck terstont ghebracht wert/ende ghegheuen eenen die ter doot verwesen was/dwelc sonder vertreck terstont dē mensch gedoot heeft. Als dit gedaē was/ so stont Varus op/eñ ghinc wech wten rade/eñ des anderē daechs repsde hy na Antiochien / daer hy meest deel plach te woonē / om dat daer het hof vã Syriē was.

✻ Maer Herodes heeft terstont zynē sone in banden ghestelt/eñ niemant en wist wat sprake dat hy met Varo ghehoudē hadde voor zyn vertreck/nochtans dachten sy meest dat die Coninck alle dinghen dede na Varus sin. Daer na als hy Antipatrum in den kercker gestelt hadde/so schreef hy aen dē Keyser te Roome hier af/sendende oock sommige boden die metten monde souden voor den Keyser seggen dat hy haer beuolē hadde/eñ bewysen hoe boos dat Antipaters quaethept ware. Voorts op die selue dagh is in handen ghecomen eenen brief Antiphili aen Antipatrum/eñ als dien open gedaen was / soo beuandt die coninc dese dingen daer in geschreuen. Ick heb aen v gesondē Acmes brief / oot met myns leuens perikel/wāt ghy weet wel(by also ick beuonden werde) dat ick dan twee machtighe familien teghen my verstoort maken soude. Ghy sult neerstich wesen om die sake voorspoedelijck te doen. Dit was dan den sin van desen brieue. Maer die coninc k onderzocht oock neerstelijck na den anderē brief/maer die en quā nerghens ten voorschyne/eñ Antiphilus knecht loochende dat hy eenighen anderē brief sonder dien gebracht hadde. Eñ als sy langhe in twyfel waren/soo was daer een van des coninc vrienden die mercte eenē naet in des knechts onderrock/wāt hy met twee rocken ghecleedt was/eñ hy vermoede dat daer die brieuen verborghen waren in die vouwe / eñ hy en was niet verdoelt in zyn vermoeden/ want daer werde eenen brief wt ghenomen/inhoudende by na dese redenen. Acme schrijft Antipatro. Ick heb uwē vader gheschreuen sulckē brief als ghy my beuolen hebt/ende ick heb daer aen ghestelt een verfierde coppe van eenē brief/als van Salome aen myn vrouwe gheconden/eñ ick weet wel als hy desen gheleesen sal hebbē / dat hy dan Salomē straffen sal/als een verraderesse. Maer den brief die sy wildē dat ghehouden soude werden al van Salome ghe-

schreuen/was een ghedicht van Antipatro verfiert/ daer Salomes naem onder ghestelt was / na zynen wille eñ tot zynder baten gheschreuen/door Acmes dienst. Eñ die selue Acmes schreef aen den coninc op desen sin. Acmes den coninc Herodi. Aengesien dat ick sorghe draghe dat v niet en soude onbekent wesen van alle dat uwer weluaert aengaet/soo heb ick niet sonder myn perikel wtgheschreuē eñ aen v gheconden eenen brief die ick gheuondē hebbe gheschreuē vã Salome aē myn vrouwe/ waer in sy begheerde Syrien te moghen trouwen/die welcke ghy schaden sult/op dat ick daer door niet en come in myns leuens perijckel. Maer dese ghemaecte eñ verfierde archept werde ghemelt door tghene dat sy aen Antipatrū gheschreuen hadde/daer sy in sepde dat sy sinen wille gheuolcht hadde/eñ eenen brief aen Herodem gheconden/eñ dat daer in oock gesteken was die coppe vã dē brief die op Salomes naem verfiert was aen haer vrouwe/welckē brief luyde als laghen leghende Herodi. Eñ dese Acme was een gheboren Iodinne/wesende indē dienst vã des Keysers huysvrouwe Julie/die welcke hadde desen haren dienst om een groot ghelt Antipatro vercocht/ om die tegē zyn moepe eñ synen vader te bestigen. Herodes dan beuindende hier wt zyns soons archept / hadde seer by na hem terstont doē dooden/als den verweckere van alle der werringhen/die niet alleen zyn eñ zynder suster leuen in perijckel ghebracht hadde / maer hadde oock het goet regiment vã des Keysers huys ghecorrumpeert. Eñ tot het selue te doen verweckte hem Salome oot/door haer boest slaende/ende niet wepgherende te steruen by also daer eenich gheloouelijck ghetupghenisse ware dat sy haer trouwe soude ghewroken hebben. Dus heeft die coninck synen sone doen halen by hem / ghebiedende hem cloeckelijck voorts te brenghen by also hy pet hadde dat hy voor zyn ontschult by brengen mochte. Maer doen hy hier tegen sinen mont niet eens open doē en conde/so werde van hem gheuraecht dat hy nv ymmer beuonden in zyn quaet kept ten minstē soude willen voortbrengen oft noemen zyn gheselien in dit kept/ eñ hy iepde alle die schult op Antiphilum/niemandē meer sonder dien noemende. Doen heeft Herodes vã te seer groote grāschap verwonnen zynde / ghedacht hem nae Roome te senden/om voor des Keysers rechterstoel zyn sake van der vadermoorderye te bedinghen. Maer daer na vreesende dat hy door zynder vrienden raet wtē perikel soude verlost werden/so heeft hy hem ymmer inden kercker doen bewaren als te voren/sendēde legaten eñ brieuen aen den Keyser hem beschuldighende/ooc hē te kennen gheuēde hoe hy door Acmes dienst geholpen was/ sendende daer toe ooc der brieuen coppen.

✻ Hoe Herodes sieck werde/eñ van der Iodē oproeringhe/eñ mupterye. Cap. viij.

BInnen desen tyt als die boden met brieuen ende bootschappen/eñ beuelinghen na Roome haestelijck repsden/so werde die coninck van een siecte beuangen/eñ maecte zyn testament / latende die erffenisse des rijcx den ioncxsten van sinen sonē/ om dat hy vergrāt was op Archelaum eñ Philippum door Antipaters valsche lasteringhen. Ende den Keyser maecte hy dupsent talentē/ende des Keysers huysvrouwē Julie/ eñ haren kinderen vrienden/ eñ vry dienaren vyfhondert talentē. Ooc bedeylde hy zynē kinderen ghelt/landen/eñ renten/ des gheliex ooc zynder kinder kinderen. Salomes werde oock versien/die hy om haer gestadige eñ vaste vrientschap seer ryck ghemaect heeft. Als hy dan van zyn leuen

mishoepte/

misshoepte/midts dat hy by tleuētichste iaer zyns leuens was/so werde hy wonderlyckē seer bitter vā moede onbedwongē vā gramschap/ eñ heel spytich in alle dingen/waer af die sake was/dat hy hem liet duncken dat hy veracht werde/eñ om dat hy mepnde dat het volck haer verblyde van zyn onghelurkē/ welck voornemen versteert werde door een mupterpe van sommighe persoonen die vandē volcke seer gheacht waren/ die welcke opgerückt werde om alsulcke sake. Judas Sariphens sone / eñ Matthias Margalottus sone/warē dalder geleerdste vanden Joden/eñ dalder beste verclaerders vā haers lants wetten/eñ daerom seer bemint vandē volcke/dat sy die ionghers met leeringhen onderwesen/ want soo wie begheerde in die deucht voort te gaē / die volchden eñ hoorden dese leeraers heel daghē lanck. Als dese dan vernomē hadden dat des coninex secte onghenedelyck was/so hebben sy die ionghers opgheruct/dat sy des coninex werckē soudē wechdoen die die coninck teghē haers lants ghewoonte ghemaect hadde/eñ also thoonē dat sy beschermers waren vā den godsdienst/daer af behoorlyckē loon verwachtende/aengesiē dat dit dese sake was dat die coninc so veel schaden eñ allenden in zyns huys geledē hadde/eñ dese teghenwoordige secte ghecregen / te weten/om dat hi die wettē versmadende veel nieuwicheden opgheselt hadde. Want desen aengaende so misprysen dese leeraers des Coninckx ongoddelicheyt. Wār onder alle andere hadde hy op die grootste poorte des tempels ter eeren gheselt/een seer costelike ghilte/te wetē/eenen guldē arent/ seer swaer van ghewichte/ daer nochtans die wet onse lieden verbiedt eenige beelden oft figueren te stellen. Hier om hebbē dese leeraers die iōghers daer toe bracht/ dat sy dien arent af trocken/segghende al werde dit stuck oock met haers leuens perijckel ghedaen/ datmen behoorde nochtans een eerlycke doodt meer te achten dan een genoechlyck leuen/als dat versmaet wert om haers lants wetten te beschermen/aenghemerct dat ymmers dien eewighen naē eñ faem haer eere te gheenen tyde en soude laten vergaen/ eñ anders so moestē die bloode so wel als die vrome menschen ten laetsten al eens steruen/ waerō soudē der deuchden oeffenaers wel doen / dat sy wt den ghemepnen noot van steruen eere behaelden / eñ met sulcken troost wt dit leuen schepden. Want het een groote verlichtinghe is te steruen in eerlycke ende deuchdelycke opstellen/eñ dat den loon des perikels niet te verachten en was/te wetē/den lof die voorts comē soude tot haers kints kinderen eñ nacomende oiren/in welck deel ooch haer gheheel ghellachte comen soude/so wel die mans/als die vrouwē/en wat mocht doch begeerlycker wesen dan dit? Als die iōghers met dese redenen ontsteken waren / so quam daer een gerucht bootschappēde dat die coninc doot was / dwelck dese ionghers die nv tot dit sept ghenepcht waren/ghestiert heeft om dit te volbrengen. Aldus zyn si indē claren middach op die poorte ghe-clommen / eñ hebben dien Arent af ghetrocken / eñ met bylen in stucken gehouden/daert die menichte aensach/die doen inden tempel vergadert was. Het welck als des coninex capitepn vernomen heeft/sorghende voor eenighe meerder mupterije/is hy derwaerts teghen geloopen met een stercke macht van sinē volcke/om dese verderuers vanden arent te bedwinghen / eñ vallende metter macht op dat slecht volck dwelck ten stryde ongheoeffent/onbereedt/eñ te hoope vergadert was / onwyslyck sonder ordinancie/heeft hy ontrent veertich ionghers die haer doorstē verwepnen gheuangen/dander van een verstropende eñ vluchtich makende. Eñ met dese ionghers vinck hy ook die stokers van desen feyte Judam eñ Matthiam/den welcken schandelyc dochte te vlieden/eñ hy brachtse alle totten coninck. Als die coninck dā haer vraechde waer door si so stout waren gheweest dat heplich beelt af te nemen/ so seydē si dat sy dit langhe te voren met rade verdacht ende voorghenomen hadden/eñ dat sy daer na harē voor bedachten raet volbracht hadden / alsoo dat vrome mannen wel beraemde. Want wy(seyden si)hebbē hier inder eeren Gods behulpich gheweest / eñ onse wet(wiens discipulen wy zyn)hebben wy gewrokē eñ beschermt. Ock en hebdy gheen reden om v te verwonderen al ist dat wy bouen v ordinancie meer achten onse wet die ons Moyses door Gods werck eñ leeringhe ouerghebracht heeft. Ock en wy ghe-ren wy niet die doot oft eenighe ander pyninghe te lyden/wat ghy ons aendoē wilt/wāt onse conscientie ghetuycht dat wy dit niet om eenich quaet sept maer ter saken van Gods eere eñ dienst dit lydē sullen. Dit seyden sy/thoonende haer vromichept niet min met moeden dan met woorden/doen so bereedt om volstandelyck te lyden/als sy te voren gheweest hadden om vromelyc dit sept te doene. Dus heeftse die Coninck terstont ghebonden na Jericho gesonden. Daer nae dede hy der Joden treffelycste mannen vergaderen /eñ daer onder dede hy hem seluen draghen met een rosbaer om zynder cranchept wille / beghinnende daer te vertellen zyn arbeyden die hy ghedaen hadde voor haerlieder ghemepn welvaert/voorts hoe hy dē tempel heel vernieut hadde met ouergroote costen/hoedanighen werck binnen hondert eñ vyuentwintich iaren niemāt vanden coninghen wt der Asamoneen gheslachte ter eeren Gods en hadde connen volbrenghen/welcken tempel nochtans van hem niet alleen opghetimmert maer ooc verciert was met gauen van deuotien/ eñ met giften die sulcken tempel seer weerdich waren/ eñ dat hy om dese wercken ghehoept hadde nae zyn doot te houden een eewighe ghedenckenisse eñ glorie. Maer datmē hem nv(tū schande)voor zyn weldaden die wyle hy noch leefde schāde eñ onrecht gedaen werde/eñ dat int middē vandē daghe zyn geheplichde gauen geschent eñ af ghetrocken werden/ welck onrecht hoe wel dat tegen hem gedaen was/ nochtans God meer aen ginck/wiens heylige ghiften wechghenomen werden. Doen hebben die eerlijcxste(zyn wreethept ontsiende/eñ sorgende dat hy pet meer ghetercht zynde haer ooch swaerlyc straffen soude)gesept/dat dese dingen by haren rade oft consent niet ghedaen en waren / eñ dat haer dochte datter een dinck ghedaen was datter doot weerdich was. Dus heeft Herodes ouer dander saechtmoedi ger geweest/alleenlyc Matthie dē ouerstē priester benemende het ouerste priesterschap/als oft hy niet heel vreemt en hadde gheweest van desen rade der muptmakers / eñ stelde in zyn plaetse zynder huysvrouwē broeder Jozarū. Binnē dē tyt vā dees Matthias bisdom/so gebeurde eens datter ooc een ander eenē dach lanc in zyn plaetse gestelt werde/ op welkē dach die Joden een gemepn vasten houden/wāt Matthias hadde gedroomt op dien nacht die voor den vastendach quam/dat hy hē met syn huysvrouwe versaemde / eñ want hy daerom niet bequaem en was om Godts dienst te doen/so werde hem tot een hulper in zyn stede ghegheuen Joseph Ellems sone/om zyn maechschap. Voorts nae dat Herodes Matthiā vā zyn ouerste priesterschap beroost hadde/soo

de/so heeft hy den anderen Mathiam den opruckerdanō muyterpen/eñ zijn gesellen leuende verbrant/op welckē nacht ooc eclipsis vander manen gheuiel.

Cap. ix. ✠ Maer des coninc sieete werde swaerdet midts dat God wrake dede ouer sijn ongoddelijcheyt/wāt hy werde met een langhe hitte verdroocht/welcke hitte niet so seere int taesten van buyten gheuoelt en werde/ als die van binnen zijn binnensten verderf/ ooc hadde hy crachtighen hongher/veel etens verslindende/alsoo datmen hem moest altijt spijse gheuen/daer toe was hy seer ghequelt van zijnō inghewants pijnen/eñ van die pijne der colickē/zijn voeten waren gheswollen van clare eñ phlegmatijcke vochticheden/des gheliex ooc zijn manlijcheyt/eñ sijn schamelheden verrotten eñ wierpen al wormen wt/waer toe hy ooc leet een schandelijcke eñ quelijcke ioecsel eñ stijfte zijnder manlijcheyt/niet sonder seer swaren rueck/bouen alle dese was hy ooc seer ghequelt met die crampe in zijn senuen/eñ metten hicke dat hy nauwelijex sinē adem conde ghetreckē. Waerom dat die goddelijcke eñ prophetijsche mannen eendracht elijck hielen voorwaer/dat die conine van Gode gheplaecht werde voor dat hy den godsdienst in so veel manieren gheschent hadde. Eñ hoe wel nochtans dat hy swaerlijcker pijne iede dant schijnē mocht dat hy soude mogen die sieete verdraghen/nochtans hoepte hy die te ontcomen/heel becommert om medecijn meesters raet te doē/eñ medecijnen te crijghen vā alle syden. Ooc repsde hy tot ouer die Iordane/eñ daer stoefde hy hem seluen in die werme wateren by Callirroen/welcke waren bouen haer crachte vā gheneesen ooc minlijc om drincken. Dese wateren vlieten in dat staende water dat lijm voortbrengt/daer hy na der medecijn meesters raet gheset werde om gheslocft te werden in een badde cuppe vol olien/eñ doen docht haer dat hy sijnen gheest gaf. Alsser dan een groot ghecrijsch zijnder hupsghenooten op stont/werde hy verwect eñ quā wederom tot hē seluen/eñ verstaende datter gheen hope van te moghen gheneesen meer en was/dede hy den rupteren bedeylen een ghifte elcken vijftich dragmen. Daer na heeft hy groote mildthept beweesen synē capitepnen eñ vriendē/eñ is also wederom na Jericho gherepst. Daer werde hy van die melancholie soo seer verswaert/eñ quam tot sulcke wreerhept dat hy een wter wtermaten grouwelijkē wreet kept voor hem nam. Want midts dat wt gheheel Judeen die eerlijcxste Joden tot hem ghecomē waren/daer geroepen zijnde met een drepghende mandament/op die pene van haer hooft te verliesen/by also sy niet en quamen/want hy gheliickelijck vergrāt was so wel op die ontschuldige als op die schuldighe/dede hy die alle beslupten in eenē rinck. Daer na riep hy Salome zijn suster tot hē met haren man Alexa/segghende dat zijns leuens eynde nakende was/midts dat hy door so veel pijnē onderbleef/het welck nochtans moest gheleden zijn/aengesien dat dit gheschiede nae der menschen ghemeyn conditie/maer een dinck soude hem seer quellijck zijn/by also dat hy die eere vanden wtersten rouwe niet en soude hebben/diemen voor die coninghē schuldich was te houden/want hy der Joden sin wel kende dat sy zijn doot daer sy langhe na ghehaert hebbē/souden met blydē moede nemē/aengesien dat sy haer niet en hadden connen ghewachten van hem schamperpē te doen/als hy pmmer noch leefde. Dus behoordet henlieden toe eenighe verlichtinghe van desen teghenwoordighen rouwe te ordineren. Want wilden sy consenterē in sinen raet/so soudet geschieden dat zijn lijck veel meer gheeert soude wesen dan der ander coninghen/midts dat sy alle ouer die gheheel heerlijcheyt ongheuepnldelijck weenen eñ rouwich zijn souden. Dus moesten sy so gheringhe als sy saghen dat hy sijnen gheest ghegheuen hadde die menichte der edel mannen die inden rinck beslotē waren met rupteren omringhen/die dan ooc van zijn doot noch niet weten en soude/diemen ooc niet eer en soude int openbaer brenghen/voor dat sy zijn beuel volbroeht souden hebben. Daer na soudē sy ghebieden alle die edel mannen aldus omringt eñ beuanghen met pijlen doot te schieten. Eñ als dese aldus souden verslaghen wesen/ so soude hy henliedē hier af twee vout danck weten/tsy om dat ti zijnder ghebodē ghedachtich hadden gheweest/tsy ooc om dat sy zijn doot met eenen ghemeynen rouwe soudē gheeert hebben. Dese dinghen badt hy met tranen claghelijck zijn maghē door haer onderlinghe trouwe eñ vrientschap/eñ door alle dat heylich was/dat ti hem dese wterste eere niet benemen en wildē/den welcken sy hier teghen beloeft hebben dat ti beneerstighen souden dat alle dinghen na zijn beuel soudē ghedaen werden. Wt desen zijnen wtersten wille(al waert ooc dat pemant zijn voorleden wreehept op zijn maechschap der sorchfuldichept toe schijnē wilde die hy droech voor zijn leuē eñ vrijheyt)machmen voorwaer wel beuroedē hoe onmenschelijckē wreeden herte dat hy hadde/aengemerct dat hy doen ter tijt als hy wt dit leuen terstont schepden soude/beschicte dat wt elcke familie een soude ghedoot werdē eñ also alle dat volck brenghen in eenen droeuighen rouwe eñ verlangen van haren alderliefsten vrienden/ daer hy nochtans niet ghehindert en was van deser eenighe/noch ooc niet connende haer op ghelegghē/daer anō menschē die die deught pet achten/pleghen ooc haer vpantschap oft haet af te legghē die ti teghen haer vpanden hebben.

✠ Hoe Antipater ghedoot werde. Cap. ix.

Als hy dese dinghen zijnen maghen beual so zijn daer brieuen ghecomen van Roome/van zijnen boden die hy aen den Keyser gesondē hadde/welcker inhont was dit. Hoe Acme vanden Keyser grā wesende ghedoot was/om dat ti haren dienst Antipatro verhuert hadde. Voorts dat Antipater ghelaten werde in zijns vaders eñ coninc wille/tsi oft hy hem wilde ballinck maken eñ in ellenden sendē/tsy oft hy hem wilde doodē. Als Herodes dit hoorde/so werde hy een luttel verfraept om die ghenoechte die hy daer af hadde/dat Acme ghestraft was/eñ dat hē macht eñ vrijen oorlof ghegeuen was van sijnen sone te ordineren dat hē beliefde. Maer terstont werde hy wederom bevangen met een groote pijne/eñ want hy lust hadde om eten/so begheerde hy eenen appel eñ een mesken/want hy te voren ooc plach eenē appel selue te schellen/eñ dan dien allenxkens snijdēde eten. Maer doē sach hy al omme/willende hem seluē steken/eñ hy soude dat kept volbracht hebben/en hadde Aciabus zijn neue den steeck niet verraseht/eñ al roepende zijn hant gehouden. Eñ doen terstont werde daer int paleys een groot ghelschrep met veruaertheden eñ gherucht opgheheuen/recht als oft die Coninck nv in zijn wterste geleghen hadde. Als Antipater dan dit gerucht hoorde/mepnende dat sijn vader inder waerhept doot was/so creech hy een hope dat hy ontbonden soude mogen werdē van zijn banden/eñ het rijck sonder eenighe swaricheyt vercrijgen. Eñ hy begonst metten bewaerder des kerckers te spreken vā hem vrij wt te latē gaen/belouende hem vele dinghen so wel nv als ooc na-

maels/

maels/als hy die heerschappije soude gecregen hebben. Maer die bewaerder en heeft dat niet alleen niet willen doen/maer heeft zijn opstel terstont den Coninck ouer ghedraghen/eñ hoe hy van hem versocht was geweest om eenen loon. Als Herodes dã den kercker bewaerder ghehoort hadde/midts dat hy te voren oock qualijck ghesint was op synen sone/ so riep hy ouerluyde vã gramschappẽ/eñ smijtende zijns selfs hooft/hoe wel hy seer na zijnẽ doot was/ eñ hy rechte hem op zijn ellenboghen / ghebiedende eenen van synen lijfknechten dat hy hem terstont doodẽ soude/eñ zijn lichaem met een hepmelijc wtnaert begrauen int casteel Hyrcano.

✠ Hoe Herodes ghestorue is/eñ van zijn testament eñ wtnaert. Cap.x.

DAer na als synen wille verandert was/heeft hy zijn testament oock verandert. Want Antipan die hy te voren zijns ryex erfghenaẽ hadde gemaect in deerste ghescreuen testament/ heeft hy ghemaect een viervorst van Galileen eñ Pereen. Maer het Coninckrijck heeft hy Archelao ghegheuen / maer die landen van Trachoniten/Gaulaniten / Bathaneen eñ Panedem/heeft hy onder den titel van een viervorstendom sijnẽ sone Philippo toegeschict/die Archelaus recht broeder was / van eenen vader eñ moeder. Maer Jamniam/ Azotum/eñ Phasaelida schicte hy zijnder suster Salometoe/eñ vijftich dupsent ghemunte silueren penninghen. Eñ zijn ander vrienden en werden oock niet vergheten/want elck werde genoech versien van ghelde eñ renten die hy haer maeckte. Den Keyser maecte hy oock hondert mael hondert dupsent gemunte silueré penninghẽ/ sonder noch ander/so wel gulden als silueren vatẽ/ eñ een groot ghetal vã costelijcke cleederen. Eñ Julie des Keysers huysvrouwe/eñ sommighe vriendẽ maecte hy vijftich mael hõdert dupsent. Als dese dinghen aldus beschict waren/is hy op den vijfdẽ dach nae dat hy Antipatrum sinen sone ghedoot hadde/ oock ghestorven / int vierendertichste iaer nae dat hy Antigonum uten rijcke ghestooten hadde/ende int seuenendertichste iaer na dat hy te Roome openbaer coninc ghemaect was/een man die teghen alle menschẽ euen wreet was/een slaue der gramschap onderworpen/een heere bouen recht / die so gheluckich is gheweest / als pemant gheweest/mach zijn/ want hy van slechten onderen gheboren / het rijck ghecregen heeft/eñ al hadde hy met ontallijcke veel periculen beuanghen gheweest/nochtans quam hy daer altijt gheluckelijc dore/ende hy leefde seer langhen tijt. Maer aengaende zijn huysghenooten eñ kinderen/hier in was hy ooc gheluckich na zijn goet duncken/want hy verdruct zijn vpanden eñ weder partijders/maer na mijn dunckẽ was hy hier in dal der ongheluckichste. Voorts eer des coninc doot in openbaer quam/ hebbẽ ſi die Joden die in den ronden kercker ghesloten waren/al wt laten gaen/elcken na zijn huys/seggende dat die coninc henlieden also beual / dat elck nae zijn lant gaende/haers selfs saken beorghen souden/eñ aldus hebben ſi tgheheel Joetsche volck met dese groote weldaet tot haer vrientschap verbonden.

Cap.xi. ✠ Als nv des coninc doot gheopenbaert was/ eñ die geheel ruyterschap vergadert was in die ghemeyn speelplaetse van Jericho/so lasen ſi eerstmael sinẽ brief tot die ruyters ghescreuẽ / waer in hy haer eerstmael danckte vã haer ghetrouwicheyt eñ vrientschap/biddende haer dat ſi die selue ooc wilden houdẽ met Archelao sinẽ sone / dien hy zijns coninckrijcx erfghenaem nae hem ghecordineert hadde. Daer na heeft Ptolomeus (wien des coninc segheldinck betrout was) zijn testament heel ghelesen / dwelc oock anders van gheender weerden en soude wesen dan alleen by also die Keyser daer zijn consent toe gaue. Eñ terstont werde die coninck Archelaus daer aen gheroepen/eñ die crychsmannen met haren hooftmannen beloefden vã hoope te hoope die selue ghetrouwicheyt ende gedienstichcyt hem te houden die sy sinen vader tot nv ghedaen hadden/wenschende hem met blijde wenschen dat Godt hem wilde gonstich wesen. Hier na werde des coninc wtuaert berept/want Archelaus was seer neerstich om synen vader een alder heerlijcxste wtuaert te doene / dienghende voorts alle cieraet / dwelck inden wtganck soude metten dooden gaen. Eñ hy werde gedragen in eenen gulden rolbaer / verciert met verscheyden costelijcke gheslecenten / ende daer op een purpuren cleedt ghelepdt. Het lichaem was oock met purpur ghecleedt/hebbende eenen Coninc hoet opt hooft/ eñ daer op een gouden croone / eñ eenen scepter in zijn rechte hant. Om die rolbaer ginghẽ zijn sonen/ eñ een ghetal zijnder maghen. Na dese volchden die crychsmannen, bedeylt by verscheydẽ natiẽ oft soorten/ten eerstẽ zijn lijfknechtẽ/daer nae die Thraces. Daer nae die duytsche/eñ daer na die walen/alle op gherust als ten strijde gaende. Daer na quam dandmenichte des heyrs ghewapent/onder haer capiteynen eñ ondercapiteynen. Na dese volchden vijfhondert des coninc dienaers/draghende welrieckende specerijẽ/met dese pomperije ghinct lijck voorts tot Herodium toe/acht stadiẽ verre/daer hy(so hy te voren beuolen hadde)begrauẽ werde. Aldus is Herodes ghestoruen. Maer na dat Archelaus seuen dagen lanc na ons lants wet zijns vaders rouwe ghehouden hadde / eñ ten eynde vanden rouwe eenen lijck maeltijt den volcke ghegheuen hadde/is hy op waerts ten tempel gegaen/eñ waer door hy passeerde/daer werde hy ontfangen met vriendelijcke aenroepinghen eñ gheluckbiedingen. Daer na is hy op een hooghe plaetse ghegaen / sittende daer hooghe in eenen gulden setel/eñ ontfinck blijdelijc die gonstighe stemmen die een teecken van vrientschappen warẽ. Eñ heeft wederom met alder vriendelijcheyt der menichten gheantwoort. Eñ hy dancte henliedẽ seere dat sy vergheten hadden zijns vaders straffichcyt/eñ daerom niet te qualijcker op hem ghesint en waren / eñ hy beloefde henlieden wederom des ghelijcke vrientschap voor haer goetherticheden tot hẽ / seggende dat hy noch niet en wilde des coninc naem aen nemẽ/om dat hy geheelijck aen des Keysers macht eñ consent hinck/in wiẽs macht was die vastichcyt van zijns vaders ghescreuen testament. Waerom hy oock niet en hadde willen aen nemen die hooghe eere vandẽ coninclijcken hoet/die hem te Jericho vanden ruyteren van selfs ghepresenteert was/om dat hy noch gheen sekerheyt en hadde van des Keysers sin/die wettelijc ghener vã desen was.

Maer so haest als hy in die heerschappije soude gevesticht zijn/so soude hy beneerstigen dat hy mocht seer weerdich ghehouden werden haerder alder lieden eñ gonste/eñ hy soude arbeyden om henlieden in alles gemackelijcker te sine dan zijn vader geweest hadde. Maer sy lieden (alsoo tgheneyn volck plach) meynende dat in der ruste daghen die herten en meyningen der ghenẽ die sulcke heerschappije eerst aen nemen/verclaert eñ gheopenbaert werden/ hebben Archelaum soo veel te meer gheloeft eñ ghepresen/ hoe hy haer saechtmoedelycker eñ vriendelycker aẽ sprack/eñ ſi begheerden van hẽ sommige weldẽ/

een sons

die sommige dat sy mochtē minderen tribuyt taer liet geuen. Dander begeerden datmē die gheuanghenē vry ontlaē eñ laten gaē soude / der welcker vele vā Herodes in bandē gestelt warē / eñ sommighe vā dese hadde hy lange indē kercker gehouden / die sommighe begheerdē tot vry te sijne / waer af die mert van coopdinghē seer belast was / ende dit baden sy met groote roepinghē. Eñ hy en weygherde henlieden niet van alle dese dinghē / dit doēde om dat hy der menichtē herten tot hem trecken soude / denckēde dat daer gheē cleyn verlanck aen en hinck van zijn saken. Ten laesten als hy sijnen godsdienst ghedaen hadde / heeft hy een maeltijt met zijn vrienden ghehouden.

¶ Hoe twolck een muyterye op stelden tegen Archelaum. Cap. xi.

BInnen desen tijt hebben sommighe nieusghierighe Joden by cleyn vergaderinghen Matthiam met sijnē ghesellen beweēt / die Herodes had doen dooden. Eñ aengemerct dat dese wt vreesen bedwonghen warē geweest / dat sy niet en had den dozren met eē ghescrey die tzekers vandē gulden aarent eerē / die cozts ghedoot waren / wierpen sy veel smadighe woozden wt teghē den doodē coninck met roepinghē eñ crijssingen / als oft die gedoode daer eenich solaes af ghehadt hadden. Eñ als sy tsamē vergadert warē / so begheerden sy om dese te wreken / van Archelao te straffen sommige die Herodi liefghetal warē. Eñ voor al begheerdē sy datmē douerste priesterschap dē ouersten priester af nemē soude die van Herodes ghemaect was / eñ stellen in zijn plaetse eenen anderen die deser eeren werdigher ware. Maer Archelaus (hoe wel hy haerlieder quellijchept seer onweerdelijck nam) ar beyde nochtās om haer soetelijc te bedwingē / om dat hy ghereetschap maecte om na dē Keyser te reysen / om des Keysers sin te wetē. Hierō heeft hy tot henliedē den meester der crijchsmannē ghesonden door dien henlieden vermanēde dat sy dese wraeghierichept nederleggende wilden aenmerckē dat dese na die wetten ghepunieert warē / dier doot sy so qualijck lijdē mochtē. Voorts ook dat haer verstoeck sonder onrecht eñ smadelijchept niet en was eñ dat desen tijt ander radē eñ saken verey ssehten / eñ dat van noode was dat sy eēdzachtich bleuē tot dat hy tot henlieden wederō ghecomen ware vast coninck ghemaect door des Keysers consent. Dan soudemen voorts ondersoeck eñ beraet houdē van dese dinghen / eñ ordineren daer af / na dat den ghemeynen raet gedzaghen soude / maer dat sy binnen desen middelen tijt wildē stille wesen / op dat sy int misdaet van muyterye niet en wilden vallē. Maer teghen hem die dese beuelingen dede / werde straffelijck geroepen / want si haer dzeychden met perikel haers leuens / alle die haer met woozden wildē tot eenen beteren sin brengen / midts dat sy haren wille meer toegauen dan der ouerster macht / ende wāt haer dochte ōwerdich te sijne dat sy ouer haer vrienden die sy binnē Herodes leuē vlozē hadden / ook na zijn doot geen wrake en souden ōweruen / so seere warē sy opgeruct / dat haer dit alleen recht eñ behoozlijc docht te wesē / dat haer dochte eenich sins begagelijck oft ghenoechelijch te wesen / niet denckēde op haers selfs perikel / als si haer vyāden willen verhoozen. Alsser dan vele vanden coninc tot henliēden ghesonden werden / die eensdeels wt sijnen name / eensdeels wt haer seluen met woozdē die werrende menichte wildē bellichten / so en wilden sy niemanden hoozē / maer werdē tot meerder gzāschap ōwect / eñ souden ook wat groots hebbē dozren bestaen / hadde daer eenen meerderē hoop toe gecomen. Als dan den feestdach nakende was in welcker ō Joden lants manière is ongedeessem de brooden te eten (dwelck sy Paesschē noemē een ghedenckenisse vā dat sy vooztijts wt Egyptē ont quamē / in welcke feeste het volck met grooter vlytichz meer slachofferhanden offert dan sy tanderen tijden plegen / eñ daer ōgadert dan een ontallijcke schare van menschen / eñ daer comē ook sommige buyten des lants palen woonēde wt deuocie.) Op desen tijt zijn die muytmakers die de wetgeleerde Judam eñ Matthiā beweenden / te hoop ōgadert inden tempel / eñ bleuen daer / want haer geē noot dzust en ghebzac dien sy ook haer niet en schaemden al biddende te crijghen. Archelaus dan sozgēde dat haer hoochmoedichz noch totpet swaerders vooztgaen soude / sandt tot haer eenen capiteyn vā duysent crijchsmannē met zijn bende / om die menschen te bedwingen / eer danō menichte des volcx van dese smetteliike raserye ooc beuangē werde. Eñ by also daer eenige warē die merckelijck straffer waren int verwecken van dese muyterye / dat si die tot hem souden brenghen. Maer die muytmakers hebben met roepē eñ ōmaninghe het volc teghen dese soo opgeruct eñ ōgramt / dat sy die sommighe met steenē doot gewoozpen hebben. Die capiteyn is met luttel mannen ontuloden gewōt / eñ als sy dit gedaen hadden / hebbē sy voorts wederō den gosdienst gedaen. Maer Archelao dochte dat hy heel int wterste perikel van alle zijn dingē comē soude / tē ware dat hy des volcx gedzuysc eerstmael bedwōghe. Aldus heeft hy het heel heyz op henliedē gesonden / eñ daer toe ook dat peerdevolck / die de buyten lieden beletten souden desen die dē tempel in haddē ter hulpē te comen / eñ dat alle die van henlieden der voetknechtē gewelt ontcomē mochten / vandē ruyters souden mettē sweerde ghedoot werden / als sy nv souden meynē buyten perijkel te sijne. Door dese ruyters te peerde werdē aldus wel dzy duysent mannen verslaghen / eñ danō zijn gheuloden op die naeste berghen. Eñ Archelaus heeft met eenen wtroeper doen gebieden dat sy alle souden in haer lant eñ huys ōtrecken / eñ si lieden wt vreese van meerō quat / hebben die feest ghelaten / eñ zijn wech ghegaen / hoe wel dat stoute eñ onbedwongen menschen waren. Doen ghinck Archelaus nederwaerts ter zee met zijn moeder / leydēde met hem Nicolaum eñ Ptolomeum / eñ veel anō van sijnē vrindē / beuelēde zijn familie eñ rijc Philippus zijns broeders trouwe. Ook is met hē gereyst Salome Herodis suster / leydende haer geslachte met haer / eñ veel anō vandē maetschappe zijn hē ook geuolcht / als oft sy mede haddē willen arbeydē voor Archelao om die coninckliicke heerlijchz te crijgen / maer inō waerhz waren si wt om hem te wederstaen / eñ bysondō om hem op te leggen het quaet sept dat hy inden tēpel ghedaē had de. Als Archelaus dan met dit ghesellschap reysde /

so is hem ontmoet by Cesarien Sabinus des Keysers rentmeester in Syrië haestelijck trechede nae Judeen/om Herodes ghelt te bewaren dē welckē hy daer te passe tusschen beyde comende gehoudē heeft/ wāt hy daer was gheroepen van Archelao door Ptolomeum. Dus en heeft hy ter liefden van den presidēt noch die borchten in Judeē in ghenomen/noch des coninc schattē besegelt/ latēde die al in Archelaus macht tot dat die keyser hier af yet ordineerde. Dit beloft hebbēde bleef hi te Cesareē.

Cap. xiij. ¶ Maer na dat dander na Roome ghescheept was/eñ dannē na Antiochien/ so reyse hy na Jerusalem/eñ nam des coninc huys in. Daer na riep hy tot hē die capiteynē ō borchten/ eñ des coninc rentmeesters/ eyschēde van henlieden rekeninge/ eñ begherende dat die borchten hē souden beuolē worden. Maer die capiteynen en sceyden van Archelaus gebodē niet/maer hielē alle dinghē gāsch teghen zijn coemst/segghende voor een redē dat si alle dese dinghen voor den keyser bewaerden Op den seluen tijt scheepte Antipas Herodis sone ooch na Roome / op hope dat hy het coninckrijck soude mogē crijgē/ tot welcke hope hy ǔwect was door Salome/recht oft hy behoorde voordeel te hebben bouen Archelao/om dat hy in deese tafelkens des testamēts des rijcx erfghenaē ghemaect was/ die welcker behoordē crachtiger te sijne dā dāder die na ghescreuen waren. Eñ hy leyde met hem zijn moeder/eñ Nicolaus broeder Ptolomeū/die wilē die principaelste was onder Herodis vrienden/ ende die nv zijnder partyen gonstich was. Maer aldermeest stierde Antipam om het rijck te begeerē die Orateur Ireneus/een seer welsprekende mā/ die lange ǔbleef hadde in des coninc sakē. Waerom als hem sommige raeddē dat hy sijnē broeder wilde wijcken die ouder van iarē was/ eñ ghescheuē eerfghenaem zijns vaders testaments tafelkēs/so en wilde hy desen raet niet volghen. Als hy dan te Roome gecomē was/so zijn alle die lieden vā zijn maechschap hē aengevallen / niet so seer wt liefdē van hem/als dat sy Archelaum haettē/seer soeckēde haer vryheyt/eñ te leuen onder eenen Roomschen presidēt/eñ by also haer dit wel gelucte/soe hoopte sy dat Antipas haer gemackelijcker eñ beter coninc soude wesen dā Archelaus/ dus hielpē sy zijn partye. Daer toe so screef Sabinus dē keyser ooch eenen brief/waer in Archelus beschuldicht werde. Maer Archelaus gaf den keyser een boeckē over door Ptolomeū/inhoudēde zijn recht eñ zijns vaders testament/ daer toe oock die rekeninghen van Herodis ghelt/beseghelt met zijnen seghelringh/eñ aldus verwachte hy hoe dit vergaē soude. Als die keyser dan alle dese dinghen overlesen hadde met Varus eñ Sabinus brieuē/voorts hoe veel ghelts datter was eñ iaerlijcker renten. Voorts ooch die redenē die Antipas geschreuen hadde/hē seluē het rijck toe schrijuēde/ so riep hy zijn vriendē te rade/ eñ onder dese ooch Caiū Agrippas sone/ eñ Julie zijnder dochter sone / die nv van hē voor zijn sone opghenomē was/ geuende hem deerste plaetse in die raetcamer. Eñ terstont gaf hy oorlof den genē die vā deser saken yet seggen wildē. Daer stōt ten eerstē op Antipater Salomes sone eē seer wel sprekēde man/eñ groot vyant vā Archelao/ seggende dat Archelaus nv in spotte tracteerde vanden coninckrijcke/ welcker macht hy nv corts te voren tot hē gheweldelijck genomen hadde/ sonder verbeyden vā des keysers consent/ doē hy op eenen feestdach so veel menschen verslocch/want al hadden sy dese pene ōdient gehadt/ so soude hy nochtās het recht van die pene te exsschen oft te volbrengen behoort hebben wt te stellen eñ over te geuē der wettigher macht/eñ niet selue dat vermeten te doē/tsy oft hy hem hiel voor coninck met verstn adeniſſe des keysers/tsy ooch oft hy hem voor cē lecht man achte/ dwelck ooch noch arger ware/ warom hoepte hy nv sonder redene van hē desen heure oft cōsente/dē welkē hy so vele alst in hē was zijn macht vā recht te doē benomē hadde/hier toe leyde hi hē op dat hi door zijn eygen macht hadde sommige ruyterssche capiteynē verandt/eñ dat hy gheseté hadde in eenē coninclijckē stoel/eñ als een coninck sōmige saken beslicht hadde / eñ den volckē haer begeerten gheconsenteert. Ten laesten dat hy alle dingen ghedaē hadde die hy sonde hebbē mogen doen als hy van dē keyser vast coninck gemaect ware. Ooch seyde hy dat sy van hē vrywt gelaten warē die in die ron de beslotē strēdplaetsen beslotē warē/eñ veel and dinghē bracht hy by eensdeels warachtelijck/ eensdeels ooch ō waerhz ghelijckelijck/die gedaē waren van Archelao om zijn hinderachtighe eergierichept/die nv corts verheuen was tot soe groote hoochz der machtichz . Voorts dat hy zijns vaders rouwe niet gheacht en hadde/eñ dat hy brasserijen gehoudē hadde des nachts/ter stoent na zijn doot. Door welcke onweerdichz het volck beroert werde tot oproeringhe/ siende dat hy sijnen doodē vaō voor so groote weldadē alsoo loōde/ dat hy sdaechs als een gemaecte personagie hem veynsde te weenen/ eñ tot allen nachten coninclijckē wellustē ghebruycte. Dus aengesien dat hy so arch van naturē was so waert wel te dencken dat hy ooch den keyser niet danckbaerd wesē en soude/creech hy het coninckrijck van hem/dan hy tot nv toe geweest hadde tot sijnen alderliefsten vaō/ want hē te verinstighen met sanghe eñ danserijē / als in zijns vyants eñ nz zijns vaders doot/ en was niet seer vrēt vā een groot quaet sept. Maer nv quam hy tottē keyser om door zijn consent het rijck te ontfangē/ daer hy hem seluen nv te voren anders niet ghedzagē en hadde/ dan oft hy geuesticht coninck gheweest hadde door zijn macht. Maer aldermeest werde op gheheuen eñ beswaert die ongenadighe moort die hy ghedaen hadde in die heylige plaetse/eñ dat op eenen feestdach/ doē daer so wel die buytē liedē als die inghebooze doot geslagen werden/als slachbeestē/eñ die heylige plaetse werde vol vā doode lichamen/niet van eenighen vremden/ maer van eenen die hē den wettighen coninc naem toe schreef/om daer door te lichtelijcker sijnē tyrannelijckē moet te versadē met onrecht dat hy elckē aen dede. Maer om dat zijn vader noyt ooch door eenigen droom gedacht en hadde doen hy gesont was/ van desen na hem prince te maken/aengesien dat hy zijn manieren wel kende. Maer in zijn beste testament ta felkēs/was zijn wederpartider Antipas erfgenaē ghemaect in zijn rijck/wāt dese was van zijn vaō totten rijcke gheboren/niet doen sijnē sin voor zijn

lichaem

lichaem ghestorue was/maer doen hy veel ganselijcker machtich was zijns ouerstants/ eñ zijns lichaës. Eñ al waert ymmer also dat zijn vaŏ sulck gheuoelē eñ oorloof hadde van Archelao ghehadt als hy in zijn laeste testament tafelkens ghethoont heeft/so hadde Archelaus selue nochtans nu genoech verclaert hoedanich coninc dat hy wesē soude/die des Keysers macht int vast maken vanden rijcke versmaedt hadde/ eñ hē niet ontsien en hadde noch eē slecht man wesende/ die borghers inden tēpel te ŏmoorden. Als Antipater dese dinghen gesept hadde/eñ om zijn wooiden geloouelijck te makē/veel ghetuygē daer toe gheleydt hadde vā zijn maechschap/so heeft hy eē eynde zijnder redenē gemaect Doen brach Nicolaus hier teghen voor Archelao/ dat dien slach die ontrent den tēpel ghedaen was/ haerlieder quaetheyt te wyten was/die niet eer vā werringhen op en hielen voor dat hy ghedwongē worde met ghewelt te bedwingen/die welcke dies te schuldigher waren/ dat sy niet alleen haer archz ghetoont hadden/maer den anderen ooch in noot ghebracht hadden om stoutelijck sulcke feytē te staen. Want door haer hoochmoedichz eñ wederspannichz werde op een maniere tot quellinge vā Archelao/maer inder waerheyt dese versmaetheyt ghinck ooch aen des Keysers vachtinghe/wāt die ghene die van Archelao ghesonden waren om henlieden die oproeringhe maecte te stillē/zijn van henlieden ghedaot gheweest teghen recht eñ behoorte met eenen oploop die sy teghen haer maectē/ sonder eenich ontsich des heylighē daechs. Eñ dat hē Antipater niet en schaemde dese te verantwoordē sonder eenich aensien der gherechtichevt/ten minsten dat hy synen hate mach voldoen die hy tegen Archelaum heeft. Hierō waert haerlieden schult die selue eerst haer niet ghewacht en hadden vā onrecht te doen/verwechende der anō ghewapende ter bescheeminghe genomen op haer seluē. Vander dinghen daer hy Archelaū af beschuldicht hadde/ leyt hy op die selue beschuldigers/seggende dat gheen van desen ghedaen en was dan nae haerlieder raet eñ sin/eñ dese en warē so ongherechtich niet/als wy dat willen doē schijnē te synē/tē minstē dat sy daer door Archelao eenichsins hinderē mochtē. Wāt sy so grootē lust haddē harē nae neue hinder te doen/ die ooch synē vader wel ghedaen heeft/eñ daer toe heeft hy henlieden ooch altūt alle ghedienstichedē ghedaen. Voorts dat het testament van synen vaŏ geschreuē was/ die wile hy noch wel by zijn ouerstāt was/eñ dat die laetste testamēts tafelē/altijt beter zijn dā deerste/eñ dese behoordē ooch so veel beter te synē dat sy dē keyser alō dingen heere die macht van het testament vast te maken laten. Voorts dat die keyser ooch deser ongherechtichz niet en soude na volghen/die na dat sy vā Herode veel weldadē ontfanghen hadde/ nu ooch arbeyden synē wterstē wille van onweerdē te makē/ maer dat hy veel lieuer soude het testament van eenen man die zijn vrient eñ ghesellē was/eñ die alle zijn dingen zijnō ghetrouwichedē beual/vā weerden houdē soude/ want daer veel onderscheyt behoorde te wesen tusschen deser quaethz/ eñ des keysers duecht eñ trouwe/die ouer alle die werelt bekent was/waerō hy ooch zijn ordinancie nz en soude oorloeden als ghedaen vā eenen die nz wel by zijn verstant en was/ die eenen goeden duechdelijckē sone zijn erffenisse gelaten hadde/eñ daer toe ooch tot zijn trouwe sijn toeuucht genomē hadde/aenghesiē dat der waerheyt nz ghelijck en was/dat hy gedoelt sonde hebben int verkiesen van sine erfghenaē oft nacoomer/ die so wijsselijc alle dinghen onō des keysers goet duncken ghestelt hadde. In deser manierē maecte Nicolaus ooch het eynde zijnō redenē. Doen heeft die keyser Archelaum die hē te voete viel seer vriēdelijck op gheheuen/seggende opēlijck dat hy des rijcx weerdich was / gelatende hem als oft hy niet doen en soude dā na des testamēts ordinancie/ eñ dat Archelao soude profijtelijc wesen. eñ als hi sach dat die ionghe man door dese gheloste in hope geuesticht was/ so en heeft hy doen niet meer hier af gheordineert.

¶ Eñ als hy den raet hadde latē weech gaen/so bedachte hy by hē seluē alleē/ oft hy dē eenē het rijck soude vast maken/ oft dat hijt soude latē ghemeyn werden Herodes ghelachte/bisonder aē ghemeret dat si alle zijnder hulpen van doen hadden. Cap.xiij.

¶ Vanō Joden muyterye teghen Sabinum/ende hoe Varus die muytmakers gestraft heeft. Ca.xij.

MAer eer hier af yet sekers gheordineert werde so streef sMarthace Archelaus moeder van een siecte/eñ van Varo den president van Syrien is eenen brief ghecomen/ gheuende te kennen / hoe die Joden afvallich eñ rebel gheworden waren. Want na dat Archelaus van daer vertrocken was/so zijn der veel werringhen opgheresen onder dat volck. Eñ doen Varus daer gecomen was om dese te bedwinghen / eñ hy die stokers van deser muyterye gedoot hadde/eñ die muyterye meestēdeel bedwōghen/quā hy wederō/ eñ liet een legioē oft groote bende te Jerusalē/ om dat hy dē Joden haer vryhz van nieuwe dingē op te stellē/te vorē benemē soude nochtans en heeft hy in deser manierē geen profijt gedaē/ wāt so haest als Varus vtrocken was/ so quelde Sabinus des keysers rētmeester die Jodē/betrouwēde op Herodes crijchsvolck eñ meynende dat hy nu in machte dē volcke ghelijck was want doen hy veel lijfknechten gewapent hadde/ beschidde hy die tegen die Joden/quellende die/ eñ tergende om af te vallē/ aenghesiē dat hy arbeyde om die borchten in te nemen / doende ooch gewelddighe ondersoekinghen van des coninc ghelt / eñ dat wt begheerte oft gierichz van zijn bisonder gewin eñ rooueryen. Hierom als daer een ons lants feeste van Sinxenē aen quam/ gelijck wy die noemen/so zijnder veel duysent menschē tsamen vgadert/niet alleē ter saeckē van godsdienst oft vā deuocien/maer ooch om dat sy onwerdelijck namen Sabini onmanierlijcheyt/ eñ dese en quamen niet alleen wt Judeen/maer ooch wt Galileen eñ Idumeē/ooch mede van Jericho/eñ van die stedē ouer die Jordane gheleghen/alle gader begherēde wrake te vsoecken ouer Sabinū. Eñ ghedeylt in drye deelen/hebben sy in deser manieren haren leger gemaect. Het eē deel nā die bellotē strijtplaetse inne/ eñ deen vandē twee anō deelen hebben al om besedt den tempel aen die noordtsidē eñ oostzide/aen welcke side des coninc huys gelegen was/ so hebben sy dā die Romeynē aldus van alle sijdē bellotē

bestaen te bestrijdē. Sabinus vuaert van der mē schen stoutichēyt die voorghenomen haddē te sterē uen oft te vvinnen/ heeft ter stont aen Varū eenen brief gesonden/ hem vermanende daer haestelijck te coomen/ eñ die bende die daer gelaten was wtē perijkel te vlossen daer sy doē in warē / oft anders soude die cozts verslagen werden. Maer hy clam op den alō hoochstē tozne des casteels/ die ter cerē van Herodis bzoeder die vandē Partheys gedoot was Phasaelus hiet/eñ gaf met zijnō hant dē Ro meynen een teeken dat sy eenen wtloop oft spzinck reyse doen souden tegen die Jodē/eñ doen hy hem selven niet en dozsste oock sijnen vzienden beuelen begheerde hy nochtans dat dander haer seluē om zijn ghierichz souden in perijkel des doots stellen. Als dan die Roosche ruyters hebben derren wt co men so vil daer eenē seer hardē strijdt/eñ hoe wel dat haer die crijchsluyden seer vromelijck hadden/ nochtans en vlooren die Jodē haerē moet nz /hoe wel datter vele van haerlieder doot bleuē. maer sy leyden eendeel van harē volcke omme/eñ clommē daer op die die geweisde galeryen die indē wterstē omganck des tempels waren/van daer sy op haer stridende/ steenen wierpen meteer hant oft nz slin geren/ wesende also niet alleen hulpers van haren ghesellē/maer oock beschenders vanden gheheelen strōdt. Daer toe hebben die schutters van die hoo ghe plaetsen geschoten op die Romeynē die binnen scheute waren / die welcke nochtans haer met gheschutte niet en conden wederom ralen. Daer om hebben die Romeynen wt der sallē onweerdic heyt beroert/het vier onder die geweisde galeryen al heymelijck gestekē wele vier (midts datter vele waren diet stoecten / eñ materye om vzanden aen/ vzochten) quam corts ten dalke claer wt/eñ om dat zijn materie met peck eñ was bestreken was / soo weerdet lichtelijck vanden vzāt ontstekē/ waer me de die costelijcke eñ heerlijcke solderinge eñ welffse len ter stōt vnielt werd / eñ alle die daer op geclō men waren/stozuē een onuerfinige doot. Eñ een deel van henliedē zijn metten dalke dat neder viel oock van bouen nederwaerts gevallen/eñ een deel van dien werden met pijlen doorschotē vandē Ro meynen die daer ontrent rontsom stonden. Maer die sommige gheen hope hebbende van haer leuen te moghen behouden/ eñ verbaest wesende vā dat gheweldich quaet/zijn in die vlāme gespzonghen/ oft doodē haer seluen met haers selfs swoerdē. Eñ warē daer eenighe die achterwaert vliedende van daer sy opgecomē waren eñ meyndē wten perijkel te loopen/dese hebben die Romeynen al doot ghe slagen/ midts dat den ongewapenden Joden haer stoutichz niet en hielp. Aldus gheschiedet datter niet so veel als een leuende en ontquam vandē ge nen die op dat dack gheclommen waren. Doē zijn die Romeynen door die plaetsen daer dē vzant ver gaen was deē van den anderē voortstootēde door gheraect totter plaetsen daer het heylich: gelt leyt/ waer af een groot deel vanden Romeynen gestolē werde/eñ tot Sabinum werden int openbaer ghe vzacht vier hondert talentē van dien roove. Maer die Joden leden een dobbel scade / want sy in dien strijdt seer veel lieue vzienden verlozen hadde / eñ daer toe werde haer heyligh e plaetse oock beroost nochtans maeckten sy eenen rondē hoop van die al der strijdtbarichste mannen/ eñ omringdē des co nincx huys/ dzeygende dat sy dat huys souden aen steken eñ vbzanden / eñ dooden alle die ghene die daer inne waren/ten ware dat sy terstont van daer vertrocken/maer wilden sy terstont wech gaē/soe beloefden sy heuliedē eñ Sabino dat haer niet mis schicken en soude/ tot welcker hulpe oock was het meeste deel van des conincx houdingē. Maer Ru fus eñ Gzatus/die onder haer hadden dzy duysent dalder strijdbaerste eñ vzoomste mannen van He rodes heyr/ hebben haer oock gheuoecht aē d Ro meynen side/ desgelijcx oock het rosvolck dat onō Rufo den capiteyn was. Nochtāo binnē desen tijt waren die Joden al euē vzoom eñ naerstich int be stozmen/ ondergrauēde die muerē met diepe holē onō daerde/ vmanende haer vyanden dat sy wech ghingen/ eñ dat sy nz langher henlieden en wilden wederstaen die haer seluen begheerde te vzenghen in die vzyheyt die sy van haren voorvaderē ontfan ghen haddē. Eñ Sabinus soude die crijchsmannē gheerne van daer gelept hebben/maer hy en conde gheen geloue in haer beloften ghecrijghē om die dinghen die hy ghedaen hadde / want van dese te groote gherechtichz zijnō vyandē hadde hy quaet vermoeden/eñ hy verwachte van Varo hulpe.

* Alst daer aldus ghestelt was/so stonden elders Cap.xv.
noch veel werringen in Judeen op/ in verscheydē plaetsen/na dat eick verweet werde van wzaergie eichz/oft begheerte van eenich ghewin. Wāt daer waren twee duysent mannen die voortijts onō He rode om soudye ghedient hadden ter oorloghē/die doen ter tijt oorlof hadden/eñ woondē thuys/dese tsamen vergadert/bestredē des conincx volck met een oorloge die haer wederstonden onder eenē ca piteyn Achiabo/die Herodes neue was'/ die noch tāo henliedē in eē effen plaetse nz en dorsste vwach ten/aengemerct dat sy oude crijchslieden warē/ in dē crijchshandel wel geoeffent/maer hy bewaerde hē seluen eñ dat zijne was so feere als hy conde in scherpe roetsen eñ plaetsen daert quaet aē te comē was. Daer bouē isser noch opgestaē Judas eē so ne Ezechie die der moordenaren capiteyn was/die voortijts van Herode met grooten bestrijden ver wonnen waren/dese heeft tot hem een macht ver twijfelder menschen vergadert/waer mede hy des conincx lant beliep/eñ doen hy des conincx wapē huys inne gecregen hadde / eñ alle zijn volck daer wt wel ghewapent totten laetsten toe/so creech hy des conincx gelt in die steden ghecreghen/ also dat hem die hy gheleghen lieden ontsagen/ want hy be roofde al die ghene daer hy aenquam/ stellende na het conincrijck/eñ soeckende die hoochept te crigē met gheen goede practijken/ die hy niet geleert en hadde/maer door een onbedwonghen vzyheyt vā hinder te doen. Alst aldus al omme in werringhen was/so heeft Symon des conincx Herodis knecht een man die anders van ghedaenten eñ statueren/ eñ machticheyt/voor seer heerlijck gehoudē was/ derren een roninclijck croon emēt op zijn hooft stel len/eñ geselschapt met veel scharē van crijchsliedē werde hy oock voor conine gegroet van die rasen de menichte/waer in hy behagen hadde/ achtende hē seluē meer dan yemandē anders / beghinnende

zijn

zijn macht te baren int berooven eñ verbrandē vā dz coninclijc huys te Jerico/ eñ als hy hier eñ daer des coninc ende pallayse ooch verbzāt hadde/ eñ hy den roof liet dē liedē van zijnder partyē/ eñ sou de ooch meerē dinghē hebben dozren doē/ en haddemē daer goets tijts niet teghē gheweest. ¶Maer Gzatus die opper capitey vā des coninc crijchsmannē/ eñ die ooch der Romeynē partye mede aēhinch heeft zijn heyzen teghē desen Symon wt geleyt/ daer nae eenen seer swaren strijdt die mannen vā ouer dē vloet Jozdanis ongeschyeet eñ wzeedelijck meer dā wijsselijck stridēde heel vernielt werden. Voozts heeft Gzatus den selue Simonem die dooz enghe weghē vloot achterhaelt/ eñ doot ghe slaghen. By Amatha ooch een stadt/ gheleghē aen dē vloet Jozdanis/ werde ooc des coninc pallays verbzant/ van eenē swoodē hoop bocuē sulck alsser met Symonē gheweest hadde/ so groote rasernye was ouer tgheheel volck woclēde/ om dat sy ghee nen eyghē coninck en haddē/ die die menichte met goeder manieren hadde moghen in bedwāch houden/ want die van buyten ghecomen warē om die mayters te bedwinghē/ die maectē dit quaet noch argher/ midts dat sy dooz haer hoochmoedichz eñ ghierichz den volcke seer lastich waren. Wāt daer is ooch een geweest Athzonges ghenaemt/ eē mā die noch van edelen ymaerden ouders comen en was/ noch behulp en hadde vā rijcdommē oft vzo micheden/ maer was tot dier tijt een heel onbekēt schaepherder gheweest/ alleē hebbēde een heerlijc lic groothz van lichaem/ eñ stercte vā handen/ die welcke ooch heeft bestaen na die coninclijcke weer dichz te stekē/ bereedt zijnde ooch met zijns leuēs perikel te coopen die onbedwonghen vzyheyt van quaet doē. Dese hadde vier bzoeds/ die ooch groot van lengden eñ vzoom van handen waren/ tot alle groote swaer feytē/ welc haer docht te wesen eē bequaē gereetschap om die heerschappie met gewelt te crijghen/ eñ om dat elck van henliedē een schare van ruyteren met hem leyde/ so wasser eenen groo ten hoop voler tot henliedē vergadert/ die welcke dese Athzonges bedeylde onder zijn bzoeds als legaten/ ghebiedende henlieden die oozloghe te hanterē/ maer met eenē coninc hoet verciert wesende hielt hy raet van tghene datmē doē soude/ waer af hy sijnen vzyen wille eñ goetdunckē by hē hielt/ eñ die macht van desen duerde lange/ eñ sānē coninclijckē naē en was ooch niet ydel/ midts dat hy vol bzacht al dat hem luste/ aldermeest zijn wzeetheyt thoonende op die Romeynē/ met veel moozden eñ slaghē/ eñ ooch op des coninc crijchsmannē/ wāt hy dese beyde al euē seer haette/ des cōinc ruyters om haer onbedwonghen vzyhz die sy onder Hero de gebzuyct haddē/ eñ die Romeynē haette hy om haer verscheyde. Desē haet werde dagelicx sterc ker eñ sterckcr/ eñ sy warē alle menschē lastich tot allen stedē/ wt begheerte van ghewin/ oft ooch om dat dē lust vā moozdē haer nu tot een ghewoonte ghecomē was. Ontrēt Emmaus hebbē sy ooc eē Roomsche bende die tarwe eñ wapenen na theyz voerdē listelijck bestootē/ eñ harē capitey Arium met veertich seer sterckē voetknechten met pilen doozschotē/ maer dand die niet beters en ỳwachtē heeft Gzatus daer ouercomende met des coninc ruyters gesalueert/ latēde daer die doode lichamen der ghecēder die daer verslaghen waren. Dese da. aldus by oesuynen oozloghende/ hebbē dē Romey nē groote schade gedaē/ eñ haer eyghē volck noch met meerder schadē beuanghē. ¶Maer ten laetsten werden sy ooch gheuanghē/ die eene vā Gzato in den strijdt verwonnē/ dand van Ptolomeo. Daer na quā doudtste in Archelaus handē/ eñ die laetste die daer noch ouerbleef vwaert zijnde vā zijns bzoe ders ongelue/ eñ gheē hope zijns leuēs meer hēde/ midts dat zijn ruyterssche scharē seer vergaen wā ren/ tū by steetē/ oft by te veel arbeydens/ heeft op geloouē eñ met eenē eede hē seluen Archelao ooch op gegheuē/ maer het geschiede eenē merckelijckē tijt daer na/ maer doen was het Joetsche lant vol rooueryē eñ moozderyē/ want so gheringhe alsser enigē hoop muytmakers ỳgadert wierdē so wer den hier eñ daer coninghen ghemaect ter grooter verderffenissen vāder ghemeynē welvaert/ midts dat het minste deel van desen schadē tot die Romey nen quam/ maer die Joden selue stredē langhē tijt teghen malcanderen/ doende veel moozden.

* Als Varus dan wt Sabinus bzief het perickel ynomen hadde/ werde hy vzeesende voor die derde legioen hende. Dus heeft hy die twee ander hendē met hem ghenomē (wāt daer wasser alles dzy hen den in Syzīē/ met vier hoopē peerdevolcx/ eñ met der coningē eñ vierdzijē hulpe/ eñ hy reyse hae stelijck na Judeē/ om den belegherdē ontset te doe ne/ beuelende dē ghenē die voor ghesonden werd tot Ptolomaiden te vergaderen/ gaēde ooch voor by den Gerytersland/ nam hy van henlieden noch dupsent eñ vijfhondt soudeniers ter hulpē. Aretas coninck van Petreen die der Romeynen vzient ge wordē was ō Herodis vyantschap/ heeft ooch een macht so wel vā peerdevolck als voetvolck geson den/ die niet cleyn en was. Als dan by Ptolomaidē het heel heyr ỳgadert was/ so gaf hy een deel daer af sijnen sone/ eñ eenē van sijnen vzienden/ te leydē tegen die Galileensche die by ō stadt ackerlanden ghelegē warē/ die welcke in haer lāt comēde/ heeft ỳdzeuen alle die hem doozstē teghen comē/ eñ daer toe heeft hy die stadt Sephozim genomē/ eñ als hy die inghesetene der stadt onō die spiesse op hooghē vercocht hadde/ so verderf hy die stadt ganschelijc mettē brande. ¶Maer Varus selue is voozts getroc ken tot Samarien met een heyr/ eñ hy en misdede dier stadt niet/ wāt hy wist wel dat sy met die muy ters geē gemeynschap en haddē/ maer hy maecte sinē heyzleger in eē dozp dat Ptolomeus erue was Arus genaemt/ eñ dit hebbē die Arabiers verbzāt/ want sy warē om Herodes wille ooch op zijn vziē den vergāt. Eñ van daer voorts treckende hebbē die selue Arabiers noch een and dozp Sampho ge naēt berooft/ eñ terstōt tselue verbzāt/ hoe wel dat dit seer sterckelijck bevrijdt was. Eñ voorts alle die reyse doze en hebbē sy nz latē voorby gaē/ ỳder uēde alle plaetsen met bzandē eñ moozdē/ wāt Em maus werde ooch verbzant doz Varus beuel/ ter wzaken vandē ruyters die daer verslaghē werdē/ welck stedeklē nochtans vanden inwoonders ver laten was. Daer na als sy by Jerusalem quamē/ so zijn die Joden die van die side die Romsche bē de belept haddē/ verjaert wech ghenodz̄/ ten eerstē

Cap. xvi.

dat sy dit heyr sagen comen/ vlatende het besorgmē dat sy begonst hadden. Eñ die Joden van Jerusalē werden scherpelijck van Varo ghestraft / maer sy brochtē voor haer vontschuldigē dat het volc daer op dē feestdach vgadert was/ eñ dat die oorloghe aē genomē was nr wt harē sin oft raet/ maer door der buytenlieden stoutichr die daer ghecomē waren/ eñ dat sy niet alleē die Romeynen en haddē bestreden/ maer dat sy selue oock mede met henliedē bestreden waren/ eñ hem waren corts te voren te ghemoete ghegaen Josephus Herodis neue/ Gratus oock eñ Rufus met haren stupters/ eñ die Romeynen die dat belegge gheleden hadden. Maer Sabinus en quam voor zijn oogen niet / maer hy loep al heymelijck wter stadt/ repsende tot aen die zee. Doē heeft Varus een deel des heyrs laten gaē ouer alle dlant/ soeckēde die stokers vā deser mutery en eñ afvallingen/ eñ als hy die door eenich bescheedt geuondē hadde / so doode hy die sommige als misdadighe/ eñ sommighe liet hy onghescheut wederom gaen/ eñ daer isser doen om dese sake aē cruycen ghehanghen ontrent twee duysent. Daer na heeft hy het heyr weech gesondē/ dwelck hy niet meer van doen en hadde/ eñ die oock teghē sijnen wille om winninghe veel quaets bedzeuen haddē/ eñ hy ghehoort hebbēde datter thiē duysent Jodē by een vgadert waren/ heeft hem ghehaest! om die te vinden. Maer sy liedē niet derrende tē strijde comen/ hebben haer opghegeuē na Archiabus wille. Varus heeft oock den ghemeynen volcke ō mutters ghenade gegheuē/ maer haer capiteynē sandt hy aendē Keyser/ die welcke heuet den anderē ver gheuē/ maer alleenlijck dede hy punitie ouer Herodes maghē/ dat sy sonō aensien vā maechschap eñ rechtuaerdichr/ haer niet en hebben willē wachtē van onbehoorlijcke oorlogē. Als Varus dā die dinghen aldus beliicht hadde/ eñ hy te Jerusalē die selue bende gelaten hadde in garnisoen/ is hy weder om in Samarien ghecomen.

Cap. xbij. * Maer Archelao werde te Roome noch eē ander quellinghe aenghedaen/ eñ dit om sulcke sake. Daer is ghecomen met Varus oorlof een ambassa derye van Joden/ begherende dat haer gheoorloft mocht wesen na haer wetten te leuen/ eñ deser ambassadeurs waren vijftich/ waer mede noch warē meer dan acht duysent Joden in die stadt vā Roome woonende. Als die keyser dan inden tēpel van Apollo (van hem met groote costen ghetimmert) den raet zijnō vrienden eñ der ouersten vandē borgheren gheroepen hadde eñ vergadert/ so quamen die ambassadeurs daer oock/ welcken volchde een schare der Jodē/ eñ Archelaus met het gheselschap zijnder vrienden/ maer des coninex maghen die en stonden op Archelaus sijde niet/ om dat sy hē haetten/ nochtans vdroot haer die ambassadeurs te helpen om dat sy haer schaemden voor den keyser hē teghē te sijne die haerlieder so na maechschap was Daer was oock Philippus wt Syriē door Varus vermaninge comēde aldermeest om dese sake/ dat hy zijns broeds voorspreker soude wesen/ dē welcken Varus gōstich was/ daer na oock wat hopēde by also die Joden oorlof vcreghen te leuen na haer wetten/ te weten dat het rijck soude bedeylt werdē in Herodes ghelachte/ eñ dat hy so oock eē deel crijghen mochte. Als dā der Joden ambassadē oorlof te spreken ghegeuen was/ so en begheerden sy niet meer onder coninghen te sijne/ beghinnende haer reden van Herodis ongerechticheyt te beschuldighen/ segghende dat hy alleen metten naem een coninck hadde gheweest/ maer anders hadde hy alle practikē van tyrannen ghebesicht ter verderffenissen des volcx dat onō hē was/ eñ dat hy daer mede niet te vreden wesende/ sommige nieuwe practijkē wt sijnen hoofde vfiert hadde. Eñ dat gheen noot en was te verhalen hoe veel menschē hy dleuē ghenomen hadde/ aengesiē dat den staet vanden ghenen die te leuē bleuē/ veel arger was dan der dooden/ die welcke hy niet allē met een eewighe wreet heyt eñ straffichr veruaert heeft/ maer zijn gripende handen oock niet bedwonghē en heeft vā haerlieden goeden. Eñ dat hy haer by gheleghen steden die van vreemden lieden bewoont werdē/ verciert heeft met veel cierlijke tymmeragiē/ om daer door te meer die steden in zijn rijck geleghen/ te moghē arm maken met schattinghē / eñ dat hy zijn volck tot die wterste armoede gebracht hadde/ dat hy te vorē weldich gheuondē hadde/ midts dat hy die edel mannē wt sakē die niet seer toōlijck oft redelijc en warē ter doot verwees/ die selue daer toe noch allen haer goet nemēde/ oft dede hy haer gracie vā dlijf te mogen behoudē/ so maecte hy die bloot vā haer erffenissen die sy besaten. Voorts hoe wel daer taerlicxsche tributē gestelt warē op elckē mēsch/ so moesten sy noch bysondē zijnder vrienden eñ hoelinghen ghiericheyt te vredē stellen/ eñ oock zijn der dienarē/ die commissie hadden sulcke tributē te eysschen/ dat sy in deser manierē die smadelijcke schattinghē moestē af coopen oft lossen/ wāt sy nr seggen en wilden vander maechden schendinghe/ eñ hoe dat veel eerlijcke gehoude vrouwen smadelijck haer eere benomen was/ aenghesien dat deser meesten troost ware/ dat haer schādē vā seer luttel menschē kenlijck werde. Int corte seydē sy dat hē rodes anders niet haer geregeert en hadde / dā oft eē der alder wreetster beestē die heerschappie ouer henlieden bevolē hadde gheweest. Daerō hoe wel dat het Joetsche volc met veel iāmerlijcke vderffenissen voortijts ghequelt geweest heeft/ so en vont men nochtans in gheen hystorie der gheschiedenissen eenich exempel waer mede datmen ghelijcken mocht die tegēwoordige schade eñ vderffenisse die van Herode henliedē gedaē was. Waerō dr ock met redē Archalaus vā haer coninc gegroet was met bereyde diensten/ want sy ymmer meyndē dr niet wese en mocht hy en soude ymmer wat materlijcker zijn ondersatē handelē/ wie dat oock ware/ die na Herodes coninck soude werdē/ eñ ter liefdē van hem hadden sy sijnē vader gheeert met eenen openbarē rouwe/ wāt sy hem oock in alle ander sakē geerne soudē belieft hebben om zijn vrietschap tot haer te crijgē. Maer hy (recht oft hy ghesorcht hadde dat hy niet en sonde schijnen eē oprecht kint zijns vaders te sijne) vclarende ter stont dē volcke watmen van hē soude moeten gheuoelen oft houdē/ eñ dat oock eer hy int rijck geuesticht was/ als alle die sake noch hinc aen des Keysers wijsheyt wille. Eñ dat van hē terstont een voorteecken oft proeue voor zijn onderseten gedaen werde van zijn toecommende

mende duecht/matichz/eñ rechtuerdicheyt/als hy dzy duysent bozghers van synen ghellachte Gode vooz slachofferanden doode indē tēpel. En haddē sy dā alle gader nz eenen seer rechtuaerdighē haet op hē/die na so wzeeden feyte henlieden noch van muyterpen wilt beschuldighē/eñ hē seluē het recht des rijcx toeschzijfē. Tē laetstē was dit het cozt begrijp van haren begheertē/datmen harē gheneynen staet soude veranderē/eñ dat sy vooztaē soudē leuen sondē coninghen/eñ ghestelt aen die pzouincie van Syzien/der stomscher machten oft heeren souden onderdaen wesen. Wāt also soudet blijckē oft sy oock ghenochte hadden in muyterpē eñ veranderinghe van haren dinghē/eñ oft sy wel condē onderdaen wesen den wettigen ouersten. Als dese redenen aldus ghelaten waren vander Joden ambassadē/so heeft Nicolaus haer beyde vantwoozt/seggende hoe dat Herodes so langhe als hy leefde nopt beschuldicht en was geweest/eñ dat nz recht en was dat sy lieden zijn fieleny soudē naz zijn doot met sulcke lasteringhe quellen/dē welckē sy haddē moghen hoopen te beteren/haddē sy eenige rechte beschuldinghe tegen hē voozt ghebzacht die wijle dat hy noch leefde. Maer het gene dat sy Archelao op leyden/was haerlieder gewelditghe spitichz eñ wederspannichz te wijtē/die welcke (na dat sy begheert hadden dinghē die om die wetten niet ghevozloft en waren/eñ sy oock die gene diese te vzedē wilden stellen/met yseren wapenē eñ steenē bestreden hadden) nv mispresen eñ voozt misdaet achten/dz sy in die seluen miere bedwongē werdē. Daer na heerēde zijn ticht teghē dese aenleggers (seyde hy) dat sy geerne beroertē makē eñ muyterpē/om dat sy den wetten niet en connē onderdanich zijn/eñ dat sy dalō hardtneckichste volck warē datmen yewers vindē mochte. dese redenē seyde Nicolaus.

* Hoe die keyser Herodes testament vast eñ van weerden maecte. Cap.xiij.

ALs die Keyser dan dese redenen ghehoozt hadde/so liet hy den raet weck gaen. Eñ een luttel daghen daer na/en heeft hy Archelaum gheen coninck gheinaect/maer hy verleende hem die helft van Herodes heerlijchz/makende hem daer af een bysonder vozst oft pzince/belouende hem oock het rijck so haest als hy hem seluen sulcker eeren weerdich maecte. Dāder helft deylde hi dē twee anderē Herodis sonen/te weten Philippum/eñ den seluē Antipam die teghē Archelaū om tgheheel rijck in rechte ghedingt hadde. Wāt dese creech dlāt onder den vloet met Galileen/eñ twee hondert talenten iaerlijcker renten. Maer Gathancā met Thracho nitide eñ die Auranitens met eē deel des lants dat genoemt wert Zenodozus huys/quam Philippo ten deele/eñ hondert talenten iaerlijcker renten.

Maer Archelao quā ten deele Judeē eñ Idumeē/eñ sonder dese oock Samariē/den welckē wt des Keysers macht het vierde deel der tribuyten quijt gheschoudē werde/om dat sy alleē (als dāder werringen maecten) stil bleuē in haer onderdanicheyt In dese zyn heerlijchz waren begrepen die steden Stratonis toze/Sebaste/Ioppe Ierusalem/wāt Gazam/Gadarā/eñ Hippō/stredē na der Griecken maniere leyende/heeft hy daerō van des rijcx palen gheschepden/eñ die aen Syzien gheuoecht/ maer ses hondert talenten quamē iaerlijcx vā zijn heerlijchz Archelao toe. Dit was dan die vaderlijcke erffenisse vā Herodis sonē. Maer Salome heeft die keyser bouen die stedē haer van haren bzoeder by testamente gemaect te weten Jamniam/Azotum/eñ Phaselida/eñ vijf duysent gemūte siluers noch heeft hy haer gheghenen het pallays binnē Ascalon/eñ sy ontfinck iaerlijcx vā die plaetsen die onder haer waren tsestich talenten gouts/woonende in Archelaus heerlijchz. Ooch zijn den anderē maghen des coninex elcken gheleuert die legaten oft ghiften/also hy die in zijn testament besprokē hadde. Daer na waren daer twee zijn dochteren noch maechden/die welcke sonder tghene dat haer van haren vader verlaten was/hebben noch van des keysers mildtheyt gheeregen vijentwintich duysent ghemūt siluers/eñ sy zijn ten houwelijcke ghegheuen Pherozas sonē iae dat meer is alle des coninex legaet/hem in testament ghemaect/duysent eñ vijf hondert talentē weert zijnde/liet die keyser synen sone ten deele/houdēde voozhem alleē sommighe vaten/die hem niet so weert en waren om haer costelijcheyt/als om zijns vzients gedencknisse.

* Van eenen Jode die hē wt gaf eñ veynsde Alexander Herodis sone te wesen/eñ hoe zijn bedzoch bevonden werden. Cap.xiij.

ALs dese dinghen aldus vanden Keyser gheozdineert waren/so isser gheweest een iongheling/ een ghebozē Jode/opgheuoedt in Sydone by eenē vzy dienare van eenē stoomschen bozger/die welcke hem seluen heeft ghereeknt in Herodis gellacht te/oesupne nemende van een ghelijckenisse daer dooz hy scheen in ghedaente Alexander te wesen/die van hem ghedoot was/dwelck oock mede betuychden die ooghen van alle die ghene diese beyde ghekken haddē. Eñ by dese middele begonste hy sterchelijck te stekē na die coninclijcke hoochz. Aldus heeft hy tot hē geroepen eenen van synen gellachte tot eenē gesellе vā zijn bedzoch/die alle des coninex hofs saken wel wiste/eñ was anders oock schalck/eñ van natueren geneycht om groote werringen te makē/eñ dooz het onderwijsen vā desen/veynsde hy hem te wesen Alexāder Herodis sone/seggende dat hy vāder doot verlost was/dooz eēs mans vzientschap/den welcken bevolen was haer te dooden/midts dat hy andere doode in die stede vā henliedē/eñ dat hy aldus met zijnen bzoeō Aristobolus vlost was. Van dese ydel bueselingē was hy so hoochmoedich dat hy sonder ophoudē dancksedzoch. Eñ als hy te Creten aenghecomē was/so heeft hy alle den Joden die hem ter spzaken quamen dit wijs gemaect/eñ als hy van dē veel gelts gecregen hadde/is hy voozts ouergheschcept int eylant Melum daer hy een groote macht vā ghelde creech/onder het decsel vā des coninex gellachte. Eñ als hy nu haepte zijns vaders heerschappie te crigen/eñ zijn weldaders wederō te loonē/is hy haestelijck na Roome gereyst met die gene die hē geherbergt hadden/die welcke hē geleyde dedē. Eñ doē hy aē Puteolos gescheept was/daer were de hy oock vanden bedzogen Joden met dier ghelücke vztētschap eñ gonste ontfangē/midts dat sy tot hem liepen als tot harē coninck/die aē Herodē

eenichsins ỹ banden warẽ/ tsy om dat hyse ter herbergen gehouden hadde/ oft eenige ander weldaet haer gedaẽ. Die saecke van desen was ỹ menschen natuere die seer nieusgierich is om rumoerẽ te hooren/ bisonder om dat die gheluckenisse des wesens haer daer toe track/ want den genen die oock met Alexander seer veel gemeynschappen hadden gehadt/ werde wijs gemaect dat sy meynden dat dese Alexander was/ dwelck sy den anderen niet en ontsaghen voor seker te seggen/ oock eenen eedt daer toe doende. Als dit te Sloome ouergedragen was/ so is hẽ alle die menichte der Jodẽ die daer woonden teghẽ gegaen/ schriuẽde Gods gracie toe sulcke behoudenisse die bouẽ hope was/ eñ si ontfingẽ dẽ mã met een gemeyn blijschap om zijns moeds ghelachte/ die doen gedragen werde in een rosbaer ouer die wegen/ want hem en ghebrack niet tot een coninex habijt eñ cieraet/ midts dat die gene die hem herberchden die costẽ daer toe dedẽ/ eñ als die menichte by hẽ te strijde vergaãde/ so werde hem aengeroepen met gheluckighe wenschen alst plachte geschiedẽ in een dinck dat buyten hope ongesehent bevonden wert. Als dit aen den keyser gebracht was/ so en wilde hy dieselfdinghe niet gelooven/ want hy wel wist dat Herodes niet lichtelijck en soude hebben mogen bedragẽ gheweest in so ernstelijcken dinck/ nochtans een luttel van hope bewecht zijnde/ heeft hy derwaerts gheschonden eenen van sijnẽ vyf dienarẽ Celadiũ/ die wijlẽ ghemeynsaemlijck met die iongelingen verkeert hadde/ gebiedende hem dat hy Alexandrum voor zijn aenlicht brochte/ dwelck dese gedaen heeft/ die oock niet ỹstandigher en was in hẽ te onderkennẽ dan dandỹ. Maer nochtans en condemẽ den keyser niet bedriegẽ/ om dat die gelijckenisse so groot niet en was dat die oock bedriegen mocht die ghene diet wijsselijck bemercten. Wãt dese valsche oft ghemaecte Alexander hadde die handen verhardt waren van wercken/ eñ hy en hadde die gracie eñ bevallijchz van lichaem niet/ die sulcke pleghen te crijghen die weigebozen eñ opgenoedt zijn/ midts dat dese in so groote weldicheden niet gheleest en hadde. Als die keyser dan gemerct hadde dat dese meester eñ zijn discipel vast verbõt gemaect hadde om te liegen/ eñ dat sy by onderlingen raet in haer spreke oock stout warẽ/ so vraechde hy wat Aristobulo geschiet was/ die oock met hem verlost was/ eñ waerom dat die oock niet gecomẽ en was/ dat hy tsamẽ met sijnẽ broeder zijn recht dat so edelen ghelachte toebehoorde mocht wederõ eysschẽ/ so werde hem geantwoort dat hy in Cypren ghebleuen was/ wt vreese vã die periculen daer die ghene in comen mogen die ter zee varẽ/ op dat Mariammes ghelachte oock niz vergaen en soude waert sake dat haer eenighe te quade auonturen gheschiet hadde/ maer dat Aristobulus tẽ minste leuẽde soude blijuẽ. Als dese dit voor seker sterchelijck seyde/ eñ dandỹ die dees speels meester was desgelijcx ooc seyde/ so heeft die keyser den iongelinck beslaen geleyt/ seggende. Siet/ uwen loon sal wesen dat ghy niet gepuniert en sult zijn aengaende uwen leuen yst dat ghy my oock niz en wilt bedriegen. Wel aẽ dã/ segt my no wie ghy doch zijt/ eñ wie v gestiert heeft dit te dorren doen/ want so listighe archeyt en is gheen dinck van deser uwer ionger ieught. Doẽ heeft hem dese (als hy anders niet en cõde) alle die ghemaecte verklaringhe in wat manieren/ eñ van wien dit al gemaect was gheseyt. Dus heeft die keyser desen valschen Alexander (om zijn belofte te houden) onder die ordene der ridders ter zee gestelt/ om dat hy eẽ sterck lichaem hadde. Maer dẽ meester sijnen leerar/ heeft hy doen doodẽ. Maer die Joden wt Melo waren genoech gestraft door den groten cost die sy aẽ desen gemaectẽ Alexandrum ghehangen hadden. Eñ aldus heeft dit beginst stout opstel van desen valschen Alexander/ een schandelijck eynde ghehadt.

Cap. xiv. Dit is Archelaus wederkomen in Judeen. Hoe Archelaus wederõ beschuldicht eñ te Vienne in ellendẽ ballinck gesonde werde. Cap. xv.

VOorts is Archelaus nu een bisondt prince wesende wederom in Judeen gecomen/ ende hy heeft Lazaro Goethus sone het oversste priesterschap afghenomen/ leggẽde hem op dat hy met de muytmakers aen ghehouden hadde/ eñ dese weer dichz heeft hy Eleazaro sijnen broeder ghegeuen. Daer heeft hy by Jericho des conincx hof heerlijck vmaect/ eñ die helft vanden water daer het stedeke Neara mede behoyen werde/ heeft hy afgeleyt in eenẽ palmgaert/ die hy cozts int velt daer ond gelegen gheplant hadde. Ooch heeft hy een nieuwe cleyn stadt gemaect/ eñ die ghenoemt na sijnẽ naẽ Archelaida/ eñ versmadende zijns lants maniere heeft hy ghetrout Glaphirã des conincx Archelai dochter/ wijlẽ Alexanders zijns broeders huysvrouwe/ eñ moeder der kinderẽ die hy van haer gheere ghen hadde/ niet tegenstaende dat den Joden verboden wert haerder broederẽ huysvrouwẽ te trouwẽ. Eleazarus ẽ heeft dat oversste priesterscap ooc niet lange behoudẽ/ midts dat in zijn stede die wille dat hy noch leefde gestelt werde Jesus Sias sone. Maer int thiẽde iaer van Archelaus heerschappie so hebben die treffelijckerste mannen der Joden eñ Samaritanen clachten teghen Archelaum aen dẽ keyser ouergedraghẽ/ om dat sy zijn tyrãnschap niz verdragen en conden/ bisonder oock om dat sy wel wistẽ dat hy teghen des keysers beuel gedaẽ hadde/ vanden welcken hem bevolen was dat hy nae recht eñ behoorte zijn onderseatẽ regerẽ soude. Als die keyser dit ghehoort hadde/ so riep hy tot hẽ Archelaus rentmeester die doen te Sloome was/ oock Archelaus genoemt/ eñ hy en geweerdichde hem niz te schrijuẽ/ maer gaet henen (seyde hy) eñ brenght hem ten eerstẽ tot ons. Die welcke is met een haestighe schipuaert in Judeen gheuaren/ eñ vant Archelaum met sijnen vriendẽ ouer eenẽ maeltijt. Eñ als hy hem des keysers wille hadde te kennen gheuen/ vermaende hy hem ter reysen. Eñ ter stont als hy gecomen was/ heeft die keyser (als hy zijn aenleggers eñ zijn verantwoorden ghehoort hadde) hem in Vienne gheseonden in ellendẽ/ welck is een stadt in Gallien/ maer eerstmael nam hy hem alle zijn gelt af voor een pene. Maer eer Archelaus na Sloome ontboden was/ so vertelde hy sijnẽ vriẽden een sulcken droom. Hẽ docht dat hy sach thien ripe aren vol tarwen vanden ossen verslinden/ eñ als hy ontspranck eñ hem dochte dat dit een visioẽ was niet om verachtẽ/ so heeft hy daer af die waersseggers eñ gheraders raet gheuraecht/ maer doen die niet

die niet en accoordeerden / eñ die bedupdenisse verscheyden was/so was daer een Essers Simon genaemt die welcke by openbare seyde dat desen droō oft visioen Archelao betreckende een veranderinge tot een arger. Want die ossen betreckende allen dicheyt/om dat dit dier leest in eewige arbeyden/daer toe betreckende dit veranderinghe zÿnder dingen/ om dat die eerde door deser ossen werck omgheeert wert/ ende also noch die selue plaetse/ noch die selue ghedaente en houdt. Voort dat die thien aren te voren beschreuē/so veel iaren betreckende/ want die aren alle iaren wederom comē / ende dat Archelao het eynde van zÿn heerschappie nakēde was. Aldus heeft dese dien droō beduydt/na welcx visioens vÿsten dach quam zÿn rētmeester Archelaus/ghesondē vanden keyser/om hem te doen halen. Desghelÿcx een dinck geschiede Glaphyre zÿn der huysvrouwen oock/die des coninck Archelaus dochter was. Dese(so wy te voren gheseyt hebbē) hadde noch magher zÿnde/ ghetrout Alexandrum Herodis sone/dees Archelaus broeder/ eñ als dese van sÿnē vaē ghedoot was/so trouwde sy wederom Jubam den coninck van Mauritaniē. Eñ als dese oock gestorue was/ so heeftse Archelaus als sy weduwe by haren vader woonde in Cappadocië/ tot zÿn huysvrouwe getrout/verstootende Mariāme zÿn eerste huysvrouwe/so seer hittich was hy van Glaphiras liefde. Als dese dan met Archelao woōde/so quam haer alduse danigē droō te voorē. Haer dochte dat sy Alexandrū tot haer comēde/ met een omhelsel ontfinc vā blÿschappē/maer dat hy haer straffende seyde. O Glaphira ghy hebt vast warachtich gemaect dat ghemeyn seggē/ datmen die vrouwē nz en behoort te betrouwē/ aengheſiē dat ghy maecht wesende/met my in houwelÿck vāēt waert/eñ moeō van onser beyō kinderē/hebt onse liefde verghetē/wt begeerte vanden tweedē houwelÿck/ende noch niet te vreden wesende met dese schadelÿchz/hebdy noch oock met eenē derdē bruydegō clapē schādelÿck eñ onschamelÿck wederō ghecomen zÿnde in mÿn ghesachte/eñ ghehoudt met Archelao/ lÿdende mÿnē broeder voor uwen man. Maer ick en sal v oude vriendelÿchz niet vergheten/eñ ick sal v van dit schādelÿck verwÿt verlossen/eñ crÿgen v wederom voor die mÿne. Als sÿ desen droom vertelt hadde tot sommighe vrouwē van haren hysonderen vriendinnē/so sterfsy binnē corten daghē daer na/ dwelck my goet dochte hier te vertellē/om dat ick spreke van die coninghē. Anders schÿnt dit oock een dinck van een groot exempel te wesen/seer seker bewÿs van ō sielen ontsterfselÿchz/ eñ van God voorsienicheyt inhoudende. Maer wien dese dinghen schÿnen ongeloonelÿck te sÿne/die heb welbehagen in zÿn goetduncken/ eñ en wille tegen andere niet spreken/ die door sulcke exempelen verwect werden tot die werckē der duechd.

Voorts als die heerlÿchz van Judeen Syriē toegeseept was/so werde ōwaerts ghesonden vanden Keyser Quirinus om schattinge te doē alle Syrien voze / eñ om des selfs Archelaus huys te vercoopen.

¶ Hier eyndt dat seuenthiensten boeck van der Joden oude gheschiedenissen.

¶ Hier beghint die tafel vanden achtiensten boeck Flauÿ Josephi van der Joden oude gheschiedenissen.

Hoe Quirinus om Syrien eñ Judeē te schatten gesonden werde vanden Keyser/ eñ hoe des selfs keÿsers rentmeester Coponius in Judeē quam/eñ hoe Judas een Galileusch man nieuwe dingen op stelde. Cap.i.

Hoe veel eñ hoedanighe secten dat onder die Joden zÿn/eñ van haer vooznemen. Cap.ij.

Van die steden die van Herode eñ Philippo die viervoorsten ter eeren des Keysers ghemaect werden. Cap.iij.

Van der Joden mutery tegen Poncium Pilatum/ tē eersten om dat sy des keysers vanē daer zÿn beelden in stondē tegen haren wets ordinācie in haer stadt niet en wildē ontfangen/ ten tweeden om dat hy waterloopen van haren heyligen schat wilde maken/eñ hoe hy sommighe Joden die hier teghen riepen ghedoot heeft. Cap.iiij.

Wat den Joden die te Roome doen woonden gheschiede/eñ van Pilato. Cap.v.

Hoe Vitellius te Jerusalem quam/ eñ hoe hem van Tiberio bevolen werde dat hy van Aretabano soude ghisels crÿghen/eñ een oorloge teghen Aretam aen nemen. Cap.vi.

Hoe Herodes Johannem Baptistam doode/ eñ hoe hy oorloghe voerde teghen Aretam van hē verwonnen werde. Cap.vij.

Hoe Agrippa te Roome ghelaeft heeft ten tÿde van Tiberius/eñ hoe hy beschuldicht eñ in banden ghestelt werde/ eñ hoe hy na Tiberius doot van Caio die na Tiberium quam in zÿn stede wederō gelaft eñ vry ontlaghen werde. Cap.viij.

Hoe Herodes Tetrarcha gebannē is ghewest. Cap.ix.

Vander Joden ende Griecken tot Alexandrien twist ende oploop. Cap.x.

Hoe Caius Petronium in Syrien sandt/ beuelende hem oorloghe teghen die Joden aen te nemē by also sy niet en wilden zÿn figuere aenueerdē/eñ hoe die Joden hier tegen Petronium badē dat hy haer wilde sparen om dit te volbrenghen/ende hoe door Agrippas gonste/ Caius dit een weynich verliet/ende daer na om dese sake tot Petronium schreef waerom dat hy zÿn begeerte niet volbracht en hadde/ eñ hoe Caius eer Petronius die tÿdinghe ontfanghen hadde sterf. Cap.xi.

Nu wat staet dat die saken vanden Joden waren in Babilonien / eñ van Asineo eñ Anileo feytē/ die welcke twee ghebroeders waren. Cap.xij.

¶ Hier eyndt die tafel des achtiensten boecx Flauÿ Josephi/ vander Joden oude gheschiedenissen.

¶ Hier beghint den achthiensten boeck Flauÿ Josephi/ vander Joden oude gheschiedenissen.

¶ Hoe Quirinus om Syrien eñ Judeen te schatten ghesonde werde vanden Keyser/ ende hoe des selfs keysers rentmeester Coponius in Judeē quā eñ hoe Judas een Galileusch man nieuwe werringen op stelde. ¶ Dat eerste cappittel.

Sommen

Dese woxt int euangelie van sinte Lucas genoēt Cyrinus int ij. cap.

Innē desen tijde so werde Quirinus eē hoōsch raetheer/ die dooz alle gzadē van eeren gecomē was tot ouerbozgermeesterschap/ eñ seer eedel/vanden keyser gheson den in Syrien/om den volcke in rechte te bescheedē/ende schatten die rijcdommen van alle menschen. Eñ met hem quā Coponius ouercāpiteyn van ō ruyters bende in wijēs macht soude wesen het bedienē vā die din gē vā geheel Judeen. Oock so quā Quirinus ooc selue in Judeē/ welck lant nu was geschict aē Syriē/om te weerderē die rijcdōmen vā die bozgers van diē lātscappe/eñ dat by Archelaus gelt in zijn macht soude bzengē. Eñ hoe wel dat die Jodē ten eerstē seer swaerlijc namen die mēcie vanō bescrijuinghen/sy en hebbe daer nochtans niet hardtneckichlijck tegē gestreest/ weesende onderdanich die machtichz van den ouersten pziester Joazarus/die Boethus sone was/eñ aldus werde dooz sinē raet sonō wederseghen die schattinge ghedaē. Maer daer na wasser een Gaulaniter Judas ghenaemt/ gebozē wt die stadt Gamala/die tot hem nemēde eenen Phariseer Sadducū ghenaemt/ ōwecte die luydē tot afvallinge/ seggende dat dese scattinghe eñ tellinghe anders niet en was dan een openbaer bekennē eñ belijdinge vā eē slauernye oft bedwāc Dus heeft hy alle twolck verwect om haer vzyhz te beschermē/wāt het wesen soude als sy haer dinghē wel soudē ghedaen hebbē/dat sy dā haer goet soudē mogen weldichlijck ghebzuycken/ eñ daer na vast ghemaect in haerlieder bestittingē/ soudē si oock den lof der vzoomichz daer dooz crijghē. Dese dinghē heeft het gemeyn volck gheerne gehoozt/ alsa dat sy ontsteken werdē / om wat stoutelijck te doē. Eñ aldus en soudemē nauwelijcx connē seggen hoe seere dat dese mannē alle twolck verstoozt hebbē/die wile dat zijt al vol moozderyē eñ roouerycn maecten/berouende elckerlijck sonder eenich onderscheyt van vziendē oft vyandē/ eñ oock veel treffelijcke mannē doodēde/eñ dat onō het decsel van die gemeyn vzyheyt te beschermen/maer inō wa erheyt deden sy dit wt ghierichcyt van eyghen ghewin. Hierom als die bozghers malcanderē onslingen verdozuē/eñ met eenen seer rasendē crijch tegē malcanderē streden/ so en hielen haer vzeemde vyanden noch niet op binnē desen tijt/ iae oock die wterste dierte eñ hongher doen ouercomende auontuerlijc/en heeftse niet connen bedwingen/sy en hebbē dies niet te min die stedē met strijdē ghewonnē/eñ der bozgherē bloet gestozt/eñ tē laetstē ghinck dit quaet so vre dat der vijanden vlamme Gods tempel aēgreep/ so sozghelijck yst des lāts manieren van leuen te crencken oft van onweerdē te makē. Wāt Judas eñ Saddocus warē die makelaers vā alle dese ōderstenissen/midts dat sy bouen die dzy oude secten der Joden een nieuwe vierde secte in bzachten/treckende te stride tot henliedē alle die nieusghierige/dwelck niet alleen te dien teghenwoozdigen tijde den gemeynen staet gheturbeert heeft/maer was oock een voozsaet vā die toecomēde ōderstenissen. Waerom schinet oock wel behoozlijck te sijne int cozt yet te spzeken van haer leeringe eñ vaste opinien/waerom dat so ouerulode delijcken veel quaets op ons volck gecomen is.

Cap.ij.

¶ Hoe veel eñ hoedanighe secten dat onder die Joden zijn/eñ van haer voozneimen. Cap.ij.

De Jodē die naerstich zijn om haer lants welsheyt te crijghen/ hebben tot nu van voozleden tijden in dzye secten ghedeylt gheweest/ te weten/ der Essenen/Sadduceen/eñ een die der Phariseen ghenoemt is. Eñ al ist dat ick van dese inden twceden boeck der Joetscher oozloghen geseyt hebbe/ so en yst nochtans niet onredelijck van die selue noch een luttel te spzekē. Aldus is der Phariseē leuen slecht/ende met gheen wellustichedē verslapt/ maer alle dat haer na redene goet dunct/dat volgē sy seer straffelijck/ die ouds eerē sy/ eñ sy en derrē haer niet antwoozden als die henlieden ōmanen/ oft oock tegen spzeken. Alle dinghen die geschiedē scriuē si Gods vaste ozdinācie toe/dwelcmē Fatū noemt/ nochtans en benemē sy dē mensch dat consent van sijnē wille niet / seggende dat God sulcke matelijchz bescht/ dat als alle dinghen geschieden na zijn oozdeel/nochtans inden menschen is eenen wille om ter deucht oft ter ondeucht te coomē. Sy gheloouen dat die sielen ontsterffelijck zijn / eñ dat haer oozdeelen onder die aerde gheschieden/eñ dat elck loon crijcht na die ōdienste van zyn duecht oft quaethcyt/ende dat dese die quaet zijn gedoēt werden in eewige kerckers/maer dat dander een licht wedercomen hebben totten leuē. Booz dese vaste leeringe hebbē sy een groote eere eñ macht gecreghen by twolck/eñ alle dat die gewoonelijcke gebeden eñ Gods dienst aengact/ plach gedaen te werdē na deser wtwisen eñ beschziuē/so groote getuyghenissen van wijshedē/ matichedē/ eñ eerlijc leuē hebbē sy van die steden. Maer die opinie oft het goet dunckē der Sudducē doot die sielē oock met tē lichaemē/ eñ sy houdē oock datmē nz anōs houden en moet dan die wet/want sy seggē dat als ter duecht dienende/datmē teghē zijn leeraers vā die wijshez disputeert/van deser sectē isser luttel/maer sy zijn by na al die pzincipaelste in state van eeren/ maer nochtās ē doetmē nawelicx yet na deser lieā raet oft sin. Wāt so dicmael als sy eenige officiē vā rechterscappē ontfangē/ hoe wel sy dat noode doē so accozderē sy met ō Phariseen leeringe/eñ by also sy dat niet en deden/so en soudē sy niet verdzagē werdē vā die menichte des gemeynē volcx. Maer der Essenen voozneinen oft goetduncken/ schrijft het regimēt van alle dinghen sonō wtnemē Gode toe/die sielen segghē sy ontsterffelijck te zijn/ eñ sy houdē oock datmē gheē dinck met alō naerstichz so seer en behoozt te achten/ als de rechtuaerdichz Totten tempel sendē sy giftē/ maer sy en doē daer gheen sacrificiē / om dat sy noch heyliger manierē van godsdienstē ghebzuycken/waerom dat sy buyten die gemeyn heylighe plaetse ghesloten/ alleen beliden sacrificie doen. Alsō houden sy seer goede manieren van leuen/ geuēde henliedē gheheelijck tot lantbouwinghē. Oock is haer retuaerdicheyt seer te ōwonderē/waer in sy alle Gziekē eñ Barbarē verre te bouen gaē/want sy vā veel tijdē hier voor in ghestadighe wercken der rethuaerdicheyt gheoefsent zijn. Haer goet bestittē sy int ghemeynē/ eñ yemāt die rijck is en besicht zijn goet niet meer dan eenich ander die niet en besidt/eñ na dese insettinghe/

tinghe/ leuen daer meer dan vier duysent mannē/ die noch huysvrouwen en hebben noch kinderē/ om dat het eene te wetē den hanwelijck haer dunct te dienen tot schendinghe der gemeynder natueren/ eñ dander niet wel dienende tot des leuens gherustichz/ waerom sy op haer seluen leuen eñ dienen malcanderē. Sy makē rētmeesters/ eñ besorgers/ eerlijcke goede mannen wt der priesterē getal/ die haer van die taerlijcxsche profijtē der landē/ eñ van ō vruchtē ghewas haer spijse maken. Int corte sy volghen by na die selue maniere vā leuē/ die sulck volghen die by die Dakers Plystigenoēt werdē. Maer des vierden wechs ō gheēder die wijsheyt soeckē/ was deerste meester Judas/ eē Galileeusc man. Desc houden in anō dinghen al ghelijck die Pharisēen/ dan dat sy seer hittich sijn vā liefde oft begeerte der vryheyt/ ghelaouende dat men God alleen moet houden voor eenen heere eñ prince/ eñ sy soudē lichtelijcker die wtgesochtste maniere vā tormenten lijdē met haren maghen eñ alderlieste/ dan sy eenighz sterffelijcken mensche soudē heere noemē. Dwelc om dat ick wel weet dat in veel vā diē ghevroeft eñ ghesten is/ so en lust my daer niet meer af te segghē. Wāt ick en sorge niet dat mijn woorden ghēen ghelaouē vinden en souden/ maer dat sy liedē so wtnemēde verduldichz eñ ūsmaden van pijnen niet wel en souden connen begripē oft verstaen. Welcke moedichz alsa seer vermeerdert werde in ons volck/ oock mede ō dat die ontstelt̄ werden van seer straffe eñ bitter smadelijchedē die haer Gessus Florus dede/ door die welcke het na maels gheschiede dat sy den Roomschen volck af vielē. Laet dit genoech wesen van der Jodē secten.

¶ Van die steden die van Herode ende Philippo der viervorsten ter eeren des Keysers ghemaect werden. Cap.iij.

Cap.iij. Als Quirinus dan alle Archelaus rijcdommen vercoch/ eñ voor des Keysers schat ghenomen hadde/ eñ hy die schattinghe volbracht hadde/ die welcke ghevuel int seuenentwintichste iaer na dat Antonius indē strijdt by Acciaco verwonnē was/ eñ daer oock een mynterye des volcx ghemaect was tegen Joazarā dē bisscop/ so beroofde hy diē van die eerlijchz/ eñ stelde in zijn plaetse Ananum Seths sone. Voorts hebbē Herodes eñ Philippus elck zijns viervorstendōs dinghē gheordineert eñ bevlicht. Eñ Herodes heeft Sephori (na dat hy die met vestē al ō besedt hadde) het hooft eñ beschermsel van geheel Galileen ghemaect. Voort heeft hy noch een ander stadt die Betharampta ghenoemt was beheymt/ eñ dat met eenen anderē naem genaēt Juliada/ vā des Keysers huysvrouwe. Philippus heeft oock Paneada geleghē by die fonteynen der Jordanen met timmeringhen vciert/ gheuende hem den naem van Cesareen/ eñ den dorpe van Betsaida aenden oeuer des staenden waters van Genezareth/ heeft hy oock het saetsoē vā een stadt ghegeuen/ vullende die met bewoonders/ eñ met rijcdōmen die rijck makende/ willende dat die soude den seluen naem hebben die Julia hadde des Keysers dochter. Voorts doen Coponius die met Quirino ghesondē was/ als wy geseyt hebbē/ Judeen regeerde/ so geschiede een alsulck dinck. Op dē feestdach der ongheesder vrooden/ dwelck wy Dese bisschop wordt int euangelie genoemt Junas.

Paschа noemen/ hebben die priesters een maniere na middernacht des tempels doorē open te doē/ eñ ten eersten dat die doen open gedaen warē/ so hebben daer sommighe Samaritanē die al heimelijck in Jerusalem gecomē waren/ ghebeentē van menschen gestroyt ouer alle die ghewelfde galerijē eñ den heelen tempel doorē/ waer door gheschiedet dat die priesters voortaen veel naerstelijcker bewaringhen hielen dan sy pleghen.

¶ Corts daer na trach Coponius wederō na Romē/ als hy Marcum Ambiuiū in zijn stede ontfangen hadde/ by wiēs tijde is gestoruē Salome des coninc Herodis suster/ latēde Julie by testamēts Jamniā met haer bysonē heerlāchz/ eñ die stadt Phaselidem int plat lant gelegen/ eñ Archelaidem met palmgaerden beplant/ welcker vrucht dalder beste is. Na desen Marcum Ambiuium quā Annius Rufus/ eñ die wijle dat die president was/ is die keyser gestoruē/ die ō Romeynē tweede keyser was/ eñ hy hadde het ouerste regimēt des gemeynen staets seuenenwijstich iarē/ meer ses maendē eñ twee daghen/ in welck getal waren twaelf iarē in die welcke Antonius zijns rijcx mede ghesellе was. Eñ hy hadde geleeft seuenentseuentich iarē. eñ na hem quam in zijn stede Tiberius Nero/ zijn stief sone Julie zijnder huysvrouwē sone/ die derde keyser der Romeynen/ vanden welcken werde die vijfste president der Joden gesondē in Annius Rufus stede Valerius Gratus. Desc heeft Anano het ouerste priesterschap afghenomen/ gebiedende dat Ismahel Fabi sone soude ouerste priester wesē/ eñ als desc corts daer na oock afgheset was/ so heeft Valerius desc eerlijcheyt ouerghegeuen Eleazaro Anani den ouerste priesters sone. Daer na alst een iaer ledē was/ so heeft hy desen oock afgheset/ geuende dat ouerste priesterschap Simoni Camithi sone. Eñ als desc oock eē iaer in desen staet vā eerē geweest hadde/ so werde hē beuolen dat ouer te gheuē Josepho die toeghenoemt was Caiaphas. Als Gratus desc dinghen aldus gedaen hadde/ so is hy wederom gerepst na Roome/ na dat hy elf iaren in Judeen gewoōt hadde. In wiēs stede daer na ghesondē werde Poncius Pilatus. Als dā Herodes die viervorst ontfanghen was in Tiberius vriēdschap/ so heeft hy een stadt die hy gemaect hadde na sijnen naē genoemt Tiberiada/ waer toe hy dalder beste lant ghecozen hadde in Galileē aē dē oeuer des grootē staendē waters Genezareth vā waer niet vre by dat dorp Emmaus is werm water. Desc stadt Tiberiada wert bewoont eēsdeels vanden Galileeusschen/ eñ eensdels vanden vremden lieden die daer van buyten in quamē/ waer af die sommige ghedwonghen werden daer te gaen woonen/ sommighe oock vandē edeldom/ hebben daer oock haer woonsteden begeert te hebben/ eñ ō datter meer volcx zijn soude/ so werdē daer ontfangen om te woonē/ oock die alder armste lieden van alle sijden derwaerts comende/ eñ onder desc oock sommighe daer niet sekerheyt ghenoch af en was oft sy oock vry waren. Desc heeft hy met veel vryheden eñ weldadē vbanden om daer te blijuē/ den sommighen huysen/ den anderen acherlanden gheuende/ om dat haer te min verdrieten soude te woonen in die stadt die teghē haer lants maniere ghetim-

Dit was Caiphas die onsen heere Jesum ter doot brachte door desen rechter oft president Poncium Pilatum.

ghetimmert was / in eenen gront die vol van veel begrauenissen was / aenghesien dat sulcke na onse wet seuen daghen lanck onreyn woort gehouden die in sulcke plaetsen woont.

¶ Op dē seluē tijt werde Phraates der Parthers coninck by vradelijcke laghen ghedoot van sijnen sone Phraatace/om aldusdanigen sake. Phraates hebbēde wettighe kinderen/heeft eē dienstvrouwe van Italien geboren Thermusam ghenaemt/die hem onder andē ghiften vanden Keyser gesonden was/eerstmael onder tghetal zūnder bylaperssen gehadt. Maer daer na als eenē tijt vloopen was/ werde hy heel vwondert van die vtnemēde schoō heyt deser vrouwen/ eñ midts dat hy van haer gecreghen hadde eenē sone Phraatacem / so heeft hy haer tot een wettighe beddegenoot ghenomē. Als dese dan dē coninck wijs maecte al dat sy wilde/eñ sy dachte haren sone het rijck vandē Partheren te crijghen/so vstont sy dat sy dit niet en soude connē volbrengen / ten ware dat Phraatis andē wettighe sonen wech ghesonden werden. Dus heeft sy harē man gheraden/eñ hem daer toe ghebrocht/ dat hy die te Roome voor ghisels wilde senden/ dwelck sy sonder vtreck moesten doen/midts dat haer vader so seer gheneycht was den wille van Thermusa te doen. Hiermē desen tijt so werde Phraataces alleē thuys opgheuoedt totte coninckrijcke/ dē welckē dochter nochtans verdrietelijck te verwachtē tot dat hy van synē vader in zijn doot die heerschappie soude ontfanghē/heeft teghen hem met zijn moedr een muytery opgestelt/ met die welcke men gheloofde dat hy ooch schādelijke vsaminghe hadde. Hier om midts dat hy om zijns vaders moort eñ schādelijcke vsaminge met zijn moedr vandē volcke ghehaedt was/so sterf hy by eē verringe verdzuen/eer hy zijn rijcdōmen wel vast gemaect hadde Doen hebbē dalder edelste der Parthers wel beuroedt dat haerlieder gheneyn weluaert niet dueren en mochte sonder coninck/ nochtans en wildē si gheenen kiesen die vreēt was vā der Arsacīders bloede/eñ wāt haer genoech docht dat die coninclijcke maiesteyt eens ghescēt was door die wellustichedē van een Italiansche vrouwe/hebbē si Vorodē met ambassaden doē halen. Die welcke was ymmer van dien coninclijckē stāme/ maer gehaet van die menichte der ghemeynten om zijn te ouer groote wreedhz/wāt hy niet om handelen en was/ eñ vtermatē seer tot grāschap gheneycht. Desen hebbē sommige die tsamē een vbont by eede ghemaect haddē doot ghelagen/ so die sommighe seghen ouer een maeltijt/wāt sy pleghē altijt sweerden te dzaghē. Maer na dat van meer ander gheseyt wert/so was hy in die iacht gedoot. Daer nae hebben si een ambassaderye na Roome ghesondē/ begherende voor haren coninck eenen vandē ghisels/eñ Vonones werdt bouē zijn ander vroeders vor ghecosen/want het scheen dat hy suler gheluck wel ontfanclaer was/het welck hē twee die machtigste heerschappien vandē aerden presenteerden / te weten/een buyten lants/eñ een zijns lants. Maer het beroude corts den Barbarē/ die van natueren wandelbaer zijn/eñ seer qualijck eenighe onweerdicheden lijdē moghen. Want sy verōwerdichdē haer dat sy souden onderdanich wesen eē geuangē slaue/noemēde alsoo eenē ghisel eñ met desen naē so vmeerderdē sy zijn versmadelijckhz/ want haer gheen coninck gheskelt en was by oorlochs recht/ maer dat schādelijcker is by vsmaetdhz in tijde des vredts. Eñ terstōt dedē sy Artabanū roepē/die in Mediē regneerde. eē Arsander vā ghedachte. Die welcke heeft dit gheerne gedaē/eñ quam daer terstont met een heyr. Als haer dan teghen ghecomē was Vonones/ midts dat het gemeyn volc ō Barē doē eerstmael hē noch onderdanich bleef/ so werde Artabanus indē strijdt verwonnen/ eñ wederom achterwaerts ghedreuē in Medien. Maer corts daer na als hy zijn heyrē wederom vnieut eñ vermit hadde/heeft hy Vononē die teghen strijdē dorfste heerlijck vwonnen / also dat hy met luttel peerdevolcr in Seleuciā vloodt. Artabanus thoōde zijn raserye op die vwonnen Barbarē met een groote moort/midts dat die ooch vandē slaeh heel vbaest warē / eñ hy track met zijn victorioos heyr in Teliphontem. Eñ dese heeft dan aldus het rijck ghecregen. Maer Vonones vloodt wech in Armenien/ eñ vā eerst begeerde hy wel die heerschappie vā dien lande/sendende na Roome ambassadē om dese sake. Maer doen hy vā Tiberio hier in vstooten werde/ die misnoeghen hadde in des menschē bloodichz/ eñ ooch beroert was vā des Parthers dreyghementen/ die hē nu dreychde met een oorlogh/ so verloos hy alle zijn hope van te mogē regnerē/aenghesiē dat die machtichste vā Armenien ontrent Niphatem woonende/ Artabanus partye volchden. Dus heeft hē Vononem Silano den presidēt van Syriē opghegeuē. Die welcke om dat hy te Roome opgheuoedt was/dē man by hē hielt in Syrien. Eñ Artabanus heeft Orodē eenen van sijnen sonē coninck van Armenien ghemaect. Ontren den seluē als Antiochus die coninck van Comagene gestoruē was/ isser eenen twist op gherēsen tusschē die ghemeyn luydē eñ die edele/ midts dat die edele begheerden dat haer rijck soude in eē maniere van een prouincie regimēt gebracht werden/ maer het volck begheerde daer teghen onder eenen coninck te lenen/als sy te vozen dedē. Waer om werde Germanicus wt des Roomschen raets ordinancie ghesonden om die saken vā oostē te beslichtē/midts dat die sooztuyne een oorsake sochte tot zijnd verderffenissen. Want na dat hy Syrien in eenen beterē staet ghebracht hadde/so werde hy door Pisonis beschick met senūn van cante gheholpen/also dat elders noch sal gheseyt werden.

¶ Van der Joden muytery teghen Pontium Pilatum. Cap. iiij.

VOorts heeft Pilatus die presidēt van Judeen die rupters van Cesarien ouergeuoert tot Jerusalem om daer te ouerwinterē/ eñ hy heeft daer vanē in ghebracht met des Keysers gelijckenissen tot een versmaethz onser wet/ waer door ons verboden wert sulcke beeldē te hebbē/ eñ daer om die presidentē die voor desen gheweest hadden plegen in die stadt te comen met banierē die anders gheen gureert warē. Maer Pilatus heeft deerste geweest die sonder yemants weten des nachts beeldē in gebracht heeft/eñ gheskelt te Jerusalē. Maer als die borghers dit vnomen hebben/so zijn sy met eenen grooten hoop na Cesarē ghereyst/daer sy veel daghen Cap. v.

ghen lanck ootmoedelijck den president ghebeden hebben dat hy die beelden wilde tot cenighe ander plaetse wech draghen. ¶Maer doen Pilatus seyde dat hy dit gheenssins doen en wilde/ midts dat dit soude wesen tot achterdeel oft verachtinghe des keysers/ eñ die Joden niet op en hielen van biddē/ so heeft hy op den sestē dach die cruchsliedē al heymelijck geboden in wapenen te syne/ eñ hy is geseten in eenē rechterstoel in die speelplaetse/ nemen de daer die bequamicheyt der plaetsen/ om dat die seer bequaem was om verradelijcke laghē te legghē. Als hy dā daer wederom ysocht eñ ghebeden werde vā dese selue sake/ so gaf hy sinē cruchsknechten een teecken dat sy die Joden omringhē soudē/ dreyghende henlieden te doodē ten ware dat sy terstont elck na zyn huys ghinghē. ¶Maer sy liedē ter aerden nedervallende/ eñ haer wtgheslekten halsen biedende/ thoonende opēbaerlijck dat sy het onderhouden van haers lants wetten lieuer hadden dan haer leuen. Pilatus dā seer verwondert zynde vā die groote sorghe ende naerstichēyt die sy droegen voor haers lants wetten/ heeft die beelden wederō van Ierusalem na Cesareen ghedraghen. Daer na heeft hy bestaen een waterley ost waterloop te maken wt den heyligē schat/ wāt hy water wilde brēghen binnē Ierusalem van twee hondert stadien verre. Dit heeft het volck seer noode gheledē/ eñ sy zyn vergadert by groote versaminge tot veel duysent menschen toe/ arbeydende met roepinghen hē af te keeren van zyn voornemen. Eñ die sommige alsoot plach te gheschieden onder eēn onghescheiete menichte/ hebbē den president ooch niet smadelijcke woordē ghetercht. ¶Maer hy heeft zyn ruyters onder thabijt van ghemeyn liedē heymelijck met clippels ghewapent/ ghebodē die ander menichte al rontsom te besettē/ eñ tē eerstē dat het ghemeyn volck begōst smadelijcke woordē wt te werpē/ so gaf hy dē ruyterē eē teeckē/ na dat hyt ouercomen was/ eñ sy hebbē meer dā haer beuolē was die clippels gebesicht/ claēde die muyters eñ dandooc die stille waren sonder eenich onderschz. Eñ daer werdē sy onghewapēt so ongenadelijck vā die gewapende ghehādelt/ datter eē deel ghedoot werdē/ eñ een deel ghewont wech ginghē/ eñ in deser manieren werde die muyterie ghestilcht eñ neder gelept.

Cap. bē. Hier is gevolcht vnte Ieronymus trāsla tie wt zyn boeck van dē vermaer dē scriuers daer hy van Iosepho spreect.

* Op den seluen tyt was Iesus een wys man/ yst nochtans datmē hem moet een man noemē/ wāt hy dede wonderlijckē werckē/ eñ was een leeraer der gheender die gheerne waerachtige dinghē ontfangē. Ooch hadde hy vele so wel vandē Iodē als vāden heydenē die hē volchdē. Eñ mē ghelaofde dat hy Christus was. Eñ doen door onser princen nydicheyt hē Pilatus tē crupce ghedoemt hadde/ so hebben dies niet te min volstādich gebleuē die hem bemint haddē. Wāt hy openbaerde henliedē op den derden dach leuende/ midts dat die sanghē der propheten dese eñ veel ander wonderlijcke dinghen van hem propheteerdē/ eñ tot op desen dach van heden toe en is der Christenē volck van desen haren naem hebbende/ niet vergaen.

Cap. bij. * Ontrent die selue tyden so heeft een ander ongheluck die Joden ooch geturbeert. Eñ te Roome in den tempel Isidis werde een ouergroote schādelijchz beuonden. Dus sal ick eerstmael segghen vā dat schādelijck seyt van Isidis dienaerē/ eñ dā sal ick voorts der Joden dinghen vervolghē. Te Roome was Paulina een vrouwe die ūmaert was/ nz min van die eerbaerhz haerder manieren/ als van edelhz haerder voorouderē. Daer toe was sy rijck eñ schoō/ midts dz sy noch was in die bloeme haer der ieucht/ maer voor al was sy vciert met eerbaerheyt. Eñ sy hadde ghetrout Saturnino eenen mā die seer weerdich was sulcke huysvrouwe te hebbē van deser Paulinē liefde wert bevanghē Decius Mūdus/ een iongelinch die niet onedel en was in der ridderen ordene. ¶Maer wāt die vrouwe meer eerbaer was dā dat sy soude hebben moghen ghecorrūpeert worden met ghiftē/ dies werde die ontsinnichz van desen minnaer veel te meer ontstekē/ also dat hy haer presenteerde voor eenē nacht by xl pēs twee hondert duysent dragmē/ eñ als hy haer niet en conde also omsetten/ eñ hy der liefdē onghe duerichz niet lyden en conde/ so nam hy voor hem dese quale tsamē met zyn leuen te eyndē/ met hem seluē te vhongeren. ¶Maer dit zyn voornemē heeft ghemerct een zyns vaders vry dienaer sse Ide ghenaemt/ die veel verscheyden practyken wist die nz goet en warē/ die welcke qualijck lydē mochte des ionghelincx verhardtheyt/ eñ heeft hē met soete redenē aen gesprooken/ eñ begonst hē moet te ghelē/ doende hem hopen dat sy maken soudē/ dat hy het versamen met Pauline crijghen soude. Als hy dan haer bedē gheerne nā/ so seyde sy dat haer hier toe maer vijftich duysent dragmē van noode en warē om dier vrouwen eerbaerhz te verwinnē. Als die iongheling aldus vfraept was/ eñ sy so veel gelts ontfangē hadde als sy begeert hadde/ so is sy eenē nieuwen wech van bedroch inghegaen/ siende dat Paulina vanden ghelde niet ghetrockē en werde: maer wāt sy wel wist dat sy seer deuot was tot Isis dies dienst/ so heeft sy sulcke een practijke vdacht. Sy heeft aen ghesprokē sommige vā Isidis priesters/ eerstmael belofte nemende van dit te verswigē/ eñ dat dalder crachtichste was/ thoonēde henliedē dē loon/ te weten/ nu terstont vijentwintich duysent dragmē/ eñ noch eens so veel als hy haerlieden dienst hier in souden ghedaen hebben. Dus gaf sy haer te kennen des ionghelincx liefde/ biddende henlieden dat sy in alle manieren wildē arbeyden dat hy zyn begherte mocht crijgē. Dese dā berdert zynde vā des gouts begeerte hebbē dit grootelijck beloeft. Dus is doudste van henliedē haestelijck tot Paulinen ghegaē/ eñ als hem toe ghelatē was by haer te comē/ eñ begheert hadde met haer te sprekē sonder yemāts by wesen/ so seyde hy dat hy daer quā ghesondē vandē God Anubis/ die verliest was op haer schoonheyt/ eñ gheboot dat sy tot hē quame. Sy heeft dese tydinge met bereyd herten ontfanghen/ eñ terstont beroemde sy haer by die vrouwē daer sy sonderlinge gemeynschap eñ kēnisse mede hadde/ dat sy werdich was ghewordē vā Anubide gheminnt te syne. Het selue heeft sy harē mā oock te kennē ghegeuē/ hoe dat haer toe ghesept was een auōtmael eñ een bedde met Anubide te hebbē/ eñ dit werde haer dies te lichtelijcker vicent/ ō dz haer eerbaerhz van haren mā wel bekent eñ ghepraeft was. Aldus is sy inden tempel ghegaen/ eñ na den auontmael als des slapēs tyt naliende is/ werde sy

daer binnē gesloten vandē priestere/eñ by der duy sternussen behulp quam sy in Mūdus vsaminghe/ eñ alle dien nacht heest sy den ionghelinck te wille gheweest/meynende hier in den God te believen. Als Mundus dan wech ginck eer die priesters die tbedroch mede wistē op stondē/so is Paulina des morghens wederom tot haren man ghecomē/prisende seer het versamē inz Anubide/eñ tselue heest sy by haer vriendinnē met hoogeñlke woordē vermeedert. Maer dese en luste dit niet te gheloouen/ aenmerckēde dees dincx natuere/nochtās moestē si haer verwonderē om die wtnemende eerbaerhz deser vrouwē. Daer na op den derden dach na dat dit bedreuen was soe quam Mundus by gelucke zÿnder beminō teghē/segghēde. O Paulina this wel ghedaen dat ghy my die twee hondert duysēt dragmen ghelaten hebt/die ghy tot v rÿcdommen hadt mogē hebbē/eñ nochtās hebbdy minē wille voldaē. Want ick en acht dat niet dz ghy Mundū vsmaedt hebt/als ick ymmer ond tdesel vā Anubis mÿn begeerde wellustichz veruult hebbe. Eñ als hy dit geseyt hadde ghinck hy wech. Maer die vrouwe doē eerst beuindende dat scandelÿck seyt schoorde haer cleedt/eñ als si dit al haren mā ouer ghedraghē hadde/so badt si hem dat hy so mercke lÿck eñ scandelÿck bedroch nz en wilde ongestraft latē/eñ haer man heeft dit al voorts dē keyser gheseyt. Als Tiberius dā met seer naerstich ondsoeck alle dinghen verstaē hadde/heest hy die bedrieghe lÿcke priesters doē aen cruycē hangen/eñ daer toe oor Jdē dees leelÿcx seyts vinderse/die meest gearbeyt hadde in deser vrouwē eerbaerhz te schenden. Voorts heeft hy dien tempel doen aswerpē/eñ Jsidis beelt doen sincken in den Tyber. Maer hy was te vreden Mundum te straffen met eē lichter pene vā ellenden/ makende hē ballinck/zÿn misdaet toeschrÿuende zÿnder liefdē onbedwonghēhz. Aldus was dat het seyt vā Jsidis priesters. Nu sal ock voldaē werdē dz ick beloeft hebbe vā der Jodē teghenspoedē/die te dier tÿt te Roome woondē

* Wat dē Joden die te Roome doē woondē ghschiede/eñ van Pilato. Cap. v.

DAer was een Jode/die om niet ghestraft te werden na die wetten/ van vreesen wt sÿnen lande ghegaē was/eē seer arch man in alle manieren. Dese doē te Roome woonēde/gaf hē wt voorcen bedieder oft verclaerder vā Moyses wet/hebbende tot hē ghenomē noch dyce anō/die in alles zÿns ghelÿck warē. Asser dā eē edel vrouwe Fulina ghenaemt haer onder deser leeringhe ghestelt hadde/wāt sÿ der Jodē wet hadde aenghenomē/ so raeddē sy haer dat sy purpur lakē/eñ gout indē tempel te Jerusalē soude sendē/dwelck sy vā haer namen eñ heerdē dz tot haer eyghen ghebruyck/ daer zÿt te vozen toe gheseict haddē. Als Tiberius dit verstaen heeft vā sÿnen vrient Saturnino/der seluer Fulme mā die hem clachte dede vāden onrechte die sy zÿnder hup svrouwē dedē/soe dede hy alle die Jodē wter stadt dzuē. Waer wt die opperaetsheerē eenē keur deden/eñ sondē vier duysent vādien tot ruyters in Sardinien/ eñ veel anō die doorhaers lants godvzuchtichcyt niet oozlogē en wilden/hebben sÿ seer sware pinen aenghedaē. Aldus zÿn alle die Joden om vier quade scalckē ghedwonghen wter stadt te vertrecken. Binnē desen tÿt en heeft Samaria ock sonder werringhe niet gheweest. Wāt een bedriegher die eē logene voorz achte/eñ alle dinghē verlierde na des volcx behaghen/heeftse op gheruct/ghebidēde hēlieden te vergaderē op den berch Garizim/ die by dz volck voor seer heylich ghehoudē wert/segghende voor waer dat hy henliedē daer thoonen sonde die heylighe gereetscappē wtgegravē/die Moyses daer soude ghelcyt hebben. Eñ sy dit gelouēde/hebbē haer wapenen ghenomen/eñ zÿn neder ghelaghē in eē dorp ghenaēt Tirathaba/verwachtēde daer dandere die daer toe quamē/ om met eenē groote hoop op dē berch te climmē. Maer Pilatus hadde te vozen het hellen vanden berghen ingenomē met sÿnen peerdevolck eñ voetvolck. Die welckē hebbē die Jodē bestredē die in dit dorp vergadert warē/eñ hebbē die sommighe doot ghelaghē/ eñ dander doen vliden/eñ veel vā dien hebbē sÿ ock leuende gheuangē wech geleyt/ waer af Pilatus die principaelste eñ machtichste heest doen doodē. Doen zÿn die eerlÿcxste mannen tot Vitelliū eenē Roomschen raetsheere ghegaen/ die doen presidēt van Syrien was/eñ beschuldichdē Pilatū vā moorderyen/segghende datdie vergaderinghe in Tirathaba gheen afvallinghe oft wederspannicheyt en was teghen die Romeynē/ maer een toevlucht teghē Pilatus gewelt. Dus heeft Vitellius Marcellum sÿnē vrint ghesonden om Judeen te beschickē/ ende beual Pilato na Roome te reysen/om daer te antwoorden by den keyser op die quade seytē die hem die Jodē opgeleyt haddē. Aldus heeft hy (na dz hy thien iaren in zÿn provincie geweest hadde/ midts dz hy Vitellio moeste gehoorsaem zÿn) die reyse na Roome aengenomē. Eñ eer hy daer quā so sterf Tiberius.

* Hoe Vitellius te Jerusalem quā/ eñ hoe hē vā Tiberio bevolē werde dat hy vā Artabano soude ghysels crÿghen/eñ een oorloghe tegē Aretam aē nemen. Cap. vi.

VItilius dan in Judeen reysende/is ghecomen te Jerusalē op den feestdach/die wy Paesschē noemen. Daer hy seer eerlÿck ontfangē werde/eñ schoudt den borghseren quÿte den tol van die coop vruchtē/eñ hy cōsenterde dat des overste priesters cleedt met alle dat bisschoplÿck cieraet vandē priesters soude bewaert werden indē tempel/ghelÿck sy voortÿts ock dit recht gehadt haddē. Maer op die tÿt werde dat te bewarē ghelcyt int casteel Antonia/ō dese sake. Hyrcanus deerste bisscop vā diē name/hadde by den tēpel eenen torrē getimmert/ eñ woonde daer in het meeste deel vāden tÿde/eñ om dz hy dit cleedt in zÿn bewaringe hadde/dwelc niemant dā hy en gebruycte/ om zÿn slecht habÿt wederom aen te doē/plach te dier plaetsen dat af te legghē/welcke selue maniere ock gheweest is by harē nacomers die in haerlieder staet quamē. Maer doen Herodes het rÿck ghecreghē hadde/so heeft hy desen torrē in een bequaē plaetse gheleghē met grooten coste van nieus wederō op ghemaect/ eñ dien na sÿnē vrient Antonio ghenoēt/eñ dat cleedt (also dat daer gheuonden mas) heeft hy behoudē/ meynende dat hy daer door tvolck so veel te meer in zÿn bedwanck soude hebbē. Tselue dede Archelaus

Van desen verlaechdē Jodē was ock een Apollo Paulus mede geselle/ als Lucas schruet. Actu. xviii.

laus zÿn sone eñ naecomer oock. Eñ als zÿn rÿck verandert was eẽ in pzouincie/so creghen die Romeynen oock dat beñtten van dat bisscops cleedt/ dat daer lach in een camerkẽ daer toe gemaeet/eñ beseghelt met der bisscoppẽ eñ bewaerders vandẽ heylighen scat seghelen/daer die pzouoost vanden casteele alle daghe eẽ licht ontstack. Dit cleedt gaf die pzouoost den bisscop op dẽ seuenstẽ dach vooz die feeste/eñ als hy dat gesupuert aenghedaẽ hadde ten tÿde van die heylighe dienstẽ/so leyde hy dz wederom op int camerken daert te vozen besloten was. Dit geschiede telckẽ iare dzymael/ tẽ tÿde vã die vastẽ. Maer Vitellius leuerẽde dat cleedt in onser pziesterẽ macht/seggẽde dẽ pzouoost dat hy nz sozghen en soude waer dat dit gheleyt werde/ oft wanner dat wt ghelangt soude werdẽ tot der bisschoppẽ ghebzuyck. Als hy dan dẽ volcke hier mede beliest hadde/eñ in Josephus Caiaphas des bisschops stede ghestelt hadde Jonathã Ananus des ouerste pziesters sone/is hy ghereyst na Antiochiẽ Op den seluen tÿt heeft hy van Tiberio eenẽ bzief ontfanghẽ/hem ghebiedende met Artabano een verbont eñ vzientschap te maken. Want Tiberius sozchde dat hy Armeniẽ oock macht in nemen/ eñ dan den Keyserrÿcke noch meerder schaden doen. Welcke vzientschap soude dã eerst van weerdẽ eñ vast wesen by also hy gisels sonde/aldermeest sÿnẽ coninclÿckẽ sone. Als Tiberius dese dinghẽ aẽ Vitellum ghescheuẽ heeft/ so versocht hy vã die coninghen van Hyberien eñ Alanẽ met groote loonẽ om ten eersten een oozloghe aen te nemen teghen Artabanũ. Eñ die van Hyberien hielen haer stille/ maer ſ gauen den Alanen passagie dooz haer lant/ eñ doende haer open die poozten van Caspien hebben sy die latẽ gaẽ in Artabanus rÿck. Als dit gedaen was soe verlozen die Parthers wederõ Armeniẽ/eñ midts dat die oozloge alle haer rÿc ouerliep/so zÿnder veel van dalder edelste doot bleuẽ/ met oock des coninez sone/eñ veel duysendẽ vandẽ gemeynẽ volcke/eñ het heel lãtschap werde vã desen ouerloop verdozuẽ. Vitellius cozrumpeerde oock met ghelde sommige vẽ des coninez vziendẽ eñ maghen/arbeyndende om Artabanũ te doodẽ. Maer doen Artabanus dat bedzoch ỏstaen hadde eñ gheen remedie en vant/aenghesien dat hem dit perÿkel vanden treffelÿcxsten aenstaende was/ eñ wãt hy quaet vermoedẽ haddé oock vã die ghene die in zÿn trouwe bleuẽ/ als oft sy haer vziẽtschap gheueynst haddẽ/maer dat sy ten eerstẽ dat sy ooz salue vonden/souden ouertrechen tot zÿns vyants partye/is geuloẽ tot die ouerste vozstendommẽ/ zÿn leuen aldus saluerẽde. Daer hy vã die Pahers ende Sacers een groot heyr ỏgadert heeft/bestrÿdende daer mede zÿn vyanden/eñ verwinnende is hy wederom in zÿn rÿck gestelt. Als Tiberius dit ghehoozt hadde/so versocht hy Artabanus vzientschap/eñ als hy daer toe gewillich was/so zÿn aen den vloet Euphzates vergadert die coninck Artabanus eñ Vitellius/daer sy malcanderẽ int middẽ vander bzugghen teghen ghecomen zÿn/elck met een bende zÿnder lÿftmethẽ. Als sy ouercomẽ waren van een verbõt/so heeft Herodes die viervoozst dese beyde met eenen maeltÿt onthaelt /rechtende daer met groote costen een tabernakel int midden vandẽ vloet. Eñ niet langhe daer na sandt Artabanus Daciñ sÿnẽ sone tot eenẽ ghisel met veel ghiften/ onder die welcken sandt hy oock eenẽ mã vã vÿf cubitus groot/ eenẽ ghebozen Jode Eleazarñ ghenaemt/ die om zÿn grootheyt die ruese toeghenaemt werde. Daer na keerde Vitellius wederom na Anthiochien/eñ Artabanus in Babyloniẽ. Herodes dã willende deerstẽ dẽ keyser die bootschap sendẽ vanden ỏcreghen ghisels/ heeft die dinghen al naerstelÿck ghescheuen/eñ hem die nz bziefdzaghers ghesonden/nz achterlatende dat die presidẽt eñ raetheere macht bootschappen. Hierõ als Vitellius bzieuen ouerquamẽ/so schreef hẽ die keyser wederom dat hem alle dese dinghen te vozen ghecondicht waren wt Herodis boden. Waerõ Vitellius swaerlÿck ghestozt was/eñ nemende dit werc int quade/bedecte hy zÿn gramschap in zÿn herte/ tot dat het regimẽt des keyserrÿcx quã tot Caiñ. Doen is Philippus Herodis bzoeder oock ghestozuen int twintichste iaer des keysers Tiberij/na dz hy heerschappie gehadt hadde seuenẽdertich iarẽ ouer Trachonitẽ/Gaulaniten/eñ Gathaneen/een man die altÿt sedich was/ beminnẽde rust eñ ledicheyt/want hy woonde altÿt in zÿn heerlÿchz. Als hy wt sÿnẽ huyse ginck/so reysde hy met luttel wt gheleesen geselschap/eñ hẽ volchde eenẽ serel /daer hy in ỏttende ghewoonlÿck was recht te doẽ. Eñ waert also datter yemant hẽ teghen quam/ eñ zÿn hulpe aenriep/so werde daer sonder verrecht sÿnẽ setel ghestelt/eñ hy daer in ỏttende aẽhoozde die sake/daer af kennisse nemende/om den schuldighẽ te doemen/oft den ontschuldighen vzy te ontlaẽ. Hy sterf te Juliade/ eñ werde ghedzaghen in eẽ begrauenisse dat hy doen te vozen vooz hem seluen ghemaect hadde/eñ hy werde met een eerlÿcke eñ costelÿcke wtuaert begrauen. Eñ om dat hy sonder wettighe kinderen ghestozuen was/ so voechde Tiberius zÿn heerlÿchz aen die pzouincie van Syriẽ/ also nochtans dat die tribuyten in dat viervoozsten dom vergadert souden bewaert werdẽ binnen die palen van dien lantschappe.

* Van Herodes oozloghe/waer in hy van Areta verwonnen werde. Cap. viij.

Cap. ix.

BInnen desen tÿt isser een oozloghe op ghereesen tusschen Herodem eñ Aretam den coninck van Petreen/õ sulcke sake. Herodes Tetrarcha hadde tot een huysvzouwe Aretas dochter/ daer hy nu lãghen tÿt mede gheleeft hadde. Daer na als hy naeRoome reysde/so quã hy tot sÿnen bzoeder Herodẽ/ die van een ander moeder ghebozen was/te weten vã Simons des ouerste pziesters dochter. Eñ als hy daer bevanghẽ werde van zÿnder huysvzouwẽ Herodiadis liefde/die Aristobolus haerder beyder bzoeders dochter was/ eñ suster vanden oudtsten Agrippa/heeft derren mencie maken van haer ten houwelÿck te crighen. Eñ als Herodias daer consent toe gaf/so werdẽ zÿt eẽs/dat sy(so haest als hi van Roome in zÿn lãt wederõ quame)in zÿn huys ouertrecken soude. Oock was dit oock onder tvorbont/dat hy Aretas dochter soude verstootẽ. Hier na scheepte hy na Roome. Eñ als hy daer zÿn saken daer hy om ghecomẽ was al beschict hadde/eñ hy thuys ghecomen was/so badt hẽ zÿn huysvzouwe (die doen bevonden hadde wat hy met Herodiade

Marc. int 6. cap. stact dat dese Herodias Philippi zÿns bzoeders huysvzouwe was/ welck meer te ghelooven is dan Josepho die by auontueren hier wt der Joden onseker segghẽ ghedoelt heeft.

ouercomen was/maer haer veynsde dat niet te weten) dat hy haer sendē wilde in ſMacherūte/ welck was een casteel ghelegē in die palē des lants dat onder Areta was/haer voornemen bedēckende soe veel als hy cōde. Herodes heeft ō vrouwē begheert te voldaen/meynēde dat sy nv vernomen en hadde Dus aengheſiē dat sy te vorē te ſMacherūte/ welc doen in haren vader ghehouden was/alle dinghen totter reysen hadde doen bereyden/ so werde sy vā den prouoost des casteels ontfanghen/ eñ niet een gheleyde van Arabers is sy met grooter raschz in haers vaders huys ghecomen/ghenēde hē te hennen Herodis sun. Waer af een vyantschap tusschen haer beydē opstont/eñ daer na volchde eenē twist vā die palē des lants vā Gamala/eñ als sy vā beyde sijden heyrē vgadert haddē/werde daer een oorloghe ghedaē door seker capiteynen daer toe ghesonden/eñ als den slach ghellaghen werde/so bleef Herodis heyr daer doot tottē laetstē mā toe/midts dat verraden werde van sommighe vallinghē/ die wt Philippus viervorstendō verdreuē zynde/doē ter tijt om soudye Herodi diendē in doorologe. Dese dinghen heeft Herodes met eenen brieue Tiberio gebootschap. Eñ Tiberius onweerdelijck nemēde Aretas stoutichz/ schrcef Vitellio dat hy hē bestrijdē soude met eē oorloghe/ oft hē leuēde wech voeren/oft zijn hooft na zijn doot tot hem senden. Dit waren Tiberius beuelinghen.

Cap.x. * Maer by den Joden was een opinie dat Herodis heyr door Gods rechtuaerdicghe wrake verslaghē was/om Johannem die de dooper ghenoemt was. Want desen heeft dese viervorst Herodes gedoot/eenē ouergoeden man/ die de Joden ōwecte totter duechdē oeffeninghen/eñ aldermeest tot die godvruchtichz/eñ rechtuaerdicheyt/ende oock tot het wasschē des doopsels. Dwelck hy seyde dat dā Gode soude eerst aenghenaem wesen/ waert sake dat sy haer wachten/niet van deē oft dander sonde alleē/maer als haer hertē eerst door die rechtuaerdicheyt ghesuyuert waren/eñ daer toe dā oock deden haers lichaems puerheyt. Eñ als daer groot gheloop vā volck tot hem was/midts dat het ghemeyn volck seer ghierich was tot sulcke leeringe/ so sorchde Herodes dat de groote weerdichz dees menschs eenighe afvallinghe oft wederspannichz wt brenghē moght/ om dat scheē dat het volck alle dinck doē soude na sijnē raet/ so dochtet hem beter hē te dooden eer daer yet nieus af op stonde/ dā te spade leet wesen hebben als dē ghemeynē slaet in werringhē ware. Dus heeft hy hē ghebondē ghesonden in dat voorseyde casteel ſMacherunte/ beuelende datmen hem daer dooden soude. Ende na dit seyt volchde der Joden goetduncken dat Herodis heyr door Gods gramschap verdoruen was.

Cap.xi. * Vitellius dan berept totter oorloghen op Arabien/heeft met hē ghenomen twee legioen vendē/ eñ behulpighe heyren van cruchsvolck die licht gewapent waren/eñ van ruyters te peerde vā die coninghen/ die der ſComeynen ghesellen waren/ende reysende na Petreen is hy ghecomen te Ptolomaiden. Eñ doen hy wilde door Judeē zijn heyr leydē/ so quamen die principaelste van dien lāde hem teghen/ biddende dat hy aldaer nv en wilde passerē/ want haers lants manieren niet en ghedoochden datter eenighe beelden daer door souden ghevoert werden/hoedanighe die ſRoomsche banieren meest deel hebben. Door welcker beden Vitellius omgeset/heeft sijnen sin verandert vā die voorghenomē reyse/eñ sendende zijn heyr door groot velt/ is hy met Herode dē viervorst eñ den vriendē opwaerts gegaen/om Gode daer sacrificie te doene in die openbaer feeste die doen nakende was. Eñ als hy daer ghecomē was/werde hy met ouergroote eere vanden volcke daer ontfanghen/eñ bleef daer drye daghen/ eñ binnen desen tijde heeft hy dat ouerste priesterschap verstelt vā Jonatha op sijnē broeder Theophilū. ſMaer op den vierdē dach als hy brieuen ontfanghen hadde vā Tiberius doot/ so heeft hy tvolck ghedwonghen met eenen den nieuwen prince Caio trouwe te gelouē/eñ hy heeft die heyren wederom wter reysen gheroepen/eñ laten gaē in seker plaetsen om te ouerwinteren/ latende die oorloghe om dat het keyserdom op eenen anderen ghecomen was. ſMē sept oock dat Aretas doē hy die bootschap ontfanghē hadde van Vitellius heyr vaert beuroedt hadde wt der voghelē sanc/ dat on moghelijck was dat sulck heyr soude hebbē mogē comen tot Petreen. Eñ datter een vandē capiteynen eer sterven soude/te weten tsy die oorloghe opstelde/oft door wiēs beuel die opgestelt weerde oft die ghene daer die oorloghe teghē ghevoert soude werden. Aldus is Vitellius wederē na Antiochiē gherey st. Maer Agrippa Aristobolus sone was eē iaer te vorē te ſRoome ghecomen/ om den Keyser aen te sprekē om sommige saken. Maer eer ick hier af sprekē sal/ soe wil ick eerstmael Herodis geslach te verclaren/tū om dat dit tot dese redene behoort/ tū oock ō dattet beter blijckē mach/ hoe machtich dat Gods voorsienichz is/ eñ hoe dat sonder godvruchticheyt niet en baten noch veel oiren oft afcomers te hebbē/ noch eenighe menschelijcke cracht alsomen sien mach in Herode/wiens so grootē afcoemste van kinderen eñ kints kinderē binnē hondert iaren wtghenomen seer luttel heel vgaen is/ dwelck voorwaer den menschen een exēpel wesen mach om die hoochmoedichz te verdruckē. Daer toe soe schijnet sonderlinghe oock wel vermanens weert/hoe dat Agrippa wt eenē slechten staet buyten die meyninghe van alle diē ghenē die kennisse van hem hadden/tot so groote machtichz verheuē werde. Eñ hoe wel dat hier te vorē van desen dinghen oock mencie ghemaect is/nochtans sullē wy hier dat noch naerstelijcker segghen.

Vā des eersten Herodes geslach te ende afcomste.

*Den grootē Herodi warē vā ſMariāme Hyrcanus dochter twee dochteren ghborē/ waer af deē ghenoēt Salampso troude Phasaelū des coninc neue/te weten/zijns broeders Phasaelus sone. Eñ dit dede sy wt harts vaders beuel. Maer dandē genoemt Cypros troude Antipatrū/ die oock Herodis neue was/ van Salome zijn suster ghebozen/ Phasaelus creech/van Salampsonē vijf wettighe kinderen/Antipatrum/ Herodem/Alexādrum/eñ twee dochterē/Alexādram eñ Cyprom/die welcke troude Agrippā Aristobolus sone. Maer Alexandram troude Timius een Cypers man/in welckē houwelijcke sy sonē kinderē ghestorue is. Cypros heeft Agrippe twee kinderē ghebaert/eñ drye dochteren/te weten Berenicē/ſMariāmen/Drusillam/

eñ haer

eñ haer sonen hieten Agrippa eñ Dzusus. Van die welcke/Dzusus sterf voor zijn houbaer iarē. Met deser vader/werden oock dander broeders opgheuoedt by haren grootvader/ te weten Herodes eñ Aristobolus/eñ daer toe oock Gernice. Dit warē des grooten Herodis neefkens/eñ kints kinderen van sijnē sone. Maer Gernice was zijn nichte/ghebozen van zijn suster Salome eñ Costobaro/ wāt die ionghe kinderen hadden haren vader verlozen doen sy noch onmondich waren/ te wetē Aristobolum daer wy af gheseyt hebbē dat hy mz sijnē broeder Alexandzo vā Herode ghedoot was. Maer na dat sy dooz haer onderdō houbaer waren ghewozden/so heeft dese Herodes Agrippas broeder/ ghetrout Mariāmen Olimpiadis/Herodis dochters dochter/ ghewonnē van Josepho die des coninck broeder was. Eñ van haer creech hy Aristobolum Agrippas derde broeder Aristobolus troude Jotape Sāpligetanius/der Emesenaers coninck dochter vā die vōde geborē eē stōme dochter/ eñ dese was ooc Jotape genoēt. Dese zijn dā vā dzy gebroeders ghebozē. Maer Herodias haer suster heeft getrout Herodem/des grooten Herodes sone/ dien hy ghecreghē hadde van Mariamme Simons des ouerste priesters dochter. Waer af geborē werde Salome. Na welcker dochter gheboozte heeft Herodias met versmaden van haer lants wet wederom ghetrout Herodē/haer mans recht broedere van eenē vader ghebozen/ verlatende haren eersten man die noch leuēde was/ die welcke was ō Galileeusschē viervorst. maer Salome haer dochter troude Philippum Herodis sone/die het viervorstendō hadde van Trachonitē. Eñ als dese Philippus sonō kinderen ghestozuē was/ so troude haer Aristobolus Herodis sone/te weten/dē Herodes die Agrippas broeder was. Van desen laetstē houwelijck zijn ghebozen dzie sonen/Herodes/Agrippa/ Aristobolus. Dit is dan Phasaeli eñ Salampsonis ghellachte. Voorts heeft Cypzos Antipatro ghebaert eē dochter Cypzon/ die Alexas Celcius Alexas sone ghetrout heeft/eñ heeft vā haer oock een dochter Cypzon ghewonnen. Maer Herodes ende Alexander daer ick af gheseyt hebbe dat sy Antipaters broeders waren/zijn sonder kinderen gestozuē. Voorts Alexander des coninck Herodis sone die van sijnē vader ghedoot was/ hadde ghewonnen twee sonen/ Alexandzum eñ Tigranen vā Glaphira Archelai des coninck van Cappadocien dochter. Eñ van desen is Tigranes hy die van Armenien regnerende/ (doen hy by die Romeynē beschuldicht was) sonō kinderen ghestozuen. Maer Alexāder hadde eenē sone Tigranen na sijnen broeder ghenaēt/die van Nerone gemaect werde coninck van Armenijē/eñ creech eenen sone Alexādrum. Dese troude Antiochi des coninck vā Comagenē dochter Jotape genaemt/eñ werde coninck van Cesīde in Cicilia ghemaect van Vespasiano. Maer Alexans gellachte scheyde ter stont vā eerst vā haers lants leeringe/ eñ viel aen der Gzieken godsdienst. Maer Herodes ander dochteren zijn ghestozuen sonō eenighe kinderen achter te laten.

Cap. xij. * Als wy dan ouerghellaghen hebben die nacomers van Herodes ghellachte/ die totten tijde vā Agrippas rijck ghecomē warē/so staet ons voorts te vertellen met wat auontueren dat hy ghedzeuen is gheweest/eñ ten laetsten tot ouergroote machtigheyt eñ weerdicheyt ghecomen is.

* Hoe Agrippa te Roome gheleest heeft ten tijde van Tiberius/ eñ hoe hy beschuldicht eñ in bandē gheselt werde/ eñ hoe hy na Tiberius doot van Caio die na Tiberium quam in zijn stede wederō ghelost eñ vzy ontlaghen werde. Cap. viij.

EEn luttel tijts nae des coninck Herodis doot woonende Agrippa te Roome/eñ was dooz by leuen ghecomen in vziētschap eñ kennisse vā Dzusus des keysers Tiberij sone. Oock hadde hy vziēt schap ghecreghen met Antonia des grooten Dzusi huysvzouwe/doozt aenpzijsen zijnder moeō Gernices/die sy seer weert hadde. Eñ midts dat Agrippa vā natuerē mildt was/eñ grootmoedich/ so en wilde hy zijn natuere niet baren/ soe lange als zijn moeder leefde/ om dat hy haer niet verthooznē en soude. Maer na dat Gernice ghestozuen was/ eñ hy nu zijns selfs vzy mā ghewoozden was/ so quā hy tot armoeden/eensdeels dooz costelijcheyt van zijn dagelijcx leuen/ eensdeels oock dooz te groote mildtheyde die hy thoōde/bisonder aē des Keysers vzy dienaers/welcker vziētschap eñ gōste hy socht waerom hy mz meer te Roome en macht leuē/ aen ghestē oock dat Tiberius doē hy sijnē sone vlozen hadde/eñ daerom zijns soons vziendē vboot vooz zijn ooghen te comen/ om dat dooz haer het verlā ghen eñ bedzoefstheyt die hy van sijnen doodē sone hadde/daer dooz niet en soude vmeut werdē. Om dese sake trac Agrippa wederom achterwaerts na Judeen/als hijt qualijck ghemaect hadde/ eñ zijn ghelt ōquist/niemandē hebbende die zijn outleent ghelt soude hebbē moghē betalē sijnē schultheerē dier veel was eñ hem seer praemden. Waerom hy gheenen goedē raet vindende/eñ wt schaēpten/vā sijnen teghenwoozdighen staet/ is hy wten weghe ghegaen in een bozcht van Idumeen Malatha genoēt/denkende zijns quaets leuens eenichsins een eynde te makē. Maer dooz Cypzos zijn huysvzouwe die zijn voornemen vōstont/sa arbeyde sy in allen manierē om die te beletten/schijuēde oock aē zijn suster Herodiadā/gaf sy haer te kennē wat Agrippa voor hem ghenomen hadde/ eñ hy wat noot hy daer toe gepozt werde/ eñ sy vmaende haer dat sy na maechscaps recht eenige hulpe hier teghē doen wilde/eñ haer hier in na volghen/ die so veel als sy vermocht zijn allēdicheyt onderhiel/ hoe wel sy in veel minder rijcdōmen was. Dus werde Agrippa gheroepen van zijn suster eñ van harē mā/eñ hem werde beuolen te woonen in Tiberiade. Eñ hem werde seker ghelt bewesen om daer op te leuen/ eñ die overhz van dier stadt werde hem oock gheghenen/ō dat hy te eerlijcker wesen soude. Maer noch tans en bleef Herodes niet langhe in diē wille/hoe wel dat zijns na maechs noot alsoe noch niet ghenoech ghedaen en werde. Want doen Herodes te Tyrien in een maeltijt seer ghedzoncken hadde/ so en tōde Agrippa diē schāde niet vdzaghen als hem Herodes zijn armoede verweet/eñ dat hy hē op sijnē cost onderhielt. Waerō is hy ghegaen tot Flaccum den raetheere/ eñ doen presidēt van Syrien waer mede hy te Roome vziētschap ghecregē hadde/vande welcken hy ontfanghen werde/eñ leefde

met hem die nachtens van te voren by hem hadde Aristobulum Agrippas broeder/ maer zijn vyant/ nachtens met teghenstaēde dese vyantschap/heeft die buytē raetlheere beyde dese niet te min lief ghehadt. Maer Aristobolus en leyde sijnē haet nz met allē af/eñ hy en ruste nz eer voor dat hy Flaccum oock vyant van sijnē broeder maecte/ door alduse danighe oorsake. Die Damascenaers twist hebbēde met die Sidoniers van seker haren palen/eñ willēde hierom in rechte dinghen voor Flacco / eñ verstaen hebbende dat Agrippa veel by hē vermacht/ baden hem dat hy wilde haer partye bistaen/ beloouende hē groot gheit. Die welcke was terstont bereyt alle dinghē voor die Damascenaers te doene. Maer midts dat Aristobolus verstaen hadde dat sy ouercomē waren vandē gheide/so heeft hy sijnē broeder by Flaccū beschuldicht/ eñ vmaect. Eñ als daer ondersoeck af ghedaen/ eñ het feyt bevonden was/ so viel Agrippa wt des presidēts vrientschap eñ quam wederom tot die wterste armoede / eñ is ghecomē te Ptolomaïden/ eñ want hy nz en hadde daer hy anders af leuē mocht/ heeft hy gedacht na Italien te reysen. Maer doen hy gheen gheit en hadde/ so gheboot hy Marso sijnen vryen dienaer dat hy door eenighe practike vandē woeckenaers gheit creghe. Die welcke heeft ghebeden Postum Gernice Agrippas moeders vry dienaer/ die door het testament van zijn ghestorven vrouwe inden vryen dienst van Antonia ghecomen was / dat hy wilde op gheloove van een hantschrift hē gheit leenē. Maer hauō te wetē Pyrrhus/ seyde voorwaer dat Agrippa hē van te vorē al wat schuldich was/ eñ hy creech met bedwanck van Marsya eē hantteecken van twintich duysent Attischer dragmen/ teeckende voor hem van dier sommē af twee duysent eñ vijf hondert dragmē/ dweleke hy soo veel te lichtelijcker creech/ om dat Agrippa ands nz maken en conde. Als hy dan dit gheit ontfanghē hadde is hy gherey st na Anthedonē / eñ daer creegh hy een schip/ bereydēde hē ter vaert. Dweleke als vernomen hadde Herennius Capito/ die gouuerneur van Jānie/heeft hy derrewaers crijchsmannē ghesondē/om van hem te eysschē dry hondert duysent silvers/die hy schuldich was gewordē des keysers schat/doē hy noch te Roome was/ eñ aldus werde hy bedwonghē daer te blijvē/eñ doē ter tijt veynsde hy hē als oft hy soude doen tghene dat hem beuolen was. Maer so haest als dē nacht ouer quam so sneedt hy die bandē der schepen in tween/ ende scheepte na Alexanderien. Daer begheerde hy van Alexandro Alabarcha / dat hy hē leenē wilde twee hondert duysent silvers. Maer hy seyde openlijck dat hy dat leenen soude / niet hē/ maer Cypro zijnder huysvrouwē/ om dat hi haer seer wonderlijckē prees die lieflde die sy harē mā bewees/eñ haer ander duechden/ so heeft die vrouwe beloste van betalinghe ghedaē/ eñ terstont heeft Alexander hē vijf talenten gheleuert te Alexandrien/beloouēde dat hy dander somme soude leverē te Puteolis/weesende voor Agrippas overdadicheyt. aldus is Cypros na haers mās schipvaert in Italien/met harē kinderen wederom ghecomē in Judeen/te voete reysende. Voorts doē Agrippa te Puteolos ghecomē was/so schreef hy aē Tiberium dē keyser/die doen was te Capreis/gheuende hē te kennē dat hy ghecomen was tot sijnen dienste. Eñ Tiberius sonder eenich verheydē schreef hem seer vriendelijck weder om/segghēde dat hy blijde was dat hy te Capreas weluarende wederom ghecomen was. Eñ metter selver vrolijcheyt heeft hy hem ontfanghē doē hy daer teghenwoordich was/ omhelsende hē/ eñ tot zijnder herberghen nemende . Maer des anderen daechs daer na heeft die keyser eenen brief ontfanghen van Herennio/ hoe dat Agrippa dry hōdert duysent ontleent hadde/eñ die ten ghesettē tijde nz en hadde betaelt/maer dat hy doē hy gemaēt werde van betalinghe te doene / gheuolgē was wt die plaetsen die onder zijn beschick warē/ eñ also hē die vryheyt ofte macht vāeysschen benomē hadde. Het welck die keyser qualijck nam / eñ hy gheboot sijnē camerlinghē datmē Agrippa niet meer voor hem en liet comen / tot dat hy zijn schult betaelt hadde. Maer hy en werde van des Keysers gramschap gheēssins vlaghen oft vbaest/ maer hy eyschte vā Antonia die moeder Germanici eñ Claudij die na maels keyser werde/ gheleent te hebbē dry hōdert duysent/om des keysers vriētschap nz te verliesen. Die welcke ghedachtich wesende des gesellschaps dat sy gehadt hadde met Gernice desen Agrippas moeder/want sy haer seer ghemeynsaemlijck ghebe ficht hadde/eñ om dat hy oock met harē sone Claudio opgheuoedt was/so leēde sy hem dit gelt. Eñ als hy daer mede zijn schult betaelt hadde/ so ghebruycte hy des keysers vriētschap sonder yemants verhiedē/eñ hy quam so seere in des Keysers gracie/dat hy hem sijnen neue Agrippe beual/hē oock beuelēde dat hy altijt als hy wt ghinck met hē soude gaē om der eerē wille. als hy dan door dese wel daet verbondē eñ ghedīēstich was Antonie/so begonste hy Caium haer neefken te eerē/die van alle volck begracijt was/ eñ gheerde om zijns vaders ghedēckenisse. Daer was oock by gheualle eē Samaritaen Allus ghenaēt/des keysers vry dienaer/ vanden welckē ontleende Agrippa thiē mael hondert duysent/daer mede hy zijn schult die hy Antonie schuldich was/betaelt heeft/eñ dander hielt hy tot eē materie om daer mede Caiū meer te eerē eñ te believen. Als hy dan in Caius naeste vrientschap ontfanghē was/eñ hy op eenē dach met hem ghedraghen werde/so quamē sy by gheualle van Tiberio te spreke/eñ aenghesien dat sy alleen waren/ so wenschte Agrippa Tiberio dat hy tē eerstē die stede ō overster heerschappie mocht wijckē/eñ laten Caio die daer weerdigher toe was dan hy. Dese voorden hoorde Euthicus Agrippas vry dienaer eñ wagheman/maer hy sweech immer doē ter tijt Maer doē hē van Agrippa sijnen patroon op gheleyt werde dat hy hē een cleet dieflijck ontnomen hadde/als hijt inder waerheyt ock ontnomē hadde / eñ hy wederom ghehaelt was doen hy wech vloodt/eñ gevracht was tot Pisonē der stadt rechter/so werde hem gheraecht die sake waerom dat hy vloodt/eñ hy seyde dat hy sommige secrete dinghen hadde/die hy begheerde den keyser te kennē te gheuē/ welche dinghē zijn weluaert aē ghingē/ waerō werde hy ghebondē ghesondē te Capreas. Desen heeft Tiberius na zijn oude maniere lange in banden ghehoudē / want hy een so grooten dra-

laert

laert was als oyt eenich ander coninc oft tyran we sen mocht. Want die ambassadē en liet hy by hem niet comen sonder vertreck/ eñ in die stedē van die presidentē oft rentmeesterē der prouinciē en sondt hy gheen andere/ voor dat deerste doot warē. Desghelijcx en achte hy niet die gheuanghenen te hooren/ eñ als hem zijn vriendē hier af die redē vraech den/ so seyde hy voor een reden van zijn traelheyt/ dat hy die ambassaden spade liet by hem comē/ op datter gheē ander ter stont en soude wederom gemaect werden/ ende wederom comē waert dat hy deerste gheringhe liet wech gaē/ eñ dat hy also niet en soude te seere verlast werdē van die ambassadē altijt sonder ophouden te ontfanghen eñ te hoorē. Voorts dat hy daerom die officierē van machte die van hē ghemaect warē/ liet daer in blijuen/ om die onderseten daer in te sparen. Want aenghesiē dat alle heeren van eenighen regimēte ghenevcht zijn tot ghierichevt/ nochtās worden die menschē alder meest tot rouuē geneycht/ die eenighe buytē lantsche heerschappie oft regimēt crygē/ om dat deser gheen eynde ghestelt en is. Maer yst dat sy seer langhe dese officie ghebruyckē moghē/ so werdē sy ten laetstē verraedt van winninghe/ eñ also ock te min gheneycht tot rapen eñ schrapē. Maer dat eē ander corts in haer stede comēde ware/ so en soudē die buytenlantsche ondersatē haerlieder ghierichz niet connē verradē/ midts dat die afgaende officier so veel te meer die ondersatē pluckē soude hoe hy min tijts meynt te hebbē om dat te doen. Eñ hi nā hier toe dese ghelijckenisse seggende. Datter eens ghequeste mās wondē heel vandē vliegē die daer te hoope quamē heel ouerdect waren. Eñ als daer een by ghevalle voorby quā/ so creech hy medelijdē met desen gequetstē/ meynēde dat hy so flau eñ onmachtich hadde ghewees / dat hy die vliegē nz en conde verieghē/ dus quam hy hem naerder wil lende die vlieghen af drijuē. Maer doē die ghequetste man hem badt dat hy hem also laten wilde/ soe vraechde hem dander by wat saken hy niet en begheerde vā dese quellinge verlost te sijne. Doē ant woorde dandē/ ghy soudt my voorwaer noch meer der quellinghe aendoen / als ghy dese vlieghē van my ghedreuen soude hebbē/ want dese zijn nu versaedt van bloede/ eñ aldus zijn sy al wat clapper int sup ghen/ maer quamē daer ander versche eñ hongherighe vliegen toe/ die souden my die nu te vorē seer qualijck ghequelt bē gheweest/ lichtelijck heel verderuen. Hierom seyde Tiberius dat hy in deser manierē ock der ondersatē profijt socht/ die door die rouuerye van veel regeerders ghequelt werdē/ die haer als vlieghē quellē/ bisonder als sy tot haer inghebozē ghierichevt ock mede vreese haddē vā corts af ghestelt te werdē. Eñ dat ick hier warach tighe dinghē segghe van Tiberius natuere / geeft met my getuyghenisse zijn wert eñ zijn daet. Wāt daer hy xrij. iaren Keyser gheweest is/ so en sondt hy binnen dien tijt alles maer twee presidenten in Judeē/ te wetē Gratum eñ sijnē nacomer Pilatū. Desghelijcx dede hy ock met die andere die onder het Keyserrijck gheleghen warē. Voorts seyde hy dat hy der gheuanghenē saken soe langhe vertrack te ondersoeckē/ op dat sy niet te vroech ghedoot en souden werden/ eñ also ter stont verlost van die tribulacien die sy voor haer voorleden boosen werckē verdient hadden. Want als sy nu langhe gheuanghen bliuē/ so wert haer angheluc haer veel swaer der. Dit was voorwaer die saecke waerō dat Euthicus so langhe gheuanghen in banden bleef/ eer den keyser beliefde hē te hoorē. Maer na dat eenē tijt verloopen was/ so quā die keyser van Capreis te Tusculanen/ welck ontrent hondert stadien van der stadt vā Roome gheleghē is/ so badt Agrippa Antoniā dat sy makē wilde dat Euthicus ten laetsten eens mocht gehoort werden/ eñ datmē wetē mocht van wat quaet sept hy sijnē patroō beschuldighē wilde. Wāt Antonia werde in grooter eerē by Tiberiū gehoudē/ eēsdeels om dat sy maechschap was/ eñ die huysvrouwe van Drusus/ welck Tiberius broeder was ten anderē ock om haer eer baerhz wille/ dat sy weduwe sijnde in haer bloemige ieucht/ weygerde dē tweedē mā te nemē/ waer toe datse Augustus sterckelijck vermaēde/ eñ des niet teghenstaende bleef inden seluen staet/ leuēde sonder begrijp. Hier toe hielp ock die heymelijcke vriētschap die sy Tiberio beweesen hadde/ als Seianus een vanden vriendē eñ een man wesende van machte om zijnder officien wille (want hy was eē ouerste des crijchsheyrs) die tsleghē Tiberiū opgestelt hadde/ met noch meer and Senatoors eñ ghe rijde knechtē des keysers eñ ridderē/ welcke Seianus zijn voorstel so verre gheuoordert hadde dat hy vermoort geweest soude hebbē/ en hadde te diē tijde die vmaerde vrouwe Antonia ghedaen / door die welcke beledt is het boose opstel van Seianus. Want also haest als Antonia die mupterye vstont die teghen den prince begrepē was/ so heeft sy terstont seer naerstelijck ouergheschreuē die geleghēt heyt vander saken aendē prince/ gheuende dē brief eenen vanden alder ghetrouwstē dienaers ghenoēt Palantus. Desen sandt sy ter plaetsen ghenaēt Capreas aen Tiberium. Die welcke verstaēde het perikel eñ bedroch/ heeft terstont doē doodē Seianū met alle sijnen medepleghers eñ raetsluydē/ bewijsende Antonie die hy te vorē in grooter weerdē ghehadt hadde/ na diē tijt noch veel sterker vriētschap eñ trouhertichz in allen standē. Die selue Tiberius vmaent zijnde by Antonia dat hy hoorē wilde Euthicum/ heeft gheantwoort eñ gheseyt/ wat Euthicus teghen Agrippam buyten die waerhz gheseyt heeft/ daer is dit teghenwoordich zijn geuāckenisse ghenoech voor. Maer Agrippa moet toe stē dat die wrake die hy qualijc beraden zijnde soude willē eyschen ouer eenen geuridē knecht/ als daer naerstich ondersoeck ghedaen werde/ op zijns selfs persoon nz en quame. Het welcke als Agrippa vstont van Antonia/ heeft veel sterckelijcker versoecht die saken gheexamineert te worde. Eñ wāt hy nz op en hielt vā biddē/ so heeft die selue Antonia bequamē tijt siende Tiberiū geuolcht te voete/ als hy na den maeltijt ghedraghen wert in een oswaer/ daer voze ghinck Caius zijn neue met Agrippa/ waer na comende Antonia/ heeft vsoecht datmen roepen soude Euthicum/ eñ den selueu ondersoecken. Tot die welcke Tiberius (te ghetuyge nemende zijn Goden) seyde/ dat ick doen sal/ dat sal wesen door bedwanghe van uwen gebeden/ eñ niet wt my selue Welcke woorden gesproken hebbende heeft heu

len Macronidē successeur vā Seianus dat hy Euthicum soude voort brengen/ die welcke mz haestē ghecomen zynde/ wert ghebracht by den keyser eñ gheuraecht aldaer wat hy tseghen Agrippā voort brachte/ daer hy sijne pryheyt af ontfangen hadde. Waer op hy antwoordē/ heer keyser Caius hier te ghēwoordich/ eñ Agrippa werdē geuoert op eenē waghen/ eñ ick met haer sittende aen haer voeten/ waer na veel redenē voor eñ na ghehadt/ Agrippa dese woorden heeft gesproken tot Caium. Och oft eens den dach comen mochte dat den ouden man sterf/ eñ liet v die opperste heere ouer die werelt.

Dese begheerte en mochte nz belettē zijn neue Tiberius/ den welcken ghy lichtelijcken soudt oorsaken/ dan soude totter heelō werelt salichz ooc mijn fortuyne verbeteren. Dese woorden hoorēde Tiberius vā Euthicus/ heeftse lichtelijckē gelooft/ wter ouē quellinghe die tusschen haer beyden was. Eñ haren oorspronck hadde wt dyen dat Agrippa die eere die welcke hem bevolen was te bewisene des Keysers broeders sone Tiberio/ heeft achterwaerts ghestelt eñ verthoont zijn gheneychthz tot Caium die keyser hier door nieer vergramt zynde/ keerde hem tot Macronē/ eñ beual hem dat hy Agrippā soude int yser slaen. Maer want Macro die woordē vanden keyser niet en verstont/ eñ in geenē manieren hem en liet dunckē dat Agrippa wesen soude die de keyser meynde/ heeft tselue vertoghen tot ter tijt toe dat hy tselue seckerlijck vnemen mochte. Hier en binnen is die keyser eenen langhen tijt ontperck gedragen daermē speelde. Eñ hier na heeft die keyser anderwerf doen roepen Macronem/ eñ gheuraecht aldus. En heb ick niet bevolen dat ghy desen vast settē soudt? Dit hoorēde Macro vraechde wien hy meynde? waer op die keyser antwoorde Agrippā. dit hoorēde Agrippa heeft hē geleert tot bidden eñ gheseyt. Om die ghedenckenisse van uwen sone iu wiēs geselschap ick opghehoudē bē/ eñ seer gemeynsaemlijckē met haer gheleest hebbe oock mede door alle den dienst die ick den ionghelinck Tiberio bewesen hebbe/ so bid ick vgiffenisse maer het was te vgheefs/ wāt die crijchsknechten also sy hem vonden in purpurē ghecleedt/ so floegē sy Agrippā int yser. Eñ wāt groote hitte was/ eñ door groot gebreck van wijne den dorst hē quelde/ sende eenen van Caius dienaers ghenaemt Taumastum/ dat hy een cruycke draghende was/ heeft te drincken begheert. Eñ als hy tghene dat hē wil lichlijcken gegunt was/ ghedroncken hadde/ seyde Agrippa. Kint tot uwē goede eñ prosijte hebdy my desen dienst bewesen/ so haest als ick wt deser noot sal wesen verlost / so sal ick v vverven vryheyt by Caio/ ende dit om dies wille dat v niet en heeft beswaert my arme gheuanghene te dienen als te voren/ doen ick noch was in mijn eerste gheluck eñ eere. In dit toesegghē en heeft Agrippa dē dienaer niet ghefaelgeert/ maer die gracie die welcke hy beloeft hadde bewaert/ want so haest als hy coninck ghewoorden was/ so heeft hy by Caio verwerft vryheyt voor Taumastum/ eñ daer en bouē den seluen oock ghemaert dispenser van sijnen goedē. Oock steruende heeft hy den seluē Agrippe sijnē sone/ eñ Bernice zijnre dochter ghelaten tottē seluē dienst. By die welcke hy in grooter weerden ghehoudē is ghebleest/ eñ oock gheeynt zijn leuen. Maer dit is al na gheschiet. Agrippa hier en binnē met noch anderen/ heeft geuangen ghestaen voor des coninc pallays/ stuenende vā mismoedichz aen eenen boō daer een scaffuyt oft huyl wt vlooch/ welck als een vanden gheuanghenē/ een ghebozen duytsch stēde was/ vraechden eenen vandē dienaers wie dat die persoō was die met purpuren ghecleet was. Dese verstaende dat Agrippa was/ een vanden alō edelsten vter Joden ghelachte/ badt den dienaren by also hy begheerde sommighe dinghen sijnen lande aengarnde te weten / dat hy mochte een weynich naerder Agrippam comen/ het welck alst hem toe ghelatē was/ eñ hy by hem hadde eenē wtleggere zynder talen/ sprack aldus. O ionck mā dese onuerstienighe veranderinghe der auontueren bedroeft v also/ dat ghy nz lichtelijck en soudt willen gheloouen dat het ontcomen door Gods voorsienicheyt uwen saken so by is. Ick neme te ghetuyge mijns vaders Goden/ eñ oock die ouer dit lātschap heerschappie hebben/ die welcke ons gebracht hebbē in dese banden/ dat ick door gheen ydel solaes v aēlepden en sal/ oft yet laten hooren wt my daer bedroch in schuylē mochte wel werē de dat alsulcke prophecien als sy niet en volghen/ vermeerderen die droef heyt veel meer dan oft sy niet ghehoort geweest en hadde. Te mijnen perikel dūct my nu redelijck dat ick v sal wt leggen het ghene dat die Goden door openbaer voghelghelichte bedieden eñ te voren bewijsen. Ten can nz ghewesen achter volghende desen/ ghy en sult van stonden aen verlost wordē wt dese bandē/ eñ door seker oorsakē comen tot grooter heerschappien eñ macht/ ten spite vanden genē die v nu aensien voor allendich. Hier en bouē suldi hebben ws leuens een salich eynde / latende uwen kinderen besitters van alle uwe rijcdommē/ weest nochtans ghedachtich als ghy desen vogel weder sien sult/ dat den vijfsten dach daer na uwen laetstē sal wesen. Dit zijn die dinghen die v die hemelsche Goden bootschappē door het seyndē van desen vogel/ waer af wāt ick kennisse hebbe/ so heuet my nootelijckē ghedocht v deelachtich te mabē vā deser blijschappē/ ō dat ghy door die hope vandē toecomende gewin/ te lichter draghen soudt dit tegenwoordich onghelucke. Hierō me so bidde ick v/ also haest als ghy gewaer woordē sult dat v dit gheluc ontmoet/ dat ghy alsdan beneerstight dat wy oock van desen teghenspoet ūlost moghen wordē. Dese des voorsiendē duytschē prophecie dochte Agrippe so boerdelijck/ als sy hē namaels heeft gedocht wōderlijc. Maer Antonia seer swaerlijc dragende die allende vanden ionghelinck/ liet haer duncken dat voor hē te bidden by Tiberiū niet alleen swaer en soude zijn/ maer oock te vergheefs/ om die weygheringhe die sy vwachten. By Macronem noch tās heeft sy vwerft dat hy by saechter dienaers int gheuanckenisse bewaert werde/ eñ voor eenē tafel gheselle is hē ghegunt die honderste mā/ dē welcken die bewaerenisse van hē bevolen was. Hier en bouen oock dat hy daghelijcx hem mochte baeyē/ eñ vanden gheurijden eñ vriendē (door wiens weldaet hy getroost werde) besocht wesē. Silas oock een vandē vriendē eñ vandē ghevrijdē/ Marsyas eñ Stichus/ brachtē hem spijse daer by hem mede

vermaecte

vermaecte / eñ onder het decsel van cooplupdē dōe sargien eñ tapiten/ die welcke die dienaeers eñ bewaerds (van hē te vozē wt dbeuel vā Macronius ūmaēt zÿnde) by nachte hē literē gebzupckē. Eñ in aldus daniger manierē heeft Agrippa int geuāckenisse ouerbzacht ses maēden. Tiberius hier en binnen wederomme comende te Capzeas / is eerstmael weynich cranck gheweest/ daer na siende dat zÿn siecte beswaerde/ heeft cranck gheuoelen van hē selue ghehadt/ waeromme hy by Euodum onder sÿne geruÿde dienaers dē wtuercozenstē/ heeft doen roepē zÿn kinderē/ als totter laetster spzakē. Dese Tiberius en hadde geē natuerlÿcke kinderē/ maer vercosen kinderen. Want Dzusum sinē eeni ghen sone hadde hy verlozen. Vandē welckē was bleuen eenen sone leuēde ghenaemt Tiberius Gemellus/ eñ noch eenen anderen Caius ghenoemt/ die welcke ghebozen was van Germanicus. Tiberius des keysers bzoeder volwassē zÿnde/ eñ in die vzy consten rustich gheleert/ was aenghenaem dē volcke/ om die ghedenckenisse zÿnder vaderlÿcker duechden. Die vader was by eē peghelÿck in groter eerē/ om zÿn sedichept wille eñ goede manierē/ minlÿck int aen spzeken/ eñ nz hooaerdich. Dooz welcke listichept hy werde ghesiē niet alleen by die Senateurs eñ ghemeyne luyden/ maer oock bi eē peghelÿck vanden lantsaten/ hoe vele haer der daer was/ welcke hy eensdeels dooz zÿn gespzaecsaēhz/ eñ eensdeels dooz zÿn weldaet daer toe verwecte/ wt welcke middele hy doot zÿnde int gemeyne nz dooz geueynstheyt beweēt is gheweest/ maer met waerachtige tranen/ als een peghelÿck soude stozē in zÿn eÿghē dzoefheyt. Also hadde hy gheleest int ghemeyn sonder yemants letsele/ het welcke sinen sone grootelÿckē gheuozdert heeft/ so by eenyghelÿckē als oock by die menichte der crÿchlÿedē/ die welcke om zÿn eere te beschuddē gheē perickel ont sien en soudē hebben. Als nv Tiberius Euodo beuolen hadde dat hy tsanderdaechs tsmozgens seer vzoech zÿn kinderē by hē bzenghen soude/ so heeft hy des lants Godē aēgheroepē/ dat sÿ dooz eenich openbaer teeken wÿsē wilden den toecomendē beritter des rÿcx/ begherēde tselue te latē zÿns soons sone/ hoe wel dat hy in so sware sakē niet en dozste doen sonder den raet vandē goden Tiberius doen vooz hem nemēde in zÿn gepeys dat die ghene die tsanderdaechs smozghēs eerst comē soude om hē te graetē soude zÿn die na hem int Keyserrÿc succederē soude. Wt desē so dede hi ÿmanē zÿns neuē bewaerder/ die hi tsanderdaechs smozgēs tē eerstē dē iongheling bzenghē soude/ meynēde dat God hem daer doze het Keyserrÿck gonnē soude/ maer God heuet anders gheuoecht. Als die Keyser dit peysende tsmozghēs vzoech Euodo beuolē hadde dat hy dien van sinē neuē in roepen soude die vooz quam. Als Euodus dan wt ghinck/ vant tē eerstē Caiū vooz die camer doze. Eñ dit om dies wille dz Tiberius niet wētēde het opstel vā sinen grootvadere/ met aenbitē onledich ēclange ghebeyt heeft. Euodus het beuel hem ghegheuen volbzenghēde seyde tot Caiū. O vader roept v. Eñ terstōt leyde hy hem binnen. Welcke die keyser siende/ begonst te peysen op der godē voorsienichz/ by dē welcken hē benomē was die macht van zÿn voorstel/ eñ dat dē hemelschē Godē anders beliefde/ eñ is ooch beswaert gheweest/ niet alleene wt dyen dat sinen wille ghefaelgeert was/ maer meer om zÿns onsalichs neue Tiberÿ scade/ die welcke nz alleene die heerscappye benomē en werde/ maer ooch zÿn weluaert/ want daer een ander machtigher toccomēde was/ so mocht hē luttel het maechschap beschuddē/ int achteruolghē vā zÿns bzoeders hoochept. Caius hē niet latende dunckē dat hy vzy pzin ce soude wesen/ hy en hadde dooz listen den anderē tonderbzacht. Die keyser Tiberius was op die conste der Astrologien seer verualleu/ eñ na der seluer constē wtwisē eñ pzactÿcke was hy ghewoonlÿck vele dinghē te doene. Dese eens op eenen tÿt siēdē comen Galbam/ keerde hem omme tot den specialen vzienden die daer ontrent waren/ ende seyde. Dese man is noch toecomende pzince vā Roomē. Metten corsten/ nopt yemant vanden keysers en heeft so vele betrouwens ghehadt int gheradē als dese/ die welcke hy somtÿts waer beuondē heeft. Doen ter tÿt is Tiberius die Keyser seer bedzoeft gheweest om tghene datter gheschiet was/ nz min dan oft hy sÿnen neue doot ghesien hadde. Eñ hier inne beschuldichde hy hē selue/ wāt hy tot eē vooz beduÿdinghe hē geheert hadde/ als hy hadde moghē gerustelÿckē zÿn leuē eyndē/ so heeft hē dit geluck ghenomē het toevallende ongheluck vā sÿnē alderliefsten neue. Des niet teghenstaende al was hy seer onstelt dooz die onuerhoede naecominghe zÿnder heerschappiē/ onwillich eñ teghen zÿn meyninghe/ so spzak hy Caium toe/ seggende. Sone/ al pst dat Tiberius my naerder bestaet van bloede/ nochtans als ick my gheuoele van v/ eñ ō ontsterf selucker Godē verkiesen na volge/ so leuere ick in v handen het Roōsch rÿck/ biddende v als ghy dat sult ontfanghen hebbē/ dat ghy niet ondachtich en zÿt onser weldaden/ die v gheweest zÿn oorsake vā sulckē grooten gheluche. Hierōme waer ghy tōdt bewÿst my danckbaerhz/ omhelsende in liefde uwē bzoeder Tiberium/ wāt ghy my niet aengenamer danckbaerhz vooz dese weldaet (die na den Goden heel mÿn is) en cont bewÿsen/ dan dat ghy dien nz en laet/ die die natuere v heeft ghelÿck ghemaect. Want hier dooz so moet ghy weten dat also lāge hy leuē sal/ v rÿck sal wesen te ghestadigher/ eñ hy doot wesende/ sal zÿn een beghinsel van allē onghe lucke. Periculoos is die eenichz den ghenē die tot hooghe achtinghe oft eere comen/ ende inder bloet vzientschap misdoē/ want der Godē wzake en ontgaen sy nemmermeer. Dese laeste ghebodē gaf Tiberius Caio/ diet al gheloofde sonē meynen. Also haest als hi totter heerschappiē gecomē is/ so heeft hy sÿnē bzoeder na die pzophecie vy Tiberius ghedoot. Eñ hy Caius corts daer na dooz listen vandē ghenē die tsamen vbonden waren/ is verdzuct gheweest. Tiberius na dat hy Caium sÿnen successeur ghemaect heeft/ is binnē corten daghē daer na ghestozuen/ als het rÿck beseten hadde twee ē twintich iaren/ vÿf maenden/ eñ derthien daghen. Na wien Caius die ghemeynte heeft gheregeert/ die vierde vandē keysers int ghetal. Die Romeynē hoorende Tiberius doot/ zÿn seer int heymelÿck verblÿt geweest/ nochtās en dozsten sy tselue nz wel gheloouen/ hoe wel sy die boodschap vooz waer hielen/ eñ

hadde

hadde haer tselue wel veel willen latē costen te voren/maer sy sochdē waert dat sy te vroech dooz bedroch vā valsche bodē haer blijschap haddē ōtdect dat si dooz ouerbzengers in doodelijke scade soudē ghecomen hebben/want niemant vooz hē dē staet der mannē vandē gellachte swaerlijcker ghequelt en hadde/om dat hy haestich/was eñ onuerbiddelijck. Doc sonder salue dooz haet hy dē sommighē veruolchde/eñ wt inghebozē wzeetheyt dochte hē die doot lichte pijne te zijne. Hierō en hebbē die tijdmeynē dese alder begeerlijcxste tijdinghe niet derren met blijden ghelate ontfanghen/ouerpeysende het groot perijkel datter schuylen mochte int vergheefs te hopen. Marsyas een vanden vzyen dienaers Agrippe/seker wetende dat Tiberius doot was/is te waghen gerepst tot sinē patroon Agrippam/om hem dese blijde bootscap te bzenghē. Dē welckē als hy vandt in die boeyen/neyghende zijn hooft/heeft gheseyt in hebzeeusscher talē/die leeuwe is doot. Dit wel verstaende Agrippa/is bouen matē verblijt gheweest/eñ seyde. Vooz alle andere dienstē/eñ vooz dese bootscap (so verre si waer is) wat loon sal ick v moghen gheuen? Dit merckēde Centurio die hopmā was vāder wachten/dat dooz dese haestighe bootscap eñ woozden vā Marsyas die hi hē geseyt hadde/Agrippa also verblijt was/heeft vermoeyt datter yet nieus ghesciet soude wesen. Waeromme so vzaechde hy van wat saken dz sy onder haer beydē spzakē. Waer op Agrippa eñ Marsyas haer bepeysende/als si saghen dat hy nz op en hielt int vzagē. Tē laetstē/Agrippa als zijnē gheneynen vzint/heeft hem tselue te kennen ghegheuen. Centurio dit hoozendē/verblijde hē seere van desē gheluckē/eñ heeft eenē costelijckē auontmael voozgestelt/eñ als sy int blijste vandē maeltijt warē/so coemt daer een onuerhoets/eñ bzengt die bootschap dat Tiberius noch ghesont was/eñ dat hy cozts inde stadt wilde comē. Welcke woozden hoozēde Centurio is seer verslagē gheweest/wetende sekerlijckē dat hem den hals costē soude/als Tiberius wiste dat hy ghehoozt hebbēde van zijn doot/mettē gheuanghenē alsoe blijdē maeltijt ghehouden hadde. Terstont met verstoozde sinnē stiet hy Agrippam vanden bedde/segghende dese woozden. Suldy my onghestraft bedzieghē/vergetende die doot vandē Keyser? ende dese dertelheyt uwer tonghen niet merten hoofde betalen? Eñ nz desen woozdē dede hy Agrippā binden/die tot diē tijt los gheweest hadde/oock dede hy hē veel naer stelijcker bewarē. Desē selfden nacht bzacht Agrippa ouer in dit ōdzet. Tsanderdaechs kep die mare onder dē man dat Tiberius doot was/die sommighe haer des openbaerlijck beroemende/eñ noch andere die tselue by eede verclaerdē. Cozts hier na zijnder van Caius twee bzieuen ghesondē/by den eenen liet hy wetē aen die ōgaderinghe ō raetheerē/hoe hy int rijke vā Tiberius den doodē keyser succedeerde. Eñ dē anderē bzief was gheschzeuen tot Pisonē dē capiteyn vanō stede/tselue te kennē gheuende/eñ benelende datmen Agrippam wt latēde/wederomme stellē soude int selue huys daer hy te vozē ghewoont hadde/eñ hieromme so heeft hy wel ghenoet namaels gheleeft/wāt al was hy bewaert als gheuanghen/nochtans so leefde hi na zijn beliefte. Hier na Caius te Roomen comende/bzacht mede dat doode lichaē Tiberij/eñ seer pompeuselijcke eñ costelijcke/heeft hy ghehoudē eñ gecelebzeert dupt vaert/eñ al was hy vā sinne dat hy Agrippā dien dach wt ghelatē sonde hebben/vermaent zijnde by Antonia/so heeft hijt ghelaten/nz om dat Antonia hem teghen was/maer dat sy mispzees die haestigheyt/om dat niet schijnē en soude ghedaē te wesen ten spijte van Tiberius/in diē hy den ghenen die Tiberius hadde doen vanghē/terstōt los ghelatē hadde. Nae cozten daghē nochtāns heeft hy den selue tspnē huyse doen bzenghen/eñ belast datmē hē scheeren eñ hercleedē soude. Daer na heeft hy op zijn hooft gset eē coninck croone/eñ heeft hem ghemaect coninck van het vierēdeel/het welck beseten hadde Philippus zijn bzoeō/eñ van noch een ander vierēdeel dat besetē hadde Lisanias. Hier en bouē vooz een yserē ketene heeft hy hem ghegheuen een gouden/van ghelijcken ghewichte. In het Joetsche lant heeft hy gesondē eenē ghenaēt Marullū/tot eenen pzefidēt. Het tweede iaer des rijcx Cai des keysers/so heeft Agrippa oozlof ghenomē om te reysen na zijn rijck/om tsel ue te beschichē/eñ dat ghedaē zijnde wederōme te keeren/het welcke hy toe seyde. Als hē dan die keyser dit toeghelaten hadde/terstont buytē alō menschen hope eñ verwachten/heeft Agrippa hem verthoōt coninck te zijne ouer het volck/by sonderlin ghe eñ wtnemende teckenē bewijsende het teghen woozdich gheluck/gheicken teghen die voozleden armoedē/hoe crachtich dat die foztune is ouer die menschen. Eñ hier wt hebben die sommighe haer laten duncken dattet selue gheluck hem toecomen was wt dien/dat hy so volherdich ghebleuen was in zijn betrouwen. Die ander en gheloof den niet dat het gheluck vanden menschen opter aerden so groot mocht zijn.

* Hoe Herodes Tetrarcha ghebannē is geweest.

Cap. ix.

HErodias die suster van Agrippa/die te man hadde Herodē bestter des vierde deels van Galileen eñ Pereen/benijde haren bzoeō om dese eere eñ macht. Want sy hem sach in meerder hoocheyt dā haer mā was. Het quelde haer dat sy sach den ghenē die gheulodē was om dat hy zijn schult nz betalē en conde/so vbetert eñ vmeerdert int wedercomen tot alle eere eñ gheluck. Dese vanderin ghe nam sy hem seer qualijcken af/sonderlinge soe dicmael als sy hē sach vciert op zijn coninck/doozt tvolck voeren oft rijden. Hier dooz wert sy in haer scluē also vwonnē/dat sy haren man sonō opzouden quelde om ouer zee te reysen na Roomen/eñ aldaer te vercrijghen gelijcke eere eñ hoochz/seggheude daer by dat sy niet langher en soude connē leuen/in dien Agrippa een sone zijnde Aristoboli/vdoempt vā zijns selfs vadere/die ouermids die wterste armoede eñ wt vzeese vā sinen crediteurē voozvluchtich was/nu wederōme keerēde dat coninclijcke soude ghebzupcken/eñ dat haer mā een coninck sone van sijnē maghē totten rijcke vsocht dooz onledicheyt desghelijcx nz en begeerde/maer hy hem seluen te vzeden was. Herodias noch nz te vzeden wesende/heeft gheseyt. Hy my mā/al en heuet v nz ghequelt tot nu toe in mijnō eerē te leuen

dan v

dan v vader/nv te minstē begeert die eere die uwē gheslachte toebehoort. Noch en laet v nz voorstaen dat ghy den man om zijn gheachtz wijckē wilt/ die hier voormaels onderhouden is gheweest met uwē goede. Noch en wilt ock nz ghedooghē door v bloedichz/dat hem in zijn armoede meer schijne ouerbleuē zijnde goets/om te vercrighē der fortunen gheluck eñ hoocheyt: dā v die in so grootē rijc dōmen zijt. Eñ daer ghy v meer af behoort te schamen/dat ghy hem volghen sult in eeren / die voormaels sonder uwe ghenade niet en conde gheleuē. Daeromme laet ons na Roome reysen/eñ nz sparen den arbeyt/gout noch siluer/noch eenigherhā de costen/want den wēsche van dien en is so goet niet alst is wt te gheuen om het rijck te ghecrijghē Herodes beminnēde meer zijn ruste/die weēstont dit een weynich: wt diē ock dat hē alle die Roomsche saken suspect warē/eñ hier omme arbeyde hy om zijn vrouwe tot eenē anderē gheuoelen te brēgen. Herodias ter contrariē/ so sy sach dz hy meer achterwaerts tradt/ so drōghe sy hē naerstelijcker voorwaerts/houdende voor vast dat alle voorstel goet was daermē tottē rijcke mede mocht comē/ eñ so langhe heeft Herodias in haer voornemē gebleuen/tot dat sy haers mans consent ghecreghen heeft/want hy anōs gheenē vrede hebbē en mochte. Aldus dan sonder yet te sparē heeftmen seer castelijcke ghereetschap ghemaect/eñ also met zijnē vrouwen na Roomē gherey st. Agrippa verstaēde haer meyninge/eñ die groote pōperye/ heeft hem ghestelt om te weēstane/eñ so haest als hy hoorde dat sy wt der hauenen gheuarē warē/heeft ter stōt na Roomē ghesondē Fortunatū sijnen gheurijdē knecht aendē Keyser/ met ghiften eñ brieuē tsegē Herodes/beuelende dē seluen sijnē knecht/ waert sake dat pas gaue / dat hy breeder van deser saken metten keyser soude spreke. Dese achtervolghēde Herodē eñ seer spoedich zeylēde / is maer so verre achter ghebleuē/ dat als Herodes eerstmael by dē keyser toeghelatē was/ hy ten aēganghe comēde gaf ouer zijn brieuen/alle beyde quamen sy aen die hauē ghenaemt Puteolos/doen Caius die keyser was te Baias/welck een stadt is geleghē in Campania/ontrent een halue myle van Puteolis/ daer zijn costelijcke eñ chierlijcke pallaysen vā menigerley fatsoē/ghemaect by diuersche keysers/die deen dē anderē hebbē willē te bouen gaē in costelijchedē/ waer toe haer ūweckende die bequamichz der plaetsen/want sy heeft werme baeyen / die welcke daer wt d aerdē vloeyē/eñ zijn van sulcker crachtē dat sy die slecke lichamē gheson makē/ eñ die ghemoeden die in ledicheyt ontbonden zijn/ghemack doen. Hier is Caius die keyser van Herodes ghegroet geweest/wāt hy eerst toe ghelatē was. Soe mede so heeft Caius ouerlesē die brieuē vā Agrippa gesondē/ waer inne Herodes beschuldicht werde vā muyterijē/die hy eerstmael mz Seiano hadde teghen Tiberiū / eñ nv wederomme met Artabano Partho/tegē het nieuwe rijck vā Caio. Het bewijs vā desen/was die gereetschap by Herodes Tetrarcha ghemaect/die in zijn wapēhuys hadde wapenen om tseuentich duysent mannē toe te makē. Het welcke die keyser verstaēde/is toornich geworde / eñ heeft Herodē gheuraecht oft dat waer was/tghene dat hy ghehoort hadde/aengaende dē wapenē. Herodes tselue bekennēde/om dat hy nz ontkennen en mochte die waerhz / alst ghenoech bleke vā zijn opstel/daer hy te vorē af bericht was heeft hē die keyser afghenomē het vierendeel daer hy ouer regneerde/eñ tselue gheuoecht tottē rijck van Agrippa eñ sijnen schat/heeft hy ghegheuē dē briefdrenghers vā Agrippa. Eñ hier en bouē Herodem tot allen tijde ghebannē ter plaetsen ghenoēt Lugdunum/welck een stadt is in Gallijcke. Die keyser Caius verstaēde daer na dat Herodias die suster was van Agrippa/heeft haer harē staet ghelaten meynende dat sy niet gheerne deelachtich en soude willen wesen der allenden haers mans / eñ om Agrippa wille haer broedē/ so beloefde hy haer te sparē. Dit hoorēde Herodias antwoorde eñ seyde. Ghy keyser wesende spreet als uwer maiesteyt toebehoort/maer die houwelijke liefde benēt my dat ick dese gracie niet ghebruyckē en soude/want het en dunct my nz redelijcken/dat ick den ghenen die ick in voorspoet hebbe by gewest/ nv in teghē spoet soude latē. Die keyser hoorende desen hoogē moet vander vrouwen/heeft dat qualijcken ghenomen/eñ haer met haren man wt ghedreuē/eñ haer goet gegheuē Agrippe. Eñ dit was die wrake die Godt heeft laten comē ouer Herodias/om dat sy haers broders voorspoet also benijde/eñ ouer Herodem/om dat hy also licht ghelooft hadde dē ydelē clap van zijnder huysvrouwē. Caius die keyser int eerste eñ navolghende iaer / heeft den ghemeynen staet seer loffelijcken bedient/eñ hem seluē manierlijck ghedraghen/ eñ daer door ghecreghē die gōste vandē Romeynē/eñ lantsatē. Maer naemaels door die groote moghenthey t/ is hy opgheblasen ghewoorden/eñ heeft vergetē dat hy mensch was eñ also smadich teghen die Goden/tot vermeerdo ringhe alder oneeren / heeft der Goden eere hem seluen derren toe schrijuen.

* Van der Joden eñ Griecken twist eñ oploop te Alexandrien. Cap. r.

Als tusschen die Joden eñ Griechē tot Alexandrien woonende eenen oploop ghereesen was/so zijnder dry ambassaden van elcker syden ghecorē/ eñ ghesonden tot Caium den keyser. Apion die operste onder die legaten van Alexandrien/heeft die Joden swaerlijcken bericht/eñ onder ander by gebracht dat sy den keyser nz en hebben eere bewesen ghelijck alle ander naciē des rijcx van Roomē/die Caio ter eeren tempelen eñ outaren ghemaect hebben/om dat hy mettē Godē ghelijckelijc gheeert soude worden/dē Jodē alleene heuet onbehoorlijc ghedocht hem outaren op te rechten/ oft te sweren by den naem des keysers. Dit eñ desghelijcx daer den keyser Caius soude moghē verbittert worde/ heeft Apion dē Joden opgheleyt. Philo onder die legaten der Joden meest ōmoghende/eñ een man seer vermaert/die broeder van Alexander Alabarche/in philosophie seer geleert/ dese bereyde hē om die sake van zijnder natiē te verantwoordē. Maer die keyser heeft hem verstoten/ eñ heetē weech gaē met alsulcker grammicheyt/dat hy hem seluē nauwe bedwingē en cōde vā overlast te doene. Philo aldus smadelijck wt gheslotē zijnde/keerde hem totten Jodē die by hē stondē/eñ seyde. Nv y st vā

noode

noode dat wy goeden moet grȳpē/ als Caius grā is/want God sal ons nv tseghen hem mede zȳn.

* Hoc Caius Petroniū in Syriē sondt/beuelēde hem oorloghe aen te nemen teghen die Joden/ by also sy zȳn figuere nz en wildē aēueerdē. Cap. xi.

CAius qualijck nemēde dat hy vandē Jodē al leē also dacht wert/heeft eenē legaet in Syriē ghesonden Petronius ghenaemt/in Vitellius plaetse/ beuelende hem dat hy met een machtich heyr het Joetsche lant soude aen tasten/ten waer dat sy van selfs zȳn beelt wilden aenueerden/eñ tselue inden tempel Gods stellen/eñ by also sy dat weyger den dat hȳse met ghewelt daer toe vzenghē soude. Petronius aenueert hebbende het regiment vādē landen van Syrien/heeft naerstich geweest om te volbzenghen des keysers beuel/vergaderēde alsoe hy best mochte behulpighe heyren/eñ is met twee Roomsche legioen bēden ghetoghē na Ptolomaiden/om daer te ouerwinterē/eñ also die eerste toecomende lenten den aentast te doen op die Joden Het welck Petronius Caio heeft latē wetē by scrifte. Wiēs naerstichevt Caius seer prijsede/ heeft hē vermaent dat hy cloeckelijck achteruolghen soude zȳn beuel/ eñ gheweldichlijck te niete te vzēgē die wederspannicheyt vanden Joden. Hier en tusschē so zȳnder vele duysent Jodē te Ptolomaidē ghecomen tot Petronium/biddende hem datmē haer niet dwinghen en soude om yet te doen teghē die wet haers vaders lant. Eñ oft ganschelijc gelotē ware dat sy die figuere vanden keyser in harē tempel soudē moeten stellē/dat hy haerliedē eerstmael doode/ eñ dat hy dan na zȳn beliefte het selue volbzenghē soude. Want also langhē tijt als sy leefdē en souden sy niet mogē verdzagē dat haerder wethouders beuelen/ghelchendt eñ ouertreden soudē worden/die ouer so vele laren vāden goeden voorvaders onōhouden gheweest hadden. Hier op antwoorde Petronius een weynich vgrampt zȳnde/ eñ seyde aldus/ dz ghy hier by vzēgt/soude by my plaetse vindē/en ick na mȳns selfs raet eñ tot mȳnē gheluche die sake mochte beleyden. Maer wāt dat nz en is/eñ moet des keysers beuelē volbzingē eñ in gheender manieren daer tseghen doē sonder perijkel mȳs lijfs/so moet wesen datmē v beueelt. Hier op antwoorden die Joden eñ seyden. Eest v Petroni so noodelijcken die ordinantie van Caius niet te laten om eenighe redenen/noch wy en ouer treden die gheboden van onser wet niet/betrouwē die ons op de Goddelijcke crachte als nauolgers der deuchdē vā onsen ouderē. Ock en zȳn wy so cleynmoedich niet dat wy tghene dat ons God beuolen heeft/eñ waer toe hy ons gheordineert heeft ouerbzekelijke loō ouertredē sullē door die begeer te vā desen onghestadighē leuē. Waerōme so zȳn wy bereet te dzagē alderhāde fortune. Als die eere vander wet in ons vaders lant blijft gheheel eñ onghescheē/in dien gevalle zȳn wy bereet tot allē perijckelē/hopende dat God ons niet latē en sal om wyens eere wy niet en ontfien dē teerlinck der fortune. Dit hebben wy lieuer dan door onaersaemhz v ghehoorsaem wesende te comē in eewich vwijt/ eñ door het achterlaten vāden beuelē eñ ghebodē vandē opperstē heere in zȳne indignatie/wies mo ghenthz (als ghy wel verstaet) mē meer moet ontsien dan Caium. Petronius aenmerckende haren verstandighe stadichz/ eñ dat niet mogelijcken en was sonder strijt eñ bloetstortinghe het beelde des keysers op te rechtene/ is metten vziendē eñ huysgenīne ghereyst tot Tiberiadē/om vā bijts te bat te moghen doorstē dē staet vandē Jodē. Die Jodē vzeesende het groot quaet dat haer was nakende door die Roōsche oorloghe eñ noch veel meer en si haer wet violeerdē anderwerf zȳn te gemoete ghecomē Petronio te Tiberiadē met vele duysenden/ biddēde dat hy haer tot deser noot nz dwinghē en wilde/dat hy ooch die heylighe stede niet en wilde besmettē door het oprechtē vāde verbodē beeldē. Waer op Petronius antwoorde aldus. Wildy dā vechten mettē keyser eñ sijnen rijcdōme/noch ooc uwe crancheyt niet aenmercken? Sy antwoorden Wy en sullen niet vechtē/maer wy sullē al esamen lieuer sterue dan wy scheydē soudē van onser wet Eñ met desen woordē zȳn sy neē gekniclt eñ hebben bloot ghemaect hare halsen/seggēde. Wy zȳn bereet te verwachten uwe sweerden. Eñ in dit prooost zȳn sy ghestadelijck gebleuē veertich daghē. Daer en binnen achterstellende die lantwinningē al wast den principalen saeptijt/want sy hadden so seckerlijcke vooz haer ghenomē lieuer te sterue dā dat beelde toe te latē. In alduslanighe staet dē hā dele vandē Jodē wesende/so zȳn Aristobolus des Coninex Agrippe broedē eñ Helchias de grote ghenaemt metten treffelijckstē eñ besten van dyer familie/ooc mede die ouerste vandē Jodē zȳn gheco men tot Petroniū biddēde dat hy soude willē aen mercken die verstentheyt vanden volcke eñ haer gheē oorsaecke vā desperatieen woude zȳn. Maer lieuer schijuē Caio dē keyser met wat spitichz dat gewey gert wert die oprechtigē vā des keysers bel de. Eñ dat sy achterlatēde eñ die lādtwinninge ooc nz en peysen eenighe oorloghe te voerē. Maer zȳn bereet lieuer te sterue dā alsulcke smette nz Gods dienst te meughē/eñ noch hier en bouē/wāt sy die lantwinninghe achterlatē so en sullē sy niet hebbē om het weghe gheit/eñ ander lastē den keyser toebehoorende te betalen/waer wt sy mochten comē tot moorden eñ ander quade feytē. Eñ dit al tsamē tot dier meyningē dat die keyser eenichsins mocht te beweecht worden om yet goedertierlijckē te oz/ dinerē tot der Jodē behoef/ waer door die oorsake van wederspannicheyt eñ rebellichz mochte belet worden. Het welck so vre ooch den keyser vā sijnē prooost niet en mochte vzenghen dat hy dan achteruolghē soude zȳn beuel. Dit wast toeverlaet by Aristobolus ghedaē/Petronius aenmerckēde die swaricheyt vanden sakē eñ ooch mede dē bidder die also sterckelijckē verwecten ooch het vast prooost vanden Joden/heeft hem latē duncken onrecht te wesen datter beliefte vandē rasende Caius also vele duysent menschē soudē te niete gebracht worden ontlēde in dit stuck die goden eñ ooc mede zȳn eyghen conscientie/heeft veroozē die onredelijchz vā der saken by vzienen den keyser te kennen te geuen ooc op zȳn perijkel/wāt hy wel wiste vā wat quaden sinne die keyser was/eñ ooch om te wzekē seer bereet/ tseghen den ghenē die sijnen cuelē sinne nz en volbzachtē. Petronius peysende ooc hier by eñ oft also waer dat die keyser van sijnen proposte nz

en wilde

en wilde schepdē/eñ zÿn felle indignatie op hē keer den/die de beuelē vandē keyser also clappelÿckē te wercke stelt dat nochtās soude wesen de duecht vā eenen goeden man voor het leuen te beschuddē vā so vele onschuldichs volcx die doot niet te ontsiene noch willen ontgaen. Hier toe dan tsamē roepēde die Jodē ter plaetsen ghenaemt Tiberiadis als hy sach teghenwoordich also vele duysendē gaende onder het volck/also vclaerde dat hy dit bereitsele vā oorloghe nz wt hē seluen aenghenomen en hadde/ maer door beuel vanden keyser/het welck seer periculoes waer te vertrecken/ om die indignatie vā zÿnd maiesteyt. Ands ooc mede so eest betamelÿc dat ick na den wille doen soude van hē die my tot sulcken grooten hoochz verheuen heeft/ des nochtans niet teghenstaende/ en sal ick mÿn gerustichz eñ gheachtlz voorstellen uwer salicheyt. Want ic wil wetē dat ghy te rechte strÿt voor ō vaderē wet ia oock en sal hy my nz toegelaten worden/dat den tēpel Gods almachtich ō Pzincē beuel gheschēdt sal wordē. Eñ hier om so sal ic raetsbodē tot Caiū senden door de welcke hy verstaen sal uwe onwēdroepelÿc voornemē/ eñ so vele alst in my sal zÿn so sal ick hē vmanen/dat hy uwē eerlÿcke voornemē genoech wil zÿn. God wiens macht is bouen allē menschelÿcken voorstel wil verleenē/ dat uwe op rechte gods eeringe blÿue geheel eñ ongeuioleert eñ dz die keyser door onmatelÿke begeerte vā eerē eñ hoochz nz en come tot sulcke schādelÿcke bloetstortinghe. Eest ooc also dat hÿt qualÿckē neēt eñ sÿnen thozē tot my keert so wil ic lÿdē alle periculē tsy inden lichaē oft inden leuen/daert sÿne rasernie belieuen sal. Alleenlÿcke dat ick v groote menichte om so gestadighen goeden wille niet en sie te niete te doē. Gaet hier omme een yegelÿck daer ghy te doen hebt eñ arbeyt uwe landen. Die raetsbodē sal ick senden na Roomē/eñ wat ick vermuegē sal tot uwē voordeel dat sal ic door my seluē eñ door mid dele van mÿnē vrienden doē. Dit gheseyt hebbēde heeft hy die vergaderinghe laten gaē/ haer vermanēde dat sy haer lāt daer en binnē bouwē soudē eñ goets moets wesē. in deser manierē naer alles zÿn beste heeft Petronius het volck getroost eñ God heeft opēbaerlÿck vthoont Petronio zÿn voorsichtichz eñ dat hy alle rechtueerdige eñ eerlÿke voorstellen gonstich is. Nauwe en was die redene wt haestelÿc en vielder eenen onuerwachtē regē buyten alle menschē meyninge de welcke op so schoonen dach by gheen voorgaende teeckenen vthoont en was dien ooc die mēschen om die lange eñ duerende dzoochte by na voor vtwifelt hieldē/wt dien te meer dat sy menichwerf wolckē gheÿen haddē dwelcke haer hope bedzogen hadde/waer door die eerde buytē gewoonte eñ allen vwachte vochtich wesende is den Jodē hope gebozē/dat Petronius ghebedē nz en soude te vgheefs zÿn. Daer en bouē is hy prefidēt Petronius meer vwondert geweest want hy merckelÿckē sach dat God sozghe dzoech voor ō iodē sake/het welcke hy bewees met sulcken wtnemendē teekenē dat niemāt (hy en hadde onwÿs gheweest) en coste ontkennen. Als dā Petronius seer naerstelÿc dese sake ouergescreuē had de tot Caium/ontradende hē dat hy so vele dusent menschen nz vzenghen en soude in die wterste desperatie eñ doodelÿke schade oft vderffenisse. Wāt ten ware dat sy door oorloghe bedwōghen werdē so en souden sy niet achterlaten/ den rechtē Gods dienst by haer voorsaēs geordineert/ia ooc so sou de hy hē selue daer door benemē die schÿnbaer profitē die vandē selue volcke comen warē eñ by tselue volck behouden een eewich vwÿt voeghende mede daer by hoe aengenaē dat dit volck God is/eñ met wat openbaer teekenen hy verclaert zÿn goet willicheyt te hen waerts. Dit zÿn die woordē van Petronius die Conine Agrippa die doē te Roomē hem hiele. Werde met Caius dagelÿcx familiaerder/dese heeft met grooter naerstichz een seer costelÿck banckет den keyser bereyt daer niet en ghebzack dat diende tot wtnemende leckernye/eñ soor te van wellusten. Also dat hy ore achter rugge liet in dit voorstel alle ander/ia oock mede den keyser soe groote neerstichz dede hy om die gratie vandē Pzince te verweruen. Die keyser verwonderde hē van sÿnen moet eñ magnificentie dat hy ooc bouē zÿn macht eñ bouen sÿnē rÿcdōme gearbeyt heeft om hem te behaghen. Willende dan hem ooc ghelÿcke vriētschap bewÿsen na dat hy vandē dzācke verheuecht was/heeft Agrippā die hē tot vzuechden verwecten/aldus toe ghesprokē. Al voor desen tÿt soe heb ick certeynlÿck onderuondē uwe goet willichz ia oock als Tiberius noch leefde en heeft v gheen perÿkel also moghen vlasten dat ghy my hebt gelaten eere te bewÿsen/eñ nv so sie ick v also ghedelibereert dat ghy gheen dinck sparē en soudt maer oock v eygē goet voor niet achten om mÿnē wille als ghy my mocht belieuen. Waeröme(wāt voor my schāde soude zÿn die een keyser bē/dat ic my soude latē vwinnen in weldaden te bethoonē) so wat tot nv toe by my achtergelatē is dat wil ick te volle vghelden. Eñ tghene dat ick doen sal dat selue also na comen sal mÿnd ghewoōlÿcker milthept dat grootelÿck sal helpē tot uwer verheffinge gheluck eñ salichz. Dit seyde die keyser hē goedertierlÿcken toe/meynēde dat hy eenighe goedē oft renten van haer begheren soude/oft eenighe stedē oft verualle van diē. Agrippa al was hy bereet om te bidden nochtēs tgene dat hy te vozen verswegē hadde heeft door dit orsuyn gheopent seggēde tot Caius. Noch hier voormaels ō mÿn eygen profÿt oft winnige buytē of tseghen dbeuel vā Tiberius en heb ic v eere oft diēst latē te bewÿsen. Noch ooc al en sueck ic nv nz ands dā uwe vriētschap. Wāt die voorgaende vzye milthz heeft ouer uloedigher gheweest dan ick emmermeer hadde mogē hopē welcke weldaden al zÿn sy mindere dā uwe macht oft wtnemelÿchz/so zÿn die nochtans grooter dan ick verdient hebbe oft soude moghē begheerē. Dit hoorende Caius heeft hem vwondert vā Agrippa matelÿchz/eñ heeft hem sterckelÿcken vwect om te seggen wat hy soude willen begerē/allē diēst eñ eere hē presenterēde. Hier op antwoordde Agrippa wāt ghy my al euen neerstelÿckē presenteert uwe milthz/so sal ick bidden nz om gelt oft goet/ dwelc ic door uwe gracie oueruloedich besitte. Maer sal biddē om tgene dat uwer maiesteyt godvruchticheyt sal moghē vthoonen / eñ waer door ghy den goddelÿcken wille sult moghen volbzengē eñ my door die menschen die dit hoorē sullē wesen sal tot

vermeederinghe vā alder eeren/als ic onder alderleye begeertē die in my opstaē dit en mach vcrigen dwelck ick v sal verclaren. Ende is dit ick bid v dz ghy tgebot wilt wederroepē dwelcke ghy Petronio ghegheuen hebt/aengaēde dē beelde vā uwer maiesteyt te setten inden tēpel vandē iodē. Dit ghelyc eenen teerlinc beual hy der auontuerē/ wel wetende dat aldusdanige bede sonder periticl des lyfs nz en was. De keyser wt diē hy so hoochlyckē was onthaelt/eñ oock mede om dz hyt voer so vele getuyghē toeghesecyt hadde/sonder schande tselue nz en cōste ontseggē/aensiende ooc die manmelycheyt van Agrippa/de welcke zyn vaderē lāt / weluaert eñ ruste van dien lieuer hadde dan het vmeerderē van zynder dominatien heest hem ghegont dat hy begeerden/eñ doen scriuē Petronio / pzisende zyn diligentie eñ neerstichcyt int vergaren vāder heyzcracht / eñ het neerstich veruolghē vanden beuelē die hem die keyser gegheuē hadde. Voozt aēgaen de linen beelde waert tselue gheselt also dz beuolē was dat soude blyuē / eñ en waert niet ghedaē/dz hy die moeyte van te doē doene soude sparē/eñ afdanckende het heele heyz hē soude vueghē om zyn officie te bedienē. Dit is dē iodē ghegont ter liefdē vā Agrippa diē die keyser in alsulcker eeren hadde dat hy hē niet en conste ghewey gerē wat hy badt Dit heeft Caius doē scriuē Petronio al eer die ioden begonsten te balghē. Niet lange daer na heeft Caius bzieuen ontsanghen inhoudēde hoe dz die ioden begonsten te rebelleren/waer wt Caius vergramt zynde ouer des volcx stoutichcyt eñ vachtinghe zyns rycx als eē man dye sonder schaemte was eñ gheen eere en ghebzuycte/ de welcke oock tot gramschap bouen maten geneycht was/ die hy noyt bedwonghen en hadde maer altoos hem liet duncken dat zyn salichcyt int volbzengen vā dier gelegen was / heeft nv anderwerf aen Petronius doen scriuen aldus. Want die ghiften vandē iodē crachtigher by v geweest zyn dā myn beuel dwelc ghy voozby gaēde in alles hebt gearbeyt om hē te belieuē/also maeck ic v rechter in wo selfs sake/om te seggen wat ghy verdient hebt wt dien ghy gecomē zyt in myne ouergrāschap. Ic wille dat ghy eē spighel sult zyn vanden teghenwoozdighen eñ toecomendē op dat sy verstaē dat niemāt des keysers beuelen en behoozt vooz crachteloos te achtē. Desen bzief is aenden pzesidens Petronius (nz nochtans ten tyde dat de keyser noch leefde) ghebzacht want die den bzief belast was/soe trachelycken geseylt hadde/dat te vozen de selue Petronius ander bzieuē ontsaē hadde waer dooz hy verstōt dat Caius doot was/god almachtich en hadde Petroniū niet vergheten noch die periculē daer hy om zynē eeren wille eñ ō Jodē eeringe die sy God bewesen te conseruerē in ghecomē was. Aldus wt zynē bestittinghe vdzeuen wesende Caio om die oneere die welcke hy god eñ gods dienaers bewesē hadde is Petronius so vādē Romeynē als vandē gemeynē lantlupdē om zyn rechtfinnicheyt die hy vthoont hadde/groote eere ghedaen/ eñ ooc mede heeft hy daer dooz vcregen die faueur eñ gōste vandē meest tē raetheerē/de welcke Caius als hy leefde seer vuolcht hadde. Caius cozts na dat hy tot Petroniū gēschzeuē hadde/dē bootschap bzief vā zynē doot is selue vllagen/die sake waerōme eñ die middelē waer doze hy ter doot bzacht is sullē wy int vuolck verclarē. Petronio nochtans is eerstmael dē bzief ter handt comē die bootscapte de doot vandē keyser eñ na diē den bzief die hem zyn doot condichdē het welck siende eñ verstaēde Petronius heeft hē in die doot vanden tiranne verblyt eñ verwondert van die goddelycke voozsienicheyt de welcke sonē vertreck loondt den ghenen die hem eere bewysen eft dienst doen. Ende in aldusdanighe maniere is Petronius die doot ontgaen.

* In wat state dat die saken vanden Jodē warē te Babilonien. Eñ van Aniseneo eñ Anilio gebzoederen. Cap. rij.

IN dien tyden zyn groote beroertē gherelen onē die Joden die woenden te Mesopotanien ende Babilonie eñ vele doottlagē eñ so groote allēde ge uolcht dat in alle de voozgaende geschiedenisse by ons gheschzeuen nergēs des gheliex en is. Waer af ick neestelycken sal schzyuen/vclarende die rede nen vā beghynsele. Nearda een stadt in Babilonie vol van menschen eñ seer vzuchtbaer van eerdē de welcke mach voedē groote menichte vā volcke eñ daer en bouē seer vzy is ō haer stercte wille vā allen viandē/int rōde ghewatert metter stiuitē ghenaemt Euphzates eñ daer en bouen noch seer vast vā muerē. Op de selue leydt noch een ander stadt genaēt Nisibis. Op dese plaetsē wāt sy wt haer ge leghenthz sterck waren / so leyden die Joden daer in bewarenissen haren costumelyckē offer/ dien sy god laerlycx schuldich waren en and geloeft gelt/ om tselue te synē tyde voozts ouer te sendē na Hierusalē/het welc sy dedē met geleyde om die rooue rie vanden Parthen ond welcke heerlycheyt Babilonia gheleghen was. Eñ onder dese Jodē warē Asineus eñ Anileus ghebzoederen wt dē lantschap ghebozen dat mē noēt Nearda. Wiens vader ghestozuen was. Dese hadde die moeder gestelt om te leeren weuen het welcke onder die Joden daer die mans het ambacht doē/eē eerlycke oeffeninge gerekent is. Dese heeft die meester vanden winckele waer sy het ambacht gheleert hadden/wāt sy dicmaels seer laet te werck quamē ghecastyt met slaghen/dese ghebzoedō haer laten dunckende dat on ghelyck was dat sy geledē haddē/hebbē die wapenen die binnē den huyse daer aenden muer hingen afgenomē/eñ zyn hier mede geulodē op een plaetse daer de riuiere haer in twee deelē/scheyt/vzucht baer van grase eñ allen and dinghē/diemē tsegenden winter bewaren mochte/tot desen hebbē haer terstont gheuoecht varmoede iongers/waer ouer sy haer selue capiteynē maectē/ eñ also sterc datter niemāt ē was die haer quaet voozstel beletté cōste Dese sieē dat die plaetse nz crychbaer en was hebben daer een slot gemaect/eñ vā daer dienaers wt ghesondē totten lantlupden die daer haer beesten weyden dat sy haer betalē soudē in plaetse vā schote een seker ghetal vā beestē/ also vele als sy tot haren onderhoudē behoesdē. Toeseggēde daer vooz vzientschap den ghenē die haer te wille waren. Eñ hier en bouē beloesden sy te beschuddē haer beestē tseghen alle vpandē/en daer eenighe quamen. Eñ in gheualle vā weygeringe dzey chdē sy haer beesten eñ herders te doodē. Tvolck hozende aldusdanighe

nighe bootschappē eñ daer doze vuaert zÿnde/ heb ben haer ghegeuen al dat sy begheerdē/waer dooz is haere macht eñ ōtsach also gewassē dat sy mach tich waren dlant af te loopen eñ datter niemāt en was die hē soude hebben dozren vstaozen oft oock tseghē haer inbindē. Eñ also opēbaer is dit gewoz dē dat die fame comē is aendē coninc vandē Par then. Die vaocht vā Babilonien dit haozende/ eñ meynende dit quaet opset eer dat hē seer vbzeyden te beletten/ heeft vgadert also hy eerste conste van Parth⁹ eñ babilonië een heyr. Hier mede is hy ge comē eñ meynde haer anuerstens te ouerualle/ be legghēde het heel bzoeck eñ beuel gheuende sÿnen volck dz sy haer stille houdē soudē wāt dē tweedē dach daer na so hielden die iodē haren saboth/ daer haer beuolē was inne te rustē. Waer wt hy meyn de dat sy nz souden hebben derren te velde comen maer soudese sondē staat oft slach tot sÿnē wille ge creghen hebben/ eñ also ouerualle. Alīneus doē ter tÿt met sÿnē geselschap was ledich hebbēde by hē zÿn wapenē/ dese riep eñ seyde. Goede mannē ick hooz daer peerden vriesschen nz vanden ghenē die hier weyen/ maer peerden vā oozloghe als ick wtē gheclancke vandē toomē gewaer wozde. Ic sorge dat ons die vianden sullē achterhaelt hebbē eñ be sloten/ loopt yemāt terstont beūē/ die ons weet te seggē wat daer seker lÿckē schuylt. Onwarachtich eñ gheloghen moetet zÿn dat ons dunct. Ter stont als dit gheseyt was/ eenighe vanden ghenē die wt gegaē warē/ om te beūē wat daer schuyldē/ haeste lÿc wederom keerende hebben vclaert dat het ver moeyē waer was. Ja dat meer was/ dat die vaer nemers vandē onrechte dat haer gedaē was/ wa ren teghenwoordich/ om by heymelÿcke lagē met groote menichtē van peerdē haer te ouerualle die noch seer qualÿc doen op verlē waren/ eñ na lāts zede hadden ghebodt/ om dien dach niet te mogen vechten. Alīneus hoozēde des bespiers woozdē is van anderen gheuoele gheweest/ eñ datmē alle le dichz op een sÿde settende/ die vp anden nz en soudē toelatē dat sy na haer beliefte eñ welluste/ so vzy elÿck onder hueren hoop wuelē soudē eñ haer volc vlaen. Maer dat sy vooz oogē nemēde den teghē woozdighen noot nae haer vzomicheyt die viandē wederstaē soudē/ op dat sy (eñ die foztune also slaet niet onghewzoken te nieute ghedaē en soude woz den. Eerst eñ vooz al so heeft Alīneus zÿn wapenē aenghetoghē/ eñ zÿn gheselschap/ by sienlÿckē ex empele vweet tot ghelÿcker stoutichеyt om die vi anden cloeckelÿcken te wederstaen. Eñ want die vianden seer traghelÿcken by quamē/ als haer latē dunckende dat sy der victozien te binnen warē/ soe heefter Alīneus vele van henlieden verlaghen/ eñ tsurplus te rugge gedzeuē. Desē strÿt als hy ter hē nissen comē is vandē coninc van Parthen/ vwon derde hē van deser twee ghebzoederē stoutichеyt/ eñ heeftse begheert te spzeken eñ te sienе/ eñ terstāt ghesonden een van sÿnē ghetrouste dienarē/ belas tende hē te segghen dese woozdē. Die coninc Arta banus ontbiet v/ al hebdy hē te cozt ghedaē eñ zÿn lāt afgeloopē/ dat hy nochtās zÿn verbolgenthz vlaet/ aenstende uwe cloecheyt. Noch meer so heeft hy my ghesondē dat ick v geleyde gheuē soude/ eñ presenteeren wt des coninc naem vlatenisse vans misdaet eñ sekerheyt om te reysen wāt hy begeert uwe vzientschap/ sonder eenich bedzoch oft heyme lÿcke laghen eñ argheliste. Hier en bouē en sal des coninc mildthz niet ghebzekē/ maer sult ghy ghe broederen uwe vzomichz nae dit dooz des coninc toelaten vzydelÿcker moghē ghebzupekē. Alīneus dit hooznde heeft zÿn reyse noch vertoghē/ maer heeft sÿnen bzoeder Anileum ghesondē met sulkē ghiften als hy vmocht. Dese bzoeder is gegaē tot den coninc eñ aldaer seer lichtelÿcken toeghelatē. Artabanus die coninc siende Anileū dat hy alleene was/ vzaechde waer ōme dat hy sÿnē bzoeder thuys gelatē hadde. Eñ vstaēde dat de coninc alīneus wt vzeesen hē gehoudē hadde binnē tgebzoecte/ heeft ghesworen by des lāts godē dat hē op geleyde co men gheen arch gheschiedē en sal/ dwelc hy dē ion ghelinck vsekert heeft/ geuende hē die rechte hant dwelck onō die wilde eñ ongeleerde menschē/ een seker teekē is van getrouwichz. Wāt na dat sy die rechte hant ghegeuen hebbē/ so en mach onō haer niemāt den anderen bedzieghen/ oft oock aē yemāt twÿfelē/ maer moetē allen suspicien te buyten zÿn. Op dese cōdicie eñ met aldusdanige toesegē/ heeft die coninc Artabanus dē iongelinck Anileum we derom me ghesondē/ om dat hy sÿnen bzoō soude ghewillighē mede te comē. Dit heeft die coninc ge daen want hy die bzoeders van doen hadde tot be warenisse vander voechdyen aldaer/ wāt also dat blÿcten/ soudē sy lichtelÿcken den rugghe gekeert hebbē/ als die coninc nz bÿ hant gheweest en had de. Doe sozchde hy als hy elōs die wederspaningē bedwinghē wilde/ dat Alīneus hier en binnē dooz die behulpelÿchz vāden babilonisschē so machtich soude woz dē/ dat hy zÿn quaet doen nz latē en sou de. Wt aldusdanighen vooznemē heeft hy Alīneū ontboden. Alīneus heeft hē ooc lichtelÿckē vā sÿnē bzoeder laten om setten/ pzincipalÿc doē hy hoozdē die goede ionste vandē coninc te hēwaerts/ eñ dat die selue coninc by eede dat geuesticht hadde. Ter stont so zÿn dese twee ghebzoeders tsamē geromē tot dē coninc Artabanū/ de welche hy seer feestelÿc ken ontsinck/ vooz al nochtans siēde dē persoō vā Alīneus seer cozt van statueren/ eñ mt aenschouwē mismaect eñ van gheenō weerdē heeft hē verwon dert dat in sulcken cleynen lichaem so hoogē moet vbozgen was/ als hy in Alīneo sach. Eñ ouermael tÿt zÿnde die coninc Artabanus heeft Alīneū ghe weesen sÿnen veltheer genaēt Abdagasi eñ seer ge pzesen by hē vtellende hē die vzame feytē van Alī neus. Dese capeteyn dit hooznde vzaechde oft hy dē seluē sonō den coninc te vwecken soude moghē doot slaen eñ vzeken alle tquaet/ lÿden/ eñ verdziet dat hy den inghesetenen vā Parthen aengedaē had de. Die coninc dit hooznde heuet ghewey gert wt diē hy by eedt dat toe geseyt hadde eñ hē vzy geley gegeuē. Maer seyde die coninc. Sydy ghy eē oozloochs man wat hebdy met mÿnder meyneedichz te doene/ die schade eñ het ongerief dat die Parthē geledē hebbē wzeet dz/ eñ als hy te gemoete comē sal/ loopt hem op/ eñ sonō my te aēsiene so doot hē. Des mozgēs daer na is Alīneus geroepē geweest vandē coninc die welche hē geseyt heeft aldus. Ō iongelinc tis tÿt dat ghi na huys treet op dz (in diē ghy langer beydet) nz en coemt indē haet vanden

capiteynen/die welcke buten minen wete eñ tsegē
mynen dāck v mochten doetlaē Ick beuele v het
lantscap van Babilonien/bewaert dz eñ bescermet
tsegē die roouers eñ allē vyāden. Ic sal daer tsegē
sorghe draghē voor uwe weluaert/wt dien ghy nz
ghetwyfelt en hebt v leuen in mȳn hāden te stellen
Hier mede hē beschinckende heeft Aſineñ latē gaē
Aſineus thuys cōende heeft in sommighe plaetsen
nieuwe casteelen doen maken / ende oude gerepa-
reert eñ gesterct/ eñ binnē corte tȳde is zȳn macht
also gewassen/als oyt yemāts voor hē vā alsulckē
oorspronc. Ooc en heuet hē nz ghenoech gheweest
dz hē eere bewesen die vā Babilonien/ maer oock
die legatē vā Parthen die aen hē gesondē werdē/
hebben den seluen op ghetoghen eñ ȳmeerdert/eñ
soe grootelȳcken is hier doore zȳn macht ghewas-
sen/dat ooc hele Mesopotāien hē aenhinck eñ nae
hē hoordē. In dese salichz aldus groeyende is Aſi-
neus out worden vyfthien iaren/eñ en heeft hē gee
ne voorspoet gebroken/ so lāghe als hy zȳn eerste
duechdelȳcke voorstel geuolcht heeft. Maer so
wāneer hy die lādt zeden vacht heeft/eñ door wel-
luste vwonnē geweest zȳnde/gecōen is in alle qua
de begeerten/so is die fortune ooc vandert. Te diē
tȳde so was daer int lātscap vā Parthen ouerghe
comen een hertoghe mz zȳnder huys vrouwe dye
welcke onē and lichamelȳkē gauen buyten matē
schoon was/ ia tot vwonderens toe. Op dese om
haer wtnemende schoonz is verlieft gheweest die
broeder vā Aſineus ghenaemt Anileus. Ende want
die liefde so groot werde dz hy hem nz en cōste be-
dwingen/eñ op dandē sȳde gheene hope en was aē
die vrouwe te geraken/so heeft hy haren mā te vel
de beroepen/eñ metten eersten aentast heeft hy dē
Hertoghe vslaghen/eñ also die huysvrouwe gecre
gen tsȳne wille. Het welck so wel hē als sȳnē broe
is geweest een sake vā grooten vdziete/wt aldusda
nige redene. Dese vrouwe na die doot vā harē eer
sten mā heeft die afgoden/die so haer mā/so sy ge-
woonlȳc waren thuys eñ ooc buyten op hen hey-
densche manierē te aēbiddene by haer gehadt onē
haer ander bagagien/ende eerstmael int beginsele
heeft sy dese int heymelȳcke aengebedē. Namaels
doē sy begonste te vstoutē heeft sy se in haers mās
slaepcamer gebracht/eñ daer opēbaerlȳke na haer
onde maniere die sy onēhouden hadde by harē eer
stē mā aēbadt tē aensiene eñ by/ sȳne vā harē mā
Anileus. Dit werck hebben die naeste vriedē van
beyde dese gebroederē gelastert / siende dattet seer
leelȳk eñ scādaloos was eñ tsegē die Hebreeusche
ghewoonten en zedē te hebben een vreemde eñ on
gheleerde vrouwe/die noch in haer ongelooue le-
uende was eñ haer afgoden aenbadt. Vermanēde
hier omme hen die vrienden te willen toesien dz sy
de welluste haers lichaems/niet soe seer en volghen
dat sy daer doer afgewonnen werdē vā harē heer-
scappiē/de welcke haer vā God gegont was. Wt
deser ōmaningen en is gheen profyt met allen ghe
uolcht/dan alleenlȳcke datter eeñ vādē vriedē die
alō cloeckmoedichste sprack is herstelkē geweest. De-
se sternēde heeft ouer die broeders eñ allē haren me-
deplegers/gods toorē aengeroepē/eñ dz de rechte
gods eeringhe eñ getrouwe vrientschap by hē ge-
queest/ghewonnen mocht werden/eñ sy vā haren
vianden in gelȳcker manieren betaelt / die broeders
wt diē dat sy oorsaecke vanē doot geweest zȳn/ eñ
haer gheselschap om dat sy den beseermer vander
wet toonecht hebbē latē vdzucken. Eñ al beswaer-
de die doot vanden goeden mā/ den vrienden zeer
nochtās verdroeghen sy daer ōme wāt sy saghen
dat doer haer groot ghewalt sy ghelȳckelȳckē tot
haren ongheluck geleydt worden. Maer die vrou-
we die niet op en hiele oft haer boosheyt niet en liet
heeft haer gramscap op een nieuwe vwect/in dien
sy wederōme die afgoderie vāden Parthen voort
gestelt heeft. Hier wt zȳn die iodē vwect geweest
eñ hebbē haren toevlucht ghehadt tot Aſineñ roe
pende eñ claghende ouer Anileum eñ seyden. Al en
heeft hy te vozen nz gheweten te onderscheydē wat
ozbaerlȳck was nochtans eest nv vā noode dz hy
zȳn dolinghe achterlate eñ hē betert eer datten ge-
meynen achterdeele gewzakē worde/wāt alsulckē
houwelȳcke en cā niemāt gepryfsen/als ongeoor-
looft eñ tsegen die gemeyne ordinācie oft gewoō-
te vāden lāden. Eñ daer eñ bouen ooc in vminde-
ringe eñ smaet vā God. Aſineus dit hoorende hoe
wel hy wiste eñ vstont dz wt zȳns broeders misdaet
hē eñ dē sȳnē groote moeyteniſſe eñ verdriet comē
soude. Nochtās door broederlȳcke affectie heeft hy
lichtelȳcke die ongetemde begeerte daer zȳn broe-
der mede beuangē was hem vgheuen. Maer wāt
daer daghelȳcx meer eñ meer clachten quamen so
heeft Aſineus ten lesten/ sȳnen broeder vmaent eñ
verspraken aengaēde die voorleden seytē/eñ hē be
uolen dat hy hē seluen hernemē soude/eñ die vrou
we hē ooc quȳt makē eñ na huys seyndē tot harē
vrienden. Maer dit vermaen en heeft niet gholpē
want als die vrouwe gheuoelde dat die murmura-
cie vandē volcke om harē wille geresen soude heb-
ben moghen Anileo haer boelschap oorsake wesen
van vdziet eñ lyden/so heeft sy Aſineum den broe-
der vgeuen/seker wesende dat die minnēde rechter de
se misdaet lichtelȳcken soude vgheuen. Siende nv
Anileus dat hy heer alleene was heeft vgadert een
deel knechten/eñ hier mede afgeloopen die dorpen
eñ vlechē toebehoorēde Mitridatus eē personage
by eñ onē voolck van Parthen zeer geeert eñ bouē
matē edele/ als die tē huwelȳke hadde die dochter
van Artabanus den coninc/ wt desen dorpen heeft
Anileus eenē grootē roof gehadt/eñ aldaer vendē
vele ghelts eñ ghecochte knechten oft slauen. Ooc
mede vele beestē eñ aldhandē soorte vā goede daer
fortune mede vmeerdert wort. Mitridatus die als
van huys was hoorēde tgene datter geschiet was
eñ tselue seer qualȳkē nemende dat sonder eenige
redenen oft sake Anileus hem dit ongelȳc dede eñ
sȳnē edeldōme te na ghinck/heeft versaemt so ros
volck so knechtē eenē grootē hoop/eñ hier mede is
hy Anileo te ghemoete ghegaen/ om dē selue strȳt
te leuerē. Als Mitridatus nv in een vā sȳnē dorpē
gecomē was/daer heeft hy gerust meynende tsan-
derdaechs (het welcke der iodē saboth was eñ also
vier dach) hē te bespringen. Het welcke Anileus vr-
hoorende van eenē wtland ghebozen wt Sirye/
eñ woonachtich in een ander dorp daer ontrent/eñ
neerstelȳcke ghevraecht hebbende/waer eñ in wat
plaetse Mitridatus zȳn knechten liete russē eñ hy
sȳnē maeltȳt dede/is by nachte sȳnē vyandē te ge-

moete

moete ghegaen/om onuerlijdē den seluē te ouerualle. Comende dā Anileus ontrent der vierō nacht waecke/het eē deel vandē vyāden de welcke hy slapende vant heeft hy vllaghen/eñ dannō deel vbaeft wesende doen wijckē eñ vlieden/eñ harē capiteyn Mitridatus leuende gheuangē/eñ al naect op eenen ezele geset eñ also met hē geuoert. Het welcke twolck van Parthen houdt voor het alder meesten smaet datmē yemāden doē mach. Als hy dā Mitridatū aldus ghebzacht hadde ontrent een bosch so hebben hē die vzienden geraden dat hyē dooden soude. Het welcke Anilio niet en dochte gedaē/om dattet een man was onō die Parthen vā grooter afcoemste eñ hooghelijcken by hen geert/ wt dien hy was de coninck Artabani behoudt sone. Het en ghelijck daer Mitridatus mocht door vzort wesen also Anileus dochte/soude haest vergheuen wozdē want hy dlijf ontdzagē hadde. Eñ hy ooc swaerlijc tier aenden seluen hē ontgaen hadde/ en soude die coninc dat niet ongewzoken gelaten hebben/ alst den seluen dochte. Maer dat aē die Jodē die in babilonien woenden vhaelt hebbē. Om de welcke te sparene/want sy van haren bloede warē eñ in noode die gene daer sy hē toelucht hebbē mochte/als daer eenighe onuerhoede ongenoechte oft oozloge alst somtijts gebuert opzese/heeft Anilio eñ dē anren met hem/nz alleene genoech gedocht dat sy hē dleuen soude laten/maer ooc daer en bouē latē los gaen. De welcke als hy thuys gecomen is heeft hē zijn huysvzouwe schandelijke toegesprooken eñ hē verweeten dat eens coninck dochter mā na so vele eñ groote cleynicheyt die hy vanden iodē gheledē hadde als gheuangē man eñ vbeden/zijn leuē ont dzaghē hadde/hierō wildy mijn gracie hebbē vermanneert v eñ neemt moet eñ wzeket v leet/oft by allen goden die coninclijcke hooghēden gaey slaen ick sal v van nu vooztaē laten. Dit hoozēde Mitridatus eñ hē ontsiēde voor het dagelijck vwijt/ooc mede aensiende den hoogē moet vanō vzouwē eñ dattet tot een scheyden soude comē/hoe wel hy dit niet gheerne en dede/heeft wederōme knechtē aengenomē/makende eenē moet/wt diē dz hy peynsde sijne afcoemste eñ edeldō/ eñ dattet leelijc soude zijn dat een inlandō van Parthen hē soude latē verdzucken vanden iodē. Anileus hoozēde dat Mitridatus quam met grooter macht/ liet hē voozstaen dat ooc leelijc soude geweest hebbē te blijuē in sine stercte/hopēde ooc dz die fortune hē mede zijn soude gelijck te vozē/ eñ betrouwēde hē hier en bouē ooch op den hooghen moet van sijnen knechtē die ghewoonlijc warē die ouerhāt te behoudene heeft zijn volck wt geleyt/wiens ghetal int wtleydē gewassen is eñ seer vmeerdert/wt diē dat die nabuerē aldaer hē lietē dunckē dat die Parthen ghelijck sy te vozen ghedaē hadden soudē die vlucht nemē/ eñ sy also souden moghē den roof mede deylē. Anileus aldus wtghegaen zijnde ontrent dē middach is door dwater lant ghecomen den vyanden te ghemoete ontrēt thien mijlē. Mitridatus dit hoozēde eñ wel wetēde dat sy vā hitte/dorst/ eñ vmoet/ede slauwe waren/eñ sijne knechtē wel gerust/heefter ter stōt inne geslagē/eñ het heele heyr op de vlucht bracht/ waer door groote menichte van Anileus volcke is vllagen geweest. Anileus in persoō/hebbende hy hē eenē hoop iōgers/met grooter haestē is geuolgē in eenē bosschc/latēde de blijschap vandē victozien Mitridato. Hier en binnē is seer grote menichte in cozten tijde van verlozē geschuttē (die meer die vzyz om quaet te doene achten dan hen eyghen leuen) tot Anileus gecomen/eñ by desen is veruult tghetal vandē ghenē die indē strijt te vozē verslaghē waren. Maer dese en warē in gheender manierē te ghelijckē by den voorgaēden vllagene wt dien sy rou eñ ongheleert waren/eñ den handel vanden crijghe niet en hadden. Des nz tegenstaen de/nochtās so heeftse Anileus geleydt op de ongemuerde plecken des lants vā Babilonijē/eñ heuet bzeet eñ wijt al bedozuen. Dit siende die vā babilonien eñ andere vyandē van Anileus hebbē gesonden eenē ghenaēt Neardam/ totten ioden die daer ontrēt waren/eñ door hen vsocht Anileū ghestraft te woordē/het welcke want sy nz en consten vwerueu/om dat die iodē dochte dattet in haerō macht nz en was tselue te doene/oft dē man te leuerē. So hebben die selue peys begeert dwelcke haer toe gelaten is. Hier en binnen zijnder van beyde de sijden ghesonden legaten tot Anileum. Die Babilonsche hebbē neerstelijke de plaetse daer hē Anileus hiele doen ommegaen eñ bespien/eñ dit gedaē hebbēde zijn heymelijkē by nachte gecomē eñ hebbē hē vyāden (beswaert wesende vā dzācke eñ in diepē slaep wesende) ouerualle eñ sonder eenich wederstant wat hen in handē comē is gedoot. Eñ onderdanō hebben doch Anileum vllaghen. Sy alduso anige middele vlost wesende twolc van Babilonien vander vzeesen daer sy so diep inne geweest haddē/dat sy den haet den welcken sy tseghē die iodē dzoegē om die onghelijcke sedē eñ ghewoontē van leuen/ waer sy altoos twistich om warē/nz en haddē door een openbarē/hebben siēde dat Anileus wech was die ioden van allen syden aenrucht eñ opgheloopē welcke ghewalt die ioden nz en hebbē willē vdzaghen. Maer siende eñ gevoelende dat sy nz machtich en waren om dit te keerene hebbē haer habitacie ghelaten eñ zijn vertogē na die hooftstadt des lants ghenaemt Selucta wylen by eenen ghenaēt Silencus Nicanor ghesticht. Dese stadt is gemeyne wooninghe vanden Macedonē/ Griecken/ eñ Syrien. Na dat die iodē hier geuolgē zijn vijf iaer lanck durende hebbē sy gheleest in rustē/ het sesde iaer is die peste binnē babilonijē comē eñ tgemeyn volck hier door daer wt gheuloden/ eñ gecomē na die stadt van Silencia. Wt deser saken is geuolcht ouer die ioden noch meerder allende/eñ dit wt dusdanige redenē. Tusschen die Griecken eñ dese stadt eñ de Syrē/was altoos grotē twist geweest/maer die Griecken bōden altoos bouē/ totter tijt toe dat die ioden daer waren comen woonē/de welcke hē gonste dzoeghen meest totten Syriē/dit siende de Griecken dat hen macht vmeerderde vā stoute eñ onuersaechde mannen/eñ hen macht also verminōde/datter geene hope en was om te blijuē in haer voorgaende eere eñ hoocht/ so hebben sy gesprokē elck met harē gemeynē vziendē/die sy onō twolck oft natie vandē Syriē haddē/begerēde eñ aensoeckende dat sy wilden middelaers zijn van peyse het welcke sy lichtelijken vercreghen hebben/ wt dyē dat tot desē peys te makene werdē genomē die hoofdē

van beyde deser natien welcke met maleāderen ouerquamen in deser manieren. Te weten dat sy gelijckelijcken die ioden scheldē soude eñ houdē voor vyanden/ dwelck sy hebben getoont eñ ghebaert/ wāt onuerhoets zijn sy hen aengheualien eñ hebbenō gedoot ouer vijftich dusent mannē. Also dat ter nz een ontgaen en is/ dā die de vziendē vbozgē mochten wt baemhertichz. Dese die daer aldus ouer bleuen waren zijn vertoghen eñ gherey st na eē stadt ghenaēt Cresphō de welcke grieckesche was eñ ontrent Seleucia daer die coninc van Parthen gewoōlijc was te ouerwinteren/ hebbēde daer dē meesten deel vā synen hupsrade eñ daer hebbē die ioden haer woonstede ghenomen hopēde daer vzy te synne dooz des coninck teghenwoozdichz eñ van zijn reductie. Die vzeese nochtās eñ het ontsach vā den Babilonschen eñ die van Seleucia heeft allen die iodē daer ontrent alsoe beuaen wt dien sy sagē dattet heel ghemeynte vā Sirien eñ van Seleucia dat binnen den lande was eendzachtichlijckē haer doot gheswozen hadden/ hier om en hebbē sy daer wel dozren blijuen / maer dmeeste deel van haer is vertoghen na Aerdam eñ Nisibim / hopende daer vzider te synne om die sterctē vanō plaetsen/ eñ wāt daer ooc woenden vzome crijghers/ dit is geweest den staet tusschen die ioden eñ Babilonschen.

*Hier eyndt dat xviij. boeck Flauij Josephi van der Joden oude gheschiedenissen.

Hier beghint die tafel vanden negenthienste boeck Flauij Josephi van der Joden oude gheschiedenissen.

HOe Caius van Cherea verslagē is. Cap. i.
Hoe Claudius is prince gewozden. Cap. ij.
*Vanden twiste eñ tweedzachticheyt die geweest is tusschen den raet eñ die ghemeynte. Cap. iij.
*Hoe Claudius Agrippe wederōme gerestituert heeft zijns vaōs rijck/ eñ selker ozdinācien gemaect tot der Joden vozdeel. Cap. iiij.
*Hoe Agrippe wederom ghekeert is na het ioet sche lant. Cap. v.
*Den brief van Petronius gheschzeuen totten Dozithen vooz die ioden. Cap. vi.
*Die wercken van Agrippa tot zijnder doot toe. Cap. vij.

Hier beghint den neghenthienstē boeck Flauij Josephi/ vander Joden oude gheschiedenissen.

*Hoe Caius van Cherea verslaghen is. Cap. i.

CAius en heeft niet alleene die Joden die te Hierusalem waren eñ daer ontrent binnen den lande woonachtich vuoleht/ maer ooch ouer landt eñ ouer wateren / soo verre het Roomsche rijck hē streckten. Ende die allende by hem verweert heeft so groot gheweest datter van allen oude tijden noyt die weergaeyde beschzeuē en is. Eñ bouen alle andō plaetsen so heeft die stadt van Roomen zijn wzeedicheyt gheuoelt. Pzincepalijcken die raetluyden eñ die van oude eñ eerlijke gellacht te ghebozen waren/ met ooc den anderen edeldom. Ooc heeft hy ontellijcke groot vōziet aenghedaen den ruptersē die in rijcdōme eñ eere die staetheerē volchden/ eñ wt den welcken men plach de selue te kiesen. Dese werdē ghebannē/ verstaet/ dootgheslaghen/ eñ hen goet tsheeren tafele geleydt/ eñ teloone ghegeuen dē genē die dese wzeedicheyt volbzachtē. Caius heeft ooc dē tēple te Roomē diemē noemt Capitolium/ eñ was den alder vmaertsten eñ meest bewandelt) inne ghegaen eñ Jouem den patroon vanden seluen tēple gegroet als zijn bzoeder wesende. Met anderen diuerschen welckē ooc heeft Caius verthoont synne rasernie eñ onder anō in dit stuck. So wāneer hy vā Puteolis een stadt gheleghē in Campania tot een anō stadt ghenaēt Micenum op de zee gheleghen ouer reyse/ siende dattet riemen tuc oueruaren ongereet was eñ swaren arbeyt/ eñ van verwaentheyt meynēde dat hy den selnen dienst vander zee soude moghen eyschē die hy te lāde gebzupete/ heeft ouer die zee (wel bzet zijnde bzye hōdert screden) een bzugghe doē maken daer hy te waghen ouer eñ wed ouer mochte varē Insgelijcx ooc so en heeft hy eenē tēpel vāden buytē landō Griecken oft anderen onberooft nz gelaten/ eñ al datter was van cōstighen werckē beeldē oft tafelettē heeft hy beuolē datmēse by hē bzengē soude om dat nz also hy seyde en betaemde datter in eenighe plaetse yet sonderlinex soude zijn buytē Roomē/ de welcke hy hiele vooz de alder vmaerste stadt. Mz aldusdanigē rooue heeft hy zijn pallays eñ zijn plaetsen vā playsante vōziet ouer alle Italien. Hier en bouē dat noch vele meerō vermetenheyt was/ heeft Jouem Olimpiū wt der plaetsen daer hy in synne aldmeerste eere was onō die grieckē eñ vanden aldermeerstē constenarē (ghenaēt Phidies van Anthenē) ghefigureert/ doē voerē na Roomen. Het welcke niet volbzacht en is geweest wt dien die wercmeesters die waren by Memmiū tconincxken/ wie van dit te doene last haddē seydē datter een quade auontuere na volghen soude/ dat ooc twoozseyde beelt vander plaetsen niet en soude te crijghen zijn sonō bzehē. Ooc so was die spzake doen dat Mēmius doen diuersche wōderlijcke teekenen vmaent was/ dat hijt tselue nz doen en soude. Welcke redenē hy al schzeef in synē bzief die hy tot Caiū sandt. Maer die en souden hē vanō dooc niet beschermt hebben/ en hadde Caius nz terstōt ghestozuen/ want de selue Caius was so verre ghecomen dat hy zijn eyghē dochter dede dzagē inden tempel ghenaemt Capitolium/ eñ aldaer setten op den schoot van Iuppiter/ recht oft haerder beyder kint geweest hadde. Segēde daer by dat hy tusscē beyde noch liet het onderscheydē/ wie vā hē beyde die alō meeste was/ eñ van eelder ouders gheborē Eñ dit aldus nochtans doende/ werdet geledē vāden menschen. Hy liet ooc zijn knechten toe dat sy hē eygē meesters mochten by bzenghē/ cñ betichtē vā alderleyden misdaet/ dwelcke daer wt te swaerder was/ wāt in des keysers naem/ eñ tot zijnō beliefsten geschiede. Also dat dooz desen voet Polidencus knecht eñ dienaers vā Claudius synē meester vooz trecht aēgeclaecht heeft eñ so swaerlijckē beschuldicht dat Caius toeghelaten heeft dz zijns vaders bzoedere wert ter doot verwesen/ waer vā hy

hoopten

hoeptē die executie te stene. Maer het heeft hē ghe
faelgeert. Als dā Caius ouer al daer zijn heerscap
pie haer strectē zijn hooshept en tiranie gebesicht
hadde/ en alle hoecken verruilt met zijnder wzeet
heyt/die knechten oock verweet heeft tseghē haer
meesters/so werdē ouer al teghē hē laghē ghelept
by de sommeghe wt nopende grāschap/by ander/
om dat si het perijkele dat hen nakēde was/soudē
mogē ontgaē. Wāt het was so verre ghecomē dz
in diē hy hadde blijuē leuēde by geē rechter meer
geweest en soude hebbē. Dooz zij doot dā is dē me
nighē wel gheschiet en principalijck den Joetschē
volcke die zeer in sinē haet waren. Waer af mi lust
neerstelijcken te scriuen dye heele gheleghenthz/
op dat daer wt kenlijc mach wesen eenē yeghelijc
ken hoe machtich dat God is/ die den mensche in
alle teghenspoet can bewaren ende vertroosten/
dat oock die gheluckighe menschen vermaēt sou
den wesen ende verweet tot matelijcheyt/ op dat
dyen waen vanden duerendē voozspoet hē nyet en
doe vergheten die duecht/welcke bouē al te vozde
ren is tot allē tyde. Dry derhādē muyteren zijnder
gheweest tseghen Caiū vā welcken eick zijn hop
lupdē ghehadt heeft eñ dappere mannē. Dieerste
was Amilius een coninckrijc gheborē te Corduba
in Spaengien/ dese hadde by hē een menichte vā
verbonden oft gheconfedereerde knechten om hē
te doodē/die ander was Cassius Chereā eē opper
hoopman/die derde ghenaempt Annius Minuti
anus die hadde ooc eē vergaderinge bi hē/ om dē
tiran te dooden. Dese al tsamē haetten Caiū. Dat
coninckrijck daer ommme want hy van natuere der
onduecht eñ allen booshept hē ontsach eñ was een
man van grootē moede en vā goeden eñ vijē ver
stande/dye sinen raet vooz dye vzienden eñ andere
hantuastige eñ cloecke mannē niet en verbozchde
Minutianus die twede/om dat hy sinen vziēt Le
pidum ghenaemt(den welcken Caius hadde doē
doodē(wzekē soude eñ tē anderē dooz vzeese wāt
hy sach so wie inden haet was van Caius/die doot
niet ontgaē en mochte/soo heeft hy dā listē geleyt
om hē te doodē. Chereas de derde die en cōsteniet
verdzaghen het verwijt van zijnder traecheyt/dat
hē Caius op leyde/ eñ daer en bouen dye dagelijc
sche periculen daer hy hē seluen inne vant dooz die
familiaritept vā Caius/de welche Chereas hē liet
duncke dat hy niet beter en soude ontgaē moghē
dā by der doot van Caius. Het gemeyn vzpoost
eñ vooznemē van desen dzyen was dat zijn groote
hooverdie eñ gewaldige dominatie hier mede eyn
den soude/eñ den ghemeynē staet vāden lāde hier
doot bewaert wozden eñ verbetert. Om wyēs be
houdenisse dleuen van alsulcken man/duecht is te
offerē/Chereas onder dandē was hittigher/ so om
dat hy hē seluen eenē naem soude makē/so ooc wt
dyē hy opperhopmā was eñ daer dooz lichtelijcke
sondē groote mercke het seyt mochtvolbzēgē. Hier
en binnē weert daer eē ste eespel gehoudē/ dwelcke
die Romeynen seer vermaertē eñ waer toe si war
nerlijcken liepen/wt diē dat alle beden vāden key
ser begeert aldaer hen lichtelijck toegelaten wer
den. Oock te dyen tyde/so baden die Romeynē neer
stelyckē om verlaet vandē tributen eñ wechgelde
Caius dye dit ghecrijsch eñ ghetiert nz en moecht
verdzaghen/heeft knechten gesondē eñ beuolē dat
sy die criters souden opzapen eñ straffen/ eñ onder
dit decsele so isser vele onthooft/dit siende het voic
hebben op gheiouden vā roepen eñ crytē/ by sien
lijke exēpelen geleert wesende/dat het leuē meer te
achten is/dan gheit oft goet. Het welche wāt som
mige vā haer in ontijde hadde willen crygen heb
ben daer vooz haer leuen ghelaten. Dese sake heeft
Cheream noch sterkelijcker verweet om het seyte
te weerck te stellē/ eñ die onnatuerlijcke vzeedichz
vā Caius te bedwingē. Eñ dicmael daer hy ouer
tafel sadt/blyde eñ vzolijck/so meynde hy hē aē te
tasten dwelche hy nochtans wt seker redenen ghe
latē heeft. Niet dat hy saelgeerde in zijn vooznemē
maer wāt hy wachte naer bequame oozsake daer
hy het werck niet te vergheefs en soude beghinnē.
Dese Chereas hadde langhen tijt een ouerste ghe
weest des crijchs heyrs eñ nv hadde hē Caius ge
stelt om die schattinghē te vergaderē eñ anō heer
lijcke veruallen/waer af die sommege ghedobbe
leert waren dooz het vermeerē/ eñ om dat hy me
delydē hadde mettē mēschē die by quader fortune
in verdziet waren/ so heeft hy trager ghewest int
manen. Waer dooz hy tegen hē seluen ōwect heeft
des keysers toozn eñ dicmael moetē hooren smā
dich verwijt dat hy weec eñ traech was vā moede
eñ hier mede en hiel de keyser niet op maer so dich
als Chereas by tyde eenige tekenē vā hē begeerde
so gaf hy hē vele smadige woozdē/ eñ leelicke vzou
wen namē. Eñ dit doende en schaemde hy hē seluē
niet in sommighe feesten die hy in gheslelt hadde
vzouwen cleederē aen te trechē/ zijn hayr te leggē
eñ te vlechtē eñ ander chiratē te beligē die de vzou
wē toebehoozē/waer mede hy hē seluē eē vzouwe
ghelijck maecte/ selue doende dat hy den anderen
verweet. Chereas soe dicmaels al hy sach dat die
keyser hē aldus cleede/nā dit zeer qualijck/ maer
dan alō meest als hy dē dienaers die met hē spottē
die cleederen ouer gaf ten bywesen vandē ouerstē
meesters zijns hofs/welcke ooc methē spottē. So
wanneer ooc die dienaers alsulcken vzouwen clee
deren ouer namen/dan ghemeynlijcken bzachtē si
eenighe boerdelijcke redenen by. Wt aldusdanige
gonsten die hē die knechtē bewesen/ is Caius also
ghemoet ghewozdē dat om zijn heymelijcke grā
schap die in hem was te verthoonē/heeft hy behul
pers ghecreghen eñ onder andere eenē ghenaemt
Popedius een vandē grootē meesters de welke in
alle eerlijcke administratie ghedient hadde/ vanō
secten nochtās wesende der Epicureē/eñ daer om
een beminder der wellustē eñ ledicheyt. Dese was
by ghebzacht dooz eenen van sinen viandē genaēt
Timidius/dese seyde hē op dat hy tegen dē keyser
schandelijcke woozden ghesept soude hebben. Ne
mende tot eenē ghetuyghe van dyen Quintiliam
een camerspeelderse/die welche om haer consten
eñ schoonheyt van vele menschen bemint was/iae
oot vā desen Popedius de welche om de liefde die
si tot hē dzoech/en wilde hē tōrecht niet beswarē/
eñ wt dien ooch te meer want dē lijue aencleefde.
Timidius dit hoozende/versacht datmē haer daer
toe dwingē soude. Caius aldus versocht zijnde eñ
vergramt wesende beual Cherea dat hy sonō ver
trecke Quintiliā pynighē soude/eñ dit daer omme

want hy meynden dat Chereas in alsulcken hāde-
le van te slane oft pinighen soude onghenadighet
ghewees hebben dan yemant anders / om dat hy
door dit middele toerwijt van Caius / te weten dat
hy een lijse eñ vleye was / soude moghen ontgaen.
Quintilia aldus geleyt woordende ter plaetsen daer
mense pijnighen soude / tradt op den voet van ee-
nighe vandē omstaenders die dese sake wiste / ghe-
uende hem hier door te kennē / dat sy goedē moet
souden hebbē / eñ aēllende haer pine niet vreesē en
soudē / wāt sy de selue pine met opsetten wille lijdē
eñ verdraghē wilde. Chereas die heeft se zeer wree-
delijckē gepijnicht / nz vā selfs maer door bedwāc
het welcke want sy sterckelijcken verdroch / so heeft
hyse geleydt aldus mismaect inder tegenwoordic
heyt van Caius / die welcke siende die keyser eñ eē
weynich vermorwet wesende / heeft Popediū los
ghelaten / eñ daer en boven tot solaes van haerder
allenden (die sy so sterckelijcken verdraghē hadde)
heeft haer noch ghelt doen gheuen. Dit verstaēde
Chereas heeft hē des seer ghebalgen eñ lātē dunc-
ken / dat Caius dit doende heefse sijne ongenadichz
hier door den volcke openbaer gemaect. Hier om
dan vergramt zijnde / heeft Chereas Clementē eñ
Papinium die dienaers onder hem warē toe ghe-
sprokē eñ geseyt. Wy Clemēs in den keyser te be-
waren hebbē hem altoos getrouwe geweest / alsa
dat door ons toedien eñ neerstigheyt die sommege
vanden muytmakers ter doot gebracht zijn / eñ die
ander also ghestraft eñ gecorrigeert datter Caius
medelijden door ghecreghen heeft. Maer is dit dē
loon van onsen dienst? Clemens die hoorde / heeft
geswegen / maer door het ontsettē des aēsichts eñ
het veranderē vandē gesichte / thoōde hy gendech
zijn misnoeghen dat hy int heymelijc hadde / ende
met woorden te verclaren des keysers raseye / en
dochte hē niet dienlijck te zijne. Chereas niet rustē
de / heeft veel sterckelijcker onē die inechtē ōpaelt
het verdriet eñ die schade vander stadt vā Roomē
eñ des rijcx / waer af also de gemeyn fame is / Ca-
ius die schult heeft. Maer alsinē die rechte waerhz
ondersoeckē soude / so ben ick o Clemēs en dese te-
gēwoordige Papinus eñ ghy oock mede dē romey
nē eñ allen mēschē int gemeyn die oorsake vā allē
desen verdriet / tot dien dz wy de beuelen vā Caius
volbrenghen / die wy wel voorby mochtē / soe vēre
het ons beliefde / eñ also ouer die borghers / so ock
ouer alleu anderen ondersaten alsulcken onghenā-
dicheyt verthoonē / eñ leelijcken dienst volbrengē
dat wy gelijckeer zijn scherprechters dā ruyteren /
knechten oft capiteynen. Ende aldus niet voor die
vrijheyt vandē Roomeynē oft des rijcx wapenē en
voeren / maer voor zijn weluaert die der Romeynē
moet / goet eñ lichaem tonderbrengt / besmettende
ons daghelijcx metten bloede der ghedooden / eñ
dit sal also langhē dueren / tot dat yemāt door Ca-
ius beuel in onse persoonen tselue sal volbrenghē.
Dit oock doēde en heeft hy ons nz te lieuer / maer
rijcht meer quaets vmoedens daer wt. Desē vreē
den gheest van Caius die meer wt begheerten vā
wrake dan door redenē die menschen doet doodē /
en sal niet eer rustē / hy en sal ons bidē anderē heb-
ben / so verre wy in tijts nz toe en sien. Clemēs hoe
wel hē dese redenen van Chereas goet dochten be
gheerde nochtans dat hy swyghen soude / op dat
door dese woordē (in diē sy int opēbaer quamē / eñ
voor tvoldoen des werck den tact ghemelt werde)
niet en souden comen int perijkel van haren leuen.
Maer datmē beyden soude eñ verwachten bequa
me oorsake die haer eenighsins mochte p.esenteren
want om mijn ouderdom wil en heb ick den moet
niet dit te doene / maer ick weet eenen beteren tact
eerlijckerē en is niet wel te peysen. Clemēs dit ge-
seyt hebbende / is na huys gegaen / peynsēde by hē
selue tghene dat hy ghehoort hadde eñ selue ghe
seyt. Chereas oock by hē selue begonste weynich te
vreesen / waer om hy ghijlich tot Cornelū Sabinū
die eē vandē ouerheerē was / eñ een mā eñ bemin
der vander vryheyt / die welcke ooch seer qualijckē
den teghenwoordighē gemeynen staet constr aen
sien. Van desen hoepte Chereas eenigen goedē eñ
corten raet te hebben / eñ was in meyninghe hē dē
heelen staet te openen / sorghende oft hē Clemens
erghens hadde moghen mellen / eñ hier wt dochte
hem / het verbeyden nz te syne sonder perijkel. Als
nu Chereas ghesien eñ ghemeret heeft dat Corne-
lius desen raet gaerne hoorde want hy te vorē ghe
noech van gheluckē sijne geweest hadde / eñ alleē
dat verborghē hadde / om dz hy tselue niemāt vyre
lijck en heeft dorren betrouwē / heeft Chereas ghe
loeft by te staen / eñ tselue secreet te houden / te meer
om dat hy by Cheream also geuesticht was in zijn
voornemē. Dese twee vast voor haer nemēde dz sy
niet en wildē beyden / zijn tsamē gegaē tot Minu-
tianum eenē die van moede eñ voornemē haer ge-
lijck was eñ ontsteken met ghelijcker neerstichz.
Dese was Caio suspect om die doot vā Lepidus /
de welcke vā Minutiāo zeer bemint was eñ daer
wtmede beclachtich vandē gemeynē perikele dat
vā Caius wegen comē mochte / die ooc allē eerlijc
ke mannen hem verthoōde ontsachelijcke eñ voor
al verthoodē hy zijn wreedicheyt. Dese haddē mal-
cāderen een teeken gedaē / waer mede sy vclaerdē
haer misnoeghen dat sy hadden / al moesten zijt wt
vreesen verberghen eñ niet int openbaer brenghē.
Nochtans het voorsey de heymelijc verstāt / hadde
tusschen haer gemaect eenige ghemeynsaemheyt.
Eñ hoe wel Minutianus onder haer die eerlijcste
was onder zijn gebueren die eerste eñ edelste / allē
lof weert / eñ die by eenē yegelijckē gepresen was
Desen hebbē sy vsocht dat hy onē haer vgaderin-
ghen eerst soude spreken eñ het woort voerē. Dese
siende Cheream / vraechde hem wat teeken hy dien
dach ontsāgē hadde vāden keyser / om datter ouer
al die stadt een ghemeyne fame was / dz Cheream
die keyser door teekenē alō meest bedrooch eñ be-
spotte. Chereas seer geerne te hē waerts nemēde
dese oorsake eñ betrouwēde hē op Minutiāus ge
stadicheyt / seyde aldus. Ie dācke u seer dz ghy my
een teekē vā vryheydē doet / eñ dz ghy my willich
lijcke voorts comēde verweet / wāt my gheen vor-
der vermaen van noode en is / nu ick sie dat mijn
voornemen v behaecht / eñ dat ooc voor voorgherē
wy vā eenen sinne waren. Dit sweert daer ic mede
ghegort ben is ghenoech door ons beyden. Maer
om / wel aen laet ons het werc beginnen door uwē
raet / ick ben ghereet eñ willich te volghen daert v
belieft / tot mijnder hulpen / hebbende uwe wijs

eñ en

eñ en latet niet verachteren door ghebreck vanden
swoerden. Wāt den moet/om alsulcken feyt te vol
brenghen sterck ghenoech is/ wt den moet neemt
het yser sijn cracht. Ick worde oock heel ghedreuen
om het feyt te volbrenghen sonder eenighe vreese/
wat daer oock na volcht/wāt my en lust niet/ noch
oock en ben ick van state niet my seluen te verstene/
so langhe als dese ghemeyn eyghenschap des lāts
duert eñ die vryhz benomen wort/ eñ eenen yeghe
lijcker vā Caius doodelijke schade nakende is. Ic
bē weerdt also my dñet/of also ghy voordelē mocht
dien alduso anigen dienst bevolen mach woorden.
Te voorō als ghy tselue prāst/Minutianus merc-
kende dat Chereas aldus gemoet was heeft hem
ghepresen eñ vermaent dat hy voortvaren soude
int gene dat hy begonst hadde/aenroepende de go
den dat het voorstel vā Chereas wel soude mogē
ghelucken/eñ also na dit vñstercken zijn sy van een
geschreyden. Desen raet also sy seyden was voor by
een voorseggen geuesticht/wāt doen Chereas int
hof quā soe is daer een stemme ghehoort onō het
volc/die beual dat hy metter hulpen vanden godē
volbrenghen soude dat hy voor hadde. Erstmael
als hy dit hoorden/so vermoepde hy dat zijn voor
nemen/by yemāden vāden vbonden gemelt ghe-
weest hadde. Maer daer na dochte haer dat hy vū-
maent werde van sijnen gheselschap/ oft door die
stemme vā God die vō sterfelijker menschen saken
gaede slaet. Daer wasser vele wt den raet vā Che-
reas in wapenen ouerste heeren eñ ridderē/eñ ooc
mede vāden gemeynē soldaten/die eenichsins ken
nisse haden vāden opstel. Eñ onō alle dese en was
daer niemant die hem andes liet duncken dan dat
Cay doot noottelāt was/om die gemeyne salichz
te vorderen. Hier om waren sy elc een van haer te
neerstigher/ om dit feyt te volbringhen / ghelijck
so met woorden so met de wercken/ inde doot van
den tiranne vereenicht wesende. Ooc eenē genaemt
Callistus gheuōt dienaer van Caius/ is met den
anderē aengespannē. Dese vmocht vele by Caius
om dat hy een behulper mede was in allē tirannie
eñ ontsten van allen menschen/was ooc vol gelts
het welcke hy vergadert hadde van bedwanghen
giften/eñ dese macht gebruyctē hy seer breet/noch
tans was hem die Prince suspect/ wt dien dat hy
den inghebozen aert van hē wel kende eñ zijn vast
houdende gramschap ouer die gene/ daer hāt eēs
teghen aenghenomen heeft. Het en was ooc desen
Callistus/onder allen anderē periculose saken die
minste niet/dat hy veel ghelts hadde. Hier door so
vraechde hy seer Claudium eñ bewees hem grote
eere wt dien hy hoptē dat hy selue na Caius key-
ser soude wesen. Door ooc diuersce dienstē vsoee-
kenden zijn gracie tot diē eynde/dat hy naemaels
soude moghen gheacht eñ gheerdt worden by den
seluen. Hier toe so beroēde hy hē ooc dat hy vsocht
was om den seluen Claudium te vergheuen/maer
altoos hadde hy middelē gesocht om tselue tongaē
Dit seggen van hem dunct my vōert te wesen ter
beliefsten van Claudius/wāt al hadde Caius wille
Claudiū te vergheuen/so en wist hy gheen redenē
noch oorsake waer om. Callistus oock Caius beue
len nz volbrēgende/hy en soude tperikel des doots
nz ontgaen hebben. Claudium die door gonste vā
den Goden Cay raserye eñ boosheyt ontgaen is/
heeft Callistum ghedāct vand duecht die hy noyt
ontfanghen en heeft. Eñ aengaende die affeyren
van Chereas die werden van daghe te daghe wt
ghestelt om die traecheyt wille vanden consoortē.
Chereas en beyde niet gheerne want hy het hem
duncken dat allē tijt bequaem was om het feyt te
volbrenghen/eñ principalijcoals Caius na dat capi-
tolium ghinck om aldaer offerhāde te doene/voor
de weluaert van zijnder dochter. So dochte Che-
reas bequaem tijt te wesen om hem wt dat alder
hoochste vanden tēpel van daer hy ghewoonlijck
was gaut eñ silver voor het volck te stroyen/wt te
worpen op die merct/oft op de selue plaetse hem te
vermoorden/als hy zijn heymelijcke sacrificie dede
dwelck hy selue ingheset hadde. Want daer wesen
de was hy sonō achterdenckē/hoe wel hy nochtās
verkeerde onō zijn vianden. Chereas onō zijn ge-
selschap beroēde hē/ docht haer dat hy vandē go-
den bewaert werde/dat in zijnō macht was/ alleē
eñ sonder wapenen hem ter doot te brenghen/also
was hy vgramt op die verbōden/ vreesende mede
dat die bequamichz om dit te doen soude passeren
Die vbonden mercten wel die groote neerstichept
die Chereas dzoech voor de gemeyne vryhz/maer
sy begheerdē dat dit feyt een weynich soude wt ge
stelt worden op auontuere oft niet en ghelucte dat
die heel stadt niet en soude in beruerte comen/ende
door onderseeck dat daer wt volghen mochte be-
nomen soude worden den vromen mannen dē toe-
ganck om dē tyrā te doodē. Hier om beter te wach
ten den tijt datmen die openbaer spelē vsoont int
palleys/eñ dan dit werck te bestaē. Dese spelē wor
den ghehouden ter eeren vanden keyser/ die eerst-
mael die heerschappie ouer volck ontfangen had-
de. Hier toe wert gemaect voor des coninck hof eē
behanghen stellagie. Daer quamenō om te sē die
edele van Roomen met haren vrouwē eñ kinderē
ter teghenwoordicheyt vāden prince in een cleyne
plaetse veel dusent menschē. Hier mocht het voor-
nemen lichtelijckē volbracht wordē. Wāt al wildē
zijn gewoonlijke beschermers hē te hulpe comen
sy en soudē niet comē. Desen raet aenueerdē Che-
reas/eñ wert gheëndinē om dit te volbrengen den
eersten dach datmē spelen soude/ maer die fortune
heeft meer vmuegen dan den raet/ia so vele datter
nauwelijck den laetsten dach en gheuerden dat sy
den eersten meyndē te doene. Dit siende Chereas
heeft zijn gesellen gheroepen eñ gheseyt. Veel tijts
ysser verlooren eñ voor by gegaen die ons te vorē
brengt onse onachtsamichz eñ traecheyt in dese or-
baerlijcke eñ eerlijcke sake / die welcke so verre dit
wt quame oft ghemelt werde/soude te mieute gaē/
eñ Caius vbittert wesende / soude veel te wreeder
worden. En siet ghy ooc nz dat in deser manieren
die vryhz te nieute gaet eñ de tyrā wast daghelijcx
aen. Daer ter contrarien onse vryhz soude wassen/
eñ alle ander menschen gegheuen oft vercreghen
worde een sake vā salichede eñ die eere vandē voor
leden tijde eñ wonderlijcke wercken vnieut. Eeni-
ghe anō die hier op niet en antwoordē maer huy-
sterden eñ swegen/hem verwonderden/seyde die
selue Chereas. O goede mannen waer toe beyden
wy? en weet ghy liedē nz dat dit dē lesten spel dach
is/eñ

is/eñ dat dese wt zÿnde Caius wilt te schepe: om ghelÿck hy op gheset heeft te reysē na Alexandriē in Egiptē/om die stede te beschē. Och het waer seer schoō dz wy wt onsē handē eñ voghen die schaēte der menschē dedē/op dat dooz der Romeynē bloo dicheyt Caius te lāde eñ te water niet lāger en regneerde. En salt niet een groote schande zÿn vooz ons/eenighe Egiptenaer die zÿn vzyheyt niet en sal laten verdzucken/dat die dese glozie eñ eere hebben sal Caium te moghen verlaue? Ic en wil niet langher beyden noch verwachten naer uwen raet Maer ick wils heden een pzoeue nemen als eenen vzomen man betaemt/wat die auōtuere by bzengt te lichē/lieuer dā dz pemāt anōs binnē mÿnē leuē dese eere my benemen soude vandē tiran te doodē Dit gheseyt hebbēde Chereas heeft eenē moet genomen/eñ den anderen moet ghegheuen/vermanende dat sy al tsamen sonder vertreck het seyt souden aengaen. Ter stōt is Chereas gegozt wesende met sÿnē swoerde ten pallays waert gegaē/dwelcke der Capiteynen die vanden keyser dienst begeerdē maniere was/eñ als doē werdet recht synē tÿt/om te versoecken. Ten seluen tÿde versaemde daer in palleys een groote menichte van volcke also dz sy malcanderē iammerlÿcken dzonghen/wāt eē yeghelÿc van haer gaerne plaetse gehadt hadde om te sienе. Caius met grooter ghenuechten aensach dit spel wāt noch raetsluyden noch ruyterē en hadden daer plaetse na haren staet/maer sy saten al onder een mās eñ vzouwē/edele eñ onedele. Die keyser is van daer voozts ghegaen eñ heeft offerhāde ghedaen Augusto den keyser eñ tzÿnō eeren heeft hy doen spelen. Als doen so viel die offerāde/eñ tis ghebuert dat den mantele van Aspernatis die een was vandē staetlieden bespzaeyt wert met bloede het welck een beduytsel was van eenighe toecomē de gheschiedenisse/hoe wel datter dye keyser doen ter tÿt selue mede loech/wāt in dat selue geruchte wert Caius gedoot. Die fame was doē dat Caius dien dach buyten zÿn ghewoonte eñ nature hadde hē medeweerdich verthoont dē volcke. Het welcke wāt het buyten zÿn ghewoonte was/so docht den volck wesen. Als dan het sacrificie gedaē was/so is Caius gheseten tusschen die vzienden int aenschou huys daermen die spelē sach/dit huys wozt alle iaer vnieut in deser manierē. Het hadde twee dozen/deen ten vloere waert die onder de bloote locht stont/dander doze na tpoztael daer die speelders inne eñ wtghinghen sonder letsel vanden beestenders. Op elcke syde was een camerkē van berderē ghemaect daer die guychelaers eñ speellupdē haer hieldē. Als dan het ander volc al gesetē was/eñ Chereas metten anderen capiteynen niet verre vanden keyser gheseten waren/die ter rechter hāt vandē huyse saten/waer onder was een ghenaemt Satibius/een ouer mā oft schoutet/dese vzaechde al heymelÿcken van Clinitium eenē raetheer by hem sittende/wat hy nieus ghehoozt hadde/waer op hy antwoozde/niet. Ter stont seyde dandē. Soe segghe ick v vooz een nieu tÿdinghe dat noch hedē naekende is den strÿt/dz die tyran ghedoot sal wozden. Hier op antwoozde Clinitius. Och goet mā swÿcht toch/op dat gheen ongonstighe en hoozē. Men stroeyde doen ter tÿt int aenschouwe huys veel appelen onder twelck eñ ooc voghelen. Caius nam zÿn genuchte daer in dat hy twelck also neerstich sach int oprapen. Terstont zÿn daer twee teskenen na gheuolcht oft beduydenissen. Eerstmael is daer een personagie ghecomen/daer de rechter ghenāghen wert/eñ ghehangen aent cruys. Ten anderen is daer ghespeelt van Cenyza/daer hy eñ zÿn dochter Myzra ghedoot werden/eñ veel gheconterfeyts bloet ghestozt ontrent den gecruysten eñ ooc ontrent Cenyzā. Ooc also men seyde waert den seluen dach/daer op vooztÿts Philippus sone vā Ampynta coninc vā Macedonien gedoot was/van sÿnen vzient Pusania/als hy ten aenschouwe huys ghinck. Caius hier en binnen/wert twyfelen de oft hy blyuē wilde totten eynde vāden spele. Te meer om dat den lesten dach was/oft dat hy hem wasschen wilde eñ also gaen eten/eñ dā weder comen/so hy gewoōlÿc was te doene. Manutianus die ontrent Caium sat/sozghende dat die gelegent hz des tÿts vooz by soude gaen/wāt hy wel wiste dat Chereas wt ghegaen was/stont op om Cheream moet te gheuen/dit siende die keyser/nam hem trouwelÿck metter slippen eñ seyde/waer henen goet vzient. Munitianus ontsiende den keyser is wederom neder gheseten/want die vzeese hem verwāt. Een weynich daer na is hy wederom op ghestaen/eñ als doen heeft Caius hem laten gaen meynēde dat hy des noot hadde. Doen quā Aspernas eñ vermaende den keyser dat hy na zÿn oude maniere hē soude wasschen eñ zÿn maeltÿt doē/eñ dan wederom comen wāt hy begheerde als mede pleghere dat haer voornemen soude vooztganck hebben. Chereas ooc hadde zÿn gheswozen geselschap bereet elck in zÿn plaetse/eñ het was haer pÿnlÿcken lāgher te beyden/wāt die negenste vze vanden dage was. Chereas wilde wederō keeren tottē aenschouwe huyse/eñ den keyser daer sittē de in varē. Dit al wiste hy wel dattet nz en soude hebben cōnen gheschieden sonder menighe eñ groote moozt so vā raetsluyden so van ruyteren/liet hem nochtans voozstaen dat die ghemeyn vzyhz alles weerdich was. Aldus gaende Chereas nae daenschouwe huys met eenen gedzuysschē eñ gherucht wert gheseyt dat die keyser op ghestaen was. Ter stont die vanden geswozen gheselschap waren die deden het volc scheyden recht oft Caius dat beuelen hadde ō hem plaetse te maken/maer inō waer heyt/so was haer meyninge dat sy die plaetse vzy souden hebben om te bat haer opset te volbzengen Vooz den keyser ghinck Claudius zÿns vaders bzoeder/eñ Marcus Minitianus zÿns susters man eñ Valerius Asiaticus. Dese om haerō eerlÿcheyt wille lieten sy passeren. Terstōt volchde de keyser met eenen ghenaemt Paulus Arontio. Also haest als sy in des cōincx hof warē/so heeft die keyser dē rechten wech gelaten daer zÿn dienaers stōden en wachten/eñ aldaer Claudius metten anderen was voozgegaen eñ is af ghedeyst na eenen ongewoōlÿcken wech te weten na eē welssele dz onō die aerde leyde na die baeyen daer hy die kinderen gecomen wt Asien sien soude eñ moghen verkiesen die hy bequaēste vinden soude/om die louen te singen inden gemeynen tempel. Ooc mede om te hebben eenighe die den dans van Pyrrus int aenschouwe

huys

huys dansen soude. Hier quam hē in zijn ghemoet Chereas van hē een teeckē vsueckende dwele haer die keyser gaf vol smaets. Terstont de selue Chereas schandelijck sprekende / is hē op gheloopē en heeft den keyser swaerlijcken ghequest/ niet nochtans ter doot toe. Het welcke hy als eenige meynē daer om dede/dat hy door veel wonden te pijnlijcker doot soude doen / dwele my nochtans nz waer en dunct/want alsulcken schandelijcken werck en heeft gheenē coelē raet. Eest oock also geweest/dz Chereas daer om ghedaē heeft/so dunct my de selue een sot mensch geweestt te sijn/de welcke lieuer zijn ghemoeye gheuolcht heeft dan hem selue/en zijn medeplegers vloost wt den perijckel/principalijck want daer niet en ghebzaeken die Caio te hulpe haddē moghen comen/ en hy yet langhe geleest hadde. Chereas in dit stuck schijnt hē seluē en zijn vziendē principalijck meer bedzoest te hebbē en benaut dan den ghequetstē / daer hy noch terstōt/na dattet seyt vzomelijc volbzacht geweest soude hebben. stillijcken hē seluen wt den perijkel hadde moghen wozpen/niet vliesende eenighen tijt noch ooc hē seluē. Dit stuck mach een yegelijc vstaen alsoot hē belieft. Caius door de groote pijne vandē wonden die tusschen thooft en zijn schouderē tottē necbeen diep was/en heeft wt vbaestheyt niet gheroepen oft eenigher vzienden hulpe verzocht/daer om dat sommighe meynen dat hy niemant wel en betroude/en ten anderen door zijn groote hoochmoedicheyt/maer heeft alleenlijcken versucht/ en hem ghestelt te loopē. Desen hier toe bereet staēde heeft Cornelius Sabinus ghelaghē also dat hy op zijn knien ter aerden viel. Terstōt die omstaēders hebben gheroepen met eender stemmen/herhaelt dat noch eens/en also is Caius ter doot gebzacht door veel wonden/waer af die laetste die hē die doot dede(alsmen seyt)gaf een genaemt Aquila. Die principael/nochtans auctoor van desen schandelijcken werck/behoort ghenaemt te wordē Chereas/wāt al heeft hy tot synen behulp ghesellen ghehadt hy heeft nochtans die eerste gheweest die dit seyt begrepen heeft en die maniere en middelē om tselue te volbzengen. Hy is die eerste gheweest die raet daer op gehoudē heeft metten anderen/ welcken raet als hy bevont dat haer dien aenstont/ so heeft hy ghesellschap ghenomē tot synē behulpe/beuōgēde hier inne dese subtijlheyt. Te weten dat hy die selue diemaels vwecte door neerstich vermaē/om te willen en te dozren tselue te bestaē. En selue ooc alst noot ware en bequamen tijt hē offerde om tselue te beghinnen/als hy tseyt elijcken bewesen heeft Want in zijn vzomicht/ so is het lichaem vanden ghedoodē ghegheuē den anderē om tselue te ouerloopen/waer om het ghene dat by yemandē in dit stuck ghedaen is/tselue in zijnē wijsheyt cloecheyt en sterckheyt alleen toe te schzijuē. In deser manierē is Caius vslaghen seer doorhouwē en doorwont. Dese aldus ghedoot zijnde so is Chereas met synē gheselschap wederom ghekeert van daer hy gecomen was/want het dochte haer onmoghelijc dat zijt souden hebben moghē ontgaē/ eens deels om die groothz vanden seyte en ten anderē om dat sy den keyser ghedoot hadden/ die der rasender ghemeynte aenghenaem was. Oock mede want daer knechten ghereet waren om tselue te wzekē/en die weghen daer tseyt gebeurt was seer enghe en nauwe waren / en daer en bouen vol dienaers en wakers die dien dach daer ghecomē waren om haren dienst te volbzenghen. Aldus dan lancr eenē anderen wech zijn sy gegaen na het pallays vā Germanicus/wiens sone ghenaemt Caius/sy oock mede ghedoot hadden. Dit huys was al by tpallays ghe leghen/daer die edele en houelinghen al ghemeynlijcken ontrent woendē. Hier zijnde so warē sy wt den gheruchte vandē ghemeynen volcke/ ter wijle dat die moozt noch int heymelijt was. Die eerste die dat ghewaer wert/dat waren die duytschē een schare van knechten wt der duytscher natie gheco ren tot bewareniſſe vanden prince. Dit volck is vā natueren hitich en haestich als ander ongheleerde groue menschen / die niet en verstaen waeromme dat eenighe saecke geschiet/dese zijn groot en vzoē van lichaem en ghewent int vozste ghelet van een slachoozden te staen en den eersten aenstoot te ontsaen/want haer teghenwoordicheyt waer sy warē bzacht by goedē spoet en groote vozderinge. Dese hoozende die doot vā Caius haren heer/zijn grootelijc bedzoest gheweest/niet wt het aenmerckē vā zijnē deucht/waer om haers selfs verlies/ wāt die prince was te henwaerts gōstich geweest/en door dagheliersche ghiften vereereech hy en vweeten te hem waerts haer ghetrouwicheyt. Dese ter stont hebbende voor haren leytsman Sabinū(de welcke nz van afcoēst weghen want hy een scherme gheweest hadde/maer meer door zijn vzomicheyt veel heuē is geweest tot capiteynschap)zijn met bloote swerden gheloopē door alle die huysen/ soeckēde den genē die dit seyt ghedaē hadde. Eñ eerstmael is in haren handē ghecomē Aspernates/dē welckē sy in stuckē gedeylt hebbē. Dese was de selue daer voor af gheschzeuen is/dat synē mātele mettē blae de vander offerhāde besmet was geweest tot eenē ongheluckighen teeken. Na desen so zijn sy comen tot Norbanum een vanden alō edelste bozgheren van Roomen/wyens afcoēste was van keyserlijkē stamme. Dese siende datse synen edeldam niet toe en gauen als een vzoom mā/ so heeft hy den eerstē die hem aen quam het sweert wt den handē ghenomen/eñ en soude niet onghewzokē ghestozuē hebben/en hadde hē die menichte niet ouerualen. Die derde was Antcius een vandē Senatoors die ooc door ongheluc inde handen vanden voorschzeuen duytschen ghecomē is/daer hy was gaēde/om het doot lichaem van Caius te siene/dē welckē hy seer altoos ghehaedt hadde. Want Caius hadde synē vader oock ghenaemt Antcius/niet alleen ghebannen wt den lande/ maer oock namaels doē doodē seyndende daer toe knechtē. Dese besich zijnde int aenschouwen vandē dooden lichaē zijns vyants/ hoozende tgherucht heeft hem ghebozghen/nochtans en is hy daer door nz ontgaen/wt die handen vandē duytschen die door groote gramschap alsoe wel die onnoosele als die des schuldich waren ghedoot hebben. Dese zijnder by aldus danighē ongeluck ghebleuen. Na dat die wete van Caius doot ghecomen is ter plaetsen vanden aenschouwe spel so heeft het verwonderē sterckter gheweest dā het geloouc. Die sommighe hoe wel sy vanō doot des

keysers

keysers gheerne hoozdē spzeckē/eñ oock mede tselue te vozē hadden beghcert van ontsien /nochtās en dozsten sy tselue nz gheloouen. Den anderen en lusset niet te gheloouen / want zyn niet voozwaer en hielen eñ lieten haer duncken dattet bouen alle menschelycke macht was. Dese die van aldusdani ghe gheuoelen warē/zyn aldermeest geweestkinderen eñ vzouwen eñ slauē. Desghelycx ooc mede die crūchsluyden die in Caius gasten wesende/ bezeuen alle vzyheyt eñ verdzucten die goede ingeseten van stoomen/ deylende onder malcanderen tghene dat sy roosden. Die vzouwē eñ die kinderē vermozwet wesende eñ verweert dooz die spelen eñ pzysen die Caius gaf dē schermers eñ dooz het deylē vanden vleesche dat daer viel/eñ degheliex veel andē ghenuchte die ter recreatiē vandē volcke ghebuerden/welcke nochtans inder waerheyt anders niet en waren dan tyrannie eñ wzeedichedē vandē pzince. Sy die knechtē slauē was hy bemint ō dat sy van hē den ozlof haddē te ówachten haer meesters/eñ dz doēde haddē tot hē haer toeulucht wāt lichtelyckē creechmen by hē gheloue vā valsche verstierde lueghenē. Die oock yet by bzachte vā dat den heer aenghinck/en verereech niet alleen vzyhz maer oock grooten rysdō. Want alsulcke by bzen ghers hadden vooz harē loō den achtsten penninc vāden gecōsisteerden goeden. Onō die edele oock dien dit kenlyck was/oft die tselue van te vozē geweten hadden/oft diet oock lange beghcert haddē die hielen haer also stille/oft sy daer gheen kennisse af ghehadt en hadden. Anō vā hem/op dattet niet int licht comē en soude die heymelyke hope eñ ooc den wille die sy gehadt hebbē tot desen seyte(waer dooz in dient wt gecomē hadde die doot schuldich soudē gheweest hebben. Ander wetende van dese heymelycke laghen die sy Caio ghelept haddē/gelieten haer oft zyt niet gheweten en haddē/om dat sy daer dooz nz comen en souden inde oogē vāden genen die des tyzās leuē behulpich was. Onō het volck was veel ghesegs/die sommige seydē dat hi ghewont eñ nz doot en was/eñ dat die medecynē groote neerstichz deden om hem te gheuesen / eñ hier dooz en heeft niemant zyn ghemoet dozren wt spzeken/wāt die dit vooztbzachten warē zyn vzienden/eñ hier om en betroudē die dit hoozdē haer nz Die anō waren inden haet vandē tiranne eñ daer om wozdē sy ghehoudē vooz alsulcx dat sy die lueghenen gheloofden vooz die waerhz. Noch is daer een ander tydinghe opghestaen daer dooz dat die vzuechde vāden eedelen seer ódupstert is geweest eñ was dese. Dat Caius niet vzaghende na eenige wondē/also bebloet geloopē was tot op die merct eñ dat hy volck aldaer toe spzack. Eñ dooz aldusdanighe diuersche tydingē werdet volck van anderen gheuoelen. Niemāt en heeft hē dozrē vueren van anxte eñ van vzeese / wel wetende dat nz ghenoech en soude geweest hebbē al hadde haer meyninghe condich gheweest/maer datter ghenomen sonde gheweest hebben/alst die ouerbzenghers beliest soude hebben. Als dā die duytschen aldus met blooten sweerden hebbē om ghegaen die beschouwe plaetsen/ so en was daer nauyemant die daer meynde te lyue blyuen. Eñ elck vzeesde dincoōste eñ terstont ghedoot te syne. Si waren al tsamē beroost van haer wetenhz eñ verstant / eñ en wisten niet oft seker der was wt te gane oft te blyuen. Ten lesten soe traden die knechten int beschouwe huys gheweldelycken met eenen grooten ghedzuysche daer alle volck daer teghenwoozdich riep eñ badt ootmoedelyck datmen haerder onwetenhz vandē heymelycken laghē die gheleyt waren om dē keyser te doodē wilde vgheuen. Ooc maectē sy groot ghehuyl eñ weendē seer bitterlyc/ nemende te ghetuyghe van haerder onnoselhz die Goden/ eñ desghelycx deden sy/eñ seyden veel na dat haer het tegenwoozdich perykel haers leuēs te vozē bzachte. Hier dooz is den toozn vandē knechtē ósaecht eñ bedwongē also dat sy vooyt ane het volck gespaert hebbē. Want al warē sy hittich so docht haer nochtans onghenadich genoech te siene omme te dzagē die hoofden vanden ghedoodē met Aspernates eñ andere op den outaer gheset/dwelck al tsamen een allendich aensien was vooz den ghenen die daer te ghenwoozdich waren/ eñ by haer seluē ouerleydē die werdichz/eñ grooten ongheluche van die daer gebleuē warē/oock mede besozcht zynde vooz haer seluen/want sy nz en wisten oft sy tperykel ontgaē waren oft niet. De ghene die ooc te rechte Caium ghehaedt haddē/en úthoonde gheen vzy blyschap sozghende dat sy ómeerders wozden souden zyns doots/wt dien gheen seker hope haer en verthoon de den menschen die in vzeesen waren. Achter naer Arrontius een beset man eñ seer volcomē vā spzake wesende een wtroeper die met sulcke hanteringhe groot goet vergadert hadde / eñ van grooter macht ghewozdē was/is in die beschouwe plaetse ghetredē in rouwe cleederē (al hadde hy in Caius quade gracie ghestaen als hy leefde) dooz den teghenwoozdighē noot bedwongē wesende blyschap te bedecken eñ alle maniere van dzoefheyt diemen ghewoonlyc was te beighē in die doot vā wtuercozen vzienden/heeft ghecondicht die doot vā Caius den keyser. Niet willende langher lydē dat die menichte vanden volcke soude ignozeren die gheschiedenisse. Woozts so heeft hy ó duytscher knechten oploop belet/eñ met hem hebben die hooplupden beuoelen dat sy haer sweerden op steken soudē Te kennen gheuēde dat die keyser doot was/welcke bootschap was een seker tydinge dē ghenē die daer int aenschouwe huys versaemt waren/ eñ de ghene die oock noch elders haddē mogē inde handen comen vanden duytschē. De welcke(en sy cenighe hope ghehadt haddē van Caius ghenesen) alle boosheyt souden sy hebben dozren vooztstellen Also bemindē sy hē/dat sy met haerder eygendē sielen perykel hem wel haddē willen leuende hebbē/ op die allende vander ghemeynten niet lettende. Sekerlyck verhoozende nv die knechten zyn doot so hebben sy wedō om dē oploop die sy begōst haddē ter wzakē vā Caius doot gecesseert. Ooc mede wt diē dat dē tyt om te bewysen die goedertierehz diēst oft danckbaerhz vooz by was/oock mede vzeesende dat so grotē gewelt nz en soude ongewzokē ghebleuen hebbē. Maer dat den raet so verre tghemeyn regiment tot hem quame tselue soude straffen/hier om int laetste so is die raserye vandē duytschen ghestilt geweest/die dooz de doot vā Caius weynich te vozen verweert was . Thereas hier en

binnen

binnen die seer vreesden voor Minutianus/ dat hy inden hāden comēde vandē rasende duytschē had de moghen ghedoot worde/heeft die crigers elckē bysonder vsocht eñ ghebedē dat sy hem sparē wilden eñ laten leuen/ waer door is ghebuert dat Minutianus met Clemens is gebracht tot Cheream eñ heeft alsulcken vromen stuck als Chereas ghedaen hadde seer ghepresen/ als dattet totte vordeel was vander ghemeynten. Van wyens weghen hy de ghemeynte seer bedanctē/den seluen noch meer prysende dat hy int aenlegghē vā desen seyte noyt raet ghebreck en heeft gehadt/ noch int volbrengē moet. Seggēde daer by dat die tiranschap vā sulcker natueren is dat sy haer vheffen door dē oorlof van booser eñ geweldigher dominatie/ een corte genoechte heeft eñ een onsalich eynde/ eñ wedēen ooc is by alle menschē. Het welcke in Caio is ghebuert die al eer desen raet van hem doot te slane is ghehouden gheweest/soe heeft hy de wet eñ goede ghewoonten versmaet/ eñ door onuerdrachelycke onrecht eñ sooretse zyn alder beste vriendē vwrzacht dien nv so die fame/is ter doot gebracht hebbē/ind rechter waerheyt hy hē seluen int aenschouwe huys die daer vsaemt waren/zyn teghen malcanderē op ghestaen soeckēde door dit middele eē oesuyn om te vlieden. Arcyon die medecyn is ghedwonghen gheweest om te ghenesen den gequetsten/dese onder het decsel vā eenighe medecynē te berepdē/ so heeft hy die omstaendes wt doē gaē/maer nochtās om dz sy hē seluē saluerē soudē. Hier en binnē is dē raet te houe gecomē/ē het gemeyn volc ouer hoop vgadert om te soecken die dootslagers van Caius Het volc in grooter neerstē/maer den raet int aenschouwē. Als nv een vanden raetlieden ghenaēt Valerius Asiaticus was wt ghegaen totten volcke dwelck daer al om seer groot geschrey maecten/ eñ verbolghentheyt toonden/want sy niet en consten ghewetē den persoon die den keyser gedoot hadde so waren daer sommighe onder den hoop die hem baden dat hy den persoon hadde willen noemen. Waer op hy seyde voor eē antwoort. Och oft icht ware. Den raet hadde eenen wtroep doē doē daer by verclaert waren Caius seyten eñ abusen diemē hem op leyde. Ooc so is den volcke beuolen eñ den knechten dat sy na huys treckē souden/ eñ om dat sy te ghereeder zyn soudē te obedierē/so is dē volcke groote vryhz toe ghesept eñ den crigers groote giften/alsō verre sy haer stille hielden eñ gheen beroerte en maecten. Want int heymelyc so sorchde den raet/en sy van yemāt vbittert oft gecreyt ghe-weest hadden/dat sy onō het volck eenighe schade ghedaen souden hebben. Dat sy ooc gelyc sy te voren ghedaen hadden niet en souden roouen prince palyck die tēpels. Die heele cōnstorie vandē raetsluyden eñ principalyc die vāden seyte vstant hadden waren vsaemt/eñ hadden goede hope eñ goeden moet/om dies wille dat alle sakē tot harē wille eñ ordinancie ghecomen waren.

* Hoe Claudius Prince gheworden is. Cap. ij.

In alduscanighe handel wesende die stadt van Roomen/is Claudius haestelyc wt synen huyse genomē. Die crychliedē vsaemt met malcanderen wesende/eñ raet ghehouden hebbende vandē sakē die op handen waren/ siende dat het gemeyn volck niet en soude ghenoch gheheert zyn in sulcke treffelycke saken in die administracie vanden gemeynē hādele/haer beuolē waer te ordinerē dat tot peys eñ vrede soude moghen dienen/ dat ooc mede haer profyt niet zyn en soude en sy vlaten waren vandē gheselschap eñ dienst des princē. Heeft haer daerō goet ghedocht/want den gemeynen staet also ontstelt was tot eenen prince te nemen/ Claudium dē broeder vanden vaō des doodē Cai/ onder alle die inden raet versaemt waren den bequaemstē/so vā gheboerte weghen/so ooc vā vrye leeringen. Dese gheselt zyn in alduscanighe eere eñ hoochz/ heeft eenen yeghelyckē beghist naer zyn verdienste. Die meyninghe eñ het voorstel vandē ghenē die Claudium wt synen huyse ghenomē hebbē is gepresen gheweest eñ bewillicht. Inde vergaderinghe der raetheeren. C. N. Sentius Saturninus wetende dat Claudius ghenomē was tot den princelyckē staet/eñ dat daer nakende was eenē mannelyckē strvt den ghenē die ghedrōghen was nz nochtās teghen synē wille/onuersaecht heeft hy gehadt een relaes weert te hooren van allen vry ghebozen eñ edelen/beghinnende tselue aldus. Al schynet ongelooflyc o ghy Romeynē/dat bueten alle hope na so veel tyts ons ghepresenteert wert/vryheyt die wy houden niet wetende hoe langhe dat sy dueren sal/ als wesende een ghifte vandē godē eñ te harē wille die nochtans nv tegenwoordich ons verblyden mach/ooc wat wtgāck dat terzna volcht. Wāt tis altoos den goedē menschē ghenoechelyc eñ aengenaē/een vre vry te leuen in een vry lāt/ eñ dē ouden bloemigen staet der ghemeynten te aenschouwen eñ eens wat smaecx daer af te hebbē. Ic en hebber certeynlyc gheen gedenckenisse af als ghebozen na dat die vryhz te nieute was. Maer dese tegēwoordighe vryhz ben ic bouen maten begerich/ eñ houdet voor gheluckich diet ghegont is in dien tyt gebozen te zyn eñ geleert te woordē in eerlycke oeffeningē/toe schryuēde dese mannen na die onsterfelyke godē die naeste eere/door wyēs stercte eñ vromichz (hoe wel het seer laet is) in onser eeuwe eñ tyt ghebuert de selue te smaken/ welcke salichz oft sy macht eewelyc haer vbzeyden tot allen nacomelinghen/ons in den tegenwoordighen tyt genoechsongers eñ ouders. Ouwers want sy te lieuer sterben sullē om dat sy eē weynich smaecx gehadt hebben vander vryhz. Jonghers want haer een nieuwe exempel der duecht voorgheleyt is/ dwelke na te volghen bouen matē schoō is eñ een bewys dat sy vanden edelen ouds niet onteerdt en zyn. Ock en is daer niet dat ons meer te vorderen staet dan een duechdelyc leuen/wāt die duecht alleene ist die vryhz by brengt den ghenen diese oeffenen. Ick en hebbe vāden oudē geschiedenisse gheē kennisse anders dan wt ghehoor/maer wt het ghene dat ic selver ghesien hebbe/so vstae ick wel hoe grootē perikel dat den stedē eñ plaetsen aencoemt by geweldighe regeerders die alle duecht te nieute brengen eñ verdrucken die natuerlycke gheesten. Anōs nz leerende dan vreese eñ pluymstrikerye/ wt dien dz sy niet na die wetenthept oft rechte wyshept van geschreuen ordōnancien en regeren maer na wille als princen eñ ouerstē. Wāden tyt af dat Julius de keyser dauctoriteyt vanden volche vmindert heeft

eñ die wet vertredē/het ghemeyn regemēt vkeert verdzuet dat rechtueerdich was/eñ zyn eyghen be gheerten in alles ghenoech gheweest/ alsoe datter gheen saozte vā booshept en is gheweest/ daer sō men niet mede en is te nieute ghebzacht. Als elcvā sinen nauolghers tottē laetsten toe/om die lāts ze den te nieute te bzenghē/haer voozuaders hebben ghearbeyt te bouē te gaen/eñ dye stadt berooft vā edelen eñ gheschicte bozghers. Want haer dochte dat si daer dooz gheuryt wozden als si met niemāt anders te doen an hadden dā met quaetdoenders/ eñ verkeerde mēschen. Waer dooz si niet alleē den hoogen moet vanden goeden eñ verdzucten/maer ooc die selue ter doot bzachtē in diuersche manie ren/eñ dit daer ōme datter veel na eē geweest had den int regement dye elck met onuerdzaghelycke lastē de gemeynte beswaert haddē/ eñ een vā des is geweest Caius/die veel swaerder tizānye voozt gheselt heeft dan eenighe ander vā sinen voozsatē Niet ouer die bozghers alleene/maer ooc ouer vziē den eñ maghē/haer bethoonende zyn inghebozen gramschap eñ wzaetheyt/dwelc wt diē bleeck/ dat hy haer tonrech pyne aē dede doē/ ouerlastich dē goden eñ menschen/die heden ten daghe zyn auon tuere geniet heeft. Dē tyrānē en eerst nyet genoec het volghen vā haerō wellustē eñ houerdie/ noch oock ghewelt oft ouerspel. Maer houden voor het meeste gewin / als si die heel gellachten vā haerō viandē comē te nieute gebzenghē/ houdēde voor vp andē allen die vzy zyn. Dē tozen vā desen is ooc so groot dat si gheen lanemoedichz oft verdzach lycheyt van eenighen onghelycke en can gepaeyē Want het wzoeghen van haerder booshept dye si ghebelicht hebbē teghen haer ondersatē/ al hebbē si haer ongheluck niet geache/ nochtans dooz dye gedenckenisse van haerder boosheyt/hebbē si alsulcken betrouwen dat sise moghen te nieute bzēghē sonder yet te misdoen. Van desen euele dan verlost zynde/eñ met niemāt te doē hebbēde dā met mal tāderen/dat die teghenwoozdige eendzachtichz aē gaet/eñ der toecomendē vzyheyt is eē verseker inge den veruallē staet vā stoomē eñ eere/eñ alle recht ueerdighe sozghe vooz die gemeynte/ waer dooz si soude mogen comen in haer oude vrijheyt en wilt niet vergheten. Vrylycke moechdy wt spzeken eñ ozdeel gheuen vā het ghene dat v mishaecht/ wāt daer geē ouerheer en is dye v belet doet/oft macht heeft v ozdonancie te breken. Wat heeft eerstmael voetsel gegheuen eñ doen wassen die tirannie/dan die lydsaemheyt vanden genen die den tirā in zyn quade begheerte eñ voozt stellen nyet wederstaē en hebben? Dese want si haer gemack te seer bemint hebbē/eñ ghewoon zyn geweest te leuen als eyge ne in alder subiectien/verkiesende meer allendich lycke te leuen eñ schandelycke dā eerlycken te ster uen/eñ hebbē dye stadt ghebzacht in onuerdzage/ lycke allende/de welck wy som ghehoozt hebbē eñ som ghesien. Booz al en bouen al den ghenen dye den tyran ter doot ghebzacht hebben/ozdineert eñ bewyst eere/na dat si verdiēt hebbē. Eñ pzincipa lyck Cheree/die dooz gonste vandē godē door wy sen raet eñ vzomicheyt ons al tsamen heeft vrylz verwerft. Het welcke behoozt verstaē te zyn/ende vooz het aēuemē vādē perykel door liefde der vzy heyt eñ hē hier vooz te bewysen behoozlycke eere eñ loon. Want het is veel eerlycker eñ betamelyc ker datmen den goetdoenders / als Chereas ghe weest is danckbaer te zyn die in dit stuck Bzutozū eñ Cassiorum/de welcke Julium den keyser ghe doot hadde/een nauolger geweest is/eñ daer dooz haer voozghestelt te wozden om dat by harē feyte het heel stoomsch ryck verstoozt eñ geturbeert is gheweest/ dooz onderlinghe ozloge vandē inghe seten/eñ by desen na dat hy den tyran ter doot ge bzacht heeft/so is die stadt verlost vā allen perikel. Dit zyn gheweest die woozdē eñ redenē vā. C. K. Sentius de welcke dē heelē raet/ eñ hoe veel dat ter haerder was vandē edeldō met vermakelychz tselue aenghehoozt hebben. Doen is op ghestaen Trebellius Marimus/eñ heeft den rinck die Sē tus in zyn hant hadde wtghetoghen de welc eenē steey in hadde daer Caius berlt in gheconterfeyt was. Dwelc hy dooz zyn becommeringe niet ghe merct en hadde/welckē steen vā selfs terstōt ghe bzoken is. Als nv Chereas quam om een teeken/ vā den raet te versoecken/ so was die nacht ouer eñ die heeren vooz een teeken so gauen si hem vry heyt. Ende die selue heeren verwonderden haer so seer vander grooter veranderinghe die si saghē dat si nauwe haer selue en gheloofden . Want dese ghewoonte van een teeken te begheren/ was nv nieuwe ghecomen op die raetluyden/ om dies wille dat die administratie der ghemeynten dē volc ke was afgenomē/dwelck si al eer die keysers tsel ue te haerwaerts ghenomē hebben/pleghen te ge bzupcken ouer die cryghers. Dit teeken ontfangē hebbende/Chereas heeft dat den knechtē die daer ontrent den raetheeren waren ghecondicht/ wāt dese beminde meer de welvaert vādē ryckе dā die tirannie die daer gheregneert hadde. Dese knechtē vertooghen terstont met harē hoplupdē / eñ cozts daer na allen het ander gemeyn volck/blyde ende wel gemoet eñ vol vā goedō hopē/ wāt si sagē dat den ghemeynen staet op zyn oude ploye gecomen was/dit ganselycken toe scryuende Cherce. Dese Chereas en tōste niet wel ghelydē dat Caius hupf vzou noch leesdē met haer dochter/ maer heeft ee nen vandē Capiteynen ghesondē ghenaēt Julius Lupus diese beyde doodē soude/eñ specialyckē de sen heeft hy daer toe vercosē/om dat hy maesschap was vā Clemēs eñ daer om ooc werdt dat hy me de deelachtic soude zyn vādē māllach die gebuert was/als eē die vā eerst mede int verbont geweest was. Sōmige nochtās vandē gheselschap docht dattet onghenadich was alsulckē wzeetheyt te too nen ouer vzouwen menschen/wt dien Caius nyet dooz haren raet/maer dooz zyn eyghen voornemē eñ booshept de stadt vā stoomen verdzuet hadde/ eñ die bloeme vādē edeldō gedoot. Anō dye daer waren seydē dat si die sake vā allen wzeetheyt ge weest was/eñ dat si hē eenē dzanck gegeuē hadde waer dooz hy comē was in die groote raserye/ eñ also het heele stoomsch ryck dooz haer fenynichz ts ghecomen in grooter allende. Deser partien oc pinie heeft ten lesten ovwonnen/also dat Lupus ge gaen is om dit exploict te doene/eñ nyet tebbeydē tghene dat totten ghemeynē vzeede dienlyck was Lupus int palleys comende heeft Cesoniā geuon den ter

den ter aerden neẽ liggẽde by het doode lichaẽ vã haren man/ vlaten van allen rouwighen dienſten diemen den doodẽ plach te bewyſẽ/ maer groteliꝛckẽ beſmet mettẽ bloede vã haers mãs wõden/ bewyſẽde grootẽ rouwe met haerder dochter die by haer lach. Niet anõs ſeggende dan dat tot Caius achterdeel was. De welcke zyn beminde huyſ vrou niet ghehoort en hadde in thene dat ſi hẽ tot ſine voordeele gheraden hadde. Welcke clachte den ſommigen twyfelachtich gedocht heeft/ eñ alnoch twyfelachtich is by eenẽ yegelyckẽ die dat hoorẽ Die ander dit aldus verſtaẽde dat die huyſvrou hẽ dit gheradẽ heeft om dat hy hem heeren ſoude tot alle matelycheyt eñ beterẽ verſtãde/ eñ zyn wreedicheyt die hy tegen die borgers dzoech/ ſoude afleghẽ manierlyc eñ duechdelyc volbrengende dat eenen goedẽ prince toe behoort/ op dat hy hẽ ſelue niet bzẽgẽ en ſoude int perykel eñ verdziet zynder ſeden nanolgende. Ander hebbẽ hier tegẽ geſeit dat die vrouwe haren mã riet eñ ingaf/ dat hy ſonder vertreck den hoop vãdẽ verbondẽ doodẽ ſoude/ hoe wel hy nochtans gheen ſaken en wiſte die de doot eyſten/ eñ door dit middel hẽ ſelue vryen/ hem verwytende dat hy in alſulcken periculoſe ſatẽ trager geweeſt hadde dã zyn weluaert eñ ſalicheyt vereyſchtẽ. In aldusdaniger manierẽ wordẽ der vrouwen woordẽ verſcheydelycken verſtaen. Deſe vrouwe als ſi gewaer wert dat Iupus tot haer quã toõde ſi het doot lichaẽ alſoot daer lach eñ ſcreyende eñ weenende badt hẽ dat hy naerder wilde comẽ Als ſi nv verſtõt dat hy gecomẽ was om haer te doodẽ/ eñ dat hy die woorden by haer geſprokẽ nier en achtẽ/ ſo heeft ſy terſtõt harẽ bloo tẽ hals geboden/ deerlyc beclagẽde haer ongeluck eñ foztune/ nochtãs hẽ daer toe vweckende dat hy nz vtrecken en ſoude tghene te volbrengen dat by ſynẽ geſellẽ begõſt was/ eñ heeft alſo wel gemoet die doot vdzagen/ hebbẽde met haer haer ionckſte dochterkẽ. Dit feyt terſtõt alſt geſchiet was/ heeft Cleomẽs laten wetẽ Cheree. Eñ in deſer manieren is Caius int vierde iaer van ſynẽ rijck gheeyndt/ dwelc een quaetdoẽder voor zyn heerſchappie/ tot allen welluſten bereet/ gonſtich allẽ clappers eñ bi bzenghers ſeer ontſiende alle periculẽ/ eñ hier door een bloetſuyper/ die hem liet voorſtaẽ/ dat die pzinpale vzuchtbaerhz van zynder macht daer in berueſtende was dat hy die miſbzuycken ſoude aen den ghenen diets niet vdient en haddẽ. Waer door hy vãden genen die tõrecht ghedoot waren/ vereech grooten roſ eñ confiſcatien/ hẽ ſelue ock vheffen de bouen allen menſchelycke hoocheyt eñ vgodẽ eere hẽ toeſchryuẽde/ door des volcx flatterie alſo vkeert dat hy de wet eñ rechtueerdicheyt niet anders en achte dan belet van duechden/ eñ oprechte vrientſchap ock niet een hayr achtende. Maer ſo wãneer hy gram was/ ſo was hy tot wzake bereet Een hater vã allen goeden eñ duechdelycke menſchen/ die alle tghene dat hẽ luſte beliefden/ ſonder eenich achterdenckẽ. Waer door hy ſo verre gecomẽ was dat hy zyn eygẽ ſuſter vcrachten/ eñ hier om is hy bidẽ gemeynẽ volc gecomẽ in grotẽ haet Hy en heeft binnen ſynẽ leuẽ geen excellẽt oft ſonderlinge werc doẽ makẽ/ oft dat tot eenighen gherieue/ oft oorboor vãden menſchẽ hadde mogẽ zyn dan alleenlyck ontrent Regium eñ Cecilium plaet ſe daer die ſchepen met corzen geladen wt Egipten comẽde/ mochtẽ haer vryẽ. dit werck in diẽt ſonõ twiſt geweeſt hadde/ ſoude het aldermeeſte eñ oz baerliſte geweeſt hebbẽ dz by Caius tide gemaect was/ maer het en quã tot gheender perfectien/ wt dien hy hẽ ſelue ſo veel te doen gaf int vorderẽ vã friuolẽ eñ onpzofitelycke dingen eñ oot mede dat hy zyn ghelt meer vquiſte om zyn eygen welluſtẽ te volbzengen dan om yet hoffelyer achter te laten tot gemeynen ozbaer. Anders was hy een ſeer wel ſprekende man in beyde die tonghen griecx eñ romeyns ſeer excellent / die lichtelycken alle ſaecken vſtont eñ ſonder beraet wiſte te antwoorden/ ook in groote eñ ſware ſaken/ als een anõ wiſte goedẽ raet te gheuen. Welcke bequamichz hy ghecregẽ hadde eendeels door zyn claeck eñ gelychich verſtant/ eñ ook ten anderẽ door langhe oeffenige eñ vſancie. Totten vercrijch vã deſer eeren/ eñ bequamicheyt hadde die vad vã Tiberius die door hem regneerde eñ was zyns bzoeders ſonc/ ſeer excellent inde vry conſten hẽ ſeer vweert na den welcken ſo vre hy niet geaerbyet en hadde/ hy ſoude hẽ des geſchaẽt hebbẽ/ mids dien hy hier door verre achter liet allen borgheris kindere. Maer dat te beclagen is/ deſe goede oeffeninge en heeft hẽ nz gheholpen nach geuordert/ daer hy den orlof eñ vryhz achter haelt heeft/ dat hy als dã het perikel geſchout hade. Alſo groote ſake eeſt/ verſtant wel te gebzuycken voor den genẽ die wat ſy willen mogẽ vryelyc ken volbzengen. Eerſtmael heeft hy eerlyckẽ vzien den ghebeficht ten eynde dat hy eenẽ goedẽ naem mocht crijghen/ daer na heeft hy die vlaecht/ ghebzuyckende meerd vryheyt dã hẽ betaemde/ waer door hy gecomen is inden haet vanden ſelue ſynẽ vziendẽ eñ ten laetſtẽ by heymelycke lagẽ vã haer der doot gebzacht. Voortaen als ick bouen begõſt heb te ſegghẽ/ Claudius hoorende eñ wel vſtaende die doot vã Caius eñ wt deſe redẽ aenſtẽde die gräſchap eñ vſtoorniſſe vãden heelẽ geſelſcap des volcx/ met hẽ ſelue beſorcht zynde/ heeft hẽ geborgẽ eñ vſteken in een heymelycke plaetſe/ om geen anõ ſake oft redenen wil/ dã dat hy hẽ liet dunckẽ dat hy vã alte grooten ſtãme was. So langhe als hy op hẽ ſelue leuẽ mochte/ ſo dzoech hy hem ſeer ſtille eñ manierlyckẽ te vzeden weſende/ met cleynen ſtaet/ zyn genuechte nemende inde griecſche ſcientie bouen al ſchouwende ook alle oneuſte van ſakẽ. Deſe daer hy ſach dat het palays vol was vã vbaelde menſchẽ/ eñ dat die knechten alſo raſende liepen eñ het volck wt vzeeſen van alſulcken ouerhant vneert zynde/ heeft hem vertoghen eñ verlẽ in allen hoecken. Dit ſiende die hoplupden vãden knechten hebbẽ met malcanderẽ raet gehoudẽ eñ gevzaecht watmen in deſe ſake doen ſoude. Nz om die doot vã haren pzince (die ſy haer lietẽ duncken dat te rechte ghedoot was) maer meer om dat ſy haer ſelue ſalueren ſouden/ ſiende die wzake van den duytſchen knechten ouer harẽ meeſter/ welcke ook vmeerderde den anert van Claudius / eñ doen pzincepalyc als hy ſach om dzagẽ het hooft Aſpernates eñ d anderen met hem vſlaghen. Claudius ſtont ter plaetſen daermen met trappen op ghinc in de duyſternis hẽ borghende. Eñ daer ſtaende is

daer een gheweest vāden houelinghen genaemt Gratus die hē sach/ nochtās om die duysternisse vāder plaetsen niet en kende het aenschijn hoe wel hy eenē mēsche sach die geerne verbozcht geweest hadde. Dese is naerder ghegaen / al badt men hē dat hy wech gaē wilde/ eñ heeft hem voozwaerts getogē eñ wert hē kēnēde/ roepēde eñ seggēde tot tē anderē die hē volchdē. Voozwaer Germanicus die werdich is het keyserrijc te besittē dat nu vacceert is hier. Claudius dit siēde dat si bereet warē om hē te nemen/ eñ sozghende dat hy dooztgebot vā Caius sonde moghē ter doot comē/ so badt hy seer dz si hē sparē wildē/ te kennē geuēde zijn onschult eñ dz hy vā dese saē nyet gheweten en hadde. Hier op antwoozde Gratus al lachēde/ eñ houdende den seluē by der rechter hant. Doet af alle v sozghe die ghy hebt vooz v lijf eñ neēt eenē moet/ aenueerdēde die opperhz/ die welcke die godē Caius doot zijnde preseterēde uwer persoō mānelijcheyt na dz si hē gesiē hebbē die heele werelt vā alle vermoet eñ verleegē. Waer ō maect ghy uwe oefeninghe daer in/ eñ besidt dē stoel vā uwē voozouderē. Terstont dit gheseyt zijnde namē si Claudium op haer schouderen/ die welcke so vā vreese eñ so vā blischap/ op zijn voetē niet en cōst gestaē. Eñ want ontrent Gratus veel vā des heeren dienaers waren/ so hebbdē die sommige gemeynt dz si Claudium namē om te doodē/ eñ haddē met hē cōpassie/ wāt si wel wistē eñ kendē hē vooz alsulckē dat hy eē saecht leuē geleeft hadde/ eñ dicmaels vooz Caius int peryckel vā sinē liue geweest hadde waer om daer vele warē diet redelijcken dochte/ datmen alsulcken mā niet doodē en soudē. Maer heeft hē den raetsheeren in handē ghegheuen om ouer hē rechte te doē. Eñ wāt die crijsluydē meer eñ meer aen quamē eñ het volck meer vlode/ so en mocht Claudius om die grote te erheyt zijns liehaems niet vooztgaen. Soc om dies wille dat zijn bedde dzaghers ooc gheuloden waren eñ hē gelatē haddē/ dooz die vreese die haer ouer quam als si harē heere alsa gheweldichlijckē saghen haer ontnemen Want nu dā die crygers het pallays alleē haddē dwelc was doē (alsa men seyde) het oudste deel vander stadt/ eñ si begonsten haer te onduwinden vā het ghene dat de gemeynte aē ginc/ so vermeerderde dē hoop dagelijcx/ so quamē die knechten aen die Claudium geerne saghen/ eñ haer beste dedē/ om hem te brengen totter ouerheyt dooz die gedēckenisse vā Germanicus sinē broeder/ wyēs lof eñ eere bydē menschē al noch in memozie was. Hier toe quamen haer mede te vozen die onghereghelde begeerlicheden vāden sommighē raetsheerē/ eñ het quaet dat daer wt geresen is eer dē staet vāden ghemeynē regimēte verādert wert. Welcken staet/ wāt haer onmoghelijck dochte datmen hē brenghē soude daer hy te vozen gheweest was/ hier om so lieten si haer duncken dat tot harē vordeele niet wesen en soude/ hadde daer yemāt sonē haer toedoē gecomē tottē rijcke. Daer tegēwoozdichlijckē in haer macht was Claudiū te promoueren/ eñ vā hem te ontfanghen na verdienste goeden loon. Dese eñ der weergaende redenen haddē si onder haer/ eñ gauē de selue voorts te kennē dē genē die haer aen quamē. Eñ wāt haer alle gelijc kelijckē dit goet dochte/ so hebbē sy Claudiū tusschē die gewapende mannen om hooge gebzacht inden cryghers leghere/ om dat sy daer sonē belet datter noch achterwaerts soude mogē volbzenghē. Hier en binnē was twist gheresen tusschen die raetsluy den eñ die ghemeynten/ wt dien die raetsluydē were der om wilden comen in haer oude vrijhz eñ eere. Eñ vander cyghenschap by den tyran in gebzocht verlost zijn. Ter contrarien van desen/ so heeft het ghemeyn volck haer die weluaert eñ vrijhz benijt eñ haer laten duncken dat die keyserlijcke macht eenē toom wesen soude van haerō quader begeerten die sy sochten te voozderē/ eñ een behulp mede tegen alle ongelück vā machtigher dan sy waren. Het gemeyn volck heeft hem vblijt/ hoozende tgene dat Claudio gheschiet was hopende by sijnē toe doen te schouwē alle twist tusschē malcāderen/ eñ alle andō quaet/ dwelc hier voozmaels ten tijde vāden Pōpeianen die stadt gheleden hadde. Dē raet vstaende dat die cryghers Claudium haddē inden legher gedzaghē/ so hebbē sy eenighe vā harē medebzoeders gecosen eñ die derwaerts gesonden/ de welcke hem bewijsen soudē/ dat het keyserrijck nz met ghewelt en behoozt ghecreghen te wozden maer dattet bequamer wesen soude dat hy dē raet liet die dispoficie eñ ozdinātie vanō ghemeynten. Eñ dat eē vāden raet oft raetsluydē na die geschreuen costume met noch meer andō/ ozdinerē sal hoe men alle saкē sal beleydē/ dat hy ooc aensien soude hoe deerlijc dat die stadt getracteert is gheweest vāden voozgaenden heerē/ eñ corts te vozen onō Caius binnē wiēs tijt hy selue int peryckel geweest hadde metten anderē/ eñ alsa niet te behoozen dat die ghene die in eenē anderē die tirānye gelassert hadde/ dat die wt hē selue het heele lant/ so onbehoozlijc onder zijn subiectie brengē soude. Waerō eest dat hy den raet hoozē wilt/ eñ met eerē wederom stellen in zijn ghewoōlijc gemack/ eñ latē houden haer vzomiehz/ so salt comen dat hy daer dooz seer hooghelijcken sal geeert wozden vādē vzi bozghers/ eñ daer en bouen vereeryghē den naem vā eenen goedē prince die hem niet en ontsiet ozdinancie te houdē eñ ozdinancien te geuē. In gheual ooc dat Caius hem gheen exempel en bewijst / maer wilt alsa ghelijck hy begonnen heeft voozt varē/ so segghen si hem dat si tselue sullen belettē. Hier toe bereet hebbende eenē hoop knechtē die niet te verachten en zijn. Noch daer en bouē ooch menichten van wapenē/ eñ eenen nommer van dienaren dye al by der hant zijn. Eñ bouen alle dit/ so is haer hope eñ by stant vandē godē die welcke eenen yeghelijcken die vooz die rechtueerdichz eerlijcheyt eñ duecht strydē die plegē te helpen. Nu en is daer niet duechdelijcker dan te vechten vooz die vrijhz vandē lande. Dit hebbē die legatē Veranus eñ Sroccus beide op haer knyē liggēde ouer meesters wesende vanō gemeyntē ootmoedelijck vsacht/ tē eynde dat die stadt in geen tweedzacht comen en soude dooz hem. Eñ wāt si sagē dat si beset warē vā allē sidē met grote menichte vā crichsvolck eñ dat die raetsluydē niet en warē by hē te ghelijcken vā machte / so baden si in diē hy die hoochz begeert hadde oft sochte/ dat hy tselue begerē wilde aēdē raet. Wāt dit rechteerdigher

ueerdiger eñ saligher zijn soude/als hy sonder gewelt eñ met goeder gracien vanden genen diet hē gonden quame totten rijcke.

*Vanden twist eñ tweedzachticheyt/die geweest is tusschen den raet eñ die ghemeynte. Cap. xij.

VOorwaer wetende Claudius die hoochmoedicheyt vāde raet/heeft seer hueschelijckē geantwoort den legatē na den tijt. Maer wantet hē niet seker oft geraden en dochte dat hy hem beuelen soude haren gheloone/behulp hebbende door de knechten/de welcke hē gheloefdē getrouwelijckē by te staen/eñ op dander side dwect zijnde by Agrippā heeft voor hē genomē/dat hy niet en soude laten wt zijn handen gaen/die heerschappie die hem ghepresenteert was. Dese Agrippa na dat hy geweest was oorsaecke van zijnder promocien/doot wesende geleyt hadde int bedde/eñ toe ghemaect also hy doen best mochte. Desen dienst volbracht hebbende is wt gecomē by die knechtē eñ eerschsvolck van Claudius/seggende haer dat Caius noch leefde/maer dat hem die wondē grootelijcken pynichden/waer toe hy begeerde medecijnē Verstaende nv Agrippa dat Claudius opgenomē is geweest vādē crygers/seer swaerlijckē om tghedzanghe vandē volcke is hy by hem gecomē dē welckē hy vstoort vāt eñ bereedt ō zijn macht ouer te gheuen inde handē vandē rade. Versterckēde hē heeft geraden dat hy met vlamen moede blyuen soude inde hoochz. Dit gesept hebbende is hy wech ghegaen/eñ corts daer na geroepen wesende by den raet heeft hem gelaten oft hy nergers af ghesweten en hadde/eñ nv by haer comende als goede chiere ghemaect hebbende/ so vraechde hy vanden raetsheeren hoe dattet met Claudius was Waer op so antwoordē si hē tghene dat si seckerlijc wisten eñ waer was/eñ hier en bouen begeerdē si te hoorē zijn opinie. Hier op antwoorde hy eñ seyde dat hy bereedt was voor die weerdichz vanden rade tot alle perijkel/radende nochtans haer dat si meer aensien wilden den gemeynen oirboor/dan tghene dat nv ter tijt aen zeenaem soude wesen om hoozen. Wāt daer twist is om die hoochept/daer moeten wapenē eñ knechten zijn/op dat haer geē teghenheyt en gemaete als si onuersien moetē wt gaen. Waer op den raet antwoorde eñ seyde/dat si wapenen genoech hadden/eñ bereet waren om ghelt te gheuen/eñ dat haer ooch niet en gebrakē eenige knechten/eñ daer en bouen mochtē si noch wt stellen haer eyghen knechten midts haer geuē de vryheyt. Hier op antwoorde Agrippa/ och eerweerdighe raetsheeren oft v voornemē voorspoet hadde/so en sal ick nochtans niet laten te seggen dat my dunct te wesen tot uwē voordeel. Gy weet wel dat die ghene die op Claudius side staen oude crijchsmannen zijn/eñ weten ooc van oorloghe te voeren door langhe experiētie/eñ op onse side sullen zijn vercorchte knechten die buytē alle hope vloost zijn/een vergaderinge die nyet te beschickē en sal zijn/die welcke niet een sweert en sullen wetē te beswighen. Sullē wy dese stellē tegē alsulckē cloecke eñ vrome mānē/my dūct dattet goet ware dat men yemanden gesonden hadde aē Claudium die hē mochte onderwysen dat hy hē vā selfs hē gewillichde die heerschappie af te leggen eñ hier toe eñ het v eerwerdighe heeren belieft/ben ick bereet So haest als hy dit gesept hadde soe dochter haer allē goet. Eñ hy met noch meer ander woorden gesonden tot Claudiū. Eñ by hem comende so heeft hy Claudiū alleen gesprokē eñ te kennen gheghenen die vreese die onder die heerē was/eñ by desen middele is hy geweest die sake dat Claudius haer hoochmoedelijcken als eenē prince toe behoort geantwoort heeft in deser voorghen. Ten is geē wonder dat dē raet so swaerlijckē neemt onderdanich te zijn eenen persoon wt dien sy die wreedichz van den voorleden prince gepresen hebben. Maer nv sullē si alsulcken prince vinden die also rechtueerdelijcke eñ matelyke dominatie sal beliegen dat dē naem hem sal blijuen vanden princschap/ eñ inder waerhz dat hy alle sakē sal wt rechten na die ghemeyne opinien. Waer om en behoozen si aē hem niet te twyfelen/wien si ghesien eñ bevondē hebbē dat hy in also menichderley opuallē noyet en is geschepden van alder gheheelychz. Met alduszanigher antwoorde heeft hy die legatē laten gaē. Ter stont daer na is hy gheheert totten hoplup dē van sinen knechtē eñ heeft met haer gesprokē/ eysschēde van haer den eedt van getrouwicheyt. Die bewaerders van sinen liue oft archiers/die heeft hy hooft voor hooft elckē gegeuen vijfduisent dzagmē Eñ alle and knechten int ghemeyn eē paert. Des morghens vroech zijn si na die legaten weder gekeert/so hebben die hoofden oft presidentē dē raet doen vergaderen int capitolium Die sommige vā den radē hebben haer binnē der stadt gheborghē die sommighe vā haer zijn des morgēs vroech wt gherept/ om te sien eñ te hoozen hoe dese sake vgaen soude/begherēde lieuer vri subiectie in ruste eñ vrede dan die onseckere eñ twyfelachtige repara cie eñ vernieuwinghe haerder dignitept. Daer vgaderdē nochtans ontrent een hondert vāden heeren/dese tracteerden die teghenwoordige sake tusschen malcanderen haestelinghe buyten die poortē vanden pallayse so is gehoort gheweest een groot gheschrey vā knechten die gelijckelijcken begeerdē vandē rade dat sy eenen keyser souden maken/ op dattet rijcke geen schade lijdē en soude/ dwelck sy haer lietē voorstaē dat wesen soude/in dient beuolē ware vele hoofden. Dese haer opinie vā eenen keyser te maken gauē sy te kennē/latēde nochtās dē kuere in de handē vanden rade/ het welcke den raet seer qualijckē gellagen is/ wāt si tusschē malcāderē twistich vielē. Wāt op deē side beswaerde haer het verlies dwelck si sorchde van haerder vryheyt/eñ op dander side beuinck haer die vreese vā Claudius. Nochtās waren daer sommighe die de hoocheyt wel begheerden/so om haer edelhz/ soe ooc want si aen den keyserlijcke stamme ghehout waren. Van desen was een. M. Minutianus een vroem man onder ander seer weerdich/ die hadde tot eender huysvrou die suster vā Caius genaemt Julia. Dese presenteerde hē selue/mer dē raet sorcht te middele om tselue wt te stellē. Eē ander genaēt Valerius Asiaticus was ooc mede wt om die hooc heyt eñ dominatie/ den welckē eenē anderen Minutianus die mede int verbont was vandē genen die Caium gedoot haddē heeft af geheert. Want daer so groote bloetstortinghe wt gecomen soude

hebbē/als opt eenighe te vozen hadde.yemāt ge-
ozloest geweest te stryen oft willē Claudio onder
gaen zyn heerschappie. Daer warē schermers met
messen een groote menichte ooc een schare van
wakers/met een groot ghetal vā riemers/die vā
selfs haer daer by voechdē. Waer door diuerschе
personē veruaert zynde/he bbē wt vreesen latē te
sticken na die heerschappie haer selven ten eerstē/
eñ den ghemeynē volcke daer in verstende vā pe-
rykele Des anderē daechs vzoech als dit geschiet
was so verthoōde hē Chereas met synē geselschap
willende spzeken mettē cryghers/die welcke als si
saghen dat hy een teckē dede om audiencie te ver-
weruen/en hebben hem niet willen hoozen. Maer
al tsamē sonder dilaye begeert eenē keyser. Waer
door den raet belet is gheweest/die ozdinācie des
ghemeyns pzofyt te volbzenghē. Die crygers die
macht des raets verachtende eñ ter contrarie den
dootslagers vā Caio verbiedende dat den raet in
gheender manierē der crygers derteliheyt dat toe
laten soude. Ten laetsten Chereas en conste synen
toozē niet bedwinghen in dien dat sy eenen keyser
eyssen/maer antwoozden/ hy sal o gewozdē mey-
nende hier mede eenē die ghenaemt was Euticus
die voermā gheweest was vā Caius eñ seer van
hem bemint/wyens peerden hi stallen hadde doē
makē eñ dē onreynstē arbeyt hadde hy in dit stuc
verepselt vāden knechten. Aen desen sant hy haer
om een teeken/dit haer bwytende eñ dē selvē hier-
mede tergēde/eñ desghelyex dede hy veel andē din
ghen. Dzey gēde ooc mede eñ seggēde dat hy selue
den cop van Claudius noch af houdē soude/Wāt
onweerdich wesen soude dz eenē rasēde pzince mē
het ryck beuelē soude eenē satte. Die crygers hier
door niet beroert wesende met blooten sweerden
eñ vlieghende vendelen zyn getogen na Claudiū
om hair te voegen met den ghenen die aen dē sel-
uen haer by eede verbonden haddē. Ende in deser
manieren so is den raet verlaten geweest vā synē
beschermers/eñ zyn die raetsheeren al te samē tō-
der bracht ghelyck ghemeyn luydē. Hier en bouē
zyn si noch vol dzuer geweest eñ verwonderinghe
niet wetende wat si aengaen souden nv si dus opē
baerlyck Claudium teghen haer verweet haddē/
begonsten die sommighe vā haer door misnoegē
deen den anderen te iniurieren. Doē was daer eē
vāden doodslaghers genaemt Cai Sabinus dese
staende int middel vāden raet seyde. Lieuer soude
ic haer alle doodslaen dan aensien eñ liden/ dat het
keyserryck op Claudium comen soude/eñ die ou-
de seruituyt dzaghē. Desghelyex ooc mede so ver-
spzach hy Cheream om dat hy te vozen Caiñ ver-
smaet hadde/eñ nv door vzeese vāder doot/so schē
dat hy die ghemeyne vzyheyt wilde verradē. Kecht
oft sonē dese vzyheyt in vzome luyden eenige ghe-
noechte mocht wesē. Chereas antwoozde hier op
eñ seyde/als die vryhz verlozē is so en is daer niet
sekerder dā die doot. Nochtās docht hem noot sa-
kelic dat hy versoecken soude van wat sinne. dat
Claudius was. Hier en binnē so zynder veel ghe-
weest vādē raetheerē die door dē leger passeerdē
om by Claudius te comē eñ hē diēst eñ gōst te be-
wysē Ond ander so was daer een vādē raetheē-
ren ghenaēt. N. Pōpeus/by die crygers seer we-
derstien/wt dien hy voor die vryhz vāndē raet seer
gearbeyt hadde. Desē hebbē die crygers met bloo
te sweerden op geloopen/eñ soudē den selven ghe-
doot hebbē en hadde Claudius haer niet verbodē
Desen aldus verlost heeft Claudius by zyn syde
doē sitteē. Niemāt vādē anderē senatoers die met
hē ghecomē waren en is so grooten eere bewesen
als desen/die sommige van haer hebbē slagen ge-
creghen/eñ ander als si Claudiū meyndē te groe-
ten zyn buyten gheslooten. Een ghenaēt Aponius
is ghequetst wech ghegaen/eñ vāden anderen en
heeft niemant sonder perykel geweest. Die coninc
Agrippa door zyn onwys maecte dat Claudius
hē selvē den Senatoers seer groetelyckē vthoōde
seggende eñ bewysende hem met verstāde dat soe
wāneer dese te nieute gebzacht waren / die keyser
en soude gheen obediencie behoudē. Dese redenen
heeft Claudius gheerne ghehoozt eñ willichlyckē
volbzacht/beuelēde datmē alle die Senatoors sou
de doen vergaderen opt pallays/ daer hy hē selven
door het middel vāder stadt heeft doen dzaghen in
een osbaer/hebbēde by hē tot zynder bewaernisse
die souldaten die welcke int passeren seer ghequelt
werden vāder ghemeynten. Vandē doodslaghers
Cai Chereas eñ Sabinus zyn int claer gheco men
eñ hebbē haer tsegen tverbot Pollionis die Clau-
dius weynich te vozen hadde hopmā gemaect vā
der pzincē trauwantē verthoont. Claudius in pal-
lays ghebzacht zynde heeft doē roepen die vziendē
eñ daer wt gespzoken thooft vonnis vā Chereas
eñ verclaert daer by dat hy die doot verdiēt hadde
Al scheen het feyt in hē selven rustich te wesen/ die
misdaet vāder eetbreckinge wert hē te vorē geleyt
eñ werde door verstien dat die nauolgers des pzin-
cen soudē beuryt blyuen vāden quaetdoēders. Ce
reas dā was gheleyt met Lupo eñ noch meer and
ter doot waerts. Daer hem Chereas verthoonde
seer wel ghemoet om te lyden dat ongheluck/zyn
aenlicht en verāderde niet. Ooc so verweet hy Lu-
po die met hem moeste sterue zyn tranē. Eñ als
die selue Lupus ōtcleet werde eñ claechde vā cou-
we/ so lusten Cheream te spotten eñ seyde dat dye
wolf nemmermeer coude en heeft. Chereas oock
wesende indē rinck vāden knechtē dye hē daer ge-
bzacht hadden vzaechde den scherprechter oft hy
zyn ambacht wel cōst en oft hy een scherp sweert
hadde Versoeckēde dat hy tselue nemē soude daer
hy Caiñ mede ghedoot hadde / eñ hier mede met
eenen slaghe is Chereas gheluckichlyckē ter doot
gecomē. Lupus zyn mede ghesselle werdēde mop-
eloos eñ slauwe heeft veel slagē gehadt eer hy ter
doot gecomē is. Tuttel tyts hier nae / alst quā dat
die stomeynen duytuaerden deden voor die ouer-
leden ouders/daer een pegelyckе eerde die geesten
vā den synē/so ysser eenige geweest die Chereas
gedachtich waren eñ hebbē ooc een paert voor hē
int vier gewozpē/ aenroepende dat hy ghenadich
wilde zyn eñ nyet vergramt ouer haer ondāchaer
hz eñ in deser voegen/so heeft Chereas zyn leuen
geeyndt. Sabinus die medeghesselle van Chereas
en is niet alleē vzy wt gelatē geweest vā Claudius
maer hem is hier en bouen toeghelaten dat hi dye
selue officie voeren soude die hy te vorē hadde/ het
welcke Sabinus dochte onredelyck te weten het

verbont

vbont eñ eedt die hy metē anderē gehadt hadde te laten / eñ heeft hier om in zyns selfs mes ghevallen totten hechte toe eñ also hē selven gedoot.

*Hoe Claudius Ahrippe wederom gerestitueert heeft zyns vaders rijc eñ seker ordinantiē gemaect tot der Joden voordeel. cap. iiij.

CLaudius heeft alle die knechtē die eenichsins suspect warē orlof ghegheuē / waer door hy Agrippam heeft gheestieht int rijcke dat hem Caius te vozen gegeuē hadde prysende oock seer zyn wyslyz eñ zyn wercken. Hier en bouē heeft hy hē noch toegeuoecht Judeā eñ Samariē die welke voormaels beseten hadde Herodes zyn grot vad Abilinā ooc met harē appendicē in Libano gelegē de welcke te vozen Lysanias beseten hadde/heeft Claudius vā hē selue daer toe gheuoecht. ooc heeft hy een vbont gemaect tusschen die Romeynē eñ dē coninc/het welcke / hy in eē coperē tafel heeft doen snydē eñ die selue doen hangen int middel vand mert te Roomē. Antiocho heeft hy ooc afgenomē zyn rijcke ghenaēt Comagena eñ gegeuē Herodi/met noch een deel vā Cecilie. Hier en boven heeft hy ooc los laten gaen Alexandrum Lysimachum Alabarchā een oude vrient vā Herodes eñ voortyts die voorgāger vā Antonia Herodes moedē/dē welckē Caius grā wesende hadde doē vanghen/wiens sone Marcus genaēt hadde ten houwelijc Bernice die dochter vā Agrippa/welc ke Marcus sterf eer hise getrout hadde. desen noch maecht zynde gaf Herodes synen broedē ooc ghenaemt Herodes. Voor den welcken hy creech vā Claudio het rijcke van Calcidis. Tē selue tyde tot Alexandriē is tusschen die ioden eñ griechē eenē oploop gebuert/wt aldusdanigher saken. Na dat Caius gedoot was/die iodē de welcke stondē on ō zyd subiectie/warē bouen maten seer vbruct eñ vāden Alexandrynen menichfuldelijckē vonghelijct. Dese hoorende vā zynd doot begonsten een weynich te vlouten eñ haer ter weer te stellē. dit hoorēde Claudius heeft geschreuē aendē prefidēt vā Egiptē eñ hē beuolē dat hy desen oploop soude neder leggen eñ ter beden vā Agrippa eñ Herodes zyn broedē coninghē heeft Claudius eē beuel gesondē in scrifte tot Alexandriē eñ Syrien/na dit inhout. Tiberius Claudius keyser vermeerd des rijcx Germanicus sone/die gebiet. Want wy verstaen hebben dat die ioden die binnen Alexandriē woonachtich zyn/vā ouer veel tyts hebbē gelijckelijckē recht gehadt inde selue stede met dē Alexandrienen haer ghegont by die coninghen/als dat blijct wt seker instrumentē daer af zynde/ eñ ooc al na dz die selue stadt by Augustus aē het rijck ghebracht is/noch hebben blijuen houdende. Eñ dat meer is ooc by diuersche gecommitterde hebben haer geconfirmeert geweest en is aldaer tusschen haer geenē twist geweest ooc doē Aquilia regeerde Alexandrynen/ dat die selue Augustus ooch haer toegelaten heeft dat sy inde plaetse van Ethnarche die ghestoruen was eenen anderē soude moghen verkiesen in zyn plaetse/eñ dat een yeghelijck zyn maniere vā leuē souden blijuē houdē eñ alle hare lants zeden sondē veranderen. Voorts meer so verbiede ic dien van Alexandriē die ten tyde vā Caius die keyser tegen haer medevorgeren warē op ghestaen om die ongeregheldе raserye desselfs welcke dede hem versoecken teghen des lants costume eñ tot Gods clepnicheyt van haer gheert te worden als God/ wil ic dat sy haer dit nyt af en nemē noch vminderen wt Caius beuel in eenigher manieren Maer ter cōtrarien dat sy vry blyuen sullē in haer lants zedē eñ gewoontē. Beuelēde haer vā beyde de syden dat sy haer neerstichz doen/ dat alle turbacie verhoet werde. want ons also belieft. Dit was dinhouden vandē bzieuē. Ouer al het Roōsch rijck in alduscanich beuel gesonden geweest. Tiberius Claudius keyser vmeerder des rijcx Germanicus sone/ouerste meester eñ heer. Ordinaris raet andē werf gebiet/vsoeckende tselue aen my dat Agrippa met Herodes coningē onse seer geminde vrienden/dat ick den ioden in onse rijck laet woonen eñ ghebruycken haer oude ghewoonte eñ costumen als sy voorgedaē hebben/eñ wy toegelaten hebbē den ioden die in Alexandryen warē/het welcke wy seer gheerne doen/niet alleene om die vrientschap vandē biddē/maer wāt ti deser weldaet weert zyn door het onthouden vā trouwe eñ vriētschap totē Romeynē. Hier om vclaer ic rechtuerdich te sijne dat geē griersche stede haer weygerē en sal haer recht/te meer wāt haer tē tyde dat Augustus prīn te was/ toegelaten is gheweest. Ooc dat in toecommende tyden haer sal gheorloft zyn ouer alle ons rijcke daer sy woonende zyn die manieren eñ sedē van haren ouders te gebruycken. De welcke ic nv vmaen dat sy met dese onse gracie te vreden zynde haer sedelijcken dragen willen/ eñ nyt en verachten die manieren oft zeden van buytē volcke/gebruyckende haer wet na haer goetdūcken. Dit mijn mā dement in steden/dorpen/ vryhedē/binnē Italien/ eñ ouer alle prouincie/ by wethouders eñ ouerste regeerders wil ick gecondicht hebben. Voorts ooc ouer gesonden aen coninghen eñ allen regeerders binnen dertich daghen vuolghende ten laetsten/ op dat alle menschen moghen lesen.

*Hoe Agrippa wederom ghekert is na het roetsche landt. Cap.v.

DEse ghebaden tot Alexandryen ende ouer alle het rijcke gesonden wesende heeft Claudius die keyser vclaert wat herte hy droech tot dē iodē Ter stont hier na heeft hy Agrippā gesonden om zyn rijck te bedienē/begift eñ vmeerdert vā eeren eñ hier en bouen gherecommendeert by bzieuē dē regeerdē vanden lande eñ allē anderē rētmeesters Agrippa alle dinghen gheluckelijcken volbracht hebbēde is seer haestelijcken wedē gheckeert na zyn rijcke eñ so haest als hy gecomē was te Hierusalē heeft daer betaelt zyn gheloefte niet achterlatende yet van tghene dat inde wet beschreuen staet. Hier omme heeft hy vele vandē gheyelichdē Nazarenē doen scherē/eñ die goude ket enen die hem Caius gegeuen hadde in ghewichte ghelijc der yseren ketenen daer mede des coninc Agrippa handen gebonden geweest hadde/in een teeken oft memorie vander quader fortune verandert in gheluckighe/ heeft hy geoffert inden tempel eñ doen hanghē inde tresorie houen een vanden ghelthisten/ dat daer wt die aenschouwers gheleert souden worden eñ vermaent dat groote dinghen moghen dalen/ eñ God allene machse weder verheffen/ door dese ke-

tenen aldus gheoffert werden int gemeyn ómaen der menschen/daer Agrippa door een cleyn sake af ghenomē was sijnen staet/ eñ daer en bouen geuā ghen/eñ een weynich daer na wederom gelost eñ hooghelijcker van te voren verheuen/dat oock dit den loop is vanō werelt/dat hooge eñ groote dinghen lichtelijcken vergaen/ eñ dat ghene dat ghevallen is/wederō in state gheſtelt woꝛt. Als Agrippa God betaelt hadde zijn gheloftē/ ſo hy Thophilunt den ſone van Anani den hoochſten prieſter af gheſet/eñ Symonē den ſone van Gohetht genaēt by toename Cantharā in zijn plaetſe geſtelt. Deſe Symō hadde twee bꝛoeders daer Gohetus die vader af was/wyēs dochter Herodes die coninc had de totter huyſvꝛouwe/ſo voꝛe gheſeyt is. Die ſelue prieſterſchap die de bꝛoeders eñ vader beſetē hadde heeft Symon ghecreghen/gelijcherwijs voortijts doē het keyſerrijcke beſaten die Macedones/ghebuert was dat die dꝛy ſonē Symonis des biſſcops die van Onias geboꝛen was/alſt bouen geſeyt is. Als dan het biſdom gheoꝛdineert was/ ſo heeft die coninc zijn gonſte die hy bꝛoech tot den innegheſetenen van Jeruſalem vtoont/ in dien hy haer quijt gheſchouden heeft/het tribuyt welcke ſy ghewoōlijck waē van elcken huyſe te gheuē/hem latende dunchen dat een geruſtichz was/ niet verwonnen te ſijne vā onderlinge liefde. Die coninck heeft ooc ſijnen generalē capiteyn ghemaect Hilā den welcken hy in vele ſwaere ſaken hadde gehadt tot eenen gheſelle. Een weynich hier na ſo hebben ſommige lichtueerdige iongers/wt het lātſcap van Dozithe onō het ſchijnſel van deuocie/ inde Sinagoge vāden Joden gheſtelt des keyſers beelde/ waer doꝛ Agrippa grootelijcken gheſtoꝛt is gheweeſt/ om des wille dat hier doꝛe/te niete gebꝛacht ſoude woꝛdē/die goede eñ duechdelijke inſettinge eñ coſtuymen des lants. Waer omme Agrippa ſonder vertreck gherepſt is na Petronium den preſident van Sirijē dē welkē hy claechdē ouer die grote ſtoutichept eñ vermetenhz der Dozithē. Dwelcke Petronius hoꝛende heeft ſeer qualijckē ghenomen/ eñ ſchꝛeef ſeer ſcherpelijkē eñ ſtraffelijckē aē de gene die dit ſept vooꝛts geſtelt hadden in deſer voegen.

*Den bꝛief van Petronius geſchꝛeuen totten Dorithen vooꝛ die Joden. cap. vi.

Publius Petronius Legaet vā Tiberius Claudius de keyſer/vermeerō des rōcks/ Germanicī ſone/den officier vanden Dozithen. Want die dertelheyt eñ vermetenthept vanden ſommighen vā uwe liedē is ſo groot geweeſt/dat ſy tegen het gebot vandē keyſer Claudius Auguſtus/die welcke den Joden toeghelaten heeft te moghen leuen na hare wet/hebben gedaen/ eñ haer Sinagoghe geuioleert eñ ontwijdt/ſtellēde inde ſelue des keyſers beelt/het welcke der iodē religie nz toe en laet eñ doꝛ welck ſept nz alleen die vreeſe vandē ioden die ſy tot god hebben gequeſt en is/ maer ooc den wille vanden keyſer/ wyens beelt nergens bequamelijcker yemant ſtellen en mach dā in zijns ſelfs temple/eñ nz in eenige Sinagoge oft bzemdē tempel/wt dien te meer want by des keyſers gherechte geoꝛdineert is/dat een yegelijc heer ſy in zijn plaetſe/waer om yſt noodeloos te verhalen mijns ſelfs ordinancien/nv men aldus openbaerlijc voꝛ oogē ſiet den ſmaet die den keyſer ghedaen woꝛt in dit ſtuck vanden ioden de welcke hy nz alleene Gods eetinghe gheaccoꝛdeert en hadde/ maer ooc allen ghewoonlijcke vrijheden vanō ſtede daer ſy mertē griechē in woonēde warē. deſe ſake dā aē gemeert ſo beuele ic dat by den hondertſten mā ghenaemt Vitellius Bꝛaculus/by my gebꝛacht ſullen woꝛdē om redenen te ſegghen/die ghene die teghen tghebot van Auguſtus alſulcken abuſen hebben vooꝛt gheſtelt/niet wt haer ſelven alſo ſy ſegghen/ noch oock met conſente van haer regeerdē/maer doꝛ die raſerye vandē volcke. Die regeerdē vanō ſtede/ómaen ic iſt dat ſy willē vā alduſdanige ſeyte onſchuldicht zijn dat ſy die miſdaēs oft quaetdoēders mellen eñ hier toe alle neerſtichept doen dat noch twiſte oft eenighe onruſte by haer ówect en woꝛde/daer die ſommeghe ſchijnē om wt te ſine. Eñ dit heel cōtrarie mijnē/eñ des coninex Agrippa meynende/in alder neerſtichept ſoecktē die hier inne dat den ioden gheē oꝛſuyn ghegeuē en woꝛde om onder het decſel van deſen eenigen oploop te maken/eñ om dꝛ ghy lieden te bat ſoudt mogē weten die meyninge vandē keyſer in deſe ſake/ ſo heb ic het beuel vandē keyſer/dwelck ghedaen is tot Alexandꝛyen hier by geuoecht/ alſt vooꝛ deſen tijt kenlijck genoech geweeſt is eenen yeghelijcken/eñ mijnen alder beminſten vrient die coninc Agrippa my dien recht te doene/ſittende verhaelt eñ geſeyt heeft/ verſoecktende daer op van my als officier recht/eñ dat ſijnē volcke die gracie des keyſers ſoude mogē gheheel blijuen. Waer om ſo beuele ic u lieden/dat ghy nv oft hier namaels geen oꝛſuyn meer en ſoect van beroertē/ op dat een yegelijc zijn godē mach dienē na zijn wet. alſo diſcretelijc heeft Petronius deſe ſake beleyt/ dꝛ die toegelatē dwalinge gheſtraft is gheweeſt/eñ teghen den toecomendē tijt vooꝛſiē dat der gelijcken niemant meer beſtaen en ſoude. Die coninc Agrippa heeft hier en binnē Simoni Cantere die opperſte prieſterſchap af genomen/om dat hy die Jonathe den ſone vā Ananias wilde weder om geuen/houdende deſen vooꝛweerder oft bequamer tot dē ſeluen ſtaet. Maer deſe Jonathas heeft hem geweyghert/aldus hē excuſerende. Heer coninc v groote gonſt eñ weldaet is my aengenaem/ eñ ick ben te vreden met der preſentacie vā deſer eerē/ hoe wel my God onweerdich kent tot deſen ſtaet/ ſo eeſt my genoech dat ic dit heylich habijt eēs aē gehadt hebbe/eñ dat ten tijde dat ick met meerō eerweerdicheyt eñ bequamichz dede dā ic ny ſoude. Eenē bꝛoeō heb ick heer coninc die vooꝛ God eñ vooꝛ v ommoſelder eñ van allen ſonden ſuyuerder is dan ic/deſen derre ick v preſenterē vooꝛ bequamer tot ter opperſte prieſterſchap. Met deſer groter zedicheyt van Jonathas is die coninc ſeer ómaect gheweeſt eñ heeft hem met vreden gelatē/geuende na ſijnen raet die opperſte prieſterſchap Matathie ſijnē bꝛoeō. Niet lāge hier na een genaemt Marſſus is gecomen inde platſe vā Petronius/ eñ heeft aē gheueert het regiment des lants van Syrien.

*Die wercken van Agrippa tot zijnder doot toe. Cap. vij.

Sijn beleheer van des coninex heyz / want hy in allen opualen hem getrouwe geweeſt heeft eñ in

eñ in geen periculē hē gesaelgeert/maer zeer groo-
ten arbeyt om sÿnē wille aengeueert/betrouwēde
hem op dese vrientschap/ heeft den coninck vsacht
dat hy hem na zÿnē verdienste wilde gelÿcke eere
bewÿsen/eñ daer dit betrouwen eñ zÿn groote be
gheerten so docht hem swaer den coninc te wÿckē
Dese koenichz wert so groot dz hy by tÿde int spre
ken met den coninc hē moedelÿke was. Somtÿts
om dies wille dat hy hē seluē te seer vhief/ somtÿts
oock om dat hy die voorgaendē periculē so dicmael
ter memorien brachte/ eñ dit al tsamen dede Syla
om te bewÿsen wat getrouwe vrient hy dē coninc
geweest hadde. Maer wāt hy dit sonder ophoudē
verhaelde/ so heuet den coninck verwÿt ghedocht
eñ heeft hem in dit menichfuldich vhael ghestoort
wāt ongeluckige gheschiedenissen nz lieffelÿcken
en zÿn om hoorzen/eñ onwÿschz eest yemāden sonē
ophouden te verwÿten zÿn schult. Wt allen desen
ten laetsten so is des coninck moet also verbittert
geweest dat hy zÿns selfs niet en was/maer heeft
door groote gramschap die in hem die redelÿcheyt
vwant/ nz alleene te vreden gheweest dat hy Sila
af sette van zÿnder administracien/maer heeft hier
en bouen hē doen vanghen eñ ghesonden in zÿns
selfs lant om daer bewaert te sÿne. Als den tot nu
wat veroudert was eñ diē moet ghesonckē eñ die
redelichz ten verstande was comen / heeft die co-
ninc ouer peyst dē arbeyt eñ getrouwichz / welcke
Sila voor hē gheledē eñ bewesen hadde. Als nu dē
dach quam van zÿnder gheboerten/ eñ die familie
beslich was om blÿde eñ vzolÿc te sÿne/ so heeft die
coninck doen roepē Silā/om mede in des coninc
weerschap te sÿne. Sila die een wÿs eñ vstandich
man was en heeft zÿn onlÿdsaemheyt niet vhoz-
ghen daer hē dochte dat hy goede redenē toe had-
de/maer heeft den ghenen die hem riepen gheant-
woort eñ ghesept. Tot wat errē wilt my die coninc
hebbē nu/die hy weynich hier na my wederō af ne
mē sal? Hier voor ē heeft hy dē loō die ic vdiēt had-
de door mÿn trouwichz my nz lange latē gebruy-
cken/maer heeft mi daer af beroeft eñ daer en bouē
noch qualÿck getracteert. Meynt hy dat ick mÿn
vryhz van spreken achter laten sal? Ja dat meer is
betrouwende my op mÿn cōsciencie so en sal ic nz
ophouden van roepen/ eñ voor eenen yegelÿcken
te vclaren wt hoe veel periculen ic hē vlost hebbe/
eñ hoe veel arbeyts dat ic ghedaen hebbe om zÿn
eere eñ weluaert. Voor allen welcken diensten mÿ
nen loon is/ dese banden eñ desen duysteren kerc-
kere. Dit verdriet en mach ick nemmermeer vghe
ten/maer ooc wesende mettē goden na dit leuē sal
ickis gedenckē. Dit claechde Sila eñ beual datmē
den coninc tselue segghen soude. Die coninc sende
dat hy niet te paeyen en was/ heeft hē ghelaten int
geuanckenisse. Hier na heeft hē die coninc gekeert
tot anderē wercken/ eñ voor al so heeft hy begonst
die mueren vander nieuwer stadt van Hierusalē te
vsterckene ter gemeyntē cost/ eñ heeftse veel bree-
der eñ hooghер doen maken dan sy te vorē waren
Ja dat hy de selue tegē allen menschelÿcke cracht
eñ ghewelt soude hebben onwinnelÿck ghemaect
en hadde Marsus den president van Syriē/ dit op
set den keyser Claudius nz ouer gheschreuē. Dese
vermoeyendē dat sy yet nieus soudē willen voorts
stellen/heeft neerstichlÿcken gheschreuen Agrippe
dat hy het werck staken soude eñ opsettē/het welc
Herodes ter stont ghedaē heeft. Agrippa was vā
natueren daer toe gheneycht om door liberaelheyt
eñ weldaden eenen yeghelÿckē te believen/eñ hier
toe en spaerde hy geenē cost. Maer nam daer zÿn
genoechte in/als hy door giftē mocht eere eñ prÿs
achterhaelen heel cōtrarie vā natuerē/ den anderē
Herodes die voor hē geregneert hadde/ die welke
was vā inghebozen gheneycht en/ loos/boose/eñ
tot allen wreedicheyt geneycht / eñ om dē haet die
hy droech teghen die ioden/was hy gonstigher dē
griecken dan haer/vreemde steden beghiftende eñ
vercierende/som met badē eñ beschouwe huysen/
die andē met costelÿcke tempelen/zalen eñ gallerÿē
maer in die ioetsche steden en heeft hy gheen cieraet
ghelaten dat aenkiens weert was/ oft eenige teekē
der mildichz bewesen. Heel cōtrarie vā desen was
Agrippa saechtmoedich vā sinnē/tegen die vreēde
seer mewreerdich/tot sÿnen eyghē volck minnelÿc
eñ goedertieren/eenē yegelÿckē die in lÿden oft vd-
ziet was/bereet te helpen/eñ hier om so hiel hy hē
vast binnē Jherusalē/ bewarēde eñ doen bewarē
daer die oude insettinghen eñ zeden vanden lāde/
wāt hy bewaerdē hē reyne eñ suyuer vā alle smet
te/offerēde daghelÿcx sonē saelgerē sine sacrificie.
Het is op eenē tÿt gebuert ter wÿlen diē coninc tot
Cesarien was/dat een ghenaēt Symon/ingeseten
der stadt vā Hierusalē inde wet geleert zÿnde/ heeft
doen vgaderen het volc eñ in haer teghenwoordic-
heyt Agrippam grootelÿcken ghelastert eñ gesept
datmē hē als onsuyuer den tēpel behoorde te ver-
biedene/die welcke alleene open staet voor dē ghe
nen die des weerdich zÿn. Dit verstaēde die stadt
houder vandar stede heeft het selue by vzieuē te hē
nen ghegeuen Agrippe/ eñ hem haestelÿcken ghe-
roepen/den welcken die coninc doen vonden heeft
int aēschouwe huys/eñ geroepē om by hē te sittē
Terstont met gesaetter stemmen eñ minnelÿcken
ghelaet tot hē gesept/segt my. Wat windi in ōs dz
vmishaecht? waer op als Symon niet en wiste te
antwoorden/heeft vergiffenisse ghebedē. Terstōt
die coninc haestelÿcker dā yemāt soude connē ge-
looven is te te vredē gheweest/hem latē dunckē dz
die goedertierenhz meer dan gramschap oft thoo-
reu coningē betaemde/ eñ saechtmoedicheyt meer
dan hoochz oft ouerheyt/eñ aldus heeft hy den sel-
uen laten gaen/niet nochtans onbeghift. Agrippa
onder alle ander steden heeft specialÿcken gheeert
eñ verciert met tuweelen die stadt ghenaemt Ge-
ritiam/latende maken aldaer een seer wtnemende
eñ costelÿke aēschouwe huys/eñ hier en bouē ooc
een camphuys/hier by ooc baden eñ gallerÿē om
drooch te wandelē. Aen alle dese wercken niet spa-
rende tot dien eynde dat elc sÿnē eysch eñ propocie
hebbē mochte/eñ behoorlÿcke schoonhz. Dē dach
der stichtinghe vā allen desen werckē heeft hy seer
costelÿckē gecelebreert. Op dē selven dach hebbē
verthoont gheweest int aensegouwe huys diuer-
sche personagien eñ vā allē spele stridēde ghelyt
eñ verwreckēde aldley welluste. Int cāphuys om
te verthoonen zÿn moghenthept/heeft hy doen co-
men menich paer schermers/ hier en bouē om die
menichte vāden volcke dwelck daer vgadert was

te ver-

te verhuegene/heeft laten comen vandē misdadighen die dijf ōbuert haddē/eñ die gedeylt in twee scharen elcke schare van seuen hondert menschen/ om daer te vechten eñ dē volcke dooz die gelijckenisse vā oozloge te bewysen/ dat die doot vanden quaet doende/dē wellustigē vzede by brēgt. Desē.xiij. hōdert menschē hebben malcanderē heel te nieute gebzacht. Dese genoechte gepasseert zijnde ter plaetsen genaēt Geryti is Agrippa van daer gereyst na een stadt in Galilē gelegen/ genaemt Tiberieda. Hier zijn tot hē gecomē (want hy ouer al seer vermaert was) Anthiochus coninck Comagene/ die conine Emissene genaemt Sampsigera mus. Cotis ooc die zijn rijck hadde in cleyne Armenien/eñ Polemon een coninckrijck vā Ponti/ende bouen dese Herodes zijn broeder coninc Chalcedis dese al tsamē heeft Agrippa seer feestelijckē ontsāgen/ haer verthoonende sijnen hoghen moet/ om dat hy vā soe vele coningen versocht wesende hē soude verthoonen niet onweerdich te sine. Als desē dan noch by hem waren so is daer ouer gecomē Marssus die president vā Sirien. Dese om hemte bewysen die eere eñ reuerentie die eenē officier vā den Keyserē toe behoozden is hy te gemoet gegaen tot den seuensten steen/ welck werck tusschē Marssus eñ hē een oorsaecke geweest in vā vyāt schap/wt diē dat Marssus sach dē coninc Agrippa met alle synen gasten op eenen waghen comen so creech hy quaet vermoyen/eñ dat die alliance nyet goet wesen en soude/noch oot ozbaerlijc tot dē gemeynen profyte. Marssus nemēde getrouwe boden/heeft een regelijc vandē coningen doē segghē dat si haer sonder vertrech voorsien soudē/ waer dooz Agrippa seer vergramt geweest is/ eñ heeft Marssum wt salte van desen vooz viant gehoudē Na dat nu Agrippa af genomē heeft die hoochste priesterschap Matthie ende in zijn plaetse gestelt Elioneum sone van Citheus/soe is het derde iaer zijns rijcx ouer het toetsche lant verloopen eñ gepasseert Al ontrēt diē tijt is Agrippa gecomē inde stadt van Cesarien/ die welcke te vorē hiet dē tozē Stratonis/daer heeft hy seer sonderlinge triūphe gehoudē vooz die weluaert vā dē keyser. tot welcker feesten groote menichte vā edele mannē ende regeerders des volcx wt den heelen lātschap vergadert zijn. Dē tweedē dach vandē feestē/so is Agrippa des morgens vzoech gecomē int aēschouwe huys in een cleet vā siluer laken het welche als die raeyen vander opgaende sonne geraecten/ ter stōt vthoondē hē dat als eē goddelijcke schijnsele ouer al/eñ verwecte tot eeren eñ ontsach die omstaēders diuersche pluymstrijckers daer teghenwoordich riepē in alle hoeckē hē aen/eñ groetē hē als God/biddēde dat hy haer genadich wilde zijn eñ ōgheuē dat si hē tot nu toe ontsien hadden als eenen mēsche in den welcken si nu sien tghene dat der menschelijcker natueren te bouen gaet. Dese hinderlijcke flatterye en heeft Agrippa niet verboden oft van hē gekeert. Een weynich tijts tusscen beyde opwaerts siende heeft hy op een ghespannē zeel sien sitten eenē huyl oft schavupt. Ter stōt dit siende eñ verstaēde dat dit was die bode vā zijnē alleude ghelijck hy te vozen geweest hadde bode zijns geluck/so heeft hyhē bedzoeft wt het binnēste van zijnder herten/ eñ ter stont is hē aē gecomen ontspzekelijcke groote pijne indē buyck/eñ in dese pijne liggende/heeft hy zijn oogen ghekeert tot sijnen vzienden eñ geseyt. Ick die gene diē ghy gheeert hebt vooz God moet dit leuen laten/eñ die vā v hebbe als onsterffelijck geeert gheweest/ wozde gheweldichlijcken ghetoghen tot der doot/ maer den wille van God moet geschiedē. Dit troost my nochtās dat ick niet qualijc geleeft en hebbe/maer in sulcker materlijcheyt dat alle mēschē my prysen Na dese woozden so vermeerderde die pijne eñ die bangicheyt werde so groot/datmen hem ter stont innewaerts ghedzaghē heeft in des coninex huys waer wt die same bleuē is onder het volck dat die coninc cozts sterue soude. Terstōt heeft alle twolc met huysvzouwen eñ kinderē aen getogen sacken na haer lants zeden/eñ gebedē Godt vooz die salicheyt vandē coninc/alle plaetsē vermullēde met suchten eñ clachtē. Die coninc liggende op eē hooghe camer eñ vā daer siende het volck ter aerden liggende op haer aenlicht en cōst hē selue niet gehoudē van weenē/die pijne binnē vijfdaghen niet vsaechtēde is ten wterstē gecomē/ eñ heeft hē dlicuen genomen als sy oudt was. liij. iaer eñ geregneert hadde seuē iaer/vier iaren onder Caius den keyser die eerste dzy iarē int lanschap van Philippus/ende het vierde iaer mede int lantschap van Herodes/dander dzy iarē onder Claudius dē keyser/binnen wyens tijt hy vercregē heeft Judeam Samariā/eñ Cesareā. Van welckē landē hy iaerlijcx ōtsinc vandē domeynē gemeynlijckē. xij. milioenē Maer dit en was hem niet genoech/hy en ontleende noch ghelt/wāt dooz zijn liberaelhz en was zijn incomen nz genoech. Eer nu dā int opēbaer quā des coninex doot/ so heeft Herodes Dinaesta coninc in Calcedoniē/eñ met hē Chelchias zijn opper veltheer/tsamē verbōt gemaect hebbēde so hebbense gheseydē Aristonē die Silā haerē beyder doot vpant soude doot slaen als hebbende beuel vandē coninc. In alsdusdaniger manierē is Agrippa die coninck gestozuen. Dese heeft achter gelatē eenē sone genaēt Agrippa/ wesende in zijn seuenthiensste iaer eñ noch dzye dochterē/ waer af Gernice getrout hadde Herodē haers vaders bzoeder/out zijnde sesthien iaer/die ander twee te wetē Mariamine ende Dzusilla warē noch maechden/ Mariāme was oudt thiē iaer/eñ Dzusilla ses iaer Dese oudtste dochter was binnē dleuē desvaders verseckert met eenē genaēt Julius Archelaus sone vā Chelcius. Dzusilla was verseckert met Epiphanes sone vā Anthiochus/die coninc was vādē Comagenē. Na dattet nu ter kennisse gecomē is dat Agrippa doot was/so hebbē die vā Cesarien eñ vā Sebastē ōgeten alle die weldadē eñ beneficiē die de coninc leuende haer bewesen hadde/ eñ daer en bouē veel schandē eñ leelichedē die nyet te ōmanen en zijn/dē doode nae geseyt. Dat wt verles ooc vandē knechtē die doē daer warē/ hebbē die figurē vandē dochterē tsamē hant wt den pallayse genomen ende gedzagen inde bozdeelen/ eñ daer aen bewesen soe groeten oneerlijcheyt dat leelijck eñ scādeloos waer om seyuē. Hier en bouē so hebbē si int openbaer maeltydē gehoudē vā ghenoechten/eñ allen triumphe ghetoont/eñ ten laetsten

laetsten oock mede offerāde gedaē den god Charōni/eñ dit al van blijschappe die sy haddē wt des coninex doot. Dese en waren nz alleene ondachtich ō weldaden die haer die coninc bewesen hadde voor zijn doot/maer ooc alle tghene dat zijn grootuader Herodes gedaen hadde/die de steden ghemaect eñ verchiert hadde met seer costelijcken tempels eñ galeryen. Die sone van Agrippa was desen tijt te Roomen by Claudium den keyser/daer hy onderhouden wert. Claudius hoorende die doot van Agrippa eñ het smaet eñ cleynichz dat hē die vā Cesarien eñ Sebaste bewesen hadden na zijn doot/is daer mede grootelijckē door beswaert geweest eñ ōgramt ouer die ondanckbaerheyt van den volcke. Hier heeft die selue Claudius / om dat hy het toesegghen dwelc hy Agrippa ghedaē hadde volbrengen soude/den sone van Agrippa willen seyndē in zijns vaders plaetse. Maer die geury de eñ vziendē die vele byden keyser vermochten hebbent ontraden/seggende dat die ionghe welcke noch by na eē kint was/niet en soude dienen om alsulckē rijcke eñ regiment te aenueerden. Het welcke eenen vzomen eñ cloecken mā ghenoech te doen geuē soude Als nv den keyser ghedocht heeft dat dese redenen goet waren/so heeft hy tot eenen presidēt van het ioetsche lant eñ vāden gheheelen rijcke ghesonden Cnspiñ Fadū/hem belastēde dat hy dē doodē die rere soude doen/dat hy Marssum den vyant van Agrippa nz en soude int rijcke laten comen/dat hy ooc voor al die vā Cesariē eñ Sebaste soude scher pelijcken straffen/ aengaende het smaet dat sy den doode gedaen haddē eñ zijn ionge dochteren. Die rupteren vā Cesariē eñ Sebaste met dē vijf scharē crygers dat hy die ouer seynden soude na Pōtum om daer te dienen/eñ in haer plaetse ander wt die Rooosche scharen (welcke bewaerden dlant vā Syrien(vhiesen soude/welcke ozdinācie nz volbracht en is gheweest/om dat die knechtē dit hoorēde terstont eenē brief sondē aendē keyser/eñ by hem hier door ōweerfden/dat sy soudē bijuē etc daer sy waren/waer wt namaels groot quaet den iodē gecomē is/eñ eē beghinsel vanō oorlogē die opgestaen is/tē tijde dat Flozis presidēt was. Dese heeft Vespasianus na die victozie als hier na geseyt sal wozdē/wt desen lātschap ouer gesondē in eē anō lant.

*Hier eyndt dat negēthiēste boec Flauij Josephi.

¶ Hier beghint die Tafel vanden xx. boeck vander Joden oude gheschiedentssen.

VAnden twist die gheweest is tusschen die van Philadelphien eñ die Joden/ooc vander schalen der priesteren. cap. J.

*Hoe Helena coninghinne eñ haer kinderen die Joetsche wet aengheueert hebben. cap. ij.

*Hoe Tiberius Alexander regeerder vāden Joetschen lande/die kinderen van Judas Galileus ter doot ghebracht heeft. cap. iij.

*Hoe daer veel vāden Joden ontrent den temple verslaghen zijn. cap. iiij.

Dē oploop tusschē die Samaritē eñ dē iodē. ca. v.

*Die geschiedenisse vā Felix dē presidēt. ca. vi.

*Vanden ontfanghet Portius festus/eñ die heymelijcke moorden. cap. vij.

*Vanden ontfanghet Albinus. cap. viij.

*Hoe dat Florus diē successeur vā Albinus heeft die Joden tonrecht grootelijcken ghequetst / also dat sy bedwonghen zijn haer te ōweyren. cap. ix.

¶ Hier beghint dat twintichste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

*Vanden twist die gheweest is tusschen die van Philadelphien eñ die Joden/ oock vander scholen der priesteren. Cap. i.

ALs nv Agrippa doot was ghelē wy int voorgaende boeck geseyt hebben / so heeft Claudius die keyser gesonden inde plaetse van Marsso eenen genaemt Cassius Longinus in ghedenckenisse eñ bewissenisse vander vrientschap die hy met Agrippa ghehadt hadde. Van wyē als hy noch leefden/ooc dicmaels by hzieuen gebeden gheweest hadde/dat hy Marssum soude willen ōdragen die administracie vāden lande vā Syrien. Fadus die vanden keyser ghesonden was om het ioetsche lant te regeren/ comende aldaer heeft bevonden dat tusschen die ioden die ouer die Jozdaē woonendē eñ die van Philadelphiē twist was om die palen van een vleeke genaemt. Mier bewoont van vrome crigers. Dese sonder consent oft oock wete van haren hoofden oft hoplupdē hadden die wapenen aenghetogen/ eñ vele vanden Philadelfschen verslaghen eñ ghedoot. Dit verstaende Fadus is grootelijcken verstoort gheweest om dat sy niet ōwacht en hadden in dit stuck zijn ordinancie/ so verre die van Philadelphien haer ergens in verr oorr hadden . Maer dat sy also onwyselijcken dit voortstel geordert hadden. Fadus dan heeft drye vanden principaelstē muytmakers eñ capiteynen die dit seyt geordert eñ beleydt haddē/doen vanghen. Waer af hy den eenen ghenaemt Annibam heeft doen dooden eñ die ander twee Amaramum eñ Eleazarum ghebannē. Corts nochtās daer na die selue doen onthoofden. Eenē anderē genaemt Tholomeus die een capiteyn was vāden moorās heeft hy doē vangē eñ by hē brēgē/ dese hadde grote schade aengedaē den Idumeen eñ diē van Arabien/waer om hy den seluen heeft doen doodē. In aldusdanighe manieren heeft hy het Joetsche lant ghesuyuert vanden moorās. Hier na heeft hy doē roepen die opperste priesterē eñ met haer die hoofden van Jerusalē ōclarende haer lieden zijn beuel dat hy vandē keyser hadde het welke was/ dat die opperste priesterē het cleedt dat sy droegen totten voeten eñ daer mede die priesterijcke stoole / die welcke alleene betaemde te draghen/den alder oppersten priester/soude afleggen/ eñ geuen te bewaren int casteel ghenaemt Antonia/daert alst te voren geweest hadde/soude zijn ten wille vanden Romeynen. Dese voorseyde priesteren eñ andere van Jerusalem niet dorrēde weygherē tghene dies sy ōsocht waren/hebbē ghebeden Fadū eñ ooc mede Longinum(dese was gecomen met eenen hoop knechten te Jherusalem op auōtuere oft die Jodē teghen het ōsoeck van Fadus yet hadden willen muyten)eerstmael dat sy soudē haer legatē mogē senden tot den keyser/ om te biddē datmē haer die bewarenisse vander ghewijder stolen wilde laten/

dat ooc

dat ooc dese ghecommiteerde haer vroech wilden continueren/so lāge tot dat sy ātwoordē hadde vā den keyser. Hier op is haer gheātwoort soverre sy ghisels steldē datmen haer dā legaten sal latē seyn den. Terstont sondē verbeyden hebbē sy haer kinderen te ghisele gheselt/eñ aldus zyn die legaten gereyst welke na dz sy te roomē gecomē warē Agrippa die ionge sone vāden overledē die doē by Claudium woonde alst voor gheseyt is/verstaende die sake ware om sy quāen/heeft den keyser ghebeden dat hy dē ioden gonnē wildē/dz sy die gewide stoole souden moghen bewaren/eñ het selue synē stadt houder Fado doen over seruē. Die keyser ontbiedende by hē die legaten vāden ioden/heeft haer toe ghelaten daer sy om baden/beuelende hē dz sy hier af dācken souden Agrippā ten wyens versoek eñ beden hy dit hem lieden ghegont hadde. Tot deser antwoordē heeft Claudius haer noch eenen brief gegheuē dit inhoudēde. Claudius keysers sone vā Germanicus overste heer vijfmael raedt vāder oz dinancie/viermael keyser in thienste iar vader des lants/den overstē vā Jherusalē raedt eñ gemeynen volcke eñ daer en bouen den heelen ioetschen ghellachte groetende. Wāt Agrippa mijn getrouwe vrient by my op gheuoedt te mijnder presentiē gebracht heeft v legatē dāckende my dat ic so dicmaels v volck in alles by gestaē heb/eñ nu my bidde seer neerstelijcke dat ick die priesterlijcke eñ gewyde stoole eñ den miter haer lieden soude latē verwarē. Het welcke ic haer toe late in sulcker manieren/als voor my die goede mine vrint Vitellius toe ghelaten heeft. Waer toe my eerstmael ovvect de liefde die ick tot v lieden draghe/eñ hier en bouen oock want mijnen wille is/dat een yeghelijc na zijn lants zede eñ ghewoonte leue/eerēde die godē eñ ten laetsten dat ick dienst eñ gonste bewysē sou de Herodi den conninc/eñ dē iongē Aristobolo die welcke ick wel weet dat sy seer goet te mijwaerts zijn/eñ ooc sorchvuldich voor v liedē/waer om vā rechs weghen ick haerder vrientschap ghedenken moet. Ick heb ooc van deser saken ghescreuē Cuspio Fado mijnen substituyt by dese goede mānen Cornelium/Ceronis/Triphonē/Theudeonis/Borotheū/Nathanaelis/eñ Joānē sone Jans. Aldus ghedaen dē vierdē Julius/Rufo eñ Pōpeio/ Spiuano te dien tijde raetcheeren. Ten seluē tijde heeft herodes Dmasta conine van Caledonien broeder vāden overleden Agrippa vāden keyser begheert macht eñ auctoriteyt over den temple eñ over den offer desselfs/eñ ooc macht eñ beuel vā dē kuere ō bisschoppē het welcke hē al tsamē gegōt is/eñ niet alleē hē maer ooc zijn nacomelingē/de welcke het selue recht beseteē hebbē duerēde die Joetsche oorloge hebbēde dese macht/ heeft af geset Cātharā eñ in zijn plaetse gheselt Josephum Caneus sone.

* Hoe Helena coninghinne eñ haer kinderen die Joetsche wet aenghenoeert hebben. Cap. ij.

TEn seluen tijde Helena die coninghinne van den Adiabenē eñ Jzates haer sone hebben die ioetsche wet aengenoeert/eñ dat ō aldusdanige sake Monobasus cōinc vāden Adiabenen by toename Gazeos verliest zijnde op zijn suster heeft die selue ghetrout/eñ aen haer een vrucht verpect. So eest gebuert dz sy tsamen slapende/hy zijn een hāt had de ligghende op zijns huysvrouwen buyck alsō hē dochte/eñ hoorde eē stemme die hem beual/dat hy zijn hant af doen soude vā haren buyck op dat die vruchten gheē hindere hebbē en soude/die welcke ghelijc sy sonder Gods voorsienichz niet verleent en was/so ooc sal die selue vrucht door God hebbē een gheluckich eynde. Veruaert zijnde Monobasus vā deser stēmen/so haest als hy ontwect is geweest/heeft hy dit zijnē huysvrouwē te kennē ghegheuen/eñ dat kint dat van dier dracht voort ghebracht was genaemt Jzates. Die selue hadde noch eenē sone ouder van iaren/ vā Helena zijn suster/ de welcke ghenaemt was Monobazus/eñ hier en bouen noch meer andē kinderen vā diuersche huysvrouwē. Openbaerlijcke nochtās droech zijn herte eñ liefde tot desen sone/waer wt ghereesen is tusschen die broeders haet eñ nijt/welcke vā daghe te daghe gewassen heeft/wt dien sy saghē dat Jzates bouen haer ghestelt worde. Al sach die vader dit wel/so vergaf hijt nochtans den kinderen wt dien dat hy wel vrstont dat dit wt gheendē quaetheyt en quā. Maer dat een yeghelijc geerne die liefste ghe weest hadde by den vadere. Synē sone dan Jzates daer by grote sorge voor droech/ fiendē die quellinghe vā synen kinderē/ heeft hy met ghiften gesonden tot Abemerigum regneerde doen ter tijt over een onghemuerde plaetse genaēt vāden landtluyden aldaer Spasmi. Desen beual hy synē sone/die welcke hy gheerne aenuerde/wāt zijn gonste daer toe gheheel droech. Desen heeft hy zijn dochter genaemt Hamacho tot eender huysvrouwen ghegeuen/eñ mz haer in plaetse vā houwelijkē goede/eē lantschap dat van incomen seer goet was. Monobazus die conine seer oudt zijnde sach dat synen tijt corr was/eñ niet langhe en mocht duerē/waerom heeft hy begheert voor zijn doot te kiene synē sone Die sone gheroepen zijnde eñ tegenwoordich heeft den vader met grooter blijschap ontfanghen/eñ in kennisse eñ bewijsenisse vā dien/ heeft hē gegeuen het lantschap ghenaēt Ceerō/ seer vruchtbaer van hiericoesche roosen. In dit lant vintmē die reste van der archen Noe/daer hy door ghesalueer was met dē synē/het welcke noch hedē klē mach eē yegelijc diet begeert. In dit lantschap heeft Jzates hē solā ghe ghehoudē als zijn vaō leefde. Die welcke doot zijnde heeft Helena die coninghinne doen vsamen ter stont alle haer edelen/voochden eñ hoplupden segghende int gemeyn. Het is v kenlijc goede mānen dat mijn mā die conine synē successeur int rijke begeert heeft Jzatem/bequaem eñ weerdich hē kennēde deser eeren/ des nochtans nz teghenstaen de/so begheer ick te hoozen v opinien. Wāt salich is hy dienz door promotie vā eenen mēsche totter heerschappijē coemt/maer door verkiesen vā veel menschen. Dit seyde sy om dat sy wetē soude/ wat dē ract goet gedaen dochte. Hoorende dit de edelē hebben eerstmael die coninginne na haer maniere eere bewesen/eñ daer na geātwoort eñ gheseyt dat haer die opinie vanō coninghinnē goet dochte/ eñ dat sy bereet waren te obedierē haren sone Jzates den welcken sy wel wiste dat van bequaemhz weghen/eñ ooc mede na wensche eñ wille vanō ghemeynten/die vaō hadde ghepromoueert bouē alle zijn anō broeders. Hier en bouen presenteerden sy haer

sy haer neerstichevt daer inne dat sy eerstmael alle zyn broeds eñ vrienden dootlaen souden / om dat hy te vryhker soude moghē regerē eñ wesen buyten alle vreese/dat nz zyn en soude in dien sy te lyue bleuē/om dē haet die sy te hē waerts droegē. Hier af danctē Helena den raet/ begherende datmē die moozt vandē kinderē wt stellē soude/ tot dat haer sone gecomen waer/om als dan te hoozen zyn opinie. Die edelē dit hoozende hebbē geraden/ datmē die te minstē geuanghē houdē soude tot dat haer sone Izates quame/op dz zyn ryke so veel te vryer soude mogen zyn. Hier en binnē ooc so dochte dē raet goet dat die coninghinne yemāt die sy dat betrouden/ stellen soude die alle saken vanden ryche mocht bewaren. Die coninghinne heeft hier in den raet geuolcht eñ stadthouder ghemaect vandē coninck den outsten sone van Monobasus/stellende hē opt hooft een croone/ eñ geuēde hē zyns vaders signet met den sweerde/eñ heeft hē beuolen dat hy dē gemeynē staet vandē lāde bewarē soude tot dz zyn broeder quame. Izates hoozēde zyns vaders doot is haestelyckē na huys ghecomē eñ Monobazus zyn broeder heeft terstont willichlyckē hē ouer ge gheuē het ryckē/eñ also heeft Izates het ryckē beseten/dese selue als hy noch woonde int casteel vā Spasnū/een coopman vanō Ioetscher nacien/genaemt Ananias/ heeft kennisse gecreghē met des coninx concubinē/den welckē hy leerde de wet vā Moyses/dooz dmiddele vā desen als hy tot Izates kennisse gecomē was/heeft dē selue ooc gebzacht tot gelyckē gheuoelē. Dese selue is ooc ontboden vanden vaō om te comen ter plaetsen ghenaemt Adiabena/daer hy hē nz groter bedē toe gebzacht heeft/eñ selue geleydt. Ten seluen tyde is gebuert dat Helena van eenen anderen Iode geleert eñ in geset was inde ioetsche wet. Izates ooc nv nieuwe coninc gecroōt zynde als hy quam tot Adiabenā/ vant daer zyn broeders eñ vrienden gheuanghen/ waer af hy seer tonpasse was/eñ want zyn soethertichevt niet en vermochte datmense doodē soude oft ooch geuangen houden/oft ooch ter contrariē diemen alsulckē cleynichevt aen gedaē hadde datmen die soude los latē gaen/en docht hem niet geraden te syne/op auontuere oft sy tot eenigher tyt mochten om wzake peysen. Waerom so heeft hy eē deel van haer / met ooch zyn eygē kinderē gesonden na Roomē tot Claudiū den keyser / eñ die anō tot Artabanū Parthum/ ō op beyde die sydē te wesen ghysels. Siende ooc dat zyn moeder seer groote genoechte hadde in die Ioetsche maniere vā leuē/heeft ooch zyn neerstichz gedaē om tselue leuē te aenueerdē. Eñ wāt hy hē liet voozstaē dat hy geē opzecht iode wesen en soude hy en waer besneden/so presenteerde hy hē daer toe bereet. Het welcke als zyn moeō verstaen heeft in alō neerstichz heeft sy dat pynē te belettē/ seggēde tselue seer periculoes te syne/eñ dat dooz alsulckē weerc die ondersatē seer mochtē vuremden vā harē coninck/ soe wanneer sy saghen dat hy vreemde ceremoniē aen nam eñ principalyc ioetsche. Eñ met alduso danige redenen heeft die moeder vā Izates dit opset weynich onderhoudē. Die coninc heeft hē beradē met Ananiā de welcke des moeds propoost ende opinie approbeerde/ dzeygende mede dē selue dat hy hē abādonerē soudē/in die hy vā synē propoost eñ voornemē niet en scheyde. Eñ dit daer ō/want hy sozchde hadde int opēbaer gecomē dat hy soude gheuanghen ghewozden hebben/eñ als principael factooz ghecorrigeert soude ghewest hebbē/ om dat hy dē coninc gheleert hadde dat niet en betaēden. Ooc sonder dese besnydenisse so mach die coninc God aengenaem dienst doen/ soe verre hē die ioetsche insettingen aen staen/ eñ dat int onderhoudē vā dien meer profyts eñ vozderinghe ghelegē is/dā in die lichamelyke besnydenisse. Ooch vergheeft God lichtelyckē alduso danige versumenisse den genē die dē noot daer toe dwingt/ eñ die vreese dat hē die ondersaten souden mogē begeuē Met dese woozden heeft Ananias dē coninc wijs ghemaect dat hē belieften. Eē weynich tyts hier na want dese begeerte den coninck noch niet heel gelaten en hadde/ so is daer een ander iode gecomen van Galileen genaemt Eleazarus seer gheleert inde wet/dese heeft dē coninc verwect om zyn voornemē te volbzengen/eñ dat wt dien/wāt doē hy toe ghelatē was om dē coninc te groeten/vant hy den seluē lesende die boecken vā Moyses. Dit siende heeft hē geuraecht. En weet ghy niet heer coninc wat groter cleynichz dat ghy der wet doet/ eñ hier dooz ooch God/dat ghy zyn ordinācie wel weet eñ nz en volbzengt? Hoe lange sult ghy onbesnedē blyuē? en hebdi tot nv toe nz gelesen/die wet die beueelt de besnydenisse? leest de wet nv/ op dat ghy moecht weten/wat grooter misdat datter is/ diet achter te latē. Dit hoozēde die coninc en heeft niet gebeyt/maer is terstont vertrocken in eē and camer/en heeft daer doen comē eenē Cirurgyn eñ volbzacht dat hem geraden was. Hier na heeft hy doen roepē zyn moeder eñ synē meester Ananias haer verclarende tghene datter gheschiet was/die welcke daer wt seer verslagen waren. Sozghende so verre dit ter kennisse quame vāden gemeynen volcke/dat die coninc zyn ryck verliesen soude/ wt dien dat het gemeyn volc die heerschappie van eenē persoon die onbekende religie aenueert hadde/niet en souden willen vdzagē. Ooch mede so sagen sy harē persoō aēgaende eenich perykel vooz oogē om dat sy raet en daet hier toe gegeuen haddē. Maer God heuet voorsiē dat nz gebuert en is dat sy sozchdē. Ooc hier en bouen heeft hy Izatem eñ zyn kinderen verlost vā veel periculē in alle onsekere eñ twyfelachtige sakē/ heeft God haer eñ den synē ooc by gestaen/bewysende dat alle menschen die haer hope op hē hebben eñ haer betrouwē alleen zyn goedertierenhz altoos by is / waer af wy namaels scryuē sullē. Helena die moeō vanden coninck siende dat den staet des ryex in peyse was eñ harē sone aengenaē dē gemeynē volcke al so wel vā buytē als van binnē/eñ dit al dooz gods ghehengenisse/ is sy bouaen gewerst met grooter begheerten om te sien die stadt van Hierusalē/ eñ den tempel die ouer also vermaert was/ begherēde al daer God te aēbiddē eñ hē te offerē na haers herten begheerten/eñ want sy lichtelyckē creech passaige vā harē sone/na dat sy grote gereetschap gemaect hadde om daer te reysen/ouerloedelyckē van alles voorsien zynde dies sy behoefde is gecomen tot die stadt vā Hierusalē/haren sone haer

wt gelcy doēde twee oft dry dachreysen. Haer coē ste was den borgheren vā Jherusalem seer aengenaem/om dat te dien tyde binnē der stadt victalie gebrack eñ veel menschē vā honger verghinghen Helena die coninghinne dit siende heeft vā haren dienaers eenigen gesondē na Alexandryen om aldaer te coopen menichte vā terwen. Ander heeft sy gesonden na Cypers om dat sy vā daer brengē souden een quantiteyt van vygen eñ rosynen/ het welck sy binnen corten tyt volbracht hebben. Dese spyse heeft sy dē armen gedeylt door welcke weldaet Helena onder ons volck eē eewige eñ onsterfselijcke memorie vercregē heeft. Haer sone ooc Jzates vstaende die noot die daer onō het volck was heeft tot den regeerders vā Hierusalem veel gelts gesonden. Dese princelijcke weldaden daer sy ons volck inder noot mede geholpē hebbē sullēwy na beschryuē. Voorts meer die coninc vā Parthē Artabanus als hy gevoelde die heymelyke lagē/ die welcke de voorchden vandē lāde hē gestelt hadden eñ hier door hē liet dunckē dat hy nergens vry en was binnē synē lande/heeft vā sinne gheweest te reysen tot Jzaten om raet van hē te begheren hoe hy soude mogen met gesonde weder om comē in zyn ryck. Met desen coninc zyn ooc gereyst so vā synē magen so vā synen vrienden ontrent een dusent personē. Over wech comende met desen gheselschap heeft hy ontmoet Jzaten den welcken hy kende door synē staet/hoe wel hy hem nzen kende in synen person/den welcken nakende/ heeft hy eerstmael na lāts zede geert/eñ daer na geseyt aldus. Heer coninck en wilt nz verachten uwē oetmoedigen dienaer die nv hulpe vā doen heeft/als af gworpen eñ berooft vā synē staet eñ hoocheyt de welcke nv zyn toevlucht aē v heeft/wilt aensiē die ongestadichz van desen tydelycken voorspoet eñ selue mede in tyts toe sien nv ghy by ficlick bewys verstaet die menichfuldichz vanden gheschiedenissen der mensce ist dat ghy myn ongeual nv ongewrokē laet/so sal die stoutbz vanden ombesuysten menschen vstercken teghen alle coningē. Dese woordē heeft hy gesproken met genevchden hoofde eñ veel tranē. Jzates hoorende synē naem eñ siende hē also ontmoedelycken staen/is vā synē peerde gestredē eñ heest gesey. O coninc weest wel gemoet/eñ en onstelt v nz inden teghenwoordighen teghenspoet als onuerwinnelijc/ seer corts sal v dzoefheyt een eyndenemē/eñ ghy sult vinden eenen vrient eñ mede geselle beter dan ghy meynt want ich sal v wederom stellen in vryck vā Parthen/oft ich sal v het myne geuen. Dit gheseyden hebbēde heeft hy Artabanū op zyn peert geholpē eñ Jzates is by hem te voete gegaen/als willende bewysen dat Artabanus meerder coninc was dan hy Die coninc vā Parthen lede dit seer noode/eñ heeft geswozen op zyn edeldom eñ alle zyn toecomende fortune/ dat hy mede vanden peerde soude tredē/soe verre als Jzates niet op en sate eñ voore treedt. Ter stont dit hoorēde Jzates is op zyn peert gestredē eñ heeft Artabanū gevoert in zyn pallais bewysēde hē daer alle eere int stitē/ over maeltyt hē latēde die eerlycste plaetse/eñ dit het wt aēmerkē nz vā synē tegenwoordighē staet/ maer daer by dē coninc te vorē in gesē hadde/peynsende dattet selue soude mogen gebueren eenen yeghelycken/ hier en boué heeft hy gescreué totten onderstē des lants van Parthen/haer vermanende dat sy harē coninc wederom ontfaē soudē hē selven daer voor sterck makende dat hy gheē wrake doen en soude Ja ooc in diēt vā noode ware/so wilde hy ooc tselue by eedt dat haer verscheren/op dat sy nz twyfelē en soudē. Het volc vā Parthen en weygerde nz haren coninc te ontfangē maer sy seyden dat sy dit niet en mochtē doen om dat hy die heerlichz eenē anderē gegeuē hadde genaēt Cinnamus. Waer wt soude mogē volgē in diē hy wederō ontfaē ware grooten twist eñ tweedzachtichz. Cinnamus vstaende die meyninge vāden edelen/eñ merckēde dat Artabanus hadde geweest zyn opvoeder als een man vā goeden verstande heeft gescreuē dat hy op zyn geloue wederom comen soude/eñ ontfanghē synē staet die hy verlozen hadde. Het welcke Artabanus gelouende is weder gecomē. Cinnamus is hē te gemoet gereyst/eñ na dat hy hē eere bewesen hadde/eñ met synen coninclycken name gegroet/ heeft hy die coninclycke croone van zyns selfs hooft genomē eñ gestelt op Artabanus hooft Aldus is Artabanus door behulp vā Jzates weē in zyn ryck gecomen/ daer hē het edeldom vandē lande wt vdzuē hadde. Dese artabanus en heeft die weldaet nz vgeten/maer heeft Jzatē die alder meeste eere bewesen die hy conste oft mochte na des lants gewoonten. Eerstmael so heeft hy hē eenē coninck hoet latē dzagē eñ op een gulden bedde latē slapē/welcke preminencie eñ hoocheyt alleēlycke verleent zyn die coningē van Parthen. Hier en boué heeft hy hē een groot landschap gegeuen eñ seer goet/dwelck hy afgenomē hadde dē coninc ryc vā Armeniē genaēt Nisibis/daervoortyts die vā Macedoniē eē stadt genaēt Antiochia gemaect haddē. Dese ghiftē heeft Jzates ontfanghē vāden coninc vā Parthen voor synē loō. Niet lāghe hier na so is Artabanus gestorué latēde zyn ryck Bardano synen sone. Dese is na Jzaten ghereyst eñ heeft hem versocht dat hy als mede geselle soude willē aenueerdē die oorloghe tegē die Romeynē. Het welcke hy nz en vercreech/want Jzates wiste wel die macht eñ tgeluck vāden Romeynen eñ dat dit vooznemē onmogelycken was vemāde te volbzengē. Eñ hier en boué ooc aēmerckte hy hoe dat hy zyn vūf sonē nz lāge te vorē daer gesonden hadde om die tale te leeren/eñ alle rustichz eñ manierlychz/ dat ooc zyn moeder gereyst was na Jerusalem/om aldaer te aenbeden God inden tēpel/eñ hier wt is hy trager geweest te dien eynde dat hy Bardanum soude mogē leydē van synē propoosite / gestadichlycken hem verclarende die macht eñ die triumphante wercke der Romeynē. Die coninc vā Parthen hier door vergramt zynde heeft ter stont Jzathen ontseydt/waer door hy luttel profyts gedaē heeft/Godedit also genoegēde. Het volck vā Parthē vstaen hebbē die meynunghe vā harē coninc eñ dat hy wilde oorloge aennemen tegen die Romeynen/ hebbē hem doot geslagē/eñ zyn heerschappie oft staet beuolē synē broeder Gotarze. Desē hebbē sy ooc seer corts door listē te nieute gebracht. Eñ hē is geuolcht int ryck Vologesus broeder vanden voorseydē. Dese heeft

beyde

beyde zijn broeders vā eenē vader geborē/gedeilt die coninckrijckē in deser voeghē. Pacoro dē eerstē ghebozen het rijcke vā Medien. Teridati dē jonc-stē Armeniā. Eñ wāt Monobazus die broeder van den coninck eñ ander vāden ghelachte saghē dat Jsathes door de goede oprechte begheerde die hy tot God hadde/gheluckich was eñ ouer al bijden menschen bekent eñ bemint was/ hebben oot be-gonst te peynsen dat sy haren ouderē eñ vaders re ligie wildē latē eñ aennemē die ioetsche wet/daer dit nv het edeldō vāden landē gehoort eñ verstāē heeft/hebben tselue seer qualijckē genomē. Nocht-tās nv geopenbaert/ywachtēde bequamē tijt om dit te wzeken. Dese hebbē gescreuē aen Abias den coninc vā Arabiē eñ hē groot ghelt toe gheseyt in diē hy wilde oorloge aē nemē tegen haer rijc/ge-loouende daer by dat sy dē seluē haren heer inden eerstē aentast verlatē soudē. Wāt sy vā dien sinne warē dat sy hē ter doot brengē wilden/ om dat hy versmaet hadde haer lants zeden. Aldus dā mettē coninck van Arabien ouer gecomē zijnde ysochtē hē dat hy nz lāghe toeuē en wilde. Dese nv bereet zijnde is gecomē met grooter heyrcracht teghen Jzathen. Eñ als nv die vyandē voor ooghē warē eñ bereet om den aentast te doene eer sy ysaemden so heeft hē alle zijn volck na het toeseggē verlaten keerēde dē rugge voor die vyandē als ruaert we-sende eñ zijn al tsamē vloopen. Hier door nochtās en heeft Jzathes sijnē moet niet verlorē/ maer ge-uoelende dat hē het edeldom vāden lāde verradē hadde/so is hy oot mede wederō na dē leger geto-ghen/eñ daer zijnde heeft ondersoeck gedaen/ wie die hoofdē warē vā dit schādelijcke vliedē/ dwelc na dat hy bevondē hadde eñ met der waerhz ver-stont dat by voorgaēde heymelijc verstāt eñ ver-bōt was gedaē/heeftse al tsamen doē doodē. Tsan derdaechs daer na is hy te velde gecomē/ eñ heef-ter daer veel verslagē/eñ die reste bedwonghen te vliedē. Dē coninc heeft hy seer nerstelijkē geuolcht eñ ghedwonghē te vliedē op een huys ghenoemt Arsamum/ het welck hy ter stont bespzongē heeft eñ mz gewelt in genomē. Eñ dit gepilgeert zijnde is met eenē grooten roone wederom gekeert seer triumphantelijcke na Adiabenen. Eñ al en heeft hy Abiam nz connē leuende tsijnen wille geerygē want hy hē seluē (eermē aen hē comen conste) ge-doot hadde/die edele nochtans vā sijnē lande/ die welcke in haer vooznemen gefaelgeert haddē/zijn door God almachtich in zijn handen gheleuert Nochtans en hebbē sy hier door niet op gehouden maer hebbē ghescreuē anderwerf Bologeso dē co ninck vā Parthen/biddēde hē dat hy Jzatē soude willen doodē eñ eenē anderen regeerder wt sijnen lande ghebozē haer geuē. Wāt daer door was die coninc haer ouerduldich/om dat hy des lāts ma-nier eñ zedē latēde/eē vreemde maniere vā leuen aē geueert hadde. Dit hoozēde die coninc vā Par-thē eñ om oorloghe aē tenemē ywect zijnde/ hoe wel hy gheen oprechte sake en vant/ heeft tijtels vā eerē de welcke zijn vader te vozē Jzathen ghe-geuē hadde wederom gheeysecht/dzeyghende den seluen in geualle van wey geringe/ met oorlogen/ door welcke bootschap Jzates seer is ruaert ghe-weest eñ ontstelt. Voor groote cleynichz nemēde dat hy tghene dat hē ter eerē gegōt was wt vreese soude latē/wetēde oot wel hier by al hadde hy zijn begeerte ghenoech geweest dat hy nochtās nz en soude op houden/eñ heeft hier om al zijn hope ge-stelt in God/ ywachtende den wtersten teerlinc. Sijn kinderē eñ huysvzou heeft hy ghestelt op een sterc slot/het greyn op hooghe bozgē eñ casteelen het welck gedaē zijnde/heeft alle dz hoy doē yzā-dē/eñ hy in deser manieren bereyt zijnde heeft die vyāden ywacht. Als nv die coninc vā Parthē/ eē groot getal vā peerden eñ voetluechtē by hē heb bende eer hy wel verwacht was/gecomē is eñ sijnē leger gellagen hadde op die riuiere/die dlāt vā Adiabenen scheyt vandē lande vā Medien/ daer-Jzathes nz verre af sijnen leghzer oock gellaghen hadde/hebbende by hē ontrent. vi. duysent peerdē heeft Bologesus daer een vā sijnē dienaers geson-den/by den welckē hy den vyandē heeft latē wetē zijn macht die hy vā alle cāten vergadert hadde wt alle zijn rijcke/so lāck eñ so breet als hē dz stret vā Gactra tot der riuiere Euphzaten/dzeyghende ooc mede dē seluē/dat hy hē straffen soude vā zijn ō ondanckbaerhz/teghē zijn ouerhoofden/ende dat zijn God die hy aenbadt eñ op dē welckē hy hem betroude/nz machtich en ware/hē wt sijnē handē te verlossen. Dit aldus gehoort hebbēde vandē bo de heeft Jzates gheātwoort. Ick weet wel dz mijn macht nz en is te gelijcken by des coninex macht vā Parthē/maer ic weet ooc wel dat Gods macht alle menschelijcke cracht te bouē gaet/eñ met dese corte antwoorde herst hy dē bode latē gāē/ter stōt hē seluen neē wozpende ter aerdē voor God/heb-bende thooft bestroeyt met asschen/eñ so hē seluē so ock zijn huysvzou met dē kinderē/beuelēde te vasten eñ God dē heer te aenroepē om behulp eñ bystāt/aldus biddēde. O heer der heerē en eest nz te vergheefs dat ick my seluē uwer goethept ghe-offert hebbe eñ v allē voor mijnē eerstē eñ aldaer machtichstē heer ghehoudē hebbe/ coemt my nv te hulpe/nz alleen om my te bewarē voor die vyā-dē/maer ō haer houerdie eñ beroemelōchz te be-dwinghē/die welcke met haren argē eñ fenynige tongen/ommenschelijcke blasphemien/teghē uwe almoghende voorsienichz wt ghestort eñ ghespzo-ken hebben. Jzathen aldus biddende eñ clagende heeft God verhoort/want dien nacht so quamen daer bzieuen aen Bologesus dē coninck die inhou-dende warē/dat Baharum eñ Sacarū/ eē groote macht volcx vergadert haddē in zijnder absencie om dlantschap vā Parthē af te loopē en te berou-uen. Dit hoozende die selue sonder yet te vozderē al daer/is te rugge getoghen met zijnder armeyē Waer wt claerlijcken blijct dat Jsates door Gods voorsienicheyt verlost is gheweest vā desen peryl. Nz lange daer na doē Jzates oudt was. lv. iaer eñ gheregneert hadde. xiij. iaer/hebbē leuēde vier sonen is hy gestozuen/latēde zijn rijcke synē broedē Monobaso/hē bewijsende die selue trouwe die hē te vozē sMonobasus bewesen hadde/als hy in zijn ō absentie na die doot vā haerō beyder vaō/het co nincrijc bewaert hadde. Die moedē Helena hoozen de die doot vā haren alō beminstē sone heeft haer seer bedzoeft alst wel rebellick was/nochtās heeft sy haer seluē daer mede getroost/ ende ooc mede

in verblijt/ als sy hoorden dat haer outste sone ge/ succedeert was int rijcke/ om dē welcken te spreke eñ te siene/ is hy sonder vertreck ghereyst eñ gecomē tot Adiabenē. Hier zijnde en heeft sy nz langhe gheleest na haren sone Izates. Monobasus die coninc heeft haer gebeenten eñ zijns broeders ghebeentē gesondē na Jerusalē / om die te begrauen daer Helena hadde doē stellen dry sterē pileeren ontrent een quartier vander mijten vā Jherusalē. Monobasus werckē eñ geschiedenissen sullen wy namaels beschryuē. Ten tijde dat Fado regneerde int Joetsche lant so is daer op gestaen een tooneuaer oft guchelaer genaemt Theudas / dese heeft wijs ghemaect den volcke dat sy met haer nemen soudē alle haer ghereet goet eñ hē nauolgē totter Jordanen want so hy seyde was daer cē prophect belouende hē dat hy met eenē woorde die riuiere soude doē scheydē/ eñ haer daer eē passagie oft eenē wech makē/ eñ met deser geloestē heeft hy veel volcx bieyt. Maer Fadus die dit gehoort hadde heeft gemaect dat hy met zijnē sotternyē niet veel gewonnen en heeft. Seyndende haer te gemoete twee oft dry hoopē ruyterē/ die welcke onuerlienlijcke die menichte vāden voorscreuē volcke ouerualle hebben/ eñ veel vā haer gedoot eñ sommige geuāghen/ eñ onē die gevangenē oock mede Theudā/ wyēs hooft sy af geslagē hebbē eñ gebracht te Jerusalem. Dit zijn die geschiedenissen der ioden by Cuspius Fadus tijt ghebuert.

* Hoe Tiberius Alexandē regeerder vandē Joetschen landen die kinderē van Judas Galileus ter doot ghebracht heeft. Cap. iij.

Fado is gevolcht int regiment Tiberius Alexander die de sone was vā Alexandē die te vorē het regiment gevoert hadde van Alabarche in Alexandryē die rijcste eñ machtichste te synen tijde van alle die daer waren/ die welcke oock tot God waert in vreese eñ liefde synen sone verre te bouen ghinck. Want hy zijn lants zeden verlaten hadde. Ginnē haren tijde is gheweest diē grootē hongere int Joetsche lant/ wāneer die coninginne Helena groote menichte vā terwe/ tē grootē coste wt Egipten heeft doen halen eñ ghedeylt den armen te Jerusalem/ alst bouen geseyt is. Ten selue tijde zijn oock die kinderē van Judas Galileus Symon ende Jacobus gedoot gheweest/ wyens vader die ioden verwecten om die romeynen te verlatē/ het welcke ghebuerde den tijde dat Quirinius dē ontfanck hadde van Syrien/ desen heeft Alexandē doē cruycen. Herodes oock die coninc Chalcidis heeft Josephū dē sone Camydē af geset vanē hoochster priesterschap eñ in zijn plaetse geordineert Ananiā Nebedij sone. Tiberio Alexādro is gevolcht int regiment Cumanus in wyens tijt die selue Herodes broeder vanden grooten Agrippa gestorven is int achtste iaer des rijcx Claudij/ achterlatēde drye sonen/ waer af Aristobolus geboren was vanē eerste huysvrouwe/ eñ vā Bernice zijns broeder doch ter Berniciānus eñ Hircanus. Hetrijcke vā desen herodes heeft Claudius die keyser gegeue Agrippe die ionge. Onē desen seluen Cumanus is eenē grooten oploop geweest tot Jerusalem indē welcken veel iodē ghequetst zijn geweest. Waer af wy eerst verclaren sullen die saken.

* Hoe daer veel vanden Joden ontrent dē tēpel verslaghen zijn. Cap. iiij.

Die feeste van Paesschē nakēde/ daer en binnen ons volck gewoonlijc is te eten ongheder essemt broot/ versaemden daer totter feesten vā alle hoeckē groote scharen vā volcke. Cumanus sorghende oft hier wt hadde mogen comē eenighe beroerte/ heeft een schare vā knechtē gewapēt gestelt op de portalen vāden tempel / waer door die beroerte in diē daer eenige gerese hadde soude mogē belet geweest hebbē. Het selue haddē oock gedaē op die ghelijcke feestē die coningē die voor hē gheregeert haddē. Den vierdē dach van deser feestē een vāden voorgenoemde knechtē heeft dē volke ghethoont zijn bloote manneliedz / waer door het rasende volck ōwect zijnde heeft geroepen dz God/ wyēs feeste sy hielē/ eñ nz die ioden/ onteert was. Sommighe ander die stouter waren hebbē den presidēt Cumanum groote schimpen na geseyt/ segghende dat hy desen dertelē knecht aldaer gesondē hadde. Dit hoorēde Cumanus is grootelijc ūgrāt geweest/ maer badt haer nochtās dat sy geē beroerte en wildē makē op aldusdanige feeste Maer wāt sy hier na nz en hoorden eñ sterkelijcker dan te vorē hē inmurieerdē/ heeft beuolē datter heel heyr ghewapent soude comen int casteel ghenaemt Antonia. Het welck vast aendē tempel stōt als te voren geseyt is. Het gemeyn volc siende die knechtē/ is veruaert geweest/ eñ hebbē met grotē gedruysche haer aent loopen ghemaect. Eñ want die weghen enge waren/ eñ meyndē dat die vanden haer volcken/ so int vlieden ouerlirpē sy malanderē eñ veel van haer isser onder die voetē gebleuen/ wāt daer zijn by ghetale gedoode beuōden twintich duysent. Hiee door is die genoechte vanden feestdach verandert in grootē druck/ het volc oock int gemeyne/ heeft vergheten door dese turbacie die offerandē eñ die gewoōlijcke deuocie/ eñ hebben haer gekeert tot claghen ende suchten. Dit groot quaet heeft gedaē een onuerlaet. Nauwe en was dat volck gepacyt daer en volchde ter stont een ander. Sommige vanden volcke die tperykel kel ontgaen wazen/ op die gemeyn strate comēde ontrent. xij. mylē van Jerusalem hebben daer eenen genaēt Stephanus des keysers dienaer wech ueerdich wesende moordelijcken aenueert/ eñ zijn pachettē verstroeyt. Dit hoorēde Cumanus heeft terstōt knechtē derwaerts gesondē/ beuelēde haer dat sy alle die vleckē daer ontrent geleghen / daer tsept ghebuert was souden afloopē. In dese vstoo ringhe is daer een geweest vanden knechten die Moyses boecken in een paetse geuondē heeft eñ voort gebracht/ die selue geschoort eñ te nieute gedaen/ inde teghenwoordicheyt van allen omstaenders. Daer en bouē noch tegē die wet eñ het volc segghende groote schimpē eñ cleynicheyden. Als die iodē dit ghehoort hebbē/ zijn ouer hoop geloopē eñ groote menichte van haer is gegaen na Cesarien/ daer doen ter tijt Cumanus hē hiel/ biddēde dat hy nz alleen haer ongelijck/ maer veel meer Gods ongelijck soude willen wreken. Die presidēt sorghende dattet volck soude mogen afvallen door raet vā vriēdē/ heeft desen ruyger die dit seyt gedaen hadde metter hylē doē onthoofden/ eñ nz

deser

deſe manieren is die beroerte ter neder gheleyt.

*Den oploop tuſſchen die Samariten eñ dē Joden. Cap. v.

HIer na tuſſchen die Samariten eñ den Jodē is twiſt gheresen/wt alduſdanige ſake. Het was die gewoōte dat die Galileuſche op die hooc tijden na Jeruſalem gaende/ haren wech namen dooꝛ Samarien/het is nv gebuert als ſy paſſeerdē een vlecke die ghelegen was onder het bedzijf vāden ſeluē genaēt Nais op een groot velt/ dat daer is tuſſchē die paſſantē eñ inwoonds vander plaet ſen een groot geuecht geresen / daer vele vanden Galileeuſchē gequetſt zijn geweeſt. Dit ſeer qualijck nemēde die hoofden hebbē die ioden beroepē te velde/haer verclarende dat ſy hare liberteyt vāantwoꝛdē ſouden. Wāt die ſeruituyt die hy haer ſelue moyelijkē is/ die woꝛt ouerdzagelijc/ als het ongelijc vāden onderſaten haer daer mede mengt. Als nv dā die regeerders haer gaerne beſlicht hadden eñ geloef den dat ſi Cumanum in dien hebbē ſouden / dat die doctūagers gecoꝛrigeert ſouden woꝛdē. Het gemeyn volck vſmadende deſer peys makers raet zijn gheloopen ter wapenen/nemēde tot haren behulp Eleazarum den ſone vā Dineus die was een mooꝛder geweeſt ouer veel iarē/houdende hē op die bergē eñ vlecken vandē Samaciten/die welcke hy verbzande eñ beroefde. Cumanus verſtaende tghene datter geſchiet was/ nam tot hē een ſchare ruyterē eñ vier vaenkens knechtē veral ooc dē Samaritē dat ſy haer wapenē ſoudē eñ met deſen hoop volcx is hy getogē teghē die ioden/die welcke als hy achterhaelt hadde heeſter veel ghedoot eñ veel leuendt geuangen / eñ mede gheuoert. Siende die edelſte eñ die heerlijcſte mānen vā Jeruſalem deſe allende daer haer volc toe gecomē was/hebben ſackē aen getogen/ eñ haer hooft beſpzaeyt met aſſchen / arbeydende met alē neerſtichēyt het volck te payſeren/haer vooꝛ oogē leggende/hoe dattet heel lant te nieute gedaē ſoude woꝛdē den tempel vbzant/kinderē eñ huyſvzouwen geuangen eñ wech gheleydt/om te dienē dē ongeloouigē. Hier en bouē baden ſy dē ſeluen dat ſy haren raet wildē veranderē/die wapenē afleggē haer ruſtende eñ verdzagende vā deſen vooꝛtſtel/elck na huys gaende. Dooꝛ deſe wooꝛdē onderwesen zijnde/is dē hoop geſcheydē. Die ſtraetrooners zijn wederom gekeert tot hare gewoonlijcke ſtercte oflagijs/eñ vā deſe tijt vooꝛts/ſo isshet heel ioetſche lāt vuult geweeſt vā roofhuyſē. Dieouerſte vāden Samariten / zijn gegaen tot Cumidium Quadzatū doē ter tijt pzeſident vā Syzie/ hē houdende inde ſtadt Tyzi/eñ aldaer ſo hebben ſy vooꝛ hē beſchuldicht die iodē dat ſy haer doꝛpē beroost haddē eñ verbzant/ſegghende daer by dat ſy nz ſo ſwaerlijck en achten het ongelijck dat haer gedaē was/als ſy dedē die verachtinge eñ cleynichz vāden romeynē/dē welckē toe behooꝛde die kenniſſe vāden ongelücke dat den lantzaten gedaē werdē. Nv hebbē deſe iodē ſo ſtout geweeſt/dz ſy haer gebueren hebbē grootē ouerlaſt gedaen/ alſo onuerſaechdelijcken/als oft die romeynen aldaer geē regeerders en haddē gehadt. Eñ om deſe ſake waren ſy nv gecomē/datmē haer ouer die ſelue recht eñ iuſticie doē wilde. Dit warē die clachtē vāden Samariten. Die ioden hier teghen leydē die heele ſake vāden oploop eñ gheuecht op die Samaritē eñ pzincipalijck op Cumanum die dooꝛ ghiſtren vlept weſende hadde die grote moꝛt laten geſchieden. Dit gehooꝛt hebbende Quadzatus heeft die ſake op gehouden / ſeggende dat hy die ſentencie gheuen ſal/als hy ſelue in perſoō int ioetſche lant hē vanō waerhz naerō geinformeert ſal hebbē/eñ doē ter tijt zijn die gene die geſondē warē met deſer antwooꝛde gereyſt. Een luttel tijts daer na / ſo is Quadratus gecomē in Samarien/ ende als hy daer die beſchuldichde gehooꝛt hadde/heeft beuōdē dat die Samaritē die ſchult haddē / eñ dat den oploop by haer ꝺwect was. Verſtaēde ooch noch meer dat ſommige vādē iodē nieuwe factiē vooꝛ handē haddē/ſo heeft Quadzatus die geuangenē welcke Cumanus geſalueert hadde/ doē cruycen. Dit gedaē hebbende is hy van daer gereyſt na eē vlecke genaemt Tydda welcke was wijt ghelijck een ſtadt. Hier heeft Quadzatus geſeten te rechte eñ ander werf gehooꝛt die ſake vanden Samariten. Eñ onder andere ſo heeft hy verſtaen vā eenē Samaritaen/hoe dat een genaēt Doztus die was een vāden geeerſte vāden iodē met noch vier gheſellen in dit ſtuck met haer verbondē / ſoudē afgekeert hebben die iodē vāden romeynē/ die welcke die pzeſident heeft doen al tſamē doodē. Ananiam ooc den opperſten pzieſter eñ Ananū dē opperſten capiteyn/heeft hy geuāgen eñ na Roomē gheſonden/op dat ſy daer by Claudiū dē keyſer haer onſchult ſouden doen. Die hoofden eñ ouerſten ooch vāden Samaritanen eñ ioden met Cumanum dē capiteyn heeft hy haeſtelijcken na Italien geſondē tot den keyſer/om dat haer ſaken aldaer ghelleten ſouden woꝛdē/eñ beſlicht dē twiſt die ſy onō maltanderen gehadt haddē. Die pzeſident is ooc gereyſt na Jeruſalem/ſoꝛtgende oft daer eenige nieuwe factie hadde mogē op ſtaē/daer hijt al in ruſte gheuondē heeft eñ het volck becommert eñ beſich met vierdaghen eñ ſacrificie doende. Goede hope hebbēde dā datter nz nieus comē en ſonde / heeft de ſelue in haer deuocie ghelaten/ eñ is gereyſt na Antiochien. Cumanus met die Samaritē te Roome zijnde is dach geoꝛdineert om haer ſake op te doene. Deſe hadde vzientſchap gemaect met ſommige vāden gheury'de eñ anderē des keyſers vziē den dooꝛ dmiddel vāden welckē ſy ſoudē die ouer hāt ghehadt hebbē tegē die iodē/en hadde Agrippa die ionge gedaen/ welck doen te Roomen was Deſe ſiende de hoofdē vāden ioden dooꝛ fauoer eñ gonſte vāden edelen ſoudē verdzuct geweeſt hebbē/heeft na veel biddēs verweꝛſt by die huyſvzouvā Claudius den keyſer Agrippina genaēt/dat ſy den ſeluē haren mā onderweſen heeft/ om deſe ſake te neerſtelijker te willē onderſoecken/ eñ die pzincipale hoofdē oft ꝺwreckers vā deſen beroerten geuē rechtueerdich vōniſſe na haer verdiēſtē. Claudius dooꝛ deſe gebedē vermoꝛwet zijnde ende gehooꝛt hebbende partyē/als hy geuondē heeft dat dē eerſtē oꝛſpzonc vā deſer beroerten gecomē is wt den Samariten die daer tegēwoordich warē/ heeft hy die doen dooden. Eñ Cumanum heeft hy gebannē. Maer Celerē een vanden hooft luyden heeft hy doen vorē na Jheruſalem / eñ daer opē-

baerlijcke inde teghenwoordichz van allen dē volcke/ doen sheypē achter stratē tot dat hy doot was. Tot eenē ontfanghere int ioetsche lant / heeft die keyser gesondē eenen genaēt Claudius Felix/ die de broedē was Pallātis. Na dit int. xij. iaer vā sinē keyserrijc heeft hy Agrippe gegeuē het vierendeel vandē rijcke dat Philippus besadt / eñ daer mede Batanea hier en bouen dit noch het vierendeel vā Traconitida eñ Abila/ welcke deelen Lysanias beseté hadde. Het rijcke Chalcidis heeft hy hē af genomē als hy daer ouer geregneert hadde vier iarē Met dese ghiften dan verchiert zijnde die ionghe Herodes heeft Azizo coninc van Emissene besneden zijnde zijn suster gegeuē/ genaēt Bzusilla / de welcke Epiphanes die sone des coninex vā Antiochiē hadde geweygert/ om dat hy zijn toesegghen vander ioetsche wet aen te nemen verādert hadde Mariammen heeft hy oock te houwelijke geheuē Archelao des coninex van Chelcie sone / den welckē Agrippa van te vozen toe geseyt hadde. Vā desen is gebozen een dochter genaēt Bernice. Bzusilla seer cozts hier na is vlatē geweest vā harē mā Azizo/ wt alduse danighe sake. Felix die ontfanger was vandē ioetschen lande siende de vzouwe/ ond alle ander die schoonste te syne / is op haer verlieft geweest/ eñ heeft eenē genaemt Simon synē goeden vzient/ gebozen wt den ioetschē geslachte van Cypers/ de welcke hē wt gaf vooz eenē cōstenaer totter vzouwē gesondē/ begerēde dat hy die vzouwe soude onderwysen eñ belesen/ dat si harē eerstē man laten soude eñ hem trouwen/ segghende haer groot geluck eñ salicheyt/ in dien si desen man niet en weygherde. Dese vzouwe qualijck beradē zijnde eñ oock willēde ontgaē die quellingen vā haerder suster Bernice / die welcke haer benijde haer schoonheyt heeft hier inne geconsenteert/ eñ vooz niet geacht haers lants zedē/ eñ Felicem getrout. Van desen mā heeft si een kint gehadt/ dwelck genaemt was Agrippa. Dit kint groot wesende namaels hae dat met zijnder huysvzouwe bleuē is tē tijde vā Titus den keyser indē vzāt Besuniani sullen wy namaels seggen. Bernice na die doot van Herodes die haer man eñ oom was is eē weynich tijts gebleuē in haren weduwelijken staet. Als nv die fame was dat si met haren broeder hanteerde/ so heeft sy versocht den coninck van Cilie Philemon dat hy hem seluen soude willē latē eerstmael besnydel eñ dan haer trouwē/ meynende dooz dit middele die luegenē te weder leggē. Dat houwelijck en heeft hy niet ōtseydt/ verwect zijnde dooz dē grooten rijcdom vāder vzouwen/ maer dit houwelijc en heeft niet geduerich geweest/ wt dyē dat hy seer oncupsch was/ eñ der vzouwen moeyelijc. Welcke Bernice een sake geweest is / dat sy hem heeft gelaten. Eñ hy gelatē zijnde vā zijnder vzouwen/ is oock ter stont vādē Ioetschē zeden eñ ceremoniē gesceydē. Tē seluē tyde Mariāme vachtende harē man Archelaū/ heeft in zijn plaetse getrout Demetriū/ die onder die iodē vā Alexādryē die statelijcste was eñ die rijcste/ doen ter tijt oock mede woerende die ouerheyt van Alabarche. Van deser vzouwe heeft hy eenē sone gehadt genaemt Agrippinus. Van desen elckē bysondē sullē wy namaels schzyuē. Vooz aē Claudius de keyser na dz hy. xiij. iarē eñ. viij. maēdē yr. dagē geregeert had de/ is gestozuen/ also die sommige seydē vergeuen van zijnder huysvzoume. Die vader vā deser vzouwē was Germanicus bzoedē vāden keyser. Haer mā was Domitius Anobarbus/ een vāden alder edelste Romeynen/ na wyens doot si eenē langen tijt weduwe was. Ten laetsten nochtans heeft sy Claudiū den keyser getrout / mede bzēgende eenē sone genaēt na synen vaē Domitius. Dese Claudius hadde zijn huysvzou Messalinā wt zijn looshept gedoot. Van dese hadde hy twee sonē Bzitānicū eñ Octauiū. Eñ daer en bouē heeft hy noch vā zijnē eerste huysvzouwē genaemt Petina/ een dochter gehadt genaēt Octauia / die welcke was die outste vā alle sinē kinderen. Dese heeft hy ten houwelijke gegeuen Neroni/ den welckē synē stiefsone die hy vōzen hadde tot inde plaetse vā synē eygē sone. Maer die moeder van Nero genaemt Agrippina sozgenda als Bzitannicus groot soude wesen dat die vader hē als dā soude makē synen successoer int rijcke/ willēde tselue haren sone toeschicken/ heeft Claudiū vgeuen/ also die fame is. Terstōt seyndēde eenē genaēt Burrus/ die de pzouoost was/ eñ met hē die ouer capiteynē met den alō pzincipaelsten vanden geuridē / om knechten die welcke Neronem wt den legere soudē bzengē eñ groeten hē als keyser. Nero aldus geraect zijnde aen die heerschappie heeft Bzitānicum heymelijcken vgeuē/ eñ niet lange daer nae oock zijn eygen moeder doen dooden. Dit haer in plaetse van loon bewysende dat sy hem gedzagen hadde/ ende tottē keyserrijc gepzomoueert. Zijn huysvzou ooc Octauiā heeft hy mede doē doodē/ met nochmeer andē eerlijcke mānen/ die welcke hy hiele vooz zijn hooft vyanden. Dese seyten van Nero en wil ick nz schzyuē/ wāt diueersche andē die gescreuē hebbē Sommige vā haer daer hūt aen verdient hadde/ tot zijnē eecke eñ loue nochtās buyten die waerhz Andere die haer passen ende quellingen gheuolht hebben/ met so leelijcke eñ schandelijcke luegenen dattet vooz geen histozie geacht en behoozt te wozden. Eñ vā desen en derf niemant verwonderen al hebbē sy Neronē so leelijchē belogē/ als sy oor die waerheyt gefaelgeert hebbē/ int bescryuē vanden geschiedenissen der keyserē die vooz hē gheweest hebben/ die welcke wāt sy so lange na harē ryt gebozē zijn/ gheē sake en hadde om leet te hebbē oft te haten. Maer ō waerhz vyandē moghē schzyuē alsoe dat haer belieft als haer desen ozlof aen staet. Wy die van meyningen zijn nergens buyten die waerheyt yet te scryuē/ gaē vooz by tgene dat tot onsē propoost nz en diēt/ met cozte woordē. Maer tgene dat onsen ioetschen volc geschiet is / en passeren wy nz lichtelijckē vooz by/ al eest vā allēden eñ cattuichz oft oock eenich ander teghenspoet. Keerende ons dan weder om te scryuen tgene dat ons aen gaet eñ dwelck wy vooz begōst hebben/ so eest waer dat deerste iaer vā Neronis rijcke gestozuen is Azizo die coninc vā Emissene/ ende zijn bzoedē is in zijn plaetse gesuccedeert. Die heerscappie ooc vā cleyn Armenien/ heeft Aristobolus van Nero ontfaē/ die sone van Coninck Herodes van Chilcidis. Agrippe heeft die selue Nero eē deel gegeuē vā Galileē/ beuelēde daer en bouē dat Tiberiada

riadā eñ Tarichea onderdanich hē souden wesen/ daer bynoch voegende Juliadē ouer die Jordane gelegē/ met veerthiē dorpen die daer onō waren.

*Die geschiedenisse vā Felix dē prefidēt. Ca. vi.

WInt van desen tijt voort aen/soe veruiele ende faelgeerde den staet vanden ioden eñ weerdē daghelijcx argher/wt dien het heele lantschap vol roouers was eñ tooueraers / die het simpel eñ het ongeleert volck verleyden/vanden welcken Felix daghelijcx vele dede vangē eñ doodē. Eñ onō dese oot Eleazarū welcke de sone was Dinei/de welcke eenen grooten hoop moorders by hē hadde/dē welcken hy by subtijlhz leuende ghecreghen heeft in deser manieren. Felix gaf den seluē geleyde eñ geloefde hē dat hē nz misschieden en soude so verre als hy tot hē quame. Maer dit en heeft hy hē nz gehouden/want so haest als hy den seluen teghen woordich hadde/soe heeft hy hē doen vanghen eñ binden/eñ also na Roomē gesondē. Dese Felix en vermochte oot niet wel Jonatham den opperstē priester/om dat hy den seluē dicmael ūmaende dz hy zijn officie neerstelijke bedienē soude/eñ ō iodē saken bewaerē/op dat hy door dit ghebreck niet en quame indē gemeynē haet vandē volcke/ die welke sijnē persoō vandē keyser begeert haddē totter administratie. Hier ō heeft Felix middelē gesocht om van dusdanighe moyelijcke ūmaninghen verlost te sijne/wāt het is den genē die yemanden hinderen willē seer swaer/so dicmaels ūmaent te sine Om dese saken so heeft Felix eenē getrouwē vriēt van Jonathas ghenaemt Dozas vā Jerusalē ghebozen met ghelde gehuert/dat hy den bisschop by quaet ghebaeste moordelinghe souden doen doot slaen/het welcke de selue ter liefde vandē prefidēt heeft volbracht in deser voegē. Dozas heeft eenige vandē dootslagers/gecleet met gheestelijcken habite eñ gesonden na die stadt/ hebbēde onō tselue habijt/dollen oft dagghen ūbozghen. Dese voechden haer by Jonathas dienaers/eñ hebbē dē seluē doot geslaghen. Eñ wāt dit seyt nz en is ghestraft geweest/so zijn dese boeuen oft moorders / sende den oozlof/ū stout gheweest/ eñ zijn gecomen alle feestē op de selue maniere/ūbozgen houdēde haer dollen oft dagghen eñ haer ghemengt onō wolc/ dootstekende aldaer die sommige door heymelijcke viantschap. Ander want sy met ghelde daer toe ghehuert waren/eñ dit niet binnen ō stadt alleene maer oot inden tēpel/so stoutelijcken/oft daer eenen mensche doot te slaen gheen misdaet en ware Waer wt is wel te gelooue dat God door dusdanighe boosheyt ū stoort is gheweest/ eñ ons volck stadt eñ temple ghelaten/als niet suyuer genoech wesēde ō daer in te woonē/als hi hier voormaels gedaen heeft/maer heeft dit al latē comē inde hāden vandē Romeynē/op dz sy die stadt soudē suyueren/door den offer eñ sacrifie van haren goden in deser voeghen ons volck huysvrouwē eñ kinderen castyende. Dese leelijcke werckē vandē moorderen veruulden die stadt/ met alsulcker schadijcker boosheyt. Sedziegers oock eñ tooueraers toghen twolck na haer eñ leydense inde wilderniſſe/ gelouende haer te bewijsen goddelijcke teckenē/ eñ anō vremde werckē. Het welcke sy gelooūde is de menichte vandē volcke daer door ghecomē in die doot/wt dien Felix haer dede veruolgē. Ten seluen tijde is daer een gecomē wt Egipten binnē Jherusalem/hē seluen wtgheuende voor eenē prophect/dese heuet tgemeyn volck aen gesoch dat sy hē volghen souden op den berch van Oliuetē/ die vanō stadt was/doen ter tijt ontrēt een vierendeel vanō mylen. Van daer soude hy den vole ūthoonen/dat door zijn beuel eñ ghebot / die mueren der stadt van Jherusalem soude om vallen so verre eñ wyeet datmen daer door soude moghen inde stadt gaen. Dit ūstaende Felix heeft den crijghers beuolen dat sy haer souden ghereet makē/eñ hy selue in persoon hebbende by hē ros volck eñ knechten is wtghetoghen eñ heeft aen ghetast dit ūleyt volck/ eñ heefter vier hondert hier af gedoot/eñ twee hōdert leuende gheuanghen. Die Egiptenaer inden oploop is haer ontgaen. Hier na zijn daer wederō moordenaers op gestaē/ die het volch ūwect hebbē eñ opgeruyt hebbē tegē die Romeynē haer radende dat sy haer seluē lossen soudē vanō subiectiē Die dorpen eñ huysen van den ghenē die hier niet inne en consenteerdē/ ūbzanden dese moordenaers Tot Cesarien ooc is gheresen tusschen die ioden die daer woonachtich warē eñ die Syrē eenigē twist aengaēde dē rechte die sy ghelijckelijcken behoorden te hebben. Die ioden seydē dat haer het meeste recht competeerden/ wt dien Herodes die coninc/ de welcke dese stadt ghesticht hadde een iode was gheborē. Die Syrien en ontkendē dit nz/ maer sey den voor een redenē dat dese stadt te vorē ghenaēt geweest was/den tozen stratonis. Tē welckē tijde daer gheē iodē en woondē. Dese questie na dat sy gecomē is voor die presidenten eñ regeerdeers vā den lande/hebbē sy vābeyde partyen doē op nemē die ūweckers oft oprupers van desen twist/ eñ die doē geesselē. By desen middele is die beroerte gestilt geweest een luttel tijts/ wederom die ioetsche borgers haer ūlatende op den grootē rijcdōme die sy haddē/hebben die Syrien door smaet eñ cleynic heyt ūwect tot gramschap. De welcke al en warē sy niet so rijcke als die ioden/hebbē nochtās crijch gespannen om dat daer vele van haren volcke eñ lantluyden waren onder die roōsche crijgers. Onder dit decsele hebbē die selue haer gewroken daer sy consten oft mochtē/eñ met ghelijken paeymēte die ioden betaelt. Daer na so zijn die selue partyen ooc tot die steenē gheloopē/eñ hier mede also mal canderen gegroet/ datter veel gequetst is geweest eñ die sommighe ter aerdē gheworpē/ maer die ioden bleuen bouen. Felix siende dat dit gheknijf/ tot vechtens toe gecomen is/opstaende heeft gebeden die ioden dat sy wilden cesserē/dwelck wāt sy wey gherdē/heeft hy die crijgers op haer gesonden/die vanden seluen een deel ūslaghen hebben / eñ dan ō geuanghen. De knechtē geuende haer huysen die vol goets eñ rijcdoms waren. Sommighe ander vandē degelijcste vandē iodē eñ die alō beste gheslen warē/hebben Felicē gebedē/ dat hy zijn knechten wilde by den trommelslach doen versamen/eñ die sparen/die begeerdē wedrom te keeren/dwelck Felix haer ghegont heeft. Ontrent den seluē tijt so heeft Agrippa die coninc die opperste priesterschap ghegeuen Ismaheli den sone Fabei. Die opperste priesters ooc begonstē tusschē malcāderē twistich

te vallen/ eñ contrarie te sijne den edeldom eñ den inneghesetenen vā Jherusalem/nemende van beyde die partyen tot haerder bewarenisse eick een getal van stouten eñ ouersaechdē ionghe boeuen. Dese targden tusschē malcanderē met allen schamperz die sy conste oft machten/wozpende ooc namaels malcanderen met steenen/eñ daer en was niemāt die de twistighe beslichten/ wt dien dat inde stadt gheen regement oft ouerhoofden en waren. Alsoe verre is ooc die stoutichz vanden ouerstē pziesterē ghecomen dat sy haer knechten hebben gesonden inde schueren vanden lieden/eñ daer laten halē die thiende/welck men die pziesters schuldich was/eñ dat die armste onder tghetal vandē pziesteren van ghebzeke stozuen. Eñ also verre ghinck tghewelt vanden muytmakers die rechtuaerdichz te bouē.

*Vanden ontfangher Pozcius Festus/eñ die hey melijcke moozders. Cap. vij.

NA dien Nero gesondē hadde inde plaetse vā Felix Pozcium Festū/die hoofdē vandē io den woonēde binnen d stadt vā Cesarien/ zijn gerepst na Roomen om Felicem te beschuldighē/die welcke soude om het ongelijck dat hy die iodē gedaen hadde/die doot schuldich geweest hebben/en hadde Nero/gebeden zijnde by Pallāt sijnē bzoedē hem dat niet vgheuen. Welcke Pallant doē hy by den pzince in grooter weerden was. Twee ooc vā den pzincipaelstē vandē Sirē/woonēde tot Cesarien/hebben eenē ghenaemt Gerillū/ die meester gheweest hadde van Nero/eñ doē ter tijt last hadde te scrijuē die grierschе bzieuē/met menichte vā gelde verleydt eñ hē daer toe gebzacht dz hy bzieuē soude verweruē aēden keyser/midts dē welckē soude den ioden af ghenomē wozden/het recht vander stede/het welcke sy ghemeynlijckē eñ gelijckelijckē haddē gehadt mettē Syrē/inwoonds vander stede. Het welcke die selue lichtelijcken heeft vbzegē. Wt desē bzieuē zijn namaels gesproten groote oozsaken van onsen allendē. Die iodē binnē Cesarie wesende na dat sy vstaē hebbē/dat ter gescreuē was tot desen Syzen/ hebbē daer wt meer vweet geweest tot muyterijē/so lange dat opēbaer oozloge wert. Als nu gecomē is int ioetsche lant Festus/heeft tselue lant geuondē grootelijckē gequelt vandē roouers/eñ die dozpē ouer al berooft eñ vbzāt. Die alō wzeetste vā desen roouers eñ meeste van getale/zijn genaēt geweest heymelijcke moozds/eñ beligende cleyne messen/ gelijc die vā Persien gewoōlijc warē te beligen/ ghelijc nu die pasmessen/waer af die selue moozds haren naē behoudē hebben/die besmet waren met veel dootslagē. Die welc ooc als nu gheseyt is op die feestdagē haer mengdē mettē volcke/vā alle spdē ter stadt waerts comēde om deuocie. Dese gheen sake hebbēde/also vele alst haer beliefden vmooz dese. Somtijts ooc gewapēt zijnde/hebbē d vpādē dozpen ouerloopē/eñ die ooc berooft eñ verbzāt. Festus die ontfanger/heeft wt gesondē ros volc eñ voetvolck tegen eenē bedzieger eñ rooueraer/die de menschē na hē toch inde wildernisse/ vleydēde het volck met luegenē/eñ valschegeloeften. Recht oft doorzijn behulp/sy soudē mogē ontgaē hebbē allē quaet eñ tegenspoet. Dese al tsamē met haren verleyder/ zijn vanden knechten verslaghen. Ten seluen tijde heeft Agrippa die coninc doen maken een huys by tpoztael van des coninc pallays/binnē Jerusalē van grooter wyde. dwelc te vozen toe behoozēde dē Assamoneen/gheleghen op een hoochde van daermē mochte diet beliefden die heele stadt ghenoechelijcken ouerlien. Welcke solaes alst die coninc begheerde mochte wt zijnder slaepcamer sien wat ontrent den temple gheschieden. Dit als het edeldom van Jherusalem ghesien heeft/hebben tselue seer qualijck genomen. Want onse wet en laet nz toe dat ghesien sal wozden wat men indē tempel doet/eñ principalijck die offeranden. Hier omme so hebbē sy eenē hoogē muer doē makē aen haer raetscamer/die stōt indē binnēsten tempel ten westen waerts/welcken muer nz alleen tghesichte en benam van des coninc sale daer reghen ouer staende/maer ooc belette tgesichte vanden poztale staende buyten den tēpel west waerts daer op die feestdaghen die Romeynen haer wake hielden. Dooz welck vooztstel die coninck eñ oock mede Festus die president vandē lande vbolghen zijn gheweest. Dese Festus heeft beuolen dat men den muer om wozpen soude. Die bozgerē dit hoorende hebbē gebedē dat sy souden moghē seyndē om dese sake aen Neronem den keyser segghende dat sy niet en souden connē geleuen/so verre alsmē yet af bzeken soude vanden temple. Dit vwerf hebbende vandē president/hebbē ghesondē tot dē keyser thien vanden wtnemenste bozgerē / eñ hier toe noch Ismaelem den opperstē pziester/ eñ Chelciā den bewaerd vanden tresozien Nero hoozende die redenen vanden bozgheren voozseyt/ en heeft haer dit vooztstel niet allen vergheuen/ maer ooc toegelaten dat den muer blijuē soude belieuēde in dit stuck zijnder hupsozouwe Poppee/ die eē goedertieren vzouwe was/ eñ hadde vooz die ioden gebedē/die welcke ooc die thē mannē liet thupswaerts gaen/houdēde by haer als ghyzeleers Chelciā eñ Ismaelem. Dit als Agrippa verstaen heeft so heeft hy ghegheuen die opperste pziesterschap Josephe Cabi/sone wijlē Symonis des hoochstē pziesters

*Vanden ontfangher Albinus. Cap. viij.

DIe keyser hoozende die tijdinghe van Festus doot heeft ghesonden in zijn plaetse tot eenen pzesidēt vandē ioetschen landē Albinū/ die coninc ooc Agrippa/ na hy beuolen hadde dat Josephus op hē selue leuē soude eñ hē af ghenomen hadde die opperste pziesterschap/ heeft die selue pziesterschap gegeuē den sone vā Anani /die ooc ghenaēt was Ananus ghelijck zijn vad. Dese oudste Ananus also men seyt/heeft gheweest die alder gheluckichste/als die vijf sonen ghehadt heeft/ eñ alle gecomen zijn totter opperste pziesterschap. Daer hy nochtans te vozen die selue dignitеyt so veel iaren bedient hadde/dat niemant van sijnen voozsatē in die opperste pziesterschap gebuert ē is. Desgelijcx dese ioncrste Ananus/ den welcken wy geseyt hebben te wesen den oppersten pziester/was seer stout eñ wzeet van sinne/vand secte der Saduceē/ welcke soozte vā volcke by die ieden int oozdeelē is die alder strāgste/als wy vooz geschzeuē hebbē. Dese dā sulcx wesende eñ hē latēde dunckē dz hy bequamē tijt vondē hadde/wt dien Albinus Festus noch wesende op den wech gestozuē was/heeft vgadert den raet

den raet vãdē rechteren/eñ gheſtelt vooꝛ dē ſelue raet den broeder Jeſu Chriſti genaemt Jacobus/ met noch ſommige anꝺ/als ſchuldich weſende die doot/geleuert om gheſteent te woꝛdē. Welc were alle goede eñ godvruchtige menſchen/ binnen die ſelue ſtadt grootelijcken miſhaecht heeft/eñ hebbē ter ſaken van deſen geſondē al heymelijcke boden tot den coninck/biddēde dat hy ſoude willē beuelē Anano dat hy deſghelijcx hē niet meer ỏmeten en ſoude te doen. Wantet quaet was dat hy ghedaen hadde. Sommighe oock die Albino comende van Alexandꝛye te gemoeten quamē/ hebben beweſen dat Anano niet gheoꝛlaeft en was/ſonder zỹn cōſent te vergaderē den raet. Albinus vooꝛ dusdanighe woꝛdē om geſet zỹnde/heeft aendē opperſtē prieſter gheſchꝛeuen ſeer grämelijcken/dꝛey ghēde den ſelue te coꝛrigeren. Agrippa oock die coninck om deſe ſelue ſake/na dꝛy maēt heeft hē afgenomē die opperſte prieſterſchap/eñ gegeuen dē ſone van Damneus genaemt Jeſus. Albinus na dat hy gecomen is te Jheruſalem/ heeft alle zỹn neerſtichꝛ ghedaen om dlant in vꝛede te ſtellen/doodēde vele vanden heymelijcken moꝛdꝛs. Ananias die opperſte prieſter werde dagelijcx by vvolc meer eñ meer gheeert eñ ouer al lief getal/ om zỹn lieberaelheyt wille/eñ tſelue volck eerdē Albinū daghelijcx met ghiften/eñ den opperſtē prieſter. Maer hy hadde bouē matē quade knechtē/die welcke met behulp van ſtoute boeuen ghinghē in die ſchueren eñ hael den daer met gewelt der prieſteren thiendē/claēde den ghenē die wey geringhe deden oft dilay ſochtē Andere ooc vanden prieſters dedē des gelijcke/ eñ niemant en conde dit verbieden. Eñ vele vanden armſten prieſterē die plegen te leuē vandē thiendē verghinghen nv van honghere. Die heymelijcke moꝛders op eenē feeſtdach doen tegenwoꝛdich zỹn by nachte inde ſtadt gecomē/eñ hebbē dē griffier vandē hopman Eleazarus (deſe was die ſone van Ananias die opperſte prieſter)leuende geuanghen eñ den ſeluē ghebondē wech geleydt/eñ hier na geſondē tot Ananiā eenē die in haren naē ghelouen ſoude den griffier los te latē/ waert ſake dat die vader Albinum cōſte in dien ghehebbē dat hy thiē geuangenē van harē gheſelſchap wilde los laten gaen. Ananias bedwonghen zỹnde vooꝛ dien teghenwoꝛdighē noot heeft by Albinum ỏverſt dat die moꝛders aen hem ỏſocht haddē/het welc ke is een beghinſel gheweeſt van grooter allendē. Deſe moꝛdꝛs warē tot allē tijde beſich om eenich middele te vinden/waer dooꝛ ſy ſoudē moghē yemande vandē magen oft vꝛienden vā Ananias in hare handen crijghen/eñ nꝛ eer en ceſſeerden ſy/ſy en creghē yemandē vandē ſijnen. Dooꝛ dusdanighe middelē zỹn deſe moꝛders wederom ỏſterect eñ ỏmenichfuldicht int ghetale/ eñ alſo ỏſtout dat ſy het heel lantſchap hebben gepilgeert eñ beroost Te deſen tijde ſo heeft die coninc Agrippa Ceſariē/ die welcke te vozen ghenaēt was Philippi/ ỏmeer dert eñ ghebetert/eñ ter eeren van Nero dē keyſer deſen oudē naem ỏandert eñ gheheeten Neroniada/eñ het aenſchouwe huys gheleghē ter plaetſen Berytios volmaect te grooten coſte/ eñ tſelue ver chiert eñ beghift met iaerlijcſche fundaciē vā ſpelē bewijſende daer toe veel millioenē. De ſelue Hero des heeft ooc ghegeuē twolc aldaer een groote menichte van greyn eñ olie/om tſelue te deylen eenen yeghelijcken. Oock heeft hy die heele ſtadt ỏchiert met diuerſche figuren die ouer al gheſtelt waren tot eenē chiraet/gemaect na die beeldē eñ patroonen vandē ouden eñ alder excellētſte conſtenaers Hier en bouen ooc heeft hy den meeſtē deel vandē chyzaet vandē heelē rijke gebzacht in de ſelue ſtadt Waer dooꝛ hy by die onderſatē ſeer wederū is geweeſt/om dat hy zỹn eygē ſtede beroofde eñ een vuyten ſtede verchierde. Dooꝛ dbeuel ooc vanden ſelue coninc/is Jeſus Gamalielics ſone geſuccedeert in de platſe vā Jeſus Dānei ſone (niet geerne wijckende)in die opperſte pꝛieſterſchap. Waer vit gheſpꝛoten is tuſſchen haer beydē grootē twiſt alſo dat elck van haer ghenomē heeft tot haren behulp eenen hoop van ſtoute boeuen/ die welcke na groote iniurien eñ ſchimpē/diemaels ooc met ſteenen hebben ghewozpen. Maer onder ander was Ananias vā ghelde eñ goede machtigher/ waer mede hy vele volcx tot hem heeft getoghen. Coſtobarus ooc eñ Saulus ghebozen van coninclijckē ſtāme/hebbē elck vā haer gehadt een bende vā quade boeuē/die welke want ſy vandē maeſſchap warē. Agrippa hebbē weynich gōſtiger geweeſt/anꝺ nochtans wꝛeet/eñ om die ermē te beroouē bereet Eñ van deſen tijt vooꝛts/ ſo is den gemeynē ſtaet vandē lande daghelijcx argher eñ argher gewoꝛden/eñ meer en meer verualleñ. Vooꝛts meer Albinus gehoꝛt hebbēde dꝛ Geſſius Florus om ſijnē ſtaet te beſittē/willende den innegeſetē vā Jheruſalem believen/heeft vooꝛts gebzacht die geuanghenē/eñ allen die openbaerlijck die doot verdiēt haddē/heeft hy doē executerē. Die andere die om mindere ſaken gheuangē warē/heeft hy doen weꝛe derom leyden ter kerckere/eñ gecompoſeert eickē van haer met gelde / eñ in deſer manierē heeft hy den kercker ghedeylt eñ het toetſche lant vol mooꝛders gelaten. Hier en binnē die pꝛieſterlijckē ſtaet (wyen toebehoꝛt indē tēpel God te louē) gaēde tot den coninc hebben aen hem verſocht/ eñ dooꝛ bedē beweecht/dꝛ hy ỏgaderende dē raet/haer cō ſenteeren wilde tghebꝛuyck vanꝺ lijnwatē ſtoole/ welcke ſtoole doen ter tijt alleen verleent was dē pꝛieſters. Want deſe vanderinghe ſoude groo telijcke weſen/den coninc eñ den rijcke tot eenē ewigher memozien. Deſe hare begeerte en heeft nꝛ te vergheefs geweeſt/wāt die coninc by ozdinācie vāden rade heeft toe gelaten den ſanghers/ dat ſy af legghende haer oudt habijt het lijnen habijt aen doen ſouden. Eñ het ander deel vanden ſelue geſlachte/dwelck geozdineert was tot den dienſt vā den temple ỏweet zỹnde dooꝛ haer ghebedē / heeft haer toe ghelaten / dat ſy ſoudē leeren ſinghen die heylighe louen. Welcke ozdinancie waren heel cō trarie der ouder ghewoonlijcker inſettinghen des lants/welcke noyt vā yemandē geuioleert en zỹn gheweeſt ſonꝺ wꝛake. Doen ter tijt was den tempel volmaect/het volck ſiende datter ledich gingē ontrent achtien duyſent werckluyden / die welcke gewoonlijck waren te leuen van harē dachhueren die ſy indē tēpel woonē/nꝛ willēde dat eenich gelt vanden offer comende ſoude vergadert blijuen/eñ alſo moghē woozdē eenē roof vooꝛ die romeynen/

oock

ooc lieuer hebbende dat het voorschreue ghelt den werckliedē ghedeylt soude worden/ al en hadden sy ooc maer eē vre gewracht/eñ tot desen prophoofte heuet volck den conincklick geradē. dat hy tpoztael oft omganck staende ten oosten waerts soude latē opmakē. Het selue beloot het buytenste vandē tē pel/daer hy coemt aen een diepe eñ enghe valleye. Aldaer rustende op eenen muer vā vier hōdert cubitus gemerst/vā viercantighē wittē steenē/eñ elcken steē was lanc.xx.cubitus/ eñ die hoochde ses cubitus/eñ dit was des coninck Salomōs werc/ die eerstmael den tēpel gemaect heeft. Die coninc wyen Claudius beuolen hadde/ die Fabrijcke vā den tēpel liet hem duncken dat alle werck te nieute te brengē goet is om doen/maer wederō te restitueren is quaet eñ mopelijc om doē/principalijcke alsulcken poztael/het welcke begheert vā den volcke niet willē ghenoech zijn. Maer beliefde haer die stadt met witte steenen te plauey en. heeft haer dat toe gelatē. Hier na heeft de selue coninc af geset hebbēde/vandē opperstē priesterscap Jesum Gamalielis sone/ heuet tselue gegeuē. Matthie sone vā Theophilus/binnen wyens tijde die ioetsche oorloge haer beginsel ghenomē heeft tegē die Romeynē. This noodsake lijcke om dese tegenwoordige historie te beschrijuē dat wy ooc mēcie makē vandē opperstē priesters eñ welck haren oorsprong gheweest is/ eñ wie dat tot deser eeren behoort toe ghelaten te sijn/ eñ hoe vele datter in getale gheweest heeft/tot den eynde vā deser oorlogen. Die eerste opperste priester vā alle die dese priesterschap bedient heeft(so die fame is)so is geweest Aaron Moyses broeder/ dese doot zijnde/terstont zijn gesuccedeert zijn kinderē. Eñ voorts so is desen staet ghebleuē in haer gellachte/ eñ daer wt so die ghewoonte gebleuē/ dat niemāt opperste priester zijn en soude/dan alleenlijcke vā Aarons afcoemste eñ die vā sijnen bloede warē/al hadder ooc yemant gheweest van coninck stāme oft afcoemste. Sō hebben dan gheweest allen die eerste priesteren vāden eersten ghenaēt Aaron tot Phanasum/den welckē ten tijde van oorloghe/die twistighe hebbē gecozen opperste priesters. lxxvij int ghetale. Wt desen hebbend derthien ghedient vandē tijde dat eerstmael Moyses inde woestijne God een tabeernakel op gherecht hadde tot dē tijt toe dat sy int ioetsche lant zijn gecomen. Daer die coninc Salomon God eenen tēpel gemaect heeft. Want van dbeghinsel en was tusschē die opperste priesters gheen successie dan na die doot / hoe wel nochtans dattet namaels die gewoōte ghewordē is/dat sy ooc leuende hebben successeurs ghehadt. Dese derthien voorgenoemde/want sy warē naco melinghen vandē twee soonē Aaraonis/hebbē by oordenē eñ successie desen staet bediēt. Tē tijde vā desen heuet regiment vand gemeynten gheweest by die goede mannē. Daer na yst gecomē op eenē persoon. Ten lestē eest regemēt gecomē tot die coninghē. Vandē daghe dat onse vader wt Egipten gegaen zijn/hebbēde voor eenē leytsmā Moysen tot der tijt toe dat dē tēpel vandē coninc Salomō ghemaect is/zijn vloopen ses hondert twaclf iarē. Na die voorschreue derthiē operste priesters/zijnd noch geuolcht xviij. andere/de welcke vā Salomō des coninex tijde die een den anderen geuolcht zijn tot den tijt toe dat Nabugodonosor coninc vā Babilonien onse stadt inne genomē heeft eñ dē tēpel verbrant/ veruoerende alle ons ghellachte in Babilonien/met ooc Josedech den opperstē priester. Den tijt vandē voorschreue. xviij. opperste priesteren/is geweest vier hondert.lxxi.iaer/ses maendē eñ thien daghen/die gemeyntē vanden ioden hier en binnē regerende die coningē. Na die tseuentich iaren der gefanckenissen vandē ioden in Babilonië/so heeft Syrus coninc vā Perssen die iodē wt Babilonië latē gaen eñ weder keeren in haer oudt landt/eñ daer latē timmerē anderwerf eenē tēpel ten welckē tijde Jesus sone vā Josedich aēgeuert heeft/die opperste priesterschap. Dese eñ sijne nacomelingē vōsthiē/hebben alle den staet vand gemeynten geregeert tot den tijt dat Antiochus Eupatora regneerde/welcke waren vier hōdert.xviij. iaren. Dese voorgenoemde Antiochus met sijnen capitepn Lysia/ heeft Oniam by toenaem ghenaēt Menelaus/ter plaetse ghenaemt Geritus berooft vand priesterschap eñ vā sijnen lijue/ eñ sijnē sone vand successie. Dese heeft Iacimum geborē wt dē gellachte vā Aaron/maer niet wt der seluer familie/geordineert opperste priester. Eñ ō deser saken wille/is Onias sone vā Onias dē opperste priester gedoot/gerepst in Egiptē/eñ is gecomē inde vriēt schap vā Ptolomeus Philometozis eñ Cleopatre zijnder huysvrouwe/eñ heeft haer gheraden dat sy soude timmerē God inde stadt vā Heliopolis ernē tēpel/eñ hē daer makē operste priester/ vā welken tēpel wy dicmael hier voor gheseyt hebbē. Iacimus dā nā dat hy inde operste priesterschap drij iaren gheweest hadde is gestozuen/gheenē successoer hebbende. Maer seuen iaren lanck is die stadt geweest sonder opperste priester. Daer na dat die opperste priesterschap bevolē is dē gellachte vādē Assamonē/eñ dese selue twistlich gheuallē zijn tegē die vā Macedoniē/ so hebbē sy gecozē tot dē oppersten priester Jonatham/die welche seuen iaren heeft geregneert. Dese na dat hy ghedoot is / door dbedzoch vā Tripho/so heeft zijn broeder Symō dit opperste priesterschap vercregen/de welche ooc ghedoot zijnde ouer macht tijt/door dbedzoch vā sijnen behoudē sone/so is Hircanus zijn sone in dese eere gesuccedeert/in welcken staet na dat hy gheweest hadde eenen dertich iarē/eñ nu seer oudt wesende vā iarē/so heeft hy die opperste priesterschap ouer gelatē sijnē sone Judas/ die anders ghenaēt was Aristobolus. Dese gestozuē zijnde heeft zijn broeder hē gesuccedert/also wel inde opperste priesterscap als int rijcke/eñ na dat hy gecroōt was/ heeft bey de die staten een iaer bedient. Eñ na dat Alexandē hadde geregeert/eñ ooc die opperste priesterschap bedient seuenentwintich iaren/so is hy gestozuen/ zijnd huysvrouwe Alexandza geuēde volle macht om den opperstē priester te makē / eñ sy heeft wt deser macht Hircano dese eere gegeuē/die welcke geregneert hebbende int coninckrijck neghē iarē/ is gestozuē/achterlatēde die opperste priesterscap Hircano sijnen sone. Wāt na die doot vā haerder moedē/Aristobolus zijn broeder door oorloghe heeft den oppersten priester sijnē broeder bezoost vā zijnē

eeren

eeren eñ tot cleynē ſtaet gebracht/eñ te hēwaerts heeft hy genomē dbiſdom eñ het rijcke/eñ geregneert hebbende in deſe twee dignitepten dry iaren eñ ſo veel maendē als Pāpelius met gewelt Jheruſalem heeft in ghenomē/ſo is hy geuanghē ghe weeſt mz zijn kinderē/eñ na Romme geſandē. Eñ Hircanus is wederō gheſtelt in die opperſte prieſterſchap/eñ heeft ooc ontfaen het rijcke van ſijnen volke/maer ſonder die croone eñ bouē die voorſchre uen eerſte negen iarē/ſo heeft hy noch die opperſte prieſterſchap gehoudē vierētwintich iarē. Na die welcke ſo hebben Garzapharnes eñ Pacorus die heerē vā Parthē ouerſchepēde het riuier Euphra tes/oorloghe gheuoert tegen Hircanus/dē welckē leuendich gheuangen nemende/ hebbē Antigonū den ſone vā Ariſtobulus coninc gemaect/die welc ke na dry iaren eñ ſo vele maendē ūwonnen weſen de vā Herodes eñ Sollius/door het beuel vā Anto nius/is by Antiochiē gedoot. Nv Herodes na dat hy crijc ontfaē hadde vandē Romeynē/ ſo en heeft hy mz meer opperſte prieſters ghecoren wt dē ghe ſlachte vandē Aſamoneē/ maer heeft deſe eere een pegelijcken ghegeuē die vandē prieſters geſlachte waren/ia dat meer is/al waren ſy ooc vā cleynē ſtamme/wtgenomē alleē Ariſtobulus/wāt midts diē dat Ariſtobulus was die neue vā hircanus die geuanghen is gheweeſt vāden Parthen/ eñ oock die broeder van zijnder huyſorouwē Mariammes/ door die gōſte vāden volke/eñ tez gedēckeniſſe vā Hircanus zijn grootvaē/ſo heeft hy hē die opper ſte prieſterſchap gegeuē. Daer na vreeſende datter valck op hē ſoude vuallen / ſo heeft hy hē met liſte gedoot by die ſtadt Hierico daer hy was baeyēde/ ghelijck wy bouen gheſeyt hebben. Eñ hier na en heeft hē mz belieft yemanden vandē geſlachte van dē Aſamoneen die opperſte prieſterſchap te geuen het welck ooc ghedaen heeft Archelaus zijn ſone/ eñ ooc die Romeynē die na deſen het lāt geregeert hebbē. So zijnd dā geweeſt opperſte prieſters vā den tijt dat Herodes regneerde/tot dē dach toe dz den tēple eñ die ſtadt vā Titus den keyſer is ver bzant gheweeſt int getal achtentwintich/eñ dē tijt vā haerd prieſterſchap is gheweeſt hondert eñ ſe uen iaren vandē welcken die ſommige hebben ge weeſt ond Herodes eñ Archelaus zijn ſone. Wāt na die doot vā deſen/ſo is het regiment d gemeyn ten geweeſt ond die goede mannen/ hoe wel noch tans dat die opperſte prieſters in die hoochſte dig nitept bleuen. Vandē welcken wy nv genoech ge ſeyt hebben.

*Hoe dat Florus die ſucceſſoer van Albinus heeft die ioden tonrecht grootelijcken ghequelt/alſo dat ſy bedwonghen zijn haer te verweyren. Cap. ix.

GEſſius Florus die ſucceſſoer was van Albi nus geſandē vā Nero heeft die iodē groot vdziet aen gedaē/deſe was wt den geſlachte vā Cla ſomenius/eñ heeft met hē gebracht Cleopatrā zijn huyſorouwe/die alſo arch eñ quaet was als hy/door de welcke(als weſende die vriēdinne vā Poppeia die keyſerrinne)heeft vercregen het regiment van den Ioetſchē lāde. Eñ Florus heeft deſe macht ſo grootelijckē miſbruyct / dat die ioden Albinus be gheert hebben als een goet man. Want deſe Albi nus was int heimelijc arch eñ quaet/maer Florus als ghеſonden weſende om alle quaethz te toonen/ heeft openbaerlijck ons volc groot vdziet aen ghe daen/door rooven eñ zijn andere tirannie/want hy was wreet eñ onbermhertich/ghierich eñ onuerſa dich/vā allen ſijdē nemēde het groot eñ het cleyne alſo dat hy ooc deylden met den roof der moordrs/ wāt vele vandē moordrs ſeker weſende/dat ſy met hē lichtelijckē ſoudē cōpoſeren/ſo hebbē ſy met hē haren roof ghedeylt. Eñ dit verdziet was ſo groot dat die arme ioden mz connende vdzagen den gro ten wille vā deſen moordrs/ hebbē ghedwongen gheweeſt te vlaten haer huyſen/eñ lants zedē/zijn gheuloden wt den lande/meynēde/ dat ſy gerufte lijcker ſouden leuen/by vreēt eñ ongeſchict volck dan in haer eyghen lant. Eñ ten corſten gheſeyt/ſo heeft deſe Florus alleen ons liedē bedwongē om te oorloghen teghen die Romeynē/lieuer hebbēde ons teenen mael te bederuē dan allencrikens. Alſo dan het tweede iaer na dat hy was geſondē regeer der van het toetſche lāt/dwelck was het twaelffſte iaer des rijcx vandē keyſer Nero/ſo is deſe oorlog begonſt. In welckē tijde wat wy geledē hebbē/eñ wat wy ooc hebben moeten doen/ dat ſullē ſy wel weten eñ vſtaen/ die onſe boecken leſen ſullen/ die wy van deſer oorloghe geſchreuē hebbē/eñ hier ſal ick ophondē te ſchrijuē vanden oude geſchiedeniſ ſen. Waer na my ſtaet te ſchrijuē vander oorlogē tuſſchē die iodē eñ die romeynē. Eñ dit tegēwoor dich werck beſlupt in hē allen den tijt die gheweeſt is van dat die eerſte mēſche geſchapē was tot het twaelffſte iaer toe des keyſers Nero. Eñ tgene dat den iodē in voorledē tijdē gebuert is/oft in Egiptē oft in Paleſtina eñ in geheel Syriē. Item ooc wat neerlagē dat wy ooc gehadt hebbē vandē Aſſiriē eñ Babilonien. Voortane ooc hoe wy getracteert zijn gheweeſt vandē Perſſen eñ Macedoniē/eñ tē laetſten vandē romeynē/hier toe ooc ſo hebbē wy beſchreuē die ſucceſſien der opperſte prieſterē ghe continueert twee duſent iaren/eñ ooc met grooter neerſticheyt hebben wy gheſtelt in oordene / die wercken oft feyten der coninghen/eñ den ſtaet vā der gheme ynten eñ die macht der princen/ volgen de altoos die auctoriteyt der heyligher boeckē ghe lijck wy int beghinſel beloeft hebben. Eñ ic laet nit voorſtaen dat geē ſchrijuer tſy vā onſen gellachte oft ooc een buyte landere ſoude connē dit argumēt oft materie met alſulcke waerheyt eñ trouwe ouer ghegheuen hebben den griecken/ als ick ghedaen hebbe. Want ick gelijck mijn volc ſelue beliidt eñ kent/ſeer wel onſe lants zeden wete eñ verſtae. Eñ hebbe ooch neerſticheyt gedaen/ niet ſonder voor ſpoet om die griecrſche ſciēcie te gecrijgē/hoe wel nochtans dat ick die ſelue tale niet wel en cōde wt geſpreken/ ouermits der gewoonten van mijnen lande. Want ons volck en acht nz vele/ dē ghenen die vele talen geleert hebbē/midts dien ſy deſe ſci encie achten als verwozpen weſende eñ ghemeyn/ ſo wel den clauen als den vry ghebozen. Eñ ſy hou den alſulcken alleen voor gheleert te ſijne/ die kenniſſe hebben vander wet eñ der heyligher boeckē/ alſo dat ſy die bedieden cōden. Waer inne hoe wel dat hier vele in ghearbeyt hebben/ nochtans yſſer daer luttel toe ghecomen. Sy auonnueren ſo eeſt ooch wel'ghezoeſt dat ick van mijnen gellachte/

eñ ſey-

eñ seyten binnē mijnē leuē vā my gedaē sommige dingē scriue/ter wilē dat sy noch leuē/ diet moghē pijsen oft mispijsen. Eñ also sullē wy eyndē die hist torie vanō oude geschiedenisse welcke begrepē is in twintich boekē/eñ in veersen oft regulē tsestich duysent. Eest sake dat God ooc belieft so sal ic cortelijke vhalen die auontuerē vanō oorlogē eñ wat ons geschiet is tot desē dach toe. wellic is geweest int derthiēste iaer des ryck vā Domitiāus die keyser/eñ vā mijnō ouddōme int. xxvi. iaer. Eñ ic heb ooc beloft te screuē vier boechē vā tgeuoelē dz die iodē vā god hebbē eñ vā zijn wesen/ eñ vanō wet waerō dz ons geoorloft is/ sommige dingē te doene/eñ sommige andere nz te moghē doen. Finis.

Hier eyndt dat twintichste boeck vander Joden oude gheschiedenissen.

Flauij Josephi / van die heerschappie der redene / een seer schoon boeck daer die martelie van der Machabeen seuen broederen seer bequamelijck wt gheleydt wordt ende beschreuen.

DEr Machabeen campen seer wonderlijck om hoozen / heb ick nz met ozatuerse schoō spzake/ maer meer naer onse maniere vā talen tot een vwerckinghe ons ghelachts willen beschriuē/dooz die begeerte vā Polybius dē megapoliter. Dus yst ons vā noode eer smael hier in dz mēschelijc vstant oft redelichz mz cortē woordē te vclaren/eñ dat lijdē toe te schrijuē dē goetdunckē des beradēs oft vredenē. Wāt die sijnē moet daer toe eēs geheel ouer gegeuē heeft/ alle leet eñ onrecht te vdzaghen ter eerē Gods/die heeft(na mijn dunckē)die martelie volbzacht. daer om yst eē dinck vā grooter vdiensten/ eens dē sin geuestieht te hebbē/eñ daerō heeft die redene (als ick gheseyt hebbe)die heerschappie ouer dlydē oft martelie/eñ ist sake dat die auontuere hē geē oorsake en vleent om te lijden/hy heeft nochtans al ghe ledē/dat hy begheerde oft wilde lijdē. Daer om so wie dese werelt wilt vtpeen oft vloochenē/ te vredē wesēde met de hemelsche loonē die moet eerstmael den raet der soberheyt aen nemē/eñ die gulicheyt te gronde wt hem worpen/met die oncuyscheyt die haer mede gesellinne is/eñ alle die andere schandelijcke lusten/ die therte pleghē te becōmeren/eñ al so moet hy die hoochde der duecht opclimmē/ om namaels beter te strijden teghen die lichamelijcke scaden/te weten teghen die vreese eñ pijne/waer af deen coemt eer ghy beghint/ eñ danō moet wesen als ghy nu beghint te lijdē. Wāt ghy crijcht eerst mael die vreese/eer ghy coemt tot het gene dz ghy vreesdet. Hier af zijn veel exempelē vā Gods vromelijcke strijders/ die ick hy auontuerē ele bisonō soude wtlegghen eñ vtellen/ eñ dede dat my ghenoech zijn eens lichaems heerlijke vzuchtē/welck die vzuchtbarighe baert eender heyligher moeder voozt heeft ghebzacht/niet op eenen tijt/maer met eender meyninghe. Maer ten eerstē en sal ic Eleasarum niet verswighen die haerō martelie pzincipael oorsake is geweest/daer na en sal ick ooc niet achterlatē wat pijnen die moeder selue onder anō manieren van tormenten ooc gheleden heeft / hoe wel dz tot gheē mēschelijcke redene en mach verclarē/wie vā desen broederē deerste oft die meeste int lijdē heeft geweest/eñ wie die laetste oft minste was/maer daer af moetmē Gods vōnisse vwachten. Dus hadden dese al te samē die sterchz haers vstants gheuestieht/malcanderen ghelijcker van herten dan van aensichten/houdēde het pzofijt vā desen lichte vooz bzoosch/gheen ghenoechte stellēde in die wellustichedē van deser werelt/oft int vcrijghen van dat bedzoch des ydelen weluarēs eft leuens vā deser werelt. Die pijniger(hoe wel die in hē selue grouwelijck is)het ghewicht der ketenen eñ alle bitterhz vā pijnen woz de vā haer vooz licht gheacht. Maer op dat wy mogen comē op deerste woordē vā onsen tractaet/alle pijnen die des rechters wzeethz vdencken eñ gebieden mach / lietē sy haer duncken dat sy te vozen voozlijē hadden. Dus sal ic in dese bzoeders pijsen haerlieō moeden vromichz/met sulcker spzaken als ick sal moghen/ oft (op dat ict warachtelijcker segge)ic sal wtleggē so warachtelijck als ick sal moghen(dwelc eenē ouer grooten lof heeft) den strijt der heyligher mannē. Eñ midts dat ick niet flacteren en mach/ so woz de ick bedwongen op die maniere vā hystoziē te schrijuen voozt te gaen/eñ die daden eñ geschiedenissen tot haer warachtich vervolch te brengen. Eer ick dat beginne te spzeken/so staet my een luttel te seggen van die redene des menschen/daer in dat ic geseyt hebbe te wesen die meeeste sekerheyt ō martelien . Daer om dat wy eerstmael die brasserie verwinnen eñ van ons keeren/eñ dat wy menigerley spijsen vsmaden/eñ ons tot vasten geuē / dat doet die redene. Vooz dat het ghebzuyck des gelts vooz snoode van ons ghehouden wozt / eñ dat het ghe rucht van hooghe staten cleyn geacht worden/ dat coemt dooz het wtwijs van der goeder redenē oft verstant. Itē dat yemant des vleesschs oncuyscher lusten bedwingt/ eñ datmen der oncuyscher hittē wederstaet/en coemt dat nz wt die gaue der redenen. Hier af comet/dat die menschē hertelijc vooznemen alle pijnen eñ smeertē te vsmadē/na dat sy allencxkens bedwonghen hebbē haer wellustiche den/eñ haer selue vinden vaster om te wederstaē also dat sy so grooten oorsake van lyden vwachtē/ alsmen haer aen doen mach. Eñ op dat dit claerō moch wesen/so laet ons die redene des vervolchs ondersoechē. Wāt die rede is die wijsheyt/ midts dat niemant en mach raet hebben te onderscheydē tusschē goet eñ quaet/tē sy dat hy van grōde wijs sy. Nu dese wijsheyt volcht altijt als een ghesellinne der rechtueerdicheyt/eñ die rechtueerdicheyt en verlaet die vromicheyt des ghemoets niet/ die vromicheyt oft sterckheyt / volcht die matighe soberheyt/aldus is die wijsheyt in vier deelen ghedeylt.

Hy spreet vande vier Cardinael duechden.

Voozts

Voorts zijnder oock twee dingẽ die lijdẽ oft smerte maken oft oock beletten/te weten dzoefhz ende ghenoechte/waer af deene/ te weten die dzoefheyt altijt vã haer dzijft/tgene daer sy haer af bedzoeft/ ende dãder te weten die ghenoechte/begeert altijt eñ treet na haer tghene daer sy ghenoecht in heeft Maer als die wellustichevt oft genoechte opstaet/ eñ vandẽ redenen terstont vdzeuen wozt /so wozt den moet versteret/eñ die pijne gewegen tegẽ die glozie/wt hope vã meerderẽ loon wozt vsmaet de pijne eer die coẽt/eñ als die coemt so en scaemt dẽ moet hẽ hz te verdzagen/tgene dat hy te vozẽ wilde vdzagẽ. Dus is die redene het gene/ waer dooz wy doen al dat wy doen/dooz haer coẽt die pijninghe oft castijdinghe des gemoets/eñ wt haer coẽt het versmaden van alle schandelijcke lustẽ/welcke redenen doet het ambacht van eenẽ achermã/ snydende af die onnutte tacklens eñ spzupten/doodẽde alle den geest der quader humozen/eñ laet alleẽ blijuen tghene dat hy weet pzofytelijck te wesen. Aldus suyuert die redene den mẽsch ooc/ die dooz dlyden gesuyuert sal wozden/versterckende hem vooz dlyden/eñ int lyden maect sy hem ooc vzoẽ. Wie en heeft geẽ ghenoechte in wiltbzaet/ ende in visch teten wie en smaect hz wel die bequamichz van verscheyden vette vogelẽ/eñ hoe hy na ist dat die spijsen te lande ende ter zee sonderlinge gesocht den mensche hz en doen hongher lijdẽ/laet comen die redene/die abstinẽcie ghebiedt/ so begheren sy ommer alle gader sulcke wellustighe spijsen/maer niemãt en tast die aen. Eñ den moet oft dẽ geest wozt dooz dese dingẽ gheleert/zijn ghenoechte oft wellustichz te bedwingẽ/eñ terstont heerscappye te hebbẽ ouer die wellustichevt/op dat de martelaer als hy in die oozsake van lijdẽ coẽt/dese gebzlen mach wechwozpen/ende die tegẽwoozdighe pijne hz meerder achten dan sijn voozleden duech den. Daer af is Joseph vooz rechtueerdich gepzesen geweest/dat hy des vleeschs oncuysschе lustic hz in zijn ionge iuechtbernẽde/dooz die redene geblust heeft/dus voesteet sy met haren goeden raet tghene dat toecomẽde is eñ sy vnieut die verlozen vzientschap / eñ sy maect nieuwe vzientschappen/ eñ sy en laet hz vzeets geschieden. Moyses gheeft hier af oock een exempel/wãt doen hy tegen Dathan eñ Abirõ ontstelẽ is geweest met eẽ opzechte grammoedichz/soo en volbzacht hy sijnẽ grãmen moet niet/ dooz bedwanck der redenen . Wat heeft onse vader Jacob gedaen? En heeft hy sijn sonen Simeonen ende Leui hz met een luyde stemme gestraft / dat sy sonder aensien van eenen raet soo wzeet gheweest hadden/ende qualijck gedaen na der heydenen wzeethevt/seggende. Vermaledijt sy haer gramschap. Maer hadden sy dese grãschap dooz die redene comen bedwinghen / so en haddẽ dese mogelijck niet vermaledijt gheweest/ ende die andere hz verslaghen gheweest. Daer om doen Godt die schepper des menschelijcx lichaes/ den mensch ende sijn manierẽ maecte/alle die manieren der leden aen een schickende/ soo gaf hy dẽ volmaecten lichaem tot een meesterisse(die daer in soude wesen/eñ heerschappie daer ouer hebbẽ)het verstant/ der welcker hy ooch sommige geboden heeft gestelt om die te onderhouden in sijn macht oft heerschappie/te wetẽ de soberheyt te onthouden tgoet beminnẽ/die rechtueerdicheyt nz te verlaten ende dat dit in die macht sijnẽ heerschappye waer mede dat ghebot heeft ouer dlichaẽ/nochtãs ooc die gebodẽ der Godlijcker macht onderhoudẽ Maer nu mochte yemãt seggẽ. Ist dat die redene douerhãt oft heerschappie heeft ouer die lusten oft begertẽ/waer om hebbẽ wy dicmaels eenẽ quadẽ wille? Meynẽ dat dit so is/dats te bespottẽ / want die redene en can hz gecrijgẽ datmẽ gheen dinc en beghere/maer sy mach dwingẽ datmẽ verwinne oft vsmade dooz die redene van goedẽ raet / tgene dat begheert wozt. Te weten die redene en can hz dwinghen dat ghy niet gram en wozt/ maer sy mach v dwinghen/dat ghy grã zijnde gheẽ quaet sept en doet. Desghelijck mach die redene crijgen datmen die scãdelijcste wellusten des vleesch hz en volghe/ niet datmen daer geen begheerte toe en hebbe. Aldus en doet sy die quade lustẽ hz geheelijc/maer sy bedwingtse ende verdrijtse. Hier af wert die Heylige Dauid tot eẽ exempel gestelt die op een tijt teghen die vzeemdelingẽ strijdẽde / als hy veele vã sijnẽ vyandẽ met grooten gelucke eñ zijns moets vzomichz verslagen hadde/ eñ het nu auõt werde/eñ hy vã sweet eñ arbeyt vmoeit was wozdẽ/tot sijn conincklijck tabernakel gunc / dwelc al rontsom beslotẽ eñ bewaert werde vã sijnẽ ruyteren heyzẽ. Als hy dan aldaer zijn mede ruyters sach becommert int eten van veel lecker spijse des auõt maels/eñ hy met dzooger kelẽ zijnẽ dozst hz lijdẽ en mocht/soo en heeft hy dwater dat daer by vloodt hz dozen scheppen/om dat verboden was want hy hadde belooft hz te dzincken/vooz dat hy sijn vyandẽ heel verwonnẽ hadde/eñ dan soudehy die fonteyn wateren wederom bzenghen/eñ sijnen volcke te dzinken gheuẽ. Eñ dit heeft hy ghedaen om dat die strijders te vzomelijcker aenuallẽ soudẽ als sy hz alleẽ en streden om die victozie / maer oock om te dzincken te crijgẽ. Als Dauid dus heemelijcken van binnen dozst hadde/ende hz endozste teghen die wet doen/so zijnder dzy iongelingẽ geweest seer sterck/die haer hier toe hebbẽ gepzesenteert/eñ sy zijn wel gewapent/ ooc mede dzagẽde tghene dat dẽ water van noode was om te schepẽ ende te dzaghen/dooz der vyandẽ legher/eñ heyze ghebzoken. Eñ daer hebben sy die wachters der poozten beslooten die sy ten eerstẽ vuaert hebben dzeyghende die doot te slaẽ. Daer nae zijn sy dooz haerlieden gecomẽ tot die fonteyne die vã Dauid begheert was/ende daer hebbe sy haerstelijck water wt geschepẽ/eñ dat dẽ conine gebzacht. Maer die heylige Dauid heeft dien menschelijcken lust/ dooz die redene slap gemaect/eñ dẽ wille vandert/ leerẽde dat Godts vreese bouẽ al moet gehouwen wozdẽ toonẽde ooc eẽ exẽpel ỏ lijdtsaemhz. Wãt dat water dwelck met groote periculen gescepen was/eñ dz hy dicmaels begeert hadde/heeft hy terstõt op deerde Gode tot eenẽ dzãc offer gheboten/ begherẽde liever te sterue vã dozst/dã van sonde. Want zijn verstãt was vã alsulcker crachte / dat host verwinnen zijne begeerte ende toegeneycht heyt/ende wederstaen zijne crachtige aenuechtinge/ende victozie vercrijgen ouer de wellustе zijns lichaems/eñ groote pijne / ende dooz crachte der redenen misprijsen alle gẽwelt der aenuechtinghe Maer nu roept ons wederom van deser materien

die verclaringhe van der hiſtozien die van my begeert is/nochtans wy en ſullen deſe voozſeyde dinghen nz nemen/als te verghecfs geſeyt/die der na volgender hiſtozien ſeer wel dienende is. Die vozſienicheyt eñ die trouwe onſer voozuaderen is ſo groot ghewerſt dat Seleucus die coninc van Aſiē ſelue haerlieder rijcdommen vermeerderde/die der pzieſterſchap toe gheſchict waren/eñ dat hy die een menſch was vā een ander gelooueeñ ſecte die werchen der ghoender die hy nz en gheloofde meer achte dan zijn gheloouc. Maer daer dooz en heeft nochtans die dwaſernie der ongherechtiger menſchen gheen eynde ghehadt. Want daer is geweeſt een genaemt Symon/die welcke veruolcht heeft Oniam den pzieſtere/eñ doen hy hē ooc niet en conde ter punicie gebzenghē vooz dē heydēſcen rechter/ſoo heeft hy terſtōt zijn lāt ghelatē/roepēde tot hē Appollonium dē capiteyn vā Syriē Phenicien eñ Cilicien/eñ aldaer heeft hy int middē vā den raet met luydē ſtēmen wt gheroepen ſegghende dat hy den coninc wel ſoude moghē ontallijcke veel pzoſijts doen. Te wetē/want te Jezuſalem int vbozghē eē groot gewicht van gout eñ ſiluer was eñ oueruloe dichept van alle dinghē/die welcke al te male ſoudē moeten toe behoozen dē coninc Seleuco. Als Appollonius deſe dingē verſtaen heeft ſo heeft in Simonē gepreſen/eñ Seleuco deſe pzoſijten verclaert. Eñ na dat hy vandē coninc oozlof eñ macht hadde ghecregen/vā alles om dit te trygē heeft hy met Symone eē heyz vergadert/om dat hijt met gewapend hāt ſoude mogē keerē/by alſoo hē cenich gewelt gedaē weerdē. Als dā daer alle die ſchatcamers berooft werdē/ſo heeft Onias vā dzoef hz ſwaerlijc weenēde geſept/datter ſwaer om lijdē was yet haer af te nemē/dien deſen ſchat beuolē was. Als dan Apollonius indē tēpel ghinc ſo werde hy ſeer gepzaēt dooz biddē vandē ouds eñ vzouwen eñ kinderē/die Gode ghetrouwelijc baden dat hy hē wilde ſtraffen/eñ dē tempel beſeermen. Hierō doen hy omringt met een groot heyr ghewapende mānne gegaen was indē tempel der heyliger ſtedē/ſo hebbē die engelē te peerde rydēde/eñ blinckende met vriegen ſchijnſel/eñ gewapent oock met een ghedaente vā wapenen des ongheloouichs menſchs verſtant verſlagen. Dus is Appolonius op ſijn aenſicht neē geualle/eñ naeenē langē tijt hē ſeluē opheffende/heeft hy op des tempels dienaer een luttelken geruſt. Maer doen zijn beenē hē noch faelgeerdē aen beidē ſydē/dooz die vzeeſe des tegenwoozdichs viſioens/ſo en condē hy alleen by hē ſeluē niet gheſtaen. Eñ doen hy noch meynde eenighe hope vā geſonthz te crygē/heeft hy beyde zijn handē ten hemel wt geſtelē eñ om tghene dat hy nz en gelooſde te magen vercrijgen om zijn ſtout feyt dat hy begonſt hadde/heeft hy begeert tot middelaers eñ verbidders te hebbē die hebzeeuſche/tot welcke berooutinge hy gecomē was biddende met tranē om vghiffeniſſe vā ſunē miſdaden/niet alleen zijn ſonden metter hertē bekennende/maer oock met woozden betuyghende dat hy die doot verdient hadde beleet hy opēbaerlijc dat hy weerdich was met die alō ſwaerſte tozmenten gedoot te wozden. Deſe dinghē aenſiende die heylige pzieſter Onias/vzeeſende oock waert dz Appolonijs ſtōzue/datmē meynen oft geloouē mochte dat hy gedoot waer/dooz ō Hebzeuſcher liſten oft verraderie/heeft eē gebet vooz hem gheſtozt/eñ ſijns vyants leuen dooz bidden verkregē. Dus heeft die rechter Appollonius hē gehaeſt om alle deſe dingē terſtont den coninc te boetſchappē. Maer midts dat Seleucus doē doot was/ſo heeft hy Antiochum beuondē in zijn plaetſe regnerēde/die welcke vā wzerder ſedē was. Eñ om dat hy dē ouerſte pzieſter Oniam hactte met eenen oudē eñ ingheboren hate/heeft hy Jaſonē ſunē bzoedē ouerſte pzieſter gemaect/midts dat die hem beloeft had de te geuē dzy duyſent ſes hondert eñ tſeſtich talē tē ſiluers. Terſtōt als deſe ouerſte pzieſter eñ pzince gemaect was des ioetſchē volcx/ſo heeft hy die al gedwongē ongherechtich te wozden/eñ heeftſe verleydt vā harē gelooue/eñ gods dienſt/alſo dat ſy om dmaken vā beyde plaetſen/die behey minge eñ die timmeragie des tēpels verdozuē/eñ dz alle die leeraers ooch haer eens deels ter ongelooucheyt hebben gevolcht. Het welche terſtont Gods gramſchap verweet heeft/eñ als God vergramt was/ſo en iſſer gheē vzeemt vyāt geſocht/ō gods wzake te doen/want Antiochus ſelue werde tegē haerlieden ſeer verbolgen. Want doen hy teghen Ptolomeum den coninc van Egiptē oozlaechden ſo hoozde hy ſeggen/datter een ſame vā zijnē doot dooz die ioden wtgegheuen was. Als hy dā te Jeruſalem met gzooter eeren eñ blijſchap ontfangen was/ſo heeft hy terſtont als den ſtrijt gedaē was een gebot ghegeuē. Dat ſo wie daer in dlāt woonende/uz en wilde hē geuen tot die ſacrificien der heydenen/ſoude van een gherrocken wozdē/dooz tghewelt vā een radt. Maer dit en heeft dē ſupuer en moet van veel gheloouige menſchen niet veel geacht. Alſo dat ſommige vzouwē als zy haer kin deren beſneden hadden(alſt in onſer religie die maniere is)haer zeluē vā hooge af wierpen/wāt om te ſchouwen die langhe tozmentē begheerdē ſy eē cozte doot te ſterven. Antiochus dan ſiende dat deſe dinghē vā haer nz en mochten gedaen wozden wt vzeeſe vā haerlieder wet/als ſy allē willichlijc haer ter doot gauē/heeft hy geſetē in hooge plaetſe(om van alle man geſien te wozden/eñ hy heeft tot hē doen treckē die Hebzeuſch elcken by ſondē beuelende dat men haer lieden gaue teten verchen vleeſch/dat op die outaren der ſacrificien ghedoot eñ gheoffert was. Eñ alſſer daer vele ghe ſocht vā alleu ſijden ghecomen waren/ſoo is onder dander daer oot aen ghebzocht Eleazarus(want ſo was zynē naem) wter pzieſters ſtam zijn afcoemſt hebbende eē geleert eñ god vzeeſende man/out vā iaren/eñ dooz zijn ouderdō eñ zijns aenſichs eerlijchz ſeer eerweerdich/allē menſchē behēt/ende ſeer dwaert van duechdelijchz. Dē welchē heeft Antiochus geſeyt. Neemt vā my alder heylichſte oudt man eenen ſaligē raet/eñ vliedt die tozmenten die gheſtelt zijn dē wederſpannigen/bewaert v ſoete outhz/eñ en wilt nz verſmaden het ghenoechlijck ghewin van dees leuens licht. Neēt vā dit ſacrificie eñ volbzēgt v welluſtmet verckē vleeſch. Wāt het is verre vā eens wijs mans leeringe/der ioetſchen leeringhen geloue geuē eñ verſmadē ſulcke ſpijſe die de natuere verleēt heeft tot der menſcē gebzuyck/als dāder ſpijſe. Wy zijn op eē maniere ondanckbaer Gods weldadē/iſt dat wy zijn Gauē

verſma-

verſmadē/eñ onderſcheyt maken daer der naturē redene maer een en is. Ghy wat redene behooztmē dit dier meer dan dandere te verachtē. Wy moetē alle ſpijſen lief hebben oft al wech wozpen ende vſmadē. Tis voozwaer een ydel heylichz ende een bloodichz/hē ſeluen een wet te ſtellē/eñ ſijnē wille vooz redene te houden. Wozpt wech dit ydel ende dwaes verſtāt/eñ keert den ſin vā v eerweerdige outheyt tē laetſtē tot het beſte. Eñ al iſt voozwaer dat ghy ſekerlijck meynt datter eenige cracht in v gheloove ghelegen is/die ſalt v nochtans verghenen/midts dat ghy oit lydet/wetende dat ghy nv ſondicht wt bedwanck/eñ nz wt uwen wille. Hier op heeft Eleazarus geātwoozt Antiocho die hem vermaende eñ dwanck/doen hy oozlof hadde om te antwoozden. O Antiochie wy en volghen gheen ouſeker gheſeg vā menſchē/ maer wy onthoudē die waerhz der religien oft gods dieſt/ die vā onſē voozouderē altijt gehoudē is gheweeſt/ eñ wy en mogē vā onſen ſin niet om ghekeert wozdē/noch tot een ander geloove/wt vzeeſe vā pijne gedwōgen wozdē. Oot al en waer die ghewoonte die ōs vā onſen vaderē achter gelaten is/ nz ſo vaſt ghefondeert op ſeer goede fondamentē/ ſo en ſoude ic nochtans daer nēmermeer af vallē/ eñ ick en ſoude my in een cleyn ſake nz laten verwinnē. Maer en wilt dat nz vooz cleyn oft licht houdē/ ō goddelicke ſpijſe te nemē/eñ tetē ſpijſe die dē af godē geoffert zijn. Wāt het is te male eē deel der ongoddelijchz te genakē tgene dat ongoddelijck oft onſuuer is. Onſe wet thoōt v liedē wijſheyt en leeringe/waer in dat een mēſch ſo veel te minō ſtaet/hoe hy daer af meer meynt te vſtaen. Wy zijn geleert ſoberhz lief te hebbe/ die luſten der oncuyſchz te vwinnen/het licham met ſuyuer onderhoudingē te bedwingen/eñ te verdzagē al wat ons om Gods naem aen gedaen wozt. Den vzyen wille/die waerhz/die goederticrenhz/ eñ onder dandō eenen God (die alleē warachtich God is) nz te loochenē. Eñ daer om verſmade ic deſe onreyne eñ ōgoddelijcke ſpijſe/wetende wat ick behooz te etē. Oock om dat ick hier af een ghebot hebbe vandē alō hooch ſten God/wiens gebodē ick gheleert bē onderdanich te weſen/eñ my te wachtē vooz die offerē der heydenſcher ſacrificiē/eñ met geheelder macht aē te nemē tghene dat ō fielen pzoſytelijc eñ ſalich is. This een tyzanſch ghewelt yemant te willē dwingē tot het gene dat die wet vbiedt/eñ met gewelighēwoozdē yemāt willē dzingē/tot ſulcx dat tegen die rechtueerdichz is. Dus doet dat ghy wilt/lacht ouerluydē/iſt dat v belieft. Ic ſal mijnō vadē rē heylige vholenthedē bewarē. Al iſt dat ghy my met gewelt mijn ooghen wtſtekē wilt/eñ dat ghy met eenen ſcherpen meſſe terſtont mijn binnenſte wilt open ſnyden/ſo en ſuldy nochtās ouer my nē mermeer victorie crygen. Want ic ſal geſont eñ in lydē ongeſont/eñ ooc doot blijuē in Gods liefde. En wilt oock gheē betrouwē nemē vā mijn groote oudtheyt/oft vā mijn beuēde lichaē. Want iſt ſake dat dē no ot my ſal dwingē yet te offerē vooz mynen heere/ſo ſuldy in my ſien die lijdſaemheyt eens kints dat in zijn leuende iaren is/ eñ die vzomichz eens iongelincx/eñ mijnen wille heel blijde eñ vzolijc bereydt een ſonderlinge bernēde vier/eñ alle andere tozmenten diet v belieft/ deſe ſal ick al mit achtē dā mijn gelooue eñ mijn wet. Ghy ſult ſien dat ic in die tozmenten vzymoediger ſal weſen dā ghy my beuondē hebt vooz die tozmētē. Och fundamēt ō ſalichz/bewaerniſſe ō geloouiger/vaſticht des gheloofs/ heylige wet ic en ſal v emmer meer violerē oft bzekē/nēmermeer en ſal ick mijn handē wtſtekē teghen v gebodē/ick en ſal nzands vooz opzecht houdē/dan dat ick ontfangen hebbe wt v leeringe: Ick en ſal die ōdienſten van ſo veel iaren nz ōderuen/eñ die leeringhe die ic tot nv toe gehoudē hebbe. Supuer gātſch/ puer/ eñ heel deuoet tot God ſal my mijnō vaderē ſchare ontfangē als ic v dzypgementē/o booſe coninc nz en vzeeſe/hoe wel ghy deſen coninclijcken naem verandert hebt in eenē tyzā/eñ ghy en ſult my noch met wercken noch met conſent noch met woozdē treecken oft dwingē tot ſonde. Doē Eleazarus vol vzy hz eñ rechtueerdichz deſe woozdē wtſtozte/ſo werde hy dooz die handē der gewapēder die daer tōts om ſtōdē ter pijnē getreckē/eñ hy wozde ontcleet gehangē eñ geſlagē. Eñ die wyle dat hy aē beyde zijn ſijden die ſlaghē ōdzoech/ſo riep die wtroeper weeſt onderdanich des coninex gebode/bekēt zijn beuelinghen. Maer die grootmoedige Eleazarus en werde nz ōmoeyt noch dooz die ſlaghen der tozmentē/noch dooz die gheeſſelen/maer recht oft hy groote pijne gheledē hadde in ſijnen dzoom al ſlapēde ſo vzijlijck eñ onuerſuaert leedt hy die ſmertē der pijningē/eñ heffende zijn eerweerdige oogen ten hemel waerts/wiſt hy wel wien hy hē ſeluen betrouwen eñ beuelen ſoude/ wien hy zijn ſiele toe ſchickē ſoude. Siēde dan herwaerts eñ derwaerts die ſtuckē zijns lichaems vā een vliegē/ſo ōwonderde hē datter ſo veel bloets van beyde zijn ſijdē af liep danckēde Gode vā ſo grote lijdſaemheyt Maer nochtās dooz die conditie ō menſchelijcker crāchz (die ſo wtnemēde pijningē nauwelijcx lijdē en mochte) viel hy neō op lijn halfgheſchoert aenſicht/dien ſeluen danc dē heere ſeggēde/op dee rde plat liggende/ den welckē hy luttel te vozen al ſtaē de geſept hadde. Maer een vandē gewapēde mānen/vol raſenō gramſchappē/ om te thoonē dooz ſulck ongoddelijck eñ ongenadich ſept dat hy ſijnen coninck getrouwe was/heeft Eleazarū aldus liggende onder zijn voeten ghetredē/doēde dit tot dat hy wederom ghehandelt werde met meerder pijnē. Maer Eleazarus vzoem vā moede en van lichame/eñ een warachtich cāper des opperſten Gods ōdzoech alle pijnē ſonō ōſcriethz/eñ die ſaet moedighe oude man beſtreedt die ongenadighe pijnighers al lijdende. Maer die hē dus ſloeghen ende quetſten verwonderden haer ſeere dat hy ſoe veel ende ſo ſwaren pijnen geleden hadde. Ende des Coninex dienaers quamen tot hem ende riepen. O Eleazare/hoe langh ſtudy in dit vooznemē blijuen ende gheen begheerte hebben tot die ghenoechte dees lichts/oft nz ōuaert wozden van die groote grouwelijchz der tozmenten/ eet verckens vleeſch/ende ontuliedt alle dit lijden. Eleazarus die in zijn pijne gheſweghen hadde/ en heeft in ſo quaden raet niet gheſwegen/ eñ recht oft hy dooz dit wozt noch meer ghequetſt hadde gheweeſt heeft hy geroepē. Wy hebzeuſche kindere en zijn ſo onmut eñ ſo cranck niet/dat wy den wech der ſalichz die wy tot onſen ouderdom gehoudē hebbē

souden verlaten/eñ dat wy ghepijnt zijnde met eē smadelicke pijne die haest voorby gaet/soudē een exempel achter laten daer añ menschē aē bedzogē soudē wozdē/wy en zyn ooc alsoo nz onderwesē this luttel eñ cleyn dat ons leuen hier verlengt/wāt ons dingē zijn hier al cleyn wy achter gelatē hebbē/maer het zijn ouer groote dingē die wy hopen te verkrygē. Soudē wy uwē tyzā ooc mogē behagen/waert dat wy ons door desen uwē raet lietē omsettē. Voorwaer hy soude ons dā voor ōnut ter houdē/als hy dat wy ongestadich eñ licht om heerē warē. Maer wāt wy o ghy eerwerdige vaē Abzaha in uwē handē/eñ in uwē schoot comē sullē/ daer om sullen wy met blijdē wille sterue. Als die gewapēde mannē desen sijnē moet aensagē/so hebbense dien alō heylichstē oudē mā int vier gestelt/gietēde in sijnē nuese quade stinckende rokē. Welck die heylige eñ eerweerdige oude man geerne ontfangēde/is door dien bzāt ōbeznt geweest. Als dan die nature saelgeerde eñ die sijnen gheest ontbont/so heeft hy den hemel met zijn verduster de oogen aengesien/eñ aldus gesprzoken. O heere ghy zijt God daer die salichz eñ dleuē af coēt/ siet ic volbzēge v wet/eñ ic legghe dit bzoosch lichaem af/weest doch uwen volcke genadich/ en wijse nz vlatē die ghy in uwen schoot/onō v vlogelē(mach mēt also seggen)van uwer goedertierenhz tot nu toe bewaert hebt. Laet mijn doot het eynde wesen van alle desen quaden/eñ in tgheheel volck eē remedie van alle sondē. Ontfangt my voor haer allē eñ geest my haer alle gader. Eñ in dese woozden heeft hy sijnē gheest blijdelijck gegeuē. Daer af ist dat wy vozē geseyt hebben/dat het lyden van alle pijnlijchedē coēt wt die alō beste redene oft vstant die welcke als sy eens vast ghemaect is/den moet voorspoedich maect/ altijt seer verdzagelijck alles lijdens/eñ wesende ooc een voorsiene radersse ō beste wercken/nz verlatende in eenē mensce zijn vast voornemen. Daer om als in eenen menschelydē oft lust teghē die reden strijdē/so ist vā noods dat die redene ouer dander heerschappie crygc/willē wy van dander victozie eñ triumphe ōcrūghen. Dus heeft die redene desen vader Eleazaro/een al ō ghetrouste regeerdersse geweest/die noch ō pijnen gewekē heeft/ noch die behaghelijchz der oncupscher wellustē toegelatē ē heeft. Maer sy heeft het schip van dat heylich lichaem behoudē teghen alle die tempestē eñ stozmē der dwaserhiē/dwele sy met gheene stozm regenen en heeft latē dzyuen/ oft wyeken van den warachtigē wech. Eñ werde dit scheepken dicmael herwaerts ende derwaerts gewozpen door die tyzannissche vloedē/this noch tās geheel sonō bzeken bleuen/ eñ houdende sijnē rechtē wech/ist tot die hauene ō salichz ghecomen. Gheen menscē en hebbē oit haer eighē stadt (hoe wel die met sterckten mueren besedt was / soo beschermt vandē vyandē als dese alō heylichste mā zyn siele met grooter neestichz bewaert heeft. Hy heeft voorwaer slagē geledē eñ cē cruys eñ dē bzāt zyn teghenspoedē/die te vozen in vzuechdē gestelt was. Want gelijc die wtstekende toppē eenō hoogher steenrootsen/die vandē aenuallende vloeden bestootē werdē/ooch bzeken/eñ den schoot oft die hollichz die daer binnē beslotē is/ dien is vsekert ende vzy. Alsoo heeft dese Eleazarus ooc door de sterche bewaringe der alō beste moedē/eñ des eer stē raets/die stozmē der aencomendē stozmwindē op hē selues ontfangen met zyn leden/eñ hy heeft die selue door zijns lichaēs macht onuerwinnelijc gebzoken/op dat die nz en soude door gaen tot die binnenste/eñ also comē totten goddelijchē ganck der heimelscer sielen. O salige oude man bouē alle oude meschē/pziester bouē alle dandē pziesters te pzysen/ghy en hebt uwē heylige mōt niet besmet nz eenige onreyne spijse ō afgoderiē/ die doorgāc uwer kelē en heeft nz ongoddelijcx ghenaect/daer Gode so veel gebedē door gesondē zijn. Die gheweldige wzeethept des pzincen en heeft geē macht ghehadt. Daer om sy dy een exempel gewozdē vā allē gods pziesters. Sulc behoozde voorwaer ghy pziester te wesen/te wetē dat ghy stercker dā eenige tozmentē/herdē eñ vzomer dā eenige pynigers vzyer dan eenige heerschappē/ ooc crachtiger dāt vier daer ghy mede ōbzant waert. die pijne ō martelien soudt beūtten. Alle voorledē ouderē hebben v ghewekē/vā v sullē alle nacomers exēpel hebben. Hier om ist sake dat die onmachtige oudthz die berooft is vā alle crachten der ionchz/ die cout eñ by na ghecē bloet en heeft/ cranck int ōdzaghen van allē smertē(midts dat sy door werloopē van veel iaren gebzoken is) heeft so veel pijningē/ soo veel tozmentē/eñ door een voorsienich aenmerckt moghen ōdzaghen/ wie isser dan die soude dozren loochenē dat het hooft vā alle lijden aldermeest in die redene gelegē is? Wy hebbē hier ghesien hoe dat alle pijnlychz doozt bewarē des raets dietmen eens vast ghemaect heeft/eñ door Gods hulpe ōwonnē is ghebeeft. Daer isser nochtās die seggē dat alle sulche dlijden nz sterckelijck en verdzagen diet metter redenen beuroedt hebbē/ welcker mēschē berispē onnut eñ ydel is. Want this seker dat sulck dē lijdē wijst/ die te vozen niet bewaert en is door een wijs aenmerchē. Maer die sulche sake te vozen nz wel beuroedt oft bedacht en hebbē/maer dat door een haestighe begeerte ō vermetelijckhz aenuoerdt/die moet dat ten laetsten verlaten daer hy so onuersienlijck toe ghelooven is. Dus moetē wy met eenē rijpen eñ langen voorbedachtē raet alle dit wtganghen des leuens doozt lijden/ te vozen dzagē/op dat ons geen sake door een onuersinlijcke eñ haestighe smerte en beschame. Mē moet ōmoedē dat alle dingē comē sullē/op dat mē sulcx niet en ontsie als die ons aengedaen wozden alsoo wy meynden. Daer om so wie wijs ende sterck is die is een heere ouer alle lijdē eñ beweechlijchedē als die dese wel behent te vozen bedenct/ ende als hē sulcx ouer coemt/so en wey ghert hy dat nēmer meer. Nochtans en is die voorsienichz niet so seer te verwonderē in eenē ouden man/daer die ionge kinderē so groote begeerte des loefs ghehadt hebben/dat die gene diese wzeedelijck vernielt hebbē haer seluē daer af verwondert hebben. Voorts is die rasende wzeethz des tyrās heelberoert geweest door Eleazarus groote ouderdō/ eñ door eē nieuwe hitte zijnder ontsinnichz/ meynende ōwonnen te sijne door die wijsheyt der oudthept/heeft eenen crancken raet voor genomē/eñ heeft seuē heerlicke ionghers vandē Hebzeeuschen wzedelijck doē bzengē te Antiochiē/wt haer cleyn stadt Hosādza die hy heeft meynē te verheerē/door bedzieghelijck

redenen

redenē eñ met dzeygementē vā vstheyden tozmen ten/midts dat sy noch teer eñ ionck vā iaren warē eñ daer dooz ooc cranck om pijnen te lijdē (also hy meynde)dus heeft hy haer sulcke wetzijns gebots te vozen gelepdt. Dat so wie het vleesch vā die afgoden sacrificie in sijnē mont niet en wilde ontfanghen/terstont soude met sondrlinge tozmēten gepijnt wozdē/eñ gedoot.dus heeft hy dese seuē bzoeders/met haer moeder Solomona(wāt so was sy ghenoēt)die nv oudt begonst te wozdē/ vooz hem doen pzesentrē. Eñ sy zijn vooz hem ghebzacht nz alleē edel maer ooc seer schoō kinderē vā so edelē moeder/ooc vā spzake eñ van lichaem seer beualijck eñ lieflijck/als voozwaer engelsche ionghelin ghen seer claer vā aensichte/vā schoonē ghesichte also die sonne/schynēde in die oogē vā alle mensceē nz sonder gracie van duechdē/ also dat sy dooz sulc teekenen die geheel menschelijcke eñ sterffelijcke gedacnte te bouē ghinghē. Eñ die moeō was ooc vooz sulck gehoudē gheweest/heel suyuer vā dbeghinsel haerder ouderen eñ voozuaderē eñ dat ooc tot op dese dach toe/ also dat haer edelhz heel van weerden was. Maer die schoōheyt haers wesens dat wt die edelheyt haers bloets ooc grootelijcker verchiert eñ eerlijker was gewozdē/wozde vooz al dooz die cracht ō duecht geuesticht/ waer mede sy alle die ander maniere vā loeslichedē/ dooz het beweghen van haren grooten moet te bouē ghinck. Daerom als die tyzan dese kinderē sach/ eñ hy ooc vstont dat haer moeder int middē van haerlieden daer ooc blijdelijck staēde/eñ met vzolijckē moede daer by was/so heeft hy die kinderē seer scalckelijc aen gespzoken/seggende. Ick begheer v liedē wel te beradē vooz al/ o ghy wōderlicke iongelinghē Want dat raedt v schoonheyt eñ die edelheyt vs bloets/daer om en wilt ghen dwase stoutichz aen nemē om te wederstaē/maer vliet eñ schouwet nz alleen die tozmentē maer ooc die doot. Want ic begheer v liedē met hoochden van state seer eerlick te maken/eñ met ouer groote rikdōmen weldich te maken. Daer om vsmaet dat ydel gelooue uwer voozvaderen/eñ keert v seluē totten heydenschen godsdienst op onse maniere. Want yst dat ghy dz in v herte nz en wilt vast voornemē(dwele ic meyne dat nz wesen en sal)so sal ic verscheyden e ñ sonderlinghe tozmentē vdenckē/daer ic v mede pijnigen sal met een lāge pijne tot dat v het seuē saelgeren sal. Daer om op dat die vzeese haer sterckelicker soude beuangē int hoozē/so heeft hy doē vooz bzenghē alle die gereetschappē der tozmentē. Dus wozden daer ghetoont raders/ heckelen/crabbers dzaeyers/bussen/sicpotten/wtreckende windasen roostpannē/duym ysers/vuyst ysers/ yserē handē elsennen stolterkens/metalen bzantpottē/bzaetpānē. Wāt dese namē beuindē wy/dat sulcke instrumentē hadde. Want wy vstaen hebbē dat een stolterken was een maniere van eenē dunnē yserē pijl om die vlamme te verwecken. Eñ dier ghelijcken werdender vele instrumenten gethoont/ die vooz waer seer grouwelijk waren/ dier so vele was dat my den dach eer begheuē soude/ eer ic die al soude bysonder connen ghenoemē. Als dan alle dese dingē int openbaer gebzacht warē/so heeft die tyzan ghesept. O ghy alder wijste iongelingē/ al ist salic dz ghy meynt dat hier in eenighe sondē geleghen is/ so moechdy v met seer goeder redenē hier tegē wapenen eñ ontschuldighen/midts dat blijct dat ghy dit doen sult/meer bedwonghē dan wt uwē vzyen wille/na dat ick my laet duncken. Maer die iongelinghen ontstekē wesende met eenē hemelschē sinne eñ met een vierighe liefde der goddelijcker mateskept/vsmadende so vele manierē vā onmēschelijcke swaere tozmenten hebbē des grāmen tyzans dzeyghementē vsmaet/eñ die flatteringhe zijnder vmaningē/eñ sy hebbē hē so wel als hy seer groa telick spzack(nochtās buytē zijn meyninghe) als doē hy dzeychde/tot meerō raserne vā grāscappē verweet. Hier dooz ist dan claer/wat die redene dē beghen des hertē oft den wille doet. Want waert sake dat eenē bloodē mēnsch die te vozen met geenen voozdachten opset nae sulcke eere ghestaen en hadde daer toe onuerlēs eñ onbereydt quame/terstont als hy ghesien hadde so veelderhande eñ wt gesochte manierē vā pijnen instrumentē soude hy vslaghen wesen van vzeesen/ eñ met nederghelatē aensichte wanckelende in sijnen ganck/onstelt van beuinghe/vwonnē wt het eerste aensien/soude hy het begonste werck vlaten/eñ hy en soude hem nz machtich genoech gehoudē hebbē om sulkē last te vdzaghen/seggende ter stont. Wat sal ic ontsinnich mēsch meest vkiesen? dit te lijdē/oft die loonē te crijgen die my beloeft werden. Ic sal veel lieuer mijnder iuecht genadich wesen/ eñ ontfermē hebben ouer mijnd moeō. Wāt God en sal my gheē vghieffenisse weygheren vooz dit werck datmē dē noode toe schrijft/ eñ ic sal des cōinx gōste eñ vziēt schap daer dooz vercrijghen. Maer daer den geest dooz die voozgaende redene seer sterck is gebleuē eñ het herte ter duecht ghebzacht heeft/so volchter na tghene dat ick thoonen sal/ ghepzesen te sijne in dese bzoeders. Want doēmen haerliede geboot dz sy vandē sacrificiē eten soudē/so hebbē sy alle te samē als met eenē mōde eñ met eenē stinne luydē geroepen/seggende. Waerom veruolchdy die onnosele o ghy tyzā/sieruē is ons begeerte/eñ onsē wille/wy onderhoudē onser vaderē ghebodē/die ons Moyses ons meester geleert heeft/ghelijck hē dat die almogēde God beuolē haddē. Maer ghy tyzā liefhebbere der ongherechtichz/meester v wzeethz vinder der boosheyt/en wilt ons onder den schijn van geueynder liefden nz vanderen oft vkeeren/ dwelck ghy nz machtich en zijt te doene. Wāt die genade die ghy ons pzesenteert/is ons swaerō dan die pijne. Wy zijn gewapent met dat versmadē ō doot/v woozdē en achten wy nz/wāt dat wy daer na nz hoozen en soudē bewijst ons het versch exēpel ons leeracrs Eleazari. Waer om meyndy dan dat wy iongelingē cranc zijn/daer ghy so vzomen oudē man ghestē hebt? Sijn leeringhē hebbē wy onthoudē/ghy en moecht onsen sin niet ghewetē/ ten sy dat ghy dien dooz onser lichamē quetsinghē leert kennē/wy sullē vzylijck om Gods wille alle dinghē vdzaghen/eñ van deser werelt scheydende sullen wy tot dat hemelsch rijck varen. Maer ghy sult alder meest om dit misdaet dat ghy die onnosele pijnicht/totte ewigē viere bewaert wozdē. doē die tyzā dooz dese woozdē seer ontsteken wesende van gramschap/verstont dat zijn wzeetheyt gheen

vreese gemaect en hadde / eñ zÿn beloofde loonen ock gheenen danck en hadden ghecregē / so heeft hy die broeders elck bysonder willē doen claē met gheesselen van ossen leyt.

Machabeus deerste broeder.

*Ock heeft hy Machabeū dē outstē eñ dē eerstē vā desen seuen broeds doen daer int opēbaer brengē / beuelēde datmē hē dooz der pÿnigers hādē soude daē wzeedelÿc wtreckē. Eñ ter stont sonder eenich ůtrec werdē hē zÿn handē op sÿnē rugge gebondē / eñ dus werde hy wzeedelÿc ghellaghen. Maer doen die gheesselaers moede werdē / so werde ghesien / hoe die cracht in den lÿdsamigen nz en mach gescheynt wozden / als die slager eer begeerdē op te houdē dan hy die haer slagē lede. Hierom werdet bevolen dat Machabeus soude gebonden eñ geuesticht wozdē in eē radt / eñ datmē eē swaer ghewichte hinge aen zÿn voetē / op dat hy also wt gestrect soude wozdē ouer den omganck vanden rade / eñ dat zÿn binnenste eñ zÿn aderen vā beyde sÿden mochtē also wt gerect wozden / eñ zÿn pÿne eñ smerten daer dooz mochten vermeerdert wozdē. Nochtans en conde zÿn tonge / als hy die pÿne ůwonnen hadde (haer nz bedwingē van Gode te spzeken eñ hē te aenroepen diet al doozliet / eñ dē tyrā te straffen die sulche tozmentē hē aē dede. Als hy dan zÿn macht wederō getreghē hadde / so seyt mē dat hy spzac. O vermaledÿde tyrā / veruolger der goddelÿcker maiesteyt / ghy en pÿnt geenē fenÿn geuere eñ tooueraer / noch ghy en veruolcht met so grote wzeethz niet eenē moozdenaer / maer eenē ondhouder der rechtueerdichz / eenē beminnaer der wet / eenē maker der liesden. Eñ doen die pÿnighers beweecht vā bermhertichz hem badē dat hy consenterē wilde in des coninc̄r sin / so seyde hy. Wwe pÿnraderē en zÿn noch so swaer nz oft so pÿnlÿck / o ghy dienaers der boosheyt / dat die mÿnē sÿn soudē mogen veranderē / die heel met hemelschē dingē betōmert is. Verschoozt mÿn ledē. Ja belieuet v liedē ock / bzaet die opt vier / ůnielt ock elck deel mÿns lichaems met menigerhāde wzeet heyt / op dat ghy moecht bekennē dat wy iōgelin ghen nz en mogen ghedwonghen wesen tot ongoddelÿcheyt. Als hy dese woozdē seyde soe werde daer bernēde vier aen gebzacht / eñ gelÿc hy aē het radt geuesticht was / werde hy gewozpen opt vier in een. Als dan die radien zÿn lichaē wt recten eñ die vlammen dat te gader crompen / eñ die ribben daer na ontdect werdē / so werdē zÿn binnēste van een gheschoert. Maer sÿnen moet bleef gāsch eñ gesont / eñ als die leden wÿctē / so en bedzoefde hē zÿn gemoede nz / dwelck stercker was dan die leden. Want als eē verwinner heeft hy in die pÿne geroepē tot sÿnen broeders. Wel aen mÿn alō liefste broeders neemt van my eē exempel der godde lÿcker cracht / aenmerct die vzomichz van mÿnen onuerwonnē moet. Versmaet die wellustē vā deser werelt / strÿdt vooz den heere meer dāvooz den tyrā. Wāt this Gode licht ō doē dē machtigē neō te wozpē / eñ den ůwozpenē wederō op te heffen. Die wijle dat hy dus spzac eñ pzeecte / so werde hy geuilt gelÿc eē slōmme beeste / zÿn tōge werde hē af getrockē / eñ hy werde in eē roost pāne gewozpē / sterucde daer nz groot ůwōderē vā haer allē latēde zÿn vlādē ůserict / eñ zÿ vziēdē ůblÿt / ō vooz hē seluē eñ sinē bzoeds het hemels rÿc te bereydē.

Aber die tweetste bzoeder.

*Na desen werde vanden ghewapende mannen allendelÿck ghegrepen Aber die tweede bzoeō also ghenoēt eñ douotste daer nae / eñ wert vooz ghebzacht. Eñ eer hem die tyrā yet vzaechde / eñeer hy die pÿnē begonst te pzocuen / so werdē hem vandē pÿnighers gethoont alle die pÿn ghereetschappen oft instrumentē / om dat hy wt vzeesen vā so leelÿcken aensien van sÿnen sin soude ghekeert wozden. Maer doen hy ock wey gherde te eten vā die ongoddelÿcke spÿse ō sacrificiē / eñ hy niet en vzeesde vooz die tozmenten / so werden zÿn haddē om hooghe wt gherect / doen hy met een yseren keten geböden was / eñ hē wozde van dbeghinsel van sÿnē necke met een deel vā sÿnē hoofde totten knie toe zÿn vel af getrocken / waer dooz die verbozghen plaetsen zÿnder bozst wzeedelÿck geopent werdē also nochtans dat die binnēste peesskēs heel bleuē om namaels noch gepÿnt te wozden / na dat die cōdupten ō tendenē geopent waren Hier toe werde noch ghedaen dat veruaerlÿcker om sien was / daer wert gebzacht eē wzeet wilt dier Pardus ghenaēt dat seer bloetghierich is / om dattet daer soude aen comen verschozen eñ verslindē wzeedelÿck alle datter van sÿnen lchame noch ouer gebleuen was. Maer doen dat wilde dier sÿnen mupl daer aē gestekē hadde / so heeft dat dooz Gods voozsienichz (als ick meyne) zÿn wzeethz af gheleydt / eñ zÿn hooft afkeerende / dat en heeft den martelaer geēsins gequetst. Maer die tirā werde noch meer rasende vā grāschap. Eñ die ōuerwōnē martelaer was stercker dan die gebieder / eñ vzomer dan die pÿniger. Sac (seyde hy) hoe soet is die doot die aē gedaen wozt dooz alderhāde wondē / die ō Gods eere ontfanghen wozden. Voozwaer sy is so veel te soeter / hoe sy met meerder hope van loō te ontfanghen geleden wozt. Maer en laet v niet dunchen O ghy alō booste tyrā dat uwer wzeethz genoech wert gedaen dooz tghene dat ghy doet. Wāt ghy moet dat voozwaer wel weten dooz dē rouwe die v quelt / dat ic meer genoechtē cryghe van mÿn patientie dā dzoefheyt oft pÿne. Dus sal ic dese pÿnē lieuer verdzaghen dan ghy my die aendoet daerō is die pÿne des lÿders mindē / dan des ghebieders Want dese pÿne is mÿnder sielen vzomichz tē liefde der wet / een bewp singe der waerheyt eñ eē laetsten sal gods rechtueerdichz v tot ellende bzengen Ghy wert ghepÿnt int pÿnen vā my / eñ dooz die grāschap die ghy hebt van mÿnder lÿdtsaemheyt eñ dooz v verbolgētheyt werde ghy ůnielt / die nv by na heel ůnielt zÿt / eñ dē dach van gods oozdeel en sulcy nz onvliedē. Die eewige pÿne ůwacht v / die v ongoddelÿcke siele nz en sal connen verdzaghen eñ v wzeethz en sal die nemmermeer moghen ontgaen / midts dat v sondige siele sal verdoēt zÿn ter eewigher pÿnē. Dese dan aldus sterckelÿck in sÿnē sin bliuende totter doot toe / eñ vzomelnc gemoet wesende dooz die voozgaēde tozmentē zÿns broeders / is volherdich gheuaren totten heere.

Machirdē derde broeder

*Daer na werde Machir die derde vā dē kinde tē wt beuele vooztgebzacht / dē welckē maecte seer ontfermelÿc die doot vā zÿn twee ouerledē broeds. Als daer dā vele hē ůmaēdē eñ wildē dat hy sÿnē sin af ginge scouwēde daer dooz zÿnd broederē pÿnnin-

pīningē/ so heeft hy grāmelijck gesept. Een vader heeft ons gewonnen/ een moeder heeft ons gebaert. Wy hebben eenē meester/ eenen sīn/ eñ een betuychnisse. Daerō en wilt met vbeyden den tijt nz laten vlozen gaen. Want ic ben hier ghecomen haestelijck/ om tozmenten te lijden niet om te antwoozden. Pijnt dese leden/ na v lieder stoutē lust/ wāt ouer mijn siele en wozt v gheen macht gegeuen. Die tyzan beroert zijnde van dese woozdē/ eñ siende dat dese nz met allē en ontaerde vā dē aert zijnder twee bzoeders die ghedoot waren/ heeft eē tozmēt ouerdacht dat noch meerder was dā eenighe onmenschelijcke wzeethz/ wāt hy doē te voozschijn bzacht een dzaeyēde radt/ eñ als zijn handē tsamē metten voeten nederwaerts daer aen gebō den warē/ eñ die coozde vandē rade oock om sijnē heyligē buyck ghinck/ so track hy dien om hooghe Eñ ter stont werde dat voechsel vā sijnē rugge van zijn plaetse geschey den. Die beenē metten armē werdē hē af getrocken zijn schouderē werdē wt gewozpē/ eñ als alle zijn zenuwen aldus vā een getrocken werden/ so werde die onuerwonnē martelaer heel ghebzoken. Eñ doen sijnē heyligen moet dit lijdē dochte cleyn te wesen/ soe werde het vel van sijnen hoofde ghesneden eñ af getrocken. Daer na werde hy aen dat radt vast gemaect/ wāt hy en mochte niet meerwt gerect wozdē. Wāt die declen eñ stuckē zijns lichaems hunghē daer alsoe gebzoken/ dat grouwelijc om sien was. Eñ als hy nv dooz te veel bloedens begonste te saelgeren eñ berooft vā voctē eñ handē/ so sach hy dat hem die doot nv seer na by was/ so heeft hy met dese redene dlaetste vā zijn leuen gesloten/ seggēde. O ghy alō booste tyzā/ wy lijdē dit emmer ter liefdē gods maer ghy vinō vā so groote eñ onrechtueerdighe wzeethz sult noch pijne lijden sonder eynde. Eñ al dus spzekēde is hem die tongē genomē/ daer na in een roostpanne gewozpen/ eñ met alderhande manieren van pijnē aldus gepurgeert/ heeft hy sijnen seer saligen gheest gheghenen.

Judas die vierde bzoeder.

*Na dese woozden die vierde bzoeder Judas ghenoemt voozt ghebzacht. Eñ doen dese vā haer allē bestooten eñ ōmaent was/ dat hy den coninc soude willen volghē/ so heeft hy als een vzoem onuerzaert cāper vsmadende alle haer biddē eñ pijnen/ seer vstandelijck gesept. Wy vier en sal my noch van God wet/ noch van mijnō bzoederen vezeeninghe eñ gheselschap mogē scheydē/ welcke vnielinghe gheen doot maer een leuen is gheweest. Maer ick vercondighe v/ o ghy tyzan die vdoemenisse eñ dē gheloouighen die hope der eewigher salichz. Daer om o ghy alō wzeetste tyzā/ die in gods rechtueerdichste oozdeel gepijnt sult woozdē. Pzoeft eñ beuint metter waerhz/ oft die selue god my vlaten sal die nv mijn dzye eerste bzoeders met bereydē handen heeft ontfanghē/ die ter glozie elck bisonder gecomen zijn/ wt so heyligen moeders lichaē. Als die grouwelijcke ontsinnighe tyzan desen woozdē gehoozt hadde/ so is hy dooz hē selue op gespzonghē om die tozmenten te doen/ eñ om also te vwinnen. Eñ als hy nv seer hittich was vā grāscap/ so heeft hy die tōge desen te gröde doē afsnijdē. maer dese heeft onuerzaert Antiocho geantwoozt/ seggende O ghy tyzan dese vermalendijde wzeethz en sal v nz helpen oft baten/ noch ghy en sult daer dooz geē victozie crijgen also ghy meynt. Wāt onse god en moet met gheē luyde roepē opgeweert zijn. Maer men moet hē aenroepē eñ biddē meer metter herten dā dooz des mont veselinge. Wāt hy aēmerct eñ beuroedt wat haerlieder dient die ooc swijgen/ eñ hy vhoozt der bidders begeertē yst dat zijt verdienen/ can sulc allenlijck dat bidden met ganschen verstande/ eñ met een suyuer eñ gheloouighe siele. Want onse God weet alle dingen/ ooc eer ghy yet van hē begeert. Eñ eer ghy in v siele yet beghint te dencken/ so weet hy dat. Laet mijn tōghe af gesneden wozden/ sal mijn vstant oock moghen af ghesneden wozden? Dat vstant heeft my gheleert die eerste chieringhē des lijdēs aē te nemē/ waer dooz tot God altijt getrouwe ghebedē ghesondē wozden. Och oft ghy die deelē mijns lichaēs elc bisonder pijnighende also heyligē wildet/ dat ghy daer dooz v seluen (dwaes mensch) pijnen aendeedt/ eñ my loonē gaeft. Maer ic wil dat ghy nz en meynt dat dese dinghen langhe onghewzoken oft onghestraf en sullen blijuen. Als hy dese woozdē voleynt hadde/ so werde hem die tonge met eenē messe wt gesnedē. Die tonghelinc wert van achter aen eenē bloc gebondē/ den welkē die pijniger altijt omme dzaeyde met eenē vasten zeele/ hebbēde des martelaers armen van achter daer om gedzaeyt/ eñ zijn heyligh bozst van een schozende. Dit verdzoech den willighen gheest gheerne/ hoe wel sijn aēsicht swert werde. Daer is hy ontbondē geweest eñ getaeybzaect/ biddende God vooz die vganckelijcke menschē/ heeft die pijnē zijnō eerster bzoederē ooc ghecreghen eñ vdzuct van des doots duysternisse heeft hy Gode sijnē soetē geest ouer gegheuen.

Achas die vijfste bzoeder.

*Hier na is Achas die vijfste bzoeder/ eermen hem dede voozt bzenghen/ vā selfs int middē ghecomē thoonende dat hy die doot niet en achte/ vwecken de die tozmentē teghen hē seluē eñ om Gods graeie te vindē heeft hy in des rechters grāschap dooz begheerte van te lijden willē comē/ seggende. O ghy tyzan siet ic come ter pijningē eer ghy dat gebiedt. Daerom en laet v nz dunckē dat ghy yet vā hem sult moghē crijghen dien ghy siet willich om ghepijnt te woozdē. Dat wt gestort bloet/ vā mijn vier onnosel bzoeders/ heeft v der hellen schuldich ghemaect/ maer dooz my den vijfsten/ moet vuolghens tghetal vbzeydt wozden/ op dat ten laetsten v tozmenten moghen vmeerdert wozdē/ dooz die menichte der gheender die ghy gedoot hebt. Antwoozt my ghy onmenschelijke tyzan/ om wat misdaet pijndy ons onnosel menschē? Wat boos feyt hebben wy bedzeuē/ dat ghy ons so wzeedelijck vuolch. Wat archs hebbē wy gedaē/ wat ongoddelijcx/ oft wat ongherechtichz hebbē wy ons vmeten te doen? Dit is vooz v alle ons misdaet/ dat wy God beliden schepper te wesen van alle dingē/ eñ dat wy die gheboden zijnō maiesteyt onderhoudē de godvzuchtelijck leuen/ eñ v tozmentē in dese werelt niet en ontsien. Want dit is ons eere eñ salichz eñ gheen pijne. Wy sullen daer vooz van God een seer wonderlijcke weldaet oft gaue af ontfangen/ yst datmen ons niet en spaert in gheē deel vā onse sijden. Dese spzekēde werde hy wt des coninex bevel op genomē eñ dooz ō pijnigers handē in eenen

metalen gheſteken. Want ſulck is dē naē vā eē-derhande pijn inſtrument/dwelc alſo genoēt werde/eñ als die perſſe om gedzaept werde/ ſo werde zijn heylich hooft aen zijn knyē geperſt/eñ alſt lich aem aldus nederwaerts geperſt was/ſo is die cāper in den pot daer wy af geſeyt hebben/iāmerlijc heel gebozgen. Daer na heeft hy gheleden die wt gheſochte tozmenten zijnō bzoederē. eñ gheenſins nochtans onſtelt oft vīlaghen van moede/ is hy onuerſienlijch op gheſtaē. Aldus ſcherpelijck ſpre-kende teghen den tyzan. O ghy alō wzeetſte pyni-gher hoe groote goet doedy ons ſonō uwen wettē want hoe ghy op ons meer vergrāt wozt ſoe ghy ons Gode ghenamer maect/wilde ghy mijnō ont-fermē/ſo ſoude ick my bedzoeuē. Deſe lichte dzoef heyt verrijcht ons die eewighe blijſchap. Waert ſake dat deſer werelt doot my aen ghedaen werde tegē mijnē wille/ſo en ſoude deſe my die toecomē-de eewighe genoechte met gheuē. Als deſe dā ge-grepen werde/eñ met die eerſte tozmentē gequelt heeft hy mettē claren licht ſijnen ſoeten geeſt ouer ghegheuen.

Arech die ſeſte bzoe-der

*Als dan die ſeſte bzoeder Arech ghenaem vooz den tyzan gebzacht was/ſo heeft hy hem geboden dat hy hoſe pijne oft eere. Maer deſe gram weſen de heeft gheſeyt. O ghy tyzan. Ick come hier tot mijn bzoeders voozwaer iongher van iaren/maer van ſinne heel haers gheliick. Want wy zijn te ſa-mē op geuoedt/te ſamen geleert/eñ wy blyuen al te ſamē volſtādich om te ſteruen in Gods liefde. Daerom haeſt v tot die wtgeſochte tozmentē/ eñ dē tijt die ghy vīlijten ſoudt mt radē/vdoet diē int vdencke der tozmentē. Antiochus dooz deſe woz-dē beſtaēt weſende/heeft hem alſo doen binden aē een ſtaende beelt/dat ſijnē neck nederwaerts ghe-dzuct/dooz der humozen neder vloet/ ſoude thooft met pijnen quellē. Daer na werde hy by een vier geſtelt ō dat hy allencxkēs vā verre tegē het vier met een lange hitte ſoude vtcyzt wozdē eñ crimpē meer dan bzanden. Oock heeft hy zijn ſyden daer hy hinck met elſenen doen doozſteken totte binnē ſtē toe/om dat dooz die langhe eñ diepe gaten die daer af gheſtekē waren/die vlamme comen ſoude tot die binnenſte peeſtkens. Eñ ooc ō dat die pijne te meerder ſoude wozdē doozt aentaſtē der wondē Eñ aldus is dooz het verbluyſterē ō leden het wt-loopende bloet/dat dooz die hitte tot ſcuyme ghe-bzadē werde/wonderlijck tot zijn hooft geloopen. In deſe pijne heeft die iongheling luide geroepē. O heerlijckē ſtrijdt/o hertneckighe oozloge. Och onderlingen ſtrijdt der goedertierenhz tegen die boosheyt. Dit zijn ſtrijdbaer mānē/ welcke croone der martelien/is die pijne des ſlaghers/ ic ſal vry-willichlijck eñ gheerne mijnō bzoederē doetvolgē op dat ick met haer mach inō doot vereenicht woz den/met welcken ick vereenicht ben vā bloets we ghen. Verdenct pet dat meerō is o ghy tyzan/wāt ghy weet wel dat deſe dingē die ghy geuondē hebt al verwonnē zijn. O ghy meeſter ō wzeethz/ vp āt dergoedertierēheyt/vorualgher der rechtueerdic-heyt/wy ſes edel iongheligē hebben v coninclyc-ke macht/eñ die pijnghereetſchappē van uwē hee len rijck/eñ der werelt vernielt. V vier is cout/ten bzāt nz/v conincliycke wapenēzijn weeker dā onſe lichamē/ons God gheeft ons meer hulpē dā ghy beſchaēt weſende ons ſoudet moghē pijnē aendoē Hier om blijft Gods ſin in ons vaſt. Als hy dit ge ſeyt hadde/ſo werde zijn tōge met eē glopēde yſe-rē tanghe gebzant/ende aldus met ſijnen bzoeder met gheliicker pijnē wt ghemerghelt/eñ gewoz-pen zijnde in eē rooſt panne/ſo heeft hy ſijnē geeſt ghegheuen.

Jacob die ſeuenſte bzoeder.

*Als dan die ſeſſe met vſcheyden doodē ghedoot waren/ſoe was der moeder noch een ouer geble-uen Jacob ghenoemt/ minder dan dander vā ia-rē maer nz van moede eñ verſtāde. Doē die alder wzeetſte tyzan deſen ſach by hem ſtaē/ſo is hy met bermhertichcyt bewecht gheweeſt/eñ tlom dat hy alleē was/oft dat hy die laetſte was heeft hy be dzoeſt gheweeſt. Eñ als hy dē iongelinck tot hem geroepen hadde/nemende hē metter hant/beſydē vā die tozmentē/meynende hē wijs te makē dz hy zijn leuen ſoude behouden/ heeft hy aldus geſeyt. O ghy hebt oueruloedelijc ghenoech gheſien in dezē pel van uwē bzoederen/wat den wederſpanningē toe comende is/daerom maect v ter ſtont wt ſoe groote quadē/eñ ghy ſult vtcrygen alle tgoet dat in mijn rijck is. Ick en ſal v geē heerlijc officie ontſeg ghen/ghy ſult altijt by my weſen eñ zijn capitey n der ruptcren eñ mijn raetſmā. Eñ doē hy nz veel en vozderde/ſo heeft die moedē vā deſen daer doen bzenghen. Eñ als ſy by haren ſone ſtont/ ſo heeft die tyzan tot haer gheſeyt. O edel vzouwe waer is nv v bzuchtbaerhz? Hier wt ſo grooten getale van ſonen ſuldy (yſt dat ghy wilt) by gheliicke eenen behouden. Dus gheeft den cleynen kinde goe-dertierē raet/eñ keert ſijnē ſtraffen ſin tot beter auō-tuere. Als die moedē een luttel gehoozt hadde deſe vmaningē des coninck/ſo heeft ſy haer gheneycht tot hē/dat ſy den tyzā alſo bedziegē ſoude/eñ heeft in hebzeuſcher talē geſeyt. Mijn lieue ſone weeſt mijnder ontſermich/eñ beſiet v bedzorſde moedet die v negen maendē in mijn lichaemgedzagē heb-be/eñ dzy iaren met melcke geuoed hebbe/eñ rijc-kelijck op gheuoedt tot deſer ouderdom gebzacht hebbe. Ick bidde v ſone dat ghy wilt aenſiē hemel eñ aertrijck/eñ alle datter in is/ wetende dat deſe al van God geſchapen zijn van niet/eñ dat het mē ſchelijc geſlachte oot gemaect is vandē ſelue ſcep-per alō dingē/daer en twyfelt niemāt aen. Daerō en vzeeſt dē heydenſchen pijniger nz/ maer weeſt uwer bzoederē nauolger/eñ ontfangt die doot wil lichlijck/op dat ick in den dach der genaden v met uwen bzoeders te ſamen mach ontfanghen in die hemelſche ſteden. Die wyle dat die moedē hē aldus vermaende/heeft die iongheling in hebzeuſcher talen ghebeden/datmē hē wilde onthindē/ dat hy den conine eñ ſijnē lieden ooth mocht wat ſeeretelijck ſegghen. Als hy dan zijn bādē mocht ontgaē ſo is hy haeſtelijc geloopē tot die tozmentē. Wāt daer ſtont een glorpende rooſtpanne met vlāmen den viere ontſteken be reedt om te rooſtē/die daer ſyden moeſtē. Doen die onuerwinlijcke iongeling daer by geloopen was/aenſiende zijn bzoeders/eñ keerende zijn aenſicht totten conine/ſo heeft hy ge-ſeyt. O ghy booſe tyzan/nv beuinde ick voozwaer in mijn bzoeds dat ghy nz alleē wzeet en zijt/maer die wzeethcyt ſelue zijt. Wie heeft v ſo ontſinnigē

den

mensch dese coninclijcke purpur gheghenen? Wien heeft so grooten cieraten verleent? Voorwaer die heere/den welcke ghy meynt in ons te mogē verualghē/wy ens dienaers ghy doot/wyēs unrechtē ghy ōdruct. Maer ghy onsalich mensch sult eewelijck bzanden eñ sonder eynde gheplint worde/ick neme dat tusschen v/eñ danō menschen een onderscheyt vā machte is/maer sydy een mensch vā ander wercken/oft van ander natuere. Alle menschen hebbē een deel gelijc/wy hebbē alle eē maniere vā geborē te worde eñ te sterue. So wie eenē mēsch doot (laet) die getuycht dz hy ooc mach doot gella gē worde. Ghy verschoont v gelijckenisse/ ghy en doet geē profijt met pijningē. Menschen die in de selue manierē geborē zijn als ghy/eñ vanden selue gellachte gecomē zijn/ die God der dingen schepper voor veel iarē gemaect heeft/eñ die hy gemaect heeft sijnē beelde ghelijck/desen doode ghy op een punct van een haestighe gramschap. Eñ wat v coninclijcke maiesteyt ghebidt te doen/dat hout ghy voor seer rechtueerdich. Ghy trect die tongen wt/ ghy woypt haer crabbers int lijf/eñ die menschelijcke lichamen unielijc mettē viere. Eñ die ghene die dit ōdraghen hebben/die hebbē daer voor die ghemachte der eewigher salicheyt ontfanghen. Maer alle die tormenten die ghy eicken bysonder aengedaen hebt/die suldy alleen moetē lijdē/daer om en laet v niet duncken/ dat ick eenighe gratie van v hope oft beghere. Ick sal mijn broeders volgen eñ volstandich blijuē int onderhoudē onser wet. Die tyran dit hoorēde heeft hē begrimt/eñ hy heeft dē ionghelinck in eenen cluyt boech doen heet makē. Die moeder heeft hy haren sone gestaen in zijn pijne/met goedertieren handen zijn hooft op houdē de. Hy werde metten buycopwaerts in pijnē wt gerect/wt sijnē mōde/nase eñ secrete plaetsē sijns lichaems quam bloet wt ghelooopen/eñ als hē den adem ontghinck/so hiel die pijniger op/om dat hy zijn cracht van Gode wederom soude crijghen/en den coninck soude wederspannich wesen/ eñ also noch wreedelijcker ghepijnt worden dan zijn broeders. Ten laetsten als hy beroost was van zijn hāden eñ ellebogen/ so heeft hy met opgeheuē oogē God gebedē/seggēde O Adonai/o Sobaath ontfangt my in dat gesellschap mijnder broederen/eñ laet v gramschap nu ophoudē/eñ en wiltse uz verlaten/die v bermhertichz door ons aenroepē. Dit seggende is hem die tonghe af gebroken/ eñ hy is van selfs in die gloyende roostpanne gegaen/eñ met groot ōwonderen van Antiochus/ is hy heel vercrompen eñ gheroost ghestorben. Siet noyt en waert claerō/dat die redene die meesterresse is van des herten beweghen/waer mede deser iongeren moet te voren ghewapent zijnde/is stercker gebleuen dan die pijnighers. Wāt dat die pijne vā haer ōsmaet zijn ghewerst/eñ die smerten met die nuetichevt des leuens niet geacht/ dat heeft gedaen het beraden der goeder eñ duechdelücker redenē. Aldus zijn die onuerwinlijcke iongelinghē blijuen staende als dalder sterckste torren/ comende in die hauenē der ruysten/eñ na dat sy lange gedzeuē had den door sorgelijcke klippen/eñ groote stormwinden/altijt den rechtē wech volgēde/door die grouwelijcke barē deser zee/so zijn sy tē laetstē gecomē tot die oeuers die sy begheert hadden. Want deen heeft den anderen met rade ghesteret. Ghecn van haer luydē en heeft bloode geweest/oft wt vreesen met eenē weckē moede die martelie ontseyt. Wacr en was ooc gheen beradē/maer sy hadden alle gader eenen sterben eñ ongescheyden sin/malcanderen ōmanende. Laet ons voor onse wet sterue/laet ons die dry linderē na volgē/die door die Assiriers rasende gramschap ōdoemt warē/die door de verduldicheyt totten hemel toe ōheuen zijn ghewerst doen sy in eenē bernendē ouen ghewozpen waren Als deen den anderen aldus met redenen ōsterete so ist ghschiet datter niemant en sondichde/maer blijuende in harē sin/so stelden sy voor haer oogen haerder vaderē aert duecht eñ cloecheyt/seggēde. Onse vader Isaac doen hy sach dat hy door Gods ghebodt moeste ten offer doot geslaghen worden/ so en heeft hy zijns vaders ghewapende hant niet ontsien. Daerom (seydē sy) laet ons ooch onse ledē hem ouer geuen/daer wy den gheest eñ dlichaem af ontfanghē hebben/dat verlies van desen ledē is cleyn eñ licht om lijden/ aengesiē dat wy wetē dat die goede godvzuchtige mēschen die loonē der eewigher salicheyt sullen ontfangen. Abzahā/ Isaac eñ Jacob/ōwachten ons blijdelijc/dat wy deelachtich soudē worde haers rijcx. laet ons/ ons moeds buyck eere bewijsen die ons negē maendē gedzaghen heeft. Niemant en sy crancker dan danō niemant en schijne bastaert te wesē onder ons broeds Want midts dat wy vā eenē vader gewonnē zijn eñ met eenē melcke opgheuoedt/so behoorē wy in alle ainghē gelijc te zijn. Eñ een gelijc leeraer heeft ons allē geleert/die gemeyn wet die ons gheghe uen is/moetmē wy met alder mach bewarē. Met desen bant der eendzachtichevt/is die heylige broederschap vast gebleuē. Eñ in dit gaepsele (als deen ghepijnt werde daer dander by warē/ eñ was geē bedzoefthevt der geenō die ghepijnt werdē/ maer blijschap der ghedooder. O ionghelingen edelder dan alle coninghen/van onwaerdelijcker glozien/ eñ van wtnemender duechden. Niemant vā v alle en is vā vreesen ōscrict geweest/ghy hebt also vrolijc ter doot gegaē/als oft ghy alleē tot die onsterfselichevt hadder gheloopen. Voorwaer ghy waert gebroeds/die de doot ōecnicht heeft. Die almachtige heere heeft onsen gellachte voorwaer eē schoō cieraet volbracht/eñ om onser aller herten te vestighen/heeft ons een exempel van sonderlinghē loue gethoont/die hy (als ick gheloue) heeft willen wesen in dat ghetal daer hy die werelt in geschapē heeft/op dat die seuen broeders nauolghers soudē wesen der seuen daghen/waer in dat alle creaturē volmaect zijn geweest. Maer waer om verwōderen wy ons van desen moet in die linderē/daer eē vrouwe haer gewapent heeft om die pijne te versmaden/hoe wel dat mēse niet en behoort moeder te noemen/maer wat y sser hoogher onder die mēschelijcke crancheyt dā sulcke/die so veel triūphen gebaert heeet. Want doen haer ionghe sonen ghedoot waren/is die moeō godvzuchtelijc ontstelten gheweest/eñ dat niet sonder redene/ aengesien dat dit niet alleen en heeft dat menschelijck gemoedelen/ maer dese maniere vā liefden is ooch in die vnaerlijcke wilde beesten/wāncer sy eenige sorghelijcke

laghen

laghen sien/dat sy dan haer ionghē meer achtē dan haer eyghen leuē/bedeckende die met harē vlogelen/oft beschermende die met bytē/oft met crabbē van haren clauwē bewarende/eñ na dat sy elc moghen wederstaen/so loopen sy gheerne tegen haer vyanden ter liefden van haren ionckens. Eñ niet alleen en weet die liefde in dese onderhoudē/maer die dickens ock ns alleen haer ionghen/maer ooc haer honich bewarende/stekē met scherpē angels die gene die haer ouerualle/also dat sy steruē moeten na den steeck/bewarende meer haer afcoomste oft ghebroetsel/dan haer eyghen leuen. Maer dese alder vierichste moeder door den godlicken geest ghefondeert eñ gesteret metten raet der wijsheyt/eñ met ongeloouelicker vromicheyt/heeft gheerne geslē dat haer sonē voor haer storuē. Wāt sy voorwaer niet en soude te leuen blijuen na dat berouuē haerder kinderen/waer om sy die berouuinge lieuer heeft ghehadt vrylic te lijden/dan met sorgen te steruen. Als dan alle die familie Gode geoffert was/so is die moeder voor die laetste linagie der gepassede kinderen aengenomē vsmadende des conincx dzeyghementē. Offerende haer moederlick herte eñ het leuen haerder sonen. O voorspronc vāt een salich geslachte. O glorioose vruchtbaerheyt eens lichaems. Eñ ghy edel ionghelingen/ic en sal v nyt prijsen daer af dat ghy uwer moeder zijt gelijck gheweest in linagie van leden oft fatsoen vā aensichte laet dit den meesten los wesen in anē kinderē/ dese welcken den gheest niet ghegheuen en heeft meer dan die natuere. Maer ick sal v prijsen dat ghy uwer moeder gelijck zijt geweest van vstande/vromicheyt gheloue eñ in alle dingen. Wāt ghy en zijt nerghens in min te achten dan sy/eñ in geē sake en sijde minder eerē werdich/dan dat sy die grouwelijcheyt van uwer pijnē voor haer oogē sach eñ ontfinck in haer herte/eñ doen sy in haer eygē ledē ooc gepijnicht werde/so was sy so vroē van moede int verdzaghen als ghy geweest hadt. Eñ daer in was v moeder heerlicker dan ghy/dat sy seuen pijningē oft tormentē in haer herte ontfinc/ eer sy ghepijnt werde in haer eyghen lichaem/eñ wāt sy in v allē beureest was/dat sy mocht vwonnen werden. Maer o ghy een exempl van alle vrouwē/ ick en weet niet wat ick van v segghen wille/ te weten oft ghy v kinderen als een vrouwe gebaert hebt/oft dat ghy die geschapē hebt. Midts dz ghy hebt moghen lijden datse van een gheschoert werdē in stuckē/wāt tis noch cleyn dat ghy dit onuerdaert aenghesien hebt/maer ghy hebtse verweet eñ versteret datse vromelick steruē souden. Ghy vblijde v dat ghy dē eenē saecht met crabbers doorhackelt den anderen met raders eñ windasen wt reckē/dē derden binden. Ghy hadt wonderlijck behaghen daer in dat ghy den eenen saecht by den brant/eñ dan vmaende ghy den anderen dat hy sulcke eñ so grote tormentē nz en soude ontsiē. Eñ hoe wel dat ghy in uwer kinderen vschozinge ooc van binnen door medelijden seer gequetst werdet/eñ meerder torment ledet dan ghy dedet doen ghy die baerde nochtans hadde eenen ghelaet van blijschappe/eñ vdzyuende dē dzoeuē neuel wter hertē/thoone ghi tghelaet van eenē die triumpheert. V kinderē zijn elck bisonder vniett daer ghy doen al lachende by stont. Eñ ghy en vsericte v nz doē ghy saecht datter maer een ouer gebleuē en was. Maer wat wil ick der ionghelinghen deerlicke doodinghe beschriuen/als der moeder dit al vruecht eñ een ghelach is/te weden haer gebroken zenuwen/het vel van haren hoofde ghetoghen/haer tonghe te gronde toe af ghetrocken/haer handen gebroken/het vier/de gloeyende yseren platen/die raders/eñ om die mē sshen te vercrimpen eñ te roostē/gloeyende metalen pannē oft pottē/eñ veel anē dier gelijcke/ diemen ooc by name niet en kēt. Verre sy dat/datmē meynen soude dat die swanē meerder soetichz hebben moghen dae dese iongers deden. Van welckē swanen die oude gheleerde seggen/dat sy in haer doot met een ouer soet ghelupt singhende wozdē. Wāt het liedeken van deser steruendē kinderen heeft soeter geweest dan alle mupsijck spel/ beter dan alle ghesanck van stēmen. Ghy kinderen hebt te bouē ghegaen dat ghemeyn gheseg datmen seyt vāder mereminnen sanck/doen ghy uwer moeder uwen laetstē adieu seydt/oft Gode dācte. Die weerdige vrouwe van seer hooghen stamme/heeft lieuer gehadt hier van haren kinderen eenen corten tijt berooft te sijne/dan die pijne te lijdē des eewigē oordeels/doen sy lieuer hadde dat haerder kinderē lichamē gepijnt werdē/dā haer sielen. Wetēde dat ter niet crancker en is dan der leden gebreckelicheyt/die welcke dicmael van binnē gepijnt werdē door sieecten/al yst dat hē van buyten gheen pijn aē ghedaen en wert/als die door die Febris ghedoot werden oft verstict door te veel bloet/ oft ooc door te veel wt laten des bloets heel ydel eñ slau werdē Wie en weet ooc niet het verdzinckē van die scipbrekinghe/ het vallen der ghrender die ouer wech gaen/eñ hoe dat ooc dicmaels sommighe in ruste sittende met een haestighe doot verrasscht worden eñ vernielt? Ick swighe noch van die onuerstende vranden/ō moordenaren listighe laghen eñ oploopen/eñ dier gheliicke middelē vā in die doot te comen? Daerō aengesiē dat eens mēschs herte door so veel oorsaken ter doot gelaecht wort/ wie ysser die niet en soude begerē salichlic te steruē? waer door die tijtelicke dinghen verlozen wozdē/ eñ die eewige ghecreghē. O ghy alder weerdichste vrouwe die eere zijt van alle vrouwen/van onse wet eñ ons volck. Die hier in seer gelijck zijt der archē vā Noe/dat ghy int midden der vloeden/ eñ storm regenē ongeschept zijt gebleuen. Want gheliick die het gedrupsch vandē hemel comēde verdroeth/eñ vast ghemaect met wel gheuoechde berderen/niet verlozen en heeft tghene dat sy in haer bellotē hadde. Also en hebdy den heyligen gheest (dien ghy door Gods gaue ontfanghen/en int binnēste ws herten bewaert hadt) niet laten verwinnen van dē vyant. Siet nu hier hoe nut eñ profitelijc dat die rede wesen mach/die de vrouwē dicmaels heerlijcker eñ beter maect dā wy mans zijn. Wāt Daniel en heeft so seer niet veruaert ghewreest doen hy die leeuwē sach/eñ den vierighē ouen/die met een gestadich vier gloeyende was/en heeft den dry tōgelingheu die daer in branden souden/sulckē pijne nz aenghedaen als dese vrouwe gheleden heeft/in die doot van elcken haren sone bysonder/eermen quā om haer lichamen te pijnigen. Wat soude doch eē

ander

ander vrouwe eñ moeder ghedaen hebben in sulck stuck: sonder twysel anders niet/dā voor geloopē hebben met droeuighe clachten seer deerlijck weenende/ roepēde dat sy ongeluchlich eñ onsalich ware/die daerom veel kinderen gebaert hadde/dat sy daer dicmaels af soude beroost worde eñ bedroeft Sy soude daer verhalen die pijne vā baren/eñ het swaerlijck draghen van neghen maendē/ dat sy so veel doodē ghebaert hadde/ so dicmaels daer om in perijkel geweest hadde haers leuens dat sy haer kinderen met melche opgheuoet eñ op ghedroocht hadde/hoe sy daer mede int draghen hadde beladē gheweest eñ moede van handē/hoe soetelijc sy die dicmaels hadde aen ghesproken/met woorden geleert/haer sorghen wakē/ vreese/ en hoe sy oock in alle voorspoedicheden voor pet quaets vreesde dat haren kinderen aencomen mocht. Sule soude oock segghen tot hare kinderen. Och ick en sal gheen grootmoeder wesen noch v kinderen soetelijc om helsen/ic was nv corts een moeder vā eenen groo ten hoop kinderen/maer nv ben ic cort van leuen ghewoorden. Waert sake dat ick noch heden stoue so en heb ick niemant die my soude begrauē. Dese clachtē die een ander moeder soude doen en heeft dese Gods dienstvrouwe niet ghehadt/maer hebbende een vroetwerdicheyt als een diamant steen is sy volstandich gebleuē vaster dan een steenroot se/ haren kinderen noch int lyden noch in die doot afgaende/ sy heefse gedwongen ter doot/eñ sy en bedroefde haer niet dat die gestoruen warē. Want sy werde met haren ionghē sone gheuanghen doē sy Eleazarus pijne aensach / eñ midts dat die kinderen gheleert warē/so heeft sy in die hebreeusche talē te samen vmaent/seggende. O mijn alō vroēste kinderen laet ons blijdelijc looper vā selfs totten soetē strijt/waer door wy onsen volcke mogen groote eere aendoen/eñ wy die eeuwige loonē vā Gode vercrijgen/en laet ons niet vreesen o iongelinghen voor tghene dat het oude lichaē Eleazari verdraghen heeft. Wy hebben lange ghenoech in dese droefheyt gheleest laet ons haestelijck tot die hemelsche plaetse reysen. Onse vader Abrahā (diē wy met eerwerdicheyt noemē moetē) heeft Gode sijnen eenighen sone gheoffert / doen dit van hem versocht was/ eñ hy en heeft hem niet ontsien tot ten outaer te brenghen/desen sone die hy in zijn ou de daghen nauwelijcx gecregen hadde. Isaac heeft oock willichlijc gestaē bereet om zijns vaders slach offerhande te sijne. Wetende datmen Gode in alles moet dienen. Desgelijck heeft oock Daniels eñ der drye kinderen sake gheweest wilt my des ghelooven wy worden voorwaer meer onderscheyt dā gepijnt. Want al datter in dese werelt geschiet dat en is maer eenen corten tijt duerende/ eñ tis te ach tē als een schaduwe. Sulckē moet heeft dese moeder haren kinderen gegheuen/eñ die vrouwe heeft den mannen eenen mannelijcken moet ghemaect.

Gomalo na die moeder wert ghe-

*Ten laetsten als alle haer kinderen gedoot waren/so heeft die moeder vā so vromen campers in die bloedige pijne haestelijc haer knien ghebooght eñ van God begheert ontbonhē te wesen vā haer lichaem. Wāt sy so langhen tijt hadde gheleeft niet wt begheerte oft lijfde dees leuens/maer ter saken van haren kinderen. Dus heeft desen goederierē moeder seuen triumphen ontfanghen. Antiochus knerste met zijnen monde / ghebiedende datmen die edel moeder soude pijningen. Terstont werde sy tyrannelijc gegrepen / haer teere lichaem werde naect ghemaect/ haer handen om hooge gebondē sy werde met scherpe geesselen schandelijc ghesla gen/sy leet pijne in haer ghequetste borsten/eñ na maels gworpen in een glopēde braetpanne/ werde sy ghelijc haren verbranden kinderen in pijnen eñ als sy met wtghestecken eñ opgheuen handen haer ghebet hadde ghestort voor die beuruchte moederen/heeft sy haren suyueren geest gegheuē Maer Antiochus Epiphanes is van cenē hemelschen blixem verschrict geweest. O meerderesse der rechtueerdicheyt die v victorieuse kinderen ghevolcht zijt. O verwinnersse der tyrannen/o spiegel der martelerssen/o fonme van paciencie/niet alleen voor die vrouwen/maer oock voor die mannen/ die te eeren zijt vanden ghenen die nu leuen / eñ oock vanden ghenen die nacomen sullen / daer hem af vwonderen mach/nz alleē ons Ioetsch volc maer oock alle lieden ouer alle die werelt tot allen tijden. Die mane moet v claer schijnselen wercken / eñ al vervult sy die werelt/sy en sal haer nochtans tegē v claerheyt niet ghelijcken. Om v staē v seuē kinderen/ als seuen sterren die met ghenoechlijcken lichte claerlijcker blincken dā die seuen hemelsche planeten. Mocht een menschelijck hant in eenige schilderie begripen/of alle die manieren van pijne deser victorioser martelaren/ also die gheschiet zijn den nacomers in wassen tafelkens beschryuen / so en soude niemant dat moghen sonē tranen lesen/ hoozen of sien. Daer soude sonē twijfel veel volcx vgaderen eñ veel soudē dat seer prysen also dat hy soude schijnen veel geschoncken te hebben/die ter glozien vanden hoechsten god sulcke cloecke seyten gheschildert hadde. Eñ waert sake dat eenich constich beeltsnyder dese figure deerlijc om sien/in een sepulture gesneden hadde/oft in zijn huys ghestelt hadde/die soude vry wesen van alle schadelijc ke pestilencie/eñ soude die eeuwige salicheyt sonder twijfel gebruycken. Maer van waer soudemē eenen so grooten steen mogen halen/ al werde diē oock met een seer cleyn werck wtgesneden/ die soude moghen begripen so veelderhande tormenten Dus zijn dese oude man Eleazarus / eñ dese vermaerde moedere met haren seuen sonen seer eerlijc begrauen geweest om haer eerlicke gedachte Eñ haer allen wort groote eerwerdicheyt beweesen van desen. Ja dat meer is veel luyden vā anderen geloouē werden met vreesen bevangen/ eñ tot een bewisinghe haerder rechtueerdicheyt/ om dat den godvruchtighen herten eerwerdicheyt soude in gepzent worden/ so isser een ghesternte van acht sterren opgegaen/die wijle dat der gedooder lichamen vanden enghelschen handen ghedient werden. Want voorwaer die tyrant selver verbaest vā vwonderinge heeft hē verschrict van so godvruchtighen moets cracht. Ten laetstē hebbē dese martelaren so groote gratie verecregen / dat sy die sonden ons volcx wt gebluscht hebben. Want corts daer na is die tyran gestoruen/eñ tvolck van Israel creech verlichtinghe. Want Antiochus sterue die grootheyt vander Joden gheloouē/ eñ dat versmaden

1364938

smadē der doot/heeft wt der Hebzeeuscher ghetal seker benden voetvolck ūgadert/daer hy zijn vyā den mede vlaghen heeft/ eñ veel eeren dooz vereghen. Ghebenijdt Abzahams saet. Aenliet hoe veel mede ghesellen dat ons ghecreghen heeft des moeders passie eñ haerder seuen sonen. Glijft volstandich in dese godvzuchtichz/ op dat ghy onsen vaderen moecht gelijc wesen. Siet hoe dat die doot van luttel menschen des geheelen Joetschen volcx plaghen/eñ sonden vdzeuen heeft. Wāt doē die vyanden verwonnen waren/die der Israhelitē macht vlaghen hadden/ so waren die sonden vergheuen na die victozie. Ten laetste so is Antiochus griminende gewozden van rasernie/eñ met eenen buyck vol gewozmte/ stinchēde seer vuylick is hy gestozuen. Eñ die eewighe pijne volchde hem nae zijn doot. Want doen hy die vā Jherusalem nz en conde van haer wet ghetrecken/ so heeft hy teghē die Perssen (wāt den noot dat vereyschte) oozloge gheuoert/eñ daer vertreech hy dat hy vdient hadde. Nv ysser ten laetsten noch bleuē/dat wy int coz te alle dese materie begrijpen. Want die alder goedertierenste moeder eñ martelersse/seyde in haren dootstrijdt/totten ghenen die daer ontrent stondē Ick heb mijn maechdelijcke eere bewaert so lāge als ict moch/daer na heb ick my in eenen eerbaer houwelijc verbonden/mijn eyghen huys en heb ic nz verlatē/ick heb sonen gebaert/daer ick my niet en derf af schamen/eñ na dat ick met mijns mans doot ghesleghen was/ so en heb ick niet van mijn trouwe vlozen/dit eñ dierghelijcke woozden heeft sy wt geroepen. Maer wat wil ick meer segghen? Sy leyden haren sone vooz die prophetē. Abel die vā synen bzoedē vradelijc gedoot was. Hoe datter eenen slach offerande in die stede van Isaac gheoffert was. Hoe Joseph inden kercker gheuanghen was. Daniels leeuwen/eñ ō dzy kinderen bzant in Babilonien. Sy verhaelde haer oock Esayas boec die seyt. Al ist dat ghy doozt vier gaet/die vlamme en sal v niet verbzādē. Item Dauids psalm daer hy in seydt. Die quellingen der heyligen zijn vele. Desgelijcx oock Salomon die thout den leuēs stelt den genē die Gods wille doet. Ooc en liet sy Ezechielē nz achter/die op een plaetse seyt. Dese dzooghe ghebeenten sullen noch leuen. Ooc en vergat sy Moyses sanck liet nz daer gheschzeuen staet. Ic sal dooden eñ ic sal leuende maken/eñ die lancheyt uwer daghen in mijn handen. O ghy onsalich tyran/wat hebben v die gloeyende metalen potten eñ v pijn gereetschappen gheholpen? Wat batet v nv dat ghy den martelarē haer ooch schelen dooz sneden hebt/eñ die tonghen van binnen aen die kele af getrocken/ als ghy nv veel argher eñ swaerder lijdet/dā dese tozmentē geweest hebbē. Maer die ghene die ghy ghedoot hebt/ghebzupcken nv Gods rijck eñ heerlijcheyt/heel vsekert van haer salicheyt/eñ van die wzake haerō vyanden. Want die ter saken van die salicheyt geledē hebben/ dien salt al wel vergaen/ als God alder menschen vad die alle dinghen ooc aenliet/den genē die hem volghen het eewich leuē/gheuen sal. Daerom heb ick dese dinghen die ic inder ouder schzijften/ eñ in die heylighe schzifture gheuonden hebbe/ vanden heylighen Machabeen den nacomers/ om inder eewichept die te lesen/ toe gheschiet ende gheschoncken. Finis.

Hier eyndt dat boeck Flauij Josephi/ van die martelie der seuen bzoederen Machabeen.

Ghedzuckt Thantwerpen/ op die Catte veste inden Tennen pot. By my Jaspaer Tzoyens. Int iaer ons Heeren M. CCCCC. ende Lxxx.

Bibliotheca Conventus Noerdensis